
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
32 H
6

EN POSTREMVM TIBI DAMVS, CANDIDE LECTOR,

IOANNIS MANARDI

MEDICI FERRARIENSIS, SVA TEMPESTATE OMNIVM MEDICINAE PROFESSORVM PER VNIuersam Italiam, in Galeni doctrina & Arabum censura celeberrimi, & optimè meriti, EPISTOLARVM medicinaliũ libros XX. è quibus ultimi duo in hac editione primũ accesserunt, unà cum epistola iandudum desiderata, de morbis interioribus, quam utinam immatura morte non præuentus, totam absoluere potuisset.

Eiusdem in Ioan. Mesue Simplicia & Composita annotationes & censuræ, omnibus practicæ studiosis adeò necessariæ, ut sine harum cognitione ægrotantibus rectè consulere nemo posit.

Adiecto Indice latino & græco, utroq; copiosissimo.

Cum inclytæ Cæsareæ Maiest. gratia & priuilegio.

BASILEAE, apud Mich. Isingrinium,
ANNO M. D. XL.

REVERENDISSIMO PRAESVLI, AC PRINCIPI ILLVSTRISSIMO, DOMINO

Philippo, Epiſcopo Spirenſi, Domino ſuo clementiſsimo, Michaël Iſingrinius ſe commendat.

MORIS EST nec paucis, nec obſcuris exemplis comprobati, PRAESVL digniſsime, ut ſi quod literatorū operum, uel per autores ipſos, uel per alios, ad quos fato quopiam deuoluta ſint, in publicum ſit conferendum: modo amici cuiuſpiam, modo uiri principis, tum uitæ integritate, tum eruditionis cōmendatione præſtantis, nomini auſpicioq; nuncupetur: quo & huius autoritate gratiaq; apud reipub. literariæ myſtas iſtiuſmodi munus magis commendetur, eiuſq; fauore ac beneuolentia ſycophantarum calumniæ reprimantur. Contigit autē ut dum nuper ad Agninos, uetere quadam conſuetudine atq; amicitia familiariter mihi iunctos, Spiræ diuertiſſem, ibiq; uarijs de rebus, ut fit, ſermones miſcerentur, incideret etiam mentio perquam mihi grata, & qua ego me libenter oblectare ſoleo, de uiris qui noſtrâ hac ætate, & ſtudiorum nomine, & uitæ commendatione in repub. literaria præ cæteris clari haberent: quando ſanè ambo fratres, HIERONYMVS & MARCVS, Agnini, non magis affectu quàm ipſa ueritate impulſi, ut ſunt iuuenes, & iudicio ſingulari, & rerum uſu prudentiaq; multifariam liberaliſsimeq; præditi, magnificam quandam prædicationem, & ueluti panegyrim rerum tuarum omnium decantarunt, quod longe diuerſo more à cæteris noſtræ ætatis quibuſdam, gregem tibi à Domino commiſſam fideliſsimè paſceres, id eſt, ſaluberrimis præceptis Chriſtianæ doctrinæ inſtitueres, atque ea mirabili quadam uitæ integritate ſolidiſsimè confirmares, ac reliquum tempus quod ab hoc ſanctiſsimo inſtituto ſupereſſet, non ut ſolent alij, in ludos aut uenationes, ſed in ſtudia bonarum artium, in primis autem Iuriſprudentiæ, atq; artis medicę cognitionē locares. Mihi quoq; tum pulchrè ſanè in mentem uenere, quæ olim dum puer eſſem, oculis hiſce partim uidiſſem, partim ab alijs de te accepiſſem. Accidit autē tum, fato certe quodam opinor, ut huic libro quem ſub incudem pręparatum habebam, patronus aliquis quæreretur idoneus, cuius autoritate auguſtior & ſuſpiciendus magis in lucem prodiret. Miſerat hunc non adeò pridem IO. SINAPIVS, uir Germanus, ſpecimen quoddam nationis noſtræ admirabile, illuſtriſsimæ Ducis Ferrariæ medicus. Conſilium autem in rebus eiuſmodi iſtud meum perpetuò fuit, ut neq; temerè libros quoſuis excudendos ſuſciperem, neque ſemel receptos uulgarib. illis quibuſdam nominib. inſcriberem. At hoc noſtro ſeculo peculiaris quædam difficultas in hiſce rebus eſt omnibus, & qui digni patroni eſſe debebant, non ita ſe comparare poſſunt ut tales eſſe uelint, tenentur enim alijs quibuſdā grationibus ſtudijs: qui id uolunt, adeò humiles ferè ſunt, ut nequeant cæteris ornamento eſſe, ſed quî ſibi ornamēto ſint apud alios ambiunt. Et ut hoc etiam genus hominū rarius eſſet q̃ omnino oportebat, turbulenti quidā effecerunt. In hac itaq; rerum difficultate quid exoptatum magis in mentem mihi uenire poterat? neq; enim hac in re certi quicquā conſtituere potueram, quod non uiderem cuinam uni hic liber nuncupari poſſet. Nam ſingularem quendam pa

tronum postulare uidebatur, qui nō solum magnitudine nominis autoritatē operi adderet, sed & qui cognoscere posset quantum frugis atque utilitatis ad mortales uniuersos hinc esset peruenturum: ut intelligeret scilicet, quibus ille rebus, aut quibus hominib. patrocinium ferret. Eiusmodi ferè consilium hoc fuit meum: quod tamen ut adhuc plenius cognoscatur, rationem tibi eius om nem, aliunde sumpto initio, rursus exponam. Visus est itaq; multis etiam alijs, potissimum uero duobus nominib. hoc opus dignum esse, quod locum inter cætera autorum monumenta habeat minime humilem, sed uel omnino summum, uel à summo proximum. Primum quidem, ob artis quam pollicetur excellentiam: deinde, autoris à quo profectum est præstantiam. Nam & Aristoteles, admirandus ille rerum omnium quæ controuersæ sunt magister & arbiter, hisce duobus disciplinas commendare solitus est, subiecti nobilitate, & demonstrandi certitudine. Quanq; autem omnis notitia, omnisq; scientia, tum bona pulchraq;, tum nobilis sit atq; eximia: fit tamen, aut propter subiectæ materiæ præstantiam, aut ob euidentiam demonstrandi, ut altera nobilior altera sit. Nam quæ subiectum habent nobilius, magis in sui admirationē nos subducunt. Quæ demonstrandi maiorem habent peritiam, mentem certius firmant. Astronomia materiæ suæ pulchritudine in qua uersatur, magis est admirabilis. Geometria certitudine demonstrationum magis est firma. Quædam utroque genere cæteris antestant. At præsens ars, si ad nobilitatem subiecti animum aduertas, nulla disciplinarū est inferior. Si ad certitudinem demonstrandi, quanto cæteris quibusdam inferior habetur, tanto supra cæteras artes omnes suum artificem cōmendat. Et de dignitate quidem ac fabrica humani corporis quid attinet hic multis disserere, cum uno uerbo copiosissimè omnia cōplecti liceat. Est enī μικρόκοσμος hic dictus, quòd in eo, ceu altero quopiam mundo, fabrica totius uniuersi fingitur, ut qui huius compagem & artificium intueatur, nihil eorum quę in toto uniuerso uisuntur, neque causarum, neque operum, ignorare queat. In huius meditullio cor est, principium motionum omnium, ac ueluti quoddam primū mouens constitutum, à quo cerebrum cæteraq; principes partes, tanq; secundi orbes quidam, uim suam suscipiunt, atq; per uniuersas partes animalis demandant. Deinde, quemadmodum maioris mundi summus ille motor, totam orbium machinam immo tus ipse continenter rotat ac uertit: ita huiusce minoris mundi, cor ipsum immotum sanè, nam loco non cedit, totam molem nusquam non uoluit ac impellit. Taceo admirandum illum altricis facultatis ordinem, tacitumq; membrorum omnium inter se consensum: postremò, supremæ partis, qua scilicet ratiocinatur & intelligit, quaq; parte diuinitatē assequitur homo, præstantissimam naturam: quæ licet à corpore seiuncta sit, dum tamen illi iungitur, ab hac arte formatur ac fingitur: quando omnino mores animi, corporis temperamentū sequuntur. Hic autem artifex tum ratione uictus, tum cæteris instrumentis adhibitis, aut primam temperaturam per quam animal cōstituebatur, seruare, aut nouam & magis cōmodam inducere studet. Huic tam admirando operi hæc ars præfecta est, ut non iniuria statuere cōueniat eam ipsam esse quæ cæteris permultis & conferri, & anteferri una queat. Porrò autem quod ad huius certitudinem attinet, tantum abest ut pręsens opus alijs cedere opor

Cor sedes animæ.

teat, in

teat, in quibus maior contineatur demonstrandi peritia, ut etiam hoc nomine autorē proprium nobis cōmendet magis. Quæ enim disciplinæ magnam certitudinem habent, ueluti est mathematice tota, eæ supra cæteros, artificem qui in ipsis excellat, commendare non possunt, quòd non magnum sit negocium uel ad summum usq; fastigium in ijs progredi: nam certum ordinē habent, quē qui uel mediocri sunt ingenio, secuti, facile possunt excellere. Idem quoq; in artibus fit quæ opinabiles nō sunt, neq; coniectura utuntur: nam & in illis casus aut fortuna locum non habent. Tales sunt ars pictoria & statuaria, & cætera eius generis, in quibus facile aberrare nemo potest, qui semel præceptis earum instructus, iustam exercitationem adiunxerit. Porrò in quibus artibus fortunæ locus aliquis est, quales sunt quę coniecturam habent, & opinione ducuntur, in ijs non æquè facile quispiam excellere posit, nam persæpe errorem admittunt. Atqui artificis est aut non omnino, aut quamminimum aberrare. Huius generis ars est nautica, nam eius consilium fallit sæpe. Item medicina. in quibus qui quam minimum aberrarit, is præstantissimus artifex censendus est. Quod cum perquā sit difficile, paucissimis omnino contingit: & proinde magis sunt suspiciendi quicunq; hanc laudem assecuti fuerunt. Neq; uero artem medicinæ eam partem physiologiæ appellamus quæ uniuersalia problemata demonstrat, de elementis, de ipsorum mixtione, de temperamentis, de facultatibus naturalibus, de simplicium medicamentorū natura, atque id genus alijs. Nam proprium huius artificis hoc munus est, ut præceptis illis uniuersalibus instructus, de cuiusq; ægrotantis curatione consultationem aggrediatur: ad quam rectè peragendam non solum præceptores diu sequutum fuisse, est necesse, ut cum salute citraq; periculum ægrotantium iustam exercitationem quis assequatur, sed & multiplici ac sæpe repetita experientia eorum quæ quis apud alios audierit uiderítq;, opus est, quam uno in loco atq; uno tempore assequi non licet, & proinde longas peregrinationes suscipere, ac peregrinas terras adire oportet, ut profectò non uulgariter, sicut & alia pleraq;, ab Homero dictum esse uideatur, unum hunc uirum multis artium cæterarum artificibus conferri posse, quòd ut plurimū hic difficultatis, in cæteris autem artibus minus sit, ita qui hasce omnes superarit antè quàm ipsam rectè assequutus sit, eum tanto cęteris præstantiorē existimandū esse. Quorsum hæc? dicat quispiam. non aliò, quàm ut ostendamus quæ nobis uisa sit de hoc autore sententia. Nam hunc illum esse dicimus πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων, qui neque in primo limine ac uestibulo consistere, sed ad intima artis penetrare nouerat, ac uiam regiam Hippocraticæ scholæ ingressus, sapienter admodum à prima statim ætate atq; ab ipsius artis initijs, optimis præceptoribus suam operam locauit, inter quos & magnum illum Leonicenū magno studio sequutus est, id quod non paruum momentum uel ad ipsius autoris eruditionem, uel ad fidem operis cōmendandam esse oportet. Nam & Aristotelem cōmendant quod annos uiginti totos Platonem audierit. Et Galenus Quinti scholam sępenumero iactitat. Et Plato ipse quas terras nō adijt? quid non sustinuit in conquirendis præceptoribus? Sed & in constitutione artis, inter cætera quæ contingere homini necesse sit qui ueritatem exactè sit inquisiturus, magni præceptores inter prima recensent. Neq; igitur parua laus

ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.

haec esse, neque parum ad autoris commendationem facere debet, si cui homini natura ingenioso atque industrio, digni praeceptores cōtigere: quales ille adeptus, in uniuersa physiologia ac caeteris disciplinis omnibus iam inde à puero se exercuit, non ut quaeque delibaret, sed diligenti auscultatione exactè didicit, lōgaque sibi exercitatione ita sibi familiaria effecit, ut illis probè instructus, quę in uniuersa arte à barbaris hominibus uariè labefactata, atque à medicis multorum seculorum oscitanter praeterita fuerant, mirabili sagacitate instauraret. Ad quod institutum absoluendum, ueterum medicorum more, & uarias peregrinationes suscepit, & multorum hominum consilijs est usus, quibus tandem omnibus postremam partem, quę artificem in primis commendat, nam & finis est, & iuxta sententiam Hippoc. inter caeteras difficillima habetur, tanquam colophonem addidit. Sed quo rerum successu? maximo sanè: nam in curando nullus eo dexterior, in pręcipiendo nemo fuit prudentior. Testātur id consilia quae plurima in hoc opere habenť, quàm exacta diligentia ille morbos distingueret, quanta sagacitate causas cuiusque generis deprehenderet, quamque certis auxilijs deprehensa profligaret: ut rectè à quodam dictum sit, hunc non hominem, sed caeteris mortalibus deum quendam extitisse. Poterat cum natura expostulari, quod hunc uirum immortalem nobis nō fecerit: caeterum quando id aut noluit, aut non potuit natura, certè ratio hic ineunda est aliqua, & nobis ipsis consulendum, ut quae ab illo profecta sunt monumenta, quibus scilicet solis nobiscum esse potest, tanto maiore diligentia seruemus, & ad posteros deinceps bona fide transmittamus. At istud efficere, hominis est non unius, sed multorum, eorum autem praecipuè qui sua autoritate ac beneuolentia animos studiosorum excitare, atque ad eiusmodi officia alacres reddere possunt: Id quod hac aetate nostra tu uel solus, uel cum primis & libenter facis, & alios ut idem sequantur saepe adhortaris. Ea itaque omnia occasionem mihi fecerunt, ut quae monumenta ab hoc uiro profecta sunt, in iustum ordinem redacta, ad Celsitudinem tuam destinarem, sperans & ingratum tibi istud munus non fore, quando praeter insignem utilitatem, plurimū etiam uoluptatis secum adferat: & tuo patrocinio beneuolentiaque, alacritati illi nostrae in excudendis exemplaribus ornamentū sanè magnum, atque incitamentum non exiguum, accessurum esse, ubi scilicet Celsitudini quoque tuae nostra studia placuisse cognitum fuerit. Hanc Dominus quamdiutissimè superstitē nobis ac florentem conseruet. Basileae, anno à Christo nato M. D. XL. Nonis Martij.

REVERENDO AC MAGNIFICO ALPHONSINO TROTTO, EQVITI HIEROSOLYMITANO, COELIVS CALCAGNINVS S. P. D.

SCISCITARIS à me uir Magnifice, quid de commentationibus Manardi nostri sentiam. Ego uero cunctanter tibi responden dum existimarem, si aut res esset obscura, aut ego prius hominem amare, quàm admirari cœpissem. Sed quom iam publico doctorum omniũ consensu diiudicatum sit, Manardum in omni disciplinarum genere longe præcellere, omnesq; præclaras artes feliciter hausisse, uideor mihi abdicata omni iudiciorum solennitate etiam stans de homine bene merito posse pronunciare, cum post homines natos longe esse clarissimum, seu tu quæ ad naturam, seu quæ ad mathesin, seu quæ ad diuinitatem pertinent, exploraueris. Nam quid ego de ea parte, quæ ad mores spectat, mentionem habeam; quam ita quotidianis actionibus exprimit, ut facile intelligas hominem sanctissimum, iuxta & doctissimum, non solum lingua, sed uita, atq; hac in primis philosophiã exercere, ut ex eo possint aptius nostri ciues uiuendi exemplum, quàm documentũ mutuari. Et sanè qui eius commentationes nõ oscitanter perlegerit, in iis haud difficulter utraq; & animi & ingenii ornamenta perspiciet. Et profectò nõ aliunde factum est, ut homo minime ambitiosus, animũ ad scribendũ, & ad eorũ quæ scripsit æditionẽ appulerit, nisi ut promiscue bonis ac bene studiosis suo labore suaq; diligẽtia plurimum prodesset. Nam uir fœcundissimi ingenii, & qui quotidie se dignũ aliquid meditetur, eorum maxime abhorret consuetudinem, qui suos thesauros ita recondunt ac dissimulant, ut nemini impartiendos arbitrentur. Quippe alii se intelligunt ad summam inopiam peruenturos, quom primum reconditas illas opes inuulgarint: alii perspectum habent multa esse in hominum opinione tantisper dum supprimuntur, quæ ubi publicum acceperint, tum mirificè expectationem frustrari. Contrà uero Manardus noster, uel quod uirtuti suæ plurimum confidat, uel quod optima quæq; in publicum usum depromenda censeat, nihil habet tam reconditum, aut tam preciosum ex Musarum sacrariis erutum, quod non amicis, id est, studiosis omnibus, obuia manu impartiatur: plagiarios quosdam minime ueritus, qui sæpe capita libera, pro suis uernaculis uenditant. Eo enim est ingenio natus, ut nullius uitio uelit suam uirtutem labefactari. Emisit annis proximis libros sex Epistolarum medicinalium (ita enim titulum præscripsit) qui sunt in manu hominũ, amantur, leguntur, expetuntur. Indoctissimus est qui se non iis multum debere fateatur, præsertim quom plurima in maiestate naturæ abdita, & à nostris hominibus ignorata, atque ad uitam impense necessaria, ille aut primus ostenderit, aut, quod proximum est, in disquisitionẽ uocauerit, ut qui antehac uenena, aut certe ignota pharmaca, pro remediis depromebant, hi nunc admoniti cunctantius, & non sine religione miseris mortalibus medeantur. Sex alios mihi nuper ostendit, quos in ordinem digessit, opus dii boni quàm uarium, quàm emunctum, quàm bonæ frugis plenum. Nam quod ad eloquentiam

attinet, tantum in hos libros contulit, quantum existimauit necesse. Illud possum certò affirmare, eum ijs in commentarijs nihil prius habuisse in consilio, quàm suo seculo prodesse, & literis laborantibus opem ferre. Certe oratio ita perspicua est, ut neminem torqueat: ita pura, ut neminem, nisi paulò delicatiorem, offendat. Nam quod ex consuetudine medicorum, nonnulla in eorum libris protrita interseruerit, quę aliquis fortasse morosus auersetur: par est ut, quisquis ille est, secum cogitet, non modo à quo, sed ad quos etiam scribatur: & orationem non in dicentis, sed in audientis multò maxime gratiam repertam esse. Ob id frequens fuit apud ueteres illud Aristoph. ἀμαθέστερον πῶς εἰπὲ καὶ σαφέστερον. Illud habeo compertum, Manardum parabili oratione contentum, accersitos cultus, & uerborum anxios delectus alijs reliquisse. Vtcunque tamē cæteri sentiant, mihi profectò frequenter ita adsurgit, ut non in Lyceo, sed in foro, aut in basilica uersari uideatur. Nec sanè quispiam putet Galenum, Oribasium, Æginetam, à Manardo accuratius excussos, quàm Ciceronem, Demosthenem, Plinium, cæterosque elegantioris notæ. Sedenim eruditionis est uerba inuenire: suis autem locis accommodare, & temporibus inseruire, prudentiæ. Cæterum quod tibi recentissimum hoc opus dicauerit, non possum non eius optionem plenam sapientiæ approbare. Tu enim unus es omnium, uir clarissime, qui literas ac literatos soleas liberaliter amplexari: qui recta studia omnibus fortunæ bonis anteponas: qui cætera omnia in rebus humanis incerta, fluxa, procidua existimes: solam autem esse literarum prærogatiuam, cui uera laus & perpetuitas nominis debeatur.

Bene uale. Ferrariæ, ad XII. Calend. Nouemb.

M. D. XXIX.

INDEX.

RERVM AC VOcum toto hoc opere memorabilium Elenchus, primo semper numero paginam, secundo uersum, denotantibus.

Eryca

Luxata

INDICIS LATINI FINIS.

Errata obiter animaduersa.

Pag.30.uers.27.ori. 48.33.neoterici. 65.33.scammonij. 70.32.gustum adstringentia. 144.14.uentriculo, utero. 404.30.Seruiet. 392.1.fit.

ΕΛΕΓΧΟΣ græcarum dictionū.

Τὸ τοῦ ἐλέγχου τῶν λέξεων ἑλληνικῶν τέλος.

IOAN. MANARDI

FERRARIENSIS MEDICI, EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER PRIMVS.

EPIST. I. ad Florianum Montinum, uirum doctissimum, in qua excusat se de horum librorum æditione.

VLTOS futuros esse arbitror, qui meam hanc Epistolarum medicinalium æditionem adeò non probent, ut etiam ualde reprehendant: partim, quia in uniuersum eos damnent, quicunq; noui aliquid post tot, tamq; celebres autores moliri hoc tempore audent. Superfluum enim esse, ea scribere, quæ sint scripta. Temerarium, putare se uidere, quæ oculatissimi illi non uiderint. partim quod hanc operam, ut in quibusdam artibus fortè tolerent, in medicina tamē nullo pacto admittent, ut quæ diuturnitati temporis, & antiquorū obseruationibus, longissimaq; experientiæ innitatur, & quasi diuina beneficentia selectis quibusdam hominibus sit condonata. Nec deerunt alij, qui me insolentiæ insimulent, quod nouus homo, & uix intra proprios lares (ut dici sol[illegible]) cognitus, audeam contra eos insurgere qui autoritatem sibi iam multis annorū seculis præscripserunt. Damnabunt plerique stylum: aliqui tanquam minus, aliqui tanquam nimis exquisitū culpabunt. Nonnulli docendi modum per epistolas, ceu in medicina non usitatum. Alij ut cætera ferant, hoc certe uitio dabunt, quod nominis aucupandi gratia, res tam exigui momenti inuulgandas, uel ipsemet curauerim, uel permiserim. Ego (ut multis simul respondeam) rem, si ullo unquam tempore, in primis nostro seculo summè necessariam puto, hac in arte scribere, eaq; ingenuitate & audacia, ut ueritate præ oculis habita, neq; autoritatis, neq; antiquitatis, propter mille etiam annos, ulla ratio habeatur. Ex ignauia enim & nimia in seniores obseruantia factum esse cognosco, cur hactenus nō solum nihil arti à nostratibus sit adiectum, sed & priscorū cōmentaria sine delectu ueluti oracula suscepta sint: licet quandoq; ita fœda & barbara, ut intelligi non possint: ita mendosa, ut quiduis aliud potius significent, quàm quod autores uoluerint. Vnde factum est, ut ea pro arbitrio quisq; ad proprium dogma trahat, unaq; pro alia regula, uno pro alio remedio, & sæpe pro salubri mortifero, magno cum humanæ uitæ discrimine utatur. Nec tantum à uulgaribus & sequioris generis medicis hoc peccatū est, sed & ab his qui primæ notæ atq; autoritatis apud primates & reges fuerunt. Quis enim extitit superioribus abhinc annis plus minus quadraginta, qui tum uulgata illa Hippocratis opera, cum Galeni expositione, & libello qui Ars medicinalis inscribitur, uno uolumine comprehensa, cui Articulæ nomen indiderunt, instar Mosaicarū tabularum non coluerit? In quibus tamen innumerabiles esse errores, ex nouis modo interpretationibus & aperte iam patet, & paulò post euidentissimè manifestabitur. Quis Auicennā ceu cœleste numen non adorauit? in cuius tamen libro præter densam caliginem, infinitū esse ambagum chaos, & cōmentaria quædam nuper (ut audio) de Aui

cennæ erroribus ædita, & alia non multo pòst ædenda, luce clarius (bonis tamen oculis) demonstrabunt. Quis Serapionis aggregationes, in simplicium medicamentorum & figuris & uiribus dignoscendis, Mathiamq; uerè Syluaticum, in eorum & aliarum rerum medicinaliũ nominibus exponendis, non est summopere ueneratus? in quibus tot ferè esse errata quot uerba, & Dioscoridis nouæ castigationes, & nostræ aliquot epistolæ palàm faciunt. Sed ut Galeni, Haliabatis, Razis uolumina præteream, quorum non adeò frequens usus, nónne Ioannes cognomento Mesue, tantæ & extitit & adhuc extat apud multos existimationis, ut nõnulli magnæ autoritatis medici suum appellare euangelistam non sint ueriti? cuius librum, præter multa Sibyllæ folijs obscuriora, quædam aperte falsa continere, nostræ in eum marginales annotationes ostendunt. Quod si quis fortè non credit, librum eius aperiat, primaq; statim pagina me non falsum dicere, nisi penitus careat iudicio, manifestissime cognoscet: ubi scribit, non ideo purgatorium medicamentũ, humorem certum purgare, quia sit ei simile. In quo dicto aperte Galeno cõtradicit libro tertio de simplicibus medicamentis dicenti, purgatoria medicamina esse attractis humoribus similia, sed fortiora aliquo modo, & propterea trahere, non trahi. Per quæ uerba argumentatio diluitur, quam subobscure Mesuas innuit: Si similitudo, inquit, causa esset, quare medicamentum humorem traheret, ita humor traheret medicinam, sicuti medicina humorẽ. Huic enim occurrens Galenus, rationem reddit, quare cum duo sint similia, hoc potius trahat, illud trahatur: id scilicet eorum trahere dicens, quod sit potentius: illud uero trahi, quod sit imbecillius. Quare si Mesuas à Galeno prudens & sciens recessit, debuit utiq; uel sententiã eius refellere, uel nouam contrà argumentationẽ excogitare. Crediderim ego facilius Mesuen locum eum non uidisse, quando et alijs in locis se Galeni libros uel non uidisse, uel conniuenter euoluisse palàm prodit: ut cap. de centaurio, ubi maius cum minore confundit, & minus omni in re præfert: cum tamen multis in rebus, maius à Galeno celebretur, & minoris radix penitus dicatur inutilis, radix autem illius in multis cõmendetur. Porrò de manna et sena quædam adscribit Galeno, quæ ille ne somniauit quidem. Picram & Calaminthes antidotum nõ bene ex eiusdem sententia describit. Medicamen de acetosis uocatũ, & quandam tripherã, quasi Galeni, recitat: quas eius nõ esse, fausel, sandali, camphora, ben, ambra & moschus ostendunt, illius temporibus incognita. Multa similia possem afferre, per quæ non bonus Galenicus, sed nõnulla potius notanda, per quæ nõ bonus medicus cõuincitur: quale est illud, Aloën aperire uenas, & sanguinẽ ciere: cum, ut Pliniũ taceam, Dioscorides, Galenus, ratio & experientia cõtestentur, quod sanguinẽ undequaq; fluentem sistat, etiam si per screatum emittatur: quare si aliquãdo sedis uenas aperire uidetur, ex accidenti hoc fit, quoniã excrementa acriora agentia ad ea loca mouet, quæ uenas recludunt, sicuti ab alijs quoq; fieri medicinis scribit Galenus aphorismo 47. lib. 6. Mixtam item melli minus purgare ait: cuius contrarium scribit Galenus, & ratione ac experientia est comprobatum. Verum hæc non propria eius errata, sed Auicennæ potius, quem est sequutus. In rheo uero barbarico cauere operæpretium est, ne ipsum sequentes, ad decem usque drachmas semel demus, quod nonnulli peccantes ad extremum

mum

Rhei barbari doſis. Epithymi. Capnij. Scammonij. Polypodij.

mum periculum ægrotantes deduxerunt. Sed Dioſcoridi & Auicennæ potius accedentes, non tranſcendamus duas drachmas: ſicuti nec de epithymo plus quinque, uel ad ſummũ ſex dabis, & hoc paucis: dante interim ipſo ſeptem drachmas pulueris, & decocti drachmas uiginti. Tunc capnij, quam fumariam, uel terræ fumum dicunt, niſi ſupra duas, quas idem Meſuas iubet, uncias dederimus, nullam purgationẽ conſequemur. Scammonij etiam ultra duodecim grana dare, nõ eſt cur ob eius autoritatem uereamur, cum à Dioſcoride ad quatuor uſq; obolos accedat, & noſtro tempore in Italia multi ſcrupulum integrum ſine noxa biberunt. Apud Sarmatas uero & Turcas modus etiã Dioſcoridis tutò longe exceditur. In polypodio quoq; eius ſententiæ ſtandum non eſt: ſiquidem integra uncia per ſe parum purgat, cum ille quatuor aureos non tranſeat. Eupatoriũ, quod ipſe pingit, tam eſt ſimile uero, quàm centaurij folia cannabinis, & ſubluteus color albo. Nullus quoq; antiquorũ, uim huic adſcribit purgandi: imò Dioſcorides potam ex uino dyſenteriæ dicit opitulari. Iam quid per turbit intellexerit, difficile eſt diuinare. Neq; enim cum Serapione conuenit, tripolium intelligente: nec cum Dioſcoride, radicem pityuſæ ſic uocante: folio enim hæc pini, illud iſatidis conſtat, non ferulæ. Sed neque id pingere uidetur quod paſſim in officinis nunc pro turbit uenditur: ſiquidem, ut à fide dignis intellexi, ex planta illud accipitur, quæ folio myrti conſtat. Alia permulta poſſem addere, ſed ſatis hæc ſunto ad eius autoritatem conuellendam: atq; ut id demum conſtet, ad extirpandos receptos errores, neceſſarium eſſe libros non ſolum cudere, ſed etiam in lucem ædere, cum paria ſint, nihil ſcribere, uel quæ ſcripſeris domi premere, nulliusq; nomini quantum ueritati deferendum, quando & Galenus Hippocratem, erga quem ſummopere afficiebatur, nonnunquam perſtringit. Modus autem hic ſcribendi per epiſtolas, præter id quod uitari uix poteſt, interpellantibus amicis, non eſt nouus. Archigenes, Galeno teſte, undecim libros Epiſtolarũ medicinalium ſcripſit: & Themiſon, Paulo teſte, decem. Conſilia etiam à recentioribus uocata, non aliud certe ſunt quàm epiſtolæ. Nemo autem legendis fortaſſe barbaris aſſuetus, mihi uitio det, ſi homo in Latio natus, latinius aliquando loqui uideor: rurſus idipſum ſi ubiq; nõ planè aſſequutus ſum, uitio tẽporum excuſandus uenio, quæ talia fuerũt, ut nõ potuerint bonæ artes diſci, niſi à barbaris & libris & profeſſoribus: quanquã ſanè non latinã linguam, ſed medicinã diſcere cupientibus hæc ſcripta ſunt. Quod uero excudi hæc à typographis tulerim, non famæ aucupandæ gratia factũ fuit, cum in his plus laboris à bonis cognoſcendũ, quàm ingenij ſcirẽ: ab alijs uituperiũ & riſum, nõ laudem expectarẽ. Sed quia iam pleraſq; epiſtolas me inſcio, non ſine multis erroribus publicatas uideram, ideo uetus meum inſtitutũ, quo nihil ad hunc modum euulgare ſtatuerã, ſicut ſæpe tecum cõmunicaueram, mutare coactus ſum. Quod nec feciſſem, niſi ſperarem aliquos bonæ mentis iuuenes, ex harũ lectione ad meliorem frugem excitandos. Seniores autem, ſi quis modo ſenior hæc legere nõ dedignabitur, hoc ſaltem ex harũ lectione poſſe lucri capere, ut ſentiant quod prouerbio dicitur, Nec omnia, nec omnibus, nec paſſim eſſe credenda. Quod autem à primo limine præfixo tuo nomine in publicũ illas prodire ſiuerim, præter antiquam inter nos amicitiam, ſingularemq; tuam eruditionẽ optimis moribus, quod hoc

seculo rarum est, coniunctam, illud quoq; in causa fuit, ut me cur sententiam mutarim, apud te excusarem, ac rationes quibus impulsus fuerim, tibi significarem. Vale. Ex Iaurino Pannoniæ superioris ciuitate, pridie Idus Sextiles, M. D. XVIII.

EPIST. II. Io. Mariæ Pacto. Castigatur aphorismus XII. libri tertij.

Mi Iraris Pacle, quod aphorismi duodecimi libri tertij Hippocratis, tot legantur interpretationes, quot fuerunt in latinam linguam interpretes. In uulgata enim æditione legebatur: Si austrina hyems, & pluuiosa, ac tranquilla fuerit. Laurentianus, cuius interpretatio à multis etiam Theodoro Gazæ adscribitur, pro uoce tranquilla, tepida scripsit: Leonicenus, serena: quæ uerba non minus significato, quàm sono ipso uocis euariant. Tranquillus enim aër est, qui uentis: serenus, qui nubibus ac nebulis caret: tepidus, qui non impensè aut calet, aut friget. Quid igitur, ais, sentiemus? aut cui ex tot traductionibus præ alijs potissimũ inhærebimus? Mihi certe Pacle (ueritas amicitiæ & autoritati præferatur) nulla earum probatur: tolerabilius tamen uidetur, ut tepida, quàm ut uel tranquilla, uel serena legatur. Nam si australis est hyems, quomodo tranquilla? si pluuiosa, quomodo serena? Nisi fortè quispiã dixerit, fieri posse, ut alijs atq; alijs diebus, imò uno eodemq; die, modo austri & pluuiæ ingruant, modo tranquillitas aut serenitas appareat. Sed uideant qui sic dicũt, quomodo consentanea Hippocrati & Galeno loquantur. Non enim est illis in hoc aphorismo sermo de ea mutatione quæ in una ex quatuor anni partibus, uel in uno die de una qualitate in aliã fit, ut de quibus superius, primo ac quarto aphorismo eiusdem libri disseruerint: sed Galeno etiam ipso teste in expositione aphorismi, de uarietate quæ in temporibus cõtingit, hoc est, in una ex quatuor anni partibus inuicem succedentibus, dum uidelicet propriã nõ habent qualitatẽ, sed eius loco aliam: alioqui nõ australis et pluuiosa, sed inconstans ac uaga hyems diceretur, ut quæ minime sibi cõstaret, sed ex pluuiosa in serenam, ex australi in tranquillam laberetur. Quod uero nec tepidam legendum putem, facit Galeni autoritas, qui ab initio cõmentarij eius aphorismi statim ait: E cõtrario se habet hæc temperatura, duobus in priori aphorismo dictis temporibus: qualis enim prius in illo erat hyems, tale nunc est uer: qualeq; uer in illo, talis nunc hyems. Ver autẽ priore aphorismo non magis tepidum, quàm serenũ aut tranquillum dicebatur, sed australe tantũmodo et pluuiosum: ergo et hyems in hoc aphorismo austrina tantũ & pluuiosa intelligenda est. Idem quoq; colligitur in expositione aphorismi decimitertij, ubi loquens de eisdem constitutionibus, quæ scilicet undecimo & duodecimo aphorismo supponũtur, nihil addit huic hyemi ultra pluuialem & australem. Ait enim: Post duas præscriptas constitutiones, unam quidem in qua hyemem borealem & siccam esse uult, uer pluuiosum et australe: aliam in qua contrarium, pluuialem & australem hyemem, uer siccum & boreale. & reliqua quæ sequuntur. Quæ cum sint de Hippocrate dicta, in libro de aëre & locis inscripto, relinquitur, neq; ipsum Hippocratem uocem εὔδιος addidisse, quod etiam legentibus manifeste apparet. Sed et nostram hanc sententiam confirmat Aristoteles, nono problemate primæ sectionis, ubi causam eorum perquirit quæ in hoc aphorismo

rismo ab Hippocrate dicta sunt: non enim aliud et ipse huic hyemi epitheton apponit, quàm pluuialis et austrini. Celsus quoq; bonus Hippocratis interpres, lib. 2. cap. 2. sic ad uerbum hunc aphorismũ interpretatur: Si austri pluuiaeq; hyemem occuparint, uer autem frigidum & siccum est, grauidae quidem foeminae quibus tum adest partus, abortu periclitantur: hae uero quae gignunt, imbecillos uixq; uitales edunt: caeteros lippitudo arida, & si seniores sunt, grauedines atq; destillationes male habent. Fides demum graeci codicis non parum me confirmat, qui ab exemplari Demetrij Chalcondylis uiri doctissimi & integerrimi transsumptus est, in quo sic scribitur: ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἔπομβρος γένηται. & reliqua. Vbi patet duo tantũ, nec plura epitheta, scilicet australis & pluuiosae hyemi esse apposita. Verum quid aliunde testimonia mendicamus? cum Galenus ipse Hippocratis primũ Epidemiarũ librum enarrans, hunc aphorismum, uti nunc recitauimus, afferat, nulla adiecta uocula, per quam uel tranquillum, uel serenum, uel tepidum, possit intelligi. Sed unde, inquies, moti sunt interpretes, uiri & utraq; lingua eruditissimi, & medicinae peritissimi, ut uerbum superadderent, quod Hippocrates non dixerat? Id ego euenisse reor propterea, quod in codicem inciderint, in quo additum erat καὶ εὔδειος: nam & nos in quodam exemplari talem animaduertimus scripturam: uidentur tamen illi non εὔδειος, sed amoto ε elemẽto à secunda syllaba, εὔδιος legisse, quae uox Polluci ponti malaciam, Aristoteli in Problematis modo serenum, modo tranquillum significat. Qua etiam usus est idem Hippocrates secũdo Epidemiarum libro sic scribens: ἐς Πέρινθον περὶ ἡλίου τροπὰς ὀλίγον τὰς θερινὰς ἤλθομεν, ἐγεγόνει δὲ ὁ χειμὼν εὔδιος, νότιος. Neutram tamen nos (ut suprà patuit) earum lectionũ probamus, sed uel abradendum illud uerbum putamus, ueluti supposititium, uel legendum utrobique ὑδῖος, penultima circunflexa, quae uox humidum significat: uel ὕδνος, quae procellosum. Vtrunque enim significatum sensui Hippocratico optime quadrat: non εὔδιος, cuius utrunq; significatum cum altero prius dictorum uerborum (ut ostendimus) necessariò pugnat. Legitur & ὕδιος in antiquo quodam exemplari Romanae bibliothecae, ut mihi retulit Ioannes Heymus in Vienna superioris Pannoniae inclyta ciuitate, iuuenis graece & latine non mediocriter eruditus. Sed et proximis diebus Coelius noster uir undequaq; doctissimus, in antiquo satis codice eandem sententiã & lectionem mihi monstrauit. Priorẽ tamen nõ propterea relinquo sententiã, ceu Galeno & Hippocrati ipsi magis congruam, utpote ut uerbũ illud penitus ex hoc aphorismo deleatur. Porrò in alio codice opera Hippocratis cõtinente, εὐδιεινός legitur. Quid uero legerit Caluus, nescio, sed tulit tepida, quemadmodũ Laurentianus. Meam autem iam tenes Pacte sententiã, quam si minus probaueris, meq; temeritatis accusaueris, culpam in te reijciã, qui arbitrũ me inter tam celebres uiros esse uoluisti. Vale.

EPIST. III. Hippolyto Rufo. Quid sit Eruilia, & an bonis alimentis connumeranda.

ERtam esse ais proximis diebus controuersiã inter te, aliumq; percelebrem medicum, quod tu uidelicet, communem sequutus sententiam, cuidam prope genu uulnerato, esum eius leguminis prohibueris, quod eruiliam etiam

uulgò uocant: ille contrà ceu rem bonam, atq; non modo uulnerato illi, sed & alijs plerisque ægrotantibus congruentem laudauerit, quærisq; propterea in hoc sententiam nostram. Ego uero, non quia tanti me faciam, ut de uestris discordijs iudicium ferre uel possim, uel debeam, sed ut tibi morem geram, scribam quid sentio, atq; hoc ordine ostendam in primis, id quod nos eruiliam uocamus, nō esse id legumen, quod Arabes, uel potius libri ex Arabico in latinam linguam quomodolibet uersi, mes, uel almes, uel meise uocant, neq; id quod almelic, quorum utrunque præclarus ille uir (ut dicis) & primum recentiorum turba existimauit. Deinde, esto quod id esset, uulnerato tamen illi inutilem fuisse. Demum, ne id mihi crimen impingatur, quod scio nōnullos ἐλλανομάστγας solere nobis impingere, quod scilicet dicamus quid res non sit, nunquam uero quid sit, aperiam, quo nomine hoc legumen uocatum ab antiquis putem: ex quo & illud constabit quod principaliter in controuersiam uenit, eruiliam uidelicet ipsam, non esse bonis alimentis connumerandam. Primum non est difficile uidere legenti Serapionem cap. 116. granum id quod mes appellat, oculum habere dicentem, cum pupillo nigriore, herbamq; eius esse phaseli. Euidentia enim ipsa rei ostendit, eruiliam oculum non habere: uel si quid habet, quod oculus à defendente proprium dogma fortè dici possit, id omnino nigriore pupilla non constare. Quantum uero phaseli herba, ab ea quæ eruiliæ, distet, ex utriusq; aspectu quiuis potest ediscere. Si quis tamen uisui non credit, gustum consulat. Scribunt siquidem Auicenna & Isaac, in

Ponticitas qui sapor.

cortice mes esse ponticitatē. Ita enim ipsi appellant eum saporem, quem Græci ςρυφνὸν, nostri acerbum nuncupant: qui quidem est sapor linguam uehementer adstringens & ueluti ligans, qualem glandes maxime præ se ferunt. Tam alienus est autem hic sapor ab eruilia, quàm ipsa à glandibus. Rursus mes est idem quod pisum (ut infra probabo) sed pisa non sunt eruilia nostra. Scribit enim Plinius libro duodecimo, pisa habere angulos, ut cicercula, quos in eruilia certe nostra non uidemus. Libro quoq; decimooctauo, de eruilia & piso seu rebus diuersis ait, quod folio constant longiore. Et Theophrastus pisum multifolium esse dicit, terrenum, amplum, adeoq; uagum, ut locum totum impleat, etiamsi amplo interuallo sit positum: quæ nostræ eruiliæ minime quadrant. Liquet ergo, quod eruilia non sit mes. Quod uero non sit id quod Arabes uocant almelic, non alio quàm Auicennæ ipsius testimonio probandum: is enim cap. 353. secundi libri, ex sententia propria asserit, almelic esse erbum, ut ibi legitur. Quod uero erbum, de quo ibi Auicenna (orobon Græci appellant) nos eruum, tam sit ab eruilia nostra, quàm mes Auicennæ diuersum, adeò clarum est, ut probatione nō egeat: iumentorū enim potius quàm hominū cibus est eruum, eruilia homines libentissime uescuntur. Hoc igitur ceu notum relinquentes, id potius aggrediamur, quod secundo loco proposuimus, probantes rem quam mes Auicenna nuncupauit, maxime dum recens est (hæc enim in controuersiam uenit) nō esse cibum uulnerato in neruis congruentem: quod ita colligimus. Ratio uictus siccior & pauca superflua dimittens, in omnibus uulneribus, & potissimū neruorū, instituenda est. Sed Galeno teste, primo alimentorū libro, capite de faba, omnibus fructibus qui uirides comeduntur, antequam maturentur & exiccentur, hoc commune est, ut alimentum humidius, & mul-

Victus ratio uulneratis conueniens.

& multis redundans superfluitatibus præstent: igitur quicquid sit mes Auicennæ (legumen enim certe est) non potest uulnerato, recens & immatura, qualis tunc erat, conuenire. Præterea constat conferenti quæ dicuntur à Serapione, capite de mes, ex sententia Galeni, cum uerbis eiusdem Galeni in libr. alimentorũ, mes Arabum esse pisum Græcorum. Quod cum simile secundum totam substantiam fabis, rei non bonæ scribat Galenus, nisi quod minus inflat, & non abstergit, uidetur tanto minus quàm fabæ in casu nostro conferre, quanto magis tergendi uirtute priuatum est. Parũ enim ex minori illa inflatione fabis præstat. Præterea cibi qui non conueniunt sanis, minus conueniunt ægrotis, quatenus cibi sunt: sed nulla legumina quatenus cibi rationẽ subeunt, sunt sanis conducentia, ex Auicennæ sententia, capite de eo quod comeditur & bibitur: ergo nec ægrotis. Scripsit etiam Galenus primo libro de uictu morborum acutorum, ab idiotis etiam ipsis frumẽtacea omnia (nomine frumenti ad legumina extenso) respui in acutis morbis, præter panem, alicam & ptisanam. At si mihi oppo nas Auicennã Serapionemq; dicentes, quod mes sit boni succi, iterum Auicennã qui busdam in locis libri sui, cibum ex mes ægrotantibus exhibentẽ: dicam, nõ de uiridi et immaturo, sed de sicco ac plenè maturo fuisse loquutos. Alioqui, ut res boni succi sit, non statim sequitur, quod sit bonus cibus, cum possit & qualitate, & concoctionis duritie, & obstructione, aliáue ratione multifariam obesse. Bonus enim cibus multa desiderat: quorum unum si desit, bonus esse non potest. Sed & lib. 4. de uictu morborum acutorũ, legumina uniuersa ceu suam singula malignitatẽ habentia, penitus à cõsortio bonorũ ciborum eliminantur: cui sententiæ Celsus, alioqui Hippocratis æmulator, libro secundo suæ medicinæ apertissime subscribit. Notũ quoq; et illud ex Epidemiarũ libro, quàm male his successerit, qui in Æno legumina esitarũt: quod etiam Galenus repetit in Aphorismis. Quicquid igitur mes Arabum sit, & quicquid de eo scripserint Arabes, usum eius, præsertim recẽtis, in uulnere neruorũ melioribus autoribus innitens non probauerim. Quonam uero nomine hæc res ab antiquis censeatur, quã eruiliam Plinij uoce nõnulli, uel parum ab ea (ut fieri assolet) deflectendo, rouiliam uocant, pisarclos Veneti, rodionos alij, hoc operosius est ualde iudicare. Si enim uix possunt illa agnosci, quæ ab antiquis summa arte effigiata, & ueluti sub oculos posita sunt, quanto laboriosius fuerit legumina agnoscere, quorũ illi uel nomina tantum, uel naturam, non quali forma constarent, ostenderunt? præsertim nostro æuo, quo simul cum nominibus multarũ rerum cognitio interijt. Adde quod & Galenus ipse ambigere in his uidetur, anxie & scrupulose nõnulla eorũ peruestigans, & dubitanti demum quàm decernẽti similior. Quod nõ alia ex causa puto accidisse, nisi quod antiqui in eis describendis fuere negligentiores, quæ in propatulo & assiduo hominũ usu esse cognoscebant. quod & Plinius quodam loco animaduertit. Sunt tamen duo triáue, quæ me mouent, ut credam eruiliam hanc nostram esse id, quod Theophrastus et Diocles dolichon uocauerũt, et Galeni tẽpore phaseolus, uel lobus dicebatur, & à Theodoro siliqua appellatur: quanquam (si à tanto uiro dissentire licet) siliqua existimanda est aliud legumen iuxta latinos autores. Quod uero præter nomen ipsum, quod nulli alterius leguminis nomini magis quadrat, præcipue me mouet, est id quod

vide and: matth: in cap: [illegible] et [illegible], et de [illegible].

de dolichis scripsit Theophr. 8. de hist. plantarū libro: Quod si iuxta longum lignū quis eos affigat, ascendunt & frugiferi fiunt: si non, mali & uermiculosi redduntur. His si addideris Galenum dicentem, dolichos in hortis conseri, excrementa alui excitare, & uix ob redundantem humiditatem conseruari posse: uidebis profectò huius dolichi proprietates adeò huic nostræ eruiliæ congruere, ut nulli alteri legumini magis. Adde quoq;, si placet, & aliud dolichorū propriū ex eodem Theophrasto, et Galeno, secundo lib. de alimentis sumptum, quod scilicet ipsorū solorū, dum recentes sunt, simul cum seminibus siliquæ quoq; mandentur: ratione cuius proprietatis appellari eos lobos scribit Theophrastus, & post eum Aëtius. Eruiliæ autem solius inter legumina edi ab hominibus siliquas simul cum semine, nemo est qui nesciat: cum & crudæ aliquando ab ociosis, & coctæ à nobilibus, confecto præsertim ex eis delicato quodam pulmento, libentissime mandantur, aliorum leguminū siliquis in cibum iumentorum proiectis. Nolim tamen quenquam mihi de uerbo calumniam facere, quod dolichon dixerim Galeni temporibus fuisse nuncupatum phaseolum, qui sit aliud ab eruilia: dicimus enim, Galenum sequuti, aliud esse legumen quod phaselus, aliud quod phaseolus, uel phasiolus dicitur: & phaseolum esse idem dolicho, ut Paulus post Galenum confirmauit: phaselum esse, qui nunc uulgò phaseolus, quem & Vergilius uilem nuncupauit. Quod si animaduertisset Serapio, sub lubiæ nomine, quod certe à lobo græca uoce deflexum est, phaselos cum phaseolis, id est, eruilia, minime confudisset. Quod & hi quoq; peccarūt, qui nostro tempore Dioscoridem interpretati sunt. Ex quo uidere licet, quantum ad res ipsas probè internoscendas conducat nominum intelligentia, quam tamen nonnulli hoc tempore penitus aspernantur. Si igitur (ut probauimus) eruiliæ sunt dolichi, quis ambigat malas esse? cum scribat Galenus, dolichos multum esse fabis deteriores, quæ dubio procul malis cibarijs connumerantur. Hoc autem fuit id, cuius gratia uniuersa hæc scripsimus: quod simul cum alijs ab initio propositis cum absoluerimus, finem iam epistolæ faciamus. Vale, & si quid adhuc, uel in hac ipsa quæstione, uel in alia quauis medica re ambigis, non te pigeat interrogare: nam me non pigebit (ut tibi morem geram) pro uiribus laborare.

Phaselus, aliud à phaseolo.

EPIST. IIII. P. Crinito Florentino, de Manna.

CVm heri uesperi post ægrotorum uisitationes ad seplasiarium quendam demore diuertissem, accedit repente Florianus meus, & bonarum literarum & doctorū hominū studiosissimus, manu gerens forma enchiridij libellum. Ego scitor alioqui rerum nouarū, percunctor quid rei, undeq; acceperit. Ait dialogum esse de sculptura, & emisse ex quodam bibliopola (tabernamq; indicat) qui illum simul cum nonnullis libris Florentiæ formis excusis uenales haberet, inter quos recenset Criniti nescio quid. Audito Criniti mei nomine, statim aduolo, magnáque cum uoluptate librum tuum de honesta disciplina reuoluo, capita percurro, uniuersa deuoro potius quàm lego. Deus bone, quæ copia, quæ uarietas, quàm multiplex lectio, quæ obseruationes, quàm pura castáque narratio. Agnosco in his Criniti uiuax illud ingeniū, profundam memoriam, acre iudicium: in mentem subeunt nostræ

illæ

illæ propter Arni ripas deambulationes: crescit ardor (quoniam aliter non licet) uel in ipsis tuis cõmentationibus te audiendi uidendiq;. Librum igitur domũ mecum porto, occipio legere cunctatius, modo hoc, modo illud caput: tandem, nescio quo modo, septimũ caput libri ultimi offendo. Accensus nouitate tituli, magna attentione legere incipio: uideo inscios, improbos, ignaros uocari medicos, qui mannã, cuius nunc cõmunis usus, ante Galeni tempora ignotã Italiæ affirmant. Doleo hic simul & gaudeo. Doleo quidem, me in eorum numero hactenus extitisse, quos uideo proteri à te, & floccifieri. Gaudeo ignorantiæ nebulam per te mihi abstergi. Non enim ex his sum, qui sibi placendo malunt errare, quàm alterius cedendo ingenio resipiscere. Pergo legere, audioq;, Tiberio imperante mannæ usum à medicis probatum, licet alio nomine eam appellarint. Probari hoc magna animi propensione expetens, uniuersum caput perlego: eo tamen lecto, non minus ac antea probationes desidero. Siquidem quæ abs te ad huius rei probationem afferuntur (amico uera loquenti ignosce) mihi haudquaquam satisfaciunt. Nam Celsus tuæ sententiæ adstipulari (ut dicis) minime uidetur. Lectionem ego in primis deprauatam, ut alibi plerũq;, ita eo loco puto: scribendumq; rhos, uoce quidem græca, sed quæ, ut inquit Plinius, latinum nomen non habet, significatq; eum fructum quem Arabes & uulgus nunc medicorũ sumac dicũt, olim obsonijs & pellibus, nunc medicinæ seruientem: de quo & Theophrastus libro tertio de historijs plantarum, & Dioscorides libro primo, & Galenus octauo, & Plinius libro 24. abunde scripserunt: aitq; Plinius quod ulceribus medetur manantibus cum melle: quæ ferè sunt uerba Celsi per te recitata. Galenus quoq; ἀντιβαλλόμενα scribens, Syriacum eum nuncupat. Sed sit uera & genuina illa lectio, certe nullus in differendi arte uel mediocriter eruditus, ex ea id affirmabit sequi, quod tu contendis, rorem scilicet Syriacum eo loco oportere intelligi, quem Hebræorũ monumenta, & recentiores medici, mannam uocant. Nihil enim uetat uel aliam quamuis rem, uel ipsum rhun intelligi, præsertim cum in libris recentiorum medicorum pro rho, legatur aliquando ros Syriacus, sicut & apud Columellam & Palladium. Nec manna intelligi apud Celsum possit, nisi inscitia rei medicæ Celsus ipse notetur. Quæ enim uis mannæ huic nostræ, ut mala oris ulcera, de quibus inibi scribit, per eam sanescant? aut quod cum amaris nucibus consortium? Quanto igitur melius, peccatum unius elementi in librariũ reijcere, rhunq; ipsum, rem à Galeno & cæteris in stomaticis pharmacis summe collaudatã, uel legere, uel intelligere, quàm Celsum ipsum facere, alijs autoribus, rationiq;, ac sibimet, parũ cõsentanea affirmare? Dioscorides quoq; in suo illo ad Ariũ περὶ ὕλης ἰατρικῆς libro, tam nominat eam qua de quæstio est mannam, quàm meam hanc quã nunc scribo, epistolam: sed eo ipso quem tu affers loco, hoc est cap. 84. de manna thuris, non de manna hac recentiorũ scribit: quod profectò adeò est clarum Dioscoridem ipsum legenti, ut mirari satis non possim, te, quem oculatissimũ semper agnoui, in tanta luce caligasse. Scribit enim cap. 82. περὶ λιβάνου, altero, id est 83. περὶ φλοιοῦ λιβάνου, deinceps uero 84. περὶ μάννης λιβάνου, in hunc modum: » μάννα δὲ λιβάνου, δοκιμός ἐστιν ἡ λευκὴ καὶ καθαρά, ἔγχονδρος. Et paucis interiectis: μίσγουσι δὲ τινες δολίζοντες, ῥητίνην πιτυΐνην σεσησμένην, καὶ γύρειν. Quæ ferè sunt uerbũ ex uerbo

Celsi locus emendatur.
Sumac, ros Syriacus.

quæ per te allata sunt, ex eius sententia. E quibus nõ aliã mannã quàm thuris eum intellexisse nullus dubitabit, qui sciat idem esse apud Græcos λίβανον seu λιβανωτὸν, quod apud nos thus. Videatq; post hoc cap. 85. in quo de thuris fuligine tractatur, ita ut quatuor capitibus uniuersa thuris materia absoluatur. Sed et Galenus qui nullibi hanc uulgarem mannam sub hac uoce nominauit, licet de ea in lib. de alimentis, cap. de melle, aliquid tetigerit, cum alibi pluries, tum decimotertio libro περὶ θεραπευτικῆς μεθόδου, mannæ libani mentionem habet, impleri ea docens suppuratos tumores post sectionem, quam et definit ἀπόσεισμα λιβανωτοῦ. Demum quam Orpheus inter thymiamata (ut scribis) refert, quis utranq; internoscens, non potius credat esse excribrationem & puluisculum quendam thuris, ad suffimenta idonei, & quem adoleri aris uetustissimum sit, quàm hanc uulgarem quæ penitus inodora, suffiriq; contumax ac inepta, & quæ in usus potius ægrotorum quàm sacrificia deorũ uenire consueuerit? Neq; igitur Celsus, neq; Dioscorides, uerum neque Orpheus, quorum testimonio niteris, id probare mihi uidentur quod contendis, Tiberio scilicet Cæsare imperante, mannam hanc, quam nunc passim ad aluum nobilium (preciosa enim res est) leniendam exhibemus, in agnitione & usu fuisse medicorum. Quare si quas habes huius rei euidentiores demonstrationes, eas scribere ne pigeat, simul Manardo tuo rem gratissimam facturus, simulq; ueritati patrocinaturus: nisi enim fortiores rationes uidero, non sum ab Auerroë Cordubensi recessurus, qui mannam hanc inter ea reposuit, quæ post Galenum in usum uenerunt medicorum. Nisi fortè quispiam antiquitati fauens, mel syluestre, ut Sudas, uel mel roris aut aëris, ut Galenus, uocatam ab antiquis contendat, cui nec nos magnopere (ut aliàs ostendimus) repugnabimus. Vale.

EPIST. V. Pacto medico Mantuano, de temperatura Populi, & medicaminis ex ea parati.

QVæris quid sentiam de myracopi, quod populeum unguentũ uocant, temperatura, cuius apud officinas cõmunis est usus, quoniã apud uos disceptatio orta sit, alijs calidum, alijs frigidum affirmantibus. Scribam quid sentio, istud in primis præfatus. Ambiguitatis causam me putare, quoniã de Populo ipsa, rationibus infra dicendis, pariter ambigatur. Nam si fructus illi populei, quos oculos uocãt, uel frigidi, uel modice calidi statuãtur, et pro papauere rubro, hoc est, ut multi putant, anemone, calida herba, ut corrupti habent codices, nigrũ legatur, nõ erit ita frigidus medicus, qui frigidum nõ affirmet. At si Galeni cõmunem traductionẽ, Petriq; Aponensis in suo Conciliatore autoritatẽ sequuti, Populũ in tertio ordine calidorũ locauerimus, res profectò digna erit quæ in cõtrouersiam ueniat, utpote uel supputatione calidorũ frigidorũq;, et exacto utrorunq; examine, uel experimento rationi innixo, decidenda. Sed misso in præsenti scrupuloso hoc scrutinio, quod quisq; Albindum, uel Auerroẽn, uel Gentilem, et Sauonarollã, uel Maiolum tuũ sequutus, modo mediocri supputandi peritia non careat, cum stylo & abaco experiri potest: illud potius quod te desiderare cognosco, quæ scilicet sit Populi temperatura, absoluere enitar. Vulgata igitur Galeni interpretatio, calidum in tertio ordine statuit: græca lectio,

lectio, in primo: utra uerior, non facile est iudicare. Siquidē nō uideo, dicet quispiam, cur hac in re, non tam Græcus quàm Latinus uel Arabs librarius potuerit hallucinari (reijcienda enim culpa potius in scriptorem quàm in interpretem) cum non possit qui interpretandi munere quomodocunq; fungitur, adeò expers esse literarum, ut γ literam quæ tertium, ab α, quæ primum denotat, non internoscat: aut si non per notas, sed per dictiones suas numeri exprimantur, quid πρῶτον, & quid τρίτον latine significent, non intelligat: alioqui necesse fuerat, eum simili errore alijs in locis semper lapsum esse. Augent suspicionem erroris græcorum exemplariū, Oribasius græcus & ipse medicus, tum Serapion & Auicenna, magni uterq; nominis inter Arabas, quorum ille in prima parte suæ aggregationis, medicinis in tertio ordine calefacientibus Haurum romi (sic enim ipse Populum nigram uocat) connumerauit. Capite quoq; 276. secundæ partis, idem uerbis Galeni confirmauit. Intelligere autem ipsum per Haurū romi Populum nigram, hoc est, eam quæ græce αἴγειρος dicitur, uerba Galeni & Dioscoridis quæ recitat, palàm ostendunt. Sed Oribasius in lib. 2. ad Eunapiū, & lib. 15. ad Iulianū Cæsarē, inter calida tertij ordinis cōputauit. Auicenna autē cap. 344. secundi libri, sub nomine Hauri romani, & 510. sub nomine Nucis romanæ, de eadem scribens, ait, quod calefacit uehementer in tertio. Quanquā nescio si ulla in re tam uarius, tamq; parū sibi constans fuit. Nam præter loca superius allata, bis quoq; de eisdem rebus nō eadem scripsit. Capite enim 311. sub nomine Hauri, cōfundit ea quæ de alba & nigra Populo à Galeno et Dioscoride diuersis capitibus scribuntur, dicitq; Haurū æquale, et ad paucā declinare siccitatē, nec esse uehementis caliditatis. Capite 374. dicit, Carabe (quod quidē ipsemet cap. 351. scripserat esse gummi Hauri romani) esse calidū parumper: & in libello de Viribus cordis, quod est calidum in primo gradu, quod tamē gummi cap. 344. dixerat calidißimū. Verum dissonātia hæc, tametsi ei deroget, ceu parū idoneo testi, in ea tamen parte quæ Oribasio, Serapioni, et Galeni uulgatæ traductioni conformis est, quoniā testes tres habet secum sentientes, eius testimoniū penitus reijciendum nō uidetur. Quid igitur iudicandum? An uni scripturæ magis credendū, quia græca est, quàm duobus, & quidem celebratis medicis? Profectò uereor, ne si pro Græco in hac lite steterimus, ab amicis qui nos de græcitate insimulant, iure meritò derideamur. Sed age examinemus, an Græco idoneus aliquis testis subscribat. Inuenio quidem multos Arabes à Serapione recitatos in cap. 176. quorū unus tēperatæ caliditatis cum pauca frigiditate, alij frigidam, sicut & Haliabas, affirmant. Verū cum de succino loqui uideantur, quod ipsi crabe, uel carabe uocant, et quod falsò gummi Populi rentur, fabuloso scilicet errore, à Plinio & à re ipsa iamdiu exploso, parum dignos se monstrant quibus credatur. Consulendus igitur naturæ codex, cui refragari nec possumus, nec debemus, hoc est, Populus ipsa, quā utiq; nō necesse est nos, qui propter Eridani ripas degimus, à longinquo petere. Sed certe naturæ hic liber, modo scias legere, ostendet, ad tantum caliditatis gradum hanc arborē non extolli, ut inter medicinas tertij ordinis debeat collocari. Nam quis rogo sapor, quis odor, quæ demū qualitas, tam præcellenti eam mōstrat caloris? Neq; enim multum odorata, neq; eximio aliquo sapore prædita, sed dum gustatur, primo

quidem modicè astringit, postea amaritudinem quandam subobscuram inuehit, olfacienti quid non insuaue, uerum exiguum id omnino repræsentat. Si quis uero uia regia, quam Galenus monstrauit, incedens, experiri eam in corporibus temperatis, distemperatis, ægrisq́; uoluerit, calefacientem non ualde inueniet. Paulus præterea Aegineta Galeni simia, calefacere eam scribit in primo ordine: cui Constantinus quoq; monachus consentit. Volunt leges, eum qui semel malus fuerit, semper eodem in genere esse præsumendum malum: sed Arabica illa Galeni æditio, non semel tantum, sed ferè singulo quoq; capite multifariã labitur: unde fit, ut exigua illi fides sit tribuenda. Numeraui ego eadem pagina, qua de Populo scribitur, errores plusquam quinquaginta: inter quos capite de Lolio, quod Populum proxime præcedit, pro tertio ordine primus scribitur, ut minus mirãdum sit in Populo pro primo scribi tertiũ: quod certe uidere poterat is medicus, qui ea Galeni uolumina castigauit, quæ sunt secundo loco formis excusa, nisi omnino cæcus fuisset, cum Galenus ab initio capitis dicat loliũ esse calidius iride, & proximũ medicinis acutis in calore & siccitate. Mitto, quod in calce libri sexti deest pars capitis, ubi de gingibere agitur, & deinceps capita uigintitria. Vide igitur quàm temerè, ne dicam impudenter, bonus ille corruptor potius quàm corrector, manes Galeni sibi apparuisse confinxerit, & castigatũ uolumen obtulisse. Et ne me etiam putes hæc fingere, subscribam capita quæ desunt. Ea sunt huiusmodi: De zytho, fermento, mentha, hedysaro, hemerocalo, hemionitide, erigero, eryngio, thalietro, thapsia, lupino domestico et syluestri, thlaspe, lactuca, thymis, idæa radice, uisco, uiola, cauda equina, equino fœniculo, isatide, isopyro, salice. Quis igitur græcæ lectioni nõ magis accedat, non tot errandi discriminibus subiectæ, quot cõmunis illa, quæ ex græca ad Arabicam, ab Arabica ad nostram linguã peruenit? eoq́; seculo quo latinæ & græcæ literæ pessum ierant. Quæ etiam græca lectio Paulum medicũ grauissimũ, & Constantinũ nõ usquequaq; aspernabilem, consentientes habet. Adde, si placet, & græcum (quisquis ille fuerit) qui multorũ capitum libri de simplicibus medicinis Galeni, summas collegit. Et Auicennam quoq; ipsum cap. 351. ubi seriosius quàm alijs locis de hac arbore scripsit. Quod uero alibi calidum in tertio ordine dixerit, ex eadem puto radice natum, ex qua & Serapionis, & cõmunis traductionis, & Oribasij litera pullulauit, ex uitioso uidelicet græco exemplari. Nam ipsa rei experientia cæteris omnibus antestans, græcæ lectionis ueritatem confirmat. Si ergo populnei fructus primũ ordinem in calore non transcendunt, certe populeum myracopum frigidum iudicandum est, in quo præter Populi fructus & adipem, modice calida, reliqua omnia sint frigida, & bona eorũ pars ad supremos usq; ordines attollitur. Neq; his in hac parte accesserim, qui non ægeiri, hoc est, nigræ & cõmunis Populi fructus, recipi in hoc unguento iubent, quoniã sit calida: sed leuces, hoc est, albæ, quam uulgò apud nos uoce parum, ut fit, mutata, albarã uocant, ad frigidum inclinantis. Ego enim leucem quoq; ipsam calidam potius quàm frigidam puto, scribente de ea Galeno libro 6. de simplici medicina, quod mixtæ est aliquo modo temperaturæ, ex aquea tepida, & terrestri tenuata substantia, & quod abstersiuæ uirtutis est particeps, quam ipse quinto tractatu eiusdem libri de simplicibus medicamentis, à calido fieri docuerat: &

lib.

lib. de medicinis secundum loca patientia, secundo, ei uim discutiendi adscribit. Inuenio etiam apud Galenum & Paulum acopon διαιγείρου, hoc est, per Populum, διαλεύκης legisse non memini. Hæc sunt quæ de uestra controuersia mihi alioqui (ut nosti) occupato in præsentia occurrêre, quæ si tibi satisfecerint, gratias age luci ueræ, quæ noctem meam radio suæ uirtutis illustrarit: si minus, imbecillitati meæ adscribito, non uoluntati. Vale.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER SECVNDVS.

EPIST. I. ad Martinum Melerstadium, Illustriss. ducis Saxonum physicum, apologetica.

POSTRIDIE *quàm defensio tua, Simonisq; Pistoris accusatio ad nos peruenit, fortè contigit, ut cum Principe meo in suburbanam uillam secederem. Tuli igitur utrosq; libellos mecum, natura ipsa sititor alioqui nouitatis, ne in ocio penitus essem sine negocio, hosq; cursim primo, atq; ferè sine interspiratione perlegi. Dehinc occepi legere accuratius, interq; legendum (quoniam non erat tunc in quo me melius exercerem) notaui quæcunq; in Simonis libro occurrerent, in quibus aliter atque ille sentirem: non minori scilicet uenia reprehensurus Simonem, quàm ille reprehenderit Leonicenũ. Has ego annotatiunculas ad te mitto, non quasi rem egregiam, aut te dignam, sed ueluti quoddam mei in te amoris monumentũ. Conciliauerant enim te mihi dudum cõmunia studia, & tua in Ioannẽ Franciscum Picum Principem meum, uirum uel doctrina, uel moribus, uel utroq; incõparabilem, explorata mihi iampridem obseruantia: nec aliud putabam deesse ad nostram amicitiã, nisi ut te amari à me cognosceres: nõ enim uerebar ne esses me æque redamaturus. Quod si mihi præsens præstiterit lucubratio, cum ex se non placeat, uel uno hoc officio erit gratissima. Vt igitur ab epistola sumamus initiũ, Simon Galeni, & Petri Aponensis, uulgò Conciliatorem quem dicunt, autoritati innixus, eos medicos redarguit qui nominum curam habent: in qua certe reprehensione, ipse reprehensione carere nõ uidetur: siquidem Aristotele teste, qui nominum uires ignorant, & seipsos sæpenumero, & alios fallunt, & ut scripsit Auicenna, ad uocum consideratione duxit nos necessitas. Quot enim errata in medicina, in philosophia, in sacris literis, ob solam uocum ignorantiam uidemus accidere? Atq; ut ex multis & ferè innumerabilibus pauca afferantur, unde est quod recentiores medici ad diutinum puerperium & ciendos menses, siliquæ Aegyptiæ corticem exhibent, nulla adaperiendi, seu prouocandi facultate præditum, nisi quod cognominatione ipsa decepti, quod scilicet ea siliqua uulgò Casia fistula dicatur, aromaticæ uires, quæ sola & fistulæ & casiæ nomen habet, simul cum nomine in illam transfundunt? Quid Auicennæ secundum de medicina uolumen, Dioscoridis antiquam interpretationem, Serapionis librum de simplici medicina, ferèq; ad unum omnes et autores & libros, qui in usu apud medicos uulgò habentur, tot errorum ambagibus inquinauit, nisi quod autores ipsi, uel eorum interpretes,*

Siliqua Aegyptia falso Casia fistula dicta.

uocum ſignificantias parum habuerunt exploratas? Vnde errores circa cardamomũ, apium maius, centauriũ, rheon ponticum, innumerasq́; penè herbas, in quibus nõ modo plebei & uiliores, ſed & qui ætate noſtra principes, atque ſemidei ſunt habiti, & peccant, & peccauerunt? profectò ex eadem radice pullularunt. Non igitur poſthabenda ſunt nomina, præſertim medico, cum humanæ uitæ præiudicio in his aberranti. Nam quomodo aut libros antiquorũ, à quibus ferè accepimus quicquid in hac ſcientia habemus, aut magiſtros ipſos uiuentes, ſpreta ipſarum uocum ſignificatione, ualebimus intelligere? Si poteſt Simon, quicquid hactenus aut humana induſtria ueſtigatũ, aut diuina indulgentia reuelatum eſt, proprij ingenij uiribus excogitare, ut nec antiquorũ lectione, aut præceptoris adminiculo, ita nec uocum cognitione indigebit. Nos profectò qui ſumus rudiores, malumus de uocum ui eſſe ſoliciti, quàm in rebus ipſis craſſiſſime pererrare. At nónne in ſacris quoq; literis, & in philoſophia multi errores ſunt, qui à ſolis linguarũ peregrinarũ notitiam habentibus, & cognoſci poſſunt, et caſtigari? Vidit hoc noſtro æuo Beſſarion inter Græcos, inter Latinos Picus, inter ueſtrates Ioannes Phorcenſis, eius libri autor qui De uerbo mirifico intitulatur. Quis enim ſciret legendum in Euangelio, Si eum uolo manere: in Pſalmo, fortem uiuum: in Euangelio rurſus, Thabiti kumi: non autem, ut latina habent exemplaria, in primo loco, ſic eum uolo manere: in ſecundo, fontem uiuũ: in tertio, Thabita cumi. Nemo profectò homo uocum neglector: nec cõmunes hoſce errores caſtigare quiſpiam poterit, qui non ſit in perſcrutandis uerbis accuratus. Neq; illos quiſpiam ut parui momenti cõtemnendos dicat: quanquam enim unico elemento peccatur, tamen præter id, quod ne minimus quidem ſcripturæ ſacræ apex, abſq; ſpiritus ſancti lumine eſt conſcriptus, occaſio etiã data eſt uiris alioqui doctis, ut in diſtortas laberentur expoſitiones, quas nõ eſt precium operæ hoc loco recitare. In philoſophia uero quot errores ex una hac radice exorti ſint, longũ eſſet in præſentia recenſere, ſed uno tantũ appoſito, alios ad librum noſtrũ Ariſtotelicarũ caſtigationũ reſeruabo. Legebam proximis diebus apud Ariſtotelem, quarto Moralium ad Nicomachũ libro, ea parte qua de prodigalitate agitur, in antiqua traductione hæc uerba: Velociter relinquit ſubſtãtia dantes idiotas. (quanquam & idiotis, pro idiotas corrupte legebatur) quod cum legerem, ſtatim uenit in mentẽ, debere eius loci enarratores in ea dictione, idiotas, impingere: ſtatimq́; cuiuſdam expoſitoris (nomen ob reuerentiam taceo) ſumpto in manus codice, offendi quod præſagiueram, incõcinnam ſcilicet expoſitionem, & ab Ariſtotelis mente penitus alienam: ea eſt huiuſmodi: Prodigos appellare eo loco Ariſtotelem idiotas, quaſi irrationabiles, quoniam ſcilicet indiſcrete ſubſtantiam dilapident. Quod ſi aut qui librũ conuerterat, aut ipſe expoſitor, per idiotam nõ aliud eo loco græce, quàm latine priuatũ hominem ſignificari, & ad aliquid aliud ſemper uocem illam dici, ut nõ uno loco docet Galenus, intellexiſſet, ille planiorẽ feciſſet interpretationẽ, et hic (qua erat mentis ſublimitate) philoſophi ſententiam plenè percepiſſet. Deſinat igitur tuus Simon, nominũ inquiſitionem, quaſi fruſtratoriam, & parum philoſopho dignam, calumniari, è quorum ignoratione, tot in omnibus diſciplinis ſequi uidemus incommoda.

Nominum inquiſitio medico neceſſaria.

Neq; nobis obijciat Galenum: quamuis enim multis in locis, ſuperfluum circa nomina

ſtudium

studium redarguerit, atq; eos medicos qui ociosam operam in nõ necessarijs uerbis consumunt, ipse tamen & multos libros de medicinalibus nominibus conscripsit, & prognostica Hippocratis enarrans, atq; alijs in locis plurimis, non aspernandum hunc laborem docet. Sed quærenda eatenus nomina, quatenus in rerum nos perducũt agnitionem. Libroq; primo de differentijs pulsuum ait, Occupatio circa nomina, est inuitis nobis necessaria. Tanto autẽ est nobis quàm Galeno hoc studiũ magis necessariũ, quanto medicinã, quã ipse partim sibi peperit, partim à propriæ linguæ autoribus didicit, nos à Græcis barbarisq; nationibus mutuauimus. Et utinam satis fidi fuissent internuncij, qui eam ad nos uexere, & uersores tantum, non etiam peruersores extitissent. Vtinam nõ utriusq; linguæ ignari, eius scilicet ex qua accipiebant, et in quam cõuertebant: non enim præstitissent nobis medicinam nõ modo fœdam, incultam, punicamq; potius ac barbaram quàm latinam, sed & mancam, in plerisq; mutilam, & interpollatam. Qui tamen, ut ob pium propositum, & temporis uitium excusandi, (præstiterunt enim quod potuerunt) ita sunt sine omni indulgentia illi accusandi, qui scaturientem iam undiq; ex ipsis fontibus, & per puros canaliculos transfluentem medicinam, turbare potius maledictis uolunt, quàm ebibere. Sed dimittendi sunt hi, nõ monendi. Idem quippe in literis quod & in moribus accidit. Vt enim qui se bonos putant, cum mali sint, nunquam ad meliorem frugem cõuertuntur: ita qui se putant doctos, nunquã ab ignorantiæ morbo liberantur. Conciliatoris uero hac in re autoritatem tam parui facimus, quàm quod nihili: quandoquidem si dictionũ ipse uim probè calluisset, non tot errorum ambagibus libros suos cõplesset. Atq; ut ex innumeris unũ aut alterũ attin[Conciliatoris errores.] *gam, si uocis σφακελισμὸς, qua Aristoteles decimo primæ sectionis problemate utitur, multiplicem à Galeno secundo libro de locis affectis, & septimo Aphorismorũ, expressam uim didicisset, non putasset dolorem capitis uehementem, & cum pulsu, de pituitæ redundantia fieri, & eo loci ab Aristotele intelligi: rem quidem ab Aristotelis mente, & fortasse ab ipsa ueritate non parũ alienã. Melius quoq; intellexisset nonum, trigesimũ, trigesimumq; primũ eiusdem partis problemata, aliaq; permulta, quæ non est necesse hoc loco recitare. Satis enim monstrauimus, multum in omni scientia conducere, rerum uocabula recte intellexisse, præsertim in medicina, ubi tanto cum discrimine in nominibus erratur, quanto cum discrimine & aliud pro alio medicamentum, & inexpertũ pro experto, & nocuũ pro innocuo propinatur: quanto etiam cum periculo unus pro alio morbus intercuratur. Sed iam reliqua examinemus. In prima conclusione, morbum gallicũ, sub pustularũ, anthematũ, aut (ut ipse dicit) albumere capite ab antiquis collocatũ affirmat. In qua re id mihi inprimis peccasse uidetur, quod neglectis his quæ in eo sunt præcipua, id est, articulorũ doloribus, duris tumoribus, ulceribusq; pessimis, cutis defœdationem tantummodo considerauit. Verũ hic error illi cõmunis cum multis, quorũ opiniones peculiari tractatu late confutauimus. Ille uero Simonis proprius, quod aut propositum non manifestat, aut à ueritate ipsa discordat. Si enim idem penitus per anthemata & pustulas intelligit, quod & Constantinus, & alius Hippocratis interpres sensisse uidentur, dum aphorismũ illum sextæ particulæ uertentes, τὰ πλατέα ἐξανθήματα οὐ πάνυ τι κνησμώδεα, pro anthema-*

tis pustulas reddidere, nõ satis explicat quod intendit. Non enim ad certam speciem, præfinitumq́; caput (quod propositio eius uidetur profiteri) morbum hunc redigit, cum nomen pustularum late pateat, & uarias sub se species comprehendat. Sin autem Celsum sequutus, peculiarem quandam pustularum speciem intellexit, à uero longe seiungitur: siquidem nihil simile in hoc morbo his pustulis uisitur, quæ ex urtica, uel sudore nascuntur, qualia esse anthemata quæ dicuntur, Celsus definiuit. Si Paulum Æginetam, nõ minus errat: definiuit enim exanthemata ulcerationes superficiales, subrubras & asperas, quales in hoc morbo non semper reperiri, quiuis potest agnoscere. Nec illum à primo errore releuat, quod nõ simpliciter anthemata, sed cum adiectione epidemialis dixerit: quandoquidem ipse sibi hanc excusationem ademit, dum multos morbos fieri posse epidemiales affirmauit. Non maior fit igitur ad certam speciem limitatio, quando anthemata dicimus epidemalia, quàm si animal album diceremus. Taceat igitur Simon, nec pergat Leonicenum accusare, tanquam non definientẽ quid sit morbus iste, quem nec ipse multo plus declarauit, quàm si epidemialem simplici & absoluta ratione dixisset. Hactenus de conclusione. Ad corollaria accedamus, in quorum primo iniuria te accusat Simon, quasi improprie loquutum, quando pestem hanc κακοήθη nominabas. Ea enim uox, tametsi sæpe mala quædam ulcera Græcis medicis significare uideatur, si tamen ad latinum transferatur sermonem, malignum, uel mali moris significat. Qua quidem nomenclatura, nullam huic morbo dari possè decentiorem, quotquot illum patiũtur, malo suo (plus etiam puto quàm uellent) quotidie experiuntur. Sæpe etiam fit, ut pessima & maligna, uel male morigera appellata ulcera, illi morbo coniuncta sint. Sed hæc leuicula sunt, & in quibus qui uersatur, suspicione curiosioris nominum indagatoris carere non possit. Illud uero inquisitione dignius, an recte in secundo corollario illi redarguantur, qui hunc morbum nominantes, epidemialis adiectionem tacuerunt. In qua re, quanquam eos longe puto aberrare, qui elephantiasim, uel saphatum dixere, non uideo tamen cur meritò de taciturnitate epidemialis reprehendi debeant. Alioqui iuste taxauerit quispiam antiquos, qui de multis morbis scribentes, qui sæpenumero uagantes epidemici uerè fiunt, proprio tantum nomine expresso, adiicere epidemialis uocem supersederunt. Quanquam si epidemiali uoce proprie utamur, non erit epidemialis uocandus, ut alibi demonstrauimus. Optarem autem definisset Simon, recte an perperàm illi sentirent, qui hunc morbum uel saphatum (sic enim ipse loquitur, Græci ferè achoras uocant) dixere, uel elephantum: probassem enim apertis (ut puto) rationibus, eum tota aberrare uia, si eos putaret non errare. Sed obfuscauit sese, ut arbitror, ex industria, more sepiarum. In eo enim quod se illis connumerat, eandem hæresim profiteri uidetur: in eo uero, quod similem illis morbũ hunc facit, uidetur facere diuersum. Siquidem (ut Aristoteli placet) similitudo relatio est inter diuersa. Sed scio quid ipsum tenuit, quo minus propriam aperte propalaret opinionem. Leoniceni rationes super ea re sensit, nec earũ est ausus aggredi solutionem. At si hoc in causa fuit, utique suam debuit deserere positionem, malleq́; rationibus cedere, quàm proprium errorem pertinaciter defendere. Non est quoque reticendum, errorem multorum sequutum Simonem, ubi affirmauit,

elephan-

elephantiasin esse lepræ speciem, cum sunt ægritudines longe dissimiles: est siquidem Elephas morbus tristis quoq; nomine dirus: Lepra inter faciles morbos cōputatur. imò si autori libri de affectionib. credimus, qui Galeno teste, uel fuit Hippocrates, uel Polybus eius discipulus, inter eos affectus numerãda est, qui dedecus potius sunt, quàm morbi: quem autorem, quisquis tandem ille fuerit, puto sequutus est Auicenna cum primo canone dixit esse affectiones, quæ cum morbi non sint (sed supple, dedecora potius) morbis tamen connumerantur. Neq; est illius libri de passionibus inscripti, uel affectionibus autoritas, quasi parũ idonei respuenda, utpote ex quo Galenus tantus in medicina autor, integras sententias, uerbum è uerbo interim usurpat. Quod si quis dixerit, lepræ nomen in sacris literis pro graui morbo accipi, obijciam ei Augustinũ, coloris uitium, non ualetudinis, aut integritatis sensuum atq; membrorũ, lepram esse dicentem. Sed & Galenus uicesimũ tertij libri aphorismũ enarrans, adeò leuem & absq; periculo morbum putauit, ut licet uerni temporis proprius existat, nō tamen tollit quin uer saluberrimũ dici possit. Verum hæc suo loco exactius pensabũtur, nunc secundam conclusionem aggrediamur. Si uidisset Simon, nonnullos hunc morbum patientes, quales nos sumus intuiti, non puto tam asseueranter negasset, posse illum à pituita interdum generari. Vidimus siquidem hac peste fœdatos, quibus pustulæ apparuerunt crassæ, latæ, subalbidæ, quæ quoties uel suapte sponte, uel medicaminũ auxilio arescebant, in crustas quasdam seu squamulas albicãtes resoluebantur: exibatq; interdum ueluti aqua crassior, manifestissimũ pituitæ indicium. At si mihi fortè, tanquam parũ idoneo testi, fidem abrogat, credat quæso rationibus, ac maiorũ autoritatibus, quæ fateri cogunt, non solum posse hanc pestem ab pituita fieri, sed etiam ab ea non infrequentius, quàm à succo nigræ bilis contingere. Quandoquidem eius non contemnenda portio, id est, artuum dolores, Raze medico teste, ab ipso nigro humore proueniũt quam rarissime, ut propterea existiment nonnulli non infimi nominis in medicina uiri, Galenũ in libro de medicamentis secundum loca patientia, in catalogo humorũ articularem morbum facientium, atram bilem non adscripsisse, utpote à qua dolores articulorum, non nisi insolenter & raro fieri posse intelligeret: uetante scilicet eius crassitie, & terrea substantia, ne intime, ac in penitas ossium, membranarũ, et compaginũ partes adigatur: qui etsi interdum ab eo fieri possint, constat tamen hos qui in morbo gallico accidunt, tales non esse, ut inde semper credi debeant prouenire: quoniã Auicenna teste, debiles & occulti sunt, si qui à tali materia fiunt: hos autem manifestos & uehementes esse, quotidiana monstrant experimenta. Dicere autem aliam esse materiam quæ dolorẽ, aliam quæ reliqua mala facit, hominis est dogma potius quomodolibet tuentis, quàm ueritatem & rationem sectantis. Si enim ita esset, mala illa, dolor scilicet, ulcera, pustulæ, merè ex accidenti, atq; ut sequens est, rarenter & paucies in hoc morbo iungerentur. Contrà autem euenit, ut nunquam, uel certe raro, in toto morbo separentur, sed ferè ubi pustulæ delitescunt, dolores insurgunt: quod certe significat materiam illam uel certe aliam ei similem quæ in cute pustulas faciebat ad intima accedentem, dolores excitasse. Incredibilem uero mihi admirationẽ parit hic uir, qui paulò ante epidemiam hanc saphato (sic enim ipse loquitur) fecit quamsimillimã, & eisdem diffe

Versus Sereni Sammonici.

Lepra dedecus potius quàm morbus censenda.

rentijs utrunq; morbum interstingui definiuit: nunc illos in tantũ separat, ut impossibile iudicet hunc fieri ab humiditate, à qua primã saphati (ut uerbo eius utar) speciẽ suprà dixerat dependere. Sed iam reliqua examinemus. Ad cõmune deinde medicorum confugiũ sese recipit, quasi ad portũ, uel tutelarem deum, cum morbũ hunc occulta fieri asserit proprietate, de cœlestib. corporibus emanante. At si Auicennæ sententiã sequamur, in eo qui de uiribus cordis inscribitur cõmentario, quam etiã primo attigit canone, dicere poterimus, hasce uires occultas, quas uocant proprietates, nõ differre à natura, nisi sicut minus cõmune, à magis cõmuni, aut figmento esse persimiles, cõmentumq; hominũ ab innumeris quæstionibus sese illarũ præsidio releuantium. Sed sint aliud à natura (non enim id magnopere pernegabo) non certe à cœlo, præterquam sicut ab uniuersali causa, proueniunt: quemadmodũ Ioannes Picus, æui nostri splendor & gloria, in superhumano illo contra astrologos libro, quem à tenebris ad lucem magnis laboribus reuocauimus, multis rationibus cõprobauit. Quod si etiam gratis demus huic utro, & esse illas aliquid, et fieri à cœlo, nihil tamẽ comparet in hoc morbo, quod in manifestas causas referri nõ possit, uel quod ad occultiores illas proprietates, quasi ad asylum fugere nos compellat. Videmus enim in eo pustulas, artuũ dolores, oris et pudendorũ, & aliarũ quoq; interdum partium ulcerationes, ac præduros quandoq; tumores: quæ omnia accidere ab humorũ uel copia, uel feruore, uel putredine, nullus puto medicus dubitabit. Sed præter ea quæ diximus, notaui ego aliàs sex in hoc morbo mirabilia: uidelicet, quod longus simul ac uehemens: quod noctu magis quàm interdiu affligens: quod ferè à pudendis incipit, & non nisi raro, & per longam ualde consuetudinem, per alia membra in alterũ transfunditur: quod in pustulas oris desinit, quæ etiam applicitis potentiorib. remedijs concitãtur. Hæc autem omnia non est difficile mediocriter in medicorũ libris exercitato, ad manifestas causas reducere. Nihil ergo in hoc morbo est, quod nos cogat relictis manifestis, ad occultiora illa confugere. In secundo uero corollario, præter id quod epidemiale genus pestilentialis tandem agnoscit, quod secum reciprocare suprà statuerat, Gallicum quoq; morbum ueneno ait & pestilentia participare. quod dictum (pace sua dixerim) hominis esse uidetur parum in medicina exercitati. Nam unde pestilentiã, aut uenenum eius deprehendimus? Pestilentes morbi magna ex parte febrem, & quidem nota dignam sibi associant, cor lædunt, difficultatem spirandi faciunt, & ad salutem raro, ad mortem sæpe, exiguo semper temporis spatio perueniunt, facileq; & absq; ullo contactu per solam communis aëris inspirationem ab uno in alium euagantur. In hoc uero morbo, cerebri potius uel iecinoris, quàm cordis oblæsiones uisuntur, difficultas incedendi magis quàm spirandi apparet, raro interficit, longus est, nec ferè præterquã diuturna consuetudine, aut per naturalia inficit. Causam igitur cur pestilentialis dici mereatur, ego non uideo, uideant qui acutius cernunt. Parum Simoni uidebatur in te ac Leonicenũ iactasse conuicia, nisi etiam Picum lacesseret: quẽ tamen puto nõ alia causa damnauit, quàm quod eius scripta nõ intellexit: malo enim illũ inscitiæ, quàm maligni animi arcessere. Neq; utiq; arbitror fore quenquã (modo diuinũ illud contra mathematicos opus mũda aure perlegerit) qui tam puerili superstitioni possit posthac fidẽ mãcipare. Sed uide quàm

sit

sit solers & catus Simon noster, quum astrologicæ uanitati (ut eius scripta præ se ferunt) sit supra modum addictus, intelligeretq́; in eam Ioannem Picum duodecim libris quasi duodecim ueteranorũ legionibus acerrime dimicasse, non ausus secũ de astrologica re contendere, satis putauit & se, & facultatem tutaturum, si illum de medicinæ inscitia insimularet. Sed unde in Pico hanc ignorantiam deprehendisti? Debebas saltem locum monstrasse, ne ex temeritate potius, quàm cum ratione iudicasse uidereris. An quod princeps uir fuit, & medicinam non est professus, ignorasse eam illum uis conijcere? Sed nónne simili argumento Auicennam (cui fortaßis plus quàm par esset in hac arte attribuimus) quem regem aiunt fuisse, & curandis infirmis operam non dedisse, eadem inscitia damnare oportebit? Fuit Picus, ut omnium bonarum artium, ita & medicinæ studiosus, in eaq́; arte (quod pace Simonis dixerim) multa & didicit & cognouit, quæ Simoni ipsi unà cum medicorum uulgo adhuc sunt inexplorata. Sed dimisso Pico, ad conclusionem reuertamur. Putat Simon ex hoc Auicennam astrologiæ fauisse, quod pestilentiam causam dixit habere uniuersalem. Si quis tamẽ diligenter examinet, quæcunq́; ab eo uarijs in locis super astronomica re conscripta sunt, cognoscet utiq́; tantum abfuisse illum à fide astrologiæ, quantum abest astrologia à ueritate. Libro enim quarto, si quis nucleum, nõ tantum uerborũ corticem spectet, sub nomine eorum qui dixerũt, in pestilentia aliquid causæ eius nõ proportionatũ (sic enim ipse loquitur) astrologos taxauit, peculiarem aliquã uim pestilentiæ effectricem cœlo adscribentes, cum sint cœlestia causæ tantũmodo primæ & longinquæ, hoc est, uniuersales, non propinquæ & particulares horum inferiorum. Qualis uero esset uis ista, meritò cuius cœlum uniuersalis causa dici mereatur, libro primo monstrauerat, ubi influxus declarans qui ex multarũ stellarum coitu in nos proueniunt, non alterius influentiæ cõmeminit, quàm caloris, quem uertici nostro propinquantes, & frigoris, quod ab eodem discedentes, ex accidenti, atq́; non agendo (ut ita dixerim) in nostra hac agunt regione. Neutroq́; loco uides eum, aut multi ponderis planetarũ, aut magnarum, quas uocant, cõiunctionũ, aut maligni astri fecisse mentionẽ, uenenũ è cœlo in terras iaculantiũ, ut Genethliaci putãt. Sed & quo capite de temperaturis agitur, cum in regionis sub æquinoctiali circulo sitæ mentionem incidisset, homines, ait, inibi habitantes erunt certæ æqualitati ualde propinqui, nisi aliqua de rebus terrenis obuiando impedierit. Quo loco, si quid astrologiæ tribuebat, non erat cœlestis causa reticenda, utpote à qua præter cõmunem caloris influxum (si uera sit hæc superstitio) multipliciter poßit temperaturæ æqualitas, imò qualiscunq́; habitatio, submoueri. Ex eo igitur, quod terrestrem tantum causam cõmemorat, flocci facere se cœlestem demonstrauit. Desinat igitur Simon, Auicennæ patrocinio astrologiam tutari, quam constet ab eo ubiq́; uel dißimulatam, uel neglectam. Addit præterea alia quædam circa eandem conclusionem, mihi parum credita: sed cum uideam lucubrationẽ hanc iam longius quàm præstitueram creuisse, ea nunc silentio præteribo, præsertim cum de his quæ ad astrologiam spectant, infra quoque loquendi præstetur occasio. Pari quoq́; ratione quæ in primo corollario dicuntur, conniuentibus oculis pertransibo, firmatis aliquãtisper uestigijs in secũdo, ubi in occultas rursus proprietates (propter nescio quæ

Astrologiæ nulla fides.

Auicennæ uerba) referre hunc morbum satagit. In qua re illud in primis peccat, quia quæ ab Auicenna de putredine aëris dicũtur, dissimili nimis similitudine in hunc morbum transfert. Nam ubi, rogo, sedet isthæc argumentatio? Corruptionis aëreæ interdum causa est res cœlestis, hominibus incognita: ergo morbus Gallicus ex occulta aduenit cœlestium proprietate. Sed & nõ parum mutat aliud quod innuitur, à corruptione scilicet aëris pendere hunc morbũ. Quanquã enim nõ est prorsus à ratione alienũ, potuisse illum in sui exortu ex aëris putredine uel coalescere, uel foueri, posse et nunc si cui absq; cõtagione innascatur: superat tamen omnẽ dementiam, ut putetur quocunq; per contagionem transferatur, eandem aëris putredinem secum ducere: cum et sub quolibet cœlo, & quacunq; anni uel aëris constitutione, uideamus hanc luem debacchari. Nolim tamen quenquã existimare, ea quæ ex Auicenna hoc loco afferũtur, ad astrologiæ iudiciariæ adstructionem pertinere. Siquidem per rem cœlestem, ignotam hominibus, non aliud intelligere putandus est Auicenna, quàm quod alijs eiusdem libri locis explicauit: hoc est, certam et præfinitam qualitatũ primarũ mensuram, ex cœlestiũ accessu, uel recessu in aërem progenitã, animantibus interdum noxiam: quam quidem nominauit occultam: quoniam sicuti certam, ac (ut ita dixerim) punctualem elementorum in ueris mixtis quantitatem scire (quod Auerrois optat) exacte non possumus, ita in imperfecta hac mixtione, quam aërem uocamus, exactam qualitatum primarũ mensuram, certa & proba ratione metiri non ualemus. Neq; enim nouum, aut inusitatum est, pro cœlo, aërem intelligi. Notum enim est illud Vergilij in 5.

„ *Hoc sperem Italiam contingere cœlo.*

„ *Atq; illud Celsi, Pessimũ cœlum quod ægrum facit. Sed & Galenus quædam Hippocratis uerba primo libro Epidemiarum exponens, in quibus cœli mentio habetur, „ aërem intellexit. Ait enim: Cœlum dixit, iuxta uulgarem consuetudinem: aërem, su„ pra nos ad nubium usq; regionem existentem: Possem equidem pariter impertinentẽ conclusionem in præsentia præterire, tum propter ea quæ superius notata sunt, tum relegans Simonem (ut Augustinum, Gregorium, Basilium, & alios præteream, religione simul & doctrina celeberrimos) ad ea quæ nostris temporibus Ioannes Picus ex Mirandulæ principibus, & Hieronymus Sauonarola Ferrariensis, ex Prædicatorum ordine, contra huiuscemodi deliramẽta nuper conscripsere, quorũ uterq; doctrina, autoritate, scriptis, totã Italiam, ne dicam orbem uniuersum illustrauit: et hic prætere a cõcionandi ui, fidei ac ueritatis intrepida ad mortẽ usq; defensione, paupertatis dilectione, ardentissimo in Christũ & eius religionẽ affectu, animi fortitudine et imperturbatione, primitijs illis Christianorũ, & nascentis ecclesiæ incõcussis columnis meritò potest cõparari: prophetico uero spiritu ideo illuminatus creditur, quia quæ nunc nos infestant bellorũ turbulentiæ, plures ante annos tota in pace triũphante Italia, prout euenere, eueniũtq; quotidie, ab eo ad unguem fuerint prænunciatæ. Poteram igitur (ut dixi) ad utriusq; præclara uolumina Simonẽ non iniuria relegare, nisi ueritatis amor, et Christianæ religionis zelus, cui scio pestem hanc astrologicã uirus esse nocentissimũ, me impellerent, ut quæ in eius assertionem adducũtur, hoc loco refellerem. Fascem igitur illum in primis mathematicæ, diuinatricisq; astrologiæ, utpote male*

Laus Hieronymi Sauonarolæ.

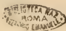
com-

compactum, et ex rebus tantum inter se dißidentibus, quantum ueritas mendacio, & tenebris meridianũ lumen aduersatur, ea facilitate dissoluimus, qua à Simone extitit coagmentatus: Mathematicam in consortium recipientes uerarum disciplinarũ, diuinatoriam cum reliquis superstitionibus è philosophia & Christiana republica in totum relegantes. Ptolemæi testimoniũ ceu in hac parte de ueritate suspecti, penitus respuimus. Quæ autem ex libro quodam Hippocratis afferuntur, suspicionem non paruam mihi faciunt, non emanasse eum librum ex Hippocratis Coi officina, sicut nec quicquid aliud sub eius titulo effertur, in quo astrologiæ iudiciariæ sit mentio: quandoquidem (si Galeno credimus) Hippoc. nuspiam librorum suorum aërem cõtemplando transgressus est. Quod adeò credidit ipse Galenus, ut si quando diuini, pro quo tamen corrupte in uulgata Prognostici æditione cœleste scribitur, apud Hippoc. uel etiam cœli (ut suprà diximus) nomẽ inuenit, maluerit expositione parum coacta, aëris constitutionẽ intelligere, quàm illum de re nõ bene explorata facere loquentẽ. Vt uero librũ illum quasi Hippocraticũ admiserimus, quid prohibebit eo loco, nõ cœlestem astrologiam intelligi, sed aëream illam tantũmodo, de qua late libro tertio Aphorismorũ, & in Epidemijs disseruerat? Multa enim in tribus hisce libris leguntur similia. Quod si de cœlesti loquutũ Simõ omnino cõtendat, nõ magnopere resistemus, dum & hoc nobis redonet, motricem, ut diximus, nõ diuinatoriã ab eo intelligi. Quemadmodum enim suprà monui, nõ paruã mihi fidem facit expositio illa Galeni, ut ne uerbũ quidem Astrologiæ iudicatoriæ apud Hippoc. legi putẽ. Quod tanto magis credimus, quanto cõstat Galenũ ipsum professioni fuisse nõ inimicũ, utpote cuius interdum in suis scriptis meminerit, & in quã crisimorũ dierũ rationẽ referre studuerit. In qua tamẽ re, si nõ parum medicus, uel philosophus, certe parũ astrologus, testimonio etiã Aponensis, maximi astrologiæ patroni, iudicatus est. Afferrẽ quæ in ea re peccasset, nisi scirem à Pico in lib. contra astrologos, & inter medicos etiam à Petro Aponensi, alijsq́; nõnullis esse abunde demonstrata. Alioqui si uera sint quæ in libro de crisimis diebus scripsit, derogant potius fidem hodiernæ astrologiæ, quàm corrogant: siquidem alium lunæ motum credidit, quàm qui hodie supputatur. Quare si uerum ille motum agnouit, falsa est quæ nunc in usu astrologia, quæ alium sequitur: si minus, corruere suam dierum crisimorum machinam necesse est, tanquam nulli fundo basiq́; innitentem. Quæ rursus ex Haliabate, Auicenna libro primo, & ipsomet etiam Galeno in arte curatiua, ad probandum astrologiæ necessitatem afferuntur, nihil prorsus de iudiciali concludunt, sed de alia duntaxat, cui paulò ante locum inter liberales artes concessimus. Nolim tamen quenquam existimare, hanc ipsam quæ motus metitur astrorum, medico simpliciter necessariam: cum sit longe aliud, artem quampiam esse absolute necessariam medicinæ, & necessariam ad hoc, ut autores medicinæ, qui nunc celebres habentur, plenè poßint intelligi. In horum quippe libris multa leguntur, quæ non sunt medico, qua medicus est, simpliciter necessaria. Si quis enim recto examine libret, is arbitror iudicabit, præter Dialecticam, & naturalis Philosophiæ quandam partem, ac Arithmeticæ exiguam portionem, quæ sunt medico necessaria, præterq́; Grammaticam, quæ ea solum ratione est necessaria,

Locus mendosus in Prognostico Hippocratis castigatur.

Disciplinæ medico necessariæ.

quod eam ignorantes antiquorũ monumenta nequeunt intelligere: omnes alias disciplinas, decori esse potius medico, quàm necessitati. Nec Galeni uerba primo Therapeutices scripta, si bene et legantur et intelligantur, contrariũ ostendunt. Sed de hac re in nostro medicinali Isagogico, Deo cócedente, amplius disputabimus. Tecum autẽ sentio mi Martine (quod & superius dixi) nihil esse in toto Auicennæ uolumine, per quod credidisse illum iudiciariæ Astrologiæ, aut putasse medico necessariam, possit deprehendi: esse potius, quibus coniiciatur neglexisse, et inutilem penitus existimasse. Quod uel hoc constet argumento, quod nusquã nouilunium, uel interlunium, obseruari in uentris, aut uenarũ solutionibus, aliis'ue medici operibus, docuit: rem tamen, si quid aliud astronomicũ medico obseruandum, (quod certe mea sententia non est) summa obseruatione dignissimã. Nec quæ ex Canticis afferuntur, nostram infirmãt sententiã. Nam de eo tantũ libro loquimur, quo se quinq; uoluminibus uniuersam complexũ medicinam gloriatus est. Quanquam si Auerroi credimus, librum Canticorum enarranti, dogma illud astrologorũ potius placitis, quàm ueritati & philosophiæ adstipulatur: qua docemur, omnes cœlestium corporum operationes laudandas esse, non maleuolas reputandas. Cõmentatorem uero illum Alexandrinũ, si uniuersale tantum regimen cœlo adscripsit, non inuiti recipimus: si particulare, & præcipue malignum, in hoc repudiamus. Didicimus enim ab Augustino, hanc solam diuinis literis præstare autoritatẽ, ut illis absq; ratione credamus: cæteris in his quæ rationi subsunt tantũ credentes, quantũ probant, uel quantum rationi loquuntur consentanea. Et quid mirũ? Non enim filii sunt deorũ, quibus, Platonis sententia, sine ulla ratione credendum sit. Petrũ Aponẽsem aliis quoq; in locis errasse suprà mõstrauimus: speramusq; (si tantum nobis erit ocii) olim dicato uolumine, infinita penè eius errata detegere, non ut uiro, satis quidem quantũ illa ferebat ætas, docto, multæq; lectionis, detrahamus, sed ne ei fides in magnis, ut ipsi putant, et occultioribus artibus à simplicioribus præstetur, quem constet in manifestioribus et leuioribus multifariã præuaricasse. Vt ne longe exempla petantur, in problemate ipso à Simone recitato, in quo manifestius certe errauit, quàm ut ulla possit cauillatione defendi. Siquidem græcus codex, ad quẽ recurrendum est quoties dubitatio in translatione contingit, quod Augustinus etiã in sacris literis testatur, hoc pacto iacet: διόπερ ἥδιον ὄζει τῶν ῥόδων ὧν ὁ ὀμφαλὸς τραχύς ἐστιν, ἢ ὧν λεῖος. Quod si uerbũ uerbo reddatur, sic sonat latine: Propter quod suauius olent inter rosas quarũ umbilicus asper est, quàm quib. læuis. Venia autẽ fortè dignus esset hic error in Aponensi, nisi omnẽ ipse sibimet ueniam ademisset, dum se ubiq; de græcorũ librorum iactat interpretatione: quanquam errandi occasio nõ minus de latinarum inscitia, quàm græcarum prodiit literarũ. Demum quæ in calce afferuntur, nõ difficilius est nobis reiicere, quàm fuerit illi adiicere. Quod enim quis uena cubiti secta, luna Geminos peragrante, læsionem incurrerit, potuit imperitia, potuit errore artificis, potuit instrumẽti ineptitudine accidere: neq; minus ex accidenti, quàm quod me ambulante coruscauerit. Vidimus quoque nos (si unusquisque suas referre habet uisiones) luna alteri signo supposita, nobilem quendam uirum Ferrariensem, ex uena secta, ut æ discrimen incurrisse. Quid plura? nónne quotidie cernimus, melius

longe

longe medicis succedere, qui astrologica uel ignorant, uel negligunt, quàm illis qui illa uel sciunt, uel sequuntur? Franciscus Bencius, Vgonis Senensis filius, præceptor olim in medicina meus (aliorum pace dixerim) medicorum in Italia, nostra ætate facile princeps, nihil unquam cœleste obseruauit: sed quoties occasio urgebat, in ipsis solis lunæq; cōgressibus, & purgationē, & uenæ sectionem imperabat. Vnde euenit, ut cum præstātis cuiusdam uiri curationi, unà cum Hieronymo Manfredo, astrologo sui temporis famosissimo, Bononiæ præesset, immineretq; simul & purgandi necessitas, et luminarium coitus, astrologo reclamante, & ægrotanti mortem minitante, potione ad Beneij imperiū exhibita, infirmum è graui morbo conualuisse. Quod si magis Ptolemæo docenti, cœlum inspiciendum, quàm Hippocrati præcipienti, pharmaca eodem die in ualde acutis morbis danda, dum turgent, créditum fuisset, fortassis uitam prius ille finisset, quàm cœlum coniunctionem. Recte igitur & sibi & ægrotis medici consulent, si quoties uacuandum uidetur, lotium magis quàm astrum inspicient, et uenarum pulsationem potius, quàm stellarum obseruabunt configurationem. **Medico lotiū magis quàm astrum inspiciendum.** *Sed uide quomodo ab epistolari mensura, non Laconica modo, sed & Asiatica iam recessi. Finem igitur fecero, si monuero, potuisse me & plura, & hæc ipsa locupletius, atq; comptius in medium afferre: sed quod dixi ab initio, hæc ad te mitto qualiacunque sunt, non ueluti rem tanto lectore, quantum te puto, dignam, sed ceu pignus quoddam sancitæ inter nos amicitiæ: non aliud ex his quærens, quàm ut mutuò me ames: quod ut facias, te etiā atq; etiam rogo. Vale. Ex Mirand.* M. D.

Ioanni Camerti Theologo insigni, & omnium bonarum disciplinarum eruditiss. de saccharo duplici, EPIST. II.

CVm proximis diebus librariā tuam supellectilem euoluentibus, nescio quo modo sacchari mentio incidisset, dixissemq; aliud esse antiquorū medicorum saccharū, ab eo quod nūc uoce parū (ut fieri solet) mutata, zuccharū uocāt, paradoxon dogmatis impendio admirari uisus es, & in contrariā pedibus manibusq; abire sententiam. Quare domū reuersus, quia rationes quæ me mouerent præ temporis angustia in medium afferre ad plenum non potueram, operæpreciū me facturū putaui, si eas colligerem, & capita in scriptis darem, quo mentem meam locupletius posses inspicere, & tuam pacatiore animo mihi significare. Ad astruendam igitur nouā hanc opinionem, in primis statuendum, quænam, qualis'ue res sit, quam nunc passim zuccharum nuncupant. Deinde ostendendum, quæ de saccharo ab antiquis sunt dicta, ei minime cōuenire. Res zuccharum dicta, tantopere nunc mensis expetita, ut in prouerbium abierit, non esse escam quæ zuccharo uitietur, nihil aliud est quàm succus, à proprij generis planta bene contrita expressus, calore ignis plus minúsue excoctus, coactus & defecatus: in zuccharū tanto candidius & durius euadens, quanto plus coctionis defecationisq; tolerauerit. **Zuccharū quid & quomodo conficiatur.** *Ex diuersa autem huiuscemodi defecatione & coctura, contingit uarios ei perfectionis numeros adscribi, ut quoddam summum dicatur, & perfectissimum, à fine nomen uulgò accipiens, quia uidelicet ad finem bonitatis peruenerit, candore, duritia, suauitate præcipuum. Aliud infimū huic penitus contrarium, lentum, humidum, nigricans, insuaue, & feculentū, primæ decoctionis uocatum.*

Zucchari planta.

Saccharum mellis species.

Inter duo hæc extrema, duo quoq; sunt media, alterũ infimo proximũ, secũdæ: reliquũ summo, tertiæ decoctionis nominatum. Planta à qua exprimitur, humectis locis proprio semine surculis'ue seritur, exteriore quidem specie arundini magnæ similis, interiore substantia ualde dissimilis: pulposa enim est, grauis, mollis, et succi plena: quum arundo econtrario sit leuis, dura, uacua, & propterea milio potius Indico, quod melicam uocant, quàm arundini similis. Hæc de zucchharo nostro, à Siculis & Lusitanis cognoui, quæ an antiquis de sacchharo scribentibus concinant, age perscrutemur. Dioscorides, Galenus, Plinius speciem mellis putantes, de eo inter mella loquuntur, mellis materiã esse rorem omnes fatentur: à quo tam differre uidetur zucchari materia, quàm planta differt ab aqua. Forma quoq; quam illi adscribunt, minime huic nostro cõgruit: gummiũ enim modo candidum à Plinio, ac dentibus fragile dicitur: & à Dioscoride salibus quo ad consistentiã simile, et dentibus instar salis perfringi. Quibus & Alex. Problematũ lib. ij. in hæc uerba subscribit: "Quod sacchar Indi appellant, mellis coagulum est, sole cogente, cõuertenteq; ad mellis dulcedinẽ: quod idem mõte etiã Libano fieri certũ est. Fit sacchar id proximũ, salis glebulis candidum, fragile." Nostrum priusquam coquatur, colore potius nigricans, & subrufum, quàm candidum inuenies, nec dentibus fragile, sed per suctum, non per dentium attritionem degluttiendum. Efficiens nostri primũ, est forma uisq; ipsa plantæ: secundum, artifex calore ignis concoquens & defecans, & demũ in hanc quam uidemus metæ formam in ligneis quibusdam uasculis deducens. Illud noctis primo frigus agglutinat, dehinc superueniens solis calor obdurat. Nostrum plantæ pulpa in Siciliæ et Cannariæ insulis latitat, effigie tantum (ut diximus) arundini similis. Quam certe plantam si Dioscorides & Plinius cognouissent, arundinemq; putassent, non erant silentio prætereuntι, ubi multiplices arundinũ species enumerant: sed sicuti aromaticæ & odoratæ arundinis, ita & dulcis huius seorsum mentionem habuissent. Illud supra arundinis ueræ folia in India, felicíq; Arabia, & monte Libano coagulatum inuenitur. Nostrũ gulæ proceribus suauissimas dapes ministrat: illud ad medicinæ tantũ usum teste Plinio, uenit, bonũ uentri & stomacho existens, ut scribit Dioscorides. Nostrũ pectori potius quàm stomacho utile experimur, cum nauseam, teste etiã Auicenna libro tertio, excitet. Illud nõ siticulosum sicut mel, scribit Paulus: nostrum sitim nõ minorem quàm mel facit. Quæ si uera sunt, quis ambigat esse res diuersas? quum forma, materia, efficiente, loco, uiribus, longe euarient. Si quis uero à me petat, sacchharũ illud antiquorũ medicorũ, an in totum perierit, & si adhuc in usu est, quænam res sit: Respondebo, rationi consonum uideri, cum res mera naturæ fuerit, nullum cultum artemq; desiderans, quod extet adhuc, & ad eam rem quam nunc mannã uocant, referatur. Quod si quis adhuc pergat quærere, quo nomine ea res quæ nunc manna dicitur, ab antiquis fuerit appellata, dicam: si ulla est eius apud antiquos mentio, esse inter mella. Mouet me primum Galeni autoritas, lib. de alimẽtis, mel roris, uel mel aëris, supra plantas dicens coagulari: & Plin. lib. 16. cap. 8. sic scribens: "Robora ferũt & uiscum, & mella, ut autor est Hesiodus: cõstatq; rores melleos è cœlo (ut diximus) cadentes, nõ alijs magis insistere frondibus." Confirmat Sudas, licet in nomine nõ cõueniat, mel syluestre uocans.

cans. Mannæ porrò & sacchari affinitatem, ostendit eorum concinnitas, quæ de hoc antiqui, de illa Arabes reliquere. Firmat inter cæteros Auicenna, cap. ult. libri secundi, zuccharũ albusar (sic enim ipse loquitur) esse mannã scribens, cadentem supra rem, quam uocat albosor, similem sali: à qua fortè similitudine interdum saccharum, ab eo sal Indum nominatur, præcipue lib. 4. cap. de asperitate linguæ, ubi tenere in ore docet salem qui ab India deportatur, colore salis, dulcedine mellis. Ex quo capite notari etiam potest differentia inter saccharũ, quod ibi uocat salem Indum, & zuccharum: quoniam utriusq; ueluti diuersæ rei seorsum meminit: licet lib. 2. (ut aliquando in alijs solet) utraq; eodem capite confudisse uideatur. Serapion de eodem scribens sacchara albosor uocato, ex oculis cognominis plantæ exire id scribit, plantamq; depingit. Crediderim igitur ego, antiquum illud saccharum, parum à uocata nunc manna differre, & utrunq; inter mellis genera comprehendi, solumq; proprie saccharum dicendum: ex India aliquando, uel felici Arabia portatum, nunc uocatum Candum, quia nimia solis excandescentia multũ obduruerit. non portari hoc tempore, quoniã ex nostro zuccharo quater uel quinquies excocto, lucelli maioris corradendi gratia, seplasiarij Veneti rem similem facere didicerunt, arundines quoq; ipsi immittentes, supra quas uideri possit conglobatum, & gossapio inuoluentes, ut naui ex orientalibus regionibus inuectum putetur. Candum igitur naturale, antiquis saccharum nominatũ, à nũcupata nunc manna differre non uidetur: nisi quod hæc supra alias plantas, & aliquando supra petras, uarijs in regionibus, etiam in Italia reperitur, illud tantum in felici Arabia & India in arũdinibus, maioribus frustis, maioriq; duritia, ob uehementiores solis radios, aptioraq; ad id tolerandum arundinũ folia, coagulatur. Vnde etiã fit, quod non æque ut manna aluum leniat, quando et inter uocatas mannas, eæ magis citare aluum uidentur, quæ sunt liquabiliores. Si uero adhuc interrogauerit quispiam, nostrũ hoc zuccharũ, quo nomine antiqui appellarint: dicam, nullam esse eius apud antiquos medicos (quod me legisse meminerim) mentionem. Medicos dico antiquos, quoniam medicis multis qui post Galenum fuerunt, de eo est crebra mentio, præsertim Punicis: Varronisq; uersus de hisce cannis fortasse loqui uideri possunt:

» *Indica non magna nimis arbore crescit arundo,*
Illius è lentis premitur radicibus humor,
» *Dulcia cui nequeunt succo contendere mella.* *Et Solinus in India nasci quasdam ait cannas, è quarum radicibus ad suauitatem mellis succus exprimitur. Quorum sententijs consentire uidetur Galenus lib. 4. de simplicibus medicamentis, molles radices calamorũ, maxime Aegyptiorũ, dulces esse dicens. Verum non ex radicibus, sed ex ipsis arundinaceis medullis, quas cannas mellis uocant Siculi, nostrum hoc saccharum exprimitur, ut propterea aliam rem illos intellexisse credi possit. Ex utrisq; tamen, radicibus scilicet & cannis, mel fieri Strabo cõmemorat. Sed & Statius quodam loco nostrum zuccharum agnouisse uidetur, licet nomen tacuerit, quando inquit,*

» *Et quas præcoquit Aebusita cannas.*

Fuit tamen hic Dioscoride et Plinio iunior. Postremò etiã Serapion Arabs, omnibus his posterior, inter quatuor quinqúeue genera capite proprio enumerata, huius

nostri nõ meminit. Quod itidem argumento esse potest, medicis istis quos ipse citat, illud fuisse incognitum. Si cui autem res incredenda uideatur, de re tam nobili antiquos medicos non scripsisse, consideret quãmulta sint nostro æuo preciosissima, antiquitati penitus ignota, ueluti moschus, tubetum, ambra, camphora, aliaq; non parũ multa. Hæc sunt quæ ad hospitiũ reuerso, longe tamen à mea bibliotheca, pro dogmatis propositi defensione scribenda occurrere. quæ si à te probata fuerint, in lucem prodire nõ formidabunt: sin minus, in tenebris perpetuò latitabunt. Vale. Viennæ Pannoniæ ex hospitio nostro, quinto Nonas Sextiles, anno M. D. XV.

EPIST. III. Cælio Calcagnino, uiro doctissimo, de stomacho.

STomachus non solum uulgo, sed Plinio quoq;, & interdum Celso, necnon plerisq; Græcis, quorum in uarijs suarum cõmentationum locis meminit Galenus, eam corporis cauitatem significat, in qua cibus recipitur, et prima concoctio celebratur. Galeno autem, & Græcis qui post Aristotelis ætatem, ad Galeni usq; tempora scripserunt, meatum illum indicauit, qui fauces & os uentriculi interiacet, per quem cibus et potus ad superius memoratam inanitatem, cui cõmittitur, deglutiendo deducitur. quem meatum Aristot. & ueteres Græci omnes οἰσοφάγον, Latini gulam, Arabes & nostrates Arabũ imitatores merin nuncupauere. Nec defuere ex antiquioribus, qui ipsius uentriculi os, stomachum quoq; nuncupauerint. Non meritò igitur reprehendi debet, quisquis cibum in stomacho cõcoqui asseruerit, sicuti neq; qui per stomachum uel appetentiã fieri dixerit, uel deglutionẽ. Qui uero stomachum non cibi, sed spiritus gratia factum putat, is meo iudicio excusari nullo modo potest, quoniã & antiquorũ autoritate, & rei ipsius fide conuincitur. Nam ut medicos prætermittam, qui ad unum in hoc cõueniunt, ut duas esse in collo semitas ueluti canaliculos dicant, alteram per quam spiritus defertur, quam guttur, siue asperam arteriam: alteram per quam cibus & potus, quem stomachum & isophagum, & gulam nuncupant. Pridem enim & ab Aristotele, & à medicis explosa est illorum sententia, qui per hanc cibum, per illam potum transire crediderũt. Aristoteles ipse primo lib. de animaliũ historia, per arteriam, quæ cartilaginea est, & priorem partem colli occupat, uocem transmitti & halitum docet: per posteriorem, quæ spinæ iniacet & carnea est, cibũ. Quam sententiã libro tertio de partibus animaliũ fusius declarauit: licet nõnulla uerba inibi legantur, quæ si seorsum cõsiderentur, suspicionẽ aliquã facere „ possint, quod gulam, instrumentũ spiritus putauerit. Ea sunt huiusmodi: Cum igi„ tur instrumentũ spirationi accõmodatum, longitudinem habeat necesse sit, gulam in„ ter os & uentrem haberi necesse est. Quæ tamen uerba, si totum caput legatur, eum sensum habere nõ possunt, sed ita audienda sunt, ut docere per ea uoluerit Aristoteles, his animalibus gulam inter os & uentriculũ esse, atq; ut sequens est, oblongã, quibus guttur adest: longũ enim hoc necessariò est, gula nõ necessariò, sed in multis nõ manifesta, quibus uidelicet uentriculus ori proximæ adhæret: quæ cum pulmonem non habeant, gutture & collo carent, ut genus omne piscium. Quibus uero pulmo, his & collum & guttur adest, gulaq; non solum longa, sed & gutture longior:

quoniam uentriculus ad quem tendit, ceu ignobilior, inferiorem ſedem pulmone & corde poſsidet, à quibus etiam per tranſuerſum uocatum ſeptum, diſpeſcitur, per quod tranſire gulam oportet, ſi portare cibũ ad uentriculũ debet. Liquet igitur ex Ariſtotelis ſententia, gulam non ſpiritus, ſed eſcæ uiam exiſtere. Cui & Galenus 8. lib. de uſu particularum, cap. primo, ubi utilitatem colli explicat, apertiſsime conſentit. Quod euidentia quoq; ipſius rei apertiſsime demonſtrat, nec tantum in homine, ſed in uniuerſis etiam animalibus, quæ gulam habent. Eam enim eſt uidere, non ad loca ſpiritus, cor uidelicet & pulmones, ſed ultra (ut ſuperius dictum eſt) tranſuerſum ſeptũ in uentriculum deſinere. Hæc habui doctiſsime Cæli quæ in hac controuerſia ſcriberem: non quidem ut te docerem, ſus Mineruam, ſed ut ſententiam meam, quod optare uidebaris, aperirem. Vale, & me quaſi ueterno obſitum inter has Scythas, aliquando ſimilibus quæſtionibus expergeficies. Iterum ac ſemper uale.

Gulã nõ ſpiritus, ſed eſcæ uia.

Budæ, Nonis Ian. M. D. XVIII.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER TERTIVS.

EPIST. I. Io. Manardus Io. Pacto medico Mantuano, de alui lumbricis.

POSTVLASTI *à me Pacte eruditiſsime, ut quæ ex Paulo Aegineta in meum Auicennam tranſcripta, de lumbricis alui, & ſigna, & remedia, dum iſtic eſſem perlegeras, ad te tranſmitterem, adderemq; ſi qua eſſent per me longo uſu comperta. Ego uero, qui tantũ tibi debeo, ut grandi etiam alieno ære conflato, uix portiunculam rationis poſsim expungere, arrepto calamo, ſtatim amicos, hoc eſt, libros, & opiſtographa cœpi conſulere, in quibus quid inuenerim pro tempore accipe. Leges enim non ſolum quæ petiuiſti, ſed & nonnulla ueluti auctariũ quoddam ſuperaddita. Lumbricorũ tria genera tradit Paulus, Galenum, ut aſſolet, ſequutus: rotundos, latos, & aſcarides. Hippocrates Celſusq; duo: ille enim latos, hic aſcarides ſilentio pertrãſiuit. Galeno reliqui medicinæ autores, tam Græci quàm barbari aperte conſentiunt, uno Auicenna excepto, qui adeò (ut ſolet) confuſe ſcripſit, ut nec quid ſcripſerit, nec quid ſenſerit, liquidò poſsit intelligi. In quibuſdam enim exemplaribus tres, in quibuſdam quatuor ſpecies proponuntur: in omnibus uero ita obuolutæ, ut non ſit facile eas extricare: ſi quis tamen diligenter introſpiciat, tres quoq; non quatuor (ut eius narratores putant) ab eo poſitas animaduertet, licet pluribus uerbis expreſſas. Per longos enim unam, per latos & rotundos alteram, per aſcarides & paruos tertiam intellexit: ita ut probanda ſint ea exemplaria in quibus tres, non in quibus quatuor in capitis titulo initioq; proponuntur. Quod certe conſtare poteſt, conſideranti ea uerba quæ ſtatim ab ipſomet Auicenna ſubnectuntur, in quibus cum uellet eorum differentias tum ex loco, tum ex materia generationis inuenire, non niſi trium meminit differentiarum. Sed & ſequenti capite, in quo de ſignis agitur, nõ niſi trium generum indicia conſcribuntur. In utroq; enim loco per latos & rotundos*

Lumbricorum tria genera.

eos intellexit, quos latos Galenus Paulusq; appellarunt. Nam quæ secundo capite de latis & rotundis dicuntur, quod ueluti panniculo quodam integantur, ex Paulo, ut mihi uidetur, de latis loquente desumpta sunt, licet barbarie, ut fieri solet, obfuscata. Sic enim scribit Paulus: Lati sunt mutatio (ut ita dixerim) intraneæ intestinorum membranulæ ad animalis corpus, quæ quandoq; per partes, plerunq; tota simul excernitur, incredibilem speciem magnitudinis præbens. Aëtius quoq; eadem ferè scribit ad hunc modum: Latus lumbricus est (ut quispiam dixerit) transmutatio membranulæ tenuia intestina introrsum subcingentis ad animale quoddam corpus. Videntur autem utriq; autorem libri de morbis sequuti, siue ille Hippocrates, siue alius fuerit. Hos ego lumbricos bis ter'ue in tota uita, sed præcipue magnitudinis Mirandulæ cõspexi, nec sine magna spectantiũ admiratione. Indicia quoq; latorũ et rotundorũ, cap. quarto recitata, quæ et ipsa ex Paulo desumpta sunt, clare ostendunt, eosdem esse qui apud Auicennam lati & rotundi, & qui apud Paulum lati absolute dicuntur. Sed priusquam indicia scribamus, aliud quoq; circa Auicennæ species notãdum uidetur, ne fortè nomenclatura ipsa imposturam faciat, eos uidelicet, quos Auicenna longos uocauit, Hippocratẽ & Græcos omnes στρογγύλους, & Celsum teretes appellasse, passim in regionibus nostris apparentes, nõ absimiles uermibus in fœtũticetis nascentibus, quos Græci ἔντερα γῆς, oniscolos uulgò uocamus. His ueluti in parerga prælibatis, ad ea accedamus quæ desideras. Rotundos significant, inquit Paulus, uentris

Teretiũ lumbricorũ notæ.

& intestinorũ morsus, exigua & arida tussis, sed molesta. Nõnullis et singultus adsunt, dormientes saliunt, & absq; ratione eleuantur. Aliqui clamitando surgunt, ac rursus cõcidunt. Arteriæ inæqualiter pulsant. Febres absq; ordine cum extremorũ frigore, ter quater'ue noctu, aut interdiu sine ratione inuadũt. Pueri superuacue mandunt, & linguã exerunt, dentibus strident, cõniuent oculis, taciturnitatẽ diligunt, excitantibus irascuntur, malæ per exigua interualla modo rubent, modo liuent. Si uero ad uentriculũ procurrunt, nauseam, morsus, & inappetentiã faciunt: et si cibum capere patientes cogantur, uix deglutiũt: & si quid acceperint, euomunt: multas quoq; uenter corruptiones ciborũ excernit, & instar tympani inflatur: reliquũ corpus non ex ratione macrescit. Hæc sunt rotundorũ indicia, quæ tamen nõ in omnibus omnia quærenda, sed quædam et potiora. Accidunt autẽ hæc tum ab animalib. ipsis in intestinis obuolutis, ac morsum inferentibus, cum ex febrili calore malos uapores ad cerebrũ eleuante, ac coaceruata in uẽtre putrida humiditate. Hæc Paulus de rotũdis: quæ si his quæ ab Auicenna de longis recitãtur, fuerint collata, nõ erit dubiũ eosdem esse, qui ab eo longi, & qui à Paulo rotundi nominantur. De latis ita scribit Paulus: Abun-

Latorum indicia.

dant interdum in non febrientibus, interdum febrientibus in longis morbis superueniunt, morsus stomacho inferentes, appetitusq; ad cibum intẽperatos. Escam enim ita deuorant, ut alia opus sit: quæ nisi præstò adsit, morsus uehementes inferunt: tenuitas corporis cum imbecillitate, quadamq; inæqualitate contingit. Infallacissimũ uero indicium est, quod cum alui excrementis, corpuscula quædam cucurbitæ seminibus similia excernuntur. Hæc Paulus de latis: à quo Auicenna ea accepit, quæ de latis & rotundis scripsit. Poterã his indicijs esse cõtentus, sed adijciẽda nõnulla ex Aëtio duxi,

quo

quo locupletius tibi satisfacerem: nõ quæ ille scripsit omnia, sed quæ Paulus prætermisit. Pulsus, ait, fit inæqualis, imbecillis, deficiens ac recurrens. Pueris dum dormiunt, os ad similitudinem lactentium figuratur: nonnulli & desides et absq; pulsu fiunt, frigescunt, & tenue quid ac frigidum exudant: desipiunt aliqui; & aliena per somnos loquuntur. Alij figuras decubitus assidue transmutant, ac seipsos proijcientes, locum ex loco demutant: loquuntur nonnulli, multi inuocales omnino persistunt. Qui in ore uentriculi lumbricos habent, magna ex parte eos euomunt: qui in intestinis, per inferiora excernunt. Præcedens quoq; uictus ratio lumbricorum tibi præsentiam demonstrabit: si crassior, copiosior, difficilis concoctionis fuerit, si frumentacea plurima estauerint, balneisq; post cibum sint usi. Omnes enim lumbrici generari ex multis ciborum differentijs consueuere, præcipue circa pomorum tempus.

Lumbricorũ causa & origo.

De lato eadem ferè quæ Paulus, nisi quod quos uentriculo infert morsus dicit esse continuos, atq; appetitum ad escam inexplebilem, & quod cibaria assumpta celeriter in excrementa cõmutantur. Hæc de indicijs satis sint.

In curatione, ait Paulus, interdum febri & lumbricis æqualiter occurrendum est, interdum exiguam febris rationẽ habentes, ad extrahendos à corpore festinabimus. Pleriq; enim negligentes, ab ipsis comesti, conuulsi interiere. Nec desunt, qui exeuntes per inguina se uidisse attestantur. Expelles ubi interfeceris, interficies rebus amaris. Cõmunis enim febris, lumbricorumq; curatio est, ut chamæmeli decoctum, & myxariorũ quæ uulgò Sebestem uocãt, præbibatur, uel myxaria ipsa cocta manducentur, & succus fereos, aut coriandri semen cum calida contritũ, aut oxycrato, aut myotidos, hoc est, herbæ quæ auricula muris dicitur, aut ramenta cornu ceruini, aut multos nitidissima, quam & Auicenna sub nomine macræ multũ cõmendauit. Vbi uero uiscera intenta sint, & phlegmonem patiantur, utendum cataplasmate ex lini semine, lupinorũ farina, absinthio, & radice bryoniæ cum hydromelite, aut oleo chamæmeli cum absinthio & aloë. At ubi febris non adsit, seriphum, quæ est ueluti absinthij species, ut alio loco inquit Paulus: pteris, id est, filix: cardamomũ, Auicenna cordumeni uocat: ac sandonicum, absinthium marinũ uocat Dioscorides, Auicen. scea, uulgò apud nos nunc sanctulinam uocatũ puto, cuius semẽ ante corallinæ uocatæ usum, in magna erat celebritate. Vtendum aloë, & per seipsam, & cum abrotono, pilulis factis ex melle, & extrorsum cum melino & uino: nam & appetitũ excitat, cui rei maxime studendum. Miscendum aliquando & absinthium. Impleatur umbilicus felle tauri, & aliquo ex his amaris quæ dicta sunt. Iuuat & melanthion, cum rosaceo, aut seriphi decocto, ac medulla cerui, umbilico, pectini, ac lumbis inuncta. Vngendum & sæpe ex oleo rhododaphnes. Confert coagulum siccũ, & mentha. Cataplasma fiat per omen lysin, hoc est, ordei farinam, ptereon, absinthiũ, farinam lupinorũ, sandonicum, abrotonum, sydia, balaustion, acaciam, et gallam. Cerote ex aloë, absinthio, farina lupinorũ, seripho, melanthio, ana γραμμάρια (scrupulos nostri uocãt) sex, cera uncia semis, chamæmelino quantum sat fuerit, his quæ sicca sunt, cum felle contritis.

Febris et lumbricorum causa eadem.

Ascarides in infantib. euacuantur balanis ex melle cum modicis salibus, uel nitro. In adultioribus, ex acri muria. Ei uero clysmati ab Auicenna recitato, in quo centau

Ascarides infantum quibus necentur.

rium recipitur, addit Paulus nitrum ac mel: & reliqua quæ adduntur, non copulatiue, sed per disiunctionem à Paulo scribuntur.

In medicinis quoq; interficientibus, numerat absinthium, chamæleonta, anchusam, puleium, calamintham, lupinũ. Ad latos confert comestio allij, decoctio ptereos, aut centaurij pota, uel deuorata: similiter calaminthe, dictamnũ, puleium. Composita demum duo describit, quæ sunt penultima ab Auicenna, cap. 5. recitata, quæ danda dicit, modo febris non adsit: eiq; quod baccas lauri recipit, addi iubet æquale nitrum, si quæris ut sit efficacius.

Eodem etiam capite ubi legitur, mediatim, legendum ex Paulo, ana grãmaria 3. Sed quoniam castigare Auicennam hoc loco cœpimus, non subticebo & alium locum qui castigatione, uel certe declaratione eget. Capite sequenti, id est, sexto, laudantur pili animalis uocati Alcasim: legendum autem Ichneumonis. Sic enim scribit Paulus: In uniuersum omnes à lumbricis ægrotantes Ichneumonos pili iuuant suffiti. De Theriace quoque ita scribit Paulus, de latis loquens: Ad perfectam morbi amotionem da theriacen, nisi fortis uetat febris. Medicamen quoq; de Inula, ultimo loco eiusdem cap. 5. descriptum, aliter scribit Paulus, ad hunc uidelicet modum: Helenij, ammoniaci, piperis, uel (ut in alio) ptereos ana uncias quinq;, cum oxymelite calido: & intermittentes bibant euphorbij drachmã unam, uel duas. Alıud: Ptereos oxybaphon, nitri drachmas duas, da in aquæ cotyla, ei qui fuerit antea uacuatus. Melius autem est, si & exiguam capiat scammoniam.

Aliud: Corticis radicum punici acidi, extima semota parte, drachmas quatuor, piperis drachmas quatuor, cardamomi drachmas duas, prasij drachmas duas, da cum melle ei qui antea allia esitauerit.

Hæc sunt ferè quæ à Paulo collegi. Non tacebo tamen & miram (ut Paulus appellat) methodũ, per quã et aloë pueris, & sorbitiones interdum per os inijciuntur. Instrumentũ quoddam coquinariũ, quod ζωμήρυσιν uocant, supinis ipsis detentis, oris imponitur, & per clysteridion, fortem habentem aulıscon, inuitis aloẽ, quanto plus fieri potest, intimius ore eorum distento impellitur.

De uictus ratione sic scribit Paulus: Escæ patientium lumbricos, sint boni succi, quæ facile diducantur, atq; ad membra transeant, nec causam foueant, nec uires minuant. Quam ob rem uinum cõcedimus aquosum, cibumq; crebro exhibemus, tum propter id, tum etiam ne lumbrici morsus inferant. Si adsit uentris profluuium, indicio est, multos gigni cibo non distributo: miscendaq; eo casu sunt sorbitionibus, uel pira, uel cotonea.

At libet quoq; nonnulla remedia ex Aëtio colligere, quo tibi plenius subseruiã. Vbi (inquit ille) ambigua sit affectio, mitioribus utendum: acrioribus enim remedijs febris exacuitur, si falsam ceperis suspicionem: stabili uero dignotione existente, tẽporibus morbi attendendum. Circa primos enim dies, multoq; magis iam inclinãte morbo, si apparuerint, acrioribus insistendum remedijs, circa consistendi uigorem mitioribus: & tum præcipue cum uiscerũ inflammatio, tentio ue concurrit. Vtendum igitur cataplasmate ex lini semine, & lupinorum farina. Bibereq; debent ante omnẽ escam

pueri

pueri quidem cremorem myxorũ & menthæ: perfecti, absinthij & abrotoni. Perfectis uero infantibusq́; etiam si trimestres fuerint, febrierintq́; tuto potui dabis terræ intestina, id est, uermes terrestres, de quibus suprà etiã mentio facta est, cum hepsema te, id est, musto cocto, si tolerant: si minus, cum hydromelite, aut ut uoluerint, nihil ueritus, neq; uilitatem eorum paruipendens. dabis autem septem. Datur & chamæmeli decoctum exiguo cum rosaceo, & efficaciter operatur. Iuuat & erigeros, id est, senecion. Nec est carduus benedicta, ut putauit Genuensis, sed herba apud nos passim nascens, uel mulierculis cognita, quam, quoniam in petris ferè inueniũt, Petrellam uocant. Educit absq; molestia & tragoponos, hoc est, hirci barbula, uulgo & ipsa cognita, olus uidelicet syluestre, barbam petræ dicunt, uel eam, uel aliam multũ similem. His qui in declinationibus sunt febrium, sorbitionibus multum mellis immittendum, & ptisanæ, plurimũ oleum omphacinum concoquendum.

Hæc sunt quæ ex Paulo & Aëtio collegi: quibus quoniam uis me ueluti coruum olores interstrepere, adijciam duo simplicia per me obseruata, & meã quandam compositionem.

Simplicia sunt duo olea, thuris, & atramenti, quod nunc uitriolum uocãt, per eam uidelicet artem facta, quam chymicen dicunt. Ex horum priore uenter inungatur: sed in secundo ualde caute agendum, ne locus exulceretur si intrò sumatur. Sunt tamen qui ausint eius guttulam potui dare cum melicrato. Porrò nostra compositio capit, corticis rhei, uel barbarici, uel pontici, coriandrorum præparatorũ, seminis ocimi, seminis arnoglossi, sydiæ, id est, corticum mali punici, careos, id est carui, rhu, id est, sumac, ana drachmã unam: seminis cardui, quam Benedictam uocant, ramentorũ cornu cerui- ni & eboris ana unciam semis, corticum radicum mori, seminis brassicæ, seminũ citri, corticum salicis, ana drachmas tres, seminis portulacæ, dictamni, ana scrupulos duos: margaritarũ, coralliorum rubrorum ana scrupulum unum. Fiat puluis, de quo detur drachma una uel duæ, cum uino hyeme, uel non febrientibus: cum oxycrato æstate, uel febrientibus. Vale.

EPIST. II. Io. Georgio Trisino, pro curatione Incubi.

ASsiduæ lucubrationes, indefessaq́; studia, ut animũ tuum supra modum excoluerunt, ita corpori nõ exigua intulere dispendia. Eam enim affectionẽ incurristi, quã ἐφιάλτην ferè Græci omnes medici uocant. Dioscorides ὑπὸ ἐφιαλτῶν πνιγμὸν, Themison πνιγαλίωνα nominauit: ex nostris uero Plinius modo suppressiones, modo noctis ludibria: recentiorum turba incubum uocat. Difficilis motus cum tremore, stupidus quidam sensus, inuocalitas, cum clamandi desiderio, imaginabunda suffocatio, ueluti re quadam graui opprimente, & uiam spiritus præcludente, hunc affectum comitantur. Quæ licet grauia, non tamen tam proprio malo molesta (ferè enim non nisi in somni initio infestant, quàm quod grauiores affectus, comitialem uidelicet & attonitum, sed & maniam quoque minitantur: uel his præsertim uerendos, qui literarum studijs incumbunt, ut per quos animi sapientiæq́; secundum Platonem & Galenum sedes, hoc est, cerebrum ipsum, potissimum

Incubus studiosis uerendus.

Incubi morbi symptomata.

labefactetur. Enitendum igitur, ut quanto ocyus fieri potest, maligna illa affectio elidatur: hoc fiet, si causam amputauerimus: ea enim semota, dispositio quoq; ipsa, à qua ea quæ enumerauimus symptomata pendent, pariter præcidetur. Causa, ut ex colloquio tecum habito collegi, sunt uapores mali, qui ex sanguine, plusquam modo cōueniat atræ bilis habente, exurgentes, & in somni initio cerebri cauernas opplentes, transitumq; liberum spiritui animali ad propria peragenda munera excurrenti præcludentes, modo omnia, modo quædam eorum quæ enumerauimus, pariunt detrimenta. Est igitur uapor ille causa, obstructio morbus, Incubus symptoma. Eritq; primus curationis uel potius præseruationis scopus, prohibere ne huiusmodi uapores cerebri meatus occupent. Hoc fiet, si eos humores abstulerimus à quibus sustolluntur: caputq; roborauerimus ne recipiat: & si qui in eo sint consistentes, discutiātur, uel distrahantur. Præsentissimū igitur auxilium multas intentiones simul explens, esset uenæ præcisio: sanguine enim misso, & materia amputaretur, & uapores distraherentur. Sed quoniam Strij ardor nos absterret, experiri fortè hoc tēpore tutius fuerit cucurbitulas. Admoueātur igitur duæ cucurbitulæ cute præcisa, prima supra talum, altera sub poplite, dextra utraq; parte & interiore: & si per has malum non leuatur, duas quoq; sub lato spatularum osse, utile erit admouisse. Per has enim, ni malum altas nimis fixerit radices, adhibito conuenienti uictu, uel totum eruetur, uel magna ex parte.

Victus ratio.

Porrò congruus uictus est, ut parcè semper, parcissime in cœna cibus sumatur, qui & boni succi sit, non inflet, facile concoquatur, modice alat, nec uapores multos in caput mittat. Et ut ad particularia descendamus, panis sit ex bono tritico, bene coctus, modiceq; & salitus & fermentatus. Vinum album, clarum, lene, subacerbum, dilutū moderate sumptū, ita ne cibus innatet. Caro sit auium potius quàm quadrupedum, et syluestrium magis quàm urbanarū, modo aquaticæ non sint: ceu pulli gallinacei uel columbini, turturis, uituli, hœdi, phasianorum, perdicum, auicularum, leporū, & aprorum: hæq; potissimū partes eligantur, quæ præ alijs mouentur & pinguedine carent. Oua gallinarū recentia, sorbilia uel tremula, non dura, nec assa uel frixa. Cappares oxymelite cōditi utiliter in cœnæ initio comedūtur. Pisces nisi saxatiles, & hi quidem non nisi raro gustentur. Fructus omnes, præter pistacia, passulas, & pineos nucleos, interdicuntur: ex adstringentibus tamen ut piris, cotoneis, quid in secunda mensa, post alium uidelicet quemuis cibum, aut potum sumi potest. Non secus & uniuersa olera, præter fœniculum, anethum, buglossum. Ruta uero tantum abest ut noceat, ut etiam summè conducat: uerum medicamentis potius quàm cibis est connumeranda, sicut & saluia, & sampsychus, hyssopus, ac ros marinus.

Fugere oportet solem, frigus, uentum, ignem, fumum, Venerem, balnea, lassitudinem, solicitudines, negocia, omnem ingentem, omnemq; assiduam circa rem quāuis meditationē, & præsertim duabus horis à cibo, uehemētes strepitus, præcipitis loci, rei uelocissimè motæ, magnæq; lucis conspectum, eximios uel bonos uel malos odores, meridianum somnum, imò omnem somnū longum, longasq; uigilias.

Exercitio ante cibum moderato utendum, sed quo inferiora potius quàm superiora membra fatigentur. Post cibum uero animi & corporis quieti indulgendum.

Frictione

Frictione utendum multa et uehementi, quæ ab humeris & pectore incipiens, sensim ad crura usq; descendat. Qua finita, caput quoq; ipsum & perfricandum erit, & pectendum. Glycysidos, id est, pæoniæ radix recens collo suspensa geratur: uapores enim ab ea surgentes, cerebrumq; petentes, alienos excludunt, & cerebrum roborant. Eligenda autem in hoc mas, quæ folio nucis regalis constat, radice alba, digitali crassitudine, longitudine palmi, & gustu adstringit. Myrobalanus quoq; quam chebulam uocant, saccharo condita, quotidie mane comesta, cerebrum mire corroborabit.

Paeoniæ radicis efficacia.

Myrobalanus.

Quod si per hæc malum non tollitur, aut magna ex parte leuatur, fortiora aggredi remedia necesse erit. Secanda igitur exterior cubiti dextri uena, & auferenda, si ater fluxerit, sanguinis semilibra. Hyssopus deinde herba, & passulæ tandiu in pluuiali aqua coquenda sunt, donec dimidiū excoquas, decoctiq; tres unciæ, cum sesqui uncia oxymelitis scillitici per octo continuos dies in aurora bibendæ. Post quos potus purganda aluus per obolos quatuor Armeni lapidis, toties aqua pluuiali abluti, ut eius nec odor nec sapor gustata aqua sentiatur. quod ferè post quinquaginta ablutiones fieri consueuit: post quas iterum ter rosacea aqua abluatur. est autem cum melicrato bibendus. Proderit & per interualla semunciam, uel unciam integram herbæ, quam senam uocant, cum pari buglossi mensura perpetuam noctem aqua calefacta madere sinere, & mane, quod excolatum fuerit, bibere.

Corpore bene purgato, caput quoq; ipsum uacuandum: quod optime consequemur gargarizando eandem potionem quam suprà descripsimus, quæ uidelicet ex hyssopo, passulis, & oxymelite componitur. Vel si pastilli masticentur qui habent pulei unciā unam, caricas pingues septem, piperis longi drachmam integram, pyrethri mediam. Semina nigra pæoniæ quindecim, si cum melicrato bibantur, mirè uapores excludunt, & cerebro robur imponūt. Pyrethri etiam radix instar zingiberis condita, frigoris tempore multum conducet.

At si neq; his in totū malum cesserit, transacta bona autūni parte, iterum sanguis mittendus, & per oxymel Iuliani purgatio facienda, ac hieram diacolocynthidos, aliquos inter uenæ sectionē unamq; et alteram purgationē intermittentes dies, quibus et utres recreentur, et natura per seipsam agere permittatur. Per gargarismata quoque, masticationes, ac naritiua caput bene purgandum. Deinde cucurbitulæ præcordijs & dorso admouendæ, cum scarificatione. Danda Mithridatis antidotus mane & sero, auellanæ magnitudine, & quibusdam interpositis diebus, iterum per hieram diacolocynthidos purgandum. Cucurbitulæ collo & capiti admouendæ. Calidis fomentis, demumq; sinapismo in uertice utendū, & si opus fuerit tandem candentibus ferramentis, ulcus consueto capitis loco supra caluariæ suturas excitandum. Sperandum tamen, ut non sit necesse ad hæc ardua uenire, sed obseruata uictus ratione, quam suprà monstrauimus, per faciliora auxilia citò optata incolumitas expectanda. Quod ille nobis donare dignetur, qui est uera salus Christus dominus, cui laus & gloria. Vale.

Ferrariæ, ex ædibus nostris, 20. Iulij 1 5 1 2.

EPIST. III. Io. Mariæ Pacto medico Mantuano, in defensionem præcedentis epistolæ, de curatione Incubi.

*HEri uesperi dum uix sacrum soluissem ieiunium, redditæ mihi fuerunt literæ illæ tuæ magnæ, & à me magnopere desideratæ. Quas dum legendi auidus resero, inuenio in eis aliud longe argumentum quàm expectabam: non enim de lumbricis, ut putabam, sed de noua, & mihi nequaquam cogitata materia agentes uideo. Epistolam enim quandam meam, non ad te, sed ad Ioannem Georgium Trisinum datam, uirum non minus literarum peritia, & morum grauitate, quàm generis nobilitate præcipuum, sub limã ducis, fereq; totam atteris. Quatuor autem sunt præcipua quæ non probas: quod uenæ sectionem imperem: quod uentrem antè uel pòst non leniam: quod nulla alia præeunte, oxymeliten potionẽ scilliticam cum hyssopo dem: quod lapidem Armenum, rem aut ignotam, aut certe ambiguam, pro purgatorio exhibeam. Ego mi Pacte, licet non disputandi gratia ea conscripserim, sed probi uiri, & amici saluti consulturus, ut tamẽ tibi morem geram, id enim optare per hanc tuam epistolam uideris, reddam consiliorum meorum rationem, & tuas aduersum ea argumentationes, quantum in me erit, & quambreuissime potero conabor refellere. Magnitudo morbi, & uirtutis robur, uel solæ, uel primæ phlebotomiæ secundum Galeni doctrinam intentiones, ad secandam uenam me trahebant. Magnus enim erat morbus qui aderat, maiores longe quos formidabamus: adeò, ut si non magnam quoque plenitudinem fuissemus adesse suspicati, auxilium tamen hoc tam necessariũ non eramus prætermissuri: præsertim quoniam clarissimus ille uir, aliquando attonito morbo fuerat uexatus, cuius & uestigia secum assidue deportat, sinistro crure claudicans. Subobscurus tamen rubor, & tentio uenarum, anteactaq; uictus ratio, plethoram mihi significabant. Vnde uero coniecerim, atram bilem cum sanguine esse morbi causam, multa fuere, sed inter cætera species illæ imaginũ, quæ & in ipsa nocturna suppressione, & in reliquis etiam somnis, imò & interdum uigilanti occurrebant. Ex his autem quæ te ad aliam trahunt sententiam, urinam quidem et præincipientem causam paruifacio: alterius enim inter tot proprio cõmentario de phlebotomia indicia, nunquam meminit Galenus. Nullam uero causarum præincipientium ostendere curationem, scripsit idem autor quinto libro artis curatiuæ. Verum nec æger ipse (quod tu contendere uideris) asserebat, se nunquam hac passione afflictum, nisi quando post cœnam legisset: sed sæpenumero, ubi nec post cœnam, nec antè legerat, offensum: alioquin neq; ratio conuincit, ut uapores cibi male concocti sint passionis causa, si non patiatur nisi post cœnam legerit: potest enim illa lectio, ueluti præincipiens causa, aliam in corpore causam mouere præcedentem, à qua, non ab ipsa præincipiente, sit curationis methodus accipienda. Quod uero adijcis, posse & hoc contingere à cerebro, propriũ nutrimentum non bene concoquente, & absq; stomachi uitio: non tollit, quin sanguis atræ bilis naturam habens, is esse possit. Licet enim cerebrum sanguine proprie pituitoso nutriatur, ubi tamen hic desit, alio quouis præsente nutritur. Quem si non uis dicere atræbilis naturæ esse, plus quàm par sit eius secum habere cõcedas. Huic tamẽ sententiæ nequaquam ego adhæserim, ut ex reliquijs uidelicet nutrimenti, male à cerebro

concocti,

concocti, ea fiant nocumenta: illo enim modo solent tumores præter naturam in membris fieri: assidueq́; oporteret aliquis ex his quæ per interualla malis patitur, in cerebro persentiri, nec in somni tantum principio, sed distributo potius iam sanguine, per secundam concoctionem genito. Subdis præterea, consentire quidem missioni sanguinis temperaturam, sed morbum negare, ut qui ex crudis humoribus fiat, & fortè extra uenas: quod uel ex hoc dicis ostendi, quod pueri tali morbo frequētius infestantur, ueluti crudis humoribus abundantes, quibus minime competit phlebotomia. In quibus uerbis uideris negare phlebotomiam aliquando tali affectui, incubo scilicet uocato, conuenire. quod certe, præter id quod à ratione alienum est, præcipuis quoq; autoribus aduersatur. Nam (ut Paulum & alios Græcos omittam) cura eius, inquit Auicenna, est phlebotomia. sic Rasis, sic quicunq; celebres habentur. Quod si dixeris, non negare te semper phlebotomiam, sed in hoc uiro qui crudis humoribus abundet, iam nō erit morbus qui neget, sed crudi humores. Ego tamen in eo nunquam plumbeum, uel pallidum, uel subalbidum colorem aspexi, qui Galeno teste, sunt crudorum humorū colores, à quibus prohibetur phlebotomia, sed floridum semper atq; rubentem. Neq; uenas exiles (ut tu dicis) sed magnas satis, crassas & extentas. Vt igitur totam hanc disputationē colligamus, aut morbus fit à sanguine (ut ego puto) cui atra bilis miscetur, aut ab alio quouis humore. Si primum, nō tu modo, sed uix Chrysippus aut Erasistratus detractionem sanguinis negabit. Si secundum, affectus magnitudo, & præsentis, qui nec sit congruo uictu, & quas iussi cucurbitulis ablatus: & futuri, præcipue attoniti quem iam sit passus, formido, ad idem uel inuitos nos trahunt, consentiente uirtute, & nihilominus ætate. Laxato, si non soluto primo nodo, iam secundum aggrediamur. Quod nullam de uentre leniendo mentionem habui, nō propterea fuit, quod aliter in hoc quàm cæteris sentirem, sed breuitati indulgens, ut hoc, ita multa alia ad phlebotomiam pertinentia prætermisi, ut horam, situm, cibum, atque id genus cætera. Neq; enim phlebotomiæ cōmentarium, sed consultricem epistolam scribebam: alioquin neq; lenitio illa est simpliciter necessaria, sed quemadmodum scripsit Galenus, determinatione eget Hippocratica. Quod uero tertio quæris loco, maioris momenti est, & quod, ut scribis, maiorem te in admirationē, & certe meritò trahere debebat, quod uidelicet non per gradus, sed per saltū statim ad altiora conscendo. Possum hic respondere, me non statim ad extrema accedere, sed morbo, etiam quando ad me peruenit, satis antiquo, cucurbitulas primo cruribus, deinde spatulis admoueo, congruum uictum, uacuantem scilicet & attenuantē impero. Quibus auxilijs ni morbus uel tollatur, uel magna ex parte leuetur, phlebotomiā impero: in qua inspici sanguinem iubeo, ne fortè coniectura me fefellisset, & nisi ater crassusq́; fuerit, nō detrahi. Nigrū & crassum sanguinē fateamur necesse est atræ bilis naturam habere, quā uehementi medicamine tenuare, atq; præcidere oportet, simul quoq; uias de obstruendo uel reserando parare. Hoc enim est quod Galeno interprete nos Hippocrates ,, docuit, quando ait, Corpora ubi purgare uolueris, bene fluida facito. An uerebor ego in diuturno morbo, ab atra bile pendente, iam per parcum uictum, cucurbitulas & phlebotomiam uacuato, hyssopum, quam Galenus in acutis morbis, & cum uehe-

Colores phlebotomiam prohibentes.

Sanguinem nigrum et crassum atræ bili partici pare.

menti febre turgentibus, prima uel secunda die, nulla praeeunte uacuatione, non formidat? Dicunt recentiores, et quandoq; antiqui à facilioribus esse auxilijs inchoandum. Scribit uetustissimus Hippocrates, Ad ultimos morbos extremae curationes, exactae optimae sunt. Concilium inter utrosq; statuit bonus Hippocraticae doctrinae cultor Galenus quinto Therapeutices libro, per haec uerba: Non quemadmodum nonnulli medicorũ, à paruis inchoandum est auxilijs: neq; (quod illi dicunt) intelligendum, ut prius haec tentanda, deinde (si non iuuerint) ad maiora accedendum: in his enim quae periculo uacãt passionibus, uera est haec opinio. Possum igitur (ut dixi) negare me statim ad summa accessisse: possum et si quis uel in ipso purgatorio pharmaco à me hoc actum affirmet, me tum Galeni et Hippocratis autoritate tueri, tum Pauli & Auicennae. Paulus in hoc ipso morbo per hellebori drachmam purgat, cui (nisi in libro sit menda) tres obolos addit scãmonij, & anesi quid, uel dauci, uel petroselini. Auicẽna uero euphorbij drachmam dat, cum tertia parte scammonij, & quarta colocynthidos: ita ut mirari subeat recentiorum, qui uerba paulò ante conscripta ab Auicenna, scilicet solutionem uentris faciendam cum eo, quod totum humorẽ educit, exponũt non una, sed pluribus euacuationibus. Nisi fortè putent Auicennam uoluisse hoc compositum pluribus sufficere uacuationibus, quod tamen litera non patitur. Quare enim diceret, si uirtus fuerit fortis, si ex eo medicamine dari tantummodo quindecim grana uoluisset? quemadmodum Iacobus cognomento de Partibus interpretatur. Sed nónne pilulae ex cyaneo lapide, quas Lazuli uocant, quarum dosis est, ut ipse Iacobus dicit, drachmae binae, & quas uirtute non forte existente praebet, sunt illis quindecim granis potentiores? Facessat timor, & in his praecipue morbis, qui absq; febri sunt, sed non absq; periculo, & in quibus adhuc homo solita potest opera exercere, magna non uereamur auxilia. Ego certe (cum econtrario multi soleant) quo magis senesco, eo audentior fio. Exhibui crebrò hellebori nigri integram drachmam, adiectis etiam diagridij duobus granis, nec uel molesta, uel maior plus debito sequuta est purgatio. Lapide quoq; Armenio, bene iuxta Alexandri doctrinam abluto, et in catapotia quoq; eius modo reformato, plerunq; & in pluribus hoc anno usus sum, semperq; iuuamentũ sequutum est, nec cum magno impedimento: bis tantum uomitũ incitauit, sed qui postmodum iuuerit. Mulierem cancro in mammilla laborantem, ab ingentibus doloribus liberauit. Alium à melancholiae morbo, cum iam fores esset ingressus, bis uel ter acceptus, reuocauit. Quomodo, inquis, inuenisti, quem alij Venetijs diligenter inquisitũ inuenire nequiuerunt? Dicam quomodo. Dum hic quoq; apud nullum inueniretur seplasiarium, monachae quaedam semunciam donauerũt. Qui scis, inquis, quod uerax sit? Non minus certe, quàm quod id sit scammoniũ, quo passim utimur. Res omnino est à cõmuni cyaneo, quem lapidem Lazuli uocant, diuersa, cum multa tamen similitudine, & quae atram bilem, nõ cum magna purgat uiolentia: cuius si potero fragmentum ad te mittam. Demum quasi cum felle in Leonicenum stylum uertis, in qua controuersia nolo me nunc quidem intromittere: hoc duntaxat dixerim, omnino mihi uideri, Arabes autores utranque rem, Armenũ scilicet & cyaneum lapidem simul eodem capite confudisse. Haec sunt quae raptim, ut cernis, tuae magnae epistolae respondenti

Morbo urgente audendum.

Pilularum Lazuli dosis.

Cyaneus lapis Lazuli.

occurrerunt, quæ ut minore cura & opera exarata sunt, ita maiore uenia digna erūt apud te. Accelerationis causa fuit nuncij occasio, quem nescio, an potuerim etiam celeritate assequi. Vale ex Ferraria.

EPIST. IIII. Hippolyto Roscio. Quid intelligendum apud Auicennam per Albezed.

Væris quæ res sit, quam Auicenna Albezed tertio suæ medicinæ libro uocat, & magnopere in articulorum morbis cōmendat. Cui quidem quæsito, quispiam autoritate ipsiusmet Auicennæ nixus, facile respondebit, Albezed esse Keiri, quæ non aliud est, quàm id quod Græci λευκόϊον, nostri albam uiolam uel matronalem uocāt, rem uel puellis notam, ut quam in pensilibus hortis, atq; etiam interdum in parietibus libenter conserant. Sed huic sententiæ reclamat Simon Genuensis; cui hisce in rebus magna à patribus nostris fides hactenus est adhibita: admiratus Auicennam ignorasse bezed esse corallium, quum de eo sub bezed nomine secundo eiusdem suæ medicinæ libro perscripserit. Ego uero non minus errasse Simonem quàm Auicennam in hac re puto, bezedq́; seu albezed (eadem enim est utraq; dictio, solo articulo differens) nec leucoion, nec corallion esse dico: quorum alterum Simon credidit, alterū Auicenna, sub quadam tamen protulit dubitatione: intelligendumq́; pro bezed, quandam puto anagallidos speciem, quæ rubicundum florem profert. Vnde autem ad hoc mouear affirmandum, hinc disce. Constat Auicennam totum ferè suum de medicina librū, ex alijs medicis, tum Græcis, tum barbaris transcripsisse. Ex quo fit, ut non sit ad intelligendum ipsum, sicubi difficilis uidetur, uia melior, quàm ad ipsos recurrere autores, à quibus id, de quo dubitatur, assumpsit. Quisquis autem hoc melius facere norit, is utiq; melius eum intelligat necesse est. Et qui ab hac uia recesserunt, multipliciter semper lapsi sunt. Primus, quod sciam, hanc intelligendi Auicennæ uiam nobis monstrauit Nicolaus Leonicenus, uir et græce & latine doctissimus, ac medicinæ sicuti bonarum omniū artium cultor eminentissimus. Hoc idem Hermolaus Barbarus æui nostri splendor & gloria, aliquādo mihi Venetijs indicauit, cum de cōmunibus studijs in eius bibliotheca colloqueremur. Tantorū ego ducum castra sequutus, quoties scrupulus aliquis in Auicēna incidit, ad antiquiores præsertim Græcos me confero. Inter cæteros autem, in his præcipue quæ ad curationes morborū pertinent, Auicenna sequutus Paulum uidetur. Hunc igitur euoluens, inuenio antidoton, cui nomen diacorallion, summopere in articularibus morbis cōmendari: cuius cōpositionē dum examino, manifeste cognosco, Auicennā suam quam uocat albezed antidoton, inde accepisse, licet (ut crebro in alijs etiam factum est) multipliciter labefactam. Quod ut cognoscas, uerumq́; tam laudati medicaminis construendi modum habeas, Pauli ipsius seriem subscribam. ea est huiusmodi: Rhei barbarici, pæoniæ, myrrhæ, spicænardi, ana uncias duas, folij unciam unam, gariophyllorum grana quindecim, anagallidos habentis florem rhusſion, quam uocant corallium, unciam semis, aristolochiæ longæ & rotundæ uncias quatuor: dosis grammariū unum, quotidie post bonam cibi cōcoctionē. Hæc est Pauli descriptio: ex qua licet aduertere, non solum quod Auicenna Simonq́; errauerint, sed etiam quænam causa eos in errorē duxerit. Aut

Difficiles Auic. locos explicare uolenti, quæ spectanda.

Nicolaus Leonicenus.

Hermolaus Barbarus.

cenna enim putauit anagallidem esse alkeirin, id est, leucoion: quoniam ipsius quoque leucoij quandam speciem rubrum proferre florem, apud Dioscoridem legerat. Simũ accipiendum corallium, quoniam albezed uox, apud Arabes corallium significat: non aduertens medicamentum id appellari diacorallium, non à uero corallio, sed ab ea anagallidos specie quæ quod flore, colore corallio rubro simili constat, corallium nuncupatur. Habes igitur mi Rosci, quid pro albezed in eo sit medicamine capiẽdum, et quæ sit uera medicaminis compositio. Vale.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER QVARTVS.

EPIST. I. ad Pactum, de Lumbricis.

REVOCAS *me iterum Pacte ad lumbricos, atque in primis petis, latus ille, quem me uidisse scripseram, esset ne unus obuolutus, an plures, cucurbitæ seminibus similes. In quibus uerbis ostendis, te nondum assequutum quod scripseram, licet Pauli & Aëtij autoritate, & meo demũ testimonio confirmatũ. Addam igitur antiquiorem testem, meámque attestationẽ pluribus, & quidem clarioribus uerbis explicabo. Scribitur libro quarto de morbis, qui liber inter sexaginta Hippocratis opera numeratur, ita uerbum ex uerbo: Vermes lati gignuntur in puero adhuc intra uterum existente. & post multa: Est autem species ipsius ueluti abrasio intestini alba. Indicia eius sunt, quod excernuntur interdum nonnulla cucumeris seminibus similia. Scribuntur & alia multa ibidem, quæ consultò prætereo, & ad meam in alia epistola attestationem confirmandam me conuerto. Exeunt aliquando, maxime ablutis dysinate intestinis, membranosa quædam corpora, ualde lata, colore exalbida, consistentia inæqualia, intraneam intestinorũ superficiem repræsentantia, quæ dicere assolent medici, esse mucos intra intestina repertos, uel mucosam pituitam frigiditate intestinorum addensatam. Mulierculæ lectulos uermium uocant. Hæc crediderim ego portiunculas latorum uermium, quando (ut inquit Paulus) per partes excernuntur. Nec esse puto medicum uel mediocriter exercitatum, qui hæc aliquando inter alui excrementa non fuerit intuitus, nec cum magna admiratione. Sed cum toti simul excernuntur, & præsertim adhuc palpitantes (quod ego bis ter'ue in tota uita conspexi) incredibili illa (ut idem ait Paulus) magnitudine, in magnam nos trahunt admirationem. Quod tamen raro contingit: tum quia (ut inquit Galenus) rarior est lumbrici lati generatio: tum quia (ut ait Paulus) dimissi nõ consistunt. & hinc fieri puto, ut assidentes plerunq; inter excrementa, nescio quid medico ostensuri, frustra perquirant, quod tamẽ se prius uidisse testantur. Hæc est lati uermis effigies, latinis medicis hactenus incognita. Neminem enim adhuc legi, qui hunc uermem plenè cognouerit. Arnaldus tantum & Beniuenius ueritatem, conniuentibus tamen oculis, procul aspexerunt. Sed & Plinius per illam tricenũm pedum tineã, hunc ipsum latum uermem intellexit.*

Latorum uermium effigies.

De teretibus dixeram ab Auicenna longos uocari, esseq; similes in sextunticetis nascen

nascentibus, quos onisculos uulgò uocant: tu uero ambigere uideris quid sint fœtunticeta, & qui sint apud uulgum onisculi. Onisculos, uoce parũ detruncata, nisculos, uulgò apud nos uocant, quos Græci γῆς ἔντερα, quasi terræ intestina dixeris, nos uermes terræ, Auicenna charatim, qui in fœtunticetis, id est, fœtidis ac cœnosis locis reperiri consueuere. His eos esse similes qui teretes, uel rotundi à probatis autoribus, ab Auicenna longi uocantur, nemo negauerit qui utrosq; cognoscat.

Fœtunticetum quid.

Circa ascarides deinde tria petis, uel potius quatuor: nomen, rem, antiquorũ sententiam, an eos uspiam uiderim. Nominis etymon nullibi (quod meminerim) uel apud Græcos, uel apud Latinos legi: mihi autem uerisimile fit, deduci eam uocem à uerbo græco ἀσκέω, quod latine significat exerceo: uel potius à uerbo ἀσκαρίζω, quod idem est quod moueo: sedi enim circa quam consistunt, uehementem pruritum inferentes, ut Paulus et Aëtius testantur, assidueq; cõmoti animal cõtinuò extimulãt et exercent. Quicquid uero recentiores sentiant, nõ est dubiũ apud antiquos per ascarides paruos „ uermes intelligi: sunt enim ascarides (inquit Galenus aphor. 26. libri tertij) tenues quidam lumbrici, in parte maxime inferiore crassi intestini geniti. Galenum Aëtius & Paulus sunt secuti: à quibus nec dissentit Auicenna, si modo recte & legatur & intelligatur. Sic enim ego principiũ secundi capitis legendum puto: Longi, & lati & rotundi, et ascarides & parui. & uerbũ, lati, secũdo loco in quibusdam codicibus etiã Hebræis scriptũ, omnino suppostitiũ puto. Ita autẽ intelligendum, ut per ascarides et paruos (quod alia etiã scripsi epistola) unã tantũ speciẽ intelligamus, eos uidelicet quos Galenus ascarides, ipsemet Auicenna in primo libro minutos: in tertio, modo simul ascarides & paruos, modo ascarides tantũ, modo paruos tantum uocat. nam quæ de loco generationis paruorũ ab eo dicuntur, de ascaridibus à Galeno, sed ab Aëtio ac Paulo aptius dicta sunt: quæ uero de ætate ascarides gignente, ex Hippocrate & Galeno in Aphor. superius adducta sunt accepta, qui nullo pacto de latis intellexerunt, quando nec eos quidem nominasse eo loco Hippocratẽ Galenus testatur: tum capite quoq; tertio in quo de signis agitur, quæ de sedis pruritu, & assiduo motu paruorum dicuntur, similia sunt his quæ de ascaridibus Paulus Aëtiusq; conscripserunt. Quod autẽ scribitur quarto capite, medicinas interficientes ascarides, & rotundos, interficere etiam longos: fuit sententia Galeni in fine artis curatiuæ, licet ordo sit in „ Auicenna permutatus. Scribit enim hoc modo ad uerbũ Galen. Rotundos uermes „ sufficit interficere absinthiũ: latus fortioribus eget pharmacis, quale est filix, adhuc „ autem & uocata ascaris. Quemadmodũ uero ambigi nõ potest, hic ab Auicenna dici longos, quos Galenus uocauit rotundos: & quos Galenus latos, Auicennã uocasse rotundos: ita clarũ esse debet, ab utroq; eosdem uno nomine uocatos ascarides: qui scilicet sint ab his quæ bibuntur (ut Auicenna ait) remotiores, utpote in parte maxime inferiore crassi intestini generati, prout ex Galeno superius ostensum est, id est, circa ani extrema, & longanonis initia, sicuti Paulus declarauit. Liquere igitur ex dictis puto nõ aliud esse ascarides Auicennæ, quàm Galeni: nec paruos, ascaridesq; præterquã nomine apud Auicennã distare. Nec te moueãt sexti, septimiq; capitis inscriptiones: solent enim capitũ sectiones inscriptionesq;, tum in alijs, tum in hoc ipso libro plerunq;

Ascaridum definitio.

Locus Auicennæ restituitur.

nostri nō meminit. Quod itidem argumento esse potest, medicis istis quos ipse citat, illud fuisse incognitum. Si cui autem res incredenda uideatur, de re tam nobili antiquos medicos non scripsisse, consideret quāmulta sint nostro æuo preciosissima, antiquitati penitus ignota, ueluti moschus, iubetum, ambra, camphora, aliaq; non parū multa. Hæc sunt quæ ad hospitiū reuerso, longe tamen à mea bibliotheca, pro dogmatis propositi defensione scribenda occurrere. quæ si à te probata fuerint, in lucem prodire nō formidabunt: sin minus, in tenebris perpetuò latitabunt. Vale. Viennæ Pannoniæ ex hospitio nostro, quinto Nonas Sextiles, anno M. D. XV.

EPIST. III. Cælio Calcagnino, uiro doctissimo, de stomacho.

STomachus non solum uulgo, sed Plinio quoq;, & interdum Celso, necnon plerisq; Græcis, quorum in uarijs suarum cōmentationum locis meminit Galenus, eam corporis cauitatem significat, in qua cibus recipitur, et prima concoctio celebratur. Galeno autem, & Græcis qui post Aristotelis ætatem, ad Galeni usq; tempora scripserunt, meatum illum indicauit, qui fauces & os uentriculi interiacet, per quem cibus et potus ad superius memoratam inanitatem, cui cōmittitur, de gluttiendo deducitur. quem meatum Aristot. & ueteres Græci omnes οἰσοφάγον, Latini gulam, Arabes & nostrates Arabū imitatores merin nuncupauere. Nec defuere ex antiquioribus, qui ipsius uentriculi os, stomachum quoq; nuncupauerint. Non meritò igitur reprehendi debet, quisquis cibum in stomacho cōcoqui asseruerit, sicuti neq; qui per stomachum uel appetentiā fieri dixerit, uel deglutionē. Qui uero stomachum non cibi, sed spiritus gratia factum putat, is meo iudicio excusari nullo modo potest, quoniā & antiquorū autoritate, & rei ipsius fide conuincitur. Nam ut medicos prætermittam, qui ad unum in hoc cōueniunt, ut duas esse in collo semitas ueluti canaliculos dicant, alteram per quam spiritus defertur, quam guttur, siue asperam arteriam: alteram per quam cibus & potus, quem stomachum & isophagum, & gulam nuncupant. Pridem enim & ab Aristotele, & à medicis explosa est illorum sententia, qui per hanc cibum, per illam potum transire crediderūt. Aristoteles ipse primo lib. de animaliū historia, per arteriam, quæ cartilaginea est, & priorem partem colli occupat, uocem transmitti & halitum docet: per posteriorem, quæ spinæ iniacet & carnea est, cibū. Quam sententiā libro tertio de partibus animaliū fusius declarauit: licet nōnulla uerba inibi legantur, quæ si seorsum cōsiderentur, suspicionē aliquā face-
» re possint, quod gulam, instrumentū spiritus putauerit. Ea sunt huiusmodi: Cum igi-
» tur instrumentū spirationi accōmodatum, longitudinem habeat necesse sit, gulam in-
» ter os & uentrem haberi necesse est. Quæ tamen uerba, si totum caput legatur, eum sensum habere nō possunt, sed ita audienda sunt, ut docere per ea uoluerit Aristoteles, his animalibus gulam inter os & uentriculū esse, atq; ut sequens est, oblongā, quibus guttur adest: longū enim hoc necessariò est, gula nō necessariò, sed in multis nō manifesta, quibus uidelicet uentriculus ori proximæ adhæret: quæ cum pulmonem non habeant, gutture & collo carent, ut genus omne piscium. Quibus uero pulmo, his & collum & guttur adest, gulaq; non solum longa, sed & gutture longior:

quoniam

quoniam uentriculus ad quem tendit, ceu ignobilior, inferiorem sedem pulmone & corde poßidet, à quibus etiam per transuersum uocatum septum, dispescitur, per quod transire gulam oportet, si portare cibū ad uentriculū debet. Liquet igitur ex Aristotelis sententia, gulam non spiritus, sed escae uiam existere. Cui & Galenus 8. lib. de usu particularum, cap. primo, ubi utilitatem colli explicat, apertißime consentit. Quod euidentia quoq; ipsius rei apertißime demonstrat, nec tantum in homine, sed in uniuersis etiam animalibus, quae gulam habent. Eam enim est uidere, non ad loca spiritus, cor uidelicet & pulmones, sed ultra (ut superius dictum est) transuersum septū in uentriculum desinere. Haec habui doctißime Caeli quae in hac controuersia scriberem: non quidem ut te docerem, sus Mineruam, sed ut sententiam meam, quod optare uidebaris, aperirem. Vale, & me quasi ueterno obsitum inter hosce Scythas, aliquando similibus quaestionibus expergefacies. Iterum ac semper uale.

Gula nō spiritui, sed escae uia.

Budae, Nonis Ian. M. D. XVIII.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER TERTIVS.

EPIST. I. Io. Manardus Io. Pacto medico Mantuano, de alui lumbricis.

OSTVLASTI *à me Pacte eruditißime, ut quae ex Paulo Aegineta in meum Auicennam transcripta, de lumbricis alui, & signa, & remedia, dum istic essem perlegeras, ad te transmitterem, adderemq; si qua essent per me longo usu comperta. Ego uero, qui tantū tibi debeo, ut grandi etiam alieno aere conflato, uix portiunculam rationis poßim expungere, arrepto calamo, statim amicos, hoc est, libros, & opisthographa coepi consulere, in quibus quid inuenerim pro tempore accipe. Leges enim non solum quae petiuisti, sed & nonnulla ueluti auctariū quoddam superaddita. Lumbricorū tria genera tradit Paulus, Galenum, ut assolet, sequutus: rotundos, latos, & ascarides. Hippocrates Celsusq; duo: ille enim latos, hic ascarides silentio pertrāsiuit. Galeno reliqui medicinae autores, tam Graeci quàm barbari aperte consentiunt, uno Auicenna excepto, qui adeò (ut solet) confuse scripsit, ut nec quid scripserit, nec quid senserit, liquidò poßit intelligi. In quibusdam enim exemplaribus tres, in quibusdam quatuor species proponuntur: in omnibus uero ita obuolutae, ut non sit facile eas extricare: si quis tamen diligenter introspiciat, tres quoq;, non quatuor (ut eius narratores putant) ab eo positas animaduertet, licet pluribus uerbis expressas. Per longos enim unam, per latos & rotundos alteram, per ascarides & paruos tertiam intellexit: ita ut probanda sint ea exemplaria in quibus tres, non in quibus quatuor in capitis titulo initioq; proponuntur. Quod certe constare potest, consideranti ea uerba quae statim ab ipsomet Auicenna subnectuntur, in quibus cum uellet eorum differentias tum ex loco, tum ex materia generationis inuenire, non nisi trium meminit differentiarum. Sed & sequenti capite, in quo de signis agitur, nō nisi trium generum indicia conscribuntur. In utroq; enim loco per latos & rotundos*

Lumbricorum tria genera.

eos intellexit, quos latos Galenus Paulusq; appellarunt. Nam quæ secundo capite de latis & rotundis dicuntur, quod ueluti panniculo quodam integantur, ex Paulo, ut mihi uidetur, de latis loquente desumpta sunt, licet barbarie, ut fieri solet, obfuscata. Sic enim scribit Paulus: Lati sunt mutatio (ut ita dixerim) intraneæ intestinorum membranulæ ad animalis corpus, quæ quandoq; per partes, plerunq; tota simul excernitur, incredibilem speciem magnitudinis præbens. Aëtius quoq; eadem ferè scribit ad hunc modum: Latus lumbricus est (ut quispiam dixerit) transmutatio membranulæ tenuia intestina introrsum subcingentis ad animale quoddam corpus. Videntur autem utriq; autorem libri de morbis sequuti, siue ille Hippocrates, siue alius fuerit. Hos ego lumbricos bis ter'ue in tota uita, sed præcipue magnitudinis Mirandulæ cõspexi, nec sine magna spectantiũ admiratione. Indicia quoq; latorũ et rotundorũ, cap. quarto recitata, quæ et ipsa ex Paulo desumpta sunt, clare ostendunt, eosdem esse qui apud Auicennam lati & rotundi, & qui apud Paulum lati absolute dicuntur. Sed priusquam indicia scribamus, aliud quoq; circa Auicennæ species notãdum uidetur, ne fortè nomenclatura ipsa imposturam faciat, eos uidelicet, quos Auicenna longos uocauit, Hippocratẽ & Græcos omnes ϛρογγύλυς, & Celsum teretes appellasse, passim in regionibus nostris apparentes, nõ absimiles uermibus in fœtũticetis nascentibus, quos Græci ἔντερα γῆς, onisculos uulgò uocamus. His ueluti in parerga prælibatis, ad ea accedamus quæ desideras. Rotundos significant, inquit Paulus, uentris

Teretiũ lumbricorũ notæ.

& intestinorũ morsus, exigua & arida tussis, sed molesta. Nõnullis et singultus adsunt, dormientes saliunt, & absq; ratione eleuantur. Aliqui clamitando surgunt, ac rursus cõcidunt. Arteriæ inæqualiter pulsant. Febres absq; ordine cum extremorũ frigore, ter quater'ue noctu, aut interdiu sine ratione inuadũt. Pueri superuacue mandunt, & linguã exerunt, dentibus strident, cõniuent oculis, taciturnitatẽ diligunt, excitantibus irascuntur, malæ per exigua interualla modo rubent, modo liuent. Si uero ad uentriculũ procurrunt, nauseam, morsus, & inappetentiã faciunt: et si cibum capere patientes cogantur, uix deglutiũt: & si quid acceperint, euomunt: multas quoq; uenter corruptiones ciborũ excernit, & instar tympani inflatur: reliquũ corpus non ex ratione macrescit. Hæc sunt rotundorũ indicia, quæ tamen nõ in omnibus omnia quærenda, sed quædam et potiora. Accidunt autẽ hæc tum ab animalib. ipsis in intestinis obuolutis, ac morsum inferentibus, cum ex febrili calore malos uapores ad cerebrũ eleuante, ac coaceruata in uẽtre putrida humiditate. Hæc Paulus de rotũdis: quæ si his quæ ab Auicenna de longis recitãtur, fuerint collata, nõ erit dubiũ eosdem esse, qui ab eo longi, & qui à Paulo rotundi nominantur. De latis ita scribit Paulus: Abun-

Latorum indicia.

dant interdum in non febrientibus, interdum febrientibus in longis morbis superueniunt, morsus stomacho inferentes, appetitusq; ad cibum intẽperatos. Escam enim ita deuorant, ut alia opus sit: quæ nisi præstò adsit, morsus uehementes inferunt: tenuitas corporis cum imbecillitate, quadamq; inæqualitate contingit. Infallacissimũ uero indicium est, quod cum alui excrementis, corpuscula quædam cucurbitæ seminibus similia excernuutur. Hæc Paulus de latis: à quo Auicenna ea accepit, quæ de latis & rotundis scripsit. Poterã his indicijs esse cõtentus, sed adijciẽda nõnulla ex Aëtio duxi,

quo

quo locupletius tibi satisfacerem: nõ quæ ille scripsit omnia, sed quæ Paulus prætermisit. Pulsus, ait, fit inæqualis, imbecillis, deficiens ac recurrens. Pueris dum dormiunt, os ad similitudinem lactentium figuratur: nonnulli & desides et absq; pulsu fiunt, frigescunt, & tenue quid ac frigidum exudant: desipiunt aliqui, & aliena per somnos loquuntur. Alij figuras decubitus assidue transmutant, ac seipsos proijcientes, locum ex loco demutant: loquuntur nonnulli, multi inuocales omnino persistunt. Qui in ore uentriculi lumbricos habent, magna ex parte eos euomunt: qui in intestinis, per inferiora excernunt. Præcedens quoq; uictus ratio lumbricorum tibi præsentiam demonstrabit: si crassior, copiosior, difficilis concoctionis fuerit, si frumentacea plurima estauerint, balneisq; post cibum sint usi. Omnes enim lumbrici generari ex multis ciborum differentijs consueuere, præcipue circa pomorum tempus.

Lumbricorũ causa & origo.

De lato eadem ferè quæ Paulus, nisi quod quos uentriculo infert morsus dicit esse continuos, atq; appetitum ad escam inexplebilem, & quod cibaria assumpta celeriter in excrementa cõmutantur. Hæc de indicijs satis sint.

In curatione, ait Paulus, interdum febri & lumbricis æqualiter occurrendum est, interdum exiguam febris rationẽ habentes, ad extrahendos à corpore festinabimus. Pleriq; enim negligentes, ab ipsis comesti, conuulsi interiere. Nec desunt, qui exeuntes per inguina se uidisse attestantur. Expelles ubi interfeceris, interficies rebus amaris. Cõmunis enim febris, lumbricorumq; curatio est, ut chamæmeli decoctum, & myxariorũ quæ uulgò Sebestem uocãt, præbibatur, uel myxaria ipsa cocta manducentur, & succus sereos, aut coriandri semen cum calida contritũ, aut oxycrato, aut myotidos, hoc est, herbæ quæ auricula muris dicitur, aut ramenta cornu ceruini, aut miltos nitidissima, quam & Auicenna sub nomine macræ multũ cõmendauit. Vbi uero uiscera intenta sint, & phlegmonem patiantur, utendum cataplasmate ex lini semine, lupinorũ farina, absinthio, & radice bryoniæ cum hydromelite, aut oleo chamæmeli cum absinthio & aloë. At ubi febris non adsit, seriphum, quæ est ueluti absinthij species, ut alio loco inquit Paulus: pteris, id est, filix: cardamomũ, Auicenna cordumeni uocat: ac sandonicum, absinthium marinũ uocat Dioscorides, Auicen. scea, uulgò apud nos nunc sanctulinam uocatũ puto, cuius semẽ ante corallinæ uocatæ usum, in magna erat celebritate. Vtendum aloë, & per seipsam, & cum abrotono, pilulis factis ex melle, & extrorsum cum melino & uino: nam & appetitũ excitat, cui rei maxime studendum. Miscendum aliquando & absinthium. Impleatur umbilicus felle tauri, & aliquo ex his amaris quæ dicta sunt. Iuuat & melanthion, cum rosaceo, aut seriphi decocto, ac medulla cerui, umbilico, pectini, ac lumbis inuncta. Vngendum & sæpe ex oleo rhododaphnes. Confert coagulum siccũ, & mentha. Cataplasma fiat per omen lysin, hoc est, ordei farinam, ptereon, absinthiũ, farinam lupinorũ, sandonicum, abrotonum, sydia, balaustion, acaciam, et gallam. Cerote ex aloë, absinthio, farina lupinorũ, seripho, melanthio, ana γραμμάτια (scrupulos nostri uocãt) sex, cera uncia semis, chamæmelino quantum sat fuerit, his quæ sicca sunt, cum felle contritis.

Febris et lumbricorum causa eadem.

Ascarides in infantib. euacuantur balanis ex melle cum modicis salibus, uel nitro. In adultioribus, ex acri muria. Ei uero clysmati ab Auicenna recitato, in quo centau

Ascarides infantum quibus necentur.

rium recipitur, addit Paulus nitrum ac mel: & reliqua quæ adduntur, non copulatiue, sed per disiunctionem à Paulo scribuntur.

In medicinis quoq; interficientibus, numerat absinthium, chamæleonta, anchusam, pulcium, calaminthem, lupinũ. Ad latos confert come ſtio allij, decoctio ptereos, aut centaurij pota, uel deuorata: similiter calaminthe, dictamnũ, puleium. Composita demum duo describit, quæ sunt penultima ab Auicenna, cap. 5. recitata, quæ danda dicit, modo febris non adsit: eiq; quod baccas lauri recipit, addi iubet æquale nitrum, si quæris ut sit efficacius.

Eodem etiam capite ubi legitur, mediatim, legendum ex Paulo, ana grãmaria 3. Sed quoniam castigare Auicennam hoc loco cœpimus, non subticebo & alium locum qui castigatione, uel certe declaratione eget. Capite sequenti, id est, sexto, laudantur pili animalis uocati Alcasim: legendum autem Ichneumonis. Sic enim scribit Paulus: „In uniuersum omnes à lumbricis ægrotantes Ichneumonos pili iuuant suffiti. „De Theriace quoque ita scribit Paulus, de latis loquens: Ad perfectam morbi „amotionem da theriacen, nisi fortis uetat febris. Medicamen quoq; de Inula, ultimo loco eiusdem cap. 5. descriptum, aliter scribit Paulus, ad hunc uidelicet modum: Hele„nij, ammoniaci, piperis, uel (ut in alio) ptereos ana uncias quinq;, cum oxymelite cali„do: & intermittentes bibant euphorbij drachmã unam, uel duas. Aliud: Ptereos „oxybaphon, nitri drachmas duas, da in aquæ cotyla, ei qui fuerit antea uacuatus. „Melius autem est, si & exiguam capiat scammoniam.

„ *Aliud: Corticis radicum punici acidi, extima semota parte, drachmas quatuor, „piperis drachmas quatuor, cardamomi drachmas duas, prasij drachmas duas, da cum „melle ei qui antea allia esitauerit.*

Hæc sunt ferè quæ à Paulo collegi. Non tacebo tamen & miram (ut Paulus appellat) methodũ, per quã et aloë pueris, & sorbitiones interdum per os iniiciuntur. Instrumentũ quoddam coquinariũ, quod ζωμήρυσιν uocant, supinis ipsis detentis, oris imponitur, & per clysteridion, fortem habentem aulis con, inuitis aloë, quanto plus fieri potest, intimius ore eorum distento impellitur.

„ *De uictus ratione sic scribit Paulus: Escæ patientium lumbricos, sint boni suc„ci, quæ facile diducantur, atq; ad membra transeant, nec causam foueant, nec uires mi„nuant. Quam ob rem uinum cõcedimus aquosum, cibumq; crebro exhibemus, tum pro„pter id, tum etiam ne lumbrici morsus inferant. Si adsit uentris profluuium, indicio „est, multos gigni cibo non distributo: miscendaq; eo casu sunt sorbitionibus, uel pira, „uel cotonea.*

At libet quoq; nonnulla remedia ex Aëtio colligere, quo tibi plenius subseruiã. „Vbi (inquit ille) ambigua sit affectio, mitioribus utendum: acrioribus enim remedijs „febris exacuitur, si falsam ceperis suspicionem: stabili uero dignotione existente, tẽpo„ribus morbi attendendum. Circa primos enim dies, multoq; magis iam inclinãte mor„bo, si apparuerint, acrioribus insistendum remedijs, circa consistendi uigorem mitiori„bus: & tum præcipue cum uiscerũ inflammatio, tentio ue concurrit. Vtendum igitur „cataplasmate ex lini semine, & lupinorum farina. Bibereq; debent ante omnẽ escam

pueri

pueri quidem cremorem myxorũ & mentha: perfectis, absinthij & abrotoni. Perfectis uero infantibus'q́; , etiam si trimestres fuerint, febrierintq́; , tuto potui dabis terrae intestina, id est, uermes terrestres, de quibus suprà etiã mentio facta est, cum hepsema te, id est, musto cocto, si tolerant: si minus, cum hydromelite, aut ut uoluerint, nihil ueritus, neq; uilitatem eorum paruipendens. dabis autem septem. Datur & chamæmeli decoctum exiguo cum rosaceo, & efficaciter operatur. Iuuat & erigeros, id est, senecion. Nec est carduus benedicta, ut putauit Genuensis, sed herba apud nos passim nascens, uel mulierculis cognita, quam, quoniam in petris ferè inueniũt, Petrellam uocant. Educit absq; molestia & tragoponos, hoc est, hirci barbula, uulgo & ipsa cognita, olus uidelicet syluestre, barbam petræ dicunt, uel eam, uel aliam multũ similem. His qui in declinationibus sunt febrium, sorbitionibus multum mellis immittendum, & ptisanæ, plurimũ oleum omphacinum concoquendum.

Hæc sunt quæ ex Paulo & Aëtio collegi: quibus quoniam uis me ueluti coruum olores interstrepere, adijciam duo simplicia per me obseruata, & meã quandam compositionem.

Simplicia sunt duo olea, thuris, & atramenti, quod nunc uitriolum uocãt, per eam uidelicet artem facta, quam chymicen dicunt. Ex horum priore uenter inungatur: sed in secundo ualde caute agendum, ne locus exulceretur si intrò sumatur. Sunt tamen qui ausint eius guttulam potui dare cum melicrato. Porrò nostra compositio capit, corticis rhei, uel barbarici, uel pontici, coriandrorum præparatorũ, seminis ocimi, seminis arnoglossi, sydiæ, id est, corticum mali punici, careos, id est carui, rhu, id est, sumac, ana drachmã unam: seminis cardui, quam Benedictam uocant, ramentorũ cornu ceruini & eboris ana unciam semis, corticum radicum mori, seminis brassicæ, seminũ citri, corticum salicis, ana drachmas tres, seminis portulacæ, dictamni, ana scrupulos duos: margaritarũ, coralliorum rubrorum ana scrupulum unum. Fiat puluis, de quo detur drachma una uel duæ, cum uino hyeme, uel non febrientibus: cum oxycrato æstate, uel febrientibus. Vale.

EPIST. II. Io. Georgio Trisino, pro curatione Incubi.

Assiduæ lucubrationes, indefessaq́; studia, ut animũ tuum supra modum excoluerunt, ita corpori nõ exigua intulere dispendia. Eam enim affectionẽ incurristi, quã ἐφιάλτην ferè Græci omnes medici uocant. Dioscorides ὑπὸ ἐφιαλτῶν πνιγμὸν, Themison πνιγαλίωνα nominauit: ex nostris uero Plinius modo suppressiones, modo noctis ludibria: recentiorum turba incubum uocat. Difficilis motus cum tremore, stupidus quidam sensus, inuocalitas, cum clamandi desiderio, imaginabunda suffocatio, ueluti re quadam graui opprimente, & uiam spiritus præcludente, hunc affectum comitantur. Quæ licet grauia, non tamen tam proprio malo molesta (ferè enim non nisi in somni initio infestant, quàm quod grauiores affectus, comitialem uidelicet & attonitum, sed & maniam quoque minitantur: uel his præsertim uerendos, qui literarum studijs incumbunt, ut per quos animi sapientiæq́; secundum Platonem & Galenum sedes, hoc est, cerebrum ipsum, potissimum

Incubus studiosis uerendus.

Incubi morbi symptomata.

Frictione utendum multa et uehementi, quæ ab humeris & pectore incipiens, sensim ad crura usq; descendat. Qua finita, caput quoq; ipsum & perfricandum erit, & pectendum. Glycysidos, id est, pæoniæ radix recens collo suspensa geratur: uapores enim ab ea surgentes, cerebrumq; petentes, alienos excludunt, & cerebrum roborant. Eligenda autem in hoc mas, quæ folio nucis regalis constat, radice alba, digitali crassitudine, longitudine palmi, & gustu adstringit. Myrobalanus quoq;, quam chebulam uocant, saccharo condita, quotidie mane comesta, cerebrum mire corroborabit.

Paeoniæ radicis efficacia.

Myrobalanus.

Quod si per hæc malum non tollitur, aut magna ex parte leuatur, fortiora aggredi remedia necesse erit. Secanda igitur exterior cubiti dextri uena, & auferenda, si ater fluxerit, sanguinis semilibra. Hyssopus deinde herba, & passulæ tandiu in pluuiali aqua coquenda sunt, donec dimidiũ excoquas, decoctiq; tres unciæ, cum sesqui uncia oxymelitis scillitici per octo continuos dies in aurora bibendæ. Post quos potus purganda aluus per obolos quatuor Armeni lapidis, toties aqua pluuiali abluti, ut eius nec odor nec sapor gustata aqua sentiatur. quod ferè post quinquaginta ablutiones fieri consueuit: post quas iterum ter rosacea aqua abluatur. est autem cum melicrato bibendus. Proderit & per interualla semunciam, uel unciam integram herbæ, quam senam uocant, cum pari buglossi mensura perpetuam noctem aqua calefacta madere sinere, & mane, quod excolatum fuerit, bibere.

Corpore bene purgato, caput quoq; ipsum uacuandum: quod optime consequemur gargarizando eandem potionem quam suprà descripsimus, quæ uidelicet ex hyssopo, passulis, & oxymelite componitur. Vel si pastilli masticentur qui habent puleii unciã unam, caricas pingues septem, piperis longi drachmam integram, pyrethri mediam. Semina nigra pæoniæ quindecim, si cum melicrato bibantur, mirè uapores excludunt, & cerebro robur imponũt. Pyrethri etiam radix instar zingiberis condita, frigoris tempore multum conducet.

At si neq; bis in totũ malum cesserit, transacta bona autũni parte, iterum sanguis mittendus, & per oxymel Iuliani purgatio facienda, ac hieram diacolocynthidos, aliquos inter uenæ sectionẽ unamq; et alteram purgationẽ intermittentes dies, quibus et uires recreentur, et natura per seipsam agere permittatur. Per gargarismata quoque, masticationes, ac naritiua caput bene purgandum. Deinde cucurbitulæ præcordijs & dorso admouendæ, cum scarificatione. Danda Mithridatis antidotus mane & sero, auellanæ magnitudine, & quibusdam interpositis diebus, iterum per hieram diacolocynthidos purgandum. Cucurbitulæ collo & capiti admouendæ. Calidis fomentis, demumq; sinapismo in uertice utendũ, & si opus fuerit tandem candentibus ferramentis, ulcus consueto capitis loco supra caluariæ suturas excitandum. Sperandum tamen, ut non sit necesse ad hæc ardua uenire, sed obseruata uictus ratione, quam suprà monstrauimus, per faciliora auxilia citò optata incolumitas expectanda. Quod ille nobis donare dignetur, qui est uera salus Christus dominus, cui laus & gloria. Vale.

Ferrariæ, ex ædibus nostris, 20. Iulij 1512.

EPIST. III. Io. Mariæ Pacto medico Mantuano, in defensionem præcedentis epistolæ, de curatione Incubi.

*HEri uesperi dum uix sacrum soluissem ieiunium, redditæ mihi fuerunt literæ illæ tuæ magnæ, & à me magnopere desideratæ. Quas dum legendi auidus resero, inuenio in eis aliud longe argumentum quàm expectabam: non enim de lumbricis, ut putabam, sed de noua, & mihi nequaquam cogitata materia agentes uideo. Epistolam enim quandam meam, non ad te, sed ad Ioannem Georgium Trisinum datam, uirum non minus literarum peritia, & morum grauitate, quàm generis nobilitate præcipuum, sub limā ducis, fereq; totam atteris. Quatuor autem sunt præcipua quæ non probas: quod uenæ sectionem imperem: quod uentrem antè uel pòst non leniam: quod nulla alia præeunte, oxymeliten potionē scilliticam cum hyssopo dem: quod lapidem Armenum, rem aut ignotam, aut certe ambiguam, pro purgatorio exhibeam. Ego mi Pacte, licet non disputandi gratia ea conscripserim, sed probi uiri, & amici saluti consulturus, ut tamē tibi morem geram, id enim optare per hanc tuam epistolam uideris, reddam consiliorum meorum rationem, & tuas aduersum ea argumentationes, quantum in me erit, & quambreuissime potero conabor refellere. Magnitudo morbi, & uirtutis robur, uel solæ, uel primæ phlebotomiæ secundum Galeni doctrinam intentiones, ad secandam uenam me trahebant. Magnus enim erat morbus qui aderat, maiores longe quos formidabamus: adeò, ut si non magnam quoque plenitudinem fuissemus adesse suspicati, auxilium tamen hoc tam necessariū non eramus prætermissuri: præsertim quoniam clarissimus ille uir, aliquando attonito morbo fuerat uexatus, cuius & uestigia secum assidue deportat, sinistro crure claudicans. Subobscurus tamen rubor, & tentio uenarum, anteactaq; uictus ratio, plethoram mihi significabant. Vnde uero coniecerim, atram bilem cum sanguine esse morbi causam, multa fuere, sed inter cætera species illæ imaginū, quæ & in ipsa nocturna suppressione, & in reliquis etiam somnis, imò & interdum uigilanti occurrebant. Ex his autem quæ te ad aliam trahunt sententiam, urinam quidem et præincipientem causam paruifacio: alterius enim inter tot proprio cōmentario de phlebotomia indicia, nunquam meminit Galenus. Nullam uero causarum præincipientium ostendere curationem, scripsit idem autor quinto libro artis curatiuæ. Verum nec æger ipse (quod tu contendere uideris) asserebat, se nunquam hac passione afflictum, nisi quando post cœnam legisset: sed sæpenumero, ubi nec post cœnam, nec antè legerat, offensum: alioquin neq; ratio conuincit, ut uapores cibi male concocti sint passionis causa, si non patiatur nisi post cœnam legerit: potest enim illa lectio, ueluti præincipiens causa, aliam in corpore causam mouere præcedentem, à qua, non ab ipsa præincipiente, sit curationis methodus accipienda. Quod uero adijcis, posse & hoc contingere à cerebro, propriū nutrimentum non bene concoquente, & absq; stomachi uitio: non tollit, quin sanguis atræ bilis naturam habens, is esse possit. Licet enim cerebrum sanguine proprie pituitoso nutriatur, ubi tamen hic desit, alio quouis præsente nutritur. Quem si non uis dicere atræ bilis naturæ esse, plus quàm par sit eius secum habere cōcedas. Huic tamē sententiæ nequaquam ego adhæserim, ut ex reliquijs uidelicet nutrimenti, male à cerebro

concocti,*

concocti, ea fiant nocumenta: illo enim modo solent tumores præter naturam in membris fieri: assidueq; oporteret aliquis ex his quæ per interualla malis patitur, in cerebro persentiri, nec in somni tantum principio, sed distributo potius iam sanguine, per secundam concoctionem genito. Subdis præterea, consentire quidem missioni sanguinis temperaturam, sed morbum negare, ut qui ex crudis humoribus fiat, & fortè extra uenas: quod uel ex hoc dicis ostendi, quod pueri tali morbo frequētius infestantur, ueluti crudis humoribus abundantes, quibus minime competit phlebotomia. In quibus uerbis uideris negare phlebotomiam aliquando tali affectui, incubo scilicet uocato, conuenire. quod certe, præter id quod à ratione alienum est, præcipuis quoq; autoribus aduersatur. Nam (ut Paulum & alios Græcos omittam) curæ eius, inquit Auicenna, est phlebotomia. sic Rasis, sic quicunq; celebres habentur. Quod si dixeris, non negare te semper phlebotomiam, sed in hoc uiro qui crudis humoribus abundet, iam nō erit morbus qui neget, sed crudi humores. Ego tamen in eo nunquam plumbeum, uel pallidum, uel subalbidum colorem aspexi, qui Galeno teste, sunt crudorum humorū colores, à quibus prohibetur phlebotomia, sed floridum semper atq; rubentem.

Colores phlebotomiam prohibentes.

Neq; uenas exiles (ut tu dicis) sed magnas satis, crassas & extentas. Vt igitur totam hanc disputationē colligamus, aut morbus fit à sanguine (ut ego puto) cui atra bilis miscetur, aut ab alio quouis humore. Si primum, nō tu modo, sed uix Chrysippus aut Erasistratus detractionem sanguinis negabit. Si secundum, affectus magnitudo, & præsentis, qui nec sit congruo uictu, & quas iussi cucurbitulis ablatus: & futuri, præcipue attoniti quem iam sit passus, formido, ad idem uel inuitos nos trahunt, consentiente uirtute, & nihilominus ætate. Laxato, si non soluto primo nodo, iam secundum aggrediamur. Quod nullam de uentre leniendo mentionem habui, nō propterea fuit, quod aliter in hoc quàm cæteris sentirem, sed breuitati indulgens, ut hoc, ita multa alia ad phlebotomiam pertinentia prætermisi, ut horam, situm, cibum, atque id genus cætera. Neq; enim phlebotomiæ cōmentarium, sed consultricem epistolam scribebam: alioquin neq; lenitio illa est simpliciter necessaria, sed quemadmodum scripsit Galenus, determinatione eget Hippocratica. Quod uero tertio quæris loco, maioris momenti est, & quod, ut scribis, maiorem te in admirationē, & certe meritò trahere debebat, quod uidelicet non per gradus, sed per saltū statim ad altiora conscendo. Possum hic respondere, me non statim ad extrema accedere, sed morbo, etiam quando ad me peruenit, satis antiquo, cucurbitulas primo cruribus, deinde spatulis admoueo, congruum uictum, uacuantem scilicet & attenuantē impero. Quibus auxilijs ni morbus uel tollatur, uel magna ex parte leuetur, phlebotomiā impero: in qua inspici sanguinem iubeo, ne fortè coniectura me fefellisset, & nisi ater crassusq; fuerit, nō detrahi. Nigrū & crassum sanguinē fateamur necesse est atræ bilis naturam habere, quā uehementi medicamine tenuare, atq; præcidere oportet, simul quoq; uias de obstruendo uel reserando parare. Hoc enim est quod Galeno interprete nos Hippocrates docuit, quando ait, „ Corpora ubi purgare uolueris, bene fluida facito. An uerebor ego in diuturno morbo, ab atra bile pendente, iam per parcum uictum, cucurbitulas & phlebotomiam uacuato, hyssopum, quam Galenus in acutis morbis, & cum uehe-

Sanguinem nigrum et crassum atræ bili participare.

menti febre turgentibus, prima uel secunda die, nulla præeunte uacuatione, non formidat? Dicunt recentiores, et quandoq; antiqui à facilioribus esse auxilijs inchoandum.

Morbo urgente auxiliandum.

„ Scribit uetustissimus Hippocrates, Ad ultimos morbos extremæ curationes, exactæ optimæ sunt. Concilium inter utrosq; statuit bonus Hippocraticæ doctrinæ cultor Galenus quinto Therapeutices libro, per hæc uerba: Non quemadmodum nonnulli medicorũ, à paruis inchoandum est auxilijs: neq; (quod illi dicunt) intelligendum, ut prius hæc tentanda, deinde (si non iuuerint) ad maiora accedendum: in his enim quæ periculo uacãt passionibus, uera est hæc opinio. Possum igitur (ut dixi) negare me statim ad summa accessisse: possum et si quis uel in ipso purgatorio pharmaco à me hoc actum affirmet, me tum Galeni et Hippocratis autoritate tueri, tum Pauli & Auicennæ. Paulus in hoc ipso morbo per bellebori drachmam purgat, cui (nisi in libro sit menda) tres obolos addit scãmonij, & anesi quid, uel dauci, uel petroselini. Auicẽna uero euphorbij drachmam dat, cum tertia parte scammonij, & quarta colocynthidos: ita ut mirari subeat recentiorum, qui uerba paulò ante conscripta ab Auicenna, scilicet solutionem uentris faciendam cum eo, quod totum humorẽ educit, exponũt non una, sed pluribus euacuationibus. Nisi fortè putent Auicennam uoluisse hoc compositum pluribus sufficere uacuationibus, quod tamen litera non patitur. Quare enim diceret, si uirtus fuerit fortis, si ex eo medicamine dari tantummodo quindecim grana uoluisset? quemadmodum Iacobus cognomento de Partibus interpretatur. Sed nõnne

Pilularum Lazuli dosis.

pilulæ ex cyaneo lapide, quas Lazuli uocant, quarum dosis est, ut ipse Iacobus dicit, drachmæ binæ, & quas uirtute non forte existente præbet, sunt illis quindecim granis potentiores? Facessat timor, & in his præcipue morbis, qui absq; febri sunt, sed non absq; periculo, & in quibus adhuc homo soluta potest opera exercere, magna non uereamur auxilia. Ego certe (cum econtrario multi soleant) quo magis senesco, eo audentior fio. Exhibui crebrò bellebori nigri integram drachmam, adiectis etiam diagridij duobus granis, nec uel molesta, uel maior plus debito sequuta est purgatio. Lapide quoq; Armenio, bene iuxta Alexandri doctrinam abluto, et in catapotia quoq; eius modo reformato, plerunq; & in pluribus hoc anno usus sum, semperq; iuuamentũ sequutum est, nec cum magno impedimento: bis tantum uomitũ incitauit, sed qui postmodum iuuerit. Mulierem cancro in mammilla laborantem, ab ingentibus doloribus liberauit. Alium à melancholiæ morbo, cum iam fores esset ingressus, bis uel ter acceptus, reuocauit. Quomodo, inquis, inuenisti, quem alij Venetijs diligenter inquisitũ inuenire nequiuerunt? Dicam quomodo. Dum hic quoq; apud nullum inueniretur seplasiarium, monachæ quædam semunciam donauerũt. Qui scis, inquis, quod uerax sit? Non minus certe, quàm quod id sit scammoniũ, quo passim utimur. Res omnino est à

Cyaneus lapis Lazuli.

cõmuni cyaneo, quem lapidem Lazuli uocant, diuersa, cum multa tamen similitudine, & quæ atram bilem, nõ cum magna purgat uiolentia: cuius si potero fragmentum ad te mittam. Demum quasi cum felle in Leonicenum stylum uertis, in qua controuersia nolo me nunc quidem intromittere: hoc duntaxat dixerim, omnino mihi uideri, Arabes autores utranque rem, Armeniũ scilicet & cyaneum lapidem simul eodem capite confudisse. Hæc sunt quæ raptim, ut cernis, tuæ magnæ epistolæ respondenti

occur-

occurrerunt, quæ ut minore cura & opera exarata sunt, ita maiore uenia digna erũt apud te. Accelerationis causa fuit nuncij occasio, quem nescio, an potuerim etiam celeritate assequi. Vale ex Ferraria.

EPIST. IIII. Hippolyto Roscio. Quid intelligendum apud Auicennam per Albezed.

QVæris quæ res sit, quam Auicenna Albezed tertio suæ medicinæ libro uocat, & magnopere in articulorum morbis cõmendat. Cui quidem quæsito, quispiam autoritate ipsiusmet Auicennæ nixus, facile respondebit, Albezed esse Keiri, quæ non aliud est, quàm id quod Græci λευκόιον, nostri albam uiolam uel matronalem uocãt, rem uel puellis notam, ut quam in pensilibus hortis, atq; etiam interdum in parietibus libenter conserant. Sed huic sententiæ reclamat Simon Genuensis, cui hisce in rebus magna à patribus nostris fides hactenus est adhibita: admiratus Auicennam ignorasse bezed esse corallium, quum de eo sub bezed nomine secundo eiusdem suæ medicinæ libro perscripserit. Ego uero non minus errasse Simonem quàm Auicennam in hac re puto, bezedq; seu albezed (eadem enim est utraq; dictio, solo articulo differens) nec leucoion, nec corallion esse dico: quorum alterum Simon credidit, alterũ Auicenna, sub quadam tamen protulit dubitatione: intelligendumq; pro bezed, quandam puto anagallidos speciem, quæ rubicundum florem profert. Vnde autem ad hoc mouear affirmandum, hinc disce. Constat Auicennam totum ferè suum de medicina librũ, ex alijs medicis, tum Græcis, tum barbaris transcripsisse. Ex quo fit, ut non sit ad intelligendum ipsum, sicubi difficilis uidetur, uia melior, quàm ad ipsos recurrere autores, à quibus id, de quo dubitatur, assumpsit. Quisquis autem hoc melius facere norit, is utiq; melius eum intelligat necesse est. Et qui ab hac uia recesserunt, multipliciter semper lapsi sunt. Primus, quod sciam, hanc intelligendi Auicennæ uiam nobis monstrauit Nicolaus Leonicenus, uir et græce & latine doctissimus, ac medicinæ sicuti bonarum omniũ artium cultor eminentissimus. Hoc idem Hermolaus Barbarus æui nostri splendor & gloria, aliquãdo mihi Venetijs indicauit, cum de cõmunibus studijs in eius bibliotheca colloqueremur. Tantorũ ego ducum castra sequutus, quoties scrupulus aliquis in Auicẽna incidit, ad antiquiores præsertim Græcos me confero. Inter cæteros autem, in his præcipue quæ ad curationes morborũ pertinent, Auicenna sequutus Paulum uidetur. Hunc igitur euoluens, inuenio antidoton, cui nomen diacorallion, summopere in articularibus morbis cõmendari: cuius cõpositionẽ dum examino, manifeste cognosco, Auicennã suam quam uocat albezed antidoton, inde accepisse, licet (ut crebro in alijs etiam factum est) multipliciter labefactam. Quod ut cognoscas, uerumq; tam laudati medicaminis construendi modum habeas, Pauli ipsius seriem subscribam. ea est huiusmodi: Rhei barbarici, pæoniæ, myrrhæ, spicæ nardi, ana uncias duas, folij unciam unam, gariophyllorum grana quindecim, anagallidos habentis florem rhussion, quam uocant corallium, unciam semis, aristolochiæ longæ & rotundæ uncias quatuor: dosis grammariũ unum, quotidie post bonam cibi cõcoctionẽ. Hæc est Pauli descriptio: ex qua licet aduertere, non solum quod Auicenna Simonq; errauerint, sed etiam quænam causa eos in errorẽ duxerit. Aui

Difficiles Auic. locos explicare uolenti, quæ spectanda.

Nicolaus Leonicenus.

Hermolaus Barbarus.

cenna enim putauit anagallidem esse alkeirin, id est, leucoion: quoniam ipsius quoque leucoij quandam speciem rubrum proferre florem, apud Dioscoridem legerat. Simõ accipiendum corallium, quoniam albezed uox, apud Arabes corallium significat: non aduertens medicamentum id appellari diacorallium, non à uero corallio, sed ab ea anagallidos specie quæ quod flore, colore corallio rubro simili constat, corallium nuncupatur. Habes igitur mi Rosci, quid pro albezed in eo sit medicamine capiẽdum, et quæ sit uera medicaminis compositio. Vale.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER QVARTVS.

EPIST. I. ad Pactum, de Lumbricis.

EVOCAS *me iterum Pacte ad lumbricos, atque in primis petis, latus ille, quem me uidisse scripseram, esset ne unus obuolutus, an plures, cucurbitæ seminibus similes. In quibus uerbis ostendis, te nondum assequutum quod scripseram, licet Pauli & Aëtij autoritate, & meo demũ testimonio confirmatũ. Addam igitur antiquiorem testem, meámque attestationẽ pluribus, & quidem clarioribus uerbis explicabo. Scribitur libro quarto de morbis, qui liber inter sexaginta Hippocratis opera numeratur, ita uerbum ex uerbo: „ Vermes lati gignuntur in „ pucro adhuc intra uterum existente. & post multa: Est autem species ipsius ueluti „ abrasio intestini alba. Indicia eius sunt, quod excernuntur interdum nonnulla cucumeris seminibus similia. Scribuntur & alia multa ibidem, quæ consultò prætereo, & ad meam in alia epistola attestationem confirmandam me conuerto. Exeunt aliquando, maxime ablutis clysmate intestinis, membranosa quædam corpora, ualde lata, colore exalbida, consistentia inæqualia, intraneam intestinorũ superficiem repræsentantia, quæ dicere assolent medici, esse mucos intra intestina repertos, uel mucosam pituitam frigiditate intestinorum addensatam. Mulierculæ lectulos uermium uocant. Hæc crediderim ego portiunculas latorum uermium, quando (ut inquit Paulus) per partes excernuntur. Nec esse puto medicum uel mediocriter exercitatum, qui hæc aliquando inter alui excrementa non fuerit intuitus, nec cum magna admiratione. Sed cum toti simul excernuntur, & præsertim adhuc palpitantes (quod ego bis ter'ue in tota uita conspexi) incredibili illa (ut idem ait Paulus) magnitudine, in magnam nos trahunt admirationem. Quod tamen raro contingit: tum quia (ut inquit Galenus) rarior est lumbrici lati generatio: tum quia (ut ait Paulus) dimissi nõ consistunt. & hinc fieri puto, ut assidentes plerunq; inter excrementa, nescio quid medico ostensuri, frustra perquirant, quod tamẽ se prius uidisse testantur. Hæc est lati uermis effigies, latinis medicis hactenus incognita. Neminem enim adhuc legi, qui hunc uermem plenè cognouerit. Arnaldus tantum & Beniuenius ueritatem, conniuentibus tamen oculis, procul aspexerunt. Sed & Plinius per illam tricenũm pedum tineã, hunc ipsum latum uermem intellexit.*

Latorum uermium effigies.

De teretibus dixeram ab Auicenna longos uocari, esseq; similes in fixtunticetis nascen

nascentibus, quos onisculos uulgò uocant: tu uero ambigere uideris quid sint fœtuncteta, & qui sint apud uulgum onisculi. Onisculos, uoce parũ detruncata, nisculos, uulgò apud nos uocant, quos Græci γῆς ἔντερα, quasi terræ intestina dixeris, nos uermes terræ, Auicenna charatim, qui in fœtunticetis, id est, fœtidis ac cœnosis locis reperiri consueuere. His eos esse similes qui teretes, uel rotundi à probatis autoribus, ab Auicenna longi uocantur, nemo negauerit qui utrosq; cognoscat. Fœtunticetum quid.

Circa ascarides deinde tria petis, uel potius quatuor: nomen, rem, antiquorũ sententiam, an eos uspiam uiderim. Nominis etymon nullibi (quod meminerim) uel apud Græcos, uel apud Latinos legi: mihi autem uerisimile fit, deduci eam uocem à uerbo græco ἀσκέω, quod latine significat exerceo: uel potius à uerbo ἀσκαρίζω, quod idem est quod moueo: sedi enim circa quam consistunt, uehementem pruritum inferentes, ut Paulus et Aëtius testantur, assidueq; cõmoti animal cõtinuò extimulãt et exercent. Quicquid uero recentiores sentiant, nõ est dubiũ apud antiquos per ascarides paruos uermes intelligi: sunt enim ascarides (inquit Galenus aphor. 26. libri tertij) tenues qui dam lumbrici, in parte maxime inferiore crassi intestini geniti. Galenum Aëtius & Paulus sunt secuti: à quibus nec dissentit Auicenna, si modo recte & legatur & intelligatur. Sic enim ego principiũ secundi capitis legendum puto: Longi, & lati & rotundi, et ascarides & parui. & uerbũ, lati, secũdo loco in quibusdam codicibus etiã Hebræis scriptũ, omnino suppostitiũ puto. Ita autẽ intelligendum, ut per ascarides et paruos (quod alia etiã scripsi epistola) unã tantũ speciẽ intelligamus, eos uidelicet quos Galenus ascarides, ipsemet Auicenna in primo libro minutos: in tertio, modo simul ascarides & paruos, modo ascarides tantũ, modo paruos tantum uocat. nam quæ de loco generationis paruorũ ab eo dicuntur, de ascaridibus à Galeno, sed ab Aëtio ac Paulo aptius dicta sunt: quæ uero de ætate ascarides gignente, ex Hippocrate & Galeno in Aphor. superius adducta sunt accepta, qui nullo pacto de latis intellexerunt, quando nec eos quidem nominasse eo loco Hippocratẽ Galenus testatur. tum capite quoq; tertio in quo de signis agitur, quæ de sedis pruritu, & assiduo motu paruorum dicuntur, similia sunt his quæ de ascaridibus Paulus Aëtiusq; conscripserunt. Quod autẽ scribitur quarto capite, medicinas interficientes ascarides, & rotundos, interficere etiam longos: fuit sententia Galeni in fine artis curatiuæ, licet ordo sit in Auicenna permutatus. Scribit enim hoc modo ad uerbũ Galen. Rotundos uermes sufficit interficere absinthiũ: latus fortioribus eget pharmacis, quale est filix, adhuc autem & uocata ascaris. Quemadmodũ uero ambigi nõ potest, hic ab Auicenna dici longos, quos Galenus uocauit rotundos: & quos Galenus latos, Auicennã uocasse rotundos: ita clarũ esse debet, ab utroq; eosdem uno nomine uocatos ascarides: qui scilicet sunt ab his quæ bibuntur (ut Auicenna ait) remotiores, utpote in parte maxime inferiore crassi intestini generati, prout ex Galeno superius ostensum est, id est, circa ani extrema, & longanonis initia, sicuti Paulus declarauit. Liquere igitur ex dictis puto nõ aliud esse ascarides Auicennæ, quàm Galeni: nec paruos, ascaridesq; præterquã nomine apud Auicennã distare. Nec te moueãt sexti, septimiq; capitis inscriptiones: solent enim capitũ sectiones inscriptionesq;, tum in alijs, tum in hoc ipso libro plerunq;

Ascaridum definitio.

Locus Auicennæ restituitur.

mentiri, utpote nõ semper ab autoribus ipsis, sed à quouis potius lectore pro arbitrio cõscriptæ. Mendam uero in sexto capitis titulo adesse, uel hoc potest ostendere, quod statim post primũ remedium, latorũ auxilia subscribuntur, deinde toto ferè capite ea quæ sunt omnib. specieb. cõmunia. Sed & kitram, id est, cedria, quæ hic cõferre scribitur ad ascarides, sequenti capite in paruis bis repetitur, quam peculiariter ascaridibus, proprio capite, lib. 7. de simplicib. medicinis Galenus cõmendauit. Et hæc quidẽ de ascaridibus dicta sint. Vnus autem adhuc superest scrupus circa lumbricorũ species, qui me sæpenumero nõ mediocriter perturbauit. Nam qui Cucurbitini uocãtur, ad nullam trium dictarũ specierũ uidentur pertinere, & propterea quartam per se speciem putari possunt cõstituere. quod ex recentioribus nõnulli prodiderũt, latos in duas species distinguentes, longos uidelicet et breues: illos ascarides, hos cucurbitinos nominantes. Nec desunt qui cucurbitinos pro genere capiant, quod in disiunctos ac cõiunctos ueluti in speciem diuidunt. At certe negari nõ potest in quibusdam libris ex arabica lingua translatis, cucurbitinos absolute pro latis poni, sicuti in cõmento arabico aphorismi superius allati, ubi etiam peruerso ordine, ascarides pro rotũdis, atq; econtrario rotundi pro ascaridibus leguntur. In libro quoq; Serapionis, capite de filice. ubi Dioscorides & Galenus habent latos, in Serapione ex eorum uerbis scribuntur cucurbitini. Sic & apud Moisem nona suorum Aphorismorũ particula, ex Galeni autoritate pro latis leguntur cucurbitini. Verum hæc disputatio ad nomen spectat, illud uero potius ad rem, an lumbricus reperiatur qui sit cucurbitæ semini nõ absimilis. Ego quidem, quod meminerim, nunquam lumbricum uiuum conspexi, qui cucurbitæ semina repræsentaret. Paulus & Aëtius, corpuscula illa cucurbitæ seminibus similia, nõ in numero uermium, sed inter uermis lati indicia cõnumerant. quod ex Galeno, lib. de locis passis primo, sumere potuerũt, & ex lib. de morbis superius adducto. Antonius Benuenius Florentinus, nostra memoria medicus grauissimus, in suo de abditis libello, uidisse ait inter sese adeò cohærentes, ut unus uideretur, quatuor cubitorũ longitudinem excedens. Arnaldus quosdam refert, dicentes, cucurbitinos hosce, in uentre cuiusdam alterius magni uermis generari, quem Cingulũ uocant: quæ sententia à Paulo et Aëtio nõ abhorret. Ex senioribus adhuc nobiscũ degentib. medicis, nonnulli uidisse eos multoties uiuos referunt, alij non uiuos, sed mortuos. Quin proba et fide digna matrona nuper in magno quopiam uerme, quẽ eius auia ægrotans, deiecerat, se uidisse multos uermiculos cucurbitæ seminibus similes adseuerauit. Quicquid autem sit, dicere oportet, antiquos hosce in numero uermiũ non habuisse: quoniã decidi à lato ueluti segmentũ quoddam, & eius portio uiderentur, sed indicium proprium lati uermis esse, sicuti arenam lapidis, scripsit eodem loco Galenus.

Cucurbitini lumbrici.

Petis deinde, ut de prognosticis nonnihil scribam, quæ nescio quomodo alia epistola præterieram. De his sic scribit Paulus:
,, *Circa febrium initia geniti, subsisten-*
,, *tiam ex subiecta habent corruptione: circa cõsistendi uigorẽ, ex morbi malignitate: cir-*
,, *ca declinationẽ ad melius omnino proficiunt. Ait enim Hippocrates, bonũ et uermes*
,, *rotundos exire ad crisim eunte morbo. Aëtius autem ex Herodoti sentẽtia, ad hunc*
,, *modum: Lumbrici & in febribus & absq; febribus fiunt, multitudine, magnitudine,*
colore,

Vermiũ præsagia.

colore & tempore inuicem differentes. Circa enim morbi principia geniti, subsistentiam ex subiecta recipiunt corruptione: circa consistendi uigorem, ex morbi malignitate: circa declinationem, ex transmutatione ad melius, qui & celeriter excernuntur, natura eos ad exteriora non secus ac cætera excrementa propellente. Deteriores uerò sunt maiores minoribus, multi paucis, rubri albis, & uiuentes mortuis. Postremo tamen Aëtij dicto, Rasis atq; Auicenna aperte repugnant, uiuos mortuis simpliciter præferentes. Mitto quæ in hac cõtrouersia scripserunt recentiores, ut quæ & legisse te puto, & cuiuis legere in promptu sit. Mihi quidem uidetur firmius semper esse iudicium quod ex mortuis sumitur, ut quos necesse sit expelli, nec suapte sponte exire. Hæreo tamen Hippocraticæ sententiæ, quod bonum sit eos excrementis alui cõmisceri, dum morbus iudicatur: ita ut per hoc intelligamus, si alio tempore emittantur, symptomatis, id est, casus potius fieri ratione, ut Galenus dixit, quàm naturæ ui: & propterea uel corruptionem, uel malignitatem indicare, ueluti Paulus Aëtiusq; distinxere. Et hæc quidem de prognosticis in præsentia dicta sint.

De milto quoq; quam Auicenna macram uocat, quæris quid sit, & an sit miniũ. Certe si Plinij, uel Hermolai, qui locum castigauit, autoritatẽ sequemur, fateri oportet, milton eandem rem esse cum minio: ait enim Plinius ab Hermolao emendatus, Milton uocant Græci miniũ. Si uero Theophrasti, Dioscoridis, atq; ut ego quidem puto, ueram Plinij castigationem, res tantum diuersas, quantũ distant uenenũ & antidotus. Siquidem minium adeò uenenosum, ipsomet etiam Plinio teste, existit, ut qui id in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigent, ne in respirando pernicialem puluerem trahant. Miltos tantũ abest à ueneni natura, ut intra corpus assumpta, & lumbricos enecet, & hepaticos iuuet, & ad alia quoq; quamplura utilis reperiatur. Sed & idem Plinius lib. 33. ubi de minio agit, paulò post uerba ab Hermolao (ut diximus) emendata, rubricam & sinopidem, quæ sunt ex milti genere, uel eadem cum ea, res diuersas facit à minio. Item lib. 35. minium, sinopidem & rubricam inter se disiungit, multa de sinopide scribens, quæ Theophrastus & Dioscorides de milto. Et lib. 33. miltum rubricam uocat, testimoniũ Homeri adducens, naues rubrica cõmendantis; qui μιλτοπάρῃας eas nominauit, ut Hermolaus quoq; testatur: quem alioqui oculatissimũ, mirũ est non uidisse, milton si sit rubrica secundũ Pliniũ, non posse esse miniũ: nec sic castigandum Pliniũ ut ex ipsa castigatione, quod mali pueri solent, deterior euadat. Depravatũ omnino uerbum erat, militon, quod antiqua habebat lectio, nõ mutandum tamẽ in milton, sed ut mihi uidetur in ammion: quod cõstare potest, cõparanti ea quæ Plinius scripsit de minio cap. 7. & 8. lib. 33. his quæ de ammio scripsit Diosc. cap. de cinnabari, et cap. de hydrargyro, et præcipue quæ de uesicis circa faciem ponendis superius annotauimus: adscriberem singula, nisi timerem uideri uerbosior. Illud tamen nõ tacebo, id quod Plinius Dioscoridesq; scribunt, quosdam miniũ uocasse cinnabarim, posse de Theophrasto intelligi: quoniam ferè quæcunq; scripsit Plinius de minio, excerpta uidentur ab his quæ de cinnabari in libro de lapidibus scripsit Theophrastus; licet (quod sæpe in Plinio accidit) multis mendis obfuscata, quarũ nonnullæ possint in librarios reijci, aliàs in ipsum Plinium referre necesse sit. Totam igitur

Milton non esse minium.

hanc disputationem sic colligamus: Quod minium uocat Plinius, id Græci ammion, uel cinnabarim: quod Plinius sinopidem uel rubricam, id illi milton: tam igitur diuersa res est miniũ à milto, quàm ammion uel cinnabari à sinopide uel rubrica. Quæ nam uero res sit, uel quomodo nunc uocetur miltos, haud satis mihi cõpertum est. Vidi aliquando trochisci forma Venetijs pro Lemnia ad nos delatam terram, densam, grauem, illapidosam, hepatiten, hanc ego puto esse milton, quã sinopicen uocat Dioscorides. Tectonicen audio etiam nunc fieri à nonnullis pictoribus ex ochra combusta, ut Theophrastus Dioscoridesq; scripsere, nõ econtrario, ut Plin. atq; in arcanis haberi, quoniam in floridissimũ rubicundum euadit colorem. Veram lemniam nescio an unquam uiderim: à paucis annis citra cœpit ferri, preciosiusq; cæteris sub nomine uere lemniæ uendi, aut principibus uiris pro magno munere donari, alba quædam terra exiguo rubore. Hanc (si modo eius generis est) putarim ego secundam sinopidis speciem, à Theophrasto primo, dehinc à Plinio scriptã, non sine mendis tamẽ, ut crebro solet accidere: sic enim scribit Theophrastus: ἔστι δὲ αὐτῆς γένη τρία, ἡ μὲν ἐρυθρὰ σφόδρα, ἡ δὲ ἔκλευκος, ἡ δὲ μέση. Plinius hoc pacto: Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Quam enim Theophrastus dixit ἔκλευκον (id est, ut mihi uidetur, exalbidam, uel potius uehemẽter albam: sic enim Galenus ἐν ὑπερυθροῖς & ἐπιλεύκοις, similes apud Hippocratem uoces intelligit) & Plinius minus rubentem, hanc ego quandoq; putaui esse eam quæ nunc (ut dixi) pro uera lemnia portatur: cuius & aliquando experimentum fecimus, uenenum duabus auiculis propinantes, alteriq; tantum lemniam illam exhibentes, quæ uixit quidem diutius reliqua, non multo tamen post & ipsa uitam finiuit. Eiusdem etiam generis est ea quam insciæ plebeculæ myracopolæ nonnulli uendunt, qui se à diuo Paulo originem traxisse iactitant. Hæc habui quæ de milti generibus scriberem. Nunc ad cardamomum accedo, quod Arabes cordumeni uocant, de alia re sub cardamomi nomine per-

De cardamomo

tractantes. Quænam uero res ea sit, Oedipo eget coniectore, quoniã nullum de eo scribentem græcum autorem affert Serapion. Ex quo fit, ut existimem, uel rem esse nouam, hoc est, quæ post Galeni tempora in usum uenerit medicorũ, uel errasse in ea nõ solum interpretes, sed & ipsos autores. Nisi fortè quispiam putet, cum Plinius quatuor cardamomi species enumeret, de duabus, capite de cordumeni, de reliquis, cap. de cardamomo ab Arabibus scribi. Auerrois tamen quinto libro sui Colliget, quoddam cardamomũ inter medicinas post Gal. repertas connumerauit, cum superius inter eas quæ à Galeno pertractantur, de alio conscripsisset. Ego tria seminum genera uidi, quæ pro cardamomo feruntur, inter quæ nescio, an unum sit quod uere cardamomum dici possit. Scriphium aliud à santonico, non solum uoluit Paulus, cuius uerba alia epistola recitabamus, sed & Galenus lib. 6. simplicium medicaminum, & Plinius lib. 27. Nec te mouere debet Dioscorides, absinthium marinum, à nonnullis seriphion, ab alijs santonicon uocari scribens: scis enim quàm inconstantes sint huiuscemodi nomenclaturæ, ut pro libito ab unoquoque confictæ: alioqui si ubique has sequamur, abrotonum idem dicemus, quod absinthium ponticum, cum eodem Dioscoride autore, Romani sic abrotonum uocent, atq; idem quoque cum santonico: quoniam

ut refert Galenus, abrotonum à Romanis uocari santonicum, scripsit Pamphilus. Vocet igitur unusquisq; prout uult, ut ait Galenus, modo sciat res esse diuersas. Tutius tamen est sequi antiquorũ, præsertim Galeni, nomina, ne in rebus quoq; ipsis labi contingat. Verum & Dioscorides ipse, si emaculatus sit codex, santonicum rem diuersam à seriphio facit lib. 3. in fine cap. 25. pro uerbo enim sardonicũ, legendũ santonicon: & pro uerbo sardonium, legendum santonium. Quod nedum ex Galeni, Plinij Serapionisq; concordi sententia patere potest, sed et ex hoc quod nulla est in Gallia sardonis regio, sed santonis: estq; sardonion alia herba, de qua Dioscorides lib. 2. inter batrachij species, & lib. 6. inter uenena mentionem facit, à qua sardonius risus Græcorũ prouerbium non bonæ famæ inuita, sicut Dioscorides Paulusq; testantur, & lib. 4. Auicenna sub nomine Sebardi, licet ignorauerit de qua re scriberet, nec intelligi ualeat quid scripserit, nisi ab ijs qui ea quæ ille scripsit, alibi prius didicerint. Obscurius quoque idem Auicenna scripsit de seriphio & santonico, lib. 2. sub Schee nomine, in capitis principio, adeò ut ne diuinando quidem possis assequi quid uoluerit: et ne in nostra tantum æditione putes difficultatem, consule etiam Hebræam, atq; maiorem, non modo æquam inuenies obscuritatem. Vide quod saxũ uoluant ij medici, qui Auicennam sibi in idolum erexere. Sed de his aliàs maiore ocio.

Sardonius risus.

Petis ulterius quid sit grammariũ. Grammarium, siue gramma (utrunq; enim apud Græcos lego) Paulo teste, est pondus duorum obolorum. Pendet obolus ceratia tria, ceratium calchos duos, quo fit ut in grammario calchos duodecim intelligamus, in obolo sex: cum tamen in Plinio lib. 21. in fine obolum cõtinere decem calchos scribatur.

Grammarium quid.

Miraris postmodum, quod Paulus drachmã, uel quod magis mirandum, drachmas duas euphorbij exhibeat. Potuit fortasse te in huiuscemodi admirationẽ trahere Ioannes cognomento Mesue, qui ex Dioscoridis scribit autoritate, aureum unum interficere. Ego in hoc uiro, ut multoties, ita hoc in loco fidem requiro, cum nusquam hoc apud Dioscoridem legerim, sed apud Paulum capite proprio inuenerim drachmam pituitam & aquam educere: apudq; Auicennam tertio lib. cap. de ephialte, id est, de incubo, drachmæ tertiam partem scammonij, & quartã colocynthidos superaddi. Apudq; eundem Auicennam & Serapionem, quod tres drachmæ, non autem unus aureus, interficiunt. Non auderem tamen tantam quantitatem exhibere: præbui enim aliquando exiguum quid, beneq; per assationem & nonnullarũ rerum cõmixtionem repressum, copioseq; admodum purgauit. Sed sumus hoc tempore fortè quàm esset opus timidiores.

Porrò zomerysios dicti instrumenti illius coquinarij ego quoq; libentissime formã perdiscerem, sed nõdum inueni qui doceret. Meminit eius & Pollux, nõ tamen quale sit edocet. Vocis etymon notare mihi uidetur uris fusoriũ: res uero ipsa, ut superiore parte pateat, inferiore adeò angustetur, ut in canaliculum quoddam, ceu collum desinat, instar illius per quod uina cantharis immittimus. Per hanc igitur zomerysin duo præcipue cõsequimur, & quod uidelicet amaror rei deglutiendæ nõ persentitur, & quod procliuis descensus fit. Altero autem instrumento quod clysteridion idem Paulus nuncupat, uiolenta impulsio fit. Concurrentibus autem simul natura & ui,

Zomerysis.

Clysteridion.

uelocißimus motus fit, re graui sponte inferiora petente, & ad eadem uehementißime impulsa. Huius clysteridij formam uario modo imaginari possumus: sed ea cuius meministi, si extremum os aliquantisper pateat, satis apta uidebitur.

Erigeronti quadrant quæcunq; scribis, præter calendulæ nomen, quod nos alteri rei adscribimus, hoc est, herbæ cuidam coronariæ, quæ à nonnullis ut olus editur, flore aureo quasi perpetuo, qui ex hoc argumento cuius libet mensis flos, uulgò dicitur: de qua aliquando dubitaui, an esset lysimachium. Nec sponte apud nos prouenit, sicuti uera erigeron, sed in hortis, præcipue pensilibus, seritur.

Postremo petis, an tria à me conscripta remedia, euidenter conferre cognouerim, simúq; aliquando Pauli & Aëtij remedijs usus. Ego, ut uerum ingenue fatear, in hoc pecco, quod raro eisdem auxilijs pluries utor, sed modo hoc, modo illo, prout sese mihi offerunt, & intentioni meæ, particularibusq; rebus deseruire uidentur. Olim duo illa ab experimentatoribus habui. Nostra compositio, precibus cuiusdam amici medici facta est, qui quoad uixit ea usus est, magnificeq; iuuare affirmabat. Hæc habui, quæ tuis interrogationibus responderem, in quibus si quid displicuerit, ignorantiam malim accuses, quàm uoluntatem. Vale amicorum optime.

Ex Ferraria, M. D. XIII.

EPIST. II. Antonio Fauentino, noua quarti aphorismi, libri primi, expositio.

V bitaui sæpenumero Antoni doctißime, quomodo ea quæ ab Hippocrate, Galenoq; eius interprete quinto aphorismo primæ particulæ dicebantur, & essent intelligenda, & his quæ ab eisdem autoribus secundo libro de uictu acutorũ morborum scribuntur, consentanea. Nam quæ à recentioribus dicuntur, præter hoc quod parum mihi satis faciebant, plurimis quoq; erroribus scatere uidebantur. Tandem dum diebus præteritis aphorismum illum pro mea professione enarraturus, omnes ingenij neruos, in boni senis hauriendis sensibus intenderem, ueritatis quidam radius, nescio quo modo, mentis aciem collustrauit: cui dum acrius intendo, ipsa demum ueritas, omni discussa caligine, se (ut mihi uisum est) penitus insinuauit. Quam licet quo magis magisq; excutio, & alieno quoq; examini, publica proposita de more disputatione subijcio, eo lucidiorem experior: ueritus tamen proprij imbecillitatem iudicij, sciensq; proprium nihil magis esse hominis, quàm falli, errare, decipi, in proprijs præsertim inuentis et meditatis, iudicem censoremq; mihi quempiam constituere decreui, cui arbitrium decernendæ huius rei demandarem. Occurristi autem tu, ut qui extra omnem controuersiam primas inter professores medicinæ iandiu tenes, apud me uero semper summa autoritate refulseris. Accipe igitur hanc qualemcunq; Manardi tui lucubratiunculam, atq; aliquid ocij à magnis tuis illis meditatis, quibus scio te assidue insudare, suffuratus, per proximas ferias ad hæc nostra lenicula descende, atque acri illo tuo iudicio ita examina, ut uel uitam, uel sententiam subeant capitalem.

Non ab re autem fuerit, priusquam expositionem aggrediamur, aphorismum ipsum uerbum ex uerbo ex græco transferre, quoniam apud uarios interpretes uario

modo

„ modo legi cõsueuit. In tenuibus uictus rationibus peccant ægrotantes, ideo magis læ„ duntur. Omne enim quodcunq; fit, magnũ fit magis, quàm in paulò plenioribus. Pro„ pter hoc igitur & sanis fallaces sunt, ualde tenues constitutæ, & exactæ uictus ratio„ nes, quoniam peccata difficilius ferunt. Propter hoc igitur tenues & exactæ uictus rationes, fallaces ut plurimũ sunt, paulò plenioribus. Hæc est aphorismi series, fidelius quàm elegantius in latinũ sermonem conuersa. Principium uero aphorismi iuxta aliam lectionem, quam ab initio cõmentationis proponit Galenus, quod neminem adhuc interpretem uideo assecutum, sic habet: In tenuibus uictus rationibus plerunq; peccantes ægrotantes, ideo magis læduntur. Hic est aphorismus, qui mea quidem sententia sic est & ordinandus & exponendus. Præcedens aphorismus diætas exacte tenues, in diuturnis morbis semper, & in acutis non semper, sed in his solum in quibus non competunt, fallaces esse demonstrauit: rursusq; eas quæ ad extremum essent tenuissimæ, graues atq; difficiles. Præsens, quanam id fiát ratione, & quarum comparatione fallaces dicãtur, aperte declarat, estq;, ut paraphrasi quadam totus aphorismus comprehendatur, sententia Hippocratis huiuscemodi: Diætæ ualde tenues & exactæ magis fallaces tum in sanis, tum in ægrotis ut plurimum sunt, quàm paulò pleniores: quoniam eos qui tali uictu utuntur, errare aliquo modo contingit: quicquid uero fit, maioris momenti est tenui diæta utenti, quàm si paulò pleniore uteretur. Hæc est, ut ego puto, Hippocratis mens. quæ ut locupletius perpendatur, aphorismi partes diligenter examinemus, & uerba ipsa senis sigillatim percurramus.

Verba aphorismi.

Tenues diætas hoc loco audire oportet eas, quibus aliqua ex parte uis comminuitur, non tamen adeò quin perdurare possit ad consistendi usque uigorem. Hunc etenim terminum tenuibus diætis Galenus in aphorismo præcendenti statuit, uidelicet uirium modicam exolutionem. Nec tantummodo eæ uocandæ tenues quæ ad extremum tenuitatis accedunt, sed omnes per quas uirium quædam exolutio innascitur. Sic enim intellexisse uidetur ipse Galenus, dicens, ex tali uictus ratione, uires reddi inualidas, non morbi cõparatione, sed earum uirium quæ in tempore sequundæ aderant ualetudinis. Peccati uero nomine intelligimus omnẽ errorem circa ægrotantes cõtingentem, siue ratione uictus, siue aëris, siue ob affectionẽ quampiã animi, siue ex adsidentium incuria, uel alia quacunq; causa: ita ut etiam ægrotum qui primo paruit, mox pleniore quàm medicus imperauit, uictu utitur, in tenui uictu delinquere dicamus. Constat id tum ex ipso Hippocrate, in tenui uictu delinquere simpliciter ægrotantes proponente, & paulò post uniuersaliter & absolute dicente, omne quodcunq; fit, magnũ fit magis, quàm in paulò plenioribus: tum ex Galeno, affirmãte eum loqui de omni delicto, omnemq; errorẽ accidentem ægrotantibus, qui tenui uictu regũtur, maximũ afferre periculum. Et propterea primã aphorismi lectionem magis laudante, eo quod et alterã circũplecteretur, et generaliorem faceret sententiã. Patet igitur quid nomine peccati intelligendum. Cõiunctio uero illa, ideo, nobis significat, eos qui tenui uictu utantur, eo maiorẽ læsionem incurrere, quod dum tenuem uictum agunt, aliquo pacto aberrant: taciteq; et inaccessibili illa sua ac felici breuitate nobis Hippocr. insinuat, eos non lædi nisi errore aliquo inuoluantur. Similis enim loquutio est ac si diceremus,

Sub religiosa uiuendi norma constituti interdum peccant, & propterea maiore pœna plectendi sunt. Vt enim nemo sanæ mentis, ex his uerbis intelligit religiosos uiros maiorem absolute pœnã mereri, sed id duntaxat, dum scilicet peccant: ita nec ex Hippocraticis, magis lædi ægrotantes, nisi quando tenui uictu aliti, uel propria, uel adsidentium culpa aberrarint. Quorum uero cõparatione eos magis lædi dixerit, haud difficile quis percipiet, lectis uerbis quæ sequuntur, ad hunc modum: Omne enim quod fit, magnũ fit magis, quàm in paulò plenioribus diætis. Palàm enim est uoluisse Hippocratem, tenui uictu utentes, si quando peccarint, ex æquali errore magis oblædi, his qui paulò plenius reficiuntur. Cuius dicti Galenus duplicem reddit causam, quod uidelicet ex tali uictu uis imbecillior fit, & quod minus eo uti consueuerunt.

Non ab re autem prudens senex, plenioribus diætis dictionem illam, paulum, adiecit: ne quis uidelicet, si simpliciter dixisset, putare posset grauiora fieri quæcunq; occurrunt tenuem uictum agentibus, quàm si quantũuis pleniore fruerentur. Quam adiectiunculam etiam in calce aphorismi, eadem ratione non reticuit. In ea rursus parte quæ ad sanos attinet, simili modo loquendi utitur, quo in ægrotantibus usus fuerat, dicens, Propter hoc & sanis fallaces, & reliqua. Quod & euidentius declarat, subdens, Quoniam peccata difficilius ferunt. Quam quidem cõparationem dubium non est ad id referendam, ad quod & prior, quæ ad ægrotos attinebat, ferebatur, hoc est, ad uictum paulò pleniorem: siquidem eandem afferre in utrisq; rationẽ uidetur, quã illis uerbis expressit: Omne enim quod fit, magnum fit magis, quàm in paulum plenioribus. Quæ uerba, ut prioris dicti rationem reddunt, ita posterioris sunt causa. Liquet igitur quod non absolute asserit, tenuiorem uictum fallacem in sanis fore: sed ideo fallacem, quia eo utentes peccare contingit, eaq; peccata minus perferre possunt, ob uirium, ut diximus, imbecillitatem, dissuetudinemq;, quàm si paulò plenius reficerentur. Vbi id aduertendum, quod nõ simpliciter hic tenues nominauit, sed ualde tenues, constitutas, & exactas: & mea quidem sententia uerbum, constitutas, (sic enim conuertimus, id quod Græci κατεστηκυίας dicunt) certas & ueluti lege quadam perpetua firmatas, significare uidetur.

Demum in aphorismi calce concludit Hippocrates id quod erat propositũ et summa totius aphorismi, qua uidelicet ratione, diætæ exactè tenues sint magna ex parte paulò plenioribus magis fallaces: dicens propter hoc eas esse fallaces, quod uidelicet, si qua errata contingãt, ea difficilius feruntur, corpore iam ex tenui uictu facto imbecilliore. Addidit autem, ut plurimũ, quoniã maxima ex parte error eis interuenit. Vt enim reliquis in rebus, ita in ægrotantium regimine, effugere errata uix ualemus. Hæc igitur est (ut ego quidem puto) aphorismi sententia: ex qua uidere licet, quàm multifariam recentiores aberrarint, quodq; nihil hic dixerit Hippocrates quod eius dictis in secundo libro de diæta acutorũ morborum sit contrariũ. Ordinem enim illi totum in primis peruertentes, ex propositione conclusionẽ, ex conclusione propositionem faciunt. Siquidem Hippocrates, quia ægrotantes peccant, ideo eos lædi: ipsi uero econtrario, eo quod læduntur, peccare ægrotos concludunt. Sed & ei particulæ quam putant cõclusionem, aduerbium Magis apponũt, quasi Hippocrates dixisset,

in

in tenuibus diætis magis peccant ægrotantes: quod Hippocrates non ei parti, sed alteri tantũmodo apposuerat, dicens, In tenuibus uictus rationibus peccãt ægrotantes, ideo magis læduntur. In nomine quoq; Peccati non minus peccant, totas ipsas tenues uictus rationes peccata esse putantes: cum Hippocrates non propterea in tenuibus diætis peccare ægrotantes dixerit, quod ipsæ per sese peccata sint, sed quoniã hi qui tali utuntur uictu, alijs erroribus inuoluuntur, ideo posse lædi affirmat. Sed fortè peccatum hoc neotericis ignosceremus, modo sibi constarent, nec eandem uocẽ in aphorismo eodem, uarijs modis exponerent. Verum ubi de sanis agitur, peccata, diætas deficientes, seu in quantitate diminutas, interpretantur: & sic eandem peccati uocem, eodem in aphorismo, modo pro errore, modo pro uictu tenuiore interpretantur.

Non minus quoq; falluntur, putantes diætas dici ab Hippocrate tenues crassas' ue ad uim ita facta comparatione: ut illæ dicantur tenues, quæ tenuiores sunt, quàm ipsa uis requirat, ut scilicet seruari ad consistendi usq; uigorem possit. atq; econtrario crassæ, quæ sint plus quàm uis perferre possit, crassiores. Non enim hic fit qualis illi putant, ad uires cõparatio: alioqui inconstantissima res esset ipsa tenuis uictus ratio, nec certum quippiam medium inueniri posset, ad cuius collationẽ crassior tenuiorq; quæuis alia diceretur. Cuius tamen contrariũ & Galenus in præcedentis aphorismi expositione, & reliqui medici uoluerunt, ptisanæ succum, uel ptisanam ipsam paucam, tenuem exacte uictum statuentes, atq; in meditullio totius ægrotantium uictus collocantes: cuius comparatione reliqui uictus uel crassi, uel tenuissimi uocarentur. Sed ille uictus uere & exacte tenuis hoc loco intelligitur, qui in genere uictuum præcedenti aphorismo à Galeno definitorũ, nomen & definitionem tenuis subit, quod ab omnimoda inedia incipiens, ad ptisanam usq; protenditur. Aiunt præterea, nisi reliqua paria sint, aphorismum uerum non esse: non aduertentes paritatem hanc atque æqualitatem, ab Hippocrate prorsus tolli, ut qui plenioribus addit modo hanc determinationem ὀλίγον, modo hanc μικρὸν, per quas uoces, paulum, uel parum significatur, tenuibus uero πάνυ, hoc est, ualde: ita ut comparasse uideatur, ualde tenues, parum crassioribus: non æque tenues (quod illi contendunt) æque crassis. Sed hæc leuiuscula. Illud uero grauius, & quod multos in perniciem adegit, quod uidelicet ex aphorismo eliciunt, semper inclinandum potius esse ad crassiorem quàm uis requirat uictus rationem, quàm ad tenuiorem: & sicubi à modo recedendum, crassius semper, nunquam tenuius esse uel ægrotos, uel sanos reficiendos. Vnde natum est illud cõmune medicorum atq; idiotarum adagium, longe præstare morbum quàm imbecillitatem curare. Quod dogma ubi ab Hippocrate Galenoq; eius interprete, necnon à ratione ipsa alienum esse ostenderimus, mox argumentationes diluemus, quæ ad id suadendum à recentioribus sunt excogitatæ.

Hippocrates libro secundo de ratione uictus morborũ acutorũ, postquam per longam satis seriem ostendit, quantam in uictus ratione debite metienda uim habeat consuetudo, ultraq; consuetudinem, robur quoque & modum morbi, naturamq; dixerat coniectanda, ita scripsit ad uerbum: Multo autem minus uersus adiectionem eundum est: detractio enim omnino frugalis plerunque confert, ubi superfuturus

est ægrotans, donec morbi status concoquatur. Quæ Hippocratis uerba expositurus Galenus, sic scripsit: Cum cognosceret certam cuiusq; remedij quantitatem coniectura quadam egere artificiali, non esse autem cuiusuis artificiose coniectari, sed eius tantum uiri, qui omnia quæ ad artem attinent, & perdidicisset, & in memoria teneret, essetq; laboris amator, & in operibus artis attritus, quales pauci admodũ reperiuntur: ea quæ in præsenti sermone dicta sunt, meritò præscripsit, quod uidelicet ubi peccandum, & à decente mensura recedendũ sit, omnino laudabilius fore, ad id quod quãtitate minus est potius, quàm ad id quod plus est, inclinare. Id enim quod plus est, oblæsiones interdũ inemendabiles facit: id uero quod est minus, facile corrigitur, ualentibus nobis, si uis labi uideatur, parũ dare nutrimenti. Eius autẽ quod antea in uentre cõcoctũ est superfluitatẽ auferre, et aliàs difficile est, et multo magis in acutis morbis.

Quæ certe Galeni uerba sufficere uel sola possunt ad cõuellendam cõmunẽ de ieiunatione uictus sententiam. Addo tamen & alio loco Hippocratem, qui eodem libro, nec multo post præscriptam sententiam inquit: Deterius quidem est, si ei qui ob laborem, morbiq; acutiem imbecillis est, potũ quis offerat, multám ue sorbitionẽ, aut cibum, putans eam imbecillitatem ob uasorũ contingere uacuitatẽ. Sed & indecens est, eum qui ob uasorũ uacuitatem imbecillis est, nõ agnoscere, rationeq; uictus opprimere. Affert enim & hoc periculum quoddam atq; peccatũ, longe quidem minus quàm alterum, sed quod magis subiaceat irrisioni: ubi enim alius, uel medicus, uel idiota superueniens, accidentiaq; cognoscens, ea ad esitandum potandumq; dederit, quæ prior ille prohibuerat, aperte uidebitur auxiliũ attulisse, cum magno alterius dedecore, putantibus hominibus superuenientem medicum, ueluti mortuum suscitasse.

Quam sententiam enarrans Galenus, ait: Plerunq; ægrotantes ob dolores absq; pulsu fiunt, animoq; deficiunt, ac nullo motu moueri possunt. Simile & ob morbi acumen contingit. Nonnulli non ob hæc uiribus laborant, sed ob uasorũ quomodolibet hoc fiat, uacuationem, siue ob manifestam sensibus excretionem, siue ob cæcam dissolutionem, siue ob famis agoniam. Exigunt igitur hi quidem, ut cibus quamcelerrime exhibeatur: econtrario uero alij, qui dolore uel morbi acutie premuntur, uacuatione magis interdum egent, quàm repletione. Et si quis eis nutrimentũ dederit, maximũ malum operabitur. Illos uero qui ob uasorũ uacuitatem debiles sunt, si tenui oppresserit uictu, nocebit quidem, sed nõ æque uehementer & manifeste. Hæc sunt quæ ab Hippocrate & Galeno interprete de hac re eo loco scribuntur: è quibus facile intelligi potest, & quantũ neotrici aberrauerint, & quod nulla sit inter Hippocratis dicta uel suspicio repugnantiæ. Quæ certe si affuisset, Galenũ alioqui oculatissimum non effugisset: quem constat in nullo istorum locorũ eius mentionem habuisse, sed tenuem uictũ ita in Aphorismis approbasse, ut ubi etiam uiribus non fidamus, ptisanæ succo, qui est uictus exacte tenuis, utendum præceperit. Quem etiam sequutus est Auicenna libro quarto, licet pro succo ptisanæ aqua hordei eo loco, sicuti & alibi frequenter in uulgato codice legatur. Sed & ratio ipsa conuincit, falsum esse & perniciosum hoc recentiorum dogma. Vt enim experimento constat, per tenuiorem quàm uis requirat cibum, uires ipsas aliquãtisper statim subleuari: ita ratio mõstrat, à crassiore,

ut

ut quem nec cõcoquere ualeant, nec distribuere, obrui potius quàm releuari ægrotantes. Vbi enim cibus plus præter naturam ingreditur, hic morbũ facit, ait idem Hippocrates. Naturã autem eo loco nonnulli antiqui expositores, quos & approbat Galenus, potentiã intelligebant, à qua animalia gubernantur. Plus igitur cibi quàm naturali potentiæ cõueniat ingestum, cum sanis morbũ facere possit, multo magis ægros offendet: morbum enim augebit, & uires, si ex morbi uehementia imminutæ fuerint, amplius labefactabit: si ex uasorum uacuatione, quoniam à natiuo calore non peruincetur, obtundet potius quàm releuabit. Perperàm igitur aiunt neoterici, crassiorem quàm uis exigat cibum, periculo magis uacare, quàm tenuiorem.

Cibo se ingurgitare, periculosum.

Non quoq; mendacio caret id quod absolute nonnulli pronũciant, præstare crassius quàm tenuius ægros reficere. Victus enim crassior, robur auget, tenuis minuit. Raro autem accidit, ut robur maius reddendum in diuturnis, nedum in acutis morbis sit, quoniam hoc fieri nequit nisi morbus augeatur. ad cuius augmentum plerunq; euenit, (quod & suprà dicebamus) ut robur quoq; minuatur: quo fit ut cõtrarius effectus sequatur, & quo magis per pinguiorem escam uires auctare cõtendimus, eo magis conflaccescant. Taceant igitur neoterici, nec pergant Hippocratem (quod & Thessalus faciebat) in numero eorũ reponere, qui ægrotos implebãt: cũ Galeno teste, Erasistratiorũ potius sit laudanda sententia, qui illũ fame cruciare ægrotãtes asserebãt. Licet enim media incesserit uia, uideri tamẽ magis potest tenuiorem quàm oporteret uictũ imperans, quàm ægrotantes implens, sicuti primo libro de uictu morborũ acutorum Galenus testatur. Nec difficile fuerit ex his quæ diximus, quas aduersarij in proprij dogmatis assertionem afferunt, diluere rationes. Licet enim à tenui uictu depereant spiritus, calor dissoluatur, humiditas subtilis consumatur, demumq; totum corpus exinaniatur, non propterea sequitur eum esse deteriorem. Siquidem maiori ex parte hæc à medico procurantur, ut cuius propositum ferè sit, ne morbum foueat, uires minuere uel conseruare, non augere, nisi rarissime. Et quod asserunt, difficilius corrigi oblæsiones tenuem uictum quàm crassum sequentes, falsum esse & ratione et Hippocratis Galeniq; autoritate demonstrauimus. Non enim adeò uires hebetari sinet prudens medicus, ut adhibito congruo uictu nequeant reparari, sicuti neque athletarum more supra modum replebit. Vter uero citius ad mortem deueniet, an qui tenuissimo uictu, an qui plenissimo utetur? licet dubium sit, uidetur tamen eum citius interiturum, qui assidue atq; indesinenter replebitur, eo, qui nihil omnino assumet. Multi enim ultra integrum quatriduum absq; omni cibo potuq; superuixerunt: nullus ne dieculam quidem, assidue cibos ingurgitans, superuixit: quin potius ex crapula multi subitò periere, cum tamen nihil accipere tenuissimus extreme uictus à Galeno dicatur. Nullus uero sit, qui crassissimus proprie dici queat, etiam si integrum bouem quis deuorauerit. Quid igitur sibi uoluit, dicet quispiam, Hippocrates, tenuem uictum, eo qui sit paulò plenior, magis fallacem demonstrans, si in illum potius quàm in hunc inclinandum esse uolebat? Non aliud certe, quàm nos monere, ne temere, & absque diligenti examine, tenuem exacte uictum imperemus) ut quem sciamus corpora, ad tolerãdos (si qui fortè cõmitterentur) errores, reddere ineptiora. Atq; ubi hîc

Victus exacte tenuis incommoda

imperamus, diligentius caueremus, ne quis error uel ex nobis, uel ægroto, uel ex assidentibus, uel aliàs quomodolibet irreperet, scientes huiusmodi errata magis eos lædere qui tenuiter, quàm qui crassiusculè aluntur. Ne uero quispiam arbitraretur, quod detestandi atq; abigendi tenuis uictus gratia, præsentem scripsisset aphorismũ, statim subdidit, Extremis quidem morbis, extremæ curationes ad exactionẽ optimæ. Quod & Oribasius notauit. Subiecit quoq; et alios quinq;, qui hos sequuntur aphorismos, in quibus singillatim demonstrauit, quando tenuissimus, quãdo plenior, hoc est, minus tenuis uictus esset adhibendus. Neq; putandum eum minus nociturũ, qui ubi tenuissimo uictu utendum sit, nonnihil alimenti concesserit, quàm illum qui ubi alimentum sit dandum, omnimoda excruciat inedia, sicuti superius Hippocratis & Galeni testimonio probatum est. Hæc igitur sunt, mi Antoni, quæ mihi circa huius aphorismi expositionem occurrere: quarum, ut dixi ab initio, te iudicem & censorem delegi, id probaturus, quod abs te probatum iri cognouissem. Vale.

EPIST. III. Hippolyto Roscio. Quid intelligendum per Antheram.

Egisse te in multis medicamentis Antheræ nomẽ dicis, nec adhuc scire quidnam significet: alijs luteum illud quod medium florentium rosarum interiacet, alijs rubentem ueluti fructum, quem ubi defloruere, in sua spina relinquunt, antheram nominantibus, quæris q; hac in re meam sententiam. Poteram certe petitioni huic tuæ breuibus satisfacere, si dixissem, neutrum esse antheram. apud idoneos enim autores, non simplicis medicamenti nomen esse, sed compositionum, quas ad oris præcipue ulcera antiqui reliquere: quarum Plinius uigesimoquarto, Celsus sexto, Dioscorides primo, Galenus quinto de compos. medic. secũdum genera, Paulus & pleriq; autores in suis libris meminere. Sed dixisses puto, non te hoc quærere, sed quã rem hi intellexerint, qui ad alia componenda medicamina ea utuntur. Non enim uideri rationi consentaneum, ut compositiones hasce in alias compositiones adhiberi uoluerint, præsertim cum nõ certi cuiuspiam medicamenti nomen anthera sit apud enumeratos autores, sed multis commune, quæ ulcerato ori solent adhiberi. Vt igitur id melius assequare quod desideras, res est altius repetenda. Antiqui in rosa sex partes, non nomine tantum, sed uiribus quoque & facultatibus differentes, cognouere: quas à recentioribus ferè neglectas, inutile fuerit recensere. Rosam primo diuidunt in folia, flores, & capita: folia in ungues, & id quod exemptis unguibus remanet. In flore aliud semen, aliud capillus: in capite aliud cortex, aliud calyx (ut Plinij uerbis utar) intelligitur. Vnguis, pars illa candida uocatur, quæ capiti de proximo hærens, præcidi à seplasiarijs consueuit, rhodomeli, uel rhodosacharum reliquo paraturis: unde rosæ tales exungulatæ solent appellari. Florem luteum illud intelligunt, quod folijs circumquaq; ambitur, separatum in capillum, id est, in tenuia quædam fila, & in semen quod sub his filis lanugine quadam opertum, cortice continetur. Caput autem solidum illud, quod folijs & floribus, ceu basis substernitur: cuius superior pars, ex qua flos & folia prodeunt, proprie caput, reliquum calyx nuncupatur. Differre autem hæc non nomine tantum, sed & uiribus, Dioscoridis primum testimo-

Rosæ partes sex, uirtute differentes.

Rosæ exungulatæ.

testimonio probatur, florem in gingiuarũ fluctione inspersum, capita pota in alui profluuijs, & sanguinis excreationibus, folia ad alios usus cõmendantis. Sed & Galenus libro septimo de simplicibus medicamẽtis, florem in adstrictoria ui, ait folijs præstare. Quod etiam confirmauit Auicenna libro secundo, licet pro flore semen, sicuti quoq; alijs in locis scripserit. Septimo quoq; libro, qui de compositis medicinis secundũ loca patientia inscribitur, Hiram medicum, ait idem Galenus, in quadam Andromachi compositione, rosarum folia in flores mutasse. Plinius florem scribit somnũ facere, semen urinam ciere, dentium dolori, igni sacro, & stomacho mederi, & naribus subductum caput purgare, ungues epiphoris salubres. Ex his rosæ partibus, re ipsa & ui, nedum nomine differentibus, flores antheræ nomine recentiores significasse, ex hoc maxime uidentur, quod ea in morbis utũtur, qui adstrictoriã uim ualde desiderãt, qua præcipue flores pollere, Galeni testimonio superius demõstrauimus. Quod & nomẽ ipsum manifestat, cum ab eo quod est ἄνθος ῥόδου, id est, flos rosæ, deductum, uideatur, uoce tamen (ut fieri uulgò solet) paulisper decurtata. Hæc habui de anthera quæ scriberẽ, magis ut tibi morẽ gererem, quàm humanæ saluti cõsulturus. quando nõ magni periculi res est, utrũ ex his quæ petieras pro anthera capiatur. Vale.

EPIST. IIII. ad I.F. Besutium, compendium medicinæ.

EFflagitasti à me Besuti, ut quemadmodum olim Dialecticæ, ita Medicinæ typum quendam, & ueluti subfigurationem tibi conscriberem, uniuersa eius capita breuissime innuẽtem potius quàm explicantem. Feci quod iussisti, ut potui, non fortè ut uoluisses. Accipe, & lege, illud cogitans, breuis esse laboro, obscurus fio.

Medicina est scientia, corporis humani sanitatem uel reficiens, uel conseruans. Corpus humanũ ex uarijs partibus instrumentalibus constat, quæ ex simplicibus cõponuntur. Simplices in alias simpliciores resoluũtur, nec cessat resolutio donec ad elementa uentũ sit. Hæc sunt primæ partes corporis, numero quatuor: ignis calidus & siccus, aër calidus & humidus, aqua frigida & humida, terra frigida et sicca. Ex horum cõmixtione nouem resultãt temperaturæ: una temperata, quæ potius intelligitur quàm sit, in qua nulla qualitatũ elementariũ aliam uincit. octo distemperatæ. simplices quatuor: calida tantũ, frigida tantum, humida tantum, et sicca tantũ. Compositæ rursus quatuor, elementorũ qualitatibus respondentes. Quæ etiam in quatuor humoribus reperiuntur, sanguine, pituita, bile rufa, & atra. Qui quidem humores, & ab initio corpus humanũ faciunt, & pòst nutriũt. Cibus enim à uentriculo in succum mutatus, in hos primo à iecore conuertitur, & demũ in membris tertiam recipit concoctionem, qua eis similis fit. Respõdent elementis hoc pacto: Bilis rufa igni, atra terræ, sanguis aëri, aquæ pituita. Ex his primo simplicia & similaria membra componuntur, id est, in quibus pars eandem cum toto rationem subit, ueluti caro, os, neruus: Ex simplicibus constituuntur (ut diximus) instrumentalia, caput, manus, pes, & id genus cætera. Ex quibus tria principalia ad indiuidui conseruationem necessaria, cerebrum, iecur, cor: in quorum singulo una ex principibus potestatibus residet.

Quartum ad speciei perpetuitatem, testes. Cerebrum sedes est potestatis animalis. Quæ duplex est, motiua uidelicet et cognoscens, per neruos in uniuersum corpus disseminatos diffusæ. Iecur per uim naturalem in eo consistentem, sanguinem, & alios humores gignit, quos per uenas uniuerso corpori ad alimentum præstandum (ut diximus) distribuit. Cor uitæ fons, per uitalem spiritum à se genitum, & per arterias transmissum, singulis particulis uitam elargitur. Sunt & quædam membra quæ principalia quidem non sunt, sed quia principalibus ministrant, etiam ipsa magni momenti sunt, ueluti uentriculus iecori, pulmones cordi, spinalis medulla cerebro. Sanũ itaque corpus erit, cum suo quæq; munere particula integrè pollebit: ægrum, dum consuetas explere functiones non ualebit.

Cor uitæ fons.

Læduntur hæ ab ægritudine. Ea quippe nil aliud est, quàm dispositio, ex qua operationes oblæduntur. Ipsa enim operationũ læsio symptoma dicitur, quod ita à morbo, sicut morbus à causa, pendet. Quæ quidem est duplex: præincipiens scilicet, quæ extrinsecus occurrit: & corporea, quæ intrinsecus. Morbus triplex in genere est, scilicet, mala temperatura, quæ primo lædit simplicia membra: mala cõpositio, quæ instrumentalia: continuitatis solutio, quæ est utrisq; cõmunis. Porrò mala temperatura totuplex genere est, quotuplicem suprà distemperantiam esse mõstrauimus, quæ præterea & cum materia & absq; ea esse potest. Inter malas temperaturas præcipua est calida & sicca, si in corde accensa ad totũ corpus feratur. hanc febrem uocamus. Quæ si in spiritib. primo accendatur, ephemera: si in humoribus, putrida: si in membris, hectica uocatur. Mala cõpositio aut in quantitate, numero'ue auctis aut diminutis, aut in positu ac societate, aut in formatione, id est, superficie, uia, concauitate, figuráue consistit. Symptoma, quod (ut diximus) morbum sequitur, ut hic causam, est triplex: operatio læsa, qualitas mutata, exiens mutatum: per quæ ueluti notiora morbos cognoscimus. Præter naturã has res, priores naturales uocamus: atq; naturales quidem per similia conseruare, præternaturales per dissimilia curare laboramus. Sunt præter has tertiæ quædam res, quas nõ naturales dicimus, aër uidelicet, cibus & potus, somnus & uigilia, motus & quies, excretio & detentio: & sextũ cum his, animi affectus: per quæ, si rectè adhibeantur, & sanitas conseruatur, & morbus pellitur: si minus, & morbi, et tandem mors sequitur. Morbus ergo cum sit res præter naturã, tollendus per contrariũ est. Quod uenari rectè nõ ualemus, nisi et morbũ ipsum bene agnouerimus, et ea ipsa quæ afferenda sunt cõtraria. Morbus signis agnoscitur: hæc sunt, prognostica, quæ propria futurorũ: dignostica, quæ præsentiũ: memoratiua, quæ præteritorũ. Contrariũ uero, morbi quidem intemperaturæ, si ipsa materia uacat, est medicina quæ tantũ debet ad cõtrariam qualitatem uergere, quantũ mala ipsa temperatura à naturali habitu recessit. At si temperatura materia fouetur, hanc euacuare oportet. Est autem uacuatio, alia sensibilis, quæ uel per propria superfluorũ excretoria fit, uel per cutem: & aut à natura, aut à medico. alia cæca, ad quam multũ cõfert inedia. Morbus malæ cõpositionis per suum quoq; contrariũ amouetur, figuram uidelicet congruam, superficiemq; debitam inducendo, uias & meatus reserando, superfluam quantitatem uel numerũ abijciendo, minuta augendo, & demum suum cuique contra-

contrarium adhibendo: sicuti & soluta continuitas per unionem curatur, ita ut nihil aliud sit medicina, nisi quod bonus senex nobis definiuit, adiectio, & ablatio. Vale.

EPIST. V. ad amicum atra bile agitatum.

NEscio quæres tantum mihi afferre molestiæ potuisset, quantum attulerunt tuæ literæ. Ex his enim ea intellexi, quæ ut minime uolebam, ita minime putassem, & quæ nisi tumet scriberes, nulli unquam hominũ crederem. Ea nõ repeto, quando meminisse animus horret, nedum referre. Vrget me hoc præcipue inter cætera, quod te, quem ueluti scopulum solidissimũ, aduersus omnes sæuientis fortunæ ictus semper immobilem cognoui, ita uideo animo consternatũ, ut tui penitus oblitus uideare, & quasi temetipsum deseruisse. Quod nisi obstares, facile bonam ualetudinem te recuperare posse confiderem. Non enim sunt tibi medicamina à littoribus Indicis perquirenda, uel Aesculapius ab inferis reuocandus, qui te liberet: intra te ipsum habes antidota, & nemo tibi melior, quàm tumet tibiipsi, esse medicus potest. Ab ægritudine cœpit hic morbus, & per hũc creuit ægritudo, rursusq; uicissim ex hac morbus coalescit, quasiq; reciprocus quidã circuitus fit: qui nisi clauo figatur aut retundatur, perpetuo agitatu mentem simul & corpus perturbabit. Affigere hunc clauum, in tua positum est manu: neq; aliud amplius quàm ut uelis, exigitur. Suboluit quidem & hoc tibi prius, recteq; quid opus esset coniecisti. Sed ubi nam figendus esset clauus, præ sensuum perturbatione, non bene iudicasti. Amor quippe solus est, qui impetus hosce remorari, perturbationes frenare, agitatus mentis & fluctus sedare potest. Sed non erat in re fluxa, uana, tumultuaria, lubrica ponendus, & quæ mentem æque & corpus laxaret simul & emolliret: sed erigenda acies ad sublimes illas ultramundanas mentes, semper sui similes, nulli inuidentes, nullius indigas, semper felices: in has ueluti propriæ naturæ maxime conformes, mens ipsa, modo corporea mole nõ grauetur, suapte sponte facile conscendit, atque in seipsa mortua, in illis felicissime uiuit. Hæc est illa desideratissima & felicissima mors, cuius meditationem ueram esse philosophiam Plato definit. Per hanc, quasi per scalam Iacob, de uirtute ad uirtutem conscendimus, donec Deus deorum in Sion, id est, in altissima specula uideatur. Ad quam ubi mens se supra se attollens, peruenerit, uoluptates, diuitias, honores, ut uilissima stercora reputabit. Nec arduum esse putes hunc conscensum: munda à terrestribus sordibus pedes, & alas contemplationis coapta, statim erunt pedes tui tanquam ceruorum, & alarum remigio uolabis potius quàm ambulabis. Quid cunctaris? quid hæres? Si amandum aliquid est, id amandum certe est quod simillimũ, quod pulcherrimum, quod liberalissimũ, quod optimum, quod sapientissimũ, quod præuenit & inuitat, quod optima quæq; dedit, meliora promittit, nec quenquam aut fallit, aut uult, aut potest fallere, nunquam despicit, nunquam fastidit, quod nullus unquam nobis inuitis auferet: cui ubi unita mens fuerit, nihil formidabit. Irruant homines, sæuiant feræ, cœlum minetur, insultent tenebrarũ potestates, scuto circũdabit te ueritas eius, non timebis à timore nocturno, sed dices Domino, θεός μου εἶ σὺ, καὶ ἐξομολογήσομαί σοι. θεός μου εἶ σὺ, καὶ ὑψώσω σε. Hæc est methodus, hic est scopus, hæc stella & polus: ad quæ si intenderis, imperabit mari & uentis, & mox fiet tranquillitas magna.

Aeger animo ægrotus corpore dicitur.

Mortis meditatio uera philosophia.

Humana tamen remedia, & quæ Deus ipse de terra creauit, non sunt negligenda: inter quæ id mihi præcipuum uidetur, ut uena quæ annularem minimumq; digitum interiacet, secetur, sanguinisq; sex unciæ hauriãtur, fiatq; propotisma ad hunc modũ: Accipe senæ ac polypodij uncias singulas, agarici, rhei barbarici, utrobiq; drachmã mediam, absinthij, cicorijq; singulos manipulos: bulliant omnia hæc in libra aquæ, donec tertia pars excoquatur, & quod remanet in tres partes diuidatur, quæ in tribus diebus, adiecta semper mellis rosacei uncia, bibantur. Quarta die tres drachmæ rosacei sacchari comedantur, adiecta eius cõpositionis drachma, quam lætificantẽ uocant. Rursusq; sequenti die ad priorem potionem redeundum, de qua idem modus triduo bibendus, & quarto similiter die eadem mixtura sumenda: nec cessandum ab hoc ordine, donec quindecies potus ille assumptus fuerit. Bonis interim cibis uescendũ, præcipue ouis sorbilibus, & gallinarũ, uel caponum iure: uinumq; album, odoratum, mediocriter dilutum moderatè bibendum. Sequenti tempore singulo quoq; die parum aloës deglutiendum usq; ad magnos æstus, in quibus loco aloës tantũ singulo die seri bubuli bibendum, quantum subducere aluum possit. Vtendumq; secundo Io. Mesue composito, quod Regium electuarium uocauit, quod tamen sit sine sandalis præparatũ. Fouenda præcordia ex cremore absinthij, rutæ & anethi. Vtendũ balneis aquæ dulcis, somno, quiete, lætitia, fidelium amicorum consuetudine. Peregrinationem maxime laudo, quam si ad nos feceris, Deo optimo maximo iuuante spero nos lætabundos & sanos patrios lares simul reuisuros. Vale amice suauissime, & si me uiuere uis, fac te uel uideam, uel conualuisse intelligam. Datum Budæ.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM
MEDICINALIVM LIBER QVINTVS.

EPIST. I. ad uirum magnificum Mathiam Phrigepanum, qui ex immodico sanguinis per sedis uenas effluxu, ad malum habitum peruenerat.

I NOBILITAS (ut Aristoteli placet) est maiorum claritas, isq; generosus dicendus est, qui à maiorum antiqua nobilitate nõ degenerat, quis dubitet te Mathia magnifice inter nobiles nobilissimũ, inter generosos esse generosissimũ? Ex uetustissima enim Phrigepanorũ familia ortus, quæ post Troiæ excidium Phrigios penates in Italiam simul cum Aenea portauit, inter maiores tuos, & Gregorium Pontificem sanctissimũ, & Thomam Aquinatem, non minus doctrina quàm uitæ puritate clarissimũ, innumerosq; & toga & armis præcipuos, numeras. Quorum uestigia ita ab ineunte ætate es imitatus, ut in Vladislai Pannoniarum & Bohemiæ regis optimi curia educatus, adeò omni uirtutum genere ornatus euaseris, ut uerũ te antiquæ nobilitatis hæredem omnes prædicent. Et nisi aduersa ualetudine iandiu obrutus, arma intermittere, & domi delitescere coactus fuisses, cognouissent iam portentosissimæ illæ Turcarum belluæ, quæ se Troiano è genere descendisse iactant, te à uera Troianorum propagine ortum duxisse. Sed subri-

pere

pere quidem corporis uires morbi potuerunt, fortitudinem animi nequaquam, qua concitatus, illarum reparandarum gratia, longum & difficile iter aggredi non es ueritus, ut Budam regiam Pannoniarũ ciuitatẽ peteres, ubi multos præclarißimos medicos, in hoc præsertim procerũ & primatum generali conuentu adesse existimabas, de salute tua consulturus. Quò cum deo iuuante peruenisses, quatuor statim medicos conuocasti: qui solerti & accurata indagine affectiones, quibus affligebaris discutientes, tales eas inuenerunt. Primo enim iuxta Hippoc. decretum, faciem considerantes, eam uidimus pallore quodam ad plumbeum inclinante deturbatam, rugosam plusquam ætas exposceret: nondum enim trigesimũseptimum annum attigisti: exalbidis labijs, palpebris & malis laxo quodam tumore infectis, & (ut uno uerbo dicatur) malum corporis habitum, quem Græci cachexian uocant, demonstrantem. Corpus uniuersum excarne, & lene: præcordia, quæ Græci hypochondria uocant, lenta quadam mollitie relaxata: uentriculum & intestina flatuoso spiritu plena: pulsum arteriarum mollem, uacuum, paruum, frequentem, & inæqualem: pedes œdemate laxo absq; dolore intumescebant: urina pallida & crassiuscula, cum crudo quodam sedimine uisebatur. Et hæc quidem nostris sensibus oblata sunt. Nonnulla uero per interrogationem cognouimus, ægre uidelicet te ambulare, non bene dormire, nec cibum nec potum appetere, adstrictam aluum habere, sanguinis per podicis uenas profluuio (Græci hæmorrhoidas nominant) iam quadriennio uexatum, qui prius statis temporibus, modo quoties alui excrementa emittenda essent, affligebat: prominereq; semper, & intus & extrà, uenas, & condylomata, quæ quandoque uehementes dolores in sede excitabant: inspectumq; sanguinem qui exierat, fluidum, & ad aqueum & album uergere cognouimus. Vniuersa autem hæc sub examen rationis mutuis disputationibus adducentes, in hanc tandem sententiam conspirauimus. Ex immodico uidelicet & quotidiano sanguinis fluxu, magnã imbecillitatem iecur contraxisse, uimq; propterea naturalem, cuius fons est, & origo, non solum in eo, sed et in uentriculo, ac cæteris membris multũ defecisse: atq; ex his contingere, ut non bonus sanguis gigneretur, sed incoctus & ualde pituitosus, ex ipsaq; pituita, ob aliquã uenarũ iecinoris obstructionem putrescente, febriculam latentem excitari, neq; bonam concoctionẽ aut in uentriculo, aut in membris fieri: hincq; & malum habitum, & decolorationem contingere, ac flatuosum spiritum in uentriculo & intestinis consistere, diminuta uidelicet caliditate: & pedes intumescere, ueluti à principibus membris magis semotos, et nocumentum prius, uel magis cæteris sentientes, & aliorum membrorũ superflua recipientes. Reciprocumq; quendam ueluti circulum fieri, ex immoderata sanguinis uacuatione nata imbecillitate: sanguinem fluxibilem, & ex immodico hoc fluxu quotidie iecur imbecillius reddi. Iudicauimusq;, non aliter posse futuræ imminentiq; aquæ intercuti occurri, & præsentia mala expugnari, nisi utriq; rei pariter obuiaremus, naturalem quidem uim roborando, & sanguinis fluxum intercipiendo. Satius esse putantes, morbis qui iam aderant obsistere, quàm eos qui ex antiqui sanguinis per ora uenarum effluxus constrictione, euenire iuxta Hippocratis aphorismum poterant, formidare: præsertim cum factu facile uideretur, corpore ad pristinũ robur deducto,

Mali corporis habitus indicia.

uel consuetum fluxum si opus esset reuocare, uel alio ingenio formidatos ex adstrictio ne consueti sanguinis fluxus morbos præcauere. Roboratis itaq; per interiora exterioraq; medicamenta naturalibus membris, obstructioneq; reserata, & sedi moderate adstringentibus applicitis, intra paucos dies & fluxus & febricula leuata est, et omnia ferè accidentia, præter dolores quosdã uentris, uel penitus abolita, uel magnopere mitigata, suusq; redditus membris nitor, adeò, ut nõ aliud superesse nobis uidea tur, nisi recessurum ex hoc loco instruere, quo uictu, & quibus remedijs cauere possit, ne rursus eadem discrimina incurrat: atq; ita munire, ut periculis quæ ex retentione antiqui fluxus possent accidere, ualeat repugnare, doloresq; illos submouere, qui aliquando solent uentrem infestare. Quod ergo ad uictus rationem attinet, eam ita instituere conandum, ut trinæ simul intentioni subseruiat.

Cibus itaq; sit boni succi, facilis concoctionis, non inflet, non obstruat, nec uehemen ter aut calefaciat, aut frigefaciat, sed deobstruendi uim quandam, & tenuandi possideat. Sicuti panis ex bono tritico, nõ usquequaq; à furfuris tenuioribus particulis emundatus, bene à moderato igne in furno coctus, fermenti multum, & salis modicum habens, cui uel anesi, uel ammij, uel cymini aliquot semina cõmisceantur. Cauendus azymus, testaceus, subcineritius, qualis circa Illyrium in uestris oris præparari solet.

Vinũ sit clarũ, tenue, odoratũ, colore uel flauũ, uel subrubrũ, media ætate & ui: cui & absinthij quid adiecisse non erit inutile, ad modum huic patriæ consuetũ. Vitandum mustum, antiquum, turbidum, dulce, crassum, acidum, aqueũ, nigrum. Ceruisia qualiscunq; sit, ac melicratũ cõmune, cui lupi salictarij, quẽ lupulum uocant, flores adiecti sunt. Aqua item simplex, & potus qui ex acerbis pomis, uel cerasijs apud uos parantur, eiusq; generis reliqui potus penitus dimittantur. Quod si uoluptas, uel consuetudo, alium potum quàm uinum aliquando cogit accipere, simplex melicratũ ex electo uidelicet melle, aquaq; uel fontis, uel pluuiali, adiectis uel anesi, uel fœniculi seminibus, paratũ nõ erit inutile. Carnes sint uituli, hœdi, ueruecis iuuenis, capi, gal linæ, columbi, turturum, perdicum, phasianorum, attagenarum, gallinarum numidica rum, quas deserti uocant, merularum, paruarum auicularum, quæ in dumetis uersari solent: sintq; uniuersæ iuuenum exercitio utentium, & liberorum animalium. Vitandæ agni non castrati, bouis, capræ, uel domesticæ, uel syluestris, suis, apri, cerui, leporis, sturni, coturnicis, quam qualeam uocant. Anseris præter alas, anatis, omniumq; auium in aquis uiuentium, longumq; collum habentium. Atque in uniuersum omnes antiquæ, in caueis saginatæ, duræ, supra modum pingues, uel macilentæ, & uel recenter occisi animalis, uel nimia mora iam corruptioni proximæ. Præter gallinarum ac anserum iecora, omnia animalium uiscera dimittantur, & pariter capita, & sanguis. Testiculi tamen iuuenum pullorum gallinaceorum non adhuc cœuntium, & adenes, id est, glandosæ carnes, & linguæ permittuntur. Probantur elixa, uel leniter in ueru assata. Damnãtur frixa, et in clybanis, uel testaceis uasculis cocta. Oua gallinarum ac phasianorum noua, sorbilia, uel tremula, cum testis suis cocta, uel in aqua perfracta commendamus, reliqua in totum prohibemus. Pisciculos paruos petrinos laudamus, lucios, trottas, auratas, mullos, id est, triglas, gobios toleramus:

reliquos

reliquos pisces probibemus, præcipue tincas, anguillas, cicos uestros, cunctosq; cetodes, id est, magnos, omnes etiam non bonis aquis enutritos, & tenaces, maliq; odoris existentes, atq; omnia ostrearum et concharũ genera. Quicunq; pisces edendi sunt, eos uel modo huius patriæ cũ sale coqui uolumus, uel more Gallico in albo iure, quod ex anetho, porris, oleo & sale præparatur, uel speciebus aromaticis inferius describendis condiri iubemus. Cammarorũ usum ob difficultatem cõcoctionis, crassumq; nutrimentũ, nõ probamus. & similiter cancrorũ. Caseum siccum, qualiscunq; sit, interdicimus: recentem ante cibum alium toleramus. quæcunq; tamen ex utroq; parari pulmenta cõsueuere, uituperamus. Iuscula pulmentáue confici possunt ex recentibus ouis, pane contrito uel mollito, amygdalarũ succo, atriplicibus & cõmunibus & spinaceis, buglosso hortulano, quam boraginem uocant, et syluestri, anetho, fœniculo, hortulanoq; apio uocato petroselino, cõmixtis, addita etiã mentha. Item farre & hordeo optime coctis, anetho adiecto, atq; uuis acerbis, prunis, et passulis. Braßicarũ ius et cicerum, corporibus ipsis abiectis non reprobamus, bullire tamen cum ciceribus mentham uolumus. Potest & Galeni modo, ex hordeo quidem pauco, & lente multa, bonum edulium parari, satureia addita, & puleio. Cucurbitam cum origano non improbamus, nec porcellorum pedes cum ptisana. Oleum oliuarũ, uel amygdalarũ laudamus: reliqua olea, simul cum butyro prohibemus: id semper cauendo, ne res multũ pingues edantur. Ex amygdalis contritis, sacchraro, omphacio & aqua rosacea intinctus confici potest, palato gratus & sanitati non inutilis. Simile quid potest fieri ex petroselini, fœniculi, serpylliq; folijs contusis, & aceto melleq; dissolutis. Ex oleribus petroselinum, anethum, fœniculum, buglossum, mentham, asparagos, intybum tam domesticum quàm syluestre, medicinæ potius quàm cibi ratione cõcedimus. Lactucas, maluas, blitum, atriplicem, portulacam, & acidum lapathum, quod acetosam uocant, toleramus, ita tamen ut frigida semper calidis temperentur: reliqua prohibemus.

Acetum quo cibaria condienda sunt, rosaceum esse uolumus, passulasq; semper secum habere. Capparorum usum commendamus, maxime si oxymelite condiantur.

Species aromaticas tales esse uolumus: Cinnamomi, cardamomi, maceris, quem florem muscatum uos, alij macem uocant, ana partes quatuor: piperis, croci, ana partem unam: quibus saccharum addatur ad omniũ pondus. Inter fructus laudem in hoc casu merentur amygdalæ, pineoli, pistacia, auellanæ, passulæ, caricæ, præsertim cum amygdalis comestæ. Ficus recentes penè innocuæ sunt: uuæ aliquandiu in sole suspensæ ferè & ipsæ culpa uacant. Cerasia acida, pira, mâla rosea & paradisa assa, & melopepones bene odoratos indulgemus, modo reliqui fructus dimittãtur. Persica si qua sumenda sunt, uel mâla armenica, ea uolumus omnem alium cibum præcedere, ordinemq; semper hunc seruari, ut res peioris succi melioribus, & quæ citò descendunt, his quæ tardius, præponantur. Ex his quæ saccharo operta, luxus potius quàm necessitatis gratia in secunda mensa sumũtur, conueniunt amygdalæ, grana pini, anesi, pistacia. Ex conditis cum melle aut saccharo, citri, & citrij, id est, narantij cortices, zingiber (modo omnis acrimonia ab eo sit ablata) myrobalanus chebula, eryngion, & eius herbæ radix quam secacul Arabes, Itali fraxinellam, uel geniculatam uocant,

& Dioscorides, ut ego quidem puto, polygonaton. Cydonia quoq;, et pira modicè post alios cibos degustata, non usquequaq; interdicimus.

Sed cum de cibis iam satis dictum sit, tempus est ut ad reliqua transeamus. Et primo de aëre loquemur, qui ut semper nos ambit, ita eligi pro arbitrio non potest: estq; Galeno teste aliquando auxilium, aliquando causa, morbum uel faciens, uel fouens. Auxilium quidem in casu nostro erit, cum modice calidus & siccus fuerit, purusq; et clarus, ac tranquillus, uel dulcis, Fauonij aura modice exagitatus. Morbum præcipue fouebit, quando ualde frigidus uel humidus, & Austro uel Aquilone cõmotus, uel nimio calore uires dissoluens: quibus temporibus domo contineri satius erit, & si necessitas aliqua exire coëgerit, capite & reliquo corpore bene uestibus munito (etiam si necessarium non uideatur) erit exeundum. Habitatio quoq; eligenda, & his rebus sternẽda ac suffienda, quæ instanti obuient tempestati. Ciboq; ac potu, motu et quiete, ac rebus alijs utendum, quæ nocuæ tempestati aduersentur, ut uidelicet calori, frigidioribus cibis resistamus, frigori calidioribus. Temperato exercitio ante prandiũ utendum, frictioneq; & unctione ex chamæmelino oleo, quod cum bono uino albo prius bullierit. Post cibum omnis motus uitandus. Equitatio & aurigatio inimica sunt. Quæ si euitare omnino non licebit, saltem erit uel equus eligendus qui molliter gradiatur, uel currus qui minime concutiat.

Somnus ita moderandus, ut octo horarũ spatium nõ excedat, et quantũ fieri potest, meridianus fugiendus. Concubitus ita intermittendus, ut uigorem potius & alacritatem, & meliorem spirationem post se relinquat, quàm segnitiem, tristitiam, uel dissolutionẽ. Procurandũ ut quotidie uenter eat: quod si natura per se nõ fecerit, balano, uel clysmate irritetur. Omnes animi immodici affectus, sed tristitia potissimũ et ira fugiendi. Quanq; hac uictus ratione iam cœptã bonã ualetudinem et cõseruari & augeri speramus, & formidata mala caueri: nõ superfluã tamen operam facturi uidemur, si & auxilia quædam addiderimus, quibus pristinus uigor melius instaurari ualeat, antiquæ passiones præcaueri, et nouis ne aduenĩãt, cautela adhibeatur. Et quoniã omnia (ut superius diximus) ex superflua sanguinis uacuatione originẽ traxere, prouidendũ omni ingenio, ne ea de cætero cõtingat. Quod certe fiet, si sanguis neq; copia, neq; mala qualitate à mediocritate recedat: omnisq; causa uitetur, quæ reserare illas uenas potest, per quas fundi aliquãdo cõsueuerat: ea asciscantur, quæ aliò ipsum distrahant. Sanguis nõ supra modum crescet, nisi escæ supra modum ingerantur. Summe igitur, præter reliqua quæ antea diximus, cauenda est crapula, & cibi ac uini copia: sed iuxta Auicennæ decretum, à mensa semper est cum fame recedendum.

A mensa cum fame discedendũ.

Qualitas præter correctionẽ præincipientiũ causarũ, de qua in prima parte abunde dictũ est, à uẽtriculo et iecore pendet: quæ recte sua absoluent officia, si mala careãt temperatura, robustaq; sint. Licet autẽ omnis mala temperatura, Galeno teste, propriam membri operationẽ intercipiat, frigida tamẽ & humida magis nobis timenda est, ut à qua pendere uniuersa mala præterita demonstrauimus. Hæc igitur quoniam non in totum ablata est, funditus auelli debet, & procurandum ne rursus inuadat. Eritq; nostra operatio, partim ad præseruatiuã, partim ad curatiuã medicinæ partẽ

perti-

pertinens, ita tamē ut præſeruatiua maiorē ſibi in hoc negocio portionē uendicet: ſiquidem ablatio materiæ frigidæ & humidæ, quæ malam temperaturā facit, ad præſeruationē, iuxta Galeni doctrinā, pertinet. A cuius materiæ amotione eſt inchoandum, ut ab eo incipiat medici operatio, in quod deſinit reſolutio. Purganda igitur pituita, quæ non ſolum in iecore & uentriculo, ſed in toto corpore redundat: talibusq; purganda, quæ ex proportione uiribus reſpondeant, roburq; potius, quàm imbecillitatem in iecore et uentriculo relinquāt: qualia ſunt agaricum, aloë, rheon, ſeu quod barbaricū, ſeu quod ponticū, & myrobalanus quā chebulam dicunt: ex quibus uel catapotia, uel pulueres, uel mixturæ cōfici poſſunt, additis etiam quibuſdam quæ robur membris indant.

Pituitam cōmode purgantia medicamenta.

Ac ut ad particularia iam deſcendamus, conducere arbitror, ſemel in hebdomada unā, duas, uel tres, ex his pilulis per horam ante cibum ſumere, quas ex tribus cum rheubarbaro nominant, uel ex his quas maſtichinas, uel quas elephanginas, uel quas cōmunes, uel quas è ſimplici aloë elota parant. Si pulueres magis placent, eius quē medicamē de turbit uocāt, drachmā hauſiſſe nō erit inutile: cui uel chebulæ myrobalani, uel rhei ſemiſcrupulus addatur. Si mixturæ, catholici ſemuncia, uel diaprunon abſq; diagridio tantundem, uel διαφοινίκων tres drachmæ deglutiantur. Si uniuerſa hæc faſtidio eſſent, polypodij ſemuncia cum cinnamomi drachma ſemitrita in iure gallinacei pulli ebulliant: hisq; proiectis ſacchari ſemuncia iuri addatur, quod in principio menſæ ſorbeatur. Maximo æſtu infeſtante, omnibus alijs prætermiſſis, ſemuncia medullæ illius ſiliquæ, quæ caſſia uulgò dicitur, uel cum iure, uel cum cicorij aqua bibatur, uel per ſeipſam deglutiatur. Cæteris diebus, quando uidelicet nihil horum accipitur, uel zingiberis conditi fruſtum, uel myrobalanus una chebula ſimiliter condita, ieiuno ſtomacho recipiatur: ſed id frigoribus, hæc caloribus, medijs temporibus utraque commiſceantur. Exterius tota regio ab ore ſtomachi ad umbilicū, alterutro ſequentiū unguentorū calido, ante ſumptū cibum foueatur: hyeme quidem ex oleorum abſinthitis & maſtichini uncijs ſingulis: aceti roſacei & uini Cretenſis drachmis binis. hæc unà tantiſper bulliant, donec acetū & uinū deficiant, deinde adiecta drachma cinnamomi, gariophyllorumq;, et exigua cera. Sic unguentū molle paretur in hyemis uſum. Aeſtate uero accipe olei roſacei omphacini ſeſcunciam, abſinthitis ſemunciam, aceti & aquæ roſaceæ drachmas binas, quæ ſimul ad aceti & aquæ coquantur cōſumptionē, adiecto tandem ſandolorū citri, et maceros, id eſt, macis (flores moſcatos dicunt) drachmæ pondere. Hæc quidem ſatis ſint ad uetandum ne malus ſanguis rurſus aggregetur. Præter ea autem uitanda quæcunq; trahere ad inferiora ſanguinē poſſunt, ſequenda quæ in aliam partem euocant. Exercendæ igitur ſuperiores potius quàm inferiores corporis partes, id quod multis modis fieri poteſt, uel pilam alternatim de manu ad manum pellendo, uel ſi telum ſedendo iaculetur, uel manus inuicem percutiantur, uel aliquid trahatur, uel alio quocunq; modo, inferioribus membris quieſcentibus ſola ſuperiora moueantur. Frictio quoq; ſuperiorū ſatis aſpera facienda, inferiorū uel nulla, uel molliſſima.

Roborandi etiam loci gratia, utile uidetur, ut uino acerbo tepido in quo roſæ bullierint, ſæpe lauetur, uel cum ſpongia eo madefacta foueatur. Non tamen hoc quotidie

faciendum, ne in totum materia inde pellatur. In uotis enim nobis esset, ut semel singulo mense, uel ad summũ bis, sanguis moderate erũperet. Sic enim securi utraq; ex parte maneremus, & ab his qui nunc eum uexarunt affectibus, & ab his quos Hippocrates his minatur, quibus antiquæ hæmorrhoides sanantur. Ad quos tamen auertendos, purgationes, de quibus paulò ante diximus, conducent, sanguinisq; (si augeri uisus fuerit) per cucurbitulas natibus admotas, uel per nares uacuatio: & si pristinum robur rediret, etiam uenæ iecorariæ sectio ad hoc conduceret. At si fortè nimia sanguinis copia, sicuti anteactis temporibus erũperet, cucurbitulæ utriq; hypochondrio absq; sectione apponendæ, uinoq; superius scripto, quo sedem foueri iussimus, rosæ semina, castaneæ cortices, glandes, folia quercus, gallæ, malorum punicorũ cortices, & caduci flores addenda: & magna imminente necessitate, ferri ærugo, alumen, hyoscyamus, album papauer, & demum si opus fuerit, & nigrum. Ex quibus etiam & pulueres, & unguenta, & balani, et licinia parari possunt, ad eundem usum accõmodanda. Speramus tamen his quæ scripta sunt rite seruatis, ad hæc uenire non fore necessarium: sed M. T. incolumem permansuram, annuente omnium bonorum opifice Deo, cui sit honor, gloria, & imperiũ. Amen. IX. *Maij,* M. D. XVI. *Budæ.*

EPIST. II. ad reuerendissimũ D. Gillinum Comaclensem Episcopum. De usu Ptisanæ, pro regionum uarietate magis aut minus cõmodo.

INualuisse ais, postquam à patria absum, apud medicos qui celebriores habentur cõsuetudinem, ut in omnibus ferè morbis hordeo nutriant ægrotantes, uel ptisanam, uel aquã ex eo parari iubentes, uel iuscula eius farina concinnari. Quam rem cum neq; hic, neq; in patria à me obseruari uideris, non ab re & admiraris, & causam cur non eos sequar, inquiris, uel Hippocratem potius, tantum huic hordeo (ut ipsi dicunt) deferẽtem, ut ptisanam ex eo factam cæteris cibariis ægrotantium pretulerit. Audi igitur Pater reuerendissime, & rationes meas, illorumq; tuo acri iudicio quo in dirimendis litibus uti, nondum sacris initiatus solebas, diligenter utranq; sententiam examina. Habeo & ego, non uno tantum loco, sed pluribus, Hippocratem, quem illis opponam. Primo argumentũ capiam ex cõsuetudine: cuius magnam esse uim in ratione uictus bene instituenda, in primo aphorismorũ libro bis nos monuit, plurimumq; omnibus in rebus posse, secundo eorundem Aphorismorũ libro demonstrauit, tanti eam esse dicens, ut quæ longo tempore consueta sunt, licet sint deteriora, minus lædere perhibeantur insuetis. Quem locum enarrans Galenus, consuetudinem æquasse naturæ uidetur, cibos & potus consuetos naturam dicens facere aduentitiam. quod etiam peculiari tractatu de assuetudinibus inscripto, uberius demonstrauit. Cui concordat uulgatum illud Aristotelis dictum, Consuetudo est altera natura. Sed & in eodem ipso libro, in quo ptisana tantopere laudatur, hoc est, in eo cuius titulus, de ratione uictus morborũ acutorũ, hoc argumẽto utitur Hippocrates: Si in sanorum uictu consuetudo seruanda est, quanto magis in ægrotantibus. Innuens (quemadmodum exponit Galenus) ex cõsuetudinis mutatione, ægros plus lædi quàm sanos: & eos adhuc plus qui acutas patiũtur ægritudines. Et propterea subdit idem Hippo-

Hippocrates, malam cibi & potus uictus rationem, modo familiaris sit & assueta, tutiorem esse, quàm si derepente in aliam meliorem fiat transmutatio. Huic autem uniuersali dicto si addamus, ptisanã antiquis hominib. sequunda ualetudine perfruentibus fuisse in consuetudine, non esse his temporibus, præsertim in patria nostra: statim constabit, & ea bene Hippocratem usum fuisse, & nõ male agere eos qui nũc respuunt. Quorũ dictorũ alterum per se est manifestum: tantum enim abest ut ea sani nunc utantur, ut nec etiam inueniatur qui recte parare sciat, ut inferius ostendemus. Vsos uero antiquos, ut Galenum et Dioscoridem taceam, liquet ex Celso, eam inter cibos sanorum reponente: nec secus ex Plinio, alicæ comparante, & antiquiorem, licet non sine errore (ut aliàs scripsimus) existimante. Constat igitur, ptisanam non ab re tanquã nostro æuo insuetam, ab Italis medicis fuisse uel penitus prætermissam, uel raro admodum admissam. Quod non modo ob seruandam consuetudinem, sed ob eius etiam insuauitatem fecisse uideri possunt: esse enim hoc tempore insuauem, manifestum est: sicuti et contrà, alia quæ in usu eius loco nunc sunt, ægris minus displicere. Scripsit aũt idem Hippocrates in secundo libro Aphorismorũ: Paulò deterior quidem potus & cibus, uerum suauior, melioribus, sed minus suauib. præponendus. Et libro septimo Epidemiarũ, gratificandum ægrotantibus monet, in purgationibus, cibis, potibus. In his quoq; quæ uident, aut tangunt, cæterisq;, modo non multũ noceant. Nec hoc ad gratiam solum fieri ægroti docet Galenus, sed ueluti eius utilitati consulendo, quia quæ cum uoluptate suscipiuntur, uentriculus amplexari consueuerit, & facilius concoquere: atq; econtrario quæ displicent, refugere, ceu nauseas, inflationes, & fluctuationes inferentia: indéque fieri magna ex parte ut cibus qui erat paulò deterior, non talis maneat, sed interdum melior euadat. Ex quibus Hippocratis & Galeni dictis aperte colligitur, non male agere recentiores medicos, nec adulatores esse, uel deceptores putandos, qui non omnes eundem morbum patientes, ptisana, uel eisdem semper cibarijs nutriunt: sed in his deligendis, calculum quoque ægroti exposcunt, et in quantum ualent, sine tamen damno complacituri. Nec illi quoque explodendi, qui uarias interdum escas (modo non ualde inuicem dissideant) sumere eos patiuntur, fastidij uidelicet uitandi gratia, atque ut quod ex singulis non possunt, id ex pluribus consequantur, uirium uidelicet quantum necesse est, conseruationem usq; ad consistendi uigorem. Nec Galenus, si uerba eius recte pensentur, simpliciter uarietatem ciborum damnat, sed eorum præcipue qui contrariarum inter se sunt uirium. Et quamuis primo libro artis curatiuæ, & primo de ratione uictus morborum acutorum eos medicos taxare uideatur, qui adulando ægrotantibus uoluptuosissimũ uictum indulgent, ipsum tamen aliquando & rigorem remisisse, & remittendum docuisse animaduertimus. In expositione enim primi libri de uictu morborum acutorum, his qui ptisanam abhorrent, petreos pisces exhibet: & (quod magis recentiores mirentur) porro, anetho, salibus, & oleo conditos. Et in cura tertianæ febris primo libro artis curatiuæ ad Glauconem, his qui delicati sunt, & oua, & carnes, & fructus concedit, quum minus delicatos, succo ptisanæ tantummodo nutriat. Cuius facti rationem reddens Paulus bonus Galeni æmulator, mutatũ esse cibandi modum ait,

Ptisana nostro æuo insueta.

Ciborum uarietas non simpliciter damnanda.

quoniã antiqui & minus comedebant, & magis exercebantur. Quæ res si uictus rationem immutare Galeni & Pauli tẽpore potuerũt, quanto magis nostro tẽpore, in quo uix unũ reperias, qui cõgruo utatur exercitio, multos qui se malis cibis quotidie infarciãt. Adde quod cœli etiã ratio nõ patitur, uel Celso autore, ut tãta media Europæ incolæ, quãta Asiatici affligãtur. Ex quib. liquet, quãdo nõ minus tortoris nomẽ, quàm adulatoris fugere medicũ decet, propterea insuetis, et quib. displicet, sub cœlo præsertim nostro, qui non dant ptisanã, ipsomet Hippocrate iudice nõ esse damnãdos, qui neq; omnibus in morbis ea utendũ præcepit: siquidẽ in libro ubi tot laudes ptisanæ scribũtur, nõ omniũ morborũ, sed acutorũ tantũ uictus rationẽ edocuit. Nam ubi ptisanæ sermonẽ aggreditur, inquit, » Ptisana potius utendum in acutis morbis, quàm reli- » quis frumẽtaceis. Quod et ex ipso libri titulo licet agnoscere: De uictu enim acutorũ morborũ inscribitur. Acutæ autẽ ægritudines (ut ait Hippocrates) in quatuordecim diebus finiuntur: raro autẽ temporib. & regionib. nostris ægritudines inuenias, quæ nõ ultra quartũdecimũ protendantur. Sed neq; omnibus acutis congruit: quia nõ morbis siccis, utpote maiorẽ humectationẽ desiderantibus, quemadmodũ testatur Galenus in libro suo quem de ptisana inscripsit. Qui tamen morbi sicci & multi sunt, & frequenter contingũt: sicuti pleuritis, & peripneumonia, & in totũ thoracis morbi, in quibus nihil expuitur: iecoris, uentriculi, et intestinorũ inflãmatio, in qua uel nihil, uel tantum dura & pauca excernuntur: capitis affectus, in quibus per palatũ & nares nihil expurgatur: inflammationes quoque & ulcera & id genus reliqua, saniẽ purẽ ue non manantia, inter siccos morbos computantur: & in uniuersum omnes morbi, in quibus lingua admodum arida, & exterior cutis retorrida uidetur. In his omnibus, uel nequaquã, ut Galenus in libro suo de ptisana, uel non sola est danda, ut Hippocrates ipse primo libro de uictu morborum acutorum, testatus est. Non omnibus etiam acutis, & non siccis ægritudinibus adflictis, etiam consuetis ea cum uoluptate uti, ptisana est exhibenda: quoniam non his in quorum uentriculis acescit, uel qui ea gustata statim nauseabundi fiunt, ut libro septimo artis curatiuæ docuit Galenus, & iterum primo libro artis curatiuæ ad Glauconem, ubi & panem ex aqua commendauit, & accurate eius uerba perscrutantibus, arbitrãdum medico reliquit, » quis cibus in continuis & acutis febribus exhibendus. ait enim, Et panis ex aqua, » & quæcunq; alia eandem & similem uim habent. Vnde cognosci potest, eos non magnopere à Galeni uictu recedere, qui uel pane ex seminis peponum succo, quem Oribasius ad Iulianum inter febricitantium cibos connumerat, uel lactucis, uel atriplicibus communibus, aut his quas spinaceas uocant, uel pulliculi gallinacei iure, cum omphacio aut lactucis condito, uel etiam ipsius carnis portiuncula eodem iure liquefacta, in acutis morbis utuntur. Magnaq; ex parte morbos contingere, in quibus aliud potius cibi genus, quàm ptisanæ sit eligendum. Verũ & quib. danda maxime esset, uix hoc tempore dari potest: quãdoquidem nec hordeũ habemus ad eam conficiendam idoneũ, nec coquos qui parare recte nouerint. De hoc enim et ipse Galenus cõqueritur, cuius tamen temporibus, in nobilium quoq; cœnas ueniebat: quanto minus nostri scient, qui & nomen ipsum ignorant, paucosq; inuenias medicos qui eos docere sciant.

Ptisanam à recentioribus non rite parari.

Ego

Ego, ut uerum ingenue fatear, licet non semel legerim, cum in his libris qui passim habentur, tum in tractatu peculiari à Galeno de ea ædito, qui nondum (quod sciam) per alium quàm per me ad Latinos uenit, modum quo conficienda est: nunquam tamen potui tantum docẽdo laborare, ut recte paratam uidere potuerim, & in qua hordei discreta inuicem grana, contra Hippocratis præscriptum, masticationem non desiderarent. Quod non solum ignoratione artificum, sed & malignitate hordei euenire credendum est.

Apud nos enim non ad hominum, sed ad brutorum potius animalium escam hordea seminantur. Vnde fit, ut non seligantur magnopere grana ad sementem, incuriosius uero ager uel terrenum & eligatur & præparetur, natumq; à malis herbis nõ emundetur, nec in area satis custodiatur, nec in borreo bene conseruetur, atque ut sequens est, à boni hordei conditionibus longe absit. Quod etiam antequam coquatur cognosci potest. Videmus enim eius grana sordida, rara, leuia, rugosa, exigua, uel si magna quædam reperiantur, laxa esse & mollia, & superfluò humida, à multis'que dum franguntur puluisculus quidam instar calcis euolat, & fuscedo quædam potius quàm albedo intrinsecus apparet, tetri odoris, saporéque quando cocta fuerit, iniucundo. Quantum uero ptisanæ deest suauitatis, tantum & bonitatis. Sed experientia quoque nos bono hordeo carere ostendit, quando & serò, & uix aqua madefactum in tumorem attollitur, neque unquam totum in succum conuertitur. Vnde fit, ut ptisana ex eo parata laudes Hippocratis amittat, & meritò: quoniam insuauis, masticatione egens, non lubrica, durior, & propterea concoctu non facilis, inflansq;, ex hordei malignitate & coquorum ignorantia fit. Sed esto bonus coquus, bonum & hordeum, tanto tamẽ tempore eget si bene coqui debet, ut cibandi hora, quæ præceps præsertim in acutis est, antè plerunque transeat, quàm parata sit. Si igitur insueta, inuoluptuosaq; ptisana nostro seculo & regione est: si morbi magna ex parte nunc contingunt, quibus nec iudicio Hippocratis esset danda: si bonum hordeum nõ habemus, nec coquos qui parare nouerint: & si habemus, tempus eam pro ægrotis parandi plerunque desit: relinquitur eos potius errare, qui plerunq;, quàm qui nunquam eam ægrotis apud nos quidem hodie dant, cum suppetant alij cibi facile parabiles, nec adeò inuoluptuosi, qui plus & minus nutrire ualent quàm ptisana & eius succus: quales & apud Oribasium loco superius citato leguntur, & uulgò in usu sunt. Siquidem olera, Auicenna teste, minus nutriunt, panis plus, secundum Hippocratem & Galenum. Sunt & nonnulli fructus qui ægrotantibus dari possunt, & pulliculorum iura, & auicularũ, quæ plus minus'ue apta ad nutriendum fieri possunt, addita etiam aliquando cõtusa carne. Nec uerendũ quod nimis nutriat: quia quod cõtusum uocamus, ut aliàs probaui, parari aliquo modo potest, ut minus nutriat quàm ptisana. Nec abhorret hic cibus à Galeni in libro ad Glauconem doctrina, quando & ipse porcellorum carnes liquefactas tertianarijs concedit. Vt uero ptisanæ usus aliquando probari possit, & medici qui ea utantur clypeo se Hippocratis & Galeni tueri ualeant, certe qui iuscula ex farina eius ad eundem usum parant, nullam excusationem merentur, quum scribat Galenus libro de rebus boni & mali succi, & libro de attenuante

uictus ratione, farinam hordei superfluicam esse & inflatiuam. Libro quoq; primo de escis, coquos Romanos uituperet, hordeum in mortario conterentes, ex quo erant ptisanam paraturi. De aqua hordei. *De aqua demum hordei, uideant qui Auicennā colunt, quo modo ea utātur: scribente illo lib. 2. capite de hordeo, eam esse malam stomacho, & inflatiuam: nec putent se eiusdem autoritate tueri, eodem capite, & 4. etiam lib. eam commendantis. Sciant enim in eius libro plerunq; pro succo aquam legi, sicuti capite de cibo febricitantiū, ubi dicit, Si timueris debilitatem, sis contentus aqua hordei. Nemo enim nescit, cōmunem aquā hordei reparare uires debiles plusquam Iulebum non posse. Boni etiam, nec corrupti ob dogmatis amorē, iudicij homo, facile cognoscere potest uerba illa Auicennæ sumpta esse ex Galeno, in expositione quarti Aphorismi primi libri dicente, In quibus nō ultra hebdomaden morbus protrahendus est, solum sufficit melicraton. Quod si non satis fidimus robori, ptisanæ utemur succo. Vt & aduertere licet, pro melicrato ab Auicenna Iulebum scribi: alioqui nulla apud Galenū Iulebi mentio, sicuti neq; alterius cuiusquam similis potionis cum saccharo concinnatæ. Aliquando etiam apud Auicennam aqua hordei pro ptisana legitur: sicuti ubi conficere eam docet duplici modo, & ubi nō esse dandam aquam hordei iubet quando aluus adstricta est. Quod etiam cognouit Ioannes cognomento Mesue, dicens antiquos consueuisse uocare aquam hordei ptisanam. Apud uere tamen antiquos, nomē aquæ hordei raro leges. Me legisse memini quarto de uictu morborū acutorum, ubi scribitur, Si siticulosi ualde fuerint, aquæ hordei quid bibant. Quæ uerba enarrans Galenus, ait, Melius erat docere quo pacto esset cōficienda, per solam'ne uidelicet madefactionem, an ueluti nunc zython facientes. Dicerem ego quoq; Galeno, si liceret, consultius eum egisse, si modum quo esset paranda docuisset, quod nullibi (quod sciam) fecit: sed de zytho proprium faciens caput lib. 6. medicamentorū simplicium, quod in uulgatis codicibus deest, eum tantummodo uituperat, sicut & Dioscorides: non tamen aut ille, aut hic docet quo pacto parandus sit, sicuti nec Auicenna cap. de foca, ubi de hisce potibus loqui uidetur. Libro autem primo, quod Paulus zython, ipse aquam hordei uocauit, ubi scilicet docet lac prouocare cum terrestribus uermibus. Neq; hoc dixerim quasi cōmunem hordei aquam explosurus, ut qua etiam ego & sedandæ sitis gratia frigida, & prouocando uomitu tepida, & extrahendo sudori calida, uti cōsueuerim, sed ut his qui medicinæ autores pro dijs habent, locum monstrarem. Alioqui licet & ratio & antiquorū autoritas, reprobare eos potius uideantur, qui ex granis constant, ceu aspectu, odore, gustu etiam insuetis, quod & mihi contigit, horribiles: experientia tamen docet, septentrionales homines, qui nihil ferè aliud bibunt quàm ceruisiam, & pulcherrimos esse, & saluberrimos, & robustissimos. Sed de hac re fortè aliàs: satis enim nunc sit ostendisse medicos, qui ptisana, farina, & aqua hordei in nostra regione non utuntur, nō sine ratione id facere.*

Vale præsul eminentissime.

Ex Buda, 27. Iulij. M. D. XVIII.

EPIST. III. ad magnificum D. Alexium Turzum. Præseruatio & curatio Pestilentiæ ex Galeno, libro primo de differen. febr. & procemio libri de euchy. & cacochy. & libro secundo de natura humana &c.

Vanquam multos scio fuisse, qui de Pestilentiæ præseruatione et cura prolixa commentaria conscripsere, difficileq́; esse ea inuenire quæ alij non scripserint, superfluum repetere quæ sunt abunde ab alijs pertractata, tamen ut morem geram Magnificentiæ tuæ, cui me plurimum debere sentio, calamo manum admoui, enitarq́; si non rerum nouitate, facilitate tamen, breuitate & ordine, tuo desiderio satis facere. Addens nonnulla à me ex antiquorum lectione obseruata, atque usu comprobata, quæ apud scriptores recentiores, qui de eodem argumento meminerunt, fortè nō inueniuntur. Sed omißis uerbis, rectà rem ipsam aggrediamur, à præseruatione ceu nobiliore & magis necessaria parte sumentes exordium.

Præseruatio ergo in duobus præcipue consistit, in reddendo corpus aptum ad repugnandum, & agens debile ad imprimendum. Horum prius perficietur corporis mundificatione & roboratione. Mundum & purum corpus redditur, si quæ adsunt superflua uacuentur, cautioq́; adhibeatur, ne in futurum similia generentur. Vacuantur superflua uarijs auxilijs, ut sanguinis mißione, medicamentis tam per uentrem quàm per urinam purgantibus: exercitio, sudore, inedia, necnon ea quæ obtutum effugit difflatione.

Phlebotomia ex media uena dextri cubiti facienda est, his quidem qui assueti sunt, toties quoties consueuere: his qui non assueuere, antequam ad loca infecta deueniant, uel si in locis infectis suspectis úe agant, quamprimum poßibile fuerit. Nec est multus sanguis auferendus, sed iuxta temperaturam, uires, copiam, & consuetudinem. hoc semper considerantes, ut si neceßitas ingruerit, poßit opportune morbo tam incipiente iterum extrahi. M. T. sufficere sex uncias puto. Sunt qui singula luna scindere uenam iubent, & parum sanguinis auferre. Quod ego in his qui multi sanguinis sunt, & frequenti mißioni assueti, in hisce præsertim regionibus, non uitupero. Sanguinis mißione facta, triduo mane uncia una semis oxymelitis, cum tribus uncijs aquæ, in qua betonica herba cocta sit, bibenda est, si hyems fuerit: si æstas, pro oxymelite acidus potus, qui acetosus syrupus uocatur: pro betonica, cichorium accipiatur.

Quarto die purgandi illi humores leui medicamento sunt, qui redundare magis in corpore uidentur. Conuenire ego hasce pilulas M. T. puto: Aloës lotæ, agarici præparati ana scrupulum, rhei barbarici grana tredecim, scāmoni præparati, quod diagridion uocant, grana tria, cum aqua betonicæ. Fiant pilulæ quinque. His uero qui ignorant, quinam humores eis abundent, drachma pilularum quæ aggregatiuæ uocantur, utilis erit. Sequenti die sumenda esset bonæ theriacæ drachma: sed quoniam nec reperitur, nec reperiri hoc tempore bona potest, loco eius erit sequentis antidoti duplum, id est, duæ drachmæ sumendæ: sanguinis sicci, anatis maris, anatis fœminæ, anseris, hœdi, rutæ syluestris, seminis fœniculi, cymini, anethi, buniados, id est, napi syluestris, uel si non habetur, loco eius napi uel rapi ana tres drachmas: radicis gentianæ, trifolij, schœnoantheos, uulgò squinantum uocant, thuris, rosarum

ſiccarum ana drachmas quatuor: piperis albi et longi, coſti, phu, aneſi, cinnamomi ana drachmas duas: myrrhæ, nardi ana drachmas ſex: benzoi, aſſari, ammoniaci ana drachmas tres: mari, agarici ana drachmas duas: carpobalſami grana numero uiginti: ireos, croci, rhei ac pontici, quod nuper repertum eſt à Polonis, uel eius quod orientale uocant, gingiberis, maſtiches ana drachmam unam: ſtœchados drachmas quinque. Fit tenuiſſimus puluiſculus ex omnibus, & cum quadruplo mellis electi, beneq; expumati commiſcetur, & uaſe argenti puriſſimi ueluti theſaurus precioſiſſimus conſeruetur. Non ſolum enim in Peſtilentia utile eſt, ſed & uenenis uniuerſis ac ſerpentiũ morſibus ſumme aduerſatur.

Sequenti die drachmæ unius pondus ex puluere noſtro cum bono uino bibatur, qui habet tormentillæ, hoc eſt, ut ego conijcio, radicis ueri quinquefolij, ſeminis citri, ſeminis cardui benedicti, partes æquales. Altera die comedantur duæ nuces, totidem caricæ, folia rutæ uiginti, adiecto exiguo ſalis. Sequenti, bolus berbenæ herbæ maſticetur bene, & demum deglutiatur. Altero, pulueris hyperici drachma, cum bono uino bibatur. Alio, ex ueris pilulis Ruffi, ſcrupuli quatuor ſumantur, quæ ſic componendæ ſunt: Aloës hepatici partes duas, ammoniaci electiſſimi partes duas, myrrhæ electæ partem unam, cum uino Cretenſi, uel alio odorato. Fiant pilulæ paruæ, & cum eodem uino deglutiantur ſeptem, & ultimo die ſcrupulus boni rhei barbarici maſticetur, & paulatim deglutiatur. Deinde iterum ad antidotum primo deſcriptam recurratur, ſed ſat erit unicam drachmam ſumpſiſſe, & cõſimili ordine ſeruato, unum ex his quæ ſuperius ſcripta ſunt, quóque die accipiatur, donec hyems perdurauerit. Caloribus iam ingruentibus, cum roſaceo ſaccharo, roſisq; ipſis, & aqua earum ac cichorij, cuncta erunt plus minusúe refrigerãda, ſecundum quod maiores minoresúe æſtus corpusq; requirent. Si qua uero ex ſuperius notatis rebus fortè deeſſet, aliquod ex his quæ adſunt loco deficientis eſt accipiendum, ita ut non ſit dies qua nihil ſumatur. Proderit quoq; interdum, maxime ſi phlegma in ſuperiore uentriculi parte abundare uidebitur, uomitu id expurgare, cutisq; meatus apertos reddere. Non enim eos laudo, qui cautelæ gratia aceto uniuerſum corpus abluunt, ſed potius iubeo, ut oleo odorato, quod de ſpica uocant, quarta parte boni uini adiecta, uel oleo de coſto ſimplici, bene cuncta membra perfricentur.

Berbena eſt, quæ & uerbena dicitur.

Pilularum Ruffi compoſitio.

Balneum aquæ calidæ non laudo, quod & carnem nimis laxam reddit, & ad patiendum ab extrinſecis cauſis obnoxiam, ſed frictionibus potius moderatis utendum cenſeo. Et hæc quidem ſufficere ad corporis emundationem & robur puto. Labores enim, & omnimoda inedia, emundarent quidem, ſed imbecille nimis corpus redderẽt: ſatis erit moderate exerceri, & modico cibo uti, taliq;, ut facile concoquatur, ac bonos humores generet: quam uim habent carnes perdicum, phaſianorum, auicularum, gallinarum, turturum, hœdi, ueruecis, leporis, cuniculi, uituli.

Piſcibus non niſi paruis & bonis utendum: nec ouis, niſi uel tremulis, uel ſorbilibus, & ſemper recenter natis. Cauendus nimius uſus pinguium, & aſſiduitas iurulẽtorum. Ex herbis congruunt lactuca, cichoriũ, portulaca, lapathum (acetoſam uocãt) pampinella parua, calendula, betonica, fœniculus, anethum, bugloſſou, quam boragi-

nem uo

nem uocant, et omnes sereos species, quas scariolas, cicerbitas, endiuias nominãt. Allium, quicquid alij dicant, ego in parua quantitate non uitupero: & similiter raphanum, & quam turmam uocatis, aceto uel uino, ut fieri consueuit, solutam. Fercula ex prædictis herbis parari possunt, adduto etiam bono oleo, passulis & aceto: atq; etiam ex hordeo, lentibus, prima abiecta aqua, & demum aceto conditis: & ciceribus. rarò tamen leguminibus hisce utendum. Ex fructibus nuces auellanæ, ficus, pistacia, amygdalæ, & præcipue amaræ, pini grana, uuæ siccæ, siue nostrates, siue orientales, quas passulas, uel zizuas, uel sclauas uocant. Mala uel pira acida, mala punica, citra, citria quæ & narantia nuncupantur, limones, cappares, pruna sicca nõ multum dulcia, cerasia acida: ex quibus etiam iuxta morem patriæ fercula parari possunt, & carnes piscesq; condiri. Vsus aceti, atque omphacij, quod agrestam dicunt, summæ utilitatis existit, atq; omnium quæ acidum habent saporem: unde curandum est, ut omnes cibi aliquo acido semper condiantur: & propterea conditura quam gelatinam nuncupãt, addito aceto commendatur. Piperis contriti, & gingiberis usum, nisi in exigua ualde quantitate, non commendo, sed commixto cibaria sunt condienda, quod habet cinnamomi partes quatuor: cardamomi, anesorum ana partes duas, rosarũ, maceros ana partes tres, croci partem unam: quibus addi potest piperis, uel zingiberis p. s. Piperis tamen integra grana, ut fieri solet, in iure decocta, non uitupero, maxime ubi acidum quoq; aliquod adijciatur. Possunt ex herbis superius descriptis, atque ex petroselino, saluia, serpyllo, saturei a, contritis optime, & cum aceto, uel omphacio liquatis, embãmata fieri, quæ intinctus uel sapores Itali uocant. Ex amygdalis quoque bene contritis, addito omphacio, uel aceto, & aqua rosacea, & pauco saccharo, intinctus fit utilis, & palato non insuauis. Vinum malorum punicorum, quæ granata etiam dicuntur, in simili usu commendatur. Assa modo bene concoquantur, utiliora sunt quàm elixa. Lac non conuenit, nisi acidum. Et hæc quidem satis sit dixisse circa cibos: nam ea quæ non concessimus, intelligenda sunt prohibita.

Quod ad potus uero attinet, eligendum est uinũ clarum, album, odoratum, pauciferum, id est, leue, quod ad acerbum potius uergat quàm ad dulce: quod etiam aqua temperandum plus minus'ue est, iuxta & eius potentiam, & anni tempus. Vinum absinthites satis laudo. Laudarem tamen magis cestrites, id est, ex betonica paratum. Ceruisiam non probo, neque alium potum ex granis, uel lupulorum floribus concinnatum, sed loco similium potuum uinum factum ex acerbis piris uel malis, uel hydromel cum pane asso præparatũ, quod ad acidum uergat, exiguo etiam cinnamomo conditũ. Summe autem conferret, si canthari in quibus uinum conseruandum, essent ex iuniperi, uel lentisci, uel fraxini ligno fabricati, & calix quo bibitur, ex auro, cui à natura quinta uel sexta argenti pars esset connata. Non paruum quoque robur corpori præbet ad resistendum, si facies & os ex bono uino, cui aqua rosacea, hyeme quidem minore, æstate maiore, quantitate sit commixta, mane abluatur. Naribus decoctio foliorum lauri attrahatur. Aures ex oleo de spica odorato calido intrinsecus digito inungantur. Semen citri in ore teneatur, atque post masticationem deglutiatur. Somnus diurnus, ira, clamor, tristitia, concubitus, ut inimica sunt fugienda.

Et hæc satis dicta sint quantum ad ea quæ intrinsecus robur corpori imponunt. Nunc de his dicemus quæ exterius defendunt, et uires inimici, hoc est, pestiferi aëris, imbecilles reddunt. Horũ quædam propinqua & corpus cõtingentia, quædam remota. Ex propinquis sunt uestes, quæ pulchræ, mundæ & odoratæ esse debent, assidueq; mutari: & propterea utilissimũ est, antequã quis eas induat, ut aliquo ex infra dicendis thymiamatib. suffumigentur. Ad idem attinent sacculi, cordi, hepati, uentriculo admouẽdi. Et pilæ manu portandæ, atq; assidue ex manu ad manũ uolutandæ, ac naribus olfaciendæ. Ad remota spectant, habitatio, quæ mũda esse debet à latrina, cloacis & fœtidis locis semota, aperta ad septentrionẽ & occidens, ad meridiem & orientem clausa, quæ igne lignorũ odoratorũ in aperto ardentium, non in fornace clausorum, etiam si æstas fuerit, debet calefieri: suffitibus, inspersionibus & odoratis herbis ac fructibus, boni odoris reddi. A qua nisi duabus post solis ortũ horis, nõ est exeundũ, nec nubilis uel nebulosis diebus, nisi urgente necessitate: semperq; tutius est, pransum quàm ieiunum exire, & bene omnibus prædictis auxilijs munitum.

Vt uero ea quæ diximus exequi possis, subijciam pulueres duos, alterum hyemi, alterũ æstati cõmodum. Hybernus habet, styracis, iridis, masliches, ana partes duas, gariophyllorum, maceros, nucis unguentariæ, quam moschatã uocant, cinnamomi, croci, agallochi ana partem unam, ambræ partis unius quintã, moschi partis unius decimam. Aestiuus constat ex succini electi partibus duabus, foliorũ myrti, corticum citri, florum nymphææ, rosarum, uiolarum, croci, maceros, sandalorũ citrinorum partibus singulis: camphoræ, ambræ, benzoi p. s. moschi partis unius decima. Ex his pulueribus possunt fieri pilæ, hybernam cum styrace componendo, æstiuam cum aqua rosacea & tragacantha, addendo utriq; ladanum ad libitũ. Possunt ijdem pulueres, ut sunt, uestibus inspergi: possũt & formæ ex eisdem confici ad suffumigandum aptæ, addendo etiam carbones, ut fieri cõmuniter solet.

Ego pilam parari iubeo ex cupresso, uel aliquo ex lignis quibus cantharos fieri supra docui, interius concauã, quæ aperiri & claudi possit, sitq; tota foraminulenta, intra quã spongiæ nouæ frustum immitto, hac mixtura prius infusum: aquæ rosatæ, uini Cretici ana partem unam, aceti p. sem. & altero ex dictis pulueribus post infusionẽ aspergo: quæ pila manu geritur, & crebro naribus admouetur, et dum maius aliquid timetur, manu colliditur, & liquore exeunte nares liniũtur. Ex hisdem quoq; pulueribus repleri potest sacculus purpureæ sindonis, quo ueluti clypeo cor muniatur.

Hepar uero, stomachus & testes hoc unguento roborari possunt: olei rosati omphacij unciæ duæ, olei de spica odoriferi uncia sem. pulueris cinnamomi, gariophyllorum, ana drachma sem. rosarum, sandalorum citrin. de unoquoq; drachma, cum modico ceræ & aceti rosacei. fiat unguentũ molle. His debito modo obseruatis, Deo optimo adiuuante, sperandum pestilentiæ uim reprimi. Quod si fortè, uel ex nimia cum infectis consuetudine, uel maxima aëris malignitate, contingat nocumentum aliquod persentiri, statim est ad sequentia auxilia confugiendum.

Primo alui excrementa clysteri uacuanda ex libra una iuris galli bene saliti, quatuor uitellis ouorum, & uncijs tribus mellis rosacei composito. Dein cordi, hepati,

testibus

testibus panni applicandi, crebroq; renouandi, hac mixtura madefacti: Cape partes quatuor aquæ rosaceæ, uini optimi partem unam, aceti rosati, si haberi potest, uel cōmunis, si id non habetur, p.s. pulueris frigidi superius pro æstate descripti partis unius decima. Post hoc si qua in parte exteriori tumor uel dolor ostenditur, ei admouenda est cucurbitula. Si nullibi quid se ostendit, post utrasq; aures, sub axillis, prope inguina cucurbitulæ apponantur: quibus sic manentibus uena secetur, sanguisq; copiosus iuxta uires & alia quæ suprà diximus, fluere permittatur. Quæ autem uena secanda sit, his cognoscendum. Si tumor uel dolor in collo, uel suprà apparet, uena cephalica secanda est, quæ supra cubitum in parte exteriori inuenitur. Si à collo usq; ad pudenda, uena iecoraria, quæ in interiori parte brachij sita est. Si in inguinibus, uel infrà, uena quæ est supra talum interior, quam saphenā uocant. Si suprà simul & infrà, etiam ipsa saphena secanda erit. An uero ex dextra uel ex sinistra parte incisio uenæ facienda sit, hoc modo iudicandum. Si ex una tantum parte dolor uel tumor apparet, uena ex illa parte accipiatur. Si ex utraq;, dextra potius pars eligenda. Si nullibi uel dolor uel tumor apparet, inferiores uenæ, id est, saphenæ, ex utraq; parte dextra & sinistra aperiantur. Facta sanguinis uacuatione, ueræ smaragdi subtilissimè contritæ pondus granorū octo hordei, cum aqua rosata & gutta boni uini deglutiatur. Vbi smaragdus non habeatur, antidotus à nobis superius descripta, uel aliud ex septem his quæ suprà recitauimus, pari modo recipiatur. Si tumor alicubi se ostenderit, ei rursus cucurbitula applicetur, sed cū profundis satis incisionibus. Et hæc quidem primo die agenda.

Secundo die, loca tumoris sicubi apparent, decocto chamæmeli cum spongia foueantur, post quod cucurbitulæ apponantur, ipsisq; permanentibus hoc medicamentū bibatur: Tamarindorū drachmæ decem in aqua ferueant, postea exprimātur et proijciantur: & decocto addatur rhei barbarici drachma una, agarici drachma semis, & potus ille tepidus hauriatur. Vesperi puluis ex carduo, uocato benedicto, semine citri, tormentillæ, margaritis, corallis & rosis æquali quantitate, cum aqua rosacea, gutta boni uini adiecta bibatur.

Tertio die, antidoti de sanguinibus superius descriptæ drachma detur, cum æquali rosacco saccharo, & sæpe syr. ex acetositate citri cochleari deglutiatur, uel si is nō adest, acida simplex potio, uel simplex posca. Vespere duæ uel tres unciæ succi uel calendulæ, uel herbenæ, uel betonicæ bibantur: & si herbæ uirides non reperientur, decoctio siccarū: post quem potum patiens bene tegatur, ut si fieri potest, copiose sudet.

Quarto die, tumor si adest, etiam si maturus nō uideatur, phlebotomo est aperiendus: sequentibus dieb. utendum eisdem auxilijs quæ suprà in præseruatione descripta sunt, rebus tamen frigidis additis plus minus'ue iuxta tēpus anni & magnitudinē incendij. Epithemata cordi & alijs locis, prout suprà notauimus, crebrò apponenda: oxyrhodino quoq; caput crebrò est perfundendum. Domus frigidis fructibus, folijs salicis, uitis, cannis sternenda, aceto & aqua rosocea irroranda, frigidis suffitibus odoribusq; quandoq; suffienda. Cibaria sint ex carnibus superius descriptis contusis, cum rebus acidis præparata, uel ex iuribus eorū, rebus semper acidis cōmixtis.

Oua etiam sorbilia in aqua rosata et aceto antea per horam infusa, superaddito margaritarũ puluere conueniunt, & olera frigida, præsertim acedula, portulaca, cicoriũ, & endiuia, necnon fructus acidi superius enumerati. Potus sit uinum tripla aqua dilutum, uinum granatorum, oxysaccharon. Super tumore mox ubi apparere cœperit, inter omnia placet, ut uitellus oui bene salitus apponatur, & crebro permutetur, uel uerbascus herba cum radice contusa bonoq; uino albo aspersa, et proprio folio inuoluta, interq; calidos cineres calefacta. Laudant aliqui scœben herbã, quã scabiosam uulgò appellant. Quidam maius symphyton, quæ consolida dicitur, alij pampinellam, alij lilij albi radicem. Expertus ego aliquando sum, fermentum cum oleo & sale, aliquando ficus cum melle. Vbi reliqua desint, cinis oleo coctus superponatur.

Tumore autem inciso, uulnus cum succo apij & melle purgandum est, longoq; tempore apertum cõseruandum, ut uirus bene expurgetur: demũ cõmunibus auxilijs & implendum & glutinandum, & ad cicatricem ducendum.

Hæc sunt quæ mihi opportuna uisa sunt ad pessimi huius morbi propulsationem. Prætermisi autem nonnulla multum ab antiquis celebrata, partim quia nunc incognita, partim quia parum mihi credita & explorata. Incognita sunt Lemnium sigillum, quod terram sigillatam: terra Armeniaca, quam bolum Armeniũ uocant: scordiumq;, & thlaspi herbæ. Quæ ut M. T. possit inquirere, uel oblata cognoscere, describam qualia esse debeant.

Terra sigillata quo modo examinanda. *Terra sigillata sit rubri coloris, munda, non ualde lenis, gustu non mordax, sed modice adstringens, tenax aliquo modo et lubrica, ita ut in aqua resoluta similis fiat molli ceræ. Portatur ex Lemno insula Græciæ, formulis paruis, quæ antiquitus imagine Dianæ sigillabantur.* Bolus Armenius. *Bolus Armenius in pallore similis auro, facile solubilis, nihil arenosi in se habens, modice densus & grauis, adeò ut his qui non bene considerant, uideatur lapis. Portari debet ex Armenia cõtermina Cappadociæ.* Thlaspi. *Thlaspi herba est angustis folijs, digiti magnitudine, super terrã iacentibus, in summo scissis, subpinguibus: uirga tenui duorũ palmorũ, adnascentias quasdam paucas habente, & circa totam ipsam fructu parumper lato ab extrema parte, in quo semen paruum simile nasturcio, ad disci figuram, ueluti conquassatũ, floremq; subalbum habet. Nascitur in uijs & sepulchris. Semen est acris saporis.* Scordion. *Scordion nascitur in locis mõtanis et palustribus, folia habens similia chamædryi, maiora tamen, nec adeò circunquaq; incisa, aliquo modo allij odorem referentia, adstringentia gustum, subamara, uirgulas quadratas, à quib. flos subrubens dependet. Quatuor hasce res si quis habere posset, alia medicamenta contra pestilentiam & uenena frustra perquireret: sed incuria & auaritia fecit, ut hæc cum multis alijs deperderentur.*

Quædam demũ sunt quæ gestata utilia esse traduntur, quibus tametsi exiguam fidem attribuã, nõ tamen damno eorũ usum: quum, si nõ iuuant, nõ etiam obsint. Hæc sunt: Hyacinthus collo alligatus, uel digito gestatus. Adamas sinistro brachio alligatus. Betonica portata, lapis Achates, lapis Chelidonius niger, Carbunculus.

Habes quæcunq; in hoc pessimo morbo, ad hoc usque æui obseruata à me tanquam excellentiora sunt. Nonnulla autem de industria prætermisi, uel ut triuialia, uel à temerarijs

merarijs hominibus cum nece multorum tentata. Deus misericors Mag. T. ab hoc peßimo morbo, omniq; malo tueatur, & mei memorem reddat.

Ioannes Manardus Ferrariensis Medicus. Calen. Ianuar.

M. D. XVI. *Budæ.*

EPIST. IIII. Angelo Cospo, febre & obstructione laborante.

Magna me tristitia affecerũt literæ tuæ, mi Cospe, te adhuc ægrotare significantes, quem ex his quæ Nouellus noster scripserat, iam sanum putabam. Vnum tamen est quod me consolatur, quod ex his quæ scribis, plus tibi timoris esse uideo quàm periculi, cum nullum adsit symptoma, quod uel per se uerendum sit, uel sit maioris cuiuspiam morbi præsentis uel futuri non modo initium, sed nec indicium. Nam ut interim de regio morbo taceam, qui nisi ante septimum diem euenerit, uel iecoris duritiem comitem habeat, ferè solet esse salubris. Nihil apparet quod formidandam aquam intercutem ostendat: præcedunt enim eam pedum, manuũ, faciei, & palpebrarum tumor, ilia extenta, color ex pallido albus, lotium ægre it, & flatuoso spiritu uenter, et interdum testes implentur: deniq; malus totius corporis habitus quem Græci κακεξίαν uocant, his adest, quibus ille affectus timendus est. Quare bono animo esto mi Angele, & securus te nec intercuti, nec grauiori cuipiam morbo subiacere, tibiq; potius sperandam citam sanitatem, quàm uel difficilem, uel longam ægritudinem timendam: tecum enim sentio, à bile te potius parum torrida, quàm ab alio humore uexari, aliquamq; solum obstructionem uenarum, quæ à gibbis hepatis ad renes descendunt, obstare ne lotium coloratius fiat. Cuius etiam obstructionis indicium non leue est spuma, claritati illi quasi perenni associata. At sedimen id quod subsidet, si modo uerum est sedimen, breuitatem & securitatem pollicetur. Quæ duo & uictus ratione, et medicamentis iuuari possunt. In quibus rectè instituendis media uia procedendum iudico: ipsa siquidem obstructio, calida: bilis, & symptomata quæ scripsisti, frigida desiderant. Ita moderanda igitur omnia, ut nec nimis calefaciendo, bilem excitemus, nec infrigidando obstructionem augeamus. Atq; ad particularia descendamus, domesticum & syluestre intybum laudo: hoc cichoriũ, illud endiuiam uocant: si cocta, uel oxymelite, uel oleo bono et aceto, superadditis semper passulis, condiantur. Cappares utrous modo præparati, & cibus erunt, & medicina. Apium hortulanũ, quod petroselinũ uocant, semper cum carnibus decoquatur, inter quas galli ueneris adhuc expertes ex domesticis, perdices & phasiani auiculæq; ex syluestribus, cæteris præponũtur. Vinũ sit album, clarum, odoratũ, modice pro eius potentia dilutum. Singulo die tres unciæ aquæ, in qua par modus absinthij et cichorij bullierit, adiecta oxymelitis, quod cõpositũ uocant, uncia semis, calide bibantur. Quinto quoq; die mane catapotia triobolorum pondere deglutiantur: quæ quoniam æquali portione aloën, agaricum & rheon recipiunt, de tribus cum rheubarbarico nominant. Præcordia ex decocto rosarum, cichorijq; & absinthij, uacuo uentre foueantur: quibus atque communibus regulis obseruatis, Deo opitulante, spero te circa quadragesimum ab initio morbi diem, sanitatem recuperaturum, præsertim si tute tibi non defueris,

Aquæ intercutis præscia.

ſed bene ſperando, et affectus animi moderando promiſſam ſanitatem lætus expectaueris. Et hæc quidem de tua ualetudine. Intelligere deſidero, an diſceſſerit Nouellus: & ſi diſceßit, quo die diſceßit. Venetijs, ut putabat, Surianum non inueniet, quum interceptus à Maranenſibus ſit. Diſcipulus enim eius qui nuper huc uenit, ei ſcribere deſiderat. Valetudinem tuam cura mi Coſpe.

EPIST. V. Nicolao Leoniceno, uiro undecunq; doctiſs. De uera Rheo.

MEminiſti puto Leonicene uir doctiſſime, dum paulò antea quàm huc uenturus, Ferraria receſſiſſem, in Opizonum clariſſ. familiæ domo, cum Ioanne Georgio Triſino, uiro non ſolum generis nobilitate, ſed omnifaria doctrina præſtantiſſimo, de uarijs ſimplicibus medicamētis loqueremur, in grandem nos inter reliqua incidiſſe dubitationem, circa precioſiſſimam illam radicem, quā Rheon Græci, Plinius rhecoma, uulgus rheum barbarum uocat: quod uidelicet Dioſcorides & Plinius eam odore carere dicerent, re ipſa & experimento ualde odoratam comprobantibus. Quod cum tu negares, radix in medium allata, thalamum in quo ſedebamus ſtatim odore replens, manifeſtum ueritati præbuit teſtimonium, adeò ut neceſſariò alterum concedendum uideretur, uel falſa illos ſcripſiſſe, uel hanc non eſſe ueram rheon. In qua controuerſia ego uolens quaſi medius intercedere, dixi illos de uiridi loquutos: eam uero quæ ante nos eſſet, ualde ſiccam eſſe. Aliqua enim eſſe quæ humiditate ſuperflua obtundente, donec ea reſoluatur, abſq; odore perſeuerent, aliqua econtrario: quæ ſicca, nullum: uiridia magnum odorem mittant, & experientia, & Theophraſti autoritate conſtare: ſicuti et eſſe nonnulla quæ ſiue recentia, ſiue antiqua ſint, propriū odorem ſpirent. Videbar hoc pacto & antiquos à mendacio tueri, & recentiores in ea radice, quam pro uero rheo habent, approbare. In qua ſententia uſque ad id temporis perſeueraui, quo tres Caſamiri, reges, Cæſaris aduentum præſtolantes Poſonij conuenerunt. Tunc enim à Sigiſmundi regis Sarmatarū medicis didici, in eo bello quod cōtra Moſchos fortiſſime idem rex geſſerat, repertum eſſe aliud rheon, cōmuni quidem ſatis ſimile, ſed penitus inodorū: cuius puluerē chirurgus quidā mihi dono dedit, quoniam radicem integram non haberet. Dedi poſthac operam, ut radicem ipſam haberem: quod tandem tertio abhinc menſe conſequutus, ipſamq; quantum ualui diligenter rimatus, eſſe quā Plinius et Dioſcorides pingūt dubio procul iudicaui. Affertur enim ex his quæ ſupra Pontum, uel Boſphorum ſunt regionibus, prope uidelicet Rha flumen, radix nigra, & coſto nigro exterius, magno centaurio interius ſimilis, minor tamen & rufior, ſine odore, calefaciens guſtum & aſtringens, laxa, leuicula, & dum maſticatur pallida & ad crocum uergens. Quæ ne omnia me finxiſſe putes, fruſtum eius mitto, non ambigens te mox ubi id uideris, eſſe putaturum antiquos de hac loquutos, non de illa cōmuni, quæ præter id quod odorata, leuis etiam non eſt: imò quanto grauior, tanto melior, & à Ioanne cognomento Meſue, & ab omnibus putatur. Nec à Ponto, ſed ab extremis meridionalis Indiæ partib. ad nos uehitur, uimq; purgatoriam non minorem agarico habet: quam certe ſi in eo de quo ſcribunt antiqui inueniſſent, non ſilentio præterijſſent, ut uel ex hoc obiter aduerſus Auerrois calum-

niam

niam Galenus defendatur. Quanquam nec ratio conuincit, ut si purgandi uim habet, non possit & adstringendi uim habere, quando & aloë, & agaricus, & alia multa adstringunt simul & purgant. Nec dicit Galenus quod aluum adstringat, sed quod stypticen, id est, adstrictoriam uim habet. quod & ipse Auerrois confirmauit: alioqui nec Ponticum hoc ui purgandi caret; licet minorem habeat, & quæ uix unica drachma exhibita deprehendatur. Duo tamē adhuc supersunt nodi, quos per te, hisce in rebus nouum Herculem, solui desiderò. Vnus, utra harum radicum in usu medico præferenda: alter, an cōmunis hæc barbarica uulgò dicta, loco tantum, non etiam specie distet à Pontica. Mihi enim eiusdem esse speciei uidentur, præstareq; Indicũ, non solum ui purgatoria, sed & quoniam profundius se adigit, maiusq; robur in membris relinquit: semper tamen bonum & recens Ponticum, malo & antiquo Indico prætulerim. Tuum in omnibus hisce iudiciũ & expecto & expeto: ut in quo ea omnia cognosco, quæ Galenus in bono inuentore & iudice desiderat, naturale uidelicet ingenium, bonam in primis disciplinis eruditionem, assiduum studium circa antiquorum monumenta, amorem immensum ueritatis, longámque in huiuscemodi rebus exercitationem. Vale.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER SEXTVS.

EPIST. I. ad Prætorem, uulnera capiti cuiusdam inflicta, non fuisse letalia.

INFLICTA *fuerunt duo uulnera cum duobus catenæ ferreæ annulis, in capite Alouisij fabri ferrarij, alterum supra supercilium sinistrum, aliud in eodem latere parum infra angulum, ubi sutura, quæ sagittalis dicitur, coronariæ coniungitur. Octauo die post uulnerationem superuenit erysipelas in facie, quod paulò post totum caput complexũ cum febre est. Die uero duodecimo resolutio quædam dextræ manus cum diminutione loquelæ: & demũ die decimoquarto mors. Quæsitum est, an ea uulnera essent letalia, uel mors alia ex causa prouenerit. Ad quod dubium, præsuppositis quibusdam, respondebimus:*

Primum suppositum est, quod nos occurrentes huicuiro octauo die mane, inuenimus ipsum absq; febre, dolore capitis, desipientia & quouis malo symptomate, interrogantesq; de præteritis diligenter, intelleximus eum nec cecidisse, nec uomuisse, nec uertiginem passum, aut desipientiam: uulnusq; frontis uidimus non pertransire totam cutem. Aliud uero pertingere usq; ad membranã ambientem caluariam, quam almocatin uocant Arabes: à qua etiam membrana uidimus exiguã quandam caluariæ portionem denudatam, quam albam, omni mala infectione immunẽ, simul cum membranæ parte quæ detecta erat, inspeximus. Quam etiam membranæ ossisq; detectionem, nõ uulnere ipso contigisse, sed manu prudentis medici factam, quo uulnus melius conspici curariq; posset. Facta quoq; per nos sedula totius capitis attrectatione, quam etiam

posthac sæpe adhibuimus, non tantum in parte læsa, sed & in quauis alia, nullum unquam indicium apparuit, per quod subesse oblæsionem aliquam conijci posset: sed neq; ex re ipsa qua percußio facta est, modoq; ictus, quid tale deprehendi poterat.

Secundo supponimus ex sententia Galeni lib. 5. & 6. Aphor. morbum dici mortalem, uel quia necessariò ac semper, uel quod ut plurimum mortem affert.

His suppositis dico primũ, uulnera supradicta non fuisse ex numero mortaliũ primo modo, hoc est, eorum quæ necessariò mortem inferũt. quod probo: nam ex sententia Gal. lib. 6. Aphor. aphorismo 18. uulnera cerebri etiam satis magna, nõ sunt necessariò mortalia: ergo multo minus uulnera huius uiri, quæ ne ad caluariã quidem, nedum ad cerebrũ penetrarũt. Idem sensit Auic. lib. 3. cap. de plaga & incisione cutis capitis: incisionẽ quæ pertinet ad cerebrũ, licet rarò, sanari tamẽ interdũ concedens. Idem quoq; Galenus 8. lib. de usu particularũ, cap. 10. in Ionia Smyrnæ sanatũ ait se uidisse adolescentem; cui alter ex cerebri anterioribus uentribus fuerat uulneratus.

Vulnera cerebri non necessariò mortalia.

Deinde dico, eadem uulnera non fuisse mortalia secundo modo, hoc est, ex his quæ ut plurimum perniciem inferre apta sunt. Tripliciter enim (ut inquit Galenus 4. lib. Therapeutices) dicitur morbus uehemens, ob principatũ patientis particulæ, ob magnitudinem dispositionis, & tertio ob ipsius malignitatem. Nullo autem horũ modorum uulnera ista magna dici poterãt: Siquidem cutis solum exigua pars præcisa erat, nec uenenata maligna'ue ulla affectio uulnerib. erat impressa. Præterea uidemus consimilia uulnera, & his etiã longe maiora, quotidie cuti capitis illata, sanari perfacile, utpote in quibus nec arteriæ, nec uenæ, nec nerui nota digna oblæsi sint, & propterea ueluti simplicia uulnera, quod Auicenna quoq; testatus est, facile coalescunt. Quod considerans prudens senex in aphorismo ubi uulnera letalia enumerat, non capitis, sed cerebri mentionem habuit, inquiens uesicam incisam habere, aut cerebrũ, & reliqua.

Si quis uero contendat, exigua quidem in superficie apparuisse uulnera, uerum oblæsionem ad cerebrum ipsum uel membranas pertigisse: quod tum ex rei ipsius probet euentu, tum ex febre, erysipelate, paralysi, stupore, quæ superuenerunt, afferatq; pro se aphorismum 14. septimi libri: In capitis ictu obstupescentia et desipientia, malum. Idem 19. eiusdẽ, In oßis exutione erysipelas. Rursus 24. In ossis præcisione desipientia, si in uacuum apprehenderit. Huic respondebit Hippocrates quinquagesimo aphorismo sexti libri, dicens, Quibuscunq; præciditur cerebrum, his necesse est febrem & bilis uomitum superuenire. Cui aphorismo consonat illud Auicennæ libro tertio, Cum incisio peruenit ad cerebrum, apparet febris & uomitus choleræ. Nec solum cerebro uulnerato euomunt homines bilem, sed & dura etiam membrana, sicuti Galen. eum locum enarrans attestatur. Neq; sat est dicere, superuenisse huic uiro posterius febrem: siquidem accidentia ipsa, quæ pathognomica Græci uocant, statim ipsam paßionem consequuntur. id quod docuit Galen. in expositione aphorismi 12. lib. 1. & in lib. de constitutione artis medicatiuæ, atq; alijs in locis. Ipsemet quoq; Hippocrates aphorismo 58. septimi libri, addidit uerbum, statim, de his accidentibus loquens quæ cerebri concußionem comitantur. Tum etiam Alexander tria mala ictum membranarũ cerebri consequi uoluit, conuulsionem uidelicet, desipientiam, & acerrimum

mum

mum dolorem. Et Celsus bonus Hippoc. interpres, libro quinto, si cerebrum, membraná ue eius uulnus accepit, præter bilis uomitum, sanguinem per nares, et quibusdam etiam per aures dixit exire.

Non difficilius quoq; reuincentur, si qui aut perfractam caluariã, aut ipsa quidem integra, interiorem aliquam membranæ uenã ruptam fuisse affirmauerint: osse enim fracto, & prædicta eueniunt, & præterea oculi obcæcantur, obmutit homo, & sine somno quasi dormitans tacet. Disrupta uero uena, sanguis exit, qui conglobatus uehementem dolorem excitat. Quo dolore cum hic semper caruerit, non conciderit, non bilem uomuerit, non uertiginem aut obcæcationem passus sit, uerisimile est, non cerebrum, non membranas oblæsas fuisse, sed nec caluariam, aut uenam perfractam. Credendumq; ea accidentia quæ in octauo & duodecimo die euenerunt, & consequenter mortem ipsam, quæ ex illis est sequuta, non magnitudine uulneris, sed malitia potius humorum & capitis debilitate contigisse. Sic sentio ego Ioannes Manardus ordinarius medicinæ professor, in quorum fidem supradicta exaraui, & manu propria subscripsi. M. D. IX.

EPIST. II. pro domino Benedicto Porto, Patritio Mantuano, De præseruatione & curatione uariarum affectionum.

QVanquam uariæ sunt affectiones quibus præstantissimus hic uir infestari consueuit, ferè tamen ab eadem causa proueniunt: siquidem totius corporis temperatura, sed præsertim iecoris, uenarumq; calidiore sicctioreq; tum natura, tum ætate (agit enim primum ultra uigesimũ annum) fit, ut rufa bilis, & mole, & feruore ultra modum augeatur, quæ per uarias corporis partes delata (utpote suapte natura mobilis & uaga) atq; etiam interdum quibusdam alijs superfluitatibus adiuta, uarias in corpore excitat læsiones. Quando enim intimas lacertorum & cartilaginum partes ingreditur, & ad ossa usque adigitur, subiectas ipsas partes separans, dolores artuum facit. Cum de maioribus uenis ad minores, atq; ex his ad minimas, quas capillares uocant, tandemq; ad cutem, extimasq; partes diffunditur, sed neq; putrescit, neq; admodũ uel torrida, uel sanguini admixta, colorem deturpat et arquatũ morbũ gignit, qui præsertim in oculis apparet ceu tenerioribus nitidioribusq;. At si retorrida sit, atq; sanguini admixta, pustulas excitat, non his absimiles quæ ex culicum morsu fieri solent, quas Arabes seres, Celsus exanthemata uocat. Quod si ipsa per sese, nõ adusq; cutim meat, sed uapores ad eam mittit tenuiores q̃ ut pustulas facere possint, pruritũ tantũmodo mouet: dum uero ad caput coadiuuante etiam eius calore trahitur, ab eoq; aliquid pituitæ salsioris recipiens ad os naresq; descendit, ulcuscula illic, hic crustas facit. Si ad oculos palpebrasq;, pruritum lippitudinemq; excitat, præcipue si torridior fuerit. Quod si fortè obstructione facta computruerit, tertianas febres generabit, uel ueras, exquisitasq;, si syncera sit: uel nothas & adulterinas, si pituitã ob frigidiorem uentriculum cruditatem ue genitam, aut serosam humiditatem secum habuerit admixtam, uel atram bilem, uel ipsa absq; alterius rei miscella sit tanquam exusta. Hi autẽ affectus tametsi maiori ex parte faciles uideãtur, et de

corũ numero, qui sint potius dedecora quàm morbi uocitandi, haudquaquã tamen sunt negligendi, quum possint ad deteriora, si neglectui habeantur, facile prolabi, nariũ quidem crustæ ad ozænam, cui malo uix succurri potest: oris ulcera ad ea quæ aphthas scilicet Græci dicunt, quæ sunt longe periculosissima. In oculis mala lippitudo seu inflammatio oriri posset, & quæ ad interiores partes bilis, uehementes artuũ dolores, quæ ad extimas, mala ulcera, & demũ elephantiasin facere. Accedit quod materia hæc non solum propriam habet malitiam, sed ex contagione occultum quoddam uirus contraxisse uidetur. Verum si his quæ Deo duce cõscripturi sumus audiens obsequensq; fuerit, speramus eodem summo Deo & uero medico opitulante, nõ modo deterrimas illas labes euasurum, sed & à leuiculis istis, uel nihil, uel certe exiguum quid detrimenti passurum. Diuina igitur ope freti propositum aggrediamur.

Duplici, quantum proposito attinet existente medicina, altera quæ imminentem, altera quæ iam factum morbum propulsat, utranque exequemur, orsi à prima ueluti à primaria & nobiliore. Rursus, quoniam tam præseruatio quàm curatio duplici instrumento perficitur, uictu scilicet & medicamentis, inter quæ ratio uictus præstat, ab ea sumemus exordium. Quandoquidem ipsa per sese interdum ad bonam ualetudinem satis est, alia sine ea frustra tentantur.

Victus ratio medicamentis præstat.

Quoniam igitur (ut monstrauimus) noxæ quibus præstans hic uir affligi consueuit, ferè à rufa bile proueniunt, ea ratio uictus instituenda est, quæ hanc ipsam præcedentem causam moderari possit & retundere. Vitanda igitur quæcunque eam uel gignunt, uel fouent, aut exacuunt: asciscenda quæ reprimunt & comminuunt. Ex cibis igitur acria, acuta, salsa, amara, dulcia: ceu inter olera ruta, saluia, ocimum, eruca, mentha, apium tam hortulanum, quod uulgò petroselinum, quàm id quod etiam apud communem loquendi usum apij nomen retinet: item saluia, amaracus, serpyllum, nasturtium, tarcon, uulgò draconem dicunt, braßica, cherefolium, anethum, fœniculum, libanotis (quem rorem marinum dicunt) allia, cepæ, porra, atq; id genus cætera sunt penitus fugienda. Item raphanus uterq;, tam scilicet qui radix dicitur, quàm qui armoracia, rapa, pastinaca, siliquastrum, seu piperitis, inula, sinapi. Conueniunt aquatilia & acida, qualia inter olera lactuca, intybus tam satiua (quam endiuiam) quàm aruensis utraq; (quarum alteram radiculam, & alteram cicerbitam uulgus nominat) item portulaca, lapathon (præsertim acetosa quæ dicitur) præterea olus quod Arabes asspanac, nos nomine paulum mutato spinacium dicimus, atriplex pampinella uocata, blitus, buglossus, trifoliũ acidum. Hæc possunt uario modo parari: sed quoniã debilioris uentriculi est, melius est coquantur, & ut ex calidis & odoratis quippiã misceatur. Ex fructibus, nuces iuglandes, strobili, hoc est, pinei nuclei, castaneæ penitus dimittenda: cerasia, mora bene matura, mâla & nostratia & punica dulcia, ficus, uuæq;, cuncta hæc si admodũ dulcia sunt, nõ conueniunt. Potest interdũ sumere, maxime frigidiore tẽpore, auellanas: quæ licet ab Auic. li. 2. ponãtur inter biliosa, in 3. tamẽ dicuntur hepati conferre: amygdalas, & cũ suis acinis passulas, caricas, pistacia, suoq; tẽpore cotonea, sorba, mespila. Cõgrua sunt pruna, maxime quæ damascena, & quæ myrobalana dicũtur, cerasia, mâla item acida, & ex piris quæcũq; fragilia, nõ multũ dulcia,

punica

Lac & casei bonae concoctionis nota.

punica uel acida uel media, medica cortice, seminibusq; abiectis, cucurbita omphacio condita. Ex carnibus laudantur prae caeteris pulli cohortales, praesertim foeminae, & quae in alborem potius, quàm nigrorē declinent, & ex maribus qui nōdum iniere, capi iuniores, hoedi, vitulíq; lactentes, anniculíq; uerueces. Conceduntur perdices, phasiani, coturnices (uulgò appellari solitae, nō autem uerae coturnices, quae sunt illae quas uocant qualeas) capreoli iuuenes, alae anserum & anatum. Alas autem cum dico, nō pulpas intelligi uolo, sed eam partem quae ad uolatum deseruit. Damnātur columbi, anseres, anates, praeter eas partes, quas suprà concessimus: boues, cerui, & omnis caro durior, uetustiórque. Pisces maritimi, fontiū uel fluminū, inter duros tenerosq; medij cōducunt, praecipue uero saxatiles: nocui sunt quos stagna et lacus limosi educāt, & qui teneriores uel duriores. Oua gallinarū recentia, mollia, omni tempore, praeterquam in uehementi aestu conceduntur, quo etiā tempore si aceto, aut omphacio condiantur, secure sumi possunt: dura, praesertim frixa, omnino prohibentur, & similiter caeterarū auium quocunq; modo parata sint. Lac, caseus recens, si bene concoquantur, proficua sunt. Indiciū bonae concoctionis, si neq; ructus acidos aut fumidos concitant, neq; praecordia, aut uentriculum grauant. A uetere & salito caseo penitus abstinendum. Potus sit uinum album, clarum, debile, odoratū, & quod ad acidum potius uergat quàm ad dulce, aestatisq; tempore moderatè dilutū. Nigrum, crassum, dulce, potens, in totum dimittatur. Panificia omnia, item lagana, et id genus caetera uitanda: furnaceus tantum panis & bene fermentatus ac coctus edendus, cuius nihilominus crusta extima dimittenda: hesternus admodū idoneus: calidus ueluti hostis formidandus. Condita omnia, praesertim cum melle, inutilia. Ex his uero quae sacchar o condiuntur, sumi interdum possunt pruna, cucurbitae, intybi, cotonea, atq; alia quaecunq; superius laudauimus, modo sine calidis aromatibus sint praeparata: haec enim tum in his, tum in caeteris cibarijs sunt fugienda. Aromata cum dico, ea intelligo, quae uulgò species dicūtur: quibus si omnino uelit uti, cōfici in hunc modū faciat, ut accipiantur, Coriandrorū secundum cōmunem modum paratorū, sandalorum citrinorū, florū labruscae, cinnamomi electi pares portiones, quae in tenuissimū puluisculū redigantur.

Conceditur etiam usus illarū placentularū, quas martios panes uocant, praecipue si unà cum amygdalis, cucumerum, cucurbitarumq; semina receperint. Item commode adhibentur eadem semina per se sacchar o operta. Inter omnia uero id genus bellaria, id mihi praestantius uidetur, quod ex sacchar o, rosarúmque succo in hunc modum conficitur: Saccharum quamalbissimū instar farinae tenuissimae teritur, atque superfuso tanto rosarum succo, quantùm sat sit, placentulae aut panes uaria forma conficiuntur, qui in sole quoad siccescant, operti linteolo, dimittuntur, demum reponuntur, & toto anno conseruantur. Quod praeter id quod delicatius est, hoc etiam cōmuni sacchar o rosaceo praestat, quod uentrem sicut illud non retinet. Iurulentis, elixisq; potius quàm assis & frixis utatur. Et si interdum assis uti uoluerit, non sint admodum tosta, sed alba & mollia, at prunis cerasijsq; acidis oppleta, & omphacia uua, aqua rosacea, acetóue similiter rosaceo, aut mâli medici succo, uel punici, aut aliquo generis eiusdem condita. Aestu quoq; uehementi ingruente, haud praetermittatur, quin

aut portulaca, aut cucurbitæ frustum, aut lactuca, aut quid simile cum carnibus elixetur. Ex herbis quas suprà laudauimus, additis etiã condimenti & uentriculi gratia ramusculis odoratarũ, & intinctus tucetá ue cum aceto, omphacijq;, uel punicorũ succo, & cum recenti caseo, ouisq;, quam tortam uel tortulam uocant, & construi & comedi interdum possunt non illaudabiliter. Circuncidenda omnis negociosa cogitatio, uel actio secundum cibum est. Conclaue eius æstate quidem aquilonẽ, hyeme solem orientem spectet: meridionalem prospectum omni tempore deuitet, moramq; in sole, & quantũ fieri potest maxime caueat sub eodem deambulationẽ: ignem præterea, & multo magis fumũ: &, ut in summa dicatur, totius corporis, sed maxime capitis calefactionem. Somno & quieti potius quàm labori & uigilijs innitatur: iram, clamorem, contentionẽ, tristitiam, longam lectionem, immoderatiorẽ ueneris usum, famem, crapulam, cruditatem, uelut hostes fugiat. Cubile & ceruical quibus quiescit, nõ multum mollia sint, lana potius aut coto uel gossapio quàm pluma oppleta. Caput in lecto sublime habendum, corpus nunq̃ supinũ, non semper dextro lateri incumbens, hyeme tamen minus nocue, & omni tempore in somni initio: dormire uero super faciem nullo modo debet. Summa ope nitatur, ut ei quotidie uenter eat. Et si in hoc opere natura nimis hebescat, aliquo auxilio ex his quæ infrà scribam, excitetur. Hæc igitur pro uictus ratione hactenus dicta sint, nunc ad pharmaceuticen accedendum.

Peracta ea purgationis serie, quam superioribus diebus scripsi, si initium aliquod non persenserit earũ affectionũ, quibus oblædi insueuit, ab omni penitus medicamento interquiescat, donec sol Geminos ingressus sit, hoc est, ad 13. usq; Maij diẽ, quo tempore si uel pruritũ, uel pustulas, uel alium quempiã eorũ affectuum, qui eum affligere consueuerunt, emergere cognouerit, statim ex ea uena sanguinem mittat, quæ annularem mediumq; digitum dextræ manus interiacet, ex eaq; circiter sex sanguinis uncias hauriat. Postera die quatuor uncias caprini seri, cum succi rosarũ purissimi uncia, in aurora bibat: frigida quidem, si id stomachus tolerat: si minus, calida. Quem potum continuis septem diebus eadem hora cum acceperit, adijciat drachmam unam cum dimidia rhei barbarici electi & purgati, & sesquiscrupulum nardi celticæ, cunctaq; simul in uitreo uase per totam noctem adseruentur, & mane quod excolatũ fuerit tepidum bibatur. Sed quoniam in nobilis huius medicamenti mentionem incidimus, de quo nonnihil ambigere hic eruditus iuuenis uidebatur, nõ alienũ erit pauca de eo subijcere, ex quibus quæstiones quoq; nonnullæ abs te propositæ diluantur.

Rhei barbari plura nomina

Quod uulgus medicorũ & officinæ omnes nunc rheum barbarum uocant, & Punici rauedseni, hoc Celsus radicẽ ponticã, Dioscorides rha, & iuxta quosdam rheon, secundum alios rhian, Plinius rhecoma, Galenus quemadmodum Dioscorides interdum rheon, interdum rhian, aliquando rheon ponticum appellat. Eo antiqui ad uentris purgationẽ non utebantur, sed antidotis miscebant, & ad plerosq; usus alios adhibebant, quos operæpretium non est hoc loco referre, quando ex Plinio, Dioscoride, cæteris'que facile disci possunt. Primus (quod meminerim) Auerrois Cordubensis Galenum cæterósque medicos taxans, qui constringere etiam putarunt, tantum abest ut subducere uentrem crediderint, inter cætera purgantia medicamina esse scripsit

præcellentißimũ. Quem ſequutus Ioannes Damaſcenus cognomẽto Meſue, ubi medica pharmaca ſolutoria, quæ benedicta uocat, recenſet, ſerioſam & honorificam illius mentionem facit. Cui hac in re, ſicuti et in reliquis, recentiores medici credentes, tanti illud fecerunt, ut aliquando auri preciũ pari pondere æquarit: neq; ad alios ferè uſus noſtro æuo accõmodant, quàm uel ad bilis uacuationẽ, uel ad inteſtinorũ difficultates, uel ad eos qui de ſublimi aliquo loco ceciderũt. Non prætereundũ tamẽ ſilentio, poſſe cuipiam uideri, Serapionem iuniorem ſolutoria ui illud præditum exiſtimaſſe, quum in de ſimplicibus medicamentis libro ſcribat, dari in omnib. in quibus datur agaricum. Verum cum uerba illa non ex propria, ſed ex Dioſc. ſentẽtia proferat, nec ſit (quod plerunq; peccat) ſatis fidus interpres, audiamus ipſum Dioſc. ſua uerba perſonantẽ, uidebimusq; id nõ ex Dioſcoridis, aut Serapionis opinione, ſed potius de peruerſa uerborum Dioſcoridis, uel lectione, uel intellectione, uel interpretatione prodiſſe. Ait ſiquidem ipſe Dioſcorides: Modus ſeu doſis pariformiter agarico ad unumquenq; affectũ eodem drachmæ pondere. Quod ſi quis cõtendat Dioſcoridem his uerbis ſenſiſſe, omnibus uiribus pollere rheon quibus agaricũ, is et Galenũ incuriæ, & Auerroin crimine falſi accuſet neceſſe eſt. Illum quidem, quoniam ex Dioſcoride non didicerit rheon ſicut agaricon inter cathartica reponendũ: hunc, quod talem ignorantiam perperàm antiquitati impegerit, & ſe quaſi nouũ tam nobilis medicamenti inuentorem iactanter & falſo prædicet. Magis autem mouet me Paulus, qui lib. 1. ſuæ medicinæ cum dixiſſet, rheſinã, terebinthinã oliuæ magnitudine uentrem ciere: ſubdit, magis autem ſubducere uolentes parũ quid rhu admiſcemus. Eſt autem rhus (uulgò ſumac dicunt) Dioſcoride, Galeno, cæteris, experiẽtiaq; ipſa teſtante, medicamen uehementer uentris adſtrictiuũ: quo fit ut ſuſpicer, librarij culpa deeſſe e literam illi dictioni, legendumq; rheu, non rhu. Verum hæc ambigendo potius quàm decernendo dicta ſint: nondum enim Paulum uidere potui, aut quæ ſcribuntur ab eo proprio cap. de rheo: quãuis legerim apud medicũ non magnæ autoritatis, ex ſententia Pauli, quod mundificat. Quicquid tamen ſit, nõ eſt ambigendum eam prærogatiuam non habuiſſe apud antiquos inter cathartica, quam nunc habet. Quæ res non mouere nos debet, ut minoris illud hac in re faciamus. Quandoquidem neque myrobalanus inter ſolutoria medicamina, nec ſenam, nec mannam, nec ſiliquam Indam, quam uulgò caſiam uocant, ex purgantibus nunc præſtantiſſima, habuerunt: moſchum item, camphoram, ſandalos, ambram, nobiliſſima quidẽ & efficaciſſima medicamina penitus ignorarunt, aliáque permulta noſtro æuo explorata, & ſupreme celebrata. Antiquos cum dico, Galenum, & eo uetuſtiores intelligo, qui non propterea tamen accuſandi ſunt: ſiquidem nec omnia cognoſcere, nec eorum quæ cognoſcebant, omnes etiam uires ſcire potuerunt. Nec enim falſo (quod Auerrois innuere uidetur) rheo adſtrictoriam uim attribuerunt: ipſum nanq;, ſicuti pleraque alia, utraq; ui pollet, adſtrictoria uidelicet & purgatoria. Ex Ioannis Meſue & Auerrois, ac recentiorũ omnium autoritate, ipſaq; experientia didicimus igitur rheum barbarũ inter medicinas bilem pituitamq; expurgãtes, eſſe pereximiũ, adeóq; ab his nocumentis quæ ſecum reliqua cathartica afferre cõſueuerũt, immune, ut pueris, prægnãtibus, cæterisq; imbecilliorib.

Antiquis plura incognita quæ à recentioribus peruestigata.

Rhei barbari uires innocuæ.

tutò exhibeatur. Esse autē iecinori congruentissimū, non solum hi, sed & Plinius & Diosc. Galenusq; cōtestantur. Quod uero particulatim bilem à capite educat, nō legi penes idoneū autorem. Plinius tantū bibi cōtra capitis grauitates affirmat: quas tamen ut in pluribus, non de bili naturali et impermista, sed de alijs potius humorib. pendere apertū est: siquidem bilis ipsa aliorū humorū comparatione suapte natura leuis est. Dioscor. febrientibus cum melicrato, infebriētibus cum œnomelite, phthisicis cum passo, stomachicis masticatū exhibet. Plinius pro uarietate morborū modo in uino, modo in aqua, modo in passo. Communis usus medicorū habet, ut uel formetur in catapotia, uel cum aquis arnoglossi in intestinorū difficultate, uel deuolutis, apij, aut intybi, in febribus bibatur. Nos pro morborū uarietate, patientis temperatura, consuetudine, ætate, atq; id genus cæteris, modo huic, modo illi rei miscemus, prout tamē conducere arbitramur, ut nihil perpetuū habentes, ita à maiorū uestigijs, ratione ac experimento non discedentes. Omnibus autem quantū potui libratis, optimū duxi, si à te quo præscripsi modo sumeretur. In qua re præter rationes & experimenta, Ioannis quoq; Damasceni autoritas mihi suffragatur. An uero idem modus socijs conueniat, decernere non est, nisi cum earum, quas diximus, rerum consideratione. An cum casia sumendum, anceps quæstio est, & utrinq; rationibus autoribusq; munita: sed præter efficaces satis rationes, huiuscemodi cōmistio experimentis multifariā quotidie cōprobatur. Mediocris autē modus erit, ut ex casiæ liquore sex drachmæ, ex rheo barbaro una recipiatur: quibus si Mesuæ credimus, scrupulū spicæ superaddemus. Hæc etsi παρέργως, non tamen intempestiue uideor attulisse, ut quæsitis satisfacerē. Iam redeundum unde discessimus. Docuimus quid agendum, si nulla se ostenderit consuetarū affectionū, priusquā sol geminos attigerit: nūc docendum, quid agendū si quid ante id tempus apparuerit. Quādocunq; igitur imminere quempiā eorum affectuum animaduerterit, statim cubiti interiorem uenam hepatiten uocatam, secet, indidemq; selibram sanguinis hauriat: siquidem, ut docet Galenus in lib. de phlebotomia, atq; alijs locis, nō solum his qui actu ægrotant, sed & his qui uel ægrotare consueuerunt, uel iam ægrotaturi sunt, sanguinem mittere debemus. Neq; est quod uereatur sanguinis missionem, quasi oculis inimicam. Quantum enim immoderata, spiritus uacuando uisum hebetat, tantum moderata, redundantes humores demendo, & uapores qui sursum feruntur distrahendo, acuit & refocillat. Adde, quod non est in præseruando à defœdationibus huiusmodi cutis, & artuum doloribus, ullum magis præsentaneū & efficacius remedium. Qua peracta, si iam apparuerunt rosæ, purgationem prout supra descripsimus perficiat. Si minus, loco succi rosarum, capnij, hoc est, fumariæ, uel, ut uulgò, fumi terræ succum eadem mensura sumat: qui & depuratus sumi potest, & ut est ex herba ipsa extractus. Sed hic quidem minus mollit, & uentrem magis confortat, ille econtrario. In eoq; sumendo non alijs regulis utendum, quàm quibus in reliquis potionibus, quos syrupos uocant. Potest calidus, potest frigidus sumi, tepidus non debet: cætera autem, prout in purgatione Maij descripsimus, exequatur. Nec tamen prætermittat, quo minus anteaquam rosæ desinant, octo uel decem diebus succi unciam cum sero caprino sumat, & purgationis loco non amplius rheum,

Venarum sectio an uisum hebetet

sed

ſed uncias duas ſucci cum tribus quatuorúe heminis eiuſdem ſeri. Hoc pacto ergo uere purgandus eſt. Vnum tamen præteriiſſe uideor haud prætereundum, quid ſcilicet acturus ſit, ſi nec antequam ſol geminos attingat, nec cum attigerit, quicquam moleſtiæ perſenſerit. Dicendum cuncta eſſe pariformiter exequenda, præter phlebotomiam: quam niſi uehementior iam æſtus eſſe ceperit, nolumus prætermitti: eſt enim magna præſeruationis pars, ut ſuprà monſtrauimus. Iunio menſe, ſeptem uel octo diebus aquam in qua maduerint intybi flores, mane bibat. Macerandi autem hoc modo: Flores mane colliguntur, & uſq; ad ueſperã in umbra expanſi conſeruantur: dehinc aqua pluuiali uel fontis quanta bene tegantur, infunduntur, igni appoſiti in uitreato uaſe cõcaleſcunt: dum bullire occipiunt, deponuntur, & tota nocte ſub diuo uas cuſtoditur: mane excolantur, & uncia ſyrupi ex ſucco roſarum addita, ex colatura unciæ tres bibuntur. Vltimo die plus ſyrupi adijciatur, hoc eſt, ad uncias 4. Menſe Iulio aqua hordei ſupremo tantum cortice purgati, cum uiolaceo ſyrupo eodem modo bibatur, aucto pari menſura ultimo die ſyrupo. Auguſto, aquæ per deſtillationem ex intybo & fumaria in duplici uaſe factæ, eodem modo cum ſaccharo bibantur, ultimoq; cum his uncia medullæ pinguis caſſiæ: obſeruata tamen tepidiore die, hoc eſt, qua uel Aquilo perflet, uel imbres ingruant. Autumnali peracto æquinoctio, uehementiore purgatione utendum eſt, hoc modo: Accipiantur ſucci fumariæ, lupi ſalictarij, domeſticæ intybi, roſarum, ſingulorum pondo unc. decem, polypodij, folliculorum ſenæ, epithymi, ſingulorum pondo unciæ tres, florum bugloſſi hortenſis, uiolarum, mei, ſeminis intybi, ſingulorum pondo drach. duæ, omniaq; ſimul coquantur, arte in huiuſcemodi rebus conſueta: ſic, ut flores poſtremo apponantur, expreſſioneq; facta, & addito liquori quantum ſatis ſit ſacchari. Conficiatur medica potio, quæ abſq; alterius liquoris admiſtione bibi poſſit: ex qua ſingulo quoque mane unciæ tres bibantur, donec tota ſit ebibita: ultimo tamen die addantur tres drachmæ eius medicamenti quod ad Hamech Arabem quendam autorem refertur. Si qua uero uentriculi ex huiuſmodi, uel alijs purgationibus relicta fuerit imbecillitas (ferè enim medicamenta ſtomachum oblædere conſueuerunt) ea facile ſaccharo roſaceo remouebitur, tribus horis ante cibum ſemuncia ter aut quater accepta. Hyeme purgatio non uidetur admodum neceſſaria: non ab re tamen fuerit ſumere interdum, Auſtro maxime perflãte, ſcrupulum, ſemidrachmã uel drachmam catapotiorum, quæ habent pulueris picræ, rhei barbari, agarici, folliculorum ſenæ, roſarum, ſingulorum pares portiones: omnia per ſe teruntur, & cum roſaceo melle in catapocia rediguntur. Proderit etiam interdum ſemunciam diarhodon, tribus ante prandium horis eſitaſſe. Hæc ad generalem præſeruationem ſatis ſunto, deinceps nonnulla ad particularem conferentia ſubijciam.

Oculi frigida potius inſperſa quàm per manus admota, ſingulo quoque die ieiuno abluantur. Conficiaturq; pila ex panno lineo mediocriter tenui, quæ ex æqualibus partibus roſarum, pompholygos, id eſt, tutiæ, myrobalanorum citrinarum impleatur, ex eaq; poſtquam imbiberit roſarum, & ſolani aquas, oculi & palpebræ multoties ita contingantur, ut humor in eis aquarum remaneat. Nares ſæpe ex oleo roſaceo & arnogloſſi ſucco illinantur. Os modo ex aqua frigida cum pauco aceti, modo ex lacte,

modo ex lactucæ succo, modo ex arnoglossi aqua abluatur. Prodest etiam mandere interdum mala acida, oxylapathon, immaturas amygdalas, mora similiter immatura. Præcipuum est gargarizare pluuialē aquam frigidam, in qua gallæ immaturæ excoctæ sint. Facies uniuerso ex pāno lineo madefacto in aqua destillationis florū salicis, cui tertia pars succi limonis sit adiecta, sæpenumero foueatur. Corpus uniuersum, uel saltem brachia, crura, genitalia, lauentur aliquādo aqua tepida, in qua flores nymphææ, rosarum, uiolarū, & folia fumariæ, lapathi, arnoglossi, hordeumq́; bullierint.

Exequuti quæcunq; ad præseruandum uisa sunt opportuna, iam tempus est ut quæ ad curationem attinent, aggrediamur. Siquidem uix fieri potest, ut quæ dicta sunt omnia ad unguem fiant: quæ tametsi seruentur, nihil tamen uetat quo minus iam tanta sit in humoribus mēbrisq́; facta impressio, ut nihilominus naturam aliquo modo à tot malis uinci necesse sit. Summatim igitur & per compendium istarum affectionum curationem exequamur.

Lippitudo, ruborq́; oculorū, si leuis fuerit, per solam aquam rosaceam biduo frigidam, nō tepidam, tollitur: quod si ultra quatuor dies prorogetur, aloës parū primo aqua rosacea, uel si hoc nō sufficiat, uino albo nocte maceretur, mane gutta aquæ, uelut ni oculis instilletur. Si fortior, cucurbitulæ infra latum spatularū os admoueantur, è quibus si cutis fuscior efficiatur, incidenda scalpello est, cucurbitulæq́; iterū admouendæ. Succus solani oculis iniiciatur, panniculus ex eodem succo expressus oculo clauso superponatur. Stuppa quæ album oui biberit, cui mistus optime sit puluis rosarū, acaciæ, corticum aridorū mali punici, frontem comprehendat & tempus cui oculus læsus subiacet: aut collyriū album absq; papaueris lachryma cum eodem solani succo primis diebus oculis instilletur cum muliebri lacte: postea parum sarcocollæ addatur, & demū imminuto ardore, aqua in qua fœnū græcum bullierit, residuum dissoluet. Narium uero crustis medetur butyrum recens, uiolarū aqua bene ablutū, aut adeps gallinæ recens lota cum aqua nymphææ. Aut hæc mixtura: olei uiolati pondo unciarum trium, medullæ cruris uituli pondo unciarū duarum, tragacanthæ, ceræ albæ, singulorum pondo unius unciæ: solutis quæ soluenda sunt, reliqua misceantur. At si per hæc crustæ non resoluantur, ad fortiora ueniendum: quale est quod habet, butyri recentis succo semperuiui abluti, cerussæ lotæ, singulorum pondo unciæ unius semis: olei nymphææ pondo unciæ unius: lithargyri, plumbi usti eloti, sandalorum citrinorū, singulorum pondo unciarum trium: ellebori albi, camphoræ, & magna urgente necessitate, argenti uiui, singulorum pondo unius scrupuli, ceræ albæ parum. Quicquid autem horum fiat, semper antea uapor aquæ calidæ per nares attrahatur.

Pustulis oris proderit in initio collutio ex aqua cœlesti, in qua semen rosæ & gallæ decoctæ sint. Item ex lacte, in quo ferrum candens multoties sit extinctum. Sedato autem feruore, butyrum cum melle rosato inter præstantia remedia connumerari debet: aut extrahito succum ex toto malo punico acido cum cortice suo contrito, addito tantundem mellis rosacei: facitóque omnia tandiu simul bulliant, donec mellis crassitudinem habeant. Quod si efficacius remedium desideras, adde tertiam partem pulueris conchularum glandium adustarum. Et si adhuc efficacius, sextam aluminis

scissilis

ſciſsilis uſti ſuperaddito. Illud tamen haud prætereundum, in omnibus huiuſce capitis affectibus, poſt uniuerſales purgationes cucurbitulas, ut ſuprà in oculis monuimus, ceruici eſſe admouendas, hirudinesq́; prope locum patientem. Ad pruritum genitalium, accipiatur album duorũ ouorũ recentium, ſucci ſemperuiui, olei roſacei, ſingulorum uncia, farinæ fabarum uncia ſemis, cuncta in mortario plumbeo tandiu agitentur, donec congrue craſſeſcant. Hæmorrhoidum amotionem nõ ſcribo, quoniã prouocari potius debent quàm repelli. Tertiana uero, & regius morbus, præſentem medicum deſiderant. Hæc ſunt quæ in præſentia mihi occurrere ad huius præclari uiri præſeruationem, curationemq́; : quem iſtis, iuuante eo qui eſt uera ſalus omniũ, ſperamus priſtinæ integritati decoriq́; reſtituendum.

Vale. VI. *Aprilis.* M. D. IIII.

EPIST. III. Ioannes Manard. Ferrarienſis medicus, Franciſco Gaballo eiuſdem artis profeſſori eminentiſs. S. P. D.

De Theriaca.

INter reliquas errorum cauſas qui proximis ſeculis in medicina acciderũt, hanc fuiſſe non minimam puto, quod medici nihil de ſimplicibus medicamentis cognoſcentes, ſeplaſiariorum & pharmacopolarum arbitrio compoſitiones medicaminum permiſerunt. Inde enim factum eſt (ut reliqua nunc taceam) quod generoſa illa antidotus, ab Andromacho ſeniore Theriace, à iuniore Galene (non à Galeno medico eius ſibi nomen uſurpare cupiente, ut credere uiſus eſt Auicenna, ſed à tranquillitate) uocata, uel omnibus, uel certe pluribus poteſtatibus carere inuenta ſit, quas ei antiqui medici adſcripſerũt. Huic tu rei prudentia tua occurſurus, maximum in eius compoſitione errorem, peculiari cõmentario ſuper hoc ædito caſtigaſti, oſtendens feras illas quæ in antidoto erant ponendæ, quibus uidelicet theriaci paſtilli concinnantur, non ex Aegypto petendas, ſed in media ipſa Italia reperiri. Nec ſatis tibi hoc uiſum ad bonam conficiendam theriacen, ſed Andromachum eius inuentorem ſectatus, Neronis primarium medicum, aliumq́; Andromachũ prioris filium & Demetrium Antonini Cæſaris ſimiliter primarium medicum, aliosq́; complures, Galenumq́; demum ipſum, non manibus quidem proprijs, ut illi, ſed tibi obſequentium ſeplaſiariorum, tam ſalubre medicamentũ in ampliſsima Venetiarũ urbe, quæ noua quaſi Roma dici poteſt, præparaſti. ad quã ceu cõmune Europæ emporiũ, licet ueriſimile ſit ueluti olim Romam, tum à Creta Venetorũ imperio parente, tum à cæteris orientalibus locis, ſimplicia medicamenta tantæ compoſitioni idonea fuiſſe apportata. Ego tamẽ nimis fortè in hac, ſicut in omni re medica timidus & curioſus, non uereri non poſſum, quin aliqua adhuc uel defuerint penitus, uel uitiata appoſita ſint: non quod de tua fide & diligentia ambigam, ſed quod res quaſdam, uel non afferri, uel non ſine macula, uel in totũ ignorari puto. Eæ ſunt, Balſamus, myrrha, rheon, amomum, cinnamomũ, caſia, ſchœnoanthos, nardus Indica, malabathrum, lemnia, cardamomum, dictamnum, petroſelinon, ſcordion, radix pentaphylli, thlaſpi, atq́; in hedychroo magmate, quod alindaracaron Arabes uocãt, aſpalathon, calamus odoratus, xylobalſamum, maron.

Balsamum & myrrha.

Verum enim opobalsamum, uel ad nos nō affertur, uel si affertur, tanti precij existit ut totius antidoti preciū præuertat: duodecim enim drachmas, præter id quod in hedychroo apponi debet, tota Andromachi compositio recipit, quæ octodecim libras parum excedit. Vix tamen crediderim, syncerū & recens afferri. Nam quod hactenus uidere potui, odore, colore, substantia, longe à qualitatib. ueri distat. Sed & Galenus uarijs adulterari id modis queritur, inueniriq; in optima myrrha opobalsamū, quod intra corpus assumptum mortiferum esset: nisi fortè extra hoc periculum nos sumus, qui nō optima solum, sed bona etiam myrrha caremus: nam quæ myrrhæ loco habetur, pro odore suaui teterrimum utrius obolet.

Rheon.

Rheon scribunt Plinius & Dioscorides radicē absq; odore, costo nigro similem, cum id quod in usu est, nullam cum costo nigro similitudinē gerat, magnumq; longe odorem, nec insuauem iactet.

Amomum & cinnamomum

Verum amomū, id est βοτρυώδες, et ueluti uua, nescio si Italia hoc seculo uidit, sicuti, quod multi fortè mirabuntur; nec cinnamomū. In quo ideo diutius est immorandum, quod neminem adhuc audiui ambigentē, id quod passim ex India, præcipue à Lusitani regis classe, in Europam inuehitur, esse uerum cinnamomū. Quod tamen non esse, ex Galeni uarijs dictis in lib. de Antidotis, facile patere potest, cinnamomū dicentis esse arbustum sex uel septem plus minus adnascentes ramusculos habens, longitudine inæquales, ita tamen ut maior semipedem Romanū non excedat, & id quod optimum est, indicibilem quendam super omnia alia odorem habere, gustuq; aliquatenus calefacere, non usque adeò tamen, ut cum tristitia mordicaret. Colore tale, quale » ait Galenus, ὡς εἴ τις μίξειε τὸ τοῦ γάλακτος χρῶμα τῷ φαιῷ μετὰ βραχέος τοῦ κυ- » ανοῦ καλλαΐνου. id est, ut mihi uidetur, colore albo ad fuscum et subcyaneum tendente: Esse eius sex genera, quatuor uidelicet inter optimum & pessimū. quod quidem pessimum exiguo interuallo ab optima casia minime mirandum distare, cum ea in cinnamomum aliquando conuertatur, quemadmodum post Galenum in libro secundo suæ medicinæ scripsit Auicenna: uidisse enim se ait Galenus casiam adeò altam & uberem, ut ad arbusti ascēderet magnitudinem, ramusculosq; quosdam mitteret, usu, corticis tenuitate, odoreq; & gustu exacte similes cinnamomo.

Casia.

Ex quo dicto intelligere quoq; licet, quantum uulgaris nostra Casia distet à uera, nihil cum cinnamomo habens cōmune, tetra cum sit, inodora, & penitus aspernabilis, imò nihil habens quare casia putari debeat, ut Dioscoridem et Pliniū legenti, remq; ipsam in manu habenti, facile constabit. Casiam cum dico, aromatiten intelligo, quam officinæ Ligneam uocant: aliam enim, cuius nunc cōmunis est ad aluum leniendam usus, scio antiquis penitus incognitam. Inter illas, id est, aromatites, ea esset eligenda, quæ Grzi, nō Gizir, ut putauit Hermolaus, barbarico nomine dicitur: quæ adeò similis est cinnamomo, ut duplum eius pro cinnamomo, Galeno teste, poni possit, qui Quinto accedendum nō putauit, dicenti non secus eos facere, qui carentes cinnamomo duplam casiam accipiunt, his qui dicerent, dum caremus Phalerno, uel uino Cretico, duplum uilissimi uini bibendum: & eos qui similagineū panem nō habent, debere duos furfuraceos esitare. Nō enim ait Galenus, simile quid his faciūt, qui casiam cinnamomi loco

mi loco accipiunt: sed illis assimulantur potius, qui cum fortè careant uiro ad pondus ferendum idoneo, duos ei substituunt debiliores. Hanc Gizi appellatã, theriacæ imponere deberemus, & carentes cinnamomo, pro simplo cinnamomo duplam accipere. Fistularem autem uocatam, omnium uilissimam, & propterea theriacæ non imponendam scripsit Galenus: esseq; passim cognitam, exteriorem quidem corticem, quem fistulam uocant, fortem habentem & odore & gustu, interiora debilissima, adeò ut nullius sint utilitatis.

Nardus.
Carere nos Indica nardo quis dubitet, qui Spicam quidem uocari apud Galenum legerit, esse tamen radicem? Sed & in ea theriaces præparatione, quam cæteris ueluti concisam magis & manifestiorẽ præfert Galenus, sic ad uerbum carmine quodam scribitur: Termentinæq; rhesinam, nardiq; radicẽ Indicæ. Ad nos uehitur spica, atq; utinam nardi esset: suauitate enim odoris penitus caret, & saporis est ualde ingrati.

Schœnoanthos.
In flore etiam Schœni idem accidit: cum enim scribat Democrates, schœniq; non festucarum, sed floris, ad nos festucæ portantur, non flores: sed in hoc magna uis non est, siquidem Galenus herbam laudat.

Malabathrum. Lemnium sigillum.
Malabathrum quis nostro seculo cognoscit? Ego toto uitæ meæ tempore, uix unicum uidere folium eius potui, sicuti & Lemnij uocati sigilli, glebulam. Nam quæ passim sub nomine terræ sigillatæ uenditur, nec facie, nec uiribus ueræ similis existit: alioqui Galeni quoq; temporibus tam apte adulterabatur, ut dignosci à legitima non posset.

Cardamomum.
Cardamomi, quod Arabes cordumeni nominant, tria habemus genera, odorata illa quidem, & cum cæteris aromatibus in usum uenientia, longe tamen sicut mihi uidetur, à quatuor generibus distantia, quorum meminit Plinius.

Dictamnus.
Dictamno, nisi eam rursus Venus ab Ida sylua deportet, omnino deficimus: flore enim, caule, et semine carere debet: quibus hæc nostra uulgaris maxime abundat: radicem uero habere tenuem, & inutilem, quæ nostræ magna & ad usum sola ueniens, neglectis folijs, quæ imponenda essent pharmaco, non radix.

Petroselinum.
Sed carere nos balsamo & malabathro, quæ & preciosa ualde, & à longinquis regionibus petenda, non est mirum. At quis non miretur simul & ægreferat, petroselinum, & terebinthi rhesinam nos desiderare? Quod enim uulgò petroselinum uocamus, uel apium est, ab antiquis dictum hortulanum: uel quicquid tandem sit, constat eius semen non id esse quod theriacæ miscendũ iussit Andromachus: præfertur enim reliquis, Galeno teste, macedonicum, & macedonicis extreaticũ, in hoc alia excellens, quod amarissimum et acerrimum existit. Nostratis autem semen, ut acredinis cuiusdam particeps fortè uideri possit, omni tamen prorsus caret amaritudine. Sed postquam macedonico carendum erat, utinam Epiroticum haberemus, quod Galeni tempore (tanta erat ueri æmulatio) in Macedoniam per Thessalonicen apportabatur, ut pro macedonico uendi posset. Recentiorum autem negligentia effecit, ut macedonico & epirotico carentes, apij communis semine pro eo utamur: sicuti & peucina uel laricea rhesina loco Termentinæ, quæ ex Chio optima, ex Libya & Ponto etiam bona olim afferebatur.

Termentina.

Scordium. *Eadem negligentia factum est, ut non solum herbam ipsam scordium uocatam amitteremus, sed & uocis ipsius significatum: allium syluestre eius loco, nominis similitudine decepti, accipientes, magis in hoc peccantes, quàm in petroselino: quod nõ ideo theriacæ imponitur, quia sit uenenosis pharmacis, aut feris repugnans, sed aquæ intercutis gratia, similiumq; morborũ. Scordij autem tantã uim esse nonnulli fide digni scripserunt, ut quæcunq; supra illud in prælio quondam corpora occisorum ceciderant, diutius remanerent incorrupta, secundum eas potissimum partes, quæ herbam ipsam attigerant. Vnde creditur, Galeno teste, uenenis ferarum & mortiferis pharmacis uehementer repugnare.*

Pentaphyllum. *De pentaphyllo libenter intelligerem, uulgarem'ne hanc passim in uijs etiam stratis nascentem acceperitis: ego non huius radicem accipiendam puto, sed eius quã tormentillam uocant: quam licet septifoliam maiore ex parte in Italia uideamus, hic, hoc est, in Pannonia, sæpius uidi quinquefoliam.*

Thlaspi. *Thlaspi ignotũ nostro æuo, etiam uoce est, mihi apud Ioannẽ Augustum Lauriensem episcopum, uirũ & doctrina & prudentia, & quod maius est religione celebrandum degenti, comperta herba est, quam ueram Thlaspi esse puto. Cappadocæ tamen semen desiderat Galenus, colore ad nigrum accedente, maiorem Cretica, & ex quadam eius parte ueluti quassam, unde & nomen accepit.*

Aspalathus. Calamus aromatites. *Aspalathum, nisi sandali uocati species sit, puto hoc tempore penitus ignotam, sicuti & calamum Aromatiten. quod enim uulgus eo nomine uocat, radix est, non calamus, nec, ut arbitror, calami illius radix, sed uel Acorus est, ut etiã suspicari Hermolaus quodam loco uisus est, uel alia quædam res nobis incognita. Ego quoties Acoro opus est, non uulgari illa radice, & iniucundi odoris, sed uocato Aromatico calamo uti consueui.*

Maron. *Maron si nõ est sampsuchi species, ingenue fateor me nescire quid sit. Verã Acaciam, id est, ex Aegyptia spina factam, quam lachrymam Cyaneam uocauit primus* **Xylobalsamũ.** *Andromachus, puto etiam in Italia deesse, sicuti & uerum balsami lignum.*

Theriacæ compositio difficilis. *Tot igitur existentib. pharmacis, quæ theriace accipit, uel penitus ignotis, uel ualde dubijs, uel ad nos hisce temporib. nõ delatis, nescio quo modo parari recte uel possit uel potuerit, ut illud mittã, quod uerus etiã parandi modus, longo abusu est abolitus. Nõ posse autem quẽpiam bene parare, nisi aliũ bene parantẽ uiderit, putat Galenus. qui tanta diligentia, ut in cæteris, ita in ea cõficienda usus est, ut mortaria omnia, præter quam Aegyptia repudiarit: singula medicamenta nõ solum sigillatim eligens, sed ita inuicem cõparans, ut nullũ eorũ reliqua superaret, experientia ipsa cognoscẽs. Quod si, exempli gratia, zingiber ualde potens pharmaco imponatur, reliquis debilioribus, in cõposito & sapor & uis zingiberis dominabitur: nõ omnia, sed quæ id bene ferre possent, cõtereret: reliqua prout cuiq; congruebat uel liquaret, uel solueret. Thlaspij et rapi semẽ quoniã ob innatã quandam tenacitatẽ simul alijs cõtrita adhærere mortario uiderat, sola modico uino addito conterebat, thus per se absq; uino. Quantam uero diligentiam & in uino eligendo, & in pharmaco per chalcitin denigrando, demũ omnibus in rebus adhibuerit, legenti librum eius de antidotis facile constabit. Qua*

diligen-

diligentia factum est, ut Antonius Cæsar, qui quotidie pharmaco utebatur, mox ut id prægustauit quod à Galeno paratū fuerat, quod sibi longe magis cæteris placuisset, antiquam compositionem immutatam putauerit. Sed ut iam finem epistolæ faciam, & ad id redeam à quo incepi, cum ex recipiendis in theriacæ medicaminibus, nō nulla incognita, alia factitia, alia mala esse putem, in artificibus peritiā & fidem desiderem, uix credere ualeo bonam hoc tempore theriacen præparari posse: tantum tamen tibi tribuo, ut si abs te certior factus fuero, singula inuenta et probata, rectéque fuisse commixta, ea uti, quod hactenus nunquam feci, posthac non sim formidaturus.

Vale. XXVI. *Augusti.* M. D. XVIII. *Budæ.*

EPIST. IIII. Ad Vaciensem episcopum, præseruatio oculorum, & dentium.

Vpiens id exequi quod heri dignitas tua reuerenda mihi cōmisit, cursim ad notaui quæ nunc occurrerunt, ad oculorum dentiumq́; præseruationem conducentia. Sed quoniam hæc sana esse non possunt, nisi caput sanum sit: neque hoc, nisi uniuersum corpus bene habeat: ratio uictus, quam diætam uocant, bene in primis instituenda est, ut sine qua frustra in tuenda reparandá ue bona ualetudine reliqua tentantur auxilia. Consistit autem hæc, non solum in quantitate, qualitateq́; cibi & potus, sed & in omnibus his quæ uelimus nolimus nobis occurrunt: ut somno & uigilia, motu & quiete, excretis & detentis, animiq́; affectibus, præcipue autem in aëre, qui non solum extrinsecus nobis semper adhæret, sed in intima corporis nostri penetralia per inspirationem continuò adigitur. Quæ igitur ad cibos potusq́ue attinent, ceu satis per se nota, non exequor: nemo enim est qui nesciat, maligna cibaria, ac uaria, & malo ordine sumpta, cruditatemq́; & crapulam, maximum & corporibus & animis afferre nocumentum. Residua uero quinq́; genera, non adeò in propatulo posita, nec cuiuis manifesta, breuiter pertractabo. Victus ratio in quibus consistat

Somnus inter diem & noctem septem horarum spatium non excedat, sitq́; potius nocturnus quàm diurnus: duabus horis à cibo, & supra dextrum latus, capite bene alto, duriore puluino, æstateq́; corio tecto, initium capiat. Primo somno finito, uoluere corpus, & supra sinistrum redormire, non est inutile.

Exercitium prandium præcedat, quies sequatur. Nec quilibet motus exercitium putandus, sed ille tantum per quem respiratio permutatur. Illud autem maxime conduceret, quo inferiora corporis capite quieto mouerentur.

Enitendum summopere, ut excrementa omnia quotidie expurgentur, tam ea quæ manifeste per certos meatus exeunt, quàm quæ occulte. Nasus igitur mane bene mungendus, & quicquid sordium nocturno tempore adhæsit, expurgandum. & si quando nares obstructæ uidebūtur, uel digito butyro intincto, uel betæ succo, uel sampsuchi surculis aperiantur. Gargarizandum & abluendum os aqua, cui quandoque aceti quid etiam admisceatur. Dentes autē sunt aliquo ex his quæ inferius describentur, abstergendi. Oculi quoq́; & aures bene à suis sordibus emundandi.

Danda opera ut quotidie aluus bis eat. Quod si sponte non fiat, iuuanda uel prunis in aqua mulsa decoctis, uel capi iure cum saccharo, uel iusculis ex atriplice, beta &

maluis multo oliuo dulci conditis: uel, quod omnibus his efficacius est, uini fece contrita, aut senæ folijs cum ture decoctis. Vniuersa autem hæc sunt ante altum cibum accipienda, longeq; melius esset, si qua morula inter ea & prandium intercederet.

Cauendum autem, ne quoties desidendi incessit cupiditas, uel meiendi, ob negocia differatur: summè enim hoc capiti nocet, adeò ut quosdam, uel ob solam hanc causam, pessimos incurrisse ac letales morbos cognouerimus.

Sunt & aliæ quædam uacuationes per occultos cutis meatus factæ, quæ & ipsæ adiuuandæ. Caput igitur secundum consuetudinem semel ut minimũ in septimana abluendum, lixiuio æstate mitiori, & in quo chamæmelon & rosæ bullierint: hyeme fortiori ex chamæmelo & sampsucho. Diebus quibus lotio non fit, caput linteolo aspero primo perfricandum, dehinc eburneo pectine bene pectendum est. Balneo dulcis aquæ uacuo stomacho utendum, bis uel semel in hebdomade, pro consuetudine: quotidieq; uniuersum corpus subaspero linteo perfricandum, à superioribus ad inferiora descendendo. Animi motus quantum fieri potest moderandi, præsertim ira, maioresq; curæ & cogitationes post cibum sunt abigendæ. Sol, ignis, fumus, lunæ radij, uentus ualidus, præsertim Austrinus, à capite arcendi sunt. Itaq; interdiu & noctu caput ita tuendum, ut nec algeat nec æstuet. Et propterea in cubiculis impense more patriæ calefactis, nõ est immorandum, multoq; minus in hypocaustis. Et hæc quidem ad uictus rationem breuiter dicta sint.

Ad alia accedendo, congruũ mihi uidetur ut bis in anno uena secetur, post utrunq; uidelicet æquinoctium. Vere quidem, ea quæ est in cubito media: autumno, exterior. Illam cõmunem seu medianam, hanc cephalicam uocant. Extrahendæq;, uere sanguinis octo ℥. autumno sex.

Laudo etiam, ut singulo quoq; mense post plenilunium quatuor cucurbitulæ intra scapulas admoueantur, & si nigrescere locus uidebitur, tres unciæ sanguinis per consuetum modum loca pungendo extrahantur. Eisdem quoq; temporibus ueris & autumni, præmissis quibusdam præparationibus, post uenæ sectionem corpus erit purgandum. Præparatio uere per sequentem potum ter uel quinquies acceptum facienda: Herbæ uel radicum fœniculi, foliculorũ senæ, mediam cuiusq; unciam, sampsuchi, rosarum rubearum, utrinq; manipulum s. polypodij, passularum drachmas ternas. Res istæ in aqua arte coquantur, decocti tres unciæ mane bibantur, adiecta acidæ potionis, quam cõpositam uocant, uncia. Sumpta præscripta potione, purgatio erit his catapotijs in aurora sumendis facienda, quæ recipiunt pilularum Sine quibus, scrupulos duos, agarici præparati semiscrupulũ, nucis muscatæ grana quinq;, diagridij duo, cum aqua fœniculi. Fiant septem numero & deaurentur. Duobus uel tribus diebus sequentibus quolibet mane accipienda mithridati drachma: post quam tribus aut amplius horis abstinendum. A uere ad autumnum, nisi quando magni erunt æstus, utile erit ab una ad tres ex infra scriptis catapotijs accepisse, post leuem quidem cœnam, si caput: ante, si stomachus magis læsus uidebitur: Rhei electi drachmam, agarici electi scrupulum, senæ dimidium drachmæ, rosarum quindecim grana, diagridij septem grana, cum succo rosarũ, fiant 21. Autumno bibendus sequens potus quotidie

tidie

tidie sub auroram per integram hebdomaden. Senæ unciã, radicum cichorij unciam s. summitatum boraginis manipulum unum: in aqua congruo modo hæc coque, & ex decocti ternis uncijs, & una syrupi de pomis Sabor (quem rectius fortè Saporis syrupum de pomis appellaremus, siquidem illius autor Persarum rex Sapor fuit.) Hinc fiat potus aromaticus cum rosis. quo sumpto (ut dictum est) per hebdomaden, deinceps bis purgetur catapotijs: Pilularum aurearum scrupulos duos, lucis scrupulum s. rosarum grana sex, diagridij grana duo, cum succo rosarum: fiant septem, & folio auri contegantur. Inde tribus sequentibus diebus, quolibet mane accipiatur medium cochleare sequentis compositionis: Sacchari rosacei unciæ duæ, pulueris aromatici rosati drachmæ dimidium, cum Iulebo rosato quantum satis sit misceatur.

Catapotia quibus tempore hyemis utendum: Aloës lotæ, rhei barbari electi ana drach. unam, epithymi cretici, pulueris de semine fœniculi scrupulum unũ, nucis myristicæ, diagridij ana grana 10. cum aqua fœniculi: fiant pilulæ uigintiseptem, & deaurentur. Ex his sumendæ ab una ad quinque: mane, si totum corpus: ante cœnam, si stomachus: post cœnam, si caput, purgationem desiderare uideatur. Et hæc satis sint, quantum ad purgationem.

Addentur nunc nonnulla oculis & dentibus accommodata. Hyeme mane abluendi oculi uino hoc pacto parato: Vini albi acerbi non ualde potentis ℔.1. herbæ fœniculi, si haberi potest, manip.1. si non potest haberi, seminis eius uncia una, xylobalsami boni drachmæ 2. pompholygos, Nil uocant Germani, unciam mediam. Bulliant omnia unica ebullitione, postea per rudem laneum pannum stillent, & liquor in uase uitreo bene obturato conseruetur.

Aqua pro oculis æstate.

Rosarum partes tres, herbæ fœniculi, rutæ, ana partem unam: incidantur, & simul bene cõmisceantur, & post tres dies destilletur aqua, uel cum solo uapore aquæ bullientis, uel in sole, uel ad balneum Mariæ uocatum, ita ut in recipiente aquam uase pugillus earundem herbarum imponatur, ut super eas stillæ cadant, & rostrum superioris uasis cum inferiore illo studiose committatur, & circumlinatur, ut uapores exire non possint.

Pro dentibus.

Rosarum albarum & earum seminis ana drachmam unam, sandalorum alborũ, succini albi (id est, lapillorum qui uulgò Pater noster de ambra uocantur) margaritarum albarum ana scrupulum unum, mastiches, cinnamomi ana drachmam s. conterantur omnia mediocriter, & addito pauco melle rosaceo bene misceantur. In hanc miscellam uesperi intincto digito, dentes bene perfricentur. Mane ablutio fiat cum uino albo, in quo radix iridis sicca bullierit. Dentiscalpia fiant ex ligno lentisci.

Optima est etiam radix unius speciei maluæ, quam in Italia herbam ungaricam appellant, alceam puto græce & latine uocari.

Poteram finem facere, sed libet adscribere res quasdam alias etiam oculis & dentibus eximiè uel utiles, uel inutiles.

Conferentia oculis.

Myrobalanũm chebulam conditam mane comedere, & nucleũ qui intrinsecus est, longo tempore in ore cõtinere. Excellit etiam in hoc nux myristica, quam moschatam uocant. Semina fœniculi, saccharo cooperta. Vinũ absinthites potũ, & eo magis rutaceũ. Cœna exigua capiti confert & oculis. Aspectus rerum uiridiũ, præcipue smaragdi. Acetũ scillite gargarizare oculis cõfert, præsertim post purgationem. Gariophylli oculis sunt amici, et asparagi comesti, ac betonica. Iuuat et perdicis cerebrũ, & rapa, præsertimq; folia. Euphragia herba crebro masticata. Semen fœniculi aceto maceratũ, dehinc exiccatũ, si ei tantundem optimi cinnamomi addatur, mediaq; pars optimi sacchari, puluisq; ex omnibus in usũ sit, mire acies recreabitur.

Lædentia oculos.

Crapula, Venus, mustum, uinum dulce, turbidum, crassum, legumina, cannabis, brassica, præcipue salita, rhaphanus, allium, porrũ, cepe, & id generis reliqua, magni pisces, aspicere rem lucidam, uel uelocissime motam, legere literas minutas, maxime post cibum.

Iuuantia dentes.

Syluestris mentha uel mentastrum, saluia, origanum, lupini, leporis caput ustum, tamariscus, cortex fraxini. Aqua in qua salitæ sunt oliuæ. Radix berbenæ, masticata. Cymæ rubi. Vinum decocti radicis pentaphylli, quã tormentillam uocant. Radix lapathi masticata. Cornu cerui ustum, acetum scillite, amurca olei, oleastri folia, quatuor bacillita dentibus infricentur.

Nocentia dentibus.

Vehementer calida uel frigida, & maxime si unum post alterum dentes attingat. Dulcia, tenacia, acerba, dura, frequẽs uomitus, lac, pisces magni uel pingues, rhaphanus, porra, brassica, limonia.

Multa addi possent, sed Deo Opt. Max. adiuuante, pauculis his spero D.T.R. & dentium, & oculorum, & totius corporis sanitatem conseruaturam: quod ille efficere dignetur qui est uera salus, cui laus & honor nunc & in perpetuum.
Vale. Nonis Augusti. M. D. XIIII. *Budæ.*

EPIST. V. Ioanni Paulo Castiliono medico. Castigantur & exponuntur loca quædam Auicennæ: item aphorismus 26. libri sexti.

Tinam mi compater, multi hoc tempore medici inuenirentur, qui tecum sentirent, nec tantum nomini & quorundam autoritati, quantum ueritati & rationibus crederẽt: facile enim sperare possemus, ut antiqua & uera medicina, quæ iam caput exerere occœpit, exuta plene barbarie, detersaq; omni caligine ac labe, leuigata ac splendenti facie, se totam speciosam & castam ueris amatoribus ostenderet. Sed magna medicorum pars, & hi maxime qui celebriores uulgò habentur, tam male initiati sunt, ut prædicare per compita & fora non uereantur, se malle cum Auicenna, Serapione, Mesue ac reliquis, quorum uerba pro oraculis hactenus habuere, non recte sentire, quàm cum recentioribus, qui medicinam à græcis fontibus hauriunt, recte. Tu uero nihil habens ueritate antiquius, non reliquis

modo, sed nec Auicennæ ipsi, istorum numini, tantum tribuis, ut eius dicta in rationis æquilibrio nõ apponas, et sicubi deuergere putaueris, quæ tua est modestia, aliorum iudicium requiris. Quod ut recte facis, ita illud nescio an recte, quod me in eorũ numero statuis, qui de tam celebratis uiris norunt iudicare. Paucorũ est hoc priuilegium, & quod nõ temerè quispiam sibi debeat uindicare. Quod ut mihi neq; usurpo, nec arrogo, ita cuiusq; boni uiri esse puto, oculo ad ueritatem directo, libere quid sentiat, his maxime qui id expetũt, aperire. Quod si cui fortè negare possim, tibi nec possum, nec debeo, per epistolam petenti, ut quod uiua, ut aiũt, uoce te audiente multoties feci, & quotidie meis discipulis facio, id faciam absenti per literas, ut scilicet de nonnullis Auicennæ dictis quid sentiam tibi significem. Ne igitur te amplius uerbis morer, rem ipsam aggredior. Scribit, ais, Auicenna capite de tremore, hæc uerba: Et materia quidem frigida, aut est pauca in meatibus, in quibus ipsa mouetur, & quandoq; cum uia penetrationis, & quandoq; cum uia prohibitionis, aut non est potens omnino. Hæc sunt Auicennæ in uulgatis exemplarib. uerba, in quibus cum expositores errarint, te alioqui ingeniosum mirari non est hæsisse, quoniam et in codice tuo, sicuti in plerisq;, mendosè legũtur, & etiam si recte legantur, sunt difficilia. Castigabo igitur ea in primis, dehinc uerum eorum sensum aperire conabor. Sic legendum iuxta Hebraicam æditionem, quæ tamen præterquã unico uerbo ab antiqua latina nõ euariat: Et materia quidem obstruens, aut est patiens in meatibus, in quibus ipsa mouetur, & quandoq; cum uia penetrationis, & quandoq; cum uia prohibitionis, aut non est patiens omnino. Horum uerborũ sententia est: Materia obstruens prohibensq; uirtutẽ, ne perfecte possit penetrare, sicuti superius dixerat, aut est patiens in meatibus in quibus mouetur, ita ut aliquãdo uincatur à uirtute, nec possit prohibere quin penetret: aliquando contrà, ita superat uirtutẽ, ut ipsam prohibeat penetrare: aut omnino non patitur, quia uidelicet semper uirtuti resistit, & nullum ei transitũ permittit. Pati siquidem et patientẽ esse, uel nõ patientem, materiã in hoc loco intelligimus, nõ actionem in se aliquo modo suscipere, uel nõ suscipere: sed tũc intelligimus materiã pati, quando succumbit quodammodo & cedit uirtuti: tunc non pati, cum penitus resistit. Accepit autẽ hæc dubio procul Auicenna à Galeno libro tertio de causis symptomatum, qui in uulgatis Galeni æditionib. liber quintus de accidenti & morbo inscribitur, capite iuxta eandem barbaram æditionem secundo. Verba Galeni subijciam, quæ Auicennæ uerbis lucem expositionis præbebunt, ut hinc quoque cognosci possit, medicinam à fontibus ipsis, non à turbidis lacunis esse hauriendam:

καὶ μὴν δὴ καὶ οἱ παχεῖς καὶ γλίσχροι χυμοί, τὰς ὁδοὺς τῆς δυνάμεως ἐμφράττοντες, ὡς ὠθίζεσθαι ἐλάττονα, τρόμων αἴτια καθίστανται, καὶ μάλιστα ὅταν ἀκριβῶς ἐμφράξωσι καὶ παραλύσωσι μόρια ἄττα νεύρων τινῶν. αἱ γὰρ ὑπόλοιποι τῶν ἰνῶν, ἀδυνατοῦσιν ἰσχυρῶς ἐντείνειν τὸν μῦν. ἐπειδὰν μέντοι τὰ φράττοντα τὰς διὰ τῶν νεύρων ὁδοὺς τῆς δυνάμεως ὑγρὰ μηδέπω τελέως ἐμπεπλασμένα τύχῃ, διασείεσθαι δέ τι καὶ διακινεῖσθαι δύνηται κατὰ τὰς βιαιοτέρας ἐμπνεύσεις τῆς δυνάμεως, αἱ τοιαῦται γίγνονται κινήσεις, οἵας ἔμπροσθεν ἔφαμεν ἐν παραλύσεσιν ἀρχομέναις ἐνίοτε συμβαίνειν, ἐπαιρομένου μὲν ἐνίοτε τοῦ κώλου, καταπίπτοντος δ' αὐτίκα.

κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἔμπτωσιν τῆς δυνάμεως, ὅταν ἐπεγείρασά τε καὶ συναθροίσασα σφοδρότερον ἑαυτὴν, ἀπώσηται τὰ τῶν νεύρων ἐμφράγματα, κινεῖται τὸ κῶλον. αὖθις δὲ τῶν ὠσθέντων εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς τόπον συῤῥεόντων, καταπίπτει τε καὶ ἀκίνητον κεῖται, μέχρι περ ἂν πάλιν ἐκ δευτέρου ἡ δύναμις ἀθροωτέρον ἐμπεσοῦσα, διασκεδάσῃ τοὺς χυμοὺς, οἳ κατειλήφεσαν αὐτῇ τὰς ὁδούς. *Crassi ac tenaces, ait Galenus, humores, quando meatus uirtutis ita obstruxerint, ut minor eius fiat influxus, tremoris causa sunt, ac tum præcipue, cum integram fecerint obstructionem, & in neruorum quorundam partibus resolutionem: reliquæ enim fibræ musculum uehementer tendere non ualent. Sed quando humores uias uirtutis per neruos euntis obstruentes nondum integre impacti fuerint, sed adhuc aliquo modo agitari & moueri queunt, conante uehementer potentia, tales eueniunt motus, quales fieri superius diximus resolutione incipiente, subleuato aliquando membro, mox decidente. Per incursum enim uirtutis aut potentiæ quando (seipsam uehementius excitans & colligens) obstructiones neruorum expellit, mouetur membrum. Rursus autem his quæ expulsa fuerant ad locum in quo in initio erant confluētibus, decidit & immobile iacet, quoad rursus secundò potentia collectis magis uiribus occurrens, humores qui sibi uires abstulerant, dissipauerit. Hæc Galeni uerba si quis diligenter scrutetur, atque illis conferat quæ ab Auicenna scripta sunt, eandem in utrisque agnoscet sententiam, in illo clarius ac fusius, in hoc breuius et obscurius expressam. Nam quod dixit Galenus ita obstrui aliquando meatus ut minor fiat uirtutis influxus, hoc significat Auicenna per materiam non esse patientē, quia scilicet non patiturut uirtus aliquo modo pertranseat. Et per contrariū, id est, per hoc quod dicit materiam pati, obstructionē non esse integram, & aliquē pati uirtutis ingressum. Et quod Galenus ait, subleuari aliquando membrū, aliquando decidere, exprimit Auicenna his uerbis: Quandoq; cum uia penetrationis, quandoq; cum uia prohibitionis. Quando enim uis obtinet, tunc penetrat & mēbra subleuat: quando materia uincit, tunc prohibendo penetrationē prohibet & motum, sicq; membrū decidit. Et hæc ad primā tuam dubitationē dicta sint.*

Quod ad aphorismum uero pertinet ab Auicenna eodem capite uersus finem recitatum, & 4. lib. cap. de causo, neutro horum locorum Galenum reprehendisse uidetur, maxime si Hebræam sequamur literam. Libro enim tertio sententiā eius refert tantum, non taxat. sic enim iacet litera ad uerbum: Et Galenus quidem non concedit hunc aphorismū, ex eo quod modum non habet. Quorum uerborum sensus est, Galenum non concedere hunc aphorismum, non quia uerus non sit, sed quia modum loquendi Hippocratis non habet. Liquet autem duo hæc de aphorismo sensisse Galenum, eius expositionem legenti. Primo enim ueritatem Aphorismi ostendit his uerbis: Quæ enim hanc febrem efficiunt causæ in uenoso genere existentes, quando ad neruos transferuntur primū tremores faciunt, cōpatiente uero principio, etiam deliria. Deinde quibusdam interiectis, non uideri hunc aphorismum esse Hippocratis ostendit, dicens: Improprie igitur dictum est, febrem ardentē à tremore solui. Hæc enim dicere consueuit Hippocrates: Quibusdam superuenientia, eorum soluere consistentiam, quæcunque omnino hominem liberant, non quæ alteram generant passionem,

quæ

quæ nihilo minus sit priore periculosa. Ex quibus patet, probari à Galeno aphorismi ueritatem, loquendi modum non probari, ueluti Hippocrati non consuetum. Patet & aliud, hoc est, aphorismum à te non bene legi, esseq; in eo antiquam sequendam interpretationem, non nouam: quæ quidem noua habet, ut tu scribis: Qui in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio soluuntur. Non enim uoluit Hippocrates, delirio tremorem solui, sed à tremoribus & delirio ardentem febrem. In quem sensum Auicenna quoq; ipse aphorismum adducit, libro tertio, in hunc modum: Et Hippocrates quidem iam dixit, Cui accidit in febre causo de tremor, tunc sensus permixtio re soluit eam ab ipso. Licet libro quarto nouæ interpretationi suffragari uideatur, dum dicit: Et Hippocrates quidem dixit, quod si alicui accidit in febre causo tremor, tunc permixtio mentis soluit ab eo tremorē. In qua re non uideo, quicquid imaginetur Gentilis, quomodo defendi possit, quando unum & eundem aphorismum, unico tantum modo ab Hippocrate scriptum, aliter uno loco, aliter alio interpretatur. Prima autem, hoc est, tertij libri interpretatio, græcæ literæ accommodatur, quæ uerbum ex uerbo sic habet: Quibuscunque in ardentibus febribus tremores fiunt, delirium soluit.

Ad id quod tertio loco de Sucuto petis, nemo qui Auicennæ caput secundi libri 642. ubi de sucuto agit, capiti Dioscoridis de symphyto comparauerit, ambigere poterit, idem esse Auicennæ sucutum, & Dioscoridis symphyton, erroréque uel interpretis, uel ipsiusmet Auicennæ contigisse, ut semperuiuū dicatur. Errasse autem Auicennam, uel potius nesciisse quid esset, ex eo constat, quod uarias de eo opiniones & secundo & tertio libro affert, nec uni præ alijs adhæret. Secundo enim libro alios existimasse, quod esset semperuiuum, alios quod mandragoræ cuiusdam semen, alios aliam rem. Libro etiā tertio, capite de sputo sanguinis, duas de eo sententias affert. Nam postquam dixerat, quod est semperuiuum, aliam cuiusdam Aggregatoris subdit opinionem. Non enim de alia medicina loquitur, sicut Iacobus cognomento de Partibus est arbitratus, sed de eodem sucuto ait, scripsisse uirum quendam in suis Aggregationibus esse calamenti, id est, origani specie, hoc est, similitudine. Origanum autem dici ab Auicenna calamentum, secūdo libro manifestatur, cap. 158. ubi sub calamenti nomine de omnibus origani speciebus pertractat. Deinde subdit, eundem utrum dixisse, quod nascitur inter lapides. Vtrunq; autem primæ symphyti speciei adscribit Dioscorides, nasci uidelicet inter petras, & origani trahere similitudinem, tertiūq; cum his, sputo sanguinis prodesse. Melius igitur quàm Auicenna coniecisti, & sucutam esse symphyton, & utranq; eius speciem uulgò dici consolidam: quarum maior passim apud nos nascitur, & à similitudine radicis lucanicam uocant. Mirandulenses alam nominant, alum uolentes, uel potius debentes dicere. Ita enim primam eius speciem nominat Plinius lib. 26. & 27. in saxis nascentem, ramis origani tenuibus, in cacumine thymi capitibus, surculosam, odoratam, gustu cum dulcedine saluam cientem, radice longa, rutila, digitum crassa. Quam si, ut scribis, conspicatus es, & apud te habes, rem mihi pergratam facies, si uidendam miseris.

Illud demum quod maioris momenti putas, & uerè existit, ceu in perniciem certam hominis tendens, (si, quod plerique peccant, Auicennæ uerba oscitanter lecta,

ueluti oracula ad minimũ usq; apicem memoriæ cõmendentur, ut pro certa regula sint, per quã medici opera dirigantur) facillime tollitur, si litera, prout debet, castigetur. Capite enim de pleuritide in tuo codice, sicuti in quodam etiam meo, hæc uerba leguntur: „ Et cum accidit in pleuresi solutio uentris, & fuerit pleuresis succedens decollationi resolutæ ad latus, probibe istud cum cura phlebotomiæ & lenificationis naturæ cum sufficientia sauic hordei. Quæ sunt hoc modo castiganda. Cum in pleuritide acciderit uẽtris solutio, fueritq; pleuritis succedens anginæ, quæ ad latus resoluta sit, prohibet hoc omnem curam phlebotomiæ & lenitionis uentris, sufficitq; ut cum polenta ratio uictus instituatur. Est enim sensus apertus, quod angina ad latus permutata, si uenter laxus fuerit, nec uena secãda, nec uenter leniendus, sed sat est polenta uti. Polentam Latini uocant id, quod Græci alphiton, & Arabes sauic. Habes igitur mi compater, quid de tuis petitionibus sentiã. In quibus si quid te offenderit, te potius culpa, quod talem iudicem elegeris, quàm me, qui publicis (ut nosti) lectionibus, alijsq; negocijs implicatus, hæc ut amico morem gererem, qualiacunq; pro tempore occurrerunt, tumultuarie annotaui. Vale.

Polenta.

EPIST. VI. in qua diminutæ uisionis causæ inuestigantur.

CAsus huius præclarissimi uiri, quantũ ex his quæ scripta et relata sunt, potui conijcere, sunt diminutio, & quasi ablatio uisus, in sinistro oculo ex cicatrice, in dextro diminutio coniuncta corruptioni. Symptomata hæc quidem euidentia. Dispositiones, & dispositionum causæ in dextro immanifestæ: quod uel ex hoc constat, quia alter ex medicis quorum consilio utitur, Nyctilopam, alter Agilopam putat. Et qui Agilopam, non satis etiam sibi constat: nam uel à subtilitate, uel à debilitate instrumentorũ fieri ait, & fuisse aliquando guttam serenam, id est, ut ipse definit, interiorem oppilationem cum oculi in anteriore parte limpiditate: ita enim ipse loquitur. In hac igitur controuersia, filij precibus impulsus, sententiam meam libere aperiã, non tamen propterea præiudicium aliquod ueritati, meliusq; sentientibus facturus, præsertim excellentiss. D. Anselmo tanq̃ fratri mihi obseruatissimo. Mihi quidem uidentur Nyctilopæ symptomata huic uiro non adesse: siquidem qui eo affectu læduntur, interdiu uident, sole occidente imbecillius, nocte nequaquam. Præstans autem hic uir, male semper, ut scribitur, & in magno lumine nihil uidet. Agilopæ autem nomen nõ nisi apud barbaros lego: uidenturq; ea uoce id significasse, quod alia barbara uoce ab Auicenna Altar dicitur, eum uidelicet qui in tenebris uidet, in lumine minus. Videtur autem Agilopis uox corrupta à græca, aliam tamen rem significante: αἰγίλωπα enim uocant Græci abscessum inter nares, & magnũ oculi angulum: qui si incuriose, ut inquit Paulus, tractetur, in Fistulam uertitur. Verum uoces quidem, Agilopis & Aegilopis, propinquæ: res tamen, uti constat, in totum diuersæ sunt. Siquidem ægilops extra oculum fit, & ab ea raro uisus offenditur, qui in Agilope ualde læsus est. Verum habent Græci aliam uocem huic non adeò similem, sed cuius significatum magis conueniat cum barbarorũ uocato Agilope. ἀμβλυωπίαν enim uocant uisus obscuritatem, ab immanifesta causa. Conuenit autem

Amblyopia uisus obscuritas.

Amblyo-

Amblyopia cũ alio affectu, qui ab eisdẽ Græcis uocatur ἀμαύρωσις, quatenus uterq; fit ab immanifesta causa. Differt uero, quoniã in hoc plenũ est totius uisionis impedimentũ: in amblyopia sola obscuratio, nõ plenus defectus. Vt igitur ad rem ipsam, cuius causa nomina hæc inquisiuimus, accedamus, si uera sunt quæ mihi narrãtur, nullã uidelicet ostendi in oculo mutationẽ, certe amblyopiã pati clarissimus hic est uir dicendus, fatendũq; erit causam in uisuali esse neruo. Ait siquidem Galenus libro quarto de locis affectis: Cum nullo in oculo malo apparente cernendi sensus deperditus est, demissus à cerebro neruus causam in se cõtinet. Posset hoc præter Galeni autoritatẽ patere examinãti causas, & à Galeno & ab alijs recitatas, à quib. impedimentũ uisionis potest cõtingere. Sed satis erit eas percurrisse, quas huius symptomatis esse causas D. Anselmus putauit, subtilitatẽ scilicet instrumentorũ, uel debilitatẽ. Videtur aũt per instrumẽta intellexisse spiritus: siquidem alio in loco cõcludit, in oculo adesse, uel magnã indigentiã spirituũ, uel subtilitatem. Neutrũ uero horũ mihi de integro uidetur posse accidere sine oculi mutatione. Diminutis enim adeò spiritib. qui de natura sua lucidi sunt, ut propemodũ nulla uisio fiat, necesse est claritatem, limpiditatemq; oculi obfuscari, imò etiã magnitudinẽ eius minui. Nam copia eorũ in tunicas et humores penetrante, omnes oculi partes uel maiorem locũ occupant: atq; illis deficientibus, corrugari & cõtrahi eas necesse est, atq;, ut sequens est, minorẽ locũ occupare. Præterea sanguis qui in oculi uasis cõtinetur, dissolutis spiritib. minus quoq; spatij occupat, atque eam ob causam etiã oculus minuitur, & uasa ipsa minus apparent, imò ex illis quæ apparebãt, aliqua tota delitescũt, sicq; mutatio in oculis cõtingit. Absentia item spirituũ oculus frigefactus, et à pristino habitu permutatur, et densior effectus minorẽ locũ occupat. Vt enim calidi est dilatare, rarefacere et extendere, ita frigidi cõstringere, densare, & cõtrahere. Præterea si diminutio hæc uisionis ex sola spirituũ paucitate fieret, deberet longinqua quidem male, propinqua bene uidere, cum tamẽ, ut scribitur, nihil uideat à longe, male propè. Cõcludit etiã hæc ratio, et spiritus nõ esse subtiles, quia spiritus subtiles faciũt, ut propinqua bene discernãtur. Cũ igitur in hoc homine, et propinqua & remota male uideãtur, oportere dicere, spiritus factos esse nõ solũ paucos, sed etiã turbidos: & sic necesse esset ipsam oculi substantiã turbidiorẽ apparere. Principale porrò propositũ similiter probabimus, excutiẽdo causas tenuis spiritus ab Auic. assignatas, quæ sunt, siccitas magna, rarefactio, densatio. Nullum enim horũ absq; manifesta oculi mutatione uidetur posse cõtingere. Multa addi possent, quæ breuitatis causa dimittũtur. ex his enim liquet, uel paucitate et tenuitate spirituũ hanc læsionẽ nõ fieri, uel mutationẽ aliquam in oculi parte exteriore appareret: quæ cum, ut scribitur, nõ appareat, alia dispositio est quærenda, à qua hoc impedimentum fiat. Quæ quoniã nec in tunicis, neq; in humoribus esse potest, nisi ad sensum ostendatur, ut facile probari posset, sequitur ut in neruo sit. Vt igitur tandem cõcludamus, his quæ scripta sunt innitendo, fatendum in uisualibus neruis esse ægritudinem: quæ cum triplex, Galeno teste, esse possit, inflammatio uidelicet, durities, uel obstructio, inflammationisq; aut duritiei signa non adsint, sequitur ut sit morbus in cõpositione, qui oppilatio, uel obstructio dicitur. Sicq; iam inuenimus symptomata & morbum:

Amaurosis plenum uisus impedimentum.

causam autem obstructionis propriam mihi absenti impossibile, præsentibus non facile est uestigare. Verisimile tamen est, crassam esse materiam, uel pituitam uidelicet, uel atram bilem. Sed dicat fortè excellentiss. D. Anselmus, si obstructio (ut ais) uisualium neruorum adest, sequitur ut spiritus transire non possit: & sic recidis in opinionem quam reprobasti. Dicam, spiritus ad oculum non solum per uisuales neruos, sed & per motiuos, & per arterias transmitti. Nec solum carentiam spirituum esse causam in casu nostro talis impedimenti, sed multo magis uisionem impediri, quia species pertransire non possunt. Rursus dicet secundum sententiam Galeni, uisio in crystalloide perficitur, ergo non potest per obstructionem neruorum uisualium, qui sunt post crystalloidem, impediri. Dicam ex Galeni sententia, inter oculi partes crystalloidem principaliter ad uisum cōcurrere, eiq; principaliter uidendi officium attribui: perfectam tamen & completam uisionem, sicuti & aliorum sensuum operationes in cerebro absolui, ut aperte Galenus lib. decimo de usu particularum. Nequeuntibus igitur speciebus uisilium ad cerebrum peruenire, uisio compleri non potest. Non negamus tamen deficere etiam spiritus in crystalloide, & propterea uisionem ipsam, prout ad eam pertinet, impediri: in anteriore tamē oculi parte obstructis illis neruis, adhuc reperiri tot spiritus posse contendimus, ut nulla mutatio facta in crystalloide cognoscatur. Alioqui fieri non posset, ut nullo in oculo malo apparente, obstructio esset in uisualibus neruis, quod tamen Gale. asseruit. Quando enim ualde desunt spiritus, tunc uel corrugatio corneæ, uel phthisis oculi contingit, ut idem Galenus ostendit: qui affectus sensu & inspicientis & bene considerantis deprehenduntur. Sed de his forte plura quàm esset opus: ad agenda enim & operam medici festinandum. Facile autem ex dictis colligi possunt curatiuæ intentiones. Læsionem enim uisionis diximus fieri ex obstructione, ipsam uero obstructionem à crassa materia. Erit igitur principalis intentio, materiam illam à neruis uisualibus extrahere: quæ res ut facile cognoscitur, ita difficile fieri potest, adeò ut multi impossibile hoc iudicarint. At quoniam morbus hic, id est, obstructio, non in totum est factus, sed adhuc fit: uel si non fit, periculum est ne adhuc crescat, & plena tandem obstructione ex amblyopia ad amaurosin fiat transitus, ideo præseruatiuo etiam genere utendum, imò ab eo incipiendum: frustra enim materiam illam obstruentem amouemus, si alia loco eius semper præstò sit. Cauendum igitur ne materia adsit, quæ ad locum possit defluere. Congruo itaque uictu procurandum, ut neque de integro generetur: uel, si qua est genita, uel generabitur, uacuanda, & aliò distrahenda est. Et quia ex imbecillitate cerebri congregatur, roborandū cerebrum, ne eam congreget: roborandi & oculi nerui, ne recipiāt: eruntq; quatuor in genere intentiones præseruatiuæ: ratio uictus, uacuatio, diuersio, membrorum roboratio: curatiua unica, uacuatio. Quibus uero instrumentis explendæ sint singulæ, ridendus sim, si præsentem medicum doctrina & experientia percelebrem, docere uelim. Nam quæ ad uictum attinent, satis diffuse ab antiquis & recentiorib. scripta sunt: iidem multa medicamina nobis reliquerunt, quibus peccantes humores purgandi sunt, nósque docuerunt, non posse caput purgari, uniuerso corpore non prius purgato. Ego tamen ex his quæ ab antiquis scripta sunt aliqua eligerem, quæ non simul

mul

mul multam facerent uacuationem: quibus semper aliquid miscerem quo cerebrum roboraretur: crebrisq; potius quàm magnis uterer purgationibus. Quod & in capite ipso uacuando, siue per caputpurgia uocata, siue per apophlegmatismos obseruarem: quibus etiã fortè curatiua intentio perficeretur, uacuato uidelicet humore qui obstructionem facit. Quod ad tertiam uero pertinet intentionem, secunda expleta, quacunq; uia conarer materiam aliò trahere, neq; in hac, ut in secunda, leuioribus uterer, sed ad potentia statim uenirem, incipiendo tamen à partibus magis distantibus. Primo igitur cum aliquo uim urendi habente, escharam in dextro brachio loco congruo excitarem: factumq; ulcus cum ciceris grano, uel alia simili re, apertũ diutius tenerem. Secundo, in posteriore parte capitis, consueto etiam ad similia loco, factis à perito chirurgo duobus foraminibus, setas equinas insuerem, quibus facta foramina aperta diutius conseruarentur. Tertio, in confinio anteriorũ suturarum caluæ, cum auro uel ferro ignito urerem: quod non solum ad præseruationem, sed etiam ad curationem, si quid aliud, maxime idoneum puto, ceu potens materiam obstruentem dissoluere & distrahere. Quæ auxilia si fortè præstantissimus hic uir formidaret, loco ignis in tribus prædictis locis, calce & sapone cõmistis escharas facerem, uel ligno uitis. Quantum demũ ad quartam attinet intentionem, pleni sunt medicorũ libri, quibus rebus cerebrum, quibus oculi roborandi sint, tam per interius sumpta, quàm per extrorsum applicanda: in quibus etiam aliqua, quæ materiã obstruentem discutere uel dissoluere ualerent, misceri possent. Curatiuã intentionem non aliter prosequor, quoniam eisdem auxilijs, quibus tres ultimæ præseruatiuæ, perficitur: ipsamq;, atq; etiã quæcunq; superius scripsimus, iudicio & arbitrio præsentis medici fratris mihi obseruatissimi relinquimus, cui me plurimum opto esse commendatum.

IO. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBRI SEXTI FINIS.

Alphonsino Trotto Sigismundi filio, equestris ordinis uiro, atque urbis nostræ alteri Mecœnati, S. P. D.

NTER omnia uirtutum genera à philosophis, præcipueq; ab Aristotele Peripateticorum principe, celebrata, mea quidem sententia, liberalitas plurimum excellit. Non solum enim nos hominibus reliquis admirabiles, sed si qua alia Deo maxime similes reddit. Qui nō alia ex causa (si Platoni credimus) mundum creauit, nisi ut bonus cum esset, suam bonitatem alijs impartiretur. Hanc tam eximiam raramq; hoc seculo uirtutem, uel ex beneficentia, qua in Leonicenum incomparabilem uirum, quoad uixit, usus es, in te eminere cognoscens, Alphonse Trotte uir benignissime, atque in alijs fortunę, corporis, atque animi bonis, quibus locupletissimè ornaris, ueluti preciosissimam in purissimo auro gemmam resplendere, sæpius mecum ipse cogitaui, ut quod Leonicenus ipse, quanquam nonagenarius, immatura tamen, si usum, quanto mortalibus erat, spectemus, morte præuentus, facere plenè non potuit, tuam hanc liberalitatem, quod solum est uirtutis præmium, quantū pusillæ meæ uires possent, immortalem redderem. Occurrerat autem mihi uia, qua simul & Leoniceno de me, sicuti de omnibus qui literas colunt, bene merito gratias redderem, simul & meo illi desiderio satisfacerem: si Leoniceni uidelicet interpretationes, quas emendare ipse morti proximus cœperat, consultis gręcis exemplaribus, quę nunc inuulgata sunt, castigarem, & tuo nomini dedicarem. At dum huic castigationi operam do, tu (licet huius mei propositi penitus inscius) eadem beneficentia, qua in Leonicenum utebaris, me aggrederis, atq; certatim quotidie me, meosq; nouis beneficijs accumulas, & quasi obruis. Quare ne ingratus planè ex diutina mora uiderer, mutare sententiam coactus sum: atque non de cudenda aliena moneta, sed ex propria, & iamdiu in scrinijs adseruata, rationem non amplius Leoniceni, sed iam meam aliqua ex parte dispungere. Libros igitur sex medicinalium epistolarum, in opistographis meis inuētos, sex prioribus, iam agitur sextus annus à mę æditis, superaddere constitui, & sub tuo nomine publicare: ut ex hac, quamuis exigua solutione, me non omnino malum nomen esse cognosceres, facultatemq; mihi potius persoluendi deesse, quàm uoluntatē. Accipe igitur hæc qualiacunq; hilari illa qua me semper excipis fronte, atque meliora, si tempus & uires suppetent, patienter expecta.

Vale uir magnifice, &, quod facis, literas, & earum amatores foue.
Ex ædibus nostris, XV. Calend. Ianuarij.
M. D. XXVI.

Ioan.

MEDICINALIVM LIBER SEPTIMVS.

EPIST. I. ad Iacobum Züglerum. Quod sub æquinoctiali est habitatio.

VM *anno abhinc quinto primũ Auicennæ medicinalem librum pro mea profeßione in Ferrariæ patriæ meæ literario gymnasio publicè enarrarem, ad idq; caput peruenissem, in quo de temperaturis agitur: & ad eius capitis locum ubi inquirit, quænam orbis regio ueræ mediocritati, exactoq; temperamento sit propinquior: considerarem q; diligentius, atq; sub examen experimenti & rationis ducerem, tam eius sententiam, quàm eorum qui secus ac ipse senserant: non tantum (quod ferè neoterici peccauerunt) dicentium autoritati, quantũ dictorum tribuens ueritati: inueni nonnulla in quibus secum, nonnulla in quibus secus quàm ille, ueritas ipsa, qua nihil philosopho esse antiquius debet, me & credere & docere coëgit. Mea autem hæc inuenta, quoniam tunc (ut consueueram) nõ potui ob bellorum turbulentias examini publicæ disputationis exponere, nunc tuo subijcere decreui iudicio, ut quem intelligam in mathematicis, ad quas quodammodo hæc pertinent, eminentißimũ, sicuti & in humana diuinaq; philosophia apprimè eruditum. Vt igitur certo ordine procedam, in primis Auicennæ mentem, dehinc eorum qui in contrariam abiere sententiam, explicabo, utrobiq; meum semper interponens iudicium, quod & rationibus enitar roborare, & contrarias argumentationes pro uiribus diluere. Duo inibi rerum capita sunt quæ in controuersiam ueniunt. Primũ, sub æquinoctiali circulo, nisi ex accidente aliquo impedimentũ adueniat, esse temperatißimã habitationem. Alterum, quod post prædictum locum quartũ clima maiore gaudeat temperie. Primã sententiam, luciditatis maioris gratia, in duas seco, iuxta duo quæ in se claudit, scilicet sub æquinoctiali esse posse habitationem, & esse temperatißimam. Quorum primũ aperta nostris temporibus ueritatem habet. Siquidem Lusitanorũ in extremo occidente habitantiũ hominũ, per oceanum Atlanticum ad austrum primo, deinde ad orientem nauigatio clarè nos docuit, sub æquatore, diuersis in locis, in quibus nec mare, nec alia res impedit, uarias gentes habitare. Quod si quis credere nõ uult, plus Aristotelis autoritati tribuens, & Auerrois Cordubensis, quàm apertæ ueritati, plurimorum fide dignissimorumq; uirorũ testimonio, qui ad ea loca nauigarunt, approbatæ, cum eo certe nõ esset alio modo disputandum, quàm eo quo cum negantibus ignem esse calidum disputat Aristoteles, ut scilicet cogeretur cum astrolabio, stylo et abaco, illuc nauigare, rem ipsam exploraturus. Nos tamen, ut obiter hosce tam obstinatos Auerroicos retundamus, qui quicquid ille dixit, axiomatis loco habent, argumentationes ipsius Auerrois sectatorũq; eius sigillatim diluemus, ut uel ex hoc bonæ mentis iuuenes moneantur, ne temerè alijs in rebus ei credant: qui ubi se demõstrare putauit, contra ueritatẽ uix dialecticis argumentis pugnauit. Sed missis uerbis, rem ipsam aggrediamur. Habitationẽ sub æquinoctiali circulo non esse, multiplici uia probare conatur Auerrois, primo signo sumpto à sensu et ratione. Cuius uim ego sic colligo: Sensu constat Aethiopes sub Cancri circulo habitantes, ab humana tẽperatura esse*

Lusitanorũ peregrinatio.

Lib. 2. de cœlo.

Auerroi haud temerè credendũ.

ualde summotos, nec posse in eo loco ob exuperantem calorem, nisi per accidens, hoc est, in speluncis & aquis habitari. Cũ igitur sub æquinoctiali maiores sint calores, quàm sub Cancro, sub eo omnino erit impossibilis habitatio. Anterius sumptũ sensu (ut diximus) constat. Posterius hac ratione: Sol semel in anno accedens aduerticẽ habitantium sub Cancri circulo, causa est ut uix ibi possit habitari: Ergo bis accedens supra loca quæ subsunt æquinoctiali, impossibilem omnino inibi reddet habitationem. Confirmatur hoc signum, quoniam idem uidetur cõtingere eunti uersus austrum, ob calorem, quod eunti uersus septentrionem propter frigus. Sed eunti uersus septentrionẽ occurrũt loca uix habitabilia propter frigus, ut quæ Theutones, et uocati (ut ait ipse) habitant Sclaui, ultra quæ nulla est habitatio: igitur idem credendum est esse uersus austrum: totamq; humanæ temperaturæ latitudinẽ, in Sclauorũ uocatorũ & Aethiopum temperaturis, tanq̃ duob. extremis finiri. Hæc est prima Auerrois argumentatio. Cui respõdentes, negamus posterius sumptũ: causam enim maioris caloris sub Cancri circulo, nõ solum ex directione solis ad uerticẽ habitantiũ esse dicimus, sed ex mora et uarijs causis, quas inferius adducemus, nobis quidem & alijs multis intellectis, licet Auer. putauerit nõ intellectas: ex quibus etiam cõfirmatio adducta infirmabitur, ostendentib. nobis habitationem uersus utrunq; extremũ, ultra ea loca protendi, quæ terminos habitationis Auerrois existimauit. Altera Auer. ratio, quã demonstrationem esse dicit à signo, est huiusmodi: Si est locus inhabitabilis ob frigus, erit in opposita parte locus inhabitabilis ob calorẽ, alioqui ob frigoris fortitudinem mundi fieret abolitio. Hæc autẽ ratio (quod cum bona Auerrois uenia dixerim) tantum abest ut demõstratiua sit, ut uix dialectica dici mereatur. Frigus enim cũ sit res uitæ contraria, locum magis inhabitabilem reddit, quàm æqualis, imò eo etiam maior caloris modus. Econtra uero remissior calor à sole, astrisq; reliquis, ac uniuerso cœlo adiutus, expugnare uehementius frigus, nedum se ab eo tueri potest, ut qui per se à natura intenditur, & sicuti Aristoteli placet, rationem positiui habet, quemadmodũ frigus priuatiui: atq; id potissimũ frigus, quod in ora aquilonari ueluti relegatũ est: frigent enim ea loca, potius quia causæ ibi desunt calefacientes, quàm quod adsint infrigidantes. Quod uel ex ipso Auerroẽ colligi potest, causas illius frigoris in solis distantiam, debilem radiorũ reflexionem, cœlestis motus tarditatem, dierũ cum noctib. improportionem referente: ferè enim hæc omnia calorem potius tollunt, quàm frigus ponant. Patet igitur Auerrois cõnexionem nõ esse necessariã, fieriq; posse ut mũdo nõ destructo, sit in eo locus inhabitabilis propter frigus, & nullibi sit locus inhabitabilis propter æstum. Neq; locus à cõtrarijs, quo ad eandem firmãdam argumentationẽ utitur, maius argumento robur addit: sic enim argumentatur: Si inuenitur unum contrarium, inuenitur & reliquum: sed est locus in quo ob dominiũ niuis, quæ frigida est & humida, habitari nõ potest: igitur erit locus qui ob ignis calidi & sicci dominiũ nõ poterit habitari. Dicam enim in primis, cõtraria nõ adeò necessariã habere cõnexionem, ut uno actu posito, aliud necessariò ponatur: eorũ enim oppositorũ potius ea est proprietas, quæ relatiue opponuntur, nõ contrariorũ. Et si illa aliquando Aristoteles utitur, nõ ut demõstratiua, sed ut probabili utitur. Deinde, esto quod unum cõtrarium

Calor positiui, frigus priuatiui rationem habet.

rium esse nõ possit nisi aliud sit, non tamen id sequitur quod Auerroes uult: sequetur quidem, si frigus sit, calorem esse: nõ autem tantã uim in submouenda habitatione habere calorem, quantam habet frigus, quod scilicet ex natura sua habet, ut uitæ principijs aduersetur, cum è contrario calor & uitam tribuat & cõseruet: ut propterea per locum qui à contrarijs dicitur, oppositũ potius sequatur, ut uidelicet si frigus facit locũ inhabitabilem, calor faciat habitabilem. Liquet igitur & hanc, quam demõstrationẽ signi Auerroes uocat, multifariã peccare, nihilq́; habere ob quod demõstratio dici mereatur. Sed age eas examinemus argumentationes, quas, quod ita sit, & quã ob rem ita sit, probare dixit Auerroes. Vna est huiusmodi: Distantia solis maxima, & tarditas motus partiũ cœli maxima, maximũ faciunt frigus: igitur maxima solis propinquitas, maximaq́; partiũ cœli uelocitas, maximũ operatur calorem. Duo autem hæc sub æquinoctiali contingunt: ad uerticalem enim habitantiũ sub æquinoctiali punctũ, quæ maxima eius propinquitas est, sol accedit, partesq́; ibi cœli in æquali tempore maximũ spatiũ describunt, quod est secundum Aristotelem, uelocissime moueri. Tanto igitur uelocior est æquinoctialis motus, motu arctici circuli, quanto illius ambitus est huius ambitu maior: tam uehemens igitur est sub æquinoctiali calor, ut omnem penitus excludat habitationem. Signo quoq; tali hanc cõfirmat rationem: Ad sensum, inquit, constat, ex locis medijs inter polum arcticum et æquinoctialem, ea magis incalescere quæ æquinoctiali, ea magis frigescere quæ polo arctico sunt propinquiora, adeò ut in his frigus calorem, in illis calor frigus superet manifeste, quantoq́; maior fit ad æquinoctialem circulum propinquatio, tanto calor magis superat frigiditatem. Ergo ubi maxima propinquitas, ibi & maximus calor. Cum enim inuenitur unum cõtrariũ & medium, alterum quoq; contrariũ inueniri necesse est: et cum inueniuntur causæ unius extremi et medij, causas quoq; alterius extremi inueniri necesse est. Hæc est una ex Auerrois demonstrationibus, quam ei similem esse dicit, quam facit Aristoteles in libro Cœli: Si corpus maxime distans à motu cœli est maxime graue, necesse est corpus quod est maxime propinquũ cœlo, esse maxime leue. Rursus alio in loco aliã affert demonstrationẽ, quam sic possumus colligere: Causa quæ facit habitationem sub Cancri tropico difficilem, & ferè impossibilem, ex parte causæ agentis, inuenitur sub æquinoctiali, & præter illam alia ex parte materiæ, quæ maioris est potentiæ ad calefaciendũ: igitur sub æquinoctiali erit omnino impossibilis habitatio. Patet anterius sumptum, quoniã causa faciens caloris uehementiã sub Cancri circulo est solis rectus & ad perpendiculum aspectus, per quẽ radij ad angulos rectos reflectuntur, qui sunt omnib. alijs potentiores. Quod cum semel tantũ in anno fiat in eo loco, scilicet sub Cancri circulo, bis fit sub æquinoctiali, sole uidelicet ad primã Arietis & Libræ partem accedente. Additur et alia (uti diximus) ex parte materiæ uocata ab eo causa: quoniã experientia constat, quod post maximam ad quemuis locum habitabilem solis propinquationem, calor maior fit, tantoq́; maiori tempore perseuerat, quanto locus magis ad meridiem uergit: unde longiores tanto æstates fiunt, quanto loca magis sunt meridionalia. Cum igitur in nostro climate, quod ab æquinoctiali ferè quinque supra quadraginta partibus recedit, calores post solstitium quasi ad trimestre tempus extendantur

& in latitudine triginta partium ad quadrimestre: sequitur ut sub aequinoctiali propè ad sex menses protendantur, quo tempore altera sit propinquatio, atque ut sequens est, ferè cōtinua inibi erit exaestuatio, nec quatuor inibi erūt sibi succedentia anni tempora, sed uel unum continuum, uel octo: & sic tolletur animaliū & plantarum conseruatio, quae per quadruplicem temporū uicissitudinem alijs in locis contingit. Hae sunt rationes quas uerè demonstratiuas Auerroes existimauit: quae licet prioribus efficatiores prima facie uideantur, si quis tamen acrius introspiciat. non maiorem ualde in his, quàm in illis adesse uim iudicabit. Nam ut demus illis plus etiā quàm possunt, non plus certe habebunt, quàm loca aequinoctiali supposita. ratione binae unico in anno ad uerticalem punctum accessionis, directionis radiorum, & ad angulos rectos reflexionis, motusque demū coeli partiū uelocioris, debere impensè calere: non usqueadeò tamen probant calere, ut inde in totum arceant habitatores. Nam aliae adsunt (ut ostendemus) repugnantes causae, adeoque potentes, ut non solum hebetare caloris acerbitatem ualeant, sed ad modum quendam et temperiem deducere, qui sit animalium uitae conformis, praesertim quoniam (ut superius dictum est) non sicuti frigiditas, ita & caliditas uitae inimicatur, praecipue coelestis, quae mitis benignaque, quantū ex seipsa est, et

Calor coelestis uiuificus.

uitam potius affert, quàm aufert. Ex accessu enim solis generationes, ex recessu corruptiones, teste Aristotele, proueniunt: qui nec sub aequinoctiali ob aliam rationem negauit habitari, quàm quod prius deficeret habitatio, quàm umbrae, quae ad septentrionem in nostra regione uergunt, ad austrum flecterentur, hoc est, sub Cancri circulo: ibi enim non habitari propter aestum, nec in parte alia propter frigus: ut obseruationibus inniti potius uideatur, quàm rationibus, & narranti potius similis quàm probanti: tantum abest ut demonstrationibus in hoc usus sit, quemadmodum putauit Auerroes: quem non modo non demonstrasse, sed nec probabiles ualde rationes attulisse, satis ex his quae dicta sunt posset constare. Verum ut Auicennae sententia, ueritasque ipsa clarius elucescat, altius exorsi, causas afferemus quibus fit ut sub aequinoctiali possit habitari. Experientia magistra scimus, regiones quae sub coelo sunt, alias alijs magis minúsue incalescere, longioresque aut breuiores aestus perpeti. Horū effe-

Caliditatis per aestatem causae uariae.

ctuū causa, alia è terra tantū, alia è coelo pendet. Purè terrestres in praesentia dimittamus. Coelestis uel ex coelo, uel ex astris pendet. Ex astris, uel sole, uel aliquo aliorū. Reliqua, ut parū certa exiguique momenti, nunc praetermittamus: coeli tantū motum, solemque consideremus. Coelum motu calefacere uoluit Aristoteles: quod si uerum est, sequitur ut qua parte uelocius mouetur, ea et uehementius calefaciat. Verū quicquid id est caloris quod coelum suo motu nobis iaculatur, id adeò exile est, dum terram attingit, ut quantum ad nostrum propositum attinet, uix efficere sensilem uarietatem pos-

Coeli motus qua ratione calefacere dicatur.

sit. Ipsum enim quod mouetur coelum, maiorem minorémue intra semetipsum calorem ex quocunque motu haudquaquam suscipit: imò si ad uiuum resecanda res est, nec coelum, sed nec sol ipse, calorem quem in inferiora mittit, in se actu habet, sed potestate tantū ac ui: ex quo fit, ut non plus eo media regio incalescat ubi uelocius, quàm ubi tardius mouetur, nisi quod uel uim illam excalfactoriam, quo uelocius mouetur, eo crebrius deorsum mittit, uel quia uelocissimo motu, contiguum citimae suae parti ignem secum rapit,

rapit, ipsumque ignis aëra pariter contactu secum circumrotat. Utrum horum dicatur, nõ magnus deorsum pertinget calor: uis enim illa influendi calorem, quæ uniuerso adest cœlo, quum mitis benignaque suapte sponte sit, ut superius est dictũ, non tam eximia est, ut exurentem calorem hic ualeat generare. Et quod ad alium modum attinet, ut concedamus totam ignis sphæram ad cœli motum circumuolui, primo non uidetur quomodo calorem ex hoc motu consequi ualeat eo maiorem quem ex se possidet, quum natura sua ignis sit calidissimus. Deinde non satis rationi consonũ uidetur, ut simili uelocitate tota aëris sphæra eum consequatur, quam etiam scimus quacunque agitetur uelocitate, nunquam totam incalescere, cum & euidentia ipsa rei, et Aristotelis autoritas ostendat, mediam eius regionem ualde semper frigidam, ipso etiam Auerroë confirmante remanere. Insuper & à sensu & à ratione alienum sit, aërem hunc nostrum in quo degimus, circa terram magna uelocitate circumuolui: alioqui neque fœtor, neque pestilens aliqua affectio, sed neque nebulæ aut nubes diutius eandem ciuitatem obsiderent. Et sicuti uenti motum persentimus, ita & aëream illam gyrationem sentiremus. Quod cum neque hic, neque alibi fiat, disci potest aërem circa nos non adeò uehementer exagitari, ut nota dignum calorem ex eo motu uel indipisci possit, uel terris elargiri. Quæ si uera sunt, relinquitur unicus Phœbi calor, in quem huiuscemodi referri caloris uarietas possit. Agit igitur in unum magis quàm in alium locum sol, uel quia terræ proximior, uel quia magis è directo radios in eum iacit, uel quia diutius respicit. & hoc dupliciter: uno modo, quia dies sunt noctibus longiores: alio modo, quod pluribus talibus diebus respexit. Propinquitas parum in hoc habet efficaciæ: siquidem sole in opposito suæ absidis (quam augem nunc uocant) existente, cum maxime nobis propinquet, maximum tamen frigus patimur. Relinquuntur igitur duæ causæ, mora scilicet & directio, ex quibus opinionũ diuersitas in hoc quæsito nata est, dum alius hanc, alius illam efficaciorem putat. Aristoteles, Auerroës, & ante omnes Pythagoras, directionem cæteris præstare arbitrati, quam bis in anno sub æquinoctiali habitantibus sciebant euenire, tantum ibi caloris esse iudicarunt, ut in totum habitationem prohiberet. Contrà Auicenna & Ptolemæus, plus moræ quàm directioni tribuere, duplici ad hoc sentiendum experimento impulsi. Primum, quoniam una uel altera post meridiem hora, calor impensius nos urget, cum tamẽ tunc à uerticali puncto magis quàm in meridie, æque uero ut totidem horis ante meridiem sol sit semotus. Altera experientia est, quoniã apud nos æstus maiores sunt, sole ultimã Cancri partem uel Leonem subeunte, Quintili uidelicet mense, quàm dum Geminos uel primas Cancri partes, Maio uidelicet et Iunio, illustrat, licet in eadem sit uel maiore distantia à nostris capitib. Quod certe nõ alia euenit ratione, quàm quod longiore tempore aërem ad incalescendum disposuit. Tametsi igitur sol eos qui sub æquinoctiali degũt, bis in anno è directo prospiciat, tamẽ quia totidem horis sub terra latet, quot terrã illuminat, et statim ab æquinoctijs longe magis ab illis declinat, quàm à nobis à solstitijs, ut 2. lib. magnæ cõpositionis demõstrauit Ptolemæus, & 1. lib. suæ medicinæ, parte secũda, tetigit Auicenna, cum minus possit directio uel eius propinquitas, quàm perduratio: sequitur longe maiorẽ esse sub Cancri et Capricorni circulo æstũ,

Aëris regio media semper frigida.

Sol qua ratione calefacere dicatur.

Solis propinquitas.

Solis aspectus directus.

Solis mora.

quàm sub æquinoctiali, nec sub hoc tantum, ut prohibere habitationẽ poßit. Eos enim qui sub solstitialibus tropicis habitant, uel circa eos, sol è directo percutit, & eo tempore longiores noctib. dies habent, nec citò ab eorũ capitibus recedit, adeò ut duplex mora cum directo aspectu cõiungatur: & si quid uelocitati motus dandũ est, ea quoq; non deest. Sub æquinoctiali uero una tantum est caloris efficax causa, quoniam scilicet sol bis in anno ad perpendiculum radios in eos mittit, totoq; anni residuo non multum ab illorum capitibus submouetur, accedente etiam summa partiũ cœli uelocitate. Quæ licet causæ poßint multum, à quibusdam tamen alijs multum remittuntur. Quarum una est, quod cum noctes semper ibi sint æquales diebus, ex absentia solis multum tepescit caliditas, quæ ex eius præsentia nasceretur. Ad quod & illud facit, quod nullibi quantũ sub æquinoctiali ab horizonte sol noctu remouetur, præsertim eo tempore quo rectißime illuc radios mittit, scilicet tempore duarũ æstatum: ad nullam enim partem tunc inclinat, sed per mediam exactißime inter utrũq; polum uiam progreditur: quod in nullo climate contingit. Tantum enim horizonti cuilibet intempesta nocte propinquat æquinoctij tempore, quanta est climatis latitudo. Alijs uero temporibus tanto plus, quãta est latitudo regionis, simul cum solis eo tempore declinatione. Alia causa est quam suprà tetigimus, quod post puncta æquinoctialia, quæ illis duas æstates faciunt, magis declinat sol, quàm post solstitiũ, quod nobis unicam facit æstatem, sed duabus illis longiorẽ. Addit & Aponensis aliam causam, aperte Auerroi repugnantem, quam iudicandam tibi & tui similibus relinquo, scilicet radios sub æquatore apicem terræ ferientes, nõ ita refringi, sicuti alijs in locis, ubi in cõuexam incidunt superficiem. Ad hoc etiam facit, quod ibi sunt duæ hyemes, inter quarũ utranq; et æstatem tantum tres menses intercedunt: quo fit ut æstates multum calidæ esse non poßint, sicuti neq; hyemes multum frigidæ. Non enim in tam exiguo spatio, magna potest ab uno contrario in aliud fieri permutatio: quia superueniente æstate, frigiditas in aërem à præcedenti hyeme impressa, nõdum est tota abolita. Videmus enim apud nos hyemes ultra tres menses perdurare, & frigus per hyemẽ in aërem impressum, bona etiã ueris parte perseuerare. Huic præterea sentẽtiæ experiẽtia ipsa suffragatur. Refert siquidem Nicolaus Florentinus insignis medicus, conciuem eius quendam cognomento Indianum, quoniã in India longo tempore fuisset, affirmare solitum, habitasse se in locis quibusdam, ubi essent duæ hyemes & duæ æstates, quarum nulla multum in calore aut frigore excelleret. Affirmãt id & Lusitani, qui nostris temporibus (ut superius diximus) noua & antiquis incognita nauigatione, multa æquinoctiali subdita loca perlustrãt. Quæ si uera sunt, imò quia uera sunt, omnes aduersariorũ corruũt rationes, etiam quas illi demonstrationes putarunt. Sub Cancri enim circulo & Capricorni, si uspiam, sunt loca ob calorem inhabitabilia, quæ maxime distant à septentrionalibus, non situ, sed qualitate. Dixi, si uspiam, quoniam Lusitanorũ nauigationes torridam uocatã zonam refertam habitatorib. testantur. Sub æquatore uero sunt loca satis cõmode habitabilia, nec habitationem directio aut reflexio impedit radiorũ, quia ex 24. horis tantum per 12. solem uident, qui nec eos ultra modum æstatibus calefacit, quoniam paulò ante hyems præcesit, nec multo tempore durat caliditas, quia in paucis diebus

Zona torrida habitatoribus referta.

diebus multum ab eis sol declinat, & citò ad punctum aliud, hyemem quoque faciens, peruenit. Nec propter duas hyemes uiuentium generatio tollitur, imò multiplici fœnore respondet: quoniam singulam hyemem, mox uer, dehinc æstas citò cõsequitur, ita ut quod apud nos semel generatur, bis generari apud eos possit. Maxima etiam directio maximũ calorem sola facere non potest, nisi cum mora plurium dierum coniungatur: sicuti nec mora sine propinquitate & directione: nam unius diei longitudo sub polo calorem facere non potest, cum sit à propinquitate, directione & reflexione destituta: & uti tarditas motus in faciendo frigus, exiguum ibi momentũ habet, sic & uelocitas in faciendo calorem sub æquatore, aut parũ, aut nihil operatur. Satis igitur iam, ni fallor, liquet & ueritas & causa, quare sub æquatore sit possibilis habitatio. Nunc aliud caput quæstionis aggrediamur, an scilicet sit habitatio temperata. Putant nõnulli Auicennã sequentes, non solum ibi habitari, sed esse æquũ omnino, et in neutram partem uergens temperamentũ. Ad quod credendum uel ea ratione præcipue mouentur, quod paribus perpetuò interuallis, sibi inuicem noctes dies'q; tempora partiuntur: ideo fieri, ut quantum ex solis præsentia caloris, tantũ ex absentia frigoris generetur. Cui rationi nonnulli Christiani ita manus dederunt, ut esse in eo loco Paradisum putarint, quæ in sacris libris delitiarũ appellatur. Petrus Aponensis in libro quem Conciliatorem appellauit, aliam (quam et suprà tetigi) rationem superaddit, quod scilicet minus quàm alijs in locis solares radij apicem conuexi terræ ferientes, retroflectuntur. Et ob hoc tantam esse inibi putat temperiem, ut humana corpora eo loco generentur, quæ secundi modi ab Auicenna positi æqualitatem, quæ est inter omnes humanas temperaturas exactissima, nanciscũtur. Ego licet rationibus & testimonijs idoneis adductus, non maximam ibi esse intemperiem putem, ad calorem tamen multo plus inclinare, quàm ad frigus regionem illam puto: ex gemina enim illa singulis annis contingente ad uerticem directione, & ad perpendiculum radij iaculatione, fere'q; angulo carente reflexione, multũ omnino incalescere ea loca puto. Nam etsi ab exigua mora, alijs'q; in contrariũ facientibus superius recitatis, uigor aliquantisper imbecillis reddatur, efficaciores tamen uidentur caloris causæ, ueluti per se agentes, & non ex accidenti, quàm causæ contrariæ, quæ non agendo potius, quàm agendo frigus faciũt, aut calorẽ remittunt. Et hæc de habitatione sub æquinoctiali dicta sint. Quod ad aliud uero quæsitũ attinet, Auicen. aperta sententia est: post loca sub æquinoctiali circulo sita, quartum clima exacto esse temperamento proximius, eo quod ibi habitantes nõ uruntur ob directionem, sicuti hi qui in primo morantur climate: neq; impensius calefiunt ob propinquitatem, sicut qui in secundo & tertio: sed neq; congelantur, sicut hi qui in extremo sunt quinti, uel in maiori latitudine, solem nimis remotum habentes. Hanc Auicennæ sententiam sequutus Aponen. homines in altera tantũ contrarietatũ temperatos sub ea cœli inclinatione collocauit. Repugnat Auer. 2. sui Colliget, dicens nõ esse uerum quod quidam dicunt, quartũ clima esse melius quinto: licet secundo Meteororũ, quartum et quintum climata dixerit temperatiora. Et alio eiusdem libri loco, terras naturales in calore eas esse, quæ sunt mediæ in latitudine, sicut Græcia. Et alibi præposuerit quintum, eius mediocritatem probans ex tempe-

Sub æquinoctiali an sit habitatio temperata.

Paradisus uoluptatis.

Temperatissima habitatio.

ramento habitantiũ, quod ex colore & capillis præcipue dicit ostendi. Eandem quarti prærogatiuam confirmat Ebumasar Alpharabij, ut scribit Moses 25. lib. Aphorismorum, dicens homines ibi tam perfectius cæteris loqui, sicut perfectiores sensu, figura ac forma sunt, & magis temperati. Omnes autem ex Galeno sumpsisse hanc opinionem uidentur, qui tertio Aphorismorum dixit, quod zona exquisitam habens temperiem ac media orbis terrarum, est quæ per Gnidum transit & Coum, & quæcunque loca ab his non multum uel ad Aquilonẽ, uel ad Austrum recesserunt. Et lib. secundo salubriũ: In immoderatis locis non fit exactissimè temperatũ corpus. Et paulò infra: In nostra regione fiunt multa corpora et similia: & in hac regione quæ latitudinem non paruam habet, id temperatissimũ est, quod est exacte medium: ut Hippocratis patria, quæ æstate & hyeme est temperata, multoque magis uere & autumno.

Ego autem, licet non ignorem quàm temerariũ sit, secus quàm tot, talesque uiri & sentire & scribere: sciens tamen nihil esse sanctius ueritate, ea præ oculis habita, dicam libere quod sentio. Teneo contra omniũ, quos legerim, sententiã, temperamento magis propinquã esse habitationẽ sub sexto, quàm sub quarto aut quinto climate. Ad quod probandum pro hypothesi esto, ex communi astrologorũ sententia, principium quarti climatis, quod per Rhodon uocant, esse in latitudine triginta trium partium & duarum tertiarũ alterius partis: hoc est, tot partibus ab æquinoctiali circulo remoueri. Ex hoc sequitur, quod distat ab Aquilone partibus quinquaginta sex, & tertia alterius partis: tota enim nostra latitudo nonaginta partibus continetur, quarta uidelicet parte CCCLX. *in quot partes quemlibet circulũ astrologi diuidunt: ex quo rursum sequitur, ut plus propinquet æquinoctiali, quàm arctico polo, partibus uigintiduab. & duabus tertijs alterius partis: &, ut sequens est, non sit mediũ orbis terrarũ, sed distet à medio partibus undecim, & tertia alterius partis. Si igitur id est temperatissimum quod est exacte mediũ orbis terrarũ, ut uoluit Galenus: uel id quod est medium in longitudine & latitudine, ut Auerrois: euidenter concluditur, clima hoc quartum nõ esse temperatissimũ. Sed dixerit fortè quispiã, Galenum per orbem terrarũ, non absolute totam hanc terræ quartã portionem intellexisse, sed id tantum eius quod habitatur, quam in septem climata diuidunt astrologi, quorum quartũ est mediũ, tria ex utraque parte climata relinquens: eodemque modo Auerroẽm terram mediã in longitudine latitudineque intellexisse, nõ absolute, sed habitatæ respectu, quã τὴν οἰκουμένην Græci uocant. At profectò quisquis id dixerit, aliquid dixisse fortè uidebitur, reuera autẽ nihil dixerit. Nam rogo quid in re ipsa facit septiformis ista diuisio? aut quid firmi habet & certi? Posset enim quis in septem, sed aliter quàm neoterici, ita secare, ut quod hac computatione est quartũ, tertium esset, ut Plinius ex quorundã placito computat. Posset in octo, posset in plura, posset in pauciora pro libito segmenta habitatum à nobis orbem diuidere: quibus diuisionibus factis, mediã non amplius sedem quartum hoc clima possideret. Ipsam potius rei naturã sequamur, uidebimusque clima hoc quartũ, non propter hoc quod in medio numeratur, mediam quoque naturam in calore & frigore sortiri. Si enim caloris maioris minoris'ue potissima causa est (ut superius est ostensum) maior minor'ue solis ad uerticalem punctũ appropinquatio, uel, ut uo-*

Clima sextum temperatissimum esse.

ut uoluit Auerrois, maior anguli, quem radius solis terram uerberans facit, ad rectum propinquitas, quum hominibus quarti climatis, sol satis propinquet, angulumq; illis faciat quinti, sexti, septimiq; comparatione non multum à recto differentem, sequitur calere eos potius quàm frigere. Sed uide quàm sit ista quarti climatis mediatio imaginaria potius quàm in re. Spatium quod à septem climatibus includitur, est partium 37. et trium quartarũ alterius partis: principium enim primi est in latitudine partium duodecim, & trium quartarũ alterius partis: finis uero septimi quinquaginta partium & mediæ alterius partis. Cum igitur medium quarti sit in partibus 36. et tertia alterius partis, sequitur quod distet à principio primi, quod est in partibus 12. & tribus quartis alterius partis, per partes 23. et septem duodecimas alterius. A fine uero septimi, qui est (ut superius est dictũ) in partibus quinquaginta, & medietate alterius partis, distet per partes 14. & sextã alterius, &, ut sequens est, sit propinquius septimo quàm primo, per partes nouem & quinq; duodecimas alterius. Et consequenter capiat uniuersi interualli omniũ climatum, partes 23. & septẽ duodecimas alterius, quæ sunt ferè duæ tertiæ eiusdem integri interualli, quod 37. partibus & tribus quartis diximus cõtineri: absitq; ab eius iam dicti interualli medietate partibus quatuor, & septemdecim uicesimis quartis alterius, mediũ nequaquam dici meretur. Quomodo enim dici potest mediũ, cum nec sit medium totius latitudinis, sed ad æquinoctialem multo magis quàm ad polum appropinquet? nec sit mediũ æque distans ab extremis totius spatij ab climatibus septem introclusi, sed ad septimũ magis inclinet quàm ad primũ. Ad horologia fortè recurret quispiam, dicens, cum climata penes sensilem horologiorũ uarietatem distinguantur, quæ in dimidio horæ notatu digna cõspicitur, in totoq; discrimine differẽtia trium horarũ semis cõprehendatur, cuius differentiæ dimidiũ hinc, dimidiũ illinc quartum clima relinquat, habere ob hanc causam mediocritatis quandam ueram rationem. Sed & hoc quoq; parũ habet momenti: siquidem ipsa per sese dierũ quantitas, uel exiguam, uel certe nullam habet uim ad maiorem minorém ue caliditatem regioni tribuendam. Dictaret enim ratio, quantũ est ex hoc, ut ubi dies longiores, ibi calores maiores. Cõtrarium uero experiẽtia ipsa testatur: quo magis enim ad aquilonem uergimus, ut dies maiores, ita maiora frigora inuenimus. Neq; uero in hac dierum uarietate quartum hoc clima mediocritatẽ possidet: medium enim eius maximam diem habet horarum ferè 14. semis, in qua quantitate nulla mediocritas uel fingi potest. Quod si quis omnino contendat, inter totam uarietatem quæ in habitabili parte contingit, hanc esse mediam: certe & hoc præsenti tempore falsum esse deprehenditur, quando iam innotuerit 24. climatũ habitatio, ab æquinoctiali sumpto principio, ad eam usque regionem ubi latitudo est ferè 66. semis partium, differentiáque maximæ diei à minore in hoc interuallo est duodecim horarum, cuius medietas non 14. semis horis, sed 10. & 8. continetur, & in latitudine 58. semis partium contingit, ubi quæ nunc Dacia dicitur, & ea Britanniæ portio sita est quæ Scotia nuncupatur. Quæ tamen regiones non propterea temperatæ sunt, sed potius ingentibus frigoribus infestantur, sicuti quartum clima caloribus. Rhodos enim insula, quæ toti climati nomen dedit, ita uehementer calet, ut nisi

Clima quartum non esse mediũ.

Dacia.

Scotia.

Rhodos, διὰ ῥόδα.

aquilonares flatus, quib. ob loci positum maxime patet, æstum leniret, uix posset æstatis tempore habitari. Mauritaniam quoq;, Aegyptum, Siciliam, atq; eam Italiæ oram quæ ex aduerso iacet, ultra modum scimus incalescere, homines'q; in his gigni qui sint à mediocri temperatura longe semoti. His ego tum rationibus, tum experimentis motus, recedere à summis illis uiris coactus sum: de quo spero me ueniam apud te, & apud eos impetraturũ, qui non tantũ dicentes, quantũ dicta ipsa pensi habent. Quicquid uero alij uel sentiant uel dicant, susq; deq; fero.

Clima quintum quod διὰ ῥώμης est, temperatum non esse.

Quintũ porrò clima quod per Romam uocant, licet minore calore quàm quartũ prematur, longe tamen magis et ipsum calet, quàm ut mediocre dici possit, sicut & in austrum magis quàm in aquilonem inclinat: principium enim eius latitudini trigintanouem partium subiacet: finis 43. semis, medium 41. & quarta alterius partis. Ex quo fit, ut ex alia parte 48. & tres quartas relinquat, atq; per tres & tres quartas à uera medietate sedudatur: quæ distantia eo in loco unius climatis differentiã, hoc est, uarietatem dici maximæ in boræ medietate constituit. Quæ si uera sunt, sequitur Auerroim amore proprij climatis seductum, quandoq; repudiato quarto, prætulisse omnibus quintum, ueræ quidem mediocritati propinquum, non exacte tamẽ mediocre. Quod si Auerroi in suo licuit, ex colore & capillis habitantium, non alia ex re sumpto argumento: cur non mihi liceat,

Climatis sexti temperies et cõmoditas.

meum, hoc est sextum, cunctis præferre? in medio exactissimè septentrionalis huius quam incolimus, quartæ orbis partis situm, foecundissimis campis, amoenissimis collibus, limpidissimis fontibus, piscosissimis lacubus, saluberrimis fluminibus ornatum,

Eridanus fluuiorum rex dictus à Marone.

præcipueq; fluuiorum rege Eridano, qui ueluti maris uicarius, totius orbis merces magnis nauigijs ad præclarissimas urbes, quæ utriq; insident ripæ, facillime deportat.

FERRARIA.

Inter quas maxime emicat Ferraria, patria et alumna mihi dilectissima, siue moenium decorem, siue uiarum rectam ad regulam latitudinẽ, siue magnificentissimas ædes, siue augustissima templa, siue compita, siue fora, siue pomoeria, siue pomaria, siue agri fertilitatem, siue coeli salubritatem, siue suburbia, siue uillas, siue populi frequentiam, siue uirorũ robur, siue mulierũ pulchritudinem, siue ingenia, siue artes uel sellularias uel liberales, siue togam, siue arma spectes: in quibus quantum excellat, proximis annis Alphonso inuictissimo Duce, toti orbi, nedum uniuersæ Italiæ, re ipsa apertissime demõstrauit, duobus potentissimis hostibus intra paucos annos superatis. Ingrederer campũ laudum Alphonsi Ducis, nisi rei magnitudo, quæ maiorẽ tubam quærit, me absterreret, cognosceremq; hanc materiã, ut meis humeris, ita præsenti epistolæ nõ cõgruere. His ergo omissis, ad nostrũ clima reuersi, dicimus id exacte medium existere in hac nostra septentrionali habitatione. Incipit enim à latitudine quadragintatriũ partiũ & mediæ, & desinit in quadragesimã septimã & quartam alterius portionẽ, adeò ut medius eius punctus parũ recedat à quadragesimaquinta parte, quæ medietas est nonaginta partiũ, in quas facilioris cõputationis gratia, quartæ huius nostræ latitudinem astrologi diuisere. Veram igitur medietatem habet, & à re ipsa natã, non ab hominũ imaginatione, metiri dierum spatia cupientiũ: quantũ enim distat à polo, tantũ distat ab æquinoctiali: sed & mediũ existit in eo spatio, quod in tota hac nostra terræ portione satis cõmode habitatur, quod uidelicet inter Cancri

tropicum

tropicum & Arctoum circulum iacet. Distat enim Cancri circulus ab æquinoctiali partibus paulò minus uigintiquatuor, totidemq; Arctous circulus à polo: quare remanent inter utrosq;, partes ferè quadragintaduæ, quas si per medium secueris, ut debis sexti climatis spatium, utriusq; dimidij partem capere. Quod etiam ratio mathematica demonstrat: demptis enim à lineæ extremis partibus, æquis portionibus, punctus qui in tota linea medius erat, in remanente etiam parte medius remanebit. Si enim ad alterum extremorũ declinaret, sequeretur maiorem ab eo extremo portionem, quàm ab alio fuisse sublatam. Facit autem medius hic situs, ut anni tempora suũ quodq; habeat temperamentum: nec tantum sit hyeme frigus, ut habitatores gelu torpeant, nec tantus æstate calor, ut exæstuent. Hæc sunt mi Zigleri, quæ olim in patria circa temperamenta nostræ habitationis meditatus sum, in quibus tantum à me probabitur improbabiturq;, quantum abs te probatũ, reprobatumue iri cognouero. Vale. Ex hospitio nostro Budæ. VII. Idus Septembris. M. D. XIIII.

EPIST. II. Ad Michaëlem Sanctannam Chirurgum, de nominibus morborum in exterioribus corporis partibus euenientium.

REm à me petis Michael, ut sanè non facilem, ita his qui cõmunem medendi modum sequuntur, ualde necessariam, ut confusionem nominum, earum affectionum quæ in extima corporis humani superficie contingunt, submoueam, &: quo singulæ nomine apud Græcos, Latinos, barbarosq; medicos uocentur, sigillatim exponam. Magni enim & multiplices errores ex huiuscemodi nominũ ignoratione cõmunibus medicis quotidie obueniunt, dum idem nomen apud diuersos autores eundem semper affectum significare arbitrantur: quum tamen, ut inferius late patebit, eadem uox aliud Græcis, aliud Arabicis, aliud Latinis medicis plerunq; significet: quæ res multum auget negocij difficultatem. Cõmunes medicos cum dico, eos intelligo quos & ex cõmentario medicos uocare possumus, quoniã uidelicet totam suam medicinam non in pectore & mente, sed in chartis habent & membranis sepositam, nec manum adhibere curationi alicuius morbi sciunt, nisi nomine prius habito, remedia proprio eius capite à libris requirant: quum ueri medici, ut qui methodo artem prosequuntur, exiguam nominũ curam habentes, morborum substantias atq; causas per diuisionem & resolutionẽ inquirant, è quibus curatiuas indicationes eliciant, & intentiones acquirant, quibus instrumenta inueniant morbos ab humanis corporibus propulsantia: & si quandoq; ad libros recurrunt, non tanquam cæci, ut illi, à nominibus se duci ad eos ueluti ad iudices permittunt, sed ad limam rationis quæ legunt applicantes, scriptis nõ tanquam dominis parent, sed ipsa potius tanquam mancipia ad suas prosequendas intentiones trahunt. Et propterea studio eis non est, quo quisq; morbus nomine à prioribus medicis uocatus sit, sed sub quo contineatur genere, quot, quæue eius curatiuæ intentiones, & quibus sint auxilijs perficiendæ. Paucorum autem hoc munus est, tantumq; potest inueterata consuetudo, ut qui hanc uiam sequuntur, ludibrio ferè cæteris habeantur, nec possunt cum medicis uulgaribus de rebus medicinalibus agere, nisi & ipsi norint morbos proprijs nominibus appellare, & ad

Medici ex commentario.

proprii,ut illi appellant,caput singulos referre. Vnde fit,ut utriq; sectae sit ista exacta nominum notitia necessaria:illis quidem,quod aliter mederi nesciant:his,ut possint cum reliquis intre colloquia, & de curandi uia & ratione disputare. Vt igitur tibi morem geram,operamq; summam iunioribus medicis non inutilem,ordine locorum humani corporis seruato,orsus,ut multi,à capite,seriem nominum eorum affectuum explicabo,qui exteriores partes uel infestant,uel dedecorant.

Notitia nominum quatenus medicis necessaria.

DE MORBIS IN CAPITIS CVTE.

Porrigo. πίτυρα, uel πιτυρίασις. Furfur.

Inter hos primus est porrigo à Latinis uocatus,à Graecis πίτυρα in plurali,uel πιτυρίασις, ab Auicenna & Haliabate non inepte furfur:siquidem & uox Graeca idem significat,quae est à re ipsa desumpta:quaedam enim quasi furfuraceae squammulae absque ulceratione à cute eorum resoluuntur,qui hoc dedecore dehonestantur: fereq; in capillo fit,Celso teste,rarius in barba,aliquando etiam in supercilio.

Alopecia. Ophiasis. Tyria. Caluitium. Phalacrosis.

Ἀλωπεκία & ὀφίασις areae genera sunt Celso : uox utraq; graeca est:prima à uulpe nomen habet,quae frequenter eo morbo,ut scribit Galenus,infestatur. Secunda à serpentis similitudine,cui pars laesa similis existit,teste Paulo & Celso,qui addit eam incipere ab occipitio,nec duorum digitorum latitudinem excedere, & ad aures duobus capitibus serpere:commune utriq; esse dicens,quod emortua summa pellicula pili primum extenuantur, deinde excidunt. Auicenna & Haliabas, illud uoce parum corrupta, Alopitiam, hoc Tyriam uocant:qua uoce quandoque omnes serpentes,quandoque uiperas proprie significant. Sunt ambo capillorum defluuia, à uitiosis humoribus contingentia : hocq; differunt à caluitio, Latinis & Auicennae uocato, Graecis dicto φαλάκρωσις, in quo ex indigentia humoris, non ex malignitate capilli decidunt.

Saphatum. Tinea. Achores. Cerion. Ficus. Psydracia. Phlyctaenae. Exanthemata.

Manantia capitis ulcera,una uoce nominat Plinius, quae Graeci ἀχῶρας & κηρία, Auicenna saphatum, Haliabas tineã, generali & ipse nomine,sub quo nõ solũ achores,& ceria Graecorũ,sed et ficus,et ψυδράκια, & ἐξανθήματα collocauit. Sunt autem ἀχῶρες Galeno & Paulo,cutis capitis cum tumore ulcera foraminulenta,è quibus sanies manat tenax,non aquosa,sed nec ut mel crassa. Κηρίον achori simile maioribus foraminibus,in quibus sanies melli similis, instar faui apum continetur. Ficus,ulcerosae quaedam eruptiones,rotundae,subdurae, rubrae, quas dolor comitatur,& maiori ex parte capiti,sed interdum reliquo corpori contingunt. Ψυδράκια parum supra summam cutem eminent,& sunt φλυκταίναις,hoc est, bullis quae ab igne excitantur,similia. ἐξανθήματα,subrubrae et asperae in suprema cute ulcerationes,de quibus alio loco rursus nobis erit sermo.

Hydrocephalon

Congregatur & interdum in capitibus,praesertim puerorũ,aqua in medio aut cutis & pericranij,aut huius & ossis: ὑδροκέφαλον Graeci uocant, Auicenna aquã extra craneum: Haliabas,apostema intercutaneum.

Testudines. Talpae.

Hi sunt affectus cutis capitis proprij apud antiquos reperti. Recentiores testudines & talpas addiderunt, quae penes antiquos proprium neq; nomen, neq; tractatum inuenerunt: ideo à nobis etiam hic praetermittuntur,cum alijs recentiorum nominibus inferius declarandae.

OCVLORVM MORBI.

In oculi exteriore parte diuersa mala contingunt. Primum quidem in adnata, seu coniunctiua membrana fit τάραξις à Græcis uocata, apud Auicennam cõturbatio, uel uacillatio uocatur, & non uera ophthalmia. Est autem humiditas oculi cum rubore, & præternaturali calore, ab extrinsecus occurrente causa, ut sole, fumo, uel puluere facta: quæ celerrime soluitur, submota quæ eam fecit causa: quæ enim permanentior est, & absq; manifesta extrinsecus occurrente causa facta, ὀφθαλμία nominatur à Græcis: χύμωσιν tunc uocantibus, quum fortis adeò est inflammatio, ut utraq; palpebra in tantum peruertatur, ut uix oculos operiant: & album oculi supra nigrũ ita extollitur, ut id in pluribus locis operiat. Auicenna & Haliabas cõmuni uoce tria hæc genera ophthalmiam nuncupant, & Latini lippitudinem: tertiam tamen proprio nomine uocat Auicenna Alguadarnesi, uel alguadarnegi, secundam ueram ophthalmiam.

Taraxis. Conturbatio. Vacillatio. Ophthalmia. Chymosis. Lippituao.

Fit in eadem membrana parua quædam excrescentia, quæ ut nomine, ita & re similis est his pustulis, quas diximus appellari ψυδράκια.

In membrana uero, quæ quoniam similis cornu est, Cornea uocatur, nonnulli etiam affectus proueniunt. φλύκταιναι uel φλυκτίδα uocant Græci eius extuberantiam, ab humore aliquo membranæ tunicas subexcoriante: Auicenna uesicas, Haliabas pustulam, sicuti & Celsus. In eadem uocata cornea, ulcera diuersa fiunt, de quibus Auicenna scripsit cap. cui titulus, De exituris oculi & corneæ. Paulus unum esse genus dicit, & particulares differentias plures: quod enim cauum, arctum & purum est, βόθριον, quasi fossulam dixeris, Auicenna anulum uocat. Secundum latius & minus profundum, Paulus κοίλωμα, Auicenna Lilunie. Tertium Paulus ἄργεμον. Auicenna ei nomen non reddit, Serapion Achymon. fit id in iridis circulo, exteriorem etiam locum occupans, ita ut intra iridem albus color, extra rubor appareat. Quartum, quod sordidum, impurũ, & crustosum existit, à Paulo ἐπίκαυμα, ab Auic. adustiuum uocatur, à Serapione Ausume. In his autem ulceribus, sicubi aliàs, maxime lapsus est Auic. septem species enumerans, quatuor Galeni autoritate, quæ in superficie dicit contingere: cum tamen prima & secunda, non inter ulcera à Galeno reponantur, sed ex humiditate corneæ fieri scribat lib. 2. de causis symptomatum, ut ueluti per nebulam, uel caliginẽ, uel uaporem, uel fumũ fiat uisio: tertia et quarta ad ea quæ profunda uocat, pertineãt. Error hic in tertia specie primi ordinis præcipue detegitur, quæ dubio procul nihil aliud est, quàm id quod à Paulo argemon inter profunda est nominatum: sed fuit hoc Auicennæ cum omnibus Arabibus commune, quorum ferè uitium, ut sicubi unus impegerit, reliqui absq; iudicio balantũ more sequantur: in hac autem re sequuti reliqui uidentur Serapionem.

De affectibus corneæ. Phlyctæna. Vlcera corneæ. Bothryon. Cœloma. Argemon. Epicauma. Arabum cõmune uitium.

Accidit & eidem corneæ πρόπτωσις. sic enim nominat Paulus, Auic. rupturã corneæ, Haliabas acumen. Definitur ab eodem Paulo casus uueæ tunicæ, ab exesu uel corrosione uel disruptione corneæ contingens. Si exiguũ sit id uuæ quod cadit, μυοκέφαλον, quasi muscæ caput, uocat Paulus: Auicenna & Haliabas formicalem. Si formã habet uuæ id quod egreditur, σταφύλωμα, id est, uuatio, ab omnibus

Proptosis. Myocephalon. Staphyloma.

Melon. dicitur. Si plurimum, adeò ut super palpebras cadat, μῆλον, id est, malum, uocatur à Paulo. Quod si callum obducat, ἧλος, id est, clauus, dicitur.

Hypopyon. Quandoq; sub eadem cornea pus congregatur. ὑπόπυον Græci dicunt, Auic. saniem in siphac, Haliabas saniem post corneam. & si redditur unguis similitudo, Onyx. ὄνυχα, id est, unguem: quod etiam nomen alteri affectui à Celso & alijs adscribitur, de quo paulò post tractabimus.

Carcinoma. Euenit quoq; in cornea καρκίνωμα, id est, cancer: tenduntur, & rubent tunicæ, dolor pungens ad tempora usq; protenditur. Hæc sunt quæ corneæ accidunt mala.

Superadnatæ autem oculi membranæ, id est, coniunctiuæ uocatæ simul & corneæ, Hyposphagma. nonnulli quoque communes affectus eueniunt, qualis est qui ὑπόσφαγμα à Græcis, ab Auicenna tarfati dicitur: ea est uenarum ruptura, ex ictu plurimum contingens, ex qua in oculi extima parte ueluti sanguinis puncta demonstrantur. Galenus αἱματώδεις ὑποχύσεις, hoc est, sanguineas effusiones, appellat.

Pterygion. Fit & in utriq; uocatum πτερύγιον, quasi alam diceres, ungulam Auicenna nominat. Est autem Paulo neruosa quædam adnatæ membranæ excrescentia, à maiore angulo ut plurimum orta, ad oculi coronam ita procedens, ut quandoque pupillam Vnguis. „ operiat. Celsus unguem uocat. Verba eius sunt lib. 7. Vnguis uero, quod πτερύγιον „ Græci uocant, est membranula neruosa, oriens ab angulo, quæ nonnunquam ad pupillam quoq; peruenit, eiq; officit. Sæpius à narium, interdum etiam à temporum parte Genera unguis. nascitur. Diuersa eius genera facit Paulus. Ex colore quidem albam, rubrã, rufam, fuscam: ex tactu duram, & mollem: ex annexione ad membranam hærentem & unitam: magisq; sanitatem eam recipere ait, quæ sit albior, tenuior, adhærensq;, non unita: ad quam referri mihi uidetur id quod Arabes sebel uocant.

Albugo. Communis etiam utriq; membranæ est albugo ab Auicenna uocata, cuius duas Nebula. facit species: tenuem, quam dicit uocari nebulam: crassam, quam albuginem. Quam di„ stinctionem (licet non perfecte) sumpsisse à Paulo uidetur, sic loquente: Cicatricum „ oculi, alia tenuis, in superficie apparens, quæ generale cicatricis nomen seruat, & à „ quibusdam dicitur nebula: alia profunda, quæ λεύκωμα nuncupatur. Haliabas albe Leucoma. dinem & panum uocat, Latini cicatrices & albuginem, plerunq; tamen græca ipsa uoce λεύκωμα.

Synchysis. Huic nõ ualde dissimiles sunt nominatæ à Paulo συγχύσεις, ab Auicẽna bothor. Id tamen quod Auic. dicit, super corneã albedinem, supra coniunctiuã ruborẽ apparere, dictum est à Paulo in argemo, & ab ipsomet Auic. in tertia specie exiturarũ.

Hymenon epanastases. Lego apud Galenum quoq; inter oculorum affectus ὑμένων ἐπαναστάσεις, quasi diceres membranarum rebelliones, uel insurrectiones: intelligo autem earum præter naturam extuberantiam.

Affectus uueæ. In tertia quoque oculorum membrana uuea uocata, nonnulla eueniunt incommoda: aliquando enim eius foramen, quod pupilla uocatur, latius fit, quàm erat naturaMydriasis. liter: & hunc affectum Auicenna aliuntisar, Græci μυδρίασιν, Latini pupillæ effusionem, aut dilatationem uocant. aliquando constringitur, constrictionem pupillæ uoPhthisis. cat Auicenna, Paulus φθίσιν, id est, tabem.

Ad hanc

Ad hanc quoq; aliquo modo pertinere uidetur affectus, quem ὑπόχυμα Græci, Latini suffusionẽ, Auicenna aquam, uulgus cataractã uocat. Est autem, teste Paulo, effusio humorum lentorum inter corneam & crystalloidem congelatorũ. Huic tam simile est id quod Græci uocant γλαύκωμα, ut aliqui idem putauerint, quum tamen sint res diuersæ. Fit enim glaucoma ex mutatione crystalloidis ad glaucum. Videtur Auicenna glaucedinem oculi uiriditatem uocasse: quamuis eo capite, quod de uarietate oculi inscribitur, de naturalibus potius quàm de his qui præter naturam sunt oculorum coloribus, locutus sit: capite tamen de destructione uisus, glaucomatis meminit, eius nullum dicens esse medicamen.

Hypochyma. Suffusio. Glaucoma.

Sunt præterea alij affectus qui ad totũ oculum uidentur pertinere, ut qui à Græcis ἀτροφία, quasi innutritio dicitur: qui quoties fit, totũ oculũ minorẽ, humilioremq́;, hoc est, depressum magis reddit. Auic. profunditatem oculi uocat, Celsus imminutũ oculum. Fit & è contrario, ut nimis promineat, ἐκπιεσμὸν uocat Paulus, Auic. exitũ. Euenit etiam toti oculo, & quandoq; palpebræ maligna ulceratio, quæ interdum perambulat. Paulus ἀνθράκωσιν, Celsus carbunculum uocauit.

Atrophia. Ecpiesmos. Anthracosis. Carbunculus.

Est etiã totius oculi affectus strabositas ab Aui. uocata, Paul. στραβισμὸν uocat, qui modo resolutionẽ mollitiemq́; musculorũ bulbũ mouẽtiũ, modo cõuulsionẽ sequitur.

Strabismus. Resolutio.

Accidit etiam ex resolutione, παράλυσιν Græci uocant, ut oculus nequaquam intendi poßit, nec omnino consistat, sed huc atq; illuc sine deliberatione moueatur.

Habent & oculorum anguli sua mala: horum non leue est, αἰγίλωψ à Græcis uocatum, ab Auic. garab. Est autem absceßus inter magnũ angulum & nares medius, qui si rumpatur, & indiligenter tractetur, in fistulam uertitur, quæ ad os usq; protenditur. Haliabas coruum nominauit. Plin. lib. 20. epinyctides uocari dicit ulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.

Aegilops. Epinyctides.

Crescit interdum in ipso magno angulo naturalis caro, adeò ut palpebras parum diduci patiatur: interdum ultra modum minuitur: primum ἐγκανθίδα, secundũ ῥυάδα Græci nominant. Auic. additionem alterum, alterum diminutionem carnis lacrymalium uocat. Haliabas primũ gada, secundum fluxum.

Encanthis. Rhyas.

Ad hos quoq; angulos spectare delationes rheumatũ uidentur, ἐπιφορὰς Græci, pituitæ cursum Celsus, Plin. delachrymationes, licet aliã rem putasse uideatur ab epiphoris: & certe latius patet epiphoræ nomen apud Græcos, cõprehendit enim quancunq; humiditatum ad oculos delationem, siue per angulos, siue per totum oculum fiat.

Epiphore.

Est & ubi Plin. lacbrymosos oculos nominet, et lacbrymãtes. Nostri tantũ lacbrymas uocant. Videntur aliquãdo anguli ueluti erosi, περιβεβρωμένους uocãt Græci.

Lachrymæ.

PALPEBRARVM AFFECTVS.

Non pauciora quoq; palpebris, quàm oculis nocumenta contingũt. Est enim cum extra modum crassescunt cum rubore & calore, pilorumq́; plerunq; casu: πτίλωσιν Græci, silac Auicenna, Haliabas palpebrarum casum uocat. Quandoque adeò duræ fiunt, ut difficile moueantur, dolentq́;, ac sine humore rubent: σκληροφθαλμίαν Græci, Auicenna gesse uocat. Pruriunt interim absque fluctione, & ξηροφθαλμίαν Græci nuncupant, Auicenna oculi siccitatem. Paulus tamen σκληροφθαλ-

Ptilosis. Sclerophthalmia. Xerophthalmia

μίαν & ξηροφθαλμίαν inter morbos oculorum, non palpebrarum, collocat.

Emphysema. *Interdum laxo quodam & indoloroso tumore crescunt: ἐμφύσημα Paulus, Auicenna inflationem nominauit.*

Accidit etiam aliquo casu ut palpebra superior, aut tarso inferiori, aut oculi albo, aut corneæ tunicæ ita agglutinetur, ut aperiri oculus non possit: Ancyloblepharon. *συμφυῶντας Paulus, Celsus ἀγκυλοβλέφαρον, inuiscationem Auicenna uocat. Superior etiam* Lagophthalmos *palpebra ita quandoq; conuellitur, ut album oculi non tegat: λαγωφθάλμους, id est, leporinos oculos habentes, qui hoc patiuntur, uocant Græci. Auic. ascera, & palpe*Ectropion. *bræ inuersationem. Idem inferiori contingit, & ἐκτρόπιον Græcis est.*

Psorophthalmia *Fit & in eis pruriginosa quædam scabies, ψωροφθαλμίαν uocat Paulus, Galenus ψωριῶντα βλέφαρα καὶ κνησμώδεις κανθοὺς, Auic. scabiem & pruritum, Ha*Trachoma. *liabas pruriginem. Exasperantur quandoq; intrinsecus, & τράχωμα hæc passio à Paulo dicitur, à Celso aspritudo. Quod si asperitas in tantum crescat ut rendi ui*Sycosis. *deatur, σύκωσις ab eodem dicitur, ficosa palpebra à Latinis: si antiquatur, et callum* Tylosis. *obducit, τύλωσις. Vniuersa autem hæc Auicenna eodem de scabie cap. comprehendit. Haliabas species pruriginis facit.*

Additur etiam quandoq; superiori palpebræ pinguis quædam, grauisq; materia, quæ uix attollere oculum sinit, leuésque pituitæ cursus, sed assiduos mouet. Paulus Hydatis uesica. *ὑδατίδα, Auicenna alsarnac, Celsus uesicam, Haliabas scissuram appellat.*

In eadem super pilorum locum tuberculum paruulum nascitur, quod à similitudine Crithe. *ordei à Græcis κριθὴ nominatur, & à nonnullis ποσθία, ab Auicen. ordeolum.*

Aliud ibidem huic non dissimile nascitur, diuersæ tamen figuræ, mobile: si huc atq; Chalazion. Grando in oculo. *illuc pellatur, χαλάζιον à Græcis, à nostris & ab Auicen. grando dicitur.*

*Adduntur ab Arabicis nõnullæ palpebrarũ affectiones, quas non facile est apud Græcos reperire: inter quas est quædam carnis pustulosa eminentia, quã ob similitu*Morus. *dinẽ uocat Auic. morũ: nec ad alium effectũ quàm ad σύκωσιν referenda uidetur.*

Susati. *Addunt & susati, quã dicunt esse carnem mollẽ intra palpebrũ, à qua fluit sanguis ruber, ater, aut uiridis. hæc autẽ ipsomet Auic. teste, est ad scabiẽ fortẽ referenda.*

Lapis. *Meminerunt & lapidis qui ad grandinem referendus est, & uocat i alintisac, tumoris uidelicet, ab inflatione, uel pituita, uel aqua, uel nigro humore geniti: qui non uidetur esse proprius morbus, sed sub generali tumorum diuisione reponendus, sicuti & acrochordones, quorum meminit Paulus.*

Dedecora pilorũ *Accidunt & pilis palpebrarum sui morbi uel dedecora. Aut enim concidunt, &* Madarosis. Milphosis. Mydosis. *à Græcis μαδάρωσις, uel μίλφωσις, uel μύδωσις passio uocatur. Auic. casum pilorum nominauit. Aut præter naturalem ordinem augentur: Paulus uocat δυστρι*Dystrichiasis. *χίασιν, Galenus τριχιῶντα βλέφαρα, Auicen. inuersos, uel additos pilos.*

Et hæc quidem de oculorum exterioribus malis dicta sint: ad aures accedam.

DE MORBIS AVRIVM.

Exit ex aure modo sanguis, modo pus, modo uermiculi: αἱματώδη ὦτα primũ Paulus: secundum πυοῤῥοοῦντα, sicut Galenus, Dioscorides autem ἰχωῤῥοοῦντα: tertium σκωληκιῶντα uocat. Latini aures uerminosas hoc ultimum uocant.

Crescit in eis caro, & uocant Græci ὑπερσαρκοῦντα. Deest aliqua eius pars, et κολοβώματα idem Paulus, Celsus curta. Tumores post eas nascuntur, et παρωτίδας uocant. Et hæc de auribus.

Hypersarconta. Colobomata. Curta. Parotides.

NARIVM AFFECTIONES.

Nasi exterior pars nullum proprium affectum patitur: interior duobus, & quidem uehementibus malis uexatur: alterum ὄζαιναν, πολύπουν reliquum, Græci & Latini uocant: in hoc caro multos ueluti pedes instar animalis polypi uocati habens, intra narium foramina concrescit: illud ulcus est putridum ab effluctione acrium humorum factum, plures crustas, & odorem fœdum habens. Ad alterum autem horum morborum referendi sunt morbi, de quibus agit Auicenna capite inscripto de hæmorrhoidibus alcarnabet, & ad polypum Pauli sarcoma.

Polypus. Ozæna.

DE LINGVA.

Linguæ proprium quid euenit, quod Paulus ἀγκυλόγλωσσον uocat: sub hoc breuior fieri lingua uidetur, duratis diminutisq; membranis linguam continentibus, aut duriore cicatrice ex ulcere derelicta. Auicenna abbreuiationem linguæ uocat.

Ancyloglossoi.

Nascitur & sub ea tumor cum inflãmatione præcipue in pueris, βάτραχον Græci, Auicenna ranulam, uocant.

Batrachos. Ranula in lingua

Eidem alij quoq; affectus accidunt, resolutio uidelicet, conuulsio, excellens magnitudo, prominentia, ustio, rhagada, & tumorum omnia genera, de quibus propria capita scripsit Auicenna. Sed quia nihil peculiare, nec propria nomina habent, ideo à Græcis prætermissa quum sint, à me quoq; non aliter tractabuntur.

GINGIVARVM AFFECTVS.

In gingiuarum morbis παρουλίδες, & ἐπουλίδες à Græcis enumerantur: uoces quidem similes, sed res diuersas significantes. Est enim, ut inquit Paulus, παρουλὶς, abscessulus circa gingiuas factus, qui nisi solutus fuerit, suppuratur. ἐπουλὶς uero ab eodem definitur, superflua caro ex inflammatione in extremo molari dente, cui dolor quandoq; & febris iungitur. Celsus parulidas (licet corrupte in uulgatis codicibus parotides legantur) tubercula quædã dicit esse in gingiuis iuxta dentes dolentia. Haliabas auralem illud, hoc abulem uocauit. Auic. beralem & carnem additam.

Parulis. Epulis. Celsi locus emendatur.

Sanguinem quoq; emittunt ulcera, corrosionem, fistulas, rhagadasq; patiuntur, excarnes, laxæue fiunt. Quæ omnia quum satis per se nota sint, nihil amplius hoc loco de eis dicemus, sicuti nec de labiorum tumoribus & scissuris: sed ad internas oris partes conuertemur.

DE ORIS VITIIS INTERNIS.

In his mala adueniũt ulcera, præsertim in pueris, ἄφθας Græci uocant. In antiqua translatione libri de medic. secundũ loca, corrupte legitur ascæ. Quæ aut alba, aut rubra, aut nigra sunt, interdũq; crustas, his quæ ab igne fiũt nõ dissimiles, emittũt. Interdum quasi depascendo linguã & palatũ erodunt. Auic. alcola uocauit, Haliabas calaba. In intima uero oris parte, ubi gulæ & asperæ arteriæ principium, particula est à Græcis γαργαρεὼν dicta, ueluti plectrum uocis existens: & iuxta eam utrinq; uocata παρίσθμια. Gargareon hic, si fluctionem à capite suscipiens, longus & tenuis fiat, κίων uel κιονὶς, id est columna, uel columella dicitur. Inferiore eius parte crassa et

Aphthæ. Gargareon. Paristhmia. Cion. Columella oris.

[Staphyle. Antiades. Tonsillae.] orbiculari facta, σταφυλὴ, id est uua: παρίσθμια uero inflãmata & superaucta, ἀντιάδες uocantur. Auicenna paristhmia, amygdalas: gargareonem, uuam nuncupat: & propterea caput, ubi de affectionibus utriusq; partis agit, de uua, et duabus amygdalis inscribit. Paristhmia & eorum inflammatio, à Celso tonsillae nominantur.

AFFECTVS FACIEI.

[Distentio oris. Cynicus spasmus. Hypopia.] Ab ore ad faciẽ transeundũ. In hac fiũt diuersae uel passiones, uel dedecora. Pessima est, quã oris distentionẽ Celsus, Graeci κυνικὸν σπασμὸν, Auic. torturã faciei uocauit. Sub oculis uero, quod uox ipsa graeca designat hypopia, quae uox prolatione quidem alteri similis est per quam affectũ significamus, quem inter oculi mala numerauimus, in quo scilicet pus sub cornea uocata tunica cõtinetur: scriptura tamen diuersae sunt dictiones, sicut & significato: haec enim per o in secunda, & per υ in tertia syllaba scribitur, ὑποπύα, et à pure deducitur: illa per ι in tertia, & in secunda per ω, & ab oculo originem trahit, ὑπώπια, quasi subocularem diceres, & dehonestat potius faciem quàm laedit, quum contrà alius sit inter malos oculi morbos numerandus. Sunt autem ὑπώπια haec nigrores sub oculis contingentes, à sanguine compressis uenis exeunte, & sub cute permanente, [Sugillata.] sugillata Latini uocant: nec sub oculis tantum, sed quacunq; parte ob ictum caro liuescit. De his egit Auicenna lib. 4. capite cui titulus est, De sanguine mortuo, & lentiginibus magnis, & pano.

[Ionthus. Varus. Ficus.] Fit praeterea in facie à crasso humore tumor exiguus & durus, uocatus à Graecis ἴονθος, Celsus & Plinius uaros nũcupant. Fiunt & συκώδεις quaedam eminentiae in loco barbae, si tenuis & acris quaedam ueluti sanies crassis humoribus misceatur, ficus Latini uocant, de quibus inter capitis affectus suprà loquuti sumus.

[Lenticulae. φακοί.] Fiunt & lenticulae toto quidem corpore, sed praecipue in facie, & cum maiori mulierum molestia, φακοὺς uocant Graeci.

[Ephelides.] Est & alia cutis leuior infectio, quae saepius ex mora in sole, aliquando ab alia nõ absimili causa fit, ἐφηλίδας uocant Graeci.

[Stigma.] Est & uocatũ στίγμα, quasi punctũ dixeris uel uarietatẽ: alguasen Auic. nũcupauit: putauerim ego significari ea uoce infectionem quandam, qua uaria et quasi pũctis quibusdã interstincta cutis uidetur. Vernicatã uulgò dicũt, uariegatã uolentes opinor dicere. apud Auic. in 2. duob. locis, cap. uidelicet de kebikengo, id est batrachio, et de Iabrol, id est mandragora, pro stigmatibus legitur albaras. Sunt et aliae faciei defoedationes, quae quũ sint caeteris quoq; partib. cõmunes, inferius loco suo tractabuntur.

COLLI MORBI.

[Hernia gutturis] Iam ad collum descendendum. Huic proprius quidam accidit morbus, quem βρογχοκήλην Graeci uocant: nostri herniam gutturis, & gutturosos qui eo morbo dehonestantur: uulgus botiũ. Est autem tumor inter cutem & asperam arteriam, in quo modo caro, modo humor aliquis melli, adipi, pulti, aquae ue similis, includitur: interdũ etiam, ut ait Celsus, minutis ossibus pili immixti, adeò ut ad apostematis genus, de quo inferius agetur, referri debeat.

Meminit etiam Hippocrates inter puerorũ aegritudines alterius huius loci affectus, in quo ceruicis aliqua uertebra in interiora deflectitur.

Et

Et grauis quidem hic: sed illi grauiores, quibus quodam rigore neruorũ modo caput scapulis, modo mentũ pectori annectitur, modo intenta & immobilis ceruix manet: priorem Græci ὀπισθότονον, posteriorẽ τέτανον, mediũ ἐμπροσθότονον nominant. Nostri cõmuni & una uoce tetanũ. Auic. carzen, uel alcarzen. Celsus rigorem.

Opisthotonos. Emphrosthotonos. Tetanus.

MAMMARVM MORBI.

Mulierum mammæ propria quædam & ipsæ habent mala: nam abundat supra modum in eis quandoq; lac, ut propterea & doleant, & inflammentur: σπαργῶντας eas uocant Græci. quandoq; instar casei lac in eis cõcrescit, & χονδριῶντας appellant. Auicenna illud lactis superfluitatem, hoc caseationem uocauit. Interdum si fortè pilum hauserit mulier, uehementissime dolet, magnaq; sæpenumero interdũ exoritur febris. τριχίασιν uocat Aristoteles hoc malum, Latini pilarem.

Lactis superfluitas & caseatio. Pilo hausto mãmas dolere. Trichiasis.

DORSI MORBI.

Nec dorso sua quoq; desunt mala: modo enim extrorsum spina flectitur, modo introrsum, modo in obliquũ: ὑβοὺς, uel κυφοὺς, uel κυρτοὺς primos Græci uocãt, gibbos Latini: secũdos illi λορδοὺς, Latini regibbos: tertios illi σκολιωμένους, Latini obliquos.

Hybi. Cyphi. Cyrti. Lordi. Regibbi. Scoliosi.

OBSCOENARVM PARTIVM MORBI.

Obscœnis partibus hi peculiares morbi adueniunt: σατυρίασις, quæ saltus quidam pudendi est, seminalium uasorum tentionem cum inflammatione sequens: & nisi saltus & palpitatio illa cesset, incurrere resolutionem, aut conuulsionem eorum uasorum patientes solent, celeriterq; cum uentris tumore & frigido sudore intermori. Auicenna acrain, & arsacon uocat, mulieribus quoq; faciens cõmunem. Error tamen est in cõmunibus exemplaribus, morbum frigidum dicentibus, quum calidus ualde sit. Paulus euenire quidem interdum ait mulieribus, sed raro.

Satyriasis. Error exemplarium cõmunium Auicennæ.

Πριαπισμὸς auctio uirilis membri est secundum longitudinem & rotunditatem, apta permanere sine impetu ad uenerem. Auicenna scripsit de eo, capite cui titulus, De multitudine erectionis absq; desiderio, & de priapismo. Haliabas priapismum erectionem, satyriasin titillationem nominauit.

Priapismus.

Tegitur interdũ penis glans, ita ut nudari nõ possit: Græci φίμωσιν uocant. Interdum ita est detecta, ut tegi non ualeat, & etiã φίμωσις uel περιφίμωσις à quibusdam nominatur.

Phimosis. Periphimosis.

Exit aliquando uigilantibus semen nolentibus nobis, γονοῤῥοίαν Græci, nostri corrupto uocabulo gomorheã uocant. Exit & per somnia, & uocant Græci ὀνειρωγμὸς, imaginariam uenerem Latini.

Gonorrhœa. Onirogmos.

MORBI TESTIVM.

Nec testibus sua desunt mala: laxata enim aliquando scroti cute, interioribus in sua sede manentibus, fit fœditas, quam Auicenna mollificationem uocat, Paulus ὀσχέου ῥάκωσιν.

Racosis.

Aliquando fracto uel producto peritonæo, in scrotum corpus aliquod descendit. Et si intestini fuerit portio, ἐντεροκήλην Græci, Latini intestinorum ramicem, Auicenna rupturam, herniam, & ramicem.

Enterocele. Ruptura. Hernia. Ramex.

Si descendit omentum, ἐπιπλοκήλην Græci, omenti ramicem Latini, Auic. zirbi ramicem nominat.

Epiplocele.

Hydrocele. *Si humor lentus, Græci ὑδροκήλη, Latini & Auic. ramicem aquæ. Descendit etiam aliquando res quædam feci similis, aliquando sanguis, aliquãdo flatuosus spiritus, à rebusq́; ipsis locum opplentibus singuli affectus nomen accipiunt. Interdum uero dura concrescit caro, & σαρκοκήλην Græci dicunt, nos carnosam herniam.*

Sarcocele.

Cyrsocele. Varicosus ramex. *Interdum uenæ ultra modum repletæ glomerantur, κυρσοκήλην Græci, nos uaricosum ramicem dicimus.*

Aliquando plura ex his miscentur, & nomen compositum affectio sortitur: apud Græcos tamen longe quàm apud nos cõmodius. Vbi enim omentum simul cum intestinis descenderit, ἐπιπλοεντεροκήλην uocant. Nos intestini simul & omenti ramicem possumus appellare, atq; pariformiter reliquas.

Epiploenterocele.

At si corpora hæc non intra scrotum descendant, sed in inguine retenta intumescere locum faciant, βουβωνοκήλην Græci uocant, nos inguinis ramicem.

Bubonocele.

Exomphalos. Vmbilicus prominens. *Si uero in umbilico, ἐξόμφαλον Græci, Auicenna umbilici augmentum, Celsus prominentem, Plinius procidaum umbilicum uocat.*

MVLIEBRIVM LOCORVM MORBI.

Sua etiam mala mulierum genitalia patiũtur: clauditur enim aliquando, uel à primo ortu, uel casu aliquo illud ostium, quod sæpius nimis patere uiri querũtur: clausas Auicenna uocat, Græci ἀτρήτους, id est, imperforatas, cum à natura: sed φίμωσιν, cum casu euenerit, appellant. Est & quando μύσιν.

Phimosis. Mysis.

Descendit interdum uterus magis, minúsue: augmentum matricis Auicenna, Paulus πρόπτωσιν, id est casum, uocat: Celsus os uuluæ procidisse tunc dicit: Plinius uuluarum procidentias uocat.

Proptosis.

Duratur & plerũq; uterus: & si hoc absq; dolore fit, cum inæquali tumore & magna ad tactum repugnantia, σκίῤῥος simpliciter dicitur: si minus repugnat tactui, et cum mediocri dolore est, σκίῤῥωμα. consistit hoc autem præcipue in ceruice eius.

Scirrhus. Scirrhoma.

Fiunt in eodem ostio uteri eminentiæ quædã, modo rubræ, modo albæ, & ferè absq; dolore: quæ quoniam corymbis thymi similes existunt, θύμοι, id est thymi uocantur.

Thymi.

Extolluntur interdum per ambitum ueluti tubercula sanguinem fundentia, quæ à similitudine extremorũ in pugno clauso in quatuor digitis nodorum, κονδυλώματα à Græcis uocantur. Hæc omnia eodem capite Auicenna comprehendit, quod de hæmorrhoidibus bothor, & clauo in matrice apparentibus inscripsit.

Condylomata.

Nymphe. *Crescit quibusdam νύμφη, id est, membranosum id corpus quod in medio pudendi est, adeoq; crescit, ut instar uirilis membri tendatur, & ad concubitum incitet.*

Quibusdam caro adnascitur totum pudendũ implens, & in exteriora instar caudæ prominens, quæ à caudæ similitudine κέρκωσις à Græcis nominatur. De his agit Auicen. cap. cui titulus, de carne addita & longitudine allakie, et apparitione sicut uirga, & rei nominatæ sursus. Et hæc quidem mulieribus propria.

VTRIQVE SEXVI COMMVNES AFFECTVS.

Hermaphroditæ. *Illud uero utriq; sexui cõmune, quod utrũq; utriusq; sexus uideri facit: hermaphroditas Græci pariter & Latini appellant. quorũ tres in uiris differentiæ, una in mulieribus: in uiris enim similitudo muliebris pudendi, aliquando in scroto, aliquando in perinæo*

perinæo apparet, aliquãdo per medium scrotũ urina exit. In mulieribus supra pudendum per pubẽ uirilis membri cum duobus testibus forma prominet. Hæ sunt quæ in obscœnis membris contingunt affectiones: in quibus describẽdis si obscœnis quoq; uerbis usus uideor, ignoscendũ est, alioqui nulla in uerbis turpitudo, si Stoicis credimus. In uerbis turpitudo nulla.

MORBI EXTREMORVM MEMBRORVM.

Extrema demum membra, pedes uidelicet ac manus, proprios quosdam perpetiuntur affectus. Circa unguium enim radicẽ abscessus malus contingit, παρωνυχίαν Paronychia. *Græci, Arabes & nostrates corrupta uoce, panaricium, Latini reduuiam uocant.* Panaricium. Reduuia.

Fit & eodem loco, maxime in pollicibus, manus quidem ferè post paronychiam, pedum uero ob ictum, ut propinqua ungui caro ita crescat, ut partem unguis abscondat: πτερύγιον Græci uocant. Pterygion.

Nascitur & supra ungues asperitas quædam, λεπρὸς Græci, Plinius scabros, Scabri ungues. *Auicenna baras, & lepram patientes ungues uocat.*

Fiunt & per hyemẽ in digitis pedũ præcipue & in calcaneis, tumores quidam cũ liuido rubore, qui nisi citò occurratur, in ulcus trãseunt, perniones latine uocati, græce χίμετλα, uulgò mugas, uel bucãtias dicũt. Perniones. Chimetla. *Meminit Celsus inter ulcera, nec ullum eis peculiare nomen adscribit, sed ex hyberno frigore in pedib. manibusq; oriri dicit.*

DE MORBIS QVI CERTAM SIBI SEDEM non determinant.

Et de his quidem exterioribus morbis, quæ peculiarem aliquam sibi sedem decernunt, dictum hactenus sit: si qua enim desunt, ad aliquod eorum quæ dicta sunt, uel dicenda, (ni fallor) referri ualent. Tempus est ut ad eos qui in toto corpore uagantur, hoc est, qui nullam certam sibi sedem deposcunt, transeamus. Ex his quidam ad tumorum genus, quidam ad ulcera spectant. Tumores aut ab humoribus fiunt, aut à flatuoso spiritu, qui quandoque sub cute, quandoque sub circumossalibus membranis, quandoq; in uentre, quandoq; in intestinis, quandoq; in medio horum & peritonæi colligitur, quod Græci ἐμφύσημα, Auic. apostema uẽtosum uocat. Emphysema. *Si ab humoribus, aut calidi, aut frigidi sunt, aut mixti. Calidi aut fiunt à sanguine bono, & φλεγμονὴν Græci, Latini inflammationẽ uocant.* Phlegmone. *Aut à bile, uel feruenti, & tenui sanguine, uel sanguine & bile calidioribus: ἐρυσίπελας illi, hi ignem sacrum.* Erysipelas. Ignis sacer. *Frigidi uel à tenui pituita, & illi οἴδημα, nostri laxum tumorẽ uocare possunt, Auic. undimiam.* Oedema. *Aut ab humore atræ bilis, uel crassa & tenaci pituita: σκίῤῥον illi, Latini duritiẽ, Arabes sephiros uocãt.* Scirrhus. *Miscẽtur aliquãdo simul hi tumores, & si alter alteri dominetur, dominantis nomen præponitur, ut phlegmone dominãte erysipelati, phlegmonẽ dicemus erysipelatoden.* Phlegmone erysipelatodes. *Si pares sint, per copulam coniungimus, phlegmonem dicentes & erysipelas.* Phlegmone & erysipelas. *Atq; ad hoc exempli reliquos etiã, si triũ uel quatuor sit cõmixtio.*

Et hi quidem sunt principales tumores. Sunt uero & nonnulli qui licet sub aliquo dictorum generum comprehendantur, uarijs tamen ex causis diuersa sortiti sunt nomina: sicuti phygethlon, phyma, & bubon, laxarum partium, quas Græci uocant adenas, affectus. φύγεθλον enim Græci uocant inflammationem erysipelatoden, uel erysipelas cum inflammatione. Phygethlon. *Celsus definit tumorem non altum, latum, in*

[Panus.] quo quiddam pustulæ simile est, Panumq́; uocari à nostris dicit, ad similitudinẽ figuræ.

[Phyma. Tuberculum. Terminthon. Helcodes pustulæ. Bubo.] Φύμα, quod tuberculum à Celso dicitur, uocant tumorem qui citò augetur, & ad suppurationem accelerat. Huius speciem Oribasius statuit τέρμινθον, cui suprà infraq́; adiacet bulla nigra, qua fracta excoriatio quædam apparet. Hos uidetur Celsus helcodes nominasse pustulas: bubonem, simplicem eorum locorũ inflammationem. Galen. lib. 3. in sextum Epidem. Τέρμινθοι sunt, inquit, adnascentiæ quædam nigræ, in cruribus præcipue factæ, colore & magnitudine terebinthi fructui similes. Auic. sub cap. de Althohoino, uidetur hæc omnia cõprehendisse, curam tamen magis applicat pestilentiali: sequenti uero capite, cuius uidelicet titulus est de Apostematibus accidentibus in glandulis, ponit curam huiuscemodi tumorum non pestilentialium.

[Dothienes. Furunculi.] Duritie sola à phymatibus differũt uocati à Græcis δοθιῆνες, ait Galenus. Celsus acutie etiã differre dicit, phymaq́; rotundius et planius esse, & sæpe maius. Paulus, δοθιῆνες sunt, ait, tumores cum abscessũ à crassis humoribus geniti, qui in carnosis præcipue locis consistunt & sunt satis mites, nisi cum profundi fuerint, quia tunc coniunctam habent malignitatem. Auicenna de his scribit capite de Aldemurenul. Celsus furunculos uocat, dicitq́; esse tuberculum acutum, cum inflammatione & dolore.

[Gangræna. Sphacelus. Syderatio.] Sunt etiam prope phlegmonem, ut Galenus inquit, carbunculi & gangrænæ: imò γάγγραινα, ait idem Galenus, inter maximas phlegmones est reponenda, quæ ad mortem ducit membrum, & nisi præstò sanetur, præter hoc quod moritur facile patiens particula, transit quoq́; ad proximas partes corruptio, & totius corporis uita aufertur. Retinet gangrænæ nomen hæc affectio, donec insensibile penitus factum est membrum, tunc enim à Græcis σφάκελος dicitur, à Latinis syderatio, Auicenna corrupte ascachilon dixit, in eoq́; duos gradus intellexit. Quando enim ad partes continuas transit corruptio, esthiomenon uocauit: quo nomine in alia re utuntur Græci, sicuti paulò inferius demonstrabo.

[Carbunculus. Anthrax.] Carbunculus uero, quem ἄνθρακα uocant Græci, magna ex parte à bulla quadam exoritur, his simili quæ ab igne excitantur: quandoq́; sine ea, sed ita tamen ut pars læsa incendatur. Sequuntur unica, uel plures instar milij bullæ: quibus perfractis, ulcus cum crusta apparet cinerulenta, uel nigra, circunstansq́; caro flamminulenta fit & nigrescit. Galen. lib. 6. de med. secundum genera, uidetur sub ulcere reponere. Ita enim definit: ἄνθραξ est ulcus escharam celeriter faciens, cum forti totius circunstantis particulæ inflammatione. Auic. de eo scribit cap. de pruna & igne Persico.

[Aneurysma.] A sanguine quoq́; fit, uocatum à Græcis ἀνεύρυσμα, nostri corrupta uoce emporisma, & matrem sanguinis dicunt. Fit autem quoties aperta arteria cutis superiacens integra est. Spirituosus enim sanguis ab arteria exiens in altum cutem attollit.

[Herpetes. Herpes esthiomenus. Herpes miliaris.] Et hi quidem tumores ad genus φλεγμονῶν pertinent. Ad erysipelata uero uidentur aliquo modo referri, uocati à Græcis ἕρπητες. Fiunt enim et hi à flaua bile, sed alteri humori commixta: ex quibus uocatus ἕρπης ἐσθιόμενος fit à bile crassa et acri, quæ totam cutem ad carnem usq́; exulcerat. Herpes autem simpliciter dictus, qui solam superficiem quasi urit à tenuiore: sicuti miliaris à tenui minusq́; acri & calida, et propterea bullulas paruas in cute excitat milio similes. Aetius et Oribasius

mixtam

mixtam bili pituitam, hunc facere tradiderunt. Auicenna formicas tria hæc mala uocauit, nominisque similitudine deceptus, quoniam Græci μυρμηκίας, id est formicas, genus quoddam uerrucarum uocant, eodem capite uerrucas illas cum herpetibus turpissimo errore cōmiscuit. Quem lapsum, sicut alios multos, ante nos agnouit Nicolaus Leonicenus, in extirpandis barbarorū erratis censor acerrimus. Celsus sub ignis sacri nomine hæc uidetur significasse.

Formica. Error Auicennæ Laus Leoniceni

A bile etiam ferè proueniūt φλύκταιναι à Græcis uocatæ, de quibus agit Auicenna capite de uesicis, & inflationibus.

Phlyctenæ.

Ad tumores pituitæ pertinent nōnulli tumores sub apostematis nomine à Græcis comprehensi, ab Haliabate selaa dicti, Auic. nodos uocat. Quorum iuxta diuersas materias in eis contentas, diuersæ sunt species. Si enim ueluti adeps sit, quod continetur, στεάτωμα à Græcis, à nostris adipinus nodus nominatur. Si ueluti mel, μελικηρὶς ab illis, à nostratib. melleus nodus. Si ueluti puls, ἀθήρωμα ab illis dicitur.

Steatoma. Meliceris. Atheroma.

Est & apostematum huiuscemodi genus in quo res aliæ continentur, ut ueluti cænum, urina, thrombus, mucus, ossa, ungues, pili, lapides, arenæ, ostraca, ligna, carbones. huius mentionem fecit Auicenna capite inscripto, de exituris calidis, & dicit se de eo tractaturū inter dubelet frigida: nullum autem est caput tali inscriptione, de exituris frigidis, nec ad aliud caput referri posse uidetur, præterquam ad nodos quos definit dubeleta pituitosa.

Diuersæ res in apostematibus contentæ.

Huc quoque spectant uocata à Græcis γάγγλια, ab Auicenna Glandulæ. Differunt à uocatis nodis, quia oblique tantum mouentur, non autem uersus exteriora & interiora, sicuti illi: stupidumque quendam, dum premuntur, sensum præbent. Eueniunt, inquit Paulus, in pluribus corporis partibus, sed in his præcipue quæ mouentur, ut manibus pedibúsue. Et licet Auic. ut diximus, de his scripserit proprio capite de glandulis inscripto, eorūdem tamen (quanquam, ut arbitror, inconsiderate) mentionem fecit in tractatu de Nodis, circa finem capitis quarti et quinti, inueniri nodos proprie in iuncturis dicens, & constrictione cum rebus grauibus curari.

Ganglia. Glandulæ.

Scrofulæ quoque uulgò uocatæ à pituita fiunt, quæ nihil aliud sunt quàm indurati adenes, in collo, alis, & inguinibus præcipue consistentes, dicuntur à Græcis χοιράδες, uel à chœradibus petris per marinas aquas transparentibus, uel à suibus multiparis animalibus, & eo morbo frequenter affectis. Latini uocant Strumas. Et hi quidem sunt tumores à pituita generati.

Scrofulæ. Chœrades. Strumæ.

Ad eos qui atræ bilis sunt, pertinent uocati Cancri, de quibus superius etiam aliquid tactum est, à Græcis καρκῖνοι & καρκινώματα, uel quia uenæ circa eos plenæ, & extentæ instar pedum animalis cancri sunt, uel quia adeò pertinaciter hærent loco quem apprehenduut, ut cancer animal. Fiunt ab atra bile efferuescente: quæ si acrior fuerit, ulceratos cancros operatur. Celsus Cancrum à carcinomate ita seiungit, ut illum ab his quæ extrinsecus incidunt, oriri dicat & serpere, hoc corrupta interius aliqua parte innasci. Cancrum in multas species deducit, erysipelas scilicet, gangrænam, & ulcus nigrum.

Cancer. Carcinoma.

Ab his differt uocata à medicorum uulgo Lepra, uel S. Lazari morbus, & à

Lepra.

l

Elephantus.

Græcis ac Latinis Elephantus, uel ἐλεφαντίασις, quod eam faciens humor non est unico loco, ut in Cancro, contentus, sed in totam exteriorem partem expellitur: qui humor, ut ait Galenus, ab initio est sanguis, atræ bilis naturam habens, procedente uero tempore exacte ad atram bilem conuertitur, quo tempore fœtidi & aspectu horribiles sunt huiuscemodi morbum patientes.

Error circa morbum Gallicum.

Lepra Græcorũ alia est à lepra recentiorum.

Elephantia.

Cauendum autem ne nomine decepti hunc morbum cum elephantia Auic. & multorum Arabum confundamus, qui elephantiam definiunt pedum tumorem. Cauendum & illud, ne recentiores quosdam secuti, morbum, qui Gallicus uocatur, elephantiam putemus. Nã, ut inferius, Deo dante, ostendemus, nouus hic morbus Gallicus uocatus, ut nouus est, ita & antiqua caret nuncupatione. Cauendum demum, ne quis eadem uocum similitudine deceptus, uulgarẽ hanc lepram, quæ, ut dictum est, elephantia à Græcis dicitur, eandem putet cum morbo à Græcis lepra uocato: hæc siquidem adeò similis scabiei est, ut uix ab ea discernatur, ambæq; solam cutem occupant: cum elephantia carnem quandoq; totam depascatur, & ad ossa usq; ingrediatur. Vt uero discrimen lepræ à lepra noscatur, non ab re fuerit naturam Græcorum lepræ melius declarare, præsertim cum & ipsa à simili humore, atra scilicet bilis generetur.

Lepra & psora in quibus conueniant, differãt'ue.

Psora & scabies idem.

Impetigo.

Lichenes.

Sciendũ igitur λέπραν & ψώραν affines esse affectus, asperdinẽ uidelicet cutis cum pruritu, & corporis colliquatione, ab eodẽq; fieri humore, id est, atra bile: differre, quod λέπρα cum manifestis squãmis cutem profundius per circulũ depascitur, ψώρα superficiẽ tantum uarijs figuris lædit, & furfuracea quædã corpora remittit. ψώρα à Latinis scabies uocatur: lepra nomen suũ ideo apud Latinos seruauit, quia aliud nõ inuenit. Licet sint nonnulli qui impetiginem uocari à Celso cõtendant, quum tamẽ ab ea manifeste differat, sicuti intellecta impetiginis natura facile dignoscetur. Est enim impetigo, id quod Græci λειχῆνες uocant. Fiunt lichenes, teste Galeno et Paulo, mixtis saniebus, tenuibus & acribus, cum alijs crassis, & celeriter in lepram & scabiem transeunt. Non sunt igitur lichenes lepra, si proprie loqui uolumus, alioqui idem in seipsum mutaretur. Definitiones etiam in libro definitionũ positæ, quanquam liber ille nec Galeni sit, nec Galeni dogmatis in multis consentiat, ostendunt res esse diuersas, lepramq; addere supra lichenas cutis, in contrarium habitum mutationem, dolorem, & squammarum resolutionem. Est igitur impetigo latine dicta, λειχὴν græce, leuis cutis infectio, uulgò dicta uolatica, quæ dum talis manet, cum sola uidelicet cutis aspredine ac pruritu, impetiginis nomen retinet: dum peior fit, nomen, sicuti & formam mutat. Si enim manifestas squammas facit, satisq; profunda est, Lepra dicitur: si per extimam tantum superficiem extenditur, & furfuracea corpuscula emittit, ψώρα à Græcis, à nobis scabies uocatur. Sciendum tamen non omnem cutis infectionem uulgò, & à medicis etiam multis uocatam scabiem, esse puram & ueram scabiem: sed quemadmodum diximus impetiginem in scabiem aut lepram transire, ita dicendum scabiem in alios frequenter mutari morbos, ipsa quoq; scabie simul uel in eadem, uel in alia corporis particula permanente, ut furunculos, phlegmonas, erysipelata, rhagadas, profunda & crustacea ulcera, psydracia, exanthemata, herpetas, & id genus multa. Latius igitur patere scabiei nomen apud nostros liquet, significari

Galeni non esse librum qui inscribitur, Definitiones medicæ.

Impetigo quæ propriè.

Lepra.

Psora.

Scabies.

Scabiei nomen late patere.

significari tamen proprie per illud, affectum à Græcis ψώρων uocatum, adeò notum est, ut mirari satis non poßim, fuiſſe apud nos magni nominis uiros, qui Albaram nigram Auicennæ, scripſerint eſſe pſoram Pauli, & Græcorum, præſertim cum legerent apud Auicennam, Albaram nigram emittere ſquammis piſcium ſimilia, eſſe uehementer aſperam, adeoq; malignam, ut præuia ſit ad lepram ſuam, id eſt, elephantiam, affectio, et quod nõ ſanatur ſi ſit antiqua: quæ nemo neſcit ſcabiei, uel quod idem eſt, pſoræ, non conuenire, quã in ſuperficie magis conſiſtere ſcripſit Paulus, nec ſquammis piſcium, ſed furfuri ſimilia emittere, ut ſuprà quoq; oſtenſum eſt.

Error quorũdam in Albaras.

Omnia autem hæc melius cognoſcentur, ſi Albaras ab Auic. uocatæ, & Morpheæ eius ſociæ natura explicetur: quarum tanta eſt affinitas, ut eodem capite de utraq; ſcripſerint autores, & Celſus uno uitiliginis nomine utranq; cõprehenderit.

Eſt autem Vitiligo, ſi genere quodam comprehendatur, fœdus cutis color, ex malo particulæ habitu proueniens, nutrimentum bene aßimilare nõ potentis: eiusq; alia ſolam cutem inficit, alia altius deſcendit, adeò ut carnem quoq; contingat, ac pilos colo ret, & utraq; albo uel nigro præcipue colore cõmaculet. Primam, id eſt, eam quæ ſublimior quum ſit, ſolam attingit cutem, ſiue alba, ſiue nigra ſit, Græci eadem uoce ἄλφου uocant, Auicenna Morpheam. Celſus unius uocis ſequutus, albam, leucam alphon: nigram, melan nominauit. Altera, quam profundiorem dixi, à Græcis, & Celſo Leucæ, ab Auicenna & ferè Arabicis autoribus Albaras dicitur. ferè dixi, quoniam Haliabas lepram uocauit. Eam, ſicuti & primam, Auic. in albam & nigram diuiſit, diuiſione utiq; uocis in ſua ſignificata, nõ generis in ſpecies: ipſo etiam met Auic. teſte, nigram genus eſſe diuerſum ab alba dicente, eamq; tali modo deſcribente, ut, quemadmodum ſuperius notauimus, ambigi non poßit, quin eum affectum intellexerit, quem Græci λέπραν uocant: ut uel ex his intelligi poßit, quàm parum nominibus ſit fidendum, niſi res bene fuerit explorata: quando & lepræ nomen leuem morbum apud Græcos, à ſcabie non multum differentem, apud Auic. grauiſsimũ, ac pernicioſiſsimũ, apud Haliab. fœdum quidem, & difficile curabilem, non pernicioſum tamen ſignificat. Et hoc nomen Albaras apud Auic. modo ἄλφου, modo Græcorum lepram. Et de his quidem ſatis, & fortè plura quàm deſiderares. Sed nominũ confuſio longiorem me eſſe coëgit, ut ſcilicet rerum confuſio, quæ ex nominibus non bene intellectis ſequi ſolet, effugeretur.

Vitiligo. Alphoi. Morphea. Leuce. Albaras. Tria ſignificata à diuerſis per lepræ nomen.

Ferè autem & hi affectus ab atra bile procedunt, ad quam etiam referuntur uerrucæ ab Auicenna uocatæ latina uoce, quæ proprie æditiorem montis partem ſignificat. Quoniam igitur tumores iſti inſtar monticulorum quorundam in cute eminent, ideo uerrucæ dicti ſunt: à uulgo porra dicuntur, quia quandoque intra ſe fila quædam continent porrorum radicibus non diſſimilia. Græci nomen nõ habent quo omnia genera complectantur, ſed quanque proprio nomine ſpeciem nuncupant. ἀκροχορδόνας quidem eas quæ ſub cute coëunt, infra tenues, ad cutem latiores, ita ut ſuſpendi uideantur. Auicenna clauos. Quæ è cõtrario ſe habent, hoc eſt, ima parte qua ad cutem uergunt, latiores, ſuprema anguſtiores, uocant μυρμήκια, ac ſi formicales diceres: quoniam dum attrectantur, morſui formicarum ſimilem inferunt dolorem, ἥλους illi,

Verrucæ. Acrochordones. Myrmecia. Elos.

nos clauos, Auicenna almismar, albas rotundas clauorum capiti similes: quæ alijs quidem partibus, præcipue uero digitis, plantisq; pedum contingunt, cum dolore & incedendi impedimento.

Thymum uel thymium.

Est & uerrucula fabæ græcæ magnitudine super corpus iacens, imà parte & ipsa tenuis, summa latior & aspera, unde & sanguinem quandoq; fundit in manus, et pedis planta, feminibus, præcipue uero circa pudenda contingens: Græci & Celsus thymum, uel thymium uocant, quoniam thymi herbæ capita repræsentat. Auicenna uidetur tusium, uel, ut alia habet litera, tarsecum nominasse, reponitq; inter uerrucas dicit: licet ab eis eo differat, quod saniem, uel materiam quandam (ut Hebræi legunt) sub se continet: melius tamen legemus sanguinem, quoniam (ut superius dictũ est) thymi quandoq; sanguinem fundunt.

Ex uerrucarum quoque genere sunt uocata ab Auicenna cornua, non alio à cæteris distantia, quàm quod cum oblonga sint, instar cornuum recuruantur.

Tylli. Calli.

A clauis nõ magnopere differunt calli, τύλλους quos uocant Græci, nisi quod per se indolorosi sunt, eodem quo cutis colore, neque sponte, sed ex labore obdurata cute gignuntur.

Vena medeni. Dracontium.

Ad atram quoq; bilem spectare uidetur morbus, quem Auicenna uenam medeni, Haliabas uenam saniosam, Græci δρακόντιον uocant, à sanguine atræ bilis naturam habente, uel ab exusta & ualde sicca pituita. Vermi quædam similia corpora sub cute consistunt, quæ & locum instar animalis mutare uidentur, & progressu temporis suppurationem in membro faciunt cum dolore. Aliqui uerum animal esse dicunt. Alij uideri quidem animal, sed non esse. Ab hac animalis forma dracontij nomen accepit. Infrequens, uel nullus est hic morbus in occidentali plaga, frequens in India, & Aegypti superioribus. Appellant quidam uenam ciuilem.

Pustulæ. Bothor.

Accidunt præter magnos hosce quos recensuimus tumores, in corporis superficie non infrequentius, paruæ quædã uel eminentiæ, uel maculæ: illas pustulas uel bothor, has cutis defœdationes uocant: quæ licet & inter se, & ab his tumoribus quos suprà nominauimus, differant, ab eisdem tamen humoribus fiunt, à quibus & magni, maioris tantũ minorisue ratione distantes. Harum pustularũ nõnullas, à sermonis consequentia & uocũ similitudine tracti, superius numerauimus, sicuti lepram, scabiem, impetiginem, alphon, leucen: nunc reliquas percurramus, ab his orsi quæ maiorẽ habent ambiguitatẽ, & in quib. magnos nostro æuo medicos anhelantes uideo desudasse, identidem inquirentes, sub quonam nomine de illis loquuti sint antiqui. Hæ sunt quæ uariolæ & morbilli ab Auicenna, à Raze exanthemata, & eulogium nuncupantur: nisi in hoc quoq; errarit Valla Placentinus, eius libri interpres, qui de pestilentia nõ recte ab eo inscribitur, alioqui rarò nõ errare in suis interpretationib. assuetus. Alsaharauius algidra & albasha, nũcupauit. Qua in re (mea sententia) non erat multũ laborandum.

Variolæ. Morbilli.

Si enim uariolæ (ut uoluit Auic.) sunt pustulæ sanguineæ, & morbilli ex bilis sanguinisq; fiunt mixtione, nihil certe addunt supra cõmunem pustularũ rationem, nisi quod per modum crisios, hoc est, cuiusdam ueluti iudicij, in malignis quibusdam febribus contingunt, & epidemialium contagiosarumq; ægritudinum more,

& pluri-

& pluribus eodem tempore accidunt, & de uno in alium uagando pertranseunt. Nihilq; supra earundem pustularum curationem, nisi quod repellendæ non sunt, sed potius ueluti naturæ opere genitæ, morbi materiam in ignobiliores partes expellentis, iuuandæ omni ingenio & prouocandæ. Quisquis autem hoc nouit, frustra est de nomine solicitus, quum quocunq; nomine uocitentur, eandem curationem desiderent. Si quis tamen pertinax adeò fuerit, ut morbum non posse curari putet, eius proprio ignorato nomine, pergatq; adhuc inquirere, sub qua uoce de eis scripserit Galen. dicam uocari ab eo exanthemata, quod aperte cognoscitur legenti cap. 11. lib. 5. artis curatiuæ, ubi pustulas in quadam pestilentia in asperarum arteriarũ interiore tunica, totaq; extima corporis parte contingentes, non alio quàm exanthematum nomine appellauit. Nec mirari quispiam debet, si superius inter morbos capitis & faciei exanthemata numeraui: non enim hoc maiore admiratione dignum, quàm quod erysipelata, aphthas, ophthalmias, atq; aliorum morborum plurimos qui in ea pestilentia uagabantur, eisdem nominibus appellauerit, quibus dum seorsum & sparsim adueniunt, appellare consueuit. Si quis uero adhuc aliud nomen inquirit, legat Hippoc. 3. libro Epidemiarum, in pestilenti constitutione aduenisse inter alios morbos dicentem, magna ecthymata. Quem locum enarrans Galenus, nuncupari ait ἐκθύματα tumores sponte in cute florentes, à crassis humoribus genitos: additq;, quod tenues humores exulcerationem potius faciunt quàm tumorem: crassi in tumorem cutem extollunt. Ex quibus certe uerbis licet colligere, non solum quo nomine uocati hi morbi ab antiquis sint, sed quo modo etiam inter se differant. Variolæ enim & scopuli à uulgo lingua Italica uocati, à materia fiunt crassiore, morbilli à tenuiore: & illi quidem ecthymata, magna quidem scopuli, minora uariolæ. Hi, hoc est morbilli, herpetes nominantur, de quibus eodem loco ait Hippoc. Herpetes multi magni. Magnos, ait Galenus, Hippoc. dixit, uel quia magnũ occupant locum, uel quia cum maligna contingunt erosione. Vidimus autem nos morbillos, quandoque altero tantum, quandoq; utroq; modo magnos. Et de horum quidem morborum nomine hæc sufficere puto, nisi quis latinum nomen adhuc desideret: cuius desiderio satis facturi, dicimus à Plinio uocari papularum, & interdum pituitæ eruptiones. Addunt medici Arabes, Zoar præsertim & Isac, peculiare quoddam his morbis, quod uidelicet ex malignitate sanguinis fiunt, quo in utero matris nutrimur, dum uel ab interna uel ab externa causa ueluti ebulliens, efferbuerit: et propterea necessariò cuiuis homini uel semel cõtingunt. Quæ res ut non temerè credenda, ceu sine ratione narrata solum, non probata: ita non obstinate penitus reijcienda, quando in eam cõmunis uulgi sententia concurrit, Aristotele monente, uulgarem famam non omnino inanem esse solere. Verum autem id sit uel nõ, haud multum referre puto, quum propterea non sit uarianda curatio: licet frustratoria uideri sic putantibus possit præseruatio: frustra etenim cauetur quod uitari nullo modo potest. Nisi dilatio, præseruatio quædam dicenda sit, quam & in morte ipsa omnino ineuitabili, omni ingenio molimur.

Morbillos Variolasq; uulgò dictas à Galeno uocari exanthemata.

Ecthymata.

Variolæ.

Morbilli.

Scopuli à qua materia fiant.

Magni herpetes qui.

Papularũ uel Pituitæ eruptiones

Arabum sententia de uariolis: cui non repugnat opinio Manardi & uulgi.

Sed de uariolis cum multa dicta sint, reliquas pustulas breuiter, quantum fieri potest, percurramus, à uaris incipientes, quos nolim quenquam uocis similitudine de-

Vari.

Ionthi.

ceptū, idem esse cum uariolis arbitrari. Hos, ut superius annotaui, ἴονθους Græci, lingua uernacula uulgus apud nos (ni fallor) cossi. Sunt autem tubercula duriuscula, in facie præcipue contingentia, quæ uel resoluuntur, uel exiguo ingenito pure maturantur. Paulus Aegineta, & ante eum Galen. ἴονθους definit exiguos & duros in uultu tumores. ἐπινυκτίδας definit Paulus ulcuscula instar bullæ exeuntia, subrubra, quibus eruptis effluit sanies subsanguinea: in die quidem non ualde, noctu uero multo magis quàm ulceris ratio exposcat affligentia. Pollux, pustulas subliuidas modice tumescentes & plenas sanguinis in tibijs & pedibus, ferè noctu maxime infestantes: à

Pustulæ liuentes

quo nominat Plin. pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Quas definitiones si quis cōtulerit his quæ de essere ab Auic. scribuntur, & de saire ab Haliabate, proculdubio iudicabit eundem affectum ab utroq; nomine significari. Si quis uero no-

Planta noctis.

mina attendat, Plantā noctis ab Auic. uocatā, esse Græcorū ἐπινυκτίδα putabit: à nocte enim uox & ipsa græca originem trahit. Si remedia utroq; capite apposita percurrerit, anceps in initio remanebit. Siquidem cap. de essere, nullum ex his inueniet quæ à Græcis in epinyctide præcipiuntur, sed ea ferè excripta ab his quæ legūtur apud Serap. Cap. uero de Planta noctis, cognoscet ipsum Auicennam, Rasim Almansorem sequutū, ubi agit de albasapho. Quod autem mihi de his pustulis uidetur, est, quod Græci ac Latini epinyctida, id Arabes essere, sere, uel saire uocare. Quod

Hidroa. Sudamina.

Græcis sunt ἱδρῶα, Latinis quibusdam sudamina, Plin. papulæ sudorum, id Auic. esse Plantam noctis, & Rasi albasaphū. Sunt autem sudamina hæc, Galeno teste, aphor. 21. lib. 3. ex genere pustularū in summa corporis parte hærentiū, quæ instar ulcerū cutem exasperant, fiuntq; (ut nomen ipsum indicat) ob multos sudores uel biliosiores, uel mordaciores, cutem mordentes & pruriginosam reddentes, ac per modum ulcerū exasperantes. Hæc Galenus. Ex quibus satis nota fit hæc affectio, puerulis atq; iuuenibus, his præcipue qui biliosi natura sunt, æstus tempore cōmunis, adeoq; facilis curationis, ut per se absq; ullo præsidio albicantibus quibusdam squammulis di-

Epinyctis pustula pessima apud Celsum.

missis sanescat. Epinyctis tantū abest ut facilis dici debeat, ut eam Celsus pessimā pustulam esse dixerit, colore uel subliuido, uel subnigro, uel albo, nec faba maiorem, in eminentibus partibus orientem, & ferè noctu. Plinius, quod & suprà diximus, pustulam liuentem noctibus inquietantem: quæ conditiones malam potius quàm bonam pustulam indicant. Vnus tamen adhuc restat scrupus, quoniam Auic. præter capita

Desudatio quid apud Auic.

illa ubi de sere & de Planta noctis agit, aliud quoq; scripsit, cui titulū fecit, Desudationes, quæ nomine ipso uidentur respondere his quæ à Græcis ἱδρῶα dicūtur. Quē amouentes scrupum dicimus, non tam nomina ipsa apud barbaros sequenda, quàm rerum descriptiones: quas si in his Auicennæ desudationibus sequamur, eas potius exanthematibus Celsi, quàm sudaminibus Galeni uidebimus respondere.

Legitur apud Auic. lib. 4. cap. de bothor leuibus, quæ dubio procul sunt quas pustulas albas uel lacteas Rasis & Serapion uocauerunt: apud Græcos uero nullum nomen inueni quod uideatur arabicæ illi nomenclaturæ respondere: sed quum remedia

Ephelides. Pustulæ lacteæ.

quæ ad eum affectum ab Auic. facere scribuntur, à Dioscoride ad ephelidas præcipiātur, uideri potest, quod Græci ἐφηλίδας, id Arabes appellasse pustulas lacteas

leues

leues uel albas: descriptio tamen earum ad Ionthos potius pertinet, de quibus inter morbos faciei superius meminimus, & post uariolas.

Mentio est quoq; apud eundem Auic. lib. 3. de quibusdam pustulis quas tunclu vàrum bothores uocat, & libro 4. aluatim: quas quum nigras esse dicat & uiridibus granis similes, proculdubio erunt quæ à Græcis autoribus τέρμινθοι uocantur, à nobis suprà inter phymatis species enumeratæ: siquidem Arabes, (ut constat ex Auicennæ lib. 2.) terebinthi fructum granum uiride nominant: has uidetur Celsus similes uaris facere, & dici à Græcis ἑλκώδεις, id est, ulcerosas putare. Termintbi.

Sunt & pustulæ apud Auic. lib. 4. glandosæ dictæ, quæ differre à Ganglio nõ uidentur, nisi maioris minorisúe ratione. Glandosæ pustulæ.

Latini autores, præter eas quas superius enumerauimus, quarundam pustularũ meminerũt, quæ à nobis prætermittendæ non sunt, ne prudentes scientesq; uideamur aliqua præteriisse, quæ huic nostro instituto & tuo desiderio essent necessaria.

Celsus inter pustulas meminit phyzacij, pustulæ parum durioris, subalbidæ, acutæ, ex qua quod exprimitur humidũ est. Ego quum phyzacij nomẽ nuspiam legerem, corruptam dictionem putaui, proq; ea legendum psydracium, de qua superius inter capitis morbos loquuti sumus. Psydracia.

Scribit idem Celsus de impetigine, eiusq; quatuor species facit. Quod magno argumento est, aliam rem eum intellexisse quàm lichenas: siquidem nullum legimus græcum autorem, tot genera in lichene agnoscentem. At è diuerso Plinius in principio libri 26. scribens lichenas omni æuo priore non Italiæ modo, uerumetiam uniuersæ propè Europæ incognitos, tanta fœditate, ut quæcunque mors præferenda esset: tanta contagione, ut osculo solo ueloci transitu inficerent: mentagramq; latine appellari: nec nominis impetiginis ullam mentionem faciens, rem omnino aliam ab impetigine uisus est eo loco significasse, longeq; peiorẽ affectum, quàm quem Græci lichenis nomine intellexerunt. Licet in medicinis quandoq; Græcorum lichenes impetiginem sit interpretatus: & apertissime lib. 20. cap. 1. lichenem esse Latinis impetiginem dixerit, sicut psoram scabiem. Impetigo & lichen idem sunt contra Plinium. Mentagra.

Est præterea apud eundem Celsum post impetiginis tractatum, capite in quo de duplici scribit papula, una leuiore, altera maiore, quam ἄγριον, id est, feram dicit à Græcis appellari: in utroq; tamẽ genere minus uitij quàm in impetiginibus agnoscit, adeò ut id quod difficilius sanescit, nisi sublatum sit, in impetiginem transire dicat. Papulæ.

Hæc omnia cum diligentius considerarem, atq; his conferrem quæ à Græcis, Galeno præcipue & Paulo, de similibus affectibus scripta sunt, tandem in hanc sententiam uem. Quæ sub duobus nominibus, impetiginis scilicet & papularũ, à Celso, & à Plin. sub lichene cõprehensa sunt, per plura à Græcis significari: fieri tamen omnia ex tenuibus acribusq; humoribus, diuersis portionibus cum crassiorib. admixtis: quã miscellam Galen. & Paul. in lichenibus ostenderunt. In quibus eam quoq; pro lichene agnouisse Galen. uidetur, quam lib. 26. Plin. in Italiam Tiberij Cæsaris temporibus primum importatam testatur: quinto enim lib. de medicamentis secundum loca, fœdissimam quandam impetiginem fieri in barba dicit, cum angustia & pruritu,

et quæ serpendo quandoq; ad oculos usq; procedit. Meminit præterea ionthosi cuiusdam affectus, quem principiũ esse dicit elephantiasis, sub quo affectu uidetur tertium & quartum genus impetiginis Celsi comprehendisse. Auicenna affectum elephantiasin præuenientem, albedsanem nũcupauit: cæteri Arabes alguasen: qua uoce Auicenna aliam rem intellexit, quam nempe suprà diximus Græcos στίγματα uocare.

Stigmata.

Hæc sunt quæ de minoribus his tumoribus pustulis uocatis mihi occurrere. Eueniunt præter maiores minoresq; quos recensuimus tumores, exteriori cuti nonnulla, quæ licet minime lædant, quia tamen dehonestant, maiori plerunq; tædio præsertim mulieribus sunt, quàm multi, lædentes quidem, sed latentes morbi. Horum quædam cõsequentia sermonis tracti suprà enumerauimus, deinceps quæ supersunt percurrere conabimur. Inter hæc præcipui sunt qui à Græcis σπίλοι, Plinius modo maculas, modo uitia cutis uocat. Est tamen ubi pro spilis uaros uerterit: &, quod magis quispiam miretur, furunculos recentiores panum appellant. Cauendum autem ne similitudine uocum decepti, quod nonnulli alioqui magni nominis medici peccarunt, cum panos apud Plin. legimus, eandem cutis maculam intelligamus: panus enim Plinio, quod & suprà monuimus, est φύγεθλον Græcis. Apud Serap. non semel pro spilis legitur liuor: apud Auicennam pro ephelide quandoque panus. Maculas albas uocat aliquando Serapion ἄλφους Græcorum, sicuti cap. de faba & de rubia tinctorum. μελανίαι græce, latine nigrores: cicatrices nigras Græci οὐλὰς μελαίνας.

Spili. Maculæ. Cutis uitia. Aliud significari per Panum apud Plinium & apud recentiores. Maculæ albæ. Melaniæ. Cicatrices nigræ.

Rugæ græce ῥυτίδες. Liuores Græci πελιώματα. Auic. uestigia percussionis. Huiuscemodi tamen uerberum uestigia uibices proprie Latini uocant.

Rugæ. Peliomata. Vibices.

Vestigia sanguinis, cap. de aceto, in Auic. legimus pro hypopijs, de quibus inter faciei uitia suprà loquuti sumus. Et cap. de calamento, pro eisdem hypopijs habentur uestigia nigra. ἴκτερος, inquit Paulus, est effusio bilis uel flauæ uel nigræ in totũ corpus: regium morbum Celsus & arquatum: Plinius fellis suffusionem: sunt qui auriginem, ab auri pallore: medicorum uulgus icteritiam.

Vestigia sanguinis. Vestigia nigra. Icteros. Regius morbus. Arquatus. Aurigo.

DE SOLVTIONE CONTINVI.

Fiunt præterea exterioribus in membris uariæ integritatis cõtinuitatis úe solutiones. In carne quidem ἕλκος dicitur, inquit Galenus, id est, ulcus, sicuti & uulnus. Auicenna plagam uocat, ubi nondum est pus, & ulcus ubi iam adest. In osse κάταγμα, uel ἄγμα, id est, fractura. In neruo σπάσμα, id est, conuulsio: & est continuitatis solutio, absq; uulnere contusis neruorũ fibris. Huius generis est & ἀπόσπασμα, id est euulsio, quod fit in coniunctionibus, hoc est ligamentis. Et ῥῆγμα, id est, ruptio absq; uulneratione in carne facta. sicuti & θλάσμα, id est, contusio uel collisio. fiunt duo hæc ex uiolento ictu, aut casu, aut uehementi alio motu, aut quia subitò & repente præter modum membra intenduntur. ἐγχύμωσις & ἐγχύμωμα, id est, effusio, magna ex parte fit cum ruptione & contusione: aliquando uero ex reseratione apertura úe uasis. Et ea quæ uocatur à quibusdam διαπήδησις, id est, dissultatio, altero quodam solutæ continuitatis genere: sanguis enim exiliendo ex uenis, sub cute ἐγχύμωσιν facit.

Vlcus. Agma. Spasma. Apospasma. Rhegma. Thlasma. Enchymosis. Diapedesis.

Soluitur interdum cõtinuitas ex corrosione, ἀνάβρωσιν uocant Græci: sed hæc ægritudo

Corrosio.

tudo composita est, quoniam secum habet ægritudinem aliam in quantitate diminuta, deficiente scilicet ea parte quæ est erosa. Fit corrosio uel ab interno, id est, ab humoribus malis erodentibus: uel ab externo, igne uidelicet, aut similem ei uim habentibus medicamentis. Facta ab interno, si ossa uitientur, ab Auic. & recentioribus spinæ uentositas uocatur. Spinæ uentositas

Fractura, quam κάταγμα & ἄγμα diximus à Græcis uocari, quum simpliciter profertur, de caluariæ, hoc est, cranij fractura, interdum à quibusdam solet intelligi: cuius ut plures sunt modi, ita diuersa sunt apud Græcos nomina, taliaq;, ut uix possint latine bene exprimi. Catagma. Agma.

Inter hos modos, siue species malis appellare, prius est ῥωγμὴ à Græcis dicta, ac si diceres rima, per longum procedens scissio, uel superficialis sit uel profunda, osse nõ transmutato: quæ si adeò arcta fuerit ut sensum effugiat, τριχισμὸς, uel τριχίασις, quasi capillaris dicitur: quæ, ut inquit Paulus, multis fuit mortis causa. Rhogme. Trichiasis.

ἐκκοπὴ, quasi dixeris effractio, est scissio in qua os læsum disruptũ est. At si pars oblæsa à reliquis ossibus recesserit, ἀποσκεπαρνισμὸς uocant, à securi facta denominatione, quod disruptum os uideatur, ac si securi esset percussum. Eccope. Aposceparnismos.

ἐκπίεσμα, est ossis in multas partes diuisio talis, ut rupta ossula ad membranam usq; cerebri descenderint. Ecpiesma.

ἐγγίσωμα fit ubi os perpessum, ita infra sanum subsidet, ut membranam cerebri contingat. Engisoma.

καμάρωσις, est diuisio ob quam ossa in testudinis formam, & quasi camerata uidentur. Camarosis.

θλάσις quum fractura non sit, inter fracturas tamen à nonnullis numeratur. Est autem contusio qua os quidem non frangitur, sed in interiora deflectitur. Thlasis.

ἀπόχημα, secundum nonnullos est quando non pars caluæ percussa, sed alia opposita perfringitur. Paulus hoc fieri posse negauit. Celsus solere ait euenire, ut altera parte fuerit ictus, & os altera fiderit. Recentiorũ turba Celso consentit, atq; inter eos Nicolaus Florentinus eius rei locuples & oculatus est testis. Hi sunt fracturarum caluariæ modi. Apochema.

At reliquorum quoq; ossium fracturæ sicuti uarijs & ipsæ modis contingunt, ita diuersa apud Græcos nomina inuenerunt.

καυληδὸν, ῥαφανηδὸν, & συκυηδὸν uocant Græci eam, quæ in ossis crassitie per transuersum fit, à rhaphanorũ uel brassicarũ (utrunq; enim ea uox apud eos significat) caulium, & cucumerum, quæ sic ferè perfringuntur, similitudine. Auicenna raphanalem, hastalem, & arundinalem. Cauledon. Rhaphanedon. Sycyedon.

σχιδακηδὸν, quasi scissionem diceres, quæ in longitudinem fit, nec in totũ ossis partes seiungit. Auicenna linealem. Schidacedon.

καλαμηδὸν, uel ad unguem, quæ secundum aliquam partem est recta, in extremo lunaris. Auicenna lunarem. Calamedon.

ἀλφιτηδὸν, uel καρυηδὸν, quæ in multas, & eas quidem tenues partes fit. Auicenna sanchiam. Alphitidon.

Apothrausis. Apocope.

ἀπόθραυσιν & ἀποκοπὴν, quando pars ossis ablata est. Celsus tria tantū genera facere uidetur. Verba eius sunt: „ Omne os modo rectum, ut lignū in longitudinē „ finditur, modo frangitur transuersum, interdum obliquum: atq; id ipsum nonnunquam „ retusa habet capita, nonnunquam acuta, quod genus pessimum est.

Exarthrema. Exarthrosis. Ecptosiæ. Ecptomata. Parathrema. Stremmata. Noui Dioscoridis interpretes lapsi. Luxata.

Soluitur & alio modo ossium continuitas, quando scilicet os ab osse seiungitur, cui à natura fuerat connexum: ἐξαρθρήματα & ἐξαρθρώσεις, ἐκπτώσιας & ἐκπτώματα uocant Græci: & sunt secundum Galenum ossium ex propria regione transmutationes absque fractura euenientes. Paulus excisionem esse ait articuli à propria concauitate ad locum insuetum, à qua uoluntarius motus impeditur: differentiasq; nullas habere, nisi maioris minorisq; ratione. Vbi enim perfecte exierit articulus, communi generis nomine ἐξάρθρημα, quasi exarticulationem dici: eo autem solum moto, nec penitus extra cauitatem recedente, παράρθρημα. Auicenna dislocationem, si integra, id est, plena & perfecta sit. Si non sit integra, separationem iuncturæ uocat & torsionē: quæ uox ei id significat, quod Græci στρέμματα nominant. Nos euersionem dicere possumus. Dioscoridis tamen noui interpretes, Plinium sequuti, pro stremmatibus semper legunt luxata: quæ Celso nihil aliud sunt, quàm ossa à sedibus suis mota, & ut sequens est, non aliud quàm Græcorū ἐξαρθρήματα: quæ quum diuersa sint à stremmatibus, non recte uidentur stremmata latine dici luxata.

Chalasis.

Fit præterea ut articuli ipsi ita laxentur, ut membrum longius effectum uideatur: χαλασμένους, id est, laxatos articulos, uocant Græci. Auicenna prolongationem & algmenon.

Ossa dupliciter à suis sedibus mouentur. Radius. Cubitus. Focilia brachij.

Celsus duobus modis à suis sedibus moueri ossa dicit. Altero, si ea quæ iuncta inter se sunt, dehiscant, hoc est, ita dissocientur, ut medium quendam locum uacuum relinquant, ut si radius submoueatur à cubito in brachio. Radium & cubitum uocant recentiores duo brachij focilia. Vbi igitur unum ab alio seiungatur, primus erit luxati ossis modus apud Celsum. Secundus, quando articuli suis sedibus excidunt.

Ancylosis.

Sunt & apud Paulum ἀγκυλώσεις & ἀγκύλαι uocatæ, quæ detentiones quædam sunt articulorum, ob densitatem, uel neruorum aliquam tensionem contingentes. Celsus, recenti cicatrice contractos articulos uocari ait à Græcis ἀγκύλας. De his Auicenna egit lib. 4. cap. de neruorum duritie & torsione: nec abhorret ab ea quam lib. 3. uocauit contractionem & azemenam. Est & apud eundem Auicennam caput de duritie iuncturarum in eodem lib. 4. in quo quum nullum peculiare auxilium tradat, non magnam iacturam fecerit qui id præterierit.

Thlasis. Thlasma. Contusio.

θλάσις, uel θλάσμα Græcis, est nobis contusio, uel collisio: latius tamen apud recentiores medicos patet contusionis nomen, quàm apud Græcos thlasmatis: siquidem sub eo spasmata & rhegmata Græcorum comprehendunt, imò & apospasmata. Auicenna duobus locis libro quarto de his agit, secundo uidelicet tractatu, cap. de contusione & attritione, & 4. cap. de attritione neruorum & torsione. Postremum hoc caput, quo ad ultimam eius partem respondet his quæ à Galeno scribuntur lib. 6. artis curatiuæ, ubi agitur de cura nerui contusi, quod in uulgata æditione est tertiū. Prima uero eius pars accepta est à Paulo cap. de thlasmate. Alterū caput

respondet

respondet rhegmati & spasmati. ῥῆγμα enim ibi uocatur cõtusio, σπάσμα cõtritio: sicuti & in uulgata æditione, libro de differentijs morborũ, qui liber inscribitur perperàm primus de accidenti & morbo. Quæ autem dicuntur ab Auicenna pro cura contusionis, ferè accepta sunt à Galeno capite ultimo, lib. 4. artis curatiuæ, ubi docet curare ῥῆγμα & ἐγκύμωμα. Serapion cap. de aristolochia, rhegmata & spasmata uocat conquassationes accidentes in capitibus neruorum & musculorum: cap. de betonica, attritiones & conquassationes à casu.

De casu & offensione scribit Auicenna: πτῶμα Græci uocãt. Plinius, deiectos quandoq; simpliciter, quandoq; addens, ex alto. Idem Plinius ῥήγματα rupta, & σπάσματα dicit conuulsa, uel uulsa.

[Ptoma. Deiecti. Rupta. Conuulsa.]

πυρίκαυστα Græci uocant, Latini usta, uel ambusta. Auicenna seorsum de ignis & aquæ combustione pertractauit.

[Pyricausta. Vsta.]

θηριόδηκτα Græci, nos bestiarum morsus. κυνόδηκτα illi, nos canũ morsus: qui si rabidi fuerint, λυσσόδηκτα ab illis nominantur.

[Theriodecta. Cynodecta. Lyssodecta.]

DE VLCERIBVS.

Vlcera, late sumpto ulceris nomine, multas differentias ueras habent, multas quoque quæ non sunt ueræ differentiæ, sed ex alijs fiunt dispositionibus cum ulceribus complicatis.

Propriæ differentiæ sunt, quæ ab ipsa ulceris substantia accipiuntur, non ab effectu alio, qui possit per se consistere. Ex figura, rectum, obliquũ, circulare, &c. Ex quantitate, magnum & paruum. Ex dimensionibus, longum, breue, latum, angustum, sublime, superficiale, profundum. Ex tempore, recens, sanguinolentúmue, & multi paucíue temporis. Ab exterioribus alijs, apparens uel non apparens, in toto uel in parte. Ex incisione, laniationé ue, uel utroque. Ex loco, in extremo musculi, uel medio, &c. Simplex, compositum, crudum, callosum. Auicenna ostracinũ, fistulosum, cuniculosum, græce ὑπόνομα, profundum.

[Propriæ ulcerũ differentiæ.]

Quædam computantur à multis pro differentijs, quæ non sunt differentiæ, sed alterius dispositionis complicationes: sicuti phlegmonodes, erysipelatodes, cancerosum, gangrænosum, putrefactum, comedens, Auicenna corrosiuum, dolorosum, concauum, superfluæ carnis: ὑπερσαρκοῦντα Græci: Auicenna carnem additam super uulnera, sordidum, ῥυπαρὸν uocant Græci: rheumaticum à Gal. dicitur, quod fluentes humores uetant sanescere: uerminosum, σκωληκώδες dicitur à Græcis.

[Vlcerum denominationes.]

[Rheumatica ulcera.]

Immunda apud Auic. sunt, in quibus humor plurimus, sed non malus.

Vlcera κακοήθη, id est, male morigerata, uel mali moris, malignáue dicũtur, quæ cum omnia decenter & recte feceris, non tamen curantur: quia scilicet, ut dicit Galen. in loco ulcus patiente malignitas adest, sanari ea prohibens: atque in hoc differunt à rheumaticis, quæ, ut diximus, influxum malorum humorum aliunde recipiunt. Celsus primam carcinomatis speciem hoc nomine appellauit.

[Vlcera maligna.]

σηπεδὼν, est ulcus putridum.

[Sepedon.]

νομὴ uocatur putredo, quæ ad sanas partes distribuitur, cuius species est φαγέδαινα. Vlcus nomodes, comedens carnem subiectam, & circunstantem corrum-

[Nome. Phagedæna.]

pens, factum à materia quæ est media inter materiam quæ facit herpeta, quæ tenuissima est, & eam quæ facit cancrum, quæ crassissima. Hoc uel ei ualde simile uidetur Celsus θηρίωμα nuncupare, quando neq; tactus, neq; medicamentū sentit: sed si intenditur, ad ἕρπητα ἐσθιόμενον transit, aliud per hoc nomē intelligens, quàm quod nos suprà inter ἕρπητας, id est, formicas, definiuimus, id uidelicet quod σφάκελον Græci dicunt, quod & apud Auicennam eodem nomine, scilicet ἐσθιομένος, nūcupatur. Videtur autem (ut dixi) cancrum ulceratum significare, nec omnem, sed qui exedendo & depascendo uicinas partes ad ossa usq; deuorat.

Therioma. Herpes esthiomenos. Sphacelon.

χειρώνια & τηλέφια sunt species phagedænæ: illud quidem, quoniam ob eius malignitatem Chirone medico indigere uideatur: hoc, quod Telephus eo fuerit uexatus, nomen sortitum est. Sunt autem antiqua & difficile ad cicatricem uenientia. Celsus tamen chironium uocat ulcus magnum, non serpens, doloris modici, oras duas callosas tumentes habens, sine inflammatione quidem & periculo, sed difficile sanescens.

Chironia & Telephia ulcera.

Sunt & quæ πλαδαρὰ Græci uocant, id est, laxa & mollia. & quæ δυσώδη, id est, male olentia seu fœtida.

Pladara. Dysoda.

κόλπος, latine sinus, est in quo cutis adiacens, à subiectis corporibus adeò separata est, ut agglutinari eis haud facile possit. Quod si in totum erosa fuerit, ita ut lacernæ similis uideatur, ῥακώδες, hoc est, lacernosum dicitur: ab Auicenna autem absconsio, & cauerna, si flexuosum sit. Græci uocant ὑπόνομα, Latini cuniculosum, ut suprà diximus.

Colpos. Rhacodes. Hyponoma.

σύριγξ uero, id est, fistula, dicitur sinus qui obcalluit, per metaphoram, ut inquit Paulus, à fistulis quæ ex calamis fiunt. Celsus definit, ulcus altū, angustū, callosum.

Syrinx, fistula.

Est etiam apud Celsum thymij mentio, ulceris pessimi ex carcinomate facti, & quod tolli nō potest, sed curationibus irritatur. Nostri cancrum ulceratū appellant.

Thymium. Cancer ulceratus.

Meminit & inter mala ulcera Celsus Ignis sacri, duas eius faciens species, & utranq; serpentem: minimi tamen periculi inter ea quæ serpunt, sed quæ propè difficillime tollantur. Videtur autem duabus hisce speciebus comprehendisse ἕρπητα comedentem, & φλυκταινώδη Græcorum: formicas corrodentes uocant Arabes. Sed & erysipelas exulceratum. Mentio est huius formicæ & apud Auicennam cap. de pruna & igne Persico.

Ignis sacer.

Inter ulcera quoq; numeranda sunt quæ Græci ῥαγάδας uel ῥαγάδια, Auicenna fissuras, Latini rimas, uel scissa, uel fissa: sunt autem cutis scissuræ cū callosis labris.

Rhagadia. Scissa.

Sunt & attrita à Plinio dicta, & intertrigines, Græci παρατρίμματα, Auicenna excoriationem uocauit, miscuitq; cum alio ulcere quod Græci ἀποσύρματα uocant, & Plinius desquammata. Intertriginem proprie uocat Plinius eam quæ ex membrorum ad inuicem, in itinere potissimum, confricatione. Et de ulceribus hæc dixisse sat sit.

Attrita. Intertrigines. Aposyrmata. Desquammata.

Dum cogitarem iam epistolæ finem imponere, subijt in memoriam multa in recentiorum medicorum libris morborum exterius euenientiū legi nomina, apud antiquos non reperta: de quibus meritò dubitari possit, an ut noua sunt nomina, ita nouos quoque morbos indicent, antiquioribus medicis incognitos. Ne quid igitur huic nostræ

epistolæ, quantum per me fieri poterat, deesset, ea percurrere decreui, & quid in eis quoque sentirem, aperire. Incipiam igitur rursus à capite, ut simili quo hactenus usus sum ordine procedam. Morborum noua nomina apud recétiores medicos

Testudinem uocant tumorem mollem uel non ualde durum, satis autem magnum, in quo pinguis materia, tunica quadam obtecta continetur, quæ caluariæ ita hæret ut ipsam plerunq; uitiet. Hanc non est dubium de numero esse abscessuum, sub meliceride uel atheromate contineri: uidetur tamen ad melicerídem magis inclinare. Testudo.

Ad genus abscessuum pertinent uocatæ ab illis talpæ, quæ nõ magnopere distant à nuper dictis, nisi quod quum albam materiã contineant, ad ἀθερώματα potius quàm ad μελικηρίδα referuntur. Pertinent ad idem genus, morbi quos cariem & rimam Gilbertus Anglicus appellauit. Talpa. Caries. Rima.

Fit in facie malignus quidam tumor, qui quoniam ferè cum magno rubore fit, Gutta rubra à uulgo & nouis medicis nuncupatur. Sunt & qui ob eius fortè ingentẽ molestiam, Guttam rabidam appellent. Qui morbus sub erysipelate maiori ex parte continetur. Est tamen interdum, ut alios humores habeat cum bile commixtos, & tunc commixtum nomen habebit: ut si sanguis misceatur uincente bile, ἐρυσίπελας φλεγμονῶδες: si è diuerso sanguis superet bilem, φλεγμονὴ ἐρυσιπελατώδης. Atq; pari modo in alijs humoribus dicendum, sicuti suprà quoque in generali mentione tumorum docuimus. Nihil enim uetat quin omnia tumorum genera, sicuti alijs in membris, ita & in facie oriantur. Gutta rubra.

In capite quoq; & facie, fereq; toto corpore, præsertim infantium, ulcuscula quædam gignuntur, maiori ex parte crustosa, statim uel paulò post initium: lactumen uocauerunt, quoniam lactis impuritatem sequi putabant. Hæc non est dubium ad ἀχῶρας, & uel κηρία, uel ψυδράκια, uel ἐξανθήματα antiquorum pertinere: licet enim eodem semper nomine lactuminis à mulieribus appellentur, uariant tamen multum, iuxta materiæ à qua gignuntur uarietatem. Lactumen.

Scribunt proprium caput de zerma, quam tamen ab impetigine non differre, nec ipsimet inficiantur: licet zermæ nomen ei tantũ quæ ad ulcus peruenerit, falsò tamen, adaptent. Zerma.

Sanguinem mortuum, mortuiq; & diaboli morsum uocant, quæ latine diximus uocari sugillata. Sanguis mortuus Sugillata.

Guttam roseam appellant, malum faciei, & præcipue nasi ruborem, qui præire elephantiasin solet, cuius superius meminimus. Gutta rosea.

Peior longe morbus is est, quem nonnulli fornicem, alij ob eius sæuitiam & uelu ti feritatem uocant, Noli me tangere. Est autem malignum adeò ulcus, ut ex remedijs, etiam quæ congrua uidentur, irritetur potius quàm mitigetur, & in sanas partes depascendo uagetur. Sunt qui cancrum putent: ego ad phagedæna pertinere puta uerim. Fornix. Noli me tãgere, morbus.

Lupum appellant ulcus aliud à priore non ualde dissimile, nisi quod non faciem, sicuti illud, sed inferiores partes, præcipue autẽ crura, infestat, celerrime depascens, & quasi lupus famelicus proximas sibi carnes exedens: quod & dubio procul de ge- Lupus.

m

nere est phagedænæ, à magis exusta tantum materia factum, & propterea uelocius obambulans.

Malum mortuũ. *Malum mortuum uocant exulcerationem quandam malam crustaccam, aridam, brachia & crura præcipue inficientem: ego non aliter nominauerim quàm ulcus ἐσχαρῶδες.*

Spina. Clauus. *Spinam & clauum uocant nonnulli tuberculum, quod superius δοθιῆνα diximus à Græcis, à nostris furunculum appellari.*

Nata, & Napta *Natam uel naptam appellant tumorem dolore carentem: nisi fortè adeò magnus existat, ut partes membri trahendo, soluta continuitate aliquem dolorem circunstantibus inferat. De numero est & hic abscessuum, & ad στεατώματα ferè spectat.*

Folium. *Folium, carunculas quasdam ori prope caput arteriæ asperæ factas, loquelam impedientes, quæ ad ægritudinem numeri pertinent, & per solam ablationem curantur.*

Ignis S. Antonij Sphacelus. *Ignem sancti Antonij dicunt perfectam membri corruptionem, sensum penitus auferentem, quam superius diximus à Græcis σφάκελον uocari.*

Rancula. *Ranculæ nomen legitur apud Ioannem Anglicum, significatq; ei tumorem cum dolore & pulsu uulneribus contingentẽ: qui certe nihil aliud esse potest, quàm phlegmone inchoans. Hæc sunt quæ in recentiorum libris morborum exteriorum nomina ad hunc diem, quod mihi nunc occurrat, inueni. Recentissimi aliud nomen addiderunt, per ora uulgi non minus uolitans, quàm morbus ipse quem significat, per corpora uagatur:* Morbus gallicus *Gallicum morbũ uocat Italia, Hispanicum Gallia, Hispanam scabiem Germania. Contrahitur morbus hic pessimus raro aliter quàm per contagium, nec quarumcunq; partium, sed ferè obscœnarum: ut non incongrue nonnulli, Romanorum nomenclaturam in mentagra sequuti,* Pudendagra. *Pudendagram uocarint. Pustulæ primum eas partes inficiunt, longe difficilius sanitatem recipientes, quàm quæ eodem quidem loco, sed alijs ex causis contingunt. Has, reliquarũ partium, præcipue uero uultus & capitis, deteriores aliæ pustulæ excipiunt, diuersorũ quidem generum, sed maiori ex parte crustosæ, nec ab ijs ferè dissimiles, quæ ab igne excitãtur, nisi quod sunt quadãtenus crassiores: quæ ubi uel suapte sponte, uel medici auxilio submotæ fuerint, corpore prius nõ plenè expurgato, extremorum membrorum dolores uehementes, per noctem potissimum, quam insomnem reddunt, miserrime affligunt, nullo exterius ab initio tumore apparente, qui tamen quibusdam citius, quibusdam tardius, & in his etiam quandoq; locis in quibus nullus præfuit dolor, se ostendit: quem si presseris, tantum abest ut dolorem augeas, ut quandoq; se iuuari ex loci contrectatione patientes fateantur, & unicũ hoc habeant in tantis cruciatibus leuamen. Tumores hi per magna interualla (à ualde enim crassis humoribus fiunt) suppurantur, uel potius saniem quandam malam gignunt, ei quæ à Celso hydrops, aut melicera uocatur, non dissimilem. Non uniuersus tamen simul tumor suppurationem hanc recipit, sed per partes, portionem sæpe aliquam omnino ad maturationem contumacem gypso similem derelinquens. Suppurationem uarij modi ulcera, semper tamen maligna, comitantur, quæ plerunq; ossa etiam ipsa uitiant, & ubi cicatricem contraxisse uidentur, alio uel eodem loco erumpentia, medicos multoq; magis patientes ipsos deludunt. Comitantur interim hunc morbum*

aliæ

aliæ quædam malæ affectiones, non usqueadeo crebrò, ut hæ quas numerauimus, ut ophthalmia, tubercula nares cum erosione dehonestantia, articulorum luxatio, oßium fractura, elephantiasis, aphthæ, præcipue post argenti uiui uel minij, uulgò cinabrij uocati usum, & postremo febricula ad tabem, & paulò post ad mortem perducens. Ex his autem omnibus non difficile est definitionem colligere, hunc morbum comprehendentem, & ab alijs generibus separantem. Ea erit huiusmodi:

Definitio morbi Gallici.

Gallicus morbus est soluta continuitas, ab exustis humoribus per contagium ferè in concubitu genita, à malignis quibusdam pustulis incipiens, pudenda plerunque, deinde reliquas corporis exteriores partes, caput præcipue inficiens: dehinc intimas partes ingressa, dolores circa articulos & ossa noctu præcipue facit, atque abscessus duros, in peßima adeò ulcera, ut ossa quoque plerunque uitient, post longum tempus desinentes.

Variæ opiniones de morbo gallico

Leoniceni opinio.

Ex his autem cognoscere licet, quàm inaniter laborauerint ab huius pestis exordio medici ferè quicunq; celebriores habebãtur, conati multicipitem hanc hydram sub unum caput redigere. Aliqui saphatum: alij duos morbos, saphatum et articularem: nonnulli lichenas: Veneti medici uariolas: Galli uariolas quidem, sed crassas. Fuere & qui carbonem, & qui ignem Persicum: sed & qui elephantiasin, & qui epinyctidas, & qui Celsi phygethlon. Leonicenus demum noster, deiectis strenue tribus ex nuper recitatis opinionibus, propriam erexit: quam utiq;, quod in Lactantio optat Hieronymus, uellem ita bene adstruxisset, sicuti alias destruxit. Eius definitio ex pluribus locis commentarij ab eo super hoc morbo æditi collecta, hæc est: Morbus epidemialis & æstiuus, pustulis primum partes obscœnas, deinde reliquum corpus, cum magno plerunq; dolore, atq; ipsam præcipue faciem occupantibus, ex uaria humorum corruptione genitis, propter nimiam aëris in calore atq; humiditate præsertim intemperiem.

Leoniceni lapsus in morbi Gallici definitione.

Epidemialis morbus.

Nihil morbo gallico cum aëris humiditate.

In qua definitione uir alioqui eminentißimus, uel in hoc maxime lapsus est, quod hunc morbum ex aëris humiditate, quæ eo anno quo eum in Italiam Caroli exercitus portauerat, magna fuerat, genitum putauit: & propterea censuit inter epidemicos numerandum, quum tamen res ipsa ostenderit, nihil huic morbo cum aëris uel humore, uel qualitate alia esse commune: quæcunque enim constitutio sit, & quantumcunq; sicca, si uir etiam siccißimus cum muliere ea lue infecta commisceatur, bene secum agi putet, si non & ipse polluatur. Idemq; contingere sanè mulieri uiro infecto congressæ, pleræq; cum magno suo malo expertæ sunt. Dici igitur quomodo debet epidemicus, quum morbi epidemici, ut Galenus docet in proœmio enarrationis in lib. Epidemiarũ Hippocratis, sint morbi pluribus ex inspirato aëre cõmunes: Gallicus autem non ex aëris inspiratione, sed ex contagio ut plurimum contingit? Non magis quoque æstiuus dici meretur quàm epidemicus. Aestiui enim morbi breues sunt, hic plerunq; cum iuuenibus consenescit, & cõmoritur cum senibus. Quo fit, ut genitalium putredines, quas inter æstatis morbos 3. lib. Aphorismorum enumerat Hippocr. morbum hunc sub se comprehendere nequaquam poßint: alioqui nec putredo dici meretur ea pustula, quæ ab initio pudendum exulcerat, quum ad siccum potius quàm ad putridum uergat. Et si demus Leoniceno, à genitaliũ putredine hunc morbũ inchoare:

non continuò fatebimur, Hippocratem eum in aphorismo significasse, quum nocumentum in pudendo, præ his quæ postea cõsequuntur, exigui adeò momenti sit, ut uix ullam molestiã afferat: quæ res facit ut procliuior sit ad propagandam hanc luem uia, ipsis patientibus, concubitus, per quem, ut diximus, uel solum, uel maxime transfunditur, concupiscentibus potius quàm refugientibus. Nihil ergo in aphorismo legitur, quod ad hunc morbum iam radicatum pertineat: sed quod ibi legitur, ad ęius exile quoddam initium pertinere quidem uideri potest, uerè tamen (ut ostendimus) non pertinet: sicuti nec ad eum pertinent quæ ex secunda epidemia à Leoniceno recitantur. Carbones enim in hoc morbo minime uisuntur: sed nec humores liquidiores in cute, (sic enim ἰχῶρας Leonicenus interpretatur) nec uesicæ quales in igne leniter exustis, sed eschararæ potius quales in plenè exustis excitantur. In tertia epidemia, si eo modo apud Hippocratem, quo apud Leonicenum legeretur, esset omnino aliquid, quo is credi posset similem huic morbũ designasse. Hippocratẽ autem nihil minus eo loco cogitasse, quàm hanc malorũ catenam, quam morbus Gallicus uocatus secum trahit, ostendam, idq; pauca quædam attingens, quæ ad id ostendendum sufficere puto. Prius tamen indicabo, constitutionem de qua Hippoc. ibi loquitur, non in totum ei, de qua Leonice-» nus, fuisse similem, & hoc per ipsius Hippoc. uerba: ἄπνοιαι enim, inquit, per totũ » annum: hoc est, uentorũ ualidorũ carentia. Factis autem siccitatibus, sub primis anni » temporibus austri, circa arcturũ aquæ multæ: autumnus tenebrosus, nubilosus, aqua» rum multitudo: hyems australis, humida, mollis. Post solis autem uersiones, prope æ» quinoctiũ retrocedens hyems, & circa ipsum iam æquinoctiũ niuosi aquilones non per» multũ tempus. Ver rursus australe, uentorũ carentia, aquæ multæ per totum, ad or» tum usq; caniculæ. Aestas serena, calida, suffocationes magnæ: etesiæ exiguæ spar» sim spirauere: rursus circa arcturũ in aquilonibus pluuiæ multæ. Hactenus Hippocrates. In hac igitur constitutione non pauca leguntur, quæ nec ipsomet Leoniceno teste, in nostra uisa sunt, siccitas uidelicet ab initio, autumnus tenebricosus, hyems in fine retrocedens, uer aquilonium & niuosum, æstas serena, calida, & alia quædam.

Inter morbos uero, præter erysipelata, carbunculos, et uentris perturbationes à Leoniceno quidem memoratos, sed uix unquã puto in hoc morbo uisos, alij quoq; numerantur morbi ab Hippocrate, nihil cum hoc habentes cõmercij, ut καῦσοι, φρενίτιδες, κώματα, id est, profundi somni, magnæ phlegmonæ, lienteriæ, diarrhϗæ, dysenteriæ, tinesmi, στρόφοι, id est tormina: febres tertianæ, quartanæ, nocturnæ, continuæ, longæ, erraticæ. Addit demum, quosdam citò, quosdam serò interijsse: quũ Gallicũ patiẽtes morbum, mortem potius optent quàm oppetant. Si quis præterea discurrat XVI. ægrotos ab Hippocrate seriatim sub hac constitutione descriptos, mentior si quem inueniet, de quo uel suspicio haberi possit, quod Gallico uocato morbo laborauerit: omnes enim febrem, & quidem uehementem sunt perpessi, in Gallico morbo, uel ipsomet Leoniceno teste, rarissimam. Sed cur frustra laboro, quum Galenus ipse hanc litem dirimat, statim in primo uerbo enarrationis suæ in hanc epidemiam, constitutionem, de qua Hippocrates meminit, pestilentem nominans? Ita enim ad uerbum loquitur: Pestilentem constitutionem in hoc loco scribente Hippocrate, &c.

Et alio

" *Et alio loco, exponens uerba illa Hippocratis, Et multi interiere, ait: Pestilentes " fuisse morbos qui uagabantur, ostendit ex eo quod dicit, Et multi interiere. Tam igitur longe abest ab ea constitutione Gallicus morbus, quàm longe abest à pestilentia & mortalitate. Scio futuros qui mihi uitio dent, quod in re tam aperta anxiè nimis & scrupulose depugnauerim.*

Praestet igitur & uincat ueritas proprijs uiribus nixa, diuersos quidem affectus huius morbi esse sigillatim ab antiquis scriptos: connexionē uero eorum & sequelam, à nemine fuisse scriptis demandatam. Nec pergant homines in aëre uel in coelo causas huius morbi perquirere, sed in aëris coeliq́ moderatorem, hoc morbo flagitia hominum, libidinem praecipue & linguae petulantiam punientem, (ferè enim à genitalibus incipit lues, & in os desinit) & in inficientis infectiq́ corporis natura, causas & differentias huius morbi perquirant.

Hugo Senensis, inter omnes quos hactenus legi, saluti cuiusdam iuuenis per scripturam consuluit, qui prope hunc morbum uidetur accessisse. Passus enim est pustulas, tumores duros, ulcera, capitisq́ & diuersorum membrorum dolores, noctu etiam magis quàm interdiu affligentes, ita ut caruisse tantū pustulis genitalium & capitis inter capillos uideatur, quae tamen sunt uel primae, uel maxime huius morbi propriae.

Curatio autem quae ei passim ab imperitis, praesertim per argentum uiuum & minium adhibetur, ab eo morbo accepta est, quem recentiores Chirurgi malam scabiem, & malum mortuum appellant, alium tamen longe ab hoc morbo.

Vnde accepta uulgaris Gallici morbi curatio.

Sed dixerit fortè quispiam: Si hic morbus non nisi per concubitus contagium generatur, quo pacto primum nouus coepit? uidentur enim duo haec inuicem repugnare, quod scilicet nouus sit, & quod per solum contagium innascatur. Si enim nouus est, coepit primo, nec prius erat à quo posset per cōtagium deriuari. Si per cōtagium coepit, non potest nouus esse, quia necessariò in eo fuit à quo est per contagium deriuatus. Dupliciter hic possumus respondere, iuxta duplicem historiam de eius origine. Sunt enim qui dicant nouum non simpliciter esse, sed ex insula quadam antiquis incognita, ubi frequentissimus est, in hanc quam nos incolimus habitabilis terrae portionem, per Hispanos qui illuc nauigarunt importatum, principio apparuisse. Alij sunt, & haec est antiquior sententia, & maioribus fulta testimonijs, qui coepisse hunc morbum per id tempus dicunt, quo Carolus Francorum rex expeditionem Italicam parabat: coepisse autem in Valentia Hispaniae Taraconensis insigni ciuitate à nobili quodam scorto, cuius noctem elephantiosus quidam ex equestri ordine miles, quinquaginta aureis emit: & cum ad mulieris concubitum frequens iuuentus accurreret, intra paucos dies supra quadringentos infectos: è quorum numero nonnulli Carolum Italiam petentem sequuti, praeter alia quae adhuc uigent importata mala, & hoc addiderunt, inter minima non deputandum. Quae historia si uera sit, ut ego non inuitus credo, nouus simul erit, & per contagium ortus, non alterius hominis eodem affecti, sed elephantiasi quae in hunc quasi degenerauerit, & de suo gradu in proximū deciderit. Minus autem de hoc mirabitur quicunq́ apud recētiores legerit, eos qui mulieri coierint quae parum antea cum leproso (sic enim elephanticū uocant) rem habuerit, semine quidem

Morbus Gallicus quo modo nouus dici possit, simul et per contagium generatus.

Huttenus lib. de Guaiaco.

Gallici morbi ortus.

adhuc in utero manente, elephantiasim quandoque incurrere, quandoq; non, sed alias oblæsiones, maiores, minores'ue, prout & ipsi affecti sint, & elephantiosus ille qui mulierem infecit. Hæc igitur sunt quæ de morbo Gallico hactenus potui intelligere. Curam eius in aliud tempus & locum distulimus, neque enim nunc morborum curam, sed nomina tantum inquisiuimus: in quibus enumerandis, si fortè defecimus, boni consulant quicunque legerint, & quæ desunt, suppleant, & errores si quos offenderint, qui certe in tam ampla & confusa adeò materia uix euitari poterant, amicè corrigant. Tantum enim abest ut id moleste laturus sim, ut ingentis beneficij loco sim habiturus. Tu uero Michael hæc diu desiderata lætiore facie suscipe: solent enim quæ longo tempore desideramus, esse gratiora: tarditatis'que culpam non in uoluntatem alioqui tibi propensissimam, sed in meam ualetudinem uariasq; occupationes reijce.

Quare non scripserit gallici morbi curationem.

Ferrariæ. M. D. XXV.

EPIST. III. de morbis interioribus, ad Antonium Mariam Cananum.

QVum legisses non semel epistolam meam ad Michaelem Sanctanam, in qua exteriorum morborum nomina tam latina quàm græca cum barbaris, nostroq; tempore per ora medicorũ recurrentibus, ad cõcordiam redigere conatus sum, laudasti tu quidem laborem, ut soles, meũ: mutilum tamen & ueluti mancum esse iudicasti, nisi interiorum quoque morborum nomina pariter elucidarem. Ego uero, licet prioris laboris onere adhuc defatigatus (nescio enim si inuita magis minerua aliquid unquã tentaui) negare tamen tibi non potui id quod uel tacendo, quæ tua est modestia, postulare uidebaris. Distuli autem hactenus, cum ob diuersam ualetudinem, tum occupatus in recognoscendis alijs medicinalibus epistolis, expositioneq; in Galeni artem. A quo onere aliquantisper subleuatus, ut tibi morem geram, quem ob morum integritatem, bonarũmque literarum eruditionem, raras hoc tempore dotes, mirifice diligo, rem ipsam, utinam feliciter, aggredior, ut alia quoque epistola orsus à capite, atque inter capitis intraneos morbos, à dolore qui interdum non interiores modo partes, sed exteriores quoque occupat. Hunc itaque generali nomine Græci cephalalgian, Sodam Serapion, Mesue, Auicenna dicunt. Est autem, Galeno teste, cephalalgiæ nomen sumptum à particula & symptomate, quod certe symptoma, ut inquit Paulus, unum est ex difficillimis, & plures habet causas, quas Galenus, Alexander, Paulus apud Græcos, Auicenna apud Arabes, latius prosequuntur, Sodam diffiniens dolorem in membris capitis, licet in uulgatis codicibus, pro dolore, bis legatur læsio. Præter hoc generale nomen, cephaleæ quoque & hemicraniæ meminerunt Græci. Cephaleam definit Galenus diuturnam cephalalgiam, quam & hemicraniam in hoc conuenire ait Paulus, Galenum ipsum secutus, quòd utraque est capitis dolor diuturnus, qui uehementior fit à sonitu, clamore, splendore, meri potu, atque odoribus caput opplentibus. Nec aliter differunt, nisi quod his qui cephaleam patiuntur, totum caput, his qui hemicraniam, altera pars tantum percuti uidetur.

Cephalalgia.

Cephalea.

Auicenna cephaleam ouum, sicuti & Galeni antiqua interpretatio, libro de locis

affectis appellauit, & caucatin, id est, galeam: hemicraniam, uoce parum mutata, emigraneã. Sunt & ex Græcis qui heterocraniam uocent. Haliabas cephaleæ nomine utitur pro cephalalgia, sicuti & Razes, Constantinus & Caripontus. Celsus quum tria genera doloris in capite agnoscat, unum qui acutus & pestifer est: secundum qui imbecillitas potius est quàm dolor: alium grauiorem, sed breuem, minimeq́; mortiferum, uino, uel cruditate, uel frigore, uel igne, aut sole contractum: primum tantum cephaleam à Græcis uocari dicit, per tertium eum significans quem communi uoce à Græcis diximus uocari cephalalgiam. Et hæc quidem sunt dolorum capitis nomina.

Capiti quoque omnia tumorum genera accidere possunt, apostemata uocant Arabes, quum tamen apostematis nomen, ut alibi ostendimus, aliquid tumori superaddit, partiũ uidelicet abscessum, à quo nomen apud Latinos, sicuti & apud Græcos, inuenit. Inter hos tumores acutissimus et periculosissimus, ut inquit Alexãder, est phrenitis à Græcis dicta, Arabes carabitum uel sirsen appellant, Latini delirium, licet Celsus inter insaniæ genera eam reposuerit. Est autem, Paulo teste, inflammatio aut membranularũ quas meningas uocãt, aut cum illis cerebri ipsius substantiæ: fitq́; uel à pallida bile, & est minor: uel à flaua, & est uehementior: uel hac superassata, & est ferina ac pessima, ut docet Galenus libro tertio de locis affectis. Nec negandum quin quandoque ex solo sanguine gignatur, ut Paulus attestatur, ita ut sub phrenitide omnes calidos tumores comprehendamus. Fit præterea affectio phrenitidi similis, ubi septo transuerso, uel uentriculo cerebrum compatitur, uel in consistendi uigore urentium febrium fumos suscipit. Vocatur autem paraphrenitis. Ingens tamen inflammatio quandoque adeò ex putrescente sanguine ipsam cerebri substantiam occupat, ut totum tumescat caput & facies, suturæq́; caluæ dehiscant & separentur. Hanc multoties uidisse Paulus & Aetius testantur. Mihi autem hactenus, hoc est, ad annum usque uitæ 64. quem nunc ago, nunquam est uisa: sed nec medicum uel alium quempiam hominem audiui qui uiderit. De hac scribit Auicenna proprium caput, post id in quo agit de phrenitide, licet in hoc ipso capite, hoc est, carabito seu phrenitide, eius quoque mentionem habuerit, uocaueritq́; sacaculos, sicuti Haliabas maceran. Sunt qui putent esse id quod septimo aphorismorũ, aphorismo 50. in barbara editione dicitur sphachilon. Quod si uerum est, erit sphacelos. Est autem sphacelos, ut in epistola de nominibus externorum morborum ostendimus, maxima inflammatio, in hoc gangrænam superans, quod membrum penitus reddit insensibile. Scribit idem Auicenna aliud post prædictum caput, cui titulum facit de erisypelate & impetigine, in cuius parte secunda agit de erisypelate in cerebro puerorũ eueniente, cuius etiam meminerat libro primo inter ægritudines quæ infantibus accidũt, & capite de epilepsia. Dicitur à Græcis siriasis, quoniam, ut inquit Aetius, in ea bregma capitis concauum fit instar siri, id est, uasis concaui quo semina adseruantur. Addit præterea Auicenna caput de sibare, quod nihil aliud est quàm ferina phrenitis, quæ uidelicet fit, ut superius est dictũ, à flaua bile superassata. Hi igitur sunt ferè tumores calidi cerebro contingentes.

Phrenitis.

Paraphrenitis.

Lethargus. *Frigidus, à Græcis lethargus dictus, si uerũ est quod Alexander ait, locũ eundem habet phrenitidi, hoc est, cerebrum: materiam uero contrariam: & propterea, inquit Galenus, est quodammodo ei cõtrarius, quod & asserit Celsus: ex abundantia enim pituitæ fit, nomen ab obliuione sortitur, licet cum memoria etiam, Galeno teste, ratio tollatur. Auicenna uoce parum immutata lethargiam appellat. Celsus eadem qua* Veternus. *Græci lethargum. Fuerunt ex Latinis qui ueternum dixerint. Plinius res diuersas* Torpor. *putauit in rhaphani medicinis. Celsus torporem uidetur nominare, in eoq; marcorem & inexpugnabilem penè dormiendi necessitatem esse dicit.*

Exposcere uidetur ratio, ut sicuti ex pituita, bile et sanguine fit in cerebro tumor, pariter fiat ab atra bile. Quod si contingit, mirum est certe quare nomen propriũ non inuenerit, et de ipso, sicuti de phrenitide & lethargo, seorsum medici non scripserint. Auicenna quosdam ait sub lethargi nomine hunc comprehendisse. Mihi autem uidetur atra bilis, quæ uerè atra bilis est, id est, quæ per adustionem est genita, si quem tumorem facit, eum ad phrenitiden pertinere. Humorem uero uel succum melancholicum uocatum, non posse in corpore diu manere, quin in atram exacte bilem conuertatur, sicuti Galenus 4. Aphorismorũ libro testatur, in illius aphorismi expositione: " *Deiectiones nigræ, qualis est sanguis &c. Quare fit, ut quisquis à quauis atra bile tumor in cerebro gignatur, ad phrenitiden spectet, omnesq; cerebri tumores à simplici & unico humore factos, uel sub phrenitide, uel sub lethargo cõprehendi. A simplici dico humore factos, quoniam tertiũ quoddam genus est ex utroq; consistens, quem* Catochos. *Græci recentiores, ut inquit Galenus, catochon nominauerũt, sequentes agrypnon coma, quasi uigilantem dixeris soporem. Alexander lethargum non uerum, Auicenna Subet asatari, Haliabas modo stupefactionem peruigilem, modo cumin.*

*Et hi quidem sunt cerebri tumores, ab aliquo quatuor humorum facti. Præter hos autem fit alius, nõ à uero humore, sed ab aquoso, uel à tenui sanguine, qui uel inter cutem & pericraneũ, uel inter hoc & os caluæ, [illegible] inte[illegible] [illegible]uram membr[illegible] uel inter hanc & cerebrum aggregantur: atque ex his tumoribus primi quidem duo ad exteriores morbos, reliqui ad interiores referuntur. Communi uoce omnes hos tumo*Hydrocephalus *res hydrocephalon Græci uocant. Nihil quoq; uetat quin eisdem in locis possit flatuosus spiritus adeò copiosus aggregari, ut tumorem excitet, nec solum in his qui dicti sunt locis, sed in ipsis quoq; cerebri uentribus, reliquisq; cauitatibus: de quo tamen nullam specialem mentionem medici fecere, quoniam à generali emphysematis ratione comprehensum, particularem tractationem nõ exposcebat. Et de cerebri tumoribus hæc dicta sint. Nunc nomina inuestiganda earum oblæsionum sunt, quæ cerebri operationes impediunt, quæ necessariò multæ erunt, quum nullum sit corporis membrũ* Cerebrum. *à quo tot, quot ab ipso cerebro, prodeunt operationes. Est enim cerebrum sensus & motus principium, & præter hoc uniuersi quoq; corporis regimen habet. Triplices igitur habet operationes, sensiles scilicet, motrices, & principales: quorũ nocumenta percurrenda à nobis sunt, & unicuiq; sua nomina reddenda. Incipiemus autem à sensilibus. Harum quædam propria habent instrumenta, ut uisus, auditus, gustus, olfactus, tactus, de quibus inferius suis locis uidebimus. Vnica est quam sibi cerebrum*

reseruauit,

reſeruauit, quæ ſenſus cõmunis appellatur: quoniam quinq; illi ſenſus exteriores uocati, ad eum ceu ad iudicem ſua deferunt ſenſata. Ad hunc quum ſpectet ſomnus, ſpectabunt & ſomni impedimenta, quæ duo potiſsimũ ſunt, grauis uidelicet ſomnus, & uigilia: illum caron Græci, Auicẽna ſubetũ, Latini ſoporem: uigiliam Auicenna uocat ſaharam. Legitur & apud Græcos comatis nomen, quod multi eandem rem putant ſignificare quam caron, ſoporem uidelicet, quum tamen apud Hippocratem latius pateat comatis nomen, ſicuti probat Galenus in cõmentariolo de comate inſcripto, duplex ſecundum Hippoc. coma eſſe dicens, unum cum ſomno, aliud cum uigilia: ſicuti & duplicem cataphoram: comatis tamen nomen abſolutè prolatum, de eo quod cum ſomno fit intelligi. In tertio quoq; Epidemiæ Hippocrates comatis grauis meminit, per quod Galenus id intelligendum cenſet, à quo difficile quis expergiſcitur: & in prima Epidemia comatodes ſymptoma fieri ait, dum deorſum feruntur, nõ ualentes uigilantium opera exercere. Antiqua Galeni interpretatio lib. iiij. de interioribus (ita enim nominant lib. cui Galenus ipſe titulum fecit de locis paſsis) caron uocat ſtuporem, & ſecũdo lib. Aphoriſmorũ, aphor. 1. & 3. coma eodem ſtuporis nomine interpretatur. Haliabas obſtupefactionem ſimplicem. Et hæc quidem ſunt ſenſilium operationum læſiones ad cerebrum pertinentes. Coma duplex

Principalibus quoq; uocatis operationibus multa poſſunt impedimenta contingere, quæ tot generibus continentur, quot et ipſæ principales potentiæ, imaginatiua ſcilicet, intellectus & memoria. Imaginatiua, ſicuti & aliæ uires, trifariam læditur, uel quia ſcilicet in totum eius operatio aufertur, uel quia male fit, & hoc dupliciter, quia ſcilicet aut corrumpitur aut minuitur. Barbara Galeni interpretatio primam læſionem ſtuporem, ſecundam alienationem, tertiam uocat congelationem. Moyſes uero ex eiuſdem Galeni ſententia, primã uexationem ſeu congelationem, ſecundam ſcientiæ amiſsionem, tertiam uocat mentis permixtionem. Galenus uero ipſe primam uocat catalepſin, nos occupationem dicere poſſumus. Secundam hieron, id eſt, delirium. Tertiæ nomen proprium non ponit, ſed in lethargo ſoporeq; dicit contingere. Principales operationes trifariã lędi.

Ratiocinatiuæ eædẽ cõtingũt oblæſiones. Aut enim ueluti reſolutio eſt, et anœa, id eſt, demẽtiam uocat Galenus: aut aberrat, & paraphroſynen, id eſt, deſipientiã: aut minuitur, et moriam uel moroſin, id eſt, ſtultitiam, Auicenna ſtoliditatem, & amentiam, ſiue tota interierit, ſiue pars tantum, appellat. Nec mirum cuiquam uideri debet, ſi deliriũ tam imaginatiuæ quàm rationi cõmune facimus: ſiquidem ob utriuſq; poteſtatis uitium delirare contingit, aut quia uidelicet imaginatio fallitur, ut in his qui quæ nõ adſunt adeſſe putãt: aut quia ea ſalua, deeſt iudicium, ut in his qui patrem quidem & conſanguineos aſtantes & auxiliari uolentes agnoſcunt, & ſuo quenq; nomine proprio uocare ſciunt, ueluti tamen inimicos abhorrent atq; effugiunt. Fit aliquando ob utriuſq; errorẽ delirium, atq; cum his quandoq; etiam memoria perit, quæ tamẽ ſæpe quidẽ ſola, quãdoq; tamen ſimul cum intellectu labitur. Dum enim affectio à qua memoria oblæditur ualde intenditur, inquit Galenus, ſimul cum memoria ratio deperditur. Sed & in lethargo ſoporiferisq; alijs affectibus utraq; depereunt. Nocumenta autem quæ memoriæ ipſi per ſe adueniunt, magna ex parte ſunt, quia ue

totum aboletur, ut in pestilentia, cuius meminit Thucydides, uel ualde minuitur. Ut uero corrumpatur, sicuti frequenter accidit, ita de eius corruptione mentionem apud medicos uix reperias. Et hæc sunt quidem earum affectionum nomina quæ à uirtutibus oblæsis accepta sunt. Adduntur his quædam quæ ex materia potius à qua gignuntur, quàm ex potentijs quibus obsunt distinguuntur, quæ duobus ferè generibus comprehenduntur, melancholiæ scilicet & maniæ.

Melancholia

Melancholiæ nomen, inquit Galenus, à causa sumptum est. Est autem, Paulo teste, desipientia absq; febre à melancholico humore facta, cerebrum atq; intelligentiam occupante, cuius tria sunt genera. Primum, quando cerebrum per se patitur à melancholico humore in eo contento, malam temperaturam suscipiens. Secundum, quando in toto melancholicus humor redundans, cerebrum malis uaporibus replet. Tertium hypochondriacam uocant & inflatiuam, Arabes mirachiam. Fit autem ex sanguine melancholico circa hypochondria, hoc est præcordia, à Celso uocata, uel inflammationem faciente, uel aliàs quomodolibet congregato, uaporesq;, & quandoq; etiam humorem ad cerebrum mittente. Addunt Græci affectionibus hisce à melancholia prouenientibus diuinam quandam passionem, à qua detenti maioribus quibusdam efferri potestatibus uidentur, adeò ut futura quoq; prænuncient, & propterea entheastici uocantur, quasi deo pleni. Ab hac uexati poëtæ, furore poëtico se agitari dicunt, illudq; exclamant, Est deus in nobis, agitante calescimus ipso. Hanc tetigisse uidetur Auicenna cum ait, quibusdam medicis uisum esse quod melancholia à dæmonio cõtingat. Addunt & quos erotas uocant, hoc est, à cupidine immodicoq; amore ita agitatos, ut ad insaniam deueniant. Auicenna iliscin uocat, nonnulli heroicam passionem, erotiacam fortè dicere uolentes.

Entheastici. Erotici

Addiderant Arabes quam cutabutũ appellant, deriuato nomine à bestiola quæ irrequieto quodam motu super aquas modo huc modo illuc absq; ordine uagatur, Latini, ut quidam uolunt, tipulam id insectum uocant, in palustribus locis frequens. Hactenus putaui hunc morbum ab Arabibus, præcipue autem à Raze, inuentum esse, necesse eius mentionem apud Græcos. Dum uero hæc scriberem, docente me suprema ueritate, clare cognoui esse quem Græci lycaonem, lycanthropiam, & cynanthropiã uocãt, nomine à lupis uel canibus deriuato. De his enim scribit Paulus, nocte exeũt, ad diem usq; circa sepulchra plerunq; uagantur, lupos, canesq; per omnia imitantes, pallent, oculis concauis & siccis sunt, crasse imbecilliterq; uident, linguam siccissimam habent, ualde sitiunt, os saliua caret, cruraq; habent ob assiduas offensiones insanabiliter ulcerata. Aëtius ferè eadem, unum addens, quod mense Februario incipit. Quæ si conferantur his quæ de cutabuto scribit Auicenna, nemo ambiget eum morbum ab eo descriptum, quem Græci (ut diximus) lycanthropiam uocant, id est, hominis in lupum conuersionem, præsertim cum & curatio ferè uerbũ ex uerbo à Paulo sit assumpta. Hæc igitur sunt melancholiæ proprie dictæ genera, quatenus uidelicet à mania etiam proprie dicta differt. Quãdoq; enim mania pro melancholia ab autoribus accipitur, ut in illo Aphorismo 4. libri: Insanientibus si uarices aut hæmorrhoides superueniant, maniæ solutio fit. Dum uero sub proprio capitur significato, in hoc à melan-

Canes non dicit Paulus, sed Aetius.

cholia

cholia differt, quod sicuti melancholia ex atra bile fit, ita mania ex tenuium & biliosorum humorũ malignitate, ut Galenus testatur iij. aphor. libro in fine expositionis illius aphorismi, cuius initiũ, Autumno uero, & plurimi &c. Aetius ferè in hæc uerba definit: Insaniã absq; febre, à sanguine nõ putrido in caput irruente, cui quandoque bilis miscetur: ubi uero bilis adest & assatur, fit, inquit, feralis mania, qua quidam proprias carnes mandunt, & domesticos uulnerant. Auicenna primam caninam, secundam lupinam uidetur nominasse, in rebus quidem ipsis Aetium secutus, in nominibus minime. Siquidem, ut superius ostendimus, caninã lupinamq; desipientiam Græci ad melancholiam potius, quàm ad maniam referunt. Scribit præterea Auicenna caput, cui titulum facit, de sensus permixtione & alienatione, in quo cum illius aphorismi 6. libri sententiã afferat, Desipientiæ quæ cum risu fiunt &c. uidetur id intelligere quod paraphrosynen uocant Græci. Sed quum & alterius aphorismi sententiam referat, qui libro secundo scribitur in hunc modum: Quicunq; parte aliqua corporis dolentes magna ex parte dolores non sentiunt, his gnome, id est, mens ægrotat: uidetur intellexisse mentis seu intellectus morbum. Celsus, ut superius quoque tactum est, cum præter phrenitin duo genera insaniæ faciat, sub eorum primo melancholiam, sub altero imaginationis & mentis labem, de quibus antea dictum est, intellexit. Et de nominibus morborum, qui principales cerebri uires lædunt, tot sint dicta: nunc de his qui motus impediunt dicendum.

Motiua uis aut in ipso (ut ita dixerim) fonte radiceq;, hoc est, cerebro impeditur, Motiuæ uirtutis aut in particularibus mẽbris. In cerebro quinq; modis, maioris minorisq; ratione in- impedimenta. uicem differre uidentur. Quorum primus & inter omnes leuior est, quem Arabes Aluen seu palpitationem appellant. Est autem motus quidam inuoluntarius palpebrarũ & manuũ, cum halycibus & oscitatione. Sunt qui uertiginem quandam leuem his associent, eam uidelicet cui casus non coniungitur. Non enim semper cadunt qui uertiginem incurrunt, sicuti ex Galeno colligitur libro tertio de locis affectis. Quæ enim fortis est, eodem Galeno teste, libro tertio Aphor. cõmento aphorismi 17. epilepsiæ apoplexiæq; est proxima: ferè tamen eisdem nominibus in omnibus huiusmodi affectibus, siue leuiores siue grauiores sint, Hippocrates & Galenus utuntur, ilingi scilicet, scotomatis, scotodiniæ & diniæ ferè dixi, quoniam Galenus libro quarto de uictu morborum acutorũ inter dinon & scotodinon hanc agnoscit differentiam, quod dinos est quũ caput circunferri uidetur, scotodinos quando simul cum hoc Dinos tenebrosa uisio apparuerit. Quare ridendi recentiores, uel potius seculi uitio excu- Scotodinos sandi, qui miris quibusdam interpretationibus inter scotomiam, ut ipsi nominant, & uertiginem differentiam statuere conãtur, quum significato nullo pacto euarient. Sed quod Græci scotoma à tenebra, Latini uertiginẽ à uorticibus aquarũ uocent, utroq; his qui hoc affectu uexantur contingente, ut scilicet in tenebris uersari uideantur, & tam propriũ caput, quàm ea quæ extrinsecus occurrunt per gyrũ circumuerti. Arabes stidren, algabaran & sandain dixere. Est & alius sequentium comparatione leuis affectus, quem incubũ passim nũc medici uocant, Græci ephialten, uel à uiro quo Incubus dam hunc perpesso, uel à uerbo ἐφάλλεσθαι, quod inuadere significat, quod qui eo

affligũtur, inuadi se putant, et tollunt clamorem quasi iugulentur, ut ait Lucretius. Themison πνιγαλίωνα, quoniam suffocari uidentur. Fit ferè noctu, et à somni initio: & quæcunq; epilepsian patientes interdu & uigilantes, hæc per noctem & somnum ephialtici patiuntur. Plinius modo suppreßiones, modo noctis ludibria, modo Faunorum in quiete ludibria nominauit. Arabes, inquit Auicenna, albedilon & alcutum, Auerroes elgabum, Azarauius alcaibũ. Nostri uulgò grauedinem uocant, nec ab re, quoniam qui eo uexantur, plerunq; irruere supra se uel animal, uel rem quampiam grauem imaginantur, qua loquela motusq; prohibeatur, & stupidi eorum sensus redduntur, non secus ac si leui quadam apoplexia, cuius nuncius hic morbus est, corriperentur.

Epilepsia

In epilepsia enim cum totius corporis conuulsione principes cerebri operationes auferũtur, toto uidelicet cerebro, uel duobus eius præcipuis uentribus, patiente, hoc est, medio & postremo: primi enim, qui & proræ dicuntur, inter nobiles, ut multis locis testatur Galenus, non sunt cõputandi. Patitur autem hæc cerebrum, uel quia in seipso causam habet, uel quia à uentriculi utero, aliá ue corporis particula eum recipit. Quia igitur cerebrum in hoc morbo semper patitur, ideo nõnulli ex Græcis ἱερὰν νόσον, sacrum uidelicet morbum uocauere: quia cerebrum, ut inquit Alexander, sacrum & preciosum est ueluti sacellum, in quo sacerrima nostri portio, id est, mens residet. Eadem ex causa maior dicitur à Celso, uel quia hieron quandoq; magnũ significat, et ut quidam uolunt, Herculeus: licet sint qui nomen ab Hercule natum dicant, qui eum morbum sit passus.

Herculeus morbus. Comitialis.

Dicitur & comitialis quoniam si quis in comitijs eo corriperetur, dissoluebantur comitia. Epilepsiæ autẽ nomen à uerbo græco deductum ἀπὸ τοῦ ἐπιλαμβάνεσθαι, quod in eo capiãtur et uincantur sensus, adeò ut à mortuis nihil absint, inquit idem Alexander. Serapion alsaria & fedion, corrupta tamen uoce à pædion, quod scilicet pueros præcipue infestet.

Lunaticus

Caducus

Sunt ex uulgaribus qui lunaticum, maior pars caducum uel brutum. Vniuersa hæc nomina uehementiam morbi indicant: qui certe magnus est, non adeò tamen, quin eodem in membro, hoc est, cerebro, maior alius inueniatur, quem apoplexiam uocant Græci, nostri morbum attonitum:

Apoplexia

quæ epilepsiæ similis quum sit (in eodem enim loco, & ab eodem humore ambæ fiunt, frigido uidelicet & crasso) eo tamen grauior est, quod præter sensus et principales operationes motum quoq; penitus aufert, qui in epilepsia, licet uitiatus, remanet.

Apoplexia & epilepsia in quo differant

Est aliud inter apoplexiã epilepsiamq; discrimen, quod illa certis interuallis per acceßiones quasdam hominem arripit, quæ ubi cessauerint, integra, sicuti antea, redit ualetudo. Apoplexia uel in mortem, uel in paralysin desinit.

Paralysis.

Est autem paralysis, ut iam ad effectus qui in particularibus membris motum impediunt conuertamur, quæ alio nomine hemiplegia, paresis, & hemiplexia à Græcis dicitur, & latine resolutio. Haliabas eneruationem, Zoar cadar, si in una tantũ particula, fillegum, si medietatem occupat corporis. Razes laxationem, Auicenna quandoq; mollificationem. Per hanc sensus et motus quandoq; simul aufertur, uel alterum sine altero, non à toto corpore, sed uel à dimidia tantũ parte, uel ab utraq; sine capite, uel à particulari quopiã membro, neruis qui motui sensuiúe seruiunt laxatis & ueluti madefactis remollitisq;. Si enim crasior sit materia quàm ut eam neruus imbibat, non paralysis, sed spasmus fiet, de quo paulò

posterius

posterius loquemur. Illud enim antea addendum, quod si proprie loquendum est, nõ est paralysis, nisi motus auferatur, ut iij. libro de locis affectis, Galenus testatur. Vt autem melius intelligãtur hæc, & uniuersi neruorũ morbi cognoscantur, ad memoriã reuocandum, duplicem esse neruorum operationem, sensum uidelicet & motum: cumq; sensus quinq; sint, unũ tantũ, hoc est, tactum, ad præsentem disputationem pertinere, reliquis quatuor suo quenque loco reseruatis. Tactus uel aufertur, uel male fit. Si aufertur in totum, nullum affectui proprium nomẽ inditum, sed, ut ait Galenus, sensus resolutio dici potest. Si male fit, aut fit imbecilliter, et stupor uel torpor latine, græce ναρκὴ uel ναρκωσις, uulgò congelatio uel obdormitatio dicitur, præsertim si secũ difficultas aliqua motus coniungatur: in exacto enim torpore utraq; difficultas, tam scilicet sensus quàm motus inuenitur, quoniã torpor ipse uia quædam est in paralysin, imò parua quædam paralysis. Aut perperàm fit, & tristis illa sensatio dolor dicitur, de quo alio loco dicendum. Hi igitur affectus sunt qui sensualem neruorũ operationem impediunt. At alia operatio, scilicet motus, bifariam & ipsa impediri potest: aut enim tollitur, aut peruertitur. Si primũ, uel penitus, & paralysis: uel uix fit, & torpor dicitur, quantũ uidelicet ad motũ pertinet. Si motus quidem fit, sed peruerse, aut à solo morbo, aut ab ipso non solo, sed cum potentia naturáue ueluti luctante gignitur. Si primũ, similiq; motu membra uiolenter uersus suam originem extenta moueantur, quô à uoluntate solent, membrumq; deflectitur, spasmus græce, cõuulsio latine dicitur, & à Celso neruorũ distentio, Arabice luzezum. Et si ad anteriora particulæ tendantur, emprosthotonos: si ad posteriora, opisthotonos: si in utraq; æqualiter, tetanus uocatur à Græcis, latine rigor. Si uero non ad originem suam particula deflectitur, sed præter naturam per uices modo attollitur, modo deprimitur, saltus latine, græce palmos dicitur, & in barbaris quibusdam translationibus tectigatio: fitq; quandoque in sola cute, quando in subiectis ei musculis aduenit: qui si magni fuerint, membrum quoque uniuersum secum per magna satis spatia saliendo trahunt. Et hi quidem motus à solo morbo fiunt. A morbo autem simul & potentia tremor fit, potentia quidem mouere membrum conante, morbo uero resistente. Ex hoc enim ueluti prælio fit, ut quandoque membrũ, ueluti potentiæ parens imperio, in eam quam ipsa iusserit partem moueri contendat: quandoq; superatũ, ceu graue naturali grauium motu deorsum uergat. Accidit autem hoc præcipue in eo motu qui quies uidetur, quem Galenus τονικὸν nuncupat, quasi tensiuum diceres, quando uidelicet membrum aliquod extremum, ut, exempli gratia, brachium nulli rei innixi extentum & immobile cupimus conseruare, tunc enim musculi uniuersi, earumq; chordæ ita fatigantur, ut absq; ullo etiam morbo ex solius potentiæ laxitudine quandoq; tremor aduenıat, præsertim in senibus iam defecta uirtute: sed & in ualentissimis iuuenibus, si nimio onere pressi obambulent, uel feræ, uel latronibus occurrant, uel terribilem aliquem tyrannum adierint.

Neruorum duplex operatio.

Narcosis.

Torpor

Motus bifariam impeditur.

Spasmus.

Emprosthotonos

Opisthotonos

Tetanus.

Saltus.

Palmos

Tremor.

Et de neruorũ affectionibus cerebriq; hactenus dictũ sit, iam ad inferiora descendamus, ab oculis inchoantes nobilissimi sensus sedibus, eoq; præ alijs, ut inquit Aristoteles, dilecti, quod plurium rerum differentias nobis ostendunt.

Oculi duplicem habent operationem, sensum uidelicet & motum. Læditur oculo-

Oculorũ duplex operatio.

rum sensus, sicuti & aliæ operationes, aut quia nō fit, aut quia male fit. Hoc autē accidit, aut primo uisus instrumento, crystalloide uidelicet humore patiente, aut ui ipsa, spiritibus uidelicet deficientibus, uel uisiuis neruis impeditis, aut aliarum oculi partium quopiam primo instrumento subministrantium. Omnes autem hæ quas enumerauimus partes, id est, quatenus quidē similares, ex quauis octo temperaturarū possunt oblædi: quatenus instrumentales, ab obstructione, cōpressione, tumore præter naturam, atq; ab eo affectu qui tam similaribus quàm instrumentarijs est cōmunis, continuitatis solutione. Potest et ipse crystalloides humor à propria sede diuelli. quod si ad maiorem minorē ue canthum accedat, decori quidem multū, uisui parū obest: si ad superiora inferioráue, causa est, ut ebriorū more quicquid inspicitur, duplicatū uideatur.

Crystalloidis humoris à sede sua diuulsi, incōmoda

Vueæ tunicæ.

Sed & uuea uocata tunica, si crescat, minuatur, distrahatur uel disrumpatur eius foramē, potest uisui obesse. augmentū quidem semper, siue ab ortu siue pòst cōtingat. imminutio, nō nisi post ortū adueniens, quia potius quū naturalis est iuuat: uisum enim, inquit Galenus, maxime exacuit. Quū uero ex tempore minor fit, nō paruitatis ratione uisum impedit, sed quia eius paruitas malum quempiā affectū ab humore quem imbibit sequitur, ipsius uidelicet tunicæ relaxationem, uel tentionem, uel quia humor tenuis, qui eam & cryst alloidem interiacet, oui albo similis, aliquā ob causam exaruit & minor est factus: quare uuea concidens contrahitur, & minor apparet, spatiumq; id quod inter eam et crystalloidem erat, decrescit. ad quod etiā facit, quia ipsa crystalloides, humore quo madebat deficiente, siccior efficitur, & propterea quū per minus spatium luci occurrat, non secus uisus læditur, atq; his qui per loca niuosa diutius detectis oculis ambulant. Altumarem hunc affectum uocat Auicenna. Necnō & his qui nō conniuendo solem inspiciunt, quorū nōnullos obcæcatos scribit Galenus: egoq; hominem noui qui spectandæ eclipsis solis nimio desiderio uisum ita hebetem reddidit, ut nullo unquam tempore in pristinam uim referri potuerit. Non propria igitur ratione uueæ paruitas uisui obest, sed quia alios morbos sequitur. Magnitudo autem quum nunquam bona esse possit, etiam si naturalis sit, plerunq; tamen et ipsa alios affectus comitatur. Vbi enim subiecti humores præter modum augeantur, ipsam quoq; extendi & crescere necesse est, instar utris uesicæq; repleri. Sed erit quidem hic affectus uueæ accidentalis, & humoris ipsius proprius, sicuti et hi affectus, in quib. quantitate seruata, uel substātia uel color eius permutatur. Nam si crassior factus fuerit, & totam pupillam occupauerit, uisum penitus auferet. Si in centro tantūmodo crassus, res ueluti fenestratæ uidebūtur. Si diuulsæ crassæ partes sint, nec inuicē coëant, ueluti obuolantes musciones in aëre apparebūt. Si coëant, nec ualde crassæ sint, idola quædam nō dissimilia his quæ aliquādo à nubibus gignūtur, repræsentantur, ad eos etiam colores uergentia qui in ipso humore reperiūtur: nam pro modo coloris ipsius humoris nō solum idola, sed etiam res exteriores colorari uidentur. Similes ferè affectus faciunt uisuales spiritus, quos multos esse oportet, & instar ætheris puros ac splendidos, si pariter proxima longinquaq; discernenda sunt. Vbi enim puri quidem sint, sed pauci, proxima exquisitē, longius submota nullo pacto discernūtur. At si è contrario multi & impuri, longinqua cernit, sed obtuse. Si in utroque peccent, neque longinqua,

neq;

neq; propinqua exacte discernit. Sed & cornea uocata mēbrana, quæ ante pupillam posita est, si crassior densior'ue fuerit, uisum obtusum reddit. Si humentior, non solum obtusum, uerum quasi per nebulam uaporem, caliginem uel fumum uidere facit. Si colore uariat, pro illius natura uisio peruertitur. Longe autē magis uisus impeditur, si uel phlegmonem, aliúmue tumorem, aut suppurationem, aut ulcus patiatur. Quod si cuncta hæc effugerit, uix fieri poterit quin ex rugis in extrema ætate contractis, uisus hebetetur. Superadnata quoq; membrana dum inflammationē patitur, per accidens uisum impedit, cōmunicato uidelicet reliquis partibus nocumento, sicuti & quandoq; magni palpebrarum tumores. Chemosis uero & pterygia, non ex accidenti, sed per se, quando uidelicet pupillam operiūt. Et hi quidem ferè affectus sunt quibus oculi læduntur: si quid uero deest, ex epistola de exterioribus morbis petendum est. Scio autem te dicturū, hæc nihil ad rhombum, quando nominū notitiam, non rerum, literis epistola pollicetur. Scias autem uelim, maiorem horū affectuū partem proprijs carere nominibus: et si qui sunt qui propria sortiti sunt nomina, ea ab alia epistola sunt petenda. Hæc autem ueluti parerga epistolæ addidimus, scientes uix reperiri membrū quod tot morborum genera perpetiatur, & in quorum agnitione plus medici halluci nentur, quum tamen inter instrumentalia membra sit minimum. Vniuersa tamen hæc morborum congeries, in eam quam ab initio proposuimus recidit diuisionem: quia uidelicet si magna sunt, uisum ex toto auferunt: si minora, uel minuunt uel peruertunt.

Corneæ membranæ uitia.

Superadnatæ

Chemosis

Pterygia.

Aufertur autē uisus uel absq; manifesta passione, & amaurosin uocāt Græci, Auicenna uisus destructionem, recentiores guttam serenam: quod ferè aduenit, ipsa ui uisiua uel in se, uel ob instrumentum per quod ad crystalloidem fertur, uisualem uidelicet neruū, laborante. Vel à manifesta, et tunc ad aliquem illorum affectuum refertur, quos in alia epistola nominatos, hic per diuisionē uestigauimus & exposuimus. At si non in totum uisus deperijt, sed non recte fit, aut qualitate peccat, quia scilicet quæ uidenda non essent cernit, & parorasin Græci, Auicenna imaginationem uocat: aut quantitate, quia scilicet minus uident: & si manifesta sit causa, ex superius dictis est quærenda, eiusq; nomen ex alia epistola petendum: si immanifesta, aut noctu interdiuq; perpetua, amblyopiam appellant Græci, & σκνίπτοντες qui patiuntur: nostri uisus obscurationem, & qui magis latine loqui uolunt, uisus hebetudinem, Celsus oculi caligationē. Aut interdiu quidem recte, occidente sole imbecillius, noctu nequaquam cernunt, & nyctilopas uocant Græci, Latini luscios, & luscitiosos, Celsus oculorū imbecillitatem, nullo ei alio nomine inuento. Aut è cōtrario noctu præter cæteros, interdiu hebetius, Auicenna asiarem nominauit, Græci uidentur et hos dicere nyctilopas, sunt tamen & qui myopas. Et de morbis oculorum uisum impedientibus satis sit dictum. Motus & ipse uel in totum deperit, secunda neruorum coniugatione oblæsa, à qua sex musculi oculum mouentes uim motricem accipiunt. Si uero nō totus neruus in ipso trunco lædatur, sed aliquis eius ramus, unum ex sex musculis nuper dictis componens, ille tantūmodo motus impedietur qui à musculo læso fieri consueuit. Constat autem oculum introrsum, extrorsum, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, à proprio & suo cuiq; motu accōmodato musculo moueri. Sexcuplex igitur nocu-

Amaurosis.

Parorasis.

Imaginatio.

Amblyopia.

Nyctilopes.

Motus oculorum unde lædatur.

mentum in oculi motu pro alius & alius musculi uitio potest contingere: aut enim retro actus extra ferri non poterit, aut è contrario: aut in uno latere fixus ad alterum nequit deflecti, uel sursum deorsum'ue manet immobilis. Sunt praeterea & alij musculi per quos totus oculus circunuoluitur, & alij per quos mollis neruus, qui & uisualis dicitur, sustinetur. Illis igitur offensis, circunuolutio impeditur: his totus oculus procidit atq; à sede sua dimouetur. Horum autem affectuum uel non sunt propria nomina, uel si qua sunt, ex alia epistola petantur. Sed in oculis diu morati, iam ad aures transeamus.

Auditus impedimenta. *Auditus trifariam, sicut actiones aliae, impeditur. Aut enim in totum aufertur, & κώφωσιν Graeci, Latini surditatem: aut imbecilliter, & δυσηκοΐαν, uel βαρυηκοΐαν illi, hi imperfectum siue imminutum, uel grauem auditum, Auicenna taraxen. Aut corrũpitur, quia scilicet interius auditur quod exterius non sonat, & illi ἦχον uel παρακοΐαν, Auicenna sonitum, tinnitum & sibilum nominauit. Sequũtur huiuscemodi casus uel auditiuae potẽtiae laesionẽ, auditorij uidelicet nerui, aut partis cerebri unde oritur, uel instrumentorũ primi scilicet, aut eorũ quae illi deseruiũt oblaesionem. Haec autem fit uel ab aliqua una ex distemperantijs, uel ex tumore praeter naturam, uel ex obstructione, uel continui solutione. Ex quibus morbis interdum dolor sequitur, quẽ ὠταλγίαν Graeci uocant. Alijs praeterea affectibus affligitur, quos quum alia epistola recitauerimus, ad nares transibimus.*

Nares. *Nares instrumentũ quidem sunt olfactus, alio tamen modo quàm oculi uisus, & aures auditus: siquidem in his duobus id continetur, quod est proprium sensus instrumentum. Nares olfactui quidem & ipsae ministerium praebent, proprium tamen instrumentũ non in ipsis, sed in anterioribus cerebri uentribus residet, sicuti apertis rationibus à Galeno proprio cõmentario demõstratur. In alio quoq; nares à praedictis duobus instrumentis differunt, quod praeter olfactum duobus etiam muneribus deseruiunt, spirationi uidelicet & excrementorũ cerebri expurgationi: ex quo fit ut plurium modorũ morbis pateant. Singula enim trium operationũ trifariam laedi potest. Et ut à praecipua incipiamus, aut olfactus penitus tollitur, aut non recte fit: utrunq; autem horũ, uel laeso organo primo, uel alijs ei deseruientibus, potest accidere. Primũ affectum priuationem olfactus uocamus. Secundus bifariam secatur, sicuti & reliqui similes. Aut enim minuitur, aut corrumpitur, atq; hoc adhuc dupliciter: aut enim sentiuntur quae sentienda non sunt, ut quum nullo praesente odorabili, odor monstratur: aut quae boni odoris sunt, mali putantur: uel è cõtrario olfactum in his corruptũ, in illo diminutum dicimus, nec alia propria nomina in his affectibus inueniuntur. Spiratio quoq; pariter uel in totũ deperit, uel male fit, proprijsq; nominibus & hi carent affectus, à quib. haec impedimẽta cõtingũt. Excremẽta quoq; uel nequaq; exire possunt, uel uix exeunt, uel talia exeũt qualia exire nõ deberent: & quum uel sanguis effluit, uel corruptae quaedã res & foetentes, κόρυζαν uocãt Graeci, grauedinem Latini: quũ materia per os, quod quia foraminulentũ est, ἠθμὸν, id est, colatoriũ Graeci uocant,*
Nasitas. *defluens nasitatẽ quãdam & uocis laesionem facit, seu, ut inquit Celsus, nares claudit, uocem obtundit. Sequuntur uniuersi hi affectus uel cerebri, uel ossiũ, quod colatorium*

rium diximus appellari, aliquem morbū, malam uidelicet temperaturā aut cōpositionem, uel solutā continuitatē: nec facile aliquem inuenias, qui in dictorū quempiā nō referatur. Sternutatio enim, quam Græci πταρμὸν uocant, nihil aliud est quàm uehemens quædam per nares expiratio: quæ quum à natura fiat, expellere à se id conante quod eam infestat, nō proprie & necessariò morbum sequitur. Et de narium morbis hæc dicta sint: si qua uero desunt, ex alia epistola petantur.

Sternutatio.

Lingua quoq; quū triplici officio, sensus scilicet, tactus et gustus fungatur, trinæ iacturæ subiacet, quarū singula secundū sæpe dictam operationū læsionem trifariā quoq; multiplicatur. Patitur etiā ob cōmunionē quam cū cerebro habet: motū enim à septima neruorū cōiugatione suscipit, et à tertia sensum. Quare hac oblæsa, motus, illa sensus impeditur. Maior autem eorū pars uel proprijs nominib. caret, uel si nomina propria habent, ea sunt in alia epistola enumerata. Inuenio tamē τραυλοὺς à Græcis uocari, qui eas dictiones proferre nequeūt in quib. t r literæ cōiunguntur, sicuti in uoce ipsa traulorū. Sunt et qui ψελλοὺς eosdē uocent, latine balbos, Auicenna caras et alchael. Alio tamen loco alfete & altete numerat inter huiuscemodi impedimenta, uocibus, ni fallor, à sonitu qui in loquendo fit acceptis. Eos uero qui penitus loquela carent, ἀφώνους Græci, Latini mutos.

Linguā infestantia mala. Trauli. Pselli.

Labia uoluntario motu per proprios musculos ad omnem positū mouentur, nec sine eorum motu aperiri plenè os potest. Soli tamen eorum musculi ad hoc munus non sufficiunt, sed præter illos hi qui inferiorem maxillam mouent, sunt necessarij. Aliquo igitur horum musculorū laborante, impediri eius officium necesse est: & propterea contingit, ut uel os reserari nō possit, uel semel apertū non amplius claudi, uel dextrorsum aut sinistrorsum, sursum uel deorsum, distractum aut laxatum permaneat. Horum autē affectuum, præter cynicum uocatū spasmum, de quo alia epistola tractauimus, nullus, quod meminerim, nomen proprium inuenit. Auicenna caput scripsit cui est titulus, quando os remanet apertum.

Labia.

Exit aliquādo ex ipso ore res, quæ uel exire in nullo sano debet, uel non ea quantitate aut qualitate. Horū unum est quod nullo fastidio patientē, maximo afficit eos qui secum uersantur, fœtida uidelicet expiratio. Aliud, quod eum tantū qui patitur, sanguis tertium: quod utrunq; sputum uel saliua præter modum effluens, præter hæmoptoicos, hoc est, sanguinē expuentes, nullum proprium nomen obtinuit.

Fœtida expiratio.

Licet dentes omni morborum generi & per se subiaceant, & per cōmunionem cerebri gingiuæ & nerui laborent, de omnibus tamē non tractauerunt medici, nedum quod singulis nomina propria imposuerint. Videntur enim symptomata potius quàm morbos eorū annumerauisse, à dolore ferè inchoantes, quem ὀδονταλγίαν Græci uocauerunt. Hunc certum est à similibus causis fieri, à quibus in alijs fit membris, à soluta uidelicet continuitate, uel mala temperatura, uel ipsius dentis, uel nerui uel gingiuæ. Alterum addit Auicenna symptoma, quod uocat dentis commotionem, quod certe ab ægritudine in situ dependet, quoniam uidelicet non bene gingiuæ dens cohæret, σειομένους dentes uocant Græci. Addit & Auicenna caput de perforatione et corrosione, atq; post id aliud cui titulus de ruptura et corrosione. Græci βεβρωμένους dicūt eos qui corrosi sunt, perforatos uero τετρημένους, sicut perforationes τρήματα, βρῶσιν & βρῶμα corrosio-

Dentes.

nem uel erosionem. Fractos uero uocat Gal. τεθραυσμένους. Quare error subesse ui detur apud inscriptionẽ secũdi capitis Auicẽnæ, quũ de sola ibi fractura scribitur, nõ de corrosione. Scribit quoq; Auic. de alteratione coloris dentiũ, Gal. πελιδνουμένους quodam loco uocat, quasi liuescentes dixeris. Alio loco μεμελασμένους, hoc est, denigratos. Sed ad alterã potius epistolã hoc pertinebit. Meminerũt quoq; Græci dentiũ ῥευματιζόμενον, possumus fluctionem patientes appellare. Est et apud Auic. caput de facilitate originis dentiũ, Gal. ὀδοντοφυοῦντας infantes uocat eos qui dentire incipiũt, sic enim Latini loquũtur. Tali præterea modo afficiũtur, ut neq; calida neq; frigida tolerent, sed ab utroq; uel altero doleãt: hebet Auic. uocat. Apud Græcos uero uel latinos propriũ nomen affectus hic nõ inuenit. Stupent interdũ adeò ut uix masticationi seruiant, cõgelationẽ Auicenna, αἱμωδίαν Græci uocant. Strident præcipue in somno, ὀδοντοβρυγμὸς à Græcis dicitur. Vermes quoq; sentiunt. Gingiuæ & labia, præter ea quæ alia epistola numerata sunt, nullum incõmodum patiũtur quod proprium nomen sortitũ sit: & propterea his obmißis, intimius procedentes, fauces primò, & post eas guttur inuenimus. Eius partis quæ à græcis φάρυγξ, à Latinis fauces uocantur, interioribus musculis inflammatis fit συνάγχη, exterioribus, παρασυνάγχη. Gutturis uero, quod λάρυγγα uocant, interioribus musculis inflammationem patientib. κυνάγχη, exterioribus, παρακυνάγχη generatur: ita enim, ut refert Galenus, recentiores Græci medici distinguebant, quum Hippocrates omnes horũ locorum affectus spirationem quoquo modo deteriorẽ reddentes, una uoce cynanchas nũcupauerit. Ipse aũt Gal. res potius quàm nomina sequens, quinq; eius genera numerauit ex Hipp. in prognostico collecta: primũ ubi fauces phlegmonẽ patiũtur, secundum ubi nõ fauces, nõ os, nec ulla pars quæ uideri poßit inflãmatur, suffocationis tamẽ periculũ in gutture sentitur. Tertiũ, ubi extrinsecus circa fauces inflãmatio apparet. Quartũ ubi gutturis tam internæ quàm externæ partes affectæ sunt. Quintũ ab alijs prætermissum, ubi ad interiores partes uertebræ luxantur.

Angina.

Latini anginã cõmuni nomine omnes huiuscemodi affectus uidẽtur nominasse: quanquàm nec fortè errauerit qui eas inflammationes quæ exteriorib. musculis accidunt, iuxta anginas nũcupauerit. Celsus, quod fortè quispiã miretur, uoce ex latina græcaq; cõposita, ut synanchen uocat, ubi fauces linguaq; tam rubore intumescũt, uox nihil significat, oculi uertuntur, facies pallet, singultusq; est. Vbi uero tumor & rubor tantũmodo est, cætera nõ sequũtur, parasynanchen à Græcis dicit appellari. Auicẽna, suffocationis et alabæ nominib. uniuersa hæc cõprehendit. Neq; hæc tantũ, sed & stomachi, quem ipse merin uocat, tumorẽ eodem capite cõprehendit. Malũ aũt quod exerere linguã cogit, et os aßidue hians & apertum tenere, caninũ nũcupat, cynanchen Græcorũ uolens significare, quàm uis in ipsa re ab illis recedat, ut bene cõsiderãti apparebit. Alabæ aũt uoce eam suffocationem significare uidetur, quæ ab aliqua exteriore causa uiolenter fit, ut aqua uel laqueo, Græci ἀπαγχομένους, id est suffocatos, de quib. Hipp. 2. lib. in aphor. Ex strãgulatis et nõdum dissolutis &c.

Catarrhus.

Suscipiũt eadẽ loca destillantes à capite humores, κατάῤῥουν Paulus uocat, si in palatũ et fauces materia descendat, latini destillationem. Sũt tamen qui his nominib. in omni à capite in inferiores partes fluctione, promiscuè utũtur. Vbi uero ad guttur asperamq; arteriã humor descendit, ita ut madente interiore pellicula

uox raucescat, βράγχον uel ἀξ[illegible]κὸν Græci, latini raucedinē nominãt: quã passionē ex magna quoq; uociferatione uel aëris frigidi inspiratione posse cõtingere, & Paul. asserit, et experientia ipsa cõfirmat. Est aũt raucedo symptoma, uocis uidelicet corru

Raucedo.

ptio. Trifariam enim et ipsa uox læditur: aut enim in totum deperditur, & ἀφωνίαν Græci, nos inuocalitatem dicere possumus: aut non bene fit. Adueniũt aũt hæc nocumenta nõ solum ob gutturis morbos, sed ob aliorũ quoq; ad uocem concurrentiũ instrumentorũ oblæsiones. Ad formandam enim uocem, præter uim à cerebro per recurrentes uocatos neruos transmissam, multa cõcurrũt, quæ à Gal. cõmentario peculiari de uoce inscripto, ut alia taceã loca, seriatim enumerantur: inter quæ primũ est expiratio,

Expiratio.

quæ fit à cõtrahentib. thoracem musculis. Secũdũ, quasi uocis materia, exufflatio: hac

Exufflatio.

enim deperdita, uocem perire est necessariũ: exufflationem faciũt musculi qui inter costas sunt. Perforatis igitur musculis illis uel thorace, tota uocis materia deperit, atq; homo penitus obmutescit. strepitũ facit exufflatio per faucium musculos, uocē per gutturales, loquelam per linguã quæ articulatim uoces distinguit, coadiuuantib. dentibus, labris, nariũ foraminibus, palato, gurgulione. Iuxta igitur alicuius istorũ læsionē atq; læsionis modum, & uox & loquela uel in totum, uel in parte aufertur, uel non qualis fieri debet aut solet efficitur, sed modo nulla, modo media tantum, modo rauca, modo resonans, modo tenuis, modo aspera aut obscura redditur. Auicen. tenuem appellat breuem, subtilem facit cõtrariam tenebrosæ, eam tenebrosam uocans quam Gal. obscuram, sicuti crassam quam ille resonantē. Ab aspera arteria ad pulmonē accessuri, primo eorũ morborũ nomina perscrutabimur qui maiorem cõmunionem cũ mox recitatis habere uidentur, qui uidelicet spirationi nocumentum præbent. Horũ tria præcipua sunt genera, δύσπνοια, ὀρθόπνοια, ἆσθμα. Primã, spirandi difficultatē: secundã, rectam spirationē: tertiam, anhelationē uel suspiriũ latine possumus nuncupare. Medicorum uulgus hanc asma, illam disniam, mediã uocant orthomiam. Pulmonibus omnia

Pulmonum morbi.

morborũ genera possunt contingere, inter quæ præcipua est inflãmatio, Græci περιπνευμονίαν, Arabes uoce parũ mutata peripleumoniam, ex Latinis nonnulli pulmonariam uocant. Bile autē sanguini admixta, ipso tamen superante sanguine, fit phlegmone erysipelatodes, sicuti contrà bile exuperante, erysipelas phlegmonodes, & utrisq; æqualibus phlegmone & erysipelas. Possunt & in ipsis pulmonibus alij tumores cõtingere, durus uidelicet, laxus & inflatiuus: qui quod raro admodũ contingũt, propriũ nomen nõ inuenere. Potest et quandoq; in ipsa corporis substantia aqua congregari, quæ res etiam nomen aliud nõ inuenit. Inflammationes uero pulmonis quæ dictæ sunt, in maiores minores ue abscessus transire possunt, qui nisi resoluãtur, suppurati atq; disrupti, pure inter thoracē et pulmonē cõgregato, affectus fit qui ἐμπύημα dicitur, à quo ἐμπυικοὶ dicuntur qui eo infestantur, nos generali uocabulo suppuratos nuncupamus. Interdũ tamen non ex disrupto abscessu, sed ex pituita longo tempore ibidem putrescente, idem affectus gignitur. Sed et interdũ ex ulcere manat post sputũ sanguinis nõ agglutinato: quod quidem ulcus si in pulmone fuerit, statim phthi-

Phthisis.

sis sequitur, quam tamen proprie Græci φθόην uocant, definiuntq; totius corporis cum parua febre extenuationem, pulmonis insanabilia ulcera consequentem.

Hactenus Manardus: reliquam huius epistolæ partem, morte præuentus, uir ille perpetua uita digniss. imperfectam reliquit.

EPIST. IIII. Ioannis Manardi, ad Bachiensem Canonicum, dolore capitis & artuum, cum sanguinis mictu, & præuio quodam ad elephantiam affectu laborantem.

MOrbi longi, longam curationem desiderant: difficiles diligentiam: qui utrunque habent, præsertim cum sunt plures, maximo studio et cautela indigent. Quum igitur patiaris dolorem antiquum capitis & articulorum, cum sanguinis mictu, præuioq; quodam ad elephantiasin affectu, quæ in facie iam & unguibus exerit se manifeste, si uitam propriam diligis, non secus ac pro animæ salute diuina, sic nostra pro corporea obseruare præcepta debes: quæ sunt, Victus parcitas, laborum & curarum moderatio, ueneris fuga, uigiliæ & somni æqua distributio, ita ut non minor septem horis somnus sit, nec maior octo: nocturnusq; potius quàm diurnus: & si necessitas dormire interdiu coëgerit, ante cibum potius, quàm pòst dormiendum. Semperq; cauendum, ne statim à cibo somnus occupet, sed duarum horarum interuallo ad minimum discludatur. Durum sit stratum, lana potius quàm pluma oppletum, corióque potius quàm panno opertum. Idem de ceruicali intelligatur, quod etiam satis esse debet elatum & eminens. Caput leui operimento interdiu, leuissimo noctu tegendum. Summopereq; uitandum, ne uel mora in sole, uel prope ignem, uel in æstuarijs seu hypocaustis, uel alio quouis modo præter modum calefiat. Renes etiam & hepar à calore, quantum fieri potest, defendenda: ideo conandum ne etiam hyeme pelles corpori proxime hæreant: & propterea uestis pellicea, si quando ea utendum, lata esse debet, nec per zonam arctius corpori adnecti.

Somnus à cibo perniciosus.

Cibis bis uescendum: Panis sit bene coctus, salitus, fermentatus, & ab exteriore crusta emundatus. Caro sit uituli, hœdi, ueruecis anniculi. Pulli gallinacei, capi, phasiani, perdicis, auicularum, turturum. Pisces uel parui, uel lucij, uel hi qui ab eo quod assari solent, nomen à uobis acceperunt. Oua gallinæ recentia, et uel sorbilia, uel in aqua cum omphacio leuiter cocta. Vniuersa aromata penitus interdicuntur. Ex oleribus maxime conueniunt, intybum tam domesticũ, quæ dicitur endiuia, quàm syluestre, quod cichorium uocant. Item utraq; buglossus, scilicet quam boraginem, & quam communi nomine buglossam appellant. Lactucas quoq; concedimus, atriplices, & spinacia. Oxylapathon, quod acetosam uocant, cõmendamus. Ex granis ordeum, auenam, far, oryzam, milium, panicum, tantum concedimus. Ex fructibus cerasia acida, bona uestratia pruna, bistricia quæ à loco dicitis, & pira, uuas uel suspensas in sole, uel penitus exiccatas, concedimus, & amygdalas, & auellanas.

Casei usus, nisi recentis, & raro, prorsus abdicetur. Cappares & asparagos non uetamus, si cum melle & aceto condiantur. Aceti tamen rarus sit usus, & si quando utendum, passulæ in eo antè maduerint. Oleo oliuarum condiri, & panem de more patriæ, & alia iusculenta, potius quàm butyro, uolo: reliqua olea præter amygdalinum prohibeo, immodicámque qualíscunque sit pinguedinem. Omnia animalium interanea, præter gallinarum hepata, dimittantur. Cauenda omnia sale condita, uel etiam nimium salita. Et hæc quidem de cibis dicta sint, illud

semper

semper in mente habendo, quod quæcunq; concessa nõ sunt, prohibita intelligantur.

Potus sit uinum lene, album, uel subrubrum, clarum, non dulce, sed potius ad acerbum inclinans, cui tantũ aquæ misceatur, ut omnis ad caput euaporatio, omnisq; acuitas amoueatur: quod fieri in uestris uinis uix posse uidetur, nisi ut minimũ tertia pars aquæ addatur. Neq; uinum, neq; aqua quæ bibitur, est aut glacie, aut niue, aut alio ingenio infrigidanda, sed, præsertim hyeme, potius ad tepidum uergat. Ex alijs potibus, aquã cum saccharo, uel cum exiguo melle coctam cõcedimus, & eos qui cum sylue stribus pomis uel piris parantur. Aquam quoq; olerum, de quibus suprà mentionem fecimus, per modũ quem destillationem dicunt, extractam. Non autem loturo balneũ puræ aquæ, nisi in ea herbæ, quas infra scribemus, ebullierint, sed aquarũ sponte calidarum laudamus. Moderatis uero etiam frictionibus in partibus non læsis utendum. Enitendum porrò ut quotidie uentris excrementa exeant: quòd si natura per se non fecerit, uel enemate, uel balano, uel maluarum & braßicæ iure est irritanda. Nonnulla tamen infra inter medicinas scribemus, quæ huic rei poterunt subuenire.

Vehementes animi affectus fugiendi, ueluti ira, tristitia, cogitatio. Sed & clamor quoq;, risus effusus, rixa, & contentio. Odores magni, præsertim rerũ calidarum, sunt euitandi, ut moschi, ambræ, styracis, burzoi, chamæmeli, eius spicæ quam lauandulam uocant, & similiũ. Et de his quidem quæ ad rationem uictus attinent, hæc dixisse sat sit: si qua enim desunt, ex dictis facile possunt intelligi. Nunc ad medicamẽta transeamus. Non enim sat est bono uictu, ne malus gignatur sanguis præcauere, sed simul quoq; antiqui corruptio, ita medicamentis purganda est, ut simul malitia auferatur, & bonus sanguis paulatim subnutriatur. Membra quoq; principalia roboranda ueniũt, in quibus uirium uigor residet, & quæ infestant accidentia mitiganda.

Ad primũ exequendum, præter tres iam factas uenæ sectiones, uariasq; purgationes, summè confert per uices, modo aquam in qua cichoriũ & borago bullierint, in aurora bibere, modo serum caprinum. Quibus si aluus adstricta fuerit, cochleare magnum fecis uini albi tenuiter contritæ adijciatur. Aestate autem semel in hebdomade, quinq; ex catapotijs eadem hora sumendæ, quæ habent: Aloës lotæ, agarici electi, senæ ana ʒ.1.s. myrob. citrinorũ ʒ.s. rosarum ℈.1. diagridij grana 15. pilularũ de lapide lazuli ʒ.1. id est, de lapide cyaneo. Cum succo rosarum fiant pilulæ numero 35.

Vbi calores remitti cœperint, ineunte autumno, extracta prius ex media sinistri brachij uena sanguinis selibra, seri caprini binis calicibus, quatuor ebuli molles ramusculi, et medius centauri pugillus, uesperi immittenda sunt. Hinc postridie mane herbæ excolandæ, & serum bibendum, singulaq; hebdomada quinq; ex his pilulis sumendæ, quæ recipiunt, Aloës hepaticæ, senæ, agarici, corticũ hellebori nigri, myrob. Indorum ana ʒ.1. diagridij, nucis unguentariæ, quam moschatam uocãt, rosarũ ana ℈.1. Cum decoctione tenuioris centauri fiant pilulæ 35.

Herbæ in aqua ubi balneandum coquendæ: Calamentum, serpyllum, hyssopus, lapathum, fumus terræ, hoc est capnum, saluia, chamæmelon. In quo balneo sudor eliciendus est, uase in quo fiet (ut aliàs diximus) cooperto. Vnguento omnia membra, mane tertio quóque die ungenda, quod recipit: Vini albi Sirmici uel

Cretici ℔.1. florum chamæmeli, fructuum Populi uel abietis ana unciam. Excoquatur dimidiũ uini, atq; uino excolato adde tantundem chamæmelini olei, & tantiſper ambo in duplici uaſe ſimul bulliant, donec totum uinum ſit conſumptum.

Regio uentriculi & hepatis, ſæpe ante cibum uino rubro fouenda, in quo par abſinthij & roſariũ portio cocta ſit. Caput ſingula hebdomade bis lixiuio ex ſublimi uaſe cadente abluendum, in quo hæc bullierint: Roſæ, chamæmelon, ſampſuchus, id eſt maiorana. Sacculus ſiniſtræ mamillæ ſuperponendus, qui ex roſis, maiorana, meliſſophyllo, id eſt, meliſſa, & gariophyllis plenus ſit. Dolentia loca hoc unguento linenda: Olei uulpini ℥.4. pinguedinis tauri ℥.2. caſtorei ʒ.1. rutæ ſiccæ ſemũciam: euphorbij, piperis ana ʒ.s. ceræq; quantum ſufficit: fiat unguentum molle. Singulo quoq; menſe luna plena, duæ cucurbitulæ natibus, duæ dorſo adhibendæ, atq; cum his tres unciæ ſanguinis in totum extrahendæ, bisq; in anno, ineunte uidelicet uere, & iam cœpto autumno, uena media ſupra ſiniſtrum cubitum aperienda, & ſelibra ſanguinis auferenda. Regio renum ex unguento quotidie ungenda, quod ex oleo & aqua roſaceis, oui albumine, ſtilla aceti addita, compoſitum ſit.

Sequenti die quo pilulæ ſumptæ fuerint, caputpurgio naribus impoſito cerebrum purgandum, quod uel ex betæ radice, uel ex maioranæ ſucco, uel ex pipere naribus inſufflato, uel ex batrachij radice, quod pedem columbinum uocant, uel ex chelidonij, uel anagallidis ſucco fiat.

Doloribus per hæc quæ ſcripſimus auxilia non interquieſcentibus, ulcus aliquo ingenio in ſiniſtri brachij exteriori parte excitandum erit, octo digitis ſupra cubiti iuncturam, longoq; tempore ciceris grano impoſito ſeruandum, & quotidie expurgandum. Manus ſæpenumero immergantur in aquam, in qua calamentum, lapathum, & ſulphur bullierint. Brachium & crus dolentia, illota lana tegenda ſunt. Vehementer inſiſtantibus doloribus, antidoti cuiuſdam quam dabimus, hora ſomni ſumendum eſt, quantum eſt aurei pondus: nec hoc aſſidue, ſed per magna interualla, & magna urgente neceſſitate faciendum.

Poteram finem feciſſe, ſed placuit nonnulla adijcere, ad dolores articulorum antiquos efficaciſſima: quæ ſunt, ſemen & folia urticæ, cum adipe urſi inuncta.

Ad antiquos articulorum dolores efficaciſſima

Oleum in quo uulpis uiua impoſita tantiſper bulliat, donec caro colliquetur. Debet autem integra ſicuti eſt, cum pelle imponi. Stercus caprinum cum farina ordei & aceto, ad formam cataplaſmatis reductum. Radix althææ cocta, & cum adipe anatis cõmixta, oleum in quo radices enulæ bis uel ter permutatæ ebullierint.

Rapa in iure pingui bene cocta. Sacculus ſale contrito plenus in uino bulliente ſæpe calefactus. Stercus bouinũ calidum, ut exit, modo cataplaſmatis applicatum, uel cum irino oleo calefactũ. Lotio in aqua in qua ſales, & medius ſambuci cortex ebullierit. Chamæpityos, quam iuam uocant, pugillus, in uino coctæ, ſi ex uino locus dolens lauetur, & herba ipſa calida ſuperligetur.

His adhibitis remedijs, ſpero D.T. *quotidie in melius profecturam, ſupremo adiuuante medico, in quo ſolo uera ſalus conſiſtit, domino noſtro Ieſu* CHRISTO, *cui honor, gloria, & imperiũ, Amen. Budæ.* XXVI. *Maij.* M. D. XVI.

Ioan.

EPIST. V. ad Cælium Calcagninum, uirum undequaq; doctiss. de Taxa lauri specie. Quod Milos & Melia confundantur apud Plinium.

TAxam lauri speciem nullibi, quod meminerim, præterquam apud Plinium legi: quo fit, ut errorem omnino subesse eo loco putem, non librariorum qui Plinium scripsere, sed uel autoris quem ille sit sequutus, uel cuiuspiam ex his quorum opera utebatur in excerpendis quæ de uniuersæ naturæ historia in tam uastum uolumen congerebat. Deceptum autem illum, quisquis fuerit, duorum nominum uicinitate, fraxinumq; in taxum commutasse: illam enim μελίαν, hanc μίλον nonnunquam appellant Græci. Esse autem quandam fraxini speciem laureis folijs, post Theophrastum Plinius lib.16.cap.14. testatur: in quo etiã capite ex earundem græcarum uocum similitudine, duplex error (ni ego potius erro) deprehenditur. Vnus, ubi fraxinum, quæ sit in Ida Troadis, in tantum citro similem dicit, ut ementes fallat cortice ablato: quod non de fraxino, sed de taxo scribit Theophrastus. Nec mirum est μίλον in μελίαν mutatam, quum & cedrus in citrum transierit. Alius error eo loco uisitur, quo folia fraxini iumentis mortifera scribuntur: quod de taxi folijs, non fraxini, tradit Theophrastus. Sed & sensus ipsi, præter Theophrasti autoritatem, utranq; rem esse ut Theophrastus uoluit, non ut in Plinio legitur, demonstrant, maximam scilicet inter taxi & cedri ligna similitudinem, nullam fraxinei ad citrinum uel cedrinum. Iumenta etiam innocue folijs fraxini uesci, nullus est pastor qui non nouerit. Si igitur pro taxo, bis fraxinus legitur lib.16. quis non suspicetur, semel lib.15. eadem lapsus causa concurrente, pro fraxino legi taxum? præsertim nulla inter laurum & taxum se ostendente affinitate, nec alio loco uel apud Plinium uel alium autorem huius taxæ lauri inuenta mentione. Nec est ut aliquis mihi obijciat, fraxinum aliquam esse quidẽ lauri folijs similẽ, non magis tamen numerari inter lauri species ullam quæ fraxinea dicatur, quàm quæ taxa. Dicimus enim eo cap. quod est libri 15. ultimum, non solas ueras lauri species, sed & multas plantas quæ lauro uel nomine uel effigie sunt similes, numerari, ueluti chamædaphnem, alexandrinam, & daphnoidem: inter quas nemo miretur & arborem hanc reponi, quæ, licet uera fraxinus sit, foliorum tamen figura laurum repræsentat. Hæc sunt quæ meæ mihi dominæ, podagra & chiragra, & meditari & scribere permiserunt: quarum tyrannidi condonandum, si quid castissimas tuas aures offenderit. Vale Doctorum doctissime, & amicorum amicissime.

Plinij locus castigatur.

Ex ædib. nostris, M. D. XXIIII.

EPIST. I. Ioannes Manard. Marcello Vergilio uiro doctiss. S. D. Examinantur eiusdem interpretationes libri primi Dioscoridis.

CONTIGIT *nescio quo fato, Marcelle doctiss. ut paulò postquàm Dioscorides tuus ad nos peruenit, dolore pedum uexatus, surgere è lecto per dies multos non potuerim. Cui malo non aliud magis præsentaneum remedium inueniens, primum tuæ interpretationis uolumen sine interspiratione percurrens, magnopere leuatus sum. Reconditam lectionem, exactissimam diligentiam, grauissimum iudicium, & (quod ueluti nostro seculo rarius, impensius sum admiratus) ingenuæ mentis candorem in eo apertissime cognoscens. Huic maxime confisus, simili ingenuitate & notare, & tibi significare non sum ueritus, quæ inter legendum non usquequaque à me probata sunt: Non monendi tui gratia, ut quem in eo albo esse dudum scierim, ut docere, non doceri, à mei præsertim similibus, debeas: sed duo ex hoc labore, si meum hoc studium non penitus fueris aspernatus, lucraturus, profectum uide licet, & tuam amicitiam: ad quam mihi nihil deesse putabam, nisi ut qui à me ob eximias et tota Europa notissimas animi dotes diligeris, hoc ipsum à me diligi te scires: non ambigens, quæ tua prædicabatur humanitas, quin me uicissim esses amaturus.*

Ex prooemio. *Hac ergo spe animatus à prooemio exordior. In quo nõ probo quod pro ἀκμὴ græca dictione, integram ætatem conuertas: licet enim ea interpretatio eo loco fortè possit tolerari, frequenter tamen ἀκμὴ in alio significato, & ab ipsomet Dioscor. & ab alijs medicis usurpatur, cui non uidetur posse integra ætas conuenire: sicuti (ut reliqua obmittam) in 1. Aphorismorum Hippocratis lib. ubi, Galeno teste, summum in morbis ostendit: cui quemadmodum nec ætas, ita nec perfecta ætas, nisi per impropriam quandam translationem uidetur quadrare. At si consistendi uigorem, Celsum sequuti, pro ea reddiderimus, non solum in herbis & morbis, sed alijs quoq; in rebus uim dictionis, meo iudicio, commodè exprimemus. Et hoc quidem in prooemio.*

IN IPSO *uero tractatu, cap. de Iride, suspectum est mihi quod dicitur, Illy-* Annot. I.

Ex cap. 1. de Iride. Iris Illyrica. *ricam non sine causa commendari, quoniam frigida & aquilonia regio est, quo cœli flatu & afflatu materia omnis in omnes usus melioreſcit. Nam præter id, quod magna ex parte Illyrium ab aquilone rectum austrum prospectat, quicquid scribat Plinius, medicinales herbæ ex Creta meridionali insula, ad Galem usque tempora Ro-*

Creta herbarum medicarũ ferax. *mam portabantur: fereq; medicinalis materia, ab austro potius quàm ab aquilone, & nunc petitur, & à maioribus nostris petebatur. Ego igitur non Aquilonis gratia præferri Illyricam iridem puto, alioqui Thressam & Dacam magis commendare oporteret: sed quia in Illyrio melior ea ratione nascatur, qua hic segetes, illic ueniunt felicius uuæ, quod soli causa præcipue fit, aëris circunfusi frigus non admittentis, & internum calorem adseruantis, ut Theophrastus lib. 6. de causis plantarum testatur. Eodem cap. ubi de floribus agitur, res ipsa facit ut Hermolaũ magis pro-* II

bem, scribentem flores in caule ipso alternis semper coliculis inflexos: uel, si uerba ma-

lumus sequi, flores in caule æqualib. inuicem spatijs inflexos. In bonis enim codicibus
legitur, ἄνθη δὲ ἐπὶ καυλῷ παράλληλα, ἐπικαμπῆ. Nam in uniuerso quoque cau
le, non in summo tantum (ut ais) flores uisuntur: nec singuli, sed in uno caule plures.
III *In eorundem quoq; florum colore non placet, quod duo illa uerba, ποικίλα ὁρᾶται,*
ideo, ut scribis, in participiū uariantes *conuersa sint, quod Iris cum luce colores mutet:*
certi enim ego & stati coloris flores in Iride semper uidi, nec ex lucis modo, sed ex na Iridis flores non
tura ipsa plantæ & loco ubi creuit, uariantes: nam præter purpureos, qui paßim ui- mutare colorem.
suntur, candidos, pallidos, luteos, cæruleosq; aliquando conspexi, uirides nunquam:
IIII *ut probandi etiam mihi uideantur qui ὠχρὰ pallidos intellexerunt, consuetiore apud*
medicos illius dictionis significatione, quàm tu qui uirides. Ita constantis tamen singu
los coloris semper animaduerti, ut quocunq; situ, & ad quancunq; lucis refractionem,
uel parum, uel minime mutarentur, tantum abest ut tot coloris discrimina poßit unus
atque idem flos recipere. Fidelius igitur et uerius quis uerterit, uarij: aut enim albi,
aut pallidi, aut nigri: uel, ut Oribasius legisse uidetur, subnigri, aut purpurei, aut cæ
rulei uisuntur: uel, ut Plinius dixit, floret diuersi coloris specie. Excusandus quo-
V *que in medicinis Iridis uideri potest Ruellius, qui communem lectionem sequutus,* Ruellius.
habentem πνεύματι ψυχομένοις ἢ ῥιγῶσι, uento infrigidatis, aut rigentibus conuer-
terit. Non enim penitus ratione caret, ut aliud remedium desiderent, qui uento, aliud
qui alia ex causa, præsertim intranea refrixerunt: uoluisséque Dioscoridem docere,
utrosq; ab Iride iuuari, tam eos uidelicet qui uento aliáue extranea causa infrigidati
essent, quàm eos qui ex intranea algerent: sicuti ratione non caret, & ex uento posse
VI *purum frigus algoremq; excitari. Nec uideo non posse eum affectum rigorem e-* Rigor latine dici
tiam latine uocari, eodem scilicet nomine quo Græci utuntur, dicente Vergilio, Ter- potest, ubi Mar-
ram aquilone flante rigere: ut illi rigere quidem dicantur, qui τέτανον græce uoca- cell. dixit, perfri-
tum patiuntur: at rhigere cum aspiratione, uoce à Græcis (ut pleraq; aliæ) mutua- ctionibus.
ta, qui frigent. Nec hæc dixerim, quod præferendam Ruellij lectionem putem: siqui-
dem in melioribus libris ego quoque, ut tu, περιψυχομένοις lego, non πνεύματι ψυ
χομένοις, sed ut hominis fidei patrocinium aliquod ferrem. Nam fides tanti apud me
est in hoc interpretandi munere, ut quiduis aliud quod in exacta omnibus numeris in-
VII *terpretatione desideratur, quàm eam deesse malim. Nec accedere illis poßim, qui*
sententiam quam esse putant autoris, sequuti, à uerbis recedunt, præsertim ubi uerba
ipsa quæ uertimus, diuersos tolerant sensus. Quod tu & aliàs quandoq; & hoc loco Marcellum à uer
fecisse uideris, generale infrigidationis & rigoris uerbum ad febrium frigora, et tre bis Diosc. quan-
mebundos algores contrahens: mihi uideris autoris uocem, imò Iridis latam potesta- doq; recedere.
tem coarctare. Si enim remedio est Iris in uniuersum aduersus frigora, ei etiam frigo
ri quod in acceßionibus contingit, aduersabitur: non tamen ratio reciprocat, ut si frigo
VIII *ri febrium opitulatur, alijs quoq; frigoribus necessariò opituletur. Neq; hi solum*
ῥιγῶσι, ut uis, qui à tertiana febre inuaduntur, sed & qui à quartana, uehementißi-
me. Et nonnulli, Galeno teste, sine febribus à uitrea uocata pituita, sicuti plerique à
caussis extraneis: ut non magis sit tertianæ peculiaris hic casus, quàm, quod tu etiam
scribis, quartanæ περίψυξις, & semitertianæ φρίκη. Adde quod non recte ῥίγο-

definitur, frigus cum tremore, cum sint res omnino diuersæ ῥῖγος καὶ τρόμος, si Galeno potius quàm Platoni in medicina credendum est. Fidelis igitur interpretis officio fungemur, si Plin. Hermolaoq; adhærentes, absolute, absq; omni febrium mentione, perfrictionibus irides mederi dixerimus: uel eis qui exteriore corporis superficie frigent, ut exponit Gal. lib. 3. προῤῥητικῶν. Melius etiam intelligemur à medicis, si

Algoris uox

pro algoribus rigores scripserimus: alioquin latius patet algoris uox. Celsumq; uidemus, horrorem, non algorem, ubi apud Hippocratem ῥῖγος legit, uertentem.

Ex cap. 2. de Acoro.

CAPITE *secũdo scribit Diosc. καὶ εἰς ἐγκάθισμα ὡς ἶρις πρὸς τὰ γυναικεῖα ἁρμόζει. Quæ uerba hoc pacto conuertis: Vtiliterq; iridis modo insidentib. acoro muliebria, id est, menses, fouentur. In qua interpretatione iterũ uniuersale ad muliebria mala iuuamen, ad unum tantum malum, hoc est menses, determinas. significari enim per eam uocem non solum menses, sed diuersa mulierũ mala, Hipp. ostendit, librum in quo de uarijs mulierum morbis agitur, περὶ τῶν γυναικείων inscribens. Latã uero etiã hoc loco esse eius uocis significationem ipsemet Diosc. demõstrat, dicens, quod iuuat ad muliebria ut iris, de qua priore cap. temet interprete scripserat, quod potu menses duceret, insessu uero fouerentur fœminæ, calido eius decocto muliebres locos molliente & aperiente. Ego igitur sic uerbum ex uerbo conuerterem,* insessu sicut iris ad muliebria utilis est: *nec uererer, ut ais, cum periculo humanæ salutis hæc scribi. Siquidem nõ uulgo produntur, sed medicinæ peritis, qui remedia in libris inuenta norũt & morbis, & ægrotantibus, suis quæq; temporibus accõmodare. Non paruũ enim nocumentum his accidit, Galeno teste, qui credunt medicamentis absq; determinatione scriptis:*

Herophilus.

quoniam, ut dixit Herophilus, IPSA PER SE MEDICAMENTA, ET NIHIL SVNT, ET MANVS DEI SVNT. *Maius autem discrimen tuam circunstare interpretationem uidetur, si quis ex ea intellexerit, utiliter menses redũdantes, iride et acoro foueri. Quod certe imperitus quispiã ex tuis uerbis facile poterit existimare, quæ sunt, Vtiliter iridis modo insidentib. acoro muliebria, id est mẽses, fouẽtur.*

3. de Meo.

MEDICINIS *quæ lambendo sunt, non magnopere in inferiorũ partium noxis uti medici consueuerunt: & propterea uitium subesse puto, ubi linctus Mei qui in fluctionibus thoracis commendandi uidentur, ad dolores articulorũ, uuluas, tormina, aliaq; superius descripta remedia retrahũtur: & ad omnem quoq; à capite in subiectas parter destillationem extenduntur, cum multæ fieri possint à capite destillationes, quas talis linctus irritare potius ualeat quàm sistere.*

4. de Cypero.

SCRIBIT *Diosc, inter alias potestates Cyperi, quod adiumento est λιθιῶσι, id est, calculosis: ubi nescio quare addas uesicæ, quum notum sit apud medicos, difficilius longe per ea quæ bibuntur, uesicæ calculum, quàm renum, & atteri et pelli. Scribatq;*

Cyperi facultas.

Galen. saltem de ipso Cypero, quod incidendi quandam uim habet, qua calculosis prodest. qui loquendi modus ostendit, nõ tantum ei in hoc tribuisse Galenum, ut ad uesicæ conterendum calculum sufficere existimauerit. Melius igitur fuerat calculo laborantibus simpliciter dixisse, quàm addidisse uesicæ, cuius nulla in Diosc. mentio.

5. de Cardamomo.

ΝΕΦΡΙΚΟΥΣ *uideo à medicis uocari, renum uitio, quodcunq; illud sit, laborãtes. Sic enim intellexit Gal. lib. 6. Aphorismorum, uocem νεφριτικοί. Quare miror scribente*

bente Dioscoride, Cardamomũ nephriticis conferre, transferri à te, nephritim, re-
num cum urinæ malo aliquo dolorẽ: quum multi renum affectus sine dolore cõtingant.
Annot.I. IN NARDO multa à me desiderantur: ut in Gangitide nescio quare prætermise Ex cap. 6. de
ris, longiorem esse: scribente Diosc. quod ὑδῑμακεςέρα. ratione etiam consentiente, Nardo.
quoniam ferè imbecilliora esse consueuerunt quæ longiora, & aquosis locis nata: con-
II sentiente etiã huic lectioni Oribasio. In montana non intelligo qua ratione uerbum
κολοβόστιχυς, torosæ spicæ conuertas, quum κόλοβον mutilum & mancum Aristo-
III teli & alijs, & tibi quoq; in alijs locis significet. Sed hæc exigui momenti. Illud ue
ro non parui, quod mutata usitatiore lectione, quæ in usu nardi auferre iubet lutum,
si quod fortè radicibus hæserit: eam sequeris, quæ auferre radices ipsas, et quasi inuti Spicæ nardi radices utiliores.
les abijci præcipit: quũ tamen, teste Gal. in lib. de antidotis, præferendæ in theriaces
præparatione radices sint, spica neglecta. Qui etiam lib. 6. de simplicib. medic. uires
radicis explicat, tacita spica: quẽ (ut tu quoq; notasti) sequutus est Paulus, & Ara-
bes medici. Nec à Diosc. serie hoc abhorret, plurali uerbo uires nardi explicante,
quasi radices intellexerit, quas uoce similiter plurali, paulò superius nominauerat.
IIII Scio tamẽ ad enumerata nardi genera, pluralẽ hanc locutionẽ posse referri, quem-
admodum tu fecisti, addens de tuo duo illa uerba, Nardi omnes, quum tamen simpliciter
V scribat Diosc. δύναμιν ἔχουσι, non addens nec nardi, nec omnes. In quibus ipsis ui
ribus explicandis, scribente ibi Diosc. ad literã: Appositæ, fluctiones ex utero et sa
nies sistunt. Tu diuidis hoc pacto: Appositæ muliebriũ locorũ fluctiones sistunt. dein
de addis: Compescunt præterea sanies. quasi uoluerit Dioscorides quod saniem unde
cunq; manantẽ compescant, quod nequaquam puto, sed ex utero duntaxat, ut uerba sonãt.
VI Sed alius maior restat eodem cap. circa Cardiogmon scrupus, quẽ tu stomachi ero- Cardiogmos.
sionem uocas: in reddendaq; talis interpretationis ratione, altius exorsus, καρδίαν καρδία.
ais antiquissimis & Hippocrati, os uentriculi, non cor significasse. Mihi autẽ Ga-
lenum sequẽti, uidentur ueteres os quidem uentriculi cor nominasse ab affectibus quæ Veteres os uentriculi cor nominabant.
inferre cordi consueuit: differentiã tamen & ipsos agnouisse inter illud & cor. Et si
hoc quoq; tibi detur, ut semper antiquiorib. os uentriculi significauerit, nõ sequitur ta
men, ut idem quoq; Dioscoridi significet, multis seculis Hippoc. secuto, nec inter anti
quissimos numerando. Vnicuiq; tamen apertũ est, qui Hippocratis græca commenta
ria aliquando euoluit, ubicunq; cordis mentio incidit, non alia in eo nominando quàm
καρδίας, uel κραδίης uoce illum uti. Et constat, quod cardiogmi uox, non semper ad
uentriculũ apud eum sit referenda: quando aphorismo 66. quarti libri (si Galeno cre-
dimus) cordis motũ palpitationi similem designat: ut propterea excusari possit Her Hermolaus excusatur.
molaus, tremores cordis hoc loco intelligens. Et 41. libri secundi, uehementissimũ cor
dis affectum, quem momento sequitur interitus, & qui συγκοπὴ à Græcis dicitur. Syncope.
Nec quæ pro te affers testimonia aliud certe dicũt, quàm antiquos per cor, quandoq;
os uentriculi intellexisse. Si quis enim uerba Gregorij Nysseni accurate pensitet, ea
nobis consentire cognoscet, quæ (ut scribis) hæc sunt: Consueta appellatione ueteres
cor, & os uentriculi uocant. Quid enim aliud notat coniunctiua, et, particula, quàm
ultra proprium & commune cordis significatum, os etiam uentriculi ab antiquis ali-

quando per cor significari? Nemini ergo, mea sententia, ambigendum apud ueteres
Græcos καρδίας nomen, primaria significatione, extum illud designasse quod in me-
dio corporis sitũ, metæ figura assiduo motu uitam instar fontis cæteris membris elar-
gitur: sic Plato, sic Aristoteles, sic amborum schola loquuta est. Secundario uero ad
os quoq; uentriculi translatum esse, quod consimiles cordi affecto morbos interdum so
Cardiaca. Cardiogmos. let excitare: è quorum numero sunt cardiaca & cardiogmos. Qui tamen, etsi uitio
uentriculi interdũ euenire possunt, consentiente tamen corde fiunt, ut lib. 5. de locis affe
ctis, Galen. testatur: qui etiam lib. 2. de Hippoc. & Plat. dogmatis, ὁμωνυμίαν
quandam in καρδίας nomine ait esse, nemini ignotam in antiquorũ scriptis uersanti,
Librum de definitionibus, & Introductoriũ, Galeni non esse, ut putant falso Marcellus. & 6. de caussis symptomatum: ut uel ex hoc liceat cõiectari, libros de Definitionibus,
& Introductoriũ uocatos, Galeni non esse: quibus tu aliquando nimis tribuens, con-
tra Galenum multa definis. Ego igitur uerbum ex uerbo, pro cardiogmo cordis mor-
sus conuerterem: integrum relinquens lectori, per proprietatem'ne, an per uentriculi
cõpatientiam, sit cordis ille morsus intelligẽdus. Alioqui non satis consonum rationi
uidetur, ut morsus uentriculi ferè ab acrib. humorib. facti, potu nardi rei calidæ libe-
rentur. Sed est id uerisimilius, ut cor odore nardi recreatũ, repellat à se quæ nocebãt.
Ex cap. 9. de Asaro. Odorem nõ esse causam ut herba coronaria dicatur. ASÁRVM si in coronas non addebatur, non uideo quare coronaria herba à Annot. I
Dioscoride dicatur: licet enim odor præcipua fuerit causa, quare in coronis herbæ
necterentur, non omnes tamen herbæ bonum spirantes odorem, coronariæ diceban-
tur. Quod ex Plinij lectione licet cognoscere, seorsum de coronarijs scribente, præter-
missis tamen multis, & in alium locum dilatis, quæ ualde sunt odoratæ. Præterea
si solus odor faciebat, ut coronaria herba Asaron diceretur, quare utrunque appo-
suit Dioscorides, coronarium simul dicens & odoratum? Quare etiam cum omnia fe
rè de quibus hactenus egit, boni odoris sint, unicam hanc coronariæ nomine dignatus
est? Ego certe causam nõ uideo: sicuti nec quare damnandus Hermolaus uerba hæc I I
Dioscoridis, ἔχων καυλία γωνιώδη, ὑπότραχέα, ἀραιά, hoc pacto conuertens: Co-
liculi angulati leniter asperi ac soluti. Nec enim ignorasse putandus uir tali inge-
nio, tam multifariæq; lectionis, quid sint καυλιοδόντες apud Homerum et Aristo
telem: sed potius cõsultò uoluisse uocem herbarijs protritam, eorum magis more, quàm
poëtæ aut philosophi interpretari. Nec minus congrua uideri Dioscoridis series III
debet, post seminis historiã, quod ferè in caule oriri solet, de cauliculis loquentis: fecit
enim natura ipsa flores in hac herba, nõ ex caule, ut consueuit, sed inter folia, à radici
bus eos producens, ut cõcinne & cohærenter à folijs ad flores, ab his ad semina proce
dens Dioscorides, ad cauliculos demũ & radices conuersus sit. Eadem quoq; ipsa IIII
natura ostendit in hac herba cauliculos angulatos, (quomodo enim angulorum figura
aliquid esse potest, quod angulos non habeat?) non subasperos quoque simul & mol-
les, sed leniter asperos & raros, uel (ut ipse Hermolaus) solutos. Quanquam nec
molle aspero, ut tu putas, sed duro potius aduersatur, sicuti asperum leui, quemad-
modum tu quoq; capite de phu, apertissime docuisti. Et hæc quidem dicta sint commu-
nem Diosc. literam sequentibus. Si quis uero castigatiori inhæreat codici, omnes hu
iuscemodi perplexitates effugiet: in capitis enim initio, & turba illa nominũ obmitti
tur: &

tur: & quod coronaria sit, non dicitur: sicut nec in 11. Oribasij legitur, in caulibus, sed in radicibus. nec uerba illa legũtur, ἔχον κοιλίας γωνιώδη, ὑπότραχέα, ἀραιά, quæ neq; Serapion legit: quod argumento est, aliunde accreuisse illa Dioscoridi.

Annot. I IN CAP. de Phu, non recte, ut mihi uidetur, pro παραπλήσιος, æqualis reddi
II tur, cum græca ad qualitatem, latina ad quantitatem spectet. Non placet & loco
ὑποπορφύρου, color in purpura albicans: quasi non possit color alia uia à purpureo re
III cedere, nisi ad album accedat. Sed hæc leuicula. Illud maioris momenti, quod olusatri, & (ut sequens est) phu herbæ folia, elleboro albo, piro, betæ, & plantagini similia facis, apud me tam dissimilia, quàm herbæ ipsæ diuersæ. Similia quidem inter se quadantenus hæc omnia: illa, id est, olusatri, apij modo fibriata. Sed & ualeriana uocata, quæ phu esse creditur, multiplici apud nos uisitur specie & magnitudine, ita tamen ut omnium generum folia apium potius referant, quàm aut album elleborum, aut plantaginem. Quibus etiam consentit Oribasius, hipposelino similia scribens. [Ex cap. 10 de Phu.] [Phu Valeriana uulgò dicitur.]

OCVLORVM epiphoræ apud idoneos autores, delationes fluctionum sunt: quæ licet lippientibus accidant, aliud tamen sunt quàm lippitudo, quam Græci & nostrates ophthalmiam: aliud quoq; quàm inflammatio, quam phlegmonem uocant: quod (ut alios obmittam) ex Paulo aperte mõstratur, seorsum de ophthalmia, chemosi, taraxi, quæ inflammationes oculorũ sunt, maioris minoris ue tantum ratione ac præincipientis causæ inuicem differentes: atq; de epiphoris. Quo fit, ut communem lectionem mutandam, cap. de malobathro, non putem: sed legendum utrunq;, & quod ad lippitudines, & quod ad inflammationes decoctum uino, & contritum si inungatur, opituletur: ut sit lectori integrum, an oculi tantũ, an absolute inflammationes intelligendæ. Simplexq; hæc interpretatio à me magis probatur, quàm uel Hermolai, quæ habet, Oculorum epiphoras uino inferuefactum, uel farina inunctum: uel tua, quæ addit, expresso uino. Vterq; enim uestrûm, zelo Plinij uictus, à uerbis Dioscoridis recessit, qui uel πρὸς τὰς ὀφθαλμίας καὶ φλεγμονὰς, uel πρὸς τὰς ὀφθαλμικὰς φλεγμονὰς ἀναζεσθὲν ἐν οἴνῳ, καὶ λεῖον ἐπιχριόμενον facere dixit. [11. de Malobathro.] [Epiphoræ.] [Lippitudo.] [Inflammatio.] [Phlegmone.]

TRIA Casiæ genera tradit Galenus. Primam, quã reliquis præfert, uocari ait Gizi, duabus uidelicet literis ac totidem syllabis (sic enim ipse utraq; numerat.) Secundam Noto, & à nõnullis acruo & daphnitim. Tertiã omniũ uilissimã, fistularẽ, quæ extimo quidem cortice, fistula uocato, odore & gustu est uehementi: intima uero parte [12. de Casia.] [Casiæ genera tria.]
Annot. I imbecillissima, & ad nullum usum accõmoda. Quæ Galeni dicta animo reuoluens, atq; his quæ de cinnamomo sequenti capite dicuntur, rebusq; ipsis comparans, adducor ut credam uulgarem nostro tempore casiam, ligneam uocatam, rem omnino diuersam esse ab omni ea quæ tribus generib. à Gal. & Diosc. enumeratis comprehenditur. Id uero quod pro cinnamomo passim uenditur, ut mentitum cinnamomũ, ita uerum esse casiam. Quæ si uera sunt (ut certe puto) reprobandi qui casiam folio iridis describunt: folio enim uulgare hoc cinnamomũ constat, ad rotundum uergente, nullamq; cum iride similitudinem præ se ferente. Nec probandum, ut gustata erodere dicatur: quoniam uerbũ id, si Celso credimus, plus aliquid notat, quàm exedere. Verba eius sunt, [Casiam ligneam non esse, quæ uulgò in usu habetur.] [Cinnamomum quod passim uenditur, esse Casiam.] [Erodere.] [Exedere.]
„ Illinitur medicamẽtis quæ sic exedũt ne erodant, σηπτὰ Græci uocant. Hæc Celsus.

At quod hodie Cinnamomũ uocatur, nõ solum exedendi ui caret, sed & per se à non-
nullis estur, & delicatissimis escis miscetur. Alioqui nec uox græca δηκτικὴ id signi II
ficat, sed quod pungentis cuiusdam mordacitatis sit particeps, quã in ficis quoq; lepi-
dus poëta Martialis figurate cõmendauit. Minus etiã cõgruere uidetur, ut ὄζω III
μαπίζειν amarescere intelligamus: saporum enim nomina ad odores transferre docet

Amaritudo ab uocatis proprie aromatibus aliena.

Aristoteles, nõ è cõtrario. Amaritudoq; ipsa adeò est à proprie uocatis aromatib.
aliena, ut quibus adest, quocunq; odore præcellant, nomen aromatis auferat. Cum pro
prie aromata dico, zingiber, cinnamomũ, atq; cætera id genus intelligo, quorum odor
tantũ abest ut uino (quod tu opinaris) repugnet, ut uinũ illud maxime probetur, quod
aromatis modo suauiter spirat. Quod cum uina ex propria natura non habent, arte
ad maiorẽ gratiã conciliamus: ut in eximijs illis uinis, quæ, me iudice, à moscho suauis-

Vina moschatula.

simo aromate, moschatula nũcupantur, quorũ odorem in carentibus eo uinis desideran
tes, musto odorata quædam miscemus, quæ illum aliquo pacto repræsentent. Nõ pu IIII
tarim etiã ego meliora illa exemplaria, in quibus pro βλαστοῦ, βάτου scribitur. Quid

Rubus Mosyleticus et Musylitis.

enim huic plantæ cõmune cum rubo? nisi fortè quis dixerit, rubum mosyleticũ dici: uel,
ut capite de cinnamomo legitur, musylitin: uel potius ut in Theriaca ad Pisonem, mo-
syllon: quasi fortè rubus in sacris literis quem uiderat Moses, huius generis fuerit. In
codice ultimo formis excuso βλάδκτος legitur. Sed dum exiliora hæc insectamur, V
illud ferè obliti sumus, quod ad rem ipsam, hoc est, curandi rationẽ pertinet, & in quo
possit error cum uitæ discrimine cõtingere, in uoce ἀνεύρυσμὸς, quã tu ita interpre-
taris, quasi uoluerit Diosc. insessu et suffitu decocti huius plantæ, muliebres locos la
xari: cum tamen dilatatio quædam per eam significetur, & ea proprie, quæ reseratis
arterijs cõtingit cute cõglutinata, ut Gal. definit in lib. de tumoribus præter naturã,
& æmulator eius Paulus. Quæ cum te legisse ostendas cap. de quinquefolio, mirũ est
quare ad contrariũ significatum hoc loco, eandem aneurysmi uocem traxeris, ut quod
Diosc. ualere dixit ad dilatationẽ, tu laxationes facere dixeris, quæ uel dilatationes
sunt, uel eas potius faciunt, quàm remoueant. Quin ratione etiam caret, ut res ad-

Casiã dilatationi uteri conducere.

stringendi ui prædita, laxationes efficiat. Quod uero dilatationi uteri cõducat casia,
præter allatam rationem, testimonium Arabũ Auicennæ & Serapionis cõfirmat.

Ex cap. 13. de Cinnamomo.

SI VERUM est quod de Casia diximus, id uidelicet quod cinnamomũ nunc cre
ditur, casiam esse, non cinnamomũ, cum nulla res alia seculo nostro, ex orientalibus lo
cis feratur, quæ uerè cinnamomũ dici uel putari possit: relinquitur, nos uero cinnamomo
nunc carere: ut propterea minus admiratione dignum sit, te, licet ingenio & doctrina
plurimũ excellentẽ, multũ hoc capite laborasse, & parũ profecisse. Vbi enim in plan-
tarum historia diuersi & mendosi sunt codices, non aliunde celerius & tutius subsi-
dium patet, quàm ab ipsa re, sub obtutum & sensum ueniente. Non inueniri autem
nunc uerũ cinnamomũ, præter ea quæ dicta sunt, ex his constat, reconditis quidem ad-

Cinnamomi ueri notæ.

huc, & paucis cognitis. Scribit Gal. in lib. de antidotis, optimũ cinnamomũ facillimũ
esse cognitu, his qui multoties conspicati sunt, reliquis difficillimũ. Sex enim eius ge-
nera uidisse, bonitate ita inuicem differẽtia, ut pessimũ cinnamomũ optimæ casiæ esset
propinquũ. Quod minime admirandũ, scientibus utrunq; in eadem etiam planta inue

niri,

niri, ſicuti præter Gal. 2. lib. ſuæ medicinæ, ex quorundam autoritate, refert Auic.
Probatiſſimæ notæ indicium eſt, eodem Galeno teſte, ut odore quodam inenarrabili Cinnamomi odor inenarrabilis.
omnibus præſtet, guſtu autem calorem quendam inuehat, non uſqueadeo tamen uehe-
mentem ut cum triſtitia mordicet: colore, ac ſi lactis color, colori uocato phæo, adiecto
etiamnũ exiguo cyaneo, cõmiſceatur. Eſſe autem ueluti arbuſtum quoddam ſex uel ſe-
ptem plus minus adnaſcentias habens, longitudine quidem inæquales, ſed quarum ma
xima ſemipedem Romanũ non excellat, utriuſq; ellebori ſimilitudine, uel potius da-
Annot. I maſſonij. Ex his Galeni dictis colligitur, ſuppoſititiũ eſſe quod de rutæ & carda-
mi odoris ſimilitudine, in quibuſdam (ut ais) codicibus ſcribitur: ingratus enim utriq;
II odor, qui eſt in cinnamomo gratiſſimus. Quod ad colorem attinet, cõmuni lectioni
conſentit Galenus, ſi omnia uidelicet ſimul ſine copula legantur, miſcellaq́; quædam in
telligatur, ex nigro, cinereo & uinoſo, ex qua unicus diſſultet color, qui in cinnamomo
maxime cõmendatur. Nec nouum eſt apud medicos, ut quid colore uini deſcribatur, u- Vini color.
III rinas etiam quaſdam à uini colore οἰνωπὰς uocantibus. Illud potius nouum, ut ui- Vrinæ οἰνωπαί
no ablutum, ex atro in cinereũ colorem tranſmutetur, ſcientibus tam eſſe infectorib.
difficile, quàm ſophiſtis facile, nigrum in candida uertere.
Annot. I IN Amomo βότρυον uuam neſcio an recte interpretaris. Ego racemũ dixerim, Ex cap 14. de Amomo.
concinente magis hac uoce his quæ à Dioſc. ſubijciũtur. Quod tu quoq; agnouiſſe pau
II lò inferius uideris, βοτρυῶδες racemoſum uertens. Neſcio etiã quare bryoniã tot Bryonia.
uerbis exprimas, & labruſcã nomines, aliam certe rem, uel teipſo teſte, qui ſolo cultu Labruſca.
differre labruſcã à domeſtica uite lib. 4. ſcribis, & bryoniã uitem albam uocas. Ea-
III dem dubitatio mihi cõtingit in eo, quod ſcribẽte Dioſcoride in laudem Armenici, eſſe
εὐῶδες ἱκανῶς, tu odoratiſſimũ dicis: apud me enim ſatis uel abunde odoratũ, non ta
IIII men odoratiſſimũ, uoces illæ ſignificant. Sicut et ὑπόχλωρον ſubuiride, nõ pallidũ.
V Et πληκτικὸν nõ tentans, uerũ uel percutiens, uel conuulnerans. Et ὑπέρυθρον
VI ſubrubrũ, non modice ruſum: adiecta etiam diſiungendi particula, ne utrunq; require
re uideatur, ut ſcilicet album ſimul & ſubrubrũ, ſed ut ſingulũ probetur, tam id uideli-
VII cet quod eſt albũ, q̃ id quod eſt ſubrubrum. Nec repugnare hæc mihi uidentur (ut
tu dicis) his quæ de armenio dicta ſunt, quod ſcilicet ſubruſum, & colore ad aurũ uer-
gens maxime probatur: ſed armenij hæ notæ, ſimpliciter etiam in quouis alio, hoc lo-
co probantur: uno hic (quantũ ad colorẽ ſpectat) adiecto, quod album quoq; eligendum
VIII ſit, ſi non præ ruſo, præ alijs certe coloribus, & præcipue uario. Quod ad medici-
nas uero attinet, prætereundum non eſt, Melicerida non tam ulceris nomẽ eſſe, iuxta Melliceris.
Gal. & Paul. quàm abſceſſus: cuius curatio triplici uia cõpleri poteſt, putrefactione Abſceſſuum triplex curatio.
IX ſcilicet, diſcuſsione, & ſectione. Nec putandum concoctionẽ diſcuſsionemq́; ita pu-
gnare inuicem, ut idem medicamentum utrunq; non poſsit efficere: ſicuti neque faten-
dum, ſuppurationem per res calidas, diſcuſsionem per frigidas perfici. Nam cum u-
traq; operatio calida deſideret, ſuppuratio æqualiter, diſcuſsio exigit magis calida. Suppuratio.
Clariora hæc apud medicos ſunt, quàm ut declarari oporteat. Pleni ſunt medico- Diſcuſſio in abſceſſibus.
rum libri medicaminum quæ utraque ui pollent. Ferè etiam contingit, ut quod uni cor
pori ſuppuratoriũ eſt, ſit alteri diſcuſsiuũ. Et plerũq; in operibus artis uidimus, me-

dicum coniectura fallente, ut quod suppurandi gratia appositum fuit abscessui, ipsum discusserit: atq; è cõtrario. Melius igitur, mea sententia, fuerat utrunq; priuilegiũ x integrũ amomo permittere, multis iam seculis præscriptũ: ut scilicet inflãmationes ac meliceridas, nõ uno eodemq; loco & tempore, sed uarijs uel particulis uel temporibus, & concoquere ualere et discutere: uel unius simul abscessus uno atq; eodem tempore, eam partem quæ discuti ualeret, discuteret: id quod cõtumax ad discutiendũ esset, concoqueret, & in pus conuerteret: nec mutare Dioscoridis uerba, dicentis, φλεγμονάς τε καὶ μελικηρίδας διαφορεῖ. quæ nihil aliud significant, q̃ inflammationes et meliceridas discutit: uel si magis placet uulgata æditio, addens καὶ πεπαίνει, id est, et maturat: quoniam, ut ostendimus, eadem simul res maturare, & discutere potest.

Ex cap.15. de Costo. — AMBIGVA est mihi cap. de Costo interpretatio, pro uoce ἁδρὸς, quæ crassum, Annot. I etiam te alibi interprete significat, speciosum reddens. Et pro καταντλήμασι καὶ II

πυρίαι. — πυριάσεσι, liquida & sicca fomenta: per πυριῶν enim significari fomenta humida, liquidò patet ex Galeno, in expositione aphorismi 31. lib. 6. Melius quoq; meo III iudicio fuerat, huic capiti hoc peculiariter indulgere, ut castigationem non pateretur, quàm particulam ἢ in καὶ commutare, Galeno græco, & Auicenna Arabe, distinctiuè legentibus, cum aqua aut melle.

16. de Schœno. — NESCIO quare inter medicinas schœni florũ prætermissum fuerit, dolores pul Annot. I monum potu eorum adiuuari, consentiente ratione & Auicennæ testimonio.

Nec uideo quod supplendum aliquid sit in eo loco, ubi dari radicem iubet contra a- II quam intercutem, & conuulsa, cum pari pondere piperis. Satis enim intelligi potest, æquis portionibus eas radices, & piper esse miscenda: nec in huiusmodi medicamentis certum necesse est modum definire, qui semel dandus sit, sicut in medicamentis purgatorijs, alijsq; in quibus maior quædam existit potestas. Mitto quod discrimen inter III lethargum & caron, aliter hoc loco reddis, quàm & per te alibi, & per Galenũ & alios medicos proprijs locis reddi solet.

17. de Calamo odorato. Odorato calamo caremus. — ODORATVM calamum, quem tu adeò notum esse ais, ut nõ sit de eo longius agendum, me nunquam uidisse ingenue fateor. Res enim quæ uulgò pro eo uenditur, nõ calamus, sed radix, albicansq; potius quàm rufa: nec ex India aut Arabia petita, sed in Europa, uel proxima illi regione (ut ego puto) nascens. Vidi enim & aliàs plerunque, & semel in Pisonio superioris Pannoniæ ciuitate adeò succosas, & planè recentes huiuscemodi radices, ut non nisi proximo loco natæ iudicari possent.

18. de Balsamo. — BALSAMI succum esse θερμαντικώτατον, scribit Diosc. tu egregie calidum di- Annot. I cis: quod certe minus est quàm calidissimũ, qualem ipsum esse, & uox Dioscoridis significat, & Galenus intellexisse uidetur, Dioscoridem in hoc (tacito tamen nomine) notans, quod nimis calidũ existimauerit, cum in secundo ordine calefaciat: cuius ordinis egregia quidem satis uis dici potest, non tamen extrema, qualis in his quæ ad quartum usq; ascenderunt. Scribit idem paulò post: ἔστι δὲ καὶ πεπτικὸς καὶ οὐρητικὸς πινόμενος. tu, potus urinam ciet, maturat & concoquit. Ego contentus essem uerbo con- II coquit: nihil aliud (ut mihi uidetur) uolente Dioscor. nisi quod concoctionem cibi facit, quæ maturatio, præterquam improprie, dici non potest. Magis quoq; placuisset, ut III semen

Dioscorides à Galeno notatus in Balsamo.

Balsami succus Galeno calidus in secundo, Diosco. in quarto ordine.

ſemẽ de quo ſcribit Dioſc. quod uteri [illegible] ὑγρασίων, extrahere humiditates di
ceretur, quàm (ut tu uertis) humores proritare: humoris ſiquidem uox abſolute prola Humoris uox apud medicos.
ta penes medicos, quatuor illas primas ſubſtantias ex cibo primitus genitas deſignat,
ſanguinem uidelicet, utranq; bilem, ac pituitã. Mens uero Dioſcoridis, ſicuti et Aui
cenna quoq; intellexit, fuit, ut ei affectui conferret qui ῥοῦς à medicis uocatur, qui nihil ῥοῦς.
aliud eſt, quàm aſſidua muliebriũ locorum humectatio: quum ex uerbis tuis facile poſ-
ſet quiſpiam intelligere, quod humores purgaret.

IN Aſpalathi medicinis magis placet, ut contra pudendorum (ut Hermol. cõuer Ex cap. 19. de Aſpalatho.
tit) putrilagines laudetur, quàm ut tu, difficiles purgationes. Purgatio enim (cum de
pudendis eſt ſermo) menſtruam ſignificare ſolet. Videtur autem Dioſcor. cõmuni utri
que ſexui uoce uſus, de maris quoq; pudendo intellexiſſe. Sed et Galeni autoritas huic
parti fauet, ad σηπεδόνας utilem dicens, ſiccitatis ratione.

Annot. I. VITIO dandum non eſt uel Paulo, uel librarijs ſcribentibus, in pino muſcum 20. de Muſco.
II naſci, ſi id uerũ non ſit, ſed Galeno potius, cui ſubſcribunt. Nec ſolum in hac parte,
ſed etiam in uiribus adſtringendi, ſimul diſcutiendi, atque emolliendi, quas in uno eo-
III demq; medicamento conuenire poſſe, mille exemplis probari poteſt. Non magis
quoq; agnoſco uitium in eo loco ubi primæ partes cedrino, ſecundæ populeo, nullæ quer
cino tribuuntur: quandoquidem ubi tria ordine quodam collocanda ſunt, primo atq; al
tero locato, tertij locus abſq; alia mentione ſtatim pateſit.

Annot. I TANTOPERE mihi placet, quemadmodum dixi, in interprete fides, ut tacere 21. de Agallocho
nequeam, ὑποποίκιλον non colore uarium, ſed penè uarium in agallocho ſignificare.
II Nec [illegible] πλάδου στομάχου, idem poſſe, quod tu uertis, ſtomachi aquoſos hu
III mores ſiccare. In torminũ autem uoce, neſcio cur à Celſo recedendum, dyſenteriam Tormina.
tormina ſimpliciter nominante. Et ſi recedendum, difficultas potius inteſtinorũ uo- Dyſenteria.
canda eſt dyſenteria, quàm tormina inteſtinorum: quum στρόφοι inteſtinis accidentes,
inteſtinorum στρόφοι, id eſt, tormina, etiam Paulo teſte dicantur.

NASCAPHTHON ſimilem cortici ſycamini, id eſt, mori, facit Dioſcorides, 22. de Naſcaphtho.
tu Aegyptiæ fici. Quod certe ſatis miror, quando & tuipſe hoc eodem uolumine ſy-
caminon morum interpretaris. Videtur etiam mihi huius rei mentionẽ feciſſe Theo
phraſtus, licet ſub alio, hoc eſt, nartæ nomine, ut fortè in uulgato Dioſcoride pro nar
caphthon, legendum ſit nartaphthon, quod meliora habent exemplaria.

IN VLTIMA uel penultima canchami medicina prætermiſſum eſſe miror, ut 23. de Canchamo.
num, conſentiente præſertim cõmuni lectioni (ut alios taceam) Paulo Aegineta.

Annot. I SVPPOSITITIVM in Dioſcoride eſſe de Cyphi caput, non eſt cur ex eo ſu- 24. de Cyphi
ſpiceris, quod Paulus inter ſimplicia medicamenta eius nõ meminerit: cõgruere enim
II magis ei uiſum, ut cum compoſitis locaretur. Nec inter eclegmata, ſed inter thymia
mata, ceu mediæ exiſtens materiæ inter antidota & trochiſcos qui bibuntur, & tri
III fariam in uſum ueniens, ſuffitu, potu, olfactu. Nec illud augere ſuſpicionem de-
buit, quod cum ſimplici materia miſcenda non uideretur compoſitio: ſiquidem non hoc
tantummodo, ſed uaria & olea, & unguenta, & uina compoſita, huic libro locis ſuis
I uidemus inſerta.

Ex cap.25. de Croco. PRIMAS *Corycio croco non dat Galenus, eius gratia Corycium antrum ingressus: quoniam repentino odoris robore & diuturnitate à quibusdam alijs inuenit superari.*

Croci optimi notæ. *Tribus enim notis optimũ dignosci ait, ut sit flauum, odoratißimũ, & longi temporis spatio proprium uigorem conseruet. Hoc tempore Aquilanũ cæteris, non modo Italicis, sed & orientalibus præfertur. Vincitur hoc tamen tantum à Pannonico, præsertim Viennensi, quantũ uincit reliqua.* *Nescio igitur quare tu bonitati* Annot.I
coloris ruborem addideris, dicente simpliciter Dioscoride εὔχρουν esse: & dicente Galeno, illum esse optimũ qui sit maxime flauus. *Rei quoq; ipsius ueritas facit, ut codi* II
ces magis probem, in quibus ἄθραυστος legitur, quàm in quibus εὔθραυστος. Si enim friabile ex seipso esset, cur insolandum diceret Diosc. ut friabile fieret? Nouerũt hoc & speciarij, in patella illum subinde leniter assantes, ut cõteri facilius poßit. *Nõ* III
placet etiam ut Siculum ideo uituperetur, quod satiuũ sit: nusquã enim de croco meminime legisse quod de nonnullis plantis, ut satu deterior fiat. Leuius enim degenerare, id quod est satiuũ, scribit Plinius: lætius tamen esse, maius & nitidius syluestre. quasi his uerbis declaraturus, quare syluestre optimũ dixerit. Theophrastus odoratius dixit, non melius. Quicquid tamen uel ipsi uel alij scripserint, experientia ipsa nostro tempore docet cultu nõ degenerare, sed excellentius reddi, & quod nunc cæteris præstat, non esse syluestre. Sed nec Dioscoridis uerba id uolunt, λαχανώδης uocantis: quando & inter olera pleraq; sponte nascentia cõnumeretur. *Melius itaq; erat o-* IIII;
leraceos, quàm satiuos dicere: et quod sic à Diosc. uocaretur, integrum legentibus relinquere.

Phlegmonæ erysipelatodes. *Phlegmonæ erysipelatodes Galeno sunt tumores ex phlegmone & sacro igne cõpositi, uincente phlegmone: in his enim sanguis & bilis inueniuntur, uincente in mixtione sanguine, & uicta bile. Quæ miscella nõ bene exprimi uidetur, per hoc quod dicis, sacrorũ ignium inflammationes: sed per hæc potius uerba, inflammationes cum sacri ignis portione. sic enim nominat Galenus.*

26. de Crocomagmate. IN CROCOMAGMATE *desiderari nonnulla ad fidem spectantia possunt: quale* Annot.I
est quod ἀναπλασθέντων in pastillos dicis conformatis, quasi non aliam quàm pastillorũ seu trochiscorũ formã ualeant aromata illa suscipere. *Et εὐώδης odoratißimum.* II
κροκώδης τὴν χρόαν, colore croci rubens. *πλεῖστον multũ. Fidelis enim meo iu* III
dicio interpres, positiuũ in superlatiuũ, aut è cõtrario, hoc in positiuũ, non cõuerteret. IIII

27. de Inula. IDEO *nec in Helenio probo quod ὑπομήκη longißima dicatur.* *Magis etiam* Annot.I
placeret, ut subalba & subrufa radix diceretur, quàm intus albicans, foris rubens: di II
cente Dioscoride, ὑπόλευκον καὶ ὑπόπυρρον eam esse. *Subesse quoq; librarij tui* III
errorem puto in ea parte ubi ais, ex radice ad consitiones oculos assumi, nulla adnatorum habita mentione: cum tamen tuipse περιφυάδας, qua uoce ibi utitur Dioscorides, esse nobis adnata, non oculos dicas.

28. de omni oleo QVAM *parum credendum libris, qui Definitiones, & Introductorium Galeni* Annot.I
inscribuntur, uel ex hoc patere potest, quod tenuioris & craßioris intestini morbos, inflammationes esse definiunt, qui tamen & ab alijs causis, & à pituita, frigido humore, ut Gal. in seipso expertus testatur, non rarius quàm ab inflammatione contingunt. *Non placet eodem de oleo capite, δυνάμεις, id est, uires exulcerantium* II
medica-

medicamentorũ, maleficia nuncupentur, ut quæ magno plerunq; sunt nobis beneficio, quoties uel mala caro erodenda, uel bona, uitandi maioris mali gratia, exulceranda. Nec putandum uoluisse Diosc. quod oleo perunctum sit, ulcerari quicquam nõ posse, quemadmodum tu intelligis: sed quod oleum mixtum ulcerantibus, uim eorum hebetat, & minus potentem facit: quod & multis locis testatur Galenus.

Annot. I. IN ELAEOMELITE, *nisi plus interpreti licet, quàm sensum autoris reddere, nõ est addendũ, sponte: scribente Diosc. simpliciter ῥεῖ.* Ex cap. 29. de Elæomelite.

II *Etsi (ut ego quoq; puto) sponte fluere intellexit Diosc. non tamen cogimur communem lectionem mutare, pro uoce λίπους, λέπους scribendo. Possumus enim duos liquores in eadem arbore intelligere: unum crassiorem, sponte ex trunco manantem: alium qui ex pingui in surculis latente, sicuti ex plerisq; alijs plantis, arte paretur, minus crassum: & propterea oleum simpliciter uocatum, non olæomel ut primum. Duas autem res indicari ordo ipse demonstrat: in prima enim parte post elæomelitos historiam, eius apponitur medicina: dehinc subdit Diosc. συνθλάζεται δὲ καὶ ἐκ τοῦ λίπους τῶν θαλλῶν ἔλαιον. id est, uerbum ex uerbo: Conficitur autem & ex pinguedine surculorum oleum. Sequuntur post hæc bonitatis indicia, & demum olei quoq; huius medicinæ.*

III *Non difficile quoq; fuerit Plinio hoc capite patrocinari, scientibus esse affectum quendam, in quo simul cum somno uigilia iungitur, & propterea composito nomine ἀγρυπνὸν κῶμα, soporem uigilatiuum uocari, commixtis simul bile & pituita, quarum hæc somnum, illa uigilias conciliat. Mixtum igitur hunc affectum intellexisse Plinius uidetur, dicens eos qui hunc liquorem biberunt, torpescere, excitariq; crebrò.*

INTER *laurini olei uires ἀναστομωτικὴν reponit Diosc. id est, ut mihi quidem uidetur, apertoriam. Tu laxare ais, rem longe diuersam, et Gal. χαλαστικὴν uocatam.* 40. de oleo Laurino.

IN PAVCVLIS *illis de Terebinthinõ oleo uerbis, subesse errorem puto, uel ipsomet Dioscoride teste, qui capite de Terebintho, calefacere fructus eius scribit: hic uero dicitur, oleum ex ipsismet solis fructibus paratum, refrigerare: quare magis probandus in uulgatus græcus codex alter, in quo nulla uiriũ mentio, sed præparatio tantum Terebinthini olei docetur.* 41. de Lentiscino oleo.

CAPITE *de oleo Mastichino non laudo, ut testimonio Pauli, Galenum potius imitati quàm Dioscoridem, Dioscoridis uerba quæ in uulgata æditione hoc pacto iacent, καὶ πρὸς τὰ περὶ τὸν στόμαχον ἐσκιῤῥωμένα. uel, ut in secunda æditione legitur, ἐσκιῤῥωμένα σκιῤῥώματα καὶ κοιλιακὰ καὶ δυσεντερικά, ita mutentur, ut uerbum σκιῤῥώματα in κηρώματα transeat: ex emolliendi enim ui adstrictoriæ iuncta, habet Mastiche, ut duritiebus uentriculi cõueniat: durities siquidem quatenus durities est, emollientia: quia autem in uentriculo est, adstringentia desiderat. Ductus quoq; ipse uerborum admittere nequaquam uidetur, ut morbi cum medicamentis, sub eodem loquendi modo contineantur, ut scilicet mastichinum oleum facere ad uteri affectus & ad cerata dicatur. Quanto illud concinnius, ut seruata communi lectione, conferre ad uentriculi durities intelligatur, quàm ea mutata ad ceromata.* 42. de Mastichino oleo. Mastiches facultas.

Annot. I CVM *uaria sint mala quæ serpunt, tutius esset, hoc quod peculiari nomine ἕρπητα Græci uocant, non absolute nominare malum quod serpit, sed uel addere, per cutem,* 46. de Melino unguento.

Herpetes nõ semper serpere.

uel potius ipsa græca uoce uti, quum sint apud Galenum herpetes quidam qui nõ serpunt. Placeret eodem de Melino unguento cap. ut quod in uulgatis græcis codici- II *bus legitur ψωρώδη ἕλκη, scabiosa ulcera dicerentur, non diuisa constructione, ulcera & scabies. Alioqui non uideo quomodo profundiora ulcera poßint melino hoc unguento sanari.*

Ex cap. 43. de unguento ex Fœnugræco.

IN CALCE *Telini unguenti, seruanda cõmunis lectio est, quæ trium sensuum examine electionem eius facit, odore, gustu, tactu: empturientibus enim probare tribus his uenales res concedunt, qui uendunt, non uirium experimento, atq; tali præsertim, quod longũ exigat tempus: atq; si fortè capillis careat emptor, impoßibili. Apposita uero unguento manu, eaq; naribus primo, dehinc palato admota, exiguo temporis spatio tribus indicijs unguenti bonitatem glaber quãtumuis emptor experietur. Sed et si huius mentio facienda erat, quod scilicet capillos abstergeret, inter alias medicinas erat facienda: sicut & eo quem tu affers loco, cap. de fœnugreco, cæteris potestatibus hæc coniungitur, ut capillos, furfures, & achoras abstergat.*

51. de Lilino unguento.

LICET *superius quoq; dixerim, nõ placere mihi ut τὰ γυναικεῖα, ad menses* Annot. I *solum referantur, non possum tamen & hic tacere, quod scribente Dioscor. susinon unguentum reserare uteri præclusiones, inflammationibus utile esse, & in uniuersum utilißimum omnium eße ad muliebria: non esse coarctandas eius uires ad menses tantum, sed relinquendum integrum legentibus, ut ad reliquos quoq; muliebres affectus utilem ualeant intelligere. Simile quoq; & hic & alibi peccatum (ni fallor) committitur in uoce ἐξανθημάτων & ἐκζεμάτων, generali earum uocum significato,* II *ad capitis tantum pustulas contracto. Posse autem exanthemata in quauis corporis parte fieri, ex tuis hoc capite dictis colligi hoc modo potest: Vari (ut dicis) sunt cicatrices pustularum, quæ in pueris toto corpore, præsertim in uultu, fiunt. Pustulas uero quas uari sequuntur, esse putas exanthemata. Sequitur igitur, ut sicuti uari in toto corpore fiunt, ita exanthemata. Non tamen, si Galeno credimus, putandum est* III *ἰόνθους, quos tu Plinium sequutus uaros uocas, esse callum uel cicatrices ex pustulis relictas: sed rem proprij generis, duros uidelicet & paruos tumores, à crasso humore in cute faciei consistentes, mollientibus ac discutientibus medicamentis curandos.*

56. de Ligustrino unguento.

IN LIGVSTRINI *unguenti cõfectione, non intelligo quo pacto incertæ olei mensuræ, certus adijci poßit aromatum modus. Sic enim incipis: Sumito eloti acerbi olei quam uolueris portionem. Accipiam, postquam hanc mihi concedis potestatem, olei libellam, quomodo capax hæc fuerit librarũ paulò minus decem & septem? Quod si dixeris, addendas ad hanc libras olei nouem & quicuncem, nõdum ne summa quidem ista sufficiet: decem enim libræ olei, 17. aromatũ nunquam capient. Adde quod paulò post in 28. huius olei libris, libræ 46. florum apponuntur. unde enim auctum est oleum? Error igitur absq; dubio est in capitis initio. Licet enim quandoq; per portiones indeterminatas à medicis aliquæ compositiones describantur, ubi tamen semel à portione cœptum est, oportet reliqua ex proportione, non ex certo numero metiri. Quare & hoc loco magis probandus nouus codex, quem etiam Hermolaus sequutus uidetur, partem unam olei accipiens, & aquæ unam & semissem.*

Hemor-

Annot.I HAEMORRHOIDES licet res præter naturam esse,uel nomine ipso uideantur, Ex cap.57.de
non minus tamen quandoq; utiles sunt,quàm sanguis , qui quod singulo mense exire à trino unguento
mulicbribus locis debet,menstruus uocatur. Scribit enim Hippocrates,bis qui atra
bile uel renum uitio uexantur, hæmorrhoides superuenientes bono esse : & consuetis
eas pati,nisi unica seruetur,periculum esse aut tabis,aut intercutis. Nō est igitur mi
randum,si inter trini unguenti remedia,id quoq; numeratur quod hæmorrhoides ape
II rit. Scribit eodem cap. Dioscorides,dari idem unguentū πρὸς τραχύτητας ἀρ-
τηρίας:tu faucium uertis asperitates:cum tamen arteriæ nomen,nō fauces,sed(ut uer
bo tuo alio in loco utar)animæ canale significet. Fauces uero nostris sint,id quod Græ
cis φάρυγξ.

CAPITE de Gleucino scribit Diosc. κινεῖται δὲ ἐν ἡμέραις λ'. δὶς τῆς ἡμέρας. id 58. de Gleucino
est,mouetur diebus xxx.bis in die. Ad quem modum etiam loquitur Gal.lib.8.de unguento.
compos.med.secundum loca. Tu uero(nescio qua de causa)scribens, triginta diebus o-
mnia misceantur,nullam,quod bis in die moueri debeat,mentionem facis.

Annot.I INTER Amaracini unguenti uires πυρωτικὴν numerat Dioscor. tu bis uerbis 59. de Amaraci
latinā facis,Calore fouet : minorem meo iudicio faciens,quàm sit ignis uis, à qua uox no unguento.
illa græca deriuatur : alioqui quis nesciat,si calefaciendi uires habet, ut prius dixit,
quod calore fouet? Maiores uero ei uires adesse uoluisse Dioscor.ex eo constat,quod
II conferre fistulis scribit. οἰδήματα etiam medicis raro omnes, sed laxi plerunq; & οἰδήματα.
indolorosi tumores sunt,à pura pituita geniti. Et propterea aliquid adbuc addendum
est,ubi discutere durities & tumores uteri, Amaracinū dicitur,quod pituitosos tan-
tum tumores faciat nos intelligere.

HEDYCHROVM magma componere docuit post Andromachū Galenus, post 61. de Hedy-
hunc Paulus & reliqui,ubi Theriacen,quæ dicitur,cōponunt:mutato tamen in bar- chroo unguento.
baris libris,ut plerunq; fit,hedychroi nomine in alindaracaron. Tanti autem & fuit
& esse nunc debet,quanti Theriace,quæ absq; eo parari non potest. Galeni autem
confectio,si olea demas,non multum abest ab Amaracini unguenti confectione.

Annot.I LIGNVM ex quo fit chalbanum, metopium uocari ait Dioscorides : tu arborem 62. de Metopio
ex qua stillat,diuerso sanè,uel teipso teste,significato,qui ὀπὸν, id est,liquorem, uo-
cas eum qui non per se destillat, sed secta arbore exit. Esse autem chalbanum ὀπὸν,
II constat ex Dioscor.lib.3. Et quod ille ait parari ex amygdalis amaris,tu ex oleo
III ex amygdalis amaris expresso. Et χαλᾷ,mollit:improprie(ut mihi uidetur) hæc
omnia conuertens.

Annot.I IN CINNAMOMO, quod pro ἄγαν πικρῷ,id est,ualde amaro,amarissimū: 65. de Cinnamo
II pro σφόδρα δριμεία,id est,uehementer acri,acerrimū: pro μαλακτικῷ,aptissi- mino unguento.
III mum ad molliendum,pro eo quod est apte facit,efficacissimū est,reddis,nequaquā pro-
IIII bo. sicuti nec uocem πικρὰν,mutari in πεπτικὴν. Nam si qua mutatio ex coniectu
ra facienda est,in πυρωτικὴν potius uidetur facienda,hoc modo: Potestatem habet
uehementer acrem,calefaciendiq;,& urendi:propterea aperit,discutit,diffundit,&
reliqua. Ducunt me ad hanc coniecturam,quæ ab eo paulò infra dicuntur, scilicet ad-
iectis oleo,cera & medulla,leniri eius acredinem,qua in comburendo,durandoq; re-

liquis crassis unguētis præstat. Nec placet ut uerba, πρός ῥίγη τὰ περιοδικὰ, καὶ πρὸς τρόμους, hoc est uerbum ex uerbo: Et ad rigores qui per circuitum fiunt, & ad tremores, in hæc conuertantur: Inunguntur eo in accessione circularium febriū contra earum cum tremore algores. V

Ex cap. 66. de Nardino unguento.

IN PROBATIONE *Nardini unguenti, probare non possum probatissimū illum tuū codicem, in quo pro λεπτὴ, λιτὴ legitur. Quis enim credat, cum à Nardo nardinum unguentū nomen capiat, eligendam in eius confectione ignauam nardum? præsertim dicente ipsomet Dioscor. ea magis commendari, quæ rem à qua nomen capiunt, magis redolent. Sed ut probatissimo illi tuo codici id uerbum condonemus, quomodo reliquis tua respōdebunt? legendum enim erit sic ad uerbum: Est autem optima ignaua, non acris, bene olens, ut sicca nardus aut amomū. Te uero uertente probatur in nardini unguenti confectione nardus, quæ non adeò præcipua, acrimonia careat, et siccæ nardi aut amomi odorem referat. Nam, ut mittam quod nulla in Diosc. confectionis nardini unguenti hic mentio, quis putet nardum ignauā siccæ nardi odore esse, cum sicca sit longe quàm humida odoratior? aut quàm ignaua hæc fuerit doctrina, ignauam nardum per siccam nardum (quam & ipsam ignauam esse oportet, si ignauæ est similis) faciens cognoscere? Quanto igitur melius ex fœmina hermaphroditū, hoc est, neutrum, facere, quàm seruato genere fœminino uigorem ferè omnem, & masculinum robur unguento auferre, & uerba in græcis exemplaribus non inuenta superaddere. Non ab re autem laudare uidetur id quod aridæ nardi odorem habet: quoniam, ut diximus, arida, sicut pleraq; alia, est odoratior: legendumq; & λεπτὴ, non λιτή. Ex hoc colligi potest, quod paulò pòst hoc unguentum, nisi resinam habuerit, liquidum esse dicit, ut intelligamus id cui addita resina fuerit, sicuti minus tenue, ita minus bonum reddi: & hac de causa inter bonitatis notas positam tenuitatē. In quo loco fœmininis quoq; uocib. Diosc. utitur: quas cum in neutras cōmutaris, nō uideo cur citra culpam non potuerit eadem quoq; mutatio superius fieri. Quare autem fœminino genere toto hoc capite utatur Dioscorides, alijs cogitandum relinquo.*

68. de Iasmino unguento.

IN CALCE *capitis de Iasmino, scribit Diosc. βαρυτόραν δὲ ἔχει τὴν εὐωδίαν. id est, ad uerbum, Grauiorem habet beneolentiam. Tū alio (ut mihi uidetur) sensu transfers, Ingrata in eo odoris nimia bonitas. Esse enim quosdam odores graues, & Theophrastus & alij testantur.* Annot. I *Vnum est haudquaq; prætereundum, priusquam unguenta relinquamus, te in plerisq; (ut tu ex Columella uocas) spissamentis, ubi in uulgatis codicibus σχίνου est mentio, σχοίνου cum legas, odoratū rotundum iuncum transferre: quum ratione non careat, lentiscum intelligendam, ut in qua maior adstringendi uis, quàm in hoc iunco, leniter tantum (ut Diosc. ait) adstringente: & cum odore præstet, odorandis potius, quàm spissandis unguentis idoneo.* II

69. de myrrha.

ANDROMACHVS *in Theriaces compositione myrrham crassam probat: unde fit ut cōmunem lectionē probem, secundæ bonitatis myrrham, λεπτὴν, id est, tenuem, nō λευκὴν, id est, albam. Desiderare enim uidetur Andromachus eam quæ optima sit et primæ notæ.* Annot. I *Inter reprobatas myrrhas enumerat Diosc. amineā, tu mineā uocas: sed hāc cæteris Troglodyticis præfert Gal. ceu odoratissimā, et præcipuū* II

hoc

hoc habentem, quod in balsamũ non mutatur. Eas enim quæ in balsamũ mutantur, si intra corpus sumantur, uenena esse. Et propterea mineã præ alijs cõmendat, ceu præter odoris excellentiam periculo carentem. Mutanda ergo non uidetur communis le-
III ctio, ne cogamur fateri Galenũ à Dioscoride dissentire. Inter myrrhæ uirtutes scribit Dioscor. πραΰνει δὲ καὶ τοὺς χρονίους καταῤῥοὺς διαχριομένη πτερῷ τ μυξωτήρων. hoc est, lenit antiquas destillationes inũcta alæ nariũ. Tu uero (nescio quare) addis, destillationibus narium: quod nec dixit Diosc. nec est rationi consentaneum: naribus enim inuncta, caliditate sua & acredine proritare ad eos humores aptior est, quàm sistere. Eaq́; de causa diuturnis fluctionibus ad pectus est idonea, ceu aliò materiã ad
IIII pectus defluere assuetam distrahens. Quod uero de parte nasi quadam inungenda præcipit Dios. tu ad instrumentũ quo inunctio facienda sit referens, ais: Inunctis penna naribus: sensu (ni fallor) menti autoris & seriei sermonis minime cõgruente. Verba Diosc. διαχριομένη πτερῷ τ μυξωτήρων. id est, uncta parti cuidam nasi πτερὸν uocatæ, ei uidelicet quæ in ima parte sphæricæ sola utrinq; instar pennarũ mouetur. Vocari autem eam πτερὸν seu πτερύγιον (ut Pollucem & alios mittam) testatur Gal.
V lib. 11. de usu particularum. Quod de Bœotica myrrha in uulgatis codicib. legitur, grauissimũ habet in medicina testem Gal. lib. 8. de simplic. med. easdem illi uires adscribentem, quas Dioscorides. Quo fit, ut tanquã legitima proles seruanda hæc pars, non quasi abortiua uel spuria exponenda, aut reijcienda sit.

Annot. I. STYRACEN *Catabaliten, Pisidiacon & Cilicium laudat Diosc. Tu, quia nullibi scis esse locum qui Catabala dicatur, autoritate Plinij Catabaliten in Gabaliten mutas. Ego in calamitem, si qua mutatio facienda, libentius mutarem, Galeni de Antidotis testimonio, cui plus in hoc tribuo quàm Plinio. Quanquam locus etiam Plinij corruptus esse potest. Inquit enim Gal. è Pamphylia ferri styracen, intra calamos (quam ob rationem quidam etiam nostro tempore pharmacopolæ Calamitem uocant) tanto reliquis præstantem, quanto Phalernum uilissimo uino à cauponib. uendito. Qui quidem styrax sit colore pallidissimus, odore & gustu uehementissimus. Scimus etiam Pisidiam ac Ciliciã proximas Pamphyliæ, hancq́; procul abesse à Sy-*
II ria & Phœnice, ubi est Gabala ciuitas. Inueniri quoq; scribit Dioscorides lachrymam gummi similem, splendidam, σμυρνίζοντα, id est, myrrham referentem: tu myrrhæ odore conuertis, quasi colore, sapore, substantia, aliáue re, quàm odore, nõ possit myrrhæ simile aliquid intelligi. Ex cap. 70. de Styrace. Styrax calamites.

Annot. I SI ALIA *non cogit ratio, quàm nullum fuisse Saracenorum nomen dum hæc scriberet Diosc. cõmunem ego lectionem non mutarem. Siquidem Saraca urbs, à qua Saraceni, teste Stephano, dicti, in Arabia post Nabathæos existit, penes quã cre-*
II di potest arbores gigni, quarũ Arabicũ Bdellium lachryma sit. Inter notas probati bdellij, sic scribit Diosc. εὐώδες ἐν τῇ θυμιάσει ὅμοιον ὄνυχι. quæ uerba sic latina reddis: Cum incenditur odoratũ, & humano ungui colore simile: duo addens uerba, scilicet humano, & colore, quæ ad alium trahunt sensum, quàm quem Diosc. uerba uel faciunt, uel facere possunt. Duplex enim sensus ex illis intelligi potest: unus, ut bdellium quũ bene odoratũ sit semper, incensum sit ungui simile: alter, quẽ Hermol. 71. de Bdellio. Saraca urbs.

ſeq. cap. per chōdrū, thuris portiūculā ſignificari eā, quæ ueluti callus nucleus ue eſt.

Annot.I PICEAE *& tedæ folia lenire inflammationes, abſolute ſcribit Dioſc. Tu (neſcio* Ex cap.76. de
qua ex cauſa) generalem inflammationis uocem ad uulnera cōtrahis. Scribis enim, uul Picea.
nerum inflāmationes leniunt, & tuta ab inflāmationib. ea ſeruāt: Dioſcoride dicēte,
II φλεγμονὰς πραΰνει καὶ τραύματα ἀφλέγμαντα διατηρεῖ. *De Dadio ſcribit*
Paulus proprium caput, propterea certi generis res eſſe uidetur, nec omnis materia
III *barum arborum* δᾳδὸς *uel* δᾳδίον *eſſe, ſecundum Paul.* σπάθην *eodem cap. non*
σπάθημα *legendum, & ſeries & res ipſa oſtendit. Ait enim:* σπάθη δὲ ἐστὶ αὐτῶν
IIII γίνεται εἰς ἀκόπων σκευασίας. πτίλωσις, *ſi Paulo potius quàm libro definitionum* πτίλωσις.
credimus, craßities quædam palpebræ eſt, calloſa, rubra, quam plerunq; pilorum ca-
ſus conſequitur. Auicenna ſilac uocat.

SI VOX πυρὰ *ab igne deducta, ſignificare id conſueuit, quod adeò aridum eſt,* 77. de Lentiſco.
ut igne torrefactum uideri poßit: quod ſignificatum & tu agnoſcis: capite ſequenti ex-
pungenda non erit, ſed eius loco, arida uel torrida Latinis reddendum.

Annot.I. TEREBINTHI *fructum* ἄριστον, *id eſt, optimum ad Venerem, dicit Dioſcor. Tu* 78. de Terebintho.
Venerem adiuuare ſimpliciter ſcribis, nihil addens per quod præſtantia eius hac in re
II *oſtendatur. Vbi uero diſijcere reſinā omnem ait, tu collectiones addis. Verbum*
III *quoq;* καίεται, *quod urere ſignificat, coquitur conuertis, alio omnino ſignificato: quod ma*
gis mirandum, quando paulò poſt, eiuſdem uerbi plurale καίονται, *tu ipſe uruntur, uer-*
tis, addita, &, particula, ut uidelicet intelligatur uſtionem quoq; hoc loco doceri.

Annot.I ΘΑΝΑ΄ΣΙΜΑ φάρμακα, *hoc eſt, letalia medicamenta, ea Dioſc. eſſe ais, quæ in* 79. de Pice liquida.
medicina uſum quidem aliquem habent, per ſe autem letalia ſunt. Quod ego non pro-
bo, cum uenena ipſa, quæ totis ſubſtantijs uenena ſunt, pharmaca quoque dicantur, &
II *mortalia pharmaca. Eodem etiam modo phthiſis nomen nimis contrahere uidèris,* Phthiſis.
dicens Græcos ea uoce tantum uti in his in quibus à capite in pulmones deſcendens de
ſtillatio, eos exulcerat. Galen. ſiquidem librum Epidemiarum exponens, phthiſium Phthiſis ſpecies
duas eſſe ſcribit maximas differentias: unam, quæ ex fluctionibus à capite contingit: duæ.
alteram, quæ ex proprijs pulmonis affectibus trahit originem, maiori quidem ex par
te ob ſanguinis ſputum, præcipue ubi uas fuerit perfractum. Quandoque tamen flu-
III *ctionem aliunde quàm à capite recipiente uiſcere.* φθόην *uero, eodem Gale. 7. a-* φθόη:
phor. lib. teſte, Græci, præſertim Athenienſes, proprie uocāt, uniuerſi corporis cum
IIII *exigua febre extenuationē, pulmonis inſanabilia ulcera conſequētem.* ἐμπυήματα
Hippoc. & Gale. ſunt, non ſolum purulentæ (ut ais) excreationes, quæ ſanguinis ſpu
tum ſequuntur, ſed quandoque omnes ſuppurationes, ſæpius tamen puris inter thora
cem & pulmonem effuſiones.

ALOPECIAM *non bene definiuit (quiſquis ille fuit) qui librum definitionum com-* 80. de oleo Picino.
poſuit: color enim, Galeno teſte, in alopecia, aliquando ad albū, aliquando ad nigrum,
aliquando ad flauum, iuxta uidelicet dominantis humoris naturam inclinat: ille uero
uergere ſemper dixit ad aurum.

SANGVINIS *thrombos, non in ueſica tantum, ſed in utero, uentriculo, alijsq́; hu-* 86. in fine expoſitionis de Naphtha.
mani corporis cauitatibus poſſe coagmentari, & medici teſtantur, & experientia

comprobat. Sed in aneurysmate quoq; gigni posse, Galenus in lib. de tumoribus prę
ter naturam, scriptum reliquit.

Ex cap. 87. de Cupresso. Adstringentia aliuum urinas mouent.

NON erat ut magnopere dubitares, & subesse mendam suspicareris, si cupressi
folia adstringendi uim habentia, urinæ angustijs opem ferre dicantur. Nõ nouum est
hoc, atq; huic tantum rei peculiare: sed ferè euenit, ut quæ adstringendæ aluo sunt, uri-
nas moueant, dicente Hippoc. urina multa noctu facta, exiguum secessum indicari: et
è contrario. Vtrasq; etiam uires paulò infra paliuro adscribit Dioscorides, & alij
plerisq; alijs medicamentis: alioqui cupressus acredine quadam participat et calore.

88. de Iunipero

IVNIPERVM nescio quare scribas cupresso similem, tacente hoc Diosc. nec Annot. I
re ipsa multam similitudinem ostendente: sicut nec fructus in eo apud nos quidem, II
quos ego meminerim uidisse me, apparet, qui nuci maiori uel minori, aut fabæ uel ma-
gnitudine uel forma respondeat, sed magna ex parte ciceri potius, qui est odoratus, et
dum manditur dulcis, & postea subamarus: ut mirari etiam subeat, quare scriben- III
te Diosc. γλυκὺς ἐν τῷ διαμασᾶσθαι, dulcedine tacita, in cõmanducando odoratũ di-
cas, ratione ipsa & experientia cõtestante, odorem ei adesse antequam manducetur,
& dulcedinem primo ostendi dum manditur, deinde lenem quandam amaritudinem,
suffituq; potius ostendere odorem quàm dum estur.

89. de herba Sabina.

INTER uires Sabinæ sic scribit Diosco. ἀποκαθαίρει τε μελανίας σὺν μέλι-
τι καταπλασσόμενα, καὶ τὰς ῥυπαρίας καὶ ἄνθρακας περιρρήγνυσι. σὺν οἴνῳ ποθέντα,
καὶ αἷμα διὰ οὔρων ἄγει. quæ sic ad uerbũ mihi sonant: Expurgant etiã cum melle illitæ
nigrities, atq; sordities, & carbones auferunt. cum uino potæ, sanguinem per urinas
agunt. Tu uero ita uertis: Ex melle itidem illita nigredines abstergunt, sordesq; alias
cutis, carbunculorũ crustas ex uino imposita exterunt, & cum urina sanguinem pota
ducunt. In qua interpretatione illud in primis non placet, ut quod sordes ille dixit, tu
alias cutis sordes dicas: ex hoc enim loquendi modo intelligitur etiam nigrities sordes
esse, & cutis tantum dehonestationes, non morbos ab eo intelligi, cum tamen Galenus
denigrata potius, & ualde sordida ulcera intellexisse uideatur, carbũculos etiam cum
eis coniungens, amoueri eos ex ipsa cum melle apposita dicens, nulla de crustis mentio-
ne habita, uel de uini cõmistione. Alioqui series ipsa Diosco. apertè ostendit uinum
ad sequentia referendũ, per quod bibitæ sanguinem per urinas pellunt. licet mala per
commata distinctio aliud præ se ferat significatum.

90. de Cedro.

IN CEDRO unicus tantum locus est quo offendor, in quo aduerbium ἀνδρεί-
ως, his uerbis, ut in homine fit, circunloqueris: cum esset longe facilius per aduerbiũ
uiriliter, exprimere. Sensus enim Diosc. est, oleo cedrino uiriliter, hoc est, uehemen
ter perfricando inuncto, scabies quadrupedum sanari. Quem, iudicio meo, tua uerba
minime assequuntur.

91. de Lauro et Lauri baccis.

CAPITE de Lauro, nescio quare quod coniunctim ipse Diosc. dixit, cum pane Annot. I
& polenta, à te disiunctim dictũ sit, cum pane polentáue. Et participiũ ποθέντα, II
id est, pota, in participiũ deuoranda cõmutaris. Odorati adiectionẽ in ultimo reme III
dio tacueris, quã præter Diosc. Gal. Paul. cæteri uino cõiungunt. Non ab re au- IIII
tem ambigis in uerbo πραΰνει, quod lenire seu mitigare cum significet, aduersari uide
tur

tur his quæ sequũtur: quæ enim stomachum leniũt, uomitiones potius sedant quàm mouent. nisi fortè quispiã dixerit, leniri stomachũ nauseantem atq; angustias inferẽtem, uacuata per uomitum materia, quæ molestiam faciebat. Auicenna mollire dixit.

PLATANVM compescere oculorum fluxiones scribit Dioscorides. Postea addit: Leuat autem & laxos tumores, & inflammationes. Tu uero generale de tumoribus dictum, ad oculos tantum coarctas. Ex cap. 92. de Platano.

DE FRAXINO ita ad uerbum scribit Dioscorides: Fraxinus arbor est nota, cuius foliorum succus & ipsa folia cum uino pota & illita, morsis à uipera opitulantur. Tu hoc pacto interpretaris: Folia autem, foliorumq; succus, illa illita, hic potus, uiperarum morsibus subueniunt. 93. de Fraxino

SIC SCRIBIT capite de alba Populo Dioscorides: τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐμβλάστησιν τῶν φύλλων σφαιρία. hoc est, ut mihi uidetur, Pilulæ quæ in germinatione foliorum gignũtur. Tu alio sensu uertis: Conuoluta in orbem pilulæ modo in prima germinatione Populi albæ folia. 94. de Populo alba.

CRASSIOREM ulmi corticem cum uino aut aqua frigida potum, educere pituitam scribit Dioscorides. Tu addis, ambobus, hoc est, uino & aqua frigidis. quod nec ille dixerat, nec Serapion aut Auicenna intellexerunt. Sed nec in melioribus codicibus aliqua est frigiditatis mentio. 96. de Vlmo.

DESIDERO (quod aliàs sæpe dixi) in Interprete præcipue fidem, & propterea exigui aliquando momenti res prosequor: qualis hæc est, quod quum dicat Dioscorides, Populi nigræ folia ex aceto imposita, podagricos dolores iuuare: tu utiliter imponi podagricis dicis: quod certe aliud est: utiliter enim podagricis adhibentur non solum quæ dolores leniunt, sed & quæ uel repellunt, uel discutiunt, uel emolliunt eorũ tumores. 98. de nigra Populo.

Annot. I FRVCTVM fert, ais, Tamarix, quemadmodum & florem, concretione sua mu- 101. de Tamarice
scosum: sensu, ut mihi uidetur, à Dioscoride, & re ipsa diuerso. Inquit enim, καρπὸν
ὥσπερ ἄνθος φέρει βρυῶδες. id est, fructum ueluti florem ferens muscosum. ut uo
luerit Dioscor. non florem describere, sed fructum qui similis flori sit, id est, qui flos
II potius quàm fructus uideri possit. Nec placet quod eodem capite eandem uocem
καρπὸν, primo fructum, postea semen conuertis: licet enim utrunq; significet, credi ta
men facile possit à minus perito lectore, fructus aliud quàm semen. Videtur autem se
cundo loco fructus nomen magis conuenire quàm seminis, quum gallæ similis dicatur,
III quæ fructum potius quàm semen repræsentat. Nec placet etiam, quod & suprà te
tigi, ut οἰδήματα simpliciter tumores dicãtur: tumoris enim nomen per se semper ge Tumor.
nerale est phlegmonæ, erysipelati, œdemati & scirrho. Oedema uero, Galeno (præter Oedema:
cæteros) teste, ut plurimum laxus tantum, & absq; dolore tumor est, ex simplici pi-
IIII tuita factus. Foliorum ex uino decoctum si bibatur, lienem liquare ait Dioscori-
des: tu minuere dicis, alio certe, ni fallor, significato.

BVBONES, phymata, & phygethla, adenum esse affectiones, scribit Galenus, eo inter se differentes, quod bubo phlegmone absolute est: Phyma statim ab initio augescens, ad suppurationes tendit: Phygethlon uero est uel phlegmone ery- 106. de Paliuro Bubones. Phymata. Phygethla.

sipelatodes, uel erysipelas phlegmonodes. Quæ definitiones non in totum congruunt his quæ cap. de Paliuro per te scripta sunt.

Ex cap. 107. de Oxyacantha. OXYACANTHA fructum ferè myrto ἐμφερῆ, id est, similem, ait Dioscorides: tu æqualem reddis, cum tamen similitudo & æqualitas inter se differant, sintque multa æqualia, quæ nō sunt similia: multa similia, quæ nō sunt æqualia, sicut alio quoque loco suprà ostensum est.

108. de Cynosbato. OPTAREM ut spinas Cynosbati, quas ἰσχυρὰς dicit Diosc. fortes, robustas, uel duras absolute dixisses, non durissimas.

109. de Ligustro. FRIGIDVS certe sensus Diosc. erit, si more tuo legamus, ligustrinū unguentum calefacere, admixtis quæ calefaciendo sunt. Si uero legamus uerbū ex uerbo, unguentum ex eo paratum calefacit, neruosque emollit, si quod ei smigma adijciatur, quod feruidam igneamque uim habeat.

110. de Tilia. NON prætereundum profectò erat caput de Tilia, quo pacto folia, quæ adstringendi ui pollent, non solum urinas, quod tu in iunipero admirabaris, sed & menses mouere dicantur.

111. de Cisto. CAPITE de Cisto, uel nihil, uel unicum uerbum deesse mihi uidetur, si uerba ex fide reddantur, hoc modo: Flores ut punica, fœminæ albi. Intelligemus enim in mare flores colore punicæ, in fœmina albos: addemusque, si subintelligi non poterit, quod Hermol. fecit, primæ parti, mari, figurā tacentes, quam nec nominat, nec innuit Dios.

113. de Ladano. FOLIA Ladi adstringendi uim habere, omniaque posse quæ Cistus, scribit Dio- Annot.1
Anodyna. scor. Tu uero ad pinguitudinem hæc refers, de qua paulò infra agit Diosc. Anody- 11
na, quæ uerè anodyna sunt, nō somno, sed temperato calore tenuique substantia dolorem leuant, teste Galen. 5. lib. de simplicibus medicamentis. Et propterea melius erat simpliciter dicere, Ladanum utiliter misceri his quæ dolorem leuant, & his quæ tussim, ac malagmatis: quàm ut tu, Miscetur utiliter his quæ somno dolorē leuant malagmatis, & cōtra tussim medicamentis: dicente Dioscoride, καὶ ταῖς ἀνωδύνοις καὶ βηχικαῖς καὶ μαλάγμασι χρησίμως μίγνυται.

114. de Ebeno. ΞΗΡΟΦΘΑΛΜΊΑ, hoc est, arida lippitudo, est, ait Paulus, pruriginosus oculi affectus absque fluctione. ψωροφθαλμίαν uero, id est, scabiosam lippitudinem, definit pruriginosam palpebræ scabiem, à salso ac nitroso humore factam: cuius sententiā si sequamur, non erit xerophthalmiæ scabies, quemadmodum tu fecisti, associanda, sed psorophthalmiæ, quod & græcæ ipsæ indicant dictiones.

115. de Rosis. ROSAS siccas magis adstringere quàm recentes, & ratio, & experientia, & Annot.1
Dioscoridis, ac reliquorum medicorum autoritas testatur. Perdere autem eas refrigerandi potestatē, omnibus prædictis repugnat. Et propterea melius est antiquam seruare lectionem, quæ habet: Refrigerant, & adstringunt rosæ, siccæ autem magis adstringunt: atque ex his uerbis non aliud intelligere, quàm præferri in adstringendi ui siccas, nec ab eis frigus tolli. Vinū in quo rosæ decoctæ sint, doloribus capitis, ocu- 11
lorum, aurium, gingiuarum, sedis, uuluæ, recti intestini prodesse, ait Dioscorides, ἐγχεόμενον καὶ προσκλυζόμενον: tu inunctū, aut clystere infusum intelligis. Quod cum non possit capiti, oculis, & gingiuis congruere, melius (ut mihi uidetur) fuerat

collutum

III collutum intelligere. Antheras uocant medici compositiones quasdam ægritudinibus oris accommodatas, quibus rosæ miscentur. Quo fit, ut non floridas antidotos pro antheris reddendum putem, sed uoce eadem utendum, qua & Latini usi sunt, præsertim Celsus, diuersas antheræ scribens compositiones. Apud Galenũ tamen latius patere uidetur antheræ nomen, libro quinto de compos. med. secundum genera. Antheræ.

IIII Rosarum florem facere inspersum, ait Dioscor. πρὸς οὔλων ῥευματισμοὺς, id est aperto sensu, ad gingiuarũ destillationes. Quem sensum tu ambiguum reddis, per hæc uerba, Inspersi in gingiuas destillationes compescunt: quasi sic inspersi omnes compescere destillationes possint.

Annot.I ἘΚ ΠΕΡΙΣΣΟΥ non priuatim & egregie, ut tu uertisti, sed ex superabundanti, ultra ea uidelicet quæ potest lycium, mihi cap. de amurca significat. Ex cap. 119. de Amurca.

II Emplasticen uim (ni fallor) non bene exprimis per ea uerba, Quæ opplendo & obstruendo sunt: ut infra clarius monstrabitur.

Annot.I CAPITE de Vitice, unico uerbo δυσθραύστους, omnibus bis respondes, uitilium modo lentore suo infragiles: aptius dicturus, ad frangendum difficiles. 120. de Vitice.

II Purpureũ etiam dicis florem, quem Dioscor. subpurpurizantem.

Annot.I ex comment. CAPITE de agresti olea, de ægritudinibus cutis nõnulla tradis, quæ sunt mihi ualde ambigua. Primo, exanthemata apud Græcos proprie fieri densitis in cute crassioribus humorib. magisq; ubi densior summa cutis superficies fuerit: quæ uerbũ ferè ex uerbo à Paulo accepta sunt. Addis præterea, quod nõ aliud significare uidentur, quàm exiguas pustulas, quales ex urtica uel sudore fiunt. Quæ dicta mihi inuicẽ uidentur pugnare, cum crassi humores qui uel pituitæ, uel atræ bilis naturæ existunt, exiguas adeò pustulas posse facere non uideantur: & si quas fecerint, albæ erunt uel nigræ, non rubræ, quales sunt quæ ab urtica, uel sudore gignuntur: latæq;, non exiguæ: frigidi enim humores lata exanthemata faciunt, Galeno teste, exponente illud Hippoc. latæ pustulæ non admodum pruriunt. Paulus tamen alio loco, ubi de capitis pustulis agit, exanthemata definiens, in superficie factas ulcerationes subrubras & asperas, aliam rem intellexisse uidetur: sicuti & Galen. aphor. 21. tertij libri, genus quoddam exanthematum ἱδρῶα uocatum, fieri dicens in summa corporis parte, quod instar ulcerum cutem exasperat. Ex quibus colligitur, exanthematis nomen latius patere: Celsiq; exanthemata, à quo ea quæ secundo loco attulisti sunt accepta, alia esse ab utroq; Pauli genere, quorũ altera capitis propria, altera toto corpore proueniũt: 122. de agresti olea. Exanthemata.

II nec recte à te Pauli & Celsi dicta fuisse cõiuncta.

II Dubium & illud mihi est, quod pustulas esse ais, quæ concepto intra se pure, graui dolore cruciant. latius enim patet etiam pustularum nomẽ. Et quanquam à pure ortum uideatur, non tamen putãdum, esse non posse pustulam, nisi intra se & pus habeat, & graues dolores moueat. Pustulæ.

III Antiquæ destillationes oculorum, non solum ex augmento magni anguli contingunt, sed alijs quoque de causis, ex libris medicorum cognoscendis. Quare non bene ab eo, quisquis ille fuit, definitæ sunt, eo qui à te recitatur modo.

SCRIBENTI Dioscoridi cap. de Colymbadib. oliuis, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἅλμης χυλὸς αὐτῶν ἀνακλυζόμενος, οὖλα στύφει, nescio quomodo respondeant uerba hæc tua, Re- 123. de Oliuis conditis.

primendisq; gingiuis earum muria utiliter colluuntur: cum nulla in eis sit uox quæ χυλῷ, id est, succo, respondeat.

Ex cap. 124. de oleo Oleastri. ΔΙΆΚΑΥΣΜΑ ἔλαιος μυδῶσι, esse oleum oleastri, legitur in melioribus codicibus. Tu πλαδῶσι legis, atq; πλαδαρὸν ais Græcis significare, non humens simpliciter, sed quod cum humore flaccescit: oportereq; in eo intelligere humorē, & ex humore infirmitatē. Ego autem scio inter ptisanæ laudes τῷ πλαδαρῷ eam ab Hippocrate cōmendari, alio certe eius uocis significato. Scio etiam à Gal. in 1. lib. expositionis in secundum Epidemiarū, pladon definiri superfluā humiditatem. Et propterea aliam lectionem magis probo, & putrescentes gingiuas intelligo.

126. de Quercu NON uideris Diosc. sententiam in glande bene expressisse, ubi ipse scribit, καὶ τὸ περὶ τῇ βαλάνῳ ὑπὸ τὸ κέλυφος, uertens in hæc uerba: Quod inter coriū glandis & carnem interpositū est: quum ille id quod sub calyce circa glandem est, intellexerit.

127. de Galla. OMPHACITIM gallam, paruam & condyloden, ait Dioscorides: tu exiguam, & articulorum in digitis magnitudine: iudicio meo addens quod non oportebat, nec bene exprimens quod ille intellexit: magnitudinem enim satis ostenderat, exiguam

Condylus. dicens. Figuram igitur dehinc demonstraturus, instar condyli, id est, extremæ partis articulorum in digitis cum flectuntur, similem esse dixit.

128. de Rhu. PLANTAE quæ coriaria rhus dicitur, nescio quare cubitum abstuleris, consentientibus reliquis medicis Dioscor. bicubitam facienti: nisi fortè quia minor apud uos gignitur, ideo cubitalem ferè dixisti.

129. de Palma CVRANTIBVS non quomodo Plinius, sed quomodo Dioscorides loquatur, Annot. I
μεσοπωροῦσα ἀκμὴν, non paulò ante maturitatem, sed mediam maturitatem significabit: maturitas enim quum tempore, non momento absoluatur, principium habet, medium, & finem, qui ἀκμὴ, id est, consistendi uigor dicitur. Quocunq; autem modo maturitas intelligatur, mediocritas hæc non potest paulò ante eam intelligi. Paulò enim ante incipientē maturitatē, nulla adest maturitas: paulò ante mediā, nōdum est media: paulò ante summā, est plusquā media. Intellexisse igitur uidetur Diosc. mediocrē maturitatē, quæ scilicet inter summā & incipientē sit media, quā et tu intellexisse uideris in cōmentario, alijs tamen uerbis eam circunscribens, ante totam scilicet maturitatem: quæ uerba mentem Dioscoridis melius explicant, quàm ea quæ in interpretatione sunt scripta. Verius autem fortè quis τὴν ὀπώραν, non ad palmulas tantum, sed ad eam anni partem retulerit, qua maturescere ficus & uuæ solent, atq; hoc pacto conuerterit: Colliguntur in eius temporis medio, quo ad summū uigorem maturitas uuæ

Stomachici. uenit. Stomachicos uocant medici non solum eos qui cibum nō continent, sed quibus II
etiam aliàs lacessitus & imbecillis est stomachus, nec in aperto est, quænam causa sit imbecillitatis. Vocant & causona, ardentem febrem, nō sitim eam consequen III

Causus. tem. Quare scribente Dioscoride, παύει καύσωνα, fidelius uertisses, ardentem febrem sedat, quàm sitim.

130. de Elate. CAPITE de Elate, ingenuitatem tuam laudo, qua plus ueritati quàm cuicunque tribuens nomini, Plinij autoritatem euidentissime cōuellis. Vnum tamen adijcio, id quod ueluti ἀμφίσωμα, fructus uocat Paulus, uideri aliam rem quàm Elate. Galenus Annot. I

lenus enim, à quo omnia accepit Paulus, sic ad uerbũ scribit lib.8. de simplicibus me-
dicamentis: Germen molle palmæ, quod Elate uocant, eandem potestatem habet uo-
cato Cerebro. Id uero quod ueluti aphiesina ipsius est, adstringendi quoq; uim habet,
omnibus tamen prædictis est siccius. & reliq. Vbi notandũ, aphiesma, non amphies-
ma apud eum legi, nisi in libro sit menda. Libro uero qui de attenuante inscribitur ui
ctu, à lateribus pullulare hanc Elatem dicit, sicuti Cerebrum uocatum à summo cacu
mine. Mirum tamen est, si de hoc tantum cortice hoc loco scribit Dioscorides, quare
fructus intra eum clausi mentionem fecerit, quum de fructibus omnium palmarũ, tam
acerbis quàm maturis, superiori capite abunde tractauerit.

II Nec silendum, ubi tu legis, adbuc florentium, in uulgatis codicibus legi ἀκμὴν ἀν-
III θούντων, hoc est, perfecto uigore flores habentium, Addiq; inter notas probatissi-
IIII mi adstringens, & his quæ pascendo serpunt, adijci ulceribus. Atque demum, ubi
tu legis, Candido & ipsum colore: legi in Dioscoride, Cor autem trunci album, &
ipsum recens in cibo sumptum.

Annot.I NON ab re dubitas, an per πυρῆνας, cap. de Punicis mâlis, sint nuclei, uel toti Ex cap. 131. de Punicis siue granatis mâlis.
acini intelligendi, docente Dioscoride, ex ipsis expressis fieri cum melle medicamentũ
ad multa ualde utile: quod male uidetur nucleis ipsis posse conuenire, aridis & absq;
succo. Non erat tamen, meo iudicio, tam facile ferenda sententia, ut alteri parti omni
no præiudicaretur, Galeno præsertim & Paulo, quem te legisse ostendis, maiorem
siccandi uim πυρῆνι tribuentibus, quàm succo: quod uix intelligi potest, nisi seorsum
à succo accipiatur. Sed & Dioscorides ipse aliter nõ uidetur posse intelligi. Nam si
de acinis ibi loqui incipit Dioscorides, ubi ait, περὶ δὲ ὀξείας ὁ πυρὴν, de quanã re prius
dixit, quod esset boni succi, sed exilis stomacho nutrimenti, quod ardorib. stomachi pro
desset, urinamq; cieret? Certe non possunt illa nisi de succo intelligi, uel de totis aci-
nis. Mihi igitur diligentius rem consideranti, uidetur Dioscorides usq; ad eam par-
tem, περὶ δὲ ὀξείας ὁ πυρὴν, de acinis ipsis egisse, qui soli è toto mâlo granato cibi ratio-
nem subeunt: post acinos agere de nucleis, tertio de floribus, quarto de cortice, sicq; in
uniuersum de omnibus pomi huius partibus. Nec probandus etiam in hoc probatissi
mus ille tuus codex. Vix enim poterit succus in tantũ exiccari, ut in puluerem conuer
tatur, nisi planè exustus omnem uim prius amiserit. Nuclei uero recenter exempti,
tantum adhuc humoris seruant, ut extrahi ex eis succus ualeat: et nisi in sole uel aliter
II siccentur, puluis fieri uix possint. Sed de hoc plusquam satis. Illud uero nõ præter-
eundum, nõ uideri rationi consonũ, ut penitus nutrimento carere punica dicantur: &
propterea uox ἄτροφος, exigui potius quàm nullius nutrimenti rem hoc loco putan
da est significare: sic enim & corpora ἄτροφα dicimus, non quod penitus nõ nutrian
tur (quomodo enim uiuerent?) sed quia uix, & non plene ac recte nutriuntur.

Annot.I CAPITE de Myrto, ubi ualere inflammationibus dicit, in meo codice additur, 133. de Myrto.
II cum tenui polenta. Vbi etiam tu legis, Et denigrando capillo inspergitur: uerbum
Inspergitur, superadditum uidetur.

Annot.I DISCRIMEN illud inter λύειν, μαλάττειν, ὑπάγειν, nõ uidentur Græci me 134. de Cerasijs
II dici, præsertim Galen. agnoscere. Nec εὐκοιλία ea dicere, quæ medio habitu aluũ

relinquunt, sed quæ leniter, plus tamen quàm natura per se faceret, subducunt. Quod cerasia quidem ipsa & brassicas facere euidentius est, quàm ut probari à nobis debeat.

Ex cap. 136. de mâlis omnibus. DECOCTVM Cotoneorum πρόκλυσμα esse idoneum procidenti sedi & utero scribit Dioscorides: tu aspergi interpretaris, cum prolui potius ea uox significare uideatur.

Quicquid Nicandri interpres dixerit, notum est ex Galeno, lib. de alimentis, Persica arbor aliud est à Persea. aliud esse Persicam arborem à Persea: hancque, non Persicam, ex Perside translatam interficiendi uires in Aegypto amisisse. Et lib. 7. de simplici medicina, de Persico inter mâla recenset. Lib. uero 8. de Persea, uires ei alias quàm Persico attribuit. Notum etiam ex Dioscoride. Quare non in dubium à medicis reuocandum, sed inquirendum potius, quænam ea nunc sit arbor, quæ ab antiquis Persea dicebatur: Persicum enim omnes norunt pomum mensis expetitum, & ori ualde commendatum. Perseam Persea à nobis ignoratur. uero nemo mirabitur à nobis ignorari, qui apud Galen. lib. 2. de medicamentis secundum loca patientia, legerit, nullibi sub Romanorum imperio eam arborem, præterquam in Alexandria, à se uisam.

137. de Piris. CAPITE de Piris, duo sunt quæ me offendunt. Primum, quod etiam maioris momenti est, quod Dioscoridem dicere facis, Cataplasmatis quæ discutiendo sunt, ea misceri: quod rationi & uerbis minime consentaneum est. Calida enim esse oportet quæ discutiendi uim habent, qualia pira non sunt: & ἀποκρουστικὰ ea dixit Dioscorides, hoc est, repellentia, non discutientia, diuerso utriusque uocis significato, ut quisque penè nouit, qui duas uel tres paginas in libris medicorum euoluit. Annot. I

II Alterum, quod non adeò tamen clarū existit, quod capite de Acradibus Dioscorides ait, cinere ipsorum aperte eos iuuari, qui fungis suffocantur: tu de omnib. piris intelligis, quod nec dixit Dioscorides, nec Auicenna intellexit.

138. de Mespilo. MESPILVM mâlo simile scribit Dioscor. tu figura addis & magnitudine: quod faciendum meo iudicio non est ab eo qui fidelis interpres uideri uult, præsertim cū constet uix adeò exiguū mâlum inueniri, quod maximū mespilum nō uincat magnitudine.

139. de Loto. LOTON fluentem capillum detinere, præter Plinium scribit Galenus, nulla quod eum coloret facta mentione. Idem & Paulus. Quo fit, ut ingenium & diligentiam tuam summè laudem, ita in hoc sicuti in toto hoc libro, & subesse omnino uitium in uoce ξανθίζει, tecum putem.

140. de Corno. CORNVS fortis quidem, speciosa uero arbor mihi minime uidetur: & propterea satis erat pro uoce ἁδρὸν, reddere Latinis fortem, nec addere speciosa.

143. & 144. de Amygdalis. GVMMI, pruni & amygdalæ calculo prodesse absolute scribit Dioscorides: tu uesicæ addis, cum longe tamen difficilius sit (quod & superius monui) hunc quàm renalem perfringere: nec sit Interpretis officium, etiam si uerum sit quod additur, adijcere quidpiam autori: alioqui aperte ei imponit, qui falsum aliquid superaddit. Annot. I Interpretis officium.

II Communem lectionem eodem de Amygdalis cap. magis probo, quæ copulat rosaceum aceto, non disiungit, & suadente ratione, & Arabum autoritate confirmante.

III Σηπεδόνες Galeno aliquando sunt putredines, non semper ulcera exedentia. Paulus etiam ἀπὸ τῶν φαγεδαίνας, id est, comedentibus, distinguit. Melius igitur erat

eodem

IIII eodem de Amygdalis cap. ad putredines, herpetas, & canis morsus eas commendare, quàm contra exedentia ulcera. ἀνώδυνα sunt medicis (quod & superius monui) non solum quæ somno, sed & quæ æqualitate substantiæ dolores leuant. Alioqui bis dixisset Dioscor. somnum ab eis fieri, ἀνώδυνα dicens & ὑπνωτικά.

PISTACIA iecur laxare ais ex Pauli sententia: melius dicturus si reserare dixisses, & obstructiones aperire. Ex cap. 145. de Pistacijs.

INTER notas sycomori πολύκομον scribit Dioscorides: tu multo lactis liquore abundans, quasi πολύγαλον legeris, conuertisti. 148. de Sycomoro.

Annot. I VBI tu duobus locis strumas, ego δοθιῆνας lego, alium certe morbum, uel temet 149. de Ficis.

II alibi teste. Vbi etiam de olynthis sermo, quos tu caprificorum, uel ficorum grossos uocas, qua parte uerrucas & thymos tolli per eos scribit Dioscorides, addendum ui

III detur, crudi. Non uideo etiam cur non potuerit humidum sinapi intellexisse Diosc.

Hæc sunt mi Marcelle, quæ percurrenti mihi primum tui Dioscoridis librum, moram attulere: quorũ teipsum censorem & arbitrũ constituo, id probaturus reprobaturusue, quod abs te probatum reprobatumue iri cognouero. Ea igitur ut æqui boniq; consulas rogo, meq; in eorum numero esse scias, qui te suspiciunt, atq; in hoc nemini cedere. Vale. Ex Ferraria, M. D. XIX.

EPIST. II. cuidam uiro doctiss. pariter & amiciss. qui Marcelli defensionem rogatus acceperat.

LEgi uir doctissime, quæ pro Marcello aduersus me acutissime simul & eruditissime disputasti. Quibus primo congressu adeò deterritus prostratusq; sum, ut deditionem uel fugam potius, quàm defensionem cogitarem. Verum quum post primum illum impetum, epistolam tuam humanitatis & modestiæ, qua sem per tua scripta scatent, undiq; refertam relegerem, præsertimq; eam partem in qua ais, obsequendi mihi gratia, magis quàm ueri delectu te cõtendisse: resumptis aliquantisper uiribus, quoniam amant quiq; sua, cœpi respirare, simulq; cogitare, an meos illos quanquam abortiuos partus, tueri quoquo pacto à morte ualerem: arreptóque calamo, tumultuatim, ut occurrebant, quæcunque mihi suere uidebantur, in unum aceruum collegi, digesturus, si tibi digna uiderentur, ut prodire in cõspectum hominum possent. Ea ad te hactenus non misi, pudore quodam prohibitus, quod te alioqui maioribus rebus occupatum, tam crebrò in hæc adeò exilia demitterẽ. Nunc uero postquam, ni fallor, supra biennium apud me delituissent, aliud quærẽti, quum se mihi obtulissent, deuorato pudore, accedere ad te iussi, reuerenterq; ueluti mancipia salutare, sententiamq; tuam, etiam si capitalis esset, demissa fronte expectare.

IN PROOEMIO.

Annot. I Celsius morbi tempora enumerans, eam morbi partem quam Græci ἀκμὴν uocant, consistendi uigorem interpretatur: quam interpretationem dixi me magis probare, quàm Marcelli, qui, integram ætatem.

II Aquilonio cœli statu & afflatu, materia omnis in omnes usus melioreſcit, ait Marcellus. Aduersus quod uniuersale dictum ego ostendo, materiam medicinalem diligere potius australia, quàm aquilonaria loca.

Ex cap. 1. de iride. DE FLORIBVS iridis, ad ipsosmet prouoco, & ad Diosc. uerba, ἐπὶ καυλῶν παρηλλαγμένα, ἐπικαμπῆ, ποικίλα, nihil in his de summis caulibus, imò nec de pluribus caulibus, nihil quod in altum surgant, quod in singulis singuli, quod rectà, nihil demum de arcu. Annot. I

Modus etiam loquendi alternatiuus in coloribus, ipsis florib. quando apparent concordans, cogit me credere, non omnes illos colores simul in uno flore ostendi, sed in diuersis diuersos. Postquam enim flores dixit uarios, statim addit, Aut enim albi, aut pallidi, aut purpurei, &c. Quare nõ probaui, ut adiectiuum, uarij, in participium, uariantes, mutatum sit. II

Quid rigoris uox apud Latinos possit, non est meũ uobiscum contendere. III

Illud autem in Marcello probare non possum, quod πυρέτῳ ψυχομένους, uel, ut ipse mauult, nec ego abnuo, προψυχομένους eos solum dicat, qui in accessionibus febriũ frigent: cadere enim in hoc mihi uidetur à boni, nedum fidi interpretis officio. IIII

Nec illud quod ῥῖγος sit tertianis peculiaris: φρίκη, semitertianæ: περίψυξις, quartanæ. V. VI VII

2. de Acoro TÀ ΓΥΝΑΙΚΕÎΑ posse menses intelligi, non abnuo: sed in acori medicinis intelligi, uel ex hoc maxime, quod iridis modo conferre insessu ad muliebria à Dioscoride dicitur, quam iridem potu quidem menses ciere, insessu uero mollire & aperire muliebres locos, superius dixerat.

3. de Meo. SI SINE uitio sermonis trahi uis Mei lincti ad superiora potest, sine uitio tamen rationis, & artis præiudicio, non potest ad pedes usque pertingere: pectore enim licet purgatissimi, pedes plerunque miserè affliguntur.

4. de Cypero. MVLTA sunt quæ renum calculos frangunt, uesicæ nequaquam: inter quæ cyperus reponitur. Propterea nõ sequitur, si calculum potest cõminuere, ut uesicæ possit, quod est longe difficilius. nec commeat ratio, ut quod potest leuiori malo succurrere, possit & grauiori: sicut è contrario, quod grauiori, id & leuiori. quanquam nec hoc perpetuum: non enim quod potest phrenitin sanare, potest & reduuiam.

5. de Cardamomo. INIVRIA possessori fit, quoties possessionis fines arctiores fiunt. Quod certe de Marcello uox νεφριτικὸς queri potest, cuius ambitus in omnes renum affectus expansus, ad eos tantum limitatur, qui urinæ malo aliquo cum dolore affliguntur. Nec illustrare hoc est, sed in angustum ambitum uocis & autoris mentem redigere.

6. de Nardo. IN GANGITIDE miror prætermissam proceritatem: cui defectui nihil quod à Marcello addatur, satis facit, quũ ad interpretanda alia Diosc. uerba omnia sint apposita. Vitio ego potius uel exemplaris, uel librarij puto defectum huiuscemodi contigisse, quàm Marcelli. Nulla enim ratio suadere mihi potest, ut dimittendum sit uerbum in græco exemplari, cui nihil respondeat in latino: Annot. I

sicuti nec quod uerbum sit ad contrarium sensum trahendum, ut in κολοβόστιχυς uerbo, quod Marcello ipso teste paulò infra, decurtatæ spicæ significat, & torosæ spicæ hoc loco conuertitur. II

Hanc autem interpretationem exigui momenti dixi, non in ipso interpretandi munere, sed sequentis comparatione, quæ meliorem partem abijci iubet, deteriore in cõpositionem medicaminũ admissa. Sic enim intelligendũ Marcellus ipse ostendit, dicens lectionem quam sequitur & probat, omnem radicum usum damnare, præcipereque tanquam inutiles à reliqua nardi materia separandas abijciendasque esse. Seruata autem III

autem antiqua lectione quæ purgari radices docet, nõ adeò frigida uidetur cõstructio,
si utres radicum, non spicarũ intellexerimus. Fideliorq; habendus interpres, qui sen-
tentiam & uerba Diosc. sequutus, simpliciter conuerterit ad hunc modum: Vires ha
IIII bent &c. Sicuti & ille fidelior qui paulò post sic conuerterit: Fluctiones uteri ap
positæ & sanies sistunt: quàm Marcellus, transferens, Appositæ muliebriũ locorũ
fluctiones sistunt, cõpescunt præterea sanies. dicente Diosc. uno contextu, τὰς ἐκ μή-
V τρας ῥύσεις ἰχῶρας στέλλουσι. Atq; ille rursus qui cardiogmon cordis morsum uel
V erosionem, quàm qui stomachi erosiones καρδίας nomine, ita antiquis sicuti & recen
tioribus cor significante, non autem solum uentriculum, ut Marcellus affirmat.
VI Quod autẽ de acribus humorib. dixi, de his intellexi qui à Græcis δριμεῖς dicun-
tur, quos calidos esse potius quàm frigidos constat, sicut & alia quæ uerè acria sentiũtur.
Annot.I ET ODORATVM Asarũ est, & flecti aptum, &, ut sequens est, re ipsa Ex cap. 9. de Asaro.
& Diosc. sententia, nisi error in cõmunibus exemplaribus sit, coronarium. Quod ue
ro Asarum dicatur, alia quærenda ratio, quoniam nec caput infestare uidetur. Sed
& rosæ, & alia pleraq; caput infestantia, ad coronarũ usum ueniunt, imò et quædam
II odore carentia, ueluti gramen. Non contenderim ego, modo loquendi Dioscoridis
magis congruere, ut caulia seminis potius, quàm totius plantæ intelligantur: scriben
ti tamen herbæ historiã, ea uox potius significare ipsius herbæ caulem, quàm cuspidi
simile semen uidetur, ut scilicet redeat sermo ad herbam, nec amplius seminis sermo ha
beatur. Postrema tamen Diosc. græca æditio hanc litem dirimit, in qua nulla mentio
III περὶ τῶν καυλῶν, sicut nec apud Oribasiũ. Quicquid de uoce γωνιοειδῆ statuatur,
constat nullum aut caulem aut semen, angularem speciem habere, nisi uerè angulatum
sit. Possunt quidem sensus deludi, nihil tamen est quod similitudinem anguli uerè præ
se ferat, quod uel orbiculare, uel ad lineam sit rectum, uel omnino angulis priuetur.
Annot.I SI παραπλήσιον similem propriè significat, cur mutandum in æquale? ex qua uo- 10. de Phu.
ce debeat potius quantitatis, quàm qualitatis cõformitas intelligi. Pauci enim (ni fal
lor) erunt, legentes Phu æquali folio esse olusatro, qui quantitatem non intelligant.
II Secus esset, si æquali uiriditate diceretur. Aliud est interpretis, aliud exponen- Interpretis officium.
tis officiũ. Potest hic quam putat autoris mentem, proprijs uerbis explicare: ille sen
sum ita autori dimittere debet, ut si uerba aliam quàm ipse putat sententiã tolerant, idem
etiã ferant translata. Quod in uerbo ὑπόπορφυρον nõ custoditũ à Marcello queror,
albicantem addente, nec integrũ relinquente lectori, ut in aliũ colorẽ uergere possit pu-
III tare. Tam dissident inter se betæ & olusatri folia, ut si quis folium ignotæ herbæ
per alterum uoluerit notum facere, ridendus sit, si reliquo etiam simile dicat. Et pro
pterea repudiandi omnino uidentur, qui pro elaphobosco elleborum legunt.
EPIPHORIS oculorum non semper accedere maximas inflammationes, præ- 11. de Malobathro.
ter Pauli autoritatem, remedia quoq; ipsa attestantur, quorum multa sunt ualde ca-
lida. In postrema tamen æditione legitur ὀφθαλμικὰς φλεγμονάς.
Annot.I QVOD uulgò Casia nasci traditur, & aliquando in Italia frequens fuerit, non 12. de Casia.
meam infringit sententiã: siquidem de casia herba nostrates, Græci de frutice loqu-
II ti sunt. Si cinnamomi uocati folium, nullam cum iride similitudinem gerit, eademq;

in planta casia cum cinnamomo crescit, non in tenebris pugnare dicendus, qui casiæ fo
lium, quod idem & cinnamomi est, rem hoc tempore notam, nullam cum Iride habere
similitudinem dicit. Non lacessendi gratia, sed pro ueritate & uerbo Dioscor. di III
xi, non placere ut δηκτικὴ uox, erosionem significet, quæ à cinnamomo, non solum ubi
De quibus aromatibus aliena sit amaritudo. primo gustui occurrit, sed semper aliena est. A proprie uocatis aromatibus alie- IIII
nam esse amaritudinem dixi, ea intelligens quibus ad condienda obsonia præcipue se-
ptentrio utitur: inter quæ nullus puto rheon barbaricū numerauerit (quanquam odo
re præcellentem) ob insignem scilicet amaritudinem. Non igitur dicens, ad conci- V
liandam uino gratiam addi aromata, mecum pugnaui, sed potius firmaui quod uole-
bam: aromatum odorem ita uino congruere, ut si qua eo careant, ut communia uina, ar
te odorata à nobis reddantur, ad æmulationem moschatulorum uocatorum, quæ nati-
Plinij locus. uum habent moschi odorem: ut Plinium mittam, laudatissima fuisse apud priscos di-
centem uina miro odore, uel (ut legendum potius mihi uidetur) myrrha condita.
Modus loquendi Dioscoridis, et alijs in locis, & hoc capite, aneurismum pro mor VI
bo censeri ostendit: eodem enim loquendi modo utitur, quo paulò ante in inflammatio-
nibus usus fuerat: ac si dixisset, ualere ad intraneas omnes inflammationes, ad renes,
ad uteri aneurismum. Et propterea probare non possum Marcellum, ad laxandos
muliebres locos casiam ibi commendantem, ubi aneurismum legebat.
Ex cap. 13. de Cinnamomo. MEO iudicio in cinnamomi bonitate non dissident Gal. & Diosc. Propinquum di
xit Gale. pessimum cinnamomū optimæ casiæ perfectione. Diosc. optimum cinnamo-
mum optimæ casiæ effigie ac specie comparauit. Odorem Cardami, multoq; minus Annot. I
rutæ, nō esse miscendum cinnamomo, puto quisq; existimabit, qui Galen. audiat dicen-
tem ipsum δυσωδέστατον, ἄρρητόν τινα δυσωδίαν ὑπὲρ ἅπαντα τὰ ἄλλα. Et Diosc.
σφόδρα εὐῶδες. Neq; enim eorum iudicio standum (si qui tamen hi sunt) quibus ru-
tæ aut cardami odor suauis est. Alioqui, si paucis credendum, omnis sensus iudicium
in controuersiam ueniet. Consentit tamen lectioni Marcelli in ruta, ultima Diosc.
æditio, ubi legitur, πηγανίζον ἢ καρδαμώμῳ ἐμφερής. De colore sic scribit II
Gal. τῇ χρόᾳ δὲ τοιοῦτον, ὡς εἴ τις μίξειε τὸ τοῦ γάλακτος χρῶμα τῷ φαιῷ κεκλυμένῳ,
μετὰ βραχέως τοῦ κυανοῦ κεκλυμένου. quæ uerba nemo negauerit magis cōgruere com
muni Diosc. literæ, μέλαν, τεφρίζον ἐν τῷ οἰνώδει, quàm ei quā magis probat Mar
cellus, nigrum simpliciter, & ex natura sua statuente, & ablutum uino cinereum red
di. In Galeni autē illis uerbis (ut ingenue ueritatem fatear) nullam agnosco corrupte-
lam: è græca uero in latinam linguam ea melius uertant, qui utranque me melius cal-
lent: ego neutram mihi arrogo.
14. de Amomo. OIONEI βότρυς. Expeditius & lucidius uerterit quispiam, instar racemi, quàm, Annot. I
uuæ modo: quæ enim sequuntur, alijs Dioscoridis uerbis respondent. Nec curandum
hoc loco magis quomodo Plin. sed quomodo Dioscor. loquatur. Nec bryonia in la II
brusca mutanda. Si modus loquendi Marcelli, facit ut disiunctio intelligenda sit, III
erit etiam in prima qualitate intelligenda: eritq; sensus, eligendum quod uel recens,
uel candidum, uel modice rufum. Non omnis abscessus in ulcus transit, multa enim IIII
sunt ulcera sine abscessu, sicuti & multi abscessus sine ulcere. Concoqui autē & discuti
abscessibus

V abſceſsibus potius, quàm ulceribus conuenit. Maturare & diſcutere, diſsidere ut
contraria, dicit Marcellus: illudq; calidis, hoc plerunq; frigidis fieri. Nos uno medi
camento utrunq; fieri diximus: & ſi à diuerſis fiat, à calidis tamen ſemper fieri: re-
VI primunt enim frigida, non diſcutiunt. Coagulum fatetur Marcellus contraria fa-
cere, non tamen maturare & diſcutere. In hoc autem ſibi tantum placuit Marcellus,
ut uerbum διαφορεῖ abraſerit.

Annot.I IN Indico Coſto magis placet craſsities, quàm ſpecies, quæ nec qualis eſſe debeat Ex cap. de
II explicatur. Humida actu eſſe multa, poteſtate ſiccantia, nullus medicus ambigit. Coſto.
III Idem autem medicamenti genus, eſſe forma humida & ſicca, nemo dixerit. Plus po
teſt apud me in legendo & intelligendo Dioſcoride, Galeni autoritas, quàm mille Plus poteſt Gale
antiqui codices: nec cogit ratio, ut ſi mel exterendi uim habet, miſceri ſemper debeat: ni autoritas apud
quando & Coſto ipſi per ſe ea uis adeſt, quæ cuti alicui comparata, quandoq; poteſt Manardũ, quàm
adeò uehemens exiſtere, ut retundi aquæ admixtione deſideret. codicum antiqui tas.

Annot.I PVLMONEM eſſe prætermiſſum oſcitatione librarij, non negauerim: nunquã 16. de Schœno.
tamen probauerim induſtria Marcelli dimiſſum, ex reliquis uolentis intelligi: alia e-
II nim membra ſæpenumero alia exigunt remedia. Suſpicatus eſt Marcellus, men-
dam eodem cap. de iunco odorato ſubeſſe, ubi par piperis põdus dandum dicitur, quia
referri ad aliud oportet quod par dicitur. Ego nihil deeſſe dixi, & par utriuſq; pon-
dus intelligi, nec definiri quantũ ſemel ſit dandum. Sunt tamen exemplaria in quibus
addatur, drachmæ unius pondere.

ODORATVM calamũ (quod ego minime puto) eſſe Canellam ſi putauit Mar 17. de Calamo
cellus, plus longe errauit quàm prius putaueram. In Canella enim uocata, nulli ge- odorato.
niculi, non glutinoſus lentor, nõ amaror, non demum aliud quicquam, quod calamis ad
numerari eam faciat. Fiſtularis enim dici fortè poteſt, non tamen calamus.

HAVD utiq; eum probauerim patronum, qui niſi per inficias nequeat patroci- 18. de Balſamo
Annot.I nari: per teſtes enim re probata, reus cliens conuincitur. Locupletiſſimi autem
teſtes, in balſami calore omnes libri Dioſc. ſunt θερμαντικώτατον habentes: quare
male patrocinatus uidetur Marcellus, calidiſsimũ, in egregie calidum cõmutans.
II Si maturare aliud eſt quàm concoquere, ut ipſemet fateris, quare πεπτικὸς, quæ
unica uox eſt, per duas illas latina redditur? Nec per ebibita, ſed per appoſita, matu
ratio abſceſsuum, quibus proprie, non ulceribus, maturitas conuenit, procurari ſolet.
III Quum epiſpaſtica, teſte Celſo, dicantur, quæ extrahunt, ὑδιαπᾶτζ cõmodius uer Epiſpaſtica.
teretur, ni fallor, extrahit, quàm proritat. Aliud autem quandoq; eſse extrahere,
quàm euocare uel retrahere, nemo eſt qui neſciat.

ἈΚΑΘΑΡΣΊΑΣ, ni fallor, feliciter, & ad Galeni mentem uertit Hermolaus, 19. de Aſphodelo
putrilagines: immunditias enim ea uox proprie deſignat, quas eleganter (ut ſolet) ma
luit Hermolaus dicere putrilagines. Purgationes autem, ut uiris etiam fieri conce-
damus, non tamen dicimus eos facile uel difficile per genitalia expurgari.

VITIVM in Paulo ſubeſſe ſuſpicatur cap. de muſco, Marcellus: quia Dioſco 20. de Bryo.
ridi non conſentit, pro Cedris Pinos dicens. Nos non Dioſcoridi ſubſcribere Pau-
lum, ſed Galeno dicimus.

Ex cap. 21. de Agallocho. LATINVM hominem debere potius Celsum sequi, quàm sibi uoces fabricare, æquum mihi uidetur. Celsi uerba sunt: ›› Pessima his inter intestinorum mala tormina ›› esse consueuerunt, dysenteria græce uocatur.

22. de Nascaphtho. TAM diuersa est mihi in Nascaphtho à Marcello mens, quàm diuersa morus ab ægyptia fico. Nescio igitur quare eandem mentem esse utriq; dicas, uerba uaria.

25. de Croco. NON ut accusarem Marcellum, dixi, primas Corycio Croco non dare Galenũ, sed ut monstrarem non ita stata hæc esse, ut ueluti perpetua decreta essent accipienda.

Non debuit Marcellus interpretis officio fungens, si doctis tantum Dioscorides Annot. I
loquebatur, uelle indoctis loqui, illudq; addere, quod non apposuerat Diosc. & suspicionem relinquere medicis, putandi Galenum Dioscoridi aduersari, altero flauum, altero rubrum crocum laudante. Vt facile friabilis fiat crocus, insolandus est: igi- II
tur natura sua facile friabilis nõ est: ergo inter notas probati croci magis probandus codex, non facile friabilem dicens, quàm qui facile: quem enim eligere docuit Dioscor. docet & insolare, non ut melior uideatur, sed ut ad conterendum aptior reddatur, qui natura sua ἄθρυπτος erat, id est, ad conterendũ non aptus. Oleracei nomen idem III
nobis significat, quod Græcis λαχανώδεις. Quid ergo interrogas me quid significet? Dioscor. potius interroga. Nec Marcellum laudes, nõ solum crocos hosce, sed pariter omnia olera satiua facientem. Si nemo paulò humanior ignorat erysipelas, ignes IIII
sacros à Latinis dici: nemo homo medicus nescit, erysipelatodes phlegmones dici, in quibus superat phlegmone, superatur erysipelas: non ut Marcellus transfert, sacrorum ignium inflammationes.

27. de Inula. ὙΠΟ præpositio (ni fallor) nũquam inuenietur intus uel foris, multoq; minus utrunq; significare: quod Marcellus facit, ὑπόλευκον καὶ ὑπόκιῤῥον, intus albescentem & foris rubentẽ interpretatus. Sunt tamẽ codices in quib. ὑπόκιῤῥον tantũ dicitur.

28. de omni oleo. SI definitio debet reciproca esse definito, definitio illa non potest recta esse, quæ Annot. I
tenuioris intestini morbum per inflammationem definit, quando (quod & tuipse fateris) potest ille morbus sine inflammatione cõtingere. Sed præter hoc multa sunt, quæ librum illum ex Galeni officina non exisse ostendunt. Non ut arguerem inscitiæ II
Marcellum, dixi, δύναμιν cap. de oleo, uim, non maleficiũ, esse intelligendam: sed ad rem ipsam respiciens, quoniam exulcerantia medicamenta magno interdum nobis essent beneficio.

29. de Elæomelite. NON putasse Marcellũ duas res indicari cap. de elæomelite, uerba eius demonstrant, ubi de secundo (ut ego quidem puto) fit mentio: sic enim ipse Dioscoridem loqui facit: Conficitur præterea ex surculorum corticibus eiusdem arboris idem oleum. In quibus uerbis tria superadduntur uerba, scilicet, eiusdem, & arboris, & idem. et unum mutatur leui argumento, quia scilicet uerbum, confici, ad eam rem spectat quæ prius nõ erat. Vnguen autem per se ad olei naturã accedit: scimus enim unguen, quando à ligno separatum est, speciem olei habere: in ligno uero quandiu latet, oleum nec est, nec uidetur, sed dum elicitur, confici tunc demum dicitur.

40. de oleo Laurino. QVVM alia sit ἀναστομωτικὴν, & alia χαλαστικὴν uis apud Græcos, diuersis quoque uerbis sunt Latinis reddendæ. Igitur quoniam χαλαστικὴν cõmuni usu laxatiuã consue-

consueuimus interpretari, ἀναστομωτικὴ aliter est interpretanda: ego reserandi uel
aperiendi dixerim.

LICET *plerunq; alia cortici, alia medullæ uis sit: cum tamẽ oleum terebinthi ex* Ex cap.41. de
toto fructu exprimatur, simili ui esse fructui, rationi est consonum. Et propterea ma- Lentiscino oleo.
gis probanda ultimo impressa exemplaria, in quibus uerba illa tacentur, scilicet infri
gidat, & adstringit.

SI *durum est, durities cap. de Mastiche intelligere: durissimũ certe mihi uidetur,* 42. de Masti-
ut cum eodem uerbo, ποιεῖ uidelicet, medicamentum cum morbo construatur: ac si di- chino oleo.
xisset, Facit ad omnes uteri affectus, & ad ceromata & cœliaca. Alioqui nuspiam
alibi uel Diosc. uel alius medicus, simplicia medicamenta, ad hæc uel illa composita fa
cere dicit, sed misceri potius, uel addi.

Annot.I EADEM *fides quam in interprete exigo, facit, ut non probem herpetas dici ma* 46. de Melino
lum quod serpit: quoniam ea uoce medici, non absolute malum quod serpit, sed certum unguento.
morbi genus significant, qui uulgò formica dicitur, cuius etiam quædam species nõ ser
pit. Sicuti nec eum probarem, qui πυρίζον ignitum morbum interpretaretur.
II *Defenderetur certe satis belle Marcellus in scabiosis ulceribus, nisi ipsemet sibi*
tuam defensionem ademisset, eadem serie cum scabie et ulceribus, furfures, perniones,
& quæ serpunt, sine copula pronuncians: quanquam nescio quàm rite ψωρώδη, sca-
bies dicatur.

Annot.I SI *ἐκζέματα possunt toto corpore cõtingere, quare sic interpretanda ea uox est,* 51. de Lilino
quasi ad solum spectet caput? Si hoc ideo fit (ut ais) quia in uultu maiorẽ præbent de- unguento.
formitatem: sequitur, ut quæcũq; uoces deformitatẽ aliquã denotant, ut lepra, psora,
II *lichen, & id genus cætera, cum eadem uultus adiectione debeant transferri. ἴονθοι*
Galeno sunt exigui tumores cum duritie, Marcello cicatrices ἐξανθημάτων. Tantũ
ergo dissidet Marcellus à Galeno, quantum cicatrices à tumoribus.

QVICQVID *dicatur, omnino suspicandum in cõpositione Ligustrini unguen* 56. de Ligustri-
ti mendam subesse, quoniam nusquam tali modo componere docet Diosc. ut incertæ o- no unguento.
lei mensuræ, certam adijciat aromatum quantitatem.

Annot.I QVARE *ad noxã magis pertinere putandum sit, hæmorrhoides Irino unguen* 17. de Irino un-
to aperiri quàm Cyclamine, ego certe non uideo: nec possum non zelotypum putare, guento.
II *qui nulla occurrente suspicionis causa, adulteram uxorem credat. Si faucium nun-*
cupatio late patet, in homine tamen nõ asperam arteriã, sed quod Græci φάρυγγα,
solet significare: nec testimonium Lucretij mihi probat aliud, quàm canale animæ per
arteriam significari.

Annot.I IN *Amaracino πυρωτικὸν maius quid esse quàm calore fouere, ita probaui, ut* 59. de Amaraci
tu etiam fatearis, petens à me quo pacto transferenda ea uox sit. Ego certe à te & no unguento.
à Marcello hoc potius expectauerim: igni tamen similem, uel, si dici posset, ignito-
riam, uel inflammatoriam uim dicerem. Hermolaus corpus adurere dixit. In-
II *terpreti explicandus proprius uocis significatus, qui in œdemate est, non tumor ab* Tumor.
solute: communis est enim tumoris uox apud medicos, quatuor speciebus, phlegmo-
næ scilicet, erysipelati, scirrho, œdemati. Sicuti igitur bonus interpres non redderet

pro τ͂ ἀνθρώπου, animal, ita nec pro œdemate, tumorem.

Ex cap. 61. de Hedychroo. RARVM *aut nullum in medicina hedychroi usum scribit Marcellus, à Galenoq; neglectum. Necessariò igitur, & non ostendendi studio, eius usum docui.*

66. de Nardino unguento. ARIDAM *Nardum non esse odoratiorem, uerba Dioscor. minime probant: nisi fortè ex eo quod πρόσφατος melior dicitur, humidam odoratiorem esse uelis argumentari: cum sit tamen cogitatu facile, Indicam herbam non posse humore madentem ad Græciam ferri: omnesq; sciant, aliud esse recens quàm humidum, quod contrarium est sicco. Quod uero additur pro fortissimo argumento, quod scilicet in alia præparatione annectitur κρόκ, certe satis est frigidum. Nulla enim ibi mentio apud Marcellum de ignauia, sed de simpliciore unguenti præparatione, sicut superius de Nardo, non de parandi modo. Nihil ergo ad rem, imò facilius possit contrarium intelligi, eam uidelicet compositionem quæ prius scripta est, melius unguentum facere, hanc postremam ignauum. Doctè autem (ut soles) causam reddis, quare toto hoc capite fœminino genere utatur Dioscorides. Ariolabar quidem & ego quid simile, sed nesciebam ostendere. Mirum uero, quàm hæc arrideant nostræ sententiæ.*

68. de Iasmino unguento. ALIQVA *esse ingrati, quæ non sint grauis odoris, unusquisq; puto cognoscit. multa etiam esse grauis odoris, quæ multis sunt grata, multi sciunt. In noua tamen æditione caput hoc non legitur.* Annot. I *Sententiam meam de unguẽtis, per lentiscum potius, quàm per odoratum iuncum, qui odorandis aptior quàm spissandis, multis testimonijs firmare possem: sed satis erit Dioscoridis cap. de unguento nardino, quod odorandum dicit inter reliqua costo, qui iunco ipso odorato minus est odoratus.* II

69. de Myrrha. DESTILLATIONES *intelligo ad pectus fluentes, quas Græci nonnulli κατάῤῥους uocant. Leniuntur hæ materia ad nares deriuata, factisq; per eas destillationibus, uel auctis per myrrham, non delinitis. Nonnullos dixi, quoniam sunt & qui catarrhũ dicant fluxionẽ ad fauces ad palatũ. Quàm uero ductus ille uerborũ uiolenter ad Marcelli interpretationem trahatur, non alium quàm te iudicem elegerim.*

70. de Styrace. STYRACEN *aliam rem esse à uocata Ambra, ita notum apud nostrates & Arabes medicos, ut probationem non desideret.*

71. de Bdellio. ONYX *nota adeò res & antiquis & nobis est, ut non mirandum, Bdellij odorem eius similitudine ostendi. Nec series ipsa orationis huic repugnat: possumus enim hoc modo dispungere: Odoratũ, in suffitu simile ungui: hoc est, per se odoratum esse, in suffitu uero simile reddi ungui, qua etiam in suffitu utimur. Vel hoc pacto: Odoratũ in suffitu, simile ungui: ut prius in genere dicatur, deinde odoris species declaretur.*

72. de Thure. PRIMAE *bonitatis thus uocatũ Stagonias & masculum, ἄτομον quidem est, sed non uocatur: sicuti album etiam est, non tamen album uocatur. Ast Indicum ἄτομον, cum non sit, uocatur.*

FRIGI-

Annot.I FRIGIDI humores, Gal. teste, lata exanthemata faciunt. Igitur non bene definiũtur exanthemata, quod sint exiguæ pustulæ, quales ex urtica fiunt uel sudore. Pituita enim albas, atra bilis nigras, nunquã rubras pustulas faciunt. Quas uero Paulus subrubras & asperas exulcerationes, exanthematum nomine nuncupauit, non à crassioribus humoribus, sed à tenuioribus fieri putandum. Cum igitur late pateat (ut ais) exanthematũ nomen, non bene Marcellus dixit, nihil aliud significare quàm
II exiguas pustulas, quales ex urtica uel sudore fiunt. Non rectius etiam ab eo defi-
III nitas pustulas, uel teipso teste patet, & oculorum destillationes. Non qualem putas saltum ego feci, sed librarij oscitatio, qui medium ternionem cæcutiendo prætermisit, ut est uidere legentibus hæc in epistola antecedente, ubi resarta sunt omnia. Ex cap. 121. de agresti olea.

QVICQVID significet κονδυλώδης, nullus mihi persuadebit, modo loquendi Diosc. conuenire, ut magnitudine similem condylo uoluerit significare. quare enim diceret paruam, & condylo magnitudine parem? Et si non satis erat paruam dicere, quia paruũ relatiue dicitur, satis erat dixisse, condyli magnitudine esse. At nónne condyli digitorum, ita magnitudine differunt, sicut & digiti? solentq; uoces huiuscemodi desinentiam habentes, similitudinem potius quàm æqualitatem designare, sicuti γονατώδης, uel Marcelli ipsius testimonio. 117. de Galla.

MATVRITAS (si philosophandum est) quum proprie, loquendo ut philosophi, alteratio sit, tempore absoluitur, sicuti & calefactio. Sicuti igitur mediam calefactionem aquæ dicimus, non quando propè est ut sit calidissima, sed cum medium obtinet caliditatis gradum, ita & de maturitate censendum. 119. de Palma.

STOMACHICOS & in causone sitientes, relinquamus: ad Elaten conuersi, in qua ex pro pugnatore oppugnator effectus, in Marcellũ ita irruis, ut malim cum eo fugam capere, quàm tecũ cominus decertare. Vnam tamẽ fugiendo, Parthorũ more, sagittam emittam: Pollucem non dicere ramũ uocari Elaten, sed palmam: nimisq; coactum uideri, ut ramus arboris περικάλυμμα dicatur fructus. 130. de Elate.

Annot.I CAPITE de Punica, πυρῆνας ais duritiem cum carne significare: acinos ad utranq; speciem referri, quæ durum habeat et quæ non habeat. Nucleos speciem eam tantum esse quæ duritiem habet. sicq; uideris acinos ueluti genus quoddam statuere supra nucleum, ut sit omnis nucleus acinus, nõ omnis acinus nucleus. Quæ si uera sunt, idem erit Latinis nucleus, quod Græcis πυρὴν. Quare reprehensione non carebit Marcellus, pro specie genus reddens, cum æque cõmode speciem reddidisset. Videtur tamen Marcellus nucleum intelligere, duram & arentem, & sine succo, rem: & propterea acinum uertisse, non nucleum. Sed non meum hasce inter uos lites componere. Illud potius mihi considerandum, quam rem πυρῆνα Dioscor. uocauerit, ut ea si quando opus fuerit, uti sciam. Multa autem sunt quæ me cogant credere, purum sine carne os intelligere. Primo, quod nisi ea ossa intelligamus, mancus ea in parte fuerit Diosc. nihil de ipsis à succo & pulpa seclusis determinans. Secundo, male à Gal. & Paulo compararetur πυρὴν succo, si & ipse secum succum haberet. Tertio, ossa illa cum carne, non possent (quod Dioscorides iubet) in puluerem uerti. Quarto, quod
II alij sic uidentur intellexisse, Auicenna uidelicet & Serapio. Legendum 131. de Punicis & Granatis.

ὕπτροφος, non ἄτροφος, non sine ratione licet dicas, non tamen accedo: non enim ea uoce uti consueuerunt medici, nisi in his quæ abunde nutriunt. Minimi autem potius nutrimenti, quàm uel nullius uel multi, teste etiam Gal. est Punicum intelligendum.

PRAETERMISSIS *his quæ ad medicamenta uentrem mouentia, & Persica attinent, in Piris aliquantisper immoremur.*

Ex cap. 137. de Piris.

HIC *nonnulla dicuntur quasi medica, medicis minime consentanea. Medici ulcera non discutiunt, sed agglutinant. Nihil enim aliud sunt ulcera, quàm discissa unitas, quæ per coalitum & cohærentiam disseparatarum partium ad integrum reducenda est, non per discussionem. Tumores uero præter naturam, inflammationes uidelicet, ignes sacros, & reliqua id genus, discutiunt, nō quidem quando incipiunt, sed quando consistunt: incipientes repellunt: quod longe aliud est quàm discutere. Sicuti alia sunt ἀποκρουστικὰ, quàm διαφορητικά: hæc enim calida, illa frigida esse oportet. Inter quæ, pira bene à Diosc. numerantur, male autē à Marcello discutiendo esse dicuntur. An uero emitti dicantur ulcera uel abscessus, quando ad maturitatem excoquuntur, mihi (ingenue fateor) est incognitum, sicuti illud ualde perspectum, medicamenta quæ id faciunt, concoquere & mouere pus à Celso dici. Differentiam hanc inter repellentia & discutientia, etsi alibi sæpe clare, tamen lib. 3. de medicamentis secundum*

Apocrustica. Diaphoretica.

» *loca patientia, declarat Galen. dicens: Repellunt austera & acerba, quæ cōmuni uo*
» *ce styptica dicuntur: discutiunt calida & sicca.*

144. de Amygdalis.

PER ID *quod difficilius est, ais, id quod factu facile est ostendi. Vt hoc tibi & Marcello donemus, quomodo probabitis, si ab aliqua ui potest id quod facilius effici, posse & ab eadem id quod difficilius? Potest enim imbecillis senex libellam plumbi ferre, qui non poterit myriadem. Possunt gummi in hac ui imbecilles calculum renum confringere, nō tamen uesicæ. Peccat igitur quicunque apud Diosc. legens, Gummi calculum perfringi, adijcit id quod difficillimum, scilicet uesicæ: quod adeò difficile est, ut multi sint qui negent inueniri usqueadeo efficax medicamen, ut id efficiat bibitum. Boni itaque interpretis officio melius functus erat Marcellus, si quoties nulla est apud Dioscoridem, medicamini cuipiam calculi frangendi uim adscribentem, renum uesicæue mentio, nihil ipse plus addidisset, quàm quod apud Dioscoridem legebat: sed integrū reliquisset legentib. medicis, num tanta uis medicamini adesset, qua uesicæ calculus posset perfringi. Sed hac de re nimis multa, ut de qua superius fuerit sermo. Receptui iam canendum, ut si quæ superfunt copiæ, ad feliciorem pugnā integræ adseruentur. Vale uir doctissime pariter & amicissime. Ferrariæ.*

Calculos uesicæ frangere nullum medicamē potest.

EPIST. III. Ioannes Manardus Barth. Tingo Pistoriensi medico S. D. Interpretatio Marcelli in reliquos Dioscoridis libros examinatur.

SVadebant olim nonnulli amici, quorum consilio in re literaria uti soleo, ut eam cum alijs in publicum Epistolam darem, in qua primum Dioscoridis librum per Marcellum latinitate donatum, consultis græcis exemplaribus, sub examen rationis adduxeram. Quibus ego morem gerere prius nolui, quàm tuam in hoc sententiam explorassem, qui ad auspicandam inter nos amicitiam

ueluti

ueluti proxeneta extiteras & mediator. Consultus igitur tu à me per literas, eam minime publicandam duxisti: parum decere putans, ut quæ amicè inter nos fuerant agitata, in omnium notitiam peruenirent. Tuis itaque monitis acquiescens, non solum ab æditione Epistolæ abstinui, sed et examinare reliquum operis destiti: uni tibi plus in hoc tribuens, quàm plerisq; contrarium suadentibus: inter quos erant qui affirmarent, Marcellum apologiam & conscripsisse, & Leoni pontifici nominatim dicasse, ut uel ex hoc me quoque ad æditionem animarent: nullam iniuriam amicis fieri dicentes, si seposito omni liuore, quisque quod sibi uidetur; ueritatis studio & legentium usui, quieto & pacato animo, & scribit, & publicat. Nullis tamen rationibus adduci ad hoc potui, ne importunus uideri possem, si seni amico & ualetudinario negocium facesserem, & molestiam adferrem, amico præcipue alio, te uidelicet, dissuadente. Postquam uero mœstissimum de illius morte nuncium accepimus, negare itidem efflagitantibus amicis non amplius potui, quin residuo libri perlecto, quæ secus ac ille uel legebam, uel intelligebam, annotarem. Ea qualiacunque sunt, ad te mitto, ut uel, si tibi uidebitur, unà cum ipso Marcelli Dioscoride, quem & nunc (ut audio) sub prælo affines tui Giontæ habent, in lucem ueniant, uel cum bona tua uenia alibi publicentur. Quanquam enim in his, ut in prima etiam epistola, nonnulla sunt quæ leuiuscula mihi ipsi etiam uidentur, nonnulla in quibus facile defendi Marcellus possit, uidebis tamen (ni fallor) multa ad rem, id est medendi artem spectantia, in quibus ille ueluti homo, atq; homo qui in libris poëtarum & oratorū magis quàm medicorū uersabatur, aperte est lapsus: quæ si incastigata remanserint, possint & multis medicis imponere, & hominum uitæ non parum obesse. Nec est ut quispiam uereatur, manibus Marcelli iniuriā hac æditione fieri. Si quis enim harū rerum illi sensus est, putandum est gauisurum potius, boniq; consulturū, quicquid bono animo, ueritatis inuestigandæ gratia, cuius inter nos agens studiosissimus semper fuit, scriptis mandatum est. Non secus etiam te facturū confido: atq; quoscunq; Marcelli studiosos, ut faciant, moneo, rogoq;. Nec me aliam ob causam hæc & scripsisse & publicasse putent, quàm ob ueritatis amorem, & amicorum id petentium obsequium. Sed iam rem ipsam aggrediamur, orsi ab his quæ in fine primi libri aduersus Hermolai æditionem disputauit. Marcell. medicæ artis imperitus.

PROBARI *inquit Dioscorides, Iridem quæ sit τὴν ὀσμὴν εἰλικρινὴς καὶ μὴ νοτίζουσα. Hermol. olfactu syncero non madido. Marcellus sermonis seriem & uerborū ductum ostendere ait ad Iridem, non ad odorē eius referendum participiū νοτίζουσα, & propterea, humore non lentescens, Iris scilicet, non odor eius, conuertit. Ego ad odorem pertinere non dubito, sicq; propemodū ad uerbū transferrem: Olfactu syncera, nec situm olens. situs enim corruptionē quandam significat ex diuturna mora rei in humido loco, quæ tetrum quendam odorē spirat, qui etiam situs uocatur. Vnde Plin. crocum damnat quod situm redolet, alijsq; locis odorem quendam terræ nominat.* Cap.1. Situs.

DAMNAT *cap.2. quod τὰ γυναικεῖα desideria mulierum appellauerit, multisq; testimonijs probat ea uoce menses significari. In qua re certe laborandum non erat. Sciunt enim hoc quicunq; aphorismum Hippoc. legerunt libri quinti 28. sed ostendere debuit, non aliud posse quandoque, præcipueq; eo loco significare; cuius contrarium* Cap.2.

nos cap. de Acoro, prima epistola probauimus. Quanquam si à nobis locus ille uertendus esset, nec Marcelli, nec Hermolai exemplo uerteretur, sed in hunc modum: Facit & insidentibus ad muliebria, iridis modo. Hermolai tamen traductionem magis quàm Marcelli probamus: satis intelligi huiuscemodi desideria putantes, per ea quæ in iride dicta fuerant: præter enim menses, quos potam iridem ciere dixerat, mollire quoq; eius decoctum uteros fotu asseruit & reserare.

Nec pariter probauerim Marcellum, id quod Diosc. dixit, misceri panacem κεφαλικαῖς δυνάμεσι, de his tantum quæ contra cephalæam componuntur intelligentem: scimus enim κεφαλικὰ à Græcis uocari, non ea tantum quæ uehementi illi capitis dolori conferunt, cephalæa uocato: sed quæcunq; alijs etiam capitis affectibus sunt utilia: ad quemmodum Celsus cephalicam emplastron quandam Philotæ nuncupauit, capitibus fractis accommodam. Et Galen. in lib. de medic. compos. secundum genera, multas tales componere nos docuit. Nihil igitur aliud uoluit Dioscor. nisi his compositionibus panacē misceri, quæ ἄκοπα, & his quæ κεφαλικὰ à Græcis appellantur, à qua sententia non multum remota est Hermolai interpretatio, misceri dicens acopis, & his quæ ad desideria capitis componuntur.

Cephalica.

In θηριοδήκτοις non est ut laborem Hermolaum defendendo, Plinij in re literaria, præsertim in his quæ ad latinæ linguæ eruditionem spectant, imperatoris inuicti clypeo satis tuti. Sed illud potius notandum, quod ad rem, hoc est, ad curatiuam artem pertinet, non bene dici à Marcello, quæ à morsu bestiarum fiunt uulnera, cōmuni aliorum curatione esse curanda: propriam enim hæc curam desiderant, & ideo seorsum de illis scribunt medici, quoniam uenenositatis cuiusdam & ipsa participant: ut propterea melius fuerit, ubi θηριόδηκτα legimus, cōmuni serpentibus & quadrupedibus uoce, ferarum uel bestiarum morsus reddere.

Morsus bestiarū propriā curationem desiderare. θηριόδηκτα.

Cap. 4. SI calumniandus est Hermolaus, Cyperi folia porraceis dicens longiora & exiliora, quæ Dioscorides porro similia dixerat, longiora autē & graciliora: certe nec calumnia multis in locis carebit Marcellus, longe magis à uerbis Dioscoridis recedens, quàm hoc loco Hermolaus: alioqui uerba ipsa quibus ipse usus est, similem porri uidentur ostendere.

Hermolao patrocinatur.

Defendit quoque Hermolaum eodem cap. uulgatus nuper codex, in quo sic legitur: ῥίζαι δὲ ὕπεισιν ὧν καὶ ἡ χρῆσις, ὥσπερ ἐπιμήκεις ὡς ἐλαίαι συναφεῖς ἑαυταῖς. hoc est, ad uerbum: Subsunt radices quorum & usus est, ueluti oblongæ oliuæ similes.

Cap. 5. IN CARDAMOMO non ausim tueri Hermolaū, pro calore feruorem reddentem. Velim autem Marcellum, quod in alio reprehendit, in sua interpretatione cauisse, nec simili errore lapsum, unam pro alia (quod sæpe, ut prima epistola notauimus, fecit) uocem reddidisse.

Cap. 6. DE nardo in eadem epistola ad Marcellum satis ostendimus, posse cardiogmi uoce, cordis morsum intelligi. Nunc addimus, non absolute uerum esse quod hoc loco scribit Marcellus, cor κατὰ πρωτοπάθειαν, hoc est, primariū affectum offensum, nullam medicæ artis opem admittere. Scimus enim quamplures cordi primarios morbos contingere,

Cor affectum curari posse contra Marcellum.

tingere, qui & per se, & medici auxilio, nec difficilem curationem accipiunt. Scimus etiam, Galeno docente lib.4.aphor.66. aliquos medicos cordis παλμοὺς, cardiogmos uocasse, cuius contrarium asserit eodem loco Marcellus.

REPREHENDIT *praeterea Hermolaum, quod contra Dioscoridis praecepta nardi Gallicae purgationes docuerit. nos uerbum ex uerbo Dioscoridis seriem uertemus, ut integrum sit unicuiq; graecas literas non callenti, uter melius autoris mentem expresserit, iudicare. Caulum, inquit Dioscorides, tantum & radicum usus est & odor. Quare oportet ante unam diem consperso aqua fasciculos, & à terreno emundatos, super humido sternere pauimēto, supposita prius charta, posteriore autem die expurgare. Non enim simul cum paleari & alieno, id quod utile est expurgabitur.* Cap.7.

CAPITE *de Aspalatho, pecus pro embryo transfert Hermolaus, Apuleij herbarium sequutus, quod arguit Marcellus. Ego alijs hanc litem dirimendam relinquo, contentus signasse autorem, quem fortè Hermolaus est imitatus.* Cap.19.

IN OLEO, *cap.28. pro uoce μαλακτικὸν, non bene dictum ab Hermolao putat, lenit, referendum ad aluum iudicans. Ego cum superius μαλακτικὸν γαστρὸς oleum dixerit, libentius hoc loco intellexerim, uim molliendi quae obduruerint. Non agnosco etiam in uerbo καθαίρειν, mitiorem illam quam Marcellus, purgationem, cum uideam Hippoc. in uehementibus purgationibus, ualdeq; laboriosis ea uti, & cathartica à medicis dici etiam quae cum magna ui purgant, sicuti elleborus et scammonium.* Cap.28. Cathartica.

Ad foeminas Hermol. retulit, quod de ileosis eodem cap. scribit, quia (ut ego quoq; in meo) & ipse in suo codice πρὸς τὰς εἰλεώδεις legebat.

CAPITE *de Ocimino unguento, in uulgatis nuper codicibus, nulla Ligustri mentio: ut mirum uideri non debeat, si aliter Hermolaus quàm Marcellus legerat, non consentientibus sibi inuicē exemplaribus, neq; ulla suppetente euidenti ratione, quare una prae alijs lectio probanda sit. Ego tamen potius eam laudauerim, in qua non nominatur Ligustrinum unguentum, ceu adhuc incognitum, nec cuius antea docuerit Dioscorides confectionem.* Cap.50

Multa & alia in Hermolai interpretatione taxat Marcellus, quae ad secundum librum festinans, consultò praetereo, uel quia leuioris notae, uel quia in prima epistola defensa, uel quod in eis ego quoq; peccatum cognosco, aut Hermolai, aut, quod libentius crediderim, librarij. Placuit autem breuitatis gratia alium modum in sequentibus libris sequi, uerba uidelicet Marcelli quae castigationem desiderare uisa fuerint, signando: dehinc, prima litera mei cognominis praesignata, addere quae mihi uidentur: & hoc absq; ulla praefatione, locum duntaxat libere notans, integrumq; lecturis relinquens, utram sententiam maluerint approbare: non enim tantum mihi arrogo, ut mea uelim quasi extemporanea, Marcelli meditatis, absq; magna indagine praeferri.

LIBRO SECVNDO.

Renum cum urinae malo aliquo doloribus. ¶ MAN. *nephriticis ait Dioscorides. Nos autem in epistola superiore ad Marcellum ostendimus, non bene eam uocem sic uerti, ut Marcellus semper facit.* Cap.2. de terrestri erinaceo.

Toto corpore resoluentibus se in aquæ naturam solidis partibus.] MAN. multi hic errores: neq; enim solidæ partes uel in hoc, uel in alio morbo, in aquam resolui possunt, nec tumor qui in membris hyposarcidio laborantibus ostenditur, ab aqua, sed à pituita fit.

Solidæ partes in aquam resolui nõ possunt.

Et his, quorum corpus macie conficitur.] MAN. legendum elephantiosis, & his qui mali sunt habitus. Verba enim Dioscor. sunt, ἐλεφαντιῶσι καὶ καχέκταις.

Cap.4. *Maiore ui tamen urendo exulcerat.*] MAN. ad uerbum, caustica magis sunt.

Vtilissimum & utilissime.] MAN. lege utilem & utiliter.

9 *Difficillime eadem corrumpitur.*] MAN. difficile.

Facillime.] MAN. facile.

Fluuiatiles uirus habent.] MAN. βρωμώδεις à Dioscoride dicitur.

Syluestribus.] MAN. syluestres, ut uidelicet cochleas ipsas syluestres intelligas.

Possunt crematæ omnes.] MAN. crematæ earum testæ.

Viuentibus cochleis exempta caro.] MAN. lege, uiua caro.

10 *Præsenti remedio.*] MAN. ἐναργῶς, id est, aperte.

16 *Spica folióue nardi.*] MAN. lege, spica nardi, aut folio, aut malobathro.

24 *Venenatorum morsibus.*] MAN. θηριοδήκτοις, quæ uox mihi ferarum morsus significat, ut primo libro dictum.

25 Τένοντας uideo appellari omnes chordas, tendones à nonnullis uocatas, non tantũ ceruicis, ut Marcellus putauit, esseq; rem à neruis diuersam, sicut & copulæ sunt, quibus ossa inuicem copulantur.

Tenontes. Copulæ.

26 *Fauces.*] MAN. ἀρτηρίας, id est, asperas uocatas arterias, quæ aliud sunt à faucibus, ut primo libro dictum est.

Salsamentoso liquore fouentur.] MAN. εἰς ἐγκάθισμα, id est, si in eo sedeant.

30 *Rabidorum canum.*] MAN. simpliciter canum scripsit Dioscorides: sicuti alias sæpe, ubi Marcellus rabiem addidit. Morsus uero canum absolute per uocem κυνοδήκτων esse intelligendos, Galeni testimonio patet, in hoc Dioscoridem non probantis: quia nihil proprium habere morsus canis non rabidi uidetur, quin idem adsit alijs quoque morsibus.

31 *Sistat & emendet.*] MAN. cõmunis lectio, ut ipse quoq; Marcellus testatur, habet ὑδηκαύσῃ, id est, inurat: & satis quadrat, siquidem à Galeno & alijs, pleraq; urendi uim habentia, dysentericis inijciuntur.

33 *Eius canali.*] MAN. οὐρητικῷ πόρῳ, id est, meatui per quem lotium egreditur.

34 *In aquosis & humidis.*] MAN. legendum ὑπὸ τὰς ὑδρίας, id est, sub hydrijs: intelligendasq; situlas aperte docet Galenus, dicens plurimos ruri sub his hydrijs nasci, quibus à fontibus aquas rustici ferunt, & prope focum reponunt.

37 *Arcentur excitandæ in pedibus.*] MAN. clarius Dioscoridis mentem Hermolaus est assequutus, attritus calciamentorum conseruari dicens absq; inflammatione, ut scilicet intelligamus locum à calciamentis læsum, his pulmonibus ab inflammatione defendi.

38 *Nyctalopas uocat Galenus, sicuti & Paulus, eos qui interdiu uident, uesperi parum,*

rum, noctu nihil: ut uel ex hoc intelligi possit, libros Definitionum, & Isagogen (quorum autoritati Marcellus nimis credens sæpe lapsus est) non esse inter Galeni commentaria numerandos.

Aliquot diebus.] M A N. ἱκανὰς ἡμέρας, *multis diebus, ego libentius conuerterim. Galenus continuè.* Cap. 40.

Lichenis seu impetiginis naturam, non bene descripsit Marcellus: fœditas enim quædam est scabie leuior, nisi ex earum numero sit quæ feræ dicuntur. 41

Soleæ.] M A N. δέρματα, *id est, pelles, scripsit Dioscorides.* 42

Cibum in stomacho non continentibus.] M A N. στομαχικοῖς, *scribit Dioscorides. Ego uel eadem uoce scriberem stomachicis, uel uentriculi imbecillitate laborantibus, sicuti etiam libro primo latius monui.* 43

Gallorum uero.] M A N. *in secunda Dioscoridis æditione ea uerba sunt addita, quæ à Marcello afferuntur. Ego uero apud Galenũ lego* ἐπικρατητικὴν δύναμιν, *id est, retentricem uim ius simplex gallinæ habere. Et propterea suspicor in uerbo* ἐπικράσεως, *apud Dioscoridem mendam esse, fuisseq́; eandem utriusq́; sententiam, gallinæ quidem iunioris ius uentrem adstringere, antiquorum gallorum purgare: iudicandum tamen hoc peritioribus relinquo.*

Eorundem in senectute gallorum.] M A N. *accreuisse hoc remedium Diosc. cum Marcello sentio.*

Glutinat.] M A N. *græcè* ἐμπλάττει, *quod uerbũ aliam proculdubio habet significationem, ut Gal. docet lib. 5. de simplic. medic. Emplastica enim ea esse dicit quæ ita hærent corpori, ut auelli difficulter possint, meatusq́; obstruant.* 44 Emplastica.

Crassioribus cruribus.] M A N. μεγαλόκωλος, *inquit Dioscorides: & propterea magis placet, ut magnis, quàm ut crassioribus dicatur: & extremis membris, non tantum cruribus.* 46

Lapillos inuenies duos.] M A N. *legit, lapillos inuenies, ex quibus duos accipies. sic enim loquitur Dioscorides, & experientia ipsa plures inueniri testatur.* 49

Bucculæ.] *Dioscor.* δαμάλεως.

Cum spinæ quam tragacantham appellant.] M A N. *nõ addit tragacantham Dioscor. nisi post uesicæ dolorem. & Galen. qui ad reliquos hic enumeratos affectus, præter uesicam, laudari hoc cornu dixit, tragacanthæ non meminit: quo fit ut Barbarum in hoc magis probem, doloribus tantum uesicæ tragacantham addentem.* 52

In summum corpus calorem trahere.] M A N. *Quum simpliciter dicat Diosc. quod calefaciunt, nescio quare Marcellus tot uerba addiderit.* 54

Antidotis ad ciendam urinam factis.] M A N. *non sic Diosc. sed quod antidotis miscentur ueluti urinam mouentes.*

Plagellæ confricatus.] M A N. *Diosc. sententiam nõ bene expressit Marcellus: iubet enim Diosc. emolliri hoc animal cum aliquo ex uocatis Splenijs, mox fronti aut temporibus apponi.* 56

Pellit.] M A N. *scribe uel intellige, amouet uel aufert: quod etiam ipsemet Marcellus testatur.* 57

Cap.62. *In confesso apud omnes.*] MAN. ὁμολογεῖται *simpliciter dixit Diosc. hoc est, creditur, uel in confesso est.*

63 *Saporis & succi.*] MAN. *alterum intelligi oportet, non utrunq;.* εὔχυμον *dixit Dioscor. quae uox mihi eo loco boni succi significat: ferè enim eo solo significato in usu medicorum ea uox est.*

Aliud tamen mollit.] MAN. *nescio quare additum sit, tamen.*

Pingue.] MAN. *adde, ualde.*

Ideoq; non tantopere utile.] MAN. *lege, non adeò autem stomacho utile.*

Magis aluum soluunt & turbant.] MAN. εὐκοιλιώτερα, *id est, uentri meliora: nec ulla hic de turbatione mentio.*

Et uomitiones.] MAN. *lego, nauseam.*

Papularum eruptiones.] MAN. *exanthemata Dioscor.*

Heminis per interualla temporis usq; ad quinas.] MAN. *clarius meo iudicio Hermolaus: heminis per interualla singulis usq; ad quinas.*

64 *Corpus auget.*] MAN. *carnem facit.*

Ab elixatione statim sepositus.] MAN. *lege, expressus, scilicet* ἐκθλιβείς.

Facillime digerit.] MAN. *clarius Hermol. et fidelius: facilis reddi, id est, facilis distribui in mēbra: hoc enim significat* εὐανάδοτος *uox, qua hoc loco Diosc. usus est.*

65 *Pingue nitensq;.*] εὔτροφον.

Pustulis similes.] MAN. *cum pustulae uerae sint psydracia, miror quare similes pustulis dicat.*

Virosum.] δυσώδες, *id est, mali odoris.*

Deradito.] MAN. *penna, addit Dioscorides.*

66 *Ex aceto, oleo.*] MAN. *lege, ex aceto & oleo, uel uino.*

67 *Concretum sanguinem.*] MAN. *lac lego in ultimo impresso Dioscoride: ad utrunque tamen ualere testis est Galenus.*

Foeminarum mensibus accommodus.] MAN. πρὸς τὰ γυναικεῖα, *id est, ad muliebria. & latius patet, ut primo libro demonstrauimus.*

70 *Albuginibus.*] MAN. ἀργέματα *aliud sunt quàm* λευκώματα, *quae significant albugines.*

Et puerorum ulceribus.] MAN. *adde, oris.*

Praesenti utilitate.] MAN. *hoc in Dioscoride non legitur.*

71 *Matricum equarum quae admissurae inseruiunt.*] MAN. *magis probo ut legatur, admissariorum equorum quos matricibus equabus praeferendos existimo, Galeni & Arabum testimonio, cui & res ipsa suffragatur, cum mares foemellis sint calidiores.*

Si praegnantes eo linantur.] MAN. *nescio quomodo additū sit, praegnantes, quod uerbum in Dioscoride non legitur. Alioqui praegnans periclitatur, potius ut aborsum faciat, quàm ut sterilis sit.*

72 *Et ulcera quae à serpendo herpetas dicunt.*] MAN. *non ulceris nomen herpes est,*
Herpetes. *sed tumoris, ut primo libro à nobis ostensum est.*

Thymi. *Et ulceribus quae thymos uocant.*] MAN. *nec thymi ulcera sunt, sed ad uerrucas pertinent.*

Caprinum tritum.] M A N. *lege, aprinum.*

Inter duos neruos.] M A N. *hoc non legitur in Dioscoride.*

Exterit urina.] M A N. *hic additum est, urina: quæ uox facit, ut de humana loqui uideatur, non de canina.* 73

Quæ pascendo serpunt genitalium uitia.] *lege, & genitalium: ita ut quæcunque serpunt, atque etiam quæ in genitalibus serpunt, intelligatur.*

Colore rutilo.] ὑπόξανθον, *id est, subflauo.* 74

Thynnorumque salsæ carnis cibi.] M A N. *scribente simpliciter Diosc.* καὶ ταρίχου, *nescio quare Marcellus ad Thynnorum tantum salsuram contraxerit.*

Exulceratæ uesicæ.] κύστιν κεκακωμένην. *quæ uox non ulcera tantum, sed mala omnia significat.*

In calefaciendo & extrahendo maxima.] M A N. *ualide calefacere & trahere dixit Dioscorides, non maxime. Galenus in secundo ordine ad tertium usque calefacere ac uehementer attrahere.* 76

Luteo colore.] M A N. *fidelius, & ad rem accommodatius Hermolaus, in luteum uergens.* μηλίζοντι *scripsit Dioscorides.* 77

Rabidi canis.] M A N. *tacendum erat rabidi, ut suprà.*

Plantarum uitia callos, scilicet in pedibus.] M A N. *Diosc. callos non nominat.*

Maxima molliendi refrigerandique ui.] M A N. *uerborum ductus monstrat panem esse frigidissimum, quod & falsum est, & à Dioscoridis mente alienum.*

Præsertimque admixtis succis herbis.] M A N. *lege, mixtus herbis succisque quibusdam. & est sensus, panem crudum quibusdam herbis aut succis mixtum, uim habere refrigerandi.*

Quæ tamen ex farina eius ptisana facta est, ob expressum in coctura succum.] M A N. *duo uerba addit Marcellus, quæ ptisanam Diosc. turbant, farinam uidelicet & expressionem. Nunquam enim miscenda farina, nec exprimendum hordeum, nisi quando succum ptisanæ, non ptisanam uolumus parare. Et propterea laudanda in hac parte Barbari interpretatio, quæ hoc pacto iacet: Ptisana magis alit quàm polenta, quoniam hordeum coquendo succulentum fit.* 78

Tumores collectionesque omnes.] M A N. *clariorem fideliorem que fecisset interpretationem, dicens, œdemata & phlegmonas.*

Durities mollit.] M A N. συμπέσσει, *id est, concoquit.*

Expressus cum aqua.] χυλωθέν. *Hermol. fidelius, insuccata.*

Postremo quæ in finem capitis huius septuagesimioctaui adnotantur à Marcello de polenta, ptisana, & ea quæ à Græcis uocatur ὠμήλυσις, *Galeno & bonis medicis non consentiunt, & propterea repudianda sunt, et ex legitimis Galeni scriptis modus colligendus, quo tria illa sunt paranda: Polenta quidem ex uiridi adhuc hordeo: Ptisana ex sicco, integro, plenè cocto: Omelysis ex eodem sicco, mola in puluerem, hoc est, farinam, redacto.* Polenta. Ptisana. Omelysis.

Quæ mirifice nutrit.] *Dioscor.* ἱκανῶς, *id est, satis.* 81

Cremor.] *lego apud Dioscoridem* χυλός. *quæ uox mihi succum, & sæpe etiam* 85

Marcello significauit.

Cap. 90. *Stellionum & Cerastarum morsibus.*] MAN. *ut legendum putem Colicis, loco Stellionum, præter cõmunem lectionem, facit conformitas Arabum, & Serapionis præcipue, qui uerbis Diosc. hoc dicit. Facit & res ipsa, modice enim calet Sesamus, & pinguedine tenacitateq; sua mollire aluum potest.*

91 *Cum bitumine.*] MAN. *communi lectioni concordat idem Serapion: nec uideo cur suffiri non possint lolium & polenta.*

93 *Facit ad collectiones.*] MAN. *phlegmonas ait Dioscorides.*

94 *Omnes intus forisq; inflammationes.*] MAN. *labitur hic Marcellus, idque peccat quod in alijs reprehendit, scilicet quod uocem φλεγμονὰς, quã priore capite collectiones, hoc iam loco inflammationes uertit.*

Aut despumato melle.] *Diosc. ἑφθῷ, id est, cocto: nulla enim res est quæ cogat, ut hoc loco despumetur.*

Ex ficulneo cinere.] MAN. κονία *Dioscor. quæ ex quolibet cinere fieri potest, si* Conia. *Galeno credimus, id quod ueluti ablutio cineris est, Coniam uocanti.*

95 *Renes tamen & exulceratam uesicam lædunt.*] MAN. *Modus iste loquendi ostendit Cicera simpliciter renes lædere, quod ueritati repugnat: & propterea sic ad uerbum fidelius quis transferret: Lædunt autem & uesicam exulceratam & renes.*

96 *Insomniosa est.*] MAN. δυσόνειρος, *id est, mala faciens somnia.*

In ultimæ impressionis græco codice additur, media in calefaciendo et infrigidando.

Strumas.] MAN. *Nulla hic de strumis mentio: nec tanta uis fabæ est, ut hoc præstare posit, nisi fortioribus medicinis adiuta.*

Discutiunt ijdem strumas.] MAN. *facit hoc ut credamus strumas superius legi nõ debere: estque rationi magis consentaneum, alumini & antiquo oleo associatos cortices hoc facere posse.*

67 *Asia Ciliciaque.*] MAN. *non hoc Dioscor. sed quod plurima quidem nascitur in Aegypto: tamen in Asia quoq; & Cilicia palustribus locis inuenitur. Exigui momenti scio esse hunc errorem, sed à suscepto mihi munere non alienum uisum est, etiam ad hæc minora aliquando descendere.*

98 *Grauia & tumultuosa somnia.*] MAN. *eadem hic quæ cap. nonagesimosexto de faba uox, hoc est, δυσόνειρος, aliter tamen à Marcello uersa: quod Marcellus crebrò in alijs reprehendit.*

Aut siccis rosis.] *adde, & synceris gallis.*

Quæ omnia post cocturam abijcienda erunt.] MAN. *non omnia abijcienda dicit Diosc. sed gallas tantũ, ueluti rem cibo minime idoneam: post gallarum enim mentionem statim addit, αἵτινες μετὰ τὴν ἕψησιν ῥίπτονται. hoc est, quæ, uidelicet gallæ, post cocturam abijciuntur. Esse autem hanc meliorẽ lectionem ex hoc ostenditur, quod post illa uerba, Rhum cum alijs enumerat. Alioqui quare pira, & cotonea (ut alia mittã) à pultario sunt abijcienda? taceo Serap. autoritatẽ aperte huic lectioni suffragantem.*

Crustas erumpit.] MAN. *intellige, ab ustione factas: ἐσχάρας enim dicit.*

Verũ oportet diligẽtissime Rhum cum aceto illo decoquere.] MAN. *fidelius quis, si non*

si non adeò eleganter, hoc pacto conuerterit: Oportet autem acetum accurate illi concoquere: nisi enim hoc feceris, uentrem turbat. sic enim integrum erit legenti, uel de lente, uel de Rho seu Rhu intelligere.

MAN. *Phasiolum aliud esse à phaselo, ex Galeni sententia in quadam nostra epistola ostendimus, uocariq; à Theophrasto dolichum, latine eruiliam.* Cap.99.

Et his quæ contra uenenata ad leuandos somno dolores conficiuntur.] MAN. *Tot uerbis duo nobis Dioscoridis uerba reddidit Marcellus, nec scio an recte: anodynis enim Theriacis misceri rapi semen dixit Dioscor. Sunt autem anodyna medicis, non solum quæ somno, sed multo uerius quæ caloris moderamine dolores mitigant: quod etiam non semel dictum est in alia epistola.* 102 Anodyna.

Cutem subeŭtibus aquis, lienosisq; utiliter rhaphanus emplastri modo imponitur.] 104 MAN. *fidelius hoc pacto uerbum uerbo reddideris: Cortex cum oxymelite sumptus uomitum magis mouet, aqua intercute laborantes adiuuat. Emplastri uero modo applicitus, etiam lienosis conducit.*

Marinam brassicam folia habere longissima & tenuissima, scribit Diosc. Marcello interprete. Ego in uno exemplari lego, longa & tenuia: in alio, longa tantum. 111

Adstringunt ambo.] MAN. *omnes legendum, tres enim numeratæ sunt, & πᾶσαι scribit Dioscorides.*

Annotat Marcellus sub finem huius cap. de brassicis, quod solis uenenis & uenenatis antidota respondent. Ego autem aperte contrarium uideo Galenū dicere in principio libri de Antidotis. & Paulum Galeni uerbis lib.7. suæ medicinæ.

De Plantagine maiori Marcellus ait, Latiore folio & oleris figura.] MAN. 115 πλατύφυλλον ἢ λαχανῶδες. *ad uerbum, latifolia & oleracea. Nescio diuinare, quænam sit oleris figura, quum nō minor sit in oleribus figuræ uarietas, quàm in reliquis herbis: nisi forte brassicam per olus intellexerimus, ut fieri posse alibi docuimus.*

Et canum morsibus subuenit.] MAN. *mirum quare non addidit rabidorū: non quia id uerbum addat Diosc. sed quia ita consueuit κυνόδηκτα interpretari. Dimisit quidem combusta, quæ Diosc. cæteris coniunxit.*

Plantaginis olus.] MAN. *ecce quod plantago inter olera numeratur, & ut olus estur. Pro beta autem dicit dari cum lenticula, quoniam cōsueuerant antiqui betam miscere lenticulæ, ut testis est Galenus.* Plantaginem oleraceam esse.

Vesicæ calculi.] MAN. *λίθους simpliciter scribit Diosc. nescio aūt quæ causa impulerit hunc uirum ut semper adderet uesicæ, quum longe difficilius sit hos quàm eos qui in renibus sunt & frangere & educere, ut in epist. ad ipsum Marcellum dictum est.* 116

Sunt qui serpyllum.] M. *in noua Diosc. æditione additur ἄγριον, id est, syluestre.* 117

Vtrunq; genus.] MAN. *hæc uerba in nullo exemplari lego, eáque accreuisse omnino credo, cum sint primi Sisymbrij medicinæ, proprio cap. plenè recitatæ.*

Cubitali altitudine.] *Diosc. non cubitalem, sed fermè cubitalem dixit.* 118

In duos statim foliosos.] MAN. *magis placet, ceu rei ipsi magis accōmodatū, ut undique folijs plena Batis ista dicatur: nō enim uideo quod in duos statim ramos scindatur.*

MAN. *Quum hæc herba non solum in censu olerum reponatur, sed & ipsa &* 119

radix in cibum uenire à Dioscoride dicatur, magis credendum his qui eam uulgò dici herbam stellæ, qua in acetarijs passim utimur, quàm his qui Capreolā, uel aculeatum gramen dicunt, iumentorum potius quàm hominum cibum: quanquam nec illi sine ratione sunt loquuti, ob Psyllij similitudinem.

Cap.120. *Angulosus.* ˥ MAN. γωνιοειδὴς: *quam uocem aliter (si recte memini) primo lib. cap. de Asaro, interpretatus est, scilicet angulorum forma: ubi nos diximus, nihil angulorum forma esse posse nisi angulos habeat.*

121 *Aliter legitur capitis huius initium in recens ædito græco codice, in hunc modum: Seris syluestris est et domestica. Syluestris, Picris aut Cichorion uocata, latioribus folijs constat, meliorq; stomacho est quàm domestica. Domesticæ rursus duplex genus est &c. Non facile autem concordauerint ea quæ Dioscor. uèrbis à Marcello dicuntur, cum his quæ ab eodem dicta sunt in commentario.*

122 *Liquore lactis.* ˥ *in meo Dioscoride nulla lactis mentio.*

Inanem. ˥ κοῦφην, *id est, pondere leuem.*

123 *In ardore febris, summa corporis superficies.* ˥ MAN. πρὸς καυσουμένην, *id est,*
Causus. *causum patientem. Est autem causus, febris ab incendio sic nominata.*

125 *In somniosis potum semen eius opitulatur.* ˥ MAN. *lege, uel ipsomet Marcello docente, Venerem assidue somniantibus opitulatur, & concubitum arcet.*

130 *Pulmonum inflammationibus.* ˥ MAN. *nescio unde accreuerit Marcello uox pulmonum, quæ huic loco absq; dubio minime congruit.*

Quibus atra bilis nocet. ˥ MAN. *fidelius, quibus atra bilis gignitur.*

131 *Et sine folijs.* ˥ MAN. *suppinguibus folijs lego in nouo Dioscoride.*

Albescente & in luteum inclinante. ˥ MAN. *ego inuenio, subalbo, uel ad luteum uergente.*

Creditur. ˥ δοκεῖ, *id est, uidetur.*

Inter legumina. ˥ MAN. *adde, quædam.*

138 *Folia ipsa.* ˥ MAN. *lego, ipsum porrum, sine foliorum mentione.*

Carbunculos. ˥ MAN. ἐσχάρας, *id est, crustas ex adustione relictas: ita enim & ipse Marcellus alibi conuertit.*

140 *Erodendi.* ˥ MAN. δηκτικὰ: *quæ uox, ut primo libro monuimus, mordendi potius quàm erodendi significationem habet.*

Extenuant stomachi ueluti ex repletione fastidia. ˥ MAN. λεπτυντικὰ, διψώδη, ἀσώδη. *Legendum ergo, si error fugiendus, attenuant, sitim faciunt, et stomachi ueluti ex repletione fastidia.*

Laxant. ˥ MAN. *clarius & securius uerteris, si reserant dixeris: laxandi enim uis alia est medicis quàm aperiendi. Addendum etiam, à cortice purgata. Sic potes ad uerbum fideliter conuertere: Excrementis, hisq; præcipue quæ per hæmorrhoidas exeunt, aditus aperiunt: pro balanis etiam subijciuntur, exquamatæ & oleo immissæ.*

Rabidorum canum. ˥ *hic etiam absq; causa additum est, rabidorum.*

Σκύβαλα *non bene interpretatur Marcellus aridiora stercora, uulgus potius medicorū, quàm Galenum & alios bonos sequutus, quibus ea uox omne stercus significat, non*

ficat, non id tantum quod plus nimio aruerit.

Concreto capite.] *lego, μονοκέφαλον, id est, uniceps, uel unius capitis.* Cap.141.

Porri modo, & reliq.] MAN. *omnia hæc uerba desunt in nouo græco codice, usque ad eum locum, Vocantque in eo: quæ neque à Serap. afferuntur.*

Erodit.] MAN. *nihil lego in meo Dioscoride quod illi uerbo respondeat.*

Nec rubeat.] μὴ κατάξηρον καὶ κατάπυῤῥον, ἀδηλόν. *Hermolaus negationem ad primam tantum dictionem ferens, quod non obaruerit dixit, quod rubens adultumque sit. crediderim ego ruborem in bono desiderari.* 143

Eáque ratione.] MAN. *Marcellus Hermol. taxat, purgare per sternutamēta sinapi dicentē, cum nulla sit eo loco in Dios. purgationis mentio. Nec (iuxta Euangelium) qui in alieno festucā, in proprio oculo trabem uidet, addens & ipse uerba hæc, Eaque ratione: dicente simpliciter Diosc. comitialesque iuuat. Et paulò post scribente Dioscoride, mixtū ficis, & ad ruborem usque impositū, coxendicum dolores iuuat, nec plus: ipse uertit, Fico mixtum subactúmque sinapi, mox impositū usquedum cutis cum cruento rubore exulceretur, coxendicum dolores lenit. ubi multa uerba superaddita, quiuis facile agnoscit: sed quod peius est, sensum quoque mutatum: non enim quæcunque ruborem cuti inducunt, uim exulcerandi habent: experientiáque quotidiana cognoscimus miscellam hanc, ex ficis & sinapi, ruborem tantum, non ulcus inducere: quod etiam si faceret, non est tamen hoc loco à Dioscoride dictum.*

Aut cera.] MAN. *aut cerato.*

Farinæ modo.] ὡς ἄλφιτα, *id est, ut polenta.*

Ad extrahendum.] ὑδιαπασικαῖς. *sic autem uocant medici ea quæ ad alium lo-* ἰχῶρες, *Galeno sunt tenues corporis superfluitates.* *(cum trahunt.*

Aequale nasturtij semen est.] MAN. ἔοικε, *id est, simile est.*

Strumas præterea absumit ex muria illitum.] δοθιῆνας τε ἐκπυοῖ σὺν ἅλμῃ καταπλασθέν. *Hermolaus, furunculos concoquit cum fermento. Ego scribendum puto, furunculos ad suppurationem ducit, cum muria cataplasmatis forma applicitum. Hermolaus Plinium secutus est. Marcellus, ut existimo, codicis sui fidem. Ego mei, & præterea Arabum consensum.* 144

Et circa caulem.] *additur in meo codice, totum.* 145

Flos illi albus.] MAN. *subalbus, id est, modice uel parum albus.*

Et circa domos:] ἐν ὁδοῖς καὶ τοιχῶν καὶ ἐν θριγκῶν. *hoc est, semitis, parietibus & uallis.*

Accerrimum.] MAN. *acre.*

Candidi flores.] *ego lego tenues, facili in græca dictione lapsu,* λευκά, *pro* λεπτά. 146

Purulentis excreationibus.] ἐμπύους. *uulgus medicorum empyicos uocant, latine suppurati dicuntur.* 147

Occulti cancri ab Hippocrate et græcis medicis dicuntur, qui in penitioribus partibus & latentibus constituti sunt. Hos enim non esse curandos docet Hippocra. libro 6. Aphorismorum. Eos uero qui in extimis membris nondum ulcerati sunt, qui & ipsi occulti dici possunt, incertum reliquit ex aphorismi uerbis Hippocrates, Galeno

teste, an curari deberent. Nihil igitur uetat quin κρυπτὰ, & hic Carcinomata intelligamus, ea quæ in intraneis partibus sunt: imò non absq; magno periculo, potest Irionis semen exterioribus Cancris adhiberi.

Cap. 148. *Nigrum maiore acrimonia est quàm candidum.*] M A N. *additur in meo codice ἥδιον, id est, suauius.*

Tabidum.] M A N. *ἄτροφον, id est, quod nutrimentum non sentit.*

Cum Taminia uua.] M A N. *σὺν σταφίδι: nec additur Taminia.*

Somno idem dolores leuat.] M A N. *ἀνώδυνον. Quid uero sint anodyna, suprà non semel ostensum est. additur etiam salubre.*

Somnum & appetentiam cibi conciliat.] M A N. *nulla hic etiam somni mentio. nec uideo quare salubritas in somnum mutari debuerit, præsertim cum ea quæ somnum faciunt, frigere potius quàm calere oporteat.*

In cremanda lente.] M A N. *in meo codice non φακὸς, sed ὥς φασιν, quod latine sonat, ut dicunt.*

149 *Potionibusq;.*] M A N. *εἰς προποτισμοὺς, id est, his quæ præbibuntur. Hermolaus propinamenta uocat.*

150 *Hepaticos seu iocinorosos eos intellige, quibus imbecille iecur est, absq; dolore tu-*
Hepatici. *moreq;. atq; ex hoc cognosce, parum libro credendum de Definitionibus, falsò Galeno inscripto.*

Sapore acri.] M A N. *adde, leniter, ἠρέμα.*

153 *Lienes minuit.*] *lege, liquat.*

154 *In nouo Dioscoride totum hoc quinquagesimumquartum supra centesimum de altera Cyclamino caput deest.*

156 *Capillamentorum Croci rutilo colore.*] M A N. *non tot uerbis utitur Diosc. sed tantum κροκίζων, id est, ad crocum uergens, uel crocum referens.*

Radix est illi rotunda.] M A N. *addit Diosc. ποσῶς, id est, quadantenus rhaphano similis. Ego lego ἀζῷ, & in meo Diosc. & apud Galenum.*

Est semini succoq;.] M A N. *non sic lego, sed seminis succo: nec aliter legendum: siquidem primo de semine, quod fortius est, Galeno teste, secundo de radicibus, tertio de folijs agit.*

Inunguntur eo etiã utiliter carcinomata.] MAN. *belle hoc quidẽ, sed nõ plenè Diosc. exprimens: στέλλειν enim dicit, hoc est, ut mihi uidetur, sisti, ne ad deterius labantur.*

Phagedena. *Phagedæna ulceris semper nomẽ est apud Gal. nunq̃ inexhaustæ cibi appetentiæ.*

159 *Sordida ulcera, quæ pascendo serpunt.*] *Clarius sic legeris, Sordida ulcera, & quæ pascendo serpunt.*

Floret per messem.] M A N. *Quæ sequuntur usq; ad capitis finem, in meo Diosc. non leguntur, & accreuisse ea credendum est, ut Marcellus quoq; notauit.*

161 *Ex melle & aceto.*] *ego lego, uel aceto.*

Vltima medicina, de bulbo uidelicet elixo, non legitur in meo Dioscoride, sed nec apud Serapionem.

162 *Plurimos habet cremata usus.*] *ὀπτηθεῖσα, id est, tosta uel assa.*

Medi-

Medicamentis quæ rarefaciendo sunt.⁊ *Legitur in noua etiam Dioscoridis æditione ἀρωματικάς. Possunt autem aromaticæ potestatis intelligi medicamina, ex uarijs aromatis composita, ceu Theriace. Serap. idem uerbis Dioscor. scribit.* Medicamina aromaticæ potestatis.

Ciborum in stomacho incontinentiam.⁊ *lege, stomachicos.*

In cibis omnium inutilissima.⁊ *fidelius uertit Hermolaus, cibo inepta.* 164

Tenuissimis incisuris.⁊ *Dios. λεπτοσχιδέστερα. et propterea melius Hermolaus, tenuius scissa, quàm folia uidelicet coriandri.* 167

Minus profunde splendet puniceus color.⁊ *ἧττον βαθὺ, id est, minus profundus: nec aliqua hic splendoris mentio.*

Papauer rhœas candidius & acre est.⁊ MAN. *superfluit uerbum, est, ut nō papaueris, sed succi color intelligatur. Legendū igitur, papauer rhœas, cādidiorē & acrē.*

Quæ diluti aqua croci colore liquorem ex se remittit.⁊ *ὀπὸν ἀφίησι κροκίζοντα.* 168 *hoc est ad uerbum: Succum autem remittit croci colore. & de tota planta, non solum de radice potest intelligi.*

De Argemone hac.⁊ MAN. *desunt omnia hæc ad capitis usque calcem Dioscoridi meo: deest & totum de altera argemone caput 169.*

Leniendi uis utrique est.⁊ *lego πραϋντικοὺ, uereorque ne subsit menda. Galenus* 170 *tergere eas dicit.*

Oculorum albugines.⁊ *ἀργέματα.*

Species, differentias.⁊ *puto legendum, secundum species differentias.* 171

Genere uero præcipuas.⁊ *γενικωτάτας, id est, si quis uerbo uti Boëtij non uereatur, generalissimas.*

Crocatum.⁊ *lego, κροκίζοντα. Mirum est quod nunc crocatum dixerit, qui quarto ante hoc capite, diluti aqua croci colorem uocauerit, & alibi sæpe.*

Tenuibus uiticulis.⁊ MAN. *albis legendum, nisi errore librarij, λεπτὰ transierit in λευκά.*

Breuibus.⁊ MAN. *legitur hic in meo codice, tenuibus.*

Melle & nitro.⁊ *lege, aut melle, aut nitro.*

Violæ similem.⁊ *adde, matronali, hoc est, λευκοΐῳ.* 172

Acer.⁊ *adde, mordax.*

Nullum est in meo Dioscoride huius capitis uerbum. 175

Verbum in hoc cap. de satiua Isatide ultimum, Exedentia.⁊ *melius ut Hermolaus* 177 *putrescentia. Græci σηπεδόνας uocant, ut latius in Epist. ad Marcellum.*

Graciliores.⁊ *id est, tenuiores.* 178

Locis cultis inter uites.⁊ *lege, locis cultis, & inter uites.* 179

Hydræleo macerata.⁊ MAN. *hoc non legitur in nostro codice.*

Vitiligines.⁊ *ἀλφούς.*

LIBRO TERTIO.

Nascitur syluestrib. & incultis Sarmatiæ locis.⁊ *γεννᾶται δὲ ἐν τῇ ἀγρίᾳ τῆς σαρματικῆς.* Cap. I. *hoc est, in Agria Sarmatiæ. Est enim in Sarmatia regio adhuc Agria uocata, &* Agria regio & ciuitas.

eiusdem nominis ciuitas, cui multos annos præfuit, qui nunquam è memoria hominum excidet, Hippol. Card. Esten.

Hippol. Card. Esten.

In arboribus.] in Cedris, ait Dioscor. meus.

Rupta conuulsa.] lego, ex alto deuolutis. πτώματα enim ait Dioscorides.

Sine manifesta causa decoloratis & pallidis.] Diosc. κακοχροίαις simpliciter dixit, id est, male coloratis.

Cibum non continentibus in stomacho.] leges & hic fidelius stomachicis, quæ uox latius patet, ut aliàs ostendimus.

Contra muliebrium locorum inflammationes.] lege, inflationes.

2 *Fungosa nec ponderosa.*] χαῦνα, ὑπόκουφος, id est, parum leuis.

Commune Rhabarbarum à Rhabarbaro Diosco. differt.

Rheon barbarum à nostris uocatum, ex meridionalibus regionibus ad nos fertur, nō aquilonaribus, ubi Bosphorus, Rha fluuius, et stagna Mæotica: odore etiā quem uehementem habet, si non alia re, ab eo de quo loquitur Diosc. discerni posset.

Caulis grandis.] Nihil est in meo Diosc. quod illi uoci, grandis, respondeat.

3 *Cuniculosis.*] ὑπονόμων, quasi subpascentibus.

Stomachici.

De stomachicis etiam hoc loco mentio, & testimonio Pauli probatū, eos proprie stomachicos ab antiquis dictos, qui cibum non continebant. Quæ licet uera sint, fidelius tamen quis interpretis officio fungetur, si uocem illam intactam dimiserit, ut superius quoq; non semel monuimus.

4 *Grauissime odoratum.*] δυσῶδες, id est, mali odoris. quare igitur ad superlatiuum trahitur?

Ibidem statim subdit, Qui cū dehiscere cœperit.] ἀπανθεῖν, id est, defloruerit.

Et menses.] MAN. adde, fœtus.

Verba quæ de aristolochia in quarti capitis fine accreuisse Dioscor. putat Marcellus, licet in meo codice legantur, ego quoq; superaddita puto: nihil enim eis respondet apud Galenum, sed nec apud Serapionem.

5 *Oculorum pterygijs.*] MAN. pterygijs absolute scripsit Diosc. et ex eius sententia Gal. Serap. digitorū pterygia intellexit, propterea melius erat nihil addidisse.

7 *Lychnidis colore purpurascentes.*] MAN. adde, parua & oblonga rutæ similitudine folia.

Radicem paruam.] MAN. additur & hic λεία, id est, læuis.

Exprimitur ex herba etiam succus.] MAN. nescio quare additum, etiam, quasi de alio succo sit superius loquutus. Fidelius quispiam sic uerterit: In succū autem uertitur herba, semine prægnans collecta.

8 *Asperiora.*] MAN. In postremo uulgato græco codice lego, nigri chamæleontis folijs crassiora, acutiora, fortiora. Ego tamen locū non muto, cum Serapion habeat consonantem.

Cum grauitate odoratam.] ὑπαρωματίζουσαν, βαρύοσμον, id est, subaromatizantem (si dici latine possit) & graueolentem.

Latos uentris lumbricos.] In singulari latum lumbricum ibidem dixit Diosc. nec ab re, ferè enim unicus reperitur.

Carduo

Carduo folijs. ˥ M A N. *lege, uel intellige, Scolymo.* Cap.9.

Colore uario, candido scilicet, hyacinthinoq́;. ˥ *Meus Dioscorides sic ad uerbum: Tenues, hyacinthum referentes, uarios.* λεπτὰ, ὑακινθίζοντα, ποικίλα. *Meminisse autē oportebat Marcellum, quomodo hanc uocem ultimam cap. de Iride conuertisset.*

Fuluo colore. ˥ M A N. *fidelius Hermolaus, subfuluo.*

Et calens imposita. ˥ M A N. *hoc cum sequenti membro legendum, scilicet quod radix calida denti admoueatur.*

In fomento uero, nulla de calore mentio.

Herbaceo colore. ˥ λίαν χλωρά. *& propterea melius Hermol. admodū uiridia.*

Radice longa. ˥ *adde, leui.* ἐλαφρὰν *enim Dioscorides.* 10

Quineurada. ˥ *Iones neurada, ait meus Diosc. Gale. eodem etiā modo nominat.* 15

Flores longos. ˥ *Meus Dioscorides* μικρὰ, *id est, paruos.*

Et pallidi coloris. ˥ λευκὰ, *hoc est, albos.*

Nucamentis aculeatis. ˥ ὑακινθώδεσιν, *non* ἀκανθώδεσιν. *id est, hyacinthinis, ut* 17 *etiam legit Hermolaus.*

Pellit urinam, frangitq́; calculos. ˥ M A N. *commodius quispiam in hunc modum* 19 *uerterit: Cortex radicis in uino potus, urinam ducit, & calculos frangit, crustas quas Græci* ἐσχάρας *uocant, abstergit. Non recte enim eschara carbunculi dicuntur. Vltimum etiam ad hæmorrhoidas remedium, in meo non legitur codice, nec apud Galenum, qui ononidem, non anonidem uocauit, ut Marcellus.*

Ad uulnus infesti. ˥ *lege, recti.* 21

Opplet enim. ˥ M A N. *uim habet* πρὸς ἐμπλαστικὴν, *ait Diosc. emplasticen Galenus. Hermolaus conglutinantem. Neuter plenè uim uocis assequutus, ut suprà monstrauimus.*

Non recte etiam Marcellus connectit quod sequitur, quasi Dioscor. dixerit, uim opplendi habere solum in oculorū medicinis. Emplasticen enim uim habere dixit Dioscor. postea subdit, usum eius esse in ocularibus medicinis, & ad tusses &c. Culpa tamen hæc in librarium, non in Marcellum referenda.

Grauissime olet. ˥ *lege, graui odore est.* 23

Nascitur plurima in India. ˥ *additur in meo codice, pinguis.*

Inutilis. ˥ οὐκ εὔχρηστος, *id est, non ualde utilis.*

Egregie purgat. ˥ τελείως, *id est, perfecte.*

Imponitur eodem modo. ˥ M A N A R D. *non recte additum est, eodem modo: nam* 24 *præter hoc quod nihil ei respondet in græco codice, antea passo, hic cyprino uel rosaceo miscetur.*

ἰχωρρῥοοῦντα ὦτα, *neque ego secus uerterem quàm sanie manantes aures: nec damnarim eos, qui bilem fel uocent.*

Seriphij pastu maxime pecora pinguescere. ˥ M A N. *additur uiribus eius, in meo* 25 *Dioscoride.*

Quod arborescit. ˥ θάμνος δενδροειδὴς, *quasi diceres arbustum, arborem referens: quod non est proceritate metiendum, sed alia similitudine.* 26

Incisuris minimis, Seriphij modo circa ramulos diuisis: floribus plenum, comantibus in summo fulgore auri ueluti corymbis quibusdã. Nascitur æstate.] Ego in hunc modum lego: φύλλοις λεπτοσχιδέσιν ὥσπερ σερίφου. περὶ τὰ κλωνία πλήρες ἄνθους, ἐπ' ἄκρου ἔχον κορυμβώδες χρυσοειδές, θερείας γιγνόμενον. quæ quis satis (ut mihi uidetur) fideliter & aperte potest in hunc modum latina facere: Folijs instar Seriphi minutim scißis, floribus circa ramulos plenus, aureũ ueluti corymbum in summo habens, æstate natum.

Plurimum nascitur abrotonum.] MAN. Abrotoni uox, quæ in codice græco non legitur, credere cogit de utroque genere loqui Dioscor. cum fortè de secundo tantum intellexerit.

Cap.18. *Fruticosa herba est.*] λεπτόκαρπος. Marcellus λεπτόκαρφος legisse uidetur: meliusq; uertisset, tenuibus ramulis.

Et aspero.] MAN. nihil lego quod illi concordet uerbo, sed, quod ille omisit, gustu acrem. Gal. amaram, & moderate subadstringentem dicit. Et propterea deobstruere, tenuare, tergere, uisceráque omnia, & uniuersum corporis habitum confirmare. Quæ uerba quasi Dioscor. adijcit Marcellus, improprie tamen laxandi uoce usus, cum aliud sit obstructiones amouere, quod Græci ἐκφράττειν dicunt, quàm laxare, quod illi χαλάζειν.

29 *Non densum durumq; est.*] MAN. nulla est in meo codice de origano duri uox.

30 *Efficaci ad glutinandum potestate.*] MAN. κομμώδους ἰσχυρῶς.

31 *Usq; ad ruborem incensa cute.*] MAN. satis erat dixisse, adducta, non incensa.

Eodem modo.] MAN. & duo hæc gratis adiecta.

Sanè intelligenda sunt quæ à Marcello in fine huius capitis 31. adnotantur de acrato & eucrato: constat enim ei qui artem medicinalem Galeni gustauit, alliquid dici eucraton, cui non sit aqua cõmixta.

35 *Oblongiora tantũ, angustiora, paulumq; crassiora.*] MAN. ex meo codice, longiora & asperiora & crassiora. Serapio tamẽ cum Marcel. legisse uidetur angustiora.

36 *Contra canum morsus.*] MAN. nescio quomodo uel Marcellus uel librarius, salem hic non apposuerit.

38 *Feruido sapore & acri gustu.*] MAN. lege, feruida uehementer & acria.

Necat itidem elixa crudáque trita.] MAN. totum simul legendum hoc modo: Vermes ascaridésque necat cum sale & melle pota, cocta crudáue contrita.

39 *Ulcera sui nominis.*] MAN. præstabat græcã uocem, θυμὸς uidelicet, relinquere.

41 In capitis 41. fine, pro pondere drachmarum duarum, ego ubiq; quatuor lego.

42 *Contra oculorum inflammationes, eorúmque tumores.*] MAN. nec in meo Dioscoride, nec in Serapione leguntur tumores.

43 *Additis aliquando oui uitello.*]. MAN. adde, asso.

44 Meminit Mari Galen. in lib. de antidotis, similémque facit amaraco, sed odoratiorem, ut credi poßit sub Mari huius nomine, Galeni amaracum contineri.

45 *Adnata multa habens.*] MAN. in meo Diosc. non legitur multa.

Nec humida.] MAN. negatio in meo quoq; codice non est adiecta de bacchare.

Mam-

Mammas ex partu tumentes.] MAN. φλεγμαίνοντας, *hoc est, inflammationẽ patientes.*

Quæ fico arbori adnata.] MAN. *non uideo quare ex uerbis Theophrasti sint* Cap.47.
Dioscoridis uerba mutanda: & propterea legendum puto hoc pacto: Inter hortulanas esculentior est quæ iuxta ficum est nata.

Feruentis naturæ utraq;.] *lege, caustica.*

Quæ in definitione hyposarcidij ex Paulo recitat in calce annotationum in hoc caput de Ruta, non bene uertit Marcellus: per uocem φλεγματώδης *enim non colore pituitæ, sed natura fieri pituitosum totũ corpus uoluit, ut suprà etiam monuimus, ubi longe hac peiorem eius morbi descriptionem à Marcello allatam damnauimus.*

MAN. *Inchoat hoc caput in nouo Dioscoride eodem quo Marcello uisum est loco* 48
ab his uerbis: Vocant & aliqui agrestem Rutam.

Flores uiolæ similes.] MAN. *leucoio, id est, ei uiolæ quam matronalem uocant.* 49

Ad ficulneorum figuram & quantitatem accedentia.] *Diosc.* πρὸς τὰ φλου- 50
κῆς, *nulla uel figuræ uel quantitatis mentione: ut propterea uideri possit fidelior Hermolai interpretatio, quæ habet, ut ficulnea possint uideri.*

Prædictis illis.] MAN. *& hæc duo uerba sunt superaddita.*

Anethi modo.] MAN. *in meo Dioscoride adiectum est, longam.*

Friabilem.] MAN. *additur & hic* ὕδετος. *uertit tenerum Hermolaus.*

Quiq; celerrime diluitur.] MAN. ταχέως δὲ ἀνέμβυος, *id est, celeriter.*

Cubitalemq;.] MAN. *adde, geniculis distinctum.* 51

Breuis & candida.] MAN. *candidam non lego in meo codice.*

Stomacho utilissimũ.] MAN. ἱκανῶς εὐστόμου, *id est, ori satis accõmodatum.* 53

In qua flores sunt.] MAN. *adde, candidi.* 54

Vrinæ angustijs.] MAN. *adijciendum & his, potum.*

MAN. *daucum aliam rem ab utraq; pastinaca cognouit Galenus, libro sexto de illo, de his octauo differens.*

Acrius & odoratius.] MAN. *adde, suaue ualde.* 55

Somno dolorem leuat.] MAN. *Tutius fideliusq; hoc etiam loco egisset Marcellus* 58
si græcam uocem, ut erat, latinis literis excripsisset, anodynum dicens: uel tacita somni uoce, leuare dolorem dixisset.

Hærentia disijcit.] MAN. διαχυτικὴν *habere uim dicit Diosc. quam diffundentem, fortè fidelius, Hermolaus uocat, nulla adhærentium habita mentione.*

Discrimen inter genituram & semen habes ab Aristot. 7. hist. & à Galeno li- 60
bro de semine.

Calefaciendi siccandiq; uires.] MAN. *adde, & adstringendi.* 61

Fabælomento.] MAN. *lege, lolij farina.*

Gingidij modo serratis.] MAN. *nõ hoc modo lego, sed ueluti serratis, gingidij scis-* 62
sura, fruticem syluestris cymini.

Antiqui corianum.] MAN. *recentiores medici corion uocant, ait Galenus.* 64

Refrigerandi uires habet.] MAN. *In hoc reprehendit Galenus Dioscoridem,*

mixtamq; habere uim dicit.

Semen auget. ⌉ MAN. *Auicenna, alijq; quidam Arabes, & uulgus, contrarium sentiunt.*

Cap.65. *Betæ similia.* ⌉ MAN. *In meo etiam codice pro beta, sonchus legitur: & hanc ego lectionem meliorem puto. Additur etiam* περιφέρειαν, *ut similis soncho in extrema eius parte, quam circunferentiam uocamus, intelligatur.*

67 *His quæ somno dolorem leuant.* ⌉ MAN. *anodynis.*

ἄλφιτον *hic non recte definit Marcellus, è tosto enim hordeo fit, ut superius quoque diximus.*

70 *Miscetur antidotis.* ⌉ *lego, miscetur antidotis & remedijs, quæ calefacere & urinam mouere possunt.*

Galenus alia ratione quàm natalium, differre putauit ab hortulano.

71 *Aliud ab eo quod smyrnium.* ⌉ *lege, aliud ab eo quod proprie smyrnium.*

Antequam floreat. ⌉ *lege, antea quàm defloreat: alioqui quomodo antequam floreat, flore esse plena potest?* πρὶν ἐξανθῆσαι.

Intus candida, foris nigra. ⌉ *Ego lego alba, cum nulla nigredinis neq; intus neque foris mentione.*

72 *Et humentibus incultis locis.* ⌉ *Additur in meo et Hermolai codice,* καὶ γωνίαις χερσευούσαις. *Hermolaus angulos terrenos interpretatur.*

Contra coxendicis dolores utiliter bibitur. ⌉ MAN. *cum uino, legitur in nostro Dioscoride.*

73 *Inter salgama sale seruatur.* ⌉ MAN. λαχανεύεται, *inquit Dioscorides, id est, ad oleris modum in cibum uenit.*

74 *Rabidorum canum morsus.* ⌉ MAN. *alio loco ostendimus, non esse addendum, rabidorum, Galeni autoritate. atq; illud etiam, morsus canis etiam non rabidi, nõ eodem modo alijs uulneribus curandos.*

75 *Vesicæ calculos.* ⌉ MAN. *abrade uesicæ.*

77 *Violæ similem.* ⌉ MAN. *intellige matronali.*

Vocatam nunc Senam esse delphinion, ipse nunquam putarim.

78 *Vmbellam anetho similem & rotundam.* ⌉ *Ego* τριχοειδὲς, *id est, capillo similem, & lego, & laudo magis, quàm* τροχοειδές. *Satis enim ex eo quod anetho similis dicta est, constabat rotundam esse.*

Abundat cõmanducata in ore saliua. ⌉ MAN. *legitur in meo Dios.* φλέγματός ἐστιν ἐπισπαστική. *hoc est, pituitam trahit.*

Vnguntur ea ex oleo ad ciendos sudores. Facit ad longos &c. ⌉ MAN. *totum hoc pacto commodius leges: Ex oleo inuncta sudores mouet, faciens aduersus antiquos rigores.*

Et torpent. ⌉ MAN. παρειμένα, *id est, resoluta.*

81 *Glutinosius.* ⌉ *lege, glumosius.*

Pallescentes candidósue. ⌉ MAN. *in meo codice non legitur, pallescentes.*

Pituitam. ⌉ MAN. φλεγματώδης, *id est, pituitosa, non pituitam.*

In meo

In meo quoq; codice leguntur ea quæ superaddita Marcel. putat, nec ego nego. Cap. 82.

Inutilis excocto igne humore.] MAN. *accreuisse puto, ignem. inutilis enim est radix quocunq; modo succus extractus sit.* 83

Sed minus efficax liquore succus est.] MAN. ἧττον δὲ ἐνεργεῖ χυλοῦ ὁ ὀπός. *quod quispiam sic uerterit, Minus succo operatur lachryma.*

Gustu feruens.] MAN. *nihil plus hic lego: quæ igitur sequuntur adiecta à Marcello, abradenda puto, ea uidelicet, & linguam exurens.*

Compinsitur id pani gratissimo cibo.] MAN. *duo ultima uerba non leguntur in meo græco codice.* 84

ὑποχεῖσθαι, *incipientes.*] MAN. *non aliter quàm incipientē suffusionē uerterem.*

Contra latos lumbricos.] MAN. *rotundos, non latos lego.*

Et quasi foliaceum.] MAN. *Theophrasti sunt hæc uerba, non Dioscoridis.* 85

Qui porraceo colore uiret.] MAN. μὴ πρασίζων, *id est, non porraceus: quod ad odorem potius, quàm ad colorem uidetur referendum, sicuti & Serapion refert. Vtrius uero nota sit, fidelis interpretis erat, colorem non addere.*

Et qui cum diluitur facile albescit.] MAN. *Damnandum hunc ostendit Marcelli interpretatio: laudandum Hermolaus, Dioscoridis mentem (ni fallor) hoc loco assequutus, scribentis:* διαφέρει δὲ αὐτοῦ ὁ ὑπέρυθρος καὶ διαυγὴς, σμυρνίζων, καὶ ἐν τῇ ὀσμῇ ἥττον, μὴ πρασίζων, μὴ δὲ ἀπλῶς πρὸς τὴν γεῦσιν τῇ γεύσει, εὐχερῶς τε διειμένος εἰς τὸ λευκὸν χρῶμα.

Cyrenaicus si tantillum &c.] MAN. ἐπ' ὀλίγον. *quod ad tempus uidetur referendum, si exiguo uidelicet tempore degustetur.*

Et cum humore aliquo. MAN. καὶ τῇ διέσει, *id est, & solutione: quia scilicet nō adulteratus, facile aliquo humore diluitur.*

Sed oportet quæ illic excreuerunt forcipe auferre.] MAN. *Non recte plenéque Dioscoridis sententiam aperuit, quæ fuit, ut quæ in naribus excreuerunt carnes, per aliquot dies miscella illa inunctæ, chirurgico ferramento quod Græci σαρκολαβίδα appellant, facilius auferantur.*

Vocemq; exasperatam.] MAN. αἰφνιδίως, *id est, derepente: cui uoci nihil in Marcello respondet.*

Vtentibus eo.] MAN. ἐν διαίτῃ, *id est, in uictus ratione, addidit Dioscorides.*

Rigentibus, & in scapulas rigentibus.] MAN. *aptius, meo iudicio, quispiam hoc pacto uerterit, his qui uel immota ceruice, uel in posteriora conuersa rigent.* τέτανον *illud,* ὀπισθότονον *hoc Græci uocant.* Tetanus. Opisthotonus.

Purgat quæ in pulmonibus crassa hærent.] MAN. *uerbum, hærent, ab interprete adiectum est: quod proprium est tenacium, non crassorum omnium.* 86

Et circularium febrium perfrictionibus.] κατεψυγμένοις περιοδικοῖς πυρετοῖς. *ut & duo intelligenda uideantur, facere scilicet ad eos qui perfrixerunt, & ad febres quæ cum circuitu fiunt.*

Cōtra anguiū morsus præsenti remedio.] MAN. ἀρήγει δὲ θηριοδήκτοις. *quos con sueuit transferre uenenatorum morsus, nescio quare hic anguium morsus conuerterit.*

Nescio etiam quare, præsenti remedio, addiderit, simpliciter loquente Dioscoride.

Cap. 87 *Ea est Persicæ arboris lachryma, thuri similis.*] MAN. *Hæc addita sunt à Marcello, declarare uolente quid sit Sarcocolla. præcidenda autem sunt per parenthesim, ut intelligatur adulterari Euphorbium Sarcocolla, & glutine.*

Iuba rex Euphorbij inuentor.

Inuentum Euphorbium in Libya regnante Iuba.] MAN. *Iubæ ipsi acceptam referendam hanc inuentionem, & uerba Diosc. insinuant, & Plin. testatur.*

In odorata potione.] MAN. *in aromatica, ait Dioscorides.*

Dilutum Euphorbij liquorem.] MAN. λεῖον, *id est, tritum, non dilutum.*

89 *Aut harenam.*] *lege, lapides.*

Cremor aliud quàm succus.

Ptisanæ cremore.] MAN. χυλῷ, *id est, succo, quæ alia res est à cremore.*

Non adeò calentibus.] M. ἡμιψυχέσιν, *id est, semifrigidis. Barbarus, egelidis.*

91 *Vsque dum calore marescant.*] MAN. *si maruerint, quomodo succum emittent?* ἄχρι μαρασμοῦ, *hoc est, ad marasmum usque. Donec marcescant, uertit Hermolaus. tabescant fortè melius dixisset, ut scilicet intelligamus, aqueum humorem, nō plantæ ipsius natiuum resolutum.*

94 *Probatur in quo læuor est.*] MAN. *legendum nouus, ex fide mei Diosc. & Serapionis cōsensu. frustra etiā adderetur, in quo nihil asperum, si læuem prius dixisset.*

Fit æstate.] MAN. *eiusdem codicis & Serapionis concordia legendū, Fit ex quodam fructu rotundo: nulla æstatis uel acinorum mentione.*

96 MAN. *Principiū capitis de Alysso, aliter legitur in meo codice, ad hunc sensum: Frutex paruus, subasper, folijs rotundis, iuxta quæ fructus sicuti dupli clypeoli, in quibus semen parum latum. Auic. lilio similem. Plinius rubiæ. Aëtius non differre à siderite. Phocion folio subpurpureo. Aliqui crucialem uulgò dici, alij martegonium putant.*

97 *In quibus hederæ folia.*] *lege, in quibus folia longa, hederæ similia.*

Vitijs.] MAN. κακοηθείαις, *id est, male morigeris, uel malignis.*

98 *Minoribus folijs.*] MAN. *longioribus, ego & Hermolaus legimus.*

Nudo & sine folijs reliquo caule.] MAN. *Non sic Dioscorides meus, sed, Maiore sui parte, nudo & aspero.*

99 *Pulegij semine.*] MAN. καυλὸν πολυγόνατον ὥσπερ γλήχωνος, *hoc est, caulem cum multis geniculis ut pulegium.*

Ita tamen ut quotidie soluatur.] MAN. *lege, quinta die.*

100 *Per interualla marrubij modo dispositis.*] MAN. ἐμφερῆ πρασίῳ, *id est, similes prasio uel marrubio.*

MAN. *In fine capitis sic lego: Aluumque sistit si ad tertias decoctum bibatur. Febrientibus ex aqua, his qui febrem non habent ex uino. Nullam tamen adstringendi uim ei adscribit Galenus.*

101 *Duo triáue semina.*] MAN. *adde, si meo credis libro, parua.*

102 *Virgata herba.*] MAN. *uirgas multas habens. Hermol. tenues spargens iuncos. Plin. Non peccauerit fortè, qui uirgæ similem dixerit.* ῥαβδοειδὴς *scribit Diosc.*

Cissaden.] MAN. *ego inueni Cepiden.*

MAN. *in meo Dioscoride lego Chamædropa, non Chamæropa.* Cap.104.

Breuis frutex.] MAN. θαμνίσκος.

Violæ.] MAN. *adde, uel intellige, matronali.* 105

Semen & flores.] MAN. *seminis tantum meminerunt Dioscor. & Galenus.*

Potum semen eius.] MAN. *drachmarum binarum pondere, lego in meo codice.* 106

Additis aceto & melle.] MAN. *Quincuplum esse mel ad utrunque uult Galenus.* 107

Cremata radix.] MAN. *assa.*

Additis Apollinaris.] MAN. *Ex meo Dioscoride loco uocis additis, lege, aut.*

Ex aceto concisa.] MANARD. *Ex uino, in eodem meo codice legitur, & apud Serapionem.* 108

Inarescant.] MAN. *lege, flaccescant.* 109

Teneriora que.] MAN. *lego tenuiora.*

Serpentium.] *lege, scorpionum, ex libri mei & Serap. concordia.*

Humano pollici similibus.] MAN. *lege, æqualibus.* 110

Speciosiora.] MAN. εὐθαλέστερα. *Hermolaus, adultiora.* 112

Interiore.] *lege, anteriore.*

Foris.] MAN. *lege, posteriore.*

Pendentes.] MAN. ἀπηρτημένους, *hærentes.*

Nascitur hortorum umbrosis locis.] MAN. *lege, umbrosis locis & hortis.*

Breuem.] MAN. *lege tenuem.* 113

Ex altero cacumine longiorem ueluti apicem suspendens.] ἐκ τοῦ ἑτέρου πέρατος ὥσπερ κεραίαν ἔχων. *Hermolaus, ab altero latere cornutum, antennæ modo.* 114

Tenaxque.] MAN. ἰσχυρὰ, *id est, fortis, uel robusta.*

Calefacit.] MAN. *adde, urinam mouet.* 116

Bibitur.] MAN. *adde, recens trita, & arescens.* ξηρὰ, *id est, sicca, in eclegmata parata.*

Supernè à terra candicantia, inferiore autem sui parte uirentia.] MAN. ἐκ μὲν τῶν πρὸς τὰ ἄνω χλωρὰ, ἐκ δὲ τῶν πρὸς τὰ κάτω λευκά. *hoc est, superiore parte uiridia, inferiore candida.* 117

Angulosa.] MAN. *expreßius reddiderit quis, plures angulos habentia.* γωνίας πλείους ἔχοντα.

Radix gracilis & inutilis.] MAN. *Quomodo inutilis, si thoracis abscessus rumpit, ut inferius dicis? subesse igitur errorem putandum est.*

Siccas tusses.] *Plinius non siccas, sed antiquas dicit, Galenus sermone absoluto, tusses.*

Singulari ramulo.] MAN. *lege, simplici caule.* 118

Nunquam florentibus.] MAN. βοτρυδίοις μηδέποτε ἀνθοῦσι. *ut ad uuam quæ nondum floruerit, referendum uideatur.* 120

Lutei coloris herba.] MAN. *adde, tota.* 121

Et apricis.] MAN. *adde,* καὶ εὐπνοίαις, *id est, ubi perflant uenti.* 125

Florem habet infirmum.] MAN. ψαφαρὸν, *minus splendet, Hermol. fragilem* 127

ego libentius conuerterim.

Cap.130. *Culmi.*] βλαστοί.

131 *Postquam defloruit flos, incipienti oliuæ simile.* ὅμοιον ἄνθει ἐξηνθηκυίας ἐλαίας βοτρυῶδες. *Clarius (ni fallor) hoc pacto quispiam uerterit: Semine differt, quod racemosum habet, oliuæ, quæ defloruit, simile.*

132 *Radicem bulbosam &c.*] MAN. *adde, angustam.*

Elixa aut tosta.] MAN. ἑψηθεῖσα, *id est, cocta.*

133 *Et in ore exedentibus.*] MAN. *non sic lego, sed, & putrescentia atq; maligna oris ulcera sanat.*

134 *Quoniam tribus plerunque folijs fractis uiret.*] MAN. *lege, quoniam tria fert folia ad terram uersa.*

137 *Etiam sub Hedysari nomine de hac planta lib. 6. scripsit Galenus.*

138 *Anchusæ modo per terram strata.*] MAN. *fidelius uertisset in hunc modum: Super terram strata, anchusæ folijs simillima.* ἐπὶ γῆς κατεστρωμένα, ἐμφερέστατα τοῖς φύλλοις ἀγχούσης.

Radice innititur breui, oblonga.] MAN. *Quomodo oblonga & breuis, ego non intelligo. sic autem loquitur meus Dioscorides: Subest radicula ad aliquem modum longa, imbecillis, tenuis.*

140 *Nascitur & alia Nymphæa.*] MAN. *adde (si meo credis Dioscoridi) cuius flos blephara dicitur.*

Antedictæ similis.] MAN. *adde, folijs. ferè enim reliquis partibus differt.*

Nascitur in Thessalia.] MAN. *maritimis locis, lego in meo Dioscoride.*

141 *Candida.*] MAN. *lego,* λεπτή, *id est, tenuis: non* λευκή.

In summis cirris.] MAN. *lege, in capite.*

142 *Venenato insecto.*] MAN. θηρίῳ, *bestiolæ.* *Aspera.*] MAN. δασεῖα.

Hoc capite 142. uulgarem errorē sequutus Marcellus, agi à Dioscoride de herba putauit, quam imperiti herbarij Scolopendriã uocant, quæ longis satis, ac latis constat folijs, & ab ima parte ueluti lituratis: qua ratione à nõnullis est etiam herba scripta uocata. Non esse autem hanc ueram Asplenon, uel ex hoc cõstat, quod nulla est eius folijs, utpote longis & latis, cum Scolopendra exiguo uerme & tenui similitudo: cum uera Asplenon, ea uidelicet quæ uulgò Citrachia dicitur, tantum habeat cum eo insecto in quantitate, forma, & colore similitudinem, ut qui alterũ nouit, utrunq; norit. (margin: Scolopendria.)

Ex hoc errore natus & alius, quod inuenire rationem Marcellus nõ potuit quare Pterix diceretur: quod promptissimum est in uera Aspleno, filicis parui figuram referente. Porrò magna hæc litis cum Phyllitide: utriq; enim aliqua adscribuntur, per quæ uocata à uulgo Scolopendria uideri possit: tamq; cogruit utriusque historia, ut nomine potius inter se differre, quàm re ipsa credi debeant. Hæc folio Dracunculi, illa Rumicis constare dicitur: quod ferè idem est. Nam & Dracunculus Rumicis folio à Diosc. superius dictus est. Caret utraq; caule, flore, et semine, & gustu adstringit. Differre uidẽtur, quod hæc lunaris figuræ, illa in auersa folij parte, ueluti uermes hærentes habet. Ambo tamẽ hæc uulgari congruũt Scolopendrio. Fecit hariũ (margin: Dracunculus. Rumex.)

consi-

consideratio, ut mecum semper dubitauerim, ad utrum horum duorum caput, Scolopendria illa uulgò uocata, esset referenda: magis tamen inclinat animus in Hemionitida, quæ ideo Aspleno coniuncta est, quia parem ei in liene liquando uim habet: quā Scolopendrio uulgari adesse præter communem consensum quotidiana etiam demonstrant experimenta. Phyllitim uero esse suspicor herbam aliam, Rumici non foliorum tantum figura, sed & colore adeò similem, ut inter eius genera connumeretur. Ex his uero liquet, quàm frustra hic Marcellus laborauerit, quántue grauiter lapsus sit, Hemionitem hanc Aspleno, uel eandem, uel ualde similē putans, cum alterius folium Scolopendræ exiguo uermi, qui & Centipes dicitur, alterius Draconculi, magno & lato folio, assimuletur. Phyllitis.

Dodrantali altitudine ipsa est.] MAN. fidelius certe quispiam hoc pacto uerterit: Lenti similia folia habet, & ramos dodrantali altitudine, rectos autem. Cap.144.

Nascitur sabulosis locis.] MAN. communem lectionem ego magis probo, ὑφαλμύροις, id est, subsalsis habentem, ceu ab Auicenna, & quod pluris est, à re ipsa approbatam. Scribit siquidem de his herbis Auicenna ipse, capite prope libri secundi finem, quarto.

Grauissimi odoris.] MAN. lege, uehementer grauis: qui (ni fallor) minor est quàm grauissimi.

Idq; proprie quidam.] MAN. in meo codice non legitur, quidam. 145

Bilem & pituitā.] lege, atram bilem & pituitā, ex Paulo, Serapione & Auic. 146

Sine folijs.] lege, sine flore.

Non agnouisse Marcellum hanc herbam, satis clarum est: nec ualde mirandum, cum paucæ admodum sint, quas se cognouisse ostendat, præ illis quas ignorauit. Illud uero me in admirationem trahit, quod quam Coriandri folio constare asserit Dioscorides, capillata, & fœniculo similia habere folia dixerit, cum nulla sit Coriandro cum fœniculo in folijs conformitas. Agnoscenti hanc Parthenium, quæ (ut aliàs quoq; docui) notissima uel mulierculis est, Matricariam uocantibus, facile est Marcelli deceptionem agnoscere.

Coliculos profert teneros.] MAN. lege, caulem profert tenerum. 147

Nascitur in planitie circa oppida & urbes.] MAN. lege, in cāpis & circa urbes.

Pæoniam, sunt qui glycysidem.] MAN. ego lego, Glycysidem, sunt qui pentoboron, sunt qui idæos dactylos, radicem Pæoniam uocant. 148

Ad summam radicem eius iacentia.] MAN. Modus hic loquendi, omnia folia iacere ostendit. Non hoc autem uoluit Dioscorides, sed quæ in ima parte sunt, super terram iacere. 149

Vesicæ calculos frangere.] MANARD. absolute, calculos: nulla enim hic uesicæ mentio.

Radix tingendo apta.] MAN. lege, radix rubra tingendo apta. 151

In Galliæ Thebanæ.] MAN. legebatur in meo codice, Galileæ: sed Marcelli lectionem meliorem puto.

Nec aliter in aruis prouenit.] MAN. lego, sicuti in aruis utiliter seritur.

Mox rubentem.] MAN. *hoc non legitur in meo libro.*

Viperarum morsibus.] θηριοδήκτοις.

Cap. 154. *Omnes oculorum tumoribus similes excrescentias.*] MAN. ἐμφυσήματα. *nec aliqua oculorum mentio. Inflationibus tamen oculorum ea uox quandoque accommodatur. sed de hoc infrà uberius.*

Calculos, cruditates.] MAN. *legitur in nostro codice, calculosorum cruditates.*

Aliorumque uenenatorum.] MAN. *lego, tenuium omnium ferarum.*

Enimuero circa morbum quem Graeci ἐμφύσημα *uocant, eisdem ducibus quibus & aliàs plerunque, lapsus est Marcellus, libro uidelicet isagogico, qui Galeno falsò adscribitur. Mirum autem est in Pauli lectione uersatum non legisse, uel (si legerat) non meminisse, emphysema ab eo dici, non tantum in oculo, sed in omni spiritu flatuoso, uel sub cute, uel sub membranis, quae ossa aut lacertos ambiunt contento.* (Emphysema.)

156 *Crassioresque.*] MAN. *lege asperiores.*

157 MAN. *Praeter id quod ordinem peruertit, de syluestri prius agens quàm de domestica, si quādo aliàs hic maxime hallucinatus est Marcellus, pro* μελία, *hoc est fraxino, mâlum scribens: monente eum praeter alios interpretes re ipsa omnibus exposita, & quam, ut ipse ait, omnes gentes norunt, & nullum esse eius folij cum folijs mâli cognationem uident.* (Insignis Marcelli error.)

158 *Dantur bibenda.*] MAN. *adde, drachmae pondere.*

Pendetque ex collo.] MAN. *haec uerba addidit Marcellus.*

Radicis cortex.] MAN. *lege, succus.*

160 *Muliebrium locorum praefocationibus.*] MAN. *lege, ad uteri affectus.* ὑστερικὰ πάθη.

162 *Flore albo.*] MAN. *manifestus hic error: nouerunt enim omnes, flore albo non constare Hypericon. sed praeterea nōnulla desunt uerba. lege ergo hoc modo: Florem habet luteum, qui digitis attritus, sanguineum emittit succum: qua ratione & Androsaemon, quasi humanum dixeris sanguinem, uocatur.* (Androsaemon.)

163 *Folijs paruis.*] MAN. *non legitur hoc in meo codice.*

164 *Gracilibus ramulis.*] MAN. λεπτόκαρφος, *id est, tenuibus festucis.*

Sanguinis colore liquorem emittit.] MAN. οἰνώδη, *id est, uineum, uel uinosum.*

In calyculis.] MAN. *in calyce.*

Veluti punctis distinctum.] MAN. οἱονεὶ κατάγραφος, *hoc est, ueluti pictus.*

Biliosa & alui excrementa.] MAN. *lege, alui excrementa biliosa.*

Incuruae similis.] ὑπόκυρτος, *quasi subcuruae similem dixeris.*

166 *Multo tamen tenuiora hirsutaque.*] MAN. *ego lego, tenuiora multo & pinguiora & hirsuta.*

Colore luteo.] MAN. *adde, aut albo.*

Fruticosa. MAN. λεπτόκαρφος, *quam uocem paulò ante tenuibus ramis est interpretatus.*

LIBRO QVARTO

In dulci aqua aut simplici aqua.] MAN. *nulla simplicis aquæ hoc loco mentio.* Cap.I.

Datur & sanguinem expuentibus trium obolorum pondere in dilutæ uini potionis cyatho uno.] MAN. *additur* γαλακτώδως.

Aluum purgat drachmarum duarum pondere.] MAN. *ego inuenio quatuor, & sic quoq; legit Serapion.*

Cyathis quatuor.] MAN. *& hic lego decem.*

Bibitur et inungitur.] MAN. ἔγχλυσμα. *cur nõ igitur potius infunditur quàm inungitur?* 3

Vrinam efficacissime trahit.] MAN. ἐναργῶς. 4

Galenus & Auicenna marem fortiorem esse scribunt, quare errorem subesse in Paulo Marcelli putandum. 5

Nascitur in Aegypto.] MAN. *nascitur super terram, pingui solo.* 7

Pinguibus quidem, sed incultis locis.] ἐν χέρσοις *lego.*

MAN. *Non legitur caput hoc de altera Clematide, in recentioribus Dioscoridis libris, sed inferius inter purgantia.* 8

Radix cubitalis alba.] MAN. *lege, subalba.* 9

Lanariæ herbæ.] MAN. *scilicet uocato Struthio, ut habet Dioscor. græcus.*

Ramulos habet origano similes graciles q;.] MAN. *non graciles rami, sed folia gracilia in meo Dioscoride leguntur.* 10

Subrufam.] MAN. *lege, subpurpuream.*

Purgat pulmonum uitia.] MANARD. τὰ ἐκ πνεύμονος, *id est, quæ pulmoni hæserunt.*

ῥοῦν γυναικεῖον ἐρυθρὸν, *id est, rubras muliebres fluctiones, arcte nimis, quisquis ille fuit definiuit, nuper iugulatæ uictimæ similes esse dicens, intercurrẽtibus grumis cum dolore, febre, & dentiũ crepitu. Exit enim quandoq; purus sanguis, quandoq; & sæpius ueluti sanguinis ichor, nec semper casus ab eo numerati comitantur.*

Cauli adiacentium foliorum.] MAN. φύλλον λεπτὸν προσύπον, *id est, folium tenue.* 11

Rutæ similes.] MAN. *rei ipsius aspectus, & liber meus, accreuisse hæc uerba ostendunt.*

MAN. Olestion lego, non olosteon. Sic etiam Galenus lib. 8. 12

Quibus adstringendi uis est.] MAN. *nulla adhuc uirium mentio.* συπτικὸς *dixit Dioscorides, de sapore uidelicet loquens, non de uiribus.*

Miror dubitasse Marcellũ, an hæc herba esset transuersis quatuor digitis uel porrectis metienda: quando quoties quid per digitos metiuntur autores idonei, transuersos semper intelligant, ut apud Poëtam,

Digitis à morte remotus, Quatuor.

Nota ubiq; herba est.] MAN. *non leguntur hæc uerba in meo codice.* 13

Fabarum floribus æquales.] MAN. ἐμφερής. *& propterea fidelius, si non adeò eleganter uerteris, similes.* 15

Finit & eiusdem exti dolores.] MAN. *καὶ κόπους λύει, nulla lienis mentione. Melius ergo Hermolaus, lassitudinem discutit. κόπος enim, Galeno teste, lassitudinem sponte uenientem proprie significat.* (κόπος.)

Sterilitatem in uiris.] MAN. *non recte additum, in uiris: non enim semen tantum in uiris, medicorũ sententia, sed nec etiam Theophrastus, licet masculino genere usus, exclusit foeminas.*

Cap.16. *Folia latiora.*] MAN. *lege, lata, ne putetur comparasse terrestri.*

Ex uiridibus.] MAN. *adde, fructus.*

17 MAN. *Caput hoc una litura, si nostro stamus Dioscoridi, emendandum est.*

18 *Neurodes.*] MAN. *scribitur in meo Dioscoride, Neuroides.*

Gracilioráque.] MAN. *lego, longiora.*

20 *Folia Seridis.*] MAN. *in meo Dioscoride, Iridis.*

In quem usum siccata.] MAN. *non hoc pacto codex noster, sed in hunc sensum: Sicca & contrita, si cum melle cocta per multos dies lingatur. necos nominatur.*

Semen etiam.] MAN. *lege, autem, non etiam, quasi dixerit, herbam quidem sistere, semen uero menses prouocare.*

21 *Faciunt sterilitatem trita folia.*] MAN. *adde & radix.*

Drachmæ pondere.] MAN. *drachmarum quinq; scribit meus Dioscorides.*

22 *Venosumq́;.*] MAN. *ἰνῶδες, inis, hoc est, filamentis plenum.*

Deinceps dispositi.] MAN. *στιχηδὸν. per uersus uertit Hermolaus.*

Ducunt ambæ menses.] MAN. *de superiore tantum loquitur Dioscorides.*

24 *In mulso trita.*] MAN. *adde, radix.*

Ad minuendos lienes.] MAN. *addendum & hic, cum aceto.*

25 *Grandia.*] MAN. *ego inuenio in meo libro, μέλανα, πολλὰ, id est, nigra, multa.*

MAN. *Mirum est Marcellum hanc nesciuisse herbam, quæ sit tempore quoque nostro notissima. Passim ex ea nunc quoq; in Pannonia ceras tingunt.*

26 *Radices oblongas, graciles.*] MAN. *non legi in meo Dioscoride uerbum quod gracilibus respondeat.*

Commanducatam.] MAN. *lege, ea commanducata. Eodem modo in tertia specie legendum, cõmanducato semine.*

27 *Crassiora.*] MAN. *lege crassa.*

Flores purpurascentes.] MAN. *adde parui.*

28 *Albicantes.*] MAN. *non ὑπόλευκα, sed ὑπόλεπτα, id est, aliquem modum tenuia, lego.*

Ad anchusæ ruborem aliquem accedentia.] *πρὸς τὰ τῆς ἀγχούσης, id est, ad anchusæ similitudinem accedentia. Quæ lectio longe mihi magis placet, quàm ea, quam & Marcellus & Hermolaus sequuti sunt: nullum enim in anchusæ folijs posuit ruborem. Sequacia etiam magis sunt, quæ sequuntur: quasi dixisset, ad anchusæ similitudinem accedere folia, minora tamen esse, & pinguia.*

29 *Ex tot ocimastri appellationibus, Philæterion tantum lego in meo codice.*

Nigellæ uasculis similes.] MAN. *ἐοικότας μελανθίῳ, semini nigellæ uel melanthij,*

thij, non uasculis.
Vnicum & hic Erini nomen.
Nigrum semen.] MAN. *adde, paruum.* Cap. 10.
Lacteo liquore.] MAN. *non lego lacteo, sed simpliciter, liquore.*
Nullum gramini, præter agrostis, nomen. 31
Quod uero in Parnaso nascitur.] M. *alterius capitis est hic initiũ in meo exẽplari.* 32
Ramostus.] MAN. *lege uel intellige, plures habere ramos.*
Dulcesq́.] MAN. *adde, robustas.*
Numerosa in summo utrinque incisuris diuisa.] MAN. ἀκροχιδῆ, πολλὰ ἑκα 33
τέρωθεν, *hoc est, uerbum ex uerbo, In summo diuisa, numerosa utrinq́.*
Ramulos alios.] MAN. ἀποφύσεις, *hoc est, adnascentias.*
Et glutinoso.] MAN. *legendum glutinosos, ut uidelicet flores intelligas: nullus*
enim sapor, quod norim, glutinosus dicitur.
Subamaras.] MAN. *non* ὑπόπικρα, *sed* ὑπόπυρρα, *id est, subrufas: cui lectioni* 34.
consentit Serapion. Hermolaus subsalsas legit.
Glutinoso lentore molles.] MAN. *lege, glutinosa, uel lenta: omniaq́ neutro gene-*
re, ut ad foliola referantur, in hunc modum: Et circa eas foliola tenuia, ex obliquo inci
suras crebras habentia, coriandro similia, subrufa, tenacia.
Flores uario, inter purpureum, candidum & aureum, colore.] MAN. *albi, & ad*
aureum colorem inclinantes. λευκὰ καὶ χρυσίζοντα. *Consentit Serap. ab initio albos*
dicens, & deinde ad aureum inclinare.
Decocto eius muliebres fluctiones utiliter fouentur.] MAN. *fidelius uerteris, uti-*
liter in decocto eius sedent, quæ muliebres fluctiones patiuntur.
Quoniam multas in Ida monte.] MANARD. *non est in meo Dioscoride ulla* 36
montis mentio.
MAN. *Caput hoc non legitur hoc loco in recens ædito græco Dioscoride, sed loco* 37
eius scribitur de alia Helxine, quæ folio cõstat hederaceo, & alio nomine dicitur Cis-
sampelos. Galenus & Paulus scribunt de utraque. In codice meo agitur de ea ante
cap. LXXX.
Sapore acerbo foliorum plenos, quæ adstringente sapore sint.] MAN. *ego lego,* 38
folijs plenos gustu acerbis.
MAN. *Si helxine, cui Elatine similis dicitur, est (ut ait Marcellus) ea quæ cissam*
pelos dicitur, atq́ eam ob causam post helxinem tractata: sequitur necessariò, ut de ea
quoq́ quæ cissampelos dicitur, scripserit Dioscorides. Et propterea non erat caput il
lud breue, tanquã suppostititium prætermittendum. Nec propterea diuersa res putan
da helxine Dioscoridis, ab helxine Galeni & Pauli, quod hi discutere, Dioscor. di-
xit uentrem soluere: potest enim utraq́ uis eidem adesse, sicuti & alijs multis medica-
mentis. Potest & in alterutro menda, librariorum culpa contigisse.
Cannabis'ue.] MAN. *lego, uel cannabis potius.* 39
Singulari illi uirgæ.] MAN. *lego, à medio caule. nec legitur deinceps.*
Asperum & hirsutum.] MAN. *hæc duo uerba non leguntur in meo codice, sed hoc*

modo: In terram ita annuens, ut uestibus &c.

Cap.40. *Tricena quotidie pota.*] MAN. XXX. *diebus, sed non tricena folia.*

Ad lustrationes et purificationes.] MAN. καθαρμοὺς καὶ αἱμοῤῥαγίας καὶ ἀγνείας. *puto autem inepte accreuisse hæmorrhagias.*

43 *Cum nardo.*] MAN. *codex meus ambiguitatem Marcelli tollit: pro nardo enim rosaceum exiguum legitur.* *Inspergitur.*] MAN. ἐμβρεχομένη.

44 *Et fossis.*] MAN. καὶ τάφοις.

45 *Rectus caulis, æqualis, cubito maior, concauus.*] MAN. *omnia hæc desunt in nouis Dioscoridis uoluminibus.*

46 *Nascitur & in roboribus.*] MAN. *accommodatius Dioscor. uerba hoc pacto conuerteris: Nascitur autem Cilicius in roboribus.* *Ore legi à mulieribus in Cilicia coccũ ex Diosc. uerbis refert Serapion, ut propterea credi possit locum in Dioscoride integrum esse, non uitiatum, ut putauit Marcellus.*

48 MAN. *Nullum hic, sicut & præcedente proximo capite, præter Tragij nomen in meo Dioscoride legitur.*

Nascitur montanis.] M. *Nec uerba hæc leguntur, nulla enim de natalib. mentio.*

50 *Qui uero Euripicus dicitur.*] M. *nõ sic lego, sed hoc pacto, Aethiopicus aũt iũcus.*

Ne soporem faciat.] MAN. καροῖ γὰρ λίαν, *id est, ualde enim soporiferum est.*

51 *Sunt qui muscũ.*] MAN. *Dioscorides meus, sunt qui bryon. nec dicit uocari muscũ.*

52 *Durities.*] MAN. *non durities, sed* κηρία, *lego in meo Dioscoride, id est, fauos: & sic quoq; legit Galenus.*

53 *Frutex exiguus.*] M. ῥαβδίον, *id est, uirga.* *Radicẽ hirsutã.*] MAN. *adde, tenuem, & ellebori nigri.* *In mulso.*] MAN. *lege, in aqua mulsa.* ὑδρομέλιτι.

54 *Intus rubens.*] MAN. *adde, uehementer.*

Concisa hæc & ex aceto imposita.] MAN. *ego lego, attrita cũ aceto & imposita.*

55 *Heliochryson.*] MAN. *Elichryson lego, in titulo & capitis initio.* *Virga est breuis, recta.*] MAN. ῥαβδίον λευκόν. *Arescentes.*] MAN. *lege, aridos.*

56 *Folia incisuris diuisa.*] M. *adde, multis.* *Ad tempus.*] MAN. προσκαίρως.

57 *Per terrã spargitur.*] MAN. *hæc adiecit interpres.* *Origano similis.*] MAN. *adde, maxime.* *Bibitur herba hæc etiam.*] MAN. *legendum ex meo Dioscoride: Et herba ipsa suffitu urinam mouet. nec de potu ulla mentio.*

58 *Ex uetere sullo adipe.*] MAN. *Totum contrarium ego lego, ex recenti uidelicet, & additum, uel ex rosaceo.*

59 *Inscribitur caput hoc de Hierabotane, hoc est, de sacra berba, & in hunc modum incboat: Sacra berba, sunt qui Peristereona uocent.*

Aduersantur serpentibus folia.] MAN. *adde, & radix.*

Bibenda dantur.] MAN. *adde, cum uino.* *Præterea nõ erat ut dubitaret Marcellus, non bene legi tonsillarũ crustas: ita enim in paristhmijs, sicuti in alijs locis, ab acribus atq; acredine nimia ueluti urentibus humoribus, excitari crustæ possunt.*

60 *Nigris adnatis multis.*] M. *nõ multis lego, sed solidis.*

Ventosis et niualibus.] MAN. *adde, & umbrosis.*

In

In Arcadiæ Phæneo.] MAN. ego lego, in Memphide Arcadiæ.
Romani uaccinium.] MAN. uerba interpretis, non Dioscoridis. Vnicum enim est Cap. 61.
Hyacinthi nomen, minimo hominis digito graciliorem.
Additum] MAN. inuenio, uiridem, in noua æditione.
MAN. In capitis initio multa adduntur: sic enim ego lego uerbũ ex uerbo: Mecon 62
rhœas, id est, fluidum papauer. Nomen hoc ex eo habet, quod celeriter florem abijcit.
Et in hordeacea segete.] MAN. desunt nostris exemplaribus hæc uerba.
Caulem lanuginosum.] χοινώδη lego, hoc est, iunceum: non censeo tamen, nam fortè melius legit Marcellus, χνοώδη. *Asperum.*] MAN. inuenio, præter hæc, et rectum. *Vsquedum duæ tantum partes, aut altera supersint.*] MAN. ego lego, donec ad duas reducantur.
Quinetiam inspersum.] MAN. καὶ τὸ αἴτλημα δὲ αὐτῶν αἰτλιαδόν. à uerbo græco αἰτλάω, quod significat haurio. fouere ora dixit Hermolaus.
Destillationes in fauces.] MAN. ῥευματισμοὺς ἀρτηριακοὺς, id est, fluctiones asperæ arteriæ. 63
Hypocistidis, & acaciæ succo.] MAN. lege hypocistidis succo, & acacia. *Contra destillationes in aluum.*] MAN. lege & hic, alui.
Et ubi sopire opus fuerit.] MAN. adiecit hæc uerba interpretis audacia.
Crassescendi.] M. παχυνῶον, id est, crassum potius reddens reliqua quàm crassescens.
Inexpugnabilem somni necessitatem, quã lethargum dicunt, usq; ad mortẽ faciens.] MAN. ποιῶν ληθαργικοὺς καὶ ἀναιρεῖ, id est, lethargicos faciens & interficit.
Male autem definit Marcellus lethargum: inexpugnabilis enim somnus, caros potius dicitur, quàm lethargus. Caros. *In mortario uetere.*] MAN. lego absolute ἐν θυίᾳ. Lethargus. nec scio quare additum, uetere: eam tamen uocem Hermolaus quoq; adiecit.
Aphri Simaca.] MAN. non leguntur hæc quæ sequuntur in nostro codice, ad ea 64
usq; uerba, folia habet. *Et asperas remittentibus urinas.*] MAN. non lego asperas, nec memini alibi legisse ullam urinã dici asperã: sed neq; Serapion eam uocẽ legit.
Si quis autem corniculare hoc papauer.] MAN. Verba hæc & quæ sequũtur ad capitis usq; finem, accreuisse Dioscor. puto, non tam quod in meo codice non leguntur, quàm quod parum sequacia & eius phrasi dissimilia.
MAN. Ex tot huius herbæ nominibus, unum tantum, hoc est, hyoscyamum, quasi 67
porcinam dixeris fabam, in meo lego Dioscor. *Clypeolis in medio obstrusos.*] MAN. περιφραγμένοι ἀσπιδίσκοις, hoc est (ut mihi uidetur) clypeolis septi, nulla medij uel alterius partis mentione. *Ceu Irionis.*] MAN. Erysimon intellige.
Infelicis in usu euentus.] δύσχρηστοι, id est, difficilis usus, uel inutiles.
Est autem fit expressus succus priore illo innocentior.] MAN. ἔστι δὲ βέλτιον τοῦ ὀποῦ τὸ χύλισμα. hoc est, est succus opo melior. In quibus uerbis nõ huius succi ad priorẽ fit cõparatio, sed utriusq; succi ad opon, quem Marcellus liquorẽ appellare consueuit. Esse autem hanc Dioscoridis sententiam, præter eius uerba, hoc in loco etiam quæ paulò infra de utriusq; succi uiribus pariter scribuntur, aperte manifestant. Valere enim utrunq; ait ad acres oculorũ destillationes, & dolores, ad aures dolentes, muliebrium locorũ uitia, podagras, oculorumq; & cæterorũ membrorũ inflammationes.

Ipsa etiam ter quaterue pota.] MAN. nõ ter aut quater, sed tria aut quatuor ego lego folia. MAN. ὄρχεις πεφυσωμένους, id est, inflatos, ut Marcello placet, testes. Nec putauerim uentosum significari ramicem: seorsum enim scribunt medici de ramicum generibus, & de testium tumoribus. Sed nec ulla uis adest hyoscyamo, qua uentosi ramices curari possint, calida & sicca medicamenta desiderantes.

Cap.68. MAN. *Vnicum quoque Psyllij nomen huic herbæ à Dioscoride adscribitur.*

Sed longiora.] MAN. hoc non legitur in meo codice, nec in Serapione. *Fœni modo foliosa surculosaq́ue est.*] MAN. pro omnibus his nihil plus lego quàm χορτώδης, quasi fœnaceum dixeris. *Semen pulicibus simile.*] MAN. lege, in quibus semen pulicibus simile. *Mollire, adstringere.*] MAN. amouenda omnino duo hæc uerba, ceu in bonis exemplaribus non inuenta, nec alijs medicis de Psyllio scribentibus, imò nec ipsi rei conformia. *Conuulsis.*] MAN. σπάσματα lego in meo codice, id est, luxata. Consentit huic lectioni magis quàm alteri Serapion.

Heminis duabus.] MAN. δακτύλοις lego, id est, digitis. sed quia nullus idoneus subiacet sensus, corruptam lectionem omnino puto, & legendum ut legit Marcellus: uolui tamen locum monstrare.

69 *Strychnon nigrum hortensem.*] MAN. capitis initium aliter, ad hunc uidelicet modum lego: Strychnos hortulanus. statimq́ue, caterua illa nominum prætermissa, sequitur, esibilis frutex est.

70 *Per terrã sternũtur.*] M. χαμαικλινεῖς, id est, ad terram inclinant, nõ sternuntur.

71 *Surculosos.*] MAN. στελεχώδεις.

Lentore suo.] MAN. hæc adiecit interpres. *Miscentur.*] MAN. miscetur. *Cortex eius & succus.*] MAN. tacetur cortex in meo codice.

72 *Perisson.*] MAN. lego Persion. *Thrioron.*] MAN. lego, Thryon: nec plura, usq; ad ea uerba, Erucæ folio. *Altitudine quantũ protensa, & reliq.*] MAN. Omnia hæc unico Dioscoridis uerbo respondent, ὀργυιάς.

Nascitur montanis locis.] MAN. additur in meo libro καὶ πλατανώδεσι. id est, ubi Platani nascuntur. Nec adest uerbum quod littoralibus respondeat. Concordat nostræ lectioni Serapion.

73 *Crateas halicacabum uocat.*] MAN. adde, aut calcam. *Angustiora & asperrima.*] MAN. στερεότερα καὶ τραχέα ἰσχυρῶς. hoc est, solidiora, & ualde aspera.

74 MAN. Sic scribit meus Dioscor. Mandragoras, sunt qui Antimelum, qui Dirchæam, qui Circæam ideo uocent, quod radix eius creditur philtron esse, hoc est, ad amores conferre. Reliqua uero tacentur nomina, quæ in Marcelli æditione leguntur.

Pomis ouorũ uitellis æqualibus.] MAN. οὔοις lego, id est, sorbis, nõ ouis: Serapion mespilis. Similibus quoq; melius scribes, quàm æqualibus, ne magnitudo intelligatur.

Morion.] MAN. norion: sed melior fortè Marcelli lectio.

In his.] MAN. lege, & in his.

Quinq; aut sex diebus leniter cõfricata.] MAN. stigmata citra ulcerationẽ delent. Melius, ni fallor, hæc à prioribus disiuncta inuicem cõnectes, hoc modo: Leniter confricata, quinque aut sex diebus stigmata, absque hoc quod ulcerent, delent.

Circun-

Circunsecta,&c.] MAN. adde, multiformiter.

Cammaron.] MAN. Inuenio, Cammoron. & pro Theriophono, Therophonon. Cap.75.

Miscetur oculorũ remedijs, & his quæ somno dolorem leuant.] M. non seorsim hæc lego, sed coniunctim, hoc modo: Miscetur ocularib. medicamentis, quæ dolores tollunt.

Huius tria genera.] MAN. non leguntur hæc in nostris codicibus, sed post duo prima nomina, lycoctoni scilicet & cynoctoni, subditur, Plurimum in Italia &c. 76

Breuiora.] MAN. lego, longiora, sicuti & Hermolaus. Caulem filicis glabro pediculo similem.] MAN. leges clarius, Caulem ut filix, glabrum pediculum.

MAN. Vnicum conij nomẽ huic herbæ adscribit meus Dioscorides, in reliquis cum Marcello satis concordans. 77

Thymion.] MAN. lego, thymalon. 78

In Carbonia Hispaniæ.] MAN. lego, sicuti & Hermolaus, Narbonia.

Post Cynocrambis nomen, quæ sequuntur nomina, in meo Dioscoride nõ uisuntur. 79

Pani commixta.] MAN. ἀρτοποιηθέντα, id est, in panem formata.

Asperioribusq́;.] MAN. lege crassioribus. Lanis plenum.] MAN. nõ lanis, sed lanosa lego natura. Acanthi spinæ.] MAN. lege, hyacinthinis pappis.

Nascitur maritimis locis.] MAN. adde, & in hortis.

Iumenta, quadrupedesq́; omnes.] MAN. ego lego, canes, asinos, mulos, & plurima quadrupeda animalia. Eadem homini.] MAN. ego lego, hominum seruatricem cum uino pota aduersus ferarum morsus.

Aut copiosum in eclegmate.] MAN. lege, aut linctum cum multo melle: ut de gallinaceo uidelicet intelligas fimo. 81

Romani bulbum agrestem.] MAN. ex fide codicis mei melius legeres, sunt qui bulbon agrion scilicet, qui bulbum agrestem: prætermisso Romanorum nomine. 82

Rufo, ἔγκιῤῥον] MAN. de semine legitur πυῤῥὸν, uidendum an utraq; uox rufum significet.

Nondum intra se collecto pure.] MAN. non pure, sed humore lego. 83

MAN. Post hoc caput, in meo Dioscoride legitur caput de Helxine, id est, muralio, lege, parietaria, & post id, de Alsine.

Vnicum huic plantæ nomen adscribitur, p baci uidelicet palustris. 84

Muscus.] MAN. βρύον græce dicitur.

Initium huius capitis aptius, ni fallor, & fidelius leges, reiectis quæ creuerunt nominibus, in hunc modum: Aizoon, hoc est, semperuiuum magnum, nomẽ habuit à sempiterna foliorum uiriditate. In uallari lactaria.] MAN. ὥσπερ τοῦ χαρακίου τιθυμάλλου, id est, sicuti genus tithymali, quod characias uocatur. 85

Addito rosaceo.] MAN. polenta hic quoq; additur in nostro codice.

ὀφθαλμιῶντας.] MAN. non utiq; uerterim, lucis oculorum perturbationes: sed ophthalmiam, quæ latine lippitudo dicitur, patientes.

Ab hoc quoq; capite, præter ἀειζώου minoris, reliqua nomina abijcienda. 86

Colore pallido.] M. χλωρά. Solet autem hanc uocẽ Marcel. uiridia interpretari.

Aliquando autem in hortis.] MAN. hæc non leguntur in meo codice, nec quæ se-

quuntur, usque ad locum, ubi uires narrantur. Male autem esse adiecta, ita apertum est, sicuti discrimen inter portulacæ & oliuæ folia.

Cap. 87. *Nec Veneris hortum, nec aliquo alio nomine ex his quæ sequuntur, inuenio uocari hanc herbam.*

Sensim, leni, & ut sensum fallat, in concauitatem descensu.] M A N. *Duobus tantum Dioscor. uerbis uniuersa hæc series respondet, scilicet* λελυθότως κοῖλον. *Hermolaus satis (ut mihi uidetur) feliciter, imperspicue concauum dixit.*

Præclusa genitalia.] MAN. φύμους τοὺς ἐν αἰδοίοις χαλᾷ. *id est, pudendorũ phymos laxat.*

89 *Rabidorum canum.*] M A N. *absolute hic, sicuti & alibi sæpe, lego canum.*

In gangrænam transeuntibus.] M A N. καὶ γαγγραινικά, *hoc est, & ad gangrænica. nec magis intelligendum de morsibus canis, quàm de alijs ulceribus.*

Cum cera.] M A N. *cum cerote lego, idem tamen sensus.*

90 *Carcinomata.*] M A N. *adde strumas ex meo exemplari, à quibus curandi nomen uulgò adepta est, ut scroffularia dicatur, nunc enim strumas scroffulas dicunt.*

91 *Rectos ramulos &c.*] M A N. *lege, ramulum et folium habet Aparinæ simillimũ.*

92 *Nullum hic nomen, præter primũ lego.* *Dehiscentibus.*] M A N. σχιζόμενα, *id est, scissa.* *Circa urbes et oppida, in aggeribus murorum, & septis.*] M A N. ἐν θριγκοῖς καὶ περὶ τὰς πόλεις. *id est, in sepibus, & circa urbes.*

Vtraq; simili.] M A N. *lego, folia tantummodo.*

In uino dulci.] M A N. *lege, exiguo, pro dulci.*

93 *Apud Galenum lego non Thalientron, sed Thalietrum quoq;.*

94 *Adiectæ sunt huic Bryo, barbaræ omnes illæ uoces, Balliris, Iranis, Gnomeusili.*

Piscium testis.] M A N. *ostracis.*

Capillata herba.] M A N. *mirum cum herbam, ut dicit, non putauerit Marcellus, quare capillata addiderit, herbæ nomen: cum Diosc. simpliciter* τριχώδες *dixerit.*

95 *Præterea candidum, quod in Creta ad terram nascitur.*] M A N. *ego lego: Aliud album: id uero quod in Creta nascitur prope terrã, floridum ualde, & imputridum.*

Venenatis prodesse.] M A N. *Theriacũ esse ait Diosc.* *Idq; crediderunt. et reliqua usq; in finem.*] M A N. *ego sic lego ad literam: Quod nõnulli putarunt esse, quo mulieres utuntur, cum radicula illa sit, æquiuoce uero uocetur phycus.*

96 *Non erat ut laboraret Marcellus, fontalem, in fontinalem mutãdo uocem, si meam Dioscoridis æditionem sequutus fuisset, in qua unicum tantum, potamogiti nomen.*

Habet.] M A N. *lege, est folium.*

98 *Habet hæc folia auicularum pennis similia.*] M A N. νεοττοῦ πτερῷ, *nouellæ uidelicet auis maxime similium. Adde, & adhuc breuiora.*

Asperiorib. agris.] M. ὑποτραχέσι. *parũ igitur potius asperis, quàm asperioribus.*

99 *Denigrat capillum.*] M. *tingit. & pro luteo colore, lege, aureũ.* *Syderatis.*] σφακελίζοντα. *Vlceribus medentur.*] M A N. *lege, uulneribus.*

100 *Sumitur & cum melle.*] M A N. *ego pro copula, &, lego, autem, ut uidelicet ad superiora referatur, quod dicitur.*

Paruumq;

Paruumq́.] MAN. *ego lego, paruo Cymino.* Cap.101.

MAN. *Aparines nomen huic herbæ accreuit, cum sit alterius proprium.* 102

Minora.] MAN. *lege, maiora, codicis mei, Galeni, & rei ipsius testimonio.*

Caulem albicantem.] MAN. *caule carere hanc herbam lego in meo Dioscoride.*

Cubitalis & aliquando.] MAN. *lege absolute, cubitali maior.* 103

Duo tantū nomina huius herbæ legūtur in meo Dioscoride, Epipactis scilicet & 104 *(Elleborine.*

Vnicum & hic lego Capni nomen. 105

Et numerosum undiq; purpureum florem.] MAN. *ego lego, undiq; numerosa: ut scilicet de folijs, non de floribus intelligatur. deinde subijcio, purpureum florem.*

Euulsos palpebrarū pilos.] MAN. *legitur in meo codice* διπλᾶς, *non* τιλθείσας. *id est, duplas, non autem euulsas.*

Qui Libycam.] M. *lege, Libyon: nec aliud præterea nomē, nisi Loti & Trifolij.* 107

Vnum & hic Cytisi nomen. 108

Lotóue aut trifolio.] MAN. *ego lego, aut loto trifolio.*

Et in medijs extante dorso.] MAN. *lego pro his uerbis,* καὶ ῥάχιν ἔχοντα.

Aegyptiacæ fabæ.] MAN. *nō inuenio Aegyptiacæ, sed absolute, fabæ: intelligendum tamen de Aegyptiaca puto.* 109

Milij quantitate.] MAN. *ut milium.*

Vnicum hic Myriophilli nomen inuenio. 110

Per totum densus.] MAN. διάποικιλος, *id est, uarius.*

Non lego hic Conilæ nomen. 111

Semen fœnogræco simile.] MAN. *lego,* τραχήλῳ. *& sic quoq; Hermolaus, colli uertens figura.* 112

Nec buglossi, nec spinæ hic nomen lego, esseq́; hanc uulgarem buglossum puto. 114

Purpureum & luteum.] MAN. *lege, aut, non &.* 115

Chamæmali capitulum, undiq; per orbem &c.] MAN. *Nullum scio Chamæmali capitulum, & propterea lego, aut luteum instar chamæmali, capitulum circunquaque scissum. Multæ huic accreuere medicinæ, ut in uiola ostendemus.*

In phasiolorum clauiculas torquetur.] MAN. *fidelius hoc modo conuerteris, Phasiolum uocant nonnulli: ex eo quod phasiolo in hoc similis est, quod folium quod in summo est,* ἕλικα, *hoc est, clauiculam, capreolum uulgò apud nos uocant, fert.* 116

MAN. *Accreuerunt tot nomina uiolæ.* 117

Medij inter folia coliculi.] MAN. *lege in singulari numero coliculus. Galenus ferè eisdem cum Diosc. uerbis facere hanc uiolam per se et cum polenta, ad calidas phlegmones, ad uentriculi ustiones & oculos dicit: de angina, comitialibus & sedis procidentijs mentionem non faciens. In astere Attico, tacet hæc omnia. Sequitur utroq; capite Galenum, Auicenna. Quare omnia illa adiecta esse asteri puto, quæ his uerbis expreßit Marcellus: Prodest æstuanti stomacho, emplastri modo imposita, prodest & oculorum inflammationibus: & folis uiolis conuenire.*

Bunij tantum nomen in meo Dioscoride lego, propterea turbam reliquam nominū adiectam puto. 119

Et ex eo ramulos plures foliolis tenuibus et floribus plenos.] MAN. *nihil legitur in meo Dioscoride, quod alicui ex his uerbis respondeat.*

Longitudine digitali.] MAN. *lege, crassitudine digitali: & adde, oblongum, ut de caule intelligatur, non de ramulis, quorum nulla est mentio.*

Ad radicem.] MAN. *nec hoc inuenio in meo libro.*

Cap. 120 *Et ramulos.*] MAN. *Ramulorum nomen iterum non lego in meo Dioscor.*

121 *Vnicum & hic Chamæcissi nomen.*

Ramulos.] MAN. *adde, multos, si meo credis Dioscoridi, cui ego certe in hoc loco parum credo: quare enim infrà diceret quatuor aut quinq;?*

Radix est illi gracilis.] MAN. *adde, & alba.*

122 MAN. *In meo codice legitur Chamæleuce: & de ea quoque scribunt Galenus & Paulus, non de Chamæpeuce.*

Sunt qui herbam.] MAN. *desunt hæc omnia ad finem usq; in meo codice.*

123 *Breuissimum est hoc de buglosso caput in meo Dioscoride, ut cui omnia desint, ad ea usq; uerba, Verbasco similia folia habet.*

124 *Rabidorum canum morsibus.*] MAN. κυνόδηκτα *& hic legitur, id est, simpliciter, canum morsibus.*

125 *Radicem longam.*] MAN. *lege breuem.*

Virentem.] MAN. *additum hoc participium ab interprete.*

126 *Caterua hæc nominum huic accreuit Leontopodio.*

Digitalis herba.] MAN. *lego* διδακτυλιαῖον, *hoc est, duorum digitorum.*

Angusta.] MAN. *adde, robusta.*

Lanosa.] MAN. *lego* ὀδωδέστερα, *non* ἐριωδέστερα. *id est, odoratiora, non lanosiora.* *Quasi incisuris diuisa.*] MAN. τετρημένα, *id est, perforata.*

Corpori adalligatam.] MAN. *hoc non lego in meo codice.*

127 *Nomina & hic tria superaddita.*

Radix & succus.] MAN. *tacet hæc duo uerba meus Dioscorides, cogimurq; de coma, non de succo & radice, si ei credimus, id intelligere quod dicitur.*

128 *Ligustrino, uel oleo.*] MAN. *Lilino tantum lego, non etiam Ligustrino.*

129 *Vndecim & hic nomina paulò minus sunt meo Dioscoridi superaddita.*

Quod cum siccatur.] MAN. *lege, ad terram flectitur, & unguibus mortui milui similis redditur.*

Semini.] MAN. *additur in meo codice, puniceus color.*

130 *Vnicum & huic nomen.*

Crassaq;, uerum latiora.] MAN. *lego, uerum crassiora: nec aliquid plus.*

Ad amuleta.] MAN. *lego, ad alexipharmaca: & nihil de amuletis, aut ueneficijs.*

131 *Præter Adianti, solum hic lego Polytrichi nomen.*

Et calculos uesicæ frangit.] MAN. *male additur uesicæ, legendum calculos.*

132 *Duo tantum nomina adscribuntur huic herbæ in meo Dioscoride, Trichomanis uidelicet & Adianti.*

Multo breuius.] MAN. *lege, paruum ualde.*

Romani

Romani Lappam appellant.] M A N. *hæc addidit interpres.* Cap. 133.

Aestate.] M A N. *& hoc additum.*

Aequalia.] M A N. *uel lege uel intellige, similia.*

Incisuris diuisa.] M A N. *lege, incisuras habentia.*

Figura pilularum.] M A N. *lege, ut Platani pilas.*

Tenaci.] M A N. *& hoc addidit Marcellus.*

Aegylopis hic tantum nomen lego. 134

Cytiso.] M A N. *in meo codice legitur Citto.* 136

ἀπὸ γῆς *in meo quoque legitur libro.*

Singularis surculus.] M. φυγάδιον μέλαν, *id est, niger: nec singularis mentio.* 138

Foliola.] M A N. *adde, tria, quatuorúe, quinque aut sex.*

Creuit & hic Smilacis nomen in tot, ut legenti uel numerum recensere sit difficile. 139

Qualis est quem Græci epiphyllida uocant.] M A N. *nihil quod his respondeat inuenio in meo codice, sed tantum* βοτρυώδη.

Leniter in gustu adstringentem.] M A N. ὑποδάκνοντα *lego, id est, leniter mordentem, uel submordacem.*

In fine capitis additur in meo codice, Inciditur etiam ad alexipharmaca, id est, ad ea medicamina quibus arcentur uenena. Alexipharmaca

Supra quem.] M A N. *adde, semper.* 140

Ex innumeris tot nominibus unum syluestris myrti lego. 141

Minus tamen.] M A N. *lege, latius.*

Infragiles.] M A N. *lege, difficiles frangi.*

M A N. *Inter radices non ultima est Rusci radix, quibus ad obstructiones & cien-dam urinam medici utuntur, & propterea in aliquo honore est, quod negauit Marcel.* Rusci radix.

Nomina quæ stephanen sequuntur, in meo Dioscoride non scribuntur. 142

Pondere drachmarum quinque.] M A N. *lego, sex.*

Validioraque.] M A N. ἰσχνότερα, *hoc est, graciliora.* 143

Sexdecim.] M A N. *lege, quindecim.*

Addita & hic omnia nomina, præter Alexandrinam & Chamædaphnen. 144

Singulares, nullisque ramulis.] M A N. *non leguntur hæc uerba in meo Dioscoride.*

Graciles.] M A N. *nec hoc.*

Unico elleborus hic nomine contentus est. 145

Aliqua parte rubro.] M A N. *simpliciter rubro lego in meo Dioscoride.*

Quod mediocriter riget.] M. μετρίως τεταμένος, *hoc est, mediocriter extentus.*

Ab Ethna.] M A N. *lege, ab Enna.*

Faciendæ medicinæ rationem docere.] M. θεραπευτικὴν *lego, id est, curatiuam.*

In sorbitione pultis, aut alicæ.] M A N. *lege, cum multa sorbitione aut succi copia.*

Qui Ectonion.] M A N. *lege, Ecstomon.* 146

Qui Prœtion.] M A N. *tacetur hoc cum reliquis nominibus quæ sequuntur.*

Prœti filias.] M A N. *Prœti sorores legitur in meo codice, sed Marcelli lectio poëtis magis consentanea.*

Semen Cnico simile.] MAN. *additur, & in ipso.*

Cap.147. *Prætermissis reliquis, sic legitur in meo Diosc. Sesamoides magnum elleborum uocant in Anticyra, eo quod in purgationibus elleboro albo misceatur.*

Purgat id superiorẽ uentriculum.] M. *aliter ego legerem ad uerbum, purgat per superiora pituitam & bilem. Galenus primum magnum, secundum album uocauit.*

148 *Purgat.*] MAN. *adde, per inferiora: quia Dioscor. addit κάτω.*

149 *Præter Sycios agrion, id est, syluestris cucumeris nomen, nullũ ex tot quæ à Marcello scribuntur, lego in meo codice.*

Stibij quantum satis sit.] MAN. *additur χρῶσαι, hoc est, ad colorandum.*

Cum oleo.] MAN. *adde, uetere.* *Ex taurino felle.*] M. *lege, aut, non ex.*

Adduntur quædam de domestici cucumeris radice, quæ superaddita à quopiã propriæ commoditatis gratia putanda sunt.

150 *Et hicunicum lego Staphidos agrias nomen. Galenus astaphida uocat.*

Decem aut quindecim.] MAN. *legitur in alijs, decem aut quinq;: sed Marcelli lectionem meliorem puto.*

Malagmatis quæ fouendo sint.] MAN. πυρωτικοῖς. *urentibus uertit Hermol. & rectius quidem mea sententia: caustica enim quadam ui participare scribit Galenus.*

151 *Vnicum & Thapsia nomen habet in meo Dioscoride.*

Gracilior tamẽ caulis eius est.] M. *lego, semẽ: sed uera est Marcelli (ut puto) lectio*

152 *Spartion, non Sparton, legitur in meo Dioscoride: nec præterea nomen aliud.*

Breues.] MAN. *lege, longas.* *Duras.*] *lege, solidas.*

Natiuo lentore infragiles.] MAN. *Vna pro his omnibus uox δυσθραυστοι, id est, ut suprà etiam uertebamus, ad frangendum difficiles.*

154 *Eruptiones.*] MAN. *lege, exanthemata.*

Quod extusa expressaq; superest.] M. *lego ἐκπίεσμα, id est, quod exprimitur.*

Ad exterendas scabies.] MAN. *asperitates lego.*

155 *Capitis huius initium sic ad uerbum lego: Narcissos, nonnulli hunc quoq; sicuti lilium, lirium uocant.*

Multo tamen tenuiora minoraq; & angustiora.] MAN. *lege, tenuia, minoraq; multo & angustiora.*

In medio croceus.] MAN. ἔσωθεν, *id est, intus.* *Porraceum.*] M. πρασίζον.

156 *Vnicum & hic nomen.*

Vellicando polium.] MAN. γναφεῖον. *Frondosus.*] MAN. ἀμφιλαφής.

MAN. *De Gnaphalio scribit Galenus, uocari dicens eo nomine, quod folijs eius mollibus existentibus ad fulloniam uterentur. Aliam tamen rem intellexit, de qua sub eodem nomine, lib. 3. scripsit Dioscor. adstringere eius folia, & propterea dysentericis dari scribens, cũ omnibus huius plantæ partibus purgandi uim adscripserit. Vbi de Gnapho scripserit Galenus, uel de Hippophaë, non inuenio.*

157 *Serpit per terram.*] MAN. χαμαιπετές.

Capitulaq; spinosa.] MAN. *lege, foliola parua, spinosa, capitulaq; pondere leuia.*

158 *Qui crotona.*] MAN. *nullum ex his quæ sequuntur nominibus lego in meo Diosc.*

Mollia.

Mollia.] MAN. *hoc non lego.* *Colligitur.*] MAN. *lege, exprimitur.*

In nullo sanitatis. MAN. *De sanitate nulla hic mentio.*

Fœminarum præterea mammas. MAN. *hoc membrum superiori coniungendum uidetur, ut sit sensus, cum polenta mixtum mammis conducere.*

Romani herbam lactariam.] MAN. *Interpretis sunt omnia hæc, non Dioscoridis, qui à numero Tithymalorum exorditur.* Cap.159.

Ob comæ quam &c.] MAN. *& hæc sunt interpretis uerba.*

Vel à foliorum figura.] MAN. *& hæc.* *Vel à longitudine.*] MAN. *& hæc.*

Secundus fœmina &c.] MAN. *Sequitur, aut Myrtites, quem & Caryten uocant, aut Myrsiniten. reliqua sunt addita.*

Tertius paralius.] MAN. *Sequitur, quem Tithymalida uocant. cætera adiecit interpres. Reliquorum quoque generum nomina tantum scribit Dioscorides.*

Eius quæ uallaris.] M. *Characias.* *Lacteo liquore.*] MAN. *lege, albo.*

Deglutienda sunt.] MAN. *deest, catapotia.*

Condylomata.] MAN. *non lego hæc in hoc loco, legit tamen Serapion.*

Gustu similis est, colore albicante.] MAN. *lego, nam similis. & nihil de gustu aut colore. & sic quoque legisse uidentur Serapion & Hermolaus.*

Annuum fructum inuicem alternantes.] MAN. *aliter ego lego uerbum ex uerbo: Fructum autem fert annuum nuci similem. Serapion, fructum fert ter in anno. Hermolaus, alternis annis.* *Rubentes.*] MAN. *lege, subrubentes.*

Deinceps.] MAN. στιχηδὸν. *Hermolaus, in ordinem uersusque.*

Semen ceu folijs.] MAN. *capitulis lego, non folijs.*

Colligitur ex hac etiam aliorum tithymalorum modo lac.] MAN. *adde, & semen.*

MAN. *Nec illud prætermiserim, in uerbis quæ ex Paulo transtulit Marcellus, insignẽ esse errorẽ. Secundi ordinis in calefaciendo esse tithymalos, qui ordo causticus est. legendũ enim quartũ: quæ enim secundi ordinis sunt, nõ lædunt, nedum quod urant.* Error in uerbis Pauli per Marcell. translatis.

MAN. *Multa mutauit Marcellus ex Theophrasto, & fortè bene: sed notare nobis placuit, quæ secus in nostro Dioscoride legebantur, ut omnibus bene pensatis, integrum sit lectori, eam quæ magis placuerit scripturam sequi.*

ὀπὸν *hoc capite, contra legem quam sibi libro primo statuerat, semper lac Marcellus transfert.* 160

Et hic quoque pro opo reddidit lac, quod licet exigui momenti esse sciam, placuit tamen locum signare. 161

Deuorata.] MAN. *lege, in catapotia.* *Conformatus.*] ἀναληφθεὶς.

Candido lacte.] MAN. *Quis nescit lac candidum? fugisset hanc nugationem, si fideliter uertendo dixisset, candido liquore.* 162

Feruenti aqua aspersum.] MAN. ἀποβραχθεὶς.

Lactis liquore plenus.] MAN. *lege, liquore albo.* 163

MAN. *Vocari hanc herbam spumeum papauer, non inuenio in meo Dioscoride.* 164

Lacte plenos.] MAN. *Mirum est quàm Marcello placuerit lac reddere pro liquore: lego enim & hic* ὀπόν.

Cap.165. MAN. *Adiecta esse huic capiti tot nomina, primum & secundum ostendunt, à radice deducta, cuius uel nullus usus, teste Theophrasto, uel rarior quàm liquoris.*

Aliquando quatuor.] MAN. *hoc non lego.*

Quadantenus pilosos.] MAN. *lege, crassitiem quandam ostendentes.*

Grauissimi odoris.] MAN. *grauis, non grauissimi.* βαρύοσμος.

Eodem modo] MAN. *lege uel intellige, tholi modo.*

Fungosus.] MAN. *lege rarus.* ἀραιός.

Qui tenues habet discurrẽtes uenas.] MAN. *pro tot uerbis lego,* σύριγγας ἔχων λεπτὰς, *id est, tenues habens fistulas.*

166 *Heracliæ, bdelyræ, citocacij, oleaginis, uel oleastelli nomina, non leguntur in meo Dioscoride.*

Amaris.] MAN. *lege, densis & amaris.*

Fauces scarificantibus.] MAN. *lege, arteriam.*

167 *Cnestron.*] MAN. *lege, cestron.*

Id Syri apolinon uocant] MAN. *lege, quod Euboees ætolion uocant.*

Satiuo lino.] MAN. *lege sparto lino.*

Speciosas.] MAN. *adde, & multas.*

In pane pultéue.] MAN. *lege farina aut polenta.*

168 MAN. *Nullum hic nomen præter actes.*

Rotundas quadantenus, inanes.] MAN. *lege, rotundas, subcauas.*

Tria, aut quatuor, aut quinque, aut sex, aut septem.] MAN. *lego solum, tria aut quatuor.*

Ex uirgis.] MAN. *lege, circa uirgas.*

Maioribus incisuris diuisa.] M. *lege,* τμητικώτερα, *hoc est, magis incisa.*

Chamæactis quoq; tot nomina non leguntur in meo Dioscoride.

Refrigerantiq;.] MAN. *abradendum omnino hoc uerbum, calent enim ambæ.*

Radix in uino decocta.] MAN. *adde, in uictu.* πρὸς τὴν δίαιταν.

Oculorum inflammationes.] MAN. *lego absolute, inflammationes.*

Cauernosa.] MAN. νομοφορὰς, *& podagricis opitulantur.*

169 *Porri semen.*] MAN. *lege, prasij, id est, marrubij: non prasi, hoc est, porri.*

Lutei coloris.] MAN. ὠχρὰν, *hoc est, pallidi.*

Exiguo mâlo æqualem.] MAN. *lege, ut exiguum mâlum.*

Tumores omnes.] MAN. *non lego omnes.*

MAN. *Pro eodem habet Marcell. colorem luteũ et pallidũ, quod ego nõ probarim.*

Neq; Aphrorum, neq; Romanorũ nomen lego huius herbæ in meo Dioscoride.

170 *Spondylio.*] MAN. *asphodelo legunt alij.*

In nulla rhaphano foris color niger inspicitur, ait Marcellus: quod falsum esse nemo apud nos hortulanus non nouit.

171 *Qui amaram cucurbitam.*] MAN. σικύαν, *id est, cucumerem, lego. Tacentur autem reliqua sequentia nomina in meo Dioscoride.*

Colocynthidis farctum.] MAN. *intellige interiorem eius partem.*

Stomacho inimica.] MAN. *adde, ualde.*

Nescio unde natum Cedis nomen, & Inuolucri, huic herbæ. Cap.172.

Inania.] M A N. κοῦφα lego, id est, leuis ponderis.

Caudas.] M A N. οὐραγοῦς.

A similitudine lentis quam refert.] M A N. hæc sunt interpretis, nō Dioscoridis. 174

Romani syluestrem &c.] M A N. & hæc addidit interpres. 175

Rimosi corticis.] φλοιοῤῥαγοῦντα.

Additur tot nominibus & Cedrostes in meo codice. 176

In gangrænam phagedænamq; transeuntibus.] M A N. nō transeuntibus, sed secum eos affectus habentibus dixerim. γαγγραινικῶν enim & φαγεδαινικῶν lego.

Quæ de apoplexia quasi Galeni ex Definitionum libro recitantur, nec Galeni sunt, nec suis dogmatis consentiūt. Ea potius sequenda, quæ ex Introductorio sunt accepta, quanquam nec illud Galeni est.

Quæ post Bucranium recitantur nomina, in meo codice non leguntur. 177

Blechnon & Polyrrhizon uocat meus Dioscorides, reliqua tacens nomina. 178

Indicatq; id.] M A N. lege, probatio talis.

Vbi multa arundo & multa filix.] M A N. additur in meo Dios. corones, disparet filix. Putoq; talem aliquando fuisse eius loci sententiam: Radix pota, & cum axungia pro cataplasmate apposita, facit ad eos qui ex arundine uulnerati sunt: cuius probatio talis est: Vbi multa arundo, si ibi coronæ modo per ambitum multam filicem conseras, disparebit arundo: atq; è contrario, si ubi multa filix, multam arundinem conserueris, disparebit filix.

Obliquæ.] M A N. latæ, hoc est πλατεῖαι, non πλάγιαι. 179

Legitur in meo libro, sicuti & in reliquis, Si supergrediatur prægnans, eam abortiri. Placet tamē Marcelli lectio, cui præter Theophrastū & Pliniū, cōsentit etiam (Serapion.

Vnicum hic Polypodij nomen. 180

Præsertimq; quercuum.] M A N. lege, in agrestibus quercus truncis.

Dodrantali altitudine.] M A N. adde, filici simile.

Et hic quoq; unicum dryopteris nomen. 181

In dulci.] M A N. lege, ad dulce uergentes.

Magnitudine.] M A N. ego quoque lego magnitudine. θαλλοῖς. 182

Quo in obsonijs utuntur.] M A N. ego lego, huius flore εἰς τὰ προσοψήματα.

Offulæ.] M A N. κοπτάρια.

Despumato melli.] M A N. lege, cocto.

Tria tantum nomina habuit herba hæc in meo codice, Linozostis, Parthenij & Mercurij. 183

Duplex eius genus est, sexu discernūtur.] M A N. nec ista quoq; in meo leguntur.

Geminatis geniculis.] διγόνατα.

Alarum cauis multis.] M A N. adde, & densis.

Dodrantalem.] M A N. lege, duorum dodrantum. 184

Per interualla disposita, & albescentia.] M. ego lego, per interualla albescentia.

Est cauli folijsq; uis &c.] M. sic ego uerterim ferè ad uerbū: Caulis et folia olerū

u

modo pota, uim habēt ad ciendam aluum. Coctorū uero aqua bilem educit & aquosa.

Cap.185. *Sunt qui Scorpiuron.*] MAN. *adde, à floris figura: & reliqua nomina mitte.*

Candidioraq́;.] MAN. *lege, nigriora.*

Purpurascentem.] MAN. *lego* ὑπόπυῤῥον, *quasi subfuluam.*

Ante accessiones.] MAN. *adde, hora una.*

186 *Sunt & qui hanc Scorpiuron..*] MAN. *hoc non lego.*

187 *Scorpionum ictibus subuenit.*] MAN. *adde,* ἄκρως, *id est, summè & excellenter.*

EX LIBRO QVINTO.

Cap.1. *Cibum in stomacho non continentibus.*] MAN. *lege, stomachicis, ob causam à me non semel redditam.*

Defectis.] MAN. *intellige antea ablatis.* ἀφαιρεθέντα.

Et in uerrucarum genere thymis.] MAN. *Thymos sedis intellige antea ablatos.*

2 *Vsq; ad pubertatem.*] MAN. ἄχρις ἀνθήσεως, *id est, usquedum floreat.*

Minimis acinis.] MAN. *paruis lego, non minimis.*

3 *Innocentior.*] MAN. *lego ad uerbum, minus horum est particeps.*

Ollares & in uinaceis seruatæ.] MAN. ἐκ τῶν στεμφύλων καὶ ἐκ τῶν βικῶν.

Exiguo uino ut uinosæ fiant.] M. *ego legerē, fiunt autem tales paulò post uinosæ.*

Emplastri modo.] *adde, cum sale.*

Adstringendi maiore ui.] MANARD. *ego lego, attenuandi. Serapion consentit Marcello.*

Aut cymini farina.] MAN. *lege, &, non aut.*

In uerrucarū genere quas epinyctidas uocant.] MAN. *lege absolute, epinyctidas. Nullæ enim sunt in uerrucarum genere epinyctides.*

4 *Legenda cum floret.*] MAN. *si flos œnanthe est, frustra dicitur legenda cum floret. Melius igitur leges hoc modo: Oenanthe uocatur syluestris uitis fructus, dum floret reponi debet in fictili &c.*

Gingiuas sanat.] MAN. *adde, cum melle.*

5 *Vehementissime enim urit.*] MAN. ἱκανῶς, *id est, satis.*

ὡραῖοι fructus. *Non accesserim in hac parte Marcello, quod scilicet antiqui medici horæos fructus solum uocent cucurbitas, cucumeres, pepones. Nec in eo, quod diuidi cibum ab oris particula columella dicit, ne si uniuersus descenderit, præfocet: scio enim alios quoque fru-*

Columellæ usus. *ctus ab antiquis medicis dictos horæos: & usus columellæ esse, ad aërem & sputū, non ad cibum.*

6 *Vrinam magis expellit.*] MAN. *non lego magis.*

Vtroq; uitio caret.] MAN. *lego, utrunq; excessum effugit.*

Corpus auget.] MAN. *lege, carnes.*

Vermiculum.] MAN. κιῤῥός.

Aegerrime resoluitur.] MAN. δυσδιάπνευστος, *id est, difficile transpirat uel difflatur.* *Aluum, & in alias partes destillationes.*] M. *ego lego, aluū abstinet, & alias destillationes.* *Molle.*] ἁπαλός.

Et

Et ab infirmitate corporis.⁊ MAN. *ego lego, & his qui ab imbecillitate affliguntur est utile.*

Languentes uenarum pulsus excitat.⁊ MAN. σφυγμῶν ἀναισθητικός. *uerterem ego simpliciter, pulsus excitat.*

Venarum pulsus.⁊ MAN. *& hoc loco pulsus simpliciter leguntur.*

Concoctionem tamen impedit.⁊ MAN. *lege, concoqui ineptum.*

Hadrianum Mamertinumq́.⁊ MAN. *adde, in Sicilia genita.*

Eapropter fallit bibentem.⁊ MAN. *ego lego, neq; latet copiose potum.*

Meatus laxat, laxatisq́; his sensuum cæca excrementa purgat.⁊ MAN. τάς τε αἰσθητὰς ἀποκαθαῖρον ἐκκρίσεις, καὶ ἀδήλως ποροποιῶν. *quæ uerba in alium sensum ego hoc pacto conuerterim: Et ea quæ ad sensum patent purgans excrementa, & occulte meatus adaperiens. ut sit sensus, excrementa ab huius uini potu et aperte, & ea etiam quæ sensum effugit difflatione uacuari.*

Bibitur eodem anno.⁊ MAN. *post annum. Eadem lectio in uino adynamo, scilicet* μετ' ἐνιαυτόν, *& eodem modo utrobiq; legit Hermolaus.*

Priuatim mulieribus.⁊ MAN. *non lego priuatim.* Cap.7.

Sextarijs duobus mellis.⁊ MAN. *lege, sextarijs sex.* 8

Insignis error est, in græcis etiam exemplaribus, hoc cap. à nemine interprete animaduersus: his enim repetitur, decocta nos uti: primo in his quorum aluum mollire uoluerimus, aut uomitũ ciere: secundo in pulsib. pusillis &c. Multa enim sunt quæ subesse errorem in altero eorum locorũ ostendunt. Primũ, quoniã si nõ est alterius quàm decoctæ mulsæ aquæ usus, frustra nõ solum bis, sed etiã semel fuisset adiectum decocta. Deinde, quæ necessitas fuit ei qui iam usum decoctæ dicere incœpisset, nullo alio intercedente sermone, sed alios eiusdem usus narranti, iterũ repetere, nos uti etiam decocta in his qui pusillis sunt pulsibus? Clarius uero detegitur hic error in græcis exemplaribus, sic enim primo loco legimus: χρώμεθα δὲ τῷ ἀφεψημένῳ ἐφ' ὧν *&c. secundo loco* τῷ δὲ ἀφεψημένῳ. *hoc est si quis uerbum uerbo reddat: Vtimur autem cocta in his quibus aluum mollire cupimus &c. cocta autem in his qui paruis sunt pulsibus &c. Quis enim non uideat altero horum locorum errorem euenisse? & pro non decocta, legi decoctam? Vt uero primo loco legendum sit non decocta, facit Galeni autoritas, qui lib.3. de uictu morborũ acutorum, mulsam aquam non decoctam, aluum magis subducere, decoctam magis dicit nutrire. Facilis autem fuit lapsus in græca lingua, à uoce* ἀναφεψημένῳ, *quæ non decoctum, ad* ἀφεψημένῳ, *quæ decoctum significat.* 9 Error insignis etiam in græcis exemplaribus.

Copiosius.⁊ MAN. ἀκρατέστερον. *meracius uertit Hermolaus.*

Hypochondria uocant medici, utrinq; à lateribus uẽtriculi os attingentia loca, dextrum sub quo iecur, sinistrum sub quo lien iacet, nominantes. Celsus præcordia uocauit. Nonnulli temporis huius, ex græca lingua, multa ad latinam interpretati, ilia uocauerunt, non recte, ut puto, quum teste eodem Celso, ilia inferius circa pubem iaceãt. 10 Hypochondria. Præcordia. Ilia.

Bilem & pituitam trahit.⁊ MAN. *lego pituitam tantum, non autem bilem. & eodem modo scribit Paulus.* 11

Miscetur apte malagmatis &c.⁊ MAN. *ego aliter lego, in hunc modum: Apte*

farinæ hordeaceæ miscetur, emplastrisq́; ac malagmatis quæ discutiendi uim habent.

Facit ad exinanitiones, in quem usum tepida infunditur.] M A N. *Accusat hoc loco Barbarũ Marcellus, quod clysteres addiderit, cum poßit hæc aqua & pota exinanire, & per urinam reddi: nimis certe hic uel dormitans, uel ad Hermol. taxandum intentus. Si enim bibatur, quomodo infunditur? alioqui de potu eius ab initio capitis dixerat, quod pituitam educeret: hic uero infundi tepidam ad aluum exinaniendam, calidam ad tormina: quod certe non aliter quàm per clysterem intelligi potest.*

Male Marcellus Hermolaum accusat.

In quem usum feruente ea, fouentur.] M A N. *Marcellus, qui nihil addendum uocibus Dioscor. dixerat, participium* feruente *statim addit. Quod si dixerit, in uoce τοῦ ἑψομένου, feruorem includi: dicet similiter Hermol. in uerbo Infunditur, clysterem intelligi. Quid autem per uerbum πυριᾶν intelligatur à medicis, lib. 1. à nobis est monstratum. Hic addemus, nõ meritò à Marcello reprehendi Hermolaũ, quod saccis aquam claudere uoluerit: hac ratione, quod si rariores sint sacci, effluet: sin densior materia, calorem nõ transmittent. Videmus enim uesicis aquã optime cõtineri, & nedum per eas, sed & per stannea uasa calorẽ liquoris inclusi transfundi. quod cognoscentes Pannones, uasculis ad hoc paratis, decocto herbarũ plenis ad leuãdos dolores utuntur.*

Patrocinatur Hermolao.

Ruellium quoq; non maiore ratione taxat, quod scilicet suffitu dixit, qui absque fumo quo aqua caret, intelligi non potest: poterat enim discere uel à Plinio Marcellus, aquam fumo non carere, si nunquam fumum aquæ uiderat, qui lib. 31. suffiri aquam marinam calidam cum aceto in dolore capitis, docet.

Ruellium defenditur.

Cap. 13 *Adstringit & refrigerat acetum.*] M A N. *adde ex fide nostri codicis, & cibi appetentiam facit.*

Fluentem ex uulneribus sanguinem.] M A N. *ἔναιμον. Sic autem Græci uocant ea quæ cruentis protinus uulneribus imponuntur.*

Inspergitur.] M A N. *hoc non lego.*

15 *Rabidorumq́; canum.*] M A N. *lege, canum, ut aliàs sæpe.*

Exulceratis intestinorum torminibus.] M A N. *μετὰ νομῆς, cum depascentia.*

16 *In confectione Thymoxhalmæ, non lego rutam neq; polentam.*

Operculatum.] *adde, linteolo.*

Non rectè à Marcello definitur arthritis, quæ & latine ab eodem articulorum dolor dicitur, quod sit inflãmatio permanens, male affectis neruis ualidißimos afferens dolores: fit enim & absq; inflammatione, neq; permanens, hoc est diuturna, semper est, nec in neruis fit semper, nec ualidißimos affert dolores. Melius igitur fecisset, si definitionem ex his quæ affert in fine Pauli uerbis elicuisset, quàm ex libro de Definitionibus, perperàm Galeno adscripto, à quo sæpenumero magnam errandi occasionem accepit.

17 *Putrescentes humore gingiuæ.*] M A N. *μυδῶντα οὖλα. labantes Hermolaus.*

Reprimit.] M A N. *στέλλον. Hermolaus, adstringit.*

Quæ in ore exeduntur.] M A N. *σηπεδόνας. putrescentia Hermolaus.*

Solidescit potu eius guttur, callum faucibus obducit.] M A N. *pro gutture & faucibus, unam tantum uocem lego, βρόγχον. ideo ad uerbum sic uerterem, fauces firmat, & callo-*

& callosas facit.

Datur idem utiliter cibum in stomacho non continentibus cruditatibus.] MAN. ego lego, stomachicis, & difficile concoquentibus.

Concrescentibus in uesica calculis.] M. & hic quoque inutiliter additum, in uesica.

Vegetum.] MAN. ὑγιεινὸν, id est, salubre.

Et inueterare.] MAN. ἄγαν. addendum ergo, ualde. Cap. 18.

Neruos non lædit.] MAN. lege, minime neruos lædit.

Vuis mare miscent.] MAN. ego lego, statim post uuæ uindemiam mare miscent. 19

Alij paßis prius factis uuis mare miscent.] MAN. ego lego, passas uuas in uasis mari profundunt.

Demissa.] MAN. lego, laxa facito, id est, χάλασον. 20

Sextarijs decem.] MAN. lego, duodecim.

Spissandi uim.] MAN. ἔστι δὲ στυπτικὸς, hoc est, adstringendi habet uim.

Non excessura tamen sunt pira maturitatis suæ modum.] MAN. aliter loqui uide- 23
tur Diosc. & hoc pacto ad uerbum: Non admodum autem matura sint pira.

Acerbo sapore sunt.] στρυφνοί.

Simpliciter aut ad tertias.] MAN. non lego simpliciter. 25

Concoctiones à cibo potum.] MAN. aliter meus Dioscorides, & sic ad uerbum: 26
Vtile non febrientibus ad uentriculi cōcoctiones doloresque superbibitum, ad humidas quoque aluos & intestinorum difficultates.

Nigræ myrti.] MAN. Tanti est apud me fides in hoc interpretandi munere, ut etiã 27
si crederem Dioscoridem nigras myrti baccas intellexisse, non recedendum tamen à uerbis eius iudicarem, quæ sunt, Myrta, hoc est, myrti baccas nigras, quæ maturitatem excesserint, accipito. Quod tamen putem non de nigra tantum, sed simpliciter de quauis loquutum: faciunt uerba quibus capite sequenti utitur, ubi de nigra intelligens, aperte eam demonstrauit dicens, Nigræ myrti ramulos &c.

Tusarum modio.] MAN. χοίνικι.

In stomachum & aluum destillationes.] MAN. ῥευματιζομένῳ τῷ στομάχῳ καὶ κοιλίᾳ. id est, uentriculo & uentri rheumatismum patientibus.

Fœminarum fluctionibus.] MAN. ῥοῦν simpliciter scribit Dioscorides, id est, fluctionibus.

Sistunt in eum destillationes.] MAN. fidelius, tametsi non adeò eleganter, quispiam 29
hæc omnia hoc pacto (ni fallor) conuerterit: Stomachi fluctionem iuuant, intestinorum, uesicæ, sanguinis eruptiones, in uniuersum autem & rheumatica uniuersa ulcera fota, ad cicatricem ducunt.

Incorruptum.] MAN. lege difficilem mutari.. 31

Ex Aegyptia fico.] MAN. sycomorum intellige.

Acerrimum.] MAN. acre.

Paßim.] MAN. aduerbium hoc addidit interpres. 32

Narium destillationibus. MAN. καταῤῥιζομένοις, id est, fluctione laborantibus naribus.

Nigra.] MAN. *lege, nigrescentia.*

Cap.34 *Conficiuntur uina.*] MAN. *adde, picea.*

Nuper cæsam.] MAN. *adde scissam, σχίζοντας. assulatim transfert Hermolaus.*

Exudati humoris.] MAN. *hoc non legitur in meo Dioscoride, sed ex ductu sermonis, non humorem apponendum, sed lignum iudico.*

Adstringunt.] MAN. *adde, parum.*

Cutem subeuntibus aquis.] MAN. *hoc non inuenio.*

36 *Aceti sextarios sex.*] MAN. *pro aceto, lego mustum: sed fortè uerior fuit Marcelli lectio.*

In musti sextarios uiginti.] MAN. *lege, sex.*

38 *Et ex gelu contractam corporis noxam.*] MAN. *fideliter, & uno uerbo poterat reddere, perfrictionibus. καταψύξεις enim tantum ait Dioscorides.*

Cum pyrethro herba.] MAN. *cum pyrethro simpliciter dixit Diosc.*

MAN. *Vbi de uino ex hircina origano concinnata legitur, In linteolo: adde, laxo.*

Torminibus, inflationibus.] MAN. *hoc loco non lego, inflationibus.*

40 *Anisi uero tres.*] MAN. *pro aniso, lege, anethi.*

Idem hoc uinum.] MAN. *non reperi hæc uerba in meo Dioscoride.*

41 *Lienem minuit.*] MAN. *lege, lienis craßitiem attenuat.*

Apij seminis.] MAN. *adde, montani.*

Soluendis inflationibus accommodatum.] MAN. *εὔπνους. halitum oris commendans, Hermolaus. Ego, facile spirantes, conuerterim.*

MAN. *In Elleborite ubi legit, In marinæ aquæ duodecim quindecim'ue congios, ego lego quindecim aut quatuordecim.*

Odorati iunci drachmas triginta.] MAN. *lego hic & in calamo uncias.*

In Scammonite ubi legit Marcellus drachmas quinque, ego lego quindecim.

42 *Intus candido.*] MAN. *lege, albiore.*

Maculis alabastritæ lapidi similibus.] MAN. *διαφύσεις ἔχοντα ζωφορεῖς ὀνυχίτῃ λίθῳ. id est, lineas habens onychiti lapidi similes.*

Maculas lineis similes.] MAN. *lege, uenas zonis similes.*

Fauilla.] MAN. *λιγνύος. ut fortè magis proprie fuliginem Hermol. reddiderit.*

Et cameris.] MAN. *τῇ κορυφῇ, hoc est, summitati.*

Coquitur Cadmia.] MAN. *lege, uritur.*

43 *Alterum candidißimum.*] MAN. *λεῖον lego, id est, leue. Marcellus λευκὸν legit, debuitque propterea album uel candidum, non candidißimum dicere.*

Opplendi.] MAN. *προσαπλαστικὴν, quæ uox aliud significat, quàm opplere, quod nescio etiam quare differat ab eo quod est explere. quã uim & superius huic pompholygi attribuerat Hermolaus cõglutinandi, nos eandem uim cum emplastice credimus, de qua suprà abunde diximus.*

Est præter hæc in genere leniter crustas obducentium.] MAN. *hæc nec lego, nec legenda aliquo pacto puto: nulla enim res frigida crustas facere in cute potest.*

Lentis carbonibus.] MAN. *lege, tenuibus & leuibus.*

Aut lentiscum.] MAN. *lege, aut herbã schœnon. Puto tamẽ in græco quoque βοτάνην*

non

non recte additam, id est, herbam.

Exiguis granis quibus constat &c.] MAN. *lege, milij forma exiguus, & grauis.* Cap. 45.

Et adstringit.] MAN. *hoc non lego in meo codice.*

Egregie erodens.] MAN. δάκνον, *mordens scilicet: quod certe minus est, ut primo etiam libro monui.*

Trium obolorum.] MAN. *lege, quatuor.*

Papularum eruptiones.] MAN. *lege, exanthemata.*

Vulgari ære.] MAN. *hoc non lego.* 46

Adstringendi reprimendiq;.] MAN. *lego* στυπτικὴν *solum.*

Colore fauillæ.] MAN. *lege, cineris.* 47

Contra intestinorum tormina.] MAN. *adde, cœliacos.* 48

Donec nulla supersit nigredo.] MAN. ἐφίσηται. *clarius supernatet dixeris, ut Hermolaus.* 50

Sub manib. paulatim in loco uacuo.] MAN. *lego,* ἐπιχέοντες, *hoc est, infundẽtes.*

Opplere.] M. *hic quoq; pro uerbo* παρεμπλάττειν, *redditur opplere, quum tamen subdat Dios.* πληροῦν, *quod ipse Marc. uertit explere, sicq; uideatur idem bis dixisse.*

Sine exulceratione.] MAN. ἐσχαροῦν, *id est, absque eo quod escharas, id est, crustas ignis modo excitet.*

Validissimo igni.] MAN. *lego,* ὄξει, *id est, aceto, ut Hermolaus: non* ὀξεῖ, *id est, ualidissimo.* 51

Vitri modo pellucidum.] M. ὑελίζουσα, *id est, uitrũ referens, nulla lucis mentione.* 52

Sunt etiam qui quod oculos dilatet, platyophthalmon.] MAN. *lego pro his omnibus ferè hæc uerba: Hoc nonnulli Stibi, alij Platyophthalmon: sunt etiam qui Larbason uocent. Vim habet &c.* 53

Est illi uis opplere.] MAN. ἐμπλαστικὴν *hic quoq; uim lego: quam qualis sit, suprà Galeni testimonio ostendi.*

Quæ ad Coryci Sebastiam foditur.] MAN. *lege, quæ apud Corycum & Sebastiam inuenitur.* 54

Helcysma.] MAN. *lege, enclysma, uel encauma.* 55

Cocta.] MAN. χονδρομένης. 56

Puteolis & Bais.] MAN. *non leguntur hæc in meo Dioscoride.*

Spissare, adstringere.] MAN. *lege uel intellige,* στυπτικήν.

Fossilis salis drachmas quinq;.] MAN. *lege, uncias.*

Sedis itidem cicatricibus.] MAN. *lege, fœdis.*

Tum diuidenda.] MAN. *lege, formanda.* ἀναπλάσσειν. 57

Per opplendi uim.] MAN. *hic quoq; emplasticam opus est intelligere.*

Virente.] MAN. πρασίζουσα. 58

Vlcera extergit.] MAN. *lege, cicatrices.* οὐλῶν.

Leniterq; cum erosione aliqua exedit.] MAN. *leges meo iudicio, & uerbis Dioscoridis, & rei ipsi accommodatius, hoc modo: Leniter exedit cum quadam mordacitate.*

Et cœruleus color aliquis est, qui æqualiter communicato sibi eo colore splendet.] 59

MAN. *nescio quo pacto uerbis Dioscoridis hæc respondere possint: ea sunt huiusmodi:* τὸ χρῶμα κυάνεον ὁμαλόν τε ἄγαν. *quæ in hunc sensum quispiam uerterit: Cæruleus color, æqualisq́; ualde.*

Et genere eorum est quæ in medicina alendis tantum palpebrarum pilis usum habent.] MAN. *hic quoque exclusionis nota addita: sic enim ad uerbum loquitur Dioscorides: Est ex eorum numero quæ palpebrarum augent pilos.*

Cap.60. *Eligenda harena illa est quæ crassissima.*] MAN. *ad cæruleum ipsum, non ad harenam refert Hermolaus. & pro crassissima, saturatum uehementer colore nominis sui, reddidit. cui & ego in hac parte consenserim.*

61 *Spumæ modo.*] MAN. *Dioscor. ueluti* ἔκβρασμα *est. Indicarum harundinũ pullulum uocat Hermolaus, quod & mihi magis probatur.* ἐκβράζω *enim uerbum emittere significat.*

62 *Vndiq́; lutea.*] MAN. *addidit Diosc.* κατακόρου δὲ. *saturatũ uertit Hermolaus.*

Adstringere.] *hoc non lego, hoc est,* στυπτικὴν, *sed* σηπτικήν.

Deijcere.] MAN. σκεδαστικήν.

Collectiones.] MAN. *lego, phlegmonas, id est, inflammationes.*

63 *Minio.*] MAN. *Amineo scribit Dioscorides. An uero Græcis sit ammion, quod Latinis minium, alibi declarauimus.*

Floridum.] MAN. *lege, floridissimum.*

Pustulas.] MAN. *exanthemata scribit Dioscor. quam uocem consueuit Marcellus uertere, eruptiones pituitæ.*

64 *Lini ue decocto.*] MAN. *lego selini, hoc est, apij.*

Quinetiam minutissima auri ramenta.] MAN. *hæc uerba non lego in meo Dioscoride, & propterea supposititia puto.*

66 *Carthaginensis.*] MAN. *Carchedonice.*

67 *Quinetiam.*] MAN. *hic desunt uerba sequentia, Antidotis quoq́; miscetur.*

68 *Quidam etiam mutata tantum.*] MAN. *aliter lego totam hanc partem: Quidam stalacticon, pecton, hephton, aracton, lonchoton.*

Quod ab Hispanis etiam lonchoton.] MAN. *lege, ab alijs lonchoton dictum.*

69 *Repurgare.*] MAN. *hoc non lego in meo codice.*

Exulcerare.] MAN. *lego eschara, id est, crustas excitare.*

70 *Sanguineo colore.*] MAN. *milti, hoc est, rubricæ, non sanguinis lego.*

71 *In suo genere.*] MAN. *hæc adiecit interpres.*

72 *Leuorem habet.*] MAN. *adde, pura est.*

73 *Grauans enim sory olfactu uirus mittit, eoq́; nauseam cit.*] MAN. *multa de suo addidit Marcel.* βρωμωδέστερον *tantũ, hoc est, uirosius, & nauseam facere dicit Diosc.*

Pinguéq́; est.] MAN. *lege suppingue.*

Potuq́; aut olfactu.] MAN. *lege, dum deglutitur.*

Quod autem fractum non minus quàm Misy splendet.] MAN. *aliter lego, hoc uidelicet modo: Quod autem non splendet dum frangitur consimiliter Misy. Marcelli tamen lectionem puto meliorem.*

Coctis

Coctis quæ cocta non sunt.] MAN. *lege uel intellige, ustis quæ usta non sunt.*

Quæcunque cruda humore aliquo resolui possunt.] MAN. *multa & hic sensum mutantia. Verba Dioscoridis sunt:* ὅσα ὠμὰ ὄντα λύεται. *id est, quæcunque cruda dum sunt, dissoluuntur.*

In fornacibus quæ aureæ dicuntur.] MAN. *lege, quæ areæ.* Cap.74.

In fornaces foueas dictas.] MAN. *lege, in foueas, tacitis fornacibus.*

Expers alterius naturæ auripigmentum est.] MAN. *Coniungenda hæc pars præcedentibus est, ut scilicet & hæc sit nota boni auripigmenti, alteram rem non habere secum commixtam. Lege igitur, Et expers alterius naturæ existit.* 75

Glandium modo concretum, pallidum, Sandarachæ colore glebosum.] MAN. *ego lego,* βωλώδης, *hoc est, glebosum. atque colore Sandarachæ, nulla palloris aut glandis mentione.*

Habet exedendi uim.] σηπτικήν. *de ui septica alibi diximus.*

Ad satietatem flammeo colore rufescit.] MAN. καθ' ἀκορῆ πυῤῥόν. *hoc est, ad satietatem rufo.* 76

Fragilem.] MAN. *adde, conteri facilem.*

Sulphuris uirus.] MAN. *lege, sulphuream spirationem habentem.*

Quod ualidissime adstringit.] MAN. *adde,* βαρύοζος, *hoc est, graue olens.* 77

Bullosumque est.] *Id est,* πομφολυγώδης. *quod fortè quis pompholygi, id est, tuthiæ uocatæ similis, conuerterit.*

Natione perfertur alijs.] MAN. *fidelius quispiam & hoc alio modo uerterit, dicens, Et genere ex Melo uel Aegypto.*

Quodque sine asperitate &c.] M. *Ego inuenio, æquale, & omni ex parte succosum.*

Cum quodam igniculo caloris.] MAN. *lego,* καὶ τυρῶδες ἀποπνέουσαν. *hoc est, quod caseum spirat, id est, redolet.*

Brassicæ succo.] MAN. *lege, folijs.*

Ex aqua illita.] MAN. καταιονούμεναι, *hoc est, perfusæ.*

Inunguntur.] MAN. *adde œdemata, id est, laxi & indolorosi tumores.*

Ad nartum mucum, & in subiectas partes destillationes.] MAN. *lege, ad coryzam & catarrhum. grauedinem & destillationem uocat Celsus.* 78

Podagræ eo ex aqua.] MAN. *adde, cum nitro.*

Veternosis.] MAN. *lege, lethargicis.*

Leuissimus.] MAN. *ualde leuis.* 79

Fistulosus.] MAN. πολύκενον *lego, multiforus.*

Nec in attritu harenosus.] MAN. ἄλιθον, *id est, illapidosus.*

Candidissimus.] MAN. *lege, albus.*

Tateon.] MAN. *lego, Tapeon, aut Tritæon, aut Gantæon.* 80

Subeuntium cutem aquarum tumores.] MAN. *uerba Diosc. sunt: Et ad hydropicorum œdemata. quorum alius sensus est, ut norunt medici, quàm qui à Marcello exprimitur.*

Calentes ijdem &c.] MAN. πυρίαι, *id est, fomentum per ipsos, ait Dioscorides.*

Cum polenta.] MAN. *adde uel intellige, usti.* κεκαυμένοι *enim ait Dioscorides.*

Crabrones. ⁊ MAN. *ego quoq; lego τενθρηδόνας, ut Hermolaus.*

Et capitis ulcera quæ psydracia, & quæ thymos appellant. ⁊ MAN. *tutius & fidelius legeris hoc pacto: & ad capitis psydracia, thymosq; & phymata. Non enim sunt capitis ulcera thymi, sicuti neq; psydracia sunt ulcera.*

Tubercula quos dothienas uocant, & testium tumores discutiunt. ⁊ MAN. *sic lego ad uerbum: Cum uua passa, aut suillo adipe, aut melle, dothienas discutiũt. Et testium œdemata cum origano & fermento citius maturant.*

Sugillata. ⁊ MAN. *adde faciei.*

Podagris. ⁊ MAN. *adde, similiter.*

Cap.12. *Contra exulcerata intestinorum tormina.* ⁊ MAN. *adde, depascentia.*

83 *Defertur Nilo.* ⁊ MAN. καταῤῥεῖ, *defluit.*

Innatat & paludibus. ⁊ MAN. *Innatat uero paludibus.*

Maiore in gustu &c. ⁊ MAN. *lege, & maiore. Videbuntur hæc leuiuscula, sed si quis diligenter aduerterit, uidebit non sine causa notata.*

Defluente colore. ⁊ MAN. *hoc non lego, sed* ἐκ μέρους, *id est, ut mihi uidetur, per partes aqua etiam diluitur.*

σμήγματα. *Ex his quæ exterendo sunt.* ⁊ MAN. σμήγμασι. *Sunt autem* σμήγματα, *quæcunque purgant & emaculant faciem.*

84 *Fistulosum.* ⁊ MAN. *lego, perforatum, quod mihi aliud est quàm fistulosum.*

Ex alto in summũ euocandi. ⁊ MAN. μετασυγκριτικήν. *Quæ uero hæc sint, Galenus docet lib. 4. Methodi curatiuæ.*

Quale quod ex bunis. ⁊ MAN. *Si eisdem locis nitrum & nitri spuma nascitur, ut Marcellus ipse testatur, quum nulla sit inter tot natales spumæ bunorum mentio, melius erat hoc loco colles intellexisse.*

85 *Spumosa.* ⁊ MAN. *lego, aut spumosa.*

Amplius tamen id nitrum nitriq; spuma possunt. ⁊ MAN. *Non lego hoc loco, nitriq; spuma.*

Aut cum decocto. ⁊ MAN. *inuenio in meo codice, aut cum hepsemate, id est, sapa.*

Aut anisi. ⁊ MAN. *hoc non lego.*

Exterendo & extenuando. ⁊ MAN. *lege, ad lepras.*

Cum resina excepta sanant. ⁊ MAN. *non lego sanant, sed aperiunt.*

86 *Validissime adurere.* ⁊ MAN. *lego ualde. Adde, septicen uim, de qua sæpe.*

Panos. ⁊ MAN. *adde, & tubercula.*

Lauatur cremata fex. ⁊ MAN. *Adiecit hæc Marcellus. quare enim dixerit hic lauari, quũ docuerit superius ablui, ut pompholygas? lege igitur, Lota uero miscetur.*

Albugines. ⁊ MAN. *lego,* ἀχλῦς, *id est, obtusam aciem.*

87 *Candorem.* ⁊ MAN. *lege, summam albedinem.*

Vulgari albo lapide. ⁊ M. χυδαίας μαρμάρου, *id est, uilis et cõmunis marmoris.*

88 *Glutinat.* ⁊ MAN. *Emplasticen uim habere dicit Diosc. quam opplendi alibi uocat Marcellus, & nos aliam esse non semel ostendimus.*

89 MAN. πτώματα *lego, & casus intelligo in eo spatio quod uacuũ Marcel. reliquit.*

Sine

Sine pondere.] MAN. *lege, leue.* Cap.90.

Fistulosum.] *lego,* πολύκονον, *id est, multis uacuitatibus, uel foraminulentum.*

Bembico.] MAN. *lege, Besbico.*

Ad exterendum & inducendum liuorem.] MAN. *ad smegmata dixit Dioscorides, cui uoci tot reddit Marcellus.*

In Cappadocia.] MAN. *lege, in Galatia.* 91

Et cremijs.] MAN. *lege,* χορταρίοις.

Inani.] MAN. πολυκρίνῳ, *id est, multiforo, fistulosum proximo capite Marcellus intellexit.*

Recentes.] MAN. *lege, nouæ, alio sensu: possunt enim aliquæ spongiæ nouæ esse, quæ longo tamen antea tempore euulsæ sint.* 92

Omnes tamen præclusa ulcera callosq; aperiunt.] MAN. *totam hanc partem fidelius quispiam hoc pacto conuerterit: Præclusa ulcera & callos dirimunt, siccæ lino colligatæ, linamentiq; modo impositæ. Rheumatica uero ueluti depascentia, & antiqua ulcera exiccant, si nouæ, siccæ & uacuæ apponantur, sanguinisq; compescunt eruptiones. Ex aceto autem crematæ ad siccas lippitudines faciunt.*

Crematarum cinis.] MAN. *hoc addidit Marcellus Dioscoridi. ustas simpliciter dixit. non quicquid tamen uritur, usqueadeò uritur ut cinis fiat. Refert Galenus chirurgum quendam ea utentem ita calida post ustionem, ut & crustam, ignis modo excitaret, & pro operimento esset, quod non bene potest de cinere intelligi.*

Veluti candens ferrum.] MAN. *nulla in Dioscoride ferri mentio.* 93

Sandarachæq;.] MAN. *lege, antherico.*

Aut Sandyci.] MAN. *adde, saturæ.*

Et ad cicatricem perducit.] MAN. *lege, & cicatrices, scilicet implet.*

Inæquali coloris concretione.] MAN. ὀκβύτως τῇ συγκρίσει τοῦ σώματος. *Hermol. nec corporis portione ponderosus. Ego, non robusta corporis concretione.* 94

Candidas siquidem.] MAN. *non lego siquidem, sed* δὲ, *hoc est, autem: diuerso, ut clarum est, sensu.*

Rufescat.] MAN. *adde, magis.*

Crustas inducit.] MAN. ποσῶς, *id est, aliquantisper.*

Et ambustis cum cera medetur.] MAN. *Cum urendi uim habeat, mirum est quod, ut Achillis lancea, ambustis medeatur. Lego in meo Dioscoride,* καταπλασμάτων. *Nullo sensu Marcellus legisse uidetur* καταλιμμάτων. *Galenus uehementer exiccare, adstringereq; aliquatenus, & mordere.*

Purgat cum melle malefica.] MAN. *lego,* θηριώδη, *fera uertit Hermolaus.* 95

Rubens.] MAN. κατακόρως, *colore nominis sui egregie infectus, uertit Hermolaus, hoc est, sanguinis.* 97

Pondus amiserit.] MAN. *lege, mediocriter leuis.*

MAN. πρόπτωσις *definitur à Paulo Aegineta casus uueæ tunicæ, facta aut excesa cornea. Procidentiam autem totius oculi, uocat* ἐκπιεσμόν.

Nascitur in Lycia.] MAN. *lege, in Cilicia, nō damno tamen Marcelli lectionem.* 99

Cap.100 *De Morochtho. In teneris corporis partibus.*] MAN. *ego lego, tenera ulcera.*

Ibidem in Thyite. Qui, quod eo medicinalia mortaria fiunt, nomen inuenit.] *Hæc addidit Marcellus. Alioqui mollior uidetur, quàm ut idoneus mortarijs sit.*

Erodit ualidissime.] MAN. *lego, ἀναδάκνουσι σφόδρα, id est, uehementer mordicans.*

Præcipua.] MAN. *hoc adiectiuum adiecit interpres.*

In Iaspide. Alius glaciem repræsentat saliuæ similis.] MAN. *lege, alius crystallinus, pituitæ similis.*

Calai gemmæ similis.] MAN. *adde, colore.*

MAN. *Inter Iaspidis uires detegere eum furta scribit meus Dioscorides, sicuti & Hermolai exemplaria: quod ut superstitiosum reliquit (puto) Marcellus.*

In Ophite. Graui enim odore.] MAN. *grauem dicit meus Dioscorides, non habita odoris mentione, ut de pondere opus sit intelligere.*

In Ostracite. In leuiganda cute.] MAN. *pilis uidelicet amouendis.*

Drachmarum duarum pondere.] MAN. *lege unius.*

Quinetiam si quis quatuor diebus &c.] *hic lego, duarum drachmarum pondere.*

In Smyride. Exterendo & exedendo.] MAN. *septas & causticas lego.*

In Geode. Quem quoniam terram intra se amplexus est, Græci.] MAN. *hæc omnia sunt interpretis, non Dioscoridis uerba.*

101 *Præcipuam & supremam.*] MAN. *ἀνωτάτω. intelligo cõmunissimam atque (ut ita dixerim) generalissimam, & omni terræ communiter conuenientem.*

In Eretriæ uiribus, lego etiam molliendi.

In Pignite. Crassiores habet glebas.] MAN. *lege crassas.*

Marinarum testarum cinis.] MAN. *lege, ostraca ex fornacibus ualde assa.*

In Melia. Viridibus emplastris.] MAN. *lego δυνάμεσι, id est, potestatibus.*

In Ampelite. Reprobanda è diuerso cinerulenta.] MAN. *adde, alba.*

103 *Melan.*] MAN. *lege melan quo scribimus.*

Gummi pondo.] MAN. *lege, uncia una.*

Et atramenti sutorij tantundem.] MAN. *ego lego, Taurini glutinis unciam unam semis, chalcanthi unciam unam semis.*

EX LIBRO SEXTO

Ex præfatione. *Aut oblata occasione &c.*] MAN. *Aliter meo iudicio fidelius & plenius quispiam hoc pacto uerterit: Aut ea materia quæ iuuamenti gratia infirmis præcipue offerri uidetur, ut absinthio &c. Et est sensus, malum ueneni odorem auferri nõ solum aromatibus, sed his etiam medicamentis quæ odorata cum sint, iuuamenti gratia dari cõsueuerũt, hocque præcipue falli eos, qui quũ imbecillitate aliqua molestentur, eius pellendæ causa hæc medicamenta accipiũt. Vides enim quæcunque hic enumerantur, esse uehementer odorata, ut præter ductum uerborum ex ipsis rebus possis intelligere, ad id quod prius de malo uenenorum odore dictum fuerat, hæc referri.*

Asperiore uino.] MAN. *σκληροῖς, id est, duris uel potentibus.*

Aut alijs quæ passim in cibo dantur, uenena illa compinsentes.] MAN. *ego lego,*

aut

aut pharmacis, aut alijs quæ offeruntur, compinsentes.

Difficillime corripiuntur à stomacho postea cæteræ qualitates.] MAN. *ego lego* ἀπεπτότατοι, *& intelligo, difficillime concoqui cæteras qualitates. Si uero Paulum Æginetam sequuti legamus,* ἀκατάληπτοι, *intelligemus non apprehendi cæteras qualitates.*

Et honeste.] MAN. καλῶς. *magis mihi quadrat aduerbium, bene, uel recte: ut sit sensus, bene se habere, ut imbecillibus ea caueamus, quæ uenefici, quasi auxilij gratia bibenda offerunt.*

Aut Nepetæ foliorum.] MAN. *lego hic, aut milti, quæ Lemnium sigillum, idem pondus cum uino.*

Grauitate halitus.] MAN. βρώμου, *id est, uiru & ueluti sanie. halitus autem nullo pacto potest huic loco conuenire.*

Vertigines.] MAN. *lege, obtenebrationes.* σκοτοῦσθαι.

Elanguescere.] MAN. παρίεσθαι, *id est, ut mihi uidetur, resolutionem pati.*

Et toto corpore eroderi.] MAN. ὀδαξεῖσθαι. *pruritum pati, libentius uerterim. Qui enim potest à re tam uehementis frigoris uniuersum erodi corpus?*

Eoq; magis quod alijs quæ uenenis superueniunt.] MAN. *Aliter, & (ni fallor) fidelius quispiam sic transtulerit: Et præcipue quoniam alijs quoq; superuenientibus affectionibus hæc sunt communia.*

Oportet sanè.] MAN. *lege, Licet aliquo modo cognoscere, si ad ea quis respexerit, quæ sumus edocturi.*

Rubeta rana.] MAN. *adde, leuis.*

Lacti mixtum coagulum.] MAN. *lege, coagulatum lac.*

Auripigmentum, sandaracha.] MAN. *lego, sandarachæ duæ.*

Pota à balneo, cursu, laboriosisq; exercitijs &c.] MAN. *ego lego, uinum copiosum simul à balneo potum, aut dulce, aut frigidum. Legendum tamen puto in fine, passum, aut frigida scilicet aqua.*

Asperrime omniū.] M. *hoc adiecit interpres. difficillimas tantum dixit Diosc.* Cap.i.

Ciborum ueluti ex repletione fastidijs.] MAN. *omnibus his uerbis unicum Dioscoridis uerbum* ἄσαις *reddidit Marcellus.*

Erodendaq;.] MAN. ἐκνίψαι. *lege igitur, & eluenda.*

Fouere.] MAN. καταπλάσσοντας. *uerte, cataplasmata facere.*

Fomenta.] MAN. *hic quoq; lege, cataplasmata.*

Vitalioribus partibus inhærens.] MAN. *lege, principibus.*

Post aliquod tempus.] M. χρονισθέντωμα. *moue ergo, aliquod. Paulus, postremo.*

Dolores earum inflammationum.] MAN. *lege, difficillimas inflammationes.*

Vtile interim est præter hæc.] MAN. *lege, in hoc tempore utile est. Paulus hic addit, postea.*

Carnes hœdorum.] MAN. *adde, agnorum. Paulus, ouium.*

In passi drachma.] MAN. *manifestarius hic error. Quomodo enim octo terrestrium rerum drachmæ, unica liquoris drachma dissolui poterunt?*

Cap.3. *Graue olenti nitro.*] MAN. *lego, βρωμώδει.*

4 *Linguæ inflammatio.*] MAN. *adde, & mentis impedimentum. sic legit Auicenna. Paulus, ut Marcellus. aliqui utrunque.*

5 *Aut urtica ureretur.*] MAN. *ἐρεθιζομένοις, id est, irritatis.*

Erodentur interanea.] MAN. *lege, mordentur.*

Inualescat malum.] MAN. *lege, uenenum.*

Intestinorum inundationes.] MAN. *hæc adiecit interpres.*

6 *Vniuersa & sine interspiratione.*] MAN. *lego ἀθρόα pro tot uerbis.*

Passum.] MAN. *lege, dulce uinum.*

Carabi astacique.] MAN. *Mirum est Marcellum, alioqui græcas uoces fugientem, duas hasce dimisisse, locustas & gammaros intellige.*

7 *Cum frequentiore pedituum ratione.*] MAN. *lego πνεύματα, id est, spiritus. alioqui ex præcordijs uel pectore peditus non redduntur, sed ex aluo.*

Addito castorij &c.] MAN. *Addidit Marcellus participium, addito, quod delendum est, & pro eo scribendum, Aut aliud enim remedium est.*

Confert & cum uino lixiuia.] MAN. *in meo codice lego claris & apertis uerbis, lixiuia cum uino & gallinaceo decocta, aut bubularum carnium pinguium ius cum aceto sumptum.*

Ea in Heraclia ponti &c.] MAN. *usque in finem non leguntur hæc in meo codice.*

8 *Ad Heracliam ponti.*] MAN. *adduntur alia multa uerba in meo libro, scilicet, In qua & Aconitum gignitur: Atticè Ionia uocatur, in Eubœa Sideritis. An uero hæc fini præcedentis capitis iungenda essent, meum non est hoc loco censere: satis me fecisse putaui, si ea referrē quæ in meo exemplari secus quàm Marcel. legebā. Sed nec tacebo mirari me dicere Marcellum, Dioscoridem hoc loco testari mel illud fieri ex Aconito, quod ego nec in græco lego codice, nec in ipsa Marc. ipsius interpretatione.*

9 *Cum absinthio meracum uinum.*] MAN. *lege, oleum cum absinthio potum: melior tamen uidetur Marcelli lectio.*

Nec minus itidem.] MAN. *hoc etiam de oleo legitur in meo codice.*

Ouorum putamina.] MAN. *Cum nulla sit hic putaminum mentio, sed tantum ouorum, eaque uoce utatur Dioscorides, qua medici in ouis ipsis semper utuntur, scilicet ῥοφήματα, Auicennaque & reliqua Arabum turba de ouis intelligant, consentiente & rerum ipsarum natura, quæ oua quidem ad hanc rem idonea ostendit, putamina minime: sic uerbum ex uerbo legendum duco: Ouaque uacuata in ipso & tepefacta ac cum muria sorpta. Si tamen Paulum, qui non χλιανθέντα, id est, tepefacta, sed διεθέντα legit, sequamur, pro tepefactis, detrita scribemus.*

11 *In arterijs.*] MAN. *lego singulari numero, in arteria: & asperam intelligo.*

Cum pipere.] MAN. *additur in meo codice, & uino.*

Aut amomi liquorem.] MAN. *hoc non inuenio.*

Passum per se potum.] MAN. *lego dulce uinum, & sic etiam legit Paulus.*

14 *Miserabili dicterio.*] MAN. *τῇ δυσφήμως, id est, non bonæ famæ.*

15 *Vt potum uinum somno concoquant.*] MAN. *legitur in impresso hoc ultimo codice,*

sicuti

ſicuti & apud Paulum, in hunc modum: Ita cogendi ſunt quieſcere, quemadmodum qui
uinum biberunt. Nec erat ut laboraret Marcellus quærendo, an ſoporifera uis falſò
quarto libro eſſet huic herbæ adſcripta, an hic omiſſa: oſtendente experientia, eos qui
præ nimio uini potu deſipiunt, ferè ſoporari.

Languor.] MAN. lego ἔκλυσις, id eſt, exolutio. Marcorem uertit Hermolaus. Cap.16.

Vomitiones, & à uomitionibus &c.] MAN. ego lego, uomitus & mulſa aqua,
& poſt hoc & nitrum & abſinthium. *Inſpergendum.*] MAN. ἐμβροχή.

Nitrū itidem cum aqua aut lixiuio paſſoue &c.] MAN. ego lego aliter: Nitrūq; 17
cum aqua, & origanum cum lixiuio, agreſtisq; rutæ ſemen.

Nardo ſimilem.] MAN. In meo quoq; codice additur, agreſti. 19

Cilisſa nardo.] MAN. & hic lego, Gallica.

Quam quidam.] MAN. lego in illo loco uacuo, ſerinim.

Et croci florem.] M. ego lego, Irim cum croco, florem tamen ſcio eſſe roſæ partem.
Nota etiam hoc tempore res toxicum eſt ſub Napelli nomine. 20

Paſſum cum roſaceo.] MAN. lego, dulce uinum. & ſimili modo legit Paulus.

Attoniti.] MAN. Si attoniti ſunt Latinis, qui apoplectici Græcis, ut tu ſuperius Attoniti.
teſtimonio Celſi comprobaſti, uel citiſsimè moriūtur, uel in reſolutionem tranſeunt at- Apoplectici.
toniti. quare nullo pacto intelligi poteſt, eos qui toxicum hauſerint, ſi ſurrexerint, re-
liquo tempore uitam attonitos agere. Ego igitur lego, ἐπιτομιδύοι, id eſt, tabefacti.
Auicenna hectici, aut phthiſici.

Aut lacte.] MAN. hoc non legitur in meo codice, ſed ex Paulo acceptum eſt. Si- 21
cuti & quod ſequitur: *Aut reſina terebinthina.*] in Dioſc. enim abietina legitur.

Aut Thapſiæ cum mulſa aqua.] MAN. aliter legitur finis huius capitis in meo co-
dice, in hunc ferè modum: Aut ſucci abſinthij drachmæ duæ cum mulſa aqua, & aceto
multo potæ. Paulus ſcripſit ut Marcellus.

Oleaſtelli herbæ aut Thapſiæ drachmæ duæ.] MAN. maniſeſtiſsimus hic error et Error periculoſiſsimus.
periculoſiſsimus. Siquidem oleaſtelli, id eſt, chamæleæ à Græcis uocatæ unica dra-
chma interimit, Serap. teſte. Thapſiæ treis obolos tantum præbet Dioſc. Fortè pro
drachmis uel uncijs, quod & aliqua habent exemplaria, oboli ſunt legendi.

Perſicorum oſſa cum hordei decocto.] MAN. ſimpliciter lego, Perſicorum oſſa. 22
Paulus ut Marcellus.

A ſingulorum tamen potu euocandus uomitus eſt.] MAN. hoc non lego.

Succurrendum his quamprimum cōmuniter eſt, oleoq; ad uomitum.] MAN. ſic fi- 23
delius uerterit quiſpiam: His ſtatim auxilium commune adhibendum per uomitum,
cogendo eos uomere.

Prodeſt cum uino potum etiam abſinthium, & mel in cibo, & cum aqua potum.]
M. ego lego, Aut abſinthium cum uino & melle commixtum, & cum aqua potum.

Cum lixiuia aut aceto.] MAN. adde, aut paſſo. 24

Paſſum & maluæ decoctum.] MAN. hic nō lego paſſum. Paulum tamen ſequutus
eſt Marcellus.

Cum grauiſsima conuulſione.] MAN. lege, cum forti ſtrangulatione. Conuulſionē 25

Cap.25. *Cum grauissima cõuulsione.*] MAN. *lege, cum forti strangulatione. Conuulsionem ipse quoq; Paulus legit.*

Densante se magis in stomacho &c.] MAN. *fidelius (ni fallor) uertit Hermol. hic enim ferè est uerborum Dioscoridis sensus: Grumis, quoniam in sublimia trahuntur, magis in stomacho addensatis.*

Ficorum caprificorumúe grossi.] ὀλύνθοι. *Conyzæ folia.*] M. *lege, semina.*

26 MAN. *Titulus capitis huius est,* περὶ γάλακτος ἐμπυτιασθέντος, *hoc est, coagulato.* *Admixto coagulo lac.*] MAN. ἐμπυτιασθέν.

Thymus cum uino.] MAN. *lege, cum aceto.*

27 *Agrestis orminij.*] MAN. *lege terebinthi.*

Myrrhæ itidem drachmas octo, absinthium, hyssopum, apij semen.] MAN. *nullum horum lego in meo codice.*

28 *Potum, tum uomitionibus redditum copiosum lac.*] MAN. *non hæc fuisse Dioscoridis sententia uidetur, sed quod prius quàm lac bibant, euomuerint. Verba eius sunt,* ἐμείτωσαν δὲ καὶ οὗτοι.

29 MAN. *Etiam in meo codice legitur* ὀψιμθὲς, *uoluisseq; Dioscor. mihi uidetur, ea danda esse, quæ cum eo quod temperant, mitigare quoq;, & lubricam aluum reddere possunt: dolores enim cum morsu mitigari debent, & quod aluum molestat, deijci.*

Multæ lubricitatis succus est.] MAN. ὑπάρχων, *hoc est, existens.*

Aut frumentacei tragi.] MAN. *ego lego, & tragi uocatæ herbæ semen. Nec interpretis esse puto, pro sua coniectura, uerba autoris mutare uel inuertere.*

30 *Corruptis piscibus &c.*] MAN. *ego lego, utrosis piscibus similis gustus: nec ex Nicandro interpretandum Dioscoridem puto.*

Pisces alios.] MAN. *adiecit, alios, interpres. Dioscorides simpliciter dixit, pisces.*

Aliquando cruentus.] MAN. *lege, sanguini mixtus.*

Quam rapum terræ dicunt.] M. *interpretis hæc sunt uerba, non Dioscoridis.*

Aut ueratri.] MAN. *uel lege uel intellige, radix.*

Scammoniæúe herbæ liquor.] MAN. *lege, scammonij liquor cum mulsa aqua.*

Cum mulsa aqua drachma.] MAN. *lege, cum uino, nulla ponderis mentione.*

Concoquuntq; eos præsenti remedio.] MAN. *hæc non lego in meo libro.*

31 *Haustæ rubeta uel muta palustris rana.*] M. *ego lego* φρύνος, *id est, rubeta, pa-*
32 *lustris rana.* *Aut nix cum posca pota.*] MAN. *non lego hoc remedium.*

33 *Et recẽtes pappi, qui flores sunt spinæ, quæ in carduorũ genere κάκτος uocatur.*] MAN. *Pro his omnib. duo tantũ uerba lego, scilicet* νεαροὶ παππτοί. *Sequitur caput aliud, cuius titulus* περὶ ἄξυς. *Ego tamen locum esse bene à Marcello castigatum puto, nosq; tum hoc nomine, tum ob alia multa, eius manibus plurimum debere.*

EX LIBRO SEPTIMO

35 MAN. *Principium est hic in meo codice libri septimi, nec alioqui uideo quo pacto inscriptio hæc posita huic capiti possit cõgruere, in quo nihil agitur de rabido cane, sed sequentibus capitibus.*

Venenumq;

Venenumq́; ictu aut morsu relinquentibus.] MAN. *Omnia hæc uerba, uni tantũ græco respondent,* ἰοβόλων.

Vt curationis remediorumq́; totus in medicina modus.] MAN. *duo & hic tantum uerba leguntur,* τοῦ διοδευτικοῦ τόπου. *laudo tamen Marcelli castigationem.*

A communi serpentum appellatione.] M. *uerba hæc interpretis sunt, non Diosc.*

Quod pharmacis repugnat & aduersatur.] MAN. *& hæc addidit interpres.*

Habitus.] καταστάσεις. *Neq; enim omnino id uerũ.*] M. ἐν τῷ καθάπαξ.

Sed difficillimũ semper habet.] MAN. *sic leges clarius, Sed semper id quod protrahitur, & nullum usum in aliquod opus præbet, difficile ad coniectandum est.*

Etsi causarum ratiocinatione priuatim, & in proprijs omnino nõ careat.] MAN. *et hoc aliter lego, ad hunc modum: Si perfecte etiam causarum propria ratiocinatione priuatum est.* *Nec remedij occasiones præbet.*] MAN. *lege, & quod ad curandum occasiones præbet.*

Quin ex eo magis.] MAN. *lege, sed magis ab eo quis orsus.* *Incerta.*] M. *lege, de apprehensione eorum quæ immanifesta sunt.* *Sensu enim ob exiguitatem suam &c.*] MAN. *lege, differunt enim sensibus à proprijs ob exiguitatem.*

Quod autem &c.] MAN. *ego sic lego: Quod uero et exacte deprehensum est, eo quod uim quandam habent corrumpendi, quæ mixta corporibus causa est malorũ quæ accidunt, concessum est, hoc & creditum.*

Quod ea faceret &c.] MAN. *lege, opus hoc facientem ostendere, cõmunem causam, ne quid nos læderet in omnib. si particulares proprietates nõ apprehenderimus.*

Et ante.] MAN. *in spacio uacuo scribe, obseruationes.*

Sed rationales quos methodicos.] MAN. *lege, sed methodici. alia enim fuit rationalium, alia methodicorum secta.*

Adeò inepte uocibus et nomimbus immorantur.] MAN. *lege, adeò absq; mente nominib hærent.* *Ab eis siquidem manifeste* φθοροποιός.] MAN. *lego,* φθοροποιὸς *enim & ab ipsis.* *Docentq́; in caussis præcedentes esse.*] MAN. προκατάρξαντας, *id est, præincipientes. Initiales Hermolaus uocat, quæ aliæ sunt à præcedentibus, quas* προηγουμένας *dicunt. quam differentiam non intellexit Marcellus, & propterea utrasq; in unum in suo cõmentario confudit.*

Suntq́; illis præcipuæ hæ causarum differentiæ.] MAN. *ego lego, & hæc quidem probatissimæ causarum differentiæ.*

Quod affectionem facit.] MAN. *lege, Quod paßio ipsa permanet.*

Quoniam aliunde adest quod nocet.] MAN. *plurimum enim hoc adest.*

Nec corruptionem facere &c.] MAN. *Nec facere uerbum in hac dictione, corruptionem faciens, contentum, simile nominibus alijs assumptis est.*

Maxime præualentem.] MAN. *lege, maxime propriũ.* *Idq́; in letalibus uenenis.*] MAN. *lege, & in letalibus uenenis, & his quæ corporibus infunduntur.*

A caluæ fractura.] MAN. *lego fractura absolute, sine caluæ mentione.*

Efficaciter nocentem.] MAN. *lege, manifestißimam.*

Maximusq́; ueluti scopulus.] MAN. *lege, & præcedens scopus hic faciendus.*

Quæ uitalis non sit. ˥ MAN. *lege, quæ princeps non sit.*

Et uitalis. ˥ MAN. *lege, uiscera.*

Aut è diuerso acerrimis cibis. ˥ MAN. *ego lego, aut ex cibarijs acribus cōtrarijs.*

Alia profundius aut leuius exulcerant. ˥ MAN. *ego lego, putredinem gignunt.*

Quammaxime aduersantibus. ˥ MAN. *lege, repugnantibus, uel, præliantibus.*

De arte sermonem. ˥ MAN. *Ego, ex artis mediocri ratione.*

Cap.36 *In inscriptione, ubi Marcellus dicit, Eiusq́; in homine morsus: ego non sic lego, sed, & eorum quos ille momorderit.*

Exiguum è uulnere dolorem. ˥ MAN. *ego lego, nisi pro uulneris ratione dolorem.*

Sudore, suiq́; & domesticorum ignorantia. ˥ MAN. *ego lego, & præcipue post sudorem.* καὶ ἀπνείας.

Præterq́ ex historia. ˥ M. *additur, ex historia superuixisse neminem accepimus.*

37 MAN. *Galenus addit thus, cancris & gentianæ, ad hunc modum: Thuris partē 1. gentianæ partes 5. cancrorum partes 10. & dat singulis diebus singula cochlearia.*

38 *Curanda in primis crusta illa est ne decidat.* ˥ MAN. *ego lego totum contrarium, præcipue curandum ut crusta cadat, ne sub ea ulcus coalescat.*

Cum cætera desint. ˥ MAN. *non sic lego, sed, opportune tum eis utēdum.* ὑδαρέως.

39 *Meraci scilicet dulcioris uini.* ˥ MAN. *lego,* ζωροτέρου, *id est, purioris. Hermolaus, uetusti.*

Videnturq́; hæc passim. ˥ MAN. *ego lego, hæc mihi uisa sunt.*

Dropacisq́; & sinapis. ˥ MAN. *lege, dropacismus & sinapismus.*

Quæ ueratro purgatio est. ˥ MAN. *lege, elleborismus, id est, prouocatio uomitus per elleborum.*

Ex diligentia curationem. ˥ M. *lege, per eum quem prius diximus epilogismum.*

EX LIBRO OCTAVO.

40 MAN. *Principium est hic octaui libri in meo codice.*

Mediocriter. ˥ MAN. *non lego hoc aduerbium hoc loco.*

Ex aduerso autem. ˥ MAN. *ego lego, mediocriter humescit.*

Rigores. ˥ MAN. *lege, tentiones.* ἐντάσεις.

Adstrictiones. ˥ MAN. σύλληψις. *contractiones uertit Hermolaus.*

Et multa ex aduerso in pellendo difficultas. ˥ MAN. *ego lego, & multa in superfluitatis excretione difficultas.*

MAN. *Taxat hoc loco Marcellus Hermolaum ex Paulo Dioscoridem corrigentem, quod tamen & ipse non semel fecit, & hocmet capite facit.*

41 *Et exulceratur locus.* ˥ MAN. *lege, & putrescit.* *Et incurabili.* ˥ M. *lego,* δυσφόρου, *id est, quæ difficulter fertur. Marcellus hic quoq́; sequutus est Paulum.*

42 *Horrores.* ˥ MAN. *lege, horridus sensus.*

43 *Labor.* ˥ MAN. πόνος. *lassitudinem ego dixerim.*

Vigilia, languor. ˥ M. *pro his duobus lego,* ἀτονία, *id est, imbecillitas uel languor.*

Post hæc. ˥ MAN. *lege, post hoc.*

Aquosus humor.] MAN. *lego, ichor, id est, sanies.*

Pustula.] MAN. φλυκτὶς. *libentius uesicam legerim.* Cap. 44.

Aquoso humore.] MAN. *lege, aquosa sanie.*

Disruptaq́; pustula.] MAN. *& hic legerem uesica.*

His quæ serpunt similis.] MAN. *ego lego, similis ei quæ fit ab his quæ serpunt.*

Intestinorum dolores.] MAN. στρόφυς. *tormina hic consueuit interpretari.*

Aquosus humor.] MAN. *ichor.* 45

Et oleosus.] MAN. *hoc non lego, sed tantum subpinguis.*

Pustulæ.] MAN. *lege, uesicæ.*

MAN. *Lapsus est hic pudendo errore Marcellus, non agnoscens differentiam inter echin & echidnam, marem scilicet & fœminam uiperam.*

Insurgentes pustulæ.] MAN. *lege & hic uesicæ.* 47

Aquosus humor.] MAN. *ego lego, aquosæ saniei effusio.*

Erosiones.] MAN. *lege, morsus.*

Sanguinis eruptio.] MAN. *ego lego, & multa ex morsu excretio.* 48

Et si cicatrix inducta fuerit &c.] MAN. *ego lego, Et si cicatrix in alia corporis parte fuerit, sanguinem & ipsa præbet.*

Et pro urina &c.] MAN. *lego hic ut Hermolaus, Et qui effluit sanguis cõcretus est. & in hunc sensum scripsit etiam Paulus.*

Intolerabilis ardor.] MAN. *ego lego,* ἄστυγνος ὄγκος, *id est, non constrictus tu* 49
mor. & sic Hermolaus quoq; legisse uidetur, uertens, solutus tumor. Paulus inter signa scribit καῦσος ἄστυφος, *& hunc sequutus est Marcellus.*

Ab urendo & ab ardendo.] MAN. *uerba sunt interpretis, non Dioscoridis.*

Accedit exulceratio.] MAN. *lego* σηπεδὼν, *id est, putrilago, uel putrida exulce* 51
ratio. erosionem uertit Hermolaus.

Decidunt carnes.] MAN. περιῤῥέουσι. *effluunt per orbem, uertit Hermolaus.*

Vesica.] MAN. *lego* νῆστιν, *non* κύστιν. *hoc est, ieiunum uocatum intestinum, non uesicam. Paulus tamen lædi iecur dixit, uesicam & laxius intestinum.*

Corrumpi.] MAN. *lege, passa esse. & in eundem sensum scribit Paulus.*

Corruptas.] MAN. *adde, aliquo modo.*

Pustulas.] MAN. *hic quoq; lege, uesicas. & pro aquoso humore, ichor.* 52

Fluit à morsu.] M. *lego* ῥήγματος, *id est, ruptura: ut intelligi poßit, ruptis uesicis.*

Porraceo colore.] MAN. *lego* κιῤῥοειδής. *rufescit, ait Hermolaus. Marcellus legit* κιρσοειδὴς, *& propterea addit, uaricum modo: sequutus & in hoc Paulum potius quàm Dioscoridem.*

MAN. *Additur in meo codice, oculorũ obscuratio. Hermol. caligant oculi. Hebetatur quamprimũ oculorũ acies.* ἀμαύρωσις ὀμμάτων. *Hermol. oculi obscurantur.*

Stomachi non adeò grauis erosio.] MAN. *lege, exiguus cardiogmos.* 53

Frons continue contrahitur.] MAN. σπαράττεται, *id est, conuellitur.*

Subflauo & quasi aureo.] MAN. ὑπόχρυσος, *id est, subaureo, subflauo.* 54

Venenum illinc pellitur.] MAN. *lego,* αἴρεται ὁ ἰὸς ἐκ τοῦ τόπου. *id est, uenenum ex* 55

loco aufertur, uel eximitur, ut Hermolaus.

Vniuersóq;.] MAN. ἀθρόῳ. quod uerbum ipse Marcellus melius suprà expressit. Est autem sensus Dioscoridis, id quod intus adiectũ fuerit, cum sanguine, qui multus simul exit, excerni.

In serpentibus.] MAN. lego θηρίων.

Imponatur itaq; lixiuia &c.] MAN. unicum hoc loco remedium lego, ad hunc modum: Imponatur cinis ficulneus, aut ex uitis sarmentis factus, cum lixiuia, temperatus garo acri inueterato, eo quod uenenis aduersantur. ὡς ἀντιπαθοῦσιν.

Cedrinus liquor.] MAN. lege, Cedrus.

Acerrime calidíssiméque.] MAN. non lego calidissime.

Piperis unciæ duæ.] MAN. lege, drachmæ duæ.

Erucæ albæ.] MAN. non lego albæ.

Castorij unciæ duæ.] MAN. manifestus hic error. Paulus drachmã tantũ exhibet.

EX LIBRO NONO.

Cap.56 MAN. Hoc loco est alterius, hoc est, noni libri principium in meo codice.

58 Ficulneum cinerem.] MAN. adde cum uino permixtum.

60 Trifolij semen.] M. adde, herbæ. προποτισμοῖς χρηστέον, id est, præpotionibus utendum. Ex repugnantia quadam naturæ.] MAN. κατά τινα ἀντιπάθειαν. Hermolaus transfert, rerum dissidentiam.

Hordeacea polenta.] MAN. lege, farina hordeacea. Emplastri modo.] σπληνὸς τύπῳ, splenij more.

Diu antea.] MAN. clarius scribes, multum. οὐ πολύ. Hermolaus, etiam diu.

Cyperis.] M. lego κυπαρίσσου, id est, cupressus. Paulus tamẽ Marcello cõsentit.

Prodest similiter & ruta.] MAN. lego, aut ruta, nec aliquid plus.

61 Parthico liquore.] MAN. lege, Peucedani utendum succo.

62 Sunt in maritimis &c.]. Non leguntur in meo libro hæc, usq; ad uerbum, bibitur.

Per se uel.] MAN. non lego hæc uerba in meo Dioscoride.

Malicorium.] MAN. κοκκία.

63 MAN. In quo loco crux à Marcello est posita, ego lego, eum qui morsus est.

64 Probatissima uero.] MAN. Desunt in meo codice quæ sequuntur, ab hoc loco usq; ad capitis finem.

Superiore cõmentario.] MAN. Mirũ est nõ meminisse Marcellum, uno eodemq; cõmentario, hoc est sexto, si quis adhæreat ipsius diuisioni, & hæc & illa fuisse à Dioscoride conscripta.

66 MAN. Non utiq; Marcello accesserim, δριμυφαγίας acremẽto ciborũ quæsitas uomitiones interpretanti, sicuti secundo quoq; libro notatum est.

68 Et cum asphodeli.] M. ego lego, & serpyllum cum asphodeli drachmis duabus, et uini cyathis tribus.

71 Nasturtiũ.] M. lege, cardamomũ, non καρδάμου.

Finis huius capitis & totius libri in meo codice sic clauditur: & hic quidem est Iberiacus modus. XV. Ianuarij, M. D. XXIII.

EPIST. I. Ioannes Manardus Iacobo Galeno, uiro literis & dignitate clarifs. S. D. Defendit epistolam suam secundam libri primi.

TSI ego (ita sunt uaria hominum & ingenia, & iudicia) à Leoniceni uiri extra omnem aleam clarißimi placitis, in multis dissenserim, quod eum tamen præceptoris loco semper habui, nihil unquã, nec publice, nec priuatim quidem, nisi coactus uel scribere, uel docere uolui, quod esset ipsius dogmatis, uel interpretationibus aduersum: coëgit autem, & inuitum ac repugnantem ad hoc me traxit, aliquando docendi munus quod profiteor, aliquando amici rogantes, & tales quidem amici, quibus nec debebam, nec poteram quicquam negare quod poscerent, nec aliud uel scribere, uel proferre, quàm quod sentirem. Feci autem hoc quanta semper potui cum modestia, nomini etiam uel in totum parcens, uel cum honesta præfatione eius mentionem faciens. Inter reliqua autem quæ sic è meis manibus excidere, fuit quædam ad Pactum Mantuanum medicum epistola, in qua dubitationem diluere conatus sum circa aphorismi Hippoc. in libro tertio duodecimi intellectum: cuius tot legebantur interpretationes, quot interpretes: nec sine magna bonarum mentium, atque eius præsertim, ad quem epistola data est, animi suspensione, simul & admiratione. Quàm uero pacato animo, & ab omni prorsus maligno affectu semotus hoc fecerim, & tu, ut ipsemet Leonicenus affirmat, facile cognouisti, & potest quicunque legerit non difficilius agnoscere. Verum quia non poteram id quod sentiebam asserere, nisi uerbum expungerem, quod ueræ & genuinæ lectioni accreuisse putabam, quibusnam rationibus hoc facerem, ostendere compulsus sum. Quas rationes cum heri uidissem libello quodam apologetico, tibi ab ipso Leoniceno dicato acerrime refelli, licet mecum ipse statuissem, quicquid ille in ea materia scriberet, me æqui boniq; consulturum, (sciebam enim illum iandiu hoc meditari) statim mutaui sententiam, non tam tuendæ epistolæ, quàm meiipsius gratia. Nõ solum enim suam defendit interpretationem, sed in me quoque multiplicia tela contorquet. Placuit autem mihi in hac nostra, ut ego quidem omnino uolo, bona lite, non alium quàm te arbitrum eligere, ut cuius probitatem & doctrinam ab ineunte ætate ad hanc usque utriusque senectã, longa consuetudine habeam exploratam. Sed iam rem ipsam aggredior. Ex multis quæ in me iactat, decem hæc sunt quæ præcipue uidentur refellenda:

1 Quod epistola falsò sit Pacto inscripta. *Decem capita refellenda.*

2 Quod putarim serenum à tranquillo differre.

3 Quod male præposuerim Theodori interpretationem, quæ tepidam legit, suæ, quæ serenam.

4 Quod non recte putarim tranquillum repugnare austrino, & serenum pluuioso.

5 Quod non fideliter attulerim Galeni uerba in expositione duodecimi & decimitertij aphorismi,

6 *Quod Celsum appellarim bonum Hippocratis interpretem, qui plerunq; male interpretetur.*

7 *Quod suarum translationum errores notare sim solitus.*

8 *Quod uerba Galeni in epidemijs falso allegauerim.*

9 *Quod non intellexerim quomodo conueniant, differantq́;, primus & duodecimus aphorismus libri tertij.*

10 *Quod male appellauerim inconstantem & uagam mutationem, quam Hippocrates & Galenus magnam.*

Ad primam obiectionem.

Hæc ferè sunt quæ obijcit Leonicenus: quibus sigillatim respõdentes dicimus, mirari non debere Leonicenũ, si Pactus, ipsius olim in medicina discipulus, de aphorismo dubitauerit, cum & de compositarum medicinarũ temperatura, alijsq́; medicinalibus quæstionibus longa ædiderit cõmentaria. Modesto quidem erat ingenio, & quieto, non usqueadeò tamen, quin & contra ipsum Leonicenum, & me, non semel acriter in scriptis disputauerit. Extat inter cæteras meas, ad eum epistola, in qua multa quæ aduersus me scripserat, diluuntur: sed nullius momenti res est, siue ille petierit, siue ego nõ rogatus scripserim, modo id mihi non impingatur quod à meis moribus & instituto semper longe fuit alienũ, me uidelicet gloriolæ, aut popularis auræ cupiditate, uel hanc de qua est disputatio, uel aliam scripsisse epistolam. Norunt qui mecum assidue uersati sunt, nouit scrutator cordis Deus, me ad scribendũ non aliunde impulsum, quàm uel ut amicis, & bonis animis obsequerer, uel ut ueritati patrocinarer. Sed de hoc plura fortè, quàm esset opus. Ad secundum uenio.

Ad secundam.

Serenum & tranquillum neq; idem significant, neq; synonyma sunt.

Serenum & tranquillum non significare eandem rem, neq; existimandas esse synonymas uoces, ut Leonicenus dicit, ego & putaui, & puto: & si ætatem meã & professionem nostram deceret de Cornucopiæ uerbis uicissim disputare, dicerẽ uerba quæ ex eo accepit, contrariũ potius asserere, quàm quod uult Leonicenus: nec esse synonyma, sed plus habere latiusq́; patére tranquilli, quàm serem uocem: siquidem serenũ ille definit tranquillum sine nubibus, sine imbre: addit igitur serenitas supra tranquillitatem nubiũ & imbris carentiam. Nescio autem an uolens et lubens, uel quod legentem effugerit, saltũ fecit Leoncenus, duosq́; uersus præterijt, in quorũ fine dicitur, serenitatem siccam esse. Quod si uerum est, uideat ipse quomodo concordet serenitas cum pluuia, diuidente præsertim Celso, cui maior adhibenda hac in re fides est quàm Sipontino, serenos dies contra pluuios, nebulosos, ac nubilos. Celsi uerba sunt cap. 1. lib. 2. Saluberrimi sunt, inquit, sereni dies, meliores pluuij, quàm tantum nebulosi aut nubili.

Serenum quid.

Ad tertiam.

Theodorus Gaza.

Sed sinamus hæc Grammaticis, ad tertiumq́; accedamus, in quo proprijs iam armis, non mutuatis, decertat Leonicenus, ut cui esset non solum contra me bellum, hominem uix intra proprios parietes agnitum, sed contra Theodorum, unum inter recentiores cui primus honor in hoc interpretandi munere omnium consensu debeatur. Quam tamen prouinciam nõ libenter se accepisse demonstrat, nec alia ratione subijsse, nisi ut autoris epistolæ (sic enim me nominat) iudicium improbet, qui Theodori translationem sua dixerit esse tolerabiliorem. Ego uero Theodori libens capio patrocinium, ceu hominis de literis bene meriti, & qui se tutari nunc mortuus non ualet.

Theodoro patrocinatur.

Ad

Ad me enim parũ spectat hæc defensio, qui suppostitiũ esse id uerbum affirmo, neq; uel tepidam, uel humidam, uel tranquillam, aut serenam eam hyemem ab Hippocrate dictam. Sed rem ipsam aggrediamur. Duabus rationibus Leonicenus Theodorum impetit: prior est, quoniã difficile est apud idoneum autorem reperire per uocem ὕδιον, tepidum significari: cuius rationis peculiarem solutionem ijs relinquo, quorum uel professionis est uocabulorũ propria significata rimari: uel si aliud profitentur, plus quàm mihi suppetit ocij: satis dilutam eam, quantum ad medicũ spectat, cum altera putans, ubi ostendam Hippocratico & Galenico sensui, in omnibus quæ adducit ipse locis, teporem congrue posse per illam uocem intelligi, atq; ut sequens est, non æquiuocè ea usum uel Hippocratem uel Galenũ. Post multa uerba Leonicenus hac utitur argumentatione: Vox ὕδιον paulò ante in octaui aphorismi cõmentatione non potest significare tepidum, ergo nec in hoc duodecimo, nisi uitium æquiuocationis eodem ferè loco Hippocrati & Galeno attribuamus. Sumptum hoc pacto probat, quod uidelicet octaua illa cõment. non possit tepidum significare: docere eo loco ex sententia Hippocratis uult Galenũ, qualis sit temperata & mediocritatẽ sibi propriã seruans hyems, uultq; eam esse neq; ualde ὕδιον, neq; ualde frigore excedentem. Esset igitur Hippocratis sensus, si tepidum ibi per ὕδιον intelligeremus, naturã suam seruãtem hyemem non esse ualde tepidam, neq; ualde frigore excedentem. Quod falsum esse ideo probat, quia ex eo sequatur, talem hyemem esse tepidam: quoniã id quod nõ est ualde tepidum, est tamen tepidũ: sicq; hyems cum uere aliquam haberet cõmunionem, cum uer tepidum ab Hippocrate & Galeno statuatur, & hyems frigida & humida. Hæc est secunda Leoniceni hoc loco argumentatio, cui tot occurrũt responsiones, ut uix eligere sciam cui potius innitar: eam tamen eligam, quæ ut magis medica, ita magis ad rem nostram facere uidetur. duoq; præcipue agam: primo ostendam tepiditatis significatũ eo loco optime congruere: secundo, serenitatem non posse ullo modo ibi legi. Dico igitur ex Galeni sententia hoc eodem lib. 3. in expositione aphorismi uigesimi, & eorũ qui deinceps sequuntur, extremas cuiusq; temporis anni partes magnam habere cum propinquis sibi cõmunionem. Nam sicuti prima hyemis pars est autumno cõmunicans, ita postrema ueri: crescit enim autumni frigus hyeme, donec ad summum peruenerit, quod regioni tamen conueniat: deinde ita minuitur, ut ad teporem ueri proximum accedat. Succedit post hyemem uer, tepidum quidem ab initio, non exacte tamen, utpote hyemis naturam adhuc aliquo modo referuans. Non potuit igitur aptius hyemis natura describi, quàm per medias inter utrunque ipsius extremum qualitates, frigus inquam & teporem: quarum alterum, hoc est frigus, ceu ipsi hyemi proprium, ualde crescere oportet: teporem, ceu non nisi ex eius ad uer inclinatione contingentem, non ualde. Roget uero quispiam, cur utrique qualitati similem adiecerit determinationem, non nimium, scilicet tepori, frigori, non supra modum. Si (quod & ego dixi, & per se constat) frigida ualde debet esse hyems, tepida autem non ualde, respondebo, dissimiles quidem ab Hippoc. appositas uoces, sed eam quæ addita est frigori (ni ego fallor) nullũ adhuc interpretem esse plenè assequutum: dixit enim, μήτε ὑπερβάλλοντα τὸν καιρὸν τῷ ψύχειν. id est, uerbum ex uerbo: Neque frigore id quod opportunum est

Rationes Leoniceni contra Theodorum.

Prima.

Secunda.

ὕδιον.

Responsio ad secundam Leoniceni rationem.

Hyemis temperatura.

Locus Hippocr. de aqua, aëre, & locis. à Galeno citatur in cõ-

mento octaui Aphor. lib. 3.

excedentem. Per quæ uerba significatur, excellentis quidem frigoris esse oportere temperatam hyemem, nō usqueadeò tamen, ut modum cōuenientem transcendat, qui scilicet quarto climati debetur, in quo Hippocrates cōmentabatur. Vel si hoc uolumus ad alia quoq; climata transferre, quod suo cuiq; climati conueniat, loquutum tamen Hipp. de temperata regione uoluit Galenus in cōment. 13. aphorismi, sic Leoniceno interprete dicens: Par est seruare ipsum, puta Hippocratem, hyemem similem ei quæ est naturalis, hoc est, frigidam atq; humidam, quantum hæ duæ qualitates conueniunt temperatæ regionis habitationibus. Vtrouis autem modo intelligamus, liquet non ita impense frigere oportere naturalem hyemem, ut aliqua saltem sui parte teporem quendam, eo qui ueris est minorem, nō admittat: sicuti & autumnus licet siccus sit ualde natura sua, eodem Hippocrate in eo loco teste, aquarum tamen descensus requirit, nedum patitur. Nulla igitur eius uocis in Hippocrate aut Galeno aquiuocatio, sed tolerari potest, sicuti in aphor. 8. ita in 12. tepiditas, longeq; cōmodius, quàm uel tranquillitas, uel serenitas: nec solum in aphorismo, sed etiam in lib. de aëre & aqua, per Galen. & Leonicenū adducto.

Serenitas exacta sicca est.

Serenitatem enim non uideo inibi intelligi posse: siquidem exacta serenitas, ut Gale. scribit lib. 3. Epidem. sicca est, quæ qualitas ab hyemis natura longe est aliena: experientiaq; ipsa, simul cum ratione docet, serenos hyemis dies turbidis esse frigidiores: quod & Aristot. in Problematis affirmat, & Galen. absolutam serenitatem habere plus frigoris testatur. Aequalia igitur ferè sunt, non ualde serenam esse hyemem, & non ualde frigere: quare frustra alterum additum ab Hippoc. uideretur.

Leoniceni argumētum in ipsum retorquetur.

Possum prætere a Leoniceni argumentū in ipsummet hoc pacto retorquere: Qui dicit hyemem (ait ipse) esse non ualde calidam uel tepidam, non idcirco frigidam esse asserit, sed calidam quidem, ac tepidam, parumper tamen: et ita secundū Theodori translationem hyems cum uere aliquam habebit in tepore cōmunionē: quod est maxime absurdum. Sic Leonicenus. Ego simili argumento probabo, ex eius interpretatione sequi, hyemem habere cum æstate cōmunionem: quod reuera absurdum est, cum sint tempora in totum cōtraria. atq; sic argumentabor: Qui dicit hyemem nō esse ualde serenā, non propterea dicit ipsam esse nubilam, sed serenam quidem, parumper tamen, & ita cum æstate habere cōmunionem. Patet igitur quibus rationibus tueri se possit, qui tepidam, non serenam hyemem in aphor. 12. intelligendam dixerit, sicuti Theodorus et Laurentianus.

Obiectio quarta.

Boni tamen Imperatoris more Leonicenus fortioribus semper copijs pugnam redintegrat, ostendens hyemem uel austro flante, aliquando esse tranquillam, modo leniter flet: imò uero & boream licet procellis crebrum, nō semper priuare aërem nos ambientē tranquillitate, sed solum cum sæuius incubuerit. Ad hoc approbandum præmittit Hippocratem 3. lib. Epidem. dicentem: Annus erat austrinus, & uentorū carentia, siue tranquillitas, usq; in finē. additq; Galeni longam seriem Hippocratis uerba declarantem. Sed quæ ex tot dictis ad propositū spectant, ea sunt, Hippocratem dixisse, austrinum simul atq; tranquillum totū fuisse annum: tanquam possibile sit etiam tranquillum simul ac borealem esse, ac dici totū annum. Ex his colligit, idem anni tempus & totum annum dici posse australem, uel etiam borealem, nihilominus tamen tran-

„ tranquillum: ut ex hoc tollat argumenti mei partem, qua dicebam, Si austrina, quomo„do tranquilla? Quasi posse quandoq; fieri nescierim, austrinum simul et tranquillum tempus. Acute quidem hæc & apparenter, ad tuendam antiquam translationem, à qua mirum est ipsum recessisse, si quando aphorismum transtulit, hæc cogitauit. Sed in his tamen latet æquiuocatio, quam detegere non possum, nisi uerba ipsa græca adduxero, in quibus hæc abscondita est. Conatus sum in epistola uocem εὔδιον ostendere non positam in Aphorismo ab Hippocrate, sed supposititiam esse, & ab alio, quisquis ille fuerit, primò fortè expositionis gratia, quod plerunque fit, & sæpe queritur Galenus, appositam: deinde à primo librario aphorismo coniunctam, & in multos postea codices succedentibus temporibus deriuatam. In his autem quæ ex Galeno & Hippocrate Leonicenus huc transfert, non ea uox legitur, sed aliæ prorsus uoces, quas tamen ille eodem modo conuertens, uideri facit græcas literas nescientibus, male me ex eo loco abradendam eam uocem iudicasse, ceu austrinæ hyemi repugnantem, quam tamen annectant & Hippocrates & Galenus. Scire igitur licet, non legi in his locis εὔδιον, sed ἄπνοιαι & νηνεμίαι: quibus uocibus priuatio quædam flatus uel uenti designatur, non tranquillitas. Scimus autem, uel Aristotele hoc docente, priuatiuas has uoces quandoq; nõ totam formam tollere, sed uix haberi eam formam ostendere. Non prorsus igitur dictiones illæ uentos adimũt, sed adeò paruos eos esse ostendunt, ut Galenus ait, ut propter paruitatem lateant. Tam exiguos uero austros nõ intellexit aphorismus, quoniam, ut uoluit Aristoteles 22. Probl. 26. sect. auster paruus nullas nubes obducit. Is autem, de quo loquitur aphorismus, non solum nubes, sed et pluuias facit, siquidem Hippocrates australem & pluuiosam hyemem supponit. Cum præsentis igitur aphorismi austris, non solum uera tranquillitas stare non potest (quæ, ut Arist. 25. sect. 4. Probl. definit, est statio & quies aëris) sed nec ἄπνοιαι Hippocratis & Galeni in Epidemijs, quæ magnos austros excludit, quales aphorismos uult intelligi. Per hæc igitur, ni fallor, Leoniceni excluditur argumentatio.

Priuatiuæ uoces non totam formã tollunt.

Vertit se postea idem ad aliam meam (ut ego quidem puto) euidentem argumentationem, ut ipse uero, non solum non bene concludentem, sed duplici errore scatentem: altero, superfluæ huius pronominis hoc, adiectionis: altero, plurium uerborum omissionis, & breuitatis, quibus sensus autoris perturbatur. Vter nostrũ super ea argumentatione melius iudicauerit, tuum erit censere: nullam enim adhuc uideo in tot Leoniceni dictis, doctis illis quidem, & ex bonis autoribus sumptis, meæ rationis solutionem. Ad errores uero quos mihi impingit, dico me idcirco adiecisse demonstrandi pronomen hoc, quia id in græco codice adiectum inueni. Sicuti & Laurentianus in hunc mo„dum principium commentationis faciens: Econtrario hoc temperamentum se habet, at„que id quod est relata sententia de duobus temporibus memoratum, &c. Neq; arbitror me errasse, si non omnia Galeni uerba, eoq; modo quo à Leoniceno uersa sunt, recitaui. Amo enim breuitatem, sed cui sit coniuncta claritas. Et si hoc est errare, utiq; fateor me errare. Quàm uero & breuiter & clare mentem meam aperuerim, ex ipsa uerborum meorum serie constat, quæ talis est: Econtrario se habet hæc temperatura duobus in priori aphorismo dictis temporibus: qualis enim in illo erat hyems, tale

Obiectio quinta.

In commento aphoris. 12. lib. 3.

Breuitas cum claritate.

nunc est uer: qualeq; in illo uer, talis nunc hyems. Hæc sunt Galeni uerba. Ex quibus hoc pacto argumētor: Quale uer in præcedenti aphor. talis nunc hyems, secundū Gal. sed nec in illo præcedente dicebatur tranquillum, serenū, uel tepidum, sed solum austrinum & pluuiosum: ergo secundum Galenū, nec hyems, de qua sermo est in hoc aphorismo, est dicenda serena, tranquilla, uel tepida, sed solū austrina & pluuiosa. Hæc fuit mea eo loco prima argumētatio: cui aliam subnexui, ex uerbis Gal. sumptam, exponentis 13. aphorismū, ubi de constitutionib. huius aphorismi, & alterius qui hunc præce-
,, dit, Hippocratem in lib. de aëre, aqua, & regionibus intelligens, ait: Post duas præ
,, scriptas constitutiones, unam quidem, in qua hyemem borealem & siccam esse uult, uer
,, pluuiosum & australe: aliam in qua contrariū, pluuialem & australem hyemem, uer
,, siccum & australe &c. Nescio quomodo potuerim apertius ostendere, Galenū duobus locis constitutionē huius aphor. afferentem, nullā habere uel sereni, uel tranquilli uel tepidi mentionē: hoc est, uocem εὔδιον, huic hyemi nō adiecisse, sed pluuialem et australem tantum dixisse. Huic rationi quid in tam longa uerborū serie respondeat Leo
,, nicenus, uidere ego non possum: uidebunt fortè, qui acrius uident. Calorem quidem et
,, humorem huius hyemis, causam ait esse morborū, qui in aphorismo nominantur, iuuan
,, te tranquillitate, non nomina temperaturarū. Raritatem potius quàm humiditatem fa
,, cere, ut mulieres lædantur. Maiorem austrum non magis calefacere. Non omnem au
,, strum calidum, sed solum illum qui lenis est. Hæc quidem & alia nonnulla dicit his similia: ex quib. tamen nō infertur, sed nec innuitur huius meæ argumentationis solutio, sed potius alterius, etiam prius solutæ, qua probabam trāquillitatem austro repugnare. Addit et unum, quod prius multis uerbis ostendere laborauerat, teporem scilicet esse ab hyemis natura penitus alienum. Sed quid faciunt hæc ad Galeni uerba per me adducta, in quibus hyemis huius aphorismi fit mentio, nulla apposita uoce, quæ tranquillum, uel serenū, uel tepidum possit significare? At fortè quispiam putauerit huc pertinere Galeni seriem ab eo græce allatam, in qua causam reddit, quare ex aphorismi cōstitutionib. sequatur, ut grauidæ mulieres abortiant, quoniā in ea εὔδιον hyemi illi adscribitur. Verū nec illa uox ibi ponitur, quasi in aphorismo legatur: nec ipsemet Leonicenus ea uerba ad aliud probandum adducit, quàm caliditatem et humiditatem esse aborsus causam. Sed nec potest, meo iudicio, ea uoce in eo loco serenitas significari, cum quia nō ea cōsueuit Galenus serenitatem significare, sed per uocem αἴθριος, tum uero quoniā serenitas hyemis corpora reddit dura, sicca & densa, non mollia, humida & rara, qualia per hyemem, quam εὔδιον dicit Galenus, efficiuntur. Intelligenda igitur & hic per eam uocē, uel tepida, uel humida: nō serena, aut tranquilla hyems. Occurrunt etiam multa in Leoniceni dictis dubitanda, quæ nunc breuitati consulentes prætermittimus: plura nos dixisse cognoscentes, quàm esset necessariū, uolenti non epistolam tueri, quæ satis adhuc in robore consistit, sed ea reijcere, quæ mihi in apologia obijciuntur. Vnū tamen est quod præterire bonus meus dæmon non patitur: non recte dici, austrum qui uehementius flat, non esse calidum, sed eum qui remissius spirat: experientia enim cōtrariū ostendit: noruntq; hi maxime qui Aemiliam, proximasq; regiones incolunt, à uehementi austro cum magno corporum & annonæ detrimento, sæpe-

Hippoc. locus in aphorismis emendatus.

Non recte dici, austrū uehementius flantem non esse calidum.

sæpenumero calefacti. Sed etiam ex Galeno idem aperte colligitur. In primo enim Epidem. dicit aphorismũ quintũ, tertij libri, cuius principium, Austri auditum hebetantes, quem totum recitat, loqui de uehementibus austrinis & aquilonijs constitutionibus, & longo tempore perdurantibus: ostenditq; hoc per uerbum δυναστεύῃ, hoc est, prævalere, uel dominari, quod de eo non dicitur qui uere uel exiguo perflat tempore, sed nec de eo qui pluribus quidem diebus, sed exiliter flat. Esse autem austrũ illum de quo aphor. loquitur, calidum & humidũ, ipsemet Gal. in eius expositione testatur his uerbis, secundum Leoniceni interpretationem: Causam uero, ob quam austri reddant auditũ grauiorem, & uisum caliginosum, nõ est difficile ex eius temperatura cognoscere, quæ calida & humida natura est. Ex his igitur duobus Galeni dictis sic licet argumentari: Auster de quo Hipp. in aphor. loquitur, est calidus et humidus, secundũ Gal. in cõment. sed idem est magnus & diuturnus, ex eodem Gal. in Epidemijs: ergo magnus auster & diuturnus est calidus & humidus. cuius oppositũ asserit Leonicenus, & probare nititur. Ait enim: Illud insuper adiungimus, non omnem austrũ esse calidum, sed qui remissius spirat: nam qui flat uehementius, boreæ naturam induit, hoc ipsum Gal. testante in cõment. libri tertij Epidemiarũ: Nonnulli, inquit, opinãtur austrum semper esse humidũ: res autẽ non ita se habet, apparet enim quandoq; siccus, quẽ & uulgus Leuconotũ. Hæc ille ad uerbum. Nescio autem quomodo uolens probare non omnem austrũ esse calidum, probat aliquãdo esse siccũ. Addit tamen et alia uerba Galeni in eodem tertio, sed de constitutione quadam primi libri loquentis, quæ uideri possunt asserere, austrũ aliquando esse frigidum: ea sunt, Leuconotus autem quandoq; frigidus apparet. Quæ tamen uerba nõ id probant quod Leonicenus uellet, austrum, qui uehemẽtius flat, semper frigidum esse. Non enim hæc dicere Galenus potest, qui contrariũ dixit, ut superius declarauimus: sed Leuconotũ, qui nõ uerus auster est, dicit quandoq; nõ quidem esse frigidum, sed apparere. Scimus tamen Galenũ nõ negare, aliquando, licet raro, austrum frigidum exiguo tempore spirare: primo enim Epidemiarum, In nostra, inquit, habitatione boreas quidem frigidus, auster calidus, nisi si quando, raro ualde, in ueris initio frigidus, aut alia hora exiguo tẽpore similis spirauerit.

Damnat præterea me Leonicenus, quod Celsum bonũ Hippocratis interpretem uocauerim, quasi dicatur ideo etiam Galeno medicorũ principe melior. Ego autẽ Celsum & uocaui, & uocare posthac non uerebor, bonũ Hippocratis interpretem: Galeno tamen propterea nõ anteposui. Non enim tam turpi æquiuocatione peccarim, et quam omnes ceu uulgatissimã agnoscũt. Interpretem aio Celsum Hippocratis in latinam linguam bonũ, quia uideo ipsum & omnes ferè aphorismos, & pleraq; ex prognostico & alijs cõmentationibus Hippocratis fideliter interpretatũ. Quod nõ fecit Galenus: nec si fecisset, ita bene, ut Celsus fecisset, quia latinas literas uel nõ æque, uel nequaquã norat. Interpres autem & ipse Hippocratis dicitur, et nemini in hoc secundus, quia eius cõmentationes, & obscura uerba, luculentissime declarauit. Licet autem in aliquo uerbo lapsus quandoq; Celsus uideatur, non propterea negandum est ipsum bonum interpretem fuisse. Nam & Leonicenum ego assero, & omnibus prædico, bonum esse interpretem: in cuius tamen interpretationibus, & ego scio, & ipsemet non

Ad sextam obiectionem.

Celsus & Galenus boni Hippocratis interpretes, alio tamen et alio sensu.

diffitetur, multa posse castigari. Theodorum Gazam laudant omnes, laudat & ipse Leonicenus, errores tamen nonnullos esse in eius traductionibus, & aliàs sæpe, & in hac sua affirmat apologia. Si bonus ille tantũ dicendus interpres est, qui nunquam errauerit, nescio an quisquam poterit bonus dici. Demus nunc Leoniceno, aliàs fortè Celsum defensuri, uerbum Hippocratis ἀπὸ αὐτομάτου, aliter uersum esse à Celso, quàm exposuerit Galenus: & περὶ τὴν κύστιν in alio, & etiam in hoc aphorismo, de quo est disputatio: οὐ ξυντόμως ἀποθνήσκοντες nõ plenè exprimi per duo hæc uerba, male habet: *an propterea conuincitur adeò in lingua græca cæcutiens, ut si in Hippocratis aphorismo legebat εὔδιον, non ei uoci sciuerit latinã aliquam coaptare? Volunt leges, ut illius testimonium non reijciatur, qui licet non plenè probet, multos tamen contestes habet secum sentientes. Ego autem in epistola multis testibus pro me stantibus, hoc pacto Celsum coniunxi:*

» *Vox εὔδιον, inquiens, siue tranquillitatem, siue sere-*
» *nitatem significet, alijs aphorismi uerbis non concordat: sed nec in probatæ mihi fidei*
» *codice legitur, nec in Aristotele, huius aphorismi in Problematis rationem reddente:*
» *nec à Celso lecta fuit aphorismũ conuertente, neq; à Galeno apponitur quoties ab eo*
» *aphorismus hic recitatur. Ergò si in aliquo exemplari habetur, ceu adulterina & supposititia est abradenda.*

Nunc quia tot testibus Leonicenus non mouetur, addo Auicennam in. 1. & in 3. libro sui Canonis: addo demum cui refragari nemo possit, ipsum met Hippoc. in lib. de aëre & aqua, quem cum & ante me, & dum apologiam meditaretur, legerit Leonicenus, mirũ est, quod uadimoniũ non deseruerit, atq; ut ultro alios esse fatetur in suis translationibus errores, ita & hunc in cæterorũ turbam nõ collocauerit, culpamq; reiecerit in mendosum codicẽ, ob quem ipsemet fatetur in suis traductionib. multos esse errores.

Ad septimam obiectionem.

Quos si ego in codice meis pecunijs empto castigaui, nõ est quod moleste ferre debeat, & pro beneficio iniuriam reponere. Præposui semper, et præpono alijs omnib. traductiones Leoniceni, & in priuatis colloquijs, & in publicis lectionib. Cur autem quispiam mihi uitio det, si quos cognosco errores, undecunq; euenerint, (culpam tamen ego uel in librarios, uel in malos codices libentius quàm in illum reijcio) è meo libro summoueo, quem quotidie in manibus habeo, mecũ fero quocunq; pergo, maxime cum scholas ad docendum peto? Melius igitur (ni fallor) existimationi suæ consuluisset, cuius tuendæ gratia hanc prouinciã aggressus est, uel dissimulando, uel errorem agnoscendo, uel silendo, uel culpã deprecando, quàm iniustam causam cum mea iniuria defendendo. Hactenus tamen satis modeste mecum se gessit, iam uero à sua modestia paululum recedens, me falsa ait allegatione uoluisse omnes epistolæ meæ lectores ludificare, quia uidebam omnes quas attuleram rationes facile pessundatum iri. Nescio autem quo pacto hallucinatus uir alioqui oculatissimus, in mea epistola uiderit, quæ absunt: in Galeno non uiderit, quæ adsunt. Non enim possum credere id in suo codice, & alio quem affert, non legi, quod in meo legitur, cum ab eodem & unico exemplari omnes emanarint. Vt uero omnes uera esse cognoscant quæ dico, adducam epistolæ meæ uerba, non recte ab eo animaduersa: dehinc subijciam Galeni uerba à me in epistola prætermissa. Verba mea in epistola sunt: Verum quid aliunde testimonia mendicamus? quum Galenus ipse Hippoc. primũ Epidem. librum enarrans,

hunc

hunc aphorismum uti nunc recitauimus, afferat. Hactenus ego, nec plura de hoc.

Addit Leonicenus: Ita autem uerba Galeni græca autor Epistolæ attulerat: ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἐπόμβρος γένηται. id est, si uolumus latine interpretari, Si hyems austrina & pluuiosa fuerit. & reliqua. sic autor Epistolæ Galenum citat. Hæc ubi dixit Leonicenus, ad calumnias se uertit, quibus respondere nescio, nec si sciam, uelim: sed hoc tantum respondeo, uerba me nulla Galeni hoc loco recitasse, sed dixisse, Galenũ in Epidemijs hunc aphorismum, uti ego ex exemplari Chalcondylis recitaueram, afferre. Et quia hinc, hoc est, ex Galeni in libro Epidemiarum uerbis tota hæc calumnia pendet, ut ostendam falsò mihi falsarij nomen adscribi, à quo semper abhorrui, et longe absum, uerba ipsa Galeni hic fidelissimè subnotabo, ut cognoscere quilibet possit, uter nostrûm uel deceptus sit, uel uoluerit alios decipere. Galenus igitur iam exponere incipiens primam ab Hippocrate recitatam constitutionẽ contra Quintum disputans, sola experiẽtia, non rationali aliqua methodo; inuenta esse dicit ea quæ de constitutionibus ab Hippocrate scripta sunt, & pro exemplo duos adducit aphorismos, undecimum scilicet & hunc duodecimum de quo disceptamus, dicens: ὅταν μὲν ὁ χειμὼν αὐχμηρὸς καὶ βόρειος γένηται, τὸ δὲ ἔαρ ἐπόμβρον καὶ νότιον, κατὰ τὸ θέρος ἔσονται πυρετοὶ ὀξέες καὶ ὀφθαλμίαι, καὶ δυσεντερίαι. καὶ πάλιν, εἰ μὲν ὁ χειμὼν ἐπόμβρος καὶ νότιος γένηται, τὸ δὲ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον, αἱ μὲν γυναῖκες, ἧσιν οἱ τόκοι πρὸς τὸ ἔαρ, ἐκ πάσης προφάσεως ἐκτιτρώσκουσι, καὶ τ' ἄλλα δὲ τούτων ἐφεξῆς κατέλεξε τέσσαρας μόνας διαφορὰς καταστάσεων γράψας. hoc est, Quando hyems sicca fuerit & aquilonia, uer pluuiale & austrinum, æstate erunt febres acutæ, & ophthalmiæ, & dysenteriæ. Et rursus, si hyems pluuiosa & austrina, uer siccum & aquilonium, mulieres, quibus ad uer partus, ex quauis occasione abortiunt, & reliqua quæcunq; deinceps his dixit, quatuor solum cõstitutionum differentias scribens. Hæc sunt Galeni de his duobus aphorismis uerba, in quibus qui uel legere græce nouit, εὔδιον uocem non adiectam hyemi nostræ cognoscet, neque aliam, quæ possit tranquillum uel serenum denotare.

Falsarij nomẽ, falsò Manardo adscribi à Leoniceno.

Pergit tamen ulterius me accusare Leonicenus, ceu non agnoscentem conuenientiam inter aphorismum primum & duodecimum, & differentiam utriusq; à quarto. Vtrobiq; enim, in primo scilicet & duodecimo, intendere Hippocratem de uarijs alterationibus quatuor anni partium inuicem succedentium, siue sint duæ, siue tres aut quatuor, sed in primo generaliter: in duodecimo ad particulares descendere eum mutationes, particularesq; morbos, qui ab eis contingunt. quartum differre à duodecimo, quia generatim etiã docet, quod quandocunq; eadem die modo calor, modo frigus uiget, autumnales morbi expectandi sunt. duodecimo non unius diei mutationem, sed uicissitudinem quandam quorundam dierum ad serenũ & pluuiosum: quæ tamen uicissitudo totam hyemis temperaturam non uariat, quæ semper ad calidum & humidum uergit.

Obiectio octaua.

Obiectio nona.

Hæc sententia Leoniceni. Vt uero ostendam quid putem in tribus illis aphorismis sensisse Hippocratem, ratio altius est repetenda. Mutationes temporum, de quibus prima pars aphorismi loquitur, ego intelligo mutationẽ propriarum temperaturarũ partium anni deinceps succedentiũ. In secunda parte intelligo mutationẽ unius solius

Quid senserit Hippoc. in trib. aphorismis tertij libri, primo scilicet, quarto, & duodecimo.

Vna dies non facit uer.

partis in ſua temperatura propria. Primæ mutationes generant potiſsimum morbos, quando multæ ſunt: una deinceps poſt aliam. ſecũdæ generant quidem ſemper aliquos, ſed nõ potiſsimũ, niſi cum magnæ ſunt. Intelligo utraſq; mutationes, tam ſcilicet primæ, quàm ſecundæ partis aphoriſmi, nõ ſolum ad propriæ temperaturæ cõtrarias qualitates, ſed etiã in propria tẽperatura: ut, exempli gratia, hyemis, ſi uel ultra, uel citra modum algeat, & humeſcat: & æſtatis, ſi calida & ſicca plus minusúe ſit, quàm regioni cõueniat. Mutationẽ, de qua quartus aphoriſmus, intelligo nõ eam, quæ tantũ in uno die fit: ut enim unica dies non facit uer, ſicut eſt in prouerbio, ita nec unica dici uariatio de calido ad frigus, aut autumnũ, aut autumnales morbos: ſed tunc expectandi ſunt autumnales morbi, quãdo multis unius temporis, uel pluriũ diebus tales mutationes fiũt. Tres igitur mutationes in 1. & 4. aphor. tetigit Hippoc. ſcilicet plurium temporũ, unius temporis, & dierũ unius uel pluriũ temporũ. Tertia autem non adeò differt à duabus primis, ut ſub utranq; non poſsit cadere. Nam ſi in una tantum anni parte mutatio hæc dierum de calore ad frigus cõtingat, ad ſecundam: ſi in pluribus, ad primam in aphoriſmo primo tactam mutationem pertinebit. De 12. aphoriſmo dico ex ſententia Galeni, quod in 11. aphoriſmo loqui incipit Hippocrates de alterationibus, quæ in pluribus temporibus fiunt: quæ licet multipliciter uariari poſsint, modo quem Galenus in principio commentationis undecimi aphoriſmi, quod deeſt in Leoniceni æditione, & fuſius in cõmentatione decimiquarti notauit, quatuor tamen tantum ab Hippocrate complicationes recitantur, ab aphoriſmo ſcilicet 11. ad 14. In nulla autem harum conſtitutionum inueniuntur plures, quàm duæ qualitates uni tempori attributæ: una per flatum uenti deſignata, alia per pluuioſum & ſiccum: ex quo argumentũ etiã capi poteſt ad propoſitum in epiſtola mea oſtendendum. Quatuor autem hi utiq; aphoriſmi generali quadam ratione ſub prima aphoriſmi primi parte cõtinentur: nec ſolum hi quatuor, ſed quotquot uel aphoriſmi, uel ſententiæ in libro de aëre, aqua, & regionibus, & in Epidemijs leguntur, in quibus conſtitutionũ duorum uel pluriũ temporum mentio habetur, à proprio temperamento recedentium: ſiquidem ſub generali mutationis temporũ uoce, ſingulæ duorũ, uel plurium mutationes cõprehenduntur. Agnoſco igitur & ego pariter cum Leoniceno, aphoriſmi huius duodecimi cum prima parte primi, eam cõuenientiam quam habent cum ſuis uniuerſalibus minus uniuerſalia: nec hanc in epiſtola negaui, ſed cõmunionem huius cum ſecunda parte eiuſdem primi aphoriſmi, in qua mentio habetur mutationis unius ſolius partis, de qua nec in hoc aphoriſmo, nec in alijs tribus, ſcilicet 11. 13. & 14. ulla eſt recordatio. Et propterea dixi, nõ poſſe in aphoriſmo 12. intelligi mutationẽ hyemis de auſtrali & pluuioſa, ad tranquillam uel ſerenam, quia de hac erat aphor. 1. in ſecunda ſcilicet, nõ prima parte ipſius aphoriſmi determinatũ: eſſet enim mutatio huiuſcemodi ab auſtrali & pluuioſo ad ſerenum uel tranquillum, mutatio unius partis anni, non ſolum à propria natura, ſed ab una aliena ad aliam etiam alienã: adieciq́;, hanc hyemem, ſcilicet quæ de extranea qualitate ad aliam etiam extraneam mutatur, eſſe potius dicendam inconſtantem & uagam, quàm auſtralem & pluuioſam: conformiter loquens Galeno in 1. lib. Epidem. annum quendam inæqualem & uagum uocanti, in quo mutatio facta eſt de frigido & humido

humido ad frigidum & siccũ, & in quo aliquando auster, aliquando aquilo præualuit. Quod multo magis erit dicendum, si Leoniceni modo uicißitudinem pluuiæ & serenitatis intelligamus. Non recte igitur impingit mihi Leonicenus, quod appellauerim inconstantem & uagam, quam Hippoc. magnã. Non enim dixi mutationẽ unius partis anni esse dicendam uagam, & inconstantem, si sibi constet: sed eam hyemem quæ minime sibi cõstaret, quia ex pluuiosa in serenam, ex australi in tranquillam laberetur, non posse dici pluuialem & australem, sed potius inconstantẽ & uagam esse uocitandam: alioqui si tria illa æqualiter, ut transfert Leonicenus, hyemi adscribantur, ut scilicet legamus, Si hyems australis & pluuiosa & serena fuerit: quid in his uerbis nos cogit, ut yincere in ea credamus uel australe, uel pluuiosum, cum pariter & absolute tria illa sint ei attributa? Quod uero à Leoniceno dicitur, serenã non exquisite et simpliciter eam dici, sed serenam ut hyemẽ: cõtrariũ magis probat, quàm id quod uult. Si enim serena est ut hyems, igitur à natura sua recedit per serenitatẽ, et plus serena est, quàm hyemẽ deceat, naturã suam seruantem: atq; ut sequens est, minus erit pluuiosa, quàm natura hyemis requirat. Non enim potest serenitas crescere, nisi pluuia minuatur: & si serenitas (ut uult Leonicenus) claudit in se tranquillitatem, minui etiam austros oportet, præsertim magnos: nam erit etiã eadem, ut hyems, tranquilla. Quomodo igitur austrina dici poterit & pluuialis, si à proprio temperamẽto per serenitatem recedet, et tranquillitatem, imò & per siccitatem? siquidem serenitas ipsa secũ, ut suprà probatũ est, cõiunctam habet siccitatem. Superabit igitur in hac hyeme tranquillitas, serenitas, & siccitas, & tamen austrina & pluuiosa simpliciter nominabitur, quod certe & rationi, & Hippocratis ac Galeni placitis, imò et ipsimet Leoniceno aperte repugnat. Nam Gal. uerba, ex primo Epidemiarũ sumpta, quæ suo proposito credidit cõmodare Leonicenus (ni ego fallor) ei sunt parum cõmoda. Hyems enim de qua ibi loquuntur & Hipp. & Gal. non simpliciter australis fuit, sed in ea aquilonares uenti, licet exigui, nec longo tempore, perflauere. Quare nõ est cur quispiã miretur, si sicca est ab Hippocr. uocata hyems, quæ aquilonares flatus natura sua siccos perpessa est. Aphorismi uero hyemem, quæ simpliciter & australis & pluuiosa dicitur, quis nõ miretur tranquillam, serenã, & siccam dici? Si igitur Galenus uocẽ αὐχμὸν nõ satis proprie attribui illi hyemi dixit, in qua tamen aquilones spirasse dixerat Hippocrates: nõ erat (uir semper uerborũ Hippocratis diligentißimus annotator) conniuentibus oculis pertransiturus, si uocem aliquam hoc loco legisset quæ tranquillitatem, serenitatem, & siccitatẽ significaret. Non igitur negamus posse in eadem hyeme modo pluuias, & austrum, modo per interualla serenitatem & tranquillitatem inueniri, ut in ea quam μυξαίθειαν uocauit Hippoc. sed talem nõ esse eam quam aphorismus supponit, cõstanter defendimus: illa enim in qua μυξαίθειαι plurima facta Hippocrates dicit, nõ ἐπόμβρος, hoc est, pluuiosa, ab eo dicitur: sed aquas multas, λάβρα, hoc est, ut Gal. exponit, repentinas, uehementes, & breuis temporis, niuesq; etiam magnas habuisse. Sed & morbi, qui in nostra euenire ab Hippoc. dicuntur, nõ eius quæ μυξαίθειαι effectus sunt, hoc est, hyemis, in qua quandoq; pluuiæ, quandoq; serenitas appareat, sed australis & pluuiosæ. Aborsus enim & imbecillitatis infantium causa, nõ

Leonicenus contrariũ magis probat quàm intentũ

in aliud à Galeno refertur, quàm in humiditatem, laxitatem, mollitiemq́; corporũ maternorum, & assuetudinem infantium in calore. At si uicissitudo, quam Leonicenus imaginatur, serenitatis & pluuiarũ in hyeme sit, non adeò & materna corpora humida, & infantilia calido aëri erunt assueta: quoniam quantũ calefacient & madefacient austri & pluuiæ, tantum tranquillitas & serenitas frigefaciet, & densabit: nec usque adeò replebuntur capita mulierum & marium pituitosorum & calefient, ut falsam pituitam gignant, quæ per uer frigidũ ad intestina descendens, difficultatem in eis faciat intestinorũ. Idem intelligendum de siccis ophthalmijs, ac destillationibus, quæ caloris & humoris hyemalis assiduitatem consequuntur, quæ per serenitatem impedirentur. Hæc igitur sunt quæ prohibent hyemem nostram mixtam habere pluuiam serenitati. Tanto autem serenitas austris & pluuiæ, atq; nascenti ex eis caliditati & humiditati magis repugnat, q̃ tranquillitas, quanto magis apta est frigus facere in hyeme & siccitatem: tantũq; de hyemis humiditate ab ea minuitur, quantũ à pluuia humiditatis augetur. Nõ minor enim est siccitati quæ serenitati iũcta sit, uis ad exiccandũ, q̃ pluuiæ humiditati, uis ad humectandum: imò si res ad uiuũ est resecanda, potentior est siccus aër ad exiccandum, quàm humidus ad humectandum. Nam (ut uoluit Auicenna) aër in omni dispositione corpora nostra resoluit & exiccat: longeq́; difficilius icciora humescunt, quàm humidiora exiccentur, Galeno autore in libro septimo artis curatiuæ. Non igitur bene dictum est, à serenitate parum de hyemis humiditate cõminui, quoniam ab aquarum multitudine, & austrinis flatibus fouetur: serenitate enim existente tolluntur absque dubio pluuiæ: & si serenitas, ut Leonicenus uult, est tranquillitati uel eadem, uel coniuncta, etiam austri magni summouentur. Ex his ergo iam constare potest, duodecimum aphorismum esse à me intellectum: nec me latuisse, ita eum à primo dependere, quatenus minus uniuersalia à magis uniuersalibus dependent: quantum uidelicet ad primam partem primi attinet, à secunda esse omnino diuersum, quoniam non unius tantum temporis mutationem, sed duorum sibi succedentiũ continet: quæ tamen tempora in sua mutatione cõstantiam habent, nec uel in pluribus, uel in uno die euariant, quarũ uarietatũ prima ad secũdam primi aphorismi partẽ, alia ad quartum pertineret. Vnum adhuc addo, quod ad diluenda multa argumenta, quæ ex longis Galeni in Epidemijs sermonibus Leonicenus colligit, nõ parũ proderit: aliam esse considerationem consistentiarũ anni in lib. Epidemiarũ, & in lib. Aphorismorũ. In hoc enim à rei natura, ut ait Galenus, persuasus, & non ex aliqua obseruatione, finxit potius constitutiones, quàm ueras recitauerit: morbosq́; enumerauit, non quos uidisset ex illis sequi, sed quos ratio dictauit ex illis debere generari. In Epidemijs uero, per historiæ modum et factæ cõstitutiones, & morbi qui post illas euenere, ex ordine recitantur: et propterea ex his quæ ibi prout acciderũt, recitata sunt, nõ sunt ea quæ in Aphorismis supponũtur interpretanda: ut si ibi dicit Hippoc. fuisse quandam hyemẽ ὕδτον νότιον, posse etiam idem in Aphor. legi credamus: & si annũ dicit australem, pluuiosum & ἄπνοια δ᾽ ἐς τέλως, ex hoc putemus hyemem de qua est controuersia, esse australem & tranquillam. Illic enim quæ facta sunt, rememorantur. In Aphorismis quatuor tantum constitutiones adducuntur, quæ frequentius cæteris possunt euenire, ut sint

Alia est consideratio consistentiarum anni, in lib. Epidem. et in lib. Aphor.

ut sint nobis pro exemplo ad alias inuestigandas, sicuti Galenus docet in expositione primæ constitutionis libri Epidemiarũ. Fiunt autem hæ constitutiones, sicuti & quæuis aliæ, per primarũ qualitatum cõplicationem, caliditatem scilicet & frigiditatem, humiditatemq́; & siccitatem: quarũ actiuas quidem per facientes eas uentos, austrum uidelicet & aquilonem, passiuas per pluuias & siccitatem significauit. Nulla igitur causa est, cur semel tantũ addere debuerit uel tranquillitatem, uel serenitatem. Quare enim potius huic hyemi addiderit, quàm uel ueri in 11. aphor. uel autumno in 13. Certe si unico tantum loco addenda, 11. addenda erat, ut in cæteris sequentibus subintelligeretur. Amoueatur igitur uox illa ὑδίωρ, nec nobis pluris sit Philotheus, atque alter ille quisquis fuerit expositor, à malo librario deceptus, quàm Celsi, Aristotelis, Galeni, ipsiusq́; met Hippocratis autoritas. Primæ qualitates actiuæ et passiuæ

Hæc sunt uir optime, quæ nõ tam epistolæ prioris meæ, aut existimationis, quàm ueritatis tuendæ gratia, mihi occurrere. In quibus licet cauerim quantum ualui, ne uerbum esset, quo Leoniceni, uiri de literis optime meriti, & quem ut præceptorem ac patrem obseruaui semper & colui, honor uel tantillum læderetur: si quid tamen fortè offenderis, quod aculeum aliquem habere uideatur, rem mihi gratissimam feceris, si illud ceu male natam prolem sustuleris, & penitus confoderis. Quod si totum etiam ipsum partum indignum esse uita iudicaueris, esto tibi ceu honorario arbitro, uitæ & necis arbitrium. Vale, & Manardum tuum, quem olim iuuenem ad bonarum literarũ studia excitasti, tua autoritate, quæ apud principem maxima est, foue iam senem. Ex ædibus nostris, pridie Cal. Febr. M. D. XXIII.

EPIST. II. Pro Reuerendo Præsule à Vulpe uocato, Melancholia laborante.

Sicuti ambigi non potest Reuerendum hunc uirum eo morbo affici, quem melancholiam, siue atram bilem uocant medici, atque ut sequens est, eius cerebrum, in quo omnes principales potestates sedem habent, necessariò affligi: ita ualde dubium est, an primaria affectione cerebrum ipsum patiatur, uel per communicationem quandam, & uel cuiuspiam alterius partis, uel totius corporis consensum. Quodcunque horum putetur, ulterius dubitare contingit, quum diuersæ sint atræ bilis, id est, materiæ quæ hunc affectum facere potest, secundum medicos species, à quanam id fiat. Alterutro enim horum ignorato, præterquam ex accidenti, curatio sequi recta non potest. Quod ad primam igitur dubitationem attinet, apud me clarum est, cerebrum per se & primario affectu, aliqua saltem ex parte, in hoc uiro oblædi. Perpetua enim, ut mihi relatum, adest læsio, nullaq́; hora interquiescens, neque uel totius corporis, uel cuiussuis particulæ præcedentem oblæsionem sequens: nullo enim in reliquis corporis partibus præsenso nocumento, tristitia & pusillanimitas perseuerat. Diuturnitas quoque affectionis, indicat cerebrum in seipso causam habere nocumenti. Fieri enim nõ potest, ut membrũ quod longo tempore per consensum & per nocumentum ab alio acceptum passum est, propriam ex antiqua patiendi consuetudine noxam non contraxerit. Siue igitur ab initio cerebrum proprio & primario affectu perpessum sit, siue aliunde detrimentum acceperit, credendum mihi omnino uidetur,

hoc tempore per se, & primo perpeti, ac ægritudinem malæ temperaturæ pati, ab humore atræ bilis, seu ab ipsa proprie uocata atra bile pendentem. An uero semper primario affectu cerebrũ passum sit, uel ab initio cœperit per cõmunicationẽ pati, nõ possum certò nunc definire. Verisimilius tamen uidetur, quod ab initio quoq; affectio hæc in cerebro extiterit, quantũ quidem possumus per syllogismũ diuisiuũ hoc pacto colligere: Affectio melancholia uocata, ut ex Galeno constat libro de locis affectis, & à Paulo eum sequuto cap. proprio, tribus fit modis: primo, quando cerebrum est primũ patiens: secundo, quando toti corpori compatitur: tertio, quando naturalibus membris, ut in ea quæ inflatiua, & hypochondriaca passio uocatur. Sed hæc de qua loquimur, nõ fuit secundi aut tertij modi, igitur necessariò sub primo cõtinebatur, ueluti & nunc continetur. Macilenti enim sunt, nigri, hirsuti, quibus atra bilis in toto corpore apta est generari. Et si in alijs quibusdam congregatur, uigiliæ, labores, solicitudines, tenuisq; uictus, aut cibi qui nigrum ualent humorem gignere, præcesserunt. Albus autem est hic uir, satisq; (ut mihi relatum est) corpulentus, nec eo uictu usus, qui pessimum hunc humorem in tanta ualuerit copia congregare, ut uniuersum corpus oppleret. A toto igitur corpore non uidetur hæc affectio dependisse. Quod uero nec hypochondriaca fuerit, facile ex hoc probari posset, quod ei defuerũt indicia, quæ uerbis Dioclis à Galeno tertio libro de locis affectis recitantur. Sed illis breuitatis causa prætermissis, proprijs Galeni uerbis propositum demonstrabo. Ait enim eo loco: Cum circa uentriculum prima cœperint symptomata, ipsisq; auctis melancholica sequatur affectio, deinde alui deiectione, uomitu, proba cõcoctione, ructibusq; leuetur is qui laborat, hypochondriacũ flatuosumq; morbum ipsius nominabimus. Huius uero morbi symptomata dicemus, & mœstitiam, & metum. Et subdit: Quum autem propria melancholiæ accidentia auctiora uidentur, circa uentriculum uero aut nulla, aut parua sunt, haud ab re existimaueris primitiuam in cerebro affectionem consistere, ob atram bilem in ipso congestam. Hæc Galenus. Ex quibus uerbis, additis his quæ mihi narrata sunt, apertum est, non hypochondriacam, sed cerebralem potius in hoc uiro et nunc adesse, & ab initio affuisse melancholiam: nullis in eo indicijs, aut melancholiæ uniuersalis aut hypochondriacæ. Cõcludendũ ergo, ut uerbis utar Aetij, in solo capite esse melancholiã, id uidelicet quod huius affectionis iam factũ est, uel adhuc fit: nam non est negandum, flatis et certis temporibus, quippiã eius adhuc fieri, uaporibus uidelicet, & interdũ humorib. quos necesse est ad atrã bilem uergere, ad caput ascendentibus. Hæc igitur sunt quæ dicenda occurrerũt circa primã dubitationẽ. Ad secũdæ solutionẽ accedentes, cõiecturis potius q̃ certis indicijs usi, ut qui nec hominẽ nouerimus, nec excremẽta eius inspicere, aut accidentia possimus contemplari, cõmunibus quibusdam solis innitentes dicamus, materiã, quæ hunc morbum in quocunq; homine facit, esse uel melancholicũ succum, uel melancholiam proprie dictam. Nam ut prætermittamus quod hic morbus, Galeno 2. artis curatiuæ lib. attestante, melancholiæ nomen à causa ipsum faciente accepit: ab omnibus enim melancholia uocatur, indicante nomine, ut idem Galenus inquit libro tertio de locis affectis, humorem qui ipsius causa est: hoc ex symptomatibus quoque colligitur, ab Hippocrate, ut notauit Galenus, in duo hæc

Syllogismus diuisiuus.

Affectio melancholiæ tribus fit modis.

Melancholia hypochondriaca ab Arabib. uocatur mirachialis.

Materia faciens melancholiã duplex tantum.

collectis, metum scilicet & moestitiam: quae non alia ratione fiunt, ut Galenus [illegible] lib. de
causis symptomatum, & iam dicto lib. de locis affectis ostendit, (quicquid [illegible]
Auerroes) quàm quod qui morbum facit humor, atro suo colore principalem [illegible]
sedem obscurat, & tenebris similem reddit, quae terrorem inducunt. Asclepiade [illegible]
Galenum teste: quod certe nulli alteri adest, praeterquam atrae bili, uel eius [illegible]
enim bilis flaua est, ruber sanguis, & si quis niger reperitur, ut is de quo lib. [illegible]
Aphorismorum, mentionem facit Hippoc. crassior & magis concretus est, [illegible]
in uenis cerebri ualeat cõprehendi. Candida adeò est pituita, ut dixerit Galen. [illegible]
de locis affectis, epilepsiam à pituita factam, non transire in melancholiã. A [illegible]
tur humore naturali, praeter melancholicũ, fieri hic morbus potest. Sed neque ab [illegible]
eorum qui praeter naturã in corpore reperiuntur, nisi ab eo qui propriè melanchol[illegible]
à Graecis, à nobis atra bilis uocatur, eadem ratione, quod uidelicet nullus eorũ [illegible]
uisitur colore: non naturalis enim bilis, haec pallida, quam citrinã uulgò uocant, [illegible]
cea, quam uitellinã, tertia porracea, quarta aeruginosa. Pituitae uero omnes albae [illegible]
teste Galeno, cap. secundi libri de melancholia. Sic igitur colligẽtes dicamus, [illegible]
bus neque à sanguine, neque à bile, neque à pituita fieri potest, siue naturã fuerint [illegible]
bus, siue praeter naturam affectis: sequitur necessariò, ut si ab aliquo hum[illegible]
succo fiat melãcholico, uel ab ea quae proprio nomine uocatur melancholia. [illegible]
haec quadruplex sit iuxta cõmunem medicorum nostri temporis sententiã, [illegible]
adhuc est, an ab aliqua harũ quatuor, uel ab ipso naturali humore melanchol[illegible]
Reuerendo uiro cõtingat. In quo quaesito facile cognitu est, quod non fia[illegible]
lia, quae exusta flaua bile generatur. Nam, ut ait Paulus, si aliquando [illegible]
in nigram permutatur, uocatam uidebis maniam, in qua feraliter alci[illegible]
cedentes qui nõ aduertunt, aggrediantur. Auertat autẽ Deus Optim[illegible]
ut eò insaniae uir hic deueniat. Non difficilius quoque est cognos[illegible]
Auicennã sequuntur, quod neque ab ea fit, quae ex succo melanchol[illegible]
nõ enim, ait ille, dicitur melancholia, nisi ea cuius euentus est [illegible]
usta. Sed nec à sanguinea, quoniam risus abest, qui [illegible]
Superest igitur ut uideamus an fiat à pituita, in quo [illegible]
sententiae sit unus ex consultoribus uir clarissimus, & [illegible]
tate cõiunctus: cui et alius consentit, inter celeberrim[illegible]
professores reputatus. Mihi autẽ, saluo utriusque [illegible]
nec in alio quopiam fieri hunc morbum posse à [illegible]
in corpore humano non credo, ut nigra in totum [illegible]
autoritate, in expositione libri de spiritibus [illegible]
atram bilem trãsire nullo modo potest, [illegible]
dem Mosi licet non sit in omnibus creden[illegible]
tationem hactenus licuerit, adducor [illegible]
eiusdẽ uerbis sec[illegible]rognos[illegible]
calor est, quàm [illegible]
rentis, nec [illegible]

[illegible] bilis [illegible]atio. [illegible]na sectio.

[illegible]ra [illegible]le [illegible]tẽ

[illegible]m Galeni cautio in secanda uena.

[illegible]tem Vena media.

[illegible]one in-
[illegible]i esse pute
[illegible]xistimamus,
[illegible]tatus, tum quia

in locis, in peculiari cõmentario de atra bile inscripto, nõ erat prætermissurus. Adde, quod si, ut cõmunis nunc tenet opinio, ex Auicenna orta, quilibet humor per exustionẽ in atram bilem uertitur, quinq; numero erunt atræ bilis species: quare non poterunt omnes humores tam naturales quàm præternaturales, sanguine excepto, denario numero contineri: quod tamen uoluisse uidetur Galenus in fine secundi libri de uirtutibus naturalibus, Praxagoram laudans, ad eum numerum humores omnes reducentem. Quinq; enim ad minus sunt biles, et tres pituitæ. Adde etiam, quod neq; Ioannitius, neq; Serapion, neq; Haliabas inter atras biles alicuius meminerunt, quæ ex pituita generetur. Nullam præterea esse ultra ea quæ attulimus, ex hoc probari potest, quod fieri nequit, ut ex albo in nigrum mutatio fiat, nisi per medios colores, imò & per medias substantias. Norunt hoc Chymici, per multitudinem colorũ ad desideratũ illud, quod caput Corui uocant, peruenientes, quum tamen in rem simpliciter albam non operentur, sed cui sit croceum aliquod admixtũ. Varios ergo nasci colores in pituita, erit necesse, priusquam in atrum colorem per exustionem permutetur, imò & uarias substantias, quarum aliquæ ad pituitæ naturam, aliquæ ad nigram bilem proximius accedant, iuxta minorẽ maiorem'ue adustionem: sicuti & in ipsa flaua & pallida bile contingit, quæ primo in uitellinã, secundo in porraceã, tertio in æruginosam transit, priusquam in exactam atram bilem transmutetur. Sed in pituita tanto plures fieri medias substantias, mediosq; colores quàm in bile oporteret, quanto maior est distantia albi quàm flaui coloris, à nigro. Hanc autẽ pituitarum aut nigrarum bilium uarietatem, nec ad sensum percipimus, neq; apud medicos legimus de humoribus scribẽtes. Quod uero præclari hi consultores Auicennam sequuti imaginantur, pituitam per congelationem in cerebro ad atram bilem conuerti, mihi in captum mentis haudquaquam uenit. Ad tantam enim frigiditatem uiuentis hominis cerebrum uenire non potest, ut congelandi uim habeat. Siquidem ut Galen. docet 8. lib. de usu partium, calidius aëre est, etiam æstiuo. Alioqui neq; statim necesse est pituitam congelatam ita exiccari, ut in melancholiam conuertatur. Videmus enim aquam in gelu conuersam, uirtutem adhuc humectandi retinere. At si maiorem in humano corpore fieri congelationem imaginentur, certe non maiorem faciet siccitatem ea quæ in gipsea uocata pituita reperitur, quæ tamen & nomen & colorem pituitæ non amittit. Quæcunq; igitur humiditatis remissio in pituita intelligatur, sicuti media inter aquosam et gipseam erit, ita necessariò intra pituitæ limites continebitur. Sed nónne uidemus in omnibus pituitæ speciebus ad extremam usq; duritiem, qualis in scirrho sentitur, peruenientibus, manifestam albedinem ac luciditatem, tetro melancholiæ colori, et ut sequens est, his quæ eam consequũtur accidentibus aduersantem? Quod aduertens Galenus in cõmentario de tumoribus præter naturã, scirrhum à crassa & tenaci pituita factum, ab eo separauit qui à succo fit melancholico. Si igitur pituita ad summam siccitatem euecta, inter pituitas, nõ inter atras biles numeratur, quo pacto res quæ minorem habet siccitatem, debet atra bilis existimari? His itaq; & rationibus motus, & Galeni clypeo munitus, non uerebor ab Auicennæ & cõmuni recentiorũ sententia abscedere, nullamq; atram bilem ex albissimo inter humores phlegmate, neq; per exustionem, neq; per cõgelationem factam agnoscere:

Marginalia: Chymici. — Corui caput apud alchimistas. — Bilis transmutationes. — Pituita in cerebro congelari nõ potest. — Cerebrũ aëre æstiuo calidius. — Pituitam congelatam in melancholiã nõ uertũ. — Pituita gipsea. — Ab Auicenna descisit.

agnoscere: sed morbū qui melancholia uocatur, ita in hoc uiro, sicuti in cæteris, ab eiusdem nominis humore fieri affirmare. Quod tamen non ita obstinate defendo, si mihi contrarium ostendatur, quin sim manus daturus. Nullam autem in his quæ ab excellentissimis tribus medicis consultoribus scripta mihi ostensa sunt, rationem uideo, quæ me ad illarum sententiam cogat accedere. Nam argumentum, quod unum ex alterius sententia mihi obstare uidetur, à iuuamento ex uacuatione pituitæ sequuto acceptum, Auicenna ipse soluit, dicens: Non ergo te seducat iuuamentū quorundam propter phlegma quod ipsi euacuant uomendo uel egerendo: nam illud non est propter euacuationem phlegmatis iuuantem ipsos, imò quoniam multitudo & compressio humorum adinuicem remouetur ab eis. Verum iuuamentum essentialiter est euacuatio choleræ nigræ. Interim autem, donec aliud mihi ostendatur, quæ hactenus confecimus colligentes, ex eis breuiter curationem eliciamus.

Reuerendus hic uir ægritudine propria cerebri laborat, melancholia uocata, quæ est mala cerebri temperatura, frigida & sicca, ab humore atræ bilis partim facta, partim fiens, partim futura fieri: qui quidem humor uel nequaquam exustus est, uel modicè. Symptomata morbum comitantia sunt, timor, tristitia, pusillanimitas, cum corruptis quibusdam imaginationibus.

Facta igitur ægritudo calidis & humidis indiget: frustra autem hæc adhiberentur, faciente causa in cerebro permanente. Est igitur hæc antea per euacuationem amouenda. Verum quia & hæc frustra tolleretur, si præstò esset in corpore alia similis materia apta ad cerebrum ferri, ideo & hanc uacuare oportet, & ne de cætero rursus abundet præcauere, cerebrumq́ ipsum demum roborare, ut si qua fortè regeneretur, eam à se pellat.

Erit igitur una & prima intentio, ad quam ultimo resoluendo deuenimus, humoris melancholici in corpore abundantis euacuatio. In omnib. enim in quibus causa faciens adhuc adest, ab ipsa curatio inchoanda est, autore Galeno quarto Therapeutices. Secunda, euacuatio eius qui in capite est. quæ duæ intentiones, si exactè loqui uoluerimus, præseruatiuæ potius sunt quàm curatiuæ: sicuti et ea quæ præcauet ne humor hic abundet, & quæ cerebrum roborat, ut uel non recipiat uel repellat, si quid eò feratur. Tertia uero in ordine sola & uerè curatiua, est ea quæ prima occurrit, & ad iam factam uertitur ægritudinem, contraria uidelicet ad calidum & humidum alteratio.

Intentiones curatiuæ melācholiæ per proprietatē in cerebro.

Euacuatio melancholici humoris in toto corpore inuenti, à uenæ sectione, si Galeno credimus, est inchoanda. Verum quia non certis indicijs cognoscimus sanguinē melancholicum in uniuerso corpore dominari, sed cōtrarium potius superius collegimus, Galeni cautione utemur, qua tum aliàs, tum in hac ipsa, de qua loquimur, affectione utitur, ut scilicet fluentem secta uena sanguinem inspiciamus, & si ater fuerit, tantum fluere sinamus, quantum satis esse coniecerimus: sin secus, cohibeamus. Vena autem huic sectioni magis idonea erit, quæ in cubito media. Ab hac autem uenæ sectione inchoandum putamus, tametsi non in toto corpore, sed in cerebro causam morbi esse putemus, tum quia in tam diuturno, quo uexatus est tempore, uix fieri posse existimamus, quin ob longos mœrores uniuersus sanguis ad melancholicum sit mutatus, tum quia

Atræ bilis euacuatio.

Venæ sectio.

Galeni cautio in secanda uena.

Vena media.

Galenus, ubi solum cerebrum sanguinem continet melancholicum, non in totum reijcit uenæ sectionem, sed quantum ad ipsam dispositionem attinet, dicit non esse necessariam, innuens, ratione alia posse esse opportunam. Quam rationem explicans Aetius, addit, Nisi multi sanguinis fuerit ægrotus. Esse autem hunc utrum multi sanguinis, & medicus ille, qui mecum hac de re loquutus, et monachus qui me cõsuluit, attestati sunt.

Sanguinis per hæmorrhoidas prouocatio.

Ad eandem intentionem pertinet sanguinem per hæmorrhoidas prouocare. Notum enim illud Hippoc. maniacis, uaricibus aut hæmorrhoidibus superuenientibus, maniæ solutio fit. Quo loco melancholicos proprie uocatos intelligere debemus, si Galeno credimus. Hanc autem hæmorrhoidum prouocationem, licet multifariam efficere possimus, cõmodius tamen per purgatoria medicamina, & per clysmata faciemus: quæ & propria ratione adeò congruunt, ut eorum assiduus usus ualde sit in hac uacuationis intentione necessarius. Quando enim (ait Paulus, de his loquens quibus cerebrum primo afficitur) ob temporis diuturnitatem humor est factus difficile mobilis, uarias & fortiores curationes adhibere oportet. Purgandi ergo sunt statim ab initio

Purgatio per initia facienda.

per epithymũ aut aloën: quorũ si modicũ quotidie assumpserint, maxime iuuabuntur, & quietem consequentur. Laudauit quoq; Aetius, ut uenter quotidie leuiter subduceretur, per amaracum & serum non ex caseo factum, sed ex lacte uel equino uel bubulo. Quo pacto uero à lacte separandum sit serum, docet Dioscor. cap. de lacte, simulq; etiam bibendi modum, quippe ut per interualla, heminæ, id est, ℔. 5. bibantur, minus tamen pondus bibenti quotidie fortè sufficiet.

Amaracum.

Amaracum uero intelligo herbam apud nos corrupto uocabulo Marellam uocatam: medicorum uulgus & officinæ Matricariam uocant, Auicenna uebuen, de qua Dioscorides scribit sub nomine Parthenij. Ego pro omnibus his utor Sena, quæ licet non multo antea in usum uenerit medicorum, illaboriose tamen melancholiam & exustos humores purgat, & securè quotidie bibitur, additis diuersis rebus, iuxta laborãtis temperaturam, ætatem, horam, & reliqua id genus, quæ in omni sua operatione medicus ante oculos semper habet. In hoc

Rorismarini semen.

autem uiro, præterquam æstatis tempore, flores uel semina rorismarini maxime puto congruere, & rosas, uel earum potionem æstate. Primo tamen, ut dixit Rufus, habenda est cura bonæ concoctionis.

Clysmata.

De Clysmatibus inquit Aetius: Post uenæ sectionem & purgationem, interpositis aliquot diebus, clysteribus euacua. His auxilijs si sanguis per ora uenarum an exierit, non erit æger alia molestia propter hoc afficiendus: sin minus, sanguisugis, alijsúe aptis ad id notis medicamentis promouendus. Ad hanc quoq; intentionem

Vomitus.

pertinet uomitus, de quo idem Aetius: Vomitus per maiora interualla prouocandus non à cibis, sed ieiuno: nec cum fortibus, quoniam sunt nocua. Auicenna uero dixit, accersendum uomitum, si in stomacho sit aliquid quod in ægritudine faciat augmentum, et si non est ægritudo uehementis debilitatis. Verba autem hæc ultima torserunt expositores, quoniam non bene leguntur in cõmunibus exemplaribus: legendum enim, Et

Auicennæ locus emendatus.

non est stomachus uehementis debilitatis. Quibus uerbis consonant alia Auicennæ uerba, ubi loqui incipit de melancholia in cerebro confirmata. Ait enim: Euacua per clysterem & uomitum, nisi in illo cuius stomachus est debilis. Huc quoq; spectant, id est,

id est, ad euacuationem materiæ in toto repertæ, urinæ & sudoris prouocatio. de his enim inquit Paulus: Bonæ autem & diureticæ uirtutes, & sudorum purgationes. Vtrunq; igitur procurandum, adhibita tamen cautione, ne calidioribus utentes, eam quæ adest atram bilem exuramus, aut nouam in corpore crescere faciamus. Hæc quidem sufficere puto ad primam intentionem exequendam.

Vrina.

Sudor.

Secunda intentio, hoc est, humoris in capite contenti euacuatio, iisdem ferè auxiliis, quibus & præcedens, absoluitur. Erit igitur & hanc ob causam uena secanda, si multi (ut relatum mihi est) sanguinis hic existit: primum quidem humeralis eius partis, ut bene hoc loco dixit Auicenna, in qua caput est grauius, facta prius sectione basilicæ, si in toto corpore abundare sanguis uideatur: dehinc ea quæ in fronte est media. Erit enim hic ordo eo casu seruandus, ut primo media, iecoraria secundo, tertio humeralis, quarto uena frontis incidatur. hoc enim uoluit Auicenna, si eius uerba bene legantur & intelligantur. Sic enim scribendum est: Et quandoq; necessarium erit tibi ut phlebotomes basilicam, cum inuenis signa cōmunia, scilicet multi sanguinis in toto corpore, & ante phlebotomiam uenarum frontis, quia tunc mouebit plus. Sanguis ex naribus prouocandus, hirudines post aures admouēdæ, cucurbitulæ inter spatulas: tum quoq; per nares & palatum materia euacuanda, atq; etiam per capitis cutem occulta & sensim fugiente difflatione. Pleni autem sunt medicorum libri medicamentis, quibus hæc tria postrema peragentur. Vtilia autem in distrahendo & uacuando sunt, frequentia balnea: sed dulcium, non medicatarum aquarum. Siquidem humectandus est hic uir, non exiccandus. Calida autem sunt & sicca, inquit Paulus, omnia spontanea balnea, Galenum sequutus, tum alibi, tum 1. lib. Salubrium. Ego utrorunq; uestigiis hærens, monacho consiliū super his aquis pro hoc uiro petenti, absolute eorū usum in balneis interdixi: potum tamen aquarum earundem eatenus concessi, quatenus purgationem facit dominantis humoris: in qua tamen & illud cauendum, ne propria ui, aut longo usu, nimis calefaciant uel exiccent.

Euacuatio humoris in capite contenti.

Balnea.

Balnea spōtanea calida & sicca omnia.

His peractis, satis arbitror occursum esse & futuræ ægritudini, et ei quæ adhuc fit: superest ut ei quæ facta est, id est, malæ temperaturæ, frigidæ & siccæ, nos opponamus. Illud fiet, si tantum calefecerimus humectauerimusq; caput, quantum frigefactum & exiccatum esse ultra naturalem habitum cognouerimus. Ad hoc autem maxime confert uictus ratio, quæ tanti momenti est, ut absq; alio præsidio, ea sola se multos Galen. curasse testetur. Cibus igitur, inquit Paulus, esse boni succi debet, & modice humectans. Aliæ quoq; res, quas non naturales medici uocant, ad easdem qualitates uel actu uel potestate uergant. Ineptus autem sim, si ad particularia descendam, omnibus nota, præsente præsertim tam docto medico, cui non solum hæc quæ in propatulo sunt, sed etiam quæ plerisq; medicorum latent, sunt apertissima. Illud potius non prætermiserim, ultra uictus qualem diximus rationē, caput quoq; ipsum esse humidis calidisq; & fomentis & lotionibus, præsertim ex altioribus locis guttatim cadentibus, abluendum: hoc adhibito moderamine, ut uel utraque simul misceantur, uel per uices, modo hoc, modo altero utamur: cauentes ne tenuioribus partibus per calida exolutis, terrestriores ineptæ omnino resolutioni dimittantur: uel per sola humentia tota materia

Præsidia factæ intemperaturæ.

ita incrassetur, ut ex melancholia comitialis morbus sequatur. Bene igitur monuit Auicenna, utraque commiscenda, ubi curam eius melancholiæ exequitur, quæ est in cerebro confirmata: licet eius uerba non bene in cõmunibus codicibus apponantur. Sic enim legendum erat: Et secunda est, ut administres cum euacuatione humectationẽ assiduè cum embrochis & oleis calidis, & ponas in eis ex medicinis, sicut chamæmelon et anethum & melilotum & radicem lilij, ut nõ incrassetur humor propter resolutionem puram in qua non est lenitas, neque incrassetur cum his quæ humectant, & non est in eis resolutio. Clarius autem hoc exequutus est Ioannes cognomento Mesue, capite de cura doloris capitis à melancholia, & proprio capite de melancholia, in utroque loco citans Galenum: quanquam ego cum perlegerim totum Galeni librum de medicamentis secundum loca patientia, ad quem maxime hæc pertinebant, nullibi hanc sententiam inueni: sicuti nec Senam in musto misceri, quod tam alienum est à Galeno, ut iureiurando affirmare possim, nullam esse in Galeni libris Senæ mentionem. Nullibi etiam apud eum legi, iure hœdi aut ueruecis caput abluendum: quæ tamen omnia affert Mesue ex Galeni autoritate. Nec hoc dixerim, quod ea præsidia uelim respui, sed ut cognoscatur, tantũ huic Mesue non esse attribuendum, ut quicquid scripsit, absque alia indagine, (quod multi faciunt) pro oraculo habeatur, quum multi in eo non aspernandi inueniantur errores: quale est illud, quod ex eiusdem Galeni sententia, uitanda esse docet urinam prouocantia, cuius nos contrarium autoritate Pauli superius docuimus. Sed & ipsemet Galenus in cura quartanæ commendat res urinam mouentes, utiturque diospolitico, et diatrionpipereon uocato medicamine, imò et ipso pipere. Non igitur Galenus fuit, qui urinam prouocantia prohibuerit, sed Auicenna: nec cap. de melancholia, sed de mania. nec tamen prohibuit omnia, sed ea quæ plurimum prouocant. Nam Paulum sequutus, radicem & semen equini fœniculi quotidie præbet, ac bryoniæ, id est, uitis albæ radicem.

Auicennæ locus emẽdatus.

Apud Gal. non est Senæ mentio, contrà quàm dixit Mesue.

Error Mesue.

Hipposelinum. Bryonia.

Hæc igitur sunt quæ mihi relatis inhærenti, de affectione & curatione huius uenerabilis uiri occurrere, quibus ipsum spero, eo iuuante qui solus languores sanat, sanitati pristinæ restituendum. Quod si omnibus peractis statim nõ successerit, non illico spes abijcienda est. Quemadmodum enim scripsit Aetius, & nos quandoque experti sumus, multi tempore curationis nihil adiuti, post eam roborata natura conualuerunt. Cuncta autẽ quæ scripsimus, arbitrio ac iudicio præsentis medici subijcimus, uiri solertissimi & studiosissimi.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iunias. M. D. XXIIII.

EPIST. III. in qua multa simplicia medicamina dilucidantur.

Ioannes Manardus Hieronymo Carezono S. D. P.

Sero quidem respondi literis tuis, si tempus spectetur quo sunt datæ: citò, si id tempus spectes quo sunt redditæ: citissime, si nodi considerentur, quos petis dissolui: qui tot sunt, atque ita constricti, ut uix ab ipso Hercule enodari possint. Tuum igitur erit ignoscere, si non omnibus manum admouero, & si hos

si hos etiam quos aggrediar, non penitus dissoluero: malui enim tibi minus sapere putari, quàm minus diligere, præsertim quum Hieronymus Augustonus cõmunis amicus, te desiderare responsum per plures antè dies significasset, quàm tua mihi fuisset reddita epistola. Eodem igitur quo tu uteris ordine, ne te diutius protraham, iam rem aggredior.

Nascaphthon Paulus Aegineta Naocaphthon uocat, & à quibusdam dici ait Nacaphthon: nec plus de eo docet capite proprio, quàm esse Indicũ aroma. In descriptione autem Cyphi Niliaci, Lacaphthon dicit esse corticem piceæ, uel alterius arboris, ubi eandem rem intellexisse mihi uidetur cum Nascaphtho, ut etiam Hermolaus putauit. Theophrastus inter aromata quæ unguentis miscentur, Nartam reponit, libro nono de historia plantarum: quam esse eandem rem cum Nascaphtho, suspicor potius, quàm certus decernam. quod si uerum est, fortè pro Narcaphtho apud Dioscoridem, legendum Nartaphthon. Hæc sunt quæ hactenus cognoscere ualui de Nascaphtho: nec temerè arbitror inuenias, qui docere certum aliquid de eo possit, peregrina semper re, & quæ iandiu apportari ad nos desierit. Nuper tamen ex Thoma Lucensi, arte quidem seplasiario, sed eruditione multos medicos excellente, didici, corticẽ qui uulgò Tegnamen dicitur, esse Nascaphthon. De Nascaphtho.

Halimon (ni fallor) uidi aliquãdo iuuenis in maritimis Vmbriæ, mõstrante Vlysse Lanziareno, uiro omniũ bonarũ artium studioso, & in herbaria (quantum illa ferebat ætas) erudito: quo uero nomine ab eo diceretur, non satis possum meminisse. Scio ab Auic. in secundo libro de ea scribi, sub Melliæ nomine, et à Serapione sub nomine Molochiæ, et alio nomine Atriplicem marinã ab eodem uocari. Scio etiam tum in historia, tum in uiribus aberrasse hunc barbarum. In historia quidem, quod plures spinas habere dicit, quàm Hausegi, id est, Ramnus, habeat: & id quidem ex Dioscoridis sententia, qui apertis uerbis carere spinis scribit. Saporem etiam ex Gal. sententia ei dicit esse amarũ, salsum cum pauca stypsi, quum Galenus nullam ei attribuat amaritudinem, sed salsum & substyphonta tantum saporem. Habere etiam inflammationem paucam, uitio tamen (ut puto) librarij, legendum enim inflatiouẽ. Radicis drachmas duas cum melicrato potas conquassationi conferre neruorum, sedare dolores, et prouocare lac scribit autore Dioscoride: qui tamen non duas, sed unicã drachmam, lenire tormina rupta & conuulsa dixit, & facere lactis ubertatem. De Halimo. Error Serap.

Ramnum, Hausegi uocat Auicenna, licet falsò dicatur rubus. Esto enim quod ramnus inter rubos à Theophrasto alicubi numeretur, neq; ipse tamen neq; alius bonus autor, simpliciter affirmauerit ramnum esse rubum: minusq; quàm cæteri hoc dicere potest Auicẽna, qui aliud caput scripsit de rubo, ubi dicit quosdam dixisse rubum esse Alhausegi: qui loquendi modus ostendit, eum sic dicentium opinionem non sequutum. Quicquid autem de hoc sit, constat rem, quæ nunc dicitur rubus, diuersam esse ab ea, quæ capite de Ramno à Dioscoride describitur. Spinam uocatam ceruinam, ego semper arbitratus sum genus esse Ramni. Marcellus contrà sentit, leuibus (ni fallor) argumentis: quod uidelicet ramnus frutex, non arbor est, nec eius materia rubro colore uisitur, quum spina uocata ceruina iusta arbor sit, & tota rubeat. Quod enim De Ramno.

diffitetur, multa posse castigari. Theodorum Gazam laudant omnes, laudat & ipse Leonicenus, errores tamen nonnullos esse in eius traductionibus, & aliàs sæpe, & in hac sua affirmat apologia. Si bonus ille tantũ dicendus interpres est, qui nunquam errauerit, nescio an quisquam poterit bonus dici. Demus nunc Leoniceno, aliàs fortè Celsum defensuri, uerbum Hippocratis ἀπὸ αὐτομάτου, aliter uersum esse à Celso, quàm exposuerit Galenus: & περὶ τὴν κύστιν in alio, & etiam in hoc aphorismo, de quo est disputatio: οἱ ξυντόμως ἀποθνήσκοντες nõ plenè exprimi per duo hæc uerba, male habet: an propterea conuincitur adeò in lingua græca cæcutiens, ut si in Hippocratis aphorismo legebat εὔδιον, non ei uoci sciuerit latinã aliquam coaptare? Volunt leges, ut illius testimonium non reijciatur, qui licet non plenè probet, multos tamen contestes habet secum sentientes. Ego autem in epistola multis testibus pro me stantibus, hoc pacto Celsum coniunxi: Vox εὔδιον, inquiens, siue tranquillitatem, siue serenitatem significet, alijs aphorismi uerbis non concordat: sed nec in probatæ mihi fidei codice legitur, nec in Aristotele, huius aphorismi in Problematis rationem reddente: nec à Celso lecta fuit aphorismũ conuertente, neq; à Galeno apponitur quoties ab eo aphorismus hic recitatur. Ergò si in aliquo exemplari habetur, ceu adulterina & supposititia est abradenda. Nunc quia tot testibus Leonicenus non mouetur, addo Auicennam in. 1. & in 3. libro sui Canonis: addo demum cui refragari nemo possit, ipsum met Hippoc. in lib. de aëre & aqua, quem cum & ante me, & dum apologiam meditaretur, legerit Leonicenus, mirũ est, quod uadimoniũ non deseruerit, atq; ut ultro alios esse fatetur in suis translationibus errores, ita & hunc in cæterorũ turbam nõ collocauerit, culpamq; reiecerit in mendosum codicẽ, ob quem ipsemet fatetur in suis traductionib. multos esse errores. Quos si ego in codice meis pecunijs empto castigaui, nõ est quod moleste ferre debeat, & pro beneficio iniuriam reponere. Præposui semper, et præpono alijs omnib. traductiones Leoniceni, & in priuatis colloquijs, & in publicis lectionib. Cur autem quispiam mihi uitio det, si quos cognosco errores, undecunq; euenerint, (culpam tamen ego uel in librarios, uel in malos codices libentius quàm in illum reijcio) è meo libro summoueo, quem quotidie in manibus habeo, mecũ fero quocunq; pergo, maxime cum scholas ad docendum peto? Melius igitur (ni fallor) existimationi suæ consuluisset, cuius tuendæ gratia hanc prouinciã aggressus est, uel dissimulando, uel errorem agnoscendo, uel silendo, uel culpã deprecando, quàm iniustam causam cum mea iniuria defendendo. Hactenus tamen satis modeste mecum se gessit, iam uero à sua modestia paululum recedens, me falsa ait allegatione uoluisse omnes epistolæ meæ lectores ludificare, quia uidebam omnes quas attuleram rationes facile pessundatum iri. Nescio autem quo pacto hallucinatus uir alioqui oculatissimus, in mea epistola uiderit, quæ absunt: in Galeno non uiderit, quæ adsunt. Non enim possum credere id in suo codice, & alio quem affert, non legi, quod in meo legitur, cum ab eodem & unico exemplari omnes emanarint. Vt uero omnes uera esse cognoscant quæ dico, adducam epistolæ meæ uerba, non recte ab eo animaduersa: dehinc subijciam Galeni uerba à me in epistola prætermissa. Verba mea in epistola sunt: Verum quid aliunde testimonia mendicamus? quum Galenus ipse Hippoc. primũ Epidem. librum enarrans, hunc

Ad septimam obiectionem.

hunc aphorismum uti nunc recitauimus, afferat. Hactenus ego, nec plura de hoc.

Addit Leonicenus: Ita autem uerba Galeni græca autor Epistolæ attulerat: ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἔπομβρος γένηται. id est, si uolumus latine interpretari, Si hyems austrina & pluuiosa fuerit. & reliqua. sic autor Epistolæ Galenum citat. Hæc ubi dixit Leonicenus, ad calumnias se uertit, quibus respondere nescio, nec si sciam, uelim: sed hoc tantum respondeo, uerba me nulla Galeni hoc loco recitasse, sed dixisse, Galenũ in Epidemijs hunc aphorismum, uti ego ex exemplari Chalcondylis recitaueram, afferre. Et quia hinc, hoc est, ex Galeni in libro Epidemiarum uerbis tota hæc calumnia pendet, ut ostendam falsò mihi falsarij nomen adscribi, à quo semper abhorrui, et longe absum, uerba ipsa Galeni hic fidelissimè subnotabo, ut cognoscere quilibet possit, uter nostrûm uel deceptus sit, uel uoluerit alios decipere. Galenus igitur iam exponere incipiens primam ab Hippocrate recitatam constitutionẽ contra Quintum disputans, sola experiẽtia, non rationali aliqua methodo; inuenta esse dicit ea quæ de constitutionibus ab Hippocrate scripta sunt, & pro exemplo duos adducit aphorismos, undecimum scilicet & hunc duodecimum de quo disceptamus, dicens: ὅταν μὲν ὁ χειμὼν αὐχμηρὸς καὶ βόρειος γένηται, τὸ δὲ ἔαρ ἔπομβρον καὶ νότιον, κατὰ τὸ θέρος ἔσονται πυρετοὶ ὀξεῖς καὶ ὀφθαλμίαι, καὶ δυσεντερίαι. καὶ πάλιν, εἰ μὲν ὁ χειμὼν ἔπομβρος καὶ νότιος γένηται, τὸ δὲ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον, αἱ μὲν γυναῖκες, ᾗσιν οἱ τόκοι πρὸς τὸ ἔαρ, ἐκ πάσης προφάσιος ἐκτιτρώσκουσι, καὶ τ᾽ ἄλλα δὲ τούτων ἐφεξῆς κατέλεξε τέσσαρας μόνας διαφορὰς καταστάσεων γράψας. hoc est, Quando hyems sicca fuerit & aquilonia, uer pluuiale & austrinum, æstate erunt febres acutæ, & ophthalmiæ, & dysenteriæ. Et rursus, si hyems pluuiosa & austrina, uer siccum & aquilonium, mulieres, quibus ad uer partus, ex quauis occasione abortiunt, & reliqua quæcunque deinceps his dixit, quatuor solum cõstitutionum differentias scribens. Hæc sunt Galeni de his duobus aphorismis uerba, in quibus qui uel legere græce nouit, εὔδιον uocem non adiectam hyemi nostræ cognoscet, neque aliam, quæ possit tranquillum uel serenum denotare.

Obiectio octaua.

Falsarij nomẽ, falso Manardo adscribi à Leoniceno.

Pergit tamen ulterius me accusare Leonicenus, ceu non agnoscentem conuenientiam inter aphorismum primum & duodecimum, & differentiam utriusque à quarto. Vtrobique enim, in primo scilicet & duodecimo, intendere Hippocratem de uarijs alterationibus quatuor anni partium inuicem succedentium, siue sint duæ, siue tres aut quatuor, sed in primo generaliter: in duodecimo ad particulares descendere eum mutationes, particularesque morbos, qui ab eis contingunt. quartum differre à duodecimo, quia generatim etiã docet, quod quandocunque eadem die modo calor, modo frigus uiget, autumnales morbi expectandi sunt. duodecimo non unius diei mutationem, sed uicissitudinem quandam quorundam dierum ad serenũ & pluuiosum: quæ tamen uicissitudo totam hyemis temperaturam non uariat, quæ semper ad calidum & humidum uergit. Hæc sententia Leoniceni. Vt uero ostendam quid putem in tribus illis aphorismis sensisse Hippocratem, ratio altius est repetenda. Mutationes temporum, de quibus prima pars aphorismi loquitur, ego intelligo mutationẽ propriarum temperaturarũ partium anni deinceps succedentiũ. In secunda parte intelligo mutationẽ unius solius

Obiectio nona.

Quid sentiat Hippoc. in trib. aphorismis tertij libri, primo scilicet, quarto, & duodecimo.

Vna dies non facit uer.

partis in sua temperatura propria. Primæ mutationes generant potissimum morbos, quando multæ sunt: una deinceps post aliam. secũdæ generant quidem semper aliquos, sed nõ potissimũ, nisi cum magnæ sunt. Intelligo utrasq; mutationes, tam scilicet primæ, quàm secundæ partis aphorismi, nõ solum ad propriæ temperaturæ cõtrarias qualitates, sed etiã in propria tẽperatura: ut, exempli gratia, hyemis, si uel ultra, uel citra modum algeat, & humescat: & æstatis, si calida & sicca plus minusúe sit, quàm regioni cõueniat. Mutationẽ, de qua quartus aphorismus, intelligo nõ eam, quæ tantũ in uno die fit: ut enim unica dies non facit uer, sicut est in prouerbio, ita nec unica dici uariatio de calido ad frigus, aut autumnũ, aut autumnales morbos: sed tunc expectandi sunt autumnales morbi, quãdo multis unius temporis, uel pluriũ diebus tales mutationes fiũt. Tres igitur mutationes in 1. & 4. aphor. tetigit Hippoc. scilicet plurium temporũ, unius temporis, & dierũ unius uel pluriũ temporũ. Tertia autem non adeò differt à duabus primis, ut sub utranq; non possit cadere. Nam si in una tantum anni parte mutatio hæc dierum de calore ad frigus cõtingat, ad secundam: si in pluribus, ad primam in aphorismo primo tactam mutationem pertinebit. De 12. aphorismo dico ex sententia Galeni, quod in 11. aphorismo loqui incipit Hippocrates de alterationibus, quæ in pluribus temporibus fiunt: quæ licet multipliciter uariari possint, modo quem Galenus in principio commentationis undecimi aphorismi, quod deest in Leoniceni aditione, & fusius in cõmentatione decimiquarti notauit, quatuor tamen tantum ab Hippocrate complicationes recitantur, ab aphorismo scilicet 11. ad 14. In nulla autem harum constitutionum inueniuntur plures, quàm duæ qualitates uni tempori attributæ: una per flatum uenti designata, alia per pluuiosum & siccum: ex quo argumentũ etiã capi potest ad propositum in epistola mea ostendendum. Quatuor autem hi utiq; aphorismi generali quadam ratione sub prima aphorismi primi parte cõtinentur: nec solum hi quatuor, sed quotquot uel aphorismi, uel sententiæ in libro de aëre, aqua, & regionibus, & in Epidemijs leguntur, in quibus constitutionũ duorum uel pluriũ temporum mentio habetur, à proprio temperamento recedentium: siquidem sub generali mutationis temporũ uoce, singulæ duorũ, uel plurium mutationes cõprehenduntur. Agnosco igitur & ego pariter cum Leoniceno, aphorismi huius duodecimi cum prima parte primi, eam cõuenientiam quam habent cum suis uniuersalibus minus uniuersalia: nec hanc in epistola negaui, sed cõmunionem huius cum secunda parte eiusdem primi aphorismi, in qua mentio habetur mutationis unius solius partis, de qua nec in hoc aphorismo, nec in alijs tribus, scilicet 11. 13. & 14. ulla est recordatio. Et propterea dixi, nõ posse in aphorismo 12. intelligi mutationẽ hyemis de australi & pluuiosa, ad tranquillam uel serenam, quia de hac erat aphor. 1. in secunda scilicet, nõ prima parte ipsius aphorismi determinatũ: esset enim mutatio huiuscemodi ab australi & pluuioso ad serenum uel tranquillum, mutatio unius partis anni, non solum à propria natura, sed ab una aliena ad aliam etiam alienã: adieciq;, hanc hyemem, scilicet quæ de extranea qualitate ad aliam etiam extraneam mutatur, esse potius dicendam inconstantem & uagam, quàm australem & pluuiosam: conformiter loquens Galeno in 1. lib. Epidem. annum quendam inæqualem & uagum uocanti, in quo mutatio facta est de frigido & humido

humido ad frigidum & siccũ, & in quo aliquando auster, aliquando aquilo præualuit. Quod multo magis erit dicendum, si Leoniceni modo uicissitudinem pluuiæ & serenitatis intelligamus. Non recte igitur impingit mihi Leonicenus, quod appellauerim inconstantem & uagam, quam Hippoc. magnã. Non enim dixi mutationẽ unius partis anni esse dicendam uagam, & inconstantem, si sibi constet: sed eam hyemem quæ minime sibi cõstaret, quia ex pluuiosa in serenam, ex australi in tranquillam laberetur, non posse dici pluuialem & australem, sed potius inconstantẽ & uagam esse uocitandam: alioqui si tria illa æqualiter, ut transfert Leonicenus, hyemi adscribantur, ut scilicet legamus, Si hyems australis & pluuiosa & serena fuerit: quid in his uerbis nos cogit, ut uincere in ea credamus uel australe, uel pluuiosum, cum pariter & absolute tria illa sint ei attributa? Quod uero à Leoniceno dicitur, serenã non exquisite et simpliciter eam dici, sed serenam ut hyemẽ: cõtrariũ magis probat, quàm id quod uult. Si enim serena est ut hyems, igitur à natura sua recedit per serenitatẽ, et plus serena est, quàm hyemẽ deceat, naturã suam seruantem: atq; ut sequens est, minus erit pluuiosa, quàm natura hyemis requirat. Non enim potest serenitas crescere, nisi pluuia minuatur: & si serenitas (ut uult Leonicenus) claudit in se tranquillitatem, minui etiam austros oportet, præsertim magnos: nam erit etiã eadem, ut hyems, tranquilla. Quomodo igitur austrina dici potorit & pluuialis, si à proprio temperamẽto per serenitatem recedet, et tranquillitatem, imò & per siccitatem? siquidem serenitas ipsa secũ, ut suprà probatũ est, cõiunctam habet siccitatem. Superabit igitur in hac hyeme tranquillitas, serenitas, & siccitas, & tamen austrina & pluuiosa simpliciter nominabitur, quod certe & rationi, & Hippocratis ac Galeni placitis, imò et ipsimet Leoniceno aperte repugnat. Nam Gal. uerba, ex primo Epidemiarũ sumpta, quæ suo proposito credidit cõmodare Leonicenus (ni ego fallor) ei sunt parum cõmoda. Hyems enim de qua ibi loquuntur & Hipp. & Gal. non simpliciter australis fuit, sed in ea aquilonares uenti, licet exigui, nec longo tempore, perflauere. Quare nõ est cur quispiã miretur, si sicca est ab Hippocr. uocata hyems, quæ aquilonares flatus natura sua siccos perpessa est. Aphorismi uero hyemem, quæ simpliciter & australis & pluuiosa dicitur, quis nõ miretur tranquillam, serenã, & siccam dici? Si igitur Galenus uocẽ αὐχμὸν nõ satis proprie attribui illi hyemi dixit, in qua tamen aquilones spirasse dixerat Hippocrates: nõ erat (uir semper uerborũ Hippocratis diligentissimus annotator) conniuentibus oculis pertransiturus, si uocem aliquam hoc loco legisset quæ tranquillitatem, serenitatem, & siccitatẽ significaret. Non igitur negamus posse in eadem hyeme modo pluuias, & austrum, modo per interualla serenitatem & tranquillitatem inueniri, ut in ea quam μυξαίθειαι uocauit Hippoc. sed talem nõ esse eam quam aphorismus supponit, cõstanter defendimus: illa enim in qua μυξαίθειαι plurima facta Hippocrates dicit, nõ ἐπόμβρος, hoc est, pluuiosa, ab eo dicitur: sed aquas multas, λάβρα, hoc est, ut Gal. exponit, repentinas, uehementes, & breuis temporis, niuesq; etiam magnas habuisse. Sed & morbi, qui in nostra euenire ab Hippoc. dicuntur, nõ eius quæ μυξαίθειαι effectus sunt, hoc est, hyemis, in qua quandoq; pluuiæ, quandoq; serenitas appareat, sed australis & pluuiosæ. Aborsus enim & imbecillitatis infantium causa, nõ

Leonicenus contrariũ magis probat quàm intentũ

in aliud à Galeno refertur, quàm in humiditatem, laxitatem, mollitiemq́ corporũ maternorum, & assuetudinem infantium in calore. At si uicissitudo, quam Leonicenus imaginatur, serenitatis & pluuiarũ in hyeme sit, non adeò & materna corpora humida, & infantilia calido aëri erunt assueta: quoniam quantũ calefacient & madefacient austri & pluuiæ, tantum tranquillitas & serenitas frigefaciet, & densabit: nec usque adeò replebuntur capita mulierum & marium pituitosorum & calefient, ut salsam pituitam gignant, quæ per uer frigidũ ad intestina descendens, difficultatem in eis faciat intestinorũ. Idem intelligendum de siccis ophthalmijs, ac destillationibus, quæ caloris & humoris hyemalis assiduitatem consequuntur, quæ per serenitatem impedirentur. Hæc igitur sunt quæ prohibent hyemem nostram mixtam habere pluuiam serenitati. Tanto autem serenitas austris & pluuiæ, atq; nascenti ex eis caliditati & humiditati magis repugnat, quàm tranquillitas, quanto magis apta est frigus facere in hyeme & siccitatem: tantũq; de hyemis humiditate ab ea minuitur, quantũ à pluuia humiditatis augetur. Nõ minor enim est siccitati quæ serenitati iũcta sit, uis ad exiccandũ, quàm pluuiæ humiditati, uis ad humectandum: imò si res ad uiuũ est resecanda, potentior est siccus aër ad exiccandum, quàm humidus ad humectandum. Nam (ut uoluit Auicenna) aër in omni dispositione corpora nostra resoluit & exiccat: longeq; difficilius sicciora humescunt, quàm humidiora exiccentur, Galeno autore in libro septimo artis curatiuæ. Non igitur bene dictum est, à serenitate parum de hyemis humiditate cõminui, quoniam ab aquarum multitudine, & austrinis flatibus fouetur: serenitate enim existente tolluntur absque dubio pluuiæ: & si serenitas, ut Leonicenus uult, est tranquillitati uel eadem, uel coniuncta, etiam austri magni summouentur. Ex his ergo iam constare potest, duodecimum aphorismum esse à me intellectum: nec me latuisse, ita eum à primo dependere, quatenus minus uniuersalia à magis uniuersalibus dependent: quantum uidelicet ad primam partem primi attinet, à secunda esse omnino diuersum, quoniam non unius tantum temporis mutationem, sed duorum sibi succedentiũ continet: quæ tamen tempora in sua mutatione cõstantiam habent, nec uel in pluribus, uel in uno die euariant, quarũ uarietatũ prima ad secũdam primi aphorismi partẽ, alia ad quartum pertineret. Vnum adhuc addo, quod ad diluenda multa argumenta, quæ ex longis **Alia est consideratio consistentiarum anni, in lib. Epidem. et in lib. Aphor.** *Galeni in Epidemijs sermonibus Leonicenus colligit, nõ parũ proderit: aliam esse considerationem consistentiarũ anni in lib. Epidemiarũ, & in lib. Aphorismorũ. In hoc enim à rei natura, ut ait Galenus, persuasus, & non ex aliqua obseruatione, finxit potius constitutiones, quàm ueras recitauerit: morbosq; enumerauit, non quos uidisset ex illis sequi, sed quos ratio dictauit ex illis debere generari. In Epidemijs uero, per historiæ modum et factæ cõstitutiones, & morbi qui post illas euenere, ex ordine recitantur: et propterea ex his quæ ibi prout acciderũt, recitata sunt, nõ sunt ea quæ in Aphorismis supponũtur interpretanda: ut si ibi dicit Hippoc. fuisse quandam hyemẽ ὕδρον νότιον, posse etiam idem in Aphor. legi credamus: & si annũ dicit australem, pluuiosum & ἄπνοια διὰ τέλως, ex hoc putemus hyemem de qua est controuersia, esse australem & tranquillam. Illic enim quæ facta sunt, rememorantur. In Aphorismis quatuor tantum constitutiones adducuntur, quæ frequentius cæteris possunt euenire, ut sint*

ut sint nobis pro exemplo ad alias inuestigandas, sicuti Galenus docet in expositione primæ constitutionis libri Epidemiarũ. Fiunt autem hæ constitutiones, sicuti & quæuis aliæ, per primarũ qualitatum cõplicationem, caliditatem scilicet & frigiditatem, humiditatemq́; & siccitatem: quarũ actiuas quidem per facientes eas uentos, austrum uidelicet & aquilonem, passiuas per pluuias & siccitatem significauit. Nulla igitur causa est, cur semel tantũ addere debuerit uel tranquillitatem, uel serenitatem. Quare enim potius huic hyemi addiderit, quàm uel ueri in 11. aphor. uel autumno in 13. Certe si unico tantum loco addenda, 11. addenda erat, ut in cæteris sequentibus subintelligeretur. Amoueatur igitur uox illa εὔδιον, nec nobis pluris sit Philotheus, atque alter ille quisquis fuerit expositor, à malo librario deceptus, quàm Celsi, Aristotelis, Galeni, ipsiusq́; met Hippocratis autoritas. Primæ qualitates actiuæ et passiuæ

Hæc sunt uir optime, quæ nõ tam epistolæ prioris meæ, aut existimationis, quàm ueritatis tuendæ gratia, mihi occurrere. In quibus licet cauerim quantum ualui, ne uerbum esset, quo Leoniceni, uiri de literis optime meriti, & quem ut præceptorem ac patrem obseruaui semper & colui, honor uel tantillum læderetur: si quid tamen fortè offenderis, quod aculeum aliquem habere uideatur, rem mihi gratissimam feceris, si illud ceu male natam prolem sustuleris, & penitus confoderis. Quod si totum etiam ipsum partum indignum esse uita iudicaueris, esto tibi ceu honorario arbitro, uitæ & necis arbitrium. Vale, & Manardum tuum, quem olim iuuenem ad bonarum literarũ studia excitasti, tua autoritate, quæ apud principem maxima est, foue iam senem. Ex ædibus nostris, pridie Cal. Febr. M. D. XXIII.

EPIST. II. Pro Reuerendo Præsule à Vulpe uocato, Melancholia laborante.

Icuti ambigi non potest Reuerendum hunc uirum eo morbo affici, quem melancholiam, siue atram bilem uocant medici, atque ut sequens est, eius cerebrum, in quo omnes principales potestates sedem habent, necessariò affligi: ita ualde dubium est, an primaria affectione cerebrum ipsum patiatur, uel per communicationem quandam, & uel cuiuspiam alterius partis, uel totius corporis consensum. Quodcunque horum putetur, ulterius dubitare contingit, quum diuersæ sint atræ bilis, id est, materiæ quæ hunc affectum facere potest, secundum medicos species, à quanam id fiat. Alterutro enim horum ignorato, præterquam ex accidenti, curatio sequi recta non potest. Quod ad primam igitur dubitationem attinet, apud me clarum est, cerebrum per se & primario affectu, aliqua saltem ex parte, in hoc uiro oblædi. Perpetua enim, ut mihi relatum, adest læsio, nullaq́; hora interquiescens, neque uel totius corporis, uel cuiusuis particulæ præcedentem oblæsionem sequens: nullo enim in reliquis corporis partibus præsenso nocumento, tristitia & pusillanimitas perseuerat. Diuturnitas quoque affectionis, indicat cerebrum in seipso causam habere nocumenti. Fieri enim nõ potest, ut membrũ quod longo tempore per consensum & per nocumentum ab alio acceptum passum est, propriam ex antiqua patiendi consuetudine noxam non contraxerit. Siue igitur ab initio cerebrum proprio & primario affectu perpessum sit, siue aliunde detrimentum acceperit, credendum mihi omnino uidetur,

hoc tempore per se, & primo perpeti, ac ægritudinem malæ temperaturæ pati, ab humore atræ bilis, seu ab ipsa proprie uocata atra bile pendentem. An uero semper primario affectu cerebrũ passum sit, uel ab initio cœperit per cõmunicationẽ pati, nõ possum certò nunc definire. Verisimilius tamen uidetur, quod ab initio quoq; affectio hæc in cerebro extiterit, quantũ quidem possumus per syllogismũ diuisiuũ hoc pacto colligere: Affectio melancholia uocata, ut ex Galeno constat libro de locis affectis, & à Paulo eum sequuto cap. proprio, tribus fit modis: primo, quando cerebrum est primũ patiens: secundo, quando toti corpori compatitur: tertio, quando naturalibus membris, ut in ea quæ inflatiua, & hypochondriaca passio uocatur. Sed hæc de qua loquimur, nõ fuit secundi aut tertij modi, igitur necessariò sub primo cõtinebatur, ueluti & nunc continetur. Macilenti enim sunt, nigri, hirsuti, quibus atra bilis in toto corpore apta est generari. Et si in alijs quibusdam congregatur, uigiliæ, labores, solicitudines, tenuisq; uictus, aut cibi qui nigrum ualent humorem gignere, præcesserunt. Albus autem est hic uir, satisq; (ut mihi relatum est) corpulentus, nec eo uictu usus, qui pessimum hunc humorem in tanta ualuerit copia congregare, ut uniuersum corpus oppleret. A toto igitur corpore non uidetur hæc affectio dependisse. Quod uero nec hypochondriaca fuerit, facile ex hoc probari posset, quod ei defuerũt indicia, quæ uerbis Diodis à Galeno tertio libro de locis affectis recitantur. Sed illis breuitatis causa prætermissis, proprijs Galeni uerbis propositum demonstrabo. Ait enim eo loco: „Cum circa uentriculum prima cœperint symptomata, ipsisq; auctis melancholica sequatur affectio, deinde alui deiectione, uomitu, proba cõcoctione, ructibusq; leuetur is qui laborat, hypochondriacũ flatuosumq; morbum ipsius nominabimus. Huius uero morbi symptomata dicemus, & mœstitiam, & metum. Et subdit: Quum autem propria melancholiæ accidentia auctiora uidentur, circa uentriculum uero aut nulla, aut parua sunt, haud ab re existimaueris primitiuam in cerebro affectionem consistere, ob atram bilem in ipso congestam. Hæc Galenus. Ex quibus uerbis, additis his quæ mihi narrata sunt, apertum est, non hypochondriacam, sed cerebralem potius in hoc utro et nunc adesse, & ab initio affuisse melancholiam: nullis in eo indicijs, aut melancholiæ uniuersalis aut hypochondriacæ. Cõcludendũ ergo, ut uerbis utar Actij, in solo capite esse melancholiã, id uidelicet quod huius affectionis iam factũ est, uel adhuc fit: nam non est negandum, statis et certis temporibus, quippiã eius adhuc fieri, uaporibus uidelicet, & interdũ humorib. quos necesse est ad atrã bilem uergere, ad caput ascendentibus. Hæc igitur sunt quæ dicenda occurrerũt circa primã dubitationẽ. Ad secũdæ solutionẽ accedentes, cõiecturis potius q̃ certis indicijs usi, ut qui nec hominẽ nouerimus, nec excremẽta eius inspicere, aut accidentia possimus contemplari, cõmunibus quibusdam solis innitentes dicamus, materiã, quæ hunc morbum in quocunq; homine facit, esse uel melancholicũ succum, uel melancholiam proprie dictam. Nam ut prætermittamus quod hic morbus, Galeno 2. artis curatiuæ lib. attestante, melancholiæ nomen à causa ipsum faciente accepit: ab omnibus enim melancholia uocatur, indicante nomine, ut idem Galenus inquit libro tertio de locis affectis, humorem qui ipsius causa est: hoc ex symptomatibus quoque colligitur, ab Hippocrate, ut notauit Galenus, in duo hæc collectis,

Syllogismus diuisiuus.

Affectio melancholiæ tribus fit modis.

Melancholia hypochondriaca ab Arabib. uocatur mirachialis.

Materia faciens melancholiã duplex tantum.

collectis, metum scilicet & mœstitiam: quæ non alia ratione fiunt, ut Galenus 3. lib. de causis symptomatum, & iam dicto lib. de locis affectis ostendit, (quicquid oblatret Auerroes) quàm quod qui morbum facit humor, atro suo colore principalium utrium sedem obscurat, & tenebris similem reddit, quæ terrorem inducunt, Asclepiade ante Galenum teste: quod certe nulli alteri adest, præterquam atræ bili, uel eius succo. Alia enim bilis flaua est, ruber sanguis, & si quis niger reperitur, ut is de quo lib. quarto Aphorismorum, mentionem facit Hippoc. crassior & magis concretus est, quàm ut in uenis cerebri ualeat cōprehendi. Candida adeò est pituita, ut dixerit Galen. lib. 3. de locis affectis, epilepsiam à pituita factam, non transire in melancholiā. A nullo igitur humore naturali, præter melancholicū, fieri hic morbus potest. Sed neque ab aliquo eorum qui præter naturā in corpore reperiuntur, nisi ab eo qui proprie melancholia à Græcis, à nobis atra bilis uocatur, eadem ratione, quod uidelicet nullus eorū nigro uisitur colore: non naturalis enim bilis, hæc pallida, quam citrinā uulgò uocant, illa crocea, quam uitellinā, tertia porracea, quarta æruginosa. Pituitæ uero omnes albæ sunt, teste Galeno, cap. secundi libri de melancholia. Sic igitur colligētes dicamus, si hic morbus neque à sanguine, neque à bile, neque à pituita fieri potest, siue naturā suam seruantibus, siue præter naturam affectis: sequitur necessariò, ut si ab aliquo humore fit, uel à succo fiat melācholico, uel ab ea quæ proprio nomine uocatur melancholia. Verū quum hæc quadruplex sit iuxta cōmunem medicorum nostri temporis sententiā, inquirendum adhuc est, an ab aliqua harū quatuor, uel ab ipso naturali humore melancholico, in hoc Reuerendo utro cōtingat. In quo quæsito facile cognitu est, quod non fiat ab melancholia, quæ exusta flaua bile generatur. Nam, ut ait Paulus, si aliquando ea superassata in nigram permutatur, uocatam uidebis maniam, in qua feraliter adeò insaniunt, ut accedentes qui nō aduertunt, aggrediantur. Auertat autē Deus Optimus Maximus, ut eò insaniæ uir hic deueniat. Non difficilius quoque est cognoscere, his maxime qui Auicennā sequuntur, quod neque ab ea fit, quæ ex succo melancholico adusto gignitur: nō enim, ait ille, dicitur melancholia, nisi ea cuius euentus est à cholera nigra, non exusta. Sed nec à sanguinea, quoniam risus abest, qui iuxta aphorismū eam comitatur. Superest igitur ut uideamus an fiat à pituita, in quo diutius immorandum, quum eius sententiæ sit unus ex consultoribus uir clarissimus, & dudum mihi maxima familiaritate cōiunctus: cui et alius consentit, inter celeberrimæ Bononiensis academiæ primos professores reputatus. Mihi autē, saluo utriusque honore, non solum nō in hoc uiro, sed nec in alio quopiam fieri hunc morbum posse à pituita uidetur. Tantū enim eam assari in corpore humano non credo, ut nigra in totum euadat. Et quemadmodum ex Galeni autoritate, in expositione libri de spiritibus, scripsit in suis Aphorismis Moses, in atram bilem trāsire nullo modo potest, etiam si calor adeò fortis adsit, ut urat: cui quidem Mosi licet non sit in omnibus credendum, nec uidere mihi illam Galeni commentationem hactenus licuerit, adducor tamen ut putem eam fuisse Galeni sententiam, ex eiusdē uerbis secundi libri prognostica, pituita exassata in pectore, in quo longe maior calor est, quàm in cerebro, fieri sputum album, tenax & rotundum, non nigrum, asserentis, nec aliquo loco pituitosæ huius atræ bilis mentionē facientis. Quā certe si alijs

Metum & mœstitiam ab atra bile profecta.

Melancholia, atra bilis.

Bilis pallida.
Crocea.
Porracea.
Aeruginosa.

Mania à flaua bile exusta.

Non potest melancholia à pituita fieri.

Non potest pituita in homine tantum assari, ut nigra in totum euadat.

6 *Quod Celsum appellarim bonum Hippocratis interpretem, qui plerunq; male interpretetur.*

7 *Quod suarum translationum errores notare sim solitus.*

8 *Quod uerba Galeni in epidemijs falsò allegauerim.*

9 *Quod non intellexerim quomodo conueniant, differantq;, primus & duodecimus aphorismus libri tertij.*

10 *Quod male appellauerim inconstantem & uagam mutationem, quam Hippocrates & Galenus magnam.*

Ad primam obiectionem.

Hæc ferè sunt quæ obijcit Leonicenus: quibus sigillatim respõdentes dicimus, mirari non debere Leonicenũ, si Pactus, ipsius olim in medicina discipulus, de aphorismo dubitauerit, cum & de compositarum medicinarũ temperatura, alijsq; medicinalibus quæstionibus longa ædiderit cõmentaria. Modesto quidem erat ingenio, & quieto, non usqueadeò tamen, quin & contra ipsum Leonicenum, & me, non semel acriter in scriptis disputauerit. Extat inter cæteras meas, ad eum epistola, in qua multa quæ aduersus me scripserat, diluuntur: sed nullius momenti res est, siue ille petierit, siue ego nõ rogatus scripserim, modo id mihi non impingatur quod à meis moribus & instituto semper longe fuit alienũ, me uidelicet gloriolæ, aut popularis auræ cupiditate, uel hanc de qua est disputatio, uel aliam scripsisse epistolam. Norunt qui mecum assidue uersati sunt, nouit scrutator cordis Deus, me ad scribendũ non aliunde impulsum, quàm uel ut amicis, & bonis animis obsequerer, uel ut ueritati patrocinarer. Sed de hoc plura fortè, quàm esset opus. Ad secundum uenio.

Ad secundam.

Serenum & tranquillũ neq; idem significant, neq; synonyma sunt.

Serenum & tranquillum non significare eandem rem, neq; existimandas esse synonymas uoces, ut Leonicenus dicit, ego & putaui, & puto: & si ætatem meã & professionem nostram deceret de Cornucopiæ uerbis uicissim disputare, dicerẽ uerba quæ ex eo accepit, contrariũ potius asserere, quàm quod uult Leonicenus: nec esse synonyma, sed plus habere latiusq; patére tranquilli, quàm sereni uocem: siquidem serenũ ille

Serenum quid.

definit tranquillum sine nubibus, sine imbre: addit igitur serenitas supra tranquillitatem nubiũ & imbris carentiam. Nescio autem an uolens et lubens, uel quod legentem effugerit, saltũ fecit Leonicenus, duosq; uersus præterijt, in quorũ fine dicitur, serenitatem siccam esse. Quod si uerum est, uideat ipse quomodo concordet serenitas cum pluuia, diuidente præsertim Celso, cui maior adhibenda hac in re fides est quàm Sipontino, serenos dies contra pluuios, nebulosos, ac nubilos. Celsi uerba sunt cap. 1. lib. 2. Saluberrimi sunt, inquit, sereni dies, meliores pluuij, quàm tantum nebulosi aut nubili.

Ad tertiam.

Sed sinamus hæc Grammaticis, ad tertiumq; accedamus, in quo proprijs iam armis, non mutuatis, decertat Leonicenus, ut cui esset non solum contra me bellum, hominem uix intra proprios parietes agnitum, sed contra Theodorum, unum inter recentiores cui primus honor in hoc interpretandi munere omnium consensu debeatur.

Theodorus Gaza.

Quam tamen prouinciam nõ libenter se accepisse demonstrat, nec alia ratione subijsse, nisi ut autoris epistolæ (sic enim me nominat) iudicium improbet, qui Theodori

Theodoro patrocinatur.

translationem sua dixerit esse tolerabiliorem. Ego uero Theodori libens capio patrocinium, ceu hominis de literis bene meriti, & qui se tutari nunc mortuus non ualet.

Ad

Ad me enim parū spectat hæc defensio, qui suppositititū esse id uerbum affirmo, neq; uel tepidam, uel humidam, uel tranquillam, aut serenam eam hyemem ab Hippocrate dictam. Sed rem ipsam aggrediamur. Duabus rationibus Leonicenus Theodorum impetit: prior est, quoniā difficile est apud idoneum autorem reperire per uocem ὑδιον, tepidum significari: cuius rationis peculiarem solutionem ijs relinquo, quorum uel professionis est uocabulorū propria significata rimari: uel si aliud profitentur, plus quàm mihi suppetit ocij: satis dilutam eam, quantum ad medicū spectat, cum altera putans, ubi ostendam Hippocratico & Galenico sensui, in omnibus quæ adducit ipse locis, teporem congrue posse per illam uocem intelligi, atq; ut sequens est, non æquiuocea usum uel Hippocratem uel Galenū. Post multa uerba Leonicenus hac utitur argumentatione: Vox ὑδιον paulò ante in octaui aphorismi cōmentatione non potest significare tepidum, ergo nec in hoc duodecimo, nisi uitium æquiuocationis eodem ferè loco Hippocrati & Galeno attribuamus. Sumptum hoc pacto probat, quod uidelicet octaua illa cōment. non possit tepidum significare: docere eo loco ex sententia Hippocratis uult Galenū, qualis sit temperata & mediocritatē sibi propriā seruans hyems, uultq; eam esse neq; ualde ὑδιον, neq; ualde frigore excedentem. Esset igitur Hippocratis sensus, si tepidum ibi per ὑδιον intelligeremus, naturā suam seruātem hyemem non esse ualde tepidam, neq; ualde frigore excedentem. Quod falsum esse ideo probat, quia ex eo sequatur, talem hyemem esse tepidam: quoniā id quod nō est ualde tepidum, est tamen tepidū: sicq; hyems cum uere aliquam haberet cōmunionem, cum uer tepidum ab Hippocrate & Galeno statuatur, & hyems frigida & humida.

Rationes Leoniceni contra Theodorum.

Prima.

Secunda.

ὑδιον.

Hæc est secunda Leonicem hoc loco argumentatio, cui tot occurrūt responsiones, ut uix eligere sciam cui potius innitar: eam tamen eligam, quæ ut magis medica, ita magis ad rem nostram facere uidetur. duoq; præcipue agam: primo ostendam tepiditatis significatū eo loco optime congruere: secundo, serenitatem non posse ullo modo ibi legi. Dico igitur ex Galeni sententia hoc eodem lib. 3. in expositione aphorismi uigesimi, & eorū qui deinceps sequuntur, extremas cuiusq; temporis anni partes magnam habere cum propinquis sibi cōmunionem. Nam sicuti prima hyemis pars est autumno cōmunicans, ita postrema ueri: crescit enim autumni frigus hyeme, donec ad summum peruenerit, quod regioni tamen conueniat: deinde ita minuitur, ut ad teporem ueri proximum accedat. Succedit post hyemem uer, tepidum quidem ab initio, non exacte tamen, utpote hyemis naturam adhuc aliquo modo reseruans. Non potuit igitur aptius hyemis natura describi, quàm per medias inter utrunque ipsius extremum qualitates, frigus inquam & teporem: quarum alterum, hoc est frigus, ceu ipsi hyemi proprium, ualde crescere oportet: teporem, ceu non nisi ex eius ad uer inclinatione contingentem, non ualde.

Responsio ad secundam Leoniceni rationem.

Hyemis temperatura.

Roget uero quispiam, cur utrique qualitati similem adiecerit determinationem, non nimium; scilicet tepori, frigori, non supra modum. Si (quod & ego dixi, & per se constat) frigida ualde debet esse hyems, tepida autem non ualde, respondebo, dissimiles quidem ab Hippoc. appositas uoces, sed eam quæ addita est frigori (ni ego fallor) nullū adhuc interpretem esse plenè assequutum: dixit enim, μήτε ὑπερβάλλοντα τὸν καιρὸν τῷ ψύχειν. id est, uerbum ex uerbo: Neque frigore id quod opportunum est

Locus Hippocr. de aqua, aëre, & locis. à Galeno citatur in cō-

mento octaui Aphor. lib. 3.

excedentem. Per quæ uerba significatur, excellentis quidem frigoris esse oportere temperatam hyemem, nõ usqueadeò tamen, ut modum cõuenientem transcendat, qui scilicet quarto climati debetur, in quo Hippocrates cõmentabatur. Vel si hoc uolumus ad alia quoq; climata transferre, quod suo cuiq; climati conueniat, loquutum tamen Hipp. de temperata regione uoluit Galenus in cõment. 13. aphorismi, sic Leoniceno interprete dicens: Par est seruare ipsum, puta Hippocratem, hyemem similem ei quæ est naturalis, hoc est, frigidam atq; humidam, quantum hæ duæ qualitates conueniunt temperatæ regionis habitationibus. Vtrouis autem modo intelligamus, liquet non ita impense frigere oportere naturalem hyemem, ut aliqua saltem sui parte teporem quendam, eo qui ueris est minorem, nõ admittat: sicuti & autumnus licet siccus sit ualde natura sua, eodem Hippocrate in eo loco teste, aquarum tamen descensus requirit, nedum patitur. Nulla igitur eius uocis in Hippocrate aut Galeno aquiuocatio, sed tolerari potest, sicuti in aphor. 8. ita in 12. tepiditas, longeq; cõmodius, quàm uel tranquillitas, uel serenitas: nec solum in aphorismo, sed etiam in lib. de aëre & aqua, per Galen. & Leonicenũ adducto. Serenitatem enim non uideo inibi intelligi posse: siquidem exacta serenitas, ut Gale. scribit lib. 3. Epidem. sicca est, quæ qualitas ab hyemis natura longe est aliena: experientiaq; ipsa, simul cum ratione docet, serenos hyemis dies turbidis esse frigidiores: quod & Aristot. in Problematis affirmat, & Galen. absolutam serenitatem habere plus frigoris testatur. Aequalia igitur ferè sunt, non ualde serenam esse hyemem, & non ualde frigere: quare frustra alterum additum ab Hippoc. uideretur.

Serenitas exacta sicca est.

Leoniceni argumẽtum in ipsum retorquetur.

Possum præterea Leoniceni argumentũ in ipsummet hoc pacto retorquere: Qui dicit hyemem (ait ipse) esse non ualde calidam uel tepidam, non idcirco frigidam esse asserit, sed calidam quidem, ac tepidam, parumper tamen: et ita secundũ Theodori translationem hyems cum uere aliquam habebit in tepore cõmunionẽ: quod est maxime absurdum. Sic Leonicenus. Ego simili argumento probabo, ex eius interpretatione sequi, hyemem habere cum æstate cõmunionem: quod reuera absurdum est, cum sint tempora in totum cõtraria. atq; sic argumentabor: Qui dicit hyemem nõ esse ualde serenã, non propterea dicit ipsam esse nubilam, sed serenam quidem, parumper tamen, & ita cum æstate habere cõmunionem. Patet igitur quibus rationibus tueri se possit, qui tepidam, non serenam hyemem in aphor. 12. intelligendam dixerit, sicuti Theodorus et Laurentianus.

Obiectio quarta.

Boni tamen Imperatoris more Leonicenus fortioribus semper copijs pugnam redintegrat, ostendens hyemem uel austro flante, aliquando esse tranquillam, modo leniter flet: imò uero & boream licet procellis crebrum, nõ semper priuare aërem nos ambientẽ tranquillitate, sed solum cum sæuius incubuerit. Ad hoc approbandum præmittit Hippocratem 3. lib. Epidem. dicentem: Annus erat austrinus, & uentorũ carentia, siue tranquillitas, usq; in finẽ. additq; Galeni longam seriem Hippocratis uerba declarantem. Sed quæ ex tot dictis ad propositũ spectant, ea sunt, Hippocratem dixisse, austrinum simul atq; tranquillum totũ fuisse annum: tanquam possibile sit etiam tranquillum simul ac borealem esse, ac dici totũ annum. Ex his colligit, idem anni tempus & totum annum dici posse australem, uel etiam borealem, nihilominus tamen

tran-

„ *tranquillum: ut ex hoc tollat argumenti mei partem, qua dicebam, Si austrina, quomo-*
„ *do tranquilla? Quasi posse quandoq; fieri nesciuerim, austrinum simul et tranquillum tempus. Acute quidem hæc & apparenter, ad tuendam antiquam translationem, à qua mirum est ipsum recessisse, si quando aphorismum transtulit, hæc cogitauit. Sed in his tamen latet æquiuocatio, quam detegere non possum, nisi uerba ipsa græca adduxero, in quibus hæc abscondita est. Conatus sum in epistola uocem εὔδιον ostendere non positam in Aphorismo ab Hippocrate, sed suppositittiam esse, & ab alio, quisquis ille fuerit, primò fortè expositionis gratia, quod plerunque fit, & sæpe queritur Galenus, appositam: deinde à primo librario aphorismo coniunctam, & in multos postea codices succedentibus temporibus deriuatam. In his autem quæ ex Galeno & Hippocrate Leonicenus huc transfert, non ea uox legitur, sed aliæ prorsus uoces, quas tamen ille eodem modo conuertens, uideri facit græcas literas nescientibus, male me ex eo loco abradendam eam uocem iudicasse, ceu austrinæ hyemi repugnantem, quam tamen annectant & Hippocrates & Galenus. Scire igitur licet, non legi in his locis εὔδιον, sed ἄπνοια & νηνεμία: quibus uocibus priuatio quædam flatus uel uenti designatur, non tranquillitas. Scimus autem, uel Aristotele hoc docente, priuatiuas has uoces quandoq; nõ totam formam tollere, sed uix haberi eam formam ostendere. Non prorsus igitur dictiones illæ uentos adimũt, sed adeò paruos eos esse ostendunt, ut Galenus ait, ut propter paruitatem lateant. Tam exiguos uero austros nõ intellexit aphorismus, quoniam, ut uoluit Aristoteles 22. Probl. 26. sect. auster paruus nullas nubes obducit. Is autem, de quo loquitur aphorismus, non solum nubes, sed et pluuias facit, siquidem Hippocrates australem & pluuiosam hyemem supponit. Cum præsentis igitur aphorismi austris, non solum uera tranquillitas stare non potest (quæ, ut Arist. 25. sect. 4. Probl. definit, est statio & quies aëris) sed nec ἄπνοια Hippocratis & Galeni in Epidemijs, quæ magnos austros excludit, quales aphorismos uult intelligi. Per hæc igitur, ni fallor, Leoniceni excluditur argumentatio.*

Priuatiuæ uoces non totam formã tollunt.

Vertit se postea idem ad aliam meam (ut ego quidem puto) euidentem argumentationem, ut ipse uero, non solum non bene concludentem, sed duplici errore scatentem: altero, superfluæ huius pronominis hoc, *adiectionis: altero, plurium uerborum omißionis, & breuitatis, quibus sensus autoris perturbatur. Vter nostrũ super ea argumentatione melius iudicauerit, tuum erit censere: nullam enim adhuc uideo in tot Leoniceni dictis, doctis illis quidem, & ex bonis autoribus sumptis, meæ rationis solutionem. Ad errores uero quos mihi impingit, dico me idcirco adiecisse demonstrandi pronomen* hoc, *quia id in græco codice adiectum inueni. Sicuti & Laurentianus in hunc mo-*
„ *dum principium commentationis faciens: Econtrario hoc temperamentum se habet, at-*
„ *que id quod est relata sententia de duobus temporibus memoratum, &c. Neq; arbitror me errasse, si non omnia Galeni uerba, eoq; modo quo à Leoniceno uersa sunt, recitaui. Amo enim breuitatem, sed cui sit coniuncta claritas. Et si hoc est errare, utiq; fateor me errare. Quàm uero & breuiter & clare mentem meam aperuerim, ex ipsa uerborum meorum serie constat, quæ talis est: Econtrario se habet hæc temperatura duobus in priori aphorismo dictis temporibus: qualis enim in illo erat hyems, tale*

Obiectio quinta.

In commento aphoris. 12. lib. 3.

Breuitas cum claritate.

nunc est uer: qualeq́; in illo uer, talis nunc hyems. Hæc sunt Galeni uerba. Ex quibus hoc pacto argumẽtor: Quale uer in præcedenti aphor. talis nunc hyems, secundũ Gal. sed nec in illo præcedente dicebatur tranquillum, serenũ, uel tepidum, sed solum austrinum & pluuiosum: ergo secundum Galenũ, nec hyems, de qua sermo est in hoc aphorismo, est dicenda serena, tranquilla, uel tepida, sed solũ austrina & pluuiosa. Hæc fuit mea eo loco prima argumẽtatio: cui aliam subnexui, ex uerbis Gal. sumptam, exponentis 13. aphorismũ, ubi de constitutionib. huius aphorismi, & alterius qui hunc præcedit, Hippocratem in lib. de aëre, aqua, & regionibus intelligens, ait: Post duas præscriptas constitutiones, unam quidem, in qua hyemem borealem & siccam esse uult, uer pluuiosum & australe: aliam in qua contrariũ, pluuialem & australem hyemem, uer siccum & australe &c. Nescio quomodo potuerim apertius ostendere, Galenũ duobus locis constitutionẽ huius aphor. afferentem, nullã habere uel sereni, uel tranquilli uel tepidi mentionẽ: hoc est, uocem ἔνδιον, huic hyemi nõ adiecisse, sed pluuialem et australem tantum dixisse. Huic rationi quid in tam longa uerborũ serie respondeat Leonicenus, uidere ego non possum: uidebunt fortè, qui acrius uident. Calorem quidem et humorem huius hyemis, causam ait esse morborũ, qui in aphorismo nominantur, iuuante tranquillitate, non nomina temperaturarũ. Raritatem potius quàm humiditatem facere, ut mulieres lædantur. Maiorem austrum non magis calefacere. Non omnem austrum calidum, sed solum illum qui lenis est. Hæc quidem & alia nonnulla dicit his similia: ex quib. tamen nõ infertur, sed nec innuitur huius meæ argumentationis solutio, sed potius alterius, etiam prius solutæ, qua probabam trãquillitatem austro repugnare. Addit et unum, quod prius multis uerbis ostendere laborauerat, teporem scilicet esse ab hyemis natura penitus alienum. Sed quid faciunt hæc ad Galeni uerba per me adducta, in quibus hyemis huius aphorismi fit mentio, nulla apposita uoce, quæ tranquillum, uel serenũ, uel tepidum possit significare? At fortè quispiam putauerit huc pertinere Galeni seriem ab eo græce allatam, in qua causam reddit, quare ex aphorismi cõstitutionib. sequatur, ut grauidæ mulieres abortiant, quoniã in ea ἔνδιον hyemi illi adscribitur. Verũ nec illa uox ibi ponitur, quasi in aphorismo legatur: nec ipsemet Leonicenus ea uerba ad aliud probandum adducit, quàm caliditatem et humiditatem esse aborsus causam. Sed nec potest, meo iudicio, ea uoce in eo loco serenitas significari, cum quia nõ ea cõsueuit Galenus serenitatem significare, sed per uocem αἴθριος, tum uero quoniã serenitas hyemis corpora reddit dura, sicca & densa, non mollia, humida & rara, qualia per hyemem, quam ἔνδιον dicit Galenus, efficiuntur. Intelligenda igitur & hic per eam uocẽ, uel tepida, uel humida: nõ serena, aut tranquilla hyems.

Hippoc. locus in aphorismis emendatus.

Occurrunt etiam multa in Leoniceni dictis dubitanda, quæ nunc breuitati consulentes prætermittimus: plura nos dixisse cognoscentes, quàm esset necessariũ, uolenti non epistolam tueri, quæ satis adhuc in robore consistit, sed ea reijcere, quæ mihi in apologia obijciuntur. Vnũ tamen est quod prætertire bonus meus dæmon non patitur: non recte dici, austrum qui uehementius flat, non esse calidum, sed eum qui remissius spirat: experientia enim cõtrariũ ostendit: noruntq́; hi maxime qui Aemiliam, proximasq́; regiones incolunt, à uehementi austro cum magno corporum & annonæ detrimento, sæpe-

Non recte dici, austrũ uehementius flantem non esse calidum.

sæpenumero calefacti. Sed etiam ex Galeno idem aperte colligitur. In primo enim Epidem. dicit aphorismũ quintũ, tertij libri, cuius principium, Austri auditum hebetantes, quem totum recitat, loqui de uehementibus austrinis & aquilonijs constitutionibus, & longo tempore perdurantibus: ostenditq; hoc per uerbum δυναστεύειν, hoc est, praeualere, uel dominari, quod de eo non dicitur qui uere uel exiguo perflat tempore, sed nec de eo qui pluribus quidem diebus, sed exiliter flat. Esse autem austrũ illum de quo aphor. loquitur, calidum & humidũ, ipsemet Gal. in eius expositione testatur his uerbis, secundum Leoniceni interpretationem: Causam uero, ob quam austri reddant auditũ grauiorem, & uisum caliginosum, nõ est difficile ex eius temperatura cognoscere, quæ calida & humida natura est. Ex his igitur duobus Galeni dictis sic licet argumentari: Auster de quo Hipp. in aphor. loquitur, est calidus et humidus, secundũ Gal. in cõment. sed idem est magnus & diuturnus, ex eodem Gal. in Epidemijs: ergo magnus auster & diuturnus est calidus & humidus. cuius oppositũ asserit Leonicenus, & probare nititur. Ait enim: Illud insuper adiungimus, non omnem austrũ esse calidum, sed qui remissius spirat: nam qui flat uehementius, boreæ naturam induit, hoc ipsum Gal. testante in cõment. libri tertij Epidemiarũ: Nonnulli, inquit, opinãtur austrum semper esse humidũ: res autẽ non ita se habet, apparet enim quandoq; siccus, quẽ & uulgus Leuconotũ. Hæc ille ad uerbum. Nescio autem quomodo uolens probare non omnem austrũ esse calidum, probat aliquãdo esse siccũ. Addit tamen et alia uerba Galeni in eodem tertio, sed de constitutione quadam primi libri loquentis, quæ uideri possunt asserere, austrũ aliquando esse frigidum: ea sunt, Leuconotus autem quandoq; frigidus apparet. Quæ tamen uerba nõ id probant quod Leonicenus uellet, austrum, qui uehemẽtius flat, semper frigidum esse. Non enim hæc dicere Galenus potest, qui contrariũ dixit, ut superius declarauimus: sed Leuconotũ, qui nõ uerus auster est, dicit quandoq; nõ quidem esse frigidum, sed apparere. Scimus tamen Galenũ nõ negare, aliquando, licet raro, austrum frigidum exiguo tempore spirare: primo enim Epidemiarum, In nostra, inquit, habitatione boreas quidem frigidus, auster calidus, nisi si quando, raro ualde, in ueris initio frigidus, aut alia hora exiguo tẽpore similis spirauerit.

Damnat præterea me Leonicenus, quod Celsum bonũ Hippocratis interpretem uocauerim, quasi dicatur ideo etiam Galeno medicorũ principe melior. Ego autẽ Celsum & uocaui, & uocare posthac non uerebor, bonũ Hippocratis interpretem: Galeno tamen propterea nõ antepos̃ui. Non enim tam turpi æquiuocatione peccarim, et quam omnes ceu uulgatissimã agnoscũt. Interpretem aio Celsum Hippocratis in latinam linguam bonũ, quia uideo ipsum & omnes ferè aphorismos, & pleraq; ex prognostico & alijs cõmentationibus Hippocratis fideliter interpretatũ. Quod nõ fecit Galenus: nec si fecisset, ita bene, ut Celsus fecisset, quia latinas literas uel nõ æque, uel nequaquã norat. Interpres autem & ipse Hippocratis dicitur, et nemini in hoc secundus, quia eius cõmentationes, & obscura uerba, luculentissime declarauit. Licet autem in aliquo uerbo lapsus quandoq; Celsus uideatur, non propterea negandum est ipsum bonum interpretem fuisse. Nam & Leonicenum ego assero, & omnibus prædico, bonum esse interpretem: in cuius tamen interpretationibus, & ego scio, & ipsemet non

Ad sextam obiectionem.

Celsus & Galenus boni Hippocratis interpretes, alio tamen et alio sensu.

hunc aphorismum uti nunc recitauimus, afferat. Hactenus ego, nec plura de hoc.

Addit Leonicenus: Ita autem uerba Galeni græca autor Epistolæ attulerat: ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἔπομβρος γένηται. id est, si uolumus latine interpretari, Si hyems austrina & pluuiosa fuerit. & reliqua. sic autor Epistolæ Galenum citat. Hæc ubi dixit Leonicenus, ad calumnias se uertit, quibus respondere nescio, nec si sciam, uelim: sed hoc tantum respondeo, uerba me nulla Galeni hoc loco recitasse, sed dixisse, Galenũ in Epidemijs hunc aphorismum, uti ego ex exemplari Chalcondylis recitaueram, afferre. Et quia hinc, hoc est, ex Galeni in libro Epidemiarum uerbis tota hæc calumnia pendet, ut ostendam falsò mihi falsarij nomen adscribi, à quo semper abhorrui, et longe absum, uerba ipsa Galeni hic fidelissimè subnotabo, ut cognoscere quilibet possit, uter nostrûm uel deceptus sit, uel uoluerit alios decipere. Galenus igitur iam exponere incipiens primam ab Hippocrate recitatam constitutionẽ contra Quintum disputans, sola experiẽtia, non rationali aliqua methodo, inuenta esse dicit ea quæ de constitutionibus ab Hippocrate scripta sunt, & pro exemplo duos adducit aphorismos, undecimum scilicet & hunc duodecimum de quo disceptamus, dicens: ὅταν μὲν ὁ χειμὼν αὐχμηρὸς καὶ βόρειος γένηται, τὸ δ' ἔαρ ἔπομβρον καὶ νότιον, κατὰ τὸ θέρος ἔσονται πυρετοὶ ὀξεῖς καὶ ὀφθαλμίαι, καὶ δυσεντερίαι. καὶ πάλιν, εἰ μὲν ὁ χειμὼν ἔπομβρος καὶ νότιος γένηται, τὸ δ' ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον, αἱ μὲν γυναῖκες, ἧσιν οἱ τόκοι πρὸς τὸ ἔαρ, ἐκ πάσης προφάσιος ἐκτιτρώσκουσι, καὶ τ' ἄλλα δὲ τούτων ἐφεξῆς κατέλεξε τέσσαρας μόνας διαφορὰς καταστάσεων γράψας. hoc est, Quando hyems sicca fuerit & aquilonia, uer pluuiale & austrinum, æstate erunt febres acutæ, & ophthalmiæ, & dysenteriæ. Et rursus, si hyems pluuiosa & austrina, uer siccum & aquilonium, mulieres, quibus ad uer partus, ex quauis occasione abortiunt, & reliqua quæcunq; deinceps his dixit, quatuor solum cõstitutionum differentias scribens. Hæc sunt Galeni de his duobus aphorismis uerba, in quibus qui uel legere græce nouit, εὔδιον uocem non adiectam hyemi nostræ cognoscet, neque aliam, quæ possit tranquillum uel serenum denotare.

Pergit tamen ulterius me accusare Leonicenus, ceu non agnoscentem conuenientiam inter aphorismum primum & duodecimum, & differentiam utriusq; à quarto. Vtrobiq; enim, in primo scilicet & duodecimo, intendere Hippocratem de uarijs alterationibus quatuor anni partium inuicem succedentium, siue sint duæ, siue tres aut quatuor, sed in primo generaliter: in duodecimo ad particulares descendere eum mutationes, particularesq; morbos, qui ab eis contingunt. quartum differre à duodecimo, quia generatim etiã docet, quod quandocunq; eadem die modo calor, modo frigus uiget, autumnales morbi expectandi sunt. duodecimo non unius diei mutationem, sed uicissitudinem quandam quorundam dierum ad serenũ & pluuiosum: quæ tamen uicissitudo totam hyemis temperaturam non uariat, quæ semper ad calidum & humidum uergit. Hæc sententia Leoniceni. Vt uero ostendam quid putem in tribus illis aphorismis sensisse Hippocratem, ratio altius est repetenda. Mutationes temporum, de quibus prima pars aphorismi loquitur, ego intelligo mutationẽ propriarum temperaturarũ partium anni deinceps succedentiũ. In secunda parte intelligo mutationẽ unius solius

Obiectio octaua.

Falsarij nomẽ, falsò Manardo adscribi à Leoniceno.

Obiectio nona.

Quid sentiat Hippoc. in trib. aphorismis tertij libri, primo scilicet, quarto, & duodecimo.

partis in sua temperatura propria. Primæ mutationes generant potissimum morbos, quando multæ sunt: una deinceps post aliam. secūdæ generant quidem semper aliquos, sed nō potissimū, nisi cum magnæ sunt. Intelligo utrasq; mutationes, tam scilicet primæ, quàm secundæ partis aphorismi, nō solum ad propriæ temperaturæ cōtrarias qualitates, sed etiā in propria tēperatura: ut, exempli gratia, hyemis, si uel ultra, uel citra modum algeat, & humescat: & æstatis, si calida & sicca plus minusúe sit, quàm regioni cōueniat. Mutationē, de qua quartus aphorismus, intelligo nō eam, quæ tantū in uno die fit: ut enim unica dies non facit uer, sicut est in prouerbio, ita nec unica dici uariatio de calido ad frigus, aut autumnū, aut autumnales morbos: sed tunc expectandi sunt autumnales morbi, quādo multis unius temporis, uel pluriū diebus tales mutationes fiūt. Tres igitur mutationes in 1. & 4. aphor. tetigit Hippoc. scilicet plurium temporū, unius temporis, & dierū unius uel pluriū temporū. Tertia autem non adeò differt à duabus prinus, ut sub utranq; non possit cadere. Nam si in una tantum anni parte mutatio hæc dierum de calore ad frigus cōtingat, ad secundam: si in pluribus, ad primam in aphorismo primo tactam mutationem pertinebit. De 12. aphorismo dico ex sententia Galeni, quod in 11. aphorismo loqui incipit Hippocrates de alterationibus, quæ in pluribus temporibus fiunt: quæ licet multipliciter uariari possint, modo quem Galenus in principio commentationis undecimi aphorismi, quod deest in Leonicenī æditione, & fusius in cōmentatione decimiquarti notauit, quatuor tamen tantum ab Hippocrate complicationes recitantur, ab aphorismo scilicet 11. ad 14. In nulla autem harum constitutionum inueniuntur plures, quàm duæ qualitates uni tempori attributæ: una per flatum uenti designata, alia per pluuiosum & siccum: ex quo argumentū etiā capi potest ad propositum in epistola mea ostendendum. Quatuor autem hi utiq; aphorismi generali quadam ratione sub prima aphorismi primi parte cōtinentur: nec solum hi quatuor, sed quotquot uel aphorismi, uel sententiæ in libro de aëre, aqua, & regionibus, & in Epidemijs leguntur, in quibus constitutionū duorum uel pluriū temporum mentio habetur, à proprio temperamento recedentium: siquidem sub generali mutationis temporū uoce, singulæ duorū, uel plurium mutationes cōprehenduntur. Agnosco igitur & ego pariter cum Leoniceno, aphorismi huius duodecimi cum prima parte primi, eam cōuenientiam quam habent cum suis uniuersalibus minus uniuersalia: nec hanc in epistola negaui, sed cōmunionem huius cum secunda parte eiusdem primi aphorismi, in qua mentio habetur mutationis unius solius partis, de qua nec in hoc aphorismo, nec in alijs tribus, scilicet 11. 13. & 14. ulla est recordatio. Et propterea dixi, nō posse in aphorismo 12. intelligi mutationē hyemis de australi & pluuiosa, ad tranquillam uel serenam, quia de hac erat aphor. 1. in secunda scilicet, nō prima parte ipsius aphorismi determinatū: esset enim mutatio huiuscemodi ab australi & pluuioso ad serenum uel tranquillum, mutatio unius partis anni, non solum à propria natura, sed ab una aliena ad aliam etiam alienā: adieciq;, hanc hyemem, scilicet quæ de extranea qualitate ad aliam etiam extraneam mutatur, esse potius dicendam inconstantem & uagam, quàm australem & pluuiosam: conformiter loquens Galeno in 1. lib. Epidem. annum quendam inæqualem & uagum uocanti, in quo mutatio facta est de frigido &

Vna dies non facit uer.

humido

humido ad frigidum & siccũ, & in quo aliquando auster, aliquando aquilo præualuit. Quod multo magis erit dicendum, si Leoniceni modo uicissitudinem pluuiæ & serenitatis intelligamus. Non rectè igitur impingit mihi Leonicenus, quod appellauerim inconstantem & uagam, quam Hippoc. magnã. Non enim dixi mutationẽ unius partis anni esse dicendam uagam, & inconstantem, si sibi constet: sed eam hyemem quæ minime sibi cõstaret, quia ex pluuiosa in serenam, ex australi in tranquillam laberetur, non posse dici pluuialem & australem, sed potius inconstantẽ & uagam esse uocitandam: alioqui si tria illa æqualiter, ut transfert Leonicenus, hyemi adscribantur, ut scilicet legamus, Si hyems australis & pluuiosa & serena fuerit: quid in his uerbis nos cogit, ut uincere in ea credamus uel australe, uel pluuiosum, cum pariter & absolute tria illa sint ei attributa? Quod uero à Leoniceno dicitur, serenã non exquisite et simpliciter eam dici, sed serenam ut hyemẽ: cõtrariũ magis probat, quàm id quod uult. Si enim serena est ut hyems, igitur à natura sua recedit per serenitatẽ, et plus serena est, quàm hyemẽ deceat, naturã suam seruantem: atq; ut sequens est, minus erit pluuiosa, quàm natura hyemis requirat. Non enim potest serenitas crescere, nisi pluuia minuatur: & si serenitas (ut uult Leonicenus) claudit in se tranquillitatem, minui etiam austros oportet, præsertim magnos: nam erit etiã eadem, ut hyems, tranquilla. Quomodo igitur austrina dici poterit & pluuialis, si à proprio temperamẽto per serenitatem recedet, et tranquillitatem, imò & per siccitatem? siquidem serenitas ipsa secũ, ut suprà probatũ est, cõiunctam habet siccitatem. Superabit igitur in hac hyeme tranquillitas, serenitas, & siccitas, & tamen austrina & pluuiosa simpliciter nominabitur, quod certe & rationi, & Hippocratis ac Galeni placitis, imò et ipsimet Leoniceno aperte repugnat. Nam Gal. uerba, ex primo Epidemiarũ sumpta, quæ suo proposito credidit cõmodare Leonicenus (ni ego fallor) ei sunt parum cõmoda. Hyems enim de qua ibi loquuntur & Hipp. & Gal. non simpliciter australis fuit, sed in ea aquilonares uenti, licet exigui, nec longo tempore, perflauere. Quare nõ est cur quispiã miretur, si sicca est ab Hippocr. uocata hyems, quæ aquilonares flatus natura sua siccos perpessa est. Aphorismi uero hyemem, quæ simpliciter & australis & pluuiosa dicitur, quis nõ miretur tranquillam, serenã, & siccam dici? Si igitur Galenus uocẽ αὐχμὸν nõ satis proprie attribui illi hyemi dixit, in qua tamen aquilones spirasse dixerat Hippocrates: nõ erat (uir semper uerborũ Hippocratis diligentissimus annotator) conniuentibus oculis pertransiturus, si uocem aliquam hoc loco legisset quæ tranquillitatem, serenitatem, & siccitatẽ significaret. Non igitur negamus posse in eadem hyeme modo pluuias, & austrum, modo per interualla serenitatem & tranquillitatem inueniri, ut in ea quam μυξαίθειαν uocauit Hippoc. sed talem nõ esse eam quam aphorismus supponit, cõstanter defendimus: illa enim in qua μυξαίθειαι plurima facta Hippocrates dicit, nõ ἐπόμβρος, hoc est, pluuiosa, ab eo dicitur: sed aquas multas, λάβρα, hoc est, ut Gal. exponit, repentinas, uehementes, & breuis temporis, niuesq; etiam magnas habuisse. Sed & morbi, qui in nostra euenire ab Hippoc. dicuntur, nõ eius quæ μυξαίθειαι effectus sunt, hoc est, hyemis, in qua quandoq; pluuiæ, quandoq; serenitas appareat, sed australis & pluuiosæ. Aborsus enim & imbecillitatis infantium causa, nõ

Leonicenus contrariũ magis probat quàm intentũ

in aliud à Galeno refertur, quàm in humiditatem, laxitatem, mollitiemq́; corporũ maternorum, & assuetudinem infantium in calore. At si uicissitudo, quam Leonicenus imaginatur, serenitatis & pluuiarũ in hyeme sit, non adeò & materna corpora humida, & infantilia calido aëri erunt assueta: quoniam quantũ calefacient & madefacient austri & pluuiæ, tantum tranquillitas & serenitas frigefaciet, & densabit: nec usque adeò replebuntur capita mulierum & marium pituitosorum & calefient, ut salsam pituitam gignant, quæ per uer frigidũ ad intestina descendens, difficultatem in eis faciat intestinorũ. Idem intelligendum de siccis ophthalmijs, ac destillationibus, quæ caloris & humoris hyemalis assiduitatem consequuntur, quæ per serenitatem impedirentur. Hæc igitur sunt quæ prohibent hyemem nostram mixtam habere pluuiam serenitati. Tanto autem serenitas austris & pluuiæ, atq; nascenti ex eis caliditati & humiditati magis repugnat, quàm tranquillitas, quanto magis apta est frigus facere in hyeme & siccitatem: tantũq; de hyemis humiditate ab ea minuitur, quantũ à pluuia humiditatis augetur. Nõ minor enim est siccitati quæ serenitati iũcta sit, uis ad exiccandũ, quàm pluuiæ humiditati, uis ad humectandum: imò si res ad uiuũ est resecanda, potentior est siccus aër ad exiccandum, quàm humidus ad humectandum. Nam (ut uolunt Auicenna) aër in omni dispositione corpora nostra resoluit & exiccat: longeq́; difficilius sicciora humescunt, quàm humidiora exiccentur, Galeno autore in libro septimo artis curatiuæ. Non igitur bene dictum est, à serenitate parum de hyemis humiditate cõminui, quoniam ab aquarum multitudine, & austrinis flatibus fouetur: serenitate enim existente tolluntur absque dubio pluuiæ: & si serenitas, ut Leonicenus uult, est tranquillitati uel eadem, uel coniuncta, etiam austri magni summouentur. Ex his ergo iam constare potest, duodecimum aphorismum esse à me intellectum: nec me latuisse, ita eum à primo dependere, quatenus minus uniuersalia à magis uniuersalibus dependent: quantum uidelicet ad primam partem primi attinet, à secunda esse omnino diuersum, quoniam non unius tantum temporis mutationem, sed duorum sibi succedentiũ continet: quæ tamen tempora in sua mutatione cõstantiam habent, nec uel in pluribus, uel in uno die euariant, quarũ uarietatũ prima ad secũdam primi aphorismi partẽ, alia ad quartum pertineret. Vnum adhuc addo, quod ad diluenda multa argumenta, quæ ex longis

Alia est consideratio consistentiarum anni, in lib. Epidem. et in lib. Aphor.

Galeni in Epidemijs sermonibus Leonicenus colligit, nõ parũ proderit: aliam esse considerationem consistentiarũ anni in lib. Epidemiarũ, & in lib. Aphorismorũ. In hoc enim à rei natura, ut ait Galenus, persuasus, & non ex aliqua obseruatione, finxit potius constitutiones, quàm ueras recitauerit: morbosq́; enumerauit, non quos uidisset ex illis sequi, sed quos ratio dictauit ex illis debere generari. In Epidemijs uero, per historiæ modum et factæ cõstitutiones, & morbi qui post illas euenere, ex ordine recitantur: et propterea ex his quæ ibi prout acciderũt, recitata sunt, nõ sunt ea quæ in Aphorismis supponũtur interpretanda: ut si ibi dicit Hippoc. fuisse quandam hyemẽ ὕδρον νότιον, posse etiam idem in Aphor. legi credamus: & si annũ dicit australem, pluuiosum & ἄπνοια δ᾽ ἐς τέλως, ex hoc putemus hyemem de qua est controuersia, esse australem & tranquillam. Illic enim quæ facta sunt, rememorantur. In Aphorismis quatuor tantum constitutiones adducuntur, quæ frequentius cæteris possunt euenire,

ut sint

ut sint nobis pro exemplo ad alias inuestigandas, sicuti Galenus docet in expositione primæ constitutionis libri Epidemiarũ. Fiunt autem hæ constitutiones, sicuti & quæuis aliæ, per primarũ qualitatum cõplicationem, caliditatem scilicet & frigiditatem, humiditatemq́; & siccitatem: quarũ actiuas quidem per facientes eas uentos, austrum uidelicet & aquilonem, passiuas per pluuias & siccitatem significauit. Nulla igitur causa est, cur semel tantũ addere debuerit uel tranquillitatem, uel serenitatem. Quare enim potius huic hyemi addiderit, quàm uel ueri in 11. aphor. uel autumno in 13. Certe si unico tantum loco addenda, 11. addenda erat, ut in cæteris sequentibus subintelligeretur. Amoueatur igitur uox illa ὕδωρ, nec nobis pluris sit Philotheus, atque alter ille quisquis fuerit expositor, à malo librario deceptus, quàm Celsi, Aristotelis, Galeni, ipsiusq́; met Hippocratis autoritas.

Primæ qualitates actiuæ et passiuæ

Hæc sunt uir optime, quæ nõ tam epistolæ prioris meæ, aut existimationis, quàm ueritatis tuendæ gratia, mihi occurrere. In quibus licet cauerim quantum ualui, ne uerbum esset, quo Leoniceni, uiri de literis optime meriti, & quem ut præceptorem ac patrem obseruaui semper & colui, honor uel tantillum læderetur: si quid tamen fortè offenderis, quod aculeum aliquem habere uideatur, rem mihi gratissimam feceris, si illud ceu male natam prolem sustuleris, & penitus confoderis. Quod si totum etiam ipsum partum indignum esse uita iudicaueris, esto tibi ceu honorario arbitro, uitæ & necis arbitrium. Vale, & Manardum tuum, quem olim iuuenem ad bonarum literarũ studia excitasti, tua autoritate, quæ apud principem maxima est, foue iam senem.

Ex ædibus nostris, pridie Cal. Febr. M. D. XXIII.

EPIST. II. Pro Reuerendo Præsule à Vulpe uocato, Melancholia laborante.

Icuti ambigi non potest Reuerendum hunc utrum eo morbo affici, quem melancholiam, siue atram bilem uocant medici, atque ut sequens est, eius cerebrum, in quo omnes principales potestates sedem habent, necessariò affligi: ita ualde dubium est, an primaria affectione cerebrum ipsum patiatur, uel per communicationem quandam, & uel cuiuspiam alterius partis, uel totius corporis consensum. Quodcunque horum putetur, ulterius dubitare contingit, quum diuersæ sint atræ bilis, id est, materiæ quæ hunc affectum facere potest, secundum medicos species, à quanam id fiat. Alterutro enim horum ignorato, præterquam ex accidenti, curatio sequi recta non potest. Quod ad primam igitur dubitationem attinet, apud me clarum est, cerebrum per se & primario affectu, aliqua saltem ex parte, in hoc uiro oblædi. Perpetua enim, ut mihi relatum, adest læsio, nullaq́; hora interquiescens, neque uel totius corporis, uel cuiusuis particulæ præcedentem oblæsionem sequens: nullo enim in reliquis corporis partibus præsenso nocumento, tristitia & pusillanimitas perseuerat. Diuturnitas quoque affectionis, indicat cerebrum in seipso causam habere nocumenti. Fieri enim nõ potest, ut membrũ quod longo tempore per consensum & per nocumentum ab alio acceptum passum est, propriam ex antiqua patiendi consuetudine noxam non contraxerit. Siue igitur ab initio cerebrum proprio & primario affectu perpessum sit, siue aliunde detrimentum acceperit, credendum mihi omnino uidetur,

hoc tempore per se, & primo perpeti, ac ægritudinem malæ temperaturæ pati, ab humore atræ bilis, seu ab ipsa proprie uocata atra bile pendentem. An uero semper primario affectu cerebrũ passum sit, uel ab initio cœperit per cõmunicationẽ pati, nõ possum certò nunc definire. Verisimilius tamen uidetur, quod ab initio quoq; affectio hæc in cerebro extiterit, quantũ quidem possumus per syllogismũ diuisiuũ hoc pacto colligere: Affectio melancholia uocata, ut ex Galeno constat libro de locis affectis, & à Paulo eum sequuto cap. proprio, tribus fit modis: primo, quando cerebrum est primũ patiens: secundo, quando toti corpori compatitur: tertio, quando naturalibus membris, ut in ea quæ inflatiua, & hypochondriaca passio uocatur. Sed hæc de qua loquimur, nõ fuit secundi aut tertij modi, igitur necessariò sub primo cõtinebatur, ueluti & nunc continetur. Macilenti enim sunt, nigri, hirsuti, quibus atra bilis in toto corpore apta est generari. Et si in alijs quibusdam congregatur, uigiliæ, labores, solicitudines, tenuisq; uictus, aut cibi qui nigrum ualent humorem gignere, præcesserunt. Albus autem est hic uir, satisq; (ut mihi relatum est) corpulentus, nec eo uictu usus, qui pessimum hunc humorem in tanta ualuerit copia congregare, ut uniuersum corpus oppleret. A toto igitur corpore non uidetur hæc affectio dependisse. Quod uero nec hypochondriaca fuerit, facile ex hoc probari posset, quod ei defuerũt indicia, quæ uerbis Dioclis à Galeno tertio libro de locis affectis recitantur. Sed illis breuitatis causa prætermissis, proprijs Galeni uerbis propositum demonstrabo. Ait enim eo loco: „Cum circa uentriculum prima cœperint symptomata, ipsisq; auctis melancholica sequatur affectio, deinde alui deiectione, uomitu, proba cõcoctione, ructibusq; leuetur is qui laborat, hypochondriacũ flatuosumq; morbum ipsius nominabimus. Huius uero morbi symptomata dicemus, & mœstitiam, & metum. Et subdit: Quum autem propria melancholiæ accidentia auctiora uidentur, circa uentriculum uero aut nulla, aut parua sunt, haud ab re existimaueris primitiuam in cerebro affectionem consistere, ob atram bilem in ipso congestam. Hæc Galenus. Ex quibus uerbis, additis his quæ mihi narrata sunt, apertum est, non hypochondriacam, sed cerebralem potius in hoc uiro et nunc adesse, & ab initio affuisse melancholiam: nullis in eo indicijs, aut melancholiæ uniuersalis aut hypochondriacæ. Cõcludendũ ergo, ut uerbis utar Aetij, in solo capite esse melancholiã, id uidelicet quod huius affectionis iam factũ est, uel adhuc fit: nam non est negandum, statis et certis temporibus, quippiã eius adhuc fieri, uaporibus uidelicet, & interdũ humorib. quos necesse est ad atrã bilem uergere, ad caput ascendentibus. Hæc igitur sunt quæ dicenda occurrerũt circa primã dubitationẽ. Ad secũdæ solutionẽ accedentes, cõiecturis potius q̃ certis indicijs usi, ut qui nec hominẽ nouerimus, nec excremẽta eius inspicere, aut accidentia possimus contemplari, cõmunibus quibusdam solis innitentes dicamus, materiã, quæ hunc morbum in quocunq; homine facit, esse uel melancholicũ succum, uel melancholiam proprie dictam. Nam ut prætermittamus quod hic morbus, Galeno 2. artis curatiuæ lib. attestante, melancholiæ nomen à causa ipsum faciente accepit: ab omnibus enim melancholia uocatur, indicante nomine, ut idem Galenus inquit libro tertio de locis affectis, humorem qui ipsius causa est: hoc ex symptomatibus quoque colligitur, ab Hippocrate, ut notauit Galenus, in duo hæc collectis,

Syllogismus diuisiuus.

Affectio melancholiæ tribus fit modis.

Melancholia hypochondriaca ab Arabib. uocatur mirachialis.

Materia faciens melancholiã duplex tantum.

collectis, metum scilicet & moestitiam: quæ non alia ratione fiunt, ut Galenus 3. lib. de caussis symptomatum, & iam dicto lib. de locis affectis ostendit, (quicquid oblatret Auerroes) quàm quod qui morbum facit humor, atro suo colore principalium utrium sedem obscurat, & tenebris similem reddit, quæ terrorem inducunt, Asclepiade ante Galenum teste: quod certe nulli alteri adest, præterq; atræ bili, uel eius succo. Alia enim bilis flaua est, ruber sanguis, & si quis niger reperitur, ut is de quo lib. quarto Aphorismorum, mentionem facit Hippoc. crassior & magis concretus est, quàm ut in uenis cerebri ualeat cõprehendi. Candida adeò est pituita, ut dixerit Galen. lib. 3. de locis affectis, epilepsiam à pituita factam, non transire in melancholiã. A nullo igitur humore naturali, præter melancholicũ, fieri hic morbus potest. Sed neq; ab aliquo eorum qui præter naturã in corpore reperiuntur, nisi ab eo qui propriè melancholia à Græcis, à nobis atra bilis uocatur, eadem ratione, quod uidelicet nullus eorũ nigro uisitur colore: non naturalis enim bilis, hæc pallida, quam citrinã uulgò uocant, illa crocea, quam uitellinã, tertia porracea, quarta æruginosa. Pituitæ uero omnes albæ sunt, teste Galeno, cap. secundi libri de melancholia. Sic igitur colligẽtes dicamus, si hic morbus neq; à sanguine, neq; à bile, neq; à pituita fieri potest, siue naturã suam seruantibus, siue præter naturam affectis: sequitur necessariò, ut si ab aliquo humore fit, uel à succo fiat melãcholico, uel ab ea quæ proprio nomine uocatur melancholia. Verũ quum hæc quadruplex sit iuxta cõmunem medicorum nostri temporis sententiã, inquirendum adhuc est, an ab aliqua harũ quatuor, uel ab ipso naturali humore melancholico, in hoc Reuerendo utro cõtingat. In quo quæsito facile cognitu est, quod non fiat ab melancholia, quæ exusta flaua bile generatur. Nam, ut ait Paulus, si aliquando ea superassata in nigram permutatur, uocatam uidebis maniam, in qua feraliter adeò insaniunt, ut accedentes qui nõ aduertunt, aggrediantur. Auertat autẽ Deus Optimus Maximus, ut eò insaniæ uir hic deueniat. Non difficilius quoque est cognoscere, his maxime qui Auicennã sequuntur, quod neq; ab ea fit, quæ ex succo melancholico adusto gignitur: nõ enim, ait ille, dicitur melancholia, nisi ea cuius euentus est à cholera nigra, non exusta. Sed nec à sanguinea, quoniam risus abest, qui iuxta aphorismũ eam comitatur. Superest igitur ut uideamus an fiat à pituita, in quo diutius immorandum, quum eius sententiæ sit unus ex consultoribus uir clarissimus, & dudum mihi maxima familiaritate cõiunctus: cui et alius consentit, inter celeberrimæ Bononiensis academiæ primos professores reputatus. Mihi autẽ, saluo utriusq; honore, non solum nõ in hoc uiro, sed nec in alio quopiam fieri hunc morbum posse à pituita uidetur. Tantũ enim eam assari in corpore humano non credo, ut nigra in totum euadat. Et quemadmodum ex Galeni autoritate, in expositione libri de spiritibus, scripsit in suis Aphorismis Moses, in atram bilem trãsire nullo modo potest, etiam si calor adeò fortis adsit, ut urat: cui quidem Mosi licet non sit in omnibus credendum, nec uidere mihi illam Galeni commentationem hactenus licuerit, adducor tamen ut putem eam fuisse Galeni sententiam, ex eiusdẽ uerbis secundi libri prognostici, pituita exassata in pectore, in quo longe maior calor est, quàm in cerebro, fieri sputum album, tenax & rotundum, non nigrum, asserentis, nec aliquo loco pituitosæ huius atræ bilis mentionẽ facientis. Quã certe si alijs

Metum & moestitiam ab atra bile proficisci.

Melancholia, atra bilis.

Bilis pallida.

Crocea.

Porracea.

Aeruginosa.

Mania à flaua bile exusta.

Non potest melancholia à pituita fieri.

Non potest pituita in homine tantum assari, ut nigra in totum euadat.

in locis, in peculiari cõmentario de atra bile inscripto, nõ erat prætermissurus. Adde, quod si, ut cõmunis nunc tenet opinio, ex Auicenna orta, quilibet humor per exustionẽ in atram bilem uertitur, quinq; numero erunt atræ bilis species: quare non poterunt omnes humores tam naturales quàm præternaturales, sanguine excepto, denario numero contineri: quod tamen uoluisse uidetur Galenus in fine secundi libri de uirtutibus naturalibus, Praxagoram laudans, ad eum numerum humores omnes reducentem. Quinq; enim ad minus sunt biles, et tres pituitæ. Adde etiam, quod neq; Ioannitius, neq; Serapion, neq; Haliabas inter atras biles alicuius meminerunt, quæ ex pituita generetur. Nullam præterea esse ultra ea quæ attulimus, ex hoc probari potest, quod fieri nequit, ut ex albo in nigrum mutatio fiat, nisi per medios colores, imò & per me-

Chymici. dias substantias. Norunt hoc Chymici, per multitudinem colorũ ad desideratũ illud,
Corui caput apud alkumistas. quod caput Corui uocant, peruenientes, quum tamen in rem simpliciter albam non operentur, sed cui sit croceum aliquod admixtũ. Varios ergo nasci colores in pituita, erit necesse, priusquam in atrum colorem per exustionem permutetur, imò & uarias substantias, quarum aliquæ ad pituitæ naturam, aliquæ ad nigram bilem proximius acce-
Bilis transmutationes. dant, iuxta minorẽ maioremue adustionem: sicuti & in ipsa flaua & pallida bile contingit, quæ primo in uitellinã, secundo in porraceã, tertio in æruginosam transit, priusquam in exactam atram bilem transmutetur. Sed in pituita tanto plures fieri medias substantias, mediosq; colores quàm in bile oporteret, quanto maior est distantia albi quàm flaui coloris, à nigro. Hanc autẽ pituitarum aut nigrarum bilium uarietatem, nec ad sensum percipimus, neq; apud medicos legimus de humoribus scribẽtes. Quod
Pituita in cerebro congelari nõ potest. uero præclari hi consultores Auicennam sequuti imaginantur, pituitam per congelationem in cerebro ad atram bilem conuerti, mihi in captum mentis haudquaquam uenit. Ad tantam enim frigiditatem uiuentis hominis cerebrum uenire non potest, ut conge-
Cerebrũ aëre æstiuo calidius. landi uim habeat. Siquidem ut Galen. docet 8. lib. de usu partium, calidius aëre est, etiam æstiuo. Alioqui neq; statim necesse est pituitam congelatam ita exiccari, ut in me-
Pituitam congelatam in melancholiã nõ uerti. lancholiam conuertatur. Videmus enim aquam in gelu conuersam, uirtutem adhuc humectandi retinere. At si maiorem in humano corpore fieri congelationem imaginentur, certe non maiorem faciet siccitatem ea quæ in gipsea uocata pituita reperitur, quæ
Pituita gipsea. tamen & nomen & colorem pituitæ non amittit. Quæcunq; igitur humiditatis remissio in pituita intelligatur, sicuti media inter aquosam et gipseam erit, ita necessariò intra pituitæ limites continebitur. Sed nónne uidemus in omnibus pituitæ speciebus ad extremam usq; duritiem, qualis in scirrho sentitur, peruenientibus, manifestam albedinem ac luciditatem, tetro melancholiæ colori, et ut sequens est, his quæ eam consequũtur accidentibus aduersantem? Quod aduertens Galenus in cõmentario de tumoribus præter naturã, scirrhum à crassa & tenaci pituita factum, ab eo separauit qui à succo fit melancholico. Si igitur pituita ad summam siccitatem euecta, inter pituitas, nõ inter atras biles numeratur, quo pacto res quæ minorem habet siccitatem, debet atra bilis existimari? His itaq; & rationibus motus, & Galeni clypeo munitus, non uerebor
Ab Auicenna desciscit. ab Auicennæ & cõmuni recentiorũ sententia abscedere, nullamq; atram bilem ex albissimo inter humores phlegmate, neq; per exustionem, neq; per cõgelationem factam agnoscere:

agnoſcere: ſed morbũ qui melancholia uocatur, ita in hoc uiro, ſicuti in cæteris, ab eiuſdem nominis humore fieri affirmare. Quod tamen non ita obſtinate defendo, ſi mihi contrarium oſtendatur, quin ſim manus daturus. Nullam autem in his quæ ab excellentiſſimis tribus medicis conſultoribus ſcripta mihi oſtenſa ſunt, rationem uideo, quæ me ad illarum ſententiam cogat accedere. Nam argumentum, quod unum ex alterius ſententia mihi obſtare uidetur, à iuuamento ex uacuatione pituitæ ſequuto acceptum, Auicenna ipſe ſoluit, dicens: Non ergo te ſeducat iuuamentũ quorundam propter phlegma quod ipſi euacuant uomendo uel egerendo: nam illud non eſt propter euacuationem phlegmatis iuuantem ipſos, imò quoniam multitudo & compreſſio humorum adinuicem remouetur ab eis. Verum iuuamentum eſſentialiter eſt euacuatio choleræ nigræ. Interim autem, donec aliud mihi oſtendatur, quæ hactenus confecimus colligentes, ex eis breuiter curationem eliciamus.

Reuerendus hic uir ægritudine propria cerebri laborat, melancholia uocata, quæ eſt mala cerebri temperatura, frigida & ſicca, ab humore atræ bilis partim facta, partim fiens, partim futura fieri: qui quidem humor uel nequaquam exuſtus eſt, uel modicè. Symptomata morbum comitantia ſunt, timor, triſtitia, puſillanimitas, cum corruptis quibuſdam imaginationibus.

Facta igitur ægritudo calidis & humidis indiget: fruſtra autem hæc adhiberentur, faciente cauſa in cerebro permanente. Eſt igitur hæc antea per euacuationem amouenda. Verum quia & hæc fruſtra tolleretur, ſi præſtò eſſet in corpore alia ſimilis materia apta ad cerebrum ferri, ideo & hanc uacuare oportet, & ne de cætero rurſus abundet præcauere, cerebrumq́; ipſum demum roborare, ut ſi qua fortè regeneretur, eam à ſe pellat.

Erit igitur una & prima intentio, ad quam ultimo reſoluendo deuenimus, humoris melancholici in corpore abundantis euacuatio. In omnib. enim in quibus cauſa faciens adhuc adeſt, ab ipſa curatio inchoanda eſt, autore Galeno quarto Therapeutices. Secunda, euacuatio eius qui in capite eſt. quæ duæ intentiones, ſi exacte loqui uoluerimus, præſeruatiuæ potius ſunt quàm curatiuæ: ſicuti et ea quæ præcauet ne humor hic abundet, & quæ cerebrum roborat, ut uel non recipiat uel repellat, ſi quid eò feratur. Tertia uero in ordine ſola & uerè curatiua, eſt ea quæ prima occurrit, & ad iam factam uertitur ægritudinem, contraria uidelicet ad calidum & humidum alteratio. Intentiones curatiuæ melãcholiæ per proprietatẽ in cerebro.

Euacuatio melancholici humoris in toto corpore inuenti, à uenæ ſectione, ſi Galeno credimus, eſt inchoanda. Verum quia non certis indicijs cognoſcimus ſanguinẽ melancholicum in uniuerſo corpore dominari, ſed cõtrarium potius ſuperius collegimus, Galeni cautione utemur, qua tum aliàs, tum in hac ipſa, de qua loquimur, affectione utitur, ut ſcilicet fluentem ſecta uena ſanguinem inſpiciamus, & ſi ater fuerit, tantum fluere ſinamus, quantum ſatis eſſe coniecerimus: ſin ſecus, cohibeamus. Vena autem huic ſectioni magis idonea erit, quæ in cubito media. Ab hac autem uenæ ſectione inchoandum putamus, tametſi non in toto corpore, ſed in cerebro cauſam morbi eſſe putemus, tum quia in tam diuturno, quo uexatus eſt tempore, uix fieri poſſe exiſtimamus, quin ob longos mœrores uniuerſus ſanguis ad melancholicum ſit mutatus, tum quia Atræ bilis euacuatio. Vena ſectio. Galeni cautio in ſecanda uena. Vena media.

Galenus, ubi solum cerebrum sanguinem continet melancholicum, non in totum reijcit uenæ sectionem, sed quantum ad ipsam dispositionem attinet, dicit non esse necessariam, innuens, ratione alia posse esse opportunam. Quam rationem explicans Aetius, addit, Nisi multi sanguinis fuerit ægrotus. Esse autem hunc uirum multi sanguinis, & medicus ille, qui mecum hac de re loquutus, et monachus qui me cõsuluit, attestati sunt.

Sanguinis per hæmorrhoidas prouocatio.

Ad eandem intentionem pertinet sanguinem per hæmorrhoidas prouocare. Notum enim illud Hippoc. maniacis, uaricibus aut hæmorrhoidibus superuenientibus, maniæ solutio fit. Quo loco melancholicos proprie uocatos intelligere debemus, si Galeno credimus. Hanc autem hæmorrhoidum prouocationem, licet multifariam efficere possimus, cõmodius tamen per purgatoria medicamina, & per clysmata faciemus: quæ & propria ratione adeò congruunt, ut eorum assiduus usus ualde sit in hac uacuationis intentione necessarius. Quando enim (ait Paulus, de his loquens quibus cerebrum primo afficitur) ob temporis diuturnitatem humor est factus difficile mobilis, uarias & fortiores curationes adhibere oportet. Purgandi ergo sunt statim ab initio per epithymũ aut aloën: quorũ si modicũ quotidie assumpserint, maxime iuuabuntur, & quietem consequentur. Laudauit quoq; Aetius, ut uenter quotidie leuiter subduceretur, per amaracum & serum non ex caseo factum, sed ex lacte uel equino uel bubulo. Quo pacto uero à lacte separandum sit serum, docet Dioscor. cap. de lacte, simulq; etiam bibendi modum, quippe ut per interualla, heminæ, id est, ℔. 5. bibantur, minus tamen pondus bibenti quotidie fortè sufficiet. Amaracum uero intelligo herbam apud nos corrupto uocabulo Marellam uocatam: medicorum uulgus & officinæ Matricariam uocant, Auicenna uehuen, de qua Dioscorides scribit sub nomine Parthenij. Ego pro omnibus his utor Sena, quæ licet non multo antea in usum uenerit medicorum, illaboriose tamen melancholiam & exustos humores purgat, & securè quotidie bibitur, additis diuersis rebus, iuxta laborãtis temperaturam, ætatem, horam, & reliqua id genus, quæ in omni sua operatione medicus ante oculos semper habet. In hoc autem uiro, præterquam æstatis tempore, flores uel semina rorismarini maxime puto congruere, & rosas, uel earum potionem æstate. Primo tamen, ut dixit Rufus, habenda est cura bonæ concoctionis.

Purgatio per initia facienda.

Amaracus.

Rorismarini semen.

Clysmata.

De Clysmatibus inquit Aetius: Post uenæ sectionem & purgationem, interpositis aliquot diebus, clysteribus euacua. His auxilijs si sanguis per ora uenarum ani exierit, non erit æger alia molestia propter hoc afficiendus: sin minus, sanguisugis, alijsue aptis ad id notis medicamentis promouendus.

Vomitus.

Ad hanc quoq; intentionem pertinet uomitus, de quo idem Aetius: Vomitus per maiora interualla prouocandus non à cibis, sed ieiuno: nec cum fortibus, quoniam sunt nocua. Auicenna uero dixit, accersendum uomitum, si in stomacho sit aliquid quod in ægritudine faciat augmentum, et si non est ægritudo uehementis debilitatis. Verba autem hæc ultima torserunt expositores, quoniam non bene leguntur in cõmunibus exemplaribus: legendum enim, Et non est stomachus uehementis debilitatis. Quibus uerbis consonant alia Auicennæ uerba, ubi loqui incipit de melancholia in cerebro confirmata. Ait enim: Euacua per clysterem & uomitum, nisi in illo cuius stomachus est debilis. Huc quoq; spectant,

Auicennæ locus emendatus.

id est,

id est, ad euacuationem materiæ in toto repertæ, urinæ & sudoris prouocatio. de his enim inquit Paulus: Bonæ autem & diureticæ uirtutes, & sudorum purgationes. Vtrunq; igitur procurandum, adhibita tamen cautione, ne calidioribus utentes, eam quæ adest atram bilem exuramus, aut nouam in corpore crescere faciamus. Hæc quidem sufficere puto ad primam intentionem exequendam.

Vrina. Sudor.

Secunda intentio, hoc est, humoris in capite contenti euacuatio, iisdem ferè auxilijs, quibus & præcedens, absoluitur. Erit igitur & hanc ob causam uena secanda, si multi (ut relatum mihi est) sanguinis hic existit: primum quidem humeralis eius partis, ut bene hoc loco dixit Auicenna, in qua caput est grauius, facta prius sectione basilicæ, si in toto corpore abundare sanguis uideatur: dehinc ea quæ in fronte est media. Erit enim hic ordo eo casu seruandus, ut primo media, iecoraria secundo, tertio humeralis, quarto uena frontis incidatur. hoc enim uoluit Auicenna, si eius uerba bene legantur & intelligantur. Sic enim scribendum est: Et quandoq; necessarium erit tibi ut phlebotomes basilicam, cum inuenis signa cōmunia, scilicet multi sanguinis in toto corpore, & ante phlebotomiam uenarum frontis, quia tunc mouebit plus. Sanguis ex naribus prouocandus, hirudines post aures admouendæ, cucurbitulæ interspatulas: tum quoq; per nares & palatum materia euacuanda, atq; etiam per capitis cutem occulta & sensim fugiente difflatione. Pleni autem sunt medicorum libri medicamentis, quibus hæc tria postrema peragentur. Vtilia autem in distrahendo & uacuando sunt, frequentia balnea: sed dulcium, non medicatarum aquarum. Siquidem humectandus est hic uir, non exiccandus. Calida autem sunt & sicca, inquit Paulus, omnia spontanea balnea, Galenum sequutus, tum alibi, tum 1. lib. Salubrium. Ego utrorunq; uestigijs hærens, monacho consiliū super his aquis pro hoc uiro petenti, absolute eorū usum in balneis interdixi: potum tamen aquarum earundem eatenus concessi, quatenus purgationem facit dominantis humoris: in qua tamen & illud cauendum, ne propria ui, aut longo usu, nimis calefaciant uel exiccent.

Euacuatio humoris in capite contenti. Balnea. Balnea spōtanea calida & sicca omnia.

His peractis, satis arbitror occursum esse & futuræ ægritudini, et ei quæ adhuc fit: superest ut ei quæ facta est, id est, malæ temperaturæ, frigidæ & siccæ, nos opponamus. Illud fiet, si tantum calefecerimus humectauerimusq; caput, quantum frigefactum & exiccatum esse ultra naturalem habitum cognouerimus. Ad hoc autem maxime confert uictus ratio, quæ tanti momenti est, ut absq; alio præsidio, ea sola se multos Galen. curasse testetur. Cibus igitur, inquit Paulus, esse boni succi debet, & modice humectans. Aliæ quoq; res, quas non naturales medici uocant, ad easdem qualitates uel actu uel potestate uergant. Ineptus autem sim, si ad particularia descendam, omnibus nota, præsente præsertim tam docto medico, cui non solum hæc quæ in propatulo sunt, sed etiam quæ plerosq; medicorum latent, sunt apertissima. Illud potius non prætermiserim, ultra uictus qualem diximus rationē, caput quoq; ipsum esse humidis calidisq; & fomentis & lotionibus, præsertim ex altioribus locis guttatim cadentibus, abluendum: hoc adhibito moderamine, ut uel utraque simul misceantur, uel per uices, modo hoc, modo altero utamur: cauentes ne tenuioribus partibus per calida exolutis, terrestriores ineptæ omnino resolutioni dimittantur: uel per sola humentia tota materia

Præsidia facta intemperaturæ.

ita incrassetur, ut ex melancholia comitialis morbus sequatur. Bene igitur monuit Auicenna, utraq; cōmiscenda, ubi curam eius melancholiae exequutur, quae est in cerebro confirmata: licet eius uerba non bene in cōmunibus codicibus apponantur. Sic enim legendum erat: ,, *Et secunda est, ut administres cum euacuatione humectationē assiduè cum embrochis & oleis calidis, & ponas in eis ex medicinis, sicut chamaemelon et anethum & melilotum & radicem lilij, ut nō incrassetur humor propter resolutionem puram in qua non est lenitas, neque incrassetur cum his quae humectant, & non est in eis resolutio.* *Clarius autem hoc exequutus est Ioannes cognomento Mesue, capite de cura doloris capitis à melancholia, & proprio capite de melancholia, in utroque loco citans Galenum: quanquam ego cum perlegerim totum Galeni librum de medicamentis secundum loca patientia, ad quem maxime haec pertinebant, nullibi hanc sententiam inueni: sicuti nec Senam in musto misceri, quod tam alienum est à Galeno, ut iureiurando affirmare possim, nullam esse in Galeni libris Senae mentionem. Nullibi etiam apud eum legi, urine hoedi aut ueruecis caput abluendum: quae tamen omnia affert Mesue ex Galeni autoritate. Nec hoc dixerim, quod ea praesidia uelim respui, sed ut cognoscatur, tantū huic Mesue non esse attribuendum, ut quicquid scripsit, absq; alia indagine, (quod multi faciunt) pro oraculo habeatur, quum multi in eo non aspernandi inueniantur errores: quale est illud, quod ex eiusdem Galeni sententia, uitanda esse docet urinam prouocantia, cuius nos contrarium autoritate Pauli superius docuimus. Sed & ipsemet Galenus in cura quartanae commendat res urinam mouentes, utiturq; diospolitico, et diatrionpipereon uocato medicamine, imò et ipso pipere. Non igitur Galenus fuit, qui urinam prouocantia prohibuerit, sed Auicenna: nec cap. de melancholia, sed de mania. nec tamen prohibuit omnia, sed ea quae plurimum prouocant. Nam Paulum sequutus, radicem & semen equini foeniculi quotidie praebet, ac bryoniae, id est, uitis albae radicem.*

Auicennae locus emēdatus

Apud Gal. non est Senae mentio, contrà quàm dixit Mesues.

Error Mesue.

Hipposelinum. Bryonia.

Haec igitur sunt quae mihi relatis inhaerenti, de affectione & curatione huius uenerabilis uiri occurrere, quibus ipsum spero, eo iuuante qui solus languores sanat, sanitati pristinae restituendum. Quod si omnibus peractis statim nō successerit, non illico spes abijcienda est. Quemadmodum enim scripsit Aetius, & nos quandoq; experti sumus, multi tempore curationis nihil adiuti, post eam roborata natura conualuerunt. Cuncta autē quae scripsimus, arbitrio ac iudicio praesentis medici subijcimus, uiri solertissimi & studiosissimi.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iunias. M. D. XXIIII.

EPIST. III. in qua multa simplicia medicamina dilucidantur.

Ioannes Manardus Hieronymo Carezono

S. D. P.

Ero quidem respondi literis tuis, si tempus spectetur quo sunt datae: citò, si id tempus spectes quo sunt redditae: citissime, si nodi considerentur, quos petis dissolui: qui tot sunt, atque ita constricti, ut uix ab ipso Hercule enodari possint. Tuum igitur erit ignoscere, si non omnibus manum admouero, & si hos

sibòs etiam quos aggrediar, non penitus dissoluero: malui enim tibi minus sapere putari, quàm minus diligere, præsertim quum Hieronymus Augustonus cõmunis amicus, te desiderare responsum per plures antè dies significasset, quàm tua mihi fuisset reddita epistola. Eodem igitur quo tu uteris ordine, ne te diutius protraham, iam rem aggredior.

De Nascaphtho.

Nascaphthon Paulus Aegineta Naocaphthon uocat, & à quibusdam dici ait Nacaphthon: nec plus de eo docet capite proprio, quàm esse Indicũ aroma. In descriptione autem Cyphi Niliaci, Lacaphthon dicit esse corticem piceæ, uel alterius arboris, ubi eandem rem intellexisse mihi uidetur cum Nascaphtho, ut etiam Hermolaus putauit. Theophrastus inter aromata quæ unguentis miscentur, Nartam reponit, libro nono de historia plantarum: quam esse eandem rem cum Nascaphtho, suspicor potius, quàm certus decernam. quod si uerum est, fortè pro Narcaphtho apud Dioscoridem, legendum Nartaphthon. Hæc sunt quæ hactenus cognoscere ualui de Nascaphtho: nec temerè arbitror inuenias, qui docere certum aliquid de eo possit, peregrina semper re, & quæ iandiu apportari ad nos desierit. Nuper tamen ex Thoma Lucensi, arte quidem seplasiario, sed eruditione multos medicos excellente, didici, corticẽ qui uulgò Tegnamen dicitur, esse Nascaphthon.

De Halimo.

Halimon (ni fallor) uidi aliquãdo iuuenis in maritimis Vmbriæ, mõstrante Vlysse Lanziareno, uiro omniũ bonarũ artium studioso, & in herbaria (quantum illa ferebat ætas) erudito: quo uero nomine ab eo diceretur, non satis possum meminisse. Scio ab Auic. in secundo libro de ea scribi, sub Melliæ nomine, et à Serapione sub nomine Molochiæ, et alio nomine Atriplicem marinã ab eodem uocari. Scio etiam tum in historia, tum in uiribus aberrasse hunc barbarum. In historia quidem, quod plures spinas habere dicit, quàm Hausegi, id est, Ramnus, habeat: & id quidem ex Dioscoridis sententia, qui apertis uerbis carere spinis scribit. Saporem etiam ex Gal. sententia ei dicit esse amarũ, salsum cum pauca stypsi, quum Galenus nullam ei attribuat amaritudinem, sed salsum & substyphonta tantum saporem. Habere etiam inflammationem paucam, uitio tamen (ut puto) librarij, legendum enim inflationẽ. Radicis drachmas duas cum melicrato potas conquassationi conferre neruorum, sedare dolores, et prouocare lac scribit autore Dioscoride: qui tamen non duas, sed unicã drachmam, lenire tormina rupta & conuulsa dixit, & facere lactis ubertatem.

Error Serap.

De Ramno.

Ramnum, Hausegi uocat Auicenna, licet falsò dicatur rubus. Esto enim quod ramnus inter rubos à Theophrasto alicubi numeretur, neq; ipse tamen neq; alius bonus autor, simpliciter affirmauerit ramnum esse rubum: minusq; quàm cæteri hoc dicere potest Auicẽna, qui aliud caput scripsit de rubo, ubi dicit quosdam dixisse rubum esse Albausegi: qui loquendi modus ostendit, eum sic dicentium opinionem non sequutum. Quicquid autem de hoc sit, constat rem, quæ nunc dicitur rubus, diuersam esse ab ea, quæ capite de Ramno à Dioscoride describitur. Spinam uocatam ceruinam, ego semper arbitratus sum genus esse Ramni. Marcellus contrà sentit, leuibus (ni fallor) argumentis: quod uidelicet ramnus frutex, non àrbor est, nec eius materia rubro colore uisitur, quum spina uocata ceruina iusta arbor sit, & tota rubeat. Quod enim

ad magnitudinem attinet, memini me olim puerum uidisse ceruinum spinum, uix duas ulnas à terra elatum, fruticemq́; potius quàm arborem præ se ferentem. Quod si specie arboris quandoq; uisitur, nõ facit hoc, quin natura sit fruticosa. Vidi enim quandoque

Brassica ingens.

Florentiæ braßicam, quæ proceritate multas æquabat arbores, & quasdam etiam superabat: nullus tamen propter unam alteramúe talem, braßicam inter arbores numerauerit. Sed & ipsemet Marcellus paliurum, quem affinem ramno facit, quandoque arborescere, quandoq; fruticis naturam ait non excedere. Ex colore etiam non satis ualidum colligitur argumentum: non enim in totum rubet ceruini spini materia, sed extrorsum candida quum sit, introrsum rubet. Sint igitur uel non sint idem ramnus & ceruinus spinus, neq; enim hoc nunc decerno, argumenta certe Marcelli non ea ostendũt diuersa. Tantisper igitur ceruinus spinus mihi pro ramno stet, donec alia spina compareat, quæ eum loco dimoueat: nõ utar tamen ea, quum nota sint multa, longeq; magis exposita, quibus poßim in erysipelatibus & herpetibus uti. Vim eius in herpetibus tacuit Auicēna, sicuti & quod pro amuleto sit, in foribus & fenestris suspensus, ad mala arcenda medicamina: qui tamen in hoc minus peccauit, quàm Serapion, pro malis medicamentis propriam scribens arboris operationem.

De Paliuro.

Paliurum si dixero me uidisse, dicam quod certum mihi non est: si non uidisse, id quod est ambiguum. Videor enim uidisse inter sepes uaria fruticum genera spinis obsita, atque in his fortè Paliurum. An uero aliquo in loco arborescat, incertum mihi est. Vergilius carduis eum iungens, arborem putasse non uidetur: nec in carminibus suis Columella, rubis, herbisq́; potius, quàm arboribus cõnumerans. Aliquo tamen in loco arborem fieri, Agathoclis et Theophrasti testimonio, credendum: quibus consentire Plinius quoq; uidetur, loto eum coniungens, quam pyri esse scribit magnitudine, Theophrastum sequutus.

De Loto.

Fuit autem & ipsa lotos quandoq; Italiæ familiaris, nunc adeò rara, ut ferè pro miraculo ab aduenis spectaretur ea, quæ prope templum diuo Antonio dicatũ Patauij Hermolao uiuente uidebatur. Scribit de fructu eius Auicenna, sub nomine grani

Auicennæ error in Anescen.

Anescen, non absq; tamen errore, ut ferè solet: magnitudine enim piperis esse dicit: dicente Dioscoride, & eum sequuto Serapione, quòd maius est, & Theophrasto fabæ æquante. Tacet dulcedinem, odoris boni dicit, quum Dioscorides dicat grauis. Addit coloris similitudinem, quem tacet Dioscorides. Plinius croci esse dum est maturũ, ante maturitatem alium atque alium. Addit & quod facilius frangatur, & nescio quid de medulla: quæ unde acceperit, diuinare non potui. Sed quod peius omnibus his est, ponit calidum & siccum in secundo ordine, quum Razes & Serapion reponant inter frigida: Galenus et Paulus siccitatis mentionem faciant, sed actiuas (ut philosophi uocant) qualitates reticeant. Serapion arborem uocat Sadar fructum Nabac: quem sequutus uidetur Auicenna. Nam præter ea quæ suprà ex eius diximus sententia, de Sadar quoque scripsit capite 631. nihil tamen aliud de ea tradens, nisi quod ad caput de Nabac, lectorem remittit, nulla habita mentione eorum, quæ de grano Anescen superius scripserat. Ex quo colligi facile potest, id quod ego sæpe soleo dicere, Auicennam suo de medicina libro ultimã manum nõ apposuisse: sed quæ occurrebant, à uarijs

autoribus

autoribus sumpta, in unum uolumen congessisse, digesturus per ocium, si licuisset. Celtis hæc arbor latine dicitur, & faba græca uel syriaca, quia autore (ut diximus) Theophrasto, fructum fert magnitudine fabæ.

Auicennã suo de medicinis lib. supremam manum non apposuisse.

De Hiberide.

Hiberidis nomẽ duabus herbis adscriptum inuenio: uni, quam Nasturtij folia habere, in fine primi libri scribit Dioscorides, & libro uigesimoquinto Plinius: alteri, quæ fruticosa & lauri folio, nisi maius longe esset, cuius inter coxendicis remedia meminit Ægineta, alióque nomine uocari dicit Lepidion: de quo Lepidio scribit Dioscor. libro secundo, nulla eius ceu notæ herbæ parte depicta. Plinius libro decimonono, laurinis folijs esse, sicuti Paulus, scribit: sed mollioribus, non maioribus, ut Paulus: nisi & in ipso Plinio deprauatus locus sit, & pro mollioribus, legendum sit maioribus. Arabes sub uoce Sceitaragi, de Lepidio loquuntur: licet Auicenna sub eodem nomine de ligno quodam Indico & de fructu alio pertractauerit, atque ultra hæc nonnulla adiecerit, quæ de Hiberide à Dioscoride uidentur accepta: quod tamen caput ego post Marcellum fini primi libri simul cum capite de Halicacabo, Dioscoridi accreuisse puto. Non enim in eum locum ubi de arboribus tractatur, congruũ erat, duas illas herbas non uocatas irrepere: & quum de Halicacabo libro quarto inter Strychni genera abunde disseruerit, superuacaneum omnino fuerat de ipso seorsum, & importuno adeò loco pertractasse. Quare probandi uidentur codices, in quibus caput illud ultimum non inuenitur: quo summoto, non uideo quo pacto Hiberis herba, sola possit inter tot arbores comparere, præsertim quum nec Galenus nec Paulus proprium de Hiberide caput scripserint, cõtenti de Lepidio scripsisse, quod uocari à nõnullis dicunt Hiberida. Huic si accesserimus sententiæ, Hermolaoq; consenserimus, Lepidion esse herbam, quæ nunc uulgò apud nos Raphanus dicitur, affirmanti, quæ à Pannonibus, apud quos in continuo usu ad carnium & piscium conditurам est, Turma dicitur, apud alios, ut audio, Myrroraphanus appellatur: cui in gustu & uiribus tanta est cum Nasturtio affinitas, ut Cardami nomen tertiũ apud antiquos meruisse putanda sit: quod & apud sciolos quosdam & grammaticos & medicos adhuc reseruat, Nasturtiũ scilicet nuncupantibus. Si his utiq; consenserimus, Hiberis erit notissima sub Raphani nomine. Si uero de prima Hiberide loquamur, de qua Dioscorides libro primo, & Plinius uigesimoquinto, utique fatebor hanc mihi incognitam, nisi inter Nasturtij genera deputetur.

Capita duo Dioscor. accreuisse.

Raphanus.

De Siluro.

Paulus Iouius.

Silurum piscem esse quem nunc uulgò Sturionem uocamus, in nuperrime uulgato de piscibus Romanis libello, multis rationibus probare contendit Paulus Iouius, inter eos qui hoc seculo medicinam bonis literis coniunxere, eminentissimus. Cui sententiæ cur non accedam, multa me, licet inuitum, cogunt: non enim libenter à tanti uiri, atq; etiam amici sententia recedo. Primum est, quod Silurus dentes adeò duros habet, Aristotele teste, ut morsu hamos frangat. Nullos autem esse Sturioni dentes, & omnes sciunt, & ipsemet Iouius attestatur. Silurus eodem autore damnatur, quum fert oua. Nos autem fœminas Sturiones ouis plenas plus quàm enixas probamus, non usqueadeò tamen, ut maribus, quod idem in Siluris facit, præferamus. Silurus Canis exortu, quia sublimis innatat, sideratur: Sturiones eo tempore maxime cõmendamus,

Silurum non esse Sturionem, manifestis rationibus probatur.

imò (ut ipsemet Iouius ait) in medijs tantum solstitij feruoribus laudantur. Adde, si placet, quod Silurus, Plinio teste, omne animal grassando appetit, ut & innatantes equos quandoq; demergat: quod facere nullus unquam Sturiones uidit, ceu segnitiem potius, quàm tantam agilitatem præ se ferentes: alioqui quo pacto magna animalia uel læderent, uel tenerent, quum dentibus careant? cur etiam in tam uasta animalia insiliant, quum non nisi minutissimis & sugendo uesci possint? Mitto longam illam, & quasi singularem ouorum custodiam, de qua Aristoteles, & eum sequutus Plinius: & quod fluuiatilis semper ab Aristotele dicitur, neq; inter eos pisces cõnumeratur, qui ex mari ad flumina ascendunt: è quorum numero Sturionẽ esse, nec ipse Iouius diffitetur: & quod præcipuæ magnitudinis est Silurus, nec minus quindecim talentis aliquando pendet, teste Plinio, ad quam molem nullus Sturio protenditur. Vnum est quod plurimũ apud me potest, quod scilicet Plinius prope Paduun natus, & qui propter Tyberis ripas uixit, Silurũ, si esset Sturio, peculiarem Nilo nõ fecisset: sed Attilo potius Padano, sicuti magnitudine, ita natalibus associasset. Hæc sunt quæ me à Iouij sententia uel inuitum retrahunt, rationibus præsertim, quibus utitur, me non retinere ualentibus. Maxime enim adductus ad id opinandum est, quia mirum ei uidebatur, quod Silurum apud antiquos celebratum, hac ætate ignoremus: & Sturionem ex aduerso nunc celeberrimum, quo nomine ab antiquis dictus sit, plurimum dubitemus. Minimam autem hoc argumentum apud me uim habet, qui (iam supra tertium decimus agitur annus, dum Vladislai Pannoniarum regis saluti inseruirem) non semel uidi piscem, quem indubie Silurum esse, præter reliqua, hoc argumento putaui, quod in animalia quantumuis magna, in Tybisco præsertim flumine, quod Istrum influit, audacissime adeò insurgit, ut nec hominibus parcat. Publica enim apud Pannones fama est, aliquando captum, in cuius uisceribus humana manus ornata anulis inuenta sit. Vocant incolæ hunc piscem (si recte memini) Acchiam, uastissimo ore, & durissimis dentibus armatũ, figura gobio similem, eaq; aspectus atrocitate, ut terrorem etiam mortuus uideatur spectantibus afferre. De nomine uero Sturionis apud antiquos, ut ab illis in totum dissentio, qui Lupum uel Attilum notissimos nunc pisces arbitrati sunt: ita alteri illorũ accedo, qui uel Torsionem, uel Hyccam putauere. Vter autem uerior, non opus est esse me hoc loco arbitrum: satis enim fuerit id quod pctis declarasse, quem scilicet piscem esse nunc Silurum existimem. Sturione igitur & Siluro nunc sepositis, ad minutiores pisces, hoc est, Smarides, me conuertam.

Silurũ apud Pannones haberi.

Sturio, uel Torsio, uel Hycca est

De Smaridibus.

Smarides maritimi pisces adeò Mænis similes sunt, ut ab eodem nomine utraque

Mænulæ.

Mænulæ nunc uulgò dicantur: plebei certe & uiles adeò pisciculi, ut non numero aut pondere, ut ferè reliqui, sed aceruatim inuitato etiam emptore, Venetijs uendantur.

De eruo.

Orobum ignorauit Auic. ut multi etiam nostro æuo

Eruum, Græci Orobum, Auicenna cap. 331. herbam Iudaicam: capite uero 353. Herbum uocauit: ignorare tamen uisus, quæ res esset, sicuti & à multis nunc quoque seplasiarijs & medicis ignoratur, granum quoddam nigrum, Vitiam potius quàm Orobum referens, pro ea capientibus, quum sit in Tuscia notissimum. Vidi ego Florentiæ album & rufum.

De Sisere.

Sisere, siue Sisarum, in Italia non uidi: in Pannonia uidisse me puto & Germania etius

nia eius radicem, napi figura & magnitudine, luteo colore, iucundo satis odore, & sapore adeò grato, ut ad nobilium quoque mensas ueniat cum bubulis carnibus elixa: ut minus mirandum sit eam Tiberium è Germania flagitasse, ut scribit Plinius.

De Atriplice.

Atriplex notissimum semper fuit olus, Atreplexum antiqui uocabant: unde uulgò apud nos nomine parum decurtato, Trepexum adhuc nominatur. Dicitur & alio nomine à Græcis Chrysolachanum, quasi aureum olus dixeris: cuius quoddam genus dicit Plinius in pineto nasci, lactucæ simile: hoc ego plerunque suspicatus sum esse olus nunc apud nos cõmune, Spinacia nominatum. Quod si uerũ est, non bene ab Hermolao hi reprehenduntur, quibus uidetur Atriplex idem esse cum Spinacijs: erit enim idem eo modo, quo genus est idem cum specie, ut Atriplicem, seu, quod idem est, Chrysolachanum duas sub se species continere intelligamus, Spinacia uidelicet, & Trepexum. Quare uero Plinius dixerit in pineto illud nasci, non satis est mihi compertum: subesse tamen mendam puto, & pro pineto legendum nomen aliquod, quod à spina deriuetur. Nec unica hæc in ea mentione dubitatio, sed alijs etiam sociata pluribus: ut, quod secundum genus folijs esse oleris dicitur: incertum enim est inter tot olerum genera, & diuersa folia, cuinam simile statuatur. Ibi quoq; oriri ambiguitas potest, ubi dicitur, edi ut olus molle. Verum si oleris nomine dum simpliciter profertur, brassicam intelligamus, utræque hæ dubitationes tolluntur. Intelligendum autem ita esse, ex Plinio licet colligere, libro 19. capite octauo scribente: Olus caulesq; quibus nunc principatus &c. Et libro 35. capite 15. de Alumine, quod lepras curet cum succo olerum: scribente Dioscoride, capite de Alumine, Cramben, ubi Plinius olus dicit. Similiter cum idem, inter brassicam & uitem esse inimicitias: Varro libro primo, cap. 16. Vitis, inquit, adsita iuxta olus &c. Sed de Atriplice hactenus nimis multa.

Spinacia, Atriplicis fortè genus.

Plinij locus emendatus.

De Chondrilla.

Chondrillam Serapion cap. 143. Candarel nominat. Est autem herba adeò Cichorio similis, ut Cichoriũ etiam nunc dicatur. Primum eius genus, in cuius ramusculis gummi Mastichæ simile inuenitur, nescio me unquam uidisse. Secundum creberrimum apud nos est, folijs communi Cichorio ita similibus, ut non dignoscerentur, nisi magis & incisa essent, & terræ hærerent.

De Tragopogone.

Tragopogon id olus syluestre esse diu arbitratus sum, quod uulgò barbam preti dicunt, petræ fortè uolentes dicere, uel presbyteri, quem prete uocant: folio enim Croci oblongo constat, radice dulci & longa, caule exiguo, super quem barbula cana, à qua nomen accepit. Me tamen ab antiqua sententia deterret Hermolai autoritas, magni alioqui momenti, falsò opinari id quod nos, nonnullos dicens: sed quia nullam rationem reddit, quare falsi sint qui ita opinantur, nondum antiquam penitus desero opinionem.

De Ornithogale.

De Ornithogale nihil habeo quod scribam, nisi uelim ea excribere, quæ Plin. & Dioscor. de ea tradidere: nec magni referre uidetur eam cognoscere, quum Gal. & Paulus, ut nullius usus in medicina, eam prætermiserint.

De Phaseolo.

Hermolaus à recentioribus Aetium sequutis, Phaseolum pro Smilace intelligi scribit, non candidum, sed rubentem, qui & lobos, & dolichos dicatur: quam sententiam licet nec approbet, nec reprobet, sed tantum referat Hermolaus, eam tamen

ac si ab illo probaretur, & recitat Marcellus, & explodit: nō alio argumento, quàm quod uerisimile non uidetur ad eam altitudinem & frondium copiam posse legumen aliquod augeri, ut scenas & tabernacula uestiens inumbret: in quo argumento tantus Marcello fuit taxandi Hermolai ardor, ut semetipsum, proprio (ut aiunt) gladio iugulet: siquidem superius hoc eodem capite Smilacem, quicquid ea sit, in leguminum genere et censu numerandam dicit: quam tamen ipsomet interprete tanto incremento esse dicit Dioscor. ut scenas & tentoria inumbret. Fateri igitur oportet, aut uerbum Dioscoridis σκιασμοποιεῖσθαι, non bene à Marcello conuerti, aut Smilacem, quæ ipsomet teste, legumē est, adeò posse crescere, ut tabernaculi instar soles arceat, atq;, ut sequens est, Marcelli argumento eos non reuinci, qui Phaseolum pro Smilace intellexerunt: quum tamen esset ad manus aliud argumentum, quo posset eorum sententia euidentius conuelli. Si enim Smilax sit Phaseolus, sequitur Dioscoridem de eodem legumine bis scripsisse, primo scilicet sub Phaseoli nomine, secūdo sub nomine Smilacis. quod tamen argumentū licet probabilius uideatur, quàm id quo usus est Marcellus, facile tamen diluitur ex his quæ lib. 1. Epist. medicinaliū, epist. 3. à nobis tradita sunt: ostendimus enim Phaselum aliud legumen esse à Phasiolo, sicut ab utroque Pisum. Iuxta quam sententiam dicere quispiam poterit, de Phasiolo, id est, de legumine, quod latine dicitur

Eruilia Phasiolus est. *eruilia, sub Phasioli nomine scripsisse Diosc. de Phaselo autem, sub nomine Smilacis: quorum dictorum primum certum apud me est: secundum etsi non adeò mihi compertū*

Phasiolus apud Auicen. & Serapionē Smilax est *sit, uideo tamen Serapioni & Auicennæ placuisse, quum de Phasiolo nunc uulgò uocato ea prodiderint, quæ Diosc. de hortensi Smilace. Nuper tamen etiam cognoui ueram Smilacem in summam proceritatem ascendentem, grana quoq; in siliquis producentem, Phaselo cōmuni, præterquam colore (rubra enim uel crocea sunt, & ueluti à lateribus pressa uidentur) similia. Multo tamen duriora uidentur, quàm communes Phaseli. In summa igitur tria iam cognosco in hoc genere uel sub hoc nomine legumina, specie inter se diuersa, Phaselum scilicet cōmunem, Phasiolum qui et lobos & eruilia dicitur, & Smilacem.*

De Medica. *Medica quanto olim notior Italiæ, tanto nostro seculo ignotior, quum sit in Hispania uulgaris, & notissima, Alfalfa ab ea gente uocata: quæ uox fortè deducta est à uoce Alfasafat, quam Auicenna simul cum nomine Cot, & Alsitsifat, eidem in 2. lib. adscribit: licet lib. 3, cap. de tremore, ubi oleum de Andacoca multum laudat, uideatur eandem per Andacocam intellexisse.*

De Aphace. *Aphacen Vitiæ proximam esse, ex Galeno lib. alimentorū primo colligi potest, de utraq; eodem cap. scribente, similitudinemq; quandam inter eas agnoscente. Nonnulla tamen à Theophrasto Aphaci adscribuntur, quæ longe distare eam à Vitia manifeste ostendunt: quale est, folia similia agresti cichorio habere, primam uere florere, citissimum senescere, florem in lanuginosos pappos resolui, aculeatam esse, & alia.*

Duplex Aphace *Quod autem mihi de ea uideatur, hoc est: Duplicem Aphacen esse: alteram, de qua Diosc. & Galen. scripserunt, inter legumina reponendam, Vitiæ adeò similem,*

Vitia syluestris. *ut eius nomen etiam hodie adhuc apud rura retineat, & syluestris Vitia dicatur, quā in agris sæpissime sponte natam uidemus: de hac proculdubio scripsit Plinius capite quinti*

quinti libri septimo & uicesimo: & Auic. lib. 2. uidetur scripsisse sub nomine Bachechem, cap. 103. Aliam, de qua Theophrastus lib. 7. & Plinius libro 21. inter syluestria olera reponendam, & quae (ni fallor) cichorij nunc species habeatur, flore luteo.

Thlaspi. Serapion de eo scribit capite de Nasturtio, sub nomine Nasturtij tecto- De Thlaspi. rum. In Theriacae autem descriptione, Nasturtium album uocauit, sicuti et in eadem Auic. Quo nomine autem nunc uulgò dicatur, haud satis mihi cōpertum est, nec praeterea aliquid, nisi quae lib. 6. Epist. medicinalium à me sunt scripta.

Erysimon sunt qui esse putent olus, quo in acetarijs libenter simul cum lactucis ue- De Erysimo. scimur, Eruca gentilis uocatum, à quorum sententia non admodum sum alienus. Alij herbam esse dicunt, cuius semen uulgò Rhugetam appellant. Serapion Burugi nuncupauit. Auic. capite de Tuderi, Orminum quidē pingit: plures uero medicinas Erysimi, quàm Ormini sibi adscribit.

De Ptarmice nihil habeo quod scribam, ceu frutice inter montana ac petrosa loca De Ptarmice. nato, nec qui unquam ad campestria haec nostra loca, quod norim, descenderit.

Struthion, quā Condes Arabes uocant, diu desideraui. Vidi toto eo tempore, quo De Struthio. in Pannonia fui, singulis annis, quo die oleae ramos apud nos sacerdotes, certa cum religione benedictos populo donant, flores sine odore, quos simul cum subuirentibus salicis ramusculis, pro olea, qua carent, Pannones tribuunt: quos, quod passerum species prae se ferebant, Struthi flores existimaui: sed quia ineunte uere uisebātur, quum scribat Plinius Struthion aestate florere, licet reliqua satis quadrarent, nō sum ausus eam herbam Struthion credere. Marcellus uulgarem herbam dicit, & ubiq; locis incultis nascentem. Sunt & qui in agro Bononiensi nasci dicunt, & Gualdam uulgò dici.

Arisaron mihi penitus ignota, & fortè Italiae: nā (si Plinio credimus, qui Arim De Arisaro. eam uocauit) Aegyptia herba est.

Isatim nunc uulgò Guadum uocant: uulgaris & notissima herba est, ut quam ni- De Isatide. gro colori infectores substernunt. A Serapione uel eius interprete uocatur Indicum, quum sit alia res quae Indicum uocatur. Auic. scripsit de eo sub nomine Nil. Germani tamen uocant nunc Nil, album quendam puluisculū in aerarijs fornacibus inuentū, Nil. oculis ualde utilem: de quo per iocum dicunt, Nil prodest oculis: quem ego puluisculum puto esse uerum Spodium, magno medicorum errore, qui imponi sibi à mercatoribus Spodium apud permittunt, utilissimas quasdam res exustas pro Spodio multa pecunia uendentibus. Germanos sub Quanquam me nō latet quosdam esse, qui Nil illud existiment Pompholyga siue Tu- nomine Nil haberi. tiam esse, ex quorum sententia ipse quoq; quodam loco suprà loquutus sum.

Crocodilion similis est Chamaeleontae nigrae, ei uidelicet herbae quae nunc Carlina De Crocodilio. dicitur. Distinguitur, praeter natales, radice, quam longam, & mediocriter latam habet, odore ut nasturtiū acri. Carlina crassam, extrinsecus nigrā, interius subflauā.

Acantha Arabica, Poterion, Acanthion, mihi sunt penitus ignota.

Acantha uel Acanthus per multos annos à me quaesita, anno ante hunc tertiode- De Acantha. cimo, aliud tunc agenti, sese mihi obtulit, gratissimo spectaculo: uulgò apud nos Brancham ursinam maiorem uocant. Est enim alia minor, re & nomine, cuius frequens apud iuniores chirurgos mentio, ex qua Vladislao Pannoniarum et Bobemiae regi,

mihi olim benignissimo domino, pergratum edulium parari à suis cocis solebat. Est autem frequentior hic, quàm prima: neutram tamen in Italia alibi, quàm in hortis uidi.

De Tragoriganо. Tragoriganũ Leonicenus, in uestigandis simplicib. medicamentis, sicuti & redintegranda uniuersa medicina diligentissimus, à similitudine uocum motus, herbam esse putauit, gratam in acetarijs, quæ uulgò Tracon nuncupatur, & ab Auicenna (ni fallor) una transposita litera, Tarcon. A qua sententia ego semper abhorrui, quoniam Tragoriganum folio & ramulis origano cõmuni, agrestiúe serpyllo similibus scribatur à Dioscoride, à quibus Tracoms folia multũ sunt diuersa, ramulosq; uel nõ habet, uel alios omnino, quàm origanũ, uel serpyllum. Nunc uero in mentem mihi uenit, fortè genus primũ intellexisse Leonicenum, quod loci gratia lætius inuenitur et latifoliũ magis: subijtq; in memoriam, in inferiori Pannonia, prope eam regionem in qua fuit

Sirmium Pannoniæ. Sirmium nobilis olim ciuitas, nunc uinorũ gratia celebratissima, uidisse me aliquando hanc plantam, adeò præ soli bonitate luxuriantem, ut ad bicubitalem ferè altitudinem attolleretur, & folio esset pollicari latitudine. Si tamen uerum est id, quod præter uulgatam opinionẽ Hermolaus confirmat, ex semine uidelicet lini in cepis macerato nasci hanc herbam, artificialis potius herba erit, quàm Tragoriganum.

De Maro. De Maro non semel scripsimus ex Galeno libro de Antidotis, adeò similem esse Amaraco, hoc est, Maioranæ nunc uocatæ, ut eodem nomine, utraq; Maiorana apud nos dicatur. Nobilior tamen habetur Maron, quoniã odoratior, nec uillosa, ut uulgaris Maiorana, folijsq; albicantib. Est in secundo Auicennæ libro caput de Maro, in quo, sicubi, maxime detegitur, quàm ignarus fuerit simplicium medicamentorum.

De Acino. Ocimum. Acinos, clara adeò redditur ex Ocimi notissimæ herbæ similitudine, ut uel ex hoc solo debeat agnosci. Ocimũ autem id intelligendum est, quod maioribus folijs constat, minusq; hodie in precio est: tale enim intellexisse uidetur Diosc. quum Mercurialis folia, quæ satis magna sunt, Ocimo faciat similia. Vidi ego iuuenis dum ad perdiscendas herbas cum earum peritis euagarer, herbam quandam odoratam, quæ nisi hirsutior fuisset, Ocimũ credi poterat, hanc mihi pro syluestri Ocimo præceptor meus monstrabat, & Acinos mihi nunc est.

De Bacchare. Baccharem nescio an unquam ueram uiderim, omnibus herbarijs Asaron pro ea mõstrantibus. Marcellus notissimam omnibus esse ait, rurāq; omnia uolentibus eam monstrare. Volui sæpe è Florentia petere, sed alijs occupatus negocijs minime feci: dabo operam ut ineunte uere ad nos deferatur.

De Panace. Ex tribus Panacis generibus, Herculeum tantũ, quod meminerim, uidi: et id quidem uno tantum loco, Ferrariæ in horto monachorum, quos uulgò Iesuatos uocant. Ex

Opopanax. Mesue lapsus in opopanace. hoc manat Opopanax: licet Mesue alterius uideatur fuisse sententiæ, sicuti in nostris in eum annotationibus demonstratum est: poterat tamen ueritatem, si non ex Græcis, saltem ex suo Serap. discere & Auic. qui, tametsi non absq; multis erroribus, quos quisquis cum Dioscoride eorum dicta cõtulerit, facile animaduertit, Heracliũ tamen Panacem è quo fit Opopanax, melius quàm Mesue uidentur agnouisse.

De Ligustico in alia epist. ad eundem Carezonũ. De Ligustico quid sentirem, tertio ante hunc annum, tibi meis literis significaui: quare cum in eadem adhuc sententia perseuerem, ne (ut aiunt) actum agam, nihil aliud nũc scribam.

Sison

Sison in Syria nasci scribit Dioscorides, semenq; esse, nulla plantæ in qua gignitur habita mentione, nisi quod in cacuminibus multa habet ueluti granula. Galenus addit, subamaro esse sapore: nec ipse tamen, nec alius (quod sciam) quicquam tradit, per quod possit eius planta cognosci: quare à Syris quærenda eius historia. De Siso.

Smyrnium, quicquid alij sentiant, mihi est id, quod nunc Alexandrium uocant, uoce ab Olusatro deflexa. Florentiæ Macerones, corrupta et ipsa à Macedone nominatione. De Smyrnio.

Elaphoboscum nondum uidere mihi datum est. Vulgares quidam herbarij herbam pro ea ostendunt, cui præter folia satis quadrant reliqua: quanquam nec uerum folium satis nobis certum est: siquidem Dioscorides Terebintho, Plinius Olusatro simile facit, nisi sit in Plinianis codicibus menda, à tot, tamq; oculatis castigatoribus nondum castigata: quod ego certe tam uehementer suspicor, ut non possim aliud cogitare. Nec solum uerbum Olusatrum mihi suspectum est eo loco, sed tota illa periodus, Semine corymbis dependentibus similis effigie, sed non amaris folijs olusatri. Quem locum, si mihi quoq; liceat ferulam errantibus Plinij codicibus adhibere, partim coniectura, partim lectione quorundam hæc Plinij uerba recitantium, sic emendauerim: Semine corniculis dependentibus Siliciæ, id est, fœnigræci effigie, sed non amaris, folijs oleastri. Oleastri enim ad Terebinthi folium, quod est laurino simile, magna affinitas est, quæ nulla est olusatri. Nulla tamen aut corymborum, aut corniculorum in Dioscoride est mentio, nisi in Elaphobosci coma corymbos intellexerimus, quales & in Hipposelini coma intellexit Dioscorides. Hæc sunt mi Hieronyme quæ hactenus de his cognoscere ualui plantis, de quibus me interrogasti. Vereor autem hæc mea non omnia fortasse probatum iri: sed malui inscitiæ apud te reus fieri, quàm quicquam, quod posceres, negare. Vale, & si quid melius in his indagaueris, mihi quoq; te non pigeat impartiri. De Elaphobosco. Plinij locus castigatur.

Ex Ferraria, VI. Calend. Martias, M. D. XXV.

EPIST. IIII. Ioannes Manardus Vincentio Caprili medico egregio S. D. De Lilio conuallium.

Legisse te Epistolas meas medicinales, & laudasse (ut uerum ingenue fatear) non parum gauisus sum: (quis enim à laudato uiro laudatus non lætetur?) Longe tamen maiorem ex eo uoluptatem accepi, quod me rursus ad scribendum prouocas, & quasi quodam præludio, prælusoriáue pugna in amœnissimum florum campum inuitas. Nihil enim libentius facio, quàm cum pulcherrima illa Hesiodia lite, à Galeno etiam probata, decerto, in qua longe melior est uicti, quàm uincentis conditio: uictor enim gloriam, fluxam certe rem, ac fragilem, & quam boni ferè semper, uel nihili, uel minimi fecerunt: uictus ueritatis agnitionem, qua nulla preciosior, magisq; optanda possessio, post pugnam reportat. Occurrit autem tibi primo in ipso patentissimo florum campo, candidissimus ille flosculus, mole quidem exiguus, ut adeò eximius, ut suauissimum odorem tam longe lateq; iactet, ut nulli quantumuis magno flori in hoc cedat: ab qua candoris, odorisq; præstantia, Lilij nomen à Pannonibus aquilonaribusq; alijs hominibus, apud quos est frequentissimus, meritò adeptus est, adiecta Conuallium cognominatione, quoniã & in humilibus potius, quàm Certamen in re literaria.

A

in sublimibus locis nasci eum uidebant, & sponsum seipsum in Canticis canticorũ nuncupare conuallium Lilium legebant. Hunc tu primo congressu, eum qui Conuoluolum putauit proterens, Hemerocallem uocari à Dioscoride & Plinio audacter contendis. Ego uero nimis fortè mihi sumens, & tibi & illi occurro quisquis fuerit, aliam rem & ab Hemerocalle, & à Conuoluoli flore Liliolum hoc conuallium esse affirmans: quod non alia ratione melius probare possum, quàm re ipsa uel ante oculos posita, uel ita calamo depicta, ut qualis sit, etiam ab his qui non uiderunt, possit intelligi: ita enim discerni certo iudicio poterit, an ea huic flori congruant, quæ de Hemerocalle & Conuoluolo à bonis autoribus traduntur.

Lilij conuallium depictio.

Planta ex qua flos iste prodit, folio fermè constat Arnoglossi, minus tamen striato, & plures quidem fibras, sed non adeò manifestas ostendente, cauliculis tenuibus, eidem etiam Arnoglosso similibus: flosculis plurimis, uestitis calathi figura, summo candore fulgentibus, & suauissimum odorem late fundentibus: radicibus laxis, longis, nodosis.

Hemerocallem non esse Lilium conuallium.

Quæ quantum notis Hemerocalles dissideant, nemo est Dioscoridem & Plinium legens, qui non facile agnoscat: folio enim & caule Lilij constare Hemerocallem dicunt, radice bulbosa, & magna, flore uehementer pallido. Similitudinem inter folia, licet non multa sit, potest tamen quispiam defendendi proprij dogmatis gratia, affirmare: caules uero tantum distant, quantum baculi crassities à festuca. Quid uero dicam de radice, quæ in Hemerocalle crassa & bulbosa, in hac planta tenuis et lacinosa? Quid de flore, quem Hemerocallis ualde pallentem, planta hæc candidissimum ostendit? Ex his probatum mihi manifeste uidetur, Liliolum hoc à magno Hemerocallis Lilio longissime distare.

Lilium conuallium non esse Conuoluolum.

Non esse autem Conuoluoli florem ita euidens per se est, ut stultus putandus omnino sit, ut tu etiam scribis, qui id non modo credat, sed suspicetur. Si igitur flos hic conuallium Lilium uocatus, nec Hemerocallis est, nec Conuoluolum, quo, inquies, nomine ab antiquis dicitur? Dicam quid suspicer, ut uobis quoq; insurgendi contra me materiam præbeam, mutuoq; hoc congressu tandem ueritas eruatur.

Obseruaui ego multoties, dum Vladislao et Ludouico Pannoniarũ & Bohemiæ regibus inseruirem, tantã esse affinitatem inter huius flosculi plantam, & eam quam uulgò Fraxinellam nuncupant, ut nõ facile esset unã absq; reliqua reperire: tantamq; similitudinem, maxime quũ defloruerũt, ut uix una ab alia possit internosci: nec certe, præterquam ex radicibus, quæ crassiores, & certioribus internodijs in Fraxinella diuisæ sunt, discerni. Quo fit, ut differre tantum sexu (eo uidelicet sexu qui in plantis esse potest) mihi uideantur: Fraxinellamq; uocatam esse marem, & Lilioli plantam fœminam nuncupandam. Quæ si uera sunt, simulq; etiam uerum sit id quod longo à me tempore creditum est, Fraxinellam hanc esse, quam Græci & Latini Polygonaton, Arabes Secacul uocant, ad idem quoq; genus lilium conuallium pertinebit. An uero coniectura me mea fefellerit, accepto in manus Dioscoride, plantáque ipsa, quæ, quoniam decorem mulieribus conciliat, in hortis satis frequens esse cœpit, tu qui oculatissimus esse in his rebus soles, semotis his affectibus qui uerum perturbare iudicium solent, iudicabis. Vale, & quibus cœpisti armis me in pugnam uocare, perge.

Lilium conuallium eiusdem generis esse cum fraxinella, sexu tantum differre.

Ex

Ex ædibus nostris Ferrariæ, Calend. Quintilibus, M. D. XXII. *inte aplenam ex podagra post nephritidem conualescentiam.*

EPIST. V. ad eundem, de Aloë, Saccharo, & Rheo.

BOni imperatoris munere fungeris, uereq; Vincentius mecũ esse cupis Vincenti, qui uix prælusoria inter nos de conuallium Lilio incepta pugna, hoc minime cauẽtem triplici acie diuersis ex partibus adoriris, in aloë uidelicet, in saccharo, in rheo barbarico. In aloë quidem non probas, quod solus ausus sim egregium magistrum (sic enim tu eum nominas) Mesuen negare, aloën ora uenarum aperire affirmantem: cui, ut maior sit autoritas, Galenum coniungis dicentem, Aloën omnem materiam iam fluxam dissoluere: ex hoc enim uniuersali dicto sequi putas, ut collectum in ani uenis sanguinem dissoluat, sicq; ora illarum uenarum (ut Mesue dixit) adaperiat. Ego, quantum ad Mesues conuellendam autoritatem, satis me ostendisse arbitror, & in proœmiali mea in hasce Epistolas medicinales epistola, & in his annotationibus quas in ipsum olim æditas propediẽ inuulgaturus sum, tanti eum nõ esse, ut maioris præiudicij, nedũ certi iudicij loco eius dicta à nobis habenda sint. Quod ad maiorem uero machinam, hoc est, Galenum attinet, quæ tu affers bene & lecta, & intellecta, nihil ad propositum nostrum spectant: non enim plus uoluit eo loco Galenus, quàm præter adstringentem & reprimentem, ui quoq; quam Græci διαφορητικὴν, hoc est, discussoriam uocant, aloën constare: ita enim uerbum ex uerbo loquitur, lib. de simplic. medic. 6. Omnino repellit, & discutit. Sic Paulus, qui ubiq;, sed præcipue in hac medicinali materia, non solum sensum, sed uerba eius æmulatur. Sic Serapion ex eius refert sentẽtia. Esse autem discutiendi uim ab ea quæ aperiendi est, diuersam, ita clarum est, ut superuacaneum sit probare. Discutere ualent etiam, quæ moderate sunt calida. Aperire nequeũt, nisi quæ adeò uehementer calent, ut acria sint, et ferè urant, sicuti Gal. 5. simplicium medicamentorũ lib. testatur: ueluti allium, cepe, fel, quæ pro exemplis apertoriæ medicinæ ibidem à Galeno numerantur, quæ ad quartum usq; calefaciendi ordinem assurgunt, quum aloë uix secũdum attingat. Discutit igitur, & (ut cõmuniter loquuntur medici) resoluit aloë, non tamen tantam uim habet ut uenas aperire possit, iuxta Galeni sententiam. Quum igitur, ut antea fuit, in sua hæresi Mesue solus maneat, non cogor loco cedere, aut in hoc tam laudato ab omnib. medicamine, quale ipse putauit, maleficium admittere.

Aloën non aperire ora uenarum.

In saccharo adeò putabam mentem meam me ostendisse, ut si inueniri posset qui secus sentiret, neminem tamen futurum, qui nouam hanc de eo opinionem, & quibus ad eam fundandam rationibus mouerer, non intelligeret: sed (ut uideo) tu inuentus es, qui nec quid uelim, nec quibus rationibus id uelim, assequutus es. Insurgis enim in primis in me, quasi dixerim, nos non solum antiquorum saccharo carere, sed & arundine, ex qua in India, & felici Arabia olim colligebatur: quum tamen scripserim aperte contrarium, rationi uidelicet consentaneum esse, quum res mera naturæ fuerit, nullum cultum artemq; desiderans, adhuc extare: eademq; epistola rationem reddiderim, quare olim ex India uel felici Arabia portatum, nunc non afferatur. Affirmaui igitur, nõ negaui, antiquorum saccharum, licet ad nos non deferatur, adhuc tamen reperiri: sed

Saccharum antiquorum.

quod tota ea epistola uolui, hoc fuit, de uulgari hoc nostro antiquos medicos non scripsisse, esseq; hoc rem omnino ab antiquorum saccharo diuersam, utpote differente materia, quæ in nouo est succus certæ plantæ, in antiquo ros: Forma, quam antiquum salis, nouum inspissati liquoris habet: Efficiente, quod in nouo est ignis, in antiquo sol: Fine, & uiribus, quæ diuersa in utroq; & scribentiū autoritate, & rei ipsius experientia cōprobantur. Ad quas, aliasq; rationes nihil respondes, nisi quod de materia aliquid tangens, narras potius quàm probes, ex eadem materia, hoc est, arundine concisa utrunq; constare: & licet inter mella à Dioscoride, Plinio et alijs antiquū saccharum enumeretur, non ideo hoc factum, quod eiusdem materiæ putauerint, sed quia consueuerūt cognata congenerib. adiungere. Sed uide quæso, quomodo omnibus antiquis medicis in hoc repugnes, quāq; potens sit ueritas, quæ te paulò post etiā tibimet pugnare coëgerit. Consueuit quidem Diosc. diuersarū rerum capita ob quandam uel naturæ uel figuræ, uel alterius rei similitudinem, inuicem copulare, ut toto eius libri progressu uideri potest: sed uno eodemq; capite de diuersis toto genere rebus nunquam eum uidebis tractantem. Quum igitur uno cap. libri uidelicet secundi 74. cui titulus unicus est de melle, cum tribus mellis generibus de saccharo scribat, clarum est quod mellis speciem putauit, quod ipse etiam modus loquendi, uerbáque aperte monstrant: postquam enim egit de melle Heraclio, subdit: Vocatur & quoddam saccharum, quod mellis genus est, in India feliciq; Arabia concreti. Galenus etiam mellis speciem dicit nostro minus dulce, & quatenus quidem abstergit, siccat & discutit, simile: quatenus uero nō malum stomacho, nec siticulosum, á substantia nostri recedere. Paulus mel esse portatum è felici Arabia. Plinius (ut tu met affers) mel in arundinibus collectum. Quæ si uera sunt, & à te lecta, quo pacto potes dicere inter mella Plinium, Dioscoridem & alios meminisse sacchari, non quod mellis materia constare existimarent, sed ut morem seruarent cognata congeneribus adiungere? Meum igitur argumentū in suo consistit robore, materiam utriusq; sacchari probans diuersam, quum antiqui sit quæ mellis, noui plantæ succus. Si enim uerum esset id quod tu uerisimile dicis, sub ea zona dulcem humorem eius plantæ ui solis extrahi, & densari, ac in antiquorum saccharū conuerti: non recte ab allegatis autorib. mel diceretur, & inter mella locaretur. Et quod tu ais, eadem (ex qua sine arte in India & Arabia fit antiquorum saccharum) planta concisa, nunc hominū artificio nostrum parari, præter id quod ex libito absq; ulla probatione à te dicitur, etiam si uerum esset (quod ego nequaquam puto) meam potius roboraret, quàm infirmaret opinionem: omnino enim diuersum essè oporteret id, quod ex ipsa planta uiuente adhuc & integra, ui solis tractum & agglutinatū obduruißet, ab eo quod tota concisa planta ignis ministerio arte condensatur: & quum autores de illo tantum scripserint, non eße temerè eius uires in alterum transfundendas. Et hæc quidem satis eße puto quantum ad latinos & græcos autores. Ad Auicennam uero accedens, quem etiam in subsidium uocas, facile dicere poßem, si uellem, nihil ad me eius dicta in hac re pertinere, ut hominis inter antiquos nō numerandi, sed nec inter autores, hoc est, qui arti aliquid addiderunt, quum ex alijs ferè uerbum ex uerbo acceperit, quicquid in suum librum congeßit, atq; cum multis uel sui, uel interpretū culpa mendis, ut aliàs

Saccharum mellis speciē esse apud antiquos.

Auicenna nec inter antiquos, nec inter autores numerandus.

ut aliàs maiore subsellio fortè demonstrabitur. Verum ut amico, hoc est, tibi, aliquid condonem, eum inter idoneos hoc in negocio (protestatione tamen præmissa, dono hoc me facere, non ex debito) libens & uolens admittam, ostendamq; quæ ex eo abs te afferuntur, tantum abesse ut meæ opinioni aduersentur, ut mirum in modum mihi faueant. Mel enim & Mannã esse rorem dicit, nec differre inuicem, nisi quòd id quod est occultum apes colligunt, & in mel formant id quod manifestum, homines, quod certe (ut tu dicis) Manna dicitur: quibus uerbis si addideris id quod ab eodem scribitur ultimo capite libri secundi de zucchardo, quod ipse uocat Albusar, quod uidelicet est Manna cadens super Albusar, similis frustis salis, clarum tibi fiet eandem esse materiam mellis apum, mannæ & sacchari antiquorũ etiam secundum Auicennam. Nam quod per zuccharum Albusar, antiquorum saccharum intellexerit, ex eo cognosci potest, quod eas uires illi adscribit, quas Dioscorides suo, scilicet quod confert renibus et uesicæ, ac uisus obtenebrationi, & est stomacho accommodatum. Sed & quas Gale. & Paulus, exiguam uidelicet dulcedinem, abstergere, & esse ἄδιψον, id est, absq; siti, uel insiticulosum. Eandem igitur materiam & ipse Auic. esse putauit mellis, & sacchari. Quod uero saccharum hoc rem diuersam à communi zucchardo existimauerit, præter id quod proprio cap. de eo differit, ex hoc etiam patet, quod reliquis speciebus comparat, dicens, quod non facit sitim, sicuti reliquæ species. Sed & apertius lib. 4. cap. de linguæ asperitate, ubi de zucchardo Tarberzet, et sale Indo, ceu de diuersis rebus mentionem facit, qui Indus sal (etiam te teste) est saccharum: ut possimus sic ad hominem argumentari: Sal Indus (ut tu ais) est saccharũ, & est res alia à zucchardo apud Auicẽnam: igitur saccharum est aliud à zucchardo apud eundem: quod ferè est id, quod tota de sacchardo epistola probare conati sumus. Sed in sacchardo diutius fortè quàm esset opus immorati, ad Rheon transeamus.

Salem Indum esse saccharũ.

In hoc me accusas, quod dixerim, antiquos uim purgatoriam eius non agnouisse: scribente Dioscoride, ante accessiones febrium eo modo dari, quo agaricum. Nulla autẽ alia causa utrunq; dari putas ante febris accessionẽ, nisi ut humorem febrem facientem purget. Sed caue quæso mi Vincenti, ne dum hæc dicis, magnæ medicinalium regularum inscitiæ Dioscoridem insimules: norunt enim qui uix prima medicinæ rudimenta didicere, non solum ante accessionem, sed nec eo die, quo futura timetur accessio, humores, qui febrem faciunt, esse purgandos. Respondeo igitur petenti tibi, necà proprij honoris uento (ut ais) inflatus, sed ueritatis ui, nõ alia re impulsus, medicos agaricum & rheon ante accessionem præbentes non ad purgandum, sed ad rigorẽ prohibendum dare, sicuti & costum, & piper, & laser, atq; id genus mille: quod et ipsius Dioscoridis uerba aperte ostendunt, de agarico scribentis: Ante accessionẽ datum rigorẽ soluit: præsertim quum nondum de purgatoria eius uirtute mentionẽ fecisset, de qua post ea uerba agens, subdit: Purgat & uentrem, unius uel duarum drachmarum pondere cum melicrato potum. qui loquendi modus declarat eas, quas hactenus dixerat in diuersis morbis utilitates, non à purgatoria ui, cuius nondum meminerat, sed uel ab adstringente, uel à calefaciente fieri. Post historiã enim de uiribus loqui hoc modo cœperat: Vi quidem adstringens est, ac calefaciens: facit aduersus tormina, cruditates. & reli-

Rheo barbarico nõ inesse uim purgatoriam.

Rheon non dari ante febris accessiones causa purgationis.

Agaricum quare ante accessiones detur.

qua quæ sequuntur. Clarius etiam hoc Galenus demonstrat, eodem de Agarico capite, in hæc ferè uerba: » Discutit, crassitiem incidit, uiscerum obstructiones remouet, » & propterea arquatos ex iecoris obstructione sanat, comitiales adiuuat, circulares » rigores à crassis & tenacibus humoribus factos tollit. Et quum omnes recensuisset utres, in fine addit: Etiam purgat. aperte ostendens, ea quæ prius enumerauerat, non à purgatione fieri, sed à uiribus quas primo loco recensuerat. Sed ut ad Dioscoridē reuertamur, cuius tantum testimonio niteris, quum ad purgandum minimum drachmæ pondus requirat, ad rigores trium obolorum pondere sit contentus, nónne euidenter ostendit se in rigoribus submouendis purgationem ab eo non expetere? Ex his constare satis arbitror, non ad purgandum, quod omnes boni refugiunt medici, agaricum ante accessiones dari, sed calefaciendi, discutiendi, & incidendi gratia. Quæ si uera sunt, quis credat rheon, cui nulla purgandi uis, uel à Dioscoride, uel à Galeno adscripta est, ea causa ante accessionem exhiberi? nihil plus de eo hac in re scribente Dioscoride, nisi quod ad periodos facit: licet tu, nescio quo modo hallucinatus, dicere Dioscoridem affirmes, ante febrium accessiones eo prorsus modo dari, quo agaricum: quod certe Dioscorides non dicit: nec ubi de accessionibus loquitur, ullam de agarico mentio» nem facit, sed alio interposito remedio, in hæc uerba comparat: Dosis ad singulos af» fectus similiter agarico eodem pondere, & iisdem liquoribus. Addis præterea Pauli testimonium, sed nec uerba, nec locum signas. Ego quum totum Paulum non semel perlegerim, uim purgatoriam rheo adscribentem nunquam inueni. Tu si locum mihi monstraueris, plus tibi hoc nomine debebo, quàm iis laudibus, quibus me non merentem accumulas. Vale.

Ex ædibus nostris, VII. Idus Quintiles, M. D. XXII.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER DECIMVS.

EPIST. I. ad illustriss. Mirandulanos Principes, D. Ioannem Franciscum literis, & D. Ioannā pudicitia & uenustate nemini secundis, de fructu Azarolo uocato.

Quæ misistis poma, grata mihi admodum multis nominibus fuere: & quod peregrina, nec in nostro hoc climate hactenus (quod sciamus) inuenta, & quod à uobis missa, quos ita obseruo & colo, ut mortaliū neminem. Accessit his & ueluti nata est, tertia quædam gratia, quod uidelicet occasionem præstitere uestigandi, atq; (ni fallor) inueniendi, quo nomine ab antiquis uocata, & quas eis uires illi adscribant, qui medicinalem materiā nobis reliquere: obiterq; (quod alioqui libens semper facio) aliquot explodendi errores in his Arabum libris repertos, quos nostri seculi medici instar oraculi habent. Veritus autem ne (quod plerunq; accidit) dum alienam insector inscitiam, meam prodam: mea hæc meditata examini uestro submitto, ut qui arborem ipsam, à me nunquam uisam, optime nostis, et acri uestro ingenio nō exilia hæc modo, sed his longe abstrusiora iudicare estis idonei.

Pomum

Pomum ad me missum, uulgò Azarolum uocatum, antiquos uocasse Mespilum, ex his colligo quæ de primo Mespili genere scribit Dioscorides. Ea enim (quantum ad fructum ipsum attinet) ita Azarolo nostro quadrant, ut habuisse eum in manu uideatur, quum scriberet: Pomum, inquit, paruo mâlo simile, gustu iucundum, ternis intus ossiculis, unde nomen apud aliquos Tricocco: sera et maturitas. Ex quibus uerbis æque colligitur, & Azarolum esse hoc primum Mespili genus, & pomum id quod nunc Mespilum uulgò uocamus, sub eodem genere non utiq; contineri, quod Anthedon nominant Theophrastus et Plinius, Dioscorides Aronion, (nisi fortè codicum uitio uel in Dioscoride Anthedon, uel in illis Aronion legendum) sed sub secundo, Setanion & Epimelis uocato. De eo siquidem scribit idem Diosc. quod in Italia nascitur, & latioris est umbilici: qui usque adeò latus nostro Mespilo est, ut nulli pomo magis. Et quamuis uel ex hoc solo ualeat unum ab alio genus internosci, addam tamen & nonnulla ex Theophrasto accepta, quibus euidentiora quæ diximus reddentur. Fert, ait Theophrastus, Setania fructum grandiorẽ, candidiorem, solutiorẽ, lignumq; intus mollius habentem: reliquæ minorem, sed odore præstantiorẽ, magisq; gustu adstringentẽ, ita ut seruari diutius possit. Mespilum enim nostrum magnitudine ita superat Azarolum, ut ad iusti mâli crassitudinem aliquando accedat: coloreq; est, si non plenè candido, ad candorem tamẽ plus quàm Azarolum, quod uerè rubens est, deuergente. Tanto uero præ illo, dum utrunq; maturũ est, facilius soluitur, ut suctu deglutiri etiam ab edentulis succus eius possit: quum Azarolum bene dentibus attritũ, uix succum emittat. Lignũ quod intus, mollius esse nostro Mespilo quàm Azarolo, clarius est ei qui utrunq; gustarit, quàm ut probari à nobis debeat. Illud potius in dubium uenire possit, Marcelli cõmentaria in Dioscoridẽ legenti, an rectè damnetur à Marcello Hermolaus, qui πυρῆνας μαλακωτέρους, acinos molliore ligno conuerterit, quum πυρῆν nuclẽũ, non acinũ significet. Mihi certe uidetur, Marcellũ tam hic, quàm alibi frequenter, occasionẽ potius quæsisse quàm inuenisse, Hermolaum calumniandi. Nam ut omittam, quod Hermol. taxari in hoc non potest, nisi pariter & Plinius accusetur, qui lib. 15. cap. iuxta uulgatã capitum Plinij sectionem, 20. eisdem omnino uerbis locum illum Theophrasti in suam transcripsit historiam. Nónne ipsemet Marcellus, capite de mâlo punico, contra cõmunem (ut ait) æstimationẽ, πυρῆν acinum maluit, quàm nucleũ conuertere, quibusdam coniecturis motus, quas nihil habere momenti, in quadam ad ipsum epistola demonstrauimus. Sed quocunq; nomine intraneum illud lignũ nuncupetur, constat id mollius esse nostro Mespilo, quàm Azarolo: nec tria tantũ, sed quinq; ueluti ossula in nostro contineri. Constat et illud, Azarolum diutius seruari: quando & adhuc apud me unus eius fructus hoc tempore superest incolumis, per tot miliaria ad nos aduectus, per quot à nobis distat Neapolis: quum uix ex mea uilla, minus quàm unius diei itinere hinc distante, circa Calendas Nouembris nostratia Mespila ferri possint incolumia: & pro miraculo haberi possit, si nunc unum reperiatur. Græcorũ igitur testimonio, quibus subscribit et Plin. aperte satis, ut arbitror, ostẽsum est, Azarolũ esse fructũ primi Mespilorũ generis à Diosc. descripti. Vt tamẽ hoc etiã reddatur credibile his qui solum barbaris credunt, aliqua ex

Azarolum pomum.

Anthedon.

Aronion.

Patrocinatur Hermolao.

Mespili quo nomine appellauerit Serapion.

Arabū libri deprauati.

Auic. Zarur.

Arabum libris sunt subijcienda, ex quibus & id cognoscatur quod uolumus, & praeterea intelligatur, unde sit Azaroli nomen deriuatū. Serapion capite centisimonono, cuius titulus est, de Sorbo, sub Zarer nomine agit de Mespilo: quod si quis non credit, conferat quae ibi ex uerbis Diosc. leguntur, his quae ab ipso Diosc. scribuntur, statimq; cognoscet fallere inscriptionē, nec de Sorbo ibi agi, sed de Mespilo: simulq; quàm parum his fidendum libris, qui ex Punica lingua ad nos uenere. Auicenna etiā libro secundo, capite 153. nomine parum mutato, Zarur enim et Alzarur appellat, de eadem re agit. Mutatio autem ea uel uitio librariorū contigit, uel ob consuetudinem hominū illius linguae, qui Hebraeorū more plerunq; sine uocalibus scribunt, unde facilis lapsus interpreti ex una in aliam uocalem. Sed quicquid de hoc statuatur, nullius momenti res est, sicuti & quod primū genus appellat Triangulum Latinorū, quum ad secundū potius genus pertineat, ut Latinū dicatur, ceu in Italia nascens, ut dicit Diosc. nec Triangulum dici aliquo pacto, sed Trigranium possit. Eiusdem census errores sunt, quod secundum genus uocari à Graecis dicit Teselimon & Sentalium, pro Setanio & Epimelide. Illa uero maioris ponderis, quod secundum genus facere capitis dolorem ait, & esse malum stomacho: quae ratione carent, bonis autoribus aduersantur, nec experimento comprobantur. Ea enim quae adstringunt, quum uapores deprimant, caput potius iuuant quàm laedant, et ut illa adstringente uentriculum roborant. Sed & primū genus, quod nō ualde à secundo uiribus differt, bonū esse stomacho scribit Diosc. & eum sequutus Serapion. Galenus etiam in lib. de rebus boni malíue succi, Mespila uentriculum & uentrē dicit roborare. Causa uero erroris huius Auicennae fuit, quod Comari uel Arbuti, quod idem est, fructum, rem quidem à Mespili utroq; genere diuersam, nomine uero & effigie similem, (nam & ipsa Epimelis à Galeno & Paulo dicta est) cum Mespilo confundit: cuius fructus ita capiti & uentriculo nocet, ut Vnedoni ei sit nomen: ex argumento, ut ait Plinius, unum tantum edendi. Sed Auicennae errata, seorsum à nobis dicato ad id opere, si operaepreciū uidebitur, aperienda, missa nunc facientes, id potius prosequamur, quod suprà sumus polliciti, unde scilicet Azaroli nomen deriuatū: quod certe facile est scientibus hanc arborē Neapolim ex Hispania transportatam, in qua longo tempore Punico idiomate Philosophiae & Medicinae uiguerunt studia, extareq; adhuc ibidem multarū rerum, praecipue earum quae ad medicinam spectant, punica uocabula. Tulisse igitur uerisimile est hanc arborem secum Punicum in Italiam nomen, addito, ut lingua illa consueuit, articulo. Dicta igitur primo Alzaror, deinde mutato r ultimo elemento in l, ob affinitatem quae in utroq; est, additáque Italica pronunciatione, quae in uocalem desinit, Lazarola uel Azarola fuisse denominata. Haec sunt quae me mouent ad putandum, Azarola esse uera primi generis Mespila: quibus si arbor ipsa cōsentit, pedibus manibusq; in hanc abibo sententiā: si uidelicet est inter amplissimas & longaeuas, aculeata, folio Pyxacanthae, antequam decidat rubescente, floribus amygdalae, non tamen rubentibus, lignoq; denso & solido. Cupio autem haec à uobis discere, simulq; an meam hanc opinionē approbetis, intelligere. Valete Principes optimi, Manardi uestri memores. Ex Ferraria, Idibus Decemb. M. D. XXIIII.

Error Auicennae

Adstringentia capiti & uentriculo utilia.

Comaris. Arbutum.

Vnedo.

Azaroli nomen unde deriuatū sit

EPIST. II. pro Sacerdote uertiginoso.

Asus tuus, ut ex narratis abs te conijcio, est uertigo, à crassa bile ad uentriculum ex iocinore transmissa. Pro cuius curatione ac præseruatione, præterea quæ iam facta sunt, hæc obseruanda uidentur: Vtatur semel in hebdomada duabus uel tribus ex pilulis quæ habent, hieræ simplicis, rheubarbari electi, agarici trochiscati ana drachmam semis, mastiches, spicæ, sandalorum citrinorum, rosarum rubearum ana grana septem, cum syrupo rosato fiant pilulæ nouem, & sumantur per horam ante cibum. Diebus quibus non sumis pilulas, sumas duas placentulas confectionis sequentis: Specierum aromatici rosati, specierum triasandali ana drachmam semis, zucchari dissoluti cum aqua rosata quantum sufficit, fiat confectio in placentulas.

Vtatur interdum clystere tali: Mellis rosati unciam unam, zucchari rubri ℥.s. diaphinconis drachmas duas, olei uiolati uncias duas, olei anethini unciam unam. Ex his cum iure carnis, uel decocto ex malua, beta, & uiolæ communis folijs facta, sale, & uitello oui fiat clyster.

Fugito aërem nebulosum, uentos, maxime austrum, aërem nocturnum, radios solis & lunæ, breues deambulationes, aspectum rerum uelociter motarum, ut aquæ currentis, rotæ, & similium, magnos strepitus et sonos, fumum, multam intentionem in unam rem, & maxime luminosam, artem scribendi, ascensum loci eminentis, aspectum rerum profundarum, subitam reuolutionem de latere ad latus, inclinationem capitis ad inferiora.

Cibus & potus sit modicus, ita ut fames uitetur ac satietas. Panis sit ex farina non in totum à furfuraceis partibus mundata. Vinum debile, album, uel cæsiolum, ita dilutum, ut omnis fumus reprimatur. Vitentur euaporantia, qualia cepe, allium, porra, atq; id genus alia. Item fabæ, phaseoli, & similia. Lactucis non continuè uescatur. Magis enim conueniunt endiuia uocata, cichorium, portulaca. Brassica nullo modo comedatur, ius uero eius est non inutile.

Fercula conueniunt ex milio, panico, oryza, farre, ciceribus fractis. Bonum tamen est, ut uespere à cibarijs liquidis abstineat. Carnes sint pullorum gallinarum, perdicum, phasianorum, hœdorum castratorum, uitulorum. Vitetur uaccina, porcina &c.

Condimenta fiant ex agresta, uino granatorum, succo limonum, uel arantiorum. Vitetur sinapismus, qui mostarda dicitur.

Fructus humidi uitentur. Item ex siccis, castaneæ & nuces. Conceduntur amygdalæ, pistacia, passulæ. Pira seu cotonea in fine omnis cibi ac potus sunt laudabilia. Eo uero tempore quibus nō reperiuntur, utatur uel citoniato, uel coriandris præparatis in fine cibi.

Somnus sit capite bene eleuato per duas horas post cœnam, non supino corpore, sed super latus primo dextrum, pòst sinistrum, & adusq; horarum octo spatium protendatur. Vitet somnum diurnum, neq; caput multum calidum teneat in somno.

Summopere nitaris ut singulo quoq; die uentris onus deponas, in quo si naturā auaram uideris, uel clystere, uel balano eam incites.

Frictionibus mane crebrò priusquam surgas, utaris, quæ à supernis partibus, collo uidelicet incipientes, in infimas desinant. Vesperi uero cum te in lectum collocas, pedum plantas donec te somnus occupet, fricari facias. Operam des ut capitis superflua per nares & os expurgentur: quod si per se non respondent, masticatione mastiches, & adhibitione in nares unius guttæ succi radicum betæ, recrementum prouocetur. Quæ tamen remedia non nisi rarò admodum, & post pilularum sumptionem facienda sunt. Frictiones magnæ capitis uitentur, leues tamen pectinationes conueniunt. Caput bene à sordibus mundum teneatur. Effusio aquæ calidæ super manus et pedes multum laudanda est. Venereorum usus, non minus in hoc casu, à medicorum canonibus interdicitur, quàm à sacris canonibus est semper sacerdotibus occidentalibus interdictus. Pisces omnes, præter paruos fluuiatiles, dimittantur. Caseus, & quæ ex eo cibaria conficiuntur, similiter dimittendus: pauco tamen interdum pro sigillo (ut ita dicam) stomachi, in fine mensæ uti potes. Oua recentia, sorbilia, uel in aqua post fractionem decocta, & cum modico omphacij condita conueniunt: dura uel frixa & non recentia relinquantur. Exercitio utatur temperato, & in quo quantum possibile est caput quiescat: ideo uitanda equitatio, equi tortoris, uel multum caput commouentis. Quies tam corporis quàm animi summè proficua est, ideo ira, clamor, contentio, cantus, cum similibus fugienda. Hæc sunt uenerande Sacerdos, quæ mihi in præsentia multum occupato, scribenda se obtulerunt, cum quibus spero te pristinam ualetudinem recuperaturum, annuente eo à quo est uera salus, et omnis medela, cui sit honor & gloria.

EPIST. III. Consilium pro infante coxendicis laxatione laborante.

Exatur nobilis hic infans, ut ex his quæ non minus eleganter quàm erudite scripsit Excellentia tua, cognoscere potui, morbo in compositione, atque illo eiusdem morbi genere, qui morbus in positu dicitur. Superius enim feminis rotundum caput, à sinu coxæ, quem cotylam Galenus uocat, in quo naturaliter conijcitur, diductum est, ita ut laxatus articulus sit, non luxatus. Si enim luxatio adesset, necessariò femoris caput, ut Hippoc. primo, & post eum reliqui medici tradidere, uel in interiorem partem, quod maiori ex parte cõtingit, uel in exteriorem promotũ esset: quod minus quidem frequenter fit, frequentius tamen quàm uel in priorem aut posteriorem, quod rarò admodum contingit. Nullum autem horum in hoc casu dici potest: nam si in exteriorem uergeret, crus breuius fieret, & in interiori parte femen magis concauum, & nates gibbosa, & extremitas femoris quæ iuxta genu est, crusq; pariter et pes introrsum uergerẽt: si in priorẽ, ad calcem par alteri esset: si in posteriorem, ut in secundo, breuius. Restat igitur solum primus modus, de quo ambigi possit, quoniã in eo crus longius suo cõpari est: quod in hoc infante, ut scribis, factum est. At si hoc esset, femoris caput manifeste in interiori parte uersus perineon sentiretur, pesq; in exteriorẽ partem spectaret, genu prominentius esset, nec flectere crus ad inguen ualeret: quorum nullum Excellentia tua, quæ infantem diligentius attrectauit, inuenisse significat. Erit igitur morbus hic, si Pauli Æginetæ modo loquendum est,

non exarthrema, sed pararthrema proprie uocandus: quanquam si Paulo ipsi credendum est, coxendix soli exarthremati, non pararthremati subiacet. Sed quomodocunq; uocetur, morbus in positu est, quem ueluti symptoma sequitur impedimentũ ambulandi: præcedit ut causa, materia pituitosa, ligamenta, copulasúe relaxans, ac molliens. Quare intẽtio curatiua quæ à morbo sumitur, siue exarthrema siue pararthrema sit, erit capitis ossis femoris in suum locum repositio. Quæ intentio ut facilis est cognitu, atq; factu non difficilis, ita annexam habet difficillimam cautelam, qua uidelicet caueatur, ne idem casus iterum & crebrò contingat. Quæ res adeò difficilis est, ut multi, atq; hi quidem insignes medici, eam omnino impossibilem iudicarint. Contrarium tamen & dixit & sensit Hippoc. cuius nos sententiam sequentes, primo quid pro cura agendum uideatur annotabimus, secundo quid pro cautione.

Ante omnia igitur enitendum, ut quanto magis fieri potest, corpusculum infantis superfluis humoribus, & præcipue pituita, quæ morbi causa est, uacuum sit. Si enim pleno existente corpore repositio tentetur, periculum erit ne maior copia materiæ ad locum trahatur, quæ resilire os plus quàm nunc cogat. Hæc euacuatio cõmode fiet ex crebra assumptione uel medicaminis de Turbeto, uel pilulæ de agarico, uel ex rotula elescophi uocati. Conducent etiam ad hoc clysmata ex decocto unius partis Iuæ & centaurij minoris, & duarum partium maluæ, in aqua uel uino. Vbi mundum satis corpus uidebitur, aggredienda principalis intentio, ut loco scilicet suo os reponatur, malusq; positus remoueatur. Fiet hoc apte, si unus uir plantæ pedis puerulí palmam manus leniter premendo admoueat, alius circundato utraque manu femore, uersus coxendicem tandiu impellat, donec crus oblæsum, & ob laxationem longius factum, alteri æquale fiat. Quam chirurgiam si tensio aliqua ex mora in copula acquisita impedire uideatur, præmolliendus locus erit cum althææ radicibus, oleis, adipibus, atq; alijs id genus. Dehinc, ut dictum est, loco suo femur reducendum. Ita enim curatio finem habebit, sola remanente in medici consilio præseruatione, quæ ut difficilior, ita maiore ingenio & studio procuranda.

Reducto igitur femore, & utroque crure æquali reddito, ne rursus recidat, statim assicula utriq; plantæ ex æquo adnectenda, quæ ita crus firmet, ut prolongari plus suo cõpari non ualeat, puerq; erit diutius lectulo continendus: omniq; ingenio procurandum, ut muci illi qui articulum laxarunt, resoluantur, & ne alij ad locum denuò fluant, cauendum. Secundum congruo uictu, & ad siccum uergente, euacuationibusq; superius dictis procurandum. Vomitus tamen cæteris præstaret, utpote simul distrahens & euacuans: sed dubito, ne ob ætatem imperari possit. Primũ medicamentis loco admotis aggrediendum, quæ satis exiccent et adstringant, nec nisi modice calefaciãt, quale est fomentũ ex aqua in qua bullierint granatorum cortices, rubi cymæ, myrti folia, & cortices radicum ulmi. Fiat autem cum spongia noua.

Fomento ter ad minus facto, madefaciendum linteũ in oleo myrtino, cui quarta pars foliorum myrti adiecta sit, & suprà satis arcte alligandum. Quod ubi per tres dies factum fuerit, fomentũ quod ex aqua paratum fuerat, ex uino nigro adstringente faciendum erit, additis gallis & alumine, ad reliquorum pondus: oleo uero pro myrti folijs;

addendi castanearum interiores cortices. Quibus per alios tres dies peractis, per totidem alios hoc cataplasmate utendum: Rosarum albarum, farinæ lentium & oroborum ana partem 1. dactylorum acerborum, foliorum salicis ana partem 1.s. cum oleo myrtino fiat cataplasma. His peractis summouenda asßicula à pedibus est, diligentiusq; considerandum, an crura in debita æqualitate perseuerent. Quod si inuentum fuerit, poterunt illigata dimitti: si non, rursus colligari, puero tamen in utroq; casu adhuc in lectulo detento. Mutandáque auxiliorum forma, à cataplasmate ad uocata nunc

Cerota. cerota. uocata nunc dico, quoniam antiquis cerota ex sola cera oleo adiecta componebantur. Quæ uero nunc cerota dicuntur, resinacea esse oportet & glutinosa. Aptum autem mihi uidetur in casu nostro hoc futurum: Mastiches partē unam, myrtillorum, seminum rosæ, maceris, corticum thuris, uerorum balaustiorum, hoc est, florum syluestris mâli punicæ ana partis unius quartam pàrtem, resinæ laricea purioris, quam lachrymam uocant, parum: fiat cerotum, quod super corio extensum loco applicetur, et per decem dies absque alia permutatione teneatur. Quibus transactis, concedendum puero ut surgat, nō tamen ambulare permittēdus, sed sedere cogendus, pedibus æqualiter supra solium firmatis. Atq; hoc agēdum, donec in totum quadraginta dies transierint, post quos permittendum ut ambulet. Quod si facere nequiuerit, ad fortiora ueniendum erit, habita tamen ætatis ratione, quæ nec exustionem, quam Hippoc. & alij in hoc casu faciunt, sed nec medicamina tolerat uehementer urentia. Ego in hac ætate non transcenderem folia uel radices Lepidij, cum suillo adipe antiquo. Licet autem multæ sint herbæ Lepidion uocatæ, Paulum Æginetam sequutus, eam acciperem quæ uulgò nunc Raphanus dicitur, folijs lauro quidē similibus, sed longe maioribus.

Hæc mihi uisa sunt in cura huius difficillimi morbi opportuna: quibus si non penitus sanus fiet, Deo tamen optimo, & omnis boni largitore, iuuante, spero aliquantisper conualiturum, coadiuuante etiam excellentia tua, cuius iudicio quæcunq; scripta sunt, permitto. Ex Ferraria, XVIII. Febr. M. D. XXXI.

EPIST. IIII. pro uenerabili quodam Monacho.

QVo magis magisq; circa casus P. T. cogito, eo magis ab eorū opinione recedo, qui te eo morbo laborare arbitrati sunt, quē recentiores Melancholiam mirachiam, uetustiores hypochondriacam & inflatiuam uocarunt. Quanquam enim & tēperatura, & corporis habitudo, & præcedens uictus, & professio, & literarum studium, ab atra bile non abhorreant: ea tamen abesse uideo, quæ adesse necesse est ei qui hoc morbo uexatur, et quæ in eius definitione, ueluti essentiam ipsius demonstratiuam apponunt. Sic enim eam affectionē Paulus Ægineta definit: „Melancholia est desipientia absq; febre, à melancholico humore facta, cerebrum atq; „intelligentiam occupante. Nullam autem ego in P. T. desipientiam, nullam in aliqua uirium cerebri, quas animales uocant, oblæsionem animaduerto: sed totum potius contrarium, prudentißimum concinunt, tenacem memoria, atque absq; omni labe imaginationem. Tria præterea genera huius morbi, Galenus, atque alij qui eum sequuti sunt, enumerarunt. Primum, ubi cerebrum ab atra bile in seipso contenta, malam recipit temperaturam. Alterum, dum atra bilis in uniuerso corpore redundans cerebrum malis ua

poribus

poribus replet. Tertium, sanguine melancholico circa hypochondria, præcordia à Celso uocata, congregato, uapores ad cerebrum mittente. Primum & secundum neque hi qui te melancholia laborare medici dicunt, tibi adscribunt. Tertiū uero præterea, quæ superius dicta sunt indicia, à bonis autoribus tradita, procul à te abesse demonstrant. Ea sunt à Diocle scripta, & à Galeno non reprobata, sumpto cibo, sputum humidum multum, ructus acidus, æstus & inundatio in præcordijs, uentriculi quādoq; uehementes dolores, qui ad dorsum usque nonnullis extenduntur: uomitus uel cibi crudi, uel pituitæ, uel humoris amari, uel adeò adstringentis, ut dentes ex contactu obstupescant. Addit his Galenus ex Hippocrate, metum & mœstitiam longo tempore tenentes: sub hisq; duobus contineri dixit quæcunque melancholicis contingunt: mœstitiámq; ad id eos ducere, ut odio omnes persequantur: timorem uero, ut more puerorum in tenebris paueant.

Addit his Paulus inconcoctiones: præcordiorum adeò uehemens pondus, ut conuelli uideantur. Auicenna nauseam inseparabilem, & plurimum in quibusdam horis circa præcordia tremorem.

Hæc sunt melancholiæ hypochondriacæ indicia, quorum si qua fortè in te inueniuntur, ea uel leuia sunt, uel non conuertibilia, sed in alijs quoq; morbis euenire ualentia, potissimúmque ex uentriculi imbecillitate, renúmque ac lienis aliquali obstructione: facit enim uentriculi imbecillitas, ut cibus, præcipue ubi concoctu difficilis sit, in eo diutius moram trahens, grauitatem & tensionem in illis regionibus pariat, & ut aptior ad id pars inflatuosum spiritum conuertat: qui huc atque illuc absq; ordine excurrens, & dolores & tensiones in inferiori uentre eousque gignat, quoad exitū inueniat. Ad quod etiam iuuat & renum obstructio, quæ alioqui sola ea symptomata solet efficere. Sed & lienis obstructio, uetans ne sanguis bene à succo melancholico emundetur. Ex quo etiam mœstitia aliqua & solitudinis amor, atque alia id genus nonnulla uel fiunt uel augentur. Augentur dico, quoniam professio ipsa monachica ad hæc sua sponte inclinat, præsertim ubi ei adnectitur literarum amor. Notum enim est illud Aristotelis problema, cur homines qui ingenio claruerunt, uel in studijs philosophiæ, melancholici omnes fuisse uideantur.

Tribus igitur, ut ad rem iam ueniam, nuper dictis morbis P. tuam affici iudico: mala uentriculi temperatura, lienisq; ac renum obstructione: ex quibus omnia ea symptomata sequi puto, de quibus conqueritur. Primiq; causam esse, frigidorum humorū copiam, pituitæ scilicet, ob ocium & cibaria monachis consueta genitæ, & atræ bilis à monachali uita auctæ, & à lienis obstructione adauctæ. Secunda, eiusdem succi melancholici crassitiem. Tertia, arenulas, quarū partem in lotio residentem aspeximus, à calore iecinoris ipsorúmque renum genitas, ut alia indicia breuitatis causa omittam, quæ in hanc sententiam me impulere. Ad curationem enim festinandum, cuius gratia hæc omnia inuestigata sunt, ut curatiui scopi facile dici possint. Mala enim uentriculi temperatura cum frigida sit, rebus calidis est amouenda: sed quia causam habet succorum frigidorum abundantiam, continuò fit. Ideo hi prius uacuandi, uictúsque talis instituendus, ex quo non amplius gignantur: & uentriculus roborandus, ut munere suo

melius fungatur. Lienis uero & renum obstructio, suis quæque deobstruentibus curanda, & demum hæc quoq; simul cum iecore roboranda.

Quod ad uictum ergo attinet, uitanda quæcunq; crassi maliq; succi sunt, & concoctu difficilia. Asciscenda contraria, & quæ aperiendi quandam uim habent, & deobstruendi. Bonis ergo, quantum fieri potest, uescendum carnibus, quales sunt inter uolatilia gallinacei pulli, perdices, phasiani, atq; auiculæ, in spinetis, non in aquosis locis uictitantes. Inter quadrupedes, uituli, hœdi, uerueces. Oua gallinarũ recentia, sorbilia, uel mollia ac tremula, omphacio et saccharo condita, adiecto cinnamomi puluere.

Si quando uero ad pisces accedendum, sint quos petræos uocant, exigui & littorales, pinguedine, lentore, & malo odore carentes. Omnia autem, tam carnes, quàm pisces, sint potius elixa quàm assa, & cum petroselini radicibus, odorataq; mentha condita, adiectis aromaticis speciebus huiuscemodi: Cinnamomi electi partes duas, seminis anisi partem unam, piperis longi & albi, zingiberis ana p. s. croci partis unius quartam partem, sacchari purissimi ad omnium aromatũ pondus. Nullum olus cibi ratione accipiendum. Cõdimenti autem & medicamenti causa his herbis utendum: mentha, betonica, petroselino, fœniculo, anetho, buglosso, tam domestico quàm syluestri. Ex his, adiectis quibusdam betæ, atriplicis, & spinacij folijs, omnibusq; in bono iure decoctis, uel in aqua et optimo oleo, possunt fercula cõmuni modo parata ministrari. Ad quem modum hordeo optime cocto, solo anetho adiecto, uesci poterit: necnon & farre similiter, cum anetho condito. Potest & non inutiliter iusculum ex oui unico uitello parari, addito omnibus puluere aromatico superius descripto. Ex fructibus hæc tantum conceduntur: pistacia, auellanæ, amygdalæ, passulæ. Et hæc de cibis dicta sint: quæ enim non sunt concessa, ea interdicta putanda sunt.

Potus sit uinum clarum, tenue, odoratum, fuluumq; potius quàm rubrum, uel nigrum: & nec dulce nec acidum, sed adstringentis potius cuiusdam non insuauiter saporis particeps. Quod etiam si esset absinthio, sena, & boragine, uindemiarũ tempore conditum, non potus solum, sed magni medicamenti uim haberet. Modus condiendi talis est: Vindemiarum tempore impleatur uas ex musto, quod per unicam tantum diem bullierit, sacculusq; raræ texturæ herbis oppletus taliter funiculo exterius pendente alligatus, ut extrahi cum libuerit, ualeat, intra uas mittatur, atque in eo per decem dies maneat, deinde extrahatur, & abiectis prioribus herbis, nouæ sacculo adijciantur, perq; alios decem dies intra uas simul cum uino ebulliant, rursusq; nouis appositis, ueteres abijciantur, quæ tandiu in uase dimittantur, donec mustum deferbuerit, tuncq; in uas aliud mundum, uinum abiectis herbis mittatur. Quod si molestum esset tali uino semper uti, primus saltẽ calix qui bibetur, sit uini eo pacto conditi: reliqui, uini eas conditiones habentes quas suprà monstrauimus. Donec ergo uinum sic conditum non erit paratum, in primo calice bibendo per unicam horam antè madeant eædem herbæ. Et hæc quidem de potu dicta sint, nunc ad reliqua accedendum.

Aër eligendus quantum possibile est temperatus: si ad alterum tamen extremum uergit, ad tenuem potius quàm ad crassum inclinet. Conclaue orientẽ æstiuum spectet, inter uernalem uidelicet & aquilonem. Turbulentus & nebulosus atq; obscurus fugiatur. Soli-

tur. Solitudo, quantum religio permittit, tenebræ, sollicitudo, & assidua nimis circa aliquam rem cogitatio, dimittantur, & paradisi potius delitiæ, quàm inferni cruciatus mente uoluantur. Aspectus sit rerum uiridiũ, & florentiũ herbarum, resq́; odoratæ per cubile & sternãtur & suspendantur. Sed iam ad alias intentiones accedendum.

Euacuatio redundantium in uentriculo et toto corpore humorum, per hunc modum procuranda. Ubi per tres dies P. T. quieuerit, hanc potionem in aurora bibat: Passularum, foliorum senæ, polypodij, ana ℥.s. in aqua fontis uel pluuiali tandiu bulliant, donec tertia pars consumpta sit: residuo abiectis herbis addantur catholici ʒ.6. syrup. de pomis ℥.1. Dehinc per septem dies alia potio bibatur, in hunc modum parata: Agrimonium, absinthij & boraginis coma paribus portionib. in aqua coquantur, herbisq́; abiectis aquæ ℥.3. syrup. bisanthini ℥.1.s. adijciatur. Sumpto septies hoc potu, sequenti mane hæc catapotia deglutiãtur: Aloës, agarici, rhei barbarici ana ℈.s. pilularum aggreg. ʒ.s. cum saccharo 5. conficiantur. His peractis, uentriculi regio hoc decocto ex alto cadente perfundenda: Absinthij manip. 2. rosarũ manip. 1. schœnanthos ʒ.2. mastiches, gariophyllorum, seminis anesi, careos, & cumini ana ʒ.1. in tribus aquæ partibus, unica uini, & media aceti, ad tertiam bulliant, & lana in decocto madente, ex alto supra ea loca adstricta, fiat ut liquor cadat.

Quo peracto, uentriculus ad umblicum usq; hac mixtura illinendus: Olei de absinthio, rosacei, rutacei ana ℥.1. pulueris gariophyllorum, mastiches, piperis longi, macis ana ℈.1. ceræ albæ, & aceti parum, fiat unguentum. Præcordium uero dextrum sub quo est iecur, sequenti ungendum: Succi cichorij ℥.2. olei de absinthio ℥.1. pulueris sandalorum citrinorum, rosarum rubearum ana ʒ.1. ceræ & aceti rosati parum. fiat linimentũ. Sinistrum, liniens regio, hoc: Olei rutacei ℥.1.s. pulueris radicum capparorum ʒ.1. ceræ & aceti scillitici parum. fiat unguentum. Prouidendum præterea ut bona sit aluus, uel iniecto clysmate tali: Succi betæ, mercurialis, maluæ ana ℥.5. olei rutacei ℥.3. salis ʒ.6. Vel balano huiuscemodi pulueris: Hieræ, diacolocynthidos ʒ.2. salis nitri ʒ.1. mellis cocti quantum sufficit: conficiatur balanus. Vel si hæc fortè molesta fuerit, uices eorum supplebit ʒ. pulueris senæ, quæ cõmuniter paratur, adiecta sacchari parte. Vel tusculum ex uitello oui, additis fecis uini subtilissime cõtritis drachmis duabus. Supra omnia cõducet Galeni picra, pondere ʒ.2. uel ʒ.4. obuoluta pane tenui, quo in mysterijs utuntur, in aqua absinthij madefacto. Verum quia hiera uel picra, non bene apud communes seplasiarios paratur, ideo non ab re fore putaui uerum Galeni præparationis modum adscribere, qui habet, cinnamomi partes 2. mastiches, xylobalsami, asari, spicæ, croci ana partem 1. aloës lotæ partes c. Picra Galeni.

Nemo autem miretur si cinnamomum duplicaui, quia quod uulgò cinnamomum dicunt, non uerum cinnamomũ est, sed casia. Tradiderunt autem nobis antiqui, etiam qui Galenum præcesserunt, cum uero caremus cinnamomo, eius loco dupla casia esse utendum. Vocaui igitur casiam cinnamomũ, quia ita uulgò uocatur. Duplicaui eam, antiquorum obsequens præceptis, qui imbecilliorem scientes, pro simplo cinnamomo dupliciter eius accipi iusserunt. Hanc picram si P. T. sæpe per horam ante exiguam cœnam acceperit, mirũ in modum ex ea iuuabitur, & eam nõ immeritò dici sacram agno-

scet. Verum in magnis æstibus erit ab ea abstinendum, atq; eius loco, mixtura ex electuario Indo uocato, & diaprunon sumenda, ut sint utriusq; drachmæ duæ.

Et hæc quidem sufficere uidentur ad omnes scopos superius dictos complendos. Vnus tamen adhuc superest, quem suprà omiseram, quoniam directè ad curationem pertinere non uidebatur, sanguinis uidelicet per ora uenarum sedis prouocatio: ex hoc enim sanguis ater, qui ad superiora uel repit uel repere potest, & distrahitur & uacuatur: experientiaq; ipsa docuit, ex eius fluxu ferè in totum cuncta cessare symptomata. Propterea hanc prouocationem uelim & nunc, hoc est, antequam desinet uer, fieri: atque alijs annis citius, hoc ipso scilicet uere instante, necnon autumno. Quibus uero ingenijs, licet eorum sint pleni medicorum libri, ego tamen ueluti expeditius & minus molestum laudo, ut per hirudines uenis illis admotas fiat. Quorum opus duplici modo augere possumus, abscindendo uidelicet earum caudas: neq; enim ob hoc sugere desinunt: uel si postquam oppletæ ceciderunt, uapor aquæ in sede recipiatur: hoc enim modo tantum uacuatur sanguinis quantum optamus.

Poteram hoc loco finem facere, quoniam expleta iam sunt, quæ ab initio iudicaui necessaria. Addere tamen adhuc uolui nonnulla, ut locupletius & P. T. quam summopere diligere cœpi, necnon peritissimo & eloquentissimo Iurisconsulto Francisco Bellenzino, qui te mihi per literas commendauit, satisfaciam. Vsus diacalaminthes, modo Galeni in libro de tuenda ualetudine paratæ, mirè conducet: uerum ueren da est eius nimia caliditas, & propterea erit cum rosaceo saccharo minuenda. Proderit & mane betonicam herbam mandere, et bene attritam deglutire. Non leue quoque auxilium erit ex rheo barbarico eodem modo manso & degluiuto, & ex rheo pontico uocato, si illius semidrachma, huius integra sit, uocato dico rheo põtico: quia radix eo nomine nunc dicta, centaurij maioris radix est, non rhei. Proderit & mastiches granum, & nux myristica, quam moschatam dicunt, & ore detenta & deglutita. Item zingiberis conditi frustulum: cui æstatis tempore myrobalanus chebula etiam condita adijciatur. Citro quoque condito, hyeme quidem solo cortice, æstate simul cum cortice pulpa, concoctio mire roborabitur. Mire quoque iuuabunt flores rorismarini saccharo conditi.

Hæc sunt quæ in hoc biduo, publicis lectionibus et alijs negocijs impedito, mihi pro P. tuæ sanitate occurrerunt. Quibus spero, Deo optimo fauente, à quo est & salus & omne bonum, te optatam sanitatem consequuturum. Valeat P. T. meiq; in suis ad Deum precationibus sit memor.

Ex Ferraria, VII. Idus Maij, M. D. XXXII.

EPIST. V. pro Illustriss. domina Alphonsa, tumore uteri cum multis symptomatibus laborante.

Asus huius præclarissimæ D. adeò difficilis cognitu mihi uidetur, ut non modo absenti, sed etiam præsentibus, quotidiéque cuncta indicia examinantibus, magnam ingerere debeat perplexionem. Quantum tamen ex schedula ostensa possum conijcere, satis uereor, ne tumor præter naturam uteri ceruicem infestet. Moueor ad hoc suspicandum, ex doloris quasi continua molestia, imò ut in fine scribitur,

scribitur, Nunc continua, ex mingendi difficultate, capitis grauitate, pulsus frequentia, renum dolore, appetitus prostratione. Locum autem huius tumoris puto esse partem anteriorem, quæ uersus uesicam est: hincq; stranguriam & dysuriam fieri, doloremq; in pectine, præcipue dum mingit. Quod uero aliquando, præsertim noctu, magnam urinæ copiam emittat, euenire puto, quoniam iacendo (maxime supino corpore) tumor à uesica elongatus exire libere urinam permittit. Ex simili etiam causa fieri, id est, tumore, quod sanguis aliquando exeat cõglobatus: ex quo enim libere exire non ualet, aliquo tempore in uteri concauitate manens coagulatur: ad quod facit sanguinis aquosi segregatio, qui non ita impediri potest ab exitu, sed uiam exeundi inuenit. Quod modo in sinistra, modo in dextera parte doleat, accidere puto ex ipsa tumescente parte, modo in unam, modo in aliam partem uergente: ad quod etiam addit sanguis ille cõglobatus, qui & ipse reuoluitur. Flatus quoq; & inflatio in intestinis coarctata, & urina retenta, uterum utrinque obsidentes, dolorem augent, & ad totum quandoq; imum uentrem extendunt. Quod à sexta hora usq; ad duodecimã plus sentit molestiæ, fortè euenit, quia iam peracta secunda concoctione, id est, genito & distributo sanguine, facto ex cibo accepto in prandio, descendentibus etiam excrementis alui & uesicæ, locus ubi est tumor & cõprimitur & trahitur. Quod nõ bene cubet supra dextrũ latus, est argumento, tumorem consistere uersus sinistram. Causam huius tumoris arbitror esse materiam commixtam ex sanguine satis pituitoso, cum exigua bilis portione. Quod enim dolor aliquando uel mitigetur, uel quasi totus auferatur, præter causas superius tactas, accidere puto ex eo, quod biliosa pars in tumore collecta, quandoque ut tenuior saltem aliqua ex parte exhalat, remanet tamẽ semper obtusus quidam dolor, à sanguine illo pituitoso factus, in una uentris parte, id est, uteri ceruice congregato: quem qui scripserunt, obtenebratum & obscũrum sensum uocant. His coniecturis, quas quàm breuissime potui, recitaui, mihi uidetur, ægritudinem huius excellentiss. D esse tumorem præter naturã ceruicis seu colli, ut uocant, uteri: & sequi ex eo dolorem, uelut symptoma: foueri tamen à sanguine ad ipsum uterum longo ex morbo debilem fluente: & inflatione, id est, uento, ex imbecillitate tum ipsius uteri, tum naturalium membrorum genito: & urina retenta: quam retentionem etiam existimo esse symptoma tumoris facti ab eo, obstructione in collo uesicæ per uiciniam coarctato. Coniungi etiã aliam malam affectionem, hoc est, malam temperaturam humidam uteri, laxantem ipsum & imbecillam reddentem ad concoquendum proprium nutrimentũ, & retinendum. Ex quibus elicio intentiones curatiuas: quarum prima & dignitate & proposito, mihi uidetur esse euacuatio humoris in tumore collecti: & quia eum in augmento esse credo, iudico euacuationem fieri debere ex admixtione aliquorum repellentium cum discussiuis, hoc est, resolutiuis. Sed quia fortassis totum corpus repletum est, ideo prædominantium in toto corpore humorum, prius est facienda purgatio: uel si admixti cum sanguine uiderẽtur, roburq; adesset, secanda uideretur uena interior cubiti, quam hepaticam uocant: simul enim distractio fieret & plenitudinis amotio: deinde ad localia posset accedi. Ipsa quoq; mala temperatura uteri, cum (ut uidetur) sanguinem pituitosum pro causa habeat, purgationem desiderat, quæ tamen non nouam suggerit intentionem.

Intentiones curatiuæ.

Siquidem ablata pituitæ copia, tam tumori quàm isti malæ temperaturæ prouidebitur. Verum quia hic morbus non est in totum factus, sed quotidie fit: nõ solum curationi subditur, sed etiam præseruationi: quæ fiet roboratis naturalibus membris, & ad gignendum bonum sanguinem factis idoneis: simulq; ipso utero ut nutrimentum ualeat bene concoquere, bonumq; sanguinem retinere, & in propriam substantiam conuertere, ac deteriorem usque ad tempus euacuationi debitum seruare. Erunt igitur intentiones curatiuæ, phlebotomia, prudentiæ præsentium medicorum relicta: purgatio superabundantium humorum: distractio: uacuatio humorum tam in tumore quàm in utero cõtentorum. Roboratio uteri & naturalium membrorũ, hoc est, iecoris & uentriculi: ita enim ea nunc uocant.

Purgatio, si abundare uidentur crassi & tenaces humores, non antea facienda est, quàm attenuati fuerint & incisi: sin minus, saltem uiæ aperiendæ sunt: ad quæ conferre uidentur sequentes potiones. Decoctionis radicum assari factæ secundum artem uncias 4. syrup. de duabus ra. unc. 1. s. fac potionem depuratam & claram. Odoratam redde cum modico maceris. Sumpta ter hac potione, dentur catapotia quæ recipiunt rhei barbarici electi, sed non à cortice mundati, ʒ. s. agarici electi ℈. s. maceris grs. 6. cum uino odorifero fiant pilulæ 5. Catapotia hæc leuia descripsi, quoniã, ut audio, lubrici satis uentris est. Si tamen nõ plenè purgasse uiderentur, possent pluries repeti, aucto etiam, si opus uideretur, rheo barbarico & agarico.

Diuersio. *Facta congrua euacuatione per uentrem, ad distractionem ueniendum, quæ uarijs ingenijs facienda est, adeò ut non solum distrahantur humores, sed etiam uacuentur.*

Vomitus. *Vomitus utrunque expleret: & ideo si non difficulter uomit, laudarem ut excitaretur cum facilibus, addendo tamen aliquid quod phlegma euacuaret, ut agarici decoctionem: quod tamen fieri nolo, nisi post aliquot dies à uentris purgatione.*

Diuretica. *Vrinæ quoq; prouocatio, aliquo modo deriuat, & aquositatem uacuat: nec uerenda est, quum à Galeno & Paulo maxime in hoc casu cõmendetur, & ab Auicenna ipso, qui nec Erythrodanũ quidem, id est, rubiam quam uocant tinctorũ, est ueritus. Ego autem, Dei ope, nõnullas mulieres per huiuscemodi urinas mouẽtia curaui, quæ ex usu adstringentis quotidie ad peius labebantur.* Frictio. *Distrahit quoq; frictio, maxime superiorum partium, quæ primo molli linteo, deinde aspero facienda. Commendant etiam Galenus & Paulus post frictionem, unctionem ex melle cocto, qua et ego usus sum, addendo oleum, modo chamæmelinum, modo liliaceum. Proderit etiam diuersionis gratia cucurbitulas apponere utriq; hypochondrio, uel sub mammis, digitosq;, qui minimo proximi sunt, adeò alutis adstringere, ut rubor cum dolore moueatur. Proderit & exercitium, quo superioribus partibus corporis motis, cæteræ quiescant. Sanguinem quoq; ex naribus prouocare ualde utile foret.*

Vacuationibus his, & diuersionibus factis, ad loca ipsa ueniendum est uarijs ingenijs, balneo uidelicet uel sessionibus, fomentis, unctionibus, tam extrinsecus adhibitis quàm iniectis: suffumigijs, pessis, cataplasmatibus, emplastris, sacculis.

Balneum. *Balneum ex decoctione harum herbarum faciendum: Rosarum albarum, seminum earum, rubi summitatum uel florum si inueniri possunt: absinthij florum & foliorum,*

foliorum, chamæmeli, althææ, alceæ, quam alij candelariā, alij herbam ungaricam uocant: matricariæ, plantaginis cum radicibus ana manip. 1. Coquantur hæc omnia in tribus partibus aquæ pluuialis, & quarta parte uini nigri styptici, & herbis in folio manentibus fiat uel balneum uel sessio bis in die.

Vnctio uentris post balneum hoc modo paratur: Rosarū, matricariæ, seminis lini ana unciam unā. Bulliant in libra una uini nigri styptici, ad consumptionē mediæ partis, & abiectis herbis addatur uino olei rosati ℥. 1. olei liliorū alborum ℥. 2. bulliantq́; simul in uase duplici, ad uini consumptionem, & ipso oleo uenter ab umbilico infrà inungatur, lanaq́; illota superponatur, sed aliquid etiam ipsius olei molli lana exceptum naturalibus sub pessi forma indatur. Ex eisdem rebus emplastra fieri possunt, & sacculi pleni, in uino & aqua calidis calefacti superponi.

Vnguentum pro uentre.

Suffumigia possunt fieri ex puluere rosarum, macere & mastiche eliquato, ad congruam figuram composita.

Ad robur hepatis & stomachi multum conferre scio, si parum rhei barbarici masticetur & deglutiatur.

Hepar & stomachum cōfortādis

Valebit & hæc confectio: Pistaciorum electorum ℥. 3. pulueris maceris, rosarum rubearum, cinnamomi ana ʒ. 1. zucchari albissimi dissoluti in aqua rosacea per balneū Mariæ uocatum, uel ad solem destillata, quantum sufficit: fiat confectio iuxta modum consuetum.

Proderit etiam aliquando myrobalanūm chebulam conditam, puluere cinnamomi inspersam, mane comedere. Item nucem myristicam, quam uocant moschatā, conditam.

Nux myristica.

Tum hoc aromatico puluere potest in suis escis uti: Rosarum rub. electarum, sandalorum citrinorum ana ℥. 1. cinnamomi ℥. s. piperis albi, maceris ana ʒ. 1. zucchari optimi ad pondus omnium. Vti uino absinthite ualde utile puto. Quod si in parato forsan nō inueniretur, ex tempore in hunc modum parabitur: Accipiantur molliores cauliculi absinthij recentis, si inueniri possunt: si non, sicci: digitisq́; aliqualiter intorqueantur, si recentes sunt, ut uidelicet aptiores sint ad uim tribuendam, & per horam ante cibum infundantur uino aromatite stomachico, stypseosq́; alicuius participe: post horā, quando uidelicet bibendum erit, cum linteolo uinum coletur, & si nimis amarum uidebitur, cum alio simili, sed non absinthite, temperetur.

Absinthite uinū

Regio quoq́; naturalium membrorum (medium illud spatium, quod est inter umbilicum & os stomachi) sæpe foueatur uino & oleo, ita ut sint uini odorati styptici partes tres, olei omphacij, id est, facti ex oliuis immaturis pars 1. in quibus bullierint rosæ, absinthium, & menta odorata.

Vngi quoq́; potest unguento stomachico Galeni bene composito: quod tamen uix puto bene componi posse, quia uera Spica caremus. Et hæc quidem de membrorum naturalium roboratione dicta sint.

Stomachicū unguētum Galeni.

Vterus ex dictis rebus, quas ad tumorem laudauimus, satis meo iudicio roborabitur. Si tamen amplior roboratio uideretur necessaria, foueri poterit spongijs uino madefactis, in quo folia myrti, menta, & rosæ bullierint, addita quinta parte aceti. Earundemq́; rerum fumus per os uteri recipiendus est. Et hæc quidem satis explere

uidentur intentiones necessarias.

Verum libet praeterea amplius nonnulla subtexere, (quoniam aegritudo ipsa multis ex caussis quas silentio praetereo, difficilis est) praedictis intẽtionibus deseruientia: Syrup. electus. *inter quae praecipuus uidetur hic syrupus: Rhei pontici ueri, si haberi potest, hoc est, ex Ponto portati ʒ.1. uel si haberi non potest, loco eius rhei cõmunis ʒ.s. turbit electi & mundi ʒ.s. myrob. cheb. ʒ.1. rosarum, mentae siccae ana manip.1. Fiat decoctio secundum artem, & ex ea syrupus longus cum melle rosaceo, in quo dum coquetur, bulliant in linteolo raro cinnamomi ʒ.s. sandalorũ & maceris ℈.2. Hinc bibantur duae, tres, uel ad summũ quatuor unciae: leuiter enim purgabit, concoquet, roborabit. Interdum quoque utendum his pilulis: Rhei barbarici electi cum cortice suo ℈.1. turbit electi & mundi ℈.2. maceris, rosarum ana ℈.s. cum electuario de succo rosarum fiant pilulae 15. sumantur 5. uel 7. hora ante cibum.*

Quoniam festinat nuncius, finem faciam, si unum addidero, quod uidelicet urgente dolore, & immoderato fluxu, adeò ut periculum uideatur, ne uires plus nimio prosternantur, Narcotica. *non est uerendus usus Narcoticorum. Ego enim illorum beneficio quandam mulierem, simili morbo, sed longe grauius uexatã, multos annos, praeseruaui. Inter reliqua autem eam compositionem ualde utilem inueni, quae Sazenea à Ioanne Mesue nuncupatur.* Sazenea apud Mesuen. *Haec sunt quae mihi in hoc breui tempore, alioqui & publicis lectionibus, & alijs negocijs occupato, occurrere: in quibus benignum lectorem desidero, quoniam nec mihi reuidendi, nedum amanuensi rescribendi tempus datum est. Si quid tamen offenderit excellentissimos doctores, qui haec uisuri sunt, non dedignentur id mihi significare, ut ego uel recantem, uel rationem ostendam quae me mouerit, quam breuitati studens, praetermisi.*

AT cum mihi sit amplius nonnihil temporis condonatũ, addam nonnulla. Vsum anisorum, albo sacccharo coopertorum (ut fieri solet) cõmendo, addito ipsi sacccharo modico maceris. Ad dolorem sedandum & resoluendum, mediocriterq́; roborandum, summè ualebit cataplasma aluo appositum, ex radicibus liliorũ alborum, uitellis ouorum, & oleo rosaceo omphacio. Ad idem, alijs nõ iuuantibus: Adeps coturnicis, si haberi potest, misceatur cum oleo chamaemelino, & ℈.s. croci & opij addatur. Si haberi adeps ille nõ potest, loco eius sumatur anserinus. Oua recentia. *Oua nuperrime nata adhuc calida, si sorbeantur, mire conferunt: nec despiciatur remedium quia uulgatũ. Et si quando fluxus urgebit, puluis pulchrorum corallorum rubrorum supponatur.*

Ad dolorem sedandum et resoluendum: Oua, adeps anseris, medulla cruris cerui, cum rosaceo soluãtur, addaturq́; parum croci, & cum lana illota bene molli inijciantur. Hinc eadem lana infusa in uino & oleo, uel rosaceo, uel cotoneorũ, uel myrtino, iuxta maiorem minorémue adstringendi necessitatem, inferiora omnia umbilico membra, & anteriora, posterioraq́; tegantur. In oleo ex glandibus expresso, magnam habeo fiduciam ad restringendum. Meliloton. *Meliloton uerum, quod est sertula campana, in bona sapa coctum, additis quinq; uitellis ouorum, in aceto usq; ad duritiem coctis, rosaceo oleo dissolutum confortat, dolorem sedat, & resoluit.*

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER VNDECIMVS.

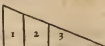
EPIST. I. Ioannes Manardus Ferrarienſis medicus, Ioan. B. Montano, eiuſdem artis profeſſori eminentiſs. S. D. Exponitur caput 21. libri primi Galeni de differentijs pulſuum, iuxta antiquam tranſlationem.

VANQVAM ea in me minime agnoſco, quæ tu nimio fortaßis amore ductus (malo enim hoc, quàm adulandi ſtudium in te ſuſpicari) mihi per tuas literas adſcribis: eam tamen mentem Dei opt. max. munere in me comperio, ut omnes iuuare, et amicos quidpiam in re præcipue literaria petentibus, ſemper cupiam ſatisfacere, atque ijs præſertim, qui medicinalis ſcientiæ ſtudioſi, non barbarorum uerbis ueluti mancipia ſeruiunt, ſed rationi & experimento nixi, medicinæ decreta ex ipſis potius fontibus, quàm ex turbidis lacunis haurire deſiderant. In quorũ numero cum te iampridem eſſe cognoſcam, quod petis, quantũ per imbecillitatem meã licuerit, conabor abſoluere. Petis autem, ut ijs quæ à Galeno, uel à barbaro potius interprete, libro primo de differentijs pulſuum, cap. in uulgata æditione 21. obſcure ſcribuntur, lucem expoſitionis adijciã. Quod ut cõmodius exequi ualeam, primo de quibus pulſibus loquatur, oſtendam. Secundo, primã quam ſubijcit figuram, deſcribam. Tertio ad expoſitionem uerborũ me uertam, ſimulq́ ſecundam figuram depingam. Vt igitur ad rem ipſam accedam, dico Galenum cap. 17. agere incepiſſe de pulſibus in eo genere inæqualibus, quod à motu ſumitur: iuxta cuius motus conſiderationem dicimus aliquos pulſus ueloces, aliquos tardos, aliquos inter hos mediocres. Duasq́ in eo ſtatuiſſe differentias, unam quæ in unica arteriæ parte generationem habet, alterã quæ in pluribus. Primámque in tres præterea alias ſecuiſſe: quoniam aliquando quiete media motus interciditur, aliquando nulla quidem quies interuenit, ſed motus ipſe non ſemper ſibi parem habet celeritatem, aliquando motus qui finem accepiſſe uidebatur, iterum redit. De primo genere, hoc eſt, in quo motus continuitas media quiete intercipitur, cap. egit 18. nouem in eo inueniens differentias. Secundum, in quo nulla quies interuenit, ſed diuerſitas ſola celeritatis & tarditatis, ulterius bifariam diuiſit, quoniam aliqui regulam quandam ſeu uniformitatem in hac ſeruant mutatione, alij irregulariter ac diuerſimode motum uel intendunt, uel remittunt. De primis 19. cap. decernens, ſex eorum inuenit differentias. De ſecundis agere cœpit cap. 20. ſub nomine pulſuum anomalam uerſionem facientium. uerſionem dicens, celeritatis mutationem, quæ à celeritate ad tarditatem, uel è contrario, uel à mediocritate ad utrumuis fit extremum: quam uerſionem illi pulſus irregularem facere dicuntur, qui non certo ordine uel intenduntur, uel remittuntur: ſed cum, exempli gratia, primam partem æqualiter celerem habuerint, aliam tardam habebunt. Poſſunt autem facilioris doctrinæ gratia præcedentes, hoc eſt, qui regularem uerſionem faciunt, hac triangulari figura oſtendi: ubi quantum ſecunda pars à prima properando uel morando recedit, tantundem tertia uariat à ſecunda.

Prima figura.

Celeritas.

Tarditas.

Figura pulsuum regularem facientium mutationem, id est, uniformitatem.

Secundi, hoc est, ij quos nunc declarare intendimus, qui uidelicet irregulariter uertuntur, per hanc ostenduntur:

Secunda.

Celeritas.

Tarditas.

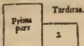

Figura pulsuum duas sensiles mutationes habentium.

In hoc secundo genere quandoq; duas, quandoq; tres ostendi motus differentias dicit Galenus: quãdoq; etiã se quartæ imaginem deprehendisse: posséq; fortassis à quopiã, qui in hisce se diligenter exercuerit, quartam illam manifeste cognosci: ea tamen in totũ prætermissa, de ijs se acturũ dicit, qui multoties & sibi, & ijs qui optime artem pulsuũ aggressi sunt, manifeste apparuerunt: in quibus uidelicet arteriæ motus, aut duas, aut tres sensiles differentias facit. Et addit, si duæ fuerint, sex fore cõplicationũ modos: si tres, quatuor & uiginti. Et hæc quidem est primæ particulæ huius uigesimiprimi capitis sententia, quod male à præcedenti capite disiunctum cum fuerit, obscuriorem Galeni mentem reddidit. Quam ut locupletius assequamur, sciendum, per secundam figurã superius descriptam cognosci eos pulsus qui duas sensiles differentias habent, diuiso uidelicet in duas partes toto arteriæ motu. Si quis uero cognoscere eos pulsus uoluerit, qui tres differentes ad sensum motiones habent, ad sequentem figuram respiciat.

Tertia.

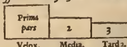

Figura pulsuum tres sensiles mutationes in eodem motu facientium.

In ea quippe intelliguntur tres in eadem motione differentiæ in uelocitate, sicuti per aliam figuram pulsus cognoscitur, qui duas tantũmodo differentes habet motionis partes. Restat declarare, cur in primo genere sex tantum complicationes enumerentur, et in hoc secundo quatuor & uiginti, quum in primo nouem, in secundo septem & uiginti diuersitates contingant, sicuti sequentibus figuris ostenditur.

Prima figura cõtinens omnes cõplicationes uelocis, tardi, ac cõmoderati pulsus, quotquot excogitari possunt, in duabus partibus diastoles, uel in duabus partibus systoles, in uno eodemq; pulsu.

	Prima pars.	Secunda.		Prima pars.	Secunda.
1	*Velox*	*Tarda*	6	*Tarda*	*Commoderata*
2	*Velox*	*Velox* inutilis proposito	7	*Commoderata*	*Tarda*
3	*Velox*	*Commoderata*	8	*Commoderata*	*Velox*
4	*Tarda*	*Tarda* inutilis proposito	9	*Commoderata*	*Cõmoderata* inutilis proposito.
5	*Tarda*	*Velox*			

Nouem igitur sunt, nec plures, complicationum differentiæ, quas imaginari in hoc genere est possibile: quarum tamen sex sunt, quæ ad hoc genus uere pertinent, quia ueram inæqualitatẽ habent, tribus ceu æqualibus reiectis, secunda uidelicet, quarta &

ta & nona. Illa enim tota uelox, hæc cõmoderata: sicuti quarta penitus tarda existẽs atque ut sequens est, æqualibus pulsibus, nõ inæqualibus cõnumerandæ. Si enim eundem pulsum, ut ipse Galenus ait, nulla interueniente quiete bis posueris fieri, unũ & æqualem efficies pulsum. Ex his autem patet primæ partis huius uigesimiprimi capitis expositio, quæ ad eum usque locum pertingit, ubi hæc uerba in antiqua æditione leguntur, Homalis igitur in his tribus. *quæ quidẽ pars lucidioris expositionis gratia in tres particulas secari potest. Primo enim enumerantur differentiæ quæ in his duobus generibus inueniri possunt, debetq; hæc pars cum præcedentibus hoc pacto coniungi: Verum nunc de ijs agendum, qui aperte & nobis, & ijs qui optime artem pulsuum tractarunt, multoties apparuerunt: quando uidelicet motus arteriæ aut duas sensiles differentias, aut tres facit. Duabus igitur differentijs existentibus, sex erunt complicationes, quæ inter reliquas proxima iam figura recensitæ sunt: prima uidelicet, tertia, quinta, sexta, septima, & octaua. In tribus uero quatuor & uiginti, quas sicuti commemoratas priores per figuram aliam ostendemus, ubi Galeni omnia circa hanc primam dicta exposuerimus: qui secundo loco, in ea particula, cuius initium,* Cur utique, *causam reddit, quare cum sint tres motus differentiæ, uelocitatis scilicet & tarditatis & commoderationis, quæ per binas motus partes multiplicatæ nouem constituunt diuersas inuicem complicationes, sex tantum in hoc genere differentias esse dixerit: claraq; est, ex his quæ sæpius dicta sunt, huius particulæ sententia. Si qua uero remanet in ea dubitatio, castigata istius æditionis litera remouebitur. Vbi enim legitur,* Cur utiq; unquã aut tribus, *lege,* Cur uero tribus. *Et ubi,* alterutro diuersorũ motuũ, *lege,* utroq; differentium. *Illis aũt uerbis,* si cognoueris eundẽ pulsum, *addendum,* quod, *et legendum,* Si cognoueris quod eundẽ pulsum. *Et ubi scribitur,* unũ homalũ, *lege* unũ totũ homalũ. *Et ubi habetur,* tres ascendũt, *lege* abscedunt: *ut textus integer à fine capitis uigesimi, cũ principio capitis uigesimiprimi cõnexus ita legatur.*

Emendatus Galeni locus ueteris traductionis.

Sed nunc de ijs agendum qui aperte & nobis & ijs qui optime artẽ pulsuũ tractarũt, multoties apparuerunt: quando uidelicet motus arteriæ aut duas differentias, aut tres facit. Duabus igitur existentibus, sex erũt cõplicationes: in tribus uero uigintiquatuor. Cur uero tribus existẽtibus pulsibus, utroq; differentiũ motuũ, ueloci & tardo & cõmoderato, differentias dicimus ex dicta cõplicatione eorũ nõ nouem, sed sex fieri, ita utiq; disces. Si cognoueris quod eundẽ pulsum deinceps bis supponẽs fieri, nulla quiete media existente, unum totũ homalum operabere. Et secundũ hoc ex nouem complicationibus tres abscedunt &c.

In fine demum huius partis, eo loco, Si uero & aliqua, *excludit dubitationem circa superius dicta contingentem. Dictum est enim eos pulsus esse æquales, qui utrasque partes uel tardas, uel ueloces, uel commoderatas habent: uidetur enim inæqualitas quædam in his quoque intelligi posse, ut, si ambæ quidem partes celeres sint, sed una sit altera celerior. Prætermittendam autem esse nunc dicit hanc differentiam, ceu multam in se obscuritatem continentem: partésque huiuscemodi uarietatem habentes ueluti pariformes inuicem esse accipiendas, & pulsus ex his compositos tanquam uerè æquales, ab hoc genere segregandos. Et hæc quidem est Galeni mens, quam nonnullis locis castigatis, eruere non est difficile: nam ubi habetur,* amplior est, *lege,* ampliorem, *ubi* tribui, tribuet: *ubi* ut his eisdem, & fortassis sibi paribus, *lege,* ut eiusdem & inuicem æqualibus. *Sic clara erunt quæcunq; à Galeno de primo hoc inæqualium pulsuum genere dicta sunt, in quo scilicet duas tantum diuersas partes cõsideramus. Alterũ uero genus ex tribus*

differentibus partibus constans, bene intelligere nequimus, nisi ante oculos figuram, quam Galenus subijcit, posuerimus, quæ nō solum in istis nostratibus exemplaribus, sed in plerisq; etiam Græcis deest: simulq; nonnulla ante eam uerba, totum intellectum interturbantia, in uno tantum codice, hactenus apud ædes S. Ioannis & Pauli Vene
" tijs inuenta, subijciam. hæc sunt: Similiter si tres supponens inuicem differentes motio-
" nes, in earum singula tres pulsus permutando complicueris, septem quidem & uigin-
" ti erunt omnes figuræ, quarum tamen tres æqualitatem incidere necesse est, ueluti se-
" quenti figura manifestatur.

Figuræ pulsuum tres differentes partes in celeritate in eodem pulsu habentium.

	1	*Velox*	*Velox*	*Tardus*
Inutilis.	2	*Velox*	*Velox*	*Velox*
	3	*Velox*	*Velox*	*Commoderatus*
	4	*Velox*	*Tardus*	*Tardus*
	5	*Velox*	*Tardus*	*Velox*
	6	*Velox*	*Tardus*	*Commoderatus*
	7	*Velox*	*Commoderatus*	*Tardus*
	8	*Velox*	*Commoderatus*	*Velox*
	9	*Velox*	*Commoderatus*	*Commoderatus*
	10	*Tardus*	*Velox*	*Tardus*
	11	*Tardus*	*Velox*	*Velox*
	12	*Tardus*	*Velox*	*Commoderatus*
Inutilis.	13	*Tardus*	*Tardus*	*Tardus*
	14	*Tardus*	*Tardus*	*Velox*
	15	*Tardus*	*Tardus*	*Commoderatus*
	16	*Tardus*	*Commoderatus*	*Tardus*
	17	*Tardus*	*Commoderatus*	*Velox*
	18	*Tardus*	*Commoderatus*	*Commoderatus*
	19	*Commoderatus*	*Velox*	*Tardus*
	20	*Commoderatus*	*Velox*	*Velox*
	21	*Commoderatus*	*Velox*	*Commoderatus*
	22	*Commoderatus*	*Tardus*	*Tardus*
	23	*Commoderatus*	*Tardus*	*Velox*
	24	*Commoderatus*	*Tardus*	*Commoderatus*
	25	*Commoderatus*	*Commoderatus*	*Tardus*
	26	*Commoderatus*	*Commoderatus*	*Velox*
Inutilis.	27	*Commoderatus*	*Commoderatus*	*Commoderatus*

Hac figura ante oculos posita, facilia redduntur quæcunq; de secundo hoc inæqualium pulsuum genere à Galeno sunt dicta. Constat enim tres ex uigintiseptem hisce pulsibus, uerè esse æquales: secundum uidelicet, quoniam tres partes ueloces habent: decimumtertium, qui tardas: ac uigesimumseptimum, qui commoderatas. Et propterea uerè à Galeno statim ab initio huius capitis dictum esse, uigintiquatuor

tantum

tantum esse huius inæqualis pulsus complicationes. Tres enim hi, non quia ad hoc genus pertineant, sed ad explendas quascunq; imaginari in eo genere cōplicationes possumus, in hac figura sunt repositi. Liquet & illud, quod secundo à Galeno in hac parte dictum est, duodecim ex huius secundæ figuræ pulsibus in primam figuram recidere, primum uidelicet, tertium, quartum, nonum, undecimum, decimumquartum, quintumdecimum, decimumoctauum, uigesimum, uigesimumsecundum, uigesimumquintum, uigesimumsextum. Primus enim & quartus primam partem uelocem, aliam tardam habent, sicuti primus primæ figuræ: in hoc inuicem differentes, quod primus uelocitatis, quartus tarditatis plus habet. Tertius & nonus huius figuræ, in tertium recidunt primæ, à uelocitate incipientes, & in cōmoderationem desinentes. In hoc & ipsi inter se differentes, quod tertius plus uelocitatis quàm cōmoderationis habet. Nonus è cōtrario plus commoderationis quàm uelocitatis. Vndecimus & decimusquartus, ad quintum primæ reducuntur: principium tardum, finem uelocem habentes: licet in undecimo uelocitas, in decimoquarto uincat tarditas. Ad sextum primæ, decimusquintus, et decimusoctauus referuntur, à tarditate initium capientes, & in commoderationem desinentes, ita tamen, ut in decimoquinto tarditas, in decimooctauo cōmoderatio dominetur. Cum septimo cōcordant uigesimussecundus et uigesimusquintus, ex cōmoderatione ad tarditatem transeuntes: sed is quidem cōmoderationis, ille plus habet tarditatis. Demum uigesimus & uigesimussextus huius cōfigurationis, octauo primæ cōcordant, ex cōmoderata ad tardam motionem procedentes, uincente tamē in uigesimo uelocitate, in uigesimosexto cōmoderatione. Hæc quidem est Gal. sententia ad eam usq; partem, cuius initium, Et fiet utiq; & hæresis hic, uel ut habet alia litera, diæresis: in qua Gal. diuersas ait ac dissidentes opiniones in hoc loco nasci posse, quibusdam omnes in prima figura statuendos pulsus putantibus, qui duos tantum motus in una diastole habent: alijs magnitudines attendendas dicentibus: & si æquales fiunt, in prima figura, si altera alteri duplex, in secunda collocantibus. Hanc opinionem si sequuti fuerimus, duodecim nuper enumerati pulsus ad secundam figuram pertinebunt, utpote alteram motionis speciem semper geminam habentes. Nam primus (exempli causa) uelocitatem tarditati duplicem habet, sicuti tertius cōmoderationi. Decem quoq; reliquos si consideraueris, unam alteri motionem duplicem habere cognosces: et propterea iuxta hanc secundam opinionem, ad secundam spectant figuram, qui aliam sequendo opinionem, ad priorem pertinerent, cum duas tantum habeant diuersas motiones. Subdit deinde Galenus, se conaturum fuisse ut hanc litem dirimeret, si magnum inde lucrum se consequuturum in arte putaret: sed satis esse hoc tantum statuere, quod modo altera motionū per maiorem fit quàm reliqua dimensionem, modo utraq; æqualiter se habent. Hoc enim si quis tandiu memoria tenuerit, donec discat quid earū singula apta sit demonstrare, in utram maluerit figuram duodecim connumeratos pulsus reponat.

Demum in ultima huius partis portiuncula, manifestum esse dicit, reliqua duodecim huius secundæ figuræ genera, quæ in totum sunt inæqualia, nullam cum primæ figuræ pulsibus habere cōmunicationem: hisq; hanc ipsam inæqualitatem, quæ in tribus uidelicet attenditur unius motionis partibus, manifeste adscribi: illis uero qui pri

mæ figuræ cõmunicant, non uerè: & sunt à primo secundũ ordinem numerando, quintus, sextus, septimus, octauus, decimus, duodecimus, decimusſextus, decimusſeptimus, decimusnonus, uigesimusprimus, uigesimustertius, uigesimusquartus. Dicuntur autẽ duodecim hi pulsus secundum tres differentias habere inæqualitatẽ, non quidem quod tres illas motiones specie diuersas habeant: hoc enim tantum sex eorũ conuenit: sexto, qui primam uelocem, secundam tardam, tertiam habet cõmoderatam. Septimo, qui primam uelocem, secundam cõmoderatam, & tertiam tardam. Duodecimo, qui primam tardam, secundam uelocem, tertiam cõmoderatam. Et decimoseptimo, qui primam tardam, secundam cõmoderatam, tertiam uelocem. Et decimonono, qui primam cõmoderatam, secundam uelocem, tertiam tardam. Ac uigesimotertio, qui primam cõmoderatam, secundam uelocem, & tertiam tardam habet. Sed uel quia omnes diuersas habent, sicuti sex nunc enumerata genera: uel si duæ extremæ motiones sunt similes, per intermediam ab eis diuersam dirimuntur, ita ut in una diastole tres animaduertere peculiares diuersas motiones liceat: quod sex reliqua genera percurrenti facile cõstabit, scilicet quintum, octauum, decimum, decimũsextum, uigesimũprimum, uigesimumquartum. Quintus enim licet primã & tertiam partem ueloces habeat, prima tamen à tertia per secundã, quæ tarda est, dirimitur: & octaui, prima & tertia ueloces, per mediam cõmoderatam distinguuntur: & decimi, extrema tarda, media uelocitate segregantur: sicuti decimisexti tarditates, cõmoderatione: et uigesimiprimi cõmoderationes, uelocitate: & uigesimiquarti, tarditate. Quoduis igitur horũ generũ consideranti liquidò patet, quod si à prima motione incipias, tres semper differentes motiones annotabis. Et hæc quidem est earum capitis huius partium expositio, quæ aliquam obscuritatem ob barbaram interpretationem habent. Nam quæ sequuntur, ubi de pulsibus agitur, qui dicroti, non discreti, ut habet communis lectio, ab Archigene uocati sunt, satis clara uidentur. In quibus tamen si quid fortè te dubitare contigerit, idq; mihi significaueris, conabor quantum tenues uires meæ poterũt, omnem tibi scrupulum eximere. Vale, &, quod facis, medicinam à fontibus, non à turbidis riuis haurias. Epistolæ meæ medicinales quas sub prælo, & annotationes in Mesuen, quas sub incude habeo, me in respondendo fecerunt tardiorem.

Ferrariæ. IX. *Februarij,* M. D. XXII.

EPIST. II. pro D. N. Regieñ. inflatione lubricitateq; uentris, appetitus deiectione, & concumbendi impotentia laborante.

Vatuor sunt de quibus conqueritur præstantissimus hic uir: quod cibum nõ appetit, quod inflationem uenti instar in uentriculo et intestinis sentit, quod uentrem nimis lubricum habet, quod ad uenerea impotens ferè est. Quæ licet tam uehementia non sint, ut debitas ciuilesq;, ac consuetas auferant actiones, atque (ut sequens est) neque morbi propriè dici, neque symptomata morborum possint: quia tamen nonnihil impedimento nunc sunt, & uerendum ne procedente ætate (agit enim annum 44.) in peius ruant, deterioremq; aliquam inferant molestiam, ideo consilium petit ad cauenda futura, et amouenda præsentia. Cuius uoto satis facturi, aliqua

necessaria præsabimur, quibus nō animaduersis, nec præseruatio, nec curatio recte fieri possit. Affectus hi, licet uarij sint, unam tamen habuerunt, sicut ipse narrat, præcipientem causam, immodicū uidelicet & intempestiuū uenereorum usum: quo ferè per quinquennium perseuerante, non solum genitalia, sed et naturalia membra magnā imbecillitatem contraxere: euacuatis enim multis per frequentiores concubitus spiritibus, genitalia membra lassa, & ueluti flaccida, laxataq; adeò remansere, ut non solum ad superflua opera, sed et ad ea quæ huic ætati cōgruerent, sint inualida. Ex eadē causa, concurrente etiam temporis importunitate (ferè enim pleno stomacho cōcumbebat) ipsa naturalia membra, uentriculus & hepar, reddita sunt debilia, & propterea deminuto in eis calore inflatio gignitur: appetitus cibi prostratus est, & retentoria facultas nō perfecte suo fungens officio, excrementa uentris liquidiora exire permittit. Naturalium autem horum membrorū impedimenta impotentiā illam coëundi fouent: siquidem prima ac secunda concoctione non debite perfecta, tertia nō ita perfici potest, ut postquam reliqua corporis membra, quæ, ut ipse narrat, fortia sunt, suam alimenti portionem acceperunt, tantum supersit alimenti, quod ad multiplicandum semen sufficiat: atq; hoc pacto ad impotentiam concumbendi, præter genitalium imbecillitatem, seminis quoq; defectus concurrit, qui ex naturalium membrorū debilitate quodam modo dependet. Vt igitur quæ agenda sunt recte inuestigemus, considerandum est hanc concumbendi impotentiam symptoma quoddam existere, actionem uidelicet deminutam, à mala temperatura, frigida et sicca, genitalium pendentem. Ex defectu enim spirituū, & ultimi alimenti, quod in semen uertendum esset, membra illa diu exinanita frigiditatem & siccitatem contraxerunt ultra eam quam naturaliter habebant. Alterū autem horum, id est, defectus seminis, à naturalibus membris pendet, sicuti superius demonstratum est. A quibus alij quoq; affectus in principio recitati originem trahunt: uentris enim lubricitas, quæ & ipsa symptoma est, malam uentriculi temperaturam & intestinorum sequitur frigidam & humidam, quæ nunc fouetur à materia pituitosa, ex mala concoctione facta. In quam etiam alia affectio, id est, inflatio illa referenda est: quæ si læderet manifeste operationes, morbus esset in receptaculo, uel in numero. In uacuitatibus enim uentriculi & intestinorū adest res, quæ adesse non deberet. Pendent ergo quoquomodo uniuersa hæc à mala naturalium membrorum temperatura impensius frigida, & minus (plus tamē quàm deceret) humida. Non negarim tamen & atram bilem in liene, et circa hypochondria, imò in uniuerso sanguine abundantem, tum natura, tum ex accidenti (restricto sanguinis atri per ani uenas fluxu, qui euenire olim consueuerat) sua frigiditate malam temperaturam frigidam, & inflationis generationem adiuuare, sicuti siccando humiditatem quadantenus remittit.

Intempestiuæ Veneris incōmoda.

Erit igitur prima intentio, & à qua inchoandum, euacuatio pituitæ, & atræ bilis in toto corpore, & præcipue circa naturalia membra repertæ. Secunda, malæ temperaturæ, factæ per sua contraria, calida scilicet & modice sicca, remotio. Tertia, inflationis in naturalibus membris abundantis dissolutio. Quarta, naturalium membrorū ut suo melius deinceps fungantur officio, roboratio. Sed hæc ad præseruationem potius, quàm ad curationem spectat: sicuti & uictus ratio, quam statuere quintā possu-

Intentiones curatiuæ.

mus intentionem. Sexta, factam in membris genitalibus coërcebit intemperiem, & ex ea pendentem imbecillitatem.

Quæuis autē harū intentionū ita explenda est, ut ad alias interim quoq; oculus habeatur. Nam (ut à prima exordiamur) per ea medicamenta abundans materia uacuabitur, quæ nō solum purgent, sed & malæ temperaturæ aduersentur, naturalia membra roborent, & inflationē dissoluant: quæ tametsi diuersa esse possint, & ex his quæ parata apud officinas semper sunt, & ex his quæ de integro componi possunt, nōnulla tamen à me describentur, quæ nostro proposito melius conducere uidentur.

Catharticum atræ bilis.

Prima sunt catapotia, quæ habent, agarici præparati ʒ.2. rhei barbari ʒ.1. lapidis Armenici toties loti ut nec odorem, nec saporem amplius in aqua dimittat, & demum ter quoq; abluti cum aqua rosa. gr. 16. cinnamomi electi, piperis longi, mastiches, spicæ nardi electæ ana ℈.1. aloës bene ex uino Cretico lotæ quantū omniū reliquorū pōdus: reformentur cum eodem uino, deglutianturq; drachmæ pondere, uel mane, uel per horam unam ante leuem cœnam.

Conducent & hæc: ℈.2. pulueris bieræ picræ Galeni, quam simplicem uocant, cum elota aloë, Galeni, non Mesue modo compositæ: & ℈.1. agarici præparati cum uino Cretensi commixta, additis granis duobus lapidis Armenici, ut superius docuimus, loti. Aut ex eiusdem bieræ ℈.2. & ℈.1. pilularum aggregatiuarū Ioannis Mesue. Quod si amaritudinem non abhorreret, prodesset summopere puluis, qui haberet bieræ, ut superius diximus paratæ ℈.2. senæ, turbiti ana ℈.s. zingiberis ℈.s. sacchari ʒ.2. qui cum uino, uel iure pulli gallinacei bibi posset. Tempore autem medio inter unam & aliam purgationem, mane ubi surrexit, & bene se concoxisse cœnam sentit, sorbeat absq; aliquo liquore syrupi de corticibus citri unciā, cum dimidio tanto oxymelitis simplicis. Mixtura enim hæc concoctionem adiuuabit, crassitiemq; ac tenacitatem humorum auferens, eos uacuationi reddet aptiores.

Expleta prima hac intentione, quo pacto secunda explenda sit, breuiter docet Galenus, & eundem sequutus Paulus: optima frigidæ & humidæ temperaturæ aiens auxilia, acria omnia, id est, quæ acuta uulgò dicūtur: quibus miscenda ea quæ adstringunt absque manifesta infrigidatione. Ex proportione illis respondere oportere, quæcunq; extrorsum adhibentur. Scire autē uelim medicos, si qui fortè hæc nostra legerint,

Auicennæ caput male inscriptum

caput 25. Auicennæ, male in uulgatis codicibus inscribi, de cura malitiæ cōplexionis frigidæ & humidæ in stomacho: siquidem non antè aggeret de cōpositis, quàm de simplicibus distemperantijs. Inscribendum autē esse illud caput, de cura imbecillitatis uentris secundum Empiricos, & secundum Quintū. Respondent enim quæ ab initio capitis scribuntur, capiti quarto, iuxta græcam diuisionem, libri septimi Therapeutices Galeni. Ea autem, quorū principium, Illa uero &c. respondent curationi qua utebatur Quintus, ex eodem capite à Galeno accepta. Innitentes igitur Galeno, nō Auicennæ, dicimus, ad remouendam distemperantiam frigidam & humidam, post binam uel ternam purgationem, utendum puluere facto ex duabus partibus piperis longi, et parte una Maceris (uulgò Macem uocant) & æquali cinnamomi. Optimūq; præsidium esse, paucissimū potū uini antiqui uehementer calidi, in quo si absinthij coma per

aliquod

aliquod tempus maduerit, longe erit præstantius. Et mulsum confectum ex duobus sextarijs uini antiqui potentis, cui adsit austeritas in gustu, unoq; electi mellis: quæ tan diu simul bulliant, quoad fermè dimidium uini sit consumptum, terq; per sacculum exco letur in quo 20. pars pro uini portione sit pulueris ex piperis longi partibus duabus, cinnamomi parte una, gariophyllorum parte media. Extrorsum autem ab ore uentri culi usq; ad umbilicum inungendum cerato, quod habet olei de Spica odoriferi, olei de Mastiche ana unc. pulueris gariophyllorum, maceris, sandalorum citrinorũ ana ʒ.s. ceræ albæ, & aceti rosati parum. Et hæc dicta sint de secunda intentione.

Tertia, hoc est, inflationis dissolutio, si ex his quæ suprà docuimus, non plenè absoluta fuerit (euacuata enim materia, & mala amota temperatura, auctoq; calore, uerisimile est inflationem cessare) sed reliquiæ adhuc supersint, utendum medicamento, quod Diatrionpipereon dicitur, non uulgari illo quidem, quod Mesuen sequuti communiter præparant, sed eo, quod quarto Salubrium libro Galenus docet. Habet autem id trium piperum singulorũ partes 25. anisiq;, thymi, & gingiberis partes 4. quæ Gal. Diatrionpiperon. *optimo melli, & exactissime despumato commiscentur. Datur autem sæpius in die, ante & post cibum. Proderit & oleo antiquo uentrem ungere, cui octaua castorei pars sit adiecta.*

His peractis, si non tantum roboris naturalibus membris acquisitum fuerit, ut cibum appetere, tandiuq; retinere ualeant, donec concoctus planè sit, nec uentris lubricitas remiserit, indendum maius robur eis est, quod quarta pollicebatur intentio. Vtendum igitur rheo barbarico scrupuli pondere, ipsum sicut est masticatum uacuo stomacho degluticndo, addendaq; cerato paulò superius descripto, media uncia olei cotoneorũ.

Cuncta autem quæ diximus irrita erunt, nisi congrua uictus ratio cõiungatur. Vitanda igitur mali succi alimenta, & ad concoquendum difficilia. Longior uero fuerim, si singula hæc enumerauero, alioqui non solum medicis, sed cuiuis etiam ciuiliter educato ferè cognita. At si nonnulla selegero ex omnibus, nostro proposito magis con gruentia, breuitati simul & utilitati melius consulam.

Ex carnibus igitur præcipuè sunt, turdi, perdices, turtures, phasiani, auiculæ, lepores, capreoli: post has gallinæ, & columborum uel syluestrium, uel in turribus nutritorum pulli, uituli, uerueces, hœdi. Ex granis, oryzæ, & lentes, prima abiecta aqua: chondrus, id est, far, hordeum. Ex fructibus, pira, & cotonea, auellanæ, pistacia, uuæ passæ. Passas uuas cum dico, non eas solum intelligo, quæ ex Corintho feruntur exiguis acinis, quas Romanias uulgò nominant, quia & eodem nomine Pelo ponnesi partem appellant, ubi Corinthus est: sed ubicunq; paratas, si pingues, si cum austeritate quadam dulces, si tenuis corticis sint: tales enim & per se laudantur, et pro posito nostro plus quàm reliquæ conducũt. Mala, quæcunq; ad hyemem reseruata, ad stringentia aliquo modo in gustu sentiũtur: oliuæ, & cappares. Ex oleribus, men tha, origanũ, intybum, præcipuè syluestre, asparagi. Ex piscibus, parui, fontini, petrini, non tenaces, non multum pingues. Ex uinis, flaua, odorata cum quadam austeritate, uel amaritudine. Omitto multa non solum ad cibos, potusq; spectantia, sed ad aërem, somnum, exercitium, ac reliqua quæ non naturalia uocant, ueluti omnibus nota.

Alimenta probatissima.

Vuæ passæ. Corinthiæ uuæ.

& ad ultimum, hoc est, genitalium membrorum roborationem accedo.

Quanquam enim his actis, quæ superius dicta sunt, sperandum est malam temperaturam genitalium deperituram, atq; ipsa debitum robur consequutura: nonnulla tamen subijcientur huic rei idonea, non omnibus cognita: frustra enim ea scribuntur, quæ cuiuis sunt manifesta. Horum aliqua per os sumenda, aliqua extrorsum admouenda. Ex primis aliqua simplicia, aliqua composita. Inter simplicia hæc maxime cõueniunt:

Venerem excitantia.

Radix, quæ ab Arabibus secacul, uulgò geniculam, uel genichellam, alij sigillum sanctæ Mariæ, alij, quod folia eius similia fraxino sint, fraxinellam uocant: ego polygonaton à Dioscoride uocatam puto. Lingua auis: hanc reponit Auicen. lib. 3. inter medullas, lib. autem 2. plantam arbitratur: foliorum enim eius, & corticis medicinas

Vlmus.

scribit. Serapion arborem esse dicit similem arbori Dirdar, id est, Vlmo, quam & arborem Cimicum uocant, corrupto tamen & hic nomine: culicibus enim, non cimicibus similia sunt, quæ in Vlmi uesicis inueniuntur animalia. In fraxino tamen, non in

Linguæ auis nulla apud antiquos mentio.

ulmo, inuenitur res, quæ Lingua auis nunc dicitur: de qua nulla mẽtio apud antiquos, nedum ut faciat ad uenerem scribatur. Linguã quidem anseris laudat in hac re Plinius libro 30. unde fortè deriuari potuit, quod de auis lingua Arabes scripserunt.

Scolymus.

Scolymi radix, Cardum Auicen. uocat lib. 3. Harsusum lib. 2. Articoccum uulgò, uolentes (ut arbitror) dicere Alcoccalon, uoci coccalon, quæ pineam significat, articulum Arabum more addentes.

Xiphion.

Xiphij superior radix in uino. Est autẽ Xiphion Græcis, nobis Gladiolus,

Gladiolus.

in aruis nascens, folio ad gladij speciem acuto, à quo & nomen accepit: binas radices habens, superiorem, quæ & crassior: inferiorem, quæ tenuior & ueluti arida est. Et hæc de simplicibus.

Compositionũ apud recentiores & antiquos magna est copia: inter quas ego hanc elegi, ceu non solum ad concubitum, sed ad robur membrorum omnium, inflationisq; in prima concoctione genitæ dissolutionem, optime facientẽ. Recipit autẽ radicum eius satyrij, quod triplici tantum folio constat, lilio simili, nisi minus esset: granorum pini, radicum pastinacæ ana partes 20. zingiberis, seminis anisi, & erucæ ana partes 10. caudarum scinci, cinnamomi, seminis bulbi ana partes 4. moschi quintam partẽ unius partis, mellis electi et despumati quantum satis sit: radices in melle coquantur, caudæ, bulbi, & semina bene cum melle contrita addantur, & ubi ab igne hæc submoueris, reliqua in puluerem redacta superadde, cunctaq; exactissime commisce, & in uitreo uase reconde, utereq; mane & uesperi.

Multa quoq; à medicis scribuntur extrorsum ad hunc usum admouenda, in quibus cauendum, ne nimis exiccent: id autem consequemur, si aliqua humectantia commiscuerimus, ueluti sesaminum, aut amygdalinum oleum, uel etiam commune ex bene maturis oliuis paratum.

Misceantur igitur amygdalinum oleum, & quod ex Saliunca præparatum de Spica uocant, æquis portionibus, & pudenda, & quæ circunstant partes inungantur.

Aut amygdalino oleo styracis quarta pars, & benzoi decima adijciatur. Vel ex oleo seminum cucurbitæ, cui pyrethri octaua pars, & uigesima moschi sit adiecta.

Laudat Paulus Aegineta oleum cui parum radicis narcissi, uel pyrethri, uel cocci gnidij,

ci gnidij,

ci gnidij, aut staphidos agriæ, aut seminis urticæ sit adiunctū. Hæc igitur sunt præsidia, quibus spero iusto uigori præstantissimum hunc uirum restituendum, Deo optimo adiuuante, cui decus & honor.

Ferrariæ, VIII. *Calend. Septemb.* M. D. XXIX.

EPIST. III. Ioannes Manardus P. Nicolao Castellanio, Philosopho & medico insigni, de Citri semine.

Liud ex alio negocium in causa fuit, ut hactenus literis tuis non responderim, gratissimis mihi quidem & desideratissimis, ut ab amico proficiscentibus, de quo iandiu nihil intellexeram. Sed quarum auxerit gratiam, quod ex his cognoui, te non in eorum medicorum numero esse, qui tantum barbaris fauent autoribus, ut nihil illis sapiat, nisi quod barbariē oboleat, & putidas illas literas in quibus ab adolescentiā nutriti sunt, & in quibus consenuerunt. Tantum autem uideo te ab his abhorrere, & in contrariam abijsse sententiam, ut meæ tibi placuerint epistolæ, alioqui parū dignæ, ut à tam emunctæ naris uiro, qualem te semper cognoui, legantur, nedum probentur. Vel ex hoc uno igitur puto eas tibi placuisse, quod posthabita multorum autoritate, liberè ueritatem sequuntur, etsi semper fortaßis non assequantur. Tantum autem uideo eas tibi placuisse, ut ad augendum earū numerū, petas ut discordiam submoueam Auicennæ in Citri semine, quod lib. 2. suæ medicinæ, calidum, in cōmentario de uiribus cordis, frigidum, & in tertio quidem ordine, facit. Quod quidem onus his libenter dimitterem, qui illum sibi in idolum erexere. Apud enim me non tanti est, ut in eo multas, hac etiam apertiores, non cognoscam repugnantias: nec in diuersis modo libris, quales sunt quos tu adducis, sed in uno eodemq; libro, eademq; libri parte, sicuti quadam ad Pactum Mantuanū medicum epistola, in Populo arbore olim demonstrauimus, de qua quater eodem libro, hoc est, lib. suæ medicinæ 2. scripsit, & semper diuersa. Vt tamen tibi morem geram, dabo operam, ut ipsum, si fieri potest, à contradictione in hoc uindicem. Theophrastus, ut quantum possum alte exordiar, lib. 4. de historia plantarum, sub nomine mâli Persicæ & Medicæ, arborem describit, Adrachnes folio, aculeatam, poma ferentem odorata quæ nō mandantur. Citra autem ferentem intellexerit, an uocata Arantia, sciri certe non potest: quia proceritatis arboris non meminit, quæ his magna, illis ita deest, ut arbusta potius uideri poßint quàm iustæ arbores. Sed nec figuram pomo dedit, quæ in Arantio orbicularis, in Citro oblonga est. Vergilius in Georgicis sub Medicæ arboris nomine, ferentem Arantia descripsisse absq; dubio uidetur, cum libro secundo canit:

Auicennā secum pugnare in Citri semine.

Media fert tristes succos, tardumq; saporem
Felicis mâli, quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ,
Miscueruntq; herbas & non innoxia uerba,
Auxilium uenit, ac membris agit atra uenena.
Ipsa ingens arbos, faciemq; simillima lauro,
Et si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat, folijs haud ullis labentia uentis.

Flos apprime tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

Hæc ille. At Dioscorides eodem nomine usus, non eandem rem cum Vergilio, hoc est, Arantiū, sed Citrum intellexit, mâlum eius oblongum esse dicens, rugosum, colore auri, & cum grauitate odoratum. Galenus quum arborē mâlum Medicam appellet, fructum nō mâlum Medicum, sed Citrion uocari ab omnibus scribit: id dubio procul intelligens, quod Dioscorides: carnem quippe edi dicit sicuti corticē: quod de Arantio intelligi nequaq̄ potest, carnem uel non habente, uel si habet, non talem ut mandi per se possit. Serapion, Dioscoridis & Galeni uerba afferens, nō de alia re se loquutū ostendit, quàm de qua illi. Quod et pariter dicendum de Auicenna, in 2. suæ medicinæ lib. de Citro eadem scribente quæ Dioscorides, Galenus, & Serapion. Vnus igitur hic erit tuendi Auicennam modus, ut de Citro Diosc. & Galeni, in 2. suæ medicinæ lib. eum loquutum dicamus: in cōmentario de uiribus cordis de Arantio. Sed quia Arantiū in lib. 1. in tractatu de urinis, & lib. 5. uocauit Citrangulum, & semen quoq; ipsius Arantij æque amarū sentimus sicuti Citri, quod est caloris argumentū, ideo hæc tibi fortè non satisfaciet responsio. Et propterea alia uia inuenienda est, qua hanc submoueamus repugnantiam. Dicamus igitur, Galenū sequentes, quod quum duplicem in hoc, sicuti ferè in cuiusuis alterius fructus semine, inueniamus partē, unam quidem extrinsecus quæ ueluti cortex est & tegmen, aliam interiorē ueluti nucleū: de hac in cōmentario de uiribus cordis, de alia in 2. medicinæ lib. loquutū Auicennam. Hanc, ne fortè ficta à nobis credatur, in Citri semine diuersarum partium considerationem, facit Galenus lib. 7. de simplicibus medicamentis: ab initio enim capitis in quo agit de mâlo Medica, in semine (per semen totum id, ut arbitror, intelligens, quod carnem & nucleū interiacet) dominari dicit acidam qualitatem ac siccandi uim, adeò ut in tertio sit ordine siccantium & infrigidantiū. Prope finem autem capitis, nucleum, qui est uerum semen, amarum dicit, siccareq; & discutere in secundo ordine. His igitur duobus modis uel altero eorum tueri quis Auicennianus suum magistrum poterit, ne sibi repugnare in Citri semine uideatur. Quomodo autem ueritati eodem capite nō repugnauerit, defendant alij. Ego loca monstrabo, ubi à ueritate uideri potest deuiasse. Corticem Citri calidum esse ait in primo ordine, siccum in fine secundi: quum Galenus siccum absolute in secundo, nec calidum, sed uel cōmoderatum dicat, uel parum infra temperamentū. In alia contrarietate, carnem calidam dicit, quam Galenus & Paulus frigidam. Sed neq; in semine Galeno penitus concordat: facit enim calidum in primo, & siccum in secundo, dicente Galeno, quod discutit & siccat in secundo. Decoctum eius suauem oris odorem, & corpus pingue reddere: quorum postremum nec à Græcis, nec à Serapione scribitur, & omnem excedit rationem. Acidam eius partem esse bonum nutrimentum gutturi & pulmoni: quorum utrunq; rationi, alterum contrarium est etiam Serapioni, nocere pulmoni affirmanti. Eandem sedare mulierum infirmitatem, obscuro sanè sensu, & si de mensibus intelligatur, ut locus ille requirit, à Dioscoridis sententia alieno, qui edi à mulieribus dicit, πρὸς τὴν κίσσαν, id est, fastidia quæ ipsis prægnantibus superueniūt: quarū Aristoteles quoq; meminit, libro de animalium historia septimo.

Prima contradictionis solutio.

Altera solutio.

Auicennæ lapsus in toto Citro.

Cogitent

Cogitent qui Auicennã colunt, quomodo his respondeant: sciantq; nõ temerè in toto secundo libro inueniri caput, in quo non similia his, & longe etiam maiora errata diligens lector ualeat inuenire. Tu uero perge ut cœpisti, & pluris sit tibi ueritas, quàm multorum quantumuis magni nominis, multis seculis præscripta autoritas. Vale.

Ex Ferraria, XV. Calend. Martias, M. D. XXIII.

EPIST. IIII. Ioan. Manard. Hieronymo Caranzono medico insigni, de libystico, cordumeno, cardamomo, coralina.

X tribus quatuorùe quæ à me petis doctiss. pariterq; amicissime Hieronyme, uix unum est in quo tibi, nescio etiam an plenè, possim satis facere. Verum enim Ligusticum, seu (ut Galenus uocat) Libysticũ, uix semel cõspexi, neq; tunc quidem satis certe. Semen enim solum mihi monstratũ est, cui quidem ea omnia quadrabant, quæ à Dioscoride scribuntur: erat quippe nigrum, oblongum, odoratum, acre, & fœniculi figura. Sed quia neq; folia, neq; radicem uidi, affirmare certò non ausim Ligusticum fuisse. Vulgarem uero hanc herbam, quam pro Ligustico passim herbarij ostendunt, apij semper speciem putaui. Sed cum ad certum eam caput referre laboro, mutare sententiam cogor, atq; ad secundam potius Dauci speciem redigere: uerum & hoc non absq; formidine, donec partes eius omnes exacte fuerim contemplatus, quod tempestas anni nunc non patitur.

Ligusticum. Libysticum.

Vulgare Ligusticum uel ad Apiũ uel ad Daucũ redigendum.

Cordumeni seu Carui agreste à Serapione uocatũ, non est ambiguum id esse quod Græci & Latini Cardamomũ uocant. Respondent enim quæ eo capite à Serapione dicuntur ex Diosc. sententia, his quæ Dioscorides ipse de Cardamomo scripsit, non absq; tamen multis erroribus, quorũ nonnullos afferre non ab re putaui, nõ tui causa, quem norim ex eorum numero non esse, qui hisce Arabibus medicis adeò afficiũtur, ut non aliunde medicinã haurire uelint, quàm ex illorũ turbidis lacubus: sed propter hos ipsos, si qui fortè tales in Academia uestra reperirentur. Atq; ut multa mittam quæ in electione peccauit, atq; alia nõnulla leuiora, in medicinis pro lato uerme Ascarides scripsit, quum sint hi minimi uermes, & infimo intestino hærentes: Latus adeò magnus, ut tota ferè interior intestinorũ membrana, in eum uersa uideatur, ut quadam ad Pactũ epistola olim aperuimus. Vbi etiam Dioscorides misceri dicit ad unguenta spissanda, Serapion oculorũ uertit collyria. A primo errore nec Auic. immunis fuit, sub eadem Cordumeni uoce de Cardamomo scribens, pro Lato uidelicet uerme, Ascaridem ponens. Quid uero uterq; per Cardamomũ intellexerit, bonus erit uates qui diuinauerit. Nullum siquidem in eo cap. græcũ autorem affert Serapion: quod magno indicio est, esse medicinã nouam, antiquis medicis incognitam. Duplex uero quum faciant, maius scilicet et minus, in maiore describendo parum inter se sunt cõcordes: habere enim cortices & capita sicuti rosa dicit Serapion, et esse grana maiora Nabacho, et alia in se granula claudere puluerulenta, odorata, pinguia, et angulosa, sapore acria, & adstringentia. Auicenna, maius Cardamomum nigrum, ciceris magnitudine, album intra se granũ habens. Verum in uiribus quoq; discrepant. Calidum enim & siccum in tertio ordine scribit Auicenna, Serapion in primo. atque in alijs nonnullis

Cordumeni. Cardamomum.

Errores aliquot Serapionis.

Cardamomũ Arabũ antiquis medicis incognitum

Arabum dissensio in maiore Cardamomo.

Barbaris medicinæ autorib. se cõmittere periculosum.

Semina quæ pro Cardamomo circunferũtur, id nõ esse.

differunt, ut uel ex hoc disci posit, quàm parum tutò multi se ægrotantes barbaris autoribus committant. Auget hunc errorem, quod tria semina paßim norunt officinæ, non figura tantum, sed & uiribus differentia, quæ pro Cardamomo uenditant: quorum nullum, uel ad Græcorum Cardamomũ, uel ad barbarorũ Cordumenon referri potest, sed nec ad horum Cardamomum. Omnia autẽ quæ Cardamomi nomen uulgò nunc habent, & ea omnia quæ à Serapione et Auicenna sub eodem Cardamomi nomine traduntur, esse ab antiquorum Cardamomo diuersa, uel ex hoc constare potest, quod nullum eorũ uel scribitur, uel ad gustum sentitur, amaritudinis particeps, quam Dioscorides suo adscripsit. Hæc sunt quæ de Cardamomis peregrinis omnino, & propterea parum notis rebus, discere hactenus potui. Ad Coralinam iam accedo.

Coralina, Bryon Thalaßion est.

Coralina, à Coralij similitudine, dum utrunq; in aqua est, nomẽ accipiens, & quæ à triginta quinq; ferè annis hactenus ad eijciendos è uentre uermes magni usus esse cœpit, à Dioscoride, ni fallor, Bryon Thalaßion, hoc est, Muscus marinus, dicta est.
,, *His enim uerbis Bryon describit libro quarto, capite nonagesimo: Bryon Thalaß-*
,, *ion nascitur in lapidibus & testis in mari, capillosa, tenuis, absque caule. quæ omnia Coralinæ uocatæ, natalibus et effigie ita quadrant, ut nulli rei alteri magis. Bryi autem, seu Musci nomen, si quis iam siccam intuetur, congruentißime attributum ei cognoscet. Effigie enim & colore Musci, supra arbores quasdam nascentis, conspicitur. Duo tamen sunt quæ huic sententiæ aduersari uidentur: unum, quod in Hermolai uiri doctißimi interpretatione lactucæ folijs maritimum hoc Bryon pingitur: alterum, quod nulla interficiendi uel educendi uermes uis ab autore ullo uel græco uel barbaro ei attribuitur. Verum ad primum dicimus, Hermolaum nimis hoc loco, sicut in alijs plerisq; Plinio credentem, non quod in Dioscoride, sed quod in Plinio legerat Bryo adscripsisse. Sic enim ille scripsit lib. uigesimosexto Naturalis hist. cap. octa-*
,, *uo: Bryon marina herba, sine dubitatione lactucæ folijs similis, rugosa, ueluti contra-*
,, *cta, sine caule, ab ima radice exeuntibus folijs: nascitur in scopulis maxime, testisq; ter*
,, *ra comprehensis. Discordia autem hæc inde nata uidetur, quod Plinius uel in Dioscoride (si eum sequutus est, ut multi credunt) uel in alio autore græco, non trichodes, quod capilli similitudinẽ ostendit, sed thridacodes, quod lactucæ, legebat. Nec ego in hac parte Marcello consenserim, putanti aliud esse Bryon de quo Plinius, ab eo de quo Dioscorides agit: ita enim cõcordant medicinæ, et præter folia ferè reliqua, quæ uterq; scripsit, ut credi non debeat, diuersas ab eis res eodem nomine comprehensas. At si Plinius & Dioscorides Bryo suo peculiarem aduersus uermes uim, qualem in Coralina cognoscimus, non attribuerunt, non propterea putandum, aliud esse eorũ Bryon ab hac nostra Coralina. Siquidem nec medicinarum singulas uires agnouerunt antiqui, nec quascunque nouerunt, scriptis mandauere. Adde quod nec Bryon ubicunque natum, æqualem habet in hoc efficaciam, sed certis quibusdam Italiæ locis hoc expiscantur pharmacopolæ, quod sub Coralinæ nomine plebi uenditant.*

Hæc sunt quæ ad tua quæsita nunc occurrerunt: quæ licet putarem acri tuo ingenio non plenè satis factura, malui tamen ea, quàm me, abs te culpari. Vale.

Ex Ferraria, VI. Februarij, M. D. XXIII.

EPIST.

EPIST. V. ad Andream Turrinum medicum responsio ad nonnulla quæsita.

Redditæ mihi hodie fuerunt literæ tuæ: quibus quantum per aduersam ualetudinem licuit, exigente celeritatem nuncio, breuissime respondeo.

Paulus duo capita scribit: alterum cui titulus, De superflua mulierum purgatione: secundum, De muliebri fluxu: in quo sic scribit ad literam: Fluxus est rheumatismus uteri, quo totum corpus expurgatur. Tale autem est id quod uacuatur, quale est id quod abundat: rubrum quidem ut ἰχὼρ, id est, sanies quædam sanguinis, album uero à phlegmate factum: aliud pallidum, à bile factum amara, aliud aquosum. Si sanguis purus ceu secta uena feratur, attendendum diligenter ne corrosio adsit in utero. Cognoscitur fluxus, quoniam continue loca ex uersicoloribus humiditatibus madescunt: quæ autem laborat mulier decolorata est, non appetit, non bene nutritur, & in ambulando difficulter spirat, tumescentes habet oculos, atque quandoq; dolet, quandoque non, modóque cum ulcere, modo sine eo, & aliquando cum phlegmone, uel cum sorde, uel pure.

Fluxus muliebris.

De curatione uero sic scribit: Quoniam hæc passio humida est, subueniendum est uniuerso corpori cum his quæ absque manifesto calore exiccant. Vtendum igitur frictione totius corporis, atque unctione ex melle cocto, dandaq; diuretica pharmaca, sicuti aqua in qua est coctum asarum & apium, totúmque corpus per uentrem uacuandum.

Fluxũ muliebrẽ curantia.

Et hæc quidem sunt quæ scribit Paulus, additq; multa ad adstringendum idonea, & ad dolorem sedandum, necnon quibus in interpollationibus utendum: quæ ideo non scripsi, quod ea tibi cognita esse iudicaui. Aliud igitur potius aggredior, quod & maiori eget perscrutatione: an uidelicet omne quod urinam prouocat, menstrua quoque prouocet: & si ita est, quomodo asarum & apium in casu nostro conuenient, quum menstrua prouocent. Manifestum certe mihi uidetur ex Galeni sententia, licet non omnia quæ urinas mouent, menstruas quoque purgationes moueant, multa tamen esse quæ utrunque faciant, inter quæ asarum & apium connumerari à Galeno euidentissimum est: siquidem loco per te allato, inter medicinas quæ menstruas purgationes in totum detentas prouocant, Asarum reposuit cum Sauina uidelicet, Meo, Iride, Calaminthe, Pulegio, Dictamno, Costo, Casia, Amomo, Cinnamomo. Apium uero idem posse, scripsit idem Galenus lib. 8. de simplici medicina, in hunc modum: Apium adeò calidum est, ut urinas et menstrua moueat. Nec obstat, mea quidem sententia, id quod dicis ex Galeni sententia, esse aliquas medicinas quæ singulares sunt, ex hoc nomine, quod uidelicet ita prouocant urinam, ut non menstrua, & lac: & quod sunt calidæ & siccæ, quum ea quæ prouocant menstrua, sint calida & humida. Non enim ita dixisse uidetur Galenus, sed hoc modo: Quæcunq; calefaciunt & exiccant moderatè, ad lactis generationem sunt utilia: quæ uero plus calefaciunt, nõ tamen uehementer exiccant, mensium lationibus sunt idonea: urinas autem & ambo hæc prouocant: & præter hæc nihil minus quæcunq; calefaciunt et exiccant, quæ propterea eximie uretica uocantur, nõ quia sola urinam moueant, sed quod solam absq; mensibus & lacte. Non igitur negat Galenus medicinas menstrua prouocantes, esse uel actu uel potentia siccas, sed non adeò siccas esse ut illas, quæ per excessum

An diuretica omnia menstrua prouocent.

Menstrua prouocantia.

Apium.

Lac generantia.

Sauina.

quendam ureticæ nominantur: alioquin sibi ipse manifeste repugnaret, quum & Costum, & Casiam, & Cinnamomũ prouocare menstrua dixerit, quæ potẽtia sicca sunt, & non nisi actu quoq; sicca ex orientalibus locis ad nos afferuntur. Neq; hoc Galeni dictum de ureticis ita aduuum resecandum est, ut credamus nõ posse inueniri medicinam, quæ simul & uehementer exiccet, & menses prouocet: quum ipsemet lib. 6. Sauinam inter fortiter exiccantia connumeret: quam tamen in educendis mensibus nulli medicinæ postponit, adeoq; ureticam facit, ut sanguinem per urinam educat: nam ad menstrua prouocanda non tantum uehementia siccitatis obest, quantum tenuitas partium prodest: quæ etiam facit ut Casia in tertio ordine sicca, et Cinnamomũ, (cui parem nihil æque, hoc est, in tertio saltem calidum, exiccandi uim habet) menstrua uehementer educant. Si quid igitur est quod urinam solum mouere posit & non menstrua, calidum id esse oportet, & uehementer siccum, nec tenuium partium. Asarum autem & Apium non esse inter hæc enumeranda, uerba ipsa Galeni apertissime monstrant, utrunq; (ut suprà ostensum est) inter prouocantia menses reponentis. Vnde cogimur dicere, non propterea hæc in casu nostro esse uerenda, quod menstrua prouocent: siquidem maius ex his iuuamentũ consequemur in eo quod urinas mouent, quàm sit nocumentum quod ex prouocatione illa consequi possumus, quod certe uel nullum est, uel ualde exiguum: quoniam malæ illæ humiditates in utero & toto corpore retentæ (ut præter rationem experientia quoq; ipsa docet) magna ferunt nocumenta. Doctrinã igitur Galeni sequentes, primo materias peccãtes proprio medicamine purgabimus, quod aquosos humores per uentrem educat: deinde Asari & Apij decoctum dabimus, quod humiditates ipsas ad uterũ fluentes ad ureticas uenas traducens per urinã purgabit: & si quæ erunt in utero congregatæ, uel adhuc ad eum fluxerint, leniter per os ipsum uteri emundabit: deinde rursus per inferiorem uentrem purgantes simul & uacuabimus, & diuertemus: postea frictionibus & unctione eadem perficiemus: demumq; ad adstringentia, nisi per hæc finem optatũ fuerimus consequuti, pergemus: ita enim procedit Paulus, & enumeratis multis adstringere ualentibus, subdit, & quæ in utero sanguinem manante dicta sunt, quæ nõ sunt multum fortia. Huic autem procedendi modo Auicenna quoq; consentire uidetur cap. 23. cui titulum facit, De cursu matricis: quod quidem caput, capiti Pauli superius adducto correspondet, adiectis tantummodo pauculis, quæ ad fluxum seminis spectant. In hoc tamen à Paulo differt, quod per iniecta uterum emundat & adstringit, non per epota, quod alio capite, hoc est, quarto, effecerat, cuius titulus esse debet huiusmodi, De cura fluxus sanguinis: et in fine eius, de cura patientis fluxum ex aquositate sanguinis. Incipit autem hanc curam his uerbis:

» Et reiteremus distinctionem curæ fluxus sanguinis facti propter tenuitatem et aquo
» sitatem eius. Dixit autem, reiteremus, quoniam suprà eodem capite dixerat de eo his
» uerbis: Et si causa eius fuerit aquositas, et prouocatio eius, scilicet per urinam, & re
» tractio eius, ad cutem supple, erit eius curatio, & detur in potu de gummi Arabico,
» & Tragacantho, facta uidelicet diuersione & uacuatione per urinam & sudorem.

Quam curam ueluti concisius positam, rursus repetit in ea parte, Dico ergo: interpositoq; uno remedio ad ulcera, ponit curam aliquorum una & eadem uia procedentiũ in

cuiusq;

cuiusq; fluxus muliebris curatione, siue ab aquositate, siue ab alia proueniret causa: quæ cura constabat ex prouocatione, adstrictione, confortatione per uices facta: cuius ipse iudicium faciens in fine capitis eam in plerisq; laudat: fieri tamen ait quandoq; fluxum sanguinis ex alijs causis, nō ex tenuitate & aquositate, quæ cogunt uti à pure stypticis puris. Distinctiorem autem doctrinam nobis reliquisset Auicenna, si, quemadmodum Paulus facit, seruasset penitus distincta capita de superflua menstruorū purgatione, & de cursu seu fluxu uteri, quæ ita differunt secundum Paulum, ut in illo de superfluente menstruo, hoc est, singulo quoq; mense facta sanguinis uacuatione: in hoc de assiduo uel sanguinis, uel alterius huiusmodi humiditatis fluxu agatur. Hæc sunt quæ mihi, alioqui podagra afflicto, & nuncij celeritate, ne dicam importunitate penè oppresso, ex tēpore occurrerūt: ut uenia dignū uideri debeat, si quid peccatū est.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM
MEDICINALIVM LIBER DVODECIMVS.

EPIST. I. Ioannes Manardus Ferrariensis medicus, Vincentio Caprili medico, de cochleari, & acetabulo.

VVM apud Cælium, uirum sicuti doctrina, ita liberalitate atq; omni uirtutū genere nemini secundum, fortè epularemur, interq; alia mensæ instrumenta, argentea cochlearia apponerentur: tu ne asymbolus penitus in cōuiuio uidereris, in quo præter epulas, quas Cælius ipse semper lautissimas conuiuis præbet, solet quisq; conuiuarū selectum aliquid in literis proponere, quæstionem nobis in cochlearis mensura mouisti, parem oxybapho eius faciens capacitatem. Quod cum Cælius minime probaret, atq; ego minimo minus, tu expletis epulis & plerisq; alijs disputationibus inter conuiuas agitatis, demumq; allato Pierij Valeriani, cuius honorandi gratia conueneramus, de mysterijs antiquis libro, magnaq; cum uoluptate & laude multis eius capitibus à nobis auscultatis, quasi concoquere eruilium quam cum cochleari hauseras, non posses, domum reuersus, tumultuariam epistolam ad Cælium adornasti, in qua tuam de cochleari sententiam conaris adstruere: melius certe horas illas collocaturus, si quæ ultro citròque in utiliore argumento dicta fuerāt, annotasses. Sed fit nescio quomodo, ut errare quisq; malit, nouumq; errorem antiquo addere, quàm deprehensus monitusq; resipiscere, & alijs rectius sentientibus cedere. In hac epistola post proœmium, primo ex Plinij autoritate acetabuli mensuram, quod idem oxybapho est, heminæ quartam partem capere ais, hoc est, drachmas 15. Addis præterea, acetabulum idem esse Latinis, quod Græcis est cotyledon, multasq; ac diuersas significationes habere. Cotylam quoq; in Græcorū conuiuijs mensurā fuisse, cuius apud religiosos quosdam adhuc extent uestigia: Romanos uero ea usos ad intinctus, et ab aceto uocasse acetabulum: cuius forma esset parua, rotunda, sensim in cōcauitatem desinens, ut in cochlearis figura cernitur. Ab hac figura herbam quandam uocatam, quia folia habet acetabuli figura: & acetabula in pisce polypo, et apud Galenum uteri cotyledones, partes esse cōcauas, in quibus fœtus hæret, & ossium cauitates. Addis præterea, id

Pierij Valeriani liber de mysterijs antiquis.

Cotyledones.

quod potissimum urgere ais, modo medicinarũ, quod Thymelæa datur pondere acetabuli, similiter & Thlaspi, item Epithymum & Tithymallus, quod nõ fieret si magna mensura esset acetabulum. Hæc sunt (ni fallor) tuæ disputationis capita. In quibus quantũ à scopo cadas, nemo nõ uidet, qui uel primũ pedem in primis disciplinis promouerit. Problema disputandũ erat, an cochlear & acetabulum essent idem. Cuius problematis partem affirmatiuam adserere nemo potest, nisi ostendat utroq; nomine eandem rem significari. Quum enim, Aristotele teste, Idem tribus præcipue modis dicatur, genere scilicet, specie & numero, nec de primis duobus modis esset disputatio: nullus enim negabat & utraq; esse uascula, & in usum mensarum uenire: sed de tertio tantum, an scilicet idem numero, erat controuersia. Eadem autem numero sunt (ait idem Aristoteles) quorum nomina quidem plura, res uero significata eadem. Tuum igitur erat probare, per acetabuli & cochlearis nomina eandem mensuram significari: quod non facis: sed cochleari in totum deposito, acetabulum tantum amplecteris, atq; ita pro arbitrio uersas, ut inter acetabula cotylam quoq; reponas. Quod certe apte nunquam fiet, nisi pluribus acetabulis obruatur: quadruplo enim maius uas est q̃ acetabulum cotyla, iuxta bonos autores, quum sit eadem cum hemina. Oportuit autem te, sepositis aliquando cotyla & acetabulo, cochleari manum admouere, nobisq; ostendere eius capacitatem esse cum acetabulo parem: quod quum tota epistola non facias, frustra te in acetabulo et cotyla laborasse aperte ostendis: Hermolai enim autoritas, licet uiri nostro seculo doctissimi, nõ tanti momenti est, ut Galeno, Paulo, Plinio, Africano, Prisciano, uel Remnio, alijsq; antiquioribus, qui diuersa ea uascula putauerũt, anteponenda sit. Alioqui neq; corollariũ, imò neq; ipse sub eius nomine uulgatus Dioscorides, doctrinamq; & grauitatem Hermolai mihi ubiq; redolent. Nam ut alia nunc mittam, quis tantam hallucinationem in Hermolao alioqui oculatissimo admittat, ut cochleare ab acetabulo discernere non ualuerit? præsertim quum aliquando Plinium sequutus, cochleare ligulam interpretatus sit, sicuti capite de Pytiusa. Sed Hermolai autoritate in præsentia omissa, ad ea quæ tu urgere potissimũ dicis, conuertamur: quæ tamen tantum absunt ut urgeant, ut nec rem quidem uel de longinquo attingant, sed maximo ab ea absint interuallo. Nihil enim aliud probant, etiã si quicquid petunt, concedatur, quàm acetabuli mensuram nõ esse magnã. Sed quæso mi Vincenti, nónne in Aristotele puer legisti, magnum & paruum de numero eorum esse quæ ad aliquid referuntur? milijq; granum, quanquam reliquorũ cerealium comparatione paruum dicatur, alteri tamen sui generis grano collatum, magnum dici posse? Atq; è contrario, mõtem paruum dici, qui sit myriade modiorum maximi milij longe maior? Dicimus igitur, acetabulum, modio, sextario, medimno, cado, & ipsi quoque cotylæ, alijsq; maioribus mensuris comparatum, paruum & esse & dici. Cochleari uero quantumuis magno, maius longe, sexcupla scilicet & decima proportione. Est enim acetabulum, etiam temet ex Plinij autoritate teste, quarta pars heminæ, quæ secundum omnes autores idem est cum cotyla: quare fit ut cotyla una quatuor supra sexaginta contineat magna cochlearia. Vide igitur in quem labyrinthum te Marcellus coniecerit, à quo ferè ad uerbum bonam tuæ epistolæ partem excripsisti. A quo errore nec ipse immunis est, si id quod tu, de acetabulo

Idem tribus modis dici.

Eadem numero.

Cotyla.

Hemina.

Magnũ et paruũ dici ad aliquid.

Acetabulum.

tabulo

tabulo sensit & cotyla. Quod ego tamen credere non ausim, de homine tantæ lectionis „ & eruditionis: nec eius uerba hoc aperte monstrant, quæ sunt: Cotyledon facta est à „ cotyla, Græcorũ in poculis & cõuiuio uni mensura & uasculo. Et paulò infra: Quo- „ ties autem seruata eiusdem uasculi forma in alium transferebatur usum, oxybaphum uocabatur. Quæ Marcelli uerba ad formam figurámue potius spectare, quàm ad capedinem uidentur: sicuti prima uerba ad uocis potius deriuationem, quàm eiusdem rei significatum pertinere. Quemadmodum & id quod de poculis fictilibus, quibus in paupertate & cœnobijs (ut ipse ait) utuntur. Si enim uascula fictilia quibus in cœnobijs utuntur, antiquis cotylis essent ambitu & continentia æqualia, sicut iuuenibus & robustis fortè commoda, ita senibus & tremulis ualde essent incõmoda, ut quæ utraq; etiam manu, ut mos est isti hominum generi pocula amplecti, uix possent labris admouere. Sed siue magna sit, siue exigua acetabuli mensura, non potest certe minor esse quàm drachmarum quindecim, si Plinio standum est, quem tuis copijs ueluti ducem præmisisti. Si igitur Thymelæa (ut dicis) est de maxime soluentibus uentrem, quis audeat ex ea, quocunq; nomine, acetabuli uel cochlearis uocetur, quindecim drachmas semel dare? Dicere igitur oportet, uel locum illum in Dioscoride deprauatum esse, uel folia Thymelææ, quæ Cneorum usq; ad Theophrasti tempora uocabantur, non esse inter fortissima purgatoria numeranda. Ego primæ parti potius accesserim, ut qui norim Mezereon nunc uocatum, corrupta scilicet uoce à Cneoro, adeò uehemen ter purgare, ut nedum acetabulum, quod iuxta omnes bonos autores cyathum unum semis capit, hoc est, heminæ quartam partem, sed uix cochleare paruum, id est, triobolum, quod minimum est omnium mensurarum, forti uiro audeam exhibere. Locum igitur deprauatum omnino puto, quod etiam ductus ipse uerborũ ostendit, orationisq; interruptus ordo: primo enim plurali numero, folia nominat, ubi docet, ἀφαιρεῖν ἐν αὐτοῖς ἴνας. deinde singulari, καθαίρει δέ. & paulò post, ἄγειν, & ποιεῖ, & μιχθέν. deinde redit ad plurale, λεῖα, ἀναληφθέντα. Auget autẽ causam huius suspicionis, monstratq; quodam pacto uiam intelligendi hunc locum, ultimo æditus Dioscoridis codex, in quo legitur, αὐτὸ πλασσόμενον ὅσον ὀξυβάφου πλῆθος. quasi uelit Diosc. non bibi acetabuli mensura, sed emplastri modo apponi: in quem modum nec maior etiam acetabulo quantitas uerenda. Et hæc quidem de Thymelæa, licet præter rem, non tamen ab re dicta sint. Thlaspi & Epithymum nihil moror, in illo enim Galenũ, cui refragari nemo audet, in hoc Mesuen, cui multi credunt, habeo suffragantes. Horum posterior uiginti drachmas eius præbet: alioqui experientia ipsa docet, Epithymum nõ esse inter uehementia medicamina recensendum. Argumentũ uero quo probas acetabulum uideri quatuor drachmis minus, optime refellit Cælius, in literaria palæstra athleta inuictus. Maior difficultas est in Tithymallo, si tamen ea uera sunt, quæ tu de eo ex Dioscoridis sententia scripsisti. Equidem quũ omnia quæ ille de septem Tithymalli generibus scripsit, diligenter perlegerim, de nullo legi, quod folia eius acetabuli integri mensura præberet: sed de primo tantum uocato Characia, quod dimidiati. Excerpta autem, ut puto, à te ea uerba sunt ex capite de Peplo, de quo minime mirum dari acetabulum, quum & obsonijs ad aluum molliendam, teste Plinio, inspergatur, quod

Mezereon.

Dioscor locus deprauatus.

Epithymum.

certo indicio eſt nõ eſſe ualde medicatum. Videmus etiam ruſticos, oleris modo ſupra duo acetabula folia Anabuli, & utriuſq; Sambuci eſitare, atq; ὀρθοστάδην, ut Hippocratis & Galeni uerbo utar, nec propter hoc à conſuetis negocijs laboribusq; ceſſare. Ecce igitur, ut quæ tu maxime urgere putabas, nullo ferè negocio cecidere. Supereſt, ſi cauillatoris notam, quã nobis uelle inurere in calce tuæ epiſtolæ uideris, delere uoluero, ut ſcilicet melioribus quàm tui fuerint, teſtibus probem, oxybaphum acetabulumúe maius eſſe cochleari: quæ certe res adeò in propatulo eſt, ut pudeat in ea tempus conterere. Utar autem, quia cum medico ago, medicorũ tantum teſtimonio. Verũ quia intelligi non poteſt, an oxybaphum apud antiquos medicos idem ſit cochleari, niſi utriuſq; menſura rectè à nobis inueſtigetur: ideo utrunque medicorum teſtimonio metiri conabor. Oxybaphum tuipſe definiſti eſſe drachmarum quindecim. Si ergo probauero tantæ capacitatis non eſſe cochleare, teipſo opinor iudice uictoria à nobis ſtabit, etiam me non monſtrante certam cochlearis menſuram. Incipiens igitur à Dioſcoride ceu antiquiore, oſtendam ex eius dictis, cochleare non poſſe drachmas quindecim capere.

Aloës doſis. *Primus locus ſit cap. de Aloë, ubi dicit cochlearia duo ſoluere uentrem, & ſtomachum purgare. Inſanior autem ſit Oreſte, qui triginta drachmas aloës, uel elephanto ad ciendam aluum dederit. Hoc argumento aperte monſtratur, cochleare nõ eſſe oxybaphi capacitate. Sed audi aliud, quo eius minimã menſuram agnoſcas. Paulò poſt ea uerba addit idem Dioſcorides, drachmas tres aloës perfectè purgare. Ex his manifeſte colligitur, drachmas tres plus eſſe quàm duo cochlearia: duo ſiquidem cochlearia ſoluunt uentrem, & ſtomachum tantũ purgant: drachmæ tres perfectè purgant. Sequitur igitur ut cochleare minus capiat apud Dioſcoridem quàm ſeſquidrachmam. Sed audi & Plinium de eadem aloë loquentem libro 27. cap. quarto:* „ *Datur, inquit, ad ſtomachi diſſolutionem in duobus cyathis aquæ tepidæ uel frigidæ, co-* „ *chlearis menſura, bis terúe in die ex interuallis, ut res exigit. Purgationis etiam cau-* „ *ſa plurimum tribus drachmis.*

Cochlearis capacitas *Ex his Plinij uerbis ſequitur, quod cochlearis capacitas minor ſit quàm integræ drachmæ: quando tria cochlearia non tantũ poſſunt apud eum, quantum tres drachmæ. Idem alio teſtimonio Dioſcoridis probatur capite de Pityuſa, purgationis gratia dantis foliorũ tres drachmas, radicis duas, ſeminis unã, ſucci uero cochlearium. Succum enim eſſe in hiſce plantis potentiorem ſemine, docet in lib. de ſimplicibus medicamentis Galenus. Notum quoque & illud eſt, quod quanto res potentior, tanto eius exhibenda portio minor. Quod ſi datur ſeminis drachma, & ſucci cochleare, ſequitur plus eſſe drachmam quàm cochleare. Scillæ quoque aſſæ, octuplo ſalis commixtæ, dat idem Dioſcorides duo cochlearia ad aluum emolliendam. Sed per Deum rogo, quiſnam fuerit, uel Dacus uel Geta, qui eius miſcellæ triginta drachmas poſſit eſitare? aut eius quæ ſalis ſex cyathos, & ſcammonij drachmas uiginti recipit, deuorare drachmas quinque ſupra quadraginta? quum tamen perfectam deſideranti purgationem, tria eius cochlearia dari Dioſcor. præcipiat. Sed præterea quis adeò temerarius ſit medicus, qui ſtruthij, id eſt, radiculæ, in quarto ordine calidæ, drachmas quindecim audeat exhibere, cuius tamẽ idem Dioſcorides præbet cochleare? Liquet igitur apud Dioſcor. exiguam eſſe cochlearis capacitatem,*

uixq;

uixq; conferendam, nedum æquandam acetabulo. Idem ostendamus Galeni testimonio. Is libro 11. de simplicibus medicamentis, dari iubet castorei cochleare: quod neutiquam faceret, nisi exiguã et ipse putasset eius capacitatem. Libro uero 7. curatiuæ methodi, ubi mediocriter cupimus euacuare, hieræ duo parua exhibet cochlearia: quando ad summum & plurimum, duo magna: minimam dosin esse dicens paruum cochleare. Quæ palàm ostendunt, & duplicem esse cochlearis mensuram, & utranque acetabuli comparatione exiguam, præsertim quum acetabulum maius putauerit quàm Plinius. Siquidem libro 6. de medicinis compositis secundum genera, quum tres cotylas distinguat, unam scilicet nouem, aliam 16. & tertiam 12. unciarum (quam heminam Italicam uocat libro 4. de tuenda ualetudine) nullum acetabulum minus facere potest quàm uiginti drachmarum, si (ut omnes affirmant) acetabula quatuor heminam uel cotylam complent. Sed age aliorum quoq; testimonio medicorum, certam utriusque inuestigemus capacitatem. Est apud me antiquus codex Lazari, re & cognomine Bonamici, & utraque lingua eruditissimi, in quo multa habentur ad medicinam pertinentia, atq; inter reliqua medicinalis Dioscoridis materia, cui adnectitur cõmentariolum sub eiusdem Dioscoridis nomine, de mensuris & ponderibus inscriptum. In hoc ita de „ oxybapho scribitur: Oxybaphum, quod est quarta pars cotylæ, capit uncias binas se„ mis. De cochleario uero hoc modo: Cochlearium grammata habet tria. Gramma au„ tem, ipsomet teste, ualet obolos duos: oboliq; sex apud omnes autores drachmam faciũt. Quare iuxta hunc scriptorem cochlearium continebit drachmam unam, quæ erit uigesima pars oxybaphi, & octuagesima cotylæ, quod de magno cochleari intelligere oportet. Apud Paulum uero Æginetam ita legimus: Oxybaphum habet cyathum unum semis: cyathus chemas paruas, seu mystra parua duo. Mystrum autem hoc paruum, licet Paulus non definiat, est unius unciæ. Quare secũdum Paulum oxybaphum continebit uncias tres: & hæc quidem est communis sententia: sicuti & quod cotyla capiat libram integram, & paruum cochleare tres obolos, magnum sex. Vides igitur mi Vincenti, quàm malo fundo innixa fuerit tua de cochleari & acetabulo præpropera sententia, quàmue nostra solida & bene fulta. Nolim tamen te quasi absterritum, terga omnino uel manus dare, sed à prælio quidem te optarim, non tamen à bello semel nobiscum inito, cessare, quin potius redintegrata acie nos in alio campo minus paratos aggredi. Ex mutuo enim hoc congressu ueritas plerunque eruitur. Vale.

Cotylæ species tres. — Oxybaphum. — Cyathus. — Mystrum.

Ex ædibus nostris, XV. Calend. Quintiles.

EPIST. II. ad Hieronymum Auegnam Vitilianeñ. medicum insignem, stranguria & dysuria uexatum.

Vum inter seniorum affectus, ab Hippocrate ultimo aphorismo libri tertij recitatos, urinæ stillicidia, difficultatesq; numerantur, quas strangurias & dysurias Græci, & ferè nostri seculi medici uocant: nemo miretur, si tu quoque (qui, ni fallor, iam sexagesimũ annum exegisti, post uigilias, labores, & curas, quas necesse est eum perpeti qui medicinam exercet, præsertim in eo loco, ubi non adest alius qui fesso tot laboribus manum subdat) in hos casus incidisti. Sed illud po

Stranguria. — Dysuria.

tius admiratione dignum, quod statis determinatisq; circuitibus, hoc est, 15. quoq; die hisce affectibus tribus quinqueue ad summum diebus sequentibus affligaris, reliquo tempore tali molestia careas. Huius typi circuitusq; causam quũ à me coràm peteres, ad Galenũ statim confugi, qui 2. lib. de differ. febrium, causas huiuscemodi circuituũ, tum in membrum mittens, tum in id quod recipit, transfundit. Ita enim natura institutũ esse, ut quæcunq; particula robustior est propria quadam ui, id à quo læditur ad debiliorem transmittat, nec cesset ista transmissio, donec ad imbecillissimam uentum sit. Fit enim in corporis particulis idem quod in ea mala republica, quam Aristoteles uocat ὀλιγοκρατίαν, in qua qui plus possunt, minus potentes opprimunt, & hi rursus alios, donec ad infimam plebeculam peruentum sit, quæ adeò omni potestate destituta est, ut eam necesse sit opprimi tantum, & neminem opprimere. Ad eundem modum membra quæ principem locum in corpore tenent, quicquid in eis redundat, ad ea transmittunt, quæ minoris dignitatis sunt, & hæc rursus ad alia, donec uel extra corpus pellatur, uel in aliquam ignobilissimam partem decumbat. Fit autem hoc præsertim, quando præter id quod particula minus nobilitatis habet, est etiam ad suscipienda excre-

Vesicæ munus.

menta deputata: ex quorum numero una est uesica, ad serosum humorem suscipiendum, atq; ad exteriora demittendum fabricata: cui serosæ humiditati, si quid uel totius corporis, uel iecoris, uel renum uitio maligni miscetur, id simul cum urina recipi ab ea necesse est. Quod ubi paulatim congestum ad molem uenit, quæ operationem uesicæ in excernenda urina impedire possit, tunc stranguria dysuriaúe fit, & pro qualitate eius morsus ardorúe quispiã in urinæ exitu excitatur: quæ symptomata tantisper durant, donec materia illa tota exierit. Facit etiã ad huiuscemodi malæ rei in uesica aggregationem, uesicæ ipsius præternaturalis quædã imbecillitas, paulatim ex talium rerum receptione acquisita. Facit & dolor calorq; loci, ita ut hæc sese mutuò augeant, materia quidem calorẽ mordentemq; dolorem, atq; hi rursus materiam: fitq; demum ex his omnibus, ut ipsa quoq; uesica ob imbecillitatem, proprium alimentum non probè transmittet, atq; hoc pacto ipsa quoq; sibimet perniciem afferat, concurrente etiamnum quadam dispositione in ea permanente, non absimili qualitati quæ in his uasculis remanet in quibus opsonia elixantur. Hæc igitur sunt, ni fallor, causæ, quamobrem per uices circuitusq; affligaris.

Periodica afflictio.

Quænam uero sit nocua illa res, quæ ita per uices aggregatur, incertum esse uidetur: possunt enim arenulæ, possunt lapilli, potest humor aliquis, & hic quidem uel biliosus uel salsuginosus, ardorem excitare, atq; uel per se & absq; medio, uel ulcusculo mediante. Nullius autem horum adsunt indicia præterquam arenularum & pituitosi cuiusdam humoris, quæ ambo remittente se ardore exire consueuerunt: quare procul dubio ab his facta ea symptomata uidentur, quibus exeuntibus quiescunt. Sed quoniam excellens quidam medicus, quo cum nobis fuit circa casus hosce tuos disputatio, suspicabatur uehementer à calculo hæc fieri, nec tu ab eius sententia multum abhorrere uisus es, ideo operæprecium me facturum putaui, si hanc sententiam pro uiribus eliminarem, præsertim quum non exigui sit momenti ad curatiuas intentiones inuestigandas. Sed quoniam argumentum, quo ex tempore usus sum, maturius etiam

rem

rem consideranti uisum est efficacissimũ, ab eo exordiũ etiam nunc faciam. Dicebam enim, si symptomata hæc per uices à calculo fiunt, uel calculus in uesica semper adest, uel à renibus ad eam transmittitur. Si primũ, nulla ratio assignari poterit, quare per certa & signata interualla affligat. Fieri quidem fortè posset, ut non semper eodem modo infestaret, sed magis minusúe, secundum quod uel in caua parte, uel prope ceruicẽ inueniretur. Verum si hoc esset, nõ uideo quomodo certum tempus seruari ualeret, per quod symptomata illa reuerterentur. Facile præterea esset quoties in ceruice inueniretur, uel excussione, quam Galenus præcepit, uel aliquo alio ingenio à ceruice ad concauitatem eum repellere, quo expulso symptomata uel in totum, uel magna ex parte cessarent: cum tamen tu utrunq; expertus, neq; ob excussionem cruribus leuatis factam, neque ex catheteris in meatum uirgæ impositi repulsione, ullam te inuenisse requiem testatus sis. Nequaquam igitur putandum, uicissitudinariam hanc certo tempore dysuriæ stranguriæúe reuersionẽ, ex calculo in uesica semper residente fieri posse. Sed nec à calculo à renibus ad uesicam transmisso hæc fieri, euentus ipse testatur: si enim ita esset, oporteret semper ante cessationem pausamúe symptomatũ, lapillum exire: alioqui reuerteremur ad id quod iam destruximus, hoc est, ad calculum in uesica permanentem, qui, ut ostendimus, tametsi ualeat modo plus modo minus offendere, statis tamen & certis temporibus id facere non potest. Ex his euidenter concluditur, uel non esse in uesica calculum, uel etiam si adsit, inueniri aliam causam oportere, quæ uel sola, uel simul cum eo circularis illius molestiæ sit causa. Verum ut ingenue fatear quod sentio, quo tempore apud nos fuisti, calculi in uesica indicia certa non apparuerunt. Neq; enim urina fuit aquæ similis, cum sabuloso sedimento, incoctáue aut subalbida, nec sanguinis mictus, nec pudendi assiduus adfuit uel pruritus uel dolor, neq; ipsum ultra modum uel laxum, uel intentũ, nec perpetua mingendi uoluntas, aut stranguria, nisi quandiu durauit accessio: qua denique per exitum crassiorum quorundam humorum & sabuli finita, nullum præterea indicium calculi remansit, sed matellam lotio unica mictione absque molestia implebas, & quocunque placebat uel eques uel pedes absque ulla læsione accedebas. Rebus igitur in futurum eodem modo cedentibus, præseruationis potius quàm curationis gratia (nullus enim morbus remansit, qui curationem desideraret, seruato semper congruo uictu, ante tempus alterius accessionis) utendum hac potione: Rhei barbarici tenuissimus puluis, in decocto polypodij, glycyrrhizæ, & adianti bibendus: sit autem rhei integra drachma, polypodij uncia, utriusque reliquorum drachmæ duæ. Bibita semel tertio aut quarto ante accessionem die hac potione, dempto rheo, singulo quoq; die eadem iteretur potio, ex qua si fortè aluus nõ leniretur, adiuuanda erit per mollis clysmatis iniectionem, quæ nec accessione superueniente dimittetur. Sed si immodicus fortè adesset in mingendo morsus & ueluti ardor, addendus potioni succus seminum cucumeris & albi papaueris: & si his mitigatus non fuerit, ad cremorem corticũ ueniendum. Roborandum præterea semper iecur cum intybi succo, cui absinthij pars quarta, & aceti rosacei octaua sit adiecta: renumq; regio ad pudendum usq;, solani succo cum rosacea aqua fouenda. Adderẽ alia multa, nisi me moraretur uetus adagium, Noctuas Athenas. His igitur cõtentus esto: quæ nec

Catheter. χειρουργικὸν instrumentũ chirurgicum quo urina elicitur.

Calculi in uesicã incũbentis notæ.

Ad humores crassos in uesica residens.

addidissem, nisi me identidem & ipse rogasses ut hoc agerem, & post tuum à nobis discessum adolescens ille ciuis tuus, qui hic studij gratia moram trahit, me frequenter tuo nomine solicitasset.

EPIST. III. Ioan. Manard. Petro Carnicer uiro eminentissimo, Bononiensisq; Academiæ, ac Hispani Collegij Rectori digniss. De Aloë, quod nō aperiat uenarum oscula.

Visse in symposio illo uestro, qui pro Mesue aduersus me starent, minime miror. Non facile enim quisq; dogma deserit in quo consenuit. Sed illud potius admiratione dignum uisum est, quod tales & tot uiri, primas in Academia uestra tenentes, nō euidentiores pro suo & Mesues dogmate, quàm quas scribis, attulerint probationes. Quum enim medicina, sicuti & quælibet alia ars, duobus ueluti cruribus innitatur, experimento uidelicet & rationi, uel altero uel utroque, decens erat, id quod dicebant euidenter adstruere. At nec certo experimento, nec probabili satis ratione suam opinionē, ni ego fallor, roborarūt. Quod ad experimentū enim attinet, ut non negamus epota aloë quibusdam uenarū ani ora reserari, ita Galeni clypeo muniti, nō aloës maleficio, propriáue ui, id fieri defendimus, sed eorum quæ excernuntur acritudine. In hanc enim, non in pharmaci uim, id ipse refert 6. libro aphoris. 47. de homine loquens atra bile uexato, cui ex acrium humorū purgatione bis in anno ipsius iussu data, ani uenæ aperiebantur. Alioqui nec uerisimile est eum aloë usum in expurganda hominis illius atra bile, sed uel epithymo, uel elleboro nigro, uel alio medicamine nigri humoris purgatorio: inter quæ nec Mesuas ipse aloën numerauit. Quare non est ut in aloën Galeni experimentum referatur. Noui etiam ego uirum qui ex potu rhei barbarici, quo frequenter utitur, idem se pati affirmat, quod alij dicunt ex aloë: quum tamē nemo adhuc, quod norim, tale rheo barbarico adscripserit maleficium. Nec desunt qui scripserint, à polypodio sanguinem per urinam elici: simili & ipsi, ut arbitror, argumento decepti, quod scilicet epoto polypodio symptoma illud nōnullis acciderit. Non in aloën igitur magis hoc referendum, quàm in alia purgantia. Sed dicet fortè, uel senex ille, uel alius eiusdem sectæ: Si ea uis non magis aloë adest quàm alijs medicamentis acres humores purgantibus, unde factum est, ut cōmunis sententia, non solum medicorū, sed & aliorū hominū aloë utentium sit, quod ipsa potius, quàm alia medicamenta, sedis uenas aperiat? Dicam, non alia ex causa in hominū mentes hoc dogma irrepsisse, nisi quod crebrius aloë utuntur, quàm alio quouis purgatorio medicamento. Ferè enim quicunq; sani uel leniendæ alui, uel uentriculi expurgandi gratia aliquo medicamēto utūtur, ad aloën, uel ad catapotia ex ea confecta, confugiūt. Quare factum est, ut quod ab excrementis ab aloë motis fit, id proprio uitio & per se ab ea fieri putetur. Confirmauit eorum credulitatem medicorum opinio, qui Arabas medicos instar oraculi uenerantes, quicquid apud eos legebant, absq; alio examine, & ipsi suscipiebant, & alijs persuadebant. Primus autem inter Arabes qui hoc scripserit (quod quidem me legisse meminerim) fuit Serapion: cui quantum fidei tribuendum sit, legenti eius aggregationes, & cum his quos affert autorib. cōferenti, facile patére potest: uix enim caput inuenias, quod sit ab erroribus immune. In hac uero ipsa re quan-

Mesue lapsus in Aloë.

Rheo barbarico epoto quibusdam ani uenas referari

Polypodij potione quibusdā sanguinem per urinam elici.

re quantum ei credendum sit, uel ex hoc cognosci potest, quod Pauli sententia id scribit, qui nec per somnium quidem quandoq; talem rem cogitauit. Nihil igitur experientia contra nos facit, nec Arabum, qui Serapionem unus post alium sequuntur, autoritas. Iam rationes examinemus. Nullam certe uideo eos pro suo dogmate rationem attulisse, nisi quod cit menses: hanc argumentationem innuentes, Aloë prouocat menses, ergo aperit ora uenarum. Quae certe ratio, instar rationis Melissi, in materia peccat & forma: falsum assumens, eoq; etiam dato, propositum non concludens. Nullus enim idoneus autor talem ei uim, menstrua scilicet mouendi, adscripsit. Quod si etiam hic ad experientiam prouocent, ego ad rationem prouocabo, quae docet, uterum menses non trahere: & propterea si sint multum impediti, aut omnino retenti, non nisi à ualde calidis & incidentibus medicamentis reuocari, qualia sunt sauina, nepeta, pulegium, casia, cinnamomum, atque id genus similia, quae scilicet in tertio calefacientium ordine reponuntur. Ad quem ordinem quoniam, Mesue etiam ipso teste, aloe non ascendit, ideo non est inter ea quae proprie menses mouent numeranda: sed si quando in hoc conducere fortè uisa est, id non propterea factum, quod uenas aperiret, sed quia aliquid amouit quod eorum fluxum prohibebat. Ex quo fit, ut sequela, cui tacite bonus ille senex innitebatur, non id cõcludat quod uolebat, ut uidelicet si quoquomodo in ciendis mensibus aloe ualet, idcirco ora uenarum aperiat. Haec enim à nulla medicina aperiri possunt, Galeno teste, quae non sit acris & terrestris, atque ignea quadam praedita caliditate. Carere autem aloen omni acrimonia, & gustus ipse indicat, & Galeni autoritas, & uires quas quotidie experimur, & boni autores ei adscripsêre, demonstrant. Nec est ut quispiam Iacobo de Partibus innixus, adstringendi potestatem ei duntaxat adesse dicat, dum extrorsum admouetur: dum uero intus accipitur, aperire. Nam praeter hoc quod nulla res id per se actu agit, siue intus, siue extrà adhibeatur, cuius agendi potestatem non habet: statim etiam redarguitur à Dioscoride dicente, quod pota sanguinis excreationes compescit. Quam sententiam à suo etiam Serapione poterant edíscere: sed & ab Auicenna (quicquid nugentur expositores) cap. de sputo sanguinis, inter medicinas quae apertis uenis bibuntur, aloen numerante. Taceo Plinium, testem apud eos fortè minus idoneum, qui 27. libro ait, Aloen sanguinis excreationes, si modicae sint, drachmae pondere ex aqua: si minus, ex aceto potam sanare. Cuius tamen testimoniũ quum consentiat Galeno libro 5. methodi, si uas fractum paruum fuerit, aloen laudanti, non uidetur posse à medico respui. Adstringit igitur aloe secundum bonos autores, non solum foris admota, sed & intrò assumpta: quod Iacobus negabat. Quare aliũ patronũ inueniant necesse est Mesues isti sectatores: què si fortè ob inopiam inuenire nequiuerint, fungar ego eius uice, absq; ulla spe praemij: doceboq; modum, quo si nõ uictoriam, saltem concordiam cum bonis autoribus, imò cum ipsa ueritate, possint inire. Erit hic modus (ne amplius suspensos eos teneam) si dicant, Mesuẽ nõ de quauis aloe, sed de maligna tantũ intellexisse. Vel si omnino contendant, eum etiam de bona loquutum, dicant, ab ea duntaxat sanguinem elici dum exorbitat, hoc est, plus purgat quàm deceat. Quibus dictis si reclamauerint, moneas eos rogo, ut patienter expectent, donec utrunque ex proprijs

Aloë non ciere menses.

Menstrua quibus medicamentis moueantur.

Iacobi de Partibus lapsus.

Aloën sistendo sanguini salubriter fieri.

Mesues dictis ostendam. Et ne diutius morer, grauerq́; ad seriem ipsius hic transcribendam, legant ipsi caput secundũ primi tractatus canonũ uniuersaliũ, & nisi utrunq; eorum quae dixi ibi reperierint, nihil posthac mihi credant de erroribus Arabum loquenti. Quem locũ si diligenter quoq; illi legerint, qui ipsum Mesuen reprehensioni meae capite de Centaurio, satis fecisse asseruerunt, nihil se dixisse cognoscent, praesertim si addiderint Mesue dictis, ea quae à Galeno de paruo Centaurio scribuntur li- » bro septimo de simplicibus medicamentis, quae sunt: Decoctum herbae iniiciunt non- » nulli ischiadicis, hoc est, coxendice laborantibus, ceu educens biliosa & crassa, haec e- » nim expurgat: uerum quando adeò uehementer operatum fuerit, ut sanguinolenta eua- » cuet, magis iuuabit. Educunt igitur tam aloë quàm centauriũ sanguinolenta, non quia ex propria natura uenas aperiant, sed ut quodlibet aliud facit, dum uiolentius operatur: utrunq; enim eorũ acredine & morsu penitus caret, quae adesse his oportet quae uenas aperiunt. Et quamuis Mesue indiscrete de maiore & minore Centaurio scribens, acredinẽ maioris in minus quoque uideatur transferre, non usqueadeò tamen in hoc, sicuti in aloë caecutiens fuit, ut scilicet educere sanguinẽ, aut uenas aperire dicat, nisi dum superflue purgat. Quem etiam locum nisi conniuentibus oculis senex ille, de quo prius loquuti sumus, uidisset, cognouisset utiq; distinctionẽ suam uel Iacobi de Partibus, cum Mesue non cõuenire, duplicem operationẽ Centaurio intra corpus assumpto, ordine quodam adscribente: primam adstringendi, quae ab amaritudine & stypsi fiat, qualitatibus in eo insignioribus: alteram à calore & acrimonia, quam post longam eius in corpore agitationẽ fieri dixit, nec semper, sed proprie cum eius purgatio supra modum exuperat. Si igitur neq; responsio Io. M. cap. de Cẽtaurio, nostrae reprehensioni satis facit, quod de exorbitãte tantũ loquatur: facit enim immodica illa operatio, ut nõ solum aloë & centauriũ, sed omnia etiam purgatoria, sanguinẽ euacuent: neq; Iacobi de Partibus distinctio, ponens aloẽn intra corpus assumptã semper aperire, quod nos falsum esse ex bonis autoribus demõstrauimus, perstat nostra opinio in suo robore, aloẽn per se maleficio illo uenas aperiendi carere, quod et Arabes impinxere: & siue foris admoueatur, siue intrò adigatur, adstringendi semper uim et roborandi habeat, quã à natura est cõsequuta. Haec habui quae pro aloë iam quarto scriberem, non ut inuenta mea tuerer, quae nec ipse multifacio, sed ut tibi morẽ gererẽ, cui tantum me debere sentio, quantũ nunquã potero persoluere. Vale uir magnifice, &, quod facis, eos quibus praees, à turbidis paludibus ad purissimos fontes euoca.

Centaurium qua ratione sanguinolenta educat.

Arabum error.

Alica. Zea.

De Alica & Zea nihil scripsi, quoniã nihilo plus compertũ habeo, quàm quod Hermolaus & Marcellus tradidere: nam & Galeni quoque tempore res obscura erat, & possumus nos hoc tempore absq; humanae uitae damno utranq; ignorare.

Ex Ferraria, III. Calend. Sextiles, M. D. XXX.

EPIST. IIII. ad Vincentium Caprilem, quo nomine olus à uulgo Petroselinon dictum, à bonis autoribus uocetur.

Vm medicinalem materiam, id est, simplicium medicamentorum notitiam, longo tempore obfuscatam illustrare conaris, Vincenti charissime, inter reliqua non ab re inquiris, quo nomine apud bonos autores id olus uocari putem,

putem, quod nunc passim Europa dapibus iuribusq́; necnon embammatibus miscet, & à uulgo Petroselinon dicitur. Esse enim aliam rem à uero antiquorum Petroselino, adeò in propatulo est, ut probatione nõ indigeat. Veri siquidem petroselini semen tam impense amarescit, ut quoddam eius genus Theriacæ additum, eam reddere amariorem, quàm myrrha, prasium, chamædrys, & tenue centaurium, ualeat, ut ex Galeno in libro de Antidotis colligi potest. Hoc igitur tibi sciscitanti respondi statim, ingenueq́; aperui id quod etiam alicubi scriptis mandauerã, eam scilicet herbam quæ uulgò Petroselinon dicitur, Selinon, id est, apium hortense, ab antiquis uocari. Ad quod probandum, Plinij testimonio usus sum libro uigesimo scribentis, » Ramos apij largis portionibus per iura innatare, & in condimentis peculiarem gratiam habere. » Quæ certe ita petroselino uocato conueniunt, ut nulli olerũ magis. Quam sententiam quum minime probares, aduersus eam nõ alio usus es argumento, quàm quod nullius apij inter olera, hoc est, libro secundo, meminerit Dioscorides. Nullam enim herbam esse apud Dioscoridem olus putandam, de qua in alijs libris tractauerit, quum ipse apertis uerbis in proœmio secundi libri promittat se de oleribus in eo scripturum. Quod cum à me non approbari uideres, petijsti, ut nominatim aliquod olus ostenderem, de quo alijs in libris pertractasset. Visum igitur mihi est, uel horulam non male locare, in qua pro hac ueritate ostendenda laborarem. Sed quoniã, Aristotele teste, oportet disputantes in nominibus conuenire, prius statuendum est quid oleris nomine significetur: hoc enim ignorato, cognosci non potest, an hæc uel illa res sit olus nuncupanda. Siue igitur ab alo uerbo, ut nonnulli, siue ab olla, ut Varro putat, oleris nomen deducatur, constat omnes herbas quæ uescendo sunt, esse inter olera reponendas. Olera enim, lib. 7. de hist. plant. ait Theophrastus, quæ nobis usui cibo uesunt. Percurrendus igitur Dioscoridis codex, uidendúmque an in alijs libris de aliqua herba scribat, quæ ad mensas cruda uel cocta feratur. Occurrit autem primo Scolymus, de quo ipse scripsit lib. tertio, quod in cibos recipitur: & post ipsum Eryngion, ciendæ ueneri à multis in cibum expetita: sed & Origanũ, Pulegium, Saluia, Mentha, Calamintha, Thymus, Serpyllum, Sampsuchus, Acinos, Ligusticum, Pastinaca, Caros, Anethum, quæ nullo pacto uidentur ab olerũ censu submouenda. At si hæc olerum nomine dignamur, cur Apium tam hortense, quàm Hipposelinon uocatum reijciamus? scribente de hoc Dioscoride, λαχανεύεται ὥσπερ τὸ σέλινον, quo uerbo etiã in Smyrnio & Elaphobosco utitur, nec aliud notat quàm quod Plinius dicere solet, estur ut olus: addit, quod radix uescendo est cocta & cruda, folia & caules cocti tantum manduntur. Sed non solum duo hæc Apij genera inter olera recipit Galenus libro secundo de escis, & Paulus Aegineta libro de escis, uerum & cum his Smyrnium: quod à Romanis Olusatrum uocari quum dicat idem Galenus, quis neget inter olera habitum? Possem addere his Strychnon, id est, Solanũ hortense: Myrrhin, Cirsion, hoc Buglossum, illam Cerfolium uocant: ueramq́; Buglossum, quam Boraginem: Coriandrũ, Rutam, Satureiam, aliaq́; permulta quæ simul cum Apio à Theophrasto inter olera reponuntur: de quibus tamen in alijs libris, non autem in secundo scripsit Dioscorides. Sed ueritus sum ne illud in me dicatur, λίθον ἕψεις. Vale.

Petroselinon.
Apium hortense
Olus unde sit deductum.
Scolymus.
Eryngion.
Smyrnium, olusatrum.
Strychnon, Solanum hortense.
Myrrhis, Cerfolium uulgò.
Cirsion, Buglossus uulgò.
Buglossus, Borago.

EPIST. V. ad Iacobum Pharusium Regiensem medicum, de uenæ sectione in Pleuritide, & Spodio.

On erat ut accusari, uel impudentiæ uel arrogantiæ uerereris, Iacobe dilectissime, si me, cum quo nullum antea fuerat cõmercium, in re medica interpellares: ita enim & natura ipsa, & animi propensione affectus sum, ut quoscunq; agnosco literis deditos, ipsamq; ueritatem in illis quærentes, eos summopere & diligam & amplecter: è quorum numero cum te esse, & multorum antea testimonio, & demum tuis literis cognouerim, nullus est in literaria palæstra labor, quem tui causa non sim libenter subiturus: tantum abest, ut duabus à te propositis dubitationibus grauer respondere, uel tu timere debueris ne mihi molestus esses. Accipe igitur tuorum quæsitorum, si non qualem uelles, at qualem senex, mediocris eruditionis, ualetudinarius, uarijsq; curis implicitus, præstare potest responsionem.

In Pleuritide sanguinẽ mittẽdum ex latere affecto

Secandam in pleuritide, iuxta Hippocratis & Galeni sententiam, interiorem cubiti uenam, atq; ex eodem potius, quàm è diuerso phlegmonem patientis particulæ latere, clarius est, quàm ut multis uerbis ostendi oporteat. Nam ut alia loca omittam, ,, libro quarto de uictu acutorum morborum scribuntur hæc uerba: Si dolor suprà ad ,, clauem attigerit, uel circa mammam, aut brachium, interiorem brachij uenam scindere ,, oportet, ab ea parte, quæcunq; illa fuerit, ubi est dolor. Quæ uerba enarrans Gale- ,, nus inquit: In hoc quoq; loco rursus pertractat legitimæ partis sententiam, unum ad- ,, dens, quod in illa fuerat prætermissum, quod scilicet uenæ sectio ex directo patientis lateris facienda est. Et lib. 1. de morbis, de pleuritide et peripneumonia quæ sine sputo sunt, tractans Hippocr. secandam ait uenam in manu iecorariam uel lienicam, in ea parte, quæcunq; illa sit, καθ' ὁποτέρην ἂν εἴη τὸ νόσημα, id est, in qua morbus fiat. Habenda igitur hæc pro indubitata Hippoc. & Galeni sententia. Nec est, ut tu, uel alius quispiam absterreatur, & pugnare cum Hippocratis sententia Galenum putet eo loco libri curatiui ubi de uenæ sectione docet, quamlibet inflammationem inchoantem esse reuulsione curandam, atq; ut sequi uidetur, ex altero, non ab eodem latere faciendam uenæ sectionem. Nos etenim dicimus sectionem uenæ interioris cubiti eiusdem lateris in pleuritide à reuulsionis ratione nequaquam cadere, quum ab interioribus ad exteriora sanguinem euocet: quem reuulsionis modum Galenus ipse in proprio de reuulsione commentario, apertissime docuit. Et libro quinto curatiuæ methodi, eam etiam quæ ab interioribus fit ad exteriora uacuationẽ, cum his numerans, quæ ex superioribus ad inferiora, à dextris ad sinistra, uel è contrario fiant, atque æque cum illis statuens reuulsiuam. Quamuis igitur in expositione illius aphorismi ,, quinti libri, Dolentem partem capitis posteriorem, recta uena in fronte incisa iuuat: eam cum cæteris non expresserit, nõ tamen propterea concludendum est, quod non habuerit in numero reuulsionum, quum nihil sermoni suo adiecerit, quod illam excluderet, sed potius sub generali reuulsionis descriptione eam uideatur comprehendisse, reuulsionem esse dicens, uacuationem quæ ad contraria fit. Didicimus enim ab Aristotele in Moralibus, non solum unum extremum alteri, sed etiam medium utriq; extremo esse contrarium. Si quis tamen contendat, omnem reuulsionem à Galeno sub triplici illa diuisione fuisse comprehensam: dicam, hanc de qua loquimur, uel à dextro ad sinistrum,

nistrum, si in sinistra parte fuerit inflãmatio (costæ enim sinistri lateris, brachio eiusdem lateris comparatæ ad dextram partem uergunt) uel è contrario si in dextra, facere reuulsionem: atq; ita ad secundum genus ibi recitatum, hoc est, ad eam quæ secundum latitudinem fit, esse reducendam, & inter reuulsiuas omnino computandam. Nec ab illarum ratione excidere, etiam si Hippocratis & Galeni modo sanguinem euacuet in inflammatione contentum: nõ enim inuicem pugnant reuulsio & uacuatio, ut tu sentire uideris, quum secundum Galenum libro 13. methodi curatiuæ, sectio interioris uenæ dextri cubiti, sanguinem qui ad iecur fertur, simul uacuet & auertat, & sit semper eo inflammationẽ pati incipiente facienda.

Reuulsionẽ à uacuatione nõ differre.

Nec alibi (quod meminerim) apud eum reperi, euacuantem uenæ sectionem reuulsiuæ aduersari, sed potius euacuantem locum generis obtinere, adeoq; cum sectione uenæ conuenire, ut nulla ex causa uena secetur, nisi ut sequatur, uel multa, uel exigua sanguinis euacuatio. Et propterea à Celso & alijs qui latine loqui uolunt, sanguinis missio quælibet uenæ sectio uocitatur.

Sanguinis missio, uenæ sectio.

Vacuatiua igitur est quælibet uenæ sectio, non semper tamen est reuulsiua: sed tunc à reuulsionis ratione cadit, cum uel ex ipsa patiente particula fit, uel ex ea quæ illi est ualde proxima, tunc enim non ἀντίσπασις, hoc est, reuulsio dicitur, sed παροχέτευσις, id est, ad propinqua deriuatio: utraq; tamẽ auersio dicitur à Galeno libro quinto methodi, quia scilicet ad alia loca conuertit sanguinem.

Auersio.

Primam, hoc est, reuulsionem, conuenire ait Galenus in lib. de uenæ sectione, incipientibus inflammationibus: secundã antiquis. quæ tamen non semper uenæ sectione fieri potest, quum multa membra inflammationem pati possint, in quibus nec uena est sectioni idonea, nec alia ei uel cõmunis uel proxima, quæ cõmode præcidi possit: in quo casu pro uenæ sectione, uel cucurbitulis, uel hirudinibus utemur, quod agere in pleuritide medici præcipiunt, & nos fieri uidimus, cum magna ægrotantis utilitate, præcedente tamen uenæ sectione ex cubito. At si forte uenæ sectio nõ fuerit ab initio facta, sitq;, ut tu in epistola ponis, necessariò facienda, fiet utiq;, iuxta Galeni doctrinam, ex iecoraria, & eiusdem lateris uena: sequeturq; ex ea, si obsequendo Hippocrati ad mutationem usq; coloris sanguinem fluere siuerimus, reuulsio, & sanguinis in inflammatione cõtenti uacuatio: reuulsio quidem primo, deinceps uero sanguinis inflammationem facientis euacuatio: qui effectus nõ adeò inuicem dissident, ut ab una uenæ sectione non ualeant ambo prouenire.

Reuulsionem simul cum euacuatione fieri.

Nec obstat philosophorum dictum, cui tu inniteris, quod scilicet ab uno, quatenus unum, nõ possunt uarij effectus prodire: non tantum enim duo illi, sed & doloris, tussis, difficilis spirationis ablatio, alijq; multi effectus ex una poterunt uenæ sectione promanare. Quomodo autem philosophorum illud uerbum, si uerum esse debet, intelligendum sit, non est nostrum hoc loco declarare: satis enim sit nobis nosse, quod ex uno præsidio multi possunt in medicina boni effectus sequi, ut ex causæ ablatione, morbi, & omniũ quæ ex eo sequebantur symptomatũ ablatio.

Ab uno præsidio effectus uarij.

Quando uero subdis, si eadem uenæ sectio simul uacuet & auertat, sequi, ut idem eiusdem respectu sit propinquius & distantius. Ego certe hanc sequelam non aspicio: non enim procedit nisi posito, quod suprà à nobis negatum est, scilicet quod euacuatio & auersio in eo differant, quod hæc à longinquo fit, illa ex propinquo: & hæc euacuat, illa distrahit. Suprà enim ostendi, quamlibet uenæ

sectionem esse euacuationem: auersionemq́; ueluti genus esse ad antispasin & parocheteusin. Quod si fortè dixeris, te per uacuationẽ intellexisse parocheteusin, hoc est, eam quæ ad propinqua deriuat: dicam, uenæ sectionem à cubito in pleuritide factam quocunq; tempore fiat, semper esse reuulsionem, quia semper trahit ad longinqua: & propterea non sequi, quod idem sit propinquius & remotius: quod utiq; sequeretur, si eandem uenæ in pleuritide sectionem, fateremur simul esse antispasin & parocheteusin. Quod uero obijcis de Anaxione, cui uena cubiti secta est in octaua die, in qua morbus (ut ais) nequaquam inchoans erat: & quod nõ est ex loco patiente ab Hippocrate euacuatus, faciliter tollitur ab ipsomet Galeno in eius aphorismi commentatione dicente, quod signa coctionis terminant illud principiũ quod est pars totius morbi. & alio loco eiusdem commentationis, quod crudissimus morbus est in quo nihil omnino expuitur. Quum igitur Anaxion ad undecimam usque diem nihil expuerit, sequitur, crudissimum usque ad eam diem fuisse morbum, &, ut sequens est, uenæ sectionem octaua die, in principio, quod est pars totius morbi, factam fuisse. Nec admiratione dignum est, principium pleuritidis ad tot dies posse produci, legenti apud eundem Galenum libro primo de Crisibus, perdurare principium pleuritidis, quousque pauca & cocta ægrotans cœperit expuere: quod quum Anaxioni non in undecima, sed tantum in decimaseptima contigerit, sequitur ad eam usque diem principium fuisse dilatum. Meminit autem huius sectionis uenæ Hippocrates, alioqui assuetus in eo libro tacere præsidia quibus utebatur: quoniam medici, ut scribit Galenus, eum locum enarrans, ueluti lege quadam sancitum obseruabant, ne post quartam diem uenam secarent. Putandum uero, ait idem Galenus, quod alios sectione uenæ egentes, secunda, tertia, quarta'ue die tali remedio curauerit. Cur uero tantum in hoc Anaxione distulerit, licet Galenus non dicat, fortè fuit, quia antequam delíraret, anceps erat Hippocrates, an secanda uena esset, uel purgatorium pharmacum exhibendum. Viso autem delirio in octaua, & quod grauius se habuerat in septima, cum uehementiore febris spirandi difficultate, tussis molestia, atq; præterea quod ad calefactiones nulla sequebatur doloris remissio: octaua die uenam secuit, reuulsionis gratia, non deriuationis ad loca proxima: quoniam adhuc erat morbi principium, nec aliqua præcesserat uel naturæ uel artis euacuatio: quo casu non solum in principio, sed etiam in alijs temporibus eadem uena secari congrue poterit, ubi magnus sit morbus cum uirtutis robore. Siquidem Galenus in libro de uenæ sectione, duo hæc aduertenda docuit, non dierum numerum: idque opere exercuit in iuuene qui uiginti ferè dies inflammatione oculi laborauerat, quemadmodum ipsemet testatur in eodem libro. Nec, quod tu uereris, auersionem ipse formidauit, quæ necessariò per illam sanguinis missionem sequebatur non solum ab internis ad externa, sed etiam à superioribus ad inferiora. Tantum enim abest, ut auersio repugnet (ut tu scribis) uacuationi, ut quandoque sola sufficiat ad uacuandum. Euacuatio quippe non solum per affinia (ut tuis uerbis utar) & propinqua perficitur, sed per seiuncta, etiam si absque extractione sanguis ex loco patiente ad alium locum transferatur, sicuti docet Galenus in arte medicinali, & in libro curatiuæ methodi 13. Non igitur ab initio repudianda sectio uenæ

Phlebotomiã in pleuritide semper esse reuulsiuam.

Anaxionis pleuritici curatio per Hippoc.

Aphor. part. prima.

Crudissimus morbus.

Principium morbi unde sumendũ

Canones in uenæ sectione.

uenæ eiusdem lateris (ut tu contendis) quia simul cum auersione euacuet: imò propter hoc, præ ea quæ ex aduersa parte fit, ex Galeni doctrina eligenda. Ex Galeni dico doctrina, quoniam, quemadmodum ego puto, à quibusdam ab eo præscriptis non est usqueadeò grande nephas in nostra regione quandoq; recedere. Magnus quippe Galenus fuit, homo tamen, & ideo non ubiq;, ni fallor, ab errore immunis. Eum enim in reddenda crisimorum dierum ratione, & alij ante me, & ego alio loco deuiasse demonstraui. Ignoscant igitur mihi Galeni manes, quod pro ueritatis amore facturos certe credo, si interdum aliter sentire me cognouerint: cum in maioris momenti re, hoc est, in negligendo CHRISTO *et Mose, grauius se errasse iampridem agnoscãt. Alioqui quo pacto non ignoscat nobis ab eo recedentibus, qui uolens ac libens multis in locis ab Hippocrate, quem ueluti numen quoddam colebat, sæpenumero recessit? Atq; ne singula loca percurramus, in quibus ab Hippocrate discedit, in hac ipsa de qua nunc agimus pleuritidis cura, aliter quàm Hippoc. & egit, & nobis agendum consuluit. Scribit enim Hippoc. lib. 2. de uictu morb. acut. Si sub transuerso septo fuerit dolor, nec ad clauem peruenerit, mollire aluum oportet, uel nigro elleboro, uel peplio. Gal. uero ab eius sanctione recedens, inquit: Cognoscere quidem hæc oportet, et meminisse, non semper autem uti in pleuriticis. Tantũ autem ualuerunt hæc Galeni uerba, ut neoterici (ait Paulus) omnibus pleuriticis uenã secent, ueriti, ut idem Paul. putauit, eam quæ ex purgatione fit perturbationem. Quis igitur nos meritò culpauerit, si simultaneam sanguinis uacuationẽ cauentes, nec tantũ sanguinis auferre semel uolentes, quantum necesse est fluere, si is qui in phlegmone cõtinetur extrà duci debet, cõtrariã patienti lateri uenam, reuulsionis potius gratia, quàm euacuationis sanguinis in tumore contenti, nonnunq; si uideatur ita consultũ, primo secuerimus? deinde uel eodem uel altero die, per eiusdem lateris uenã reliquũ abstulerimus: præsertim si pestilentialis fuerit, hoc est, uagans & perniciosa pleuritis, in qua sanguis quantũ fieri potest, est longissime à principalibus membris distrahendus: quod per malleoli uel tali, magis quàm per alterius uenæ sectionẽ fieri, nemo ignorat. Quod si sit etiam mulier cui menstrua defecerit purgatio, uel uir cui cõsueta sanguinis per ani uenas cesset uacuatio, quis uitio mihi dederit, si his per inferiores uenas sanguinem detraxero? præsertim quum neque hoc à Galeni dogmate multum abhorreat. In lib. siquidem de uenæ sectione curatiuo, cautelæ gratia, in utroq; casu uerè crurum uenas secat, & quod quispiam magis miretur, in comitiali uertiginosoq; morbo laborantibus, in quibus tamen minus timendũ ex humoribus sursum latis est, quàm in pestilentiali pleuritide. Adde quod nec eam quæ ex contrario latere in pleuritide uenæ sectionem usquequaq; uituperat Galenus, sed ei quæ per rectum fit comparans, uel parum iuuare dicit, uel post tempus: quæ certe non faciunt, quin quandoq; bona ex causa cõmode fieri possit. Nec ea quæ per cruris uenas ab eodem latere fit, ab Hippocratis dogmate recedit, iubentis per rectũ semper fieri oportere euacuationes, si & ipsa per rectum fiat. Nec à Galeno, qui manu patiente ex altera manu sanguinem trahit, uel ex eiusdem lateris pede: & pede inflammato, uel ex altero pede, uel ex manu eiusdem lateris. Nulla igitur alia ex causa Hipp. & Gal. uidentur in pleuritide eiusdem lateris sectionẽ præferre, nisi quod per unicã*

Galenum in crisimorũ dierum ratione lapsum, uide Picũ Mirand. aduersus astrolog. lib.

Pleuritis pestilentialis.

In pleuritide sanguinem aliquando mittendum a [?] liunde quàm à cubiti uena.

sectionē uolunt sanguinem in inflammatione existentem citò è corpore extrahere. Hac igitur intentione cessante, quæ hoc æuo ferè cessat in hac nostra regione, in qua nō adeò copiosis propterea utimur uacuationibus, quod corpora nostra imbecilliora, quàm ut eas ferant, nunc inueniuntur, non magnopere aberrare uidetur, qui aliam uenam maioris reuulsionis gratia secuerit. Præterea magis congruit cum uena interiore unius

Humeralis uena.

brachij, uena interior alterius, quàm cum humerali, seu, ut alio nomine dicimus, cephalica: sed hanc secari Galenus concedit, interiore uel media non se bene ostendentibus. Quoniam (ut ipse ait) euacuationes undecunque fiant, in uniuersum animalium corpus distribuuntur, licet non æque celeriter, neque similiter ex omni uena. Igitur uena alterius brachij secta, licet non æque cita neque similis, utilitas tamen non negligenda sequetur. Quæ si non tanta fuerit quanta desideratur, hoc est, non quanta ex sectione ab eodem latere ad mutationem usque coloris sanguinis facta, erit tamen securior. Magis enim (ut ipse Galenus ait) cauere debemus ne uires resoluantur, quàm studere ut sanguis abundans euacuetur. Maiorem autem affinitatem esse dextræ & sinistræ interiorum uenarum, quàm humeralis cum alterutra, ex dissectione cognoscitur:

Axillarium uenarum origo.
Humeralium uenarum origo.

oriuntur siquidem ambæ axillares ex uena concaua priusquam in iugulares diuidatur: humerales uero postquam in iugulares est diuisa. Quare necessarium est, sanguinem, qui à subcingente membrana in qua pleuritis fit euacuari debet, antequam per humeralem transeat, supra axillaris utriusq;, quas & basilicas uocamus, exortum, ad iugulares usque, quæ supra collum extra thoracem sunt, ascendere. Breuior igitur omnino, & expeditior uia est, ab una axillari ad aliam, quàm ab humerali ad eiusdem lateris axillarem. Ad quod etiam facit axillarium amplitudo, quæ non parum humerales uincit: per maiores enim canales & ductus, æqua humoris moles citius & promptius educitur. Adde quod per humerales prius descendit sanguis qui in iugularibus propinquisq; eis locis continetur, quàm is ascendat qui est in inferioribus. Sed dixerit fortè quispiam: Si tua hæc argumenta concludunt, sequitur errasse Galenum, qui non apparente interiore mediaq; cubiti uena, secari humeralem iubet, non autem alte-

Galeni locus enarratus.

rius lateris iecorariam. Dicendum, Galenum nullam in eo loco, hoc est, libro 2. de uictu morb. acut. fecisse inter uenas duorum laterum comparationem, sed inter uenas eiusdem brachij diuersas: alioqui uerisimile est, si una ex interiorib. latet, similem quoque alterius lateris pariter delitescere. Vel fortè dicendum, quod directum aspectum plus facere putauit, quàm propinquitatem: quod certe & ipse in multis suarū cōment. locis præ se tulit. Et Auicenna cap. de uenæ sectione, lib. 1. in coxendicis dolore, exteriorem tali uenam non ob aliud interiori prætulit, nisi quod, licet utraq; ab eadem uena oriatur, ab ea scilicet quæ sub poplite est, illa tamen magis è directo respicit coxendicem. Habes igitur meam quambreuissime potui, de uenæ sectione in pleuritide sententiam, de qua audio ferè omnes, qui alicuius in Europa nominis sunt, medicos, proximis annis scripsisse: quāuis nullius cōmentaria in ea materia mihi uidere hactenus contigerit: quæ si legissem, fortè argumentorū ui, aliter me & sentire & scribere coëgissent. Non enim ego is sum, qui (quod aiunt) mordicus adeò mea dogmata tuear, ut melius sentientibus libenter non acquiescam.

QVæris secundo, quid sit Spodium, quum Diosc. & Gale. inter mineralia computauerint: Auic. radicem cannæ dixerit, ut uentorum exustæ: alij pro eo rem quandam uenditent, quam, ut uendibiliorē fortè reddant, ex elephanti gutture constare dicunt. Ego, ut paucis rem absoluam, dico Spodium proculdubio inter metallica numerandum, magnæq; affinitatis esse cum Pompholyge, utrunq; enim fit liquescentibus in fornace ære uel Cadmia, in hocq; solū differunt, quod Pompholyx tecto parietibusq; fornacis hæret, Spodium ceu ponderosius ad terrā cadit. Adeò præstat igitur Pompholyx Spodio, ut Galen. nunquam se usum Spodio dicat, quia Pompholygis copiam multam habuerit. Ex quo licet aduertere proximi seculi ad nostra usq; tempora inscitiam, quando pleriq; nostri pharmacopolæ non modo pro Spodio uilissimum Antispodium, exustarum uidelicet cannarum cinerem magno precio emunt, ac præferunt. Sed nec Antispodium: nam adulteratam Pompholyga uocat istas cannas eius libri autor, qui ad Paternianum de Simplicib. sub Galeni nomine inscribitur. Hunc igitur isti, utroq;, hoc est, uero Spodio & Pompholyge reiecto, accipiunt, & in nobilissima medicamenta, ad cordis uidelicet & iecoris robur composita, admiscent: quum tamen si Antispodio utendum erat, parata ferè ubiq; locorum essent ficus, caprificus, myrtus, oleaster, cydonia, lentiscus, atq; alia permulta, ex quibus ustis Antispodium, Dioscoride & Plinio testibus, facile parari potest. Et si fortè ista deerant, non poterant deesse crassa lintea, quæ cum alijs ab eisdem autoribus ad confectionem Antispodij scribuntur idonea. Alioqui quæ necessitas cogit nos, ut relicto Spodio, Antispodio utamur? quum tanta copia ueri Spodij suppetat, quanta & æris. Vbicunq; enim sunt ærariæ fodinæ, & fornaces, ibi Spodium colligi ualet. Neq; solum ubi fornaces sunt æs excoquentes, sed etiam in argenteis Spodion reperitur, Dioscoride teste, & Plinio quoq;, qui Lauritim appellari dicit: atq; similiter in aurarijs. Fit etiam eisdem autoribus ex plumbo. Quin ipsum quoq; plumbum quodam certo modo paratum, quem Plinius indicat, præfertur Spodio. Quod si Spodium, atq; etiam ea quæ numerauimus Antispodia defuerint, habemus apud seplasiarium quenq; Pompholygen, uulgò Tutiam uocatam, qua præsente, non est ut quispiam (si Galeno credimus) uel Antispodium uel etiā Spodium quærat: nisi fortè amore nimio Auicennæ deceptus, Spodium suum credat cor et uentriculum roborare. Quod ego non magis illi credo, quàm Serapioni, à quo ferè ad uerbū, quæcunq; de Spodio scribit, excripsisse uidetur. Huic uero quàm parū hac in re credendum sit, uel ex hoc colligi potest, quod Dioscoridem & Galenū affert de uirib. eius scribētes, apud quos nulla est illarū mentio, sicuti nec ullus uel Spodij uel Antispodij per cannarū exustionē facti. Quanq; incertū est Serap. de hoc loquutū: uidetur enim potius de alia re eo capite sermonē habuisse, quā Satuuscir uel Rescius uocat, quum Auic. suum Spodiū, ut noua habet æditio, Thabaisir uocauerit. Quicquid tamē id sit de quo scribere ibi uoluit, certū est quod nō est Spodiū Diosc. & Galeni: de hoc enim egit ipse Serapion cap. 422. sub Tutiæ nomine, modūq; docuit faciendi Antispodia, ex Dioscoridis uerbis: licet non Antispodia ipse uocet, sed uicem Tutiæ supplentia. Quem etiam Auic. imitatus est cap. 5. supra septingentesimum, non absq; tamen (ut ferè solet) errore: qui occasionem quoq; errandi Simoni

Spodium.

Pompholyx.

Lauritis.

Tutia.

Auicennæ lapsus in Spodio.

Serap. error.

Genuensis lapsus

Genuensi & alijs dedit. Ait enim, id quod deorsum cadit dum fit pompholyx, esse Climiam, quæ nominatur Succudus: oblitus eorũ quæ scripserat de Succudo, cap. 669. ubi uidetur putasse Succudum esse plantam, nõ rem metallicam: calidumq́; nõ frigidum. Quod si quispiam errorem esse librarij dixerit, non Auicennæ, legendumq́; non Succudum, sed Descudium, negare tamen non poterit Climiam, quæ græce Cadmia dicitur, esse rem diuersam à Pompholyge & Spodio, uel ipsomet Auicenna teste, qui in litera C de duplici scripsit Climia: & in hoc cap. ex ipsa fieri Pompholygen testatus est. Quare fateri oportet, uel Climiã esse rem diuersam à Pompholyge, uel idem fieri ex seipso. Sinamus igitur Auicennã cum suis cannis ludere, & Pompholyge quando opus fuerit utamur, atq; ea præcipue, quam Germani adeò publice Nil uocant, ut in iocum apud eos abierit, Nil oculis prodesse. Est enim hæc candida, atq;, ut Diosc. placuit, adeò leuis, ut efflari possit. Hæc sunt quæ mihi occurrũt ad tua quæsita respondenda, in quibus si quid fortè te offenderit, ætati et ualetudini ueniã dato. Vale.

Succudus. *Climia.* *Cadmia.*

Ex Ferraria, Idibus Iunijs, M. D. XXIX.

EPIST. VI. ad Dominicum Fonteium medicum Brixiensem, de nonnullis simplicibus.

SErus respondeo, uarijs pressus negocijs, sed duabus præsertim epistolis, consilia quæ uocantur: in quarum altera mihi negocium fuit cum tribus non infimi nominis medicis, secus quàm ego de ægroto quodam sentientibus: mox tamen ut respirare occepi, epistolas tuas quæsiui, diligentiusq́; perlectis responsionem aggressus sum. Vt igitur à postremis exordiar, ualde mihi molestum fuit intelligere, tantam in hominibus illis regnare ingratitudinem, ut nec uerbis quidem se gratos ostendant: quod certe non tam tua quàm mea causa doleo: uidere enim mihi uideor, te nouas sedes quærere, atque eas fortè tam à nobis semotas, ut mutua hac literarum uicissitudine nos priuari oporteat. Quandiu igitur licet, demus operam, ut per literas inuicem alter altero perfruamur, & mutuo attritu, uel scintillam aliquam ueritatis eliciamus.

Mesuen sæpe errasse, & prima nostra epistola, & in eum annotationibus ostendi. Nescio tamen sicubi minus errauit, quàm in Fumaria: de tẽperatura siquidem eius melius longe sentit quàm Auicenna, frigidam dicens: acris enim et amara qualitas in ea uincens, caliditatem præ se fert, quæ ab exigua acerbitate remittitur quidem, uerũ non tota obtunditur. Modice igitur adeò calescit, ut, teste Aetio, in febribus tutò dari possit. Tum etiam obstructiones hepatis sanare, et multas urinas biliosas prouocare, haud leuia indicia sunt caloris. Multo magis ꝙ Auicenna errauit Serapion: ea quæ de hac herba ex Diosc. et Gal. sententia refert, nõ ex eo capite accipiens, ubi de ea scribunt, sed à capite in quo de Gingidio agunt. quæ tamen ab Arabibus sumpsit, de ipsa fumaria uidentur dicta. Auicenna uero quæcunque scribit capite de Fumo terræ, ex his accepisse uidetur, quæ de fumaria ipsa ab autoribus sunt scripta. Alijs tamen in locis suæ medicinæ, quæ de Gingidio ab illis sunt tradita, Fumo terræ adscribit. Mirũ autem, quod omnes quasi de composito præcipuas uires quas ad oculos habet, à quibus & nomen καπνίτις accepit, intactas dimiserint. Quod uero uim haberet uentrem molliendi,

Fumariam non esse frigidam. *Auicennæ error in fumaria.* *Serap. lapsus.* *Fumus terræ.*

molliendi, & uentriculum roborandi, à quodam idiota inuentum est tempore Galeni.

De Eupatorio ego quoq; semper dubitaui, an esset uulgare hoc Agrimonium: eo tamen libentius usus sum, quàm uulgari illa Eupatorio passim apud nos nascente, cui præter folia quæ aliquo pacto cannabim referunt, nihil est cum Dioscoridis pictura commune: quam tamen ut certò scio non esse Eupatorium, ita certe nescio quid sit: sicuti nec Agrimonium, si non est Eupatorium. Adde his, quæ nunc ignoramus, etiam ueram Argemonē herbam, si qua est alia, ita ad amussim à Dioscoride effigiatam, ut ferè sub oculos posita uideatur: quæ tamen ad hanc usq; ætatem semper mihi fuit incognita, nec hactenus inueni qui doceret, tāta fuit nostris magistris cæcitas: inter quos putabantur excellentiores, nō qui hæc aut alia ad curandi rationem necessaria melius callerent, sed qui in publica corona, dialectica problemata maiore linguæ uolubilitate, audaciusq; (ne dicam impudentius) clamitando disputabant.

[Eupatorium.] [Agrimonium.] [Argemone.] [Sophistarū mos.]

Vnde factum est, ut simplicia medicamenta, etiam quæ notissima erant, uel penitus ignorentur, uel dubia & incerta sint: sicuti Pulegium, quod adeò notum antiquis fuit, ut superuacuum putarint scribere quale esset: nunc uero dubium ideo apud te est, quia in Mirandulensi agro nulla lanugine uestitur herba, quam pulegium uocant: alibi uero in aggeribus & montibus uillosum, tam mas quàm fœmina conspicitur, altitudine etiam maiore, quàm Mirandulanum, odoratusq; & colore diuersum. Nec solus es, sed & Hermolaus in Corollario ambiguus in eo fuit, haud planè sciri dicens, an Pulegium modo officinis et ruribus uocatū, Calaminthæ genus sit, an uerum pulegium: magnamq; esse affinitatem Nepetæ, Menthæ, et Pulegij. Addit alio loco his etiam Menthastrum, addo ego Sisymbrium, cuius tanta est cum mentha affinitas, ut in eam quandoq; mutetur, teste Theophrasto. Inter has autem affines herbas, nescio si ulla difficilius internoscitur, quàm pulegiū: quoniam (ut paulò ante dixi) nullus autor eam pingit. Vna tantum nota est per quam agnosci certe ualet, quod scilicet (ut Theophrastus & Plin. scribunt) brumali solstitio surculi eius seiuncti, & in carnario suspensi florent. Illud quoque indicium eius est non exiguum, si nigram bilem purgat, ut dicit Diosc. Bibitur autē huius rei gratia cum melicrato oxybaphi, hoc est, acetabuli mensura, ut tradit Paulus. Continet autem acetabulum cyathum unum semis, eodem autore, hoc est, drach. 15. Sunt tamē qui 4. & 20. drachmarū acetabulum esse contendant, alij 22. Potes igitur, si certior fieri cupis, utrunq; experimentum facere. Ego pro comperto habeo, uulgare nostrū pulegiū, à uero nō differre, eoq; quoties occasio se offert, securus utor: prospereq; cedit in his facultatibus, quas ei autores medicinæ adscripsere. Tenui & hoc nostrum lanugine obducitur, nec ualde crescit, flosculosq; purpureos, albos'ue circa caulem per interualla ad serpylli similitudinem emittit. Neque putarim Dioscoridem, quod tamen tu contendis, cap. de Dictamno, innuisse pulegium depile esse, quum dixit dictamnum habere læuorem, & esse pulegio similem: similitudo enim in foliorum potius figura intelligenda mihi uidetur, quàm in læuore: sic enim uerbum ex uerbo scribit Diosc. Herba est Cretica, acris, læuis, pulegio similis, maiora uero & tomentosa folia habet. alioqui etiā λεῖον non semper id significat quod pilis caret, sed interdum, & fortè magis proprie, id quod nō est asperū, & prominulum. Tomen

[Pulegium.] [Calamintha.] [Nepeta.] [Mentha.] [Menthastrum.] [Sisymbrium.] [Oxybaphum.] [Acetabulum.] [λεῖον.]

tosa autem folia dictamni dixi, sicut Hermolaus & Marcellus, non ut tu uelles, gna-

γναφαλιώδη.

phalio similia: γναφαλιώδη enim legendum esset, non γναφαλώδη, ut omnes habent codices. Sed & uerba quæ sequũtur (ni fallor) aperte ostendunt, nõ gnaphalio herbæ Dioscoridem fecisse similia, sed tomentosa ea dixisse, sicuti & lanosa. Vt autẽ in præmissis abs te aliquantũ dissentio, ita in conclusione tecum prorsus consentio, non esse sci-

Dictamnum.

licet eam quæ circunfertur, ueram dictamnũ, quod uel hoc argumento apertissime constat, quod dictamnũ & caule, & flore caret, & semine, teste Plinio & Dioscoride: uulgaris autẽ, si qua alia planta, floribus est refertissima. Adde quod uera radicem, Plinio autore, habebat tenuem & inutilem, folijs solum utebantur, tanti ea facientes, ut qui legebant, in ferula, uel arundine cõderent, ne eorũ uis euanesceret. Radix uulga-

Dictamni folia usui esse, non radicem.

ris huius nostri, satis crassa est, & sola in usu habetur, neglectis folijs, quæ tamen (ut diximus) sunt in uera utiliora. Quod nõ Plinij modo testimonio constat, sed etiam Galeni, inter herbas Theriacen ingredientes, non inter radices eam connumerantis. Sed & Democrates componere Theriacen carminibus suis docens, ait, κόστου τε λευκοῦ, καὶ ἔπι δικτάμνου πόας. hoc est uerbum ex uerbo, Costiq; albi, et dictamni herbæ. Vide igitur quantis in tenebris uersati sint patres nostri, uiri alioqui summo ingenio præditi, erroreq; potius seculi, quàm uel incuria, uel inscitia impediti: cæcos enim duces habebant, cum quibus eos quoq; cæcutire erat necessariũ. Vt enim à proposito non rece-

Auicennæ lapsus

damus, si ad Auic. accedebant, uidebant eum cap. 472. secundi libri, dictamnum cum pulegio confundere: & præterea, quod balatum facere in ouibus scribit Diosc. sanguinem ab eis emungi interpretari: statimq; ad dictamni species cõuerti, deincepsq; ad pulegij medicinas, quas etiam imperfecte scribit, prætermissis in totum dictamni peculiaribus uiribus. Et cap. 158. eiusdem, pari confusione miscere origanũ & calamentum,

Mesue lapsus.

hoc fluuiale, illud montanũ nominando. Sin Ioan. Mesuen cõsulebant in Diacalaminthes præparatione, pro pulegio montanũ calamentũ legebant, & pro ipso calamento, quod montanũ esse debet, fluuiale: quem errorem etiam sequutus uidetur Auic. in 5. in eiusdem Diacalaminthes confectione, ubi calamentũ uocat fluuiale, et pulegiũ, campestre calamentũ. Sed uide quomodo ad enarrandos Arabum errores imprudens me conuerterim, quibus ita scatent, ut non epistolis ostendendi sint, sed magnis uoluminibus explicandi. Ad epistolas igitur tuas redeo. Typham me quoq; pluries uidisse ar-

Typha.

bitror. Vtinam Typha quoq; mihi esset pariter agnita: in hisce enim frumentaceis discernendis, multum ambigo: quod certe nemo mirabitur, qui Galenum legerit tam scrupulose in his incedentem. Proxime autem accedo ut credam Typham ita similem tritico, ut triticum putem. Eos enim non improbandos dicit Galenus, qui eam paruum triticum uocant, adeò est illi colore, densitudine, uirtuteq; similis. Sed & Theophrastus perquã similem dicit tritico, & mutari in id, si pista seratur. In eo autem differre à tri-

Hordeum. Olyra. Siligo.

tico, quod lemmate, id est, folliculis tegitur, sicuti Hordeum et Olyra, quam Siliginem uocat Plinius: unicum etiam tenuem culmum habet, & magis flaua est. Sed in hac epistola diutius fortè quàm opus esset immorati, ad aliam accedamus.

Lysimachia.

Lysimachia Caranzono medico missa, ad manus meas peruenit: sed in agro etiam nostro frequens uisitur. Flos dubitare adhuc nos facit, atque Leoniceni autoritas, qui

herbam,

herbam, quam infectores Corneolam uocant, ueram Lysimachion esse, ad aras usque, in secunda aeditione de Plinij & aliorū medicorū erroribus, contendit. Autoritas di co: nam quas affert rationes, nō satis mihi persuadent: siquidem nostra Lysimachion, & in aquosis locis nascitur, & folia tenuia salici similia emittit, sicuti Corneola uocata. Horum igitur indiciorum gratia non minus dici Lysimachion debet, quàm illa. Quod uero Corneola aureo flore ornatur, nō purpureo, nec Plinio repugnat (ut credidit Leonicenus) nec esse ueram Lysimachion probat. Aduersum quidem Plinium esset, si constaret Corneolam uocatā, quam uisus ipse testatur aureū, non purpureū florem habere, esse ueram Lysimachion: sed quum hoc probatū nondum sit, non est ante manifestam probationem crimine falsi Plinius cōdemnandus. Dioscoridis enim testimoniū nihil facit aduersus Pliniū: nam praeter id quod Iurisconsulti singularem testem non admittunt, testimoniū eius non est Plinio contrariū. Antiqua enim ac noua Dioscoridis exemplaria, florem Lysimachij esse purpureū, uel aureū dicunt: Plinius purpureum, non habita aurei mentione. Sciunt autē dialectici, tam recentes quàm ueteres, disiunctiuam enūciationē neutri ex suis partibus aduersari. Noui praeterea ex utrauis parte totam asserunt inferri disiunctiuam. Et haec quidem dicta sint pro Plinio. Quod uero ex argumento floris aurei nō probetur Corneolam esse ueram Lysimachion, notius est quàm ut à me probari debeat. Sunt siquidem aliae multae herbae flore aureo. Eodemq; argumēto utar in nostra, imò tanto fortiori, quanto manifestius tam Dioscoridis quàm Plinij innitetur autoritati. Dioscorides enim Lysimachij florem purpureū, uel aureum dicit: Plinius purpureū. Neutrius igitur sententia nostro, flore purpureo constanti, aduersatur: quum suo, id est, Corneolae, Plinius manifestissime cōtradicat. Stat igitur nostra Lysimachion fortior duorū sustentata testimonio, quàm sua unius. Nec uideo etiam quare cogatur Plinius (ut Leonicenus ait) aureū fateri Lysimachij florem, nisi uelit cognominem illi lapidem, aureis insignem uenis, temerè idem nomen fuisse sortitū. Nam ut mittamus cognomines non esse, quum herba Lysimachum, uel Lysimachion dicatur, lapis Lysimachus: potest lapis idem nomen meruisse, uel quia ab eodem Lysimacho inuentus sit, à quo & herba, uel quod similibus uirtutibus polleat, uel ex alia quauis potius causa, quàm ex floris cum uenis illius lapidis similitudine. Alioqui neq; flos est qui Lysimachion dicatur, sed herba ipsa quae Salici similis est, nō uenis lapidis. Non uidetur praeterea notandus Plinius, si fumum, quem Lysimachion mittit, non accerrimū, sicut Dioscorides, sed grauem uocat. Nec ustionis meminit: nō enim Dioscoridis, uerū naturae interpres fuit, naturalem uidelicet historiā, et ab ipsa natura, et à diuersis autorib. acceptā describens. Rationes igitur quibus suam Leonicenus Lysimachiā asserit, non tantarū uiriū sunt, ut nostrā omnino reijciāt: sed (ut dixi) hominis potius autoritas est, quae me ambiguū reddit: quae licet magni momenti sit, nō tanti tamē, quin plus ponderet sensus. Sed nescio quo pacto à tuis epistolis ad Plinij patrocinū nostra deflexit oratio: quamobrem ad illas, defensione Plinij alijs dimissa, esset reuertendum. Sed ne diutius iam itineri accinctū tabellarium remorer, huic epistolae finem faciam: quod reliquum est, in aliud differens tempus. Vale. Ex Ferraria, septimo Idus Quintiles, 1524.

Corneola.

Plinio patrocinatur aduersus Leonicenum.

Lysimachus lapis.

MEDICINALIVM LIBER XIII.

EPIST. I. ad Bartholomæum Charandinum medicum Mutinensem: quod plerunque purganda materia non turgens ante concoctionem.

VM me plerunque & in priuatis colloquijs, & in publicis lectionibus audiuisses Hippocrati & Galeno, quorũ alter medicinam seruit, alter diligentissime excoluit, inhærentem: recentiores Arabes, nostratesq́; eos sequutos, nulla habita uel ætatis uel autoritatis ratione, audacissime taxantẽ, necnon ab eorum decretis, si quando aliter uidebatur, in operibus artis recedentem: summa admiratione affectus es, quod his quos in minoris momenti rebus depugnabam, in una quæ maximũ habere pondus uidebatur adhærerem, purgatorijs uidelicet pharmacis utens materia minime turgente, nulla præuia concoctione: scribente Hippocrate in illo famigerato aphorismo: Concocta medicamentis purganda, & mouenda, non cruda, neq; in principijs nisi turgeant, multa autem non turgent. Licet autem mei huius dogmatis rationem te præsente, & legendo, & familiariter colloquendo multoties reddiderim, petijsti tamen, & quasi cum conuicio efflagitasti, ut quod uoce tenus docueram, scriptis quoque mandarem, ut & ea melius posses memoriæ commendare, & his fierent communia, qui uiua (ut aiunt) uoce non poterant à me doceri: præsertim cum excellentissimi aliquot medici, & antiquitati non minus quàm ego addicti, secus & agerent & docerent. Vt igitur tibi morem geram, quem bonarum artium, & præcipue medicinæ, meiq́; studiosissimum cognoui, manum calamo admoueo, & iamiam quod petis aggredior.

Problema quod disputandum proponitur, tale est: Liceatne, nulla præcedente per syrupos uocatos concoctione, purgantibus medicamentis uti. Quod problema disputaturi, Aristotelis doctrinam sequentes, ante omnia, ut in nominibus cum aduersarijs conueniamus, intelligantq́; quid sit id de quo disputatur, uidendum, quid digestionis, quid syruporum, demum quid purgantis medicamenti uocibus significetur.

Primum aggredientes dicimus, id quod Græci πέψιν, nostri digestionem, & qui latiniores uideri uolunt, concoctionem uocant, in quarto Meteorologicorum libro definiri ab Aristotele perfectionem à proprio & naturali calore ex oppositis passiuis.

Concoctio quid iuxta Arist.

Quæ uero sint huiuscemodi opposita passiua, ipsemet declarat, dicens: Hæc autẽ sunt, propria cuiusque materia: ubi enim cocta fuerit, perfecta iam est & facta: principiúmque perfectionis à propria prouenit caliditate, etiam si ab exteriore quopiam auxilio simul perficiatur. Et paulò post subdit: Sed principium quidem est caliditas, quæ in ipsa existit: finis autem, his quidem natura, id est, species & substantia: his uero in subiectam quandam formam, finis est coctionis, quando tale tantumq́; factum fuerit humidum. Nihil igitur aliud uidetur apud Aristotelem esse digestio, quàm operatio quædam caloris naturalis in qualitates passiuas, cuius finis est, uel species, uel qualitas quædam, & quantitas humiditatis.

Ex his

Ex his autem sequitur, errasse recentiores nonnullos, qui Auerroim sequentes dicunt, digestionem apud Aristotelem in eo loco non alterationem, sed alterationis terminum significare. Quomodo enim digestionis finem doceret, si ipsam digestionem finem & terminum esse putaret? Sed númne uidebant Aristotelem in fine praecedentis tractatus, se dicturum pollicentem, operationes actiuarum qualitatum, generationi & corruptioni affines? atq; in ipso statim huius tractatus initio, pepsin, coctionémue calori adscribentem, atq; in maturationem, elixationem, & assationem, ueluti in species diuidentem? quas & ex ipsis nominibus, & ex propria cuiuslibet earum definitione, actiones esse, nõ actionis terminos cognoscimus. Est enim maturatio, coctio quaedam seminis in pericarpio, hoc est, in eo tegmine, quod ad fructus tutelam natura fabricauit. Operationem uero per hanc, non opus terminúmue significari, ostendit Aristoteles, dicens: Quoniam concoctio perfectio quaedam est. Tunc maturatio perfecta est, quando ea semina quae in pericarpio sunt, tale aliquid facere possunt, quale ipsum pericarpion est. Constat igitur maturationem de qua Aristoteles loquitur, longo tempore seminis maturitatem, quae finis & terminus eius est, anteire. Quod cum pariter de elixatione & assatione dicere oporteat, quae & ipsae cõcoctionis species sunt, necessarium est earum genus, hoc est, concoctionem, operationem esse, nõ operationis terminum. Nec perfectionis nomine, quo ueluti sub genere cõtinetur, rem perfectam, sed mutationem quae in eam tendit, designari. Sed postquam de philosophorum digestione, plura fortassis quàm opus esset disputauimus, ad nostram, hoc est, medicorũ digestionem accedamus.

Pepsis, hoc est, concoctionis uel digestionis nomine, in duplici transmutatione utuntur medici: naturali uidelicet, quae circa escam uersatur, & nihil aliud est, quàm alteratio nutrimenti ad propriã nutriti qualitatem: & altera, quae circa putridam uersatur substantiam, & est alteratio cessare faciens putredinẽ, manente substantia. Conueniũt autem ambae inuicem. Primo quidem in genere, quia utraque est alteratio. Secundo in agente, quia ab eodem calore fiunt, hoc est, naturali, qui nihil aliud est quàm potestas per ualida corpora extensa: qui tamen in prima solus, in altera coagentem secum habet calorem praeternaturalem. Et propterea si id quod in prima concoctione concoquitur similem naturam habet cõcoquenti, aut totum, aut certe maior eius pars in substantiam aliti mutatur, exigua eius portione semicocta remanente. E contrario autem fit in secunda, quoniã uel nulla pars rei concoctae transit in substantiam concoquentis, uel exigua eius portio. Si enim humor qui concoquitur, talis naturae sit, ut mutari in substantiam aliti possit, nec putrefactio magna sit pro modo putrefactionis, plus minúsue eius transit in substantiam nutriti. Aisi uel putrefactio magna sit, uel humor natura sua talis, ut assimilari corpori humano, & conuerti in eius substantiam nequeat, similis quidem ad quendam modum fit membris solidioribus, sed non adeò, ut in eorum substantiam conuertatur. Quare nec in utraque bile, nec in salsa pituita expectanda est uera & perfecta concoctio, quoniam ultra modum assi hi humores sunt, & ueluti exusti, à moderatóque sanguine per superfluentem coctionem recesserunt. Sola autem pituita dulcis & acida, quoniam citra temperamentum sanguinis, prae cruditate re-

Pepsis duplex secundum medicos.

manserunt, ita concoqui ualent, ut in bonum sanguinem, & demum in substantia membrorum conuertantur. Vtraq; uero bilis, & salsum phlegma, et ichores, quum ita concoqui non possint, ut in substantiam membrorum uertantur: satis pro modo suo concocti erunt, quando solidis membris quadantenus similes effecti, & à natura superati, apti redditi fuerint, ut uel ab eadem natura per se, uel cum artis adminiculo expellantur. Et hoc est generalius concoctionis significatum, iuxta quod & pus, & lotium, concocta medici nuncupant. Et hæc quidem de concoctionis nomine dicta sint: quod licet apud medicos quandoque opus significare possit, in hac tamen nostra disputatione, solam nobis significat operationem.

De syrupis. *De syrupis uero, primo circa nomē aduertendum, uideri hanc uocem, si græca est, ab ὀποῖς, hoc est, succis, & σύρω uerbo, quod Latinis est traho, deductam. Non inuenio tamen medicos græcos ea usos: quare fortè ab Arabicis ad nos uenisse putanda est, qui ea uoce utuntur in succis uel decocto cum aliqua re dulci inspissatis. Scio tamen et latinos autores eadem uoce, sed in alio significato usos. Quantū uero ad rem ipsam attinet, medici, annis plus minus trecentis, ad concoquendos humores syrupis usi sunt, ab eaq; ui, quam inesse illis putabant, digestiuos uocarunt: apud eos enim concoctio, digestio, & concoquere, digerere dicebatur: qua uoce noui ex græca in latinam linguam medicinæ interpretes, periculosa æquiuocatione, alij quidem in discussione, seu resolutione, alij in diductione & transitu nutrimenti ad membra utuntur. Sed dimissa uocum lite, illud potius discutianus, an syrupi quibus nunc passim utimur, uim habeant digerendi, seu, quod idem est, concoquendi.*

An syrupis insit uis concoquendi. *Ad quam dubitationem breuiter ex his quæ de concoctione declarata à nobis sunt respondentes, dicimus, si proprie & uerè loquamur, nullū ex uocatis syrupis, qui uulgò confecti inueniuntur, uim habere concoquendi: hoc siquidem munus & priuilegiū, soli calori naturali debetur: ipse enim est, qui quocunq; trium modorū, quos prius recitauimus, loquamur, cōcoctionem facere potest, & ei soli referri debet accepta. Post ipsum uero naturalem calorem sunt nonnulla, quæ quatenus calorem ipsum uel souent, uel augent, eatenus ad concoctionem conducunt, & eam aliquo pacto adiuuant: qualia sunt quies, somnus, modica excalefactio, ciborum boni succi modicus esus, uini parum calefacientis potus. Modicè uero calefaciunt moderata frictio, usus aquarum calidarū cōmoderatus, pharmaca atq; edulia etiam temperatè calefacientia: adde, si placet, & cataplasmata. Ex syrupis igitur tantummodo ij ad concoctionem conferunt, qui ad quodpiam eorum quæ numerauimus, cooperantur, caloremq; naturalem aliquantisper roborant: quod in paucis admodum agnosces, si eorum uires methodo quadam uestigaueris. Quosdam enim inuenies alterantes, quosdam uacuantes, quosdam utrunq; pollicentes: & ex alterantibus alios calidos, alios frigidos, alios humidos, alios siccos. Atq; in uniuersum, quicunq; corpus uel corporis humores de una qualitate in aliā transmutant, siue illa qualitas inter primas, siue inter secundas & tertias sit, alterantes dici debent. Et ex uacuantibus, alios per uentrem, alios per urinam, alios per cutis occultos meatus materiam educentes. Ex his autem omnibus, soli hi concoctioni seruiunt, qui calore, odore, adstringendi ui, uel somnum augendo, calori naturali adminiculū ferūt.*

Quæ cum paucis insint, sequens est, ut pauci sint, qui uel ex accidenti mereantur dici concoctioni deseruientes. Non enim accedendum Drusiano, à solis frigidis & siccis seu putredini contrarijs, iuuari hanc naturæ operationẽ asserenti: prohibent enim eam potius ne fiat, quàm factam concoquant. Et hæc quidem de syruporum & nomine & ui dicta sint.

De purgatorijs uero medicamentis illud in primis aduertendum, antiquiores calidis & uehementibus, atque corpora ualde agitantibus purgatorijs usos: quod uel ex Elaterij nomine licet agnoscere, quod latine agitatoriũ dici potest: quo nomine non solum in cucumeris agrestis succo, sed in omni purgante medicamine utebantur. Videmus etiam Hippocratem in morbis acutis, elleboro, & peplio usum: quorum alterum adeò uehemens nostratibus uisum est, ut eius usum præ formidine ferè penitus abdicarint. Alterũ uel ex socio licet agnoscere. quanquam et ex lacte, quo abundat, uis quoq; eius potest intelligi. Esse uero hæc calida, sicuti & alia omnia quibus antiquitas ad purgandum usa est, ex Galeno uarijs in locis licet ediscere. In cõmento enim illius aphorismi primi libri, cuius principium, In acutis passionibus &c. ait: Omnia id genus, purgatoria scilicet, sunt potentia calida. Et in aphorismo, Sub cane &c. Exusta tunc natura, eam quæ à purgantib. medicamentis nõ fert acritudinẽ. Et lib. 4. de uictu morborũ acutorũ: Quia uehemẽter mouent & lacerant, ideo prohibentur. Quoties igitur (ut iam ad diluendam propositam quæstionem accedamus) Hippocr. de purgatorio medicamento mentionem habet, de his intelligendus est, quæ ipse in usu habebat, quæ & ualde calida erant, & sua ualida ui corpora uehementius exagitantia, quodammodo lacerabant. At quũ nostris temporibus inuenta sint multa, quæ uel frigida sunt, uel modicè calida, qualia sunt siliquæ Aegyptiæ interiora, uel ipsa siliqua uirens adhuc et tenera condita, mel aërium, quod Mannam uocamus, dactyli Indi, quos Tamarindos Arabica lingua appellant, rosarum & uiolarum uel succus, uel aqua in qua madue- rint, myrobalanorumq; nonnulla genera, & pleraq; alia, quis ea dixerit ab Hippocrate simul cum calidis illis suis & acribus uetita, quum ab eo fuerint uel penitus ignorata, uel inter purgatoria minime computata? præsertim quum uideamus ipsum asinino lacte & sero usum. Sed nec de his quoq; uidetur Hippocrates loquutus, quæ ex fructibus quibusdam confecta, melleq; uel apum, uel eo quod Sacchar antiqui uocabant, uel zucchara uulgari condita, nonnihil, exiguum tamen id, recipiunt scammonij, & antea per assationem in cotoneo mãlo repressi ac castigati, uel alterius cuiuspiam antiquorum purgatorij: & cum magno modo liquoris alicuius frigidi dissoluta, purgationis le uis gratia à recentioribus medicis in morbi initio propinantur. Quæ quum qualitatibus his penitus careant, ob quas sua ipsa purgatoria antiqui prohibebant, careant etiam necesse est his symptomatibus, quæ illa materia non concocta exhibita ægrotantibus inferebant. Quod præter rationem, quotidiana quoq; demonstrant experimenta. Deum ego immortalem testor, me, qui iam octo supra quadragesimũ annos medicinã uarijs in locis professus, in febrium putridarum principio, nisi aliquid aliud prohibe- ret, siliquæ Aegyptiæ liquore usum, adiecta tertia parte medicamenti, quod per dactylos uel pruna seplasiarij ubiq; paratur, nullum ex tali potione unquam cognouisse

De medicamẽtis purgantibus.

Elaterium.

Mel aërium.

Dactyli Indi.

sequi ægrotantibus incōmodum, quin potius modicam, & absq; ulla notatu digna noxa, purgationem. Alioqui neque modus hic euacuationis ab Hippocratis dogmatibus multum abhorret. Scribit enim secundo libro aphorismorum; " Incohantibus morbis si quid uidetur mouendum, moue. Quem locū enarrans Galenus, docet interdum ab initio morborū salubrium purgationem esse faciendam, ut minorem iam factam materiam natura ualeat facilius concoquere. Ex quibus uerbis & nomen & rem ipsam sumpsisse uidentur recētiores, purgationis quam ab initio febrium putridarū faciunt. Id autem quod interdum Galenus faciendum dicit, temporibus nostris crebrius, imò ferè semper faciendum est: siquidem nostro hoc seculo corpora humana longe magis quàm Hippocratis temporibus repleta morbos incurrunt. Antiqui enim, uel parū, uel nihil mane comedebant, quotidianisq; exercitijs, frictionibus, balneis, ciborum superflua discutiebant, nec tot escarum uarietatibus, tamq; peruerso earum ordine utebantur. Quis enim est uel ex infima plebecula, modo misera pauperie nō laboret, qui olera, earúmue radices, legumina, fructus, iuscula, panem, caseum, carnes, pisces, laganа, orbiculos, placentasq; uarijs ex rebus confectas, ut fors fert, absque ullo uidelicet ordine, in eodem uel prandio uel cœna non ingurgitet? quum legamus antiquos, & quidem Athletas, mane solo pane, uespere solis carnibus uictitasse. Si igitur Hippocrates sobrio illo seculo purgandum quandoq; iussit in morborum initio, quanto nos id audacius agemus in his qui quotidianis ferè crapulis æstuantes, oppletis præ cruditate primis nutrimenti uasculis, morbos ex immodica repletione incurrerunt? Nec est ut quispiam dicat, Hippocratem in aphorismo de morbis his loquutum, quorū materia instar furibundi & maniaci hominis, uel animalis stimulis ueneris agitati, stare loco nequit, sed huc atque illuc irrequieto motu fluit & refluit. Quandoquidem id in laterali morbo Hippocrates iussit, in quo materia nō de loco ad locum uagatur, sed ad unicam mouetur, ad certam uidelicet ac determinatam sedem, ubi facere cœpit inflammationem. Et Galenus ad eum morbum trahens aphorismū, interim prima, interim secunda, interim quarta, & quandoque quinta die pharmacum purgatorium, libro quarto de uictu in morbis acutis, se dicit exhibuisse. In quibus uerbis & illud aduertendum, multos frustra, imò cum ægrotantium non leui damno, uereri, ne pharmacum præbeant uel uenā secent in die uel iudicatorio uel iudiciali. Vt enim fugiendum, ne eo die fiat euacuatio per artem, quo iudicium facit natura, ita securè & purgatio et uenæ sectio fieri potest, quocunque die, etiam si de numero crisimorum sit, modo iudicium in ea non expectetur: quarta enim die purgationem se fecisse loco adducto Galenus testatur. Et in libro curatiuo de uenæ sectione, ad animæ usque defectum sanguinem misisse. Sed hoc obiter dictum sit, fortè alio tempore fusius cum alijs medicorum circa crises erroribus explicandum: ad idq; reuertamur, quod nobis nunc est principale propositum. Diximus enim Galenum nos opere docuisse, non semper, materia etiam non turgente, ante purgationem expectandam esse concoctionem, sed in principio pleuritidis, dolore ad præcordia descendente, materiam inflammationē facientem, plerunque iuxta Hippocratis decretum per purgationem euacuasse. Dicimus quoq; nos ab eodem Galeno didicisse, quoties uenæ sectione egens eam detrectat, uicariam ei sub-

Veteri in uictu moderatio.

ei subijciendam copiosiorem purgationem. Quod cum ita in principio, sicuti materia iam concocta possit contingere, sequitur, eo casu rectè in principio posse fieri purgationem. Ipse præterea primo libro de compositione medicamentorũ secundum loca, nulla præcedente concoctione, aliáue præparatione, utranque bilem & pituitam purgat in alopecia. Atque paulò post idem facit in manantibus capitis ulceribus, quæ Græci uocant ἀχῶρες. Et libro secundo in capitis dolore, & decimotertio libro methodi, uidisse ait multos, quibus inflammatio in oculis cœperat, sola per inferiorem uentrem purgatione una die curatos. Hippocrates etiam in uulneribus & fracturis, & in epidemijs plerunque purgatione utitur, absque ulla concoctionis mentione. Atque ut uno uerbo me expediam, uix inuenies Galenum in alijs à febre morbis, uel molientem eam, uel expectantem: neque unquam inuenies, aut eum, aut Hippocratem, ueram concoctionem per syrupos nunc uocatos facientem. Veram dico, quoniam præparationem & corporis, & humorum quandoque fieri iusserunt: cui per quandam abusionem recentiores Auicennam sequuti nomen concoctionis attribuere: quum tamen à concoctione uera longo distet interuallo. Quod enim uerè concoquitur, ideo concoquitur, ut, quantum fieri potest, simile euadat concoquenti. Quod uero expulsioni paratur, quanto magis id patitur, tanto redditur animali dissimilius, atque ab eius natura magis alienum.

Præterea concoctio fit à natura, non ab arte: illa è contrario, ab arte potius quàm à natura. Concoctio humorũ conseruat substantiam: illa eos dissecat, attenuat, & quodammodo consumit. Concoctio est tantummodo putridorũ: illa non putrescentibus etiam adhibetur, & animalis particulis. Concoctio est omniũ humorũ putridorum: illa solum tenacium aut crassorũ. Quare si demus illis, ut quocunq; libet modo loquantur, & quamcunq; materiæ euacuandæ & corporis præparationem, concoctionem uel digestionem uocent, certe nunquam nobis ostendent, Hippocratem aut Galenum, in tenuibus humoribus, siue eos imbibant uasculorũ parietes, siue in uasculis ueluti fluctuent, aliqua uti præparatione: sed in his tantum, qui præ crassitie uel tenacitate, duelli à suis sedibus non possunt. Corpora enim, inquit Hippocrates, ubi quis purgare uoluerit, oportet bene fluida facere. Quis autem nõ uideat eos humores melius fluere qui sint tenuiores, & lentore omni prorsus carentes? Tunc enim, inquit Galenus, purgatio bene procedit, cum humores crassi, tenues facti fuerint, & tenaces præcisi, et meatus aperti, per quos transmittuntur. Et in fine cõmentationis ait: Corpus bene fluidum est, meatibus quidem omnibus reseratis, humoribus uero incisis atq; tenuatis, si alicubi in corpore fuerit humor crassus & tenax. Et in expositione aphorismi penultimi libri primi, tũc humores esse ait ad fluendum facillimos, cum fuerint tenues, & nullo lentore participantes, apertiq; meatus per quos fieri debet purgatio, & nullam obstructionem habentes. Idem scripsit libro quinto in sextam epidemiam. Librò demum methodi septimo, ne uidear ambitiose multa loca quærere, clarè adeò hanc rem opere monstrauit, ut inueniri non putem idiotam ita rudem, qui intelligere non possit, eum id uoluisse. Vitiosos enim humores in tunicis uentriculi receptos, nullo præuio apparatu, docet purgare per picram, aut per aquam mulsam in qua sit coctum absinthiũ.

Tenacem uero pituitam uentriculo annexam, incidi iubet ante purgationem. Si igitur de hac humorum praeparatione loquutus est Rhazes, quae improprie concoctio uel digestio dicitur, immeritò ab Auicenna reprehenditur, Galeniq; clypeo munitus, facile defenditur. Intentio quippe huiuscemodi humorum digestionis nihil aliud est, quàm incisio & attenuatio: non, ut dixit Auicenna, substantiae adaequatio ad euacuationem facilem parans. Quanto enim materia tenuior est, & lentore magis carens, tanto minus resistit medicamini eam trahenti, & per meatus atque emissacula facilius pertransit. Quis enim nesciat aquam puram & limpidam, facilius & fluere & trahi, quàm terrosam & lutulentam? festucasq; tenuiores à succino, & acus à magnete, quàm ab illo magnas paleas, & ab hac clauos melius trahi? At si de propria uel de utraq; loquutus est concoctione, longe à uero recessit. Per ueram enim cõcoctionem non tenuatur necessariò humor, uerum plerunq; potius crassescit: imò si proprie loquendum est, nec crassior necessariò redditur, nec tenuior, sed à calore naturali (ut superius diximus) uincitur & superatur: in qua tamen uictoria frequentius accidit ut fiat crassior, quàm ut tenuior, ueluti solidis mẽbris, quae crassa sunt adsimilatus. Non perdit etiam necessariò crassitiem atq; lentorem, quem prius habuit, ut ex Galeno colligitur circa finem expositionis in secundum librum Prognostici Hippoc. dicente, sputum concoctum interdum ob crassitiem & tenacitatem non expui. Quare contrario modo etiam in hoc se habet uera cõcoctio praeparationi: haec enim id quod crassum est, reddit tenuius, illa quod tenue est interdum facit crassum. At si quis fortè nobis obijciat Galenum, in libello de constitutione medicinae dicentẽ, quod crassum & tenax est, esse attenuandum, & quod tenue, crassius reddendum: dicam (ut uerba ipsa demõstrant) eum loquutũ de his superfluis quae redire ad naturalem habitum possunt, non de his quae penitus inutilia quum sint, paranda sunt expulsioni. Quam praeparationem si digestionis concoctionis'ue nomine dignamur, triplicem necesse est redundantium humorũ intelligere coctionem. Vnam quidem, & perfectiorem, in his quae ita eam recipiũt, ut conuerti in substantiam partium corporis reddantur idonei. Alteram in his quae uitiosiora sunt, quàm ut mutari in substantiã aliti possint. Tertiam ualde improprie hoc nomẽ recipientem, qua corpora bene fluida, modo quem superius ex Galeno ostendimus, redduntur. Primae finis est nutritio: Secundae, naturae uictoria: Tertiae, commoda expulsio. Prima & secunda agunt pariter in materiam tenuem & crassam, tertia tantum in crassam & tenacem. Quare culpandus Auicenna, qui indiscriminatim de tribus hisce generibus loquutus est. In eo enim loco ubi docet nõ euacuandam materiã indigestam, loquitur de digestione secundo modo dicta. Vbi uero Rhazen taxans, digestionem ait esse adaequationem substantiae materiae ad facilem expulsionem, de tertia absque dubio intellexit. Atq; eodem modo in narratione, subtilis, crassi & tenacis praeparatione indigentium, quam praedictae subdit descriptioni.

In prima uero aduersus Rhazen argumentatione, quae si recte legatur, (mendum enim est in uulgatis codicibus) super digestione sputi fundatur, digestionem accipit secundo modo. Secunda uero ratio super sedimen urinae fundata, primae & secundae concoctioni potest esse communis, licet eam per aequiuocationem trahat ad

tertiam,

tertiam. Sed melius fortè fuerit, ut lucidioris doctrinæ gratia rationibus Auicennæ respondeamus.

Ad primam dicimus, aliquod sputum tenue (per sputum intelligendo materiam et quæ expuitur similem) posse concoqui primo modo concoctionis, id uidelicet quod acidum est uel dulce: & hoc quidem necessariò crassescere, quia non aliter in membrorũ substantiam, quæ crassiora eo sunt, transiret. Aliquod secunda tantum: & hoc quidem ubi perfectè à natura uictum fuerit, aliquo pacto crassius fiet: non quod in hoc ratio concoctionis consistat, sed quod ex actione uictoriaq; naturalis caloris hoc sequitur. Tertiam uero nullum tenue desiderat: quanto enim crassius fieret, tanto difficilius & à purgante pharmaco traheretur, & per ductus & meatus pertransiret, quemadmodum superius & Galeni autoritate & ratione monstrauimus.

Ad secundam dicimus, sedimen in acutis morbis, in principio non descendere: quia materia quæ secundo concoctionis modo coqui debet, nondum debitam formam adepta est. Dicimus etiam tenuitatem secundæ concoctionis finem non esse, sed naturæ uictoriam: quæ cum in consistendi statu, nec antea completa sit, in eo, non in principio, sedimen laudabile gignitur & descendit.

Ad tertiam dicendum, quod ars naturam imitans, purgationem materiæ, nisi uel qualitas uel quantitas uel locus cogant, non facit ante concoctionem secundo modo dictam: absq; præparatione tamen alia tenuis materiæ arte facta, ipsam expurgare potest. Dico, nisi quantitas cogat: quoniam ubi in corpore tanta redundet materia, ut ab ea natura uel opprimatur, uel periclitetur ut opprimatur, tunc ab initio, & non expectata secunda concoctione, hoc est, naturæ uictoria, quæ in tanta copia uix sperari potest, aliqua eius portio per artem demenda est, ut natura à tanto pondere leuata, residuum aggredi possit & uincere. Si enim bonus Athletarum habitus, Hippocrate teste, statim soluendus est: multo magis euacuationem desiderabit malus ægrotantiũ habitus, non mole tantum, sed & malignitate uires obruens. Rursus, sit Socrates, qui cum summa uitiosorũ succorum repletione febrem incurrat, sequitur, si dum sanus esset euacuatione egebat, quod multo magis ea indigeat febriẽs, aucta uidelicet ex febre spirandi necessitate, & uiribus oppressis. Item quantitas supra modũ aucta ad idem ducere potest, ad quod uitiosa qualitas, hoc est, ad mortem. Ergo si in hac quandoq; euacuandum ante concoctionem, etiam in illa pariter erit facienda euacuatio. Mala etiam alia quæ humores turgentes efficere possunt, & ab immodica copia contigerunt. Ergo eadem ratione quæ cogit euacuare humores turgentes, cogemur etiam demere immensam multitudinem. Veritas sumpti apparet discurrendo incõmoda quæ turgentes humores possunt efficere: ea secundum Galenũ in expositione illius aphorismi quarti » libri, Pharmacũ exhibendũ in ualde acutis, si materia turget, eadem die: morari enim » in his malum: sunt roboris dissolutio, caliditatis febrilis augmentũ, & periculum ne hu- » mores qui per corpus uagantur, in aliquod membrum principale decumbant.

Imminere autem hæc discrimina in materia plus nimio aucta, clarius est, quàm ut probatione egeat: uires quippe ex immenso pondere labefiunt: calor febrilis cæteris paribus est in maiore materia maior, facillimeq; humores totum corpus opplentes

principalia membra attingent. Si igitur hæc pericula cogunt nos, materia turgente eadem die euacuare, cogent nihilominus ea supra modum aucta. Quin si quis diligenter consideret, facile agnoscet copiam immodicam magis indicare euacuationem, quàm turgentiam. Huic enim possumus alia uia occurrere, reprimendo uidelicet motum, alterando calorem, & membra principalia roborando. Immodica uero repletio nullum habet magis præsentaneum remedium, quàm euacuationem. Præterea, si humores qui agitantur, & de loco ad locum mouentur ac transfluunt, uacuari debent, ut dicit Galenus in cõmento illius aphorismi, Concocta &c. quanto magis hi erunt aliqua ex parte uacuandi, qui adeò aucti sunt, ut ferè omnia loca absq; alio motu occupent? His rationibus & similibus persuasus, dico solam exuperantem quantitatem cogere quandoque medicũ ad euacuationem per pharmacũ, & præcipue ubi secari uena nõ possit, in morbi initio faciendam. Quod uero qualitas idem faciat, omnes fateri oportet, qui turgentem materiam euacuandam esse à morbi initio concedunt: hoc enim ipsum, turgere scilicet, qualitatem quandam consequitur in humoribus repertã, adeò membra lædentem atq; extimulantem, ut à nullo recipiatur, & propterea irrequieto motu huc atque illuc pulsa, fluctuet & refluat. Quænam uero sit huiuscemodi qualitas in humoribus reperta, quæ turgere eos facit, à nemine bene determinatũ inuenio. Sunt qui hoc in materiæ tenuitatem referant: quod certe dici non potest: alioqui fateri oporteret, aqueam pituitam necessariò turgere: quod falsum esse nemo est qui nesciat. Mihi autem uidetur inter qualitates primas, hoc solo calori esse attribuendum, qui adeò acris & uehemens sit, ut membra ueluti exurat, atq; ob hoc à quouis membro reijciatur: quem certe feruorem in alio humore, præterquã in bile, uel bilioso ualde sanguine, inueniri nõ puto. Quare sola bilis hoc modo turgere dicenda est, & ratione eius sanguis. An uero quæuis exacta bilis putrescens turgeat, & euacuari à principio debeat, non inutiliter quæri potest. Ad quod dubium, quantum mihi uidetur, respondendum est, bilem certa sede intra uenas putrescentem, posse tam remisse calere, ut concoctio in ea sit expectanda. Eam uero quæ extra uenas putrescens intermittentem febrem facit, non sine ratione dixerit quispiam, ante concoctionem posse euacuari. Scribit enim Gal. in commento aphorismi superius adducti, cuius initiũ, Concocta &c. cõuenire, ut illi humores euacuentur, qui agitantur, & de loco ad locum mouentur, & transfluunt. Et lib. 8. de cõpositione medicamentorũ secundum loca, turgere intelligit ad excretionem moueri, & nondum ad certam sedem impetum habere aut consistentiam. In libro uero de iudicijs secundo, dicit, in tertianis bilem uehementer moueri, & per singulas corporis partes disseminari, atq; delationis impetu per seipsam expurgari, atq; ob hanc causam ex sudoribus & uomitibus finiri. Et in cõmentario cui titulus, Quos purgare oporteat, & quibus purgatorijs, & quando, ait, In principio serosos & tenues humores euacuabis, concoctionẽ expectans in crassis & tenacibus, quales natura sunt bilis atra & pituita. Quare si quis in tertianis purgationem bilis ante concoctionem moliatur, non solum Galenum, uerum & naturam se imitari dicere poterit, per uomitũ & sudorem, sed & plerunq; per uentrem bilem in talibus febribus ante concoctionem expurgantem. Exuberans igitur caliditas tenuitati iuncta, facit ut bilis turgeat: tenuitas

Calorem esse turgentium humorũ causam.

sola

ſola concedit, ut etiam ſi non turgeat, ante concoctionem euacuari poſsit.

Verum præter qualitates primas & manifeſtas, alia quædam qualitas quandoq; in humoribus reperitur, quæ turgere eos facit, & die primo egere purgatione: occulta quædam et peſtilens malignitas, qua affecti humores, niſi ſtatim purgentur, cor, uel aliud principale membrũ petentes, ultimam afferunt perniciem. Hanc & aliàs quandoq;, & annis quinto & uigeſimooctauo, ſupra milleſimũ quingenteſimũ, uidimus ante magnam peſtilentiam in hac noſtra ciuitate, cum maxima mortaliũ, & præſertim nobilium ſtrage peruagari. Ab initio leni quadam febricula afficiebantur, pulſusq́; et urina uix à ſanis differebant: febris poſt biduum triduúmue ſupra modum creſcebat, uires proſternebantur, urina ueluti iumentorũ, inquietudo, bilis praſinæ uomitus, materiaq́; caput petente deliria, modo cum uigilijs, modo cum immodico ſopore hominem cruciabant: uarijq́; coloris exanthemata per uniuerſam cutem eſfloreſcebant, omniaq́; demum incõmoda, & his longe plura ſequebantur, quæ turgentem materiam ſuperius diximus comitari. Quare non poteram non admirari, quoſdam præcellentis doctrinæ & nominis medicos, purgationem in tam peſtifera lue ante concoctionem negligentes, atq; alios medicos taxantes, qui ea utebantur. Si qui enim morbi inueniuntur, qui eiuſmodi purgationẽ eadem die ita deſiderent, ut tardare malũ ſit, hoc maxime peſtilentes hæ febres requirunt, uelociſsimã mortem, niſi ea fiat, inferentes. Sed nónne apud Galenum quinto methodi legerũt, quotquot ex immani illa peſtilentia incolumes euaſerant, multis per uomitũ, omnibus per uentrem, corpus antea fuiſſe & purgatum & exiccatum? Quod ſiue natura, ſiue arte factum ſit, omnino nobis oſtendit, in his qui ex peſtilentia ſeruari debent, exiccationem corporis per purgationem eſſe neceſſariam. Quod uero expectanda non ſit euacuatio ſalutem factura in conſiſtendi uigore, ex hoc oſtenditur, quod iudicia quæ in peſtilentia fiunt, ad mortem potius quàm ad ſalutem tendũt, Galeno teſte in ſecundo aphoriſmorũ cõmentario, & ipſa comprobante experientia. Quare illi mihi potius probandi uidentur, qui ab initio peſtilentiũ morborũ, quanto citius poſſunt, omnia genera euacuationũ exercent, quàm qui iudiciũ, quod potius malum quàm bonum in his ſperatur, expectant. Materiæ igitur qualitas euacuare plerunq; cogit ante concoctionem. Verum præter quantitatem & qualitatem, idem quoq; fieri ex loco, ſuperius oſtenſum eſt. Vbi enim ad præcipuum aliquem locum materia decumbit, non expectata concoctione eſt uacuanda, quemadmodum in laterali morbo eſt demonſtratum.

Ab initio peſtilentium morborũ euacuandum.

Vt igitur iam receptui canamus, et noſtra diſputatio, quæ diu uagando huc atq; illuc, ueluti œſtro percita, furentem materiã abſq; ordine ſequuta cucurrit, quaſi claſsici uoce ad id unde cœpit reuertatur, dicimus, materiã magna ex parte ante concoctionẽ purgandam: eam enim quæ nõ proprie turget, ſed uel ſola quantitate, qualitate, uel loco perniciem, niſi euacuetur, timetur illatura, euacuari oportere ante concoctionem à natura factam demonſtrauimus: ſicuti & eam quæ non proprie uel improprie turget, in alijs à febre morbis, & in ipſis etiam febribus debere à nobis potius quàm ab antiquis, ab initio minui, peiori ſcilicet uictu & maiore ocio utentibus, & medicamenta faciliora atque minus exagitantia habentibus: præſertim quum nihil habeant quod

» nobis obijciant aduersarij, nisi uulgatũ illum aphorismũ: Concocta medicamentis pur- » ganda & mouenda, nõ cruda, neq; in principijs, nisi turgeant: multa autem nõ turgent. quem tamen in multis exemplaribus non legi ait Galenus, licet in lib. de humorib. passim legatur. Et ut eum inter aphorismos recipiamus, habemus tamen cui opponamus aphorismũ secundi libri decimũnonũ, qui dubio procul Hippocratis est, iubentem in principio mouendum, si quid mouendum est. Quem aphorismũ non solum scribit Hippocrates, sed etiam per alium sequentem probat, quia uidelicet circa principia omnia sunt imbecilliora. In his enim duob. aphorismis indulget medico Hippocrates, ut quando ei uidetur, euacuatione à principio utatur: quod et in penultimo primi libri permittit. Et licet dicat rarò hoc faciendum, nos rationibus superius adductis moti, crebrius id facere & possumus & debemus, in materia præsertim serosa ac tenui, qualis est bilis pallida, quæ à recentioribus citrina uocatur, quam nostro seculo uidemus satis abundare. Diximus etiam, si quando expectanda est uera concoctio, eam per uocatos syrupos, qui maiori ex parte eam potius perturbant, quàm agant, non esse procurandam, sed cum his tamen rebus, quæ naturales uires augent & roborant. Nec nos alia præparatione humorũ indigere, nisi attenuatione crassorum, et incisione tenaciũ, quæ per cibaria & potus magis quàm per syrupos, Galeno teste, qui integrum huic rei uolumen dicauit, dicimus facienda. Habes igitur mi Charandine, meam de euacuatione ante cõcoctionem facienda sententiam, confusaneè certe & absq; ordine scriptam, ut ab homine sene, & multis negocijs impedito, quæ toties deponere calamum, & interrumpere commentationem coëgerunt, ut quod tribus diebus absolui poterat, ad triennium ferè protractũ sit. Tu autem quicquid id est, pro tuo in me amore boni consules. Vale.

Ex Ferraria, XV. Calend. Septemb. M. D. XXXI.

EPIST. II. pro nobili quodam uiro, magnum ueluti incendium in meiendo patiente.

Baldasar Sala, uir generis nobilitate, ac in negocijs principalibus exercendis dexteritate insignis, questus est apud me per literas, se, iam agitur secundus annus, dum lotium emittit, maximũ in uesica urinæ persentire incendiũ: quod nec ex medicatarũ aquarũ tertia potione, consilio medicorũ facta, nec alijs auxilijs mitigari, ne exiguo quidem, nedum restringi potuerit. Huic quantum in me est opem laturus, in primis affectionis ipsius essentiam & causas inuestigabo: deinde ex illis curatiuas intentiones eliciam. Affectus hic, ut iam primũ aggrediar, à recentioribus ardor urinæ uocatus, nihil aliud mihi esse uidetur quàm dolor ulcerosus, uesicam ipsam, & potissimũ eius ceruicem atq; meatũ, qui ab ea per pudendum descendit, affligens: quare inter symptomata, sicuti & quilibet alius dolor, est reponendus. Verum hoc symptoma ex alio sequitur, hoc est, ex re excunte immutata, lotio uidelicet ipso ad maiorem quàm ex natura sua exigeret acredinem conuerso. Dico autem, hæc symptomata malam temperaturam consequuntur, à salsa pituita, ut per indicia ab excellentissimo Machello conscripta apertissime colligitur, genitam. Quæ quidem salsedo ex superfluo iecoris & renum calore totam lotij substantiam quasi assantibus, generatur. Ex his igitur ad secundũ accedentes, intentiones tam proprie curatiuas, quàm

præseruantes elicimus. Mitigandus igitur primo iecoris & renum calor, ne de cætero lotium superfluò exurat: ipsaq; iam facta pituita purgãda. Demum mala affectio ex longo transitu huius mordacis materiæ in meatib. urinarijs derelicta, pro uiribus auferenda. In qua re sua solita diligentia ac solertia præsens medicus utetur, ad dignoscendum nunquid ulcuscula aliqua in huiusce locis sint facta, quod ut minime uellemus, ita maxime formidamus. Inter diuersa quæ ad has explendas intentiones mihi occurrunt præsidia, sectio uenæ præcipuũ uidetur: per eam quippe & calor membrorum minuetur, & materia partim euacuabitur, partim distrahetur. Nec absterrere nos debet ætas, consentiente naturali temperatura, bono corporis habitu, & uictus ratione quæ præcessit. Secanda igitur, si expertus & audax sector habetur, uena poplitis: si minus, à tali extrahendæ sunt plus minúsue, pro medici præsentis iudicio, unciæ sanguinis senæ. Facta uenæ sectione, bidui uel tridui interiecta mora, potio in aurora bibenda, in hunc modum parata: Polypodij recentis ℥. glycyrrhizæ recẽtis, seminũ cucumeris ana semuncia. Myxaria uulgò Sebesten uocata, septem in seri caprini libra, uel in alio, si hoc haberi non potest, tandiu bulliant, donec tertia pars seri consumpta sit, et adiecta decocto bene excolato rhei barbarici drachma, fiat potio, ipso rheo prius tenuissime contrito. Tertio ab hoc purgationis die, deriuationis gratia duæ cucurbitulæ à pari utriusq; natis admoueantur, suprà quàm sedendo quiescimus. His peractis, ad ea quæ intrinsecus extrinsecusq; alterant, ueniendum. Iecur igitur inungendũ oleo rosaceo, cui æqualis portio succi intybi, quarta pars olei absinthitis, octaua aceti rosacei sit adiecta. Renes succo solatri, cum unguẽto Galeni infrigidante uocato, æquilance commixto. Vesicæ regio cum toto ad sedem usq; pudendo aqua tepida foueatur, in qua portulacæ & papaueris albi semina decocta sint. Quibus nisi ardor mitigatus fuerit, papaueris ipsius cortices, demũ aliquid hyoscyami superaddatur. Ex decocto etiã earundem rerũ utiliter fieri possunt sessiones, quæ ad regionẽ usq; iecoris pertingãt. Bibenda quoq; singulo mane erit solatri aqua, in qua cucumeris, portulacæ, et papaueris albi semina decocta sint, addito modo syrupo de papauere, modo nenupharino. Venter assidue leniendus, modo per siliquæ ægyptiæ liquorem in decocto polypodij resolutũ, modo per clysmata eundem liquorem cum melle rosaceo recipientia, modo per uini fecem tenuissime attritam, modo per senam in sero decoctam. Quod si cum tot præsidijs adhuc passio non sit sublata, hirudines uenis ani applicentur, atq; cum adiumento aquæ calidæ inferius adeò bene occlusæ ut ua pores eius loca hirudinum petant, à quatuor usq; ad sex uncias sanguinis extrahatur. Dehinc ad uehementer infrigidãtia uemendum, de quorũ natura sunt trochisci, à Paulo diaphysalidon uocati, qui recipiunt seminum cucumeris partes 4. sem. hyoscyami, cicutæ ana partes 2. fœniculi, seminis lapathij, croci, pini fructuum, amygdalarum amararum, opij ana partem 1. physalidos, hoc est, granorum quæ alchechengi uocant, partes 30. Compone cum uino albo odorato, & fac trochiscos quorum singuli pendeant semidrachmam, quibus primum utéris exterius dissolutis in oleo seminis cucurbitæ: deinde, si opus fuerit, dabis unum ad bibendum cum aqua solatri.

Frustra autem hæc omnia tentarentur, nisi congruo uictu uteretur. Qualis uero

hic esse debeat, arbitrandum præsenti medico permitto, sicuti & quæcũq; superius scripta sunt. Non tacebo tamen puluerem in quo magnam habeo fiduciam: cõponitur autẽ ex physalidibus, hoc est, ut dixi, rubro illo fructu alchechengi uocato, quæ sint numero 12. sem. cucumeris, sem. papaueris albi ana ℥. s. sacchoro albo ad omniũ pondus. Fiat omnium puluis, ex quo semper ante alium cibum deglutiat semunciam. Bonũ etiam erit, si octo decẽmue myxaria in aqua solatri madefacta per horam ante cibum edat, et in secunda mensa bolum unum ex partibus duabus, seminis cucumeris, & una parte fructuum pini, sacchoroq; in aqua solatri & ros. resoluto, confecto.

Ex ædibus nostris Ferrariæ, III. Nouemb. M. D. XXXI.

EPIST. III. ad Ioannem Paulum Castilionum medicum. Per manum quandoque totum brachium à medicis intelligi. Expositio item obscurorum quorundam Auicennæ uerborum, capite de lapide renum.

Viuo adhuc, Dei gratia, Ioan. Paule, pestilentiæ superstes: uigetq; in me adhuc animus, licet langueat corpus, & podagra me quandoq; lecto detineat, pedesq; adeò imbecilles semper relinquat, ut uix unquam ualeam absq; auxiliatore scalas ascendere. Adiunxerat & sibi chiragram cum tuæ mihi redditæ sunt literæ: atque utriq; successit, longe illis sæuior Nephritis, quæ ut serior, ita molestior adeò fuit, ut ad fauces usque Orci me deduxerit. A qua tandem Dei optimi munere leuatus, ubi reuisere cœpi meã bibliothecã, literas tuas inueni tertio calend. Martias ad me datas. Quare erubescens quod tandiu responsum distulerim, arrepto calamo statim respondere incœpi. In primis igitur gratias tibi ago pro tua humanitatis & amoris plena salutatione, atque uice uersa, te etiam atque etiam & saluto, & quantũ per absentiam licet, exosculor. Deinde quod ad disceptationem exortam apud nos pertinet, satis mirari non possum, in medico tanti nominis, tantam dormitationem, ut nõ aduerterit, per manum interdum apud medicos significari non solum extremã illam brachij partem, quæ in quinq; digitos, palmam, carpumq;, & metacarpum diuiditur: sed totum id quod ab humeris extra thoracem prominet, & ex humero, brachio, extremaq; manu cõponitur. Quod si ex Galeno fortè non didicerat, poterat uel ex suo Auicenna cognoscere, lib. 1. cap. de phlebotomia, sex uenas manus secari dicente, atque tres inter eas magis præcipuas supra brachij curuaturam secandas, iecorariã scilicet, quam ipse basilicam: humeralem, quam cephalicam: & mediam, quam nigram. Manum ergo intelligere eo loco absq; dubio oportet humerum cum toto brachio, uenamq; in synocha secare per quam superiora & inferiora uacuentur, qualis præcipue est media. Sunt tamen qui iecorariam præferant, fortè quia magis ex directo iecur respicit, quod est sanguinis fons. Vbi tamen sanguis in superioribus corporis partibus magis exuperare uideatur, humeralem secare non fuerit absurdũ. Nulla autem ratio ostendit, ut in tanta sanguinis copia, per extremæ manus uenulas fieri debeat euacuatio, præsertim iubente Galeno, nec abnuente Auicenna, ad defectionem usq; animi sanguinem esse educendum: quod ex uenulis illis manus uix fieri posset.

Petis præterea expositionem quorundam uerborum Auicennæ, cap. de lapide renum,

renum, quæ in communi æditione sunt huiusmodi: Et iterum si est lapis renum, & generatur secundum plurimũ, & non adhuc mingitur, tunc est sedimen urinæ retentum cum ea. Et si est uesicæ, & discernitur secundum plurimum post separationẽ urinæ, tunc est fex sanguinis, deinde associatur ei, & diuersificatur ab eo. Dico igitur in primis, in Arabico non omnino similem esse lectionẽ: ita enim ad uerbum legitur: Et iterum lapis renum generatur secundum plurimũ, & non adhuc mingitur urina, & est sedimen urinæ retentum cum ea. Lapis uesicæ coagulatur secundum plurimũ post separationẽ urinæ: & est fex urinæ, quæ non associatur ei, sed postponitur ab ea. Sunt autẽ hæc uerba in utraq; litera, sed præcipue in prima, tanta barbarie obruta, ut Gentilis duobus expositis & altero immutato, sententiã conniuendo præterierit. Pro uerbo siquidem, generatur, legit immergitur: & participium, retentum, exponit mixtum: & fecem sanguinis intelligit hypostasin. Possumus autẽ hanc ex ipso elicere Auicennæ sententiam: Si est lapis renum & immergitur, hoc est, ita hæret, ut non adhuc mingatur, sedimen urinæ miscetur cum urina. Lapis uero uesicæ discernitur, id est, manifestatur, post separationem urinæ: exit quippe primo urina, deinde percipitur lapidis nocumentum, postea exit sedimen, quod demum associatur urinæ: diuersum tamen est ab ea, quia non tantum miscetur urinæ, quantum in lapide renum. Nicolus desperans eorum sensum se posse assequi, attulit quidem uerba, sed dimisit inexposita. Iacobus de Partibus in hoc præferendus Gentili est, quod uerba Auicennæ seruat, nec extra proprium significatum extorquet, sed ex eis eam sententiam elicit quam et tu & alij potestis uidere, & rectè, an perperàm, iudicare. Ego eo relicto sensum potius Arabicæ æditionis, à nemine adhuc expositæ, conabor elicere: qui (ni fallor) est huiusmodi: In hoc differunt lapis renum & uesicæ, quod dum ille generatur, maiori ex parte urina simul cum suo sedimine retinetur: in huius uero generatione, exit quidem primo urina, deinde eius sedimentũ. Prima autẽ huius sententiæ pars facile intelligetur consideranti modum quo lapis in renibus generatur. Quem modum sicubi aliàs, præcipue lib. 1. expositionis in 6. Epidemiarum, Galenus demonstrauit. Ait enim: Ostensum est in cõmentarijs de naturalib. facultatibus, renes ad se trahere quicquid serosi tenuisq; in uenis sanguini permiscetur. Vbi uero meatus qui in uentrẽ huiuscemodi serũ excolant, plus nimio reserati fuerint, simul etiã aliquid ex his quæ crassiora sunt, excolatur. Quod quãdo calefactũ, in renum uentre similẽ pœro acceperit cõsistentiam, si quidẽ renũ excretoria uis totũ hoc cũ urinis expulerit, arenosæ in ipsis subsidentiæ fiunt. Si uero adhærens uentri renis fuerit, difficulterq; ab eo uelli possit, alterũ quidpiã sibiipsi simile ex cõcaua uena suscipiẽs, amplius augetur: semper enim id quod influit, ei quod præerat circũnectitur, atq; hoc pacto pœrus nota dignæ amplitudinis cõstituitur. Ex his igitur Galeni dictis ratio reddi potest, quare dum lapis in rene gignitur, urina simul cũ suo sedimine retinetur, labefactata uidelicet ui renũ expultrice, & crassiore materia intra renis cõcauitatẽ retenta. Idem ex eodem Gale. colligitur in expositione aphorismi ultimi libri tertij rationẽ reddente, quare senes faciliter calculo renũ laborent. Ait enim: Quũ in senibus multæ & crassæ superfluitates generẽtur, & præter hoc quoq; utriũ adsit imbecillitas, obstruuntur plerunq; renes, & lapides.

gignuntur. Obstructis itaq; renibus, & ui eorum facta imbecilli, mirandum non est, urinam cum suo sedimine aliquantisper retineri. Et propterea Paulus Aegineta, dum lapis generatur, exiguam urinam excerni dixit, atq; meatus per quos excernitur adstringi. Potest tamen tanta esse arenularum copia, nec uis renum excretoria adeò imbecillis, ut arenis quibusdam exitus patescat: quod & ipse Paulus expressit, et fortè Auicenna cognouit, addens particulam, secundum plurimũ. Quæ uero dixit de lapide uesicæ, consonant Galeno libro primo de locis affectis, lapidis indicia esse dicenti, quod primo exit urina aquæ similis. Et lib. 6. quod pus ex uesica exiens, sine urina plerunq; excernitur, quia à loco propinquo excernitur. Vtrunq; autem horum tetigit Auicenna: primũ, cum ait, post separationem urinæ lapidem coagulari, postquam uidelicet urina aquosa exiuit, & fex retenta est: secũdum, ubi ait, Et est fex urinæ quæ non associatur ei, sed postponitur ab ea. Hæc sunt Ioannes Paule dilectissime, quæ pro expositione illius difficilis textus mihi se obtulerunt.

Demum in calce tuæ epistolæ à me petis, an è re tua esse putem, ut in patriã reuertaris: quod te quærere arbitror, quia multos per proximam luem interijsse hic medicos intellexeris. Quæ res si te mouet, illud etiam considerare debes, quod si pauci supersunt medici, pauci quoq; sunt qui eorum opem exposcant: mediam enim hominũ partem perijsse publica fama est: sed & in defunctorũ medicorum locum multi insurrexerunt, qui uix, quando tu hinc recessisti, ad grãmaticos pergebant. Fruimur præterea magna nunc salubritate. Quare cogitandum tibi est, si in patriam redieris, per multos menses proprio ære te militaturũ: nisi fortè profitendi publice munus iterum aggrediare. quod facile consequeris, aspirante tibi Lodouico Bonacialo, ut doctissimo, ita bonis ingenijs fauente: quem præfectum aiunt gymnasio instaurando. Vale.

Ex Ferraria, IIII. *Calend. Sextiles,* M. D. XXIX.

EPIST. IIII. ad Iacobum Pharusium medicum Regiensem, de leporina carne &c.

Egi amantissime Iacobe, nec sine uoluptate, quæ tu non minus argute, quàm eleganter, pro leporina carne disputasti, eam & boni succi esse, & coctu nõ difficilem probans. Adeò autem mihi applauserunt rationes tuæ, ut non minus tibi debere id animal putem, si quis modo illi sensus sit, quàm illi poetæ, qui primam ei gloriam inter quadrupedes dedit: aut ijs, qui formosum fore septem diebus dixerunt, qui leporinas carnes esitauerit. Parumq; abfuit, quin tuis argumentationibus uictus, manus dederim, bisq; ac pedibus in tuam sententiam uenerim. Quod certe nõ inuitus fecissem, quoniam ipsis carnibus, cum datur, ego quoq; libenter uescor. Verum deterruit me ueneranda antiquitas, & ad hæc usq; secula quasi per manus nobis tradita sententia, quæ ab Hippoc. uel ab aliquo certe uetustissimo cœpit autore. Scribitur enim in libro de Diæta 2. qui quidem Galeni tempore à multis, nunc ab omnib. Hip-
» *pocrati adscribitur, in hunc modum: Leporina caro sicca & adstringens, lotium ali-*
» *quantisper mouet. Post quem, quisquis ille fuerit, Gal. lib. 2. de escis ait: Leporum*
» *caro sanguinem crassiorẽ gignit. Et in cõment. de attenuante uictu, utilem eam dicit in uictu exiccante, non autem attenuante, quia crassum sanguinem gignit. Et apertissimis*

uerbis

uerbis lib. 3. de locis affectis, magnam eam habere uim dicit in melancholici ſanguinis generatione. Pſellus quoq; & Paulus eiſdem ferè uerbis Galeno ſubſcribunt. Sed et Pſellus inter cibaria atram bilem gignentia eam cõnumerauit, Poſt quos omnes Simeon in lib. de eſcis, quaſi quæcunq; dicta à uetuſtioribus erant, colligens, inquit: Carnes leporũ, his qui exiccare corpus uolunt, ualde cõducunt, minime uero his qui temperatura ſunt ſicciore, ſanguinem quippe gignunt craſſarum partium, & melancholicũ. Fecerunt omnia hæc Græcorũ dicta, ut Arabes Latinosq́; præteream, me cogitare, nunquid rationes, quibus leporinas carnes extollis, dilui aliquo pacto poſſent: aliæq́; in contrariũ afferri, quæ antiquorũ autoritati ſuffragarentur. Vtrunq; autem poſt ſacras ferias, in quibus mihi ipſi uacandum fuerat, circa hæc meditanti, non poſt multam indaginem occurrit. Antequam autem alteram earũ aggrediar, nonnulla tanquam nota ſubijcienda. Primo quidem, quod cum de temperatura cuiuſpiã rei medici loquuntur, non de ea loquuntur, quam in ſe, uel quo ad totam naturam habent, (ad philoſophũ enim ſpectat hæc conſideratio) ſed hominis conſideratione: ita ut id calidum aut frigidũ, humidumq́;, uel ſiccũ dicatur, quod humanũ corpus calefacere, frigefacere, humidumq́; uel ſiccum reddere poteſt. Secundo ſubijciendum, eſcas & medicamina in hoc conuenire, quod utraq; in nos agunt, & à nobis patiantur: in hoc differre, quod medicamina agunt quidem potius, quàm patiantur: eſcæ è contrario magis patiantur quàm agant. Tertio ſubijciendum, eſcas tandiu rationẽ medicamenti ſubire, quandiu in ſanguinẽ mutantur: ubi uero perfecte in ſanguinem uerſæ ſunt, ſiue calidæ, ſiue frigidæ fuerint, ab eis ſemper calorẽ augeri. Quarto, eſcas, etiã ubi penitus mutatæ à nutriente ui ſunt, poſſe corpus reddere multo quàm eſſet antea frigidius, ſi uidelicet plus frigidorum humorum, pituitæ ſcilicet & nigri humoris, quàm boni ſanguinis & bilis generent.

Rationes, quibus alimentorũ temperaturæ inueſtigandæ.

Ex his quatuor ſuppoſitis colligitur, qua uia inueſtiganda ſit, et leporinæ carnis, & cuiuſq; alterius eſcæ temperatura. Non enim extrinſecæ cuiuſpiam rei uel conſideratione uel comparatione id metiendum, ſed relatione ad corpus humanum iudicium faciendum: ex hoc quippe habet quid, ut ſit homini cibus, quod talem habet cum homine ſimilitudinem, ut conuerti in eius ſubſtantiam poſsit: hoc enim eſt, & non aliud, quod facit aliquam rem, & dici & eſſe hominis eſcam. Et licet agere dum mutatur in corpus hominis aliud poſsit, non propter hoc eſca, ſed medicina potius dici debet. Si quis igitur recte iudicare uoluerit leporinæ carnis quatenus eſca eſt, temperaturam, agnoſcere eum in primis oportet, in quos humores à calore humano concocta uertatur: quod certe non niſi ex longo uſu dignoſci euidenter ualet. Omnia enim nutrientia, ut Galenus ait libro tertio de temperaturis, alterant aliquo modo corpus, ſed immanifeſte, dum ſemel tantum accipiuntur: uerum ſi longo tempore offerantur, ualde alterant, atq; manifeſte corpora immutant. Et libro primo de eſcis: Eſcæ cognitio uix in multo tempore ex determinata experientia recte fit. Et Hippocrates in Epidem. Cibi & potus experientia egent. In hoc ergo iudicio quod longo experimento innititur, ſtandum antiquorum obſeruationi, præſertim quando illis rationes quoque aliæ conſentiunt, quas Galenus ab extrinſeco acceptas uocat: inter quas multum ualida ea, quæ à carnis ipſius ſubſtantia aſſumitur, quæ certe in hoc animali dura ſatis apparet. Facit au-

» tem hæc durities, ut serò, & paulatim nutriat. Quæcunq; enim dura carne constant, » ait Galenus in expositione aphor. 18. lib. 2. tardius & paulatim nutriunt. quod non leue frigiditatis argumentum est. Quemadmodum enim id quod facile concoquitur & celeriter nutrit, est quo ad nos calidum, Galeno teste, in fine libri tertij de temperaturis: ita è contrario quod tarde & paulatim, esse quo ad nos frigidum. Facile enim id in substantiam nostram conuertitur, quod cum natura nostra maiorem habet similitudinem: atque id difficilius, quod magis dissimile. Sumus autem nos à prædominio calidi & humidi. Est præterea eadem durities euidens indicium siccitatis, ut ex 2. lib. de temperaturis, à Galeno colligitur. Licet enim non omne durum sit siccum, id tamen durum quod neque à uehementi calido duratum est, neque à uehementi frigido congelatum, proculdubio est siccum. Tanta autem caliditas esse in lepore non potest, ut carnem eius induret: nec tanta frigiditas ut congelet. Quare quum sit dura, omnino etiam sicca esse uidetur: alioqui & ipsa sola durities eam à numero bonarum carnium eximit, Galeno teste, in lib. de attenuante uictu. Quod etiam testatur dissimilitudo quam habet cum carne porcina, quæ præ cunctis carnibus, Galeno & ipso sensu teste, est nostræ magis similis. Et propterea inter carnes quibus uescimur, statui potest ueluti mensura & regula, cuius comparatione alias cognoscimus. Recedere autem ab ea leporinam per frigus & siccitatem, nemo (ni fallor) ambiget, qui utranque bene norit: exanguis enim, arida, & uelutí usta leporina uidetur, suillæ comparata, uaporeq; omni atq; humore ac tenacitate ferè priuata: fragilis uero, & ceu fibris abundans: quæ omnia & difficilem concoctu, & feram ad diducendum ostendunt. Agilitas quoq; & in currendo uelocitas eam ualde à sue differre ostendunt, quod animal pigrum ualde est & ociosum. Sed & timiditas frigus indicat. Si enim siccitati coniungeretur caliditas, audaciam, quã summam in leone calido et sicco animali uidemus, in lepore quoq; efficeret. Si igitur substantia, durities, squalor, fragilitas, fibrarum copia, & suillæ dissimilitudo, antiquorũ autoritati & longo experimento consentit, hanc carnem à numero bonarum seiungentiũ: quis non potius credat Galeno, inter quadrupedes suem, uitulum & hœdum duntaxat commendanti, quàm poëtæ, eam fortè titillatione potius proprij palati, quàm certa ratione laudanti? Sed dices fortè, te non à poëtis, alioqui mentiri assuetis, sed rationibus persuasum in hanc sententiã uenisse. Ideo tentanda mihi tuarum rationũ solutio, quarum prima ex sanguine accepta talis est: Si leporina caro est melancholica, sanguis quoq; eius erit melancholicus: talem enim temperaturam habet caro, qualem habet sanguis. Quod leporinum sanguinem esse melancholicum ais, rationi, Galeno & Aristoteli uidetur repugnare. Rationi quidem, quia tenuis & aqueus est, non ater & spissus. Aristoteli uero, qui fibrarum ratione quæ leporino desunt, sanguinem crassum & terreum esse dicit. Galeno quoque, qui sapidum eum dicit, & dulcedine, concoctionis facilitate, sanguinem auium superare. Hæc quidem uidentur capita tuæ primæ argumentationis, fusius tamen à te explicatæ. Mihi autem in primis, mi Iacobe, id non constat, quod ueluti basis fundamentumq; est argumenti, quod scilicet talem temperaturam habeat caro, qualem habet sanguis. Muta ri enim nutrimentũ à nutriendo debet, non è contrario, res nutrita à nutrimento: quod uel ex

Caro porcina, humanæ maxime similis.

Leporinum sanguinem non esse melancholicum.

uel ex hoc constat, quod diuersarum temperaturarũ particulæ ab uno eodemq́; sanguine nutriuntur. Quare si talis esset animalis nutriti natura, qualis est nutrimenti, fieret ut omnes corporis particulæ ex eodem sanguine nutritæ, eiusdem essent temperaturæ, quod est ab omni ratione alienum, quum nemo sit qui nesciat, carnis temperaturam ab ea quæ est ossis, plurimum differre, sicut etiam scimus in latitudine partiũ corporis calidarum multis numeris sanguinem uincere carnem: siquidem post sanguinem, locant cor, post quod iecur, & post ipsum carnem. Longe igitur calidior est sanguis quàm caro. Sed ex tuis, imò ex Galeni dictis abs te adductis, euidenter (ni fallor) colligitur, carnem non sequi sanguinis naturam. Leporinũ enim sanguinem, ut tu ipse recte adducis, sanguini auium Galenus præponit, cap. 22. lib. 3. de escis: quum tamen auium carnes non solum leporinis, sed omniũ quadrupedum, cap. eiusdem 67. concoctu dicit esse faciliores. Et in lib. de rebus boni maliúe succi, inter escas culpa uacantes, carnes multarũ auium reponit, omnemq́; sanguinẽ ceu concoctu difficilem uituperat. Ex animalis igitur sanguine, iuxta Galeni decreta, non necessariò colligitur carnis temperatura. Verum ut hoc tibi detur, non euidenter tamen probas, leporinum sanguinem non esse melancholicum. Tenuitas enim, & (ut tu uocas) aqueitas, frigus ostendunt, non calorem. „ Sanguis enim qui dilutior est, ait Aristot. lib. 2. de partib. animal. cap. 4. fri„gidior est: eaq́; animalia timidiora, idem Aristot. dicit, quibus est dilutior: qui certe timor uel solus in hoc animali summus, maximũ est frigiditatis argumentũ. Porrò sicuti tenuitas non est caloris indicium, ita nec crassities frigoris. Tauri enim (quod certe animal ualde calidum est) sanguis crassissimus est, eodem Aristot. teste: qui cũ etiam sit nigerrimus, certo argumento nobis est, ex coloris nigredine non ostendi frigiditatem, sicuti neq; ex eo quod concrescit & spissatur, nam & hoc calidissimorũ animalium sanguini, fibrarum ratione contingit, quæ crassiorem eum reddunt, & ad concrescendum aptiorẽ, ut Galenus quoq; lib. 1. simplic. medic. confirmat. Aristotelis igitur autoritas, pro antiquis potius stat, quàm pro tua sententia: nec leporini sanguinis affirmat frigiditatem, sicuti nec saporis suauitas, uel dulcedo quam ei Gale. attribuit. Didicimus enim ab eo, lib. de simplic. medic. 4. cap. 6. non omnia dulcia esse calida, sed ea tantum quæ dulcedinẽ magnam habent: quæ uero modicè dulcia sunt, esse frigida. Ad tantam autẽ dulcedinem hic sanguis nõ attollitur, ut calidus, hominis comparatione, ob dulcorem existimari debeat. Hominis dico comparatione, quia aliarum leporis particularum comparatione omnino calidus est. At si sanguis leporinus frigidus est, sequitur, si ratio tua concludit, leporinam quoq; carnem frigidam esse oportere. Nec ratio igitur, nec Aristotelis aut Galeni autoritas, leporinũ sanguinem & eius carnẽ ab atræ bilis submouent natura. Quod ad Auicennam uero attinet, cuius etiam autoritati inniteris, licet ea apud me magni momẽti non sit, dicere tamẽ possum iuxta ea quæ tanquam uera supposuimus, posse quidem leporinam carnem dum extrorsum adhibetur, & ut pharmacum solum agit, uim habere calefaciendi, dum uero intra corpus accepta, atq; ab eo mutata est, in melancholicum sanguinem uersa, reddere corpus frigidius: Disputationemq́; nostram sub escæ consideratione, non sub pharmaci esse ratione: ad quem modum ipsemet Auicenna capite de lepore, frigidam eam dicit et siccam,

Timor frigiditatis signum.

Atq; per haec primae tuae argumentationi satisfactum puto: pariterq; secundam eisdem fundamentis elidi, tanquam eidem ferè medio innitentem, quod scilicet ea caro melancholica esse non possit, cuius sanguis non sit melancholicus, qualem non esse leporinum ostendit tenuitas, aquea substantia, dulcor, atque fibrarum carentia, aquam potius quàm terram prae se ferentia. Diximus enim, animal nutritum reddere potius nutrimentũ sibi simile, quàm è cõtrario nutrimentũ animal. Diximus praeterea, aqueã fluxibilemq; substantiam non auferre à sanguine frigus & siccitatem. Acetum quippe, aqua rosacea, omphacium, necnon aqua in qua fabae, lentes, glandesq; bullierint, simul cum fluida substantia frigus habent & siccitatem. Argumentum uero quod ab experientia sumitur, per contrariam experientiam confutatur, longiori obseruationi, & maiorum uirorum autoritati, & praecipue Galeni, innixam: quem certe, quicquid alij sentiant, & nebulones nonnulli garriant, à Deo optimo maximo mundo datum puto, ad tam necessariam hominibus artem, medicinam uidelicet perficiendam. Nec est ut dicat quispiam, lepores nostros ei fuisse incognitos, qui sint Graecis meliores: siquidem in Galeni patria nasci puto longe nostris praestantiores. Vidi nanque in inferiore Pannonia, quae ad Graeciam uergit, multo nostris pinguiores & sapidiores.

Nolim autem te ad eorum sententiam accedere, qui Galenũ culpant, quasi uina alba, dulcia esse posse negantem: quum sint apud nos, corrupta fortè à Trebelianis uoce, Trebiana uocata alba simul & dulcissima: in hoc nedum mente, sed & oculis adeò caecutientes, ut nõdum colorem album à pallido, rufo, flauo, fuluo, aureoq; dignoscant: sed uulgarem loquendi consuetudinem sequuti, quaecunq; uina nec rubra, nec cerasiola, nec nigra sunt, alba putent: quibus si aliqua mens adesset, nec essènt ab odio in Galenum penitus infatuati, facile erat hanc distinctionem ab ipsomet Galeno discere in proprio cõmentario de uinis. Vbi enim dixit, nullum album uinum esse dulce: statim subdit, Flaua & fulua nonnulla sunt dulcia. Sicuti & libro de uictu morborum acutorum tertio, postquam dixit: Dulce uinum statim & nigrum est. paulò post & in eadem cõmentatione ait: Duplex est fuluum, sicut & nigrum: hoc quidem dulce, illud austerũ. Nolim tamen te suspicari me in haec tui causa diuertisse, quem nouerim & Galeni, & omnium bonorum autorum studiosissimũ. Nec accusandi Galeni gratia, sed excusandi potius, uinorum exemplum attulisse. Sed ob nonnullos Galenomastiges, qui quũ uix pedem in medicina promouerint, à primisq; disciplinis penitus ieiuni sint, in foro, in tabernis, in circularibus sermonibus aduersus Galenum, quem ne nominare quidem digni sunt, blaterare nõ desinunt. Sed hos in sua ignorantia, ceu malis auibus initiatos relinquentes, ad secundam tuam dubitationem accedamus: in qua probare conaris, laboranti quartana febre, assas magis quàm elixas eas carnes conuenire, quoniam sint calidiores pariter & humidiores. Calidiores quidem, quia à calido igneo coctae, non aqueo ut elixae. Humidiores, quia densata ab igne extima parte, humiditas tota intus manet, quae in elixatis educitur.

In Galenomastigas inuehitur.

Habes autẽ tuae sententiae assertorem Aristotelem, quem ueluti oraculum omnes obseruant, & meritò uenerantur. Ego uero Galeni clypeo munitus, in his praesertim quae ad medicum magis quàm ad philosophũ spectant, Aristotelem minime formido.

Vna

Vna igitur & prima euadendi uia hæc sit, si dixero Aristotelem naturam rerum in seipsas sequutum, assa elixis humidiora statuisse, congenitæ uidelicet humiditatis ratione, quæ in assatione adseruata, elixatione deperditur. Quam considerationem quum medicus non sequatur, quemadmodū ab initio supposuimus, sed eam quam humani corporis comparatione res sortiuntur: mirandum non est, si hac in quæstione, sicuti in plerisq; alijs, à philosophis dissentit.

Altera responsio communis est, nec multum à priore differens, quæ assa proprio humore, elixa aduentitio ait abundare.

His adijci potest tertia, ut simpliciter & absolute utroq; humore, elixa humidiora asseramus: cōgenito quidē, quod cum per elixationē nō in tantū amiserint, quantū assa per exustionē: aduentitio, quem ab aqua acquisierint. Tantā enim uim esse ignis assantis dicimus, ut nedum exteriores partes, sed & interiores plus nimio exiccet. A qua sententia nec Aristoteles ipse abhorret uigesimoquinto problemate, sectionis uigesimæsecundæ, à pane dum torrescit, humorem dicens extrudi: contrà uero in aqua tantā humiditatem, ut res alioqui propria natura siccas, humidas reddat. Cuius rei euidens argumentū in hordeo habemus, quod per elixationem amissa siccitate, adipiscatur humiditatem, & per torrefactionem fit siccius, ut scribit Gal. capite octauo primi libri de escis. An uero per assationem acquiratur caliditas, an auferatur, absolute dici non potest: siquidem nōnullis aufertur, nonnullis adfertur, iuxta diuersam rei & temperaturam & substantiam, necnon & assationis modum. Quantū autem ad propositum nostrum attinet, leporinæ carni modicè atq; ut coquina requirit assæ, nullam arbitror caliditatem superaddi. Et de leporinis quidem carnibus hæc satis sunto.

De albo uero à Galeno uocato iure, non est ut scrupulose inquiras, quænam eorū quæ in ipso miscentur seruanda proportio sit: sicuti neque salis, neque rhu, neque piperis, alteriúsue rei quæ cōdimenti gratia obsonijs addūtur: sed pro domini palato, quod exploratum esse coquo debet, diuersa portione miscentur. Ita in porro & anetho & sale & oleo, quæ iuri albo & ptisanæ, tum uoluptatis, tum coërcendæ humiditatis gratia adijciuntur, habita conditæ rei, regionis, horæ, consuetudinis, & reliquorum id genus ratione, plus minúsue miscendum. De albo iure.

Haud magni autem puto referre, quodnam porrum accipiamus, modo id hortulanum sit: alioqui seculo nostro solum capitatum serunt: licet non magnopere ut grandioris capitis sit laborent olitores. Nec etiam est ut uerearis, ne cognominis porrò bilis ex hoc iure gignatur, refracta omni acrimonia ex aqua in qua excoctum est. Anethi etiam siue folia, siue semina, siue comam acceperis, non ualde peccabis. Calefaciendi enim & siccandi uim omnes eius partes habent, nec odore carent.

Ad hunc modū parato iure, piscibusq; in eo elixis, ego quoq; libenter uescor, præcipue si non desint oliuæ: quæ ne deessent tua liberalitate cum caueris, factū est, ut qui tibi ex asse debebam, etiam grandi ære fœnerato, soluere non ualeam. Versaui igitur uniuersam supellectilem, ut illud soluerem quod ultimo loco petis, antiqui uidelicet cuiuspiam medici Diapompholygos descriptionem: tandemq; ad Paulum Aeginetā confugi, apud quem libro 7. sic lego:

Diapompholygos.

» *Pompholygos unciæ duæ, lithargyri unciæ tres, terũtur cum lini ſucco, & adijciun*
» *tur ceræ unciæ ſex, adipis gallinacei uel anſerini unciæ duæ, chamæmeli unciæ ſex.*

Chamæmelon oleum ex floribus intelligo, modo quo idem Paulus præcipit, paratum, ut ſcilicet unciæ duæ florum uiridium quidem, ſed per unam diem antè collectorũ, amoto albo, in ſextarium Italicum olei conijciantur, uaſeq; ſimplici linteolo ut tranſpiret obtecto, per dies quadraginta inſolentur, uas deinde bene obturatũ adſeruetur. Verum nec mihi diſplicet, id quod à neſcio quo, non aſpernabili tamen medico, Galeno additum eſt: quiſquis enim ille fuit, à Galeni dogmatis nec in hoc ipſo medicamine, nec in alijs, multum recedit. Et hæc quidem qualiacunque, ſatis nunc ſint, aliàs fortè opulentiores facti dabimus meliora. Vale.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iunias. M. D. XXXI.

EPIST. V. Conſilium pro muliere, uteri pruritu laborante.

Euatus aliquãtiſper uarijs & corporis & animi moleſtijs, ſaluti filiæ tuæ conſulturus, feſſo calamo manum admoueo. Hæc, ut ſcribis, ſeptem ſupra triginta annos nata, temperaturaq; & totius corporis & uteri calidiore, duplici ſymptomate iam ſexennium uexatur, uteri uidelicet ingenti pruritu: cui ſi quando cedens, uel leuiter locos ſcalpſerit, aliud ſtatim, fœda ſcilicet pollutio ſequitur. Horum primum ad tactus ſenſum pertinet, qui corrupta ſenſatione id ſentit, quod ſentire non deberet, materiam uidelicet tenuem, exiguum ueluti morſum quendam cuti inferentem. Alterum ad exiens mutatum: exit quippe res quæ exire eo modo non deberet. Morbus à quo primũ pendet ſymptoma, eſt cõtinui ſolutio, ab acredine humorum facta: uerũq; ſimile eſt (licet hoc non ſcribas) tum ex natura ipſa humoris, tum ex frequenti ſcalptura gigni in loco puſtulas. Cuius uero generis ſit hæc materia, quæ certe pruritum, & ut ego puto, etiam puſtulas facit, ex his quæ à te ſcribuntur cognoſci poteſt. Sanguinem enim qui per menſtruas purgationes exit, flaueſcere ais, iugiterq; manare ex utero croceum humorem, præcipue triduo ante menſium profluuium, præcedente ueluti anteambulatione, exiguo ſanguinis fluxu. Oſtendunt autem omnia hæc, materiam quæ pruritum facit, eſſe ſanguinem bilioſum, ex totius corporis temperatura, præcipuéque iecoris ſuperfluo calore genitum. Qui etiam ſanguis ex locorum calore, maloq; eorum habitu impenſius calens, ſolutionem quandam continui, & hac mediante pruritum, & ueluti titillationem quandam facit: ex quibus non deficiente ſeminali materia, quæ & ipſa, & natura ſua, & bile ipſa exacuta, uim expulſoriam irritans, ex leui occaſione prorumpit. Quibus ex rebus ſecundum ſequitur ſymptoma, ſeminalis materiæ eruptio.

Vt igitur utrunq; amoueatur, nec amplius redeat, euacuandus ex locis eſt bilioſus ſanguis, cauendumq; ne amplius ad eos fluat: amouendáque mala qualitas ibi facta, quæ nutrimentũ maligno illo acore inficit. Et quia iecoris totiusq; corporis immodicus calor, cauſa eſt ut ſanguis bilioſior generetur, refrigeranda ea ſunt, ſimúlque membra ad ſeminis generationem concurrentia, ut quantum fieri poteſt exiguum ſemen fiat, & minime mordax.

Vt autem

Vt autem hæc ordine quodam fiant, & ad particularia ueniatur, ante omnia iecoraria uena incidenda est, selibraq́; sanguinis ad minus mittenda: sequenti uero die, uel uno aut altero interposito, iuxta uiriū robur, bibenda hæc potio: Senæ uncia una, seminū lactucæ & intybi ana ℥. semis, bulliant in uncijs sex aquæ nymphææ, id est, nenupharis, donec tertia pars sit consumpta: abiectisq́; herba & seminibus, in decocto soluantur liquoris siliquæ Aegyptiæ, quam cassiam uocant, ʒ.6. rhei barbarici ʒ.1. et fiat potio quæ in aurora bibatur.

Sequentibus diebus utatur hoc syrupo: Seminum fumi terræ, lactucæ, intybi, ana ℥.s. senæ drachmas quinq́;. Bulliant in uncijs sex aquæ ad consumptionem tertiæ partis, & decocto adde syrupi rosati facti ex rosis recentibus septies mutatis ℥.2. Vtatur hoc syrupo diebus 15. & si quidem nota digna sequetur purgatio, tertio quoque die tantummodo bibatur: si exilis, quotidie, & tertio quoq́; die adijciatur syrupo pilula facta ex gran. 12. aureарū. Accepto 15. diebus syrupo, nisi immodica & ad imbecillitatem usq́; sequuta fuerit purgatio, capiet hæc catapotia: Pilularū de fumo terræ ℈.2. aurearum ℈.1.

Expleto hoc purgationis ordine, quouis mane accipiat ℥.s. huius miscellæ: zucchari nenupharini, ex floribus cichorij ana ℥.1.s. pulueris seminis lactucæ, radicis & seminis nymphææ, radicem albam & florem aureum habentis, ana ʒ.1.s. misce cum syrupo nenupharino.

Iecoris regio hoc inungatur unguento: Succi portulacæ & intybi ana ℥.1. olei rosacei omphacini ℥.2. ceræ albæ & aceti rosacei parum.

Imus uenter & pars ei in dorso aduersa, hoc: Succi arnoglossi, lactucæ, & agni ana ℥.1. olei nenupharini ℥.3. ceræ albæ & aceti rosacei parum.

Loca uero prurientia, uino nigro adstringente abluantur, in quo res istæ bullierint: Arnoglossi semina, oryzæ grana, lentes, rosarum semina, nymphææ radicis albæ ana partem 1. saluiæ p.s. Post bonam ablutionem hoc unguento inungatur: Olei rosacei omphacini, olei nenupharini, succi solani ana ℥.1. pulueris lithargyri, cerussæ, ellebori albi ana ʒ.1. Hæc in mortario plumbeo tandiu fricētur, donec cōgruā formā accipiant. Completa purgatione superius descripta, ubi per octo dies usa fuerit præsidijs post eam narratis, nec sequuta fuerit optata requies, secandæ uenæ poplitis, si inueniri à sectore poterint: si non, uenæ supra talum inferiores: hauriendæq́; ex singula earū ℥.4. sanguinis, nō simul tamen, sed primo die dextera, altero sinistra: interpositisq́; duobus tribusq́; diebus, cucurbitulæ feminibus admouendæ, cum scarificatione: interpositisq́; iterū totidem diebus, hirudines duæ ano applicandæ, nec amouendæ donec oppletæ cruore sponte excidant: permittendumq́;, ut adhuc per duas horas sanguis per locum morsuræ guttatim defluat. Quod si non fieret, iuuandus defluxus sessione supra uas plenum aqua calida, ita ut uapor eius, occluso bene sedili, ad loca ubi hæserunt hirudines pertinget. His auxilijs, nisi fortè Dei prouidentia ob animæ salutem aliter statuerit, speramus, si non in totum, magna tamen ex parte fastidium leuari. Sed & nonnulla adijciemus, quæ & non parum ad id quod optamus conducent.

Bibatur semper ante prandium & cœnam drachma pulueris radicum nymphææ

cum uino nigro auſtero, aqua ferrata uel lactucæ diluto. Vtatur ſæpe lentibus, prima aqua abiecta, cum aceto & oleo conditis. Lactuca mirũ in modum confert & cruda & cocta. Portulaca item, intybum, cucurbita, atriplex, et cucumis. Si uinũ bibendum, auſterũ ſit, et cum aqua, præcipue lactucæ. Sed & ubi hæc nõ ſuppetat, intybi uel portulacæ diluatur, ita ut aquæ tribus partibus, duæ tantũ uini miſceantur. Subſternat ſibi folia nymphææ, agni, & cicutæ. Accubitũ ſupra dorſum fugiat ueluti inimicum. Ad hunc uitandũ, plumbi laminas ſupra renes alliget, quæ alioqui per ſe proderunt. Salix ſiue epota, ſiue extrinſecus applicita, mirũ in modum iuuabit. Sedeat in aqua ferè frigida, in qua nymphææ folia & flores, ſalicis & agni teneriores ramuſculi, lactuca, & atriplex bullierint. Ex eadem aqua, ſed frigidiore, abluat pedes & manus ad genua uſq; & cubitos. Vtatur exercitio in quo brachia uelociter moueantur, immotis cruribus. Quotidie ſoluendus uenter cum lenibus, qualia ſunt beta, malua, & mercurialis. Si fortiora his quæ ſuperius ſcripſimus fuerint neceſſaria, bibantur drachmæ duæ ſeminis lactucæ cum ſyrupo de papauere. His etiam quæ extrinſecus admouentur, adijciantur hyoſcyamus, cicuta, ac papaueris cortices.

Hæc habui quæ pro filiæ tuæ ſalute ſcriberem. Reliquum fuſis ad Deum precibus ſupplebitis, præcipue ipſa quæ patitur, genubus nudis ad pedes IESV *crucifixi proſtrata, toto corde cum debitis circunſtantijs hoc inſtantiſſime petens: ſimul enim & corporali & ſpirituali remedio utetur. In quibus etiam precibus, mei uelim meminerítis, iam ſeptuageſimum annũ agentis, & uocationem domini quotidie expectantis.*

XX. *Auguſti,* M. D. XXXI.

EPIST. VI. pro muliere comitiali morbo laborante.

Lia de qua ſcribis mulier, temperaturæ à natura bilioſæ, ſed ex ætate, morbo, & profeſſione, ad melancholicam uerſa, anno ætatis decimoquinto, cum ex arbore ſupra nates cecidiſſet, extrinſecusq; nullibi læſa uideretur, poſt menſem à caſu ſtuporem in tota dextra parte pati occepit, tandemq; comitialem morbũ incurrit, à quo in primis ſexto uel octauo menſe affligebatur, dehinc in totum eam dimiſiſſe uidebatur. Tribus enim annis eo caruit: nunc quaſi inſtauratis uiribus ualidior apparet, ſecundo uel tertio quoq; menſe, cum longioribus acceſſionibus, & maioribus ſemper ſymptomatibus eam inuadens. Menſes præter ætatem parcè defluunt: annum quippe agit octauum ſupra trigeſimũ: ſpumaq; in ipſa acceſſione circa os aggregatur. Hæc ſunt quæ de hac ſecũda mihi ſignificas, petens, ut ſicuti alios eodem morbo laborantes, à me uidiſti curatos, ita quoq; huic opem feram.

Ego uero, ut à prognoſtico incipiam, alios quidem, & in Pannonia, & in Italia per manus meas à Deo curatos non inficior: neminem tamen (quod meminerim) tali ætate, ſed aliquos ante pubertatem, aliquos tertio ſeptennio, uel non multo ſuprà, in fine uidelicet pubertatis: quare ſatis uereor, ne hæc cum ſuo morbo ex hac uita recedat. Quia tamen manũ domini ſcio nõ eſſe abbreuiatam, curationẽ eo auſpice aggrediar. Verum quia curari, niſi ex accidenti, morbus non ualet, cuius eſſentia non bene fuerit explorata, ideo ab eius definitione exordiendum.

Comitialis morbi definitio.

Comitialis igitur morbus eſt conuulſio omnium corporis partium non continua,

ſed

sed per interualla quædam temporis facta, cum sensuum et principaliũ operationum, rationis scilicet & memoriæ oblæsione, ex crasso magna ex parte humore, uentres cerebri obstruente, et transitum spirituũ prohibente, principio neruorum seipsum quatiente, ad expellenda quæ sibi sunt molesta. Ex quo autem sub conuulsione, tanquã sub genere continetur, sequitur ut sit uitiosus motus: ad quem motum diligenter attendere medicus debet, ut cognoscat an per consensum quẽdam, uel primario affectu cerebrum patiatur. Quando enim per consensum patitur, non accidunt uehementes & assiduæ conuulsiones, sed per interualla breuibus quibusdam saltuosis motibus patiens concutitur. Quem conuulsionis modum, cum ex his quæ scripta sunt cognoscere non ualeam, pariter ambiguus remaneo, an primo, an per compassionẽ cerebrũ affligatur. Alioqui uerisimile satis uidetur, ab eo latere quod ab initio stuporem passum est, ad cerebrum mitti uel qualitatẽ, uel uapores, qui cerebrum percutientes, symptoma istud efficiant: quem ascensum solent & ipsi patientes præsentire. Nolo tamen propterea desistere, quin, quantum fieri potest, saluti huius sanctimonialis consulam. Vtrouis enim modo hoc fiat, comitiali morbo laborat, uel, si exactius loquendum, symptomate, uel potius uarijs symptomatibus, uitioso uidelicet motu, & principalium ac sensilium operationũ læsione, quæ uel non fiunt, uel non recte. Quæ symptomata à morbo fiunt in compositione, ex meatuum uidelicet obstructione, à crassa materia genita, uel à uentriculorum parietibus inuicem concidentibus, & ex ipso adhæsu spirituum transitum prohibentibus. Vnica igitur intentio curatiua sufficit, scilicet obstructionis remotio: quæ in primo quidem genere fit per expulsionem crassæ illius materiæ quæ obstruit: in secundo, resolutis uel qualitate mala quæ per partẽ post partem ad cerebrũ ascenderat, uel uapore maligno qui membranas uentris nobilioris cerebri percutiens, & conuulsionem earum, & concidentiã faciebat: quam rem absq; medici auxilio per se explere natura solet. Et si in hoc pigra uideatur, iuuari debet per extremorum membrorum frictiones & ligaturas, & per cucurbitulas præcordijs admotas, demumq; per castorium ui in os demissum. Suscitat & galbani incensi suffumigium, & unguis odorati, quem blattam bizantiam uocant, & thymi.

Illud uero quod maioris momenti est, & cuius causa ad me scripsisti, est ut prouisio cautioue adhibeatur, ne per uices, certósque uel incertos circuitus accessio redeat. Quæ res adeò difficilis est, ut plerunq; artifici, & quandoq; arti ipsi magnũ dedecus pariat: calumniantibus idiotis medicos, quod in tam longo interuallo prouidere non ualeant, ne accessio alia subsequatur. Hanc igitur prouisionẽ, diuino implorato auxilio, audacter aggredientes, primo huius typi ordinisq; circuituum causas inuestigemus.

Dicimus igitur, cerebri, & præcipue principaliũ eius uentrium imbecillitatem, malamq; qualitatẽ ex præcedenti accessione derelictã, facere, ut quoties reperitur in corpore materia, quæ uel propriã substantiã, uel per uaporẽ, aut qualitatẽ, uentres prædictos impetere ualeat, noua superueniat accessio, obstructis uidelicet meatibus, et impedito spirituum transitu, membranisq; ipsis primo, dehinc toto corpore conuulso.

Scopi igitur & intentiones præseruandi, sunt, ut primo quidem corpus uniuersum, deinde ipsum cerebrum bene purgetur: & post hæc si quid mali humoris gi-

gnatur, ad alia ignobiliora loca retrahatur ac deriuetur: & si suspicio adest, ne ex alio membro mala aliqua res cerebro mittatur, cursus huiusmodi intercipiatur. Demũ cerebrum ipsum roborandum, & à mala omni qualitate mundandum.

Prima igitur in ordine intentio erit totius corporis euacuatio: quæ licet uarijs ingenijs fieri possit, præcipua tamen in hoc sunt, uenæ sectio, & purgatio. Incipiendum autem, ut ferè in omni casu, in quo utrunq; agendum, à uenæ sectione. Sequenti igitur ab accessione die, nisi alia causa uetet, exterior cubiti uena aperiatur, sanguinisq; selibra, plus minúsue, ut præsens medicus iudicauerit, extrahatur: deinde sequentibus quinq; diebus, mane hic syrupus bibatur: Aquæ decoctionis hyssopi ℥. 3. oxymelitis ℥. 2. Sexto die purgatio fiat per scrupulos duos semis hieræ lusti, quæ recipit, Chamædryos, prasij, stœchados, ellebori nigri, scammoniæ, agarici, piperis longi, assæ, ana partes sexdecim, epithymi partes duodecim, euphorbij, interioris colocynthidæ, aloes, croci, gentianæ, seminis apij uulgò dicti macedonici, ammoniaci, sagapeni ana partes octo: opopanacis, polij, cinnamomi, myrrhæ, spicæ nardi, schœnianthos, pulegij ana partes quatuor, aristolochiæ longæ & rotundæ ana partes duas, mellis quantum satis sit. Bibatur cum uncijs quatuor aquæ mulsæ modicè salitæ. Sequentibus tribus diebus redeat ad hyssopi decoctum, cui loco simplicis oxymelitis addatur composita. Iterumq; purgetur per hieram lusti, sed maior sit modus, hoc est, drachmæ unius & granorum 12. Rursusq; reuertatur ad hyssopi decoctum, adiecto oxymelite scillitico. Tertióq; per eandem hieram purgetur, quæ pondere sit quatuor scupulorum.

Expleta trina hac purgatione, per dies septem resumatur, nullúmque aliud medicamentum accipiat, quàm pyrethrum cum melle, ita confectum, ut sint pyrethri pars una, mellis bene despumati partes 4. cuius mane accipiat scrupulos 4. noctu dum dormitura decumbit, scrupulos duos. Præteritis septem diebus, si uires bene constiterint, accipiat drachmam catapotiorũ Alexandri, quæ recipiunt: Aloes, scammoniæ, bdellij, ellebori nigri, colocynthidis, gummi ana partem unam, euphorbij, nitri ana p. s. Confice cum succo brassicæ: da à scrup. duobus usque ad 4. prout natura & uires ferunt. Paulus loco gummi ponit epithymum, quod ego laudo in casu nostro. His autem catapotijs non semel tantũ, sed pluries uti poterit. Sed & oxymel Iuliani multos iuuit: & sapa quæ per totã noctem in colocynthide bene ab interioribus emundata, in cinerib. calidis manserit, mane bibita, multũ ualet ad uniuersum corpus expurgandũ.

Quod ubi satis mundum esse uidebitur, secunda insurget intentio, cerebri uidelicet purgatio, quæ per nares quidem fiet, elaterij scrupulo, semunciæ lactis admixto, uel ipso solo elaterio in puluerem redacto naribus insufflato, uel cyclamini succo. Per os uero, si masticet passulas quarta parte pyrethri admixta, uel gargarizet aqua in qua pulegium hyssopusq; decocta sint, aceti scillitici quarta parte addita.

Cerebrũ quomodo purgandum.

Toto autem corpore & cerebro purgato, tertia insurgit intentio, humorum scilicet auersio ad ignobiliora loca. Quæ cum dupliciter fiat, reuulsione & deriuatione, à reuulsione incipientes, cucurbitulas sub poplitibus cum sacrificatione primo admouebimus, postea hypochondrijs & dorso absq; scarificatione. Balneis quoq; aquæ calidæ, in qua hyssopus, ruta, & saluia bullierint, in extremis membris utemur. Ad eandem

quoq;

quoq; reuulsionem spectant clysmata, ex decocto earundem herbarum, adiecto oleo rutaceo & hiera, iniecta. Balaniq; ex puluere hieræ alicuius ex magnis, nitro & melle compositi: hirudinesq; uenis ani admotæ. Ligationes item extremorũ, assiduæq; frictiones cum nitro & sinapi. Sed & uomitus, siue à cibo, siue post cibum. Præcipue autem reuellunt rubificantia, & demum exulcerantia, extremis membris, & præcipue cruri, ex quo suspicio est uapores ascendere, apposita.

Ad deriuationem uero pertinent hirudines, fronti, naribus, & post aures appensæ: cucurbitulæ ceruici admotæ, & uenarũ quæ sub lingua sunt sectio, & ipsius quoq; capitis frictio: quæ tamen fieri antè non debet, quàm totum corpus ad ruborem usque fuerit perfricatum. In frictionibus enim hic ordo seruandus, ut à brachijs & manibus inchoantes, ad uentrẽ secundo & pectus ueniamus: deinde ad crura descendentes, longiori tempore in his perfricandis immoremur, fortioribus etiam utentes frictionibus, à superioribus semper ad inferiora trahentes. Atq; ultimo loco caput ipsum perfricandum. Sed harũ frictionũ hæc sola ad deriuationem, tres primæ spectant ad reuulsionem: quanquam & in ipsa quoq; capitis frictione, quatenus ab interioribus trahit ad exteriora, reuulsio quædam possit intelligi, sicuti & in cauterio. Quod si reliqua non cõtulerint, summæ ceruici, ubi uidelicet posteriori capitis parti adnectitur, erit adhibendum: & post hoc in loco ubi suturæ anteriores caluæ coniunguntur. Quanquam hoc postremũ ad quartam quoq; intentionem pertinebit, robur membranis, uentribus, & cerebro ipsi imponens: prius tamen alijs ingenijs id erit experiundum, bibendo scilicet betonicæ folia cõtrita cum oxymelite, atq; ipsis in iure decoctis, & in acetarijs utendo. Ad idem facit castoriũ, mane cum aceto mulso uel aqua assumptũ. Berbena cum uino pota. Agarici oboli tres, hoc est, grana 36. cum oxymelite. Aristolochia rotũda cum aqua. Balsami fructus assidue masticatus. Libanotidis semen cum uino & pipere potũ. Piperitis in ore retenta. Anthyllis ea species, quæ folio Ibigæ, id est, chamæpity similis est, cum oxymelite. Inter omnia uero ad malam qualitatem à cerebro tollendam, & robur addendũ, maxime excellit scillæ succus, Galeni modo paratus. Scillam in tenues partes manibus attritam, in uas ex quo mel extractum sit, ponito, os uasis bene obturato, pellem extrorsum toto uasis corpori apponito, exacte colligato, uas in loco ad meridiẽ uerso, & ab aquilonaribus uentis ita obtecto, ut nequaquã ab eis perflari possit, locato. Ea anni hora hæc facito, in qua canis exoriri ab omnibus Græcis putatur. Est autem tempus hoc dierũ quadraginta, uiginti quidem numero ante eius exortũ, & totidem post: totoq; hoc tempore ita leniter positum uasis mutabis, ut omni ex parte æqualiter calescat. Exacto hoc tempore, soluto uase inuenies scillæ corpus cocto simile, effluxisseq; ab eo succũ, quem optimo melli miscebis, & cochleariũ magnum quotidie dabis. Corpusq; totius scillæ exacte terens, et melli pariter miscens, eadem mensura dabis: ut tamen scias, secũdæ hoc notæ & potestatis esse. Ne tamen cochlearij nomine deceptus, aliquo eorũ quæ nunc in usu sunt utaris, scias apud Galenũ, magnum cochleare nõ plus capere quàm sex obolos, hoc est, grana hordei duo supra septuaginta. Et hæc quidem de his dicta sint, quæ intra corpus accepta, cerebro robur præbent, & reliquias malorum humorum consumunt.

Scillæ succi extrahendi modus.

Ex his uero quæ extrorsum admouẽtur, quædam naribus, quædam auribus, quædam uertici apponenda. Naribus quidem ruta, præcipue syluestris, hyssopus, sampsuchus, lauri folia & baccæ, nux myristica. Omnibus uero præstare creditur pæoniæ, præsertim maris, radix recens ex altissimis montibus effossa. Auribus infundatur uerus balsami liquor, si haberi potest: uel eius loco oleum antiquũ oliuæ, in quo balsami lignũ decoctum sit: uel liquor aliquis ex his quæ per artem chymicam moderato ignis calore ex uarijs speciebus guttatim stillauerit. Vertici cataplasma apponendum, ex pane in aqua mulsa cocto, additis amaris amygdalis. Fouendumq; totum caput ex decocto nepetæ, & syluestris uel domesticæ rutæ. Demum ad sinapismum ueniendum, ut ex tenui eius puluisculo uehemens fiat frictio, adiecto euphorbio, nitro, & agria staphide. Cataplasmaq; ex eodem sinapi & caricis in acerrimo aceto pridie maceratis confectum, per horam unam ante cibum in loco ubi suturæ uerticis coniunguntur, detineatur.

Multa addere possem, uerum his, Deo adiuuante, spero uel in totum accessionem tolli, uel ita leniri ut rarius ueniat, & minore tempore, mitiusq; affligat, nisi cõgruus uictus desit, qui (ut breuibus me expediã) esse debet attenuãs et præcidens, ad siccumq; potius quàm ad humidum uergens, non uentrem adstringens, non caput replens, nõ inflans, non ex rebus concoctu difficilibus, uel mali succi, uel pituitam augentibus, non ad satietatem. An uero cœna plenior esse debeat quàm prandium, dissentiunt inter se Galenus & Auicenna: quotidiano enim pane in tres partes diuiso, ille duas partes dari cum fortioribus obsonijs in cœna iubet, unam in prandio, cum rebus uentrem mollientibus, ut oleribus, uel caricis, uel oliuis. Hic è contrario simpliciter duas cibi partes in prandio, in cœna unicam. Vtri autem sententiæ magis hærendum, aliàs fortè maiore ocio disputabitur. Nõ enim illis accedo, qui in quocunq; casu & homine lautius cœnandum quàm prandendum censent. Sed quantum ad casum nostrum attinet, si accessionem noctu futuram formidauerimus, parcius omnino cœnandum consulo: si à prandio, parcius prandendum: ita ut accessio, quantum fieri potest, uentriculum uel in totum uacuum, uel cum exiguo cibo reperiat. Nam si cauendum est ut leuiculæ cuiusq; febris accessio uacuo uentriculo occurrat, quanto hoc magis cauendum in tam pernicioso morbo? Qualiscunq; uero cœna sit, sine uini potu fiat: sed pro uino, melicratum ex aqua in qua pæoniæ radix decocta sit, cõfectum bibatur. Si quando uero ob stomachũ uino utendum, in prandio potius bibatur quàm in cœna, sitq; colore flauũ, clarũ, tenue, gustuq; aliquid acerbi habens. Vtatur assidue capparibus cũ oxymelite conditis. Quod si scilliticum esset, longe magis conduceret. Carnes quadrupedum uitet.

Auibus, præterquam palustribus, uesci potest: assatisq; potius quàm elixis, modo assatio sine fumo fiat: pinguedoq; semper uitetur. Pisces, præter petrinos, dimittat: fluuialibus tamen si quando uesci uoluerit, sint omni tenacitate & pinguedine carentes, & in iure albo, quod porrũ, anethũ, oleumq; & sales modicos recipit, decocti. Lac & caseus & quæcunq; cum eis parantur fugienda. Omnia etiam olera et legumina. Lactucis tamen, atriplice, beta, blito, brassica, per uices quandoq; uesci potest, sicuti & lentibus & piso: nam ptisana etiam si crebrò utatur, nulla ex ea noxa sequitur.

quitur. Vitandi uehementes odores, siue boni, siue mali sint: strepitus, celer motus, præsertim à cibo, atq; rei splendidæ, uel quæ ueLociter aut per gyrū moueatur, uel procul, aut deorsum sit, aspectus: uentorum perflatus, solares lunaresq; radij, clamor, cantus altior, & in totum quæcunque uehementius agitare sensus & cerebrum ualent. Nam exercenda sunt inferiora membra, capite quantum fieri poterit immobili permanente. Atq; de uictus ratione hæc dicta sint, cum quibus finem fecissem, nisi occurrissent nonnulla, à Græcis περίαπτα, à Latinis amuleta uocata, quæ cum physicè hunc morbum curare ab excellentibus quibusdam medicis scripta sint, quamuis à me parum sint credita, non penitus uisa sunt relinquenda. Lapillus albus uel ruber in uentre pulli hirundinis inuentus, brachio alligatus. Lapis Iaspis capnoſtes, hoc est, fumalis nuncupatus, in collo gestatus. Iaspis alius calamo similis in annulo ligatus. Idem facit chrysolithos, corallium, pæoniæ & solani radix in linteo colligata. Asini frons in corio alligata. Habes tandem, mi fili, quod tertio ab hinc mense petijsti. Moræ autem causa, non aduersa, ut fortè suspicaris, ualetudo: satis enim belle per totam æstatem me habui: sed aliud ab alio negocium. Vale.

Ferrariæ, XII. *Calend. Octob.* M. D. XXXI.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER XIIII.

EPIST. I. Ioan. Manard. Andreæ Turino medico excellentiss. S. P. D. Defenditur opinio de sectione uenæ lateris patientis.

MARTINVS Hunnus Germanus magno cum fœnore me nomine tuo resalutauit: pro simplici enim & uerbotenus facta salutatione, plenam amoris in me, ne dicam obseruantiæ, epistolam, & acutissimam aduersus Curtium, medicum nostro æuo ualde famigeratum, de sectione uenæ in pleuritide, disputationem, ab urbe reportauit. Hanc ego statim & absq; interspiratione deuoraui potius quàm legi. Deus bone, quàm acer & uigil in argumentando, quàm solers & uiuax in confutando, quàm prudens & emunctus mihi uisus es in respondendo. Cœpi posthac perlegere cunctatius, atq; in legendo cogitare, in quibus tecum, & in quibus secus & sentirem, & in quadam mea ad Iacobum Pharusium medicum insignem epistola scriptis mandassem. Quicquid autē occurrebat, mihipsi potius quàm alijs in margine tui cōmentarioli breuiter & concisim adnotaui. Hæc qualiacunq; sunt, fusius aliquantisper explicata, quoniam id à me per epistolam tuam exposcis, ad te mitto: hac tamen lege, ut eo animi candore accipias, & ea animi synceritate legas, quo à me & scripta sunt, & ad te missa. Sitq; procul à nobis omnis lis & certamen, nisi id quod ueritatis indagandæ initur studio, & honestum ab Hesiodo primum, deinde à Galeno reputatum est. Vt igitur iam rem ipsam aggrediar, ordine quo ipse usus es seruato, ab his quæ ab initio operis ex Hippocratis & Galeni sententia tanquam axiomata supponis, incipiam. Ea sunt plus minúsue, si bene numeraui, nouem.

1 *Duplicem esse humorem in phlegmone, qui per uiam defluxus generatur, fluentem scilicet & fluxum.*

2 *Fluenti deberi retractionem, fluxo deriuationem.*

3 *Incipiente phlegmone prohibendum id quod influit: in antiquo euacuandũ id quod est in particulari occlusum.*

4 *Præseruationem, seu ut nunc uocare cœperunt, prouidentiam & cautelam, aliam esse à curatione.*

5 *Præseruationem prius exequendam esse à medico, quàm curationem.*

6 *Aduertendum prius ad contrarium, posterius ex ipsa parte uacuandum.*

7 *Retractio ad contrarium, deriuatio per rectum facienda.*

8 *Vtrunq; per communes & coniuges uenas moliendum.*

9 *Retractio ubi sola intenditur, multo tempore præcedere debet deriuationem.*

Hæc sunt quæ ueluti principia quædam ex Hippocratis & Galeni doctrina à te subijciuntur, quæ à nobis sigillatim sunt examinanda.

In primo ego tecum sentio, sed tertium membrum addo, reperiri scilicet posse in corpore phlegmonem patiente humorem, qui nec fluit nec fluxit, sed uel fluet, uel fluere, nisi aliò trahatur, uel à corpore euacuetur, aptus est: huic uerius quàm fluenti deberi præseruationem.

Secundæ addo etiam quoddam genus tertium, ex ipsa uidelicet patiente particula euacuationem, aliam à retractione, quæ ad contraria loca: & à deriuatione, quæ ad propinqua. Sicuti alia est patiens particula, ab ea quæ cõtraria est, & à propinqua. Hancq; assero deberi materiæ quæ in patiente particula adeò fixa est, ut neq; per reuulsionem, neq; per deriuationẽ potuerit uacuari: in cuius tamen uacuatione tota consistit curatio, quæ ad nihil aliud tendit, nisi ad materiam, quæ tumorem præter naturam facit, uacuandam.

Tertiam sic moderor, ut dicam, in incipiente phlegmone, sicut & in antiqua, intentionem medici esse debere, non solum humorem qui fluit, sed & eum qui fluere posset, probibere ne fluat, & eam humoris partem quæ iam fluxit, euacuare. Licet hanc ultimam intentionem non semper opere simul cum alia exequi possit.

Ea deniq; moderatione utor in quarto, quinto, & sexto: prouidentiam scilicet seu præseruationẽ quæ humori debetur fluenti uel fluxuro, aliam esse concedens à curatione, & magna ex parte eam tempore præire: posse tamen utranq; à prudente & bono medico, simul & unica uenæ sectione, in morbis præsertim acutis compleri: quæ in eo quod ad contrariũ trahit, reuulsio: in eo quod ad propinqua, aliquo modo dici potest deriuatio: in eo uero quod materiam in phlegmone contentam euacuat, curatio erit nuncupanda. Hancq; ab Hipp. ceu audaciore quàm nunc sumus, lib. 2. de uictu morb. acutorum, in laterali dolore ad iugulũ ascendente, & ad calefactoria nõ sedato, imperari.

Septimæ primã partem admitto, si contraria intelligantur, non tantũ quæ maxime distant, ut infimis suprema, sed & quæ non maxime, ut dextris sinistra, internis externa, anterioribus posteriora. Secundæ quoq; parti libenter accedo, si hoc priuilegiũ non ita deriuationi adscribatur, ut à reuulsione auferatur. Vtraq; enim (ut tuipse etiã

inferius fateris) est per rectum facienda. Satis tamen admiratus sum, quod hic dicas deriuationem fieri per rectum, & infra in responsione ad primam Curtij rationem, eam fieri dicas ad latus.

In octaua nulla est nobis dissensio. At in nona, tota (ut aiunt) uia distamus. In acutis quippe morbis (de his enim est disputatio) quando deriuatio post reuulsionem est necessaria, magna nec potest nec esse debet inter utranq; mora: siquidem morbus ipse acutus breuis est, & citò præterit occasio. Hæc sunt quæ in summa de tuis suppositionibus mihi uidentur sentienda.

Reliquum est, ut relictis, uel in altum locum dilatis tuis ad Curtij rationes responsionibus, ad solutionem earum accedamus, quas ipse Curtius contra proprium dogma facit, & quibus tu maxime uideris inniti. Quarũ prima, sumpta ex quatuor modis reuulsionũ, positis à Galeno in Methodo, & cõmentariolo de reuulsione, tantũ abest ut contra nos concludat, ut opinionem potius nostram maxime cõfirmet. Si enim inter reuulsiones ea connumeranda est, quæ ab interioribus trahit ad exteriora, quis unquam negauerit uenæ cubiti sectionem esse reuulsiuam, quum ex utrouis latere fiat, à costis semper trahat ad cubitum? Sed & si quis bene consideret, uidebit eam quoq; à superioribus trahere ad inferiora, uel è contrario: flexura quippe cubiti (ubi iecoraria uena cõmuniter aperitur) inferior est subcingente membrana, si manũ ad genu declines: uel superior, si manũ uel supra caput eleues, uel totũ brachiũ quantũ uales, intendas, ut in sectione uenæ fit: quod Celsus sequutus, brachium supra costam esse affirmauit: & à dextris quoq; ad sinistra, aut è contrario trahit, quemadmodum in epistola ad Pharusium demõstrauimus. Expletur igitur una et eadem uenæ eiusdem lateris sectione, triplex retractionis genus: ab interioribus quippe ad exteriora, à superioribus ad inferiora, uel è contrario iuxta uarios positus & considerationes, & à dextro ad sinistrũ, uel à sinistro trahit ad dextrum. Quare nõ immeritò est inter reuulsiuas numeranda. Quicquid autem garriat Auer. susq; deq; facio: aut enim Galenũ non legit, aut si legit, oscitanter legit, nec intellexit. Vnam enim eandemq; sententiã in hac re semper habuit: nec in uniuersalib. & in Methodo aliud dixit, ut ille putat, quàm reuulsionem ad partem aliquo modo contrariã faciendam, rectitudine tamen semper seruata. Nam id quod addis de hepatis apostemate, eodem fundamẽto soluitur. Sectio enim uenæ dextri lateris, reuulsiua & ipsa est: quoniam & ab his quæ intus sunt, ad ea quæ extrà proculdubio trahit, & à sinistris aliquo pacto ad dextra: cum iecur, tametsi in parte totius corporis dextra situm sit, manus tamen dextræ comparatione ad sinistra deuergat. Quare reuellere omnino & eam fatendum, sicuti & illam quæ fit incisa uena frontis, parte posteriore capitis dolente. De ea enim sic uerbũ ex uerbo loquitur Gal. in uulgati illius aphor. expositione: Dolentem partem capitis posteriorem &c. Non solum studet Hippoc. ubi opus est euacuare, sed & cum reuulsione. Reuulsio autem ad contraria fit: secundum longitudinẽ quidẽ sursum et deorsum: secundum latitudinẽ hinc atq; hinc, hoc est, à dextra & à sinistra: secundũ profunditatẽ uero, ut antè et retro. Nunc igitur in posterioris partis capitis dolorib. euacuatio cum reuulsione ex fronte fiet. Ex quib. Galeni uerbis apparet, quàm ridendi sint sapiẽtes illi, qui reuulsionẽ metientes,

tantā intercapedinē requiri aiunt, inter locū à quo reuulsio facienda, & eum ad quem, quantū distat humerus ab humero. Nam ne in gigante quidem tantū distaret frons ab occipitio, quantū in homine mediocris staturæ humerus distat ab humero. Quanq; si totam uiam metiamur, quæ est à latere patiente ad uenā sectam, non multo minor erit, quàm distantia humeri ab humero. Patet etiam ex eisdem Galeni uerbis, eandem uenæ sectionē & reuulsiuā esse & euacuantē: quod sapientes illi negarunt, dicentes eam deriuatiuā, non reuulsiuam. Patet & tertio non semper seruandum illum ordinem, ut reuulsio euacuationem longo tempore præcedat. Vide igitur quàm facile sit hoc argumentum primū soluere, nec opus sit uel asserere, Galenū aliud alio loco sensisse, uel de reuulsione, dum sola fit, intellexisse, uel de alijs reuulsionibus, non de uenæ sectione loquutum, uel dextram plus trahere ad sinistrum, quàm sinistram.

Aliam dubitationem tangis circa idem argumentū, quare scilicet dolente uno pede, Gale. consentit ut uena alterius pedis scindatur: & similiter in manu: non autem idem concedit in latere pleuritide affecto. Quæ dubitatio multos etiam ex nostris adeò angit, ut Galenū secum in hoc pugnare contendant, quum tamen in promptu responsio sit & diuersitatis ratio. Vena siquidem in brachio phlegmonem patiente, alia non præeunte euacuatione, secari non potest, nisi sanguis qui in toto corpore abundat, uersus locum patientē moueatur: quæ res intentioni medici in principio omnino aduersatur, quærenti ad longinqua facere retractionem, nō uersus patientem locū humorem attrahere. At in pleuritide, secta etiā eiusdem brachij uena, hoc est, lateris inflāmationem patientis, fit ad longinqua & minime læsa retractio. Brachiū enim satis distat à membrana subcingente, nec ullam patitur inflammationem: quare non est in utraq; sectione eadem ratio. Sed restat circa hanc materiā maior mihi scrupulus, quomodo scilicet in hac uenæ pedis sectione, alio pede phlegmonem patiente, seruetur Hippoc. decretum, κατ' ἴξιν, hoc est, per rectum semper fieri iubentis euacuationē: præcipue cum hanc uideatur Galen. ei parem facere, quæ in manu ab eodem cum pede latere facit retractionem, quam per rectum fieri nemo potest ambigere. Cui dubitationi nō aliter, meo iudicio, responderi potest, quàm si dixerimus, retractiones hasce, à pede scilicet ad pedem, uel à manu ad manum, à rectitudinis ratione non magis cadere, quàm ea quæ fit ab occipitio, ad frontem trahi uel imaginari potest: ita à brachio ad alterū brachium, & ab imo crure ad reliquū: quod in iecore, iecorariæ uenæ sinistri brachij comparato, uel in dextro latere eidem uenæ sinistræ comparato, non potest contingere. Si quis uero eadem ratione dicat, uenam iecorariā dextri cubiti non esse è directo dextræ partis subcingentis membranæ phlegmonem patientis: dicam, in huiuscemodi uenæ sectione aliam rectitudinem seruari, quàm per lineam longitudini corporis respondentem, totumq; corpus in duas diuidentem medietates. Imaginamur in sectione uenæ, diuersi lateris nullam esse directionem, nec eam uidelicet quæ per longitudinē, neq; eam quæ per transuersum, seruandamq; præcipue primam ubi hoc fieri possit: ubi uero nō possit, ad alteram potius recurrendum, quàm rectitudo penitus deserenda. Et hæc quidem dicta sufficiant quantum ad Achillem (ut tu uocas) repellendum. Deinceps uidendum quomodo Hectorem, hoc est, secundum argumentum, (ita enim & tu uocas) propulse-

propulsemus. Eius uis in ordine euacuationum uidetur consistere, inter quas praecedit reuulsio, sequitur deriuatio, atq; post has tertia est quae ab ipsa patiente particula fit euacuatio. Cum igitur sectio uenae eiusdē lateris sit deriuatiua, eam in acie praecedere debet reuulsio, hoc est, oppositi lateris sectio. Haec, ni fallor, est secundi argumenti uis, quae haud difficulter repellitur ex his quae tuis, tertiae, quartae, quintae, sextae, addidimus suppositionibus. Reuellit enim primo uenae eiusdem lateris sectio, ut in solutione primi argumenti ostendimus. Vltimo uero, dum scilicet sanguis exijt qui in inflammata parte occludebatur, principali, hoc est, curatiuae, conducit. Et ne me haec finxisse dicas, praeter id quod ex definitionibus illarum operationum mea haec dicta sequuntur: (reuulsio enim est auersio ad contraria: deriuatio, ad propinqua: & tertia ex ipsa patiente particula euacuatio) uerba etiam Gale. 2. lib. de uictu morb. acut. eandem sectionem uenae cubiti, quam reuulsiuam esse ostendimus, euacuare sanguinem in inflammatione contentū, apertissime monstrāt. Iecorariam enim humerali comparans, ait: Nos celeriter & magis quàm alias particulas euacuare festinamus, eam quae patitur inflammationem, & praecipue in acutis morbis, quod interior cubiti uena facit. Et paulò post in eadem comment. ait: Sufficiens indicium, quod sanguis ex particula inflammationē patiente transumptus sit, est coloris permutatio. Liquet igitur ex Galeni sententia, per eandem uenae sectionem & reuulsionē fieri, & sanguinis in inflammatione contenti euacuationem: & quod hoc quidem phlegmone incohoante fieri uelint & Hippoc. & Galen. series ipsa Hippoc. manifestissime ostendit. Vbi enim Hippocrates docuit, tentandum esse à principio ut dolorem per calefactoria exoluamus, uariaq; calefactoria recitauit, subdit: Si ad calefactoria dolor nō soluatur, nō esse ipsis multo tempore utendum. Sed dolore ad clauem ascendente, inferiorē cubiti uenam secandam, nec à missione sanguinis cessandum, donec color sanguinis mutetur. Id uero quod in hoc loco tacuit Hippocrates, seu alibi dictum, 4. lib. suppleuit quisquis fuit illius libri autor, repetens primi libri dicta, atque addens, ex quo latere uena secanda. Ait enim: Si quidem dolor sursum ad clauem peruenerit, uel circa mamillam & brachium, interiorem brachij uenam scindere oportet, ex ea, quaecunq; illa sit, parte, in qua est dolor. Quem locum enarrans Galenus inquit: Hic quoq; exequitur legitimae partis sententiam; additq; nonnulla quae intelligi tamen poterant ex his quae dixerat, quale & hoc, per rectum lateris patientis faciendam uenae sectionem. Haec Galen. Ex quibus liquet, eandem esse huius libri quarti & libri secundi de uenae sectione in pleuritide sententiam, adiecta conditione semper ab Hippocrate intellecta, ut è directo patientis particulae fiat. Cum igitur (ut ostendimus) sectio, quam in 2. lib. praecipit, sit ab initio morbi post calefactoria facienda, sequitur eam è directo fieri debere. Nec est ut dicas, calefactoria tentandi gratia facta, & posse quocunq; morbi tempore afferri, reclamante ipso Hippocrate, & ab initio quidem lib. dicente, primum calefactorijs tentandum ut dolorem soluamus. & paulò post: Si dolor ad calefactoria non soluitur, non oportere multo tempore calefacere, quoniam arescit pulmo & pus gigni tur. Nec probandi hi mihi uidentur, qui uerbo Hippocratis innixi, calefactoria non ad curationem pertinere putant, sed ad tentationem: quum tamen ad complendam pri-

Reuulsio.
Auersio.
Euacuatio.

mam curatiuam intentionem, hoc est, ad euacuandam materiā in inflammatione cōtentam, ea fieri iubeat Hippocrates, & quemadmodum ait Gal. ad attenuandum & discutiendum sanguinem in phlegmone contentū. Quod si non sequitur, est quia plus trahitur quàm discutiatur: quod absq; copia humorum in toto corpore nō accidit. Quare euacuandum totum corpus uel per uenæ sectionem, uel per pharmacum, nec calefactorijs amplius utendum. Et hæc pro solutione secundæ rationis uidentur sufficere, nec opus esse ut dicamus aliam indicationem sumi à materia, aliam à loco: uel quod in pleuritide non sumus certi à quo loco materia fluat, sicuti in capite & utero. Tertiam rationem non adducis, neq; ego scio quænā sit: sed cum dicas eadem uia remanere efficacissimā, ego pariter dicere possum, quod eadem uia tollenda sit. Ad quartam accedendo, quæ inter omnes uidetur probabilior, dico, Gal. uerba 13. Meth. quod auersio sit ad longissima facienda, esse sanè, & eo modo quo ipse semetipsum declarat, intelligenda: alioqui semper opus esset scindere uenam, quæ per duas (ut aiunt) diametros distat à loco patiente, atque in pleuritide non è talo malleolóue è directo lateris patientis sito mittendum sanguinem, sed ex opposito: quod nec tu, nec Auicenna fatetur. Moderari igitur hoc Galeni dictum oportet per duas eiusdem ratas & perpetuas sententias, eam scilicet quam nuper tetigimus, ut è directo patientis loci: & alteram, ut per cōmunes uenas, adde, si placet, & nota dignas, fiat euacuatio: ne cogamur fateri uenas extremæ manus, debere in pleuritide præ alijs secari. Sed aduertenda quoq; bene loca Galeni in quibus præcipit, reuulsionem ad longissima faciendam, atque cum præcedentibus subsequentibusq; uerbis & sententijs conferenda. Occurrunt autem nunc mihi quatuor loca, in quibus ea uerba scribuntur. Primus libro secundo de natura humana, ubi non ex propria sententia à Gal. scribuntur, nec quasi Hippocratis magni uerba, cum pro Hippocratico libellum illum secundum Gal. non agnoscat, sed ueluti à nescio quo scripta, quem deridendo nouum Prometheū uocat: qui postquam modo suo uenas finxerat, edocturus earum sectionem, ait: Studere oportet incisiones facere quàm longissime à locis, in quibus dolores fieri didicimus. Quæ uerba exponens Galenus, autorem illum damnat, quod non determinauerit, utrum dolentibus iam partibus reuulsio influentium humorū sit ad remota facienda, aut sanitatis tempore: sibi autem uideri, hæc potius in sanis dici: uolente scriptore, redundantes humores assuescere ad alias ferri particulas. Secundus locus est Artis medicinalis, qui eodem modo intelligendus est, scilicet sanitatis tempore: siquidem de parte artis, quæ præseruatiua dicitur, inibi sermo habetur. Tertius & quartus locus ubi mentio longissimæ huius reuulsionis, est 13. libro Methodi. Bis autem ibi hoc legitur, sed secundo loco cum exemplorum adiectione, per quæ ostendit se non de longissima simpliciter locutum, imò nec de ea, quæ licet non extreme distet, ualde tamen remouetur. Siquidem in affectionibus capitis, præfert humeralem mediæ & iecorariæ: & in affectionibus iecoris, pectoris & cordis, reliquis anteponit iecorariam, cum tamen aperte constet, humeralem capiti, & iecorariam iecori, esse propinquiorem. Demum generaliter loquens, ait: Semper autem in omnib. eas, quæ è directo. A qua directione cum cadat ea uena quæ ex opposito iacet lateri pleuritide uexato, constat secundum Galeni mentem, non hanc,

sed eam

sed eam quæ è directo, esse secandam, quod etiam aperte dixit in lib. curatiuo de uenæ sectione. Nec dici potest (ut tu in responsione ad primam Curtij rationem scribis) Gal. de illa uenæ sectione locutū, quæ in consistendi uigore fit: quum apertissimis uerbis testetur in eodem 13. lib. Meth. se de principijs loqui inflammationū. Ab initio siquidem eius sermonis ait: Subijciatur igitur hepar incipiens inflammationē pati. Et paulò post: Oculis inflammationem pati incipientibus, & in iocinore cum phlegmone laborare incipit, et in renibus, sicuti si renes. Et ne longiores simus in re manifesta, in tota illa serie de principio loquitur inflammationū, atq; uniuersaliter cōcludit faciendam è directo euacuationem. Verum quo pacto possunt Hippoc. & Galen. quando secandam uenam in pleuritide ex directo dicunt, in consistendi uigore intellexisse, ipso Hippocr. quasi præconis uoce in aphor. medicis clamante: Incipientibus morbis si quid uidetur mouendum, moue: cum autem in consistendi uigore sunt, quietem habere melius est. Galenoq; in hæc uerba ei succinente: In illorū morborū principijs in quibus spes est saluari debere laborantem, tentandū est afferre maiora auxilia, de quibus dixit Hippoc. si quid uidetur mouendum, moue. Sunt autē hæc, phlebotomia præcipue, interdum etiam purgatio, quorū neutrū in consistendi uigore accipiendū. Nisi igitur uoluerimus fateri, Hipp. & Gal. sibiipsis pugnantia scripsisse, dicere nō possumus, eos dum uenam secari, uel purgatoriū medicamen dari præcipiūt, de consistendi uigore fuisse locutos, in quo maiora auxilia penitus interdicunt, & quieti indulgendum, ratio ipsa, quæ plus ualet quàm omnis autoritas, persuadet: purgationē tamē sicuti & uenæ sectionem ab initio quandoq; concedentes. Quod certe mirū est te alioqui oculatissimū, apud Gal. non legisse, eum locum exponente, quem tu ex quarto lib. de uictu morborū acutorum citasti. Subijciam autem Gal. uerba, à me utcunq; ex tempore translata: Pharmacum exhibendum quarto die absq; determinatione dixit: in nullo enim auxilio laboranti afferendo intentio habenda est ad dierū numerū, sed ueluti Hippocrates inquit, aut statim ab initio priusquā humores firmentur, exhibenda est pharmacia: aut posterius, quando iam fuerint concocti. Quare & circa primam diem, interim & secundam & quartā, interdum & quintam, pharmacū exhibuimus, nō in quarta solum, quemadmodum iste scripsit. Hæc Gal. Quibus si addideris ea quæ ab eodem in principio huius cōment. scribuntur, aperte cognosces, sectionem uenæ & purgationem, quas Hippoc. lib. 2. præcepit, esse in pleuritide ab initio faciendas. Ait enim: Pleuriticum nominauit, eum qui ab Hippoc. in parte libri legitima dictus est, in quo purgat eos qui ita se habent pleuriticos. Hæc Galen. eos qui ita se habent intelligens, in quibus scilicet dolor est in inferiore thoracis parte, quos se quandoque purgasse prima die Galenus fatetur, atque ut sequens est, in principio (quocunque triū modorum apud medicos notorum principium accipiatur) in quo etiam principio, dolore ascendente, sectionem uenæ facit. Nec dici potest (ut tu dicis) quod Hippocrates hoc pharmacū dederit, ad materiā antecedentem uacuandam, cum loco sectionis uenæ eo utatur, per quā euacuari uoluit materiā in inflāmatione contentā, quæ ad iugulū usque & ad brachium dolorem facit, eandemq; intentionem euacuandi per pharmacū in dolore ad præcordia declinante habere uideatur, ut scilicet utraq;, et reuellere, et mate

riam in inflammatione contentam, ualeat euacuare. Sicuti enim purgatio ad contrariũ trabit, quia à superiorib. ad inferiora: ita & uenæ sectio è directo facta, ad contrariũ multis modis trabit, ut superius (ni fallor) demonstratũ est: ambæq; propterea contrarietatis ratione pariter reuulsiuæ dici merentur. Gal. tamen, quemadmodum in epist. ad Pharusiũ scripsi, in hac purgatione recessit ab Hipp. quod adeò clarũ est, ut mirari satis non possim, esse utros alioqui excell. qui dicant Gal. aliquando ne latũ quidem unguem, unquã ab Hip. recessisse: cum nulla ferè sit Hip. cõmentatio, in cuius expositione nõ semel eum (modeste tamen) reprehendat: præsertim si pro Hippocraticis habeamus, quæcunq; sub eius titulo & nunc leguntur, et apud antiquiores sunt lecta. Sed & in legitimis magni Hip. lib. exponendis, ut erat liberi animi, & nullius addictus iurare in uerba magistri, modo ordinem, modo uerba, sed & interdũ sententiam quoq; non approbat. Sed ut reliqua nunc dimittamus, quis non cognoscat in hac parte pro Hippoc. Galen. non stare? scribente Hippoc. si subter septum fuerit dolor, & ad clauem non adnuat, mollire aluum oportet, aut nigro elleboro, aut peplio: Galeno uero ” ipso, postquam Hippoc. uerba exposuerat, dicente, Cognoscere quidem hæc oportet ” & meminisse, non semper uero in pleuriticis uti. Quod enim dixerat Hippocr. agere oportere, Galenus dicit non semper agendum: nec solum dicit, sed rationibus probat, etiam ex aphor. (cuius initium, In acutis passionibus rarò, & in principijs, pharmacijs utendum) atq; ex febris uehementia, in qua etiam si dolor ad præcordia perueniat, per sectionem potius uenæ, quàm per pharmaciam euacuatio facienda, quia maius periculum in ea est, & maiori infortunio subijcitur, præcipue quando naturæ ægrotantis experientiam non habuerimus. Quod igitur Hippocrates dixit, sermone absoluto oportere fieri, hoc Gal. raro faciendum dixit, & solummodo duabus stantibus conditionibus, febri scilicet non uehementi, et cognita per experientiam ægrotantis natura. Aphorismus autem à Gal. adductus, clare ostendit, pharmaciam hic ab Hip. præceptam, esse intelligendam in principio: alioqui non esset proposito Gal. deseruiens, si Hip. in lib. de uictu morb. acut. de pharmacia in consistendi uigore danda, intellexisset, quum aphor. de principio loquatur. Vtrunq; igitur liquet, & Hipp. de euacuationibus in principio faciendis locutũ, & Gal. cum Hip. in sectione uenæ sensisse, sed in pharmacia ab eo discordasse. Pariter quoq; tollitur, quod à te dictum est, Hipp. nõ de præseruatione, sed de curatione tantum locutum, quæ morbo iam facto debetur. Non enim cõsueuit Hip. præseruationem à curatione, in morbis adhuc fientibus distinguere: sicut nec semper eos actus distinguit Gal. Hipp. siquidem in aphor. inquit: Quæ” cunq; ægritudines à plenitudine fiunt, euacuatio sanat. Quem aphor. Gal. enarrans, delirare quosdam neotericos dicit, asserentes ablationem causarum morbos facientium non esse curationem, sed præseruationem: ibi esse solam curationem dicens, ubi non adest causa faciens: ibi præseruationem, ubi causa quæ adest, nõdum morbum facit: tunc mixtam quodammodo præseruationem & curationem, cum facit: nec habere proprium nomen, & propterea aliàs alio, in hoc opere medicos uti, modo curationem, modo præseruationem uocantes. Dicere igitur, Hipp. docuisse curationem non præseruationem, est in nomine (ut Gal. ait) litem facere: & ut in cyclicis & clamorosis disputationibus

tionibus

tionibus fortè tolerari possit hæc responsio, in his certe quæ pacato animo tractantur, fuga potius uidetur quàm defensio, præsertim cum nullibi Hipp. aliam docuerit uenæ sectionem, neq; in pleuritide, neq; in alio quouis morbo, quàm quæ per directū, tacendoq; semper aliam, & hanc laudando, etiam tacendo nos monet, eam quæ ex diuerso fit latere, semper fugiendam: & quoties iubet uenæ sectionem, eam iubere quæ fit per directum. Quod cōsiderans Gal. obseruansq; diligenter ea quæ quotidie in ægrotis uidebantur, & quæ Hipp. exacte custodiens scripserat, unū & primū caput esse dicit, sanguinis eruptiones: quæ per rectum fiūt, maximū afferre ægrotantib. emolumentū: & quæ è cōtrario, nō iuuare, sed dissoluendo uires potius obesse. Quod ubi in lienis et iocinoris tumoribus mōstrauit, ad operationes artis conuersus, idem in cucurbitulis et uenarū sectionibus contingere ostendit. Deinde ad pleuritidem ueniens, subdit: Verū & in pleuriticis, quæ ex directo patientis lateris uenæ sectio, euidentissimū multoties demonstrauit iuuamentū: quæ uero ex opposita manu, aut omnino exile, aut post tempus. Videre igitur hinc licet, & præponi eam quæ ex directo alteri: & Galenum ad sic sentiendum, non tantum Hippoc. autoritate ductum, quantū naturæ imitatione, & longi temporis obseruatione. Quod si (ut dicis) non ex proposito ibi locutus est, ad quemnam quæso alium locum pertinere hæc tractatio magis poterit, cum liber hic peculiariter sit sectioni uenæ dicatus? & in eius proœmio quærendum inter reliqua dixerit, an differat, quancunq; quis maluerit uenam secare, cum omnes æque in omni iuuent affectione: an quemadmodum Hipp. & alij probatissimi medicorū uoluerūt, magnum discrimen sit, si hanc uel illam secueris. Quod discrimē quū in hoc loco ex eiusdem Hippoc. uerbis monstrauerit, nescio quomodo dici possit, nō ex proposito locutus. Sicuti nec etiam uideo, quo pacto credendum, sectionem ex directo in pleuritide nō posse fieri ab initio, præsertim quum ostensum sit, eam retrahere semper, & quandoq; si mutatio coloris expectetur, ex loco euacuare, atq;, ut sequens est, trium uenæ sectionū uim habere: Reuulsiuæ quidem, quatenus ab interiorib. ad exteriora, à subcingente uidelicet membrana, quæ intra thoracem est, ad cubitū, atq; à dextro ad sinistrū, uel è contrario, & aliquo etiā modo ab inferioribus trahit ad superiora. Deriuatiuæ, quia ad brachiū trahit, à latere non ualde longinquū. Demū & ex ipso loco, si sanguis eousq; sinatur fluere, quoad ille exeat qui in phlegmone continebatur: quod permittere optimum est, inquit Gal. lib. de uenæ sectione, in omni magna phlegmone, quæ est prope sectam uenam. Nemo autem mirabitur eandem uenam eiusdem loci comparatione, dici longè & propè, qui sciat eas uoces de numero earū esse, quæ relatiuæ nominantur. Iecoraria quippe uena prope membranā inflammatam est, uenæ extremæ manus uel tali relata. Si igitur Hippocrates & Galenus ita in pleuritide sicut & in alio quouis morbo, eam quæ per directū fit uenæ sectionem semper laudarūt, atq; ei quæ per aduersum prætulerūt, neq; unquā inueniūtur aliter scripsisse: quis duabus uocib. quibus Gal. usus est, contrarij scilicet et longissimi, motus, (quas tamē sanè intellectas mōstrauimus ei quæ per rectū cōuenire) dicere potest, eā quæ in aduerso fit cubito, in aliquo uel casu uel tempore, iuxta illorū sententiā, in pleuritide esse præferendā? quas certe uoces contrarij scilicet & longissimi, nō ex nostra (ut plerūq; fieri solet) imaginatione, sed modo

quo ipsemet Gale. uoluit, intelleximus: atq; uel ex hoc unico fundamento dilui, quæcunque ex uerbis Hippoc. & Gal. aduersus hanc sententiam fiunt argumenta, monstrauimus. Quo uero modo tueri se possint, qui Arabas secuti, uenam contrarij cubiti primò, postea eam quæ è directo est, scindunt, in quadam mea ad Pharusium epist. monstraui: quam si fortè tantum tibi ocij quandoque erit ut legere possis, unà cum alijs meis multis nugis, ad te mitto, rogans obtestansq;, ut quæcunq; non probabis, quæ necessariò plurima erunt, obelo cōfodias. Malo enim tali ense pereant, quàm miseram uitam agant. Vale, & me ama. Ex Ferraria, v. Idus Iulias, M. D. XXXI.

EPIST. II. Iacobo à Barthen Dantisco, uarijs malis affectibus quinquennium afflicto.

Onsideratis diligenter his, quæ tum ex tuis literis, tum ex colloquio sæpenumero inito, de tuis malis affectib. intellexi, iudico omniū malorū quæ pateris, causas esse, atram bilem & pituitā, in toto quidem corpore, sed præcipue circa præcordia, ostiumq; uentriculi, quod πυλωρὸν *Græci nominā͂t, coaceruatas, atq; inde ad cerebrū fumidos uapores mittentes. A duobus autem hisce humorib. ita oriri quæcunq; te uexant symptomata, ut nonnulla utrunque, nonnulla alterum tantummodo sequantur. Nam capitis dolor & ueluti quassatio, & eiusdem ac oculorū grauitas & caligatio, auriū sonitus, ructus, somniorum copia & uarietas, totius corporis segnities, utriusq; humoris sunt germina. Frōtis uero calor, aluus adstricta, arida scabies, pruritus, dentium corrosio, immodicus appetitus, atram bilem peculiariter consequi uidentur: sicuti somniorum obliuio, narium obstructio, spirandi difficultas, mucus, et screatus multus, mingendi difficultas, cum lotij tamen copia, pituitæ redundantiam. Cuncta igitur hæc, præter frontis calorem, pruritum, & dentium corrosionem, à frigida sunt temperatura, quæ à naturalib. præcipue membris, ad loca patientia transmittitur. Frontis uero ille calor quandoq; perceptus, pruritus & dentium corrosio, ab ea atræ bilis parte fiunt, quæ maiorem passa adustionem, ad quendam modum calorem contraxit. Curatio igitur & præseruatio uniuersorum congrue fiet, si duo illi mali et redundantes humores ita coerceā͂tur, ut post hac modicè habē͂tes, inter proprios fines delitescant, atq; membra, quæ ab eis lædi consueuerant, adeò robusta reddantur, ut se ab eorum impetu, si quando inuaserint, tueri ualeant. Duo autem hæc, quatuor salubribus caussis absoluentur, his uidelicet quæ sumuntur, quæ geruntur, quæ educuntur, quæ foris admouentur. Sumenda sunt, cibus, potio, medicamenta, aër.*

Pituitæ & atræ bilis incommoda

A cibis ergo orsi, uitanda esse dicimus concoctu difficilia, crassos humores gignentia, & quæcunq; immodicè uel calefaciunt, uel infrigidant. Vitandi ergo pisces magni, tenaces, & omnes quotquot in aquis stantibus capiuntur. Qui uero ab his immunes sunt, aromatibus uel odoratis herbis sunt condiendi. Elixi præcipue conueniunt: sed & assi tolerantur. Oua quocunq; modo parata, præter gallinacea, sorbilia uel tremula. Lac, caseus, butyrū, & quæcunq; ex eis escæ parā͂tur. Carnes senum aquatiliū & syluestriū, præter phasianos, perdices, et paruas auiculas, quæ in dumetis pascuntur. Salita omnia, & multis aromatib. uel acrib. radicib. cōdita, frixaq;, et ex assatione ueluti exusta. Fructus omnes, præter pistacia, passas uuas, auellanas. Legumina

omnis

omnis generis. Omnia olera, præter menthã, apiũ, quod petroſelinũ uocãt, ſaluiã, pulegium, origanũ: quæ tamẽ medicamenti potius, quàm cibi ratione tolerantur. Frumentacea omnia, hordeo, farre et auena exceptis. Panis azymus, minus uel nimis coctus: clibanitius, uel alio quouis modo, præterq̃ in furno coctus. Crapula demum, & quantum per patriæ conſuetudinẽ licet, ciborũ uarietas. Potus ſit uel uini mediocris, uel ceruiſiæ hordeaceæ, uel medonis uocati, quibus pauci lupi ſalictarij flores ſint adiecti: uel pura mulſa aqua in qua aſſatus panis ſit extinctus, uel aneſorum ſemina decocta. Medicamenti potius quàm cibi ratione potes, raròtamen, ℥.2. uini Cretenſis, quod Maluaticũ uocant, mane bibere: capite tamen non multũ laborante. Medicamenta ſint, quæ præcidendi, attenuandi, & roborandi uim habeant; qualia ſunt inter ſimplicia, abſinthium, anethum, meliſſophyllum: ſemina aneſi, fœniculi, cumini: caſia (quæ Cinnamomũ dicitur) zingiber, piper. Ex his poſſunt parari aromata, addendo præcipue æſtatis tempore tantundem ſacchari. Inter compoſita: Syrupus de mentha, de abſinthio, de calamintha. Electuariũ, aromatitium roſatum, diambri, diamoſchon.

Aëris, cuius inſpiratio ſemper neceſſaria eſt, maxima habenda cura, ut ſit purus, non occluſus, nõ eximie uel calens uel frigens. Et ſi quando calefaciendus erit, lignis potius ſiccis & odoratis, idq́; noſtro potius more fiat, quàm (per fornaces quas ſtubas uocatis) ueſtro. Debet etiã ab omni malo odore eſſe penitus immunis: quod per ſuffumigium agallochi, uel benzoi uocati, cõgrue fiet. Et hæc quidẽ de ſumendis dicta ſint.

Facienda, motu, ſomno, uenere, ſtudijs, comprehenduntur. Motus ſub ſe continet ambulationem, curſum, equitationẽ, aurigationem, nauigationẽ, & id genus reliqua. Sed & exercitium proprie acceptum, quod ſupra dictos motus addit ſpirationis mutationem. Nullus enim motus uerè exercitium dici poteſt, niſi adeò uehemens ſit, ut anhelare quodammodo cogat. Quod ut ſummæ utilitatis eſt, ſi cibum præcedat, ita maxime noxium ſi ſequatur. A cibo igitur uel quieſcendum penitus eſt, uel leniter corpus mouendũ. Et quod de exercitio dictum eſt, de frictione etiam intelligendum, quando & ipſa motus quidam eſt. Quemadmodum uero motum cibus, ita hunc ſomnus ſequi debet, ita tamen ut inter utrunq; quies mediet. Somnusq́; nocturnus ſit, non diurnus, niſi aliqua cauſa interceſſerit, quæ noctem inſomnem ducere coẽgerit. Sit autẽ ſomnus horarum ad ſummum octo, nec corpore ſupino, ſed primo ſupra dextrum, ſecundo ſupra ſiniſtrum latus fiat. Ad agenda quoq; uenerea pertinent, à quibus abſtinere Chriſtiana religio iubet eum, qui uxorem non habet: cui potius obediendum, quàm Galeno, modicum eorum uſum & per interualla, in tuenda ualetudine commendanti. Ad peragenda quoq; referuntur ſtudia, quæ non alia ad te pertinere puto, quàm literarum, in quibus laborandum non eſt, niſi ubi cibus iam deſcenderit. Quo tempore nec aſsidue tibi congruit uel legere uel ſcribere, ſed utrunq; crebrò interrumpendum. Ita enim & minus lædéris, & alacrior ad illa reuertéris. Sed de agendis hæc dicta ſint: ad tertium, hoc eſt, ad euacuanda ueniendum.

Ventris igitur excrementa ſingulo quoq; die procurãda, & lotium ciendum. Quod ſi ſponte, uel nequaq̃, uel ægre eunt, illa uel clyſterib. uel uini fece, uel ſena, uel polypodio, uel ſiliquæ Aegyptiæ carne educenda: hoc uel adianti, uel elij, aſparagi, uel pam

pinellæ uocatæ, uel asplenij decocto ducendum. Euocandus præterea modicus sudor, & ea quæ obtutum effugit euacuatio adiuuanda: quæ si per frictionem & motus suprà recitatos, quantũ uidebitur opus esse, fieri non uideatur, per ea quæ extrorsum occurrent erit adiuuanda: de quibus paulò post mentio futura est. Antea enim docere oportet, quo pacto redundantes humores uacuandi sint, si qui fortè aderũt, quod uix uitari poterit. Purgandum igitur bis in anno corpus uniuersum, hiq; humores præcipue, ex quibus omnes tuos malos affectus diximus prouenire. Veris purgatio per potiones molienda, quæ recipiunt: Senæ ʒ.6. epithymi ʒ.1. myrobalanorũ chebularum pulpæ ʒ.1.s. sampsuchi ʒ.2. Bullient hæc omnia in sex uncijs aquæ, tantisper donec media pars aquæ supersit, cui addendæ syrupi de stœchade ℥. binæ.

Sumenda autem hæc potio, diebus ut minimũ decem, ex qua nisi congrua euacuatio fieri uideatur, tertio quoq; die una ex his pilulis ante eam deglutienda ueniet: Agarici ℈.2. pilularum ex Cyaneo lapide, quem Lazuli uocant, ℈.1. nucis moschatæ grana 6. cum aqua sampsuchi formentur tres. Vbi satis mundum corpus fore uidebitur, roboranda nobilia membra per hanc antidotum, mane & uesperi uacuo uentriculo deglutiendam: Sacchari rosacei ℥.3. aromatici rosacei ℥.1. misce. Autumno purgatio per hæc facienda: Fumariæ, senæ, polypodij ana ℥.s. pulpæ myrobal. citrinarũ, seminis intybi ana ʒ.1. foliorũ mollium boraginis manip.1. Bulliant in libra media aquæ, ad mediæ partis consumptionem, abiectisq; speciebus quæ bullierunt, addatur decocto, Syrupi de fumo terræ, & syrupi facti ex aqua in qua rosæ quinquies mutatæ maduerint, ana ℥.1. Post has potiones decies plus minus ebibitas, hac confectura utendum: Sacchari rosacei, boraginacei ana ℥.1.s. maceris ʒ.2. seminis intybi ʒ.1. cum iulebo rosaceo ad congruam formam reducantur, eiusq; miscellæ semuncia, cœna bene concocta, mane deglutiatur. Atq; in hunc modum educenda quæ redundant, cauendumq; ne similia deinceps aggregentur. Superest demum ut ad ea quæ extrinsecus admouenda sunt accedamus, quæ hisce generibus cõtinentur, aëre, aqua, balneo, oleo, unguento. Aërem inhabitet quantum potest, tum calore, tum etiam crassitie mediocrem: fenestræq; cubiculi ubi moratur, inter occasum & meridiem spectent: solaresq; radios quantum ualet, lunares semper deuitet. Balneo totius corporis utatur ex aqua, in qua saluia, origanum, pulegiúmque bullierint. Caput crebro abluat lixiuio ex sublimi cadente, in quo chamæmelum & lauri folia bullierint. Post balneum, uniuersum corpus bene perfricetur: & post frictiones, oleo oliuæ dulci inungatur, præter capitis suturas, quæ ex oleo per chymicam artem ex uera terebinthina & nuce moschata extracto, erunt inungendæ. Oleum tepidum auribus instilletur, in quo ruta, sampsuchus, & lauri baccæ bullierint. • Mane naribus per digitum uel pennam, molle ceratum infundet, quod sit hoc modo paratũ: Olei nardini ℥.1. pulueris piperis albi ʒ.s. ellebori albi ℈.1. cum pauca cera fiat molle unguentum. Puluerem crebrò naribus admoueat huiusmodi: Nucis moschatæ ℈.3. gariophyllorum ℈.2. benzoi ℈.1. ambræ ℈.s. moschi grana 5. Potest ex eisdem pulueribus cum ladano in aqua rosacea resoluto in eundem usum pila parari. Dextrum hypochondrium unguento inungatur, quod habeat: Olei de absinthio ℥.1.s. pulueris sandalorũ citrinorũ ʒ.1. cinnamomi ʒ.s.

ceræ

ceræ & aceti rosati parū. Gingiuæ & dentes cum melle rosaceo perfricentur, cui puluis corallorū alborū sit adiunctus, ut sint ipsius mellis rosacei partes 8. et corallorū 1. Ventriculi os fouendum uino, in quo mentha & calamus aromaticus & mastiche decocta sint. Lienis regio ex oleo de capparibus, cui adiectus sit succus asplenij, uel ipsius herbæ puluis, & exiguum acetum, inungatur. His præsidijs spero te, mi Iacobe, Deo optimo maximo iuuante, ualetudinem priorem recuperaturum: qua instaurata, si in Italiam reuersus me adhuc superstitem inueneris, dabis operam ut me reuisas: sin minus, quod magis credo, pro salute animæ meæ ad Deum preces fundes. Interim tamen celebriores aliquas herbas, ex his quæ apud uos nascūtur, ad nos mittes: atq; si tibi occurrerit succini frustum, in quo uel muscæ, uel formicæ, uel insectilium id genus aliquod occlusum sit.

Ex Ferraria, IIII. Idus Martias, Anno à reparato per CHRISTI natiuitatem mundo, M. D. XXXIIII.

EPIST. III. ad Alphonsum Guarinum, de uini temperatura.

Vm ex ueterum autorum lectione, longoq; usu didicissem, quàm arduum sit inter doctos uiros inuicem dissidentes, se ueluti mediatorem & arbitrum interponere: onus à te mihi iniunctum, quantum salua amicitia ualebam, detrectaui. Verum tibi iterum atq; iterum roganti, reluctari diutius non ualui, cui antequā in hanc lucem prodires, me ex asse debere cognoscebam, qui patrem tuum Baptistam, morum integritate, incomparabili grauitate, bonarumq; literarum peritia, nemini secundum, præceptorem habuerim: & Alexandrum fratrem ceu paternarum uirtutum hæredem, semper coluerim, & admiratus sim: Vt auum Guarinum prætermittam, cui uniuersa Europa, quicquid elegantiæ, quicquid peritiæ & nitoris in utraq; lingua habet, totum debet, & ueluti bonarum literarum parentem ueneratur, & adorat: Te etiam ab ineunte usq; ætate maiorum uestigia sequentem semper amauerim, & in magna habuerim & habeam expectatione. Accipe igitur meam de uinorum temperatura sententiam, itaq; accipe, ut neutri parti ne præiudicij quidem, sed nec maioris cuiusdam testimonij loco censendam. Vale mi charissime Alphonse, &, quod facis, in dies magis magisq; fratris, patris & aui uirtutes æmulare.

Ex ædibus nostris, X. Calend. Maias, M. D. XXXIIII.

IN uniuersa naturæ historia haud temerè rem inuenias, in qua tot agnoscantur uestigia, quot in uinorum genere. Nam ut consistentias, colores, odores, uiresq; præteream, nonnulla aquea, aliqua acida, alia austera, alia dulcia, alia amara, alia acria, quædam diuersis mixtisq; saporibus sunt affecta. Saporis autē hæc multiplicitas non tantum in alijs atq; alijs generibus, sed & in uno eodemq; genere, pro soli natura & cultu, pro diuerso uitis ad solem aspectu, pro arborū quibus maritatur cōditione, pro uuæ maturitate, atq; pro ipsius ætatis etiam uarietate cōtingit. Iuxta quorū saporum discrimina, temperaturas quoq; uariari necesse est: nec in qualitatibus passiuis solum, de quibus est inter excellentes hosce medicos controuersia, sed in ipsis quoq; actiuis, in calore uidelicet & frigore. Alba enim & tenuia, aquosa uocata, sicuti aquæ consimi

lemnacta sunt formā, ita et uiribus ab ea non magnopere remouentur: quare nō solum humida, sed uel frigida, uel certe parum calida dicenda sunt. Austera uero, & stryphna à Græcis, à nobis acerba uocata, ut in qualitatibus actiuis nō multum ab aqueis recedunt, ita in passiuis non parum discrepare credenda sunt. Quemadmodum & acida, quæ si exacte acida sint, frigida potius quàm calida putanda uidentur. A tribus autem iam dictis generibus, dulcia, amara & acria, plus minúsue abesse credendum est. Nam quæ exacte dulcia sunt, calida modicè esse nemo dubitarit: sicuti amara quanto dulcibus calidiora, tanto acribus esse minus calida. At quæ cōmixta ex uarijs hisce saporibus sunt, pro mixtionis uarietate mixtam quoq; temperaturam habere necessarium est: sicuti quæ nullum ex iam dictis saporē præ se ferūt, sed ueluti sine alia quàm uini ipsius propria qualitate se gustui repræsentant, mediū locum inter omnia enumerata tenere uidentur, ut scilicet intelligamus totam uinorū latitudinē, duobus extremis claudi: uno quidem uel simpliciter frigido, uel certe aquæ frigiditati ualde proximo: altero: ut acerrimo, ita ad quartū proxime calidorū ordinem accedente. Quorū extremorum unicū quidem sit exacte mediū, æquali uidelicet interstitio ab utrouis extremo semotū, quod diuersa utrinq; derelinquat media, calidiora uidelicet et minus calida, prout huic uel illi extremo sunt propinqua magis, quæ tot sunt, ut uix ualeant numerari. Nobilibus enim, quæ Plinij tempore ferè 80. erant, pleraq; nobilia post Plinij tēpora sunt addita: totq; ignobilia, ut nulla sit patria in qua peculiaria multa non sint reperta.

Vina cibi & medicinæ rationem subire.

Est præterea in uinis sicuti & in multis rebus alia habenda cōtemplatio, quod scilicet & cibi & medicinæ subire rationē possunt. Cibi quidem, quatenus à calore naturali uicta, in substantiā transeūt membrorū: medicinæ uero, quatenus in ipsum corpus agentia eius immutant temperaturā. Primū si in uinis consideremus, plus minúsue, calida tamen & humida omnia esse dicemus, iuxta uidelicet maiorē minorémue ad hoc ut in sanguinem cōuertantur aptitudinem. Si secundum, præter illa quæ aquea penitus sunt, uel exiguo quodam interuallo ab eis remouentur, reliqua calida et sicca dicemus. Sed & illud nō prætereundum, uina quantumuis sicca uiribus sint, actu tamen fluida humentiaq; dici posse. Nemo igitur qui hæc considerauerit, uitio uertere debet, uel inscitia alterū horum duorū medicorū damnare, quando habet uterq;, & autores medicinæ primarios suæ sententiæ fauentes, & rationes & res ipsas suffragantes. Hippoc. enim lib. 2. de uictu, prius (quod sciamus) cum unū calidum & siccum simpliciter esse dixisset, paulò post ait: Ex uinis nigra & austera sicciora, dulcia nigra humidiora. Et paulò post subdit: Humiditatem facientia. de eisdem dulcibus, ut ego arbitror, loquens, quatenus cibi rationem subeunt. Quod ex illis ostenditur quæ de defruto paulò post scribens ait: Ideo humectat, quia nutrit. Sequutus Hippocratem Galenus, ubi de medicamentis loquitur, uinū calidū & siccum esse, absolute & simpliciter affirmat: ad ea uina respiciens, quæ uerè uina dici merentur. Hæc enim siue intra, siue extra corpori temperato admoueantur, & calefaciunt & exiccant. Nisi enim sicca essent, ulceribus humidis non conferrent: nisi simul calorem haberent, pituitosos nō iuuarent: sed neq; crassiorem sanguinem in uenulis oculorum abundantem, diffunderent & euacuarent: uerum nec immodicam & inexhaustam appetentiam, quam caninam uocant, sanarent.

sanarent. Vbi uero idem Galenus uina sub alimenti uel fluidæ quam in se habent naturæ ratione considerat, ea humida esse non abnegat: ut & in expositione illius aphorismi, Facilius est impleri potu quàm cibo. Et in septimo Methodi, in qua parte docet siccas intemperies per cibos sanare. Nam quæ in lib. de tuenda sanitate tradūtur, nemo dubitauerit ad cibos pertinere. Sicuti & quæ in expositione libri introductorij de pulsibus, quum dicat eam quæ ab ipso adiectionem fit celerem esse, afferatq; ipsius Hippocratis uerba, in lib. de humoribus scribentis: Qui celeri egent appositione, his res humida remedio est. Humidam rem uocans eam quæ substantiam fluentem habet, non solidam. Quod etiam lib. 1. de uictu morb. acut. scribit, uinum et melicraton magis humectare quàm aquam, nō de simplici, &, ut ita dixerim, qualitatis humectatione intelligi potest: quoniam quantumcunq; humidum uinum intelligatur, nō tantū habere humidæ qualitatis potest, ut aquā, quæ humidissima est, superet. Quatuor elementa suas qualitates summas habent, Galeno teste. Humiditas ergo qua uinum aquam præcellit, in hoc intelligenda, quod post utriusq; potum substantia membrorū eius qui uinū ptisanæ præbibit, magis humida remanet. Secundo autem lib. uinum non aquosum bis dari præcipit, qui ex cœna præter consuetudinem demissa exinanitas uenas habent, nō humectationis maioris gratia, sed ut robur imbecilli iam facto ob inediam uentriculo subministret, quemadmodum in eius loci expositione docet Galenus. Quod certe uinum nō facit, nisi quatenus cibi rationem habet: quam aliam esse ab ea quam ut medicamentum sortitur, ex eodem Galeno apertissime monstratur in expositione illius aphorismi libri quinti, cuius principium est, Si inebriatus quispiam repente inuocalis fiat. Ait enim, de uino loquens: Substantiæ igitur copia neruis affert conuulsionē: rursus autem qualitate, sanat eam quam fecit affectionem, neruos calefaciens & exiccans. In quibus uerbis, si uspiā alibi, aperte uini etiā nobilis & uinosi, alioqui nō inferret ebrietatem, uim duplicem demōstrauit, humectandi uidelicet, dum conuulsionem facit: atq; exiccandi, dum iam factam remouet cōuulsionem. Quare nec culpandus Gaionus, qui calidū & humidum: nec Fumanellus, qui calidum dixit & siccum: sed & hic, & ille, nō uitula, ut Maro inquit, sed lauro dignus & auro: si modo bonas has lites non contendendi cupiditate, sed ueritatis studio prosequuntur. Congratulandum autem nostro seculo, in quo non, ut olim, de medicinæ subiecto, non de primo ultimóue sanitatis aut morbi momento, atq; cæteris id genus sophisticis nugamentis, sed de ipsissima (ut ita dixerim) medicina, hoc est, de his quæ ad opus ipsum & artis finem spectant, disputatur.

EPIST. IIII. pro Reuerendiss. Cracouiensi Episcopo, imbecillitate uentriculi & omnium principaliorum membrorum laborante.

Lurimis, et quidem pessimis, ac naturæ admodum rebellibus affectionibus, tribus iam annis afflictus est summè Reuerendus Cracouiensis Præsul, dignusq; ob innumerabiles singularesq; animi dotes, & Nestoris annis, & Crotonis salubritate. Quum enim tres sint principes humani corporis partes, caput, thorax, et aluus, nulla harū in eo fuit non ualentissime affecta. Quare nemo admirari debet, si Cracouiensis medicorū academia in eo recurando tanto tempore frustra

Hydrargyri malignitas.

laborauit, nec adhuc in pristinam eum reducere ualuit sanitatem, accedente præsertim grandiore iam ætate, uitaq; curarũ et cogitationũ plena, imbecillitate etiã totius corporis, ex reliquijs subdoli & atrocis morbi Gallici uocati, & hydrargyro, per quod sanari uisus est, derelicta. Huius enim pharmaci uulgato modo extremis membris admoti, tanta est & tam pertinax uis atq; malignitas, ut qui eo semel curati sunt, si (ut ferè omnibus contingit) in eundem morbum recidant, nullam aliam curationem admittant: sed reliqua præsidia etiam alioqui ualde efficacia, penitus respuere morbus uideatur. Quam rem cum ego annos iam supra triginta obseruauerim, non nisi inuitus eorum curationem accipio, qui tali auxilio in uulgato modo sunt usi. Vulgatò modo dico, quoniam alium ego modum excogitaui, & longe tutiorem, & qui non adeò male affectum corpus relinquit. Verũ quum modus quo rarissimus hic antistes usus est, mihi sit penitus ignotus, enitar ut quocunq; id modo factum sit, qualitas illa maligna ab hydrargyro facta submoueatur. Quod ut cõmodius atq; cum ordine quodam fiat, & desiderio excellentissimorũ Cracouiensium medicorũ, pro exiguis nostris uiribus satis fiat, curatiuæ prius intentiones ex indicationibus acceptæ, sunt à nobis, quantum ex literis ad nos datis colligi potest, inuestigandæ.

Est igitur, ut à naturalibus rebus exordiar, clarissimus hic dominus calida & humida totius corporis temperatura, subdominante tamen bile: in iuuenta quidem, in qua ego Reuerendam suam dominationem Viennæ & Pisonij uidi, rufa: demum immensis prouectiori ætati adiectis curis, atra: medio inter crassitiem & tenuitatem habitu, & ueluti quadrato corpore. Quod ad partes uero attinet, frigidiore uentriculo, calidiore iecore, corde & capite, ita ut ex his quidem humiditas. Iecori autem si (ut scribitis) siccitas naturalis iuncta, omnino fuit exigua: copioso enim mihi uisus est abundare sanguine, nec crassiore, nec uenis esse duris, aut habitu sicciore. Creuit autem bilis, ut superius dixi, primo rufa, dehinc atra, non tam iecoris naturali siccitate, quàm uictus ratione, Gallicaq; lue, argenti uiui inunctione, corporisq; atq; animi laboribus: quare aduentitia potius & præter naturam reputanda mihi uidetur, quàm naturalis. Nec hanc solam superuenisse iecori præternaturalem qualitatẽ putauerim, sed etiã calorẽ: quare calidam & siccam in iecore innaturalem intemperiem & prius uiguisse, et nunc quoq; uigere non dubito: à qua bilis uitellina & atra, aliàs quidem maiore copia, nunc minore gignatur. Et ex uitellinæ abũdantia, febris illa tertiana facta sit, et biliosus uomitus, et oris siccitas: quæ adeò exigua erat, quia à pituita (quæ et ipsa propter causas infrà dicendas redundabat) aliquãtisper obtundebatur. Et præter hæc, aliqua ex parte uentriculi incendiũ. Aliqua ex parte dico, quoniã in hoc magis cõtulisse puto atrã bilem, & longiore tempore q̃ rufam id effecisse. Siquidem scribunt excellentes medici Cracouienses, cogitationes, silentiũ, mœstitiam, mortis timorem, & omniũ rerum tædium hoc incendium præcessisse, & antequam contingeret, ueluti anteambulones præsignasse: quæ omnia fuerunt illius maligni humoris genimina. Quem certe humorem non solum in uentriculo, sed in liene, & in peritoneo, & in præcordijs (Græci ὑποχόνδρια uocant) & in mesenterio abundasse non dubito. Et quia per ani uenas, ut antea consueuerat, non expurgabatur: fumósque ab eo exurgentes, & suspiria, & cordis

& cordis ueluti adstrictionem, & interfectos pulsus, & somni carentiam, & auriũ sibilum effecisse, & nonnihil etiam ad capitis grauitatẽ contulisse: licet maioris in hoc momenti pituitam esse putem, quæ frigiditate & humiditate uentriculi genita, ipsum quidem ad uomitũ cõmouet, & appetentiam cibi & potus tollit: sursum uero sublata, & capitis grauitatem, & lachrymarũ abundantiam, & palpebrarũ genarumq; tumorem: & per uniuersum corporis habitũ delata, rigorem gignit, atq; in musculis tensiuã fatigationem. Quod uero caleant lachrymæ, nõ ex calida materia pituitæ admixta fieri, sed ex motus uelocitate, calore etiam natiuo capitis cõcoquente, qui ad sustollendam quoq; materiã confert: quam quum discutere nõ ualeat, ad aliquem modum concoctũ & supercalefactum, ad oculos, mala iandiu qualitate affectos, transmittit. Quod uero oculus dexter magis quàm sinister lachrymas emittat, ex maiore eius imbecillitate puto cõtingere. Ferè enim in cunctis hominib. dexter oculus sinistro solet esse debilior: cuius causam in Problematis scripsit Aristoteles, nec operæpretiũ est hoc loco referre. Oculus dexter sinistro debilior.

Ex diutino demũ hoc & uaporum & humorũ ad caput ascensu factum est, ut non solum per consensum, sed & proprio affectu laboret, concurrente etiam mala qualitate, tum à morbo Gallico, tum ab argento uiuo in eo relicta: luem enim illam caput petere, indicio sunt pustulæ, quæ statim à pudendorũ infectione in capite solẽt oriri. Quantum uero argentum uiuum obsit cerebro, præter antiquorũ medicorũ autoritatem, quotidiana monstrant experimenta. Qui enim bracteas aureas, argenteis uasculis superinducunt, quoniam id sine eo facere nequeunt, tremorem totius corporis sæpe incurrũt, & quandoq; paralysin: & qui eo extrema membra inungunt, statim mala ulcera, quæ Græci uocant ἄφθας, in ore sentiũt. Qualisnam uero sit cerebri lapsus, quo ad qualitates quidem actiuas, proculdubio est ad frigidum: quo ad passiuas uero, sunt utriusq; contrariorum indicia. Lachrymæ quidem & palpebrarum crassities, humiditatis: sibilus & mœror, siccitatis. Verum quum lachrymæ & palpebrarũ crassities assiduæ sint, mœror fiat per interualla, uictoria mihi uidetur humiditati tribuenda. Sibilus enim licet assiduus sit, obstructionem potius uidetur sequi, & fumos sursum assidue sublatos, quàm atram bilem in cerebro consistentem, præsertim quũ noctu crescat, & somni hora, quo tempore solent uapores magis cerebrum petere, & minus difflari. Vincit igitur, meo iudicio, etiam in cerebro præternaturalis humiditas: sed à primis hisce qualitatibus, frigiditate scilicet & humiditate, non tanta læsio fit, quanta ab occulta & uenenosa illa ex argento uiuo derelicta malignitate.

Iam igitur, ni fallor, & morbi & causæ inuentæ sunt, ex quibus longa illa symptomatum catena ueluti annexa dependebat, & pauci qui adhuc supersunt eius anuli, dependent. Sunt autẽ qui affligunt affectus, septem numero: inappetentia, lachrymæ, palpebrarũ cum rubore crassities, aurium sibilus, capitis grauitas, mœstitia, uiriũ imbecillitas: quorum quatuor in primis enumerata perpetua sunt, tria postrema non perpetua. Grauitas enim capitis interdum, mœstitia multoties, & uiriũ imbecillitas reuertuntur: tolerabiliora tamen sunt, & minore quàm antea tempore perdurãtia. Horum primũ, hoc est, inappetentia, sub genere actionis ablatæ contentum, symptoma est malæ uentriculi temperaturæ: cuius causa est (ut superius diximus) crassa pituita in

uentriculo contenta, concurrente etiã quandoq; atra bile, & maiore copia ꝙ par esset, ad eum fluente. Igitur hæc inappetẽtia tolli nõ potest, cum adhuc fiat, nisi morbus eam faciens amoueatur. Sed quia adhuc & ipse fit, causa ante omnia est auferenda, materia uidelicet pituitosa, et si qua adhuc redundat plus æquo bilis atra. Erit igitur hæc, sicuti ultima per resolutionẽ symptomatis in suas causas inuenta, ita prima opere exequenda, materiæ uidelicet in uentriculo cõtentæ euacuatio: nisi fortè tam benignæ naturæ esset, ut ueram concoctionẽ admitteret, quod tamẽ ego uix crediderim, in tam longo morbo, cui etiam latens malignitas (ut sæpe diximus) sit cõiuncta, præsertim quũ Reuerend. hic præsul sit in cibo & potu moderatissimus: quæ moderatio (accedente fotu uentriculi, quo excellentes medici usi sunt) ad uerã concoctionẽ maxime conducit. Perseuerans igitur adhuc symptoma, materiã in uentriculo contentã non eius generis esse, quod ueram concoctionẽ possit suscipere, hoc est, ita alterari ut nutriat, ostendit: quare per abusiue uocatam concoctionẽ concoquenda erit, hoc est, euacuationi paranda, si eius substantiæ sit, qualis erat quando in morbo maiore per uomitum & per secessum euacuabatur, crassa uidelicet uitri liquefacti instar & tenax. Parabitur autẽ primo, dehinc uacuabitur. Quibus uero præsidijs hæc agenda, inferius ostendemus: nunc enim intentiones inuestigandæ. Vacuata materia, hoc est, causa amota, ad iam factam ægritudinẽ deueniendũ. Quæ causa si frigida et humida, per calida & sicca erit amouenda: non ualde tamen talia, tum quia lapsus est naturali tẽperaturæ similis, tum ob admistam atram bilem. Et hæ quidem duæ intentiones ad curationem primi symptomatis sufficient. Præcauendum tamen erit, ne rursus similis materia congregetur: quare roborandus erit uentriculus, atque uictus ratio ita instituenda, ut amplius similis materia congregari minime possit.

Secundus affectus sub eo symptomatis genere continetur, quod exiens mutatũ nuncupatur. Lachrymæ enim quæ non nisi uoluntariè exire deberent, exeunt præter uoluntatem. Sequitur hic exitus morbum in uia, angulis uidelicet meatibusq; alijs eos circunstantibus, oppletis: qui quidem ab initio solum ex materia à cerebro transmissa replebantur: nunc uero uerisimile est, ex nutrimento oculorũ, quod ob eorum imbecillitatem bene concoqui non potest, aliquam etiam materiam in illis locis congregari. Morbus igitur in quo immediate dependet hoc symptoma, est morbus in uia, cuius causa est materia pituitosa, in uijs illis contenta, quæ partim ibi generatur, partim à cerebro ad ea loca transmittitur. Curatiua ergo intentio est, materiæ eos meatus opplentis euacuatio. Vbi enim illa nõ adsit, nec ipsæ aderunt lachrymæ, sicq; et morbus & symptoma amouebuntur. Verũ quum morbus non in totum factus sit, sed continuè fiat, prouidendum ne amplius fiat. Quod agemus, si & materiã quæ in cerebro redundat, euacuemus, nec in futurũ amplius congregari permittimus, & oculos etiam ipsos ita roboremus, ut propriũ nutrimentũ probè possint concoquere. Euacuandum ergo primo totum corpus, dehinc caput. Et quia difficile, imò impossibile, ut caput (quod & extrinsecis causis maxime obnoxium est, & totius corporis uapores & fumos excipit, post longas præcipue imbecillitates) mundum penitus perseueraret, ideo duæ aliæ insurgunt intentiones. Vna, ut excrementum quod per hanc uiam consueuerat expur-

gari,

gari, aliò distrahatur. Secunda, ut uiæ transitus occludantur. Et de lachrymis hactenus dixisse nunc sufficiat. Ad tertium affectum uementes dicimus, crassitiem illam palpebrarum, non symptoma, sed morbum esse, & fortasse in totum factum. Fortasse dico, quoniam nescio, an uel semper, uel per interualla crescat, an in eodem statu permaneat: hoc enim modo erit omnino factus, nec aliam intentionẽ, quàm curationem desiderabit, quæ eo ablato perfecta erit: simulq; eius symptoma, rubor uidelicet abolebitur, quem ruborem ex sanguine quodam biliosò fieri puto, qui præ sui tenuitate ad exteriora eleuatur. Nescio tamen an durities adsit, cum pilorum casu: quæ ubi adsint, uel impossibilis, uel ualde difficilis erit curatio.

Iam ad aurium sibilum ueniamus, qui & ipse sub symptomatis genere continetur: est enim operatio auditus corrupta. Fit autem ex alio symptomate, hoc est, à motu inordinato fumorum in meatibus ad instrumentum proprium auditus pertingentibus, occlusis, atq; ut sequens est, à morbo in eis existente. Cum autem continua sint illa symptomata, continuum quoq; esse oportet morbum à quo fiunt, adesseq; fumos illos semper & moueri: cessante enim materia à qua fumus exhalat, ipsum quoq; fumũ cessare necesse est, ut in fumo ab alijs rebus exurgente manifeste uidemus, quare adesse materiam oportet, à qua subleuatur. Cuiusmodi uero ea sit, grauitas ostendit, præterea lachrymæ atq; mœstitia: illæ enim pituitam, hæc atram bilem ostendit. Curatiuæ igitur intentiones erunt, euacuatio materiæ, & fumi dissolutio.

Ab eisdem autem materijs fiunt reliqua duo symptomata, grauitas scilicet quæ ad sensum tactus pertinet: & mœstitia, quæ ad principales facultates: quorum altera ab utroq; humore fit, mediante ægritudine in quantitate: altera ab atra tantũ bile, nobilissimum cerebri uentriculũ, uel per seipsam, uel per fumũ ab ea eleuatũ obsidente: à qua fit morbus in temperatura, & ab eo mœstitia. Quare per euacuationẽ auferetur id quod utriusq; factũ est, & ne amplius fiat, per roborationem & reuulsionem cauebitur. Verũ quũ hæc perpetua nõ sint, uidentur per cõmunicationem quãdam potius fieri, q̃ per propriũ cerebri affectum. Sicuti & uiriũ imbecillitas, quæ ad deminutũ motum uidetur pertinere, & à iam dictis morbis, & præsertim à melancholia dependere, quare nullam de se indicationem præbet, quia alijs recedentibus ipsa quoq; recedet: & nisi recesserit, poterit per aliqua discutientia & roborantia extirpari. Quonam uero modo cuncta pellenda sint, ex his quæ hactenus dicta sunt, facile colligi potest. Omnes enim, ni fallor, intentiones uestigauimus, quæ in curando et præcauendo sunt necessariæ. Quæ licet multiplices sint, sub tribus tantũ generib. cõtinentur, euacuationis uidelicet, alterationis, & distractionis. Inter quas euacuatio, quum omnes hi affectus à repletione fiant, principatũ tenet, & propterea ab ipsa inchoandũ est. Dupliciq; ea existente, uniuersali uidelicet et particulari, ab uniuersali inchoandũ. Quæ quũ etiã multiplex sit, ab ea quæ proprie uniuersalis, sumendum (ut mihi uidetur) initium: hoc est, ab euacuatione sanguinis per uenæ sectionem. Per hanc enim & totũ corpus, & omnes corporis humores uacuabũtur, malignitasq;, si qua adhuc superest, difflabitur, humores etiã à nobiliorib. ad ignobiliora retrahentur: quare tres simul intẽtiones ad aliquem modũ explebit, euacuationis scilicet, distractionis, et alterationis. Ineunte

igitur uere, roborato prius per interiora exterioraq́; uentriculo, media cubiti uena ſecanda eſt, eaq́; ſanguinis quantitas extrahenda, quæ prudentiæ præſentiũ medicorum uidebitur ſufficere: attento præcipue, præter ea quæ ante apertionẽ uenæ conſideranda ſunt, ſanguinis colore. Vbi enim ater fluxerit, tutius fluere permittetur. Nec nos abſterrere debet ab hac uenæ ſectione humorũ cruditas: quoniam ſi tanta eſſet, ut eam impedire deberet, colorem liuidum faceret, non uiuidum & purpurantem, qualem huic illuſtriſsimo domino efflore ſcere medici ſcribunt. Roboratio autem uentriculi nõ ideo præmittitur uenæ ſectioni, quia propoſitũ mihi ſit alterationem priusq́ euacuationem facere, ſed ut tutius, et quantũ fieri poteſt abſq; noxa ſanguis euacuetur. Imponet quidẽ robur uentriculo cotoneorũ & malorum punicorũ uinum (adiecta aquæ roſaceæ portiuncula) ante ſectionem potum. Exterius uero eorundem cotoneorũ oleum, aceto & aqua roſaceis adiectis illitum. Facta uenæ ſectione, mea quidem ſententia, prius euacuationi materiæ in naturalibus membris contentæ intendendum eſt: ab ea enim omnes alij affectus aliquo pacto, ut oſtendimus, dependent. Alterationi igitur eius primo intendendum, deinde euacuationi. Alterationiq́; dupliciter, concoquendo uidelicet ſi quid eius eſt concoctionis capax, hoc eſt, quod ſubſtantiam non adeò malignã aut uſtam habet, ut conuerti in nutrimentum non poſsit: & parando expulſioni, id quod ueram concoctionẽ nõ ualet accipere. Vtraq; autem alteratio cõmode fiet, ſi ex abſinthij, fumariæ, & roſarũ decocto, adiecta congrua aceti & mellis portione, oxymeli ea forma paretur, ut bibi ualeat, abſq; alterius liquoris admixtione: præbibatúrq́; quotidie bis, ante prandium uidelicet & ante cœnam, modo cibus qui antea ſumptus eſt, bene cõcoctus ſit. Tantum ſpatium inter potum eius & ſubſecuturum cibum intercedat, ut ex uentriculo deſcenderit: quod duarum horarum morula ſolet cõtingere. Præter oxymelitis potionem, alijs etiam rebus concoctio iuuanda, & craſsities humorum præcidenda, capparib. uidelicet eodem oxymelite conditis, iuribus gallorum, in quibus uera bugloſſus, ea ſcilicet quæ uulgò dicitur borago, cum radicibus aſparagorum, aut oxymirſine, quam ruſcum Latini, & uulgares bruſcum uocant, decocta ſit. Iuſculum etiam quod apud nos in uſu eſt, ex brãcha urſina, quã ego puto à Gal. bunion et arction uocari, non erit inutile, modo non ſit ſpeciebus ualde calidis aut multis conditum. Proderit & hordei, & chondri, & auenæ ptiſana cum porris & anethi coma parata.

Sed & radix quã Pannones tormã uocant, cõtrita, cum amygdalarum lacte mitior facta, aceto ad intinctus formam redacta. Caro etiam cum cepis more ueſtro condita.

Primus potus ſit uinum abſinthites, in reliquis mulſam aquam (medonem uocant) non damnauerim. Vbi uero triduo hoc uictu humorum craſsities attenuata fuerit, catapotijs purgatio facienda eſt, quæ recipiunt: Specierum picræ Galeni modo, nõ Meſues, paratæ ℥. 1. pilularum aggregatiuarum ℥. s. uel pilularum aſſaiereth drachma cum ſemidrachma aggreg. Tribus à purgatione diebus, loco oxymelitis, ante prandiũ & cœnam, cochleare huius miſcellæ deglutiendum: Chebularum myrob. conditarum p. 1. mellis roſacei cum folijs p. 2. cinnamomi uulgò uocati, tenuiſsimi & odoratiſsimi pars quarta unius partis. Vulgò dixi uocati, quia uero nunc caremus. Demum ad oxymelitis potionem reuertendum, eodem quidem modo præparatam, ſed quæ odorem

acceperit cinnamomi & maceris. Quæ ubi tribus quoque diebus bibita fuerit, rursum purgatio repetenda, ita tamen ut par modus pilularũ aggreg. uel picræ, uel pilulis de assaiereth uocatis misceatur. Sequentiq; purgatione triduo miscella prius descripta utendum, adiecto piperis longi pulusculo, qui sit cinnamomi pars media. Fouendusq; uentriculus lana in oleo cotoneorũ & mastichino madefacta, in quibus in duplici uase bullierint, mastiche, absinthij comaz macer, rosæ, sandali citrini uocati, æquis portionibus. Tertio demũ ad oxymeliten reuertendum, adiecto his quæ odoris gratia miscebantur, longi piperis puluere. Repetenda quoq; post triduum purgatio, uincentibus aggreg. pilulis, ita ut sint earũ p. 2. & picræ uel assaiereth p. 1. Toto autem hoc purgationũ tempore, non est iecur negligendum, sed fouendum succo intybi, rosarũ & absinthij, uariata proportione ad præsentiũ medicorũ iudicium, adiectoq; tanto aceto rosaceo quantũ iudicauerint opportunũ. Non ab re quoq; fuerit lienis curam habere, ut quantũ fieri potest & tumore careat & obstructione. Quod optime consequemur unguento ex oleo capparorũ, succo althææ, adipe anatis, & puluere asplenij confecto. Est autem asplenium herba locis humectis in saxis orta, folijs scolopendræ uermi similis, quæ à nostris Citrac, ab alijs herba argentina uocatur. Cõpleta hac purgationũ serie, quieti & lætitiæ ad medium usq; ueris incumbendum, tuncq; uenis ani duæ admoueantur hirudines, sedeátque super sellam bene undiq; opertam, quæ ad excrementa alui cõmode emittenda parari solet, pelui ænea aqua bulliente plena, ita supposita, ut fumus quidem anum attingat, aqua autem ipsa nequaquam. Supernatet autem aquæ, uasculum è directo ani, quod manantem sanguinem colligat, ut prospici postea à medicis possit. Repletis enim hirudinibus atq; à uenis cadentibus, tandiu fluet sanguis, quandiu medici uoluerint: tantũ autem fluere sinent, quantũ prodesse & minime obesse coniecerint. Resumptis post hanc euacuationem uiribus, & sanguine ueluti renouato, nisi & corpus totum, & uentriculus, & caput, leuata à symptomatibus malis uisa & domino & medicis fuerint, maiora remedia tentanda. Quotidie igitur bibenda erit hæc potio: In seri caprini ℔. 1. unico feruore bulliant res infrà scribendæ, atq; per totam noctem sub diuo in sero eo maneant: mane serum ab alijs rebus bene expressis excolatũ, bibatur tepidum. Polypodij, stœchados, foliorum senæ, sine lignis & uocatis folliculis, ana ʒ. 4. sem. intybi, rosarum recentium ana ʒ. 2. myrobal. cheb. rhei uestri, hoc est, uersus Pontũ nati, ana ʒ. 1. Continuus autẽ sit huius potionis usus, per dies ad minus 15. ex quo si nõ congrua sequatur purgatio, poterit tertio quoque die pilularũ ex gra. 15. aurearum uocatarum, simul uel antè deglutiri. Si fortè magna adeò, ut imbecillitas timeri possit, interpollatione utendum. Finita hac purgatione, apposito emplastro uentriculo, ad curationem capitis accedendum. Emplastrũ sit huiuscemodi: Mastiches elect. pulueris maceris ℥. 3. sandalorũ citrin. rosarũ rub. gariophyllorũ, nucis myristicæ quam moschatam uocant, cinnamomi, ana ʒ. 1. resinæ purissimæ bene ablutæ cum uino Cretensi, & aqua rosacea quantum sat sit. Confice secundum artẽ emplastrũ, ad modum eorũ quæ nũc cerota uocãtur, quod ad formã scuti, supra molle coriũ extentũ, regioni uentriculi hæreat, prius tamẽ hoc thymiamate suffumigatum: Agallochi, quod lignũ aloës uocant, sandalorũ ana ʒ. 1. benzoi, quod lase

Asplenium.

rem odoratū quidā uocant, ℈.1. moſchi ℈.s. muſce, & ſupra ardentes prunas urens, ſic fumum ab emplaſtro accipi. Hoc hypochondrijs hærente, ad particularē capitis totius curā uementes, binas primo cucurbitulas infra os latum ſpatularū admouebimus: unoq; iterū interpoſito die, duas aurib. hirudines: iterumq; uno die intercalato, ad capitis purgationē per nares perueniemus, à leuiorib. etiam hic inchoantes. Succū amaraci, maioranā uulgò uocant, ſucco radicū betæ miſcebimus, & puluere gariophyllorū addito, per pennā quanto intimius fieri poterit adigemus. Sequentib. dieb. oleum coſtinum iungetur, & aliquot ellebori albi grana, uel ſtruthij, uel caſtorij, uel tandem euphorbij. Qua purgatione cum biduo triduoúe uſi fuerimus, ad particulares capitis affectus uenientes, cōſiderabimus in ipſis lachrymis, an earū materia per interiora, an per exteriora fluat. Dignoſcitur hoc extenſione plenitudineq; uaſculorū in temporibus & fronte apparentiū. Hæc igitur ſi intumeſcere & tendi uidebuntur, anacollematibus utendum: inter quæ hoc facile parabile eſt & utile: Gyreos, hoc eſt, tenuioris & ueluti uolatilis farinæ in moletrinis repertæ, myrrhæ, mannæ thuris, æquales partes cum albo oui miſce, & ſupra linteolum extende, frontiq; & temporib. adnecte. Si uero ualentius exiccare & adſtringere uolueris, adde his quæ dicta ſunt, gallas omphacias, malorū punicorum cortices, acaciam, alumen uſtum. Nullo uero tumore, nullaúe tenſione in uaſculis apparente, quia materia per interiores partes defluat, oberis potius per talia quàm proderis. Vndecunq; uero materia fluat, facies oxycrato, poſca latine uocatur, hoc eſt, aceto cum aqua mixto abluenda, & ſpongia noua in eo madefacta oculis ſupponenda. Proderit & malobathri folium uino inferuefactum, uel loco eius nardi ſpica oculis admota. Item, cotoneorum flores & folia illita, crocus ſuffitus, caſeus caprinus mollis ſupra oculos tentus, rheon ueſtrate illitum ex paſſo. In abſinthio cum melle magnā fiduciā habeo, pariterq; in ſucco foliorū oleæ. Multum uero excellit hic puluis: Cornu cerui uſti, et cum aqua roſacea bis abluti, ebeni uel cōmunis uel Indici, quod lignū ſanctū Hiſpani uocant: corticum thuris, corallorū rub. ſtibi, id eſt, antimonij, ana p.1. moſchi partis unius quartam partem. Fiat tenuiſsimus puluiſculus, quo & ſicuti eſt, uti poſſumus, & cum uino collyria ad cōmunem formam conficere: quibus poſtea ſupra cotem cum uino diſſolutis utatur. Vinum autē adſtringentis ſaporis ſit. Maior autem iſtorum auxiliorū pars, ad tumores palpebrarum conducet, quare non alia eius ſcribemus auxilia.

Proderit quoq; & oculis & aurium ſibilo, ſi quotidie in ieiunio aures perfricentur. Particulariter uero ſibilo confert ſuccus cepæ inſtillatus, lauri lignum in uino antiquo bullitum. Summè demum prodeſt hæc cōpoſitio: Maioranæ folia in uino Cretico bene coquantur, abiectisq; folijs pars olei rutacei uino addatur, & adiectis nouis maioranæ folijs, tandiu hæc in duplici uaſe bulliant, donec uinum penitus ſit conſumptum. Oleoq; ſi efficacius id reddere uolueris, octauam euphorbij partem ſuperaddito, & tantundem ellebori. Et lachrymarum quidem & ſibili hæc ſint præſidia.

Mœſtitiæ obuiandum per aſpectū rerum pulchrarū, ut auri, argenti, gemmarum, picturarū, floreſcentis prati, atq; id genus cæterorū. Item per auditum inſtrumentorum muſicaliū, carminū, facetiarū, rerum nouarū, quæ afferre lætitiā queant, præcipue uero

pue uero per societatem & commercium dilectorum hominum, aspectu pulchrorum, sermonisq́; lepôre omnia exhilarantium. Olfaciendæ etiam res quæ delectationem quidem afferant, caput uero minime replentes: quod experimento potius quàm arte dignoscendũ. Gustanda quæ delectent, modo non sint ualde mala: inter quæ principatum obtinet uinum, præcipueq́; mulsum, hoc est, tertia parte optimi mellis, cinnamomo, gariophyllis, & modico moschi conditum. Tangendæ molles pelles, quales sublimes illæ Gebellinæ uocatæ & Armellinæ. Vsus quoq; huius compositi mirum in modum exhilarabit, necnon robur membris omnibus addet: Sem. cucurbitæ, melonum, cucumeris, pistaciorum, nucleorum pineæ, amygdalarum dulcium, ana ℥. 2. aquæ rosaceæ ℔. 1. zucch. albißimi ℔. 4. Confice ad formam electuarij liquidioris, & in fine concoctionis adde hunc puluerem: Cinnamomi elect. sandalorum citrin. ana ℥. 1. gariophyllorum ʒ. 2. ambræ ʒ. 1. moschi gra. 15. foliorum auri & margaritarum ad libitum. Fiat puluis tenuißimus. Potes, si ualentius facere ad recuperandas uires uolueris, addere pulpas capi uel phasiani ad libitũ. In præseruatione etiam & tutela capitis summè laudarẽ, ut noctu ante cubitũ deglutiret cochleare huius pulueris: Sem. fœniculi & coriandrorũ quæ per integrã diem in aceto maduerint, ana ℥. 2. maceris ℥. 1. nucis moschatæ, gariophyllorum ana ʒ. 1. agallochi, hoc est, ligni aloës uocati ʒ. s. sacchari optimi ℔. s. Fiat puluis non admodum tenuis. Ad idem quoq; maxime conducent frictiones, uincula, cucurbitulæ, extremis mẽbris, præcordijs, supremo & imo uentri admotæ. Proderit & exercitium quo eædem extremæ partes uehementius moueantur, capite quantũ fieri poterit quiescente. Retractio enim ex his à capite fiet, post quam deriuationis gratia cucurbitulæ posteriori ceruicis parti admouendæ. Caputq́; cum eburneo pectine pectendũ, atq; hic puluis uertici capitis infricandus: Trium piperum, sinapis, ana ℥. 1. Et si uehementiori indigebit, sinapis augeatur ad parẽ cum piperibus portionẽ. Et si adhuc uehementiori, quarta pars cantharidum superaddatur: cum quibus etiam cantharidib. si ulcus in imo uel in brachio excitetur, efficacißima per hoc retractio, per illud deriuatio fiet. Nec obliuiscenda acria clysmata, balaniq́;, nisi uenter bene sponte ierit. Inter reliqua demum præsidia, balneũ uel uniuersale, uel (quando hoc fieri satis cõmode nõ poterit) extremorũ membrorũ multũ excellit. Præter enim reuulsionẽ, quam potenter facit, totũ quoq; corpus humectat, laßitudinem tollit, & lætitiã inducit. Cui si aliquæ herbæ addantur ad amouendam malam qualitatẽ, ab argento uiuò relictam, uehementer conducet. Herbæ autem in aqua fontis pro balneo coquendæ hæ sunt: artemisia, ruta, betonica, calamentum. Post balneum uniuersum corpus, uentre excepto, inungendum oleo chamæmelino, in uase duplici cum uino Cretensi decocto, addita cera alba, cum aqua rosacea moschata abluta.

Ad eandem malignitatem à cerebro amouendam, facit nux moschata, aßidue in ore retenta & masticata. Facit & oleum in hunc modum ex ea paratum: Amygdalarum mundarum p. 2. nucum moschatarum p. 1. simul contusæ, in uase bene occluso per integram diem teneantur: post hoc in sacculo lineo cum torculari bene exprimantur, oleumq́; manans colligatur. Potest et preciosius oleũ ex ipsis nucibus solis, per descensorium, ut uocant chymici, parari. Ex hoc autẽ oleo, alæ narium, aures, tẽpora,

uertex, & medullæ spinalis initia perungantur. Verum si omnibus huiuscemodi præsidijs mali affectus non leuentur, ad lignum Indicum sanctum uocatum, ueluti ad sacram anchoram eundum. Inter uarios uero huius ligni usus, ego eum magis probo, in quo eius decoctum, instar medicatarū aquarum, imò seri à Dioscoride scripti, bibitur. Ab eo enim modus bibendi aquas medicatas uenit, qui in cōmuni usu apud Italos est, heminis uidelicet quinis per interualla epotis. Siue uero hoc ligno usus fuerit, siue non, laudo, ut præcauendi gratia, & euacuatio sanguinis per ora uenarum ani, & purgatio per serum autumno repetatur, & alia distrahentia & alterantia non dimittantur. Et hæc quidem plusquam satis puto, peritis præsertim Cracouiensibus medicis, quorū iudicio quæcunq; scripta sunt permitto: ex eorum enim moderamine & diligenti cura, Deo optimo maximo aspirante, spero hunc clarissimum dominū pristinam ualetudinem, quantum patitur ætas, recuperaturum.

Ferrariæ, VII. *Idus Febr.* M. D. XXXII.

EPIST. V. pro Luca Remo mercatore Augustano, articulorum doloribus, & laxo totius corporis tumore uexato.

PRæclarus hic uir annum agens tertium supra quinquagesimū, temperaturæ quidem, ut mihi significatū est, totius corporis frigidæ & humidæ, cerebro tamen & uentriculo, in utraq; illarum qualitatum, reliqua membra superante: post multos animi & corporis labores, longasq; ac uarias peregrinationes, trigesimo ætatis anno articulorum doloribus uexari cœpit, qui singulo quoq; anno, uel autumno, uel hyeme, cum horrida febre incohoantes, ter quatérue post mentientem mitigationem, quasi resumptis uiribus, eum denuò aggrediuntur. Hos ut effugere posset dolores, præter uenæ sectionem, uerêque & autumno factas purgationes, catapotia quoq; nonnulla in hac re ualde cōmendata, bis quolibet mense deuorauit. Ex quibus licet maximam habuerit tenacis & biliosæ materiæ purgationem, intercipi tamen nunquam potuit annuus ille circuitus: sed quod magis quispiam miretur, quo plus materiæ, præsertim dolorum tempore, per medicamenta educitur, eo maiore copia uidetur abundare: adeò ut cum hoc anno intra duos menses, medicamentorū ui, centies pituitosa excrementa deiecerit, repletio tamen potius creuisse, quàm decreuisse uisa sit, corpore quidem mirum in modum macrefacto, sed uiribus in suo robore permanentib. Quæ tamen corporis tenuitas ubi dolores leuati sunt, facile & citò ablata est, & crassitiem pristinam membra acquisierunt: quæ tamen ueluti extumida, malum potius quàm bonum habitum præ se ferre uidetur, grauitate etiam assidua in ceruice uel spinali medulla relicta. Huius igitur saluti, quantum per me fieri potest consulturus, intendentiq; pro eo magnifico Domino Catareno Zeno Patritio Veneto obtemperaturus, quem ob innumeras animi & corporis dotes mirum in modum ueneror & obseruo: primo affectus de quibus quæritur, in suas causas redigere conabor: secundo intentiones uel curatiuas, uel præseruatiuas ex illis elicere: tertio, quibus explendæ præsidijs mihi uideantur, explicare.

Sunt igitur affectus quos uel patitur, uel formidat, numero septem: Articulorum dolores, febris, totius corporis laxus quidam tumor, pituitæ immodica copia, grauitas

ceruicis

ceruicis & spinalis medullæ assidua, profundi & longi somni.

Vt igitur à primo, & de quo magis quæritur, initium capiamus, articulorum dolores sub symptomatis genere continentur, quod corrupta operatio dicitur. Sentit enim tactus id quod naturaliter sentire nõ deberet. Sequitur autem hoc symptoma tria morborum genera, malam uidelicet temperaturam, continuitatis solutiones, & malam compositionem, magnitudinem uidelicet membri, si (ut intelligo) ad tantam molem artus extumescant, ut ipsa quoq; per se magnitudo operationes membrorum ualeat impedire.

Horum morborum causa, ut conijcio, est sanguis, cui rufa bilis simul cum pituita commiscetur. Quis uero trium horum humorum in his tumoribus magis dominetur, ex his quæ mihi scripta & narrata sunt, non possum certò cognoscere. Vehementia tamen & acuties doloris, qui à tribus ad sex usq; dies solet ipsum acrius cruciare, simul cum loci rubore, biliosi sanguinis sunt indicia, ab initio quidem dominantis, & post sextum ad summũ diem ferè resoluti, dimissa quasi sola pituita, quæ ad uigesimũ usq; diem remissiores dolores facit. Quod uero ter quaterue, postquam declinare cœperunt, ad priorem acerbitatem reuertantur, non alia ex causa puto contingere, nisi quod humores ab aliqua fortè exteriore causa, ira uidelicet, cibo, potu, medicamineue calidiore, concubituq;, aliaue simili exagitati, uel ad priora, uel ad noua defluunt loca. Et hæc quidem de primo affectu dicta sint.

Febrem non solum generali omnium febrium ratione, sed ita uerè in hoc utro morbum esse puto, ut nec symptoma, nec accidens dici possit, si, ut scribitur, simul cum doloribus et cũ rigore inuadat. Sub eo enim genere contineri uidetur, quod in putrescentibus humoribus accenditur. Fieri uel ex bile, uel ex sanguine. Ex hoc quidem, si in primo solum insultu cum rigore accedat, ipso sanguine ex uenis supra sensilia membra exiliente, repentinoque suo motu rigorem cõmouente. At si non semel tantum, sed pluries rigor succedentibus diebus aduenerit, in bilem erit referenda, præsertim si tertio magis die inualescere uideatur.

Laxum illum tumorem, qui post dolorũ remissionem nasci solet, ut morbum malæ compositionis esse non dubito, ita ab alio morbo oriri credo, hoc est, à mala iecoris frigida & humida temperatura, ex diuturno morbo, crebrioribusq; fortè purgationibus orta. A qua etiam distemperantiam non solum in iecore, sed in uentriculo quoque reperta, quartum affectum, hoc est, immodicã pituitam gigni arbitror. Quæ si in uentriculo ita redundet, ut sua corpulentia operationes eius impediat, morbus malæ compositionis in cauitate uidelicet nuncupabitur. Si uero per solam malam temperaturam operationibus officiat, causa morbi, hoc est, malæ temperaturæ erit.

Ceruicis & spinalis medullæ grauitas, dolor quidem non uehemens mihi esse uidetur, solutionem continuitatis cum mala locorum illorum temperatura sequens: quorũ causam uerisimile est esse pituitam, à posteriore cerebro per spinalis medullæ neruos descendentem: cuius etiã aliqua portio in cerebri uentriculis manens, ultimi symptomatis, hoc est, longi illius ac profundi somni sit causa: qui nihil aliud est, quàm sensionis priuatio, talem sequens intemperiem.

Hæc igitur sunt huius uiri & symptomata, & morbi, & eorũ causæ. Ex quorũ

numero duo tantum, si rectè mihi omnia & scripta & narrata sunt, in præsentia affligunt, obtusus scilicet ille ceruicis cum grauitate dolor, & pituitæ copia. Tertium uero, id uidelicet quod ultimo loco recitatum est, quia non ualde à modo recedit, nec solitas impedit operationes, negligi & à patiente, & à medico uidetur, pro indicioq; aliorum magis, quàm quod propriam per se considerationem desiderare uideatur, reliquis connumeratum.

Ab hisce igitur duobus simul, quod magnam inuicem affinitatem habent, ideo orsi, curatiuas eorum intentiones inuestigantes dicimus, dolorem illum amoueri non posse, morbo quem sequitur, permanente: sicuti nec hunc, nisi causa tollatur. Euacuanda igitur ea quæ spinalem medullam obsidet pituitam. Verum quia morbus non in totum factus est, sed transmissa à cerebro noua pituita, ex mala temperatura eiusdem cerebri aggregata, continuè fit, ideo hæc prius auferenda. Sed quum nec ipsa auferri possit, pituita in eo permanente, hæc antea demenda. Quod quum fieri non possit eius copia in toto corpore perseuerante, primo totum corpus, secundo caput euacuandum: tertio cerebrum, ne nouam iterum uel gignat uel recipiat, roborandū: quarto ea quæ ad ipsam spinalem medullam fluxerat, discutienda: quinto ipsa quoq; spinalis medulla roboranda.

Vt igitur iam tertium simul cum secundo, quantum ad hunc affectum spectat, propositum exequamur, cuius causa hactenus hunc laborem subiuimus, pituitam primo ex toto corpore euacuabimus, leui tamen purgatorio, & quod robur potius in membris relinquat, quàm auferat. Id erit huiusmodi: Aloës cum succo sampsuchi bene lotæ ℈.5. agarici ℈.2. masliches, cinnamomi, nucis moschatæ ana gra. 13. cum uino odorato. Fiant pilulæ 9. quarum tres primo in aurora deglutiantur: tres alias, tertia post primas uesperi per horam ante cœnam: reliquæ tertia à secundis uesperi, sed duabus à cœna horis. At si fortè uel præsenti medico, uel ipsi ægroto leuiores hæ pilulæ uidebuntur, quàm ut congruam possint facere euacuationem, tribus quibusq; tria plus minus diagridij grana adijciantur. Eas tamen ex industria leuiores descripsi, tum quod uentrem habere eum facilem ad uacuandum intellexi, tum quia uereor ne medicamentorū immodico ante hunc diem usu membra sint facta imbecilliora. Vesperi illius diei, quo primum pilulas accipiet, per horam ante cœnam semunciam huius miscellæ deglutiat: Chebularum conditarum ℥.2. corticum citri conditorum ℥.1. pulueris nucis moschatæ ℈.2. masliches ℈.1. mellis rosacei ℥.1.s. Alijs autem diebus ante prandium per horam eiusdem miscellæ tantundem accipiet.

Consumptis omnibus pilulis, ad secundam iam intentionem accedendo, hoc est, capitis euacuationem, mane ieiuno stomacho semidrachma sequentis pulueris per pennam uel canalem naribus insuffletur: Nucis moschatæ ℈.4. piperis longi ℈.2. ellebori albi ℈.1. euphorbij ℈.s. Omnia in tenuissimum puluisculum redigentur.

Post hanc capitis ter quatérue, uel quoties opportunum uisum fuerit, reiteratam purgationem, cerebrum, quod tertia fuit intentio, per sequentia auxilia roborandum. Nares hoc unguento illinendæ: Olei de spica odorati ℥.1. garyophyllorum ℈.1. ambræ ℈.s. moschi grana 5. ceræ albæ ablutæ ex aqua rosacea pars s. cuius etiam gutta auribus instillata ad idem conducet. Caput lixiuio ex alto stillante abluendum, in quo

hæc

hæc integram horam bullierint: Sampsuchi, saluiæ, stœchados, chamæpityos, ana manip. s. sulphuris ignem non experti ℥. 2. Quod lixiuium si supra ceruicem & uniuersam quoq; spinam ceciderit, ad quartam simul intentionē conducet. Ad quam unà cum quinta explendam, summè faciet oleum quod sequitur: Resinæ terebinthinæ, si haberi potuerit, uel eius loco lariceæ ℔. 1. laterum antiquorum, post ignitionem in oleo oliuarum extinctorum, mastiches, ana ℥. 1. Terantur lateres, et cum resina bene commixti, modo chymicis noto in uase uitreo optime incrustato, igni clibani admoueantur, liquoresq; qui manabunt seorsum colligantur. Tres enim uario colore defluent, quorum primus bonus, secundus melior, tertius optimus erit ad discutiendum quicquid illis locis inhæserit, & robur præterea relinquendum. Et hæc quidem de postremis tribus affectibus dicta sint. Nam iisdem præsidijs profunditas quoq; illa somni, bona ex parte remouebitur. Et si quid fortè deesse uideatur, id per ea quæ de articulorum doloribus dicenda statim sunt, poterit suppleri.

Intentiones ad hos uitandos cōducentes, ut non est difficile ex his quæ de ipsis superius diximus elicere, ita difficillimū & penè impossibile eas ita opere exequi, ut optatus inde sequatur effectus. Duo enim in hoc difficili negocio essent necessaria, corpus scilicet omni uacare superfluentiū humorum quantitate & qualitate: alterum, loca ipsa ad ea quæ redundarint suscipienda nō esse idonea. Secundum plerunq; in nostra nō est constitutū potestate, sed auita quadam et gentili proprietate nobis contingit, ut ad hanc in certa ætate patiendam luem, nascamur parati: quæ res apud Italos prouerbio locū dedit, ut nobiliū, quos nos Gentiles uocamus, malum dicatur. Primū, corpus scilicet penitus mundum custodire, uix inuenias qui facere uel possit, uel uelit: ita uoluptatibus trahimur, & genio indulgemus. Adde etiam quod multa uolentibus occurrunt, quæ nos ab orbita declinare cogunt. A quibus hi maxime læduntur, qui cum hisce doloribus senuerunt. Quare nobis satis esse debet, si tam belle cum nostro hoc domino conueniamus, ut mitius nobiscum agat. Quod ut cōsequi hic uir possit, præter congruū uictum, quē partim per seipsum in 20. annis, partim à medicis didicit, uenæ sectione, & multiplicibus purgationibus corpus nitidum & purū reddere conatus est. Ex quibus cum nihil profecerit, tentāda noua præsidia, uictusq; frugalior instituēdus. Quare uinū uel penitus dimittendū, uel melicrato diluendum: in quo dum coquitur, aliquid cinnamomi unà bulliat: ubi iam coctum fuerit, panis per torrefactionem madefactus immergatur.

Cibum omnem ʒ. 2. huius pulueris præcedant: Calamenti sicci ℥. 1. piperis longi ʒ. 2. gariophyllorum, maceris, ana ʒ. 1. sacchari quantum omnium aliorum. Omnem uero cibum & potum, huius confecturæ bolus ueluti tegat: Granorum pini ℥. 2. pulueris coriandrorum præparatorum ℥. 1. maceros ℥. s. sacchari resoluti in aqua rosacea ℥. 10. Coque simul, & fac bolos pondere ℥. s. In cibo à patria consuetudine paulatim recedat, ita ut uini tantum obsonio assuescat, atq; eo etiam citra satietatem: post quem duabus horis corpore & animo quiescat. Somnum ita moderet, ut nunquam octauam horam transcendat. A magnis piscibus, caseo, ouis duris, leguminibus abstineat. Concubitu non nisi per magna interualla utatur: quæ etiam non certo tempore metiatur, sed naturali potius cōcupiscentia præcedente, et alacritate ac leuitate consequente.

Accidentia animi uehementia, præcipue uero iram, deuitet. Leniter & rarò ambulet, & rarius stet. Curru potius quàm equo uehatur, nec unquam nisi cibo bene concocto. Pistacijs, auellanis, amygdalis, pini nucleis, passulis, uesci potest. Reliquos fructus dimittat. Et hæc quidem de uictus ratione dicta sint.

Quod ad euacuationes uero attinet, uenæ sectio sanitatis tēpore penitus interdicatur. In ipso insultu, si tumores cum febre & obscuro rubore se ostenderint, facienda. In quo casu ea membri uena secanda, quod nec tunc dolebit, nec anteactis temporibus dolere consueuit. At si nullum in corpore extremo membrum inueniatur, quod expers doloris semper fuerit, per hirudines ani uenis admotas commodior erit sanguinis detractio: quæ tamen undecunq; facta fuerit, selibram sanguinis non transcendat. Omnis præterea uehemens purgatio dimittenda: sed post uernale æquinoctiū, purgatorij medicaminis uice, eclegmatis quatuor uel ad summū sex drachmæ, singulo mane deglutiantur, quod recipit chamæpityos, eupatorij, quod uulgò agrimoniam uocāt, centaurij ana ʒ. 1. agarici, senæ, polypodij ana ʒ. 2. zingiberis ʒ. 1. s. mellis rosati ex succo rosarum parati ℔. s. Medicamentis in tenuissimum puluerem redactis, eclegma paretur, cuius usus sit, donec maiores ingruant calores, in quibus ab omni cessandū medicamento, quousq; autumnale transierit æquinoctium. Quo transacto, aliud eclegma accipiendum, quod habet: Senæ, rhei barbarici, myrobalanorū citrinarum ana ʒ. 2. seminis melonis & intybi ana ʒ. 1. s. maceros ʒ. 1. diaprunon non solutiui ℔. s. syrupi ex succo uel infusione rosarū compositi, quantū sufficiat ad reliqua ita cōponenda, ut cōgruam formam accipiant. Hoc pari modo quo prius sumendum, quoad frigora fiant uehementiora, uel fortè, quod Deus auertat, anniuersarij insultus incipiant. Et hæc quidem sufficere uidentur ad primam intentionem, hoc est, corporis emundationem peragendam. Quæ cum aliquo etiam pacto membra roborent, ad secundam quoq; conducunt: quæ tamen extrorsum admotis locupletius hoc modo complenda est. Extrema membra crebrò muria abluantur, in qua rosarum folia, saluia, & cupressi nuces paribus portionibus decocta sint: & post ablutionem oliuo salito sunt inungenda. Et hæc quidem sanitatis tempore facienda. Quibus si fortè accessio in totum auferri nequiuerit, leuibus etiam medicamentis tunc agendum, ita ut in mitigando dolore narcotica, in repellendo uehementer uel frigida uel sicca, in discutiendo magnopere calida deuitentur. Mitigant sine periculo tepidum calorem habentia, ueluti oua, chamæmelon, medulla panis in lacte decocta, lini, althææ & maluæ semina. Modicè repellunt rosæ, lentes, lactuca, intybi, myrti fructus & semina. Faciliter discutiunt amygdalinum, liliaceum, sesaminum, anethinum, et absinthite oleum. Mitigandus proprijs medicamentis dolor non est, nisi uehementior sit: nam plerunq; ipsa per se repellentia utrunq; agunt: inter quæ munus utrunque simul explet rosaceum, ex oleo omphacio & incompletis rosis paratum. Sed & ipsum solum omphacinum oliuarum oleum. quibus si uitelli ouorum addantur, & croci parum, & intolerabili existente dolore, papaueris semina, uel demum cortices, tum sedando dolorem, tum repellendo, mirum in modum iuuabitur. Nullum tamen horum localium admouendum corpore repleto. Quare primo uel secanda, ut diximus superius, uena, uel sanguis per uenarum ani ora euacuandus. Et de

articu-

articulorum doloribus haec dicta sint.

Febris, praesentiam medici desiderat, qui diligenter considerato eius genere & modo, congrua adhibebit auxilia, alterantiaq; potius quàm uehementius purgantia: atq; cum sola ptisana, uel abluto pane eum nutriet, donec febris & uehementes dolores in suo feruore perdurauerint, quod ferè intra quartum diem solet contingere. Post quos sensim ad crassiusculum uictum eum reducet, ita tamen, ut uinum & carnes ad plenam usq; sanitatem deuitet. In qua si fortè subtumida facies, uel malus in toto corpore habitus relictus fuerit, singulo, uel saltem tertio quoq; die, rhei barbarici grana 36. masticata deglutiat: absinthite uino, decocto agrimonij diluto, utatur. Cinnamomo suas escas condiat, oleo absinthite naturalia membra foueat, parciusq; & edat et bibat, donec pristinus habitus redintegretur: quod ita plenè ei praestet Deus, ut ope ulterius medici non indigeat, cui sit laus & gloria.

Ex Ferraria, XV. *Ianuarij,* M. D. XXXIIII.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER XV.

EPIST. I. Ioannes Manardus Vergilio Gerardo Bononiensi, de naturali spiritu, & urinae pingui nubecula, uoluptate, sanguinis & bilis calore, cerebro, sudore, & praegnantibus.

ONCILIAVERANT *te mihi pridem communia studia, in quibus intelligebam te non sine magna fruge noctesq; diesq; enixissime insudare. Auxit meam in te beneuolentiam humanissimus ille tuus congressus, & plena omnis officij salutatio. Tanta uero ex tuis cultissimis literis accessio facta est, ut iam in eo albo adamantinis literis te exculpserim, potius quàm scripserim, in quo eos reponere soleo, qui candidissimos mores cum selectissimis disciplinis (quod ut rarius infelicissimo hoc nostro seculo, ita preciosius) cõiunxere. Quare uelim ita existimes, te habere Ferrariae senem, de quo possis tibi nõ secus ac de parente cuncta polliceri. Illud tantum cauere debes, ne supra uires meas quicquam à me petas: quod satis uereor te in aliquo ex septem illis nodis, quos dissoluendos mihi proponis, fecisse. Eos tamen utcunq; enodare aggredior, sperans, si quid à me fortè effluxerit, quod eruditas tuas aures offenderit, apud te ueniam haud difficile consequuturum, quod non sponte, sed ut tibi obtemperarem, ad haec dissoluenda accesserim.*

Quaeris primo, quare Galenus spiritum naturalem modo sub dubio ponit, modo aperte negare uideatur. Ad quod respondeo, consueuisse Galenũ, ubi non ex proposito de aliqua re disputat, ex aliorum quandoq; sententia magis quàm ex propria loqui: ut in medicinae definitione, in morbo definiendo & diuidendo, in neutro, in causa continente, atque in plerisque alijs eum fecisse conspicimus. Quare mirandum non est, si de hoc quoq; spiritu ambigue quandoque loquutum reperimus. Sicuti nec admirari quispiam debet, si aliquando Stoicos sequutus, uim nutritiuam, non animam, sed naturam uocauit. Nam ubi seriò atque ex proposito de his loquitur, in totum ceu nequaquam

consistente, naturalem spiritum præterit: & uim in iecore residentem, concupiscibilem uel phyticen, id est, uel generatiuam, uel nutritiuam, uel naturalem uocatam, et cuius sedes iecur est, ita ueram animæ speciem uel potestatem esse dicit, sicuti rationalem quam in capite, & irascibilem quam in corde, domicilium habere putauit. Quare nõ propterea dicendum, spiritũ naturalem ab eo negari, quod hæc uis non sit in numero animarum. Sicuti nec quia eandem cum uitali putauerit, ut Drustanus opinatus est: quoniã, ut dictum est, tres diuersas animas agnoscit, rationalem, irascibilem, & concupiscibilem: quas licet in homine copulari uideamus, seorsum tamen in plantis quidem sola adest nutritiua: sicuti in dijs, hoc est, supramundanis substantijs, sola rationalis. Irascibilis uero licet in nullo animali sola reperiatur, sicuti tantũ loco, ita et re ab alijs differt, quemadmodum Gal. in cõmentarijs de Hippocratis & Platonis dogmatibus demonstrauit, in quibus animalium quidem & uitalium spirituum sæpe, naturaliũ nunquam mentionem facit. Sed ideo iecur inter principalia membra reponit, quia sanguinem gignit,

Iecur sanguinem gignit.

qui per uenas ab iecore ortas, in uniuersas corporis particulas distributur, nutrimenti potius gratia, quàm ut ad ipsas uim, qua se nutriãt, deportet. Eam quippe membris cognatam putat, ut magneti uim qua ferrum trahit, quemadmodum tu recte ex Galeno in fine primi libri de locis affectis collegisti, & ex eo Auicennæ literam in 1. lib. castigasti, simulq; interpretum inscitiam & frustratoriũ laborem detexisti. Quod & ego abhinc supra uiginti annos feceram, dum eum locum meis discipulis enarrarem. Ex quibus locis bene intellectis colligi potest alia ratio: Cur ad hoc ut membra nutriantur, non est naturalis spiritus necessarius: modò enim eis suppetat nutrimentum, quod per uenas mittitur, absq; alio uel facultatis uel spiritus naturalis influxu nutriri possunt. Quæ quidem ratio, ni fallor, locum non habet in uitali spiritu, quum eo non minus egeant membra, si in eis uitalis uigor debet conseruari, quàm sanguine si nutriri. Cum igitur ad conseruanda membra naturalia sufficiant sanguis & uitalis spiritus, naturalis propter hæc nõ est necessarius: & cum nihil aliud occurrat cuius gratia fieri debuerit, meritò à Galeno negatur. Et hæc quidem ratio à fine sumpta sit. Alia ex materia sumi potest, quæ proculdubio sicuti animali, ita & naturali uitalis spiritus esse debet: cuius cum prima generatio in corde sit, & ab eo per arterias in totũ corpus diffundatur, necessariũ esset magnas arterias ad iecur tendere, spiritus uitalis tantam copiam portantes, quæ ad eius refrigerium, & pro naturalis materia sufficeret. Per dissectiones autem didicimus, ad simas tantũ iecoris partes, arterias, & eas quidem ualde paruas mitti, atque exiguos, ut consequens est, spiritus adportantes: quos tamen multos esse oportuisset, si ex his naturales gigni deberent, cum multo plures sint partes quæ ui egent naturali, quàm quæ animali. Quæcunq; enim uoluntariè mouentur & sentiunt, eadem necessariò nutriuntur, non tamen è contrario: multa nanq; nutriuntur, quæ animali motu carent. Deesse igitur uidetur iecori materia, ex qua naturalem spiritum possit generare. Sed deest & locus, nulla enim est in eo cauitas, in qua huiusmodi credi debeat fieri generatio. Cauitas dico, qualem in corde & cerebro manifestè cernimus. Sed nec uiæ suppetunt, per quas ubi genitus iam fuerit, ualeat ad membra deferri: nisi quispiam dixerit per easdem uenas unà cum sanguine spiritũ ipsum transire:

quod

quod tamen nec corpus ipsum uenarũ patitur, unica tantum tunica contentũ: nec motus indicat, qui uenæ non secus ac arteriæ deberet adesse. Sed nec aëri uia patet, quo sicuti animalis & uitalis nutriri possit. Nec iecoris sanguis, ceu turbulentus & crassus, atq; nondum ab alijs humoribus emundatus, idoneus uidetur ad spiritus generationẽ. Cum igitur nec finis adsit ob quem eum gigni oporteat, nec materia ex qua uel generari uel conseruari possit, nec locus idoneus in quo gignatur, nec uia per quam ad membra mittatur, probabilius est ut eo careamus, quàm ut ipsum inueniri ex nostra imaginatione potius quàm euidentia aliqua dicamus, præcipue cum absq; eius famulitio adhuc suum principatum iecur tueri possit, distributa annona non solum toti membrorum reipublicæ, sed ipsis quoque duobus reliquis principibus, in eoq; residente concupiscibili siue anima, siue ui, quæ suo plerunq; impetu sociorum principum regnum interturbat. Hæc quidem de primo tuo quæsito dicta sint.

Quæris secundo, quid sibi uoluerit Galen. libr. 4. de tuenda ualetudine, nubeculas quasdam urinæ superstantes, similes rebus quæ in summo lacte colliguntur, græce γραῦς dictæ, & rei quæ in summo refrigerati iusculi concreuit. Quas nubeculas Hippoc. 2. Prognost. & ipsemet Galenus in cõmentario de atra bile, ceu colliquationis tabisq; indicia, uituperat. Pro cuius dubij solutione, in primis mihi aduertendum uidetur, Galenũ in lib. de tuenda ualetudine, de sanis loquutum: Hippoc. de his qui acuto morbo laborant. Nec prætereundum, aliqua uerba adiecta esse ab interprete, ita ad literã „ scribente Galeno: Quando exacte concoctus fuerit sanguis, tenuis & aquosa est uri- „ na, neq; subsidentiam, neq; suspensionem habens. Concocto & hæc apparent, & quæ- „ dam superstant tenues nubes, ueluti uocata γραῦς, & id quod concretum est supra infri- „ gidata iura. Quicquid uero nomine illo significetur (late enim patet ea uox apud Græcos) non necessariò est res eadem, uel similis illi quæ in colliquantibus febribus, soluta ab igneo nimioq; calore adiposa parte, urinis supernatat; nemo enim pingue id, recte nubem uocarit. Sed ut demus pingue aliquid à Galeno intelligi, non erit tamen necessarium conuertibileq; colliquationis indicium. Scribit enim Gal. lib. 3. in tertiam Hippoc. epidemiam, se uidisse multoties urinam colore & substantia oleo similem, citra tamen ullum laborantis incõmodum: sed quandoq; totum contrariũ, cum ipsius morbi concoctione. Causa uero quia adeps possit esse concoctionis indicium, ex Aristot. facile cognoscitur, dicente, adipem & pinguedinem esse sanguinem concoctũ. Et alio loco, quod ex sanguine per concoctionem gignitur adeps. Sanguinis ergo cõcocti aliqua portio urinæ innatans, rem potest ostendere illi similem, quæ supra infrigidata iura concrescit: esseq; ideo bonum indicium, quia caloris naturalis uictoriã ostendit. Sicuti alia de qua in Prognostico est sermo, mala est, quia à febrili calore adiposa membra resolui demonstrat, in his uidelicet febribus, quæ ob hoc ipsum colliquantes uocantur. Nulla ergo hic est inter Galeni dicta repugnantia. Adeps & pinguedo ex sanguine cõcocto

Sicuti neq; in quæstione tertio loco circa uoluptates proposita, quas libro primo de causis symptomatum, in subitaneo & simul toto ad naturalem habitum reditu ideo consistere dicit, quoniam id quod sensim paulatimq; fit, sensu non percipitur. In duodecimo uero Methodi libro contrarium scribit, asserens talem reditum, qui ad naturalem

habitũ fit, si deliciosius esse debet, paulatim fieri oportere: quoniã si affatim & subitò fiat, dolorem excitat. Quod argumento eorum probat, qui dum uehementius refrixere, si se subitò calefacere properent, uehementi dolore afficiuntur. Videntur certe hæ duæ series inuicem pugnare, si seorsum singula, nec coniuncta his quæ præcedunt & sequuntur, considerentur: quod & in multis sententijs quæ ex autoribus præcisæ & quodammodo mutilæ afferri à disputatoribus consueuere, solet plerunque contingere. Quare non ab re dictum à prudentibus est, iudicandum de huiusmodi, non ex sensu quem sic mutilata habere uidentur, sed ex eo quod significare is uoluit, qui ea scripsit: qui certe non perfecte elici potest, nisi ad ipsum unde decerptæ sunt autorem recurramus. Videndum ergo quid in utroq; loco Galenus uoluerit. In libro igitur de causis symptomatum, causas doloris redditurus, simul ex Platonis sententia uoluptatis, ueluti dolori contrariæ, rationem reddidit: quoniam mutuò contraria se inuicem declarant. Verba Platonis ex Timæo à Galeno recitata, mihi latine sonant: Passio quæ præter naturam & uiolenter in nobis ἀθρόως fit, dolorosa est. Quæ uero ad naturam rursus ἀθρόως reducit, suauis. At quæ sensim & paulatim fit, insensibilis. Quid uero per aduerbium ἀθρόως intelligendum sit, ipsemet Galenus paulò inferius declarat, dicens: Voco autem ἀθρόως, quod per magna simul & celeriter fit. Hoc autem alicubi Plato uoluit, dicens, id quod compositum est ex uiolenta simul & athroa passione, dum fit in sensibilibus corporibus, tristem sensum facere. Nihil enim differt aut tristem aut dolorosum, &c. Et paulò inferius concludens ea quæ ex Platone & Hippocrate collegerat, subdit: Sic igitur omnis tristis passio in omnibus sensibus fit: contraria uero illi suauis, ob contrariam causam. Regressus enim athroos ad id quod secundum naturam, eius rei quæ in periculo erat ne diuelleretur, uoluptatem operatur. Sed rationem reddens, cur cyaneus color delectabilissimus sit: quia, inquit, sine uiolentia congregat.

ἀθρόως.

Est igitur Galeni sententia ex Hippocrate & Platone collecta, dolorem fieri in omnibus sensibus, sed præcipue in tactu, à re præter naturam uiolenter et magno cum impetu, simultaneè in eos irruente. Voluptatem uero, ex reditu ad naturalem habitum, simultaneo quidem, sed absq; uiolentia facto. Quare dolor & uoluptas in hoc quidem conueniũt, quod athrows fiunt: differunt uero, quod dolor uiolentiam infert, uoluptas absque uiolentia contingit. Ab utroque uero remouentur, quæ paulatim fiunt: quia præ exiguitate sensus effugientia, nec dolorem, nec uoluptatem inferunt. Quare si ualidus ignis frigido & ueluti congelato corpori magna cum uiolentia occurrat, intolerabilem dolorem facit. Nec moueat nos aduerbium, paulatim, quo in utroque loco utitur: In Methodo quidem, dicens, reditum in naturalem habitum oportere fieri paulatim, si debet absque dolore esse. In libro uero de symptomatibus, ea dicens non paulatim fieri, quæ dolorem uel uoluptatem inferunt. Videntur enim hæc duo aduersari, Reditus in naturalem habitum est dolorosus, nisi paulatim fiat. & hoc, Quod paulatim fit, sensu non percipitur. Quod enim sensu non percipitur, ut suprà etiam dictum est, nec dolorosum esse potest, nec uoluptuosum. Sed ut mittam, quod Galenus ipse non eisdem uocibus in utroque loco utitur: In libro siquidem de symptomatibus, id quod

Dolor & uoluptas quatenus cõueniãt differãtq;

id quod ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν, dicit absq; sensu esse: In Methodo autem, reditum in naturalem habitum faciendum κατὰ βραχύ: scimus paruum & breue relatiue dici, & propterea diuersarum rerum comparatione, idem posse modo magnũ, modo paruum esse, sicuti & breue & longum. Id igitur quod quietè & adeò per breues portiones ac particulas fit, ut sensum penitus effugiat, neq; dolorem, neq; uoluptatem præstare potest: at id quod breuiter quidem, sed non usquecadeo tamen ut sub sensum non cadat, fit, potest & dolorem & uoluptatem afferre. Calor igitur qui cum uoluptate debet frigido corpori occurrere, ei comparatus qui dolorem infert, exiguus: ei uero qui non sentitur, magnus dici meretur.

Nulla ergo est inter Galeni dicta, in hac re controuersia: sicuti nec in sanguinis et bilis calore, de quo quarto loco dubitasti. Nam diuersarũ & hac rerum cõparatione, sanguis calidissimus, & non calidissimus dicitur: calidissimus quidem, alijs rebus potestate (sicuti ipse est) humidis comparatus, & præcipue pituitæ: non calidissimus, si etiam siccis comparetur, præcipue bili: quam non solum in libro de inæquali intemperie, sed & in secundo eiusdem libro de temperaturis, ubi ex proposito pertractat partium omniũ corporis humani temperaturas, multo calidiorem dicit esse sanguine. De ea enim sermonem non habuerat in fine primi libri, sicuti neq; de atra, quia nõ ex proposito in eo loco, temperaturas partiũ corporis numerabat. Sed cum uellet demonstrare cutem esse medium quoddam, regulam & indicatoriũ, cuius cõparatione intemperiem aliarum partium cognosceremus: omnes intemperies discurrens, aliquas corporis partes nominatim transegit, quæ per singulam octo intemperierum à cute recedunt: inter quas primo meminit pituitæ & sanguinis, quæ per humiditatẽ à cute remouentur: inter quas, quum humiditate uincat pituita, sanguis calore, sicuti pituitam frigidissimam, ita sanguinem calidissimũ dixit, alijs uidelicet humidis facta cõparatione. Si quis uero stare huic nostræ expositioni noluerit, habet & alium modum quo respondeat: si uidelicet inhærens Arabicæ atq; tandiu iuuulgatæ æditioni, non calidissimum legat, sed calidiorem. quod nemo damnabit, qui sciat antiquas illas & barbaras æditiones Græcis codicibus, alioqui ualde negligenter & oscitanter excusis, nonnunquam præstare. Nam ut in prouerbio est, Sæpe etiam est olitor ualde opportuna loquutus: uel, ut alij legunt, stultus. Quocunq; autẽ modo legamus, satis fuit Galeno, eo loco pro exemplo eorũ quæ per calidum & humidũ à cute recedunt, sanguinis meminisse: sicuti & cerebri meminit, pro exemplo eorum quæ frigiditate ab eadem cutis recedunt temperie. Cerebri enim caro seorsum & per se considerata, proculdubio frigida est. Verum quia uenis atq; arterijs tenuis meningos ita undiquaq; obuoluta est, ut nulla eius interiori particula possit, quæ illis careat, tantam caliditatem inde nanciscitur, ut aëre etiam æstatis tempore sit calidior. Quod agnoscentes chirurgi, dum caluæ fracturas curantes, cerebri meningas detegere coguntur, etiam æstate media testam excalefactam, uel uas carbonibus accensis oppletum, suspendi supra uulnus per ministros faciunt, ne cerebrum attactu frigidioris aëris oblædatur. Propriæ ergo temperaturæ cõsideratione, Galenus in libro de temperaturis cerebrum inter frigida membra computauit. Ratione uero arteriarum & uenarum, quæ minimæ cuique eius particulæ cõmiscentur,

in lib. de usu partium, calidum dixit. Ipsæ enim uenæ & arteriæ, licet natura sua frigidæ sint, uicinia tamen sanguinis & spirituum coalescunt, & membranæ tenui, imò et ipsi substantiæ cerebri, calorem impertiuntur. Incalescit & cerebrum spirituum animalium copia, qui tametsi remissius caleant quàm uitales, calidi tamen sunt, alioqui celeritate carerent, quam & in uoluntario motu, in sensibus, præcipue autem uisu, aperte cognoscimus: cuius instrumentũ, oculi uidelicet adeò calent, ut gelu non sentiant, & uehementius agitati ueluti scintillas & fulgorem quendam emittunt. Et sic soluta est, ni fallor, quinta dubitatio.

Sudorem uero, de quo sexto loco quæritur, in sano corpore, secundum Galenum & ueritatem, ego puto naturalem esse euacuationem, non secus ac alui & uesicæ excrementorum, atque crassioris illius quod partim in materiam cedit pilorũ, partim in sordes. His enim nec temperatissimus quidem & frugalissimus homo caret, cum & frictione, & unctione, & exercitio, & balneo egeat: per quæ excrementa hæc, & per occultam difflationem, & per sensui apertam uacuationem expurgantur. Quod uero Galenus hoc senserit, præter loca abs te adducta, ex secundo libro de tuenda ualetudine aperte colligitur. Nec contrarium, si quis bene consideret, asserit in expositione illius decimiquinti aphorismi primi libri: sed quia locus ille non erat, in quo tractari disputatio illa deberet, An sudores essent naturales, uel præter naturam, ideo opinionẽ recitauit Dioclis, tanquam suo proposito inseruientem, quod erat, ostendere uim caloris innati. Propterea ait: » *Quanto robustior fuerit connatus calor, tanto magis effugit sensum transpiratio. Et propter hoc Diocles dixit, sudores esse præter naturam:* » *quoniam omnibus circa corpus recte administratis, & nutrimento à natura bene superato, nunquam per cutem sensilis humiditas excernatur. Sententiam igitur Dioclis affert Galenus, atque rationem qua ad id sentiendum mouebatur: non eam tamen uel probat, uel reprobat: quoniam, ut superius dictum est, ubi tractandum ex proposito rem non suscipit, solet plerunq; aliorum sententiam sequi, uel non confutare. At in libro de symptomatum differentijs, ubi ex proposito docendum susceperat, quomodo symptomata ab animalis operibus distinguantur: quam quidem discretionem non esse unicuique obuiam dicit, sed indigere exacto iudicio, quoniam opera plerunque ita symptomatibus sunt similia, ut symptoma opus, & è contrario opus symptoma putetur, ut in excrementorum uacuatione præcipue contingit: in qua discernenda, an scilicet symptoma sit uel opus, non ad qualitatem, quantitatem, substantiámue respiciendum, quum fieri possit, ut maior longe quantitas in ægroto uacuetur, quàm in sano euacuari consueuerit: nec tamen symptomatis ratione hoc contingat, sed ui & prouidentia naturæ. Et quod de quantitate dixit, idem de qualitate & substantia intelligendum est. Imò, quod magis quispiam miretur, sunt quædam à toto genere præter naturam, quæ tamen ubi opportune fiant, hoc est, ubi id euacuetur quod molestiam inferebat, nõ sint præter naturam dicenda, sicuti sanguinis per nares, uel per ani uenas, uel per uentrem inferiorem: & profluuium, uomitusq;, uel id genus aliud. Singulum enim horum quia utiliter fit, nocumentum operationis dici non potest: quare neque symptoma, manente eo quod (in confesso omnibus existens) suppositum est, Symptomata læsiones esse*

opera-

operationum. Sed fortè aliquis hæc alteri symptomatum generi subijciet, affectui uidelicet præter naturam: disrumpi enim uenam in quauis corporis particula, uel hactenus referari, donec ea quæ prius detenta erant, effundantur, non est naturalis affectus, uerum uentris profluuium, aut urinæ multitudinem. Non poterunt, qui sic dicũt, ostendere, se qui aliquos præternaturales affectus: excretio enim per uentrem, uel per uesicam, uel per uterum facta, nõ est ex toto genere præter naturam, sicuti uidelicet uenæ disruptio, & meatus qui clausus esse solet referatio. Dehinc ne dubia res remaneret circa sudorem, quem aliquando naturaliter fieri superius dixerat, ideo mentionem facere coactus est opinionis Dioclis, qui conatus est suadere, sudorem omnem esse præter naturam: dicens dogma eius uideri durius, et actioni nõ consentiens. Propriã tamen sententiam neq; hoc in loco plenè aperuit, sed de talibus, inquit, fortè quandoque rursus sermo nobis fiet. Quem quidem sermonem (ni fallor) fecit libro sexto, in hunc ferè modum: Pertransire igitur iam tempus est ad sudores, de quibus alibi dictum est, quod resoluto interdum habitu fiunt, & passio hæc uocatur syncope. Huic uero contraria ea constitutio est, quæ in crisimis sudoribus contingit, robustam monstrantibus, nõ dissolutam naturam. Tales quippe sudores corpus expurgant. Similes autem eis sunt, qui in moderatis exercitijs, & balneis, & æstiuo eueniunt calore: nam in immoderatis exercitijs, iam utile quid simul recedit. Hæc Galenus. Ex quibus uerbis, quid de sudore senserit, manifeste deprehenditur: aliquem uidelicet naturalem esse, eum qui iudicialiter fit, & à balneis moderatis, et aëris nos circundantis calore. Aliquem præter naturam, qui per syncopen, uel alium modum affectum, non iudicialiter fit, & ob immodicum exercitium, diuturnioremq; in balneis moram, uel aëris uehementiorem calorem, non solum superflua, sed aliqua etiam utilia excernit. Ex hac autem Gal. sententia, rationes Dioclis solui facillime possunt. Omnibus enim quæ ad corpus pertinent, quantũuis recte administratis, alimentoq; à natura optime uicto, aliqua tamen in corpore relinquuntur, quæ cum per fugientem sensum difflationem euacuari non possint, per sudorem euacuantur. Nec propter hoc imbecillis natura putanda est, sicuti nec si non usqueadeò ualida est, ut corpulentiora excrementa in uapores sensum effugientes ualeat expurgare: sed abunde est, si pro cuiusq; modo euacuat quæ redundant: aërea quidem insensibiliter, aquea per sudorem. Quod cum uel sola, ut in iudicijs, uel adiuta à balneo, exercitio, aërisq; calore, modum non excedentibus, facit, nõ uiolenter facere dicenda est: sicuti nec quando adiuta à moderato calore, concoctionem ciborum in uentriculo melius complet. Et de sexta dubitatione hæc satis sunt.

Superest septima, quam, boni imperatoris more, ceu magis strenuam, in ultima acie collocasti. Vix enim potest Galenus ab oscitatione defendi, 3. lib. expositionis in primam Epidem. tertium ab impregnatione mensem, simul cum quarto, minus obnoxium esse aborsui scribens, in eisq; prægnantes magis sanari à morbis acutis, quàm in aliquo aliorum. Atque ad id adstruendum, aphorismũ primum quartæ particulæ adducens, in quo tamen nulla tertij facta mentione, quartus, quintus & sextus cæteris præponuntur. Quare uidetur in Aphorismo tertius non recte pretermissus, aut in Epidemia temerè, tacitis quinto & sexto, laudatus.

Ego cum Hippoc. Aphorismos ante multos annos publicè enarrarē, de hac dissonantia cogitans, non aliam inueni uiam qua Hippocratem excusarem, nisi dicerem eum in aphorismo rationem potius quàm experientiam, obseruationémue sequutum: totum tempus gestationis uteri, in tres æquas partes diuisisse, in duas uidelicet extremas, & unā mediam: ex duabus'q; illis extremis, primam quidem ob redundantem in connexibus, quibus fœtus utero alligatur, humorem: & tertiā, ob eorundem nexuum nimiam siccitatem, ineptas omnino putasse ad motum, qui in purgatione necessariò contingit, tolerandum. Mediam uero solam, ceu ab utroq; extremo pariter semotam, ad purgationis impetū perferendū iudicauit idoneā. In lib. uero Epidem. in quo nō rationi, sed obseruationi innititur, tertij mensis uim agnouisse, seruata in eo simul cū fœtu muliere, non solū uehementissima febre, quam solet ignem appellare, sed delirio, conuulsione, multisq; alijs pessimis, & (ut Galenus ait) fortibus & fallacibus symptomatibus afflicta. Cui obseruationi Galenus quoq; innixus, hunc simul cū quarto difficillimum esse dixit ad patiendum, adduxitq; aphorismum, non ad approbandum tertium, (de eo enim nulla ibi mentio) sed ad ostendendum quarti ualorem, qui sit tertio non solum ordine, sed uirtute proximus. Addidit autem Galenus rationi quam in expositione aphorismi reddiderat (quæ ex nexibus sumpta erat, quibus fœtus utero colligatur) aliam ex ipso fœtu acceptam, cuius corpus sit in primis mensibus mollius, atq; ob mollitiem ad patiendum magis obnoxium: in postremis, qui prope partū sunt, cum magnus sit, multa eget esca, qua deficiente, plerunq; in acutis morbis corrūpitur. Et paulò post infert: Propter hæc igitur, trimestria et quadrimestria magis alijs seruantur, quoniam uidelicet utrunq; discrimen effugiūt, quum nec adeò mollia sint, ut bimestria, nec tanta indigeant esca, quanta ea quæ septem, octo, uel nouem sunt mensium. Quod fortè intellexit Hippoc. in ultima aphoris. parte dicens: Νηπία καὶ τὰ πρεσβύτερα ὑπολαβέεσθαι δεῖ. nō matres, sed minores maiorésue fœtus intelligens. Dubitaui enim ego quandoq;, an possent hæc ad mulieres ipsas prægnantes referri, quum eas in prima aphor. parte fœminino genere, κυούσας dixerit, et hic neutro genere utatur: sed nec mihi quadrabat, ut mulieres quæ paulò ante cōceperant, si grandioris ætatis essent, puellas uocaret: sicuti nec ut eas quæ prope tempus pariendi, seniores. Sed siue matres siue fœtus intelligas, eadem omnino sententia: similiter enim, ut docet Hippocrates, & ualent, & non ualent. Nisi fortè non ad imprægnationis tempus, sed ut ego quandoq; suspicatus sum, ad ætatem prægnantis hæc ultima aphorismi pars referatur, quasi docente Hippocrate, ut cautè adulescentulas senioresq; prægnantes etiam illis medijs mensibus purgaremus.

Sed relicta noua expositione, illud potius quod maioris momenti est, uestigemus, Quot dierum menses sint, qui ab Hippocrate utrobiq; nominantur: siquidem ipsemet Hippocrates in tertio libro Prognosticorum docet, neq; menses, neq; annos posse integris diebus numerari. Et eum locum enarrans Galenus, mensem omnem minorē esse ait triginta dierum, maiorem uero nouem & uiginti: mensémq; apud antiquos Græcos uocatum, tempus medium duorum solis & lunæ congressuum. Sed & Hippocrates ipse in libro de septimestri partu, duos menses ait in nouem & quinquaginta ferè diebus ab-

Mensis significatum apud antiquos Græcos.

bus absolui: & decem, septem dierũ quadragenis. Quae uera non essent, si singulo mensi triginta dies daremus. Vbi etiam aduertendum, Hippocratem multum in prægnante muliere quadragenis tribuisse: ut hinc etiam fortasse accipi possit ratio, quare tertius quoq; mensis inter bonos sit computandus. Inchoat enim die ferè decimasexta post primam quadragenam, quam pessimam esse dicit Hippocrates, & præcipuam ad aborsus faciendos. In quo tempore, sexdecim uidelicet dierum, si quid imbecillitatis ex prima illa quadragena fœtui contractum est, potuit emendari: quod præcipue in fœmella contingit, cuius formatio in quadragesimosecundo die completur. Serius enim quàm mas & formatur & mouetur: nam magna ex parte ante quartum puella non mouetur, quum mas moueatur in tertio. Vt hinc etiam pateat uia, per quam quis nostrã dubitationem effugiat, si uidelicet dixerit, prægnantem ex mare, mense tertio fieri ualidiorem: ex fœmella, in quarto: deq; hoc in Aphorismis, de illa in Epidemijs Hippocratem loquutum. Sed & tertia quoq; occurrit fugiendi uia, si dixerimus, in aphorismo de tolerantia purgationis per pharmacum agitatorium loquutum: de potentia uero resistendi morbis & symptomatibus, in Epidemijs. Quae responsiones in clamorosis quidem disputationibus, quae captandae potius popularis auræ, quàm ueritatis indagandæ gratia fiunt, uideri possunt probabiles: re autem ipsa non plenè intellectum quiescunt. Quare, mea quidem sententia, primæ quis tutius inhærebit. Tuum tamen erit, acri tuo ingenio & exacto iudicio tam hæc quàm alia quæ à me scripta sunt, diligenter examinare, calculumq; uel album uel nigrum singulis porrigere: utrunque enim æqui bonią; consulam, modo me ames: quod ut facias, etiam atque etiam rogo. Vale uir eruditissime, meiq; obseruantissime.

Ex Ferraria, v. *Calend. Octob.* M. D. XXXIII.

EPIST. II. pro domino Iacobo Hephtho Boëmo, interdiu imbecilliter, uesperi parum, noctu nihil cernente, nisi lumen lucernę geminatũ.

Duersa ualetudo, quæ paulò post tuum à nobis discessum, quadraginta ferè dies me lecto iacere coëgit, profitendiq; publicum munus, cuius tempus antequam plenè conualuissem aduenit, fecerunt ut desiderio tuo satis facere nondum potuerim. Nunc tandem occasione horum trium dierum captata, quibus cessare à publicis lectionibus nobis concessum est, arrepto statim calamo, impellente Sinapio, rem ipsam aggrediar.

Questus apud me es, quod interdiu imbecilliter, uesperi parum, noctu præter lucernæ geminatum lumen, uix aliud cernas. Horum symptomatum duo prima ad deminutam, tertium ad corruptam pertinent uisus operationem: fiuntq; omnia ab ægritudine, tum in ipso primo uisus primario instrumento, crystalloeide uocato: tum in oculi humoribus & tunicis illi seruientibus consistente. Quæ quidem ægritudo ad genus malæ compositionis spectat. Est enim obstructio duplicis uiæ, illius nempe per quam uisibilium species ad crystalloeidem deferuntur, & eius quoq; quæ crystalloeide ad neruos uisuales. Fit autem hæc obstructio à crassis humoribus meatus occupantibus: qui, ut ego per exiguam illam consuetudinem, quam tecum eo tempore habui, quo in nostro

L

hoc collegio doctorũ insignia suscepisti, potui conijcere, pituitosi potius sunt, quàm atrabilarij: hæc enim præ sua crassitie & lentore ægre interdiu, uesperi ægrius, transitũ specierum admittunt. Addita uero noctis obscuritate, exiguum illud lumen, quod solis radijs aliquantisper fouebatur, ita extinguitur, ut ne lucernæ quidem integrum lumen admittat: quare per duas ueluti fenestras ingrediens, rem unam duas uideri facit, non secus quàm in ebrijs, uini uapores solent efficere, cuspide uisualis coni non ualente in uno puncto tantam crassitiem penetrare.

Vt ergo iam ad curationem ueniamus, humana manu amoueri hæc symptomata nõ ualent, nisi crassi illi humores è sede quam occuparunt, dimoueantur. Quod quum fieri aliter nequeat, quàm per medicamina, quæ ualidam uim habeant & attenuandi et exiccandi, neq; hæc tutò adhiberi possint capite oppleto: sicuti neq; caput quoq; ipsum euacuari, toto prius corpore non euacuato: primo erit corpus uniuersum, secundo caput, tertio oculus euacuandus. Totius corporis euacuatio à sectione uenæ incipienda est, illius præcipue quæ in cubiti exteriori parte demonstratur: per eam enim & reuulsio fiet & euacuatio, nonnihilq; fortè materiæ in capite contentæ euacuabitur.

Corporis euacuationem à uenæ sectione auspicandam.

Secta uena non ab re fuerit purgatorio medicamento pituitam educere. Quod ut commodius fieri ualeat, eius primo crassities & tenacitas erunt potu submouenda, qui recipit: Aquæ in qua fœniculi uel semen uel radix decocta sit, tres uncias, oxymelitis binas: quo potu ter per horam ante cibum hausto, in aurora hæc catapotia deuorentur: Agarici grana triginta sex, Tralandal uocatorum grana duodecim, nucis myristicæ tantundem, diagridij grana tria, cum absinthij succo, ciceris magnitudine catapotia adformentur.

Pituitæ purgandæ ratio.

Vniuerso corpore per hæc duo euacuato, ad capitis euacuationem accedendum: quã et ipsam primo per earum uenarum sectionem faciemus, quæ prope maiores, hoc est, interiores angulos ostenduntur. Quæ si fortè uel lateant, uel imperitus sector eas secare non ausus fuerit, uicem earum suppleat uena frontis media, uel hirudines eisdem locis admotæ. Post hanc sanguinis euacuationem, bidui intercedente quiete, mane cœna bene concocta, penna in sequenti oleo intincta, in utranq; narem intime adigatur. In nobilis meri uncijs duabus tandiu bulliant res, quæ statim scribentur, ut uinũ ad unicã unciam redactum sit: Sampsuchi sicci, rutæ siccæ ana ʒ.1. piperis albi ℈.2. ellebori albi ℈.1. Hæc omnia in crassum puluerem redacta, ubi in uino, ut dictum est, bullierint, abijciantur: uinoq; superstiti à puluere excolato, binæ unciæ olei laurini adijciantur, simulq; in duplici uase ad uini consumptionem ebulliant. Sed & eiusdem olei calidi gutta, citriq;, auri instilletur, meatusq; auriũ post instillationem gossapio moschato obturentur. Fiat autẽ hoc duabus à cœna horis, simulq; auellanæ magnitudine, sequens antidotum deglutiatur: Myrob. cheb. conditarum ℥.2. pulueris seminis fœniculi & rutæ ana ʒ.1. zingiberis ℈.2. mellis rosacei ℥.1. Quarto tamen uel quinto quoq; die, antidoti loco una ex catapotijs deglutiatur, quæ recipiũt: Pilularũ cocchiarum ℈.2. lucis ℈.1. diagridij, gariophyllorũ ana grana sex, cum aqua berbenæ. fiant pilulæ tres. Vbi uero per hæc auxilia caput leue factũ uideatur, oculi cum hac aqua, post nariũ expurgationem abluantur: Berbenæ, rutæ syluestris (si haberi potest, uel domesticæ, si syl

uestris

uestris non inueniatur) cristæ gallinaceæ, quam sclareã uocant, ana ℥.1. chelidonij ℥.s. seminis fœniculi ℥.1.s. in libris duabus uini, uase æneo uigintiquatuor horas madefacta, per æneũ etiam uas, consueto apud chymicos modo, simul cum ipso uino destillentur, in æneoq; uase bene obturato, aqua quæ manauerit adseruetur. Ex cuius lotione per quindecim dies facta, nisi symptomata uel in totum leuata sint, uel manifeste mitigata, uni illius aquæ parti, media hircini fellis portione addita, collyriũ paretur, quod diductis palpebris supra oculi pupillam, supino capite immittatur. Accedere autem omnibus his debet congruus uictus, ita ut crapula, ebrietas, uenus, fumus, puluis, meditatio, et lectio à cibo, labor, cursus, meridianus, longiorq; somnus, immodica uigilia, æstas, frigus, uentus, præcipue austrinus, ira, rixa, clamor, merum, turbidior fortisq; ceruisia, legumina, magni pisces, antiquæ carnes, creber braßicarum & lactucarum usus, & demũ quæcunq; replere turbulentis uaporibus caput possunt, euitentur. At si fortè seruatis quæcunq; scripta sunt, parũ te profecisse cognoueris, ineunte uere reiteratis quæ scripsimus euacuationibus, ad fortiora auxilia ueniendum. Inter quæ præcipuum est, ut laqueus ex equinis setis obtortis contextus, perforata duobus foraminibus ceruicis cute, inseratur, in ea parte quæ occipiti est proxima: ex eo enim singulo die moto, fit, ut ad patentia illa uulnera, materia deriuetur, quæ defluere ad oculos consueuerat: quo præsidio nisi res ex uoto successerit, ante æstatis initium, ad ustionem uerticis ueniendum, quæ ad os usq; perueniat, ulcusq; post casum crustæ remanens, per quadraginta dies, cicere, aliáue simili re intromissa, apertum conseruandum. His præsidijs, luce prima, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum, adiuuante, spero te oculorum tuorum lucem & conseruaturum & aucturum.

Ex Ferraria, M. D. XXXIII.

EPIST. III. Ioannes Manardus Symphoriano Campegio, Equiti aurato, Lotharingorumq; archiatro, de Cyanei lapidis usu, Ocimo, Parthenio, ac Limonio.

CVm anno ante hunc uigesimo, Pannoniã petiturus essem, Ticinensis quidã, meus in medicina discipulus, libellum mihi dono dedit, in quo nonnulla in philosophiæ, medicinæ & theologiæ scientijs, partim per te cõmentata, partim ex præclarißimis autoribus collecta, legebantur. Quem ego librum mecum in itinere indiuiduũ comitem habui, & quotiescunq; præstabatur occasio, magna cum animi uoluptate perlegi. Ex qua lectione factum est, ut posthac te semper magnopere & dilexerim, & obseruauerim, & quæcunq; abs te ædita commentaria intelligebam, diligenter inquirerem, & inuenta magna cum auiditate perlegerem. Volui autem sæpenumero meam hanc in te obseruantiam, apud te per literas testatam facere: sed desiderium hoc meum in Pannonia primum retardauit, quod inter illam gentem & Gallicam rara admodum erant commercia. In Italiam uero reuerso, atque in eodem desiderio perseueranti, tandem nescio quo fato, Ioannes Campegius tibi ex fratre nepos, & tanto patruo dignißimus, tuo me nomine humanißime salutauit: quem certe non permisissem, ut ad te sine meis literis rediret, si promißis stetisset: hoc est, si, ut spoponderat, hâc iter in Galliam fecisset: quod tamen non sua culpa, sed domini imperio factum

putò. Tu uero, qua es benignitate præditus, officium meum non literis modo, sed muneribus quoq; quæ bonus quisq; orientalibus gemmis prætulerit, cogitatum meum tam diuturnum anteuertisti. Libros enim misisti, uel potius thesauros, quos in literariū ærarium post penè infinitos, nuperrime contulisti. Quibus nominibus me tibi tantum debere sentio, quantum nec si Nestoreos annos mihi Deus optimus donarit, unquam possim persoluere. Ne tamen ingratitudinis nomine (quod semper abhorrui) à te penitus grauarer, cœpi per hortum tuum Gallicum lento gradu expatiari, floresq; quibus passim uernat, suspensa manu colligere, cauens ne aliqua latitans fortè spina me incautum compungeret. Nihil autem inueni quod me tantum pungeret, sed nōnulla quæ me simul cum alijs attingerent: plura tamen præ illis fuerunt, quæ mihi adblandirentur. Verum dum spinas caueo, imprudens lapidem offendo, inter molles herbas delitescentem: cristas enim iam erexeram, doctissimum me uocari audiens: quum tamen (tanti nomen illud constat) nec dignum me putent, qui inter doctos numerer: contentus inter eos haberi, qui doctos ita & sequuntur & admirantur, ut tamen ueritati semper plus tribuant, quàm cuiuscunque autoritati. Fecit autem hic ueritatis amor, nō contradicendi, ut ais, studium, quod semper à me alienum fuit, ut à Leoniceno, homine certe cui honorem maximum debet nostra ætas, homine tamen, aliquando dissentirem: ut in hoc ipso lapide Cyaneo, de quo, tacito tamen ob reuerentiam nomine, ita ad uerbum scripsi: Ego his non accesserim, qui non secus ac perniciosissimum uenenum hunc formidant: experientia enim certa scio, quod si bene abluatur, multum iuuat, & uel nihil, uel parum lædit. Contra quæ uerba, tu quasi cum bile insurgis, dicens: Sed ego certe scio, quod qualitercunq; abluatur, si sumatur à Christicola, multum nocebit, ac tandem lædet plurimum. Scias autem & hoc uelim, mi Symphoriane, me neque hoc, neque aliud ceu expertum laudasse, de quo non certam habuerim experientiam: alioqui neq; est apud nos adeò inexpertus pigmentarius, ne dicam medicus, qui huius lapidis incolumitatem non habeat exploratam. Nuspiam uero legi, ueros Christianos magis quàm Iudæos & gentes debere hunc lapidem formidare. Sed lapide hoc in suo loco relicto, reliquum horti tui, sine aliqua tamen bile peragrantes, nullibi mentionem Manardi præterquam honorificam inueni, cognouiq; in plerisque locis mea tibi non displicuisse: quare ut tua quoque uicissim à me probentur, necesse est, nisi uoluero penitus rusticus uideri. Amplector igitur studium, laudo diligentiam, ingenuitatem exosculor. Inter multa tamen quæ placent, non eo inficias, quædam mihi occurrisse, quæ nisi aliter intelligantur quàm sonant, nō mihi usquequaque probanda uideantur: quæ, quoniam id à me efflagitas, non uerebor adnotare, nō quidem ut tecum talionis agam, cuius tot in me sunt beneficia, ut leuem illam calumniam, imò etiam longe maiorem debeant obnubilare, sed potius ut tibi de me bene merito, & cui usque ad aras debeo, morem geram.

Lapidem Cyaneum bene ablutum non lædere.

In primis itaque mihi nō placet, quod omnia purgatoria medicamenta fortia, dicantur pernecantia, & penitus abijcienda. Neque usquam hoc dixit Galenus, alioqui secum aperte pugnaret, quū & scammonio, & elleboro, & colocynthide crebrò utatur, ut per totum ferè librum de compos. medic. secundum loca, manifeste demonstratur.

Neq;

Neq; secundo libro de uictu morb. acut. id scripsit, quod tu, malum interpretem sequutus, ad tuam sententiam affers roborandam, sed contrariũ potius. Verba enim Galeni utcunq; (fideliter tamen) interpretata, hæc sunt: Vna est cautela, ne lædant purgantia pharmaca, ut non solum sit purgans pharmacum, intemperatum scilicet & impermixtum alijs quæ obscurare apta sint eius malignitatem. Contraria enim est natura omnium purgantium pharmacorũ, naturis corporum quæ purgantur, & ut quispiam dixerit, perniciosa, et ipsorũ uenenum. Quemadmodum autem papaueris lachrymæ, mandragoræ, hyoscyami, atq; aliorum multorum talium pharmacorum, quæ contraria nostris substantijs & uiribus sunt, & apta corpora corrumpere, exiguam partem aliquam accipientes, magnis eorum fruimur emolumentis: ita & cum purgatoria contrariam naturam habeant nostrorũ corporum naturæ, exiguam quandam eorum substantiæ partem abscindentes, ad nostrum utimur emolumentum. Hæc sunt Galeni uerba, laudantis potius quàm damnantis, ut constat, horum medicamentorum usum. Qui nec etiam (ut tu reris) minoris malitiæ esse elleborum quàm scammonium, in eadem scripsit commentatione. Sed in fine quidem præcedentis commentationis, non elleborum scammonio, sed eius hieræ quæ per colocynthiden uario modo paratur, eam quæ elleborum recipit, ei in dolore lateris prætulit, quæ recipit scammonium. Quod etiam eodem capite scribitur, drachmas duas ellebori interimere, bonis autoribus, Plinio uidelicet, Oribasio, ut Arabes omittam, aduersatur.

Ea præterea quæ ex antiqua libri tertij de simplicibus medicamentis traductione afferuntur, non satis fideliter uersa sunt. Sic enim latine sonant: Omnino quidem similitudinem quandam habet purgans pharmacum, uni ex humorib. qui in nobis sunt: non tamen in uniuersum miscetur ei aliqua uenenosa potestas: quare neq; in uniuersum lædet non purgans, sed concoquetur, & talem gignet humorem, qualem trahere aptum erat. Hæc Galenus, asserens omne quidem purgatoriũ pharmacum similitudinem habere cum aliquo nostrorum humorum, non tamen habere semper secum commixtam uenenosam uim.

Capite quoq; de ocimo, ex Dioscoridis sentẽtia res ei adscribitur, cui ipsemet Dioscorides & alij boni autores aduersantur, eius usum damnantes tanquam mali succi, difficilis concoctu, redundantis humoris, & uisum obscurantis. Putauerim tamen librarij potius, quàm tuo uitio contigisse, ut oculorũ claritatem facere dicatur. Male uero sibi consuluisse Gallos, qui eo pro cibo, ut scribis, uti cœperunt.

In Parthenij nomine aperta proculdubio est æquiuocatio, sicuti & in amaraco. Amaracus enim quæ nomen amaracino unguento dedit, herba est suauissimũ spirans odorem, de qua Dioscorides sub nomine sampsuchi scribit lib. 3. A qua omnino diuersa est ea de qua eod. lib. scribit sub Parthenij nomine, quæ, ut ipsemet ait, odore uiroso est. Vtraq; harum notissima est: prima quidem sub nomine maioranæ, secunda sub nomine matricariæ, uel ut nostris mulieribus magis placet, marellæ.

Non contemnenda quoq; æquiuocatio facta est in Limonij nomine: de fructib. enim qui nunc limones dicuntur, & ad lautitiem mensis petuntur, uel non meminerunt antiqui, uel sub nomine citri. Limonium uero de qua scribit Galenus lib. 7. herba est, no-

men habens, ut inquit Dioscorides, quia in pratis nascitur, & palustribus locis. Neq; quenquã mouere debet fructus nomen, siquidem & ea uoce, hoc est, καρπὸς, etiam in herbis Græci utuntur. Mitto differentiam inter cytinon & balaustion, quod in ea falli quispiam possit citra uitæ humanæ præiudicium.

Hæc sunt, mi Symphoriane, quæ perambulanti tuos amœnissimos hortos, imbecillibus alioqui meis pedibus occurrentia, gressus meos aliquantisper retardarunt: quæ ideo ad te scripsi, quod & tu petieras, & ut etiam agnosceres reliqua omnia à me albo calculo esse signata, totumq; hortum esse me diligentissime perscrutatum. Quam diligentiam si tu quoq; in examinandis meis nugis adhibueris, non dubito, quæ tua est perspicacia, ne multa inuenias, quæ maiore censura, quàm id quod Cyaneo lapide scripseram, digna sint: quod tantum abest ut ægre laturus sim, ut magis tibi uel hoc nomine debiturus sim, quàm ex alijs in me collatis beneficijs. Campos quoq; tuos Elysios, sed cum festinatione, lustraui, qui mirũ in modum mihi arriserunt. Legam, Deo uolente, posthac cunctatius, & quid de his sentiã, quod magnũ omnino erit, ad te scribam. Hoc tacere nõ possum, plus tibi uel ex hoc cõmentariolo debere tuam Galliam, quàm olim suis Druidis. Vale Galliæ ornamentũ, &, quod facis, perge bonas mentes iuuare, tibiq; immortale decus & patriæ, imò toti Christiano orbi maximũ emolumentum parere. Ex Feraria, III. nonas Quintiles, M. D. XXXIII.

EPIST. IIII. Ioan. Manardus Gasparo Marcello philosopho excellentiss. obstructione uisualium neruorum laborante.

Ellem celeriorem fuisse tabellarium, qui tuas ad me literas attulit: decimoquarto enim calend. Martias datæ, ipsis mihi calendis sunt redditæ, eo uidelicet die, quo post Laruales ferias, publicum profitendi munus mihi erat redintegrandum. Nam si congruo tempore fuissent redditæ, dum alij genio indulgebant, ego saluti tuæ omnem operam & diligentiam nauassem. Quod ad hanc diem facere cum nequiuerim, tuum erit meam hanc moram boni consulere, celeritatiq; & angustiæ temporis ac imbecillitati meæ, (chiragra enim, podagra & febre per hæc tempora laboraui) condonare, si mea hæc minus expectationi tuæ, quam de me maiorem longe quàm merear habere præ te fers, respondebunt. Tantum enim ea attingam, quæ ad salutem tuam consequendam magis uidebuntur opportuna: multa sciens uolensq; prætermittens, quæ ad artis potius ostentationem, quàm usum essent accommoda. Ratio enim per ocium copiosius reddenda esset, cur imagines illæ modo cominus, modo eminus, modo maiores, modo minores, & albæ uel nigræ assidentes uel tremulæ se repræsentent. Verũ longiore circa hæc disputatione in tempus locumq; reiecta, rem ipsam, curandi scilicet præseruandiq; methodos aggrediamur: illud tantum præfati, sine quo nec curatio, nec præseruatio, cauteláue inuestigari, nedum fieri recte potest, affectionis uidelicet ipsius, de qua quereris, essentia.

Vidisse te ais, iam agitur quintus annus, in oculo dextro duas imagines, unam quidem albam & tremulam, alteram nigram, muscam repræsentantem. In sinistro plures, in longũ porrectas, ferè continuas: primo tamen autumni tempore, mense uidelicet Nouembri, unicam in sinistro oculo cõparuisse. Sequenti anno in fine ueris mense Maio,

in dextro

in dextro albam tremulam, quæ per decem cubitos distare uidebatur. Facta uero purgatione, adhibitoq́; collyrio, non multum tamen uehementi, uisum esse tibi tunicas oculorum disrumpi: quare collyrio dimisso, menstrua per pilulas purgatione, præeuntibus nõnullis syrupis, ad mensem usque Maij, anni M. D. XXX. usus, cum nocumentũ potius quàm iuuamen persensisses, in sinistro præcipue oculo, quo magis uales, ad commune medicorum & ægrotorũ auxilium, medicatas uidelicet aquas, confugisti. Aponi igitur fontis aquas nõ solum, ut moris est, bibisti, sed & cadentis ex alto ictũ in capite pertulisti, ex quibus plus læsus quàm adiutus es. Imago enim illa alba quæ longius uidebatur, uisa est propior fieri, additæq́; sunt binæ, altera muscæ similis, altera longe minor. Quæ uero sinistro oculo obuersabantur, ad maiorem molem deuenere, licet non adeò distare uideantur. Addis præterea annum te agere XXXV. biliosa esse temperatura, graciliore corporis habitu, exiguis uenis, optima memoria, ingenio mediocri, oculos habere humidos, & ad tactum calidos, cum manifestis uenis. Omnibus his diligenter consideratis, addita etiam mea aliqua coniectura, neq; enim omnia particularia scripta sunt, præsertim unum quod multum ad rem facit, an uidelicet diligenter cõsideranti tuas pupillas, perturbatio aliqua demoustretur, iudico certe te passum symptoma, quod Græci πὸρόραςιν, hoc est, obusionem, libri ex Arabica in linguam latinam uersi, imaginationẽ uocant, atq; id quidem oculos primario affectu, non per purum consensum laborantes: quod quidem symptoma ad actionem corruptam, ueluti ad genus spectat: uides enim quæ uideri ab oculo sano non debent, nec ab alijs uisuntur. Pendet autem symptoma hoc à morbo in uia, obstructione uidelicet inter corneam membranam & crystalloidem uocatam consistente: quæ licet à uaporibus de uentriculo eleuatis interdum fieri possit, conijciendum tamen factam ibi potius esse, quàm fieri: alioqui nec imagines illæ tandiu perdurassent, nec assiduæ essent, sed et purgationibus toties factis, aquisq́; ebibitis, uel penitus amotæ, uel diminutæ potius fuissent quàm exhaustæ. Putauerim igitur humorẽ ad eam regionem descendisse, qui tenuem inibi naturaliter cõsistentẽ, plus minúsue, uarijsq́; in locis diffecet: neq; omnino uniformis similarisq́; sit, sed ex diuersis partibus constet, crassioribus, tenuioribúsue, continuis etiam & diuulsis: & ubi tenuior, ibi imagines magis ad album uergunt: ubi crassior, magis ad nigrum: ubi in plures particulas diuulsus, plures ueluti culices uel muscas muscionesúe repræsentet: ubi continuus & oblongus, ueluti filamenta quædam demonstret. Moueri autem huiusmodi imagines, ex spiritus uisualis ad ea loca accedentis mutatione, concurrente etiam ea quæ fit ab exteriore lumine agitatione. Scimus enim oculos nedum imbecilles ac languidos, sed robustos & fortes, ex uehementiore, uel etiam mediocri luce repente ingruente ualde commoueri, & ueluti radios quosdam intra se gignere. Fieri præterea hunc præternaturalem humorem, modo crystalloidi, modo corneæ uiciniorem: priúsque fuisse huic, post aquarum uero usum illi magis propinquum: atque ex hoc fieri ut quæ prius distantiora, posthac uisa sint propinquiora. Distant porrò istæ imagines inter se plus minusúe, iuxta facientium eas humoris partiũ, maiorem minorémue distantiam. Videnturq́;, ut iam dictum, ibi albiores, ubi humor est tenuior: ibi nigriores, ubi magis crassus. Nondum tamen ad tantam crassitiem

deuenerunt, ut uisum in totum in aliqua oculi parte possint auferre: quod si fieret, ubi muscæ apparent, res quæ extrinsecus uisendæ occurrunt, fenestratæ apparerent: & ubi lineæ uisuntur, res quantumuis integræ in plures partes dissectæ demōstrarentur: & si demum coirent suffusione iam completa, incepisse enim eam puto, uisus in totum perderetur: quod ne fortè cōtingat, Deo optimo auspice, pro uiribus doceamus. Ad hoc enim prohibendum, parte artis indigemus quæ præseruatiua nuncupatur: sicuti ad delendum quod iam factum est, curatiua. Duæ autem hæ artis partes adeò in nostro casu inuicem connectuntur, ut curatio magna pars sit præseruationis. Si enim id quod iam factum est sustulerimus, bona pars præseruationis simul absoluetur, sublata uidelicet ab oculo ea materia, quæ si densior fieret, plenam gigneret suffusionem.

Prima igitur nobis occurret intentio euacuandi ab oculo eam materiam, quæ obstructionem in uisualibus uijs faciens, idoneum prohibet oculorum usum. Verum quia hæc uacuatio fieri non potest, nisi per medicamenta quæ magnā uim habeant discutiendi, quæ utique si repleto capite adhiberentur, plus esset id quod traherent, quàm id quod dissiparent: propterea altera nobis occurrit intentio, capitis uidelicet euacuatio. Verū quū caput euacuari nō debeat, nec bene possit, toto corpore oppleto, ideo tertia præstò nobis est intentio, totius uidelicet corporis euacuatio. Demum, quia accedente etiam, quod uix fieri potest, congruo in omnibus rebus uictu, uapores semper ceu leues superiora petentes, caput, & consequenter oculos, iam ex longo morbo imbecilles, oblæderent, quarta erit intentio, ut omni ingenio retrahantur & deriuentur. Sic igitur iam quatuor, uel si uis quinque intentiones inuestigauimus, quæ ad præseruationem & curam sunt necessariæ, quas ordine quodam exequi nos oportet, ut scilicet illæ primo exequutioni mandentur, quæ in resolutiuo nostro progressu ultimo loco sunt inuentæ, totius nempe corporis euacuatio, & materiæ ad oculos fluentis auersio.

Ab his igitur inchoantes, magnitudine affectus nobilitateque patientis membri considerata, necnon oculorū calore cum rubore & uenarū apparentia, ubi uis constet, de quo minime ambigo, secandam exteriorem cubiti uenā iudico, eam uidelicet quæ humeraria appellatur: extrahendū tamen non multū sanguinis, quoniā, ut scribis, exiles tibi sunt uenæ. Satis igitur fuerit, à quatuor ad octo usque uncias hausisse. Id uero latus eligendum quod è directo se habet oculi magis læsi. Seruiet enim nobis huius uenæ sectio ad euacuandū totū corpus, & ad materiā ad superiora fluentem retrahendam. Post hoc, quia materia, ut diximus, crassitiem quandam habet, quo purgatio melius fieri ualeat, ipsam per hanc potionem tribus diebus mane ebibitam secabimus. Betonicæ nobilis & ueræ manip. 3. bulliant in ℔. 1. s. aquæ fœniculi tandiu, donec tertia pars sit consumpta: eaque aqua quæ supererit in tres partes æquas diuisa, singulæ parti oxymelitis simplicis ℥. 1. superaddatur, quæ cōcocta præcedenti cœna, mane bibatur. Interim quoque ad eundem finem, comæ fœniculi in iure quo pro cibo usurus es, decoquantur, pariterque in uino quem potabis eædem comæ per integram ante potum horam madescant. Attenuata iam aliquantisper per tres dies materia, summo mane pilulæ deglutiantur, quæ habent: Pilularū lucis ʒ. 2. cocchiarū ʒ. 1. quæ mixtæ horas decem in fœniculi succo maduerint. Vesperi eiusdem diei duæ drachmæ huius miscellæ hora somni accipiantur:

Seminū

Seminũ fœniculi, seseleos, nucis myristicæ ana ʒ.i. succi fœniculi ℥.s. mellis rosacei quantum satis ad cõficiendum electuarium uocatum. Altero die mane semuncia eiusdem electuarij, concocta bene cœna accipiatur, quam trium horarum ieiunium subsequatur: per tres deinde sequentes dies mane potio bibatur, quæ recipit: Seminis fœniculi orientalis, si haberi potest, uel nostratis in montibus nati, ʒ.tres, bulliant in ℔.i.s. aquæ, donec tertia pars desit, diuisoq; toto decocto in tres partes, singulæ parti uncia oxymelitis cõpositi superaddatur. Completa uero triduana hac potione, catapotia mane accipiantur, quæ habeant pilularũ lucis ℈.i. cocchiarum duos, & per octo horas in succo berbenæ maduerint: & sequenti die in aurora, media uncia electuarij superius descripti, cui drachma una pulueris gariophyllorũ sit adiecta. Quo etiam electuario placet ut uesperi hora (ut diximus) accubitus semper utaris: primo quidem eo modo, quo descriptum antea fuerat: post hanc uero secundam purgationem, adiecta semper pulueris gariophyllorũ semidrachma. Accedendum deinde ad tertium potionũ ordinem, quæ constent ex decocto chelidonij herbæ, adiecta cuilibet potioni scillitici oxymelitis uncia: qua potione (ut in alijs diximus) ter sumpta, sequenti aurora hæc sumantur catapotia: Pilularum cocchiarũ ℈.2. Sine quibus ℈.i. madescant in succo chelidonij horas decem, inspersaq; aceti scillitici gutta conformentur. Eisdem quoq; intentionibus nõ inutilis erit uomitus, modo absq; magna ui ac uehementiore capitis cõmotione prouocari posit. Peractis uero hisce nota dignis præsidijs, per quæ non solum totius corporis euacuatio, sed materiæ etiam retractio fieret, ad alia properandum, per quæ et deriuatio cõpleatur, & caput quoq; ipsum uacuetur. Fiet primũ per cucurbitulas, dissecta cute, primo quidem inter scapulas, deinde occipitio admotas. Secundo per sectionẽ, si apparuerint, earum uenarum quæ prope interiores oculi canthos sunt: uel si illæ secari non ualeant, hirudinibus primo post aures, deinde temporibus appositis. Tertio per ea quæ uel naribus infusa, uel mansa, uel gargarizata materiam euacuant: quæ tamen prudenter administranda sunt, ne caput nimiũ exagitantia, plus obsint quàm prosint. Sint igitur & natura sua mitia, & quantũ fieri potest, blande adhibeantur. Satis itaq; fuerit, betæ succo butyro cõmixto, nariũ alas penna interius inungere, passulasq; cum thure & nuce myristica, quam moschatam uocant, mandere, & oxycratum parum acidum, in quo fœniculi semina & roris marini coma bullierint, gargarizare. Verũ licet deriuent hæc omnia, atq; aliquo pacto materiã ab oculo retrahant, nõ tamen perpetua potest esse eorum operatio, sicuti neq; assiduus usus: ideo aliud machinandum, per quod continuò materia deriuetur: quod optime fiet, si duobus foraminibus unico iniectu in coniunctione occipitij & posterioris colli factis, chordula ex serico uel setis contexta ita insuatur, ut ora uulnerum diu conseruet aperta, per quæ continuò destillantes humores ab oculis deriuentur. Non omittendæ etiam quotidianæ extremorum membrorum frictiones, atque post eas eorundem cum aqua calida in qua fœniculi herba decocta sit, ablutiones. Sed & ex cucurbitulis integra cute uarijs locis admotis, non mediocre sequetur emolumentum: sicuti & exercitio, quo quantum fieri potest, capite quiescente, manus & pedes moueantur. Et capitis crebra lotio, ex lixiuio in quo saluia & chamæmelon bullierint, proderit: & per interualla scrupulus

unicus uel duo earum pilularum quas ultimo loco descripsimus, duabus uel tribus à leui cœna horis deglutitus. Et per hæc quidem tres primæ intentiones explebuntur, quæ fientem potius morbum quàm factum respiciunt: atque ut sequens est, ad cauendum potius quàm ad curandum conducunt. Superest igitur quarta, quæ morbo iam facto debetur, quæ ut primo nobis proponitur, ita non nisi post alias executioni mandari perfecte potest. Perfecte dico, quoniam nihil uetat, quo minus eam, prima completa purgatione, à leuioribus quibusdam collyrijs orsi, aggrediamur.

Leuissimum est, ut in aqua ubi decocta sit berbena, purum aurum ignitum quinquies extinguatur. Fortiusculum erit, si decoctio in uino fiat, & præter aurum, ignitum quoque æs in eo extinguatur: quantóque uinum potentius fuerit, tanto reddetur efficacius. Augebitur amplius uis, adiecto testudinis felle uel perdicis, fœniculóque & berbena. Completa uero secunda purgatione, chelidonio poteris uti: & peracta tertia, superaddito sagapenum. Vbi uero deriuationes quoque & particulares capitis euacuationes finem habuerint, nec aliqua supersit in oculo inflammatio, parum quoque euphorbij poterit adiungi. Incipiendum uero est à granis quinque pro singula uncia: per gradúsque crescendum, ita tamen ut nunquam duodecima pars transcendatur, pro duodecim uidelicet drachmis reliquorum euphorbij drachma. Quod si ex hoc uel alio collyrio ingens ardor suboriatur, sero caprino oculi subluantur. Inter efficacia quoque, succus cepæ cum melle numerari potest, & succus cyclaminis cum eodem, & gallinæ rubrum stercus. Potest & id inter potentia numerari, quod recipit, succi fœniculi & taurini fellis partes æquales, cum duplo melle. Caput quoque hirundinis in æneo uase ustum, & in tenuissimum puluerem redactum, physica quadam ui mirabiliter iuuat, si uel per se, uel cum melle illinatur. Plura addi possent, à recentioribus & antiquis medicis in hoc casu commendata: sed hæc puto sufficient, Deo optimo adiuuante: nisi adeò suffusio hæserit, ut sola paracentesi curari possit, accedente semper congruo uictu, quo crassiora & ad caput uapores mittentia, malíque succi & humidiora cibaria caueantur. Venti quoque, soles, fumus, uina generosa, concubitus, corporis & animi labores, quantum fieri potest euitentur.

XV. *Calend. Maias,* M. D. XXXIII.

EPIST. V. Ioannes Manardus P. Nicolao Castellano, de falsitate iudiciariæ astrologiæ, de bona sexti climatis temperatura, de saccharo, & ligno Indico Gyarcha.

Vplici nomine mihi gratissimæ fuerunt literæ tuæ: uno quidem, quod graui admodum oneri (quod dudum imbecillibus humeris meis assumpseram) uindicãdæ uidelicet à barbarorũ ineptijs medicinæ, atque inueteratis malignísque ulceribus in ea relictis splenium, si non cicatricem, afferre, te quoque ualidissimam manum admouisse conspicio. Altero, quod in his quæ à me antea æditæ sunt medicinales Epistolæ, paucula quædam obelisco perfodisti, cum ego multo plura esse in eis putarem, emunctæ naris hominibus, qualem te esse semper cognoui, nõ placitura, imò pauca in illis scribi, quæ nõ mererentur à tui similib. uel negligi, uel neclegi. Fecisti igitur

me,

me, ut uerum ingenue fatear, ex tuis literis audaciorem, & meas mihi epistolas plausibiliores ita reddidisti, ut tentare non sim ueritus, an quæ à te taxantur, possim ad aliquem modum defendere. Ea si bene numeraui, in tria capita rediguntur. Displicet enim tibi in primis, quod astronomiam non admittam, à Platone, Hippocrate, Aristotele, Galeno, Augustino, Auerroë probatam. Secundo loco nō probas, quod sextum clima, quarto quintoq; prætulerim. Tertio non uidetur tibi credendum, saccharum quod nunc in usu est, fuisse Galeno incognitum, cum eius Varro & poëtæ, ante illum per multos annos meminerint. Vt igitur primū aggrediar, si astronomiam intelligimus superstitiosam illam syderum obseruationem, per quam futuri euentus ex horoscopo et uocatis annorum reuolutionibus prænunciantur: & quæ cuique negocio peragendo, etiam (si Deo placet) uesti uel incidendæ uel induendæ certas præ alijs horas præscribit: ut cuicunque de re sibi ignota interroganti, ex syderibus hora interrogationis uel orientibus uel occidentibus, uel supra uel infra terram in fictitijs quibusdam sedibus, quas domos uocant, imaginariè potius quàm uerè existētibus, certa ueluti oracula depromat: eam tantum abest ut admittam, ut ab omni republica cum suis autoribus expellendam, ueluti inutilem, deceptoriam, & omni penitus ueritate carentem, putem. Longior autem fuerim, superfluoq; laborauerim, si præstigiosa eorum dogmata pergam sigillatim confutare, alioqui ab Ioanne Pico Mirandula, iamdudum duodecim libris explosa: ad quos illi remittendi sunt, qui ueritatem in hac cōtrouersia perfecte scire desiderant. Satis autem in præsentia mihi fuerit tuis respondisse rationibus: quod certe, ni fallor, unico iacto fundamento non erit difficile. Fundamentum tale erit, ut quotquot à te afferuntur testes, nō de superstitiosa illa diuinandi arte loquutos dicamus, sed de ea quæ motus, ortus, occasusq; cœlestium metitur: atq; ex his non hominum fortunas, sed defectus lunæ uarios, solis labores, atq; aëreas mutationes uaticinantur.

Vt enim ab Hippocrate incipiam, nihil in eo inuenio quod iudiciariæ illi adstipuletur. In libro quidem de Aëre, locis & aquis, qui maxime astrologiæ fauere uidetur, quidnam legimus, nisi consideranda medico anni tempora, uentos, loca, & regiones? Non enim alia de causa caniculæ, arcturi, uergiliarū exortus uel occasus, solstitiaq; & æquinoctia cōsideranda medico dicit, quàm ut per ea temporū mutationes agnoscat, cum quibus hominum uentres dixit permutari. Cum igitur hanc tantum ob causam asserat astronomiā non parū conducere ad medicinā, euidentissime constat, eum de motrice tantum, nō de iudicatoria intellexisse. Quod et apertius cognoscetur totum illum libellum lectitanti: siquidē morum, rituum, ingeniorū, studiorum, corporumq; uarietates, non in erroneas fixasq; stellas, fortunata, infortunataue cœli uel partiū eius loca, sed in temporum, uentorum, aëris, aquarum, terrarum, ciborum & potuum refert qualitates. In Epidemijs quoq; si quando Arcturi, Pleiadum, solstitij, æquinoctij, caniculæ meminit, ad circunscriptionem anni fecit, ut Galenus eum librum exponens apertissime testatur. Sic & in Aphorismis purgationes molestas esse dixit sub Cane & ante Canem: non quia sydus illud purgationibus per se aduersetur, sed quia, ut idem Galenus ait, exusta eo tempore nostra natura, purgatorij uim non sustinet. Exuritur autem eo tempore natura, non quod stella Canis uocata adurendi uim aliquam habeat, sed ex

Purgationes sub cane cur molestæ

accidenti id nostro aëri contingit: quia dum illa oritur, sol & uertici nostro magis propinquat, & in nostro hemisphærio longiorem moram trahit. Si enim propria id Sirij ui fieret, his qui ad antarcticum polum eadem qua nos ad arcticum uergunt inclinatione, eosdem quos nobis calores iacularetur: quũ tamẽ eodem tempore maxime algeant, quo nos maxime æstuamus. Quod certe argumentũ uel unicũ, totam ferè astronomicã diuinationem tollit, signorum uiribus inhærentem, quas in nostra regione ex solis ad ea accessu demonstrat. Sed quo pacto potest Hippocrates diuinatoriæ nostratium astronomiæ mentionem fecisse, quum supra quadringentos annos ante Ptolemæum fuerit, à quo ferè, qua recentiores usi sunt, emanauit in totum diuersa à Necepsi & Petosiris astronomia, quæ tamen solo nomine cum motrice conuenit, re tantum discrepat, quantum mendacium à ueritate, & figmentum à uerare.

Non est igitur ut præstigiosi isti diuinatores sua commenta Hippocratis autoritate tueantur, sicuti neq; Platonis aut Aristotelis: nam & hi nihilo plus astris attribuunt, quàm quod Hippocrates, indicari scilicet per eorum ortum temporum mutationes. Anni enim partes per ortus & occasus stellarum antiqui distinguebant, ceu per rem quæ ad oculos patebat, & sensibilior firmiorq; apud omnes gentes erat, quàm digestio earum per menses, quorum nec nomina nec numerus eadem erant apud omnes. Numam enim nouimus duos anno superaddidisse menses: & dierum mensium numerum, sicuti et nomina, scimus apud diuersos fuisse diuersa. Quæ uero in Timæo à Platone scribuntur, non de corporibus ipsis cœlestibus intelligenda sunt, sed de ea mouentibus animabus, quas & deorum dignatus est nomine, & idearũ (quas in se habent) ratione esse dixit fati conscias.

Apud Aristotelem quoq; nihil lego, quod me ad credendum istis uaticinatoribus cogat. Explosa enim iandudum est illorum cõmentitia expositio, qui id quod in Meteoris, de pluuijs, grandine, uentis, terræ motibus, atq; id genus cæteris dixerat, ad omnia quæ in terra quomodolibet aguntur, transferebãt. Sicuti & quod de accessu & recessu solis, in obliquo circulo, in libro de Cœlo & mundo est proditum. Vt enim negari nõ potest, corpora cœlestia, & præcipue solem suo accessu & aspectu, calorem per se in nos influere, & suo recessu ex accidenti frigus: ita concedi non debet, ut peculiari alia ui, uel nocua nobis sint, uel salutaria. Quare quod Thaleti ab Aristotele attribuitur, & Democrito à Plinio, præuidisse scilicet eum per astronomiam olei penuriam, si ex aëris intemperie coniecturam fecisse credatur, ut ex Plinio colligitur, hoc non inuiti concedimus: si de Martis, Saturni, uel alterius syderis maligno afflatu, factum ipsum negamus: nec Aristot. aut Plinij testimonia nobis aduersantur, si recte uerba eorũ perpendantur. Attribuũt hoc Thaleti, ait Aristoteles, et de eo dici. Et Plinius, Ferũt, inquit, Democritum &c. Quæ uerba nõ credidisse ei famæ Aristotelem aut Pliniũ demonstrant, sed eam historiam ueluti ab alijs proditã enarrasse. Nec ut ostendat philosophiam utilem esse ad comparandas diuitias, Thaletis exemplum affert Aristoteles, sed potius ut ostenderet μονοπώλιον ad cumulandam pecuniã multũ cõducere. Verum quidnam potuit Thales ex cœlestibus potestatibus cognoscere, quum eorum substantiam ignorauerit? astra enim terrestria, & cœlum sectũ putauit. Quid per motus

explo-

explorare, qui nondum exactè agnoscebantur? Quid uero (quisquis ille fuit qui philosophorum historiam texuit, Galenū enim non fuisse satis constat) de uaticinio illo Thaletis senserit, non ualde mihi curæ est, scienti magnam hominum partem desiderio noscendi futura tractos, non solum astronomiæ, sed uanioribus etiam diuinationibus fidem mancipasse: quanquam, ut uerum ingenue fatear, id in eo libro non memini me legisse. Maioris autem momenti apud me est Galeni ipsius autoritas, qui in libro de diebus decretorijs, qui proculdubio eius est, astrologorum delirijs manum dedisse aperte cognoscitur. Nam Augustinus & Auerrois tam aperto Marte aduersus astrologos ubiq; pugnant, ut ambigi non possit, eos si quid uideantur quandoq; cœlo adscribere, id non plus esse, quàm quod nec cæci ignorant, caloris uidelicet & frigoris influxum. Quod uero ad maiorem machinam, hoc est, ad Galenum attinet, non adeò ei adstricti sumus, ut non ueritati magis. Ab eo siquidem didicimus, nulli quantumuis summo plus credendum esse, quàm quantum rationi & experientiæ est consonū. Age igitur uideamus quantum rationes quas in libro de iudicialibus diebus affert, roboris & momenti habeant in reddenda earum dierum ratione, quas Hippocrates præ cæteris commendauit.

Sunt igitur quæ axiomatis loco ab eo subijciuntur ueluti experientia nota, septem numero:

1 Non omnes dies sunt æquè iudiciarij.
2 Fortissimi sunt septenarij.
3 Secundum locum obtinent quaternarij.
4 Quidam inter hoc cadunt.
5 Non omnes septimanæ, nec omnes quartanæ disiunguntur, Sed nonnullæ con-
6 iunctæ, aliæ uero disiunctæ sunt.
7 Acuti morbi diebus imparibus magna ex parte iudicātur, & diuturni paribus.

Horum rationem redditurus, multa subijcit quæ à nobis sigillatim sunt examinanda. Duo in primis esse dicit omnium quæ fiunt prima principia: unum, quod ex inferiori materia exordium capit: aliud, quod ex cœlestibus.

Nos autem duobus hisce principijs, alia duo superaddenda à bonis philosophis didicimus: in inferioribus quidem humanam mentem: in superioribus, cunctis & cœlestibus & terrestribus imperantem, diuinam potestatem, & inseruientem illi supernarum mentium innumerabilem cateruam.

Addit Galenus, absq; ordine esse quæcunq; ab inferiori hoc principio: cum ordine uero quodam & ornatu semper progredi, quæ à cœlestibus proficiscuntur.

Nos scimus tam cœlestia q̄ terrestria, imò & quæ supramūdana appellantur, cum certo ordine esse à summo opifice cōstituta: multaq; hic & esse et fieri cum ordine, quæ ordinem suum uel à propria natura, uel à potestatibus cœlo potentioribus nanciscuntur. Nam ut mittam ea quæ supra omnem & cœlorū potestatem & ordinē solius dei gloriosi munere in nobis fiunt, elementa, quocunq; modo cœlestia corpora uoluta sint, nunquam ex proprio ordine recesserunt. Plantæ, radices deorsum, ramos sursum semper miserunt, atq; in omnem dimensum auctæ iamq; perfectæ, semina quibus species

seruaretur, produxerunt. Pisces aquas, aues aërem, metalla terræ uiscera, quocunque uersa sint sydera, nunq̃ deseruerunt. Demum, ut Arist. docuit 8. naturalis auscultationis, ea sola ordine carere dicimus, quæ præter naturam sunt. Sed & Gal. ipse in doctrinis ordines quosdam agnouit, quos in cœlum nec retulit, nec referre uel debuit uel potuit. In agricolationũ quoq; disciplina, in domo uel repub. gubernanda, in re militari, & in quauis deniq; arte, siue speculatiua, siue factiua, multa ex ordine fieri uisuntur, quæ in cœlestes causas nequaquam sunt referenda, neq; ab illis, ut Gal. putauit, ad ordinem sunt redacta. Quare non erat ut pro reddenda crisimorũ dierũ ratione, ad solem uel lunam confugeret. Nam ut demus illi, nos uirtute omniũ astrorũ, solis q; præcipue frui, quatuor anni tempora ab eo fieri, ex terrestri limo animalia gigni, fructus ad maturitatem duci, ad concubitúmque & generis permanentiam animalia quæque, homine excepto, prouocari: non propterea tamen concedendum est, morbos eius peculiari ui ad salutem uel mortem iudicari. Agit quidem sol morborũ curationes, sicut & reliqua quæ diximus, calore suo uiuifico, quem plus minúsue uario motu & lumine nobis impartitur. Hinc enim fit ut ægritudines æstate inchoantes, in qua ex solis ad nos accessu maxime incalescimus, hyeme ob frigus, recessu eius nobis cõtingentes, resoluantur: atq; è contrario, quæ hyeme cœperunt (ut Hipp. docuit) calore æstatis euanescant. Verum non hoc perpetuum est, neq; eundem ordinem semper seruat, sicuti contingere deberet, si inferiora hæc à cœlo (ut Galenus dicit) in certum ordinẽ redigerentur. Plerunq; enim contingit, ut æstiui morbi ante hyemem, & hyemales ante æstatem, finem uel bonum uel malum sortiantur. Quandoque etiam, licet non tam crebrò, euenit, ut ad longius quàm sex mensium tempus, nullo uel ægrotãtis, uel medici, uel assidentium errore interueniente, prorogetur. Quod si ea quæ à sole in morbis fiunt (qui etiam, ipsomet Galeno teste, princeps summus est inter cœlestia sydera) non sunt firma & rata, quid de luna dicendum, quæ eius ueluti uicaria, mutuatum tantum lumen nobis impartitur, atq; id quidem non eodem semper ordine? Et licet mense uno tantum itineris perageret quantum sol in duodecim, exiguos tamen præ illo in nos parit influxus, atque non adeò manifestos. Quare nescio an rectè eius operatio in quatuordecim diebus, operationi solis in sex mensibus, in soluendis morbis, à Galeno comparetur. Sol quippe, præter id quod summam habet inter sydera potestatem, ex maximo ad nos accessu ad minimum, uel è contrario, in sex mensium spatio necessariò permutatur: Luna uero cum exiliter semper in nos agat, in semimenstruo illo circuitu, prout uel ad septentrionem uel ad austrum magis uergit, modo plus, modo minus uertici nostro fit proxima, & tardius uel citius mouetur, secundum quod uel in superiori sui parui circuli parte, uel inferiori reperitur. Quare quantum ad hæc, minus stata & certa longe est eius, quàm solis in nos alteratio.

At si quispiam Galenum sequutus dixerit, operationes lunæ in nos ex abscessu eius à sole, uariaq; ex eo configuratione, non ex maiore minoréue ad nos directione, aut motus uelocitate contingere: fortiores enim mutationes fieri in congressibus, atque dum πανσέληνος *plenáue est: minores, dum* διχότομος*, seu diuidua: exiles, dum* ἀμφίκυρτος μηνοειδής τε*, hoc est, utrinque curua, & cornicularis: hoc certe dictum*

ad tuen

ad tuendum dogma aliquid faceret, si omnes ægroti labi in morbos luna silente inciperent. Ita enim in septimo diuidua, magnam: in decimotertio plena, maximam alterandi habens uim, acutos morbos iudicaret. Verum hoc rarissime contingit, & propterea Hippocraticã crisimorũ dierũ doctrinã destruit potius quàm adstruat. Nam quum indeterminata sint morborum initia, sicuti quouis lunæ die potest morbus incipere, ita potest quælibet ad solem configuratio in singulo morbi die contingere. Atq; hoc pacto nulla dies magis quàm quæuis alia dici merebitur iudicatoria: morbo enim inuadente secundo lunæ die, sexto, nõ septimo, tetragonus: & decimotertio, nõ decimoquarto, oppositos continet aspectus. Quare si iudicium configurationes huiusce modi sequi dicatur, nec septima potius quàm sexta, nec decimaquarta potius quàm decimatertia, nec dies una magis quàm alia iudicandi potestatem habebit: totáque Galeni machina, supra obseruatos ab Hippocrate dies fabricata, cum ipso corruet fundamento, uniuersusq; eorum ordo interrumpetur, alioqui ob aliud Galeni dictum nutabundus: nihil enim manifestum ob ea fieri dicit, dum luce caret, quod magna ex parte tribus diebus à coitu ait contingere: in quibus ea quæ apud nos sunt, alterare nõ sufficit. Quocunq; igitur morbi die nouilunium euenerit, ut nulla alteratio perpetuo triduo in hæc inferiora à luna fiet, ita nullum eo tempore poterit eius uirtute in morbis iudiciũ fieri. Quare mensis ille Galeni, quem ex tempore quo luna totum signiferum circulum peragrat, & ex tempore quo nobis uisibilis est, fabricauit, triduo illo quo lucem ad nos non mittit, necessariò cadet, ueluti altera cadente columna qua sustinetur. An uero alijs etiam ex causis nutet, age exactius examinemus: quod ut probius fiat, prius Galeni mens bene elucidanda. Cum ex tribus lunæ ueris mensibus nullus suppeteret in quem crisimorum dierum rationem commode posset referre, quartum quendam machinatus est, imaginariè potius quàm re ipsa ex duobus compositum. Tres dico, adiecto bis duobus quos nuper recensuimus, alio, qui apud Græcos, ut dicit Galenus tertio Prognosticorum, proprie mensis nuncupatur, tempore uidelicet medio duorũ congressuum solis & lunæ. Addit autem supra eum quo luna signiferum circuit, duos semis ferè dies quibus solem attingit, à loco in quo antea secum cõiuncta fuerat, triginta iam partibus summotum: in quem certe mensem, si in lunã referendi essent crisimi dies, potius quàm in utrumuis iam dictorũ referri deberent, cum configurationes eius ad solem, in quibus magnam uim esse Galenus fatetur, per hunc maxime & fiunt & agnoscuntur. Verũ cum hic uigintinouem dies semis capiat, tres eius septimanæ supra uigintiduos atque octauam alterius diei partem superadderent: quod ab Hippocratis doctrina multum abhorret. Hoc igitur reiecto mense, ueluti non modo Hippocrati, sed nec Archigeni conueniente, ad mensem peragrationis accessit: quem cum uigintiseptem dierum & tertiæ partis alterius diei esse putaret, uideretq; tres eius septimanas compleri, in diebus uiginti & media alterius diei parte, atque ut sequens est, non plus ad uigesimam quàm ad primam & uigesimam pertinere, isto quoque reiecto, ad mensem apparitionis confugit: quem cum indeterminatum ideo reperisset, quod luna non semper æquali tempore post coitum cum sole delitesceret, ex proprio potius arbitrio, quàm re ipsa tempus, quo lateret, trium, & id quo luceret, uigintisex dierum spatio, tertia alterius

diei parte superaddita, definiuit. Quod etiam cum in totum suo desiderio non satis faceret, tres enim eius septimanæ, octaua diei unius parte, à uiginti diebus deficiebant, quare ad decimumnonum potius quàm ad uigesimum uidebantur pertinere: alium ex duorum compositione cõmentus est, qui minor esset quàm is qui circuitum signiferi describit, maior eo qui illuminationem metitur. Coniuncto igitur utriusq; tempore simul, atque eo numero qui ex cõmixtione nascebatur, in duas æquas partes resecto, id quod remanebit, quasi in eo utriusque uires complecterentur, idoneum putauit, in quod crisimi dies referrentur. Restabunt autem, ut supputanti manifestum fiet, dies integri sex & uiginti, & præterea alterius diei media & tertia & duodecima pars: quæ partes si ad nostrum horologium reducantur, æquinoctiales horas duas supra uiginti constituunt. Media enim diei pars horas duodecim capit, tertia octo, duodecima duas: quæ simul iunctæ, duas & uiginti complent: ut sit hic factitius mensis, duodecima diei parte, hoc est, horis duabus minor uigintiseptem diebus. Quod tempus si in quatuor secuerimus partes, cuilibet septimanæ dabimus dies sex, addita alterius diei media sexta, uigesimaquarta & quadragesimaoctaua parte: quæ utiq; partes simul iunctæ, horas quot diximus complebunt. Medietas quippe diei, horarum est duodecim: sexta pars, quatuor: uigesimaquarta, unius: quadragesimaoctaua, semihora perficitur. Iunctæ autẽ hæ simul, horas quas diximus, septemdecim uidelicet semis efficiunt. Et quoniam hæc eadem septimæ diei fragmenta, alio modo signans Galenus dicit esse mediam & quintam partem, adiecta sexagesima, centesima & uigesima & ducentesima quadragesima diei particulis, uideamus quomodo hæc in idem recidant cum prioribus, hoc est, quomodo horas septemdecim semis conficiant. Media pars diei est horarũ duodecim: quinta pars est horarum quatuor, & quatuor ex quinq; partibus alterius horæ: quæ clarioris supputationis gratia sunt iuxta recentiores, minuta horæ octo et quadraginta, dando unicuique horæ sexaginta talia minuta. Sexagesima porrò diei pars, quatuor & uiginti ex eisdem minutis comprehendit: centesima & uigesima, duodecim: ducentesima & quadragesima, sex: quæ omnia minuta simul iuncta, numerum complent nonaginta, quæ horã semis cõstituũt. Quare horis his omnibus simul iunctis, redeunt horæ priores, decem septem uidelicet semis, quibus ad complendam septimam, desunt horæ sex semis, quas Galenus dicit esse quartam diei partem, additis sexagesima & ducentesima quadragesima diei unius portiũculis. Licet in impresso græco codice mendose addatur portio centesima uigesima: tũc enim redundarent minuta horæ duodecim. Nam sexagesima, ut diximus, diei portio, quatuor & uiginti horæ minuta constituũt: & ducentesima quadragesima, sex: quæ iuncta uigintiquatuor, triginta partes (medietatem uidelicet horæ) cõplent.

Locus Galeni emendatur.

Quare delendum est in græco codice, atque in hac parte barbara æditio nõ solum nouam interpretationem, sed & græcam ipsam lectionem uincit. Alioqui neque solum in hac parte erratum est in noua interpretatione, sed & eo loco ubi mensis à Galeno dearticulatur. Referendæ enim illæ tres portiones, scilicet medietas, tertia & duodecima, ad integram diem: non, ut interpres putasse uidetur, tertia & duodecima pars medietatis intelligenda. Nec uelim uel te uel alium forte qui hæc legerit, arbitrari me detrahendi studio in hæc diuertisse. Tantũ enim ab hoc absum,

absum, ut summa laude & præconio dignum eum interpretem ducam: culpandosq; potius, si qui culpandi sunt, librorum excusores, qui dum celeritati nimis student, castigationes recognitionesq; plerunq; præuertunt, & præcipitari æditiones cogunt: quod de hac ipsa interpretatione interpres ipse queritur. In hæc autem diuerti, ut Galeni sensum, qui præ literæ corruptela excerpi non poterat, aperirem. Galenus præterea, ut ad id redeamus unde discessimus, ostensurus uigesimam potius quàm uigesimamprimam indicatoriam esse, aît: Quod cum hæc ita se habeant, ternæ septimanæ uiginti erunt dierũ, et præterea alterius diei sextæ partis. In quo loco etiã menda est, tam in græco quàm in barbaro codice: maior tamẽ in græco, in quo nihil præter sextam illam partem legitur: quum in barbara æditione legatur, sexagesimaquinta pars, ex centesima quinquagesimaoctaua. Restituendus ergo locus in hunc modum: His ita se habentibus, tres dierum septimanæ uiginti dies, & præterea unius diei sextam & sexagesimam, & ducentesimam quadragesimã partem continebunt. Atq; ad hunc modum exactè ratiocinantibus, parum excellit uiginti dies, trium septimanarum numerus: & huius magis quàm uigesimusprimus est proprius: quanquam & hic quoq; erratum est in græco codice, pro uigesimo enim die legitur octauus. Demum quasi epilogum faciens, subdit Galenus: Mihi quidem demonstratum est iuxta ueritatem, et Hippocratis sententiam, quod nullum horum totis diebus uerè numerari potest, hoc est, exacte & perfecte, neq; septimana, neq; quartana, neq; mensis, neq; annus. In quibus uerbis aliquantisper sistendum, considerandumq; an ad intelligendam Hippocratis de decretorijs diebus sententiam, eorúmque rationem reddendam, necessarium sit ad lunam recurrere, & per eius aliquem motum eos numerare. Percurrenda igitur in primis loca, in quibus de his diebus mentionem facit. In aphorismis legimus, in quatuordecim diebus acutos morbos iudicari: quartũ diem esse indicem septimi: alterius septimanæ octauam esse principium: undecimum esse contemplabilem ceu quartam alterius septimanæ: & pariter decimumseptimum. Sudores bonos & qui iudicant morbos incipere die tertio, quinto, septimo, nono, undecimo, quartodecimo, septimodecimo, uigesimo, uigesimoseptimo, trigesimoquarto. Et alio loco: Febrem quæ diebus parib. relinquit, solere reciduare. Morbum regium bonum esse, qui septimo, nono, undecimo, quartodecimo febris die superuenerit. Suppuratos à pleuritide, nisi in quadraginta diebus purgentur, tabidos fieri. Podagricos tumores, sedata inflammatione, in quadraginta diebus finiri. Destillationes in uentrẽ superiorem intra uiginti dies suppurari. In quib. dictis nihil ego uideo quod currere ad lunam nos cogat: uideo potius quod auertat. Vt enim argumentũ quo ab initio tertij libri utitur Galenus, in argumentantẽ retorqueatur, si dierum Hippocratis ordo status est & determinatus, quo pacto potest in lunam referri, in qua nihil ratum & stabile inuenitur? Nam ut à mense coniunctionis incipiamus, non semper idem spatium primam & sequentem coniunctionẽ interiacet: alioqui una scita, perfacile esset absque ullo labore futuras omnes cognoscere, quod in medijs ut uocant cõiunctionibus docent astrologi: quanquã nec ipsæ id præcise habent interuallum, quod Galenus putauit, sed supra uigesimumnonum diem semis, partes quatuordecim superaddunt. Minus quoq; stabile est peragrationis sub signifero cur-

culo tempus, ipsa uidelicet luna modo uelocius, modo tardius lata: quando enim celerrime mouetur, supra 15. gradus quotidie perambulat: quando tardissime, duodecimum non attingit. Ex quo fit, ut instabilissimũ sit illuminationis tempus: cuius inconstantiã quũ agnouisse Gal. uideatur, mirũ est, quod eo ueluti stabili utatur. Quod etiam tempus si præfinitũ certumq; esset, nihilominus ordinẽ et numerũ dierũ Hippocratis peruerteret, quum eo quo latet tempore, nihil huc influat, ut superius quoq; dictũ est. Sed & quomodo possunt hi dies certi quidpiam habere, si uerum est aliud quod experientia obseruatum dicit Galenus, luna beneuolos planetas respiciente, bonos & sanis & ægrotis dies contingere: si ad maleficos respiciat, malos & contristantes? Ex hoc enim plerunq; euenit, ut laudati ab Hippoc. dies, maligni sint: & quos ipse uituperat, boni. Sicuti etiam ex alio astrologorũ dicto, à Galeno non minus recepto. Asserunt quippe ijdem Aegyptij astrologi, quoties id signum, in quo boni planetæ fuerint, natiuitatis alicuius hominis tempore luna insederit, bonos dies illi homini futuros: atq; è diuerso malos, quoties in eo signo fuerit, in quo mali planetæ errant, dum homo nasceretur. Idem iudicantes ex signis quæ de quadrato uel aduerso primordia illa signa respiciũt: ut si Arietem boni planetæ tenuerint hora natiuitatis, & mali Taurum: quando luna in Ariete, Cancro, Libra, & Capricorno fuerit, bene cum homine illo agetur: quando in Tauro, Leone, Scorpio uel Aquario, male. Quid igitur certi relinquetur diebus Hippoc. si in uno lunæ circuitu uix decem supererunt dies, qui ex cœlesti causa nõ impediantur? Sed quum duo sint secundum astrologos beneuoli planetæ, Iupiter & Venus: duo maleuoli, Saturnus & Mars: fingamus aliquem nasci planetis his quatuor diuersa signa tenentibus, ut me hæc scribente cõtingebat: Iupiter enim in Scorpione, Venus in libra, Saturnus in Cancro, et Mars erat in Virgine: nullus ei nato, quocunq; ægrotauerit tempore, ex notatis ab Hipp. diebus relinquetur, qui à proprio significato nõ detorqueatur. At dixerit fortè quispiam, per bonos hosce influxus iuuari bonos Hippoc. dies, per malos malorũ malitiam augeri. Sed dicat mihi, quidnam fiet, si cum bono influxu malus dies, uel cum malo bonus cõiungatur? Mixta, inquiet, ex bono & malo prouenięt operatio. Verum nónne hoc est Hippocraticas obseruationes peruertere, & ordinem omnem ab eis auferre, atq; medicũ à propria professione ad supputandos cœlestes motus euocare, et in hanc necessitatem adducere, ut cuiuscunq; ægroti curationem accepturus est, natalem horam cognoscat, & planetarũ loca cum stylo & abaco in eadem hora supputando peruestiget? Verum & morborũ initia nõ minore diligentia erunt obseruanda, quum iuxta astrologorũ & Gal. sententiam, bona futura sint, his orientibus signis in quibus boni planetæ fuerũt tempore natiuitatis: et mala illis orientibus, in quibus mali fuerũt collocati. Idemq; iudicandum de signis quæ uel ex aduerso uel ex quadrato respiciunt. Tanti autem momenti esse Galenus putat principia, ut ab his ferè dependere dicat uniuersam ex crisimis diebus prognosticationem. Magnas enim quæ in quadratis uel in aduersis locis fiunt mutationes, in bonis principijs bonas, in malis malas esse arbitratur: ut & hic illud dici possit, quale fuerit principium, talem & exitum. Quare principij hora erit cum astrolabio à medico accuratissime cognoscenda, & quod signũ in ea oriatur solertissime inuestigandum: hoc

enim

enim perdito, simul omnis dierũ iudicialium ars deperibit: alioqui eo etiam habito rultura, si horæ principij magis standum sit, q̃ diebus ab Hippocrate scriptis. Longior fuerim, si quæcunque recentioribus astrologis circa morborum præsagia conscripta, uel potius conficta sunt, crisimis Hippocratis diebus aduersantia, hic afferre uoluero. Extant peculiaria duo cõmentariola, unum Hippocrati, alterum Galeno adscriptum, in quibus quicquid ferè legitur, Hippocrati in hac doctrina aduersatur: ad ea relegẽtur, qui huius rei pernoscendæ sunt audi: satis mihi nunc fuerit ea afferre, quæ à Ptolemæo astrologorum principe de his diebus scribuntur, ut uel ex hoc cognoscatur astrologorum dicta cum medicis non consentire. Is enunciato quodam inter centum, sexagesimum, in hunc modum scribit: Super ægrotis ciriticos dies inspice, ac lunæ peragrationem in angulis figuræ sexdecim laterum. Vbi enim eos angulos bene affectos inueneris, bene erit languenti: contrà male, si afflictos inueneris. Quodlibet huius figuræ latus uigintiduos gradus capit, & præterea alterius gradus medietatẽ. Erunt igitur in lunari mense dies sexdecim obseruãdi, qui nec stati erunt, nec Hippocraticis, præterq̃ rarò, consentientes: quoniam luna uelocius mota, paucioribus diebus unum latus absoluet: ubi tardior fuerit, pluribus in uno pertranseundo immorabitur. Verũ nec ex ipsa secundum seipsam die, sed anguli bona malignáue affectione, bonum uel malum iudicium dependebit. Quo magis igitur ad astrologos conuertimur, eo magis ab Hippocrate diuertimur. Sed hæc quidem ad omnes pertinent, qui in reddenda crisimorum dierum ratione, ad astrologos confugiunt. Illud uero ad Galenum peculiariter pertinet, quod de intermittentibus febribus 4. Aphorismorum lib. Galenus, & 3. Prognost. idem Galenus & Hippoc. scribunt, numerandos uidelicet in his non continuos dies, sed ipsas accessiones. Quæ certe accessionum numeratio in lunam referri non potest continuè motam, nec quandoq; suam motionem interrumpentẽ: & si in eam referatur, neque ijdem dies, neque eædem configurationes remanebunt. Quarta enim quartanæ accessio, ad nonam diem, & septima ad octauamdecimam pertinebit, atque deinceps quoq; in reliquis uniuersis & dierum & configurationũ ordo perturbabitur. Sed & in tertianis quarta accessio ad sextum, septima ad tertiumdecimũ spectabit. Quare hi dies, sextus uidelicet et tertiusdecimus, iudiciales potius in his erunt, q̃ septimus & decimustertius. Mitto argumentũ quo præcipue Aponensis in Gal. utitur, licet non minus contra ipsummet argumentantem, q̃ contra Gale. concludat; sequi uidelicet ex Galeni numeratione, quadragesimamprimã diem magis q̃ quadragesimam esse iudicialem, superfluentibus secundo uicenario duodecim horis, sicuti primo, quæ prioribus duodecim iunctæ diem integram constituent: quare iudiciũ ad quadragesimamprimã, non ad quadragesimã pertinebit. Neq; est ut ad numerum parem recurrant qui sit diurnis morbis congruentior, per eum potius q̃ per imparem motis. Nã quũ in his natura ceu minus exagitata segnius aduersus morbũ moueatur, si paritati hoc dandũ, ad quadragesimãsecundã potius q̃ ad quadragesimã iudiciũ pertinebit.

Hæc & alia permulta faciunt, ut à Galeno in hac parte recedã: nec solũ ab eo, sed ab omnib. quotquot astrologica superstitione præclarissimam & castissimã medicinæ artem fœdare & adulterare contendunt. Nec est ut Galen. uel alius quicunque hanc

crisimorum ex cœlo rationem in Hippocratem referat, in tertio Prognostico, ubi crisimos dies per sex quaternarios ad uigesimum usque digessit, in hunc modum scribentem: ,, Nullum autem horũ totis diebus uerè numerari potest: neque enim annus, neq; ,, menses totis diebus apti sunt numerari. Quartanos enim & septimanos insultus (de his enim loquitur Hippocrates) non esse integris diebus numerandos, ex eo probat, quod nec mensis neq; annus integris diebus sunt numerandi. quod certe argumentum, ut pro argumento ab eo affertur, non uidetur concludere, nisi quartanorum & septimanorum supputatio ex anni supputatione dependeat. Quod si tanquam uerum recipiamus, ad agnoscendam dierum certam quantitatem necessarium erit anni circuitum exacte cognoscere, ut hoc in duodecim partes diuiso, menstruum tempus habeamus, quo in quatuor partes dissecto, prodeat septimana. Est autem uerus anni circuitus, iuxta Alphonsi supputationem, quæ cæteris exactior reputatur, dierum trecentorum sexagintaquinque, horarum quinque, & quadragintanouem sexagesimarum alterius horæ, & præterea partium secundæ sexagesimæ sexdecim. Hunc numerũ si per duodecim diuiserimus, occurrent primo integri dies triginta, supererunt'q; quinque: quos si clarioris supputationis gratia ad horas reduxerimus, fient horæ centũ & uiginti: quibus per singulos menses distributis, decem cuique obtingent. Erit igitur quilibet mensis dierum triginta, horarum decem. Et si quis exactius rem supputare uolens, quinq; horas quæ remanserunt, in minutias secuerit, et cuilibet horæ, ut astrologi faciunt, sexaginta tribuerit, resultabit summa trecentorũ. Quibus si adijciantur nouem & quadraginta primæ minutiæ, erunt in totum CCCXLIX. *Quæ rursus in menses duodecim distributæ, addent cuilibet minutias nouem supra uiginti, unica superstite minutia. quæ cum sexaginta ualeat secundas minutias, ex his etiam secundis quinq; erunt superaddendæ. Sed ex sexdecim huiuscemodi minutijs, quas diximus in exacto anno contineri, singula singulo mensi data, adhuc quatuor reliquæ erunt: quæ ad tertias redactæ, & summa earum per duodecim diuisa, singulo mensi uiginti tertias minutias superaddent: conflabitúrque præcisa mensis quantitas ex diebus triginta, horis decem, minutijs primis uigintinouem, secũdis sex, tertijs uiginti. Quare uerus hic mensis Galeni mensem longo interuallo superabit, et si integritas à die tollitur, quia nec mensibus, nec anno adest, per auctionem potius quàm per diminutionẽ auferetur, tresq; septimanæ ultra primũ & uigesimũ diem extendentur, nedum quod uigesimo finiantur. Quanquam si astrologis standũ, incertior longe est dierũ mensura, ipsis quidem plus minúsue modo auctis modo minutis, iuxta inæqualitatem tum motus solis in obliquo circulo, tum obliquarũ & rectarum ascensionũ, semper tamen uigintiquatuor horas excedentibus, ut Ptolemæus lib. 2. & 3. magnæ compositionis demonstrauit. Si igitur Hippocratis autoritati, quæ certe nõ maxima apud quemlibet nõ esse debet, dandum est, ut diebus nõ integris & quartanos & septimanos circuitus ita numeremus, ut sex quartani trésue septimani, quod idem est, in uigesimo die finiantur: non hoc ad dies æquales uel inæquales astrologorum acceptum est referendum, sed ad id potius quod Hippocrates expressit, quod scilicet aliqui quartani, sicuti & aliqui septimani circuitus, coniunctim, aliqui disiunctim sunt supputandi. Nec id quod de anno & mense ab eo dicitur, pro efficaci*

Anni circuitus iuxta Alphonsi supputationem.

efficaci argumento, sed pro exemplo est recipiendum, ut quemadmodum nec anni nec menses, ita nec quartani nec septimani circuitus, cõpletis & solidis diebus sunt metiendi: alioqui & sex quartani & tres septimani uigesimam diem transcendent. Nihil igitur ego in doctrina Hippocratis de iudicialibus diebus uideo, quod in astrologorũ dogmata referri uel debeat uel possit: uideo potius per Hippocraticas obseruationes illorum decreta circa morbos funditus tolli. Laudandum igitur in hac parte Galeni ingenium, quod subtili artificio Hippoc. dicta in cœlum redigere conatus sit. Non propterea tamen eius autoritati tantũ est tribuendum, ut ueritas deseratur: quæ sola amica magis esse cuilibet bono uiro debet, quàm myrias Galenorum.

Secundum quod in meis epistolis non probas, est, quod clima nostrum sextum magis temperatum esse dico, quàm quartum, quod Galenus: & quintum, quod Auerrois putauit temperatissimum. Tibi enim uideri, ais, iustitiali temperamento quartum & quintum excellere, quoniam calor amicior est naturæ quàm frigus: qualem temperiem potius debet spectare atq; optare medicus. In quibus uerbis, quinque uideris innuere: primo, temperatissimum hominem non uerè æqualem habere primarum qualitatum mixtionem, sed iustitialem: secundo, iustitialem hanc temperiem ad calidum magis quàm frigidum uergere: tertio, hanc in quarto & quinto magis quàm in sexto climate reperiri: quarto, calorem magis amicum esse naturæ quàm frigus, & in temperata regione calorem potius quàm frigus desiderandum. Ego uero, ut à primo incipiam, dum eam medicinæ partem, quam theoricen uocant, profiterer, quicquid recentiores putènt, tenebam temperatissimum hominem, si modo quis talis inueniatur, temperaturam habere inter utranque primarum qualitatum contrarietatem exacte mediam, humanumq; in uniuersum genus inter reliqua quæ cœli ambitu continentur, huic certe æqualitati esse maxime propinquum: nobilissimæ quippe formæ, qualis procul dubio est anima humana, nobilissimam deberi temperaturam, & quantum fieri in hac fluxa & fragili materia potest, cœlo, quod omni prorsus contrarietate caret, simillimam. Cæteris quidem animalibus eam temperaturam à summo opifice condonatam, quæ ad sua cuique exercenda munia esset idonea: quam iustitiæ Galenus comparauit. Homini uero ceu in interliminio superiorum & inferiorum existenti, ea dari debuit, quæ simpliciter & absolute esset perfectissima, & ab utraq; extremarũ qualitatum cõtrarietate æqualiter & ad amussim remota: quæ propterea exacte & maxime temperata est à Galeno, pondereq; & mensura æqualis uocata, ut primo libro de Temperaturis, & primo ac quinto Salubrium, ita aperte declarauit, ut Auerrois secundo libro sui Colliget, licet in totum non probauerit, esse tamen Galeni opinionem nõ negauerit. Hac autem pro uera sententia recepta, secundum tuum dictum non potest bene consistere: id enim quod ueram habet mediocritatem, non magis ad calidum inclinat, quàm ad frigus, sed quatuor primas qualitates omnino æquales habet. Sicubi uero Galenus uidetur contrarium asserere, hominémque à prædominio calidum dicere, de eo quatenus animal est & uiuit, intellexit: quandoquidem non solum exangues quosque uermiculos, uerum & hyoscyamum atque mandragoram, quatenus uiuentia exuperantem habere dixit qualitatem: quibus tamen iustitiale, ut nunc loquimur, tempe-

ramentū non secus ac homini adscripsit. Quare nec ex iustitiali temperamento, nec ex calore, quem temperatissimus homo præ se fert, quod recentiores nonnulli contendunt, argumentari licet, humanam temperaturā ad calidum potius quàm ad frigidum uergere. Viuit siquidem & actu calet hominis cutis, quam tamen exactissime inter omnia quæ in mundo hoc sunt, mediā statuit Galenus. Cuius cōparatione cum climatis æqualitas maxime sit attendenda, sequens est, id clima magis æquale esse, quod certe cutis æqualitati magis est propinquum: quam propinquitatem non habere quartū clima, ex cutis earum hominū qui in eo degunt colore, crassitie & duritie, liquidò potest agnosci, quæ in Mauritanis, Aegyptijs, Siculis, hominibus sexti comparatis, reperiuntur. Quinto uero, si qua temperies adest, in ea maxime parte adest, quæ ad sextū declinat. Media autem eius pars quæ ad quartū uergit, sicuti & totum ipsum quartū, cum impensius caleant, innatū calorē (cuius bene tēperata est, ut Gal. ait, substantia) reddunt imbecilliorem: quare eorū caliditas inimica magis est naturæ, quàm sexti modicum frigus: quod, Hippocrate teste, hyemis tempore uentres reddit calidiores, & uniuersum corpus magis robustum facit, quàm æstatis caliditas. Si à temperamento igitur recedere debet habitatio, ad modicum frigus potius uergere deberet, quàm ad calorem. Probas præterea ex Lusitanorū nauigatione, clima nostrum non esse mediū, secundum graduum numerationem, quia trans æquinoctialem uersus meridiem latior quàm ego scribo sit habitatio. Sed, mi Nicolaë, cum Hippocrates, Galenus, cæteriq; in climata terram diuidunt, nō de uniuerso orbe, sed de una tantū terræ portione considerant, in eaq; duas partes omnino inhabitabiles statuūt: unam, quæ ad æquinoctialem, ob immensos calores: aliam, quæ ad polum arcticum uerget, ob frigus immodicū: in mediaq; tantum parte septem climata distinguunt: inter quæ quoniam nostrum, utpote cuius medietas quadragintaquinq; gradibus ab utroq; distat extremo, uerè medium existit. Quod si in alijs quoq; tribus quartanis terræ portionibus, uel Lusitani, uel alij quiuis climata distinguere uoluerint, sub quadragintaquinq; pariter eius quartæ partibus, medietatem suæ habitationis cōperient: quæ licet à polo nostro arctico per centū & trigintaquinq; remouebitur, ab æquinoctiali tamen & polo antarctico nō plus quàm per quadragintaquinq;, sicuti nostrum clima, distabit. Quocunq; autem modo suas illi habitationes secernant, nostram climatum diuisionem non perturbabunt. Illud potius Galenum & Auerroen turbare potest, quod priore epistola scripseram, inuenta scilicet esse in nostra hac habitatione noua utrinq; loca, in quibus possint alia climata intelligi: quæ res maxime Aristotelem tangit, dicentem, prius deesse habitationes, quàm umbræ cessent uel flectantur: quum post uersas ad arcticum uerticem umbras, multa nunc inuenta sint loca, in quibus difficilis quidem, sed tamen possibilis sit habitatio: nōnulla etiam in quibus satis cōmodè habitatur. Vnde & illud corruit, quod antiqui de zonis tradiderunt, ex quinq; uidelicet duas tantum habitari. Nam torridam coli iam est omnibus notissimum, sicuti & gelidæ bonam partem: cuius habitationem ita extendit Iacobus Ziglerus noster, ut probabilibus argumentis probet prope polum habitari, & sub ipso polo etiam posse habitari. Corruunt igitur antiquorum dogmata ex nouis hisce nauigationibus: nostra uero firma remanent & inconcussa.

Tertium quod in meis Epistolis non probas, est, quod sacchar apud Galenum puto esse rorem Indum, & mannae uocatae speciem, non cannae succum. Tibi autem non uidetur fieri potuisse, ut Galenus curiosissimus medicus, qui Antonini Caesaris tempore fuit, rem Domitiani, imò Varronis aetate notissimam, ignorauerit. Ego, licet ea quae bis térue in hac re scriptis mandaui, mihi adeò aperte sententiā meam probare uideantur, ut non relinquatur amplius dubitandi locus: ut tamen tibi, qui unus pro populo à me haberis, satisfaciam, breuibus repetam quae de saccharo & scripsi, & adhuc sentiam, addamq; nonnulla quae meam opinionē magis confirment. Dico igitur, uulgare hoc saccharum non modo Galeno, sed & omnibus medicis eo uetustioribus, & nonnullis qui per multos annos eum sequuti sunt, penitus fuisse incognitū, ipsum minime silentio praeterituris dum medicamenta & alimenta pertractant, si in eius notitiā peruenissent. Verū nonnulli nec nominis quidem mentionem habent. Alij nominant quidem, non tamen uulgare hoc intelligunt, quod plantae succus est, sed melleum rorem supra arundinis folia conglobatum, à manna uocata parum differentem: utrunq; enim sub roscido melle uel aëreo (quod & syluestre nōnulli uocant) cōtineri. Nam ut à uetustissimo exordiar, Hippocrates nostrae medicinae parens, mellis saepe, sacchari nunquam meminit. Idem alij minores Hippocrate fecerunt, & Polybus & Archigenes. Arundineum mel etiam nominasse dicitur. Sed cum Indicum salem uocauerit, nihil aliud intellexisse uidetur, quàm id quod Dioscorides mellis genus dixit, in India & Felici Arabia, salis similitudine, in arundinibus concretū. Et Plinius, mel in arundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile. Quibus cum Galenus in capite de » melle, in hunc modum subscribat: Sacchar autem uocatū, quod ex India Feliciq; Ara » bia fertur, περιπήγνυται, id est, addensatur quidem, ut aiunt, calamis. Est autē & » ipsum mellis quaedam species. quis ambigere possit, de eadem re loquutum, de qua & Dioscorides, nec cannae uel plantae alicuius succū, sed melleum rorem putasse in arundinibus concretū? Neq; propterea negligentiae uel inscitiae accusandus, quod rem Varronis tempore, ùt scribis, cognitam, uel nescierit uel neglexerit. Res enim de qua scripsit Varro, nō inter mella, quanquā ei dulcedine similis, sed inter plantas potius reponenda. Quam tamen nec penitus fuisse Galeno incognitam constabit, si ad memoriam reuocauerimus, id quod quarto libro de simplicib. medicamentis, scriptis mandauit, radices scilicet calamorū, praecipue Aegypti, dulces esse. Verum cum succum per earum pressionem elicitum, neq; ipse, neq; Varro, sed neq; Solinus, qui earum quoq; cannarū mentionem facit, sacchar uocari, uel esse scripserint: minime mirandum, si de sacchari scribens, hoc praeterijt, re scilicet nullum cum eo de quo scribebat, praeter dulcedinis consortium habente. Nisi fortè putemus eum de omnibus dulcibus scribere, eodem de melle capite debuisse. Illud potius quispiam haud immeritò admirabitur, quod Serapion Arabs, qui annos supra ferè sexcentos Galenum sequutus, quae ab Arabibus & Graecis de simplicibus medicamentis scripta fuerant, in unum congessit, inter quatuor quinqueúe zucchari (ut ipse uocat) genera, uulgare hoc penitus praeterierit: cuius tamen dicta, quasi de eo scripserit, recentiores accipiunt, à uocis, ut ego puto, similitudine decepti, additis dulcedine ac etiam colore, quae elaborato illi suo & multipliciter

excocto, cum antiquo erant cõmunia. Adiuuit eorum errorem, quod utrunq;, licet diuersa ratione, mel cannæ dicebatur: antiquum quidem, quod supra ueras cannas colligeretur: nouum, quod ex cannis expreßis conficeretur: quæ tamen non ueræ cannæ sunt, sed exteriore tantum facie cannas repræsentant. Græci medici Galeni uestigijs in hac re sicut in alijs inhærentes, nõ aliud sacchar nouisse uidentur, quàm id de quo prisci medici scripserant. Non negauerim tamen recentiores etiam quosdam Græcos, ut qui ex Arabibus quoq; multa accepere, de alio quandoq; meminisse. Quo tempore uero in communem usum uenerit medicorum, haud satis mihi constat. Plinius saccharum de quo ipse loquitur, ad medicinæ tantum usum fuisse scribit: nullas tamen ei peculiares uires adscribit, nec quod medicinæ potionibus, ut nunc fit, misceretur. Primus inter Arabes, apud quem ego hunc sacchari usum legerim, fuit Serapion: quanquam nec sciri certò poßit, de utro duorum generum intellexerit: probabile tamen alicui uideri potest, eum de hoc uulgari loquutum: quoniam, ut superius diximus in libro de simplicibus medicamentis, eius proprio capite nullam mentionem fecerit. Sed quodcunq; intellexerit, nihil ad me pertinet: quoniã, ut diximus, multis seculis eum Galenus præcessit, cuius tempore dicimus uulgare hoc zuccharum non fuisse cognitum. Nec detergendi deobstruendiq; uis, quam (ut ais) in curatiua methodo saccharo adscribit, cogit nos fateri, de uulgari zuccharo ipsum loquutum, nõ de antiquorum saccharo: quod cum sit mannæ species, non uideatur posse uires illas habere. Ego enim non dixi sacchar ũ speciem esse mannæ, sed sub melle ueluti sub genere, utrunq;, mannam uidelicet & saccharum, contineri. Quare si quid à manna remouetur, non necessariò remouetur à saccharo. Ex dialectica enim didicimus, multa uni speciei inesse, quæ alteri nõ insunt, sub eodem genere contentæ. Esto igitur quod manna uires illas non habeat, potest nihilominus eas habere saccharum. Quanquam si Arabibus credendum, nec ipsa manna uocata detergendi ui caret. Hanc enim libro suo secundo ei adscribit Auicenna, sub nomine Tereniabin: & ultimo capite eiusdem sub nomine zucchari: alioqui si uim accipit ab his super quæ cadit, quemadmodum ipsi fatentur, quæ supra herbas eas uires habentes ceciderint, easdem ut acquirant necesse est. Sed & si mellis est species, quod utraq; ui pollet, cur non est & utriusque particeps? Quæcunque enim generi conueniunt, eadem speciebus cõuenire, ijdem probant dialectici. Nihil igitur ego uideo quod nostrã de saccharo sententiam tollat. Et hæc de his dicta sint, quæ circa meas epistolas dubitasti: nunc ad ea ueniendum quæ à me petis.

Primum quæris, an quicquam olfecerim apud Græcos de ligno Indo, quo nunc multi medici utuntur ad morbi Gallici uocati curationem: te enim de eo nescio quid apud Auicennam legisse. Ego hac in re uelim tecum mutua opera uti: ero autem primus, ingenueq; aperiam, quid apud Græcos uel inuenerim, uel inueniße me suspicatus sim.

Primum, illud lignum quod à Lusitanis ad nos allatum est, hebeni Indi genus puto: præter duritiem enim, pondus et spißitudinem, διαφλεβώσειςq; albicantes & subfuluas, gustus quoque consentit, quem acrem ostendit & subadstringentem.

Quæris secundo, quo nomine uocari putem herbam, quam uos glaream, nos gyarchiam, quasi terræ principem: alij galbegam, fortè à gale, id est, mustela, quæ quando

cum

cum uipera pugnat, uisa est ad hanc gustandam crebrò, ueluti ad quoddam alexipharmacum confugere: uoce autem gallica deflexa, quod rutæ gallicæ uocatæ sit non absimilis, & propterea fortè à quibusdam ruta capraria dicatur. Mihi sæpius de ea cogitanti, uisa est ad polemoniam à Diosc. uocatam, referri posse: folia enim habet rutæ maiora atq; longiora. Consentiunt uires, quas habere eam dicit Dioscorides: feras & scorpionũ ictus nõ abhorret: & Cappadocũ nomen, à uirium multitudine chiliodynamin uocantium. Scio tamen non omnia quadrare, sed scio etiam hoc illi esse cõmune cum multis, quas tamen habemus pro cõpertis. Habes quid de duabus his rebus suspicer, potius quàm sciam. Tuum erit mihi quoq; significare quid de eisdem putes.

Demum petis modum diuersum ab eo qui passim in usu est, ad succum aqueum ex herbis eliciendum. Ego cum iandudum considerassem patrum nostrorum hac in re, sicuti & in multis hallucinationem, putantium eandem uim adesse aquis illis sic per ignem ab herbis extractis, quæ toti herbæ: cum tamen neq; idem odor, neque idem sapor, in aqua qui in herba erat, seruaretur, sed plerunq; cõtrarius. Aquam enim ab absinthio dulcem, à mentha & ocimo mali potius quàm boni odoris exire uidebam: quod certam mihi fidem faciebat, quod non eisdem uiribus aqua sola, quibus tota herba polleret: cœpi anxie cogitare, consultis etiam his qui ab huiuscemodi fusionibus chymici uulgò dicuntur, quonã ingenio ualeret idem odor & sapor in aquis hisce custodiri, qui in tota planta reperiretur. Longum autem esset scribere modos omnes, quos ad hæc consequenda attentauerim. Sed unum tantum attingam, qui melior mihi simul uisus est & facilior. Is autẽ est, ut in duplici uase, eo modo quo Galenus iussit omnia unguenta confici, hæc fiat operatio, ita tamen ut eius uasculi fundũ in quo herba continetur, aquã in maiore bullientem non attingat, sed solo uaporifero humore ab ea eleuato incalescat: à calore enim illo miti, ex totius herbæ substantia uapores exhalant, qui in aquam uertuntur, omnium herbæ partium uires adseruantem, quæ ex odore & sapore aperte cognoscuntur. Habes igitur, mi Nicolae, seram quidem, nec qualem tuæ dubitationes exigerent, sed ingenuam responsionem, quam ita accipias uelim, ut ab eo qui te diligit sine aliquo fuco, proficiscentem. Vale. **Succi aquei ex herbis eliciendi modus excellens.**

Ex Ferraria, III. *Calend. Octobres,* M. D. XXXII.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER XVI.

EPIST. I. Io. Manard. Ioanni Iacobo Sauio S. P. D. Declarantur quædam Hippocratis dicta.

VOD *mea qualiscunque est doctrina familiarissime uteris, facis quidem rem mihi admodũ gratam: ex hoc enim facile cognosco quantum me diligas. Quod uero difficillima loca, & tot uerborũ inuolucris adeò impedita, ut Sibyllæ folijs obscuriora meritò dici possint, à me aperiri petis, uideris maius aliquod de me cogitare, quàm quod pusillæ meæ uires possint sustinere. Addit tamen amor audaciam, & quod per meipsum non auderem, facit ut aggredi tentem, boni æquiq; te con*

fulturum confidens, quicquid non mea sponte, sed tibi morem gesturus, in rebus tam arduis scripsero.

Quaeris, quidnam sibi uoluerit Hippocrates in lib. de alimento, in uerbis quorum initiũ est: Quorum omniũ naturae doctrina scientiáue nõ capiũtur. Sanguis proprius & alienus utilis. Sanguis proprius & alienus nõ utilis. & quae sequuntur. Vnũ autem anteq̃ expositionem illorum uerborũ aggrediar, aduertendum est: uerba illa, siue Thessali, siue Herophili fuerint, (nõ esse enim magni Hippocratis multi putant, quum tamen eum libellum quasi Hippocraticũ Galenus in Aphorismo, & in lib. de optima secta citet) nõ recte, atq; ex fide esse à Caluo translata. Ego enim in rebus tam serijs transferendis Horatij praeceptũ minime seruandum puto, admonentis, ne uerbũ uerbo reddatur, fidi interpretis uitio: quum uideam eos qui ab autorũ uerbis recedũt, à sensu quoq; plerunq; recedere, & dum elegantiae student, à ueritate deuiare. Neq;, ut Galenus saepe monet, orationis elegantiam quaerendam in medicina uel alia scientia puto, sed ut ea quae scribimus aperta & clara sint. Quod non aduertentes ferè omnes, quotquot nostra aetate libros in latinam linguam transferunt, ita à sensu autorũ plerunque recedunt, ut omnia potius dicãt, quàm quae ipse autor. Quod prae caeteris Caluus peccauit, alioqui medicinae, ut cum eius honore dixerim, penitus ignarus. Sic igitur legendum erat: Naturae omniũ doceri non possunt. Sanguis alienus utilis, sanguis proprius utilis: sanguis alienus nocuus, sanguis proprius nocuus: humores proprij nocui, humores alieni nocui: humores alieni conferentes, humores proprij conferentes. Consonans dissonans, dissonans consonans. Lac alienũ gratiosum, lac propriũ nocuũ, lac proprium utile. Omnia haec ab autore scripta uidentur, ut id declararet quod ab initio proposuerat, naturas uidelicet hominũ doceri non posse: cuius rei argumentũ efficacissimũ est, quod nõnulli similibus, nonnulli alienis iuuantur. Quibus enim sanguis proprius malus ualde est, his alienus, ille scilicet qui cõtraria qualitate ei qua proprius afficitur, utilis est: ut, cui sanguis supra modum est calidus, illi is qui tantum frigore à mediocritate recessit, quantũ proprius calore, utilis & proficuus erit. Quibus uero sanguis uel nõ magnopere, uel nequaquam à modo recedit, his sanguis proprius utilis. Quare et escae quae talem gignũt, sunt utiles: et hae quae contrariũ aptae sunt gignere, sunt inutiles. Quod ipse per haec uerba insinuauit, Sanguis alienus nocuus. At qui sanguine male affecto sunt, his sanguis proprius, atq; quae eum gignunt escae, sunt nocuae.

Idem de alijs humoribus à sanguine intelligendum. In his quippe corporibus in quibus pituita praeter modum redundat, illae escae nocuae, quae pituitam aptae sunt gignere. Quibus uero modicè habet, cibi congruunt qui eam gignunt. Et ad hunc modum reliqua intelligenda: atq; id etiam quod quasi ex his omnib. cõcludit, cõsonans scilicet tum esse dissonans, cum concinit male: tum uero dissonans consonare, cum contrariam aufert dissonantiam: dissonans quippe malo, concinit bono. Idem demum ostendit in lactentibus infantibus, quibus tum lac alienum proficuum, cum & maternum male affectum, ipsos quoque male afficit. Quod quidem maternum proprium uocat, & esse ait quandoque nocuum. Sicuti dum bene affectum ipsos quoque bene afficit, proficuum est, & è contrario alienum, tunc est nocuum. Tollitur autem quaecunque in his uerbis apparet

repugnan-

repugnantia, ex his quæ ipsemet prope finem addit, quare scilicet omnia & bona & mala ad aliquid dicuntur.

Petis præterea aliorum uerborum, quæ in eodem libello postea in hunc modum leguntur, declarationem: Pueri cibum putrefaciunt: adolescentes nihil mutant: senes penitus mutant. Quibus uerbis licet menda etiam subsit, ea tamen ex græco codice utcunque castigata, remanent adhuc densa obscuritate obducta. Ita enim ego nunc uerterim: » Cibus iuuenibus parum maceratus, senibus ad finem maceratus, his qui in consisten- » di uigore sunt omni maceratione carens. In quibus uerbis, ut Galenus quoque putat in libro de optima secta, uoluit autor cibi qualitatem docere. Ait ergo, pueris cibum deberi bene maceratum, qui facile concoqui & mutari possit, humidum uidelicet: quoniam (ut inferius in eodem commentario scribit) humida esca facilius mutabilis est quàm sicca. Senibus summè maceratum & concoqui aptissimum, quia ob caloris imbecillitatem, impotentes sunt ad difficilem concoctu immutandum. His uero qui in consistendi uigore sunt, eum qui omni prius maceratione careat, solidiorem scilicet: nam humidiora his concoctu facilia cibaria, ob caloris immensitatem & acumen facile corrumpuntur, solidiora uero bene mutantur.

» Rursus ambigis circa alia uerba quæ in hunc modum legis: Alij ad discretionem » quadraginta, ad transmutationes octoginta, ad excisionem quadraginta & ducenti, nō » est & est. Quæ certe uerba non difficile est intelligere, intellectis his quæ paulò ante scripsit, ubi ait, Quinq; & triginta soles, & reliq. Quatuor enim opiniones recitat de tempore, quo fœtus in utero completur: quas ubi recitauit, addit, est & non: uolens uidelicet ostendere, dies formationis, motus & partus, non esse certos & præscriptos, sed uarietatem tantam recipere, ut quæuis opinionum quandoq; uera esse possit: cui sententiæ non solum philosophi & medici, sed iurisconsulti quoque subscribunt.

Habes, mi Sauie, si non qualem optabas, qualem potuit Manardus tuus senex, uerborum senis declarationem: quam ita uelim à te recipi, ut ab homine qui te magnopere diligit, proficiscentem. Vale.

Ex Ferraria, pridie Calend. Iulias, M. D. XXXIII.

EPIST. II. Ioan. Manard. Petro Carnicer S. P. D. Curatio deminutæ & ferè ablatæ uisionis.

NOster utriusq; genius, eodem fermè tempore utrunq; ad scribendum excitauit: eadem enim septimana ego ad te, & tu ad me literas dedimus: atq; utriq; idem scopus, nempe ut sciret uterq; quid alter ageret: pariterq; amici saluti cōsuleremus, ego quidem animi, tu partis corporis, quæ inter reliquas menti magis est similis, hoc est, oculorum imbecillitati. A qua re ut prius ordiar, satis uereor, si (ut ais) penuria & tenuitate spirituū fit, ut amicus tuus male uideat, néue (ut Pauli Aeginetæ uerbo utar) [illegible] sit hæc affectio. Quod enim exigui & tenues spiritus uisuales ad oculos ferantur, uel uitio cerebri fit, multos gignere & sanè crassos nō ualentis, uel uisualium neruorū obstructione aut adstrictione, crassiusculos ferri nō permittente. Vtrum autem horum sit, si non impossibilis, certe difficilis ualde est curatio. Antiqua enim, atque ex ipsa antiquitate ueluti habitualis facta cerebri imbecillitas,

Spiritus uisualis tenuis & imbecillis duæ causæ.

uix amoueri potest. Obstructio uero, & fortè ex ictu facta obstipatio neruorum, atq; eorum præcipue qui in uentribus cerebri latitant, Aesculapium curatorem uidetur desiderare. Debilia nanq; præsidia in penitas adeò partes non adigentur: & fortia, alias oculi partes, alioqui diuturnitate temporis et defectu spirituum ueluti obsoletas, offendent. Relinquendus ergo præclarus hic uir, & summa tibi, ut scribis, necessitudine coniunctus, sine ullo penitus præsidio? non certe. Satius enim est aliquod experiri, quàm nullum: & naufrago amico uel tabellam porrigere, si manum non ualemus. Verum cum duas causas posse hanc spirituum & carentiam & tenuitatem facere dixerimus, cerebri uidelicet imbecillitatem, & neruorum adstrictionem: discutiendum antequam ad auxilia ueniamus, quænam earum in hac noxa præualeat. Mihi autem proculdubio uidetur culpa in secundam potius quàm in primam referenda. Si enim uitio cerebri hoc contingeret, non uideo quo pacto & alij quoque sensus, & ipsa motrix potestas, imò & principes pariter facultates hanc labem effugerent, quum omnes hæ facultates ad sua peragenda munia spirituum copiam requirant. Quare cum de solis oculis, & non de alijs uel sensorijs uel particulis præstans hic uir quæratur, hæc spirituum carentia in neruos potius quàm in cerebrum uidetur referenda. Conandum igitur præcipue, ut uisuales nerui ad portandos spiritus reddantur idonei, ita tamen ut nec cerebrum ipsum, ueluti omnium sensuum principium, penitus deseratur.

Vt igitur uniuersum corpus bene fuerit expurgatum, atq; post hoc cerebrum per nares probè emundatum, factaq; ad ignobiliora loca & reuulsione & deriuatione, quemadmodum aliàs me scripsisse memini: conandum erit, si qua materia neruos obstruit, discutiatur: demumq; & cerebrum & nerui & omnes oculi partes quantum fieri potest, & roborentur, & detergantur, & limpidi reddantur. Quibus uero præsidijs hæc molienda, morosus fuerim, ne dicam temerarius, si uos docere tentem, illudq; in me meritò dicetur, Noctuas Athenas. Tantummodo igitur aliqua signabo, quæ ad id quod præcipue à me petis conducere uidebuntur, hoc est, ad uisuales spiritus in oculis multiplicandos: nam eos reddere crassiores, nec tutum uidetur, nec necessarium: nam uia patente, spiritus (qui ea obstructa transire nequeant) & maiore copia, & crassiores ad oculum peruenient.

Visuales spiritus in oculis multiplicantia.

Præbibat igitur uinum flauum & limpidum, in quo hyssopus & ruta decocta sint, eiusdemq; bullientis fumum apertis oculis ieiunus excipiat.

Oua recentia, superiecto hoc puluere, assidue sorbeat: Nucis myristicæ, quæ & moschata dicitur, partem unã, gariophyllorũ par. semis, satureiæ par. 2. Acetum scilliticũ in ore teneatur. Sanguis palumbi recens, collyrij modo instilletur. Et si aliquo potentiore collyrio utendũ erit, prius oculus aquoso melicrato abluendus. Aquosum dico, in quo tam exigua portio mellis sit, ut exilis & uix perceptibilis gustui sit eius dulcedo. Præstat autẽ ut non per spongiam ablutio fiat, sed per ampullam uitreã, arctissimũ habentem rostri osculum, sensim instilletur. Inter omnia uero collyria hoc in casu nostro magis uidetur eligendũ: Pompholygos partes sex, opobalsami par. unã, mellis partes duas, uini Cretensis uel alterius potentis antiqui et albi quantũ satis sit. Hoc autem pacto cõficito: Pompholygi tenuissime cõtritæ opobalsamũ primo adijce,

Melicratum aquosum.

debinc

dehinc mel, postremo uinũ. Vbi cuncta miscueris, perpetuo triduo hanc miscellam accurate conterito: exacto triduo in uitreum uasculum conijcito: ubi uti uolueris, uasculum exagitando omnia bene confundito, sicq; utitor. At si fortè uerum opobalsamum inuenire nequiueris, eius uice oleum antiquissimum apponito, in quo balsami lignum bene fuerit incoctum. Et hæc quidem sunt quæ mihi sese obtulerunt, pro usu amica tui reparando: quæ ita faxit Deus optimus maximus esse proficua, sicuti summo cum desiderio à me sunt quæsita & scripta.

De me autem sic habeto. Satis belle pro ætate & ualeo, & per totam hyemem ita ualui, ut scholas & adire ualuerim, & Galeni sensa in libro de febrium differentijs, auditoribus aperire: & præterea nonnullas etiam epistolas, duasq; præcipuas, quæ esse usui iuuenibus possint, uel ad excitanda eorum ingenia: quarum una materiam iterum retractat de uenæ sectione in pleuritide: altera, uacuandam per purgatoria medicamenta materiam antequam sit concocta, etiam si non turgeat, ostendit.

Addam & aliud: quoniam de expositione mea in procemium artis medicinalis à me ædita mentionem habes, esse apud me similem expositionem in totũ librum primũ, & partem secundi: quam si librarius quispiam Phaëllo, qui primum meas excudit epistolas, fidelior, uelit formis excudere, ad te propediem mittam. Gratum mihi erit intelligere, quod & alia scripsi epistola, an Bononiæ mansurus sis: fortè enim de ueniendo istuc, cogitarem. De Melguizo quod scribis, antea mihi ab eo fuerat significatum. Vale, &, quod facis, me ama.

Ex Ferraria, VIII. *Calend Febr.* M. D. XXXII.

EPIST. III. pro Reuerendissimo & summo honore dignissimo Cardinale Campegio, ex articularibus doloribus uix ambulare potente.

Reuerendissimus hic dominus ob diuturnos mentis & corporis labores, longaq; & incõmoda itinera, quæ pro pace Christianæ religioni restituenda multos annos pertulit, podagra primũ, dehinc nephritide uexatus, nec propter hosce morbos ingrauescentémue ætatem, eosdem & maiores etiam labores detrectans, crurum tandem & pedum usum ita perdidit, ut nõ ambulare modo, sed nec stare ualeat, œdematode quodam tumore crus utrunq;, sed potissime dextrũ aggrauante, articulisq; ipsis ueluti relaxatis. Cuius noxæ nec manus ipsæ sunt penitus immunes: altera enim non bene flecti potest, nullo tamẽ in ea apparente tumore. Et hæc quidem assidue. Per interualla uero quædam, materiã sentit à capite per spinalem præcipue medullam ad inferiora membra descendentem, & in omnibus ferè articulis dolorem excitantem. Quandoq; præterea calculo affligitur. Huic, Deo opt. max. fauente, opem laturi, primo affectus & causas eorum indagabimus: secundo intentiones curatiuas ex his eliciemus: tertio, quibus instrumentis explendæ hæ sint, docere pro uiribus nostris conabimur. Primã rem aggredientes, tribus ad præsens D. eius R. affligi affectibus intelligimus, crurum uidelicet tumore, uetita ambulatione, & alterius manus imbecilli motione. Totidemq; uereri à capite: in subiectas scilicet partes destillationem, articulorũ dolorem, & calculi in renibus generationem. Primus, id est, crurum

tumor, morbus est iam factus, aucta uidelicet magnitudo, sub genere morbi malæ cōpositionis comprehensus. Hunc facit cruda pituita, ob iecoris imbecillitatē supra modum auctā, & ad crura ceu ignobiliora membra transmissa, concurrente ipsorum crurum etiam imbecillitate, ob quam proprium alimentum in sui substantiā non ualent conuertere, & sibi unire. Ex his fit, ut pituitosa crassiorq; caro gignatur, & præter modum crura intumescant. Morbus ergo hic auctæ quantitatis à duobus malæ temperaturæ morbis fit, crurum uidelicet & iecoris, quæ proculdubio frigida & humida in utroq; est. Augent autem sese & mutuò adiuuant hi crurum affectus: magnitudo siquidem à pituita facta malam temperaturam in crure facit: quæ è contrario causa est, ut nutrimentū crudum permanens, tumorem & molem cruris adaugeat.

Ex eiusdem quoq; pituitæ tenuiore parte, neruos, coniunctiones & tendones madefaciente, secundus affectus, id est, imbecillitas pedum, nascitur, musculis oblæsis, quibus ad standum & ambulandum uis utitur animalis.

Ad eandem etiam tenuiorem pituitam tertius affectus, manus scilicet oblæsio, referendus est, qua coniunctiones madidæ, non satis suo munere funguntur. Et hæc quidem de his affectibus dicta sunt qui ad præsens molestia afficiunt.

Inter eos uerò qui nunc non adsunt, sed timor est ne superueniant, fluctio quidem ad id symptoma referenda est, quod excrementorū mutatio dicitur. Exit enim à cerebro, & in inferiora prorūpit res quæ exire non deberet, pituitosa uidelicet humiditas, quæ in uaria repentè loca destillans, dolores, & in quibusdam etiam tumores facit: qui admixta quandoq; bile, ex usu rerum calidarum uiniq; generosi potu genita, tandiu sunt acriores, donec bile discussa sola remaneat circa articulos pituita. Ex uno ergo symptomate, hoc est, destillatione, & aliud symptoma, dolor scilicet sequitur & tumor, qui morbus compositus est, & quandoq; continuitatis solutio. Ipsum uero primum symptoma, hoc est, destillatio, morbum malæ temperaturæ frigidæ & humidæ cerebri sequitur: Sed & morbum instrumentalem, ex copia pituitæ uentres cerebri opplente, & cerebrum ipsum madefaciente, quæ, accedente potissimū extranea aliqua causa, ceu res grauis deorsum ruit. Ad tertium uero affectum formidatum, hoc est, calculum generandum, ultra eandem materiam, hoc est, pituitam, concurrit calor renum, cum eorum imbecillitate. Est autē calculus ipse morbus in numero, & ut sequens est, ad instrumentales pertinet. Hi igitur sunt affectus præter naturam, quibus uel affligitur uel affligi solet hic Reuerendissimus Dominus: quorum curatiuæ præseruatiuæq; intentiones ex ordine inuestigandæ sunt.

A primo ergo & ordine & dignitate inchoantes, hoc est, crurū tumore, dicimus, primā intentionem esse, magnitudinis præternaturalis amotionem: quæ cum tolli non possit, pituitosa materia in ea remanente, hanc euacuare opus est. Euacuabitur per discutientia: tanta enim & tam crassa pituita, repelli nec debet nec potest.

At si eam discutere uoluerimus, uehementer calidis & siccis egebimus: quibus si corpore toto repleto utamur, plus certe attrahemus, quàm erit id quod uacuabitur.

Demenda igitur in primis totius corporis, deinde crurum ipsorū plenitudo: atque his duobus curatio complebitur. Verum quia hic morbus, ut diximus, non in totum

factus

factus est, sed quotidie ob imbecillitatem tum iecoris tum crurum fit, propterea duæ aliæ insurgunt intentiones, iocinoris uidelicet & crurum roboratio: quæ fieri nō potest, nisi prius frigida & humida temperatura ab utrisq; remoueatur. Curandæ ergo hæ per contraria, calida uidelicet & sicca, & demū robur utrisq; est addendum. Duæ igitur & ad præcauendum intentiones occurrent, alteratio uidelicet & roboratio: eruntq; in totum quatuor intentiones, hoc ordine exequendæ, ut primo totum corpus purgemus, secundo pituitam in cruribus contentam discutiamus, tertio malam temperaturam iecoris & crurum remoueamus, quarto ipsis robur addamus: quibus peractis, sperandum secundum ac tertium affectum uel in totum desituros, uel magna ex parte minuendos. Si qua tamen in articulis supererit mala temperies, quæ fungi eos proprio officio non permittat, ea per contraria tollenda, medicaminibusq; quibusdam peculiaribus neruosa membra, quæ uoluntarij motus sunt instrumenta, erunt roboranda. Et hæc quidem sunt præsentium affectuum curatiuæ intentiones.

Eorum uero quorum formidamus aduentū, præcipuum, ut diximus, destillatio, tolli non potest, nisi morbi à quibus fit, amoueantur. Mala igitur temperies cerebri frigida & humida per sua contraria est auferenda: quæ cum auferri non possit causa permanente, materia uidelicet pituitosa, quæ non solum sua qualitate cerebrū ut simila re membrū est, lædit, sed & sua substantia quatenus instrumentale, primū igitur erit pituita à capite euacuanda, ubi tamen antea fuerit à toto corpore educta. Euacuabitur à cerebro, tum per meatus à natura expurgationi excremētorū eius ordinatos, tum per ea quæ illam alió uel retrahunt uel deriuant. Erunt ergo hi in curatione destillationis scopi, euacuatio primo totius corporis, secundo cerebri: & hæc quidem duplex, per propria uidelicet expurgatoria, & per retractionem & deriuationem. Vniuersa uero hæc ad proprie dictam spectant curationem. Sed prouidendum præterea erit, ne denuò similis pituita in cerebro coaceruetur: quare & bonæ concoctioni prouidendum, & cerebrū roborandum, ut & probè alimentū propriū in sui substantiam conuertat, & ascendentem ad eam materiam uel non recipiat, uel citò consumat. Quæ ubi bene cauerimus, simul etiam articulorum dolores uel sustollemus, uel ut leniores cōtingant, efficiemus. Fieri enim uel nequaquam, uel difficillime potest, ut assueti articulorum affectibus eos penitus effugiant: cum æque fieri non possit ut corpus, præcipue senile, absq; redundantia humorū diutius adseruetur. Erunt igitur hi ubi acciderint, primo mitigandi, deinde curatione aliorum tumorum amouendi.

Superest calculus: qui quum ægritudo sit in numero, facilem quidem dictu curationem habet, eius uidelicet amotionem: factu uero non adeò facilem. Quare cauendum potius ne gignatur, quàm sinendum ut iam genitus expellatur. Cauetur eius generatio si operam dederimus primo, ne eius gignatur materia: secūdo, ut si qua genita fuerit, antè excernatur, quàm in calculum sit cōuersa: in quem uerti nō potest, nisi calor ipsam ueluti exassans renibus præstò sit. Cauenda igitur quæcunque calorem ipsum possunt augere: & si quis adest calor, per frigefacientia remouendus est. Et hæc de scopis intentionibúsue dicta sint.

Superest demum ut tertium quod spopondimus exequamur, quibus uidelicet

auxilijs ſcopi à nobis inuenti explendi ſint, edocentes.

A primo igitur affectu inſtante orſi, hunc primum exequutioni mandandum ſcopum diximus eſſe, totius corporis euacuationem: hanc tali moderatione exequemur, ut uentriculo & iecori nullam noxam inferamus, ſed quantum fieri poteſt eorum potius uim augeamus: quod ſubſcripta facient catapotia.

Pulueris hieræ Galeni modo parati, rhei barbarici, agarici, ana partem unã, myrobalani chebulæ partem ſemis. Terantur, & in eupatorij (quam agrimoniũ uulgò uocant) ſucco, diem integram madeant, atq; ubi exiccata modicè fuerint, cum uino Cretico componantur, & ex una quum opus fuerit huius commixtionis drachma, uel ſcrupulis quinq;, catapotia formentur, quæ ieiuno una ante cœnam uel prandium hora, tertio uel quarto quoq; die deglutiantur. Quibus uero diebus catapotijs non utetur, potum ieiunus bibat, qui recipit: Eupatorij, quod agrimoniũ dicitur, & aiugæ (quam chamæpityn & iuam) decoctam cum oxymelite. Sint autem decocti quatuor, oxymelitis unica uncia.

Catapotijs per interualla, ut dictum eſt, toties acceptis, ut congrua per ea uideatur facta totius corporis expurgatio, ſecunda iam intentio proſequenda, quã eſſe diximus materiæ pituitoſæ in cruribus cõtentæ diſcuſſionẽ. Hanc per gradus quoſdam moliemur, ut ſcilicet à faciliorib. inchoantes, ad potentiora ſenſim progrediamur. Primo itaq; à poſca ex multa aqua & pauco aceto compoſita incipiemus, nouas ſpongias ea madentes cruribus arctè colligantes, initio ab imis partibus facto. Paulatim uero aceti & portionem & uim augebimus, non maiore tamen copia, quàm ut ipſam poſcam poſsit quiſpiam citra offenſam bibere. Decoques deinde in eadem poſca anethum, primo quidem uiride, deinde ſiccum: & poſt hoc rutam, primo quoque & ipſam uiridem, pòſt ſiccam: atq; demum alumen. Quod ſi cum his non penitus profecerimus, ad lixiuiã quoq; ueniendum, à leuioribus & hic initium capientes: uaria enim eius uis, pro cinerum & modo & uiribus. Ex pluribus quippe cineribus potentioribusq́;, quales ficulnei, & pluribus etiam iteratis excolationibus, potentius, ex contrarijs debilius redditur. Quod ſi fortiſsimum deſiderauerimus, calcis quoq; portiuncula addi poterit. Portiuncula dico, quoniam ſi nota digna calx adderetur, urendi uim nãciſceretur. Quibus auxilijs niſi malum ceſſerit, ad lutum ueniendum, cui uel natura uel arte alumen, ſulphur & nitrum admixta ſint. Poſt cuius adhæſum crura aqua uel naturaliter uel per artem ſalſa abluantur.

Pituitoſam materiam in cruribus diſcutientia.

Iecur roborantia.

Dum uero hæc explebitur intentio, non obfuerit tertiam aggredi, iecur uidelicet et per epota & per extrorſum admota roborantes. Inter ea quæ bibuntur excellit eupatorium, de quo ſuperius quoq; mentio habita: aſarum, agallochon (quod xyloaloën, ſeu, quod idem eſt, lignum aloë uocant) amygdala amara, cinnamomum, piſtacia, zingiber, & citri cortices conditi, iecur lupi ſiccum & in tenuiſsimum puluerem redactum, cum uino dulci propinatum. Inter ea quæ extrorſum ſunt admouenda, laudo ut præcordia foueantur uino nobili, in quo abſinthium, mentha, ſchœnianthos, pari menſura bullierint, adiectis roſis ad reliquorum omnium pondus. Sequatur autem trium quinúmue fotum, ſequens inunctio; Ceræ, ammoniaci thymiamatos, hoc eſt, ammo-

ammoniaci opi, nō eius fumi, ut quidam alioqui magni nominis medicus putat, ana partes 4. mannæ thuris, id est, tenuioris eius puluisculi, resinæ terminthinæ, ex terebintho uidelicet, nō ex larice (ut hactenus putatū est) collectæ, ana partes 3. Misce cum irino, atq; ubi super linteolum extenderis, agallocho suffumigatū hypochondrijs admoueto.

Roborato iecore, crura quoq; ipsa erunt roboranda, atq; cum his etiam articuli, ut simul etiam aliud symptoma, standi uidelicet et ambulandi impotentia, qui est inter præsentes tertius, tollatur: nam his quæ superius scripsimus peractis, acta ferè erūt quæcunq; hanc roborationem debent anteire. Incipiemus autem hic pariter à leuioribus, ut sic per quosdam gradus ad fortiora conscendamus. Ex leuioribus ad hanc rem conducentibus præcipua sunt, quæcunq; cum modico calore & siccitate, modicam etiam uim habent adstringendi: potentiora, quæ in his magis excellunt. Leuiora: Stœchas, absinthium, althæa, saluia, lens, melilotū uerum in Campania inuentum, non uulgare hoc. Mediocria: Anethum uiride, fœnogræcum, artemisia, nux cypressi, helenium, melissophyllon, id est, melissa, uel apiaria, chamæpitys, arction, id est, personatia, uulgò sparpanatiū. Fortiora: Origanū, calamintha, amaracus, sabina, urtica, laurus, ruta, & præcipue syluestris. Ex his fient balnea, fomenta, cataplasmata, & oleo coctis, addita resina, acopa. Inter quæ summè mihi placet id quod ex semine abietis in hūc modum conficitur: Olei antiqui ℔.1. uini Cretensis ℥.3. fructuum abietis ℥.2. resinæ abiegnæ, quæ oleum uulgò dicitur, terebinthinæ ana ℥.5. ceræ ℥.1. ammoniaci ʒ.3. piperis albi ʒ.2. euphorbij ʒ.1. Bulliant fructus cum uino et oleo in duplici uase donec uinum consumptum sit: expressisq; & abiectis fructibus, quæ liquari possunt, liquata oleo addantur, & quæ conteri, contrita. At si per hæc ambulatio redintegrata non fuerit, erit & aliud certe efficacissimū experiendum, quod recipit: Nucis myristicæ, quam moschatam uocant, ℥.2. thuris, terminthinæ ana ℥.3. chamæpityos, centaurij, florum hyperici, ana manip. 1. Madefiant omnia horas uigintiquatuor in tanto uino Cretensi uel alio generosiore, quanto bene tegantur, assidueq; misceantur: deinde in uase uitreo, igni primo leniori, dehinc fortiori, consueto chymicis more admoueantur. Tres enim diuersi liquores manabunt, sicut colore, ita & uiribus differentes: ex quibus seorsum collectis artus illinentur, inchoando & hic ab eo qui primus exierit, ceu minus potente. Tertius quippe qui olei substantiam habebit, preciosissimus & ualentissimus adeò erit, ut uel exigua eius gutta primo admixta, eum longe præstantiorem reddat. Medius, medijs pariter uiribus constabit. Hos ego liquores in discutiendis pituitosæ materiæ reliquijs, artubusq; roborandis, supra omnem medicatā aquā, & lutū ex earū fontibus acceptū, efficaciores iudico. Verū quia difficile est inueteratas opiniones & ab omnib. receptas è mentibus hominū extrudere, si luto uel balneo naturalibus utendum est, inter luta Aquense, inter balnea Porretanū prælegerim. Conducibilius tamen putauerim, si sulphur, alumen, sal, nitrū, ferrum, & id genus alia, uaria proportione, pro medici cōiectura, quæ experimento quotidiano probaretur, cōmuni aquæ uel pinguis terræ luto misceantur. Vsum tamen luti quodcunq; sit, optarem altum ab eo qui consuetus est: uellem enim ut sex minimum horas particulis hæreret, ita ad solem porrectis, ut reliquum corpus in umbra esset, tandiu uidelicet donec planè aresceret,

& tum demum aqua uel modo quo diximus parata, uel naturali ablueretur.

Et hactenus de his affectibus dictum sit, qui ad præsens affligunt. Inter eos uero quos formidamus, destillationi quidem obuiandum primo diximus per totius corporis euacuationē. Hanc igitur procurandam putamus per medicamenta quæ nō uehementer corpus exagitent, & præterea uim aliquam habeant roborandi, & ante id tempus (si statum & determinatū est) quo solet aduentare: sin incertū, quoties per aliqua indicia eum de proximo futurum timemus. Inter omnia autem purgatoria id maxime mihi uidetur idoneum, quod ex manna, rheo, & rosaceo syrupo constat, ut sint mannæ & rosacei syrupi unciæ singulæ, rhei drachma. Eum autem syrup. accipi uelim, in quo cōficiendo quinquies rosæ recentes fuerint permutatæ.

Toto corpore euacuato, secundum scopum, hoc est, capitis particularem euacuationem, ieiuno per nares commode faciemus, inspirata per cannulam utrinque patentem, uel per scriptorium calamum pennámue, huius pulueris exigua portione: Nucis moschatæ ʒ.1. piperis albi ʒ.2. ellebori albi ʒ.1. ambræ grana 4. moschi grana 2. Quæ insufflatio si fortè molesta fuerit, poterit idem puluis cum succo sampsuchi misceri, & per pennam succo madidam intrò adigi.

Retractio uero, quam etiam ad hunc scopum diximus pertinere, per cucurbitulas non incōmode fiet, inter scapulas admotas, præcisa uel nō præcisa cute, iuxta sanguinis maiorem minorémue abundantiam: quæ tanta esse posset, ut etiam per hirudines uenis ani applicitas, euacuationem simul & retractionem congrue posse fieri demonstraret: quæ certe euacuatio, & calculo & podagræ cauendæ esset ualde accōmoda. Retrahunt quidem hæc, sed nō assidua est eorū operatio: quare aliquo ingenio ut perpetua sit hæc procurandum, sicuti cōtinua & perseuerans est destillationis suspicio. Id fiet si aliquo loco ulcus excitetur, per quod sanies manans materiam à capite continuò detrahat. Locus idoneus esset inter cubitū & humeros, nisi chiragræ adesset suspicio: quare eligendus uidetur locus qui spinam humerosq; interiacet. Nec ab re fuerit, singulum ex utraq; parte, dextra uidelicet & sinistra, ulcus excitare. Et his quidem materia quæ destillare poterat, à capite aliquo pacto auferetur. Sed præter hæc (ut diximus) danda etiā opera erit ne noua iterū aggregetur: quod præter congruā uictus rationē (quæ ut cuiuis facile innotescit, ita difficillime seruatur) fiet capitis corroboratione: ad quam summè faciet si caput abrasum, lixiuio ex alto supra suturæ præsertim loca cadente, crebrò perfundatur. Sit autem lixiuiū ex pluuiali aqua, in qua multoties candens ferrū extinctum sit, præparatū: quæ aqua per sacculum excoletur pyramidali forma consutum, præter modicos uitium cineres, asaro, saluia, chamæmelo & ladano semiplenū. Post quam perfusionem uertex ex oleo inungatur, ex nuce moschata, macere, et lauri baccis confecto, omnibus prius in aqua rosacea moschata bene maceratis. Demūq; tegatur panno serico, grano tinctorio bis tincto, & galla bene moschata suffumigato. Et his quidem, accedente (ut dixi) congruo uictu, cauebitur destillatio, atq;, ut sequens est, articulares dolores, qui magna ex parte ex ea contingunt, non adeò affligent: non usquequaque tamen prohibebuntur, siquidem non tantum ex destillatione à capite contingunt, sed & ab humorum superfluitatibus in toto corpore redundantibus.

Quæren-

Quærendum ergo & aliud præsidium, per quod & reliquiæ, si quæ supererunt, penitus absumantur, & de reliquo affectus & præsentes & formidati extrudantur.

Inter præcipua uero auxilia lignum quod non multos ante annos Hispani ex India (ut aiunt) apportarunt, plurimorum iudicio excellentissimum reputatur. Et propterea quæsitum à nobis est, an eius decocti potum putemus huic Reuerendiss. domino conuenire. Cui quæsito ingenue respondentes, dicimus, nos in nullo, qui morbo uerè articulari laboraret, eo unquam usos: sed in doloribus tantum qui membranam potius eam tegentes, quæ ossa complectitur aut musculos, quàm articulos ipsos affligunt: necnon in ulceribus quæ quandoque hosce dolores comitantur: eiusq; usum inuenisse præcipuum. Scio tamen aliquos eo in ueris podagricis chiragricisq; doloribus usos, qui uel peius posthac, uel non melius se habuerunt. Quare si sua Celsitudo mihi crediderit, tantam tamq; diuturnam inediam (ut alia mittam tædia) quantam hi sustinere coguntur, qui leges hac in re Ibericas sequuntur, effugiet. Sed si hoc auxilium omnino uoluerit experiri, erit contenta quotidie mane bibere uncias octo aquæ, in qua binæ unciæ ramentorum ultimi ligni tandiu bullierint, donec tantundem aquæ consumptum sit: ut scilicet fuerint ab initio ℥.16. quibus etiam ℥. una mellis rosacei, quo potus ipse & minus abominabilis sit, & nec minus utilis, addi potest. Ego tamen huic ligno in his casibus ea medicamenta prætulerim, quæ ab hac ipsa ui podagrica ab antiquis sunt dicta: inter quæ D. S. Reuerendissimæ maxime accommodatum putauerim ad Proclum relatum, quod Phu unam, agarici duas, meu tres, seminis petroselini Macedonici, quod Alexandrinũ corrupte, ni fallor, ab olusatro uocant, quatuor, hyperici quinq;, gentianæ sex, aristolochiæ septem, centaurij octo, chamædryos nouem partes recipit, & mellis quantum sat sit ad eclegma concinnandum. Huius quoq; die ieiunus accipiet drachmam, initio ab autumnali æquinoctio facto: nec desistendum, donec quinquagesies acceptum sit. Victus autem ratio non adeò tenuis erit necessaria, sicuti his qui ligno Indico utuntur: nec plena tamen, ut sanorum, sed media quodammodo inter utranque. Vesci enim parcè poterit carnibus bonarum auium, ouis sorbilibus, petrinis piscibus, lactucis elixis: atque in secunda mensa pistacijs & auellanis, uel ut sunt, uel saccharo opertis. Vinumq; bibere tenue, limpidum, modicè dilutũ: exercitijq; gratia quotidie ambulare, uel uehi, non in cubili marcescere. His diligenter custoditis, cauebitur etiam calculus. Ad cuius tamen ampliorem cautelam nõ ab re fuerit, renes per cerotũ rosaceum, adiecto etiam si opus uidebitur, solani succo, refrigerare.

Hæc sunt quæ pro salute Reuerendiss. huius Domini, nostri huius infelicis seculi splendore & gloria, mihi enixissime laboranti occurrerũt: quibus Deum opt. max. ita uelim aspirare, ut perpetuam inde consequatur sanitatem, labantemq; iamiam CHRISTI ecclesiam ualeat sustinere.

Ex Ferraria, IIII. Calend. Iulias, M. D. XXXIII.

EPIST. IIII. de ligni Indici decocto, pro Reuerendiss. Cardinale Campegio.

Ignum Indicum sicco pede transiueram, quod putabam eius potũ Reuerendiss. D. iam seni, & uarijs magnisq; negocijs impedito, non multo usui futurum, præcipue quia tenuiorem uictum exposcere uidebatur, quàm sua Reuerendiss. D. uel ferre posset, uel uellet. Verum quum intelligam & uires ei maiores quàm putabam adesse, et maximam in eo fiduciam, dicam breuiter quid de his sentiam, quæ per excellentissimũ quendam medicum scripta de eo ligno sunt.

In primis, ego quoq; Sanctum illud uocatum magis quàm primum efficax esse puto, & propterea consueui prius per dies circiter decem, primo illo ceu faciliore uti, ut natura assuefacta, secundum, quod potentius est, melius ferat. Soleo autem octo aquæ partibus unam ligni addere, cõtentus quod tantum bulliat, ut media pars aquæ sit consumpta.

In secunda quoq; illa aqua, quæ potus loco in prandio & cœna bibitur, non omnino cum eo sentio. Magis enim mihi placet ut ex nouo & crudo ligno conficiatur, quàm ex eo qui primæ decoctioni seruiuit: ita tamen ut quarta solum pars in coctione decrescat, tres supersint. Nec mihi displicet, si ad reddendum potum magis placidum, portio aliqua mellis rosacei ad gustum domini adijciatur.

Vellem etiam ut decocti quod mane syrupi loco bibitur, maior esset modus, hoc est, sex minimum unciarum.

Laudo præterea & modum & usum spumæ supra dolentia loca. Efficacius tamen esse puto oleum ex eodem ligno (modo quem chymistæ per descensorium uocant) destillatum, inunctis uidelicet ex eo locis dolentibus & tumidis.

Soleo etiam ex ramentis ligni crudi, in nobiliq; aliquo uino decoctis, addito antiquo oleo, linimentũ parare, quod dolentibus locis utiliter illinitur. Ante uero quàm tempus commodum usui ligni ueniat, quod ego post æquinoctium nouiluniumq; proximũ, maxime congruum puto, purgatio totius corporis facienda. Quibus uero medicamentis, arbitrio præsentium medicorum permitto, qui usis his quæ ab alijs excellentiorib. medicis, & à me scripta sunt, ea eligent quæ magis iudicauerint idonea. Nam ut uerũ ingenue fatear, multiplices illæ siue syruporum siue pilularum commixtiones à me non probantur.

Rationem uictus pariter arbitrio eorũdem præsentium medicorum permittendum puto, ita tamen ut eorum sententiam probem, qui tenuius primo reficiunt, dehinc paulatim augent, donec ad uictum sanorum uentum sit. Vnum tamen addiderim, quod quo parcior erit uictus, modo eum uires ferant, erit utilior. Quare laudarem ut prima saltem septimana solo pane, & uel amygdalis, (neq; enim has renuo) uel pistacijs, uel pini nucleis etiam sacchbaro opertis, uel passulis esset contentus. Quem uictum si bene & suo & medicorum iudicio toleraret, laudarem ut ad tertiam usq; septimanam seruaret: qua completa, iam auiculas gustare posset: quem lautiorem uictum citius inchoabit, si uires tenuem illum non posse cõmode ferre uideantur. Quam tamen uictus permutationem uelim non repentè fieri, sed per gradus quosdam, ita ut primo uel parui ualde

pulli, uel auiculæ, & exigua quantitate exhiberentur, sicq; fieret ad phasianos usque paulatim accessus.

An uero durante hoc potu, uenter, si sponte non ierit, sit aliquo medicamento iuuandus, dicam quid consueuerim, & quid agendum putem. Si penitus uenter retinetur, uel singulo uel tertio quoq; die decoctum eiusdem ligni per clysterem infundo, adiecto melle rosaceo, & aliquo oleo quod uideatur congruere. Sed & præterea singula quoque septimana semel potioni quam in aurora bibunt, uel mannam uel syrupum rosaceũ solutiuũ, uel cassiam adijcio, uel polypodium, uel senam, quibus fiat qualiscunq; euacuatio humorum: non tanta tamen ut sudorem possit auferre, sed potius euacuatis crassioribus quibusdam humoribus, tenuiores partes melius per sudorem, urinam, ac sensu non perceptam difflationem, ualeant euacuari.

In potu quoq; uesperi sumendo (quem minorem esse uolo quàm matutinũ) non tantũ ad sequuturã cœnam respiciendum puto, quantũ ad prandium quod præcessit. Sed hoc potissimum in utroq; considerandum, ut bona cibi concoctio facta iam sit, & ut quantũ fieri potest uacuo uentriculo potio accipiatur. Quare si in aurora nõ uideatur completa cœnæ cõcoctio, tandiu differatur potus, quandiu perfecta cõcoctio uideatur. Quod & in uespertino potu seruandum duco, ut scilicet non antea sumatur quàm prandium sit plenè concoctum. Mora uero inter potum & cibum tanta mihi sufficere uidetur, ut fastidium desierit, quod ex potu fortè fuerit excitatũ. Satis autem mihi uidebitur, si dimidia pars uesperi detur eius quod mane bibitum est, quatuor uidelicet unciarum.

Quo uero tempore tenuiore illo uictu utetur, rarò ex lecto, nunquam è cubiculo exeat. Sitq; cubiculum lucidum, bene à uento tutum. Ast ubi cœperit locupletius refici, completo & absterso sudore, è thalamo sereno aëre & tranquillo exire poterit, & per domum uehi: & post quartam septimanam ad amœna loca, solatij gratia, extra domũ uel lectica uel curru deferri.

Hæc circa ligni usum mihi notatu digna uisa sunt: quæ tamen non ideo scripsi, quod sententiam priorem mutauerim, sed ut morem gererẽ Domino Reuerendissimo, quem intelligo magnam incolumitatis suæ spem in hoc ligno collocasse: quæ species nõ parum uidetur ad salutem conferre. Deus autem opt. max. tantum huic præsidio & reliquis aspiret, ut optata inde sequatur sanitas, uniuersæ Christianæ Reipub. profutura.

Ex Ferraria, IIII. *Nonas Augusti,* M. D. XXXIII.

EPIST. V. Ioannes Manardus Iacobo Pharusio medico insigni, de Melancholia phlegmatica, sero, & aquis medicatis: demum de curatione hemicraneæ antiquæ.

Mibi ex tuis humanissimis literis illud Poëtæ contigit, ut dum cupio sedare sitim, sitis altera creuerit. Tenebar quidem maximo tuarum literarum desiderio: uerum dum eas lego, maius mihi desiderium excitarunt, cognoscendi scilicet quænam illa sint, in quibus adhuc dubitas, circa à tot ingenijs agitatam de sectione uenæ in pleuritide quæstionem: tam impatiensq; moræ sum, ut aduentũ ad nos tuum ut maxime desideratum, ita maxime suspectum non possim expectare. Quare si me amas, & si te à me amari putas, uel moras rumpe, uel desiderium hoc meum per literas

exple. Non enim est ut apologiam Turini expectes, quam iam triennium parturiens nunquam peperit. Quare uerendum ne mola sit, non uerus foetus, quod tandiu utero clausum tulit, cum nec desint qui obstetricentur, & qui ad pariendum irritent. Quicquid tamen tandem in lucem ædiderit, boni æquique consulam, & Curtio alijsúe uel lactandum uel exponendum permittam. Quanquam nisi melius hac in re suas partes tutatus fuerit, quàm in prandio & cœna fecerit, non erit ut uel Curtius uel alius quicunque in confutando uel reluendo multum laboret. Sed quicquid in hac scena egerint, ego spectator esse uolo, non poëta uel actor. Si quid uero mihi deinceps scribendum erit, amicè & cum amicis fiet: inter quos cum nõ postremus sis, imò (si uera dicenda sunt) inter primos à me te haberi cogunt & eruditio nõ uulgaris, & munificentia qua singulo quoque anno in me uteris, hominem minime officiosum, & qui gratias nedum referam, sed nec agam, iamiam tuis literis respondebo, ab antiquioribus initium faciens. In his aduersus meam de atra bile sententiã multa affers & subtilia quidem argumenta, fieri eam ex pituita sicuti & ex bile & sanguine superassata contendens. Primo quidem ex mutatione crassæ pituitæ ad nigri sabuli ariditatem, priusquã in renibus uel uesica calculus generetur: quæ fieri nõ præuijs alijs minoribus mutationib. quum non possit, necessarium tibi uideri, ut prius in atram bilem quàm in sabulosum illum & nigerrimum cinerem crassa & pituitosa materia conuertatur. Quod argumentum haud difficulter dilui posse uidetur, si aduerterimus nigra illa admodum sedimenta rarò in urinis eorum subsidere, qui calculo sunt obnoxij. Maiori enim ex parte album esse id quod subsidet: quandoque uero plus minúsue ab albedine recedere, iuxta sanguinis admixti maiorem minorémue portionẽ: eiusdémque colorẽ modo ad flauum, modo ad rufum, modo ad nigrum tendentẽ, accedente etiam renum & colore & calore excoquente & ad fuscum conuertente. Non esse enim eundem cuilibet sanguini colorem, & ratio dictat, & experientia in sanguine ex uenæ sectione collecto manifestat. Nec minus etiam notum est quidpiam sanguinis à renibus unà cum serosa substantia trahi. Nigrũ ergo illud quod urinæ quãdoque subsidet, nõ ab alterata pituita deciditur, sed ab alia re urinæ cõmixta.

Ex dominatu præterea atræ bilis in senili ætate, idem conaris ostendere, quem tantum esse dicis, ut attonitus morbus qui alioqui à pituita magis fieri consueuit, ab atra solum bile in senibus fiat. Quod contingere non alia ex causa uidetur, quàm ex ipsa pituita in atram bilem conuersa. Attonitum uero morbum in senibus à sola atra bile fieri, ex aphorismo sexti libri 57. probas: in quo dicente Hippocrate, apoplexias maxime fieri à quadragesimo anno ad sexagesimum, Galenus aphor. enarrans, apoplexiam ex atra bile factam intellexit. Aphorismi tamen literam esse corruptã suspicaris, & pro aduerbio maxime, legendum, maximæ: ut sit sensus, maximas apoplexias ea ætate fieri, quia quæ ab atra fiunt bile maiores sint illis, quæ fiunt à pituita. Me, ut ab aphòrismo incipiam, præter græcorum exemplariũ fidem, in quibus legitur μάλιστα græcum aduerbium, cui latine respondet maxime uel præcipue, quod nomen non legam, mouet & ratio, quæ apoplexiæ uim non ex materiæ facientis genere, sed ex respirationis impedimento cognoscendam dictat, quæ dum penitus aufertur, maximã facit apoplexiam. Legendum ergo, maxime, uel præcipue: atque hic aphorismus præcedenti ita est

coniungen

coniungendus, ut intelligamus ex morbis enumeratis, qui cum periculo melancholicos sequantur, apoplexiam præcipue accidere his, qui ætatem agunt à quadragesimo anno ad sexagesimum. Reddidit autem Leonicenus hunc aphorismum obscuriorem, pro apoplexia in præcedenti aphoris. scribens stuporē. Nec Hippocrates igitur nec Galenus apoplexiam asserunt uel in illa uel in alia ætate, ab atra potius bile quàm à pituita fieri: sed inter quatuor illos morbos, in quos cum periculo cadunt qui melancholicis morbis afficiuntur, apoplexiam maxime in ætate senili contingere, quando & ea ætas maxime apoplexiæ est obnoxia, & atra abundat bile, non ex pituita, sed ex ipsa senili ætate frigida & sicca, atq; autumno simili genita.

Addis præterea argumentum ex febre quartana sumptum, quæ proculdubio ab atra bile fit, & tamen sæpe sequitur febrem ex miscella bilis rufæ et pituitæ genitam: quod aliter non uidetur posse contingere, nisi quia resoluta tenuiore parte, crassa permaneat. Quare cum in ea mixtione bilis tenuior & pituita crassior sit, sola pituita superat, quæ in atram bilem uersa quartanam facit. Mihi autem in hac dubitatione dicendum uidetur, quartanam, quæ tales nothas spuriásue tertianas sequitur, pariter quoq; esse spuriam. Fieri enim ab atra bile uera, per assationem rufæ genita, atque pituita, assatione quidem & ipsa reddita crassiore: uerum non adeò ut pituitæ naturam in totum amiserit, repugnante uidelicet ingenita eius humiditate, ne melancholiæ siccitatem acquirat. Totius itaq; miscellæ, siue in unicam formam redactæ, siue sua cuiq; adseruata forma, tenuioribus consumptis partibus, crassiores post assationem supersunt, uincentibus tamen (sicuti & ante assationem) biliosis partibus, et propterea quartanum circuitum facientibus, sicuti antea tertianū faciebant, rufa uidelicet bile in atram transmutata. Si enim, ut scribis, sola superstite pituita, bilis in totum euanesceret, non quartanus circuitus, sed quotidianus nasceretur, qualem uidemus ex salsa fieri pituita.

Atq; de prima tua dubitatione hæc dicta sint.

Dubitas secundo circa seri temperaturam, quoniam in ea non solum alij autores & inter se & à Galeno discordare uidentur, sed & ipse quoq; Galenus secum pugnare, in libro de simplicibus medicamentis quarto, frigidum, & in libro decimo calidum faciens, sicuti & libro tertio Alimentorum.

In hac controuersia cum aliàs Galeni dicta diligenter considerarē, atq; cum re ipsa quotidiano usu cognita conferrem, serum frigidæ & humidæ temperaturæ esse & credidi, & scriptis mandaui. Cum enim ex tribus diuersis partibus lac componatur, atq; ex his butyrum quidem temperatum, caseosa pars à temperamento parum ad frigoris latus deuergit, si serum calidum esset, uniuersa lactis substantia calida potius quàm frigida redderetur: cuius contrarium & tota sentit medicinæ schola, & communis idiotarum opinio, ab ipso usu edocta. Hoc exigua dulcedo ostendit, quam adeò habet imbecillem, ut acidum potius quàm amarum ex mora fiat, contrà quàm mel, quod dulcissimum quum sit, per se temporis diuturnitate amarescit potius quàm acescit. Rursus si serum calidum esset, quo serosius lac esset, eo esset calidius: quum tamen asininum, quod maxime serosum est, multum sit frigidum: alioqui præ cæteris in hectica febre non eligeretur. Frigidum itaq; simpliciter serum esse puto, sicuti & lac, atque alia non parum

Lactis tres partes.

Serum frigidum.

multa, quæ ex uarijs constant partibus, quæ iuxta qualitatem cæteris præualentem frigida dicuntur, non quod caliditatis penitus sint expertia, sed quod eam præ frigiditate habeant perexiguam. A qua tamen, tametsi pauxilla admodum in sero sit, & latitans quædam acredo, & attenuandi, detergendi, ac uentrem subducendi uis oritur. Quas uires quoniam lactis tota substantia à serosis potissimum partibus nanciscitur, minime mirandum est, si illis deperditis, simul & uires illæ à lacte in totum submouentur. Quare lac cui serum ademptum est, uentrem potius abstinet, quàm subducit: & in quantumuis calido uentriculo ad nidorem non amplius conuertitur, resolutis scilicet non solum serosis partibus, in quibus calor aliquis supra temperamentum inuenitebatur, sed & pinguibus, quæ temperatam, ut diximus, habent caliditatem, non autem tantam ut (quemadmodum tu putare uideris) butyrum reddant absolute calidum. Facilis quippe inflammatio ita in hoc sicuti in oleo, modum substantiæ potius quàm caloris copiam demonstrant. Ex tepido etiam modicoq́ eius calore fit, ut in mollibus corporib. inflammationes concoquat, & quandoq́ discutiat. Quod serum licet partes aliquas, ut inquit Dioscorides, habeat calidiores, facere idcirco nequit, quia hæ ab aqueis ceu amplioribus obtunduntur, ob hocq́ fit ut absq́ acredine purget. Quare uero in medicatis aquis idem non contingat, in quibus cum aqua cunctas alias quæ in eis miscentur, uel res, uel potestates, tam longe superet, ut nihil aliud quàm pura aqua inspicientibus uideatur: potestate tamen quadam in omnibus siccitas, & in pluribus etiam calfactio simul cum ea quam ui obtinet, euidentissime persentitur: nõ alia, ni fallor, ratione contingit, quàm quod metallicæ res, quarum uires in eis relinquuntur, in exiccando calefaciendoq́ adeò potentes sunt, ut aquam alioqui substantia sua liquidam, & ad recipiendam cuiusq́ rei secum conuersantis potestatem idoneam, in propriam quodammodo naturam conuertant, & quas nactæ sunt uires in eam transfundant, accedente & longa mora, & loco ferè ab omni spiratu semoto. Negari tamen non potest, quandoq́ aliunde tantã aquæ frigidæ copiam ad horum fontes effluere posse. Quod de Magnesijs testatur Aristoteles, ut calorem quem actu habebant, deperdant, & uim calefaciendi nostra corpora in totum amittant. Vidi ego in medio Danubij alueo calidas aquas scaturientes, quæ ipsius fluminis aquis commixtæ, ad aliquod quidem usque spatium eas ualde calidas reddunt: in maiore uero distantia paulatim calor remittitur, donec ad aliarum Danubij aquarum saporem & frigus reuertantur. Scimus è contrario aquas magnorum fluminum mare ingredientes, suum dulcorem tandiu seruare, donec à maritima salsugine superentur. Quis igitur ambigere possit, ex alienarum aquarum miscella, medicatarum aquarum uim & remitti posse & penitus auferri? Ex quo fit, ut maximo errore teneantur medici, qui commentarijs credentes, particulatim de his medicatis aquis à nonnullis conscriptis, omnem uim eis adesse semper putant, quam scriptam in illis inueniunt. Si enim uernæ pluuiæ, ut in libro de Antidotis Galenus testatur, ab herbis in Italia natis uires auferunt, quanto magis aquæ aquis commixtæ idem præstabunt? Quis etiam negauerit, uino quantumcunq́ potenti tantum aquæ misceri posse, ut uinositas omnis penitus euanescat? Notum illud Græcorum symposiorum adagium, ἢ πέντε πίνειν, ἢ τρία, ἢ μὴ τέτταρα, monens misceri ita aquam uino, ut tres aquæ

partes

partes duabus uini, uel duæ uni: non ita tamen ut tres aquæ, unicæ uini misceantur: ex tanta quippe aqua uinum usquequaq; iugulari. Non igitur ambigendum, medicatas hasce aquas, quantumcunque calidæ sint, posse ex dulcis aquæ mixtione, & actu & ui refrigerari. An uero aliquæ sint quæ sponte & ex sui natura frigidæ sint (ut de illa in Lucensi, et Caldariæ in Veronensi agro nuncupatæ) affirmare uel negare non ausim, de illis non multam habens experientiam, ut qui non magnopere uel bis uel alijs uti consueuerim, permittere magis earum usum solitus, quàm imperare. Quantum autem per qualemcunq; experientiam cognoscere ualui, Lucenses illæ frigidam potius quàm calidam mihi temperaturam ostenderunt: quam et ratio, si ferreæ, ut dicuntur, sunt, demonstrat, & gustus non magnopere à communis & potabilis aquæ diuersus. Ferrum enim frigidæ esse temperaturæ, sicuti et siccæ, nō dubito. Nec, quod tu scribis, sulphur eius, etiam secundum chymicos in eo superans, contrariū demonstrat. Nosti enim medicum non naturam ipsam medicamninum in se considerare, sed iuxta id quod in corpus humanum, atq; id præcipue quod temperatissimum est, agunt, ipsa uel calida, uel frigida, uel humida, uel sicca, decernere. Alioqui si sulphuris & argenti uiui naturam, ex quibus singula metalla constare aiunt, sequuti fuerimus, omnia proculdubio erunt calida statuenda, quum tamen stibion, plumbum, stannum, argentum, frigida ab omnibus reputentur. Licet autem natura ferrum frigidum sit, non propterea tamen existimauerim, aquam in qua ardens extinctum fuerit, in omni homine qui febrem patitur ex humorum putredine dependentem, congruere: quoniam cum frigore nota dignam siccitatem, atq; adstringendi uim coniunctam habet. Febris uero quà febris est, humida: quà à putrida materia fiens, aperientia potius desiderat, quàm adstringentia. Et hæc quidem de aquis Sacris uocatis dicta sint. Nunc ad ea reuertamur quæ tu adhuc circa lac & serum dubitas. Circa lac quidem, an asininum sit omni alio tenuius: quoniam Galenus secum etiam in hoc pugnare uidetur sexto Salubrium, inter omnia lactis genera tenuissimum dicens. Escarum uero tertio, camelinum & equinum ei in tenuitate præferens, Aristotelem 3. de animalium historia sequutus. Verum quantum ad Galenum attinet, si eius in utroq; loco uerba cōsiderentur, nullo modo inuicem pugnare uidebuntur. Sexto enim de tuenda ualetudine lib. asininum λεπτομερέστατον, id est, maxime tenuium partium, affirmat: in tertio uero de Escis, camelinum asinino non in tenuitate, sed in humiditate præfert: ὑγρότατον enim dicit. Quare nisi fateri uoluerimus Aristotelem aliud sensisse quàm Galenum, dicere oportebit, quod per tenuissimum non intellexerit tenuissimarum partium, sed maxime humidarum. Lucenses aquæ.

Circa serum præterea dubitas, quare caprinum cæteris à Ioanne Mesue præferatur: hoc enim nō alia ratione factū putas, nisi quia ut calidioris animalis est, ita sit etiā calidius. Quare quum medici ipsum præ cæteris eligant, uidentur in sero calorem potius quàm frigus desiderare. In qua dubitatione, ut dem tibi quod petis, idcirco uidelicet eligi caprinum, quia sit calidius: non tamen id sequitur quod contendis, esse scilicet uel caprinum uel aliud serum absolute calidum dicendum: sed ex hoc solummodo sequitur, quod in calore reliqua superet caprinum. Sicuti enim cerebrum aliquod dicimus aliorum cerebrorum comparatione calidum esse, quum tamen omnia cerebra absolute

ſint frigida: ita licet omne ſerum ſit frigidum, caprinum tamen inter reliqua dicimus eſſe calidius.

Petis præterea per eaſdem literas, ut meum ex euphorbio medicamen (de quo in annotationibus in Ioannis Meſue ſimplicia medicamenta mentionem feci) clarius aperiam. Rem autem ſic habeto: Euphorbio, maſtiches & tragacanthæ æquas partes ita miſceto, ut tantum unius euphorbij ſit, quantũ illorum: in medio crudi panis occludito, panem more quo alij coquuntur bene in furno coquito, coctum ubi refrixerit perfringito: quicquid intus inueneris, à pane bene ſeparatum in catapotia conformato, & ad drachmæ pondus, etiam mulierculæ tutò dato, robuſtiori modum duplicato. Ad leporinas demum carnes reuerſus, eas ideo calidas eſſe probas, quod ab Auicenna in comitiali morbo, qui à pituita plerunq; fit, commendantur. A qua dubitatione poſſum me facile extricare, ſi dixero, leporem in eum locum inuocatum irruiſſe, habeboq; mei dicti Bellunenſem teſtem, qui leporem ab illo loco in ſuis in Auicennam caſtigationibus abegit. Verum quia Galenus ſuo puero hoc morbo laboranti, leporinas quandoq; carnes concedit, ideo alia mihi uia inuenienda eſt, per quam fugiam, ſi non propterea admitti leporem dixero quia caleat, ſed ſiccitatis potius ratione, quam modicam tamen in cibis epilepticorũ deſiderat ipſemet Auic. licet etiam in uulgatis codicibus, pro ſiccitate legatur humiditas.

Addis præterea, quod maioris ponderis eſſe putas, Galenum 3. lib. de cauſis ſymptomatum dicentem, Si pituitoſus ſanguis ſit, pituitoſam etiam carnem reddit: quod etiam 11. lib. de ſimplic. medic. lib. 2. uiperarum exemplo declarat: quaſi ex his dictis unum colligens, quod ego in mea epiſtola negaueram, talem ſcilicet temperaturam habere carnem, qualem habet ſanguis. Ego, mi Iacobe, nec negaui, nec negare poſſum, ex male affecto ſanguine carnem quoq; male affectam gigni: præſertim ubi imbecillis ſit carnis uis, quæ nutrimentũ in ſui naturam debet conuertere: ſed negaui & adhuc nego, talem eſſe neceſſariò carnis naturalem temperaturam, qualis eam nutrituri ſanguinis: nec neceſſariò qualis eſt animalis ſanguis, aliorum animalium ſanguini comparatus, talem eſſe carnem, carni aliorũ animalium comparatam: præſertim ſi eo modo de his rebus loquamur, quo medici, non quo philoſophi loquuntur, non in ſe ipſa uidelicet re conſiderata, ſed hominis præcipue bene temperati comparatione: alioqui ſequeretur, eorum animalium ſanguinem eſſe boni ſucci & facilis cõcoctionis, quorum caro ab homine temperato facile concoquitur, & in bonũ ſuccum conuertitur: quum tamen contrarium & medici doceant, et experimenta confirment. Quis enim ignorat gallinarũ & uitulorum carnes multo uſui eſſe hominibus: ſanguinem uero ita deſpici, ut penitus abijciatur?

Habes igitur ſeram quidem, ſed feſtinatam tamen, ad tuas epiſtolas reſponſionem: quam ita uelim à te recipi, ut à ſene negocioſo, adeoq; imbecilli, ut quandoque ei libros quærere et aperire graue ſit, ne dicam legere & ſcribere. Aliud tamẽ adhuc addam, quod pluries me facturũ ſum pollicitus, aliqua uidelicet præſidia, quibus pudiciſſima non minus quàm nobiliſſima matrona Lucretia Pratoneria, à dolore capitis antiquo ſanari poſſit.

Cum

Cum dolor hic (siue hemicranea, siue cephalea dicatur) ab atra præcipue fiat bile, danda opera ut humor ille pessimus, qui nunc adest, à toto primum, dehinc à capite euacuetur, ac in reliquum alius similis non gignatur. A toto corpore amouebitur per medicamina, crebrò quidem exhibita, sed leuiter purgantia: inter quæ præcipuum erit serum, in quo sena, polypodium, & epithymum, cum exigua gariophyllorũ portione, per integram noctẽ maduerint. Esto autem seri libra, senæ semuncia, epithymi drachma, polypodij drachmæ binæ, & gariophyllorum obolus: cuius potionis usus sit tertio quoq; die. Per hunc enim non solum atra bilis, à qua, ut dixi, præcipue dolor fit, purgatur, sed & bilis ac pituita, quæ secum quandoq; coniunguntur. Quibus uero diebus non bibetur, serum dabitur cum unica uncia syrupi Saporis uocati, & eodem gariophyllorum puluere. Ubi per aliquot dies bis potibus usa fuerit, ad retrahendam simul & uacuandam hanc bilem atram (quæ proculdubio sanguini miscetur) multum conducet, si hirudinibus circa sedem admotis, sanguinis selibra per ani uenas extrahatur. Dehinc quibusdam interpositis diebus, quibus quieti uacet, deriuationis gratia duæ etiam hirudines post aures admoueantur, quæ binas sanguinis uncias inde exugant. Sed per nares quoq; deriuatio facienda, instillato anagallidis succo. His peractis, laudauerim ut singulo quoq; mane hypochondrio dextro cucurbitula per horam hæreat, atq; ubi amota fuerit, locus ubi hæsit, rosaceo & absinthite oleo pariter commixtis inungatur: capitis uero dolens pars, unguento quod discutiendi uim habeat & roborandi, quale erit id quod sic parabitur: Rosarum siccarum, calamenti montani, ana ℥. 3. maceros, nucis myristicæ, ana ℥. 1. aspergantur uino odorato, & per integram diem tegantur olei rosati et chamæmelini æquis partibus: dehinc per balneum Mariæ uocatum, cum duplici uidelicet uase trium colorum liquorem consueto à chymicis more eliciant: magnarum quidem uirium omnes, sed qui postremò exierit, longe alijs præstabit. Ordine igitur quodam his utendũ, ut scilicet à primo inchoantes, eo triduo utamur: deinde tribus alijs diebus secundo: quibus si dolor amotus non fuerit, portiuncula tertij utrisq; prioribus misceatur. Modus usus erit, ut linamentum illis madidum triplicatum supra dolentem locum, strictim colligetur. Hemicraneæ medela.

Adieci hæc, non ut te monerem, alioqui ingenio, studio & exercitatione ad difficiliores morbos curandos idoneum, sed ut præclaræ huic Dominæ eiusq; affinibus morem gererem. Vale, & me, ut facis ama.

Ex Ferraria, XI. *Iunij,* M. D. XXXIII.

EPIST. I. pro Magnifico Equestris ordinis uiro, Mantuanoq; patritio, D. Aurelio Recordato, hypochondriaca atra bile, uentriculi imbecillitate, uertigine, & totius corporis macie laborante.

Mantuanis medicis eius curationi inuigilantibus.

BREVIS *ero, cum quod mihi cum uiris sermo futurus est, qui docere potius quàm doceri debent, tum quod chiragra uix mihi continere calamum permittit. Rem igitur ipsam ut absq; alia præfatione aggrediar, Clarissimus hic uir post longum morbum, quatuor, ut Excell. uestræ scribunt, malis affectionib. uexatur, hypochondriaca uidelicet melancholia, stomachi præcipue in concoquendo imbecillitate (ex qua eructuationes, rugitus, inflationes, tensionesq; sequuntur) uertigine cum cerebri imbecillitate, quæ potissime in naturalib. eius operationib. demonstratur: macie, quæ tabem minatur. Quatuor hisce ab Excel. uestris quasi colligendo enumeratis, addenda uidentur nõnulla ab eisdem alijs in locis recitata, & præterea etiam quædam quæ ipsemet nobilis ægrotans significauit. Addunt quidem uestræ Excell. auris sinistræ ferè continuum tinnitum: frigiditatem nota dignam in uentriculo sensu perceptam: saltum infra uentriculum in sinistro latere, uersus umbilicum: bilis exustæ copiam, quæ tertio quoq; die periodum faciens, uertiginẽ promouet, cum manifesto faciei rubore, siti quandoq; nota digna, leuiq; totius corporis calore. Ipse uero Dominus ægrotans addit, frontis quendam obtusum dolorem, ac si digito locus premeretur: pulsum non continuum, tum modo cum frigore, modo cum calore, in loco ubi futuræ caluariæ anterioris coniunguntur: oculorum imbecillitatem, cutis pallorem ad auri colorem uergentem.*

Hi sunt affectus, quib. post diutinum morbum Magnificus hic dominus ad præsens affligitur: qui licet uarij sint, in unum tamen ordinem redigi posse uidentur, quia aliqui symptomata, aliqui morbi sunt. & in alium, quod nonnulli ad totum, nonnulli ad membra naturalia uocata, nonnulli ad caput pertinent.

Secundum igitur ordinem sequentes, non obliti tamen interim prioris, ab his qui aliquo pacto ad totum corpus spectant, initium capiamus. Tria nobis in hoc genere occurrunt, macies uidelicet, tertianarius circuitus, & cutis pallor. Quorum primum proculdubio sub morbo compositionis continetur: est enim quantitas deminuta, cuius (ni fallor) causa ex tertiæ non minus quàm ex primæ uel secundæ concoctionis pendet impedimento: membra quippe diutinis morbis, multisq; & ualidis euacuationibus facta imbecillia, atq; ex toties reiteratis calidis & siccis balneis ultra modum exiccata, proprium nutrimentũ cõuertere in sui substantiã non ualentia, in dies macrescunt et quasi cõtabescunt. Tertianarius uero ille caloris circuitus sub morbo malæ tẽperaturæ calidæ necessariò cõtinetur, quæ cũ per totũ corpus, ut scribũt Excel. uestræ, extẽdatur, cũ siti ac faciei rubore, febris dicẽda uidetur, & tertiana, nõ exacta tamẽ, quoniã bilis feruor à redundante magna copia pituitæ obtunditur et ueluti suffocatur. Pallor uero, seu (ut cõmuniter loquimur) citrinitas cutis, sub symptomate collocanda, quod qualitas mutata

mutata nuncupatur, & sequens morbum malæ temperaturæ, & fortè etiam morbum in uijs, qui obstructio dicitur. Et hæc quidem de affectibus dicta sint.

Inter capitales antiquior & maioris momenti est uertigo, quæ græce δῖνος & σκοτόδινος dicitur: inter quæ licet quandoq; hanc differentiam agnoscat Galen. quod δῖνος sit cum caput circunferri uidetur, σκοτόδινος quando simul cum hoc tenebrosa uisio apparet: aliquando tamen sub scotomatico affectu utrunq; comprehendit, etiam si interdum casus illis duobus coniungatur: sicuti quandoq; huic præclarissimo uiro accidisset, nisi præstò fuissent qui eum adiuuarent. Quodlibet autem horum trium, ut mihi quidẽ uidetur, sub eo symptomatis genere cõtinetur, quod actio læsa dicitur. Vbi enim caput obuolui uidetur, & exteriora illa quæ quiescunt, sensus adest corruptio, cum illud sentiatur quod sentiri non deberet. Vbi præter id adsit obtenebratio, si totalis sit, ad actionẽ ablatam pertinet: si non in totũ uisus aufertur, ad deminutã. At ubi præter hæc casus sequitur, potestatis motiuæ operatio aufertur, quæ motu tonotico uocato corpus tenere rectum solet. Omnia autẽ hæc symptomata morbos cõpositionis consequuntur, qui in uia uel in cauitate consistunt: quorũ causa sunt uaporosi spiritus, inordinato motu exagitati: qui si uisuales neruos uel crystallo similem humorẽ, uel alios ad uisum pertinentes meatus obstruant, uisum obtenebrant: si ad posterius cerebrum uergant, motum impediunt: quorum tanta interdum copia esse potest, ut utrunq; impedimentum simul fiat: quod nobili huic Domino quandoq; contingit, principalib. tamen uiribus in suo uigore permanentibus. Nec enim necessarium mihi uidetur, quemadmodum aliqui putant, ut in his affectib. imaginatio lædatur: quandiu enim homo cognoscit nõ esse uerum id quod uidetur, hoc est, nec caput suum nec exteriora moueri, licet ita appareant, tandiu imaginatiuæ operatio remanet incolumis. A morbo igitur in cõpositione cuncta hæc symptomata præcipue progrediuntur. Licet enim quandoq; ex inæquali cerebri temperatura hæc fieri cõtingat, continens tamen semper causa est illa uaporosa spiritus agitatio, ab inæquali illa temperie, uel ab alia causa facta. An uero inæqualis hæc intemperatura cerebri in casu nostro reperiatur, & ut sequens est, primario affectu cerebrũ patiatur, non usquequaq; mihi exploratũ. Crediderim tamen, sicuti ab initio ex uentriculo tota res pendebat, ita nunc bonã partem cerebrũ ipsum in se habere, quod ex tinnitu, uisus imbecillitate, capitis dolore, suturarũ pulsu, assiduaq; uertiginis suspicione conijci potest. Maiorẽ tamen partem à uentriculo adhuc nasci puto, quum ultimi etiam insultus per uomitũ cessarint. A qua uero materia hi uaporosi spiritus & sustollantur, & in capite gignantur, ut credere nos cogit pituitosus uomitus, & frigus tum in uẽtriculo, tum in capitis suturis quandoq; perceptũ, pituitã in hoc uincere: tamen non negandum mihi uidetur, bilem etiam concurrere, actione sua in pituitam ueluti ebullitionem facientem: quod uel ex tertianis illis quos Excellentiæ uestræ obseruarunt, uertiginosis circuitibus cognosci potest, sicuti & ex calore quandoq; in suturis caluæ percepto. Et hæc quidem de capitis affectibus dicta sint. Nam auris tinnitus in eundem uaporosum spiritum, uersus auditus instrumentũ delatum, referendus est: sicuti pulsatio in locis suturarum in tenaciorem eius partem, difflari & exire appetentem. Dolor uero frontis in crassiorem, circumossali membrana occlusam.

Inter naturalium membrorũ affectus ab Excell. uestris enumeratos, primas partes teneret hypochondriaca melancholia, nomen quidem habens à causa, actionem tamen læsam denotans principalium potentiarũ, si huic Domino adesset: quod certe (saluo sic sentientium honore) ego nequaquam credere possum. Notum enim ex dialectica est, de nulla re definitum dici, de qua non dicatur definitio. Notum & illud, de quo remouetur genus in definitione positum, ab eodem etiam remoueri definitionẽ. Sed et hoc quoq; notum est, quod sub genere non cõtinetur, nec sub aliqua generis specie contineri. Cum igitur omnes tam Græci quàm Arabes melancholiam definiunt desipientiam absq; febre, cumq; sic definitam in tres secent species, in eam scilicet quæ ob proprium cerebri affectum, & eam quæ ex totius corporis cõmunicatione, et tertiam hanc quæ ex hypochondriorũ communicatione contingit: nec præclarus hic uir unquam desipuerit, nec uel uobis ipsis testibus desipiat, qui sensus eius interiores seruari post uertiginem dicitis incolumes: sequitur illum nec laborare, nec unquam laborasse melancholia, atq; propterea nec hypochondriaca melancholia. Timor enim & mæstitia si huic uiro adsunt, melancholiã nedum faciunt, sed neq; præsagiunt, cum à causa certa ac manifesta fiant. Quis enim nõ paueat, considerans post tot tamq; excellentia præsidia amputari penitus uertiginem nequiuisse, affectum tam formidabilem et pessimorũ morborũ antesignanum? Minus quoq; me mouent rugitus & eructuationes, atq; alia id genus, quum charactere melancholiam præsagientem careant, timore scilicet ac mæstitia, sine causa, quæ hunc affectum solent præcedere: necnon desipientia, sine qua non potest consistere: ut mittam æstum, ructus acidos, iuuamentum à frigidis cibis, odium hominum & uitæ, quæ nec Excellentiæ uestræ, nec ipsemet ægrotans, sibi uel adesse, uel aliquando adfuisse scripsistis. Quare quum adduci non possim, ut ab hypochondriaca uel flatuosa melancholia fieri hæc membrorũ naturalium symptomata putem, alius mihi morbus quærendus est, in quem referantur. Nullus autem mihi occurrit in quem potius referenda uideantur, quàm frigida & humida uentriculi intemperies, quæ ipsum imbecillem reddit, cõcoctionem probè fieri uetat, inflationem parit, ructus cõmouentem & præcordia, hoc est, hypochondria extendentem: & dum uel suapte sponte uel à calore iecoris excitata de loco ad locum mouetur, rugitus saltusq;, et quas dicitis iectigationes facit, quæ magis in sinistro quàm in dextro latere demonstratur, ob arteriarũ copiam inibi existentem, concurrente fortè etiam ipsius lienis aliquali obstructione. Fit autem mala hæc temperatura à pituita, partim in cauitate uentriculi coaceruata, partim parietibus hærente. Et hi quidem sunt huius magnifici domini affectus, in suas causas, quantum imbecilles meæ uires ualuerunt, redacti.

Superest igitur ut ex his curatiuæ præseruatiuæq; intentiones eliciantur. Quod ut luculentius expediamus, ordinemq; quendam seruemus, prius inquirendum, à quonam affectu incipiendum sit. Magnitudo enim morbi, quæ ex nobilitate læsarum operationum agnoscitur, exigeret, ut à uertigine inchoaremus. Verum quia hæc tam inueterata affectio non nisi ualidissimis præsidijs elidi potest, quæ adhiberi cum tanta corporis totius tenuitate non ualent, ideo danda opera ut prius hæc amoueatur, ita tamen ut interim alij affectus non usquequaq; negligantur. Vnica hoc in negocio, & quidem

inuentu

inuentu facilis, licet exequutione difficilis, est intentio, ut corpus scilicet alatur & augeatur: quæ licet exteriorib. auxilijs adiuuari aliquo pacto possit, præcipue tamē boni succi cibis & cōcoctu facilib. procuranda est, quæ uim quoq; habeant substantificè, ut aiunt, humefaciendi. Inter quos præcipuū, & experientia ab ipso Domino patiente cōprobatū esset lac, nisi senex noster nos deterreret, dari illud uetans his quibus caput dolet, & quibus præcordia suspensa sunt & murmurantia: &, si Plinio & Auic. credimus, cum peculiariter uertiginē facit, nostro proposito est penitus alienū. Lacte igitur dimisso, eius loco utendū ptisanæ succo, modico longo pipere adiecto: uel si aut ægrotanti aut medicis piper nō placeat, eius uice cinnamomū uocatū adijciatur: quod etiā iurulentis & alijs cibis addere nō erit inutile. Inter quæ mihi placeret, ut in iure pulli bulliente duo uitelli ouorū bene agitati ita bene concoquerentur, ut exacta fieret cōmixtio, parū à iuris cōsistentia differens: cui puluis ducis uocatus, cum exiguo aquæ rosaceæ moschatæ, uiniq; odorati adijceretur. Eclegma etiā laudo quod pulpas phasiani recapiat, amygdalaq; & cucurbitæ semina, necnon olei amygdalarū dulcium parum, & cum saccharo aqua rosacea dissoluto cōponatur, adiecto ubi ab igne leuatum sit, cinnamomi & sandalorū citrinorum puluisculo, proportione sub sextupla, uel alia quæ Excell. uestris uideatur opportunior. Eadem quoq; cucurbitæ semina, amygdalis & pistacijs additis, solidiore forma cum saccharo confici non inutiliter possunt: quod etiā saccharum sit aqua rosacea moschata resolutum & cinnamomo, ad patientis delectationē.

Lacte quibus interdictum.

Ad remouendam etiā membrorū siccitatem, nutrimentumq; ad ea trahendum, multum meo iudicio confert mollis frictio, & aquæ tepidæ dulcis balneū, completa secunda concoctione facta: in neutro tamen diutius immorandū. Confert etiā omniū membrorū inunctio, ex mixtione olei rosacei, chamæmelini, & nenupharini. Nec inutile putauerunt, si tres hi flores in aqua balnei prius maderent. Vbi uero hisce uel alijs Excell. uestræ præsidijs hic clarissimus dominus tantū pristini uigoris & carnis recuperasse uideatur, ut iam curationem aliorū affectuū ferre posit, tunc ad eorū curationē erit accedendum. Sed quia, ut dictum est, aliqui caput, aliqui naturalia membra molestia afficiunt, ab illis ceu maioris momenti esset inchoandum, si in totum facti essent, nec adhuc ab his fierent. Verum cum sicuti ab initio, ita hoc quoque tempore, caput à naturalibus mēbris noxam contrahat, ideo ab his exordiendum est. Quæ ubi sana reddiderimus, ad alios affectus, quæ scilicet in capite uel fiunt uel facti sunt, securius accedemus.

Ex naturalibus membris duo sunt, quæ manifeste patiuntur, iecur & uentriculus: unum de quo ambigi possit, lien. Inter quæ licet iecur nobilitate præcellat, tamē quia uidemus ex pituitæ in uentriculo cōtentæ uomitu cessare uertiginē anteq; alia leniri symptomata, ideo à uentriculo incipiendū, præcipue si febricula illa, quæ de tertia intentione affligere cōsueuerat, penitus (ut spero) antea cessauerit. Ventriculo curatio debetur & præseruatio. Curatio fiet amota mala temperatura: quæ amoueri nō potest, causa, à qua fit, permanente: hoc est, pituita in ea existente. Hæc igitur ante omnia est euacuanda. Frustra autem hæc euacuaretur, si statim alia noua gigneretur. Præcauendum itaq; ne alia loco eius quæ uacuabitur, succedat. Quod fiet, si præter cōgruam uictus rationē, uentriculus roboretur. Quibus uero duæ hæ intentiones complendæ,

ſuperuacaneum uidetur præſcribere Excell. ueſtris, in cunctis quæ ad artem pertinent, & ſcientia & experientia probatiſſimis. Sed quia, ut dici ſolet, quot ſunt capita, tot ſunt ſententiæ: dicam quibus ego remedijs utranq; intentionem executioni mandarem, iudicio tamen Excell. ueſtrarũ hæc, ſicuti & alia cuncta, permittens. Cum igitur experientia comprobatũ ſit, magnum atq; præſentaneũ ſemper ex uomitu ſecutum eſſe iuuamentũ, ab hoc ego inchoarem, uomitoria aliqua, leuia tamen, cum oxymelite exhibens. Inter quæ potiſſimũ agaricũ eligerem, decoctione eius, cum thymo & radicibus betonicæ parata. Ex hoc enim potu attenuaretur præcidereturq; pituita, atq; pariter educeretur: roburq; potius, quàm imbecillitas, in uentriculo relinqueretur. Verum quoniam, ni mea me fallit coniectura, non omnis pituita in uentriculo huius domini contenta, apta eſt per uomitum educi, ideo catapotijs etiam leuibus illam per ſeceſſum euacuare conarer, quæ recipiunt, puluerem picræ Galeni, non Meſues modo compoſitum: agaricum, rheu barbaricũ, æquis portionibus: & cum abſinthij ſucco conficiũtur. Attenuationem uero atq; inciſionem non per ſyrupos uocatos, quos puto iam huic domino eſſe faſtidio, ſed per cappares oxymelite conditos, thymumq; uel pulegium in iure decoctum procurarem. Vterer uero his catapotijs tertio uel quarto quoq; die, atq; per horam ante cibum. Quibus uero diebus ea non ſumeret, mediocri clyſmate aluum ſubluerem, ne quid fortè à leuioribus hiſce purgatorijs motũ in inteſtinis remaneret. Licet autem his præſidijs non ſolum materiæ præparatio & euacuatio, ſed & male temperaturæ ablatio, & uentriculi roboratio fieri poſſe uideatur, ad hæc tamen uberius perficienda, ad localia tandem auxilia deuentrem, inter quæ mihi præcipuum uidetur, ut tota naturalium membrorũ regio, ſolo uitato iocinore, oleo inungatur, quod in hunc modum paretur: Chiæ, maſtiches p. 4. maceros p. 2. gariophyllorũ p. 1. per integram diem in uino odorato madeant: dehinc ſeparata à uino, in uitreo uaſe cum igne claro, et primo quidem leniore, donec aquoſior pars exierit, dehinc fortiore deſtillentur. Tres enim exibunt liquores, magnarũ quidem uirium omnes, ſed is qui poſtremus exierit, longe alijs erit excellentior, atq; ad tollendam uentriculi imbecillitatem, ſimulq; quæcunque eam ſequebantur ſymptomata, efficacior. Vt uero lienica, ſi qua adeſſe uidebitur, infirmitas auferatur, puluis radicum capparum, cum aceti ſcillitici gutta, oleo uel antequam fiat, uel iam facto ſuperaddatur.

Ad amouendam uero malam iecoris temperaturam, eiusq; uenas deobſtruendas, pallorémque & calorem ex his conſequentes mouendum, utile mihi uidetur decoctum eupatorij & intybi (hanc endiuiã, illam agrimoniam uocant) bibere, earundémque ſuccis, adiuncto etiam abſinthij oleo, extrinſecus fouere. Atq; per hæc præſidia, et totius corporis, & naturalium membrorũ affectus, Deo adiuuante, auferendos puto.

Supereſt ut ad caput conuertamur. Huius tametſi uarios numerauimus affectus, in unicam tamen ueluti continentem cauſam, uapores uidelicet craſſos obſtruentes, & exagitantes animalem ſpiritum, uniuerſos retulimus: quare nobis intentio eſſe debet ad ſpirituũ quietem. Quieſcere uero his non ualentibus, quandiu manſerint uapores craſſiores, obſtructionem & exagitationem cõmouentes, ideo altera ad eos reſoluendos uertitur intentio. Rurſus quia hi diſcuti nõ ualent, humoribus à quibus ſurgunt perſeuerantibus,

seuerantibus, prius erũt hi submouendi. Pituita igitur, ex qua fiunt, & bilis quæ eam exagitat, erunt ex capite euacuanda. Nisi fortè totum corpus nõ plenè uideretur purgatum, tunc enim reiterandæ essent priores pilulæ, loco picræ subijciendo Iusti hieram, ne uidelicet noua materia ad caput traheretur. Qua peracta euacuatione, caput ipsum per caputpurgia & gargarismos uacuabimus: mediocria tamen, ne nimis exagitando plus obsint quàm prosint. An uero sanguis quoque ex capite uacuandus sit, arbitrio Excell. uestrarũ relinquendum, quæ sciunt quantum ab autoribus sectio uenarũ post aures, & cucurbitulæ cum scarificatione posteriori parte capitis admotæ, in hoc casu commendantur. Ex alia quoq; parte norunt, ex uenæ sectione paulò ante facta, nocumentum potius secutum esse quàm iuuamentum. Vtraque ergo parte prudentia uestra ueluti ad æquilibriũ ponderata, utra interuergat arbitrabuntur. Quod si iudicauerint agendum, iubebunt etiam (quæ eorum est eruditio) ut prius sanguis auferatur, quàm uel per nares uel per os fiat quam diximus euacuatio.

His omnibus peractis, præter communes retrahendi modos, ad continuam faciendam retractionem, excitandum mihi uidetur cum aliquo medicamine adurendi uim habente ulcus, loco congruo inter sinistrum humerum & cubiti flexuram, longoq; tempore consuetis ingenijs conseruandum. A quo ubi crusta fuerit eleuata, tempus erit ut ad ea ueniatur quæ uapores ipsos in cerebro contentos discutiant, uel aliò trahant, imbecillitatemq; ab eo tollant. Quod & per ea quæ sumuntur, & per ea quæ foris admouentur, sicuti & per ea quæ geruntur, complendum est. Sumuntur cibi & medicinæ, & quæ utriusq; sapiunt naturam.

Inter cibos ego oua laudo sorbilia, albo semoto, et eius loco apposito puluere ex partibus æqualibus garyophyllorũ, nucis myristicæ, margaritarũ, et quadruplo sacchari. Laudo etiam ius pulli in quo sampsuchus & pulegiũ bullierint: & præ cæteris carnibus turtures, & post eas phasianos, perdices, auiculas, cũ his quæ diximus cõditas.

Potui quarta pars aquæ addatur, quæ ex floribus saluiæ, roris marini, & summitatibus pulegij, in uasculo uitreo, in duplici uase (balneo uidelicet Mariæ à chymicis uocato) destillauerit: dando operam ut in uase (recipiente uocato) ijdem flores ita resideant, ut super eos stillæ cadant: itaq; rostra utriusq; uasis inuicem cõiungantur, ut nulli uapores exire ualeant. Vinum uero sit album, tenue, austeriq; aliquid habens, nec caput tentans. Quodam demum ueluti tectorio cibus & potus tegantur, ne ad caput uapores mittant: quod per gelu cotoneorum, cui coriandrorum puluis admisceatur, commode fiet. Et hæc de cibis satis superq; dicta sint: nam & ipse dominus ægrotans cũ acerrimi ingenij uideatur, nec minus memoria polleat, longo usu didicit, non solum qui cibi potúsue ei prosint uel obsint, sed & idem puto in alijs obseruauit quæ extrinsecus occurrunt, ut aëre, uentis, & id genus cæteris. Quare his prætermissis, ad medicamenta accedendum est.

Ex simplicibus ergo nux myristica, moschata uocata: agallochon, quod lignũ aloes dicunt: & balsami fructus, mirificè conducunt. Inter composita uero quæ in communi usu sunt, Diamoschum præcipuum mihi uidetur: cuius calor si fortè uideatur obfuturus, rosacei sacchari admixtione retundi potest. Potest & hoc non inutiliter compo

ni: Florũ saluiæ & roris marini ana part. 4. nucis moschatæ, carpobalsami ana p. 1. cum syrupo in quo condita sunt citra. Componuntur adiecta aqua rosacea moschata ad ægrotantis & medicorum iudicium. Et hæc quidem medicamentorũ locum tenent. Media uero inter cibum & medicinam sunt myrobalanus & citri cortices, & zingiber, condita, quæ uel sigillatim uel simul mixta possunt exhiberi. Cuncta autẽ hæc non solum uacuo uentre, sed etiam post cœnam iamiam dormituro dari debent. Et hæc quidem de sumendis dicta sint.

Foris admoueri diuersa possunt à medicis cõmendata. Horum ego putauerim excellentissimũ, olei oliuarũ antiqui, uini Cretici ana ℔. s. ligni & fructus balsami ana ℥. 1. florum sclareæ quam nonnulli Alectorolophon dicunt, saluiæ et roris marini etiam florum ana manip. 1. misceantur bene omnia, & per triduũ in uitreato uase bene obturato, sub equino fimo permaneant: postea modo, quo superius docuimus, igni applicentur: tres enim uarij liquores exibunt magnæ quilibet uirtutis, & tertius maximæ. Ex primo debet totum caput, optime tamẽ ut dictum est purgatũ, quotidie perfricari: ex secundo cum exigua parte tertij, suturarũ loca inungenda, tertio uel quarto quoq; die. Vnaq; gutta sinistræ auri est instillanda. Ad hanc quoq; partem, hoc est, ad ea quæ extrorsum afferuntur, aquæ medicam uim habentes spectare uidentur, sicuti & ad epota si bibuntur. De quibus non ab re dubitant Excell. uestræ, an huic præclaro uiro conueniant: afferuntq; in utranque partem rationes. Ego, ut liberè dicam quod sentio, nullo modo horum usum nunc laudo, siccandi enim omnes uim habent, & nonnullæ meatus adstringunt. Verendum ergo ne substantialem quidem humiditatem plus nimio consumentes, ad tabem hominem deducant: extraneam uero, hoc est pituitã, reddant ad euacuandum longe quàm sit ineptiorem: præterea meatus occludant per quos difflari uapores solent. Sed & urinæ morsus, nephritis, ictericia, febris, quibus plerunq; uexatus est, magnopere me ab eorum usu deterrent.

Balneis igitur prætermissis, ad ea agenda conuertamur, quæ efficaciora licet sint, quia tamen citò absoluuntur, sunt minus periculosa. Primũ est, ut quatuor crustæ, duæ quidem retro aures in inio (hoc est, posteriore capitis parte quæ ceruici copulat) uel igne uel aliquo quod eandẽ uim cum igne habeat, excitentur. Si uero nec hæc iuuerint, ad ustionem uerticis ceu ultimum & excellentiss. præsidium ueniendum. Nam, ut in quibusdam libris in fine aphorismorum legitur, quæ non sanant pharmaca, ferrum sanat: & quæ ferrum non sanat, sanat ignis. Deo tamen optimo maximo fauente, spero non opus fore ut ad ultima hæc deueniatur, accedente Excell. uestrarum diligentia, quibus cuncta quæ scripsimus, ut etiam superius dixi, & moderanda & castiganda permittimus. Ex Ferraria, VI Calend. Maias, M. D. XXXIII.

Inium.

EPIST. II. Io. Manard. Petro Canicer serenissimi Ro. regis physico S. D. De sibilo aurium, & deminuto auditu, atq; puerorum morbo lactumen uocato.

Tibi an Cæsari magis gratuler, nondum satis constitui: utriq; tamen gratulandum duco. Cæsari quidem, quod talem nactus sit medicum, cuius integritati & eruditioni possit & liberorũ, & uxoris, & propriã uitam tutò committere: quum plerìq; hoc tempore medicorũ sibi nomen usurpent, qui carnifices potius quàm medici

medici dici merentur. Tibi uero talem dominũ, ultro et nihil tale (ut audio) cogitanti occurrisse, qualem summus quantũuis medicus debeat apud nuper inuentos antipodas, omni studio, labore & diligentia perquirere. Perge igitur, &, quod facere te non dubito, nocturno diurnóque studio, tanto te principe in dies digniorem redde. Multum quidem profecisti, sed tam profundum est medicinæ pelagus, ut in eo qui se elephantes putant, quãdoq; demergi uideamus. Sed quur equo uelocissime currenti calcaria addere laboro? operæpreciũ magis facturus, si duobus quæ à me petis respondero. Petis igitur primo præsidium aliquod à me longo usu probatũ, ad sibilum obtusumq; auditũ ab aure dextra remouendum. Horum symptomatũ alterum ad corruptam actionem, alterum ad deminutam pertinet: quod tanto deterius est primo, quanto est ablationi totali, surditati uidelicet propinquius, quæ & pessima est, & cum difficultate magna remouetur. Sequuntur ambo hæc symptomata necessariò morbum in uia, obstructionem uidelicet, partim à spiritu flatuoso uentóue, in itinere aures ingresso, exitum quærendo absq; ordine exagitato: partim à pituita, ex cerebro, præter consuetudinem piscium esu, & ex cerebri imbecillitate, proprium alimentum non probè mutante, genita: adiuuante omnia hæc, cutis etiam capitis adstrictione, ex aquilonari uento insuetoq; frigore contracta, difflari uapores non permittente. Erit ergo curatiua intentio prima nobis occurrens, flatuosi illius spiritus resolutio. Sed quia hic non solum factus est, sed assiduè etiam à pituita introclusa sit, ipsam quoq; oportet tum euacuare, tum prohibere ne de nouo in capite generetur. Verum quia caput euacuari non potest, pleno existente toto corpore, alia insurgit intentio, ipsius uidelicet totius corporis euacuatio: quæ licet à nobis ultimo inuenta sit, prius tamen executioni est demandanda. Primò igitur totum corpus uacuandum, secundò caput, tertiò resoluendi uapores, quartò mala temperatura cerebri, quæ ipsum imbecille reddit, amouenda, meatusq; aperiendi per quos difflari excrementa possint. Licet autem sciam me frustra laboraturum, si quibus hæc complenda sint te docere uoluerim: tamen ut tibi morem geram, dicam quæ in singulis explendis ego putem magis idonea.

Totius igitur corporis purgationẽ, per aliquã ex magnis hieris facerem, præcipue per eam quæ Iusti dicitur, quã Paulus lib. 7. describit. Sumi autẽ debet cum melicrato & sale, & non semel, sed toties per interualla, donec corpus bene mundum uideatur.

Caput, insufflato in nares hoc puluere, expurgabitur: Piperis longi ʒ. 4. sinapis ʒ. 2. Euphorbij ʒ. 1. Acetũ quoq; scilliticũ gargarizatũ optime ad hoc conducet. Ad quod etiã faciet, si materia ad alia loca trahatur, quod hirudines uenis ani admotæ præcipue præstabũt. Item balneũ spontanearũ aquarũ, quæ prope Viennã scaturiũt: uel aquæ tantũ salitæ, ut mari sint similes. Sed et cucurbitulæ dorso, spinæ, natibusq; admotæ. Inter multa uero quæ auribus immitti in hunc usum possunt, magnã fiduciam habeo in aceto in quo absinthiũ, quod istic optimũ passim nascitur, excoctũ sit. Item in succo cepæ, uel in oleo rutaceo, quod in ipsa excauata cepa bullierit. Quod si per hæc non in totum symptoma auferatur, ad nigrum elleborum cum melle coctum accedendum est, & demum ad laterinum oleum.

Ad roborandum dehinc cerebrum, & meatus cutis aperiendos, oleum maxime con

ducit in hunc modum paratum: Olei antiqui, uini odorati ana ℔. mediam, nucis moschatæ, thuris, maceros ana ℥.3. arida mediocriter trita cum humidis bene misceantur, & crebro tribus diebus exagitentur, quarto die in uase uitreo rostrato ad hoc munus idoneo inclusa, supra lenem ignem tandiu detineantur, donec exeuntis per rostrum liquoris color mutetur: quo mutari incipiente, aucto igne, uas quoq; in quo liquor stillatim manabat permutetur, ut seorsim secundus liquor colligatur, qui longe primo erit efficacior. Ex primo cutis caluæ, & præcipue in locis suturarũ ieiuno perfricabitur: secundi uero gutta naribus et auribus instillabitur. Et his quidem præsidijs, Deo opitulante, spero te longe melius auditurum.

Morbũ, quo regius ille puer laborat, ut ex his quæ scripsisti conijcio, putat præclarus ille medicus esse, quem apud nos uulgò mulierculæ lactumen uocant, de quo in fine meæ de exterioribus morbis epistolæ, mentionem feci: docuiq; ad achores, ceria, psydracia, exanthematáue pertinere: uaria enim specie in diuersis uisitur. De hoc morbo primus (ut ego puto) inter recentiores particulatim scripsit Gulielmus de Salicetto, sub nomine crustæ uel lactitij. Crustæ quidem (ut arbitror) quoniã eminent in cute patientiũ puerorũ ueluti quædam crustulæ: Lactitij uero, quod ex lactis acredine, salsam pituitã & tenacem in puero subnutrientis, generatur. Hunc morbũ nec ego in lactentibus magnopere pellere nitor, præsertim quando faciem non admodum dehonestat, nec periclitatur ut oculos oblædat, quod nonnullis accidisse scio. Gulielmus tamen ipse, nõ contemnendus medicus, curam docet, qua se multos sanasse ait absq; aliquo periculo uel timore. quod ego quoq; sine mendacio possum affirmare: nõ eisdem tamẽ præsidijs semper usus, sed pro materiæ morbũ facientis, reliquarumq; rerum à quibus indicationes curatiuæ sumendæ sunt, uarietate, remedia mutaui: unũ tamen semper cauendo, ne scilicet rebus nimis adstringentibus, frigidis úe, materiam introrsum repellerem. Verum suspicio talis morbi, in regio hoc puero mihi habenda non uidetur, iam septimũ annum agente: nisi fortè quispiam dixerit, à lacte primo contractũ morbum, ita loca infecisse, ut bonum quantumuis nutrimentum, bene immutare non ualentia, similem priori infectionem gignant. Quod si ultro dederimus, longe maior nobis incumbet curationis necessitas, ne uidelicet longiore mora, quotidie difficilior reddatur, peiore in dies habitu, in ipsis membris patientibus derelicto, præcipue si iam 7. ætatis annũ agit, in quo solent infantium morbi, unà cum ipsa infantia recedere. Purgandum igitur ducerem primo, nec semel corpus, leui aliquo medicamine, ex rheo uidelicet, rosaceo uocato syrupo, quem Bononienses Mucarũ uocant, senæ, polypodio, mannáue, aut simili aliquo cõcinnato. Abluenda deinde patientia loca, ex aqua in qua lapathum, fumaria, absinthium decocta sint, & post balneum, rheo præcipue pontico, quod nunc è Polonia defertur, in aceto resoluto perfricanda, deinde illinenda unguento ex oleo amygdalarũ amararum, succo radicũ uitis albæ, & modico lithargyri parato. Addere possem multa, sed hæc satis superq; fore confido, ad fœditatem illam potius quàm morbũ, à nobilissimo illo puero depellendam, cui Deus opt. max. Nestoreos annos incolumes concedere dignetur: sperandum enim ex tam splendidis rarisq; parentibus ortum, in summum, & omnibus numeris laudandum principem euasurũ. Tu uero dabis operam, ut serenissimi eius parentes

rentes seniores, senem uideant filium, in quo uirtutes eorũ eximiæ reflorescant. Vale, tui Manardi memor. *Ex Ferraria, Calend. Octob.* M. D. XXXIII.

EPIST. III. De Ebeni Indici electione & usu.

TSI *Deus optimus maximus summè iustus sit & summè benignus, pro imperscrutabili tamen consilio suo & uniuersali prouidentia, modo unum, modo aliud, nec ita unum quin & aliud simul, nobis manifestat. Quum igitur anno ante hunc duodequadragesimo, ad coërcenda humani generis delicta, luem pessimam, Gallicam uocatam, ueluti multicipitem hydram, in nos grassari permisisset: non paulò post quasi alexipharmacũ, ex incognito antiquis orbe, ad incogniti morbi curationem, lignũ quoddam iussit afferri, quod Sanctum haud immeritò ab his nuncupatũ est, qui eius beneficio, à tam pernicioso morbo, atq; alijs qui ferè incurabiles uidebantur, sunt pristinæ ualetudini restituti, & de lacu miseriæ in portum reducti salutis. Huius usum uarij uario modo docuere: omnes tamen in uno hoc peccant, quod omnes uno calceo (ut aiunt) calceandos existimarũt: cum tamen ita in hoc, sicuti & in alijs medicinæ præsidijs, pro naturalibus, nõ naturalibus, & præternaturalibus reb us, oporteat & uictus rationem, & ipsius ligni modum atque usum uariare. Quæ licet nõ ad amussim præcipi possint, patiente non continuè uiso, ut tamen Reuerendiss. domino & mihi summè obseruato morem geram, attentis his quæ aliàs per Excell. Cracouienses medicos mihi de illius affectibus significata sunt, quantum mea poterit imbecillitas cõnabor ostendere, quænam agenda mihi uideantur, ut desideratus finis ex huius ligni decocto consequatur.*

Vt igitur ordine quodam incedamus, quatuor præcipue considerabimus, uidelicet ligni electionem, eiusdem præparationem, usum, uictus rationem. Tria ad nos hactenus huius ligni genera peruenere. Primum, quod guaiacum uocant, densius, grauius, crassius, interiore parte nigricantius, exteriore subpallida, et ueluti lineis quibusdam ad fuscum inclinantibus, in æque distantibus per longum intersecta. Alterius ad albius magis uergit exterior pars, neq; est tam manifestis lineis distincta: nigrum tamen & ipsum colorem intrinsecus ostendit, sed minore orbe quàm præcedens. Tertium, quod sanctum præcipue uocatur, tam intrinsecus quàm extrinsecus albicantem colorem præ se fert, exilibusq; ualde lineis eius distinguitur longitudo. Ex tribus hisce generibus ego in casu nostro primum prætulerim, quod proculdubio ebenum esse Indicum puto, nec ab eo secundum, nisi fortè natalibus, differre. Tertiũ ualentius esse non dubito, quoniam & acrius est, & odoratius. Quia tamen eius decoctum & aspectu turpius, & gustu est insuauius, ueritus ne ita displiceat, ut uentriculum prosternat, ne continuari eius potus possit, idcirco primum potius eligendum ab initio puto. Vbi tamen eius potus per 20. dies sumptus, non plenè profuisse uisus fuerit, poterit D. sua Reuerend. per quinq; uel decem dies hoc tertio uti, uel pluribus etiam, si opus esse præsentes medici iudicauerint. *Et hæc quidem de ligni electione dicta sint.*

Præparatio haud difficilis est: atteritur enim uel lima uel torno uel scobina, uel alio instrumento, & in tenuissimũ quantum fieri potest puluerem redigitur, in decuplaq; electissima aqua, uitreo uel uitreato uase, tandiu claro igne, nec admodum uehementi,

bullit, donec tertia pars excoquatur. Semper autem dum bullit spuma auferatur, & per se ad usum, quem inferius docebo, reseruetur. Et hæc quidem aqua erit pro medicata potione, sicuti inferius docebimus, mane & uesperi bibenda.

Alia uero aqua ex eodem quidem ligno, sed in crassiusculas partes dissecto, hoc modo paretur: Sumito ligni pars una, aquæ uigecupla, mundoq́; uase, uehementioreq́;, claro tamen igne bulliant, donec quarta tantũ aquæ pars consumpta sit: qua aqua inter prandendum cœnandumq́;, non alio potu, sicuti inferius monstrabitur, utetur.

Vsus primæ aquæ talis sit. Præcedat purgatio, per tres sequentes potiones: Senæ, polypodij, passularum ana ʒ.6. bulliant in sex uncijs aquæ fœniculi ad tertiæ partis consumptionẽ, & in decocto madeant horas decem: rhei barbarici, agarici ana ʒ.s. dulcoretur cum melle rosaceo ad gustum domini. Sumpta ter hac potione, mane sequenti in aurora bibat decocti primo modo parati ℥.4. quantum ferre poterit calidi, atque per horam dormiat: dehinc iterum quatuor alias uncias bibat, iaceatq́; per aliam horam, sed non dormiat: post quam tertio eandem quantitatem aquæ bibat, sed tepidam, statimq́; à potu surgat, & loco calido leuiter tandiu inambulet, donec aqua è uentriculo descendisse uideatur, tuncq́; eo modo prandeat quo inferius iubebimus. Vesperi ubi iam concoctum prandium erit, quinq; uncias eiusdem aquæ bibat, non ualde calidæ, & post horam unam cœnet: eundemq́; præcise ordinem per continuos dies quinque seruet. Die sexto ex præscriptis purgatorijs potionibus unum accipiat: nec eo die primam illam aquam bibat: sequenti, hoc est, septimo, penitus quiescat, nihilq́; aliud medicinale accipiat, præterquam unum cochleare sequentis mixturæ: Ramentorum tenuissimorum illius tertij ligni quod sanctum uocant, p.1. maceris, quem florem moschatũ uocatis, p.s. mellis rosacei p.4. Octauo die ad potum primi decocti reuertatur, eoq́; decem diebus quo superius diximus modo utatur: nisi fortè augenda quantitas præsentibus medicis uideatur, ad uncias usque quinq; pro singula potione. Vndecima die, quæ erit à primo potu decimaoctaua, eandem purgatoriam potionem accipiat, post quam duobus diebus quiescat, eadem qua diximus mellis rosacei mixtura utens. Sequentibus diebus, post uidelicet uiginti, semel tantũ aquam ex ligno sancto factam, mane ad quantitatem quinque unciarum bibat: quem potum per alios decem dies continuare poterit, & diebus tranquillis ac serenis domo exire: quibus nisi aluus sponte ierit, clysmatibus ex eadem aqua factis, adiecto melle rosaceo & oleo chamæmelino, mollienda erit. quod etiam prioribus diebus agendum, si opportunum uidebitur. Vidi enim nonnullos, qui ex decocti primi ligni octonis uncijs, solutam satis aluum nacti sunt. Completis his decem diebus, uel eadem purgatoria potio, uel alia consimilis, uel etiam ualidior, si præsentibus medicis uidebitur, erit exhibenda, atque post hanc mixtura utendum quæ habeat, ligni sancti, nucis myristicæ, seminis fœniculi ana partem unam, ambræ p.s. moschi partis unius quartam partem, mellis, chebularum quadruplum aliorum. Spuma, quam diximus ex primo decocto seruandam, frons & tempora assidue perfricanda, & si qua pars corporis alia male uidetur affecta. Et hic quidem horum lignorum usus mihi uidetur Reuerendiss. huic domino conducturus. Quod faxit dominus Deus noster.

Superest

Superest uictus ratio, quæ ui constante, primis quinq; diebus satis tenuis sit, ut uidelicet quotidie sex tantum unciæ panis edantur. Sit autẽ non semidalites, purissimáue farina confectus, sed ex ea cui aliquid crassiorum tritici partium sit commixtum, beneq; fermentatus et coctus, ac modicè salitus. Obsonij autem loco nihil accipiatur, nisi pinei uel amygdalarum nuclei, uel pistaciorum, aut nudi, aut saccharo obducti. Addere potest & orientales passulas maiores minorésue, sed ita modicas, ut omnium horũ etiam pondus selibram non excedat. Panis autem & alia quæ obsonij uice accipiuntur, inter prandium & cœnam ita dispartiantur, ut consuetudo seruetur. Tutius tamen uidetur, ut cœna minor sit prandio, quò mane dum aqua bibenda erit sit plenè concocta. Sexto die quo purgatione utetur, addet ius paruæ pullæ gallinaceæ. Decem sequentibus diebus si ferre eundem uictum poterit, nihil plus adijciat: si minus, tres carnis eiusdem pulli parui unciæ iuri superaddantur. Post uiginti dies, phasiani uel perdicis pulpæ concedantur, quæ tamen selibram per diem non excedant. Transactis in totum triginta diebus paulatim annonæ adijciatur, ita ut exactis quadraginta diebus, ad consuetum uictum, qui tamen parcus semper est, ut audio, reuertatur.

Quod ad potum uero attinet, secunda aqua à me superius descripta, primis quinq; diebus simplici utetur. Sequentibus decem diebus mel uel saccharum adijciet. Post uiginti, tribus uini cyathis contentus erit, hoc est, uncijs in totum sex. Hæc sunt quæ mihi alioqui occupatissimo, uisa sunt de potu horum lignorum scribenda. Quæ tamen omnia arbitrio præsentium clarissimorum medicorum & correctioni permitto, quibus me etiam atq; etiam cõmendo, Reuerendissimoq; domino cum humilitate me trado.

Ex Ferraria, in uigilia sancti Matthæi, M. D. XXXII.

EPIST. IIII. Consilium pro nobili quadam matrona, sputo sanguinis, febre, ulcere palati, tussi, laborante.

Ffectus præter naturam, quibus honesta hæc matrona laborat, sunt, sputũ sanguinis, febris, destillatio, ulcus palati, tussis. Naturalia: Caput humidum, calidum, latorũ pororũ, imbecille. Iecur calidum & siccũ. Ventriculus frigidus, humidus. Victus, ociũ, cruditas, cibi pituitã gignentes. Ex his creuit pituita in uentriculo: ex iecore in toto sanguine bilis. Eleuãtur uapores ab utroq; humore ad caput, qui ob eius imbecillitatem nõ discussi, crassescũt, et occurrente causa exteriore destillãt: ex qua destillatione omnes mali affectus et fiũt et facti sunt, qui sunt enumerati.

Sputum quidem sanguinis, symptoma est, exiens scilicet mutatũ. Morbus à quo prouenit, est solutio continui uenæ. Causa eius est pituita, aliqualiter à bile secum mista exusta, & ad salsedinem conuersa. Dubia, quæ uena, quomodo aperta. Solutio primi, uena asperæ arteriæ. Probatur, quia exit sanguis sine tussi, uel cum parua, cũ quodamq; potius screatu. Sentitur in gutture uel parũ infra, sensus ueluti loci ulcerati: & licet aliquando emittatur sanguis cum tussi, est sanguis, qui exiens ex loco læso, descendit ad pectus, qui postea cum tussi eijcitur. Non obstat quod spumosus, quia, ut dicit Auicenna, & ratio dictat, quandoque spumosus est ex canna pulmonis, & est uemens cum screatu & tussi exigua, et est id quod egreditur parum, & est ibi sensus

cum dolore. Solutio secundi, aperta per ulcerationem. Et si dicitur, deberet exisse pus: dic, quod nondum erat genitum.

Febris morbus est, ut constat. Et si quis quærat, quænam sit: dico esse febrem in putridis humoribus accensam, continuam, ex materia salsa, id est, phlegmate salso, putrescente in concauitate pectoris. Et si quis obijciat, quod deberet esse intermittens, quia materia putrescit extra uenas: dic, quod est continua, ratione propinquitatis ad cor. Destillatio symptoma sub eodem genere contentum, scilicet sub exeunte mutato. Sicut tussis sub malo motu. Vlcus uero palati solutæ continuitatis morbus est: ambo autem ex destillatione sequuntur.

Prognostici: Periculum est empyematis, hoc est, suppurationis, ex materia fluxa & fluente ad pectus: & demum phthisis. Periculum etiam est rupturæ uenæ in pulmone uel pectore, ob tussim, suffocationisq; demum ex multa materia.

CVRATIO.

Harum affectionum quædam sunt factæ, scilicet solutio continuitatis uenæ, & ulcus palati, quæ curatione proprie dicta indigent, quæ in exiccatione & unione consistit. Quædam fiũt, ut destillatio & tussis. Quædam partim factæ, partim fientes, ut febris. Operatio igitur medici aduersus eas, partim præseruatiua, partim curatiua esse debet. Ad quam recte agendam uariæ occurrunt intentiones: quo scilicet ad sputum sanguinis, uenæ consolidatio: quo ad tussim, uacuatio materiæ cõtentæ in pectore: quo ad febrem, curatio factæ per frigida, fientis per causæ remotionem: quo ad destillationem, ut sistatur: quo ad palati ulcus, consolidatio.

Dubitari igitur non ab re potest, unde incipiendum. Dic, quod à destillatione: tum quia inde omnia alia pendent, ueluti ab ea uel facta uel fientia: tum quia magis suspecta, siquidem nunc sputum sanguinis exile est. Incipientes ergo à cura destillationis, eliciamus intentiones eius curatiuas, non negligentes tamen cætera.

Destillatio, quantũ ad ipsam fluctionem attinet, est exiens mutatũ, quantũ ad affectionem, quæ ipsum facit, dicit malam temperaturam cum materia in capite contentam, quæ eget euacuatione, quæ tum extrahendo ipsam materiam, tum ad alia loca distrahendo, est agenda. Primum potest fieri uel phlebotomia, uel pharmacia purgante.

Dubitari igitur potest, an conueniat phlebotomia, & si conuenit, an sola sufficiat. Dic, quod conuenit: quia destillatio est ulcera faciens & suffocationis formidinem. Conuenit autem non tota simul, sed per interualla facta, ex iecoris uena, & modo dextri modo sinistri cubiti. Ad aliud dic, quod non sola, quia materia in uentriculis cerebri contenta substantiam madefaciens, per eam non euacuabitur.

Circa purgationem etiam dubitari potest, an sola sufficiat pharmacia, quæ per inferiora materiam educat. Dic, quod non: sed uacuare etiam caput particulariter oportet. Nec etiam hæc sola sufficit, sed uacuandum quoq; est, tum ad longinqua retrahendo, tum ad propinqua deriuando.

Dubium etiam cõtingit, unde computandi dies iudiciales, an scilicet à destillatione, an à uenæ apertura. Ego teneo quod à destillatione: iuxta quam supputationem, uena aperta esse uidetur in uigesimaseptima die à morbi initio.

Ad

Ad opus tandem accedendo, Victus sit ualde tenuis, probibeaturq́; caro, uinum, oua. Vtatur auena, uel ordeo, uel amygdalarum succo, quibus ob fracturam uenæ, superponatur puluis aliquis adstringens, ut nucleorum mali punici acidi, uel rhoi Syriaci, uel fructuum myrti, qui præ alijs mihi magis placent, etiam si per se edantur.

Potus sit aqua chalybeata uel aurata cum iuleb rosato. Omnes escæ uergant ad frigidum. Potest uti coriandris, & manuchristi uocato, cum margaritarum puluere, & corallij parato. Aer uergat ad siccum & frigidum, quare non conuenit ignis.

Retractio fiat per frictiones, per extremorum membrorum uincula, quibus quandoq; admoueantur cucurbitulæ, quæ etiam supra iecoris regionem non inutiliter apponentur. Purgatio cum pilulis quidem cocchijs, nisi uehementia febris probibeat: alio qui cum polypodio & siliquæ Aegyptiæ liquore est faciunda. Caput purgetur butyro intra nares dato, cui octaua pars elaterij sit adiecta.

Deriuatio per sinapismum abraso capiti cum columbino stercore factum. Necessitate cogente aliquod narcoticum detur, uel philonium persicum, uel theriaca noua, quam laudat Galenus. Syrupus myrtinus cum iulebo rosato, & tussi, & febri, & sanguinis sputo conducet. Vnguentum aliquod adstringens, circa gutturis & pectoris superiora etiam conducet, ut quod ex oleo myrtino & pastillis per electrum uocatis componitur. Palati ulcera per gargarisma curabuntur, ex plantaginis decocto & succo nucum, modo Galeni adseruatum.

EPIST. V. Io. Manard. Academiæ medicorum Cracouiensium. Examinantur quædam à medicis nonnullis scripta pro Reuerendiss. D. Cracouiensi Episcopo.

CVm iam scriptis mandassem ea quæ ad salutem Reuerendiss. domini Cracouiensis Episcopi conducere mihi uidebantur, placuit ne frustra mihi missa uiderentur ea perlegere, quæ à nonnullis medicis sub Italorum medicorum nomine, eandem ob causam fuerant scripta. Inter legendum autem multa occurrerunt in quibus ego aliter & sentiebam & scripseram, quàm, quicunq; nam fuerint, excellentes illi medici scripsissent. Operæprecium autem me facturum putaui, si hæc sigillatim explicarem, atq; enucleanda Cracouiensi medicorum academiæ proponerem, adiectis rationibus quæ me cogerent in priore sententia perstare, nec ab alijs quæ scripseram recedere. Vestrûm autem erit, Cracouienses medici, ad æquilibrium rationis utraque dicta referre, & quæ lanx interuergat solerter pensitare.

Primum dissidium inter nos est, quod illi laborasse in nostro Reuerendiss. domino cogitationẽ putant: ego potius imaginationẽ. Ad cogitationes si spectat ratiocinatio, rationisúe discursus, quam labefactatã ex his quæ scripta sunt minime colligo, scribitis enim adfuisse silentiũ, mœstitiã, fastidiũ, mortis expectationẽ. Ex hoc enim, quod procu`ldubio corruptã imaginationẽ faciebat, per rectum ratiocinĩu reliqua sequebantur: Quis enim nõ mœreat mortẽ expectans? quis nõ sileat, & mundana cuncta in summo fastidio non habeat? Incolumi igitur permanente ratiocinio, ex sola mortis imaginatione, reliqua meo iudicio sequebantur. Quæ etiam imaginatio non penitus absq; ratione contingebat; cum consideraret secum tot præsidijs, tantáque medicorum diligentia,

cōtinue ad deterius labi, nec uel tantillum sublevari. faciūt hæc ut imaginationem in eo potius laborasse putem, quàm intellectum, quem Galenus cogitationem uocat. Verum apud eundem Galenum disputatio hæc dialectica potius est, quàm medicinalis, cum eodem in uentriculo principes omnes uires, secundum eius sententiam reponantur.

Aliud uero maioris momenti dissidium est, quod tremore cordis continuò affligi eum dicunt: quod nec uos scribitis, nec ego putarim uos alioqui oculatissimos, in tanti momenti re hallucinatos. Nec est ut se Auic. clypeo tueantur, dicentis, non posse cōmunicari cordi à capite uel uentriculo (Sic enim legendum puto: licet in exemplari ad me misso, pro uentriculo legatur cor) aliam noxam, quàm tremoris. Nam neq; Auic. inuenio hoc dixisse, nec si dixisset, esset illi plus quàm rationi, Galeno et experientiæ credendū, quæ ostendunt alios quoq; affectus, præter tremorē, posse cordi ab alijs membris cōmunicari, ut dolorem, syncopā, seu animi defectum: hæc enim fieri ab ore uentriculi præter experientiā & rationes, quas facile quisq; cōsiderare potest, Galen. quoq; testatur lib. primo de caussis symptomatum, quinto de locis affectis, & primo Artis curatiuæ ad Glauc. Vnum uero est, quod maxima me afficit admiratione, medicos uidelicet illos Patauos, qui certe ex tot locis Galeni adductis uidentur in eius lectione assidui, eum tremorem cordis per consensum fieri, in secundo suo consilio scripsisse, quem in primo continuum esse affirmauerant: docente Galeno in secundo libro de locis affectis, tunc affectum proprium putandum, cum permanere in parte quapiam conspicitur.

Addunt & aliud, quod ego nō probo, certum scilicet esse, humorem melancholicum nō ferri in Reuerendiss. hoc domino ad uentriculum. Hoc probant quadam cōiectura. Coniectamus, inquiunt, in splene esse ingentem obstructionē, ergo certum talem humorem non posse ad os uentriculi deferri. Quod uero adsit obstructio in liene, non aliter probant quàm ex suppressione fluxus sanguinis per uenas ani, per quē sanguis melancholicus cōsueuerat expurgari. Sequelam probantes ex Galeno, libro de atra bile dicente, sanguinem illum retentū facere obstructiones, & corpus inficere. Cui sentētiæ addūt aliud testimoniū Galeni 5. de locis affectis. Innitūtur igitur duabus sequelis, secūdum hunc ordinem: Fluxus sanguinis melancholici per ani uenas consuetas est retentus, ergo ab illo sanguine non expurgato fit lienis obstructio, et corporis infectio. Secunda sequela est: Obstructus est lien ingenti obstructione, ergo humor melancholicus non potest ad os uentriculi ferri. Ego uero tantū absum ut cum eis sentiā, ut credam totū contrariū: tantam uidelicet quantitatem atræ bilis ad uentriculum ferri, ut appetitū tollat, non faciat: hoc enim quandoq; cōtingere, & Gal. lib. 6. de locis affectis, & Auicen. primo cap. de ægritudinibus splenis, affirmant. Delatam autem magnā atræ bilis copiam ad uentriculum, ex his quæ à uobis scripta in uarijs locis sunt, colligo. Et primo ubi enumeratis symptomata multa, quæ ardorem uentriculi præibant, mœstitiā scilicet, silentium, tædium, mortis expectationē, quæ certe sunt (ut nec ipsi diffitentur) atræ bilis genimina: ad quæ cum (ut scribitis) sequeretur oris uentriculi ardor, negari non potest quin ab atra bile ad uentriculum delata, ardor ille excitaretur: ad quem tantum defluxum non sequeretur appetentia, quia et maiore copia quàm par esset, ferebatur, & melancholia potius erat quàm melancholicus succus, ueluti uos alio loco scribitis,

deijci

deijci dicentes ex clysmate, alephanginis pilulis & manna, magnū modum spumantis et ueluti ebulliētis exustæ melancholiæ. Acida enim ualde sit oportet, si excitare appetitum debet, quæ ad uentriculum fertur melancholia, ut Galenus testatur lib. 6. de locis affectis. Et fluere igitur & fluxisse magnam atræ bilis copiam ad uentriculum puto: nec uideo ex suppresso sanguine, per ani uenas euacuari cōsueto, lienis obstructionem necessariò fieri. Potest enim humor ille ater, partim in uentriculo, partim in hypochondrijs atq; in alijs locis congregari, sed & per totius corporis uenas diffundi. Potest & in ipso liene plus quàm antea abundare, nō tamen obstructionē in ea facere. Non uideo etiam aliam eorum sequelam esse necessariā, hanc scilicet, In liene est ingens obstructio, igitur melancholia ad os uentriculi non potest deferri. Possunt enim aliæ lienis uenæ obstrui, ea remanente non obstructa, quæ melancholiam portat ad os uentriculi. Multos enim uidimus cum ingenti lienis obstructione, cibi appetitū non amittere. Vidimus etiam nonnullos, effusa ad os uentriculi melancholia, quod ex dolore & sapore eius in ore percepto cognoscebatur, mœstitiam melancholicam absq; appetitu incurrisse. Quod etiam Gal. lib. 6. de locis affectis testatur, cuius uerba libuit adscribere, ut Excell. uestræ cognoscant, ea quæ nos scripsimus, esse ad Galeni mentem dicta: nec ex suppreßione euacuationis atræ bilis consuetæ, tolli accessum eius ad uentriculum. Sic enim uerbum uerbo reddendo scribit Galenus, de liene loquens: Verum plerunq; à seipso excrementa quemadmodū iecur expellit, adeò ut & quandoq; melancholicum sanguinem simul cum nausea per uomitū eijciat, & per inferiora aliud simile subeat, et non facta tali euacuatione, mœrores & pusillanimitatē melancholicam faciat, necnō interdum ciborum uehementißimas appetentias, & præcipue ubi exacte acida fuerit ea quæ ad uentrem fertur superfluitas. Plerunq; uero euersiones & abominationē, quando aliam quandam habuerit corruptionem. Ecce igitur, ex suppreßione sanguinis, qui defluere consueuerat, non necessariò tolli effluxum humoris atri ad uentriculum, nec necessariò tolli appetitū, sicuti nec necessariò fieri eum, humore atro ad eam fluente. Nō recedendum igitur à nostra sententia, quæ effluere quidem ad uentriculum melancholiam dicit, tolliq; appetitū: tum ab ea, quoniam scilicet corruptione quadam participat: tum à pituitæ tenacis copia. Mœstitiæq; causam non in atram bilem, ut ipsi dicunt, in uenis cerebri contentam: perpetua enim esset, & non (ut scribitis) quandoq; reuerteretur: sed in fumos ab ea ex naturalibus membris eleuatos generari.

Addunt & aliud, quod magni momenti eßet, si ueritatem haberet: Reuerendiß. scilicet hunc dominū, esse ad aquam intercutem præparatum: ea enim quæ de sanguinis euacuatione à me scripta sunt, uel in totū deijceret, uel moderanda ualde ostenderet. Verum uix crediderim Excell. uestras, quæ tantum operæ in curando hoc clariß. domino sumpserūt, & tam ad unguē uniuersa acta, & quæ in dies occurrerūt symptomata conscripserūt, rem hanc tam arduā prætermisiße, imò cōtraria potius indicia nobis significaße, facie uidelicet eum alba, & ad purpureū uergente, fuiße: nulla cachexiæ, hoc est, mali habitus, mutatiq; coloris aut tumoris faciei, præcordiorū, manuū, uel pedū, facta mentione. Palpebrarū quidem tumoris cū rubore meministis, qui malam potius loci q̄ totius corporis affectionem demonstrat: ad quam tamen hydropen si præstantißimi

hi consultores agnoscebant D. suam Reverendiß. esse praeparatam, certe debuerant huic rei magis consulere quàm lachrymarum fluxui.

Scribunt praeterea Galenum 4. libro de usu partiũ, & 2. de temperaturis dixisse, à uesica fellis ferri ad uentriculũ: cum tamen ipse Gal. libro 5. de usu partium rationem reddat, quare natura non ad uentriculum, sed ad primum intestinum bilem transmittat. Libro uero secundo de temperaturis, fluere quidem nõnullis bilem à uesica ad uentriculum, rarum autem esse hoc, & paucißimis contingere. Et haec quidem sunt rerum capita, in quibus quantum ad eam partem attinet differimus.

Quod uero ad operationem spectat, in nonnullis etiam dissentimus. In cõcoquenda quidem bile ipsi laudant syrupum de fumo terrae, puto à Ioanne Mesue descriptum. Quem quidem aptum ego puto ad uacuandum, non ad concoquendum, ut simplicia medicamenta, ex quibus componitur, manifestant, Myrobalani scilicet, epithymũ, polypodium, pruna Tamarindi, siliqua Aegyptia (casia scilicet uocata) & demum succus ipse fumariae. Alioqui neq; exusta illa bilis, cum superfluò cocta sit, uerè concoqui potest: sed satis est ut ita à natura uincatur, ut pelli per purgatoriũ medicamentũ poßit. quod tamẽ neq; expectandũ uoluit Galenus, nisi in materia putrescẽte: in ea enim, nõ in alia, concoctionem agnoscit in urina: sed in acboribus & cephalalgia, lib. primo de medicamentis secundum loca, nulla praeuia uel concoctione, uel alia alteratione, materiam purgat: semperq; materiam quidem tenacem & crassam attenuat & praecidit, tenuem uero ceu suapte natura euacuationi paratam, statim euacuat. In cepis quoq; dissentimus. Eas enim ego incidendi gratia, & patriae cõsuetudinis ratione, cum carnibus co qui ignosco: non ignarus eas mali succi esse, & uel parum uel nihil alere. Verũ non eis uescendum dico, sed carnes eis condiri concedo. Vuas siccas penitus interdicunt, tanq̃ ad rem non facientes: quas tamen Galenus modicè detergere, uentriculum roborare, et oris eius lenes morsus ait hebetare: quare eorum usum potius laudo quàm uitupero: sicuti & caricarum, ueluti incidendi & attenuandi uim habentium.

Vituperant etiam pistacia, quae ego laudo, tanquam iecur roborantia, & eius obstructiones remouẽtia: licet Galenus se nescire dicat, stomachóne sint nocua uel utilia. Paul. tamen Aegineta, & Auicenna eum secutus, tanquam ei utilia cõmendarunt. Lupulos laudant, & ceruisiam uituperant, uel fortè nescientes eam illis confici, uel nocumentũ in frumentũ, nõ in lupulos referentes. Ego uero, ut ingenue fatear nõ bene me nosse lupulorũ uim, Mesue in his sicuti in alijs multis rebus parum credens, ita ceruisiam uituperare nequeo, cum septentrionales homines eius potu utentes, saluberrimos uideo & robustißimos. Quicquid tamen de ceruisia statuatur, medonem apud uos uocatum, quod est hydromelitis genus, magnopere in hoc Reuerendißimo Domino commendo, quem Deus optimus maximus longo tempore seruet incolumem, cui sit laus & gloria.

Ex Ferraria, XII. *Calend. Martias,* M. D. XXXII.

EPIST. VI. Antonio Pedochæ medico, de Rheo, an conueniat in pleuritide, & an magis purget si totum deglutiatur, quàm eius decoctum.

DVas inter te & Fabium in rheo barbaro obortas cõtrouersias scribis. Primam, antiquam quidem, & à multis discussam, an pleuritide laborantibus congrue exhiberi possit. Alteram nouam, & à nemine quod norim disputatam, an uehementius purget si totum, sicuti est, deglutiatur, uel solo liquore in quo conuenienti tempore maduerit epoto, corpulentia eius abijciatur. Quærisq; meã in utraque lite sententiam. Quod certe onus non libenter subeo, tum quod non meum est tantas inter uos lites componere, tum ueritus ne ex duobus amicis alterum perdam. Tibi tamen & per literas & per nuncios hoc efflagitanti negare non potui, quin statim à podagra aliquantisper respirans, calamo manum admouerem, & quid de utraq; quæstione sentirem, tibi significarem: illud præfatus, mea hæc qualiacunq; effluxerint, nõ modo ut præiudicij, sed nec ut testimonij alicuius maioris uim habitura, scriptis esse demandata. Sed ne prooemium maius sit quàm cantilena, primam dubitationem aggredientes dicimus, de quocunq; rheo sermo sit (duplex enim esse in quadam ad Leonicenũ epistola iandudum ostendimus) tutò id, imò cum nota digno iuuamento, pleuritide laboranti posse exhiberi. Id enim quod supra Bosphorum Dioscorides, et supra Pontum Plinius nasci scribunt, ad asthmata, & eos qui circa thoracem affectus contingunt, ualere dicit Dioscorides: ad orthopnœamq; Galenus & Paulus. Sed & Auicenna Dioscoridem sequutus, ualere dixit ad asthmata. Cum igitur circa thoracẽ, in membrana uidelicet eum subcingente, pleuritis gignatur, ad ipsam quoq; conferre Dioscoridis testimonio uidetur, atque non minus ei prodesse, quàm spirandi difficultati, quæ maiori ex parte à crassiore tenacioreúe materia fit, quàm pleuritis: quam tenacem crassamq; materiam si educi terrestris adstringensq; rhei substantia non uetat, sputum quoq; ne in pleuritide exeat minime prohibebit, sicuti neq; in maiore centaurio: quod licet minorem adstringendi uim habeat quàm rheon, peculiariter tamen à Dioscoride laudatur in pleuritide. Nec in adianto, cuius syrupum Ioannes Mesue laudat in eadem atq; in peripneumonia. Sed idem quoq; Ioannes Mesue laudat zuccharum (ut uocat) albusar, quod tamen Auicenna saporis acerbi, quem ponticum uocat, dicit esse participem. Omnes demum medici laudant glycyrrhizam, quam habere quid stypseos scribit Galenus. Laudant & gummi, quod adstringendi uim habet & glutinandi. Laudant crocum, qui Auicenna etiam ipso teste, ut Græcos præteream, stypticitate non caret. Taceo intybi & cotoneorum semina, mala punica, aquam rosaceam, passulas, florem æris, quæ adstringentia quum sint, à medicis, & præcipuè ab Auicenna, in pleuritide commendantur. Quodnam igitur infortunium rheo huic contigit, ut tot adstringentibus admissis solum condemnetur? Quod si hoc de quo antiqui scripserunt, et quod penitus odore caret, recipiendum in pleuritide est, quis non libentius admiserit aliud genus, quod in communi usu ante Paulum Æginetam esse cœpit, barbarum scilicet uocatum, odore suo eximio principalia membra, & præcipue spiritualia, miro modo corroborans & uires recreans? Ego certe, sentiant alij quicquid uelint, ei uel siliquæ Ægyptiæ liquorẽ, cassiæ uocatæ, uel aëreum mel, quod mannam dicunt, quæ

membra potius laxant quàm roborent, nunquam in hoc morbo prætulerim. Et hæc quidem circa primam dubitationem dicta sint.

Secundam, solius Ioannis Mesue testimonio, quem apud te magnæ autoritatis esse puto, facillime dissoluemus. Dari enim permittit hic uir liquorem, in quo rhei barbari maduerint decem drachmæ, contriti uero quatuor ad summum drachmas concedit, contrarium facturus si maiorem uim purgandi relinqui in liquore putasset, ea quæ in tota substantia reperitur. Neq; hoc rheo peculiare existimandum, cum omni medicamini siue leniter siue uehementer purganti sit commune: æqua enim cuiusq; portio ualidius longe purgat per se tota deglutita, quàm eius decoctum uel cremor ebibita. Nec credendum, ut tuæ innuunt rationes, totam purgatoriam uim in liquorem transfundi: nam in eo etiam qui per quinq; dies maduit, ad nos delato, licet animã perdidisse à Mesue dicatur, uis tamen adhuc quædam superest purgatoria, ut qua nec pars ipsa terrestris penitus caret, in his præcipue medicamentis quæ (ut Mesue modo loquamur) euacuant comprimendo. Stantibus autem his fundamentis, rationes quas ad contrarium probandum adducis, non difficulter soluuntur. Quare non est ut in eis sigillatim diluendis amplius laborem, præsertim cum adhuc non plenè conualuerim. Vale igitur, & non contendendi studio, sed ueritatis inueniendæ gratia, bonis his litibus certare non desiste. Ex Ferraria, M. D. XXXIII.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER XVIII.

EPIST. I. Ioannes Manardus Petro Nicolao Castellano medico Fauentino S. P. D. Defenduntur aliqua dicta in alia ad eundem epistola. Item de ptisana, rheo, tenui uictu, apio, populo, citro, medicamento purgatorio, coturnicis carne, myxis, & pilulis Ruphi.

X DISPVTATIONE *illa tua pro astrologis tam longa & tot autoribus munita, ego non aliud euidentius colligo, quàm id quod uolens lubensq; illis semper dedi, & quod quiuis è medio nouit, corpora uidelicet cœlestia generali quodam influxu per motum & lumen hæc inferiora permutare: præter hunc uero particulares illas uires, uitæ, necis, salutis, morbi, ingenij, hebetudinis, uirtutum & uitiorum, inopiæ, diuitiarum, famæ, infamiæ, amoris, odij, fortunæ demum bonæ uel malæ effectrices, nec illis adesse puto, nec à magnis (quos tu affers) uiris cœlo adscriptas credo. Longior autem fuerim, si sigillatim tuas afferre rationes uelim atq; refellere: sed & superuacuè laborare cognoscar uiris bonis, qui celeberrimorũ & uita & doctrina uirorum cõmentaria legerunt, astrologiam hanc diuinatoriã quantaquanta est, non solum redarguentium, sed & floccifacientium atq; deridentium: & ea præcipue quæ duo Pici, ut postremi tempore, ita & copia & argumentorũ efficacia, reliquis qui in eadem alea uersati sunt eminentiores, nobis reliquere: quæ cum legisse te monstres, mirum est quod adhuc pergas tam præstigiosæ arti fidem mancipare: in qua si adhuc perseuerare uolueris, prius erunt, quæ illi aduersus eam tam latè scripserũt, confutanda.*

confutanda. Ne igitur actum (ut aiunt) agam, ad alia quæ in meis epistolis nõ probas, quambreuissime potero descendam: nec tuendi mei gratia, sed ut mentem meam à te (ut mihi uidetur) nondum bene perceptam, reddam lucidiorem.

Quod ad clima nostrum attinet, scias uelim me nimio fortè zelo in laudem nostri climatis ideo prorupisse, quod uiderem nonnullos amore suæ patriæ uictos, suum reliquis prætulisse. Cœpi igitur cogitare, an ego quoq; possem meum cæteris præferre. Arrisit autem mihi argumentum, cui inniti Galenus uidebatur, Hippocratis patriã ex hoc commendans, quod esset exacte media orbis terrarum: quam medietatem cum uiderem nostræ magis zonæ quàm Hippocratis patriæ conuenire, ausus sum patriã meam Hippocratis patriæ, & totum sextum clima quarto & quinto præferre. Pluribus igitur argumentis conatus sum demonstrare, nostrum clima uerius dici posse medium terræ habitabilis, quàm Hippocraticũ, ut eodem argumento quo Galenus usus est, meam approbarem opinionem: ad quam rem si non penitus collimaui, non multum à longinquo scopum attigi. Nec rationes meas tollit quicquid de hominis temperatura statuatur, (nõ enim hoc mihi erat disputandum) sed an clima nostrũ uerè esset medium, in terra hac quam incolimus, non in uniuerso orbe, quemadmodum prima tua epistola uideris intellexisse. Hoc igitur probare conatus sum, siue totam ipsam quartam terræ quam incolimus partem, siue eam quæ commodius habitatur, consideraremus. Et hæc quidem de climate.

De sacharo toties scripsi, ut graue mihi sit eandem rem tam crebrò perfricare. Sentias tu, sentiant medici quicquid uelint, quando utri sententiæ quis hæreat, non est ad uitam hominis magni momenti. Si quis tamẽ, seposito quocunq; affectu, diligenter aduerterit ea quæ à me scripta sunt, diuersas res sub sacchari uel zucchari nomine esse comprehensas cognoscet. Sed ut uideo, (fortè quia te piget bonas horas male collocare) mea non diligenter legis: quod euidenter ostendis in aquis destillatis, putans me uelle ut Galeni modo extrahantur, quum ego putem destillationem omnem, nedum hanc meam, penitus ei fuisse incognitam.

De ligno Indo nihil apud Auic. lego, quibus tu ais locis. Cap. enim 384. de nescio quo grano scribit, quod kormiden uocat, quod nullam cum ligno Indo communionem habet. Cap. uero 484. sub mehenbethcat nomine, agit de lathyride, id est, cataputia uocata. An uero Aethiopicum Indo præferendum, alij cogitent: ego ab Indo recessurus non sum, ut quod & cognitum & expertum habeam, cum Aethiopicum ut maioris longe precij possit (ut olim) ab interpollatoribus fingi.

De sectione uenæ in pleuritide bis etiam scripsi, atq;, ut mihi uidetur, omnem ambiguitatem sustuli. Ideo enim (ut scripsi) Galenus secat contrarij cruris uenam, alio inflammato, quia ex crure laborante nõ licet ab initio uacuationẽ facere, ne plus sit quod aliunde trahitur, eo quod euacuatur. Oportet ergò ut reuulsionis gratia uel eiusdem lateris in manu uena secetur, uel contraria pedis: ambæ enim cum uena cruris laborantis habent cõmunionẽ: per quas tamen uenæ sectiones nõ intendit sanguinem euacuare in inflãmatione contentũ, sicuti in pleuritide: in qua ob membri nobilitatem cogitur euacuationem accelerare. Contrarij enim lateris uenæ sectio, uel nequaquam, uel tarde iu

uat: quam tarditatem in cruris inflammatione non ueremur: sicuti neq; ueremur in dolore à dorso ad humerum descendente uenam cubiti secare, naturam iuuantes, quæ à nobiliore parte ad ignobiliorem, materiam transmittit. Quare uero Hipp. in dolore ad præcordia descendente uenæ sectionem prohibuerit, Galenus ex dissectione uenarum manifestat. Cur uero in tali dolore, scilicet descendente, ad uenas tali nõ se uerterit Galenus, ideo factum puto, quia materiam citò ab inflammato loco uoluit extrahere, quod & serò & nõ sine discrimine fieret per tali uenam. Quod etiam ad contrariam nunquam accedat cubiti uenam, licet ambæ ex eadem cauæ uenæ parte oriantur, directus fecit aspectus: quem semper considerandum Hippoc. iussit, experientia ipsa ab euacuatione sanguinis per nares edoctus: quæ si è dextra nare, inflammato iecore fiat, iuuat: si è sinistra, potius obest. Cuius rei causam ego non in filamenta, ut nonnulli, sed in minores quasdam uenas refero, cum uena eius lateris communionem habentes, non cum contraria.

De herba Gyarcha uocata nihil moror quocunque uoces nomine: & si nihil aliud quàm natales uetant, non est ut eam sub alio collocem, quàm sub polemonij capite, cum notissimas etiam plantas uideamus alijs locis nasci, quàm quibus scripsit Dioscorides. Sed aliæ causæ me mouent, ut aliam rem suspicer esse, quarum nonnullas ad te altera epistola scripsi.

Modum parandi ptisanam, ita absum ut putem incognitum, ut (si recte memini) in epistola ad Comaclensem episcopum, me cõmentariolum illud latinitate donasse scripserim, in quo modus ille docetur. Verum libri non sufficiunt coquum bonum facere, sicuti neq; nautam: ut in prouerbium abierit, Nauta ex commentariolo: in eos qui artem aliquam factiuam ex libris didicerunt. Experientia autem ipsa comperi paucos admodum esse, qui nostro tempore ptisanam norint recte parare. Et propterea scripsi inter reliquas rationes, & hanc me mouere, ut ea non admodum uterer. Sicuti & dissuetudinem: quoniam magis abhorremus ea quibus sani nunquam sumus usi: & uitiatum hordeum, quia scilicet non ad usum hominũ, ut olim, et etiam apud multas nationes, sed brutorum tantum animalium apud nos, & seritur, & adseruatur.

Nauta ex commentario, Prouerbium.

Aquam etiam hordei quæ nunc nomen hoc habet, dixi me dum scriberem non meminisse, nisi uno loco apud antiquos legisse (quia nullus mihi, præter unum, occurrebat locus) ubi eius esset mentio. Nunc scio etiam unũ aut alterum in quo legatur, aquam hordei, ut dixi, intelligens eam in qua hordeum post modicam ebullitionem eijcitur, non autem succum aut cremorem à Celso uocatum, de quo frequentissima mentio, quanquam scio apud Arabes hæc sicuti & alia multa plerunq; confundi.

Aqua hordei.

Rheon barbaricum notum fuisse & Paulo & alijs nonnullis Græcis, & dico, & dixi: non quod eius meminerit libro septimo inter simplicia, in quo quæcũq; scripsit, ex Galeno fermè excripsit: sed in quibusdam cõpositis medicaminibus. Nec, quod purgatoriũ nõ dixerit uel ille, uel alij, probat quod eius notitiam nõ habuerint, quãdoquidem & ipsum quod in Ponto nascitur, & inodorum est, ac demum omnibus rebus idem, ei quod Plinius & Dioscor. pingunt, non minus purgat, quàm nostrum nunc uocatũ barbarum, ut ego certa experientia pluries cognoui. Quod uero locum in Pauli primo

primo libro corruptum putas, & pro rheo legendum, nitrum, libenter amplector, ueluti meæ sententiæ adstipulans, quod antiqui rheon non habuerint in numero purgantium. Non adeò autem libenter accipio, quod inter podagrica antidota pro barbarico ponticum intellexerit, quod inter simplicia, simpliciter rheon uocauit. Frustra quippe barbarici nomenclaturã addidisset, si eandem rem accipi uoluisset, de qua eodem libro sub rhei nomine simpliciter scripserit. Nec me mouet Alexander ille, tam male in latinam linguam conuersus, ut in unico capite ego aliquando per octum supra quinq; & uiginti insignes errores annotauerim. Non ausim tamẽ certò affirmare errorem huic loco subesse, quoniam græcum meum exemplar eum locum non attingit. Sed ut dem tibi Alexandrum suæ antidoto ponticum apposuisse: quis uetuit Paulum pro pontico elegisse barbaricum, tempore suo uel paulò ante, ut Hermolaus putat, cognosci cœptum?

Dubitas præterea quomodo uictum tenuem probem, quum Hippoc. in aphorismo aperte dicat, uictum paulò pleniorem esse securiorem. Cui quæsito satis (ni fallor) mea ad Cittadinum epistola respondet: imò Hippocrates ipse, non alio nomine damnans tenuem uictum, nisi quia ægrotantes eo utentes interdum in alijs rebus delinquunt, & errata difficilius ferunt. Et in libro de uictu morborum acutorũ, apertissimis uerbis absq; alia adiectione, ubi superstes futurus usq; ad consistendi uigorem æger est, tenuem pleniori præferens. Tua uero glossemata ex recentioribus desumpta, ceu autorum mentem detorquentia, in rebus tam serijs non admitto. Sicuti nec minimam illam uirtutem, quæ sanare possit: nam sanare non potest, nisi morbum superet. Quem si superat, excessu aliquo superat: qui cum secari in partes possit, sequitur dari aliquã uim prima minorem, quæ adhuc morbum superabit: quare non fuit illa, ut uolebas, minima. Sed uide quo pacto me cogas in iuuenilia hæc & penitus inutilia descendere. Melius ergo est ut ad res quæ sensu cognoscuntur accedamus.

Primo quidem ad apium, de quo interrogas. Si quod nos petroselinũ, est illud quod apium antiqui uocarunt, quidnam erit nostrum apium? Scripsi alià s apium antiquis uocatum hortulanum, uideri mihi esse id quod nos nunc uocamus petroselinum: nec solum dixi, sed rationem reddidi, cur ita dicerem & sentirem. Tu aliam quæstionem proponis, magis certe dubiam quàm fuerit prior, à qua possem me facile absoluere, si dicerem, me nunquam hanc mihi prouinciam assumpsisse, ut antiquorum nũcupationes cum nostris concordarem: sed satis mihi uisum esse, si nõnulla prout mihi occurrebant, ingenue aperirem: quæ tamen non præiudicij, sed nec maioris testimonij uim habere uolui, paratus semper ita in hac re, sicuti in omnibus alijs, melius sentientibus cedere. Verũ eadem hic quoq; ingenuitate utens, dico uulgare hoc nostrũ apiũ uideri mihi esse quod Græci heleoselinum, & Theodorus paludapium uertit. Quodnam uero genus sit, quod in comitiali morbo damnatur, ego indiscriminatim putauerim (quicquid tuus ille tertius Plinius dicat) omne apium alimenti ratione damnari: præcipue tamen Smyrnion damnauit Alexander.

Violæ purpureæ flores cõferre pueris comitiali morbo laborantibus, præter Dioscoridem, scribunt Plinius, Macer, & Serapion, qui tuam quoque amouet dubitationem, dicens proprietate quadam id fieri.

Q 3

Quod populum albam in primo ordine calidorum reposuerim, & autoritas, & ratio, & experientia suasit. Nec impressus Galeni græcus codex, in quo tertij legitur ordinis, ab ea sententia me dimouet, ut ubiq; erroribus maculatus. In manuscripto ac melius alijs quoq; in locis castigato legi, in primo. Potuit & Oribasius in suo Galeno legere: quanquam & maculatus quoq; est, & male in latinum uersus, qui inuulgatus in Germania est Oribasij libellus.

De citro uolens, ut tibi morẽ gererem per epistolam id petenti, tollere repugnantiã inter Auicennæ dicta, nonnulla commentus sum quibus excusari posset: & inter reliqua dixi, per semen posse intelligi totũ id quod carnem & nucleum intermediat, in quo proculdubio acedo continetur: ut scilicet simul tutarer & in concordiam redigerem Galenum & Auicennam, acedinem & frigus semini adscribentes. Tu uero, nescio an calumniandi gratia, sed ut credere malo, quia tibi ita uisum est, in me insurgis, quasi in hoc etiam semen uerum, hoc est, nucleũ, comprehendi uoluerim: quum tamen paulò post dixerim, semen uerũ à Galeno statui calidum. Impingis etiam mihi quod dixerim, corticem ipsum nucleum continentem per se frigidum esse: quod certe non dixi, sed Galenum dicentem in semine uincere acidam qualitatem, dixi comprehendisse sub seminis nomine medullam illam in qua apertissima deprehenditur acedo, quam tamen perisperma mauis uocari quàm sperma. Sed si in solo nomine erat controuersia, non erat ut chartam & tempus in hoc perderes, & mihi eandem iacturam faciendi occasionem præberes. Addam tamen & hoc, quia tu bene correcti Galeni mentionem habes, me in codice manuscripto ac bonæ fidei utrunq; legisse, semen scilicet & aciditatem: posseq; utriusq; lectionis argumentum capi ex his quæ uersus finem capitis ab eodem Galeno
» scribuntur. Ait enim: Totum autem semen inesibile: humidum uero & acidum, de quo
» prius disserui, est qui in ipso nucleus inuenitur, qui uerè est semen. Cum enim dicat hoc esse uerum semen, innuit se de non uero prius loquutum: sed aperte etiam testatur se de acedine antea disseruisse.

Petis ulterius, quomodo Galenus excusari debeat, dicens pharmacum nõ purgans uerti in humorem talem qualemcunq; debebat purgare: in qua re dicis me mutasse sententiam. Ego certe non memini in hoc me mutasse sententiam, sed sine hæsitatione credo id eum uoluisse quod uerba sonant. Quod & alioqui assequens est Galenico dogmati, quo asserit purgatorium medicamentũ ex similitudine quam cum humore habet, unum præ alio & trahere & uacuare. Quod nisi fecerit, in eundem humorem quem trahere debebat, similitudinis ratione quandoq; permutatur.

Nitrum quo nunc passim in bellicis tormentis utuntur, aliam rem esse ab eo quod in nitrarijs olim repertum, condiendis & colorandis obsonijs, & alijs rebus non parum multis in usum antiquorum ueniebat, non solus, sed cum Hermolao, Marcello, alijsq; & sensi & sentio: nec ueto quin tu modo tuo sentias.

Coturnicum caro improbatur.

Coturnicis etiam carnes non probo, non solum quoniam à maioribus nostris improbatas inuenio, sed etiam quia ueris & æstatis tempore siccæ admodum sunt, & ad atram potius bilem quàm bonum sanguinem gignendum idoneæ. Autumno & hyeme pinguedine nimia obesæ, ut palato gratiores, ita uentriculo & cõcoctioni ineptissimæ,

exigui

exigui nutrimenti, nauseamq́; & fastidium pariunt, & quibusdam etiam in aquilonari ora extremam perniciem, ut à fide dignis intellexi, attulerunt.

Myxaria uel myxa à Græcis & Latinis uocata, esse fructus quos sebesten (fortè à loco in quo frequentiora sunt, licet aliam causam reddat Hermolaus) Arabes uocant, facit primo quidem nomen: mucosa enim adeò sunt, ut ex ipsis in Syria excellentissimum iduiscum paretur, quod Damascenũ uocant. Facit præterea & similitudo, quam cum prunis habent. Quod uero uermes interficiant, est, ut inquit Serapion, quia illi dulcedini hærent. Addo ego, & quia præ tenacitate ab eis non possunt auelli, fit ut cum illis exeant. Quare non est ut labores pro Paulo castigando, ubi hæc laudat in uermibus interficiendis: sicuti neq; laborandum tibi erat, uel ad Auicennam recurrendum, ut propotisma Ruphi ab eodem Paulo descriptũ castigares, ammoniaco thymiamati crocum supponens, motus non tam autoritate Auicennæ, quàm communi, ut arbitror, fama, quæ summam excellentiam croco tribuit in corde roborando, quæ res maximo usui sit in pestilentia. Et cum ab ammoniaco minime fiat, nihil ad propositũ facere ammoniacum ipsum arbitraris. Verum animaduertere debebas, antiquos autores non tantum tribuisse croco quantum recentiores: fuisseq́; inter illos qui inter uenena eum reponerent. A qua sententia nec Arabes penitus recessere, sed & uentriculo et cerebro noxium esse dixere, appetitumq́; deijcere. Quod si in aliquo morbo, maxime in pestilentia est fugiendum. In ammoniaco uero animaduertenda uis quam habet in aluo subducenda, & liene liquando: quæ duo in pestilentia cauenda, sunt plerunq; necessaria. Nam, ut ipsemet Ruphus dicit, præcordiorum dolores & tensiones in ea solent contingere. Valeat igitur Auicennæ & quorundam aliorum Arabum autoritas, apud eos qui eis credunt, in laudandis catapotijs quæ crocum recipiunt: non tanti tamen sit, ut Ruphi ipsius compositionem ualeant peruertere.

Minus quoque committendum est, ut pro myrrha in eodem Ruphi propotismate intelligamus herbam. Nam ut mittam quod uox qua utitur Ruphus, æquiuocationem hanc tollit (smyrnam enim, non myrrham accipit) lachryma myrrha dicta multis nominibus meretur, ut in eo recipiatur: suauissimi enim odoris est, putredinią; adeò resistit, ut mortuorum etiam corpora ab incorruptione defendat: scorpionum ictibus utilis est, uermes necat: & ob uarios eius usus, non est ferè antidotũ cui non misceatur. Tua uero herba myrrhis uel myrrha uocata, escæ potius quàm medicamenti gratia in usum uenit, si, ut multi credunt, nec ego abnuo, est quæ uulgò cerfolium dicitur, quam nonnulli & chærephyllum dictam in horto Columellæ putant: alioqui (quicquid nam sit) uix inuenias antidotum quod ipsam recipiat. Nec laus eius in pestilentia cauenda usquequaque à Dioscoride probatur. Verbo enim ἱστοροῦσι utitur, quo tum uti solet cum aliquid ex sententia potius aliorum, quàm ex propria scribit. Sed & Plinius cum alias eius uires simpliciter narrasset, huic addidit uerbum, aiunt, quo & ipse uti solet cum aliquid narrat quod nõ credit. Quod nec alios medicos credidisse satis uerisimile est: quoniam inter medicamina pestilentiam arcentia huius herbæ nõ meminerunt. Verũ ualeat quantum tu uis, non tanti tamen facienda est, ut locum quem per tot annorum secula myrrha sibi præscripsit, ei cedere debeat. Hæc sunt quæ mihi alijs

Myrrhæ uirtus.

negocijs impedito se obtulerunt ad tua argumenta obiter diluenda. Vale, & me ama.

Ex Ferraria, IX. *Calend. Augusti: qua die primũ in lucem æditus sum, anno ante hunc* M. D. XXXIII. *primo supra* LXX.

EPIST. II. ad Simonem Grynæum, ex gingiuis laborantem.

IMON *Grynæus plus utilitati aliorũ quàm propriæ ualetudini cõsulens, malum quendam gingiuarum affectum incurrit, & duobus ferè annis perpessus est, fluctionem uidelicet copiosam ex gingiuis, materiæ purulentæ, flauæ, mali odoris, modo tenacis, modo aqueæ: quæ aßiduo defluxu gingiuas adeò erosit, ut primorum dentium radices in totum detexerit.*

Malus hic affectus haud dubie sub eo symptomatis genere continetur, quod exiens mutatum dicitur: humor quippe exit unde exire non deberet, qui & colore & odore, & substantia, & modo, alienus à naturali est. Sequitur hoc symptoma necessariò morbum aliquem. Videndum igitur quinam sit is morbus. Solet enim pus uel disrupto abscessu, uel uulnere non adglutinato, uel ulcere ex fluctione corrodentis materiæ exiccato, emanare. Cum igitur nullus præceßisse abscessus scribatur, nec uulnus, nisi ante decimumoctauum annum, ex quo si pus genitum fuisset, non poterat tanto tempore latitare: sequitur, in tertiam causam, hoc est, in materiæ defluentis erodentem uim, debere ulceris & puris ex eo manantis originem referri, ita ut symptoma sit ipsius puris exitus: ulcus morbus ex quo absque alio medio gignitur. Verum cum ex tantillo ulcere non uideatur tanta copia pus posse abundare, ut continua ferè emundatione (ut scribitur) per linteola egeat, considerandum unde nam tanta moles redundet. Quæ certe non potest in aliud referri, quàm in continuum ad ea loca materiæ defluxum, atque eorundem malum habitum ex diuturna affectione contractum: qui facit ut nutrimentum non probè mutetur, sed in saniem simul cum humore ad ea loca defluente conuertatur. Non enim crediderim syncerum pus esse quodcunq; exit, sed miscellam quandam puris ex ulcere geniti, nutrimenti male concocti, & humorum ad imbecillem locum confluentium: quod uel ex hoc constare potest quòd scribitur, interdum crassum, tenue interdum eße quod exit, atque pro uictus ratione permutari. Gingiuarum enim ipsarũ ratione, eiusdem substantiæ semper deberet effluere. Quare non in ipsas, sed in materiæ naturam hæc difformitas referenda: quam materiam ut à cerebro credam defluere, præter reliqua, faciunt literarum indefeßa studia. Ex cerebri nanq; longa atque intempestiua fatigatione factum est, ut nec proprium nutrimentũ probè concoquat, nec uapores è toto corpore ad se elatos ualeat resoluere. Quibus ex causis secutum est, ut humiditates multæ inibi aggregatæ in inferiores partes descendentes, pectus per aliquod tempus læserint, spirandiq; difficultatem effecerint: quæ tandem fluctione illa aßidua gingiuarum, confoßioneq; attractæ, ad gingiuas defluxerunt. quibus nonnihil bilis misceri color flauus ostendit: ex qua, accedente etiam pituitosæ materiæ ustione, ulcus gingiuarum est genitum.

Vt igitur ex his curatiuas intentiones, ipsarumq; ordinẽ colligamus, tollendũ ulcus ex quo fœda illa exit materia, per unionem solutarũ partiũ: quæ cum uniri non poßint

præsente

præsente humiditate, quæ eas disiungit ac coniungi uetat, detergenda hæc est & exiccánda: deinde uulnus adglutinandũ. Sed cum continuò ad locum noua defluat materia, amputandus iste defluxus. Quare danda opera, ut materia quæ defluxura est, ex capite euacuetur, & pariter ne noua iterum in cerebro aggregetur. Et si hoc in totũ fieri non potest, aliò diuertatur. Sed quia corpore uniuerso repleto, caput euacuari recte nõ potest: primo ab uniuerso corpore amouenda repletio. Erunt igitur curationis tres scopi: Totius corporis primo, secundo capitis euacuatio, tertio ulceris consolidatio. Et quia morbus cõtinuè fit, ad prohibendum ne fiat, membrũ in quo materia aggregatur, roborandũ, ipsáq; materia ad alium locum trahenda, & gingiuis quoq; ipsis occurrendum ne amplius lædantur: ut in totum etiam sint tres præseruationis scopi, capitis roboratio, retractio, & gingiuarũ tutela. Vt igitur ab eo qui ultimo inuentus est curationis scopo incipiamus, totum corpus euacuare uolentes, à uenæ sectione initiũ capiemus. Ineunte igitur uere & autumno, exterior cubiti uena secanda est, quam cephalicam uocãt, extrahendæq; sanguinis sex octoúe unciæ. Post hanc sanguinis missionẽ, hæc potio decẽ duodecimúe diebus in aurora bibẽda: Betonicæ, polypodij ʒ.5. myrob. citrin. ʒ.2. bulliant in uncijs sex aquæ saluiæ donec tertia pars consumpta sit, decoctóq; addantur, Catholici ʒ.6. & uere electuarij Indi: autumno, electuarij de succo ros. ʒ.2. Post has potiones, nisi magna purgatio sequuta fuerit, catapotia deglutienda quæ habent, Agarici ℈.2. rhei barbarici unũ, adiecta diagridij siliqua, uel chalco, & betonicæ succo quantũ sat fuerit ad conformandũ. Quibus catapotijs, nisi magni æstus iductent, bis teróe singulo mense uti poterit. Purgato toto corpore, caput, attracto per nares hoc liquore, expurgandũ: Succi radicũ betæ albæ ℥.1. pul. nucis myristicæ gra. 6. piperis longi grana tria. Interim tamen, dum uidelicet hic liquor in nares adigitur, tuendi gratia aqua in ore cõtineatur, in qua plantago decocta sit. Ex hac enim nõ solũ hoc bonũ consequemur, quod scilicet liquor per nares attractus, os non ingredietur, sed pars etiã tertij scopi absolui incipiet, qui ad ipsum ulcus spectat, quod exiccantib. ut diximus, eget, & detergentib. quæ facultates in plãtagine cõiungũtur. Verũ quia prædari huius uiri tẽperatura, quantũ ex his quæ à SINAPIO intellexi, cõijcere ualeo, ad siccũ uergit, crassiorq; plerũq; est materia quæ exit, ideo plantago ipsa sola præsertim in aqua decocta, tam antiquũ ulcus plenè exiccare nõ ualebit: quare nõ solum eadem in uino cocta, sed ualentiorib. quoq; uti erit necessariũ, quale est hoc: Vre alumen scissile, & in uino austero extingue, eiq; cõmisce pari pondere masticben, thus, cyperũ: puluereq; ex omnibus facto uel solo gingiuas perfrica, uel addito melle rosaceo illine. At si ulcus quasi depascendo serpat, nec sub hoc medicamento sanescat, æris æruginem ad cuiusq; aliorum pondus superaddito, & abluto antea ulcere, cum aceto scillitico utitor. Facit ad idem & ostreorũ ostracorum cinis, sale ammoniaco adiecto, consimiliter usto: & puluis gallarũ cum myrrha, & demum naturale arsenicum quod auripigmentum officinæ uocant. Quod si nec his malum cesserit, ad summa ueniendum. Lanam igitur specillo circumligatam, feruenti oleo immersam gingiuis toties admoue donec exæquentur, & partes circunstantes albescant: uel oliuæ ligno in oleo chalcitidis, quod uitriotum Romanum uocant, intincto, exulcerata loca combure. Hoc enim ignea quadam ut

malignitatem ulceris compeſcet, inambulationem tollet: adſtrictoria uero ulcus coaleſcere faciet, & locum firmabit. Et de curatiuis quidem intentionibus hæc dicta ſint.

Quod autem ad præſeruationem cautelámue attinet, caput magna diligentia à calore, frigore, uento, fumo, cœlo nubilo, ſole, luna, cuſtodiendum: cauenda à cibo omnis lucubratio & meditatio, omnis demũ corporis & animi exagitatio. Cibus modicus ſit, & rerum quæ facile concoquantur, & boni ſucci ſint. Vino utatur uel leui, uel cui tantũ aquæ admixtũ ſit, ut omnis uis & acredo ab eo receſſerint. Vſus tamen melicruti cum puluere maceris conditi quandoq; conducet, ita ut inuicem modo hoc, modo uino utatur. Quicquid autem aſſumpſit, aliquo adſtringentiũ includatur, qualia ſunt meſpila, ſorba, pira, cotonea, uel per ſe dum recentia inueniuntur, uel ſaccharo melléue condita.

Caput ſæpe abluat lixiuio in quo roſæ & ſaluia cocta ſit, ea portione ut æſtate roſæ, hyeme ſaluia ſuperet: medijs temporibus utraq; ſint paria. Odoret puluerẽ ex ſandalis citrinis uocatis, roſiſq; compoſitum, cui hyeme præſertim parum moſchi adijciatur. Et his quidem præſidijs caput roborabitur. Vt uero materia quæ aggregari in cerebro ſolet, aliò trahatur, & reuulſionibus et deriuationibus procurandum. Reuulſionem facient extremorũ membrorũ frictiones, cucurbitulæ poplitibus dorſoq; admotæ. Sed omnibus præſtabunt hirudines ſedis uenis admotæ, & ſuccus betæ per nares attractus: cuius etiam inter curatiuas intentiones meminimus. Deriuationem facient & hirudines poſt aures, temporibúsue, aut ſupra infráue nares admotæ. Roborabuntur demũ gingiuæ corallis rubris, ſem. roſarum, ſandalis citr. myrob. macere, gallis, omnibus uel quibuſdam in puluerem redactis, perfrictæ. Summè uero ad hoc faciet, ſimulq; cerebrũ roborabit, & malum odorem ab ore ſubmouebit, paſtillus ore retentus qui recipit, Roſas, ſandalos citrinos, macerem, æquis partibus, tantũq; ſacchari quantum omniũ aliorum, moſchi decimam unius partis particulam, & cum ſucco tragacanthi per roſaceam aquam eliciti, pondere duarum drachmarum conformatur.

Hæc ſunt quæ mihi præter ætatis & ualetudinis impedimenta, immenſa etiam æſtu afflicto, pro clariſſimi huius uiri ſalute occurrere. Deus opt. max. ſuppleat id quod pauxillitas mea non potuit, & eximium hunc uirum protegat, cuius ſalus & uita uniuerſæ Europæ maximo eſt & uſui & ornamento.

Ex Ferraria, pridie Calend. Sextiles, M. D. XXXIIII.

EPIST. III. Camillo Gyrlinzono philoſopho & medico S.

Icuti ſera gratulatio nunquam reprehendi ſolet, ita ſera conſolatio ſæpe culpari, præſertim ubi cum philoſopho agitur, quem profeſſio ipſa facit, omnes fortunæ ſæuientis ictus æquo animo perferre, atq; eos præcipue qui ex repentino hominis obitu contingunt: quem ad hoc natum eſſe cognoſcit, ut bene uiuendo meliorem uitam acquirat, cum omni felicitate perpetuò duraturam: quam matri tuæ contigiſſe, candidi eius mores, uita abſq; noxa acta, euidentiſſime demonſtrarunt. Hac igitur prætermiſſa conſolatione, ad ea potius me conuerto, quæ à me petis. Herba quam citracum nonnulli, a lij cetracum, aliqui uirgam auream uocant, ea eſt proculdubio, quæ à Dioſcoride libro 3. aſplenon dicitur, quam à nonnullis ſcolopendrion, ab alijs ſplenon, ab alijs hemiontum, ab alijs pteryga uocari dicit. Aſplenon quidem, ex eo quod

quod miro modo & potu et litu lienem minuit: qua ui splenij etiam nomen meruit, non ex foliorum figura, quæ sit asciolæ similis, ut Marcellus putauit. Scolopendrion à uermis similitudine, quem in aduersa præcipue parte, hoc est, quæ lapides in quibus nascitur spectat, repræsentat, lineis quibusdam interfecta, multiplicibus illius pedibus non dißimilibus. Dicta uero hemionion est à mulis, qui ea plurimũ delectari dicuntur, ut Theophrastus scribit: uel quod sterilitatem facere creditur, mulis peculiarem. Pteryx quoq; ideo dicta est, quia eius folia incisuris adeò plena sunt, ut pennarũ auis effigiem præ se ferant: quod Marcellus propterea non agnouit, quia cõmunem errorem sequutus, similitudineq; nomendaturæ deceptus, aliã herbam de qua statim post hanc Dioscor. sub hemionitidis nomine scribit, folio ut dracontium grandi, & propterea in totũ pennæ dißimili, esse asplenon suspicatus est, multis quidem indicijs motus, sed fallacibus, utpote ea fallacia peccantibus, quam consequentis dialectici uocant, quæ multis in rebus homines decipit, & præsertim in medicinali materia dignoscenda. Ita enim argumentatur: Vtraq; nomen à mulis habet: utraq; nec florem, nec caulem, nec semẽ fert: utraq; in petris nascitur: utraq; lienem minuit: ergo eadem est, diuersis uocibus indicata. Poterat autem similibus argumentis, nisi fortè euidentioribus, phyllitin eandem cum hemionitide putare. De ea enim scribit Dioscorides, quod folia habet lapatho similia, cui dracõtij folia, proprio de dracontio capite, fecerat similia. Nasci in umbrosis locis, carere item caule, flore, & semine, sicuti hemioniten, sed & gustu acerbo esse: qui sapor sub genere styptici continetur, quem hemionitidi adscribit. Diuersis enim rebus ut idem nomen adscribi potest, ita & ijdem natales, & consimiles sapores, & eædem uires, atq; id genus multa, quæ ad ipsam rei substantiam non spectant, possunt contingere. Vt igitur res ipsas per propria indicia à me cognitas tibi aperiã, herba citracum uulgò uocata, est uera illa scolopendria: cuius tanta uis ab antiquis in liquando splene adscripta est, ut espleni nomen meruerit. Quam rem, ut neminem sua laude defraudem, ante annos ducentos cognouit Simon Genuensis, uir suprà quàm ferret illa ætas, multarum linguarum peritia satis insignis, & medicinæ non ignarus.

Citracum herbã ueram esse scolopendriam.

Ea uero quæ hactenus ferè scolopendria credita est, & adhuc à multis creditur, est, ut ego puto, quam hemionitin uocat Dioscorides. Et quæ phyllitis à Dioscoride, teucrion à Plinio, inter rumicis genera nunc numeratur, nec sine ratione: maiori quippe eius generi adeò similis est, ut eadem uideri poßit, nisi longiora folia haberet, & in ea parte quæ terram aspicit, ueluti hærentes uermiculos ostenderet. A tribus uero his, lichen uocata, licet & ipsa in petris nascatur, & effigie & uiribus longe diuersa est, duabus tamen rebus hoc nomen attributũ uideo, una tamen & cõmuni quadam ratione, quia lichenis morbi præcipua remedia sunt. Est autẽ lichen morbus à Græcis uocatus, Latinis impetigo, qui uulgò dum leuis est, uolatica nuncupatur. Dum leuis dico est, quia interdũ adeò difficilis, præsertim dum faciem deturpat, ut uix elidi poßit. Quẽ Romani, quoniã à mento ferè inchoabat, uel præcipue id afficiebat, Mentagrã uocarũt, ab Asia in Italiam apportatũ, & ab uno homine ad alium faciliter per osculatransseuntẽ: eo modo quo Gallicus nunc uocatus, à Gallis cum multis malis in Italiã inuectus, per concubitũ propagatur, ut non insulse eum Pudendagrã nõnulli uocarint.

Qui tamen altas radices annis quatuor supra quadraginta iecit, & tam late serpsit, ut extirpari uix posse uideatur, nisi manum suam ille admouerit, qui ad duo pessima uitia compescenda, oris uidelicet & pudendorũ, eum primo immisit. Huius morbi quando ab initio apparuit, tanta uisa est cum antiqua illa mentagra conformitas, ut nõnulli nec contemnendi quidem medici, sub eodem genere, hoc est, sub lichenibus, utrunq; collocarint. Quæ opinio, disseminato iam eo, & peiora longe capita proferente, maligna uidelicet ulcera, articulorum immites dolores, difficillimas cephaleas, ardentissimas oculorum inflammationes, paulatim per seipsam concidit: peritisq; medicis iudicatum est, non posse ad certum genus, & (ut dicunt) unicum caput, tot morborum discrimina redigi. Sed & dum solam faciem occupat, malignam quandam totius sanguinis infectionem coniunctam habet, quæ facit ut præsidia quæ olim habita in lichenis efficacissima, negligere uideatur. Quod mirum esse non debet legenti apud Celsum, inter quatuor quæ enumerat impetiginis genera, unum, quod curationem omnino nõn recipit: aliud, quod in temporibus aut oritur, aut desinit, neque ex toto tollitur. Sed & apud Galenum quosdam lichenes feros, & quosdam callosos, qui auferri, nisi excoriantibus pharmacis non possint. Tam late enim apud etiam antiquos patuit lichenum genus, ut nonnullos solo sputo auferri dixerint, aliquos cum acerrimis urentibusq; medicamẽtis uix extirpari. Ex hac lata potestate defendi à calumnia Plinius posse uidetur, qui leues illos sub impetiginis nomine toto uolumine comprehenderit: feros uero alios, et nouos, mentagræ nomen meruisse ab initio lib. 26. testatus est. Ubi etiam duarum rerum meminit, quæ à peculiari curandi huius morbi ui, lichenis, ut diximus, nomen meruere: quarum una quæ uera herba est, nunc uulgò hepatica dicitur, alia ad muscum est referenda. Ab omnibus hisce differre uidetur ea quam tu ultimo loco satis pulchre pingis: quæ, nisi fallor, est quam Græci ἀείζωον maius, nos semperuiuum, uel sedum, & uulgò oricularem. Hæc habui quæ tuis quæsitis responderem. Vale, & patri tuo uiro integerrimo, & medico celeberrimo, me plurimum commendato.

Ex Ferraria, VI. Idus Augusti, M. D. XXXIIII.

EPIST. IIII. Ioannes Manardus Ioan. Paulo Castiliono S. D. Declarantur quædam notæ ponderum inuentæ apud Celsum.

LEXANDRUM *Capelinum, licet antea magna mihi familiaritate coniunctum, tua etiam causa benignissime excepi, quantumq; pro tempore ualui, saluti hominis consului: uix enim duobus diebus apud nos fuit. Ex eo poteris de mea ualetudine intelligere. De Celsi uero characteribus quid sentiam, breuiter subscribam. p. pondo intelligo. χ uel * denarium, septimã uidelicet (ut ipsemet seipsum declarat) unciæ partem. Per notas quæ sequuntur, denariorum numerum accipio. Atq; ut hæc exemplis reddantur clariora, ubi in primo malagmate libri quinti legitur, Aeruginis rasæ & thuris singulorũ p. χ* II. *intelligo accipiendos singulorum, æruginis scilicet & thuris, binos denarios. Ceræ uero & squammæ* VIII. *subdit enim* X VIII. *Sicubi uero in antiquioribus exemplaribus, tandiu uidelicet excusis, scribuntur duo chi, ut in malagmate sequente ad iecur dolens, per primum intelligo pondus denarij: per secundum, denariorum numerũ, ut accipiamus lachrymæ balsami*

sami denarios duos & uiginti, & costi cum reliquis quæ sequuntur, sexdecim. Simili modo in Andreæ malagmate, ubi scribitur p. XXX. intelligendum pondus uiginti denariorum. Idem in similibus intelligendum, ita tamen ut sciamus per p. non semper simpliciter pondus accipiendum, sed interdum pondo, hoc est, libram: ut in Moschi malagmate ubi scribitur p. II. ego duas libras intelligo: nisi fortè in exemplari nota desit denarij, ut scilicet sit legendum p. X II. tunc enim duos denarios intelligeremus. Vbi uero p. Z. octauam partem libræ: uel si X desit, octauam partem denarij: & pro triente, tertiam libræ partem. Legitur & quandoq; apud eundem Celsum, p. sextantem, ubi ego intelligo sextam libræ partem; binas uidelicet uncias: sicut & per bessem, octo uncias. Hæc habui, alioqui in profitendi munere occupatus, quæ de ponderib. Celsi scriberem. Si quid uero adhuc in his desideraueris, mihi per literas significato. Vale.

Ex Ferraria, XII *Calend. Decemb.* M. D. XXXIII.

EPIST. V. pro Illustri D. Alexio Turzo, continua destillatione laborante: ex qua, præter articulorum dolores, multa mala symptomata sequuntur.

LEgi quanta cum diligentia ualui ea quæ clarissimi illi Viennenses medici, pro salute M. T. D. scriptis mandauere: atq; quid de illis sentirem, morem ei gesturus annotaui, æquo animo laturos illos confidens, si in aliqua re, secus quàm illi sentirem, cum sæpenumero contingat, ut inter medicos, qui simul eundem ægrotum quotidie uisitant, uariæ discrepantesq; sententiæ, & disceptationes nascantur: quæ si non contendendi studio, sed ueritatis indagandæ gratia, & ad utilitatem ægrotantis ineuntur, debent & patienti, & amicis, atq; ipsis etiammet concertantibus esse non molestæ. Ita enim & ipsi ægroto melius consulitur, & plerunq; etiam medicis, qui post disputationem domum doctiores reuertuntur. Hac igitur spe animatus rem ipsam iam aggredior. Vt igitur ad uos sermo meus uertatur, medici eminentissimi, ego illustrem hunc D. (quantum meminisse de eius temperatura possum post sextumdecimum annum quo eum ultimo Budæ uidi) calidæ & humidæ temperaturæ ab ipso ortu fuisse non àmbigo: Id enim præ se ferebat uiuidus quidam color, ex albo rubroq; commixtus, caroq; supra mediocritatem parum aucta, hilarisq; admodum & benigna facies, nihilq; demum in eo uisebatur, quod uel rufæ bilis multam redundantiam ostenderet, uel timorem ingereret, ne ad atram ætatis accessu mutaretur. Alioqui nec iecur ad tantum feruorem efferri uidebatur, ut id minaretur, præsertim cum humiditatis, nõ siccitatis, in uenis uniuersoq; corporis habitu uestigia cernerentur: cuius rei etiã satis euidens argumentum ex Galeni dictis quibus uos inniti uidemini, colligi potest. Scribit enim in libro artis medicinalis, eos qui calidioris simul & siccioris iecoris sunt, in consistendi ætate plurima atra bile abundare. Quam certe ætatem cum iam (ni fallor) attigerit, nec in eo adhuc, ut scribitis, indicia bilis illius appareant, sequitur eum ab ipso ortu sanguineum potius fuisse, quàm biliosum: præsertim cum ex indicijs quibus biliosum probatis, nonnulla possint sanguineis congruere, ut capilli subtiles, rari, subnigri, rubicunda facies, oculi, nasus, ingenium, acuti pili, thoracis amplitudo, pulsus, aptitudo ad morbos calidos, atq; id genus cætera. Alia ex aduentitia quapiã causa contigisse, ut corporis gracilitas & siccitas: nam quibus temporib. à me uisus est, ut

superius dixi, cõtraria penitus in eo demonstrabantur. Quæ uero ex appetitu sumuntur, uentriculi potius, quàm uel iecoris, uel totius corporis, nec tamen caloris, sed frigoris (si uera dicenda sunt) uidentur indicia. Naturales quidem temperaturæ similibus, nõ cõtrarijs lætantur. Sequitur autẽ ex his omnibus, ut calidæ & humidæ temperaturæ simpliciter, nõ calidæ & siccæ dicendus sit. Quod et cum uos agnouisse uideamini, ubi de passiuis qualitatibus inquiritis, mirũ est quod ab initio, ubi de temperatura agere incipitis, biliosum simpliciter pronuncietis. Et hæc quidem de naturalibus dicta sint. Accedentes deinde ad affectus præter naturam, eos, si bene numeraui, decem inuenio:

1 *Continuam destillationem materiæ tenuis & salsæ.*
2 *Hemicraneam dextri lateris non continuam.*
3 *Oculorum ruborem cum destillatione.*
4 *Linguæ scissuras.*
5 *Dolorem musculorum pectoris.*
6 *Angustiam cordis & pectoris.*
7 *Articulorum dolores.*
8 *Totius corporis, & præcipue partium quæ ad uentrem attinent, extenuationem.*
9 *Febres putridas*
10 *Calidas inflammationes. Quorum affectuũ unum tantũ perpetuũ esse dicitis, qui ferè & reliquorũ sit causa, illam scilicet à capite in subiectas partes destillationẽ.*

Ex his affectibus, dum eos diligenter examino, quatuor tantum sub morbi genere contineri uideo, febrem uidelicet quæ malæ temperaturæ, extenuationem quæ quantitatis deminutæ, linguæ scissuras quæ solutæ continuitatis, generibus continentur: & inflammationem, quæ morbus compositus est: reliquos sub symptomate. Quare horum morbi & causæ sunt inuestigandæ, atque ex omnibus cura, uel præseruatiuæ intentiones colligendæ.

Vt igitur à destillatione incipiam, quã uos, & recte quidem (ut puto) ferè aliorum malorũ causam esse existimatis, eam ad symptoma id pertinere dico, quod exiens mutatum nũcupatur. Exit quippe à capite materia, quæ sano exire nõ cõsueuerat. Pendet hoc à materia præter naturã in capite aggregata, quæ ideo paulatim aggregatur, quia cerebrũ nec propriũ alimentũ probè concoquere, nec uapores ad ipsum ex inferiorib. partibus subleuatos ualet resoluere. Nascitur hæc imbecillitas ex mala temperatura: quæ cum multiplex esse possit, ambigi potest qualisnam sit: quod certè dignoscere, difficile absenti, nec facile etiam præsentibus puto. Tantum enim de hac dubitare contingit, quantum & de ipsa salsa pituita, quam nonnulli calidam, alij frigidam putant. Vtri uero sententiæ magis hærendum sit, inuidiosum est decernere: præsertim cum hæc dubitatio ab alia pendeat, de qua non minor est controuersia, quo pacto uidelicet pituita hæc salsa constet. Auicenna quippe, & qui eum sequuntur, ex miscella fieri putant bilis cum pituita. Quam opinionem si sequuti fuerimus, quantum dubitare contingit de proportione duorum humorum eam componentium, tantum & de totius compositi humoris temperatura. Vincente enim bile calida, uicta frigida euadet.

euadet. Sed, quod pace Auic. dictum sit, ego fieri posse nõ uideo, quo pacto ex miscella bilis & pituitæ, qualiscunq; ea sit, nasci sapor salsus possit, cum uideam exiguam aloes portionem multiplici aquæ commixtam, amaram eam, non salsam reddere. Viderimq; etiam plerunq; pituitam per uomitum ab ægrotante eiectam, cui mixtam esse bilem, amaror in ore uomentis relictus, ostendebat: tam exigua tamen quantitate, ut oculatissimi etiam hominis uisum penitus effugeret. Quis ergo credat, ex admixtione bilis amarissimæ cum pituita, salsum saporem resultare? Satius ergo fuerit in hac re, sicuti in plerisq; alijs, Galeno potius quàm Auicennæ credere, dicenti lib 2. de differentijs febrium, hanc pituitam fieri, aut propter putredinem, aut propter salsæ serosæ humiditatis admixtionem. Quem locum quum non recte in linguam suam translatum legeret Auicenna, sed corrupte in hunc modum, Phlegma salsum fit propter ipsius putredinem, aut aquositatem quæ ei admixta fuit: putauit disiungendi notam debere copulatiuè intelligi: uel, ut in codice castigato legitur, loco, aut, &, esse legendum: modestius erga Galenũ se gerens quàm Gentilis, qui hunc locum Auicennæ enarrans, non erubuit Galenum rudem appellare: propriã in hoc ruditatem aperte detegens, qua adeò laborauit, ut ueram Galeni literam, ex græca sine alia media uenientem, & quidem clarissimam, non intellexerit, sed per salsam serosam humiditatem, salsam pituitam acceperit: tantamq; oscitationem Galeno adscripserit, ut causam pituitæ salsæ esse diceret, salsam ipsam pituitam aquositati mixtam: non aduertens, serum humorum quintam quandam humiditatem esse, à quatuor primis humoribus diuersam: sicuti serosa lactis pars alia res est quàm caseus & butyrum, ab eaq; serosa parte, si salsa sit, dum phlegmati miscetur, ipsum salsum reddi.

Duas igitur causas, ò bone Gentilis, Galenus esse uoluit, quarum utraq; sola sufficit pituitæ salsedinem dare, putredinem uidelicet, quæ ueluti ebullitionem quandam in eam faciens, terrestriores nõnullas partes reddit, salsuginẽ toti eius substantiæ tribuentes, eo modo quo puteales quasdam aquas uidemus, ex longa ebullitione salsum saporem acquirere. Altera causa est serosa quædã humiditas extrinsecus ei occurrens, quæ salsum saporem quem in seipsa habet, illi impartitur. Generationes hæ salsedinis eos non latent, qui norunt ex quauis herba salem extrahere. Vtrouis autem horũ modorum pituita salsa sit reddita, ambigere contingit, calida an frigida sit: ab aqueis siquidem partibus, dum propriam seruant naturã, frigus: à serosis & putredine, calorẽ habere uidetur. Quare nemo admiratione affici debet, si eam etiam Galenus quandoq; calidam, quandoq; frigidam dicat. Libro siquidem de uictu morb. acut. 4. & 2. uirtutum naturaliũ, frigidam: primo uero de simplic. medic. & 3. Aphor. calidam. Quæ enim maxime salsa est, quocunq; modo hoc acquisierit, calida: quæ minime, frigida, cum aliquo tamen calore censenda est. Nam in ea id cõtingit, quod et in muria, in qua si exigui sales multæ aquæ misceantur, frigida remanet: si tot ut dura adeò fiat quod ouum in ea supernatet, calida: & si adhuc plures addantur, calidior cõtinuò fit, ita ut iam ad amaritudinẽ uergat. Ex superfluente enim salsedine amaritudo gignitur, nõ ex amaritudine salsedo. Ex maiore ergo minoreq; salsedine de temperatura eius iudicandũ est: nec solum ex hac, sed & ex ipsa substantia & consistentia: nam quo salsior efficitur,

crassior etiam euadit. Quod in dysenteria ab ea facta euidenter cognoscitur: in qua extens pituita, ualde crassa & tenax uisitur, ut propterea difficillimã inter dysenterias 4. Aphorismorũ libro eam putauerit Galenus. Prudentia ergo uestra qui praesentes estis, qualitas eius agnoscenda est, quam tamen ego in hoc clarissimo uiro nõ uehementer calere existimo, si, quemadmodum scribitis, materia quae fluit tenuis est. In cerebro tamen ipso malam adesse temperaturam naturali conformem iudico, calidam uidelicet & humidam, quae humiditatis ratione, pituitae ipsius substantiã, calore salsedinem gignit. Quae si uera sunt, danda in primis opera, ut mala haec distemperies à cerebro auferatur, adseruata ea quam naturaliter adeptus est, quae & alioqui non ualde à temperamento mihi distare semper est uisa. Non enim intentio nostra esse nunc debet, ad naturalem eius temperaturam in meliorem permutandam, sed satis nobis erit, ab omnibus malis affectibus, uel praesentibus, uel qui imminent, illum immunem reddere & seruare. Quod certe magna ex parte fecerimus, si hanc pituitae in inferiora membra destillationem sustulerimus. Ad quod faciendum maxime conducere uidetur uenae sectio, quae totius corporis repletionem auferet, & materiã à capite partim euacuabit, partim retrahet. Vere igitur & autumno sectio uenae facienda, tantumq; sanguinis extrahendum, quantum, considerantibus quae consideranda sunt praesentibus medicis, uidebitur opportunũ. Quae si facta ante id tempus fuerit, quo solet materia in articulos decumbere, ad ipsos quoq; artuũ dolores uel tollendos, uel minuendos conducet. Fiat autem è uena cubiti media, ut ex superioribus aeque atq; inferioribus euacuet. Post hanc uere haec potio octo uel decem diebus mane bibenda: Polypodij uncia una, comae foeniculi semuncia, glycyrrhizae drachmae duae, turbit cõmunis, myrob. chebularum drachma. Bulliant in selibra aquae donec tertia pars cõsumpta sit, et additis mellis rosacei binis uncijs, mane, concocta pridiana coena bibatur. Ex hac potione si congrua euacuatio facta sit, alia praeterea purgatione non egebit: si non, catapotijs de agarico uocatis adhuc purgetur, quibus tertia pars aurearum adiecta sit. Autumno alia utendum, quae recipiat, Senae, seminis endiuiae semunciam, rhei barbarici drachmam, comae boraginis ℥. quae eodem modo bulliant: sed loco mellis rosacei additur syrupus ex rosis recentibus quinquies permutatis confectus, pari, hoc est, duarum unciarum pondere.

Toto euacuato corpore, caput quoq; ipsum euacuetur: quod duplici uia fieri potest, auersione uidelicet, & per particularem aliquam euacuationem. Et auersio quoq; dupliciter, uel scilicet ad longinqua, uel ad propinqua. Inter ea quae ad longinqua reuellunt, nihil mihi aptius uidetur, quàm si per ora uenarũ ani, hirudinibus admotis sanguis extrahatur, ea quantitate quae praesentibus medicis uidebitur expedire. Deriuatio ad propinqua cõmodè fiet, si sanguis per nares, aut prope aures, uel ex fronte mittatur. Ad auersionem quoq; pertinent cucurbitulae, infra os latum humerorũ admotae: frictiones, extremorũ membrorũ uincula, et balnea, atq; omnia exercitationis genera, quibus quiescente, uel parum moto capite, extrema membra laborent: cauendo tamen semper ne illa fatigentur, quae dolore affici consueuerunt. His igitur uel omnibus, uel quibusdam, praesentes medici uti poterunt, non solum uere & autumno, sed alijs quoq; temporibus, prout magis uidebitur conuenire. At si per haec optatum finem non fuerint

Ad auersionem quae pertinent.

nõ fuerint assequuti, assiduè, retractionis gratia, uel ignito ferramento, uel medicamento aliquo uim urendi habente, quorum nunc multiplex numerus, ulcus excitetur, inter duos maiores musculos exterioris humeri partis: quod dies minimum quadraginta, cicere primo, deinde ubi iam satis profundum osculum uidebitur, pilula aurea uel argentea intromissa apertum conseruetur. Et hæc quidem de auersione dicta sint.

Particularis uero pituitæ ex capite euacuatio, per nares potius quàm per os molienda: quoniam, ut scribitur, lingua solet ulcusculis quibusdam affligi. Plura autem sunt, quibus per nares attractis, hæc euacuatio procurari potest. Sed faciliora & ferè ubiq; inuenta, sunt, sampsuchi, betæ, anagallidis & cyclaminis succi, quibus iridis, ellebori, & denum euphorbij puluis addi poterit, si opus esse uidebitur. Ex quibus si immodicus ardor in naribus fortè excitetur, uiolaceo oleo, uel butyro mitigetur. Pituita ex capite per nares euacuanda.

Euacuata plenè materia in uniuerso corpore, sed potissimum in capite abundante, roborandum erit caput, ne rursus eandem incurrat repletionem: quod tum per extrinsecus admota, tum per extrinsecus accepta faciendum est. Ex his quæ extrinsecus administrantur, aliqua caluæ, aliqua naribus, aliqua auribus instillanda. Calua, aqua ex alto guttatim supra suturarum loca cadente, abluenda est, quæ per sacculum transierit, quod hisce rebus semiplenum sit: Cinerum sarmentorum uitis p. 2. rosarum, florum chamæmeli, ana p. 1. maceris, quos flores moschatos uocatis, partis unius quartã partem. Post ablutionem, eadem suturarũ loca sacculo tegenda sunt, ex tenui serico panno, quem zendalum uocant, constructo, qui sit cocco tinctus quem granum uocant, uel eo quem carmesium. Et his rebus in crassum puluerem redactis oppletus, rosarum, sandalorum citrinorum, maceris ana p. 2. gariophyllorum p. 1. misce & insperge leuiter aqua rosacea moschata. Naribus crebrò pila admoueatur, quæ habet, Pulueris rosarum, sandalorum citrinorum, maceris, gariophyllorum, singulorum ana semunciam: styracis, ladani, benzoi, ana ʒ. 2. & cum aqua rosacea moschata conficiatur. Auribus oleum tepidum instilletur, ex amygdalis expressum, quæ triduo occlusæ cum styrace, ambra & moscho permanserint.

Et per hæc quidem pessimum destillationis symptoma remouendum puto, atq; eo ablato, quæcunq; ab eo fiunt simul submouenda. Sed quia fortè adeò fixas radices habent, ut per se absq; alterius adminiculo consistere ualeant, ideo nonnihil addemus, quibus singulum eorũ possit extirpari, incipientes ab hemicranea: quæ cum dolor sit, ad symptoma pertinet quod actio læsa uocatur. Operatio enim tactus ita à dolore mutatur, ut id sentiat quod sentiendum non esset: quod certe in casu nostro est mala temperatura, quæ in temporis dextri uenis & arterijs per quandam cõmunionem fit. Si enim primario affectu caput laboraret, perpetuo dolore uexaretur. Satis autem uerisimile est iecur esse, à qua mali uapores sursum eleuati, dolorẽ in dextro tempore cient. Quare præter reuulsiones quas suprà docuimus, non ab re fuerit cucurbitulam quandoque hypochondrio dextro admouere: sed & iecur quoq; ipsum per succos cichorij, & absinthij, & acetum rosaceum simul mixta roborare. Caputq; ipsum, qua parte dolet, oleo rosaceo perfundere, in quo absinthium & syluestris cucumeris radices ad colliquationem bullierint: cataplasmateq; ex eisdem rebus ita colliquatis composito, contegere.

Oculorũ rubor, qui qualitas mutata est, ablutione arcendus aquæ rosaceæ, in qua sandali citrini & myrobalanorum flauorum cortices bullierint. Linguæ scissa, quæ solutæ continuitatis morbus sunt, tollit lac, præcipue caninum. Amylum cum sacchàro & aqua rosacea, formatis inde lupinorum forma cyclíscis. Dolorem musculorũ pectoris mitigabit radicum althææ succus, cum recente gallinæ adipe commixtus. Item amygdalarum oleum cum butyro recente inuncta. Cordis & pectoris angustiam tollent roris marini & buglossi flores cum sacchàro adseruati, comesti, et gariophylli ore retenti, sensim saliua deglutita.

At his quidem omnibus facile occurritur, articulorum uero doloribus difficillime, ne dicam hoc penitus fieri non posse. A duabus enim caussis pendent, ab humorum uidelicet redundantia, & naturali uel acquisita artuum imbecillitate. Hanc remouere, præsertim si ab ortu ipso naturæ contracta sit, quis unquam poterit? Illam quis uel uelit, uel possit? Nam ut mittam cibos & potus, quos seligere, & ad certam normam semper redigere, in tot abusibus, & tot gulæ irritamentis, & sociorum inuitamentis, cõtinentissimus etiam uir uix potest. Certe infinita penè occurrunt, quæ omni etiam adhibito studio non possis effugere, ut quæ ad aërem, motum, curas, animiq; affectus pertinent. Noui ego nonnullos, qui cum satis recte ualerent, ex sola ira in uehementes dolores inciderunt. Quantum tamen fieri potest, utriq; rei diligenter intendendum, ut articuli robustiores reddantur, & nulla causa occurrat, quæ humores abundare, & ad articulos moueri faciat.

Ad primam rem complendam Excellentiæ uestræ docent fieri balneũ in aqua chalybeata, in qua nonnullæ res bullierint. Quod certe balneum ego quoq; commendo: licet (ut uerum ingenuè fatear) nesciam quid per psidias intelligatis, cum in eodem balneo granatorum cortices apponatis, quæ apud me idem sunt cum psidijs. Nescio etiã quanam ex causa alumen in linteo colligari iubeatis, nisi fortè ueriti ne eius substantia aquæ bullienti misceatur: cum tamen cõstet in multis naturalibus aquis naturam alumen miscuisse, quas tamen tutò homines bibunt, nedum quod eis abluantur. Adderem igitur ego aquæ non solum alumen, sed & contritos sales: atque post balneũ, salito etiam oleo articulos perfricarem. Sed & putauerim ipsam solam aquam à ferrario fabro acceptam, ablutioni sufficere: sicuti & ad ungendum solum oleum salitum. Vt uero res altera compleatur, uictus ratio ita instituenda est, ut mali humores nunquam aggregentur, nec boni etiam redundent. Quas res Excell. uestræ ita diffuse cõplexæ sunt, ut superfluum mihi uideatur circa id diutius immorari. Percurram igitur quæ scripsistis: & si quid occurrerit in quo aliter sentiam, uel quod addendum mihi uideatur, uel id addam, uel locum signabo.

Quod ad aërem ergo attinet, ego modicè frigidum potius quàm calidum cõmendauerim: siccum etiam potius quàm humentem. Duæ enim hæ qualitates ut putrefactioni aduersantur, ita malum huius magnifici Domini temperaturam remittere quodammodo possunt & retundere. Non enim talis est ut conseruari debeat, quum ab eo omnes ferè mali affectus pendeant, quibus subijcitur. Laudo igitur, ut locus quem habitat, inter aquilonarem et occidentalem regionem respiciat, boreali tamen uento, præcipue dum

dum incipit, & hyeme, uitato. Fauonij uero suauem auram, nunquam illi obfuturam putauerim. Reliqua quæ de aëre dicuntur, à me quoq; probantur.

Quod ad odores pertinet, ego, quicquid apud Arabes scribatur, sandalos & ambram in numero calidorum habendos, & ratione & usu didici. Quare trochiscos illos uestros dimittendos puto. Et si suffimentis opus est, plenæ sunt huius generis seplasiariorū tabernæ, quæ cum multis alijs malis ex Hispania in Italiam apportata sunt. Si uero à Mesue recedendum non est, laudauerim ego potius galliæ moschatæ usum, quæ facile parari potest, & uel per seipsam suffiri, uel rosaceæ aquæ ad inspersionē misceri. Ipsamq; solam rosaceam aquam, si laminæ ferreæ ignitæ inspergatur, scio odoratum fumum emittere, & suauem, & qui destillationi possit obsistere.

Accedentes deinde ad cibos, concedere uidemini aues in aqua uiuentes, si iuuenes sint: quum tamen mihi æquè cauendæ uideantur, nisi fortè magis quàm grandiores, siquidem naturali humiditati, eam quæ ex ætate fit, coniunctam habent. Prætulerim autem omnib. carnibus auiculas in dumetis degentes, & post eas turtures, perdices, phasianos, turdos, merulas, columborum qui in turribus educantur pullos uolare incipientes, gallinas, capos. Sed inter quadrupedes, hœdos, uerueces, anniculos, iuuencos, uitulos, capreolos, damas, cuniculos, lepores, tolerarem. Ciconiarū uero, echinorum, & testudinum carnes, ceu proprietate quadam articulorum doloribus conuenientes, nō damnarem. Non placent etiam condimenta, si tamen condimenta dici possunt, quæ uos ex frigidis oleribus, præcipue etiā si humida sint, fieri iubetis. Inter quæ, frigida scilicet, bletam miscetis: pro qua, si (ut puto) commune id olus intelligitis, quod apud uos, sicuti apud nos, crebrò ad mensas uenit, & quæ beta latine dicitur, ea proculdubio inter calida, non inter frigida numeranda est: quod uel ex ea ui colligi potest, quæ si per nares hauriatur, morsu quodam sternutamenta prouocat.

Condimenti igitur gratia ego potius passulas, arida pruna, cerasia acida, sed et macerem addiderim, qui à temperamento in actiuis qualitatibus non recedit. Sed nec croci modicū usum formidarem, qui licet in secundo ordine calefacientiū collocetur, cōcoquendi tamen uim habet et adstringendi. De piscibus, ego semisalitos nō uituperauerim, si nō magni nec tenaces sint: atq; præter iam dicta duo aromata, modico etiam cinnamomo cōdiantur. Petreos uero maritimos omnibus præferrē, atq; post eos fluuiatiles similiter petreos: dehinc carpiones, lucios, trottas, atq; albos illos quos in Pannonia assare & macere condire cōsueuerūt. Ex leguminib. nullum à me probatur: ex reliquis granis, hordeū, farrem, & auenā albam laudo. Panis mihi placeret, uel cibarius, quem cibotū uocant, uel Italus uocatus, uel similagineus modico sacchato conditus.

Et quia de fructib. & oleribus nulla à uobis fit mentio, ideo ea subijciā quæ in his duobus generib. tolerari possunt, à fructib. exorsus, qui etiā cōferre aliquantisper uidentur. Hi sunt: Nuclei pinei, auellana, pistacia, amygdala, caricæ, passulæ: pruna uero, melopepones, pira, cotonea, mespila, sorba, nō sunt penitus respuenda. Ex oleribus quoq; hæc toleranda uidentur: Asparagi, saluia, mentha, origanū, petroselinū, fœniculum, anethū: sed & lactuca, intybus, malua, spinacia, cum aliquo priorū cōmixta.

Regulas quas in potu præscribitis libenter suscipio. Inter omnes tamen potus, ego

mulsam aquam antepono: & post eam hyemis tempore, ex saluia in duplici uase extractam, rosaceo melle temperatam. Ceruisiam ex hordeo tolero, saluiatumq; & absinthi te uinum: uinaq; alia plus minúsue pro cuiusq; ui, hyeme quidem aqua saluiæ, æstate aqua intybi temperata. Si à cœna bibendum est, aquam hordei cum sacchαro non laudo, sed aquam potius saluiæ hyeme, æstate intybi.

Exercitationem ego laudo moderatam: quam tamen fieri posse non uideo ita quietè, ut nihil moueatur, nec aliqua inde, ut iubetis, cōtingat in humoribus agitatio: sed etiam si hoc fieri posset, motus ille exercitatio dici nō mereretur. Sic enim eam patres nostri definierunt, ut spirationem mutet. Equitare etiam scio podagricis alienū. Quare congruere ei magis putarem aurigationem & uectationem, earumq; partium uehementiorem motiquem, quæ uel nunquam uel minus doloribus uexatæ sunt. Per uocem quoq; altam & ualidam, claramq; & apertam, uel lectionem uel pronunciationem, pectus et uocalia instrumēta exercentur, naturalis calor augetur, & extremæ etiam partes purgantur, robustæq; redduntur: sed & uentriculi uitia emendantur, atq; appetitus excitatur. Sudorem non ita abominor, ut frictionem, uectationem, uociferationemq; uetem, quæ ad eum ducant, nisi modum excedat.

Regulas quas repletioni præscribitis, omnes probo, præter unā, de qua nunc est inter Italos medicos magna controuersia, ampliorem scilicet semper esse debere cibum in prandio, quàm in cœna. In qua discordia licet adhuc meam sententiam supprimam, hoc tamen unū maxime compertū habeo, consuetudinem non esse subitò mutandam, melioremq; concoctionem noctu quàm interdiu factam, non esse in hac disceptatione negligendam. Mirari tamen nō possum, uos asserere magnificū hunc Dominū in maiori esse discrimine inanitionis quàm repletionis: præsertim cum affectus ob quos periclitatur, repletionem ferè omnes sequantur. Sed & uosmetipsi in regimine quod ei præscribitis, repletioni magis occurrere uidemini, quàm inanitioni. Iubetis enim inter reliqua ut non prandeat, quoties uel in uentriculo uel in capite grauitatem sentit. Quod quanto cum periculo ab his qui assueuerunt, dimittatur, demonstrat Hippocrates: alioqui experientia ipsa ostendit, capitis grauitatem plerunq; & cibo auferri, & ieiuno augeri. Laudauerim ego quoq; uomitum, ubi repletio in uentriculo persentiatur: & ut prandium differatur, leuiusq; sit: ut tamen penitus dimittatur, nisi magna cogente necessitate, non probauerim. Vomitum quoq; singulo mense post crapulam, si absq; uehementi conatu fieri potest, magno usui futurum puto.

Laudo etiam ut clysmatibus, leuibusq; quibusdam purgatorijs deiectionem moliatur, ita tamē ut per æstum pilulas caueat. Regulas quoq; somni ex Auic. acceptas probo: prolixitatem tantum nō probo, hoc est, ut ad octo nouémue horas protendatur, præsertim ubi destillatio uitanda est. Et si interdiu somno quacunq; ex causa indulgendum, uelim ut sedendo potius quàm iacendo id fiat. Parantur apud nos cathedræ, quas imperiales uocant, quæ sunt in hunc usum maxime idoneæ. De concubitu ego Celso & Galeno accesserim, qui frequentiam eius non numero adscribunt, sed tantum interualli in eius usu adhiberi uolunt, ut neq; resolutio aliqua sentiatur, & homo ipse leuior factus uideatur ac melius spirans.

Post

Post uictus rationem ad alia acceditis auxilia, sectionem uidelicet uenæ, purgationem, alterationemq́; tam per exterius admota, quàm per intra corpus accepta: quæ omnia iuxta patriæ uestræ consuetudinem per ordinem digeritis. Longior autem fuerim, si singula uoluero discutere, & quid de illis sentiam explicare: præsertim cum de uenæ sectione, anniuersarijsq́; purgationibus, superius mentem meam aperuerim.

Pro particulari uero purgatione ad articulorum dolores cauendos facienda, magnam fiduciam habeo in Pauli catapotijs, quæ recipiunt, Aloës 3.6. agarici, croci 3.5. costi, spicæ nardi, schœnianthos, carpobalsami 3.1. casiæ, id est, uocati nunc cinnamomi, scammonij 3.2. epithymi 3.3.5. hyeme succo brassicæ, æstate succo intybi componantur: licet, ut suprà diximus, pilulæ, quantū fieri potest, sint æstate fugiendæ. Dosis à granis 48. ad 96. post quas ætate selibra aquæ intybi bibatur. Laudo etiam tum ad purgandum, tum ad roborandum, ut drachma rhei barbari quandoque mansa deglutiatur. Myrobalani quoq; cheb. conditæ, mane comestæ, osseq́; illo interiore diu ore retento, & destillatio prohibebitur, & membra robur acquirent.

Ad mitigandos uero in ipso insultu dolores, si, quemadmodum ego puto, à sanguine fiunt, cui nonnihil bilis, & plus pituitæ miscetur, reiterata, si oportuerit, uenæ sectione, purgatoq́; per superius descripta catapotia corpore, non uehementibus localibus utendum censeo: sed ab initio oleo rosaceo, ex acerbo oleo & nō plenè apertis rosis confecto: cui magno cogente dolore uitelli ouorum, & quandoq; etiam lac misceatur: & si intolerabilis fuerit, croco & opio. In augmento eidem rosaceo misceatur chamæmelinum, minore quidem primo portione, dehinc paulatim maiore, donec ad consistendi uigorem inflammatio deuenerit. Tunc enim ad purè discutienda ueniendum, quæ tamen nunquam sint ualde potentia: sic enim uitabuntur pori, qui quandoq; solent post ualidè dissoluentia in articulis relinqui. Ego inter olea nunquam transcendo liliaceum, absinthiacum, & anethinum. Inter herbas, thymum, thymbram, & calaminthen. Inter adipes, suillum, gallinaceum, & anatinum. Et hæc de doloribus articulorum dicta sint.

Si adeò tenuis est ut scribitis, danda erit opera enixissimè, ut per carnis augmentū extenuatio amoueatur. Ad quod nihil magis conducere uidetur, quàm lactis asinini, si haberi apud uos posset, uel caprini potus, admixto melle, ad eum modum quem 7. Methodi docet Galenus. Usus quoque ptisanæ excolatæ, quem cremorem hordei uocant, multum conducet. Sed & hordeū ipsum cum bonis carnibus plenè coctum, atq; balneum aquæ dulcis, secunda completa concoctione, his tamen temporibus quibus nec adsunt articulorum dolores, nec expectantur: quanquā minus formidandi hi sunt quàm tabes, quæ ex magna illa extenuatione sequi posset: quæ tanti momenti est, ut omnem & à uobis, & à me superius scriptā superet intentionem.

De ultimis duabus affectionibus non est quod scribam, nam per ea quæ antea notata sunt, cauebuntur: & si quando fortè accesserint, oculato egebunt medico, non tantū aurito. Valete uiri optimi, & nostra hæc qualiacunq; sunt, boni consulite: nec alia ex causa scripta putate, quàm ut præclarissimi huius Domini saluti consulerem: cuius gratia ut & uos euigiletis, etiam atq; etiam rogo.

Ex Ferraria, IIII. *Idus Quintiles,* M. D. XXXIIII.

EPIST. VI. Io. Manard. Ioanni Iacobo Sauio, philosopho & medico excellentissimo, professori Bononiensi, S. D.

Lura ad te amandū me pridem impulerunt: quod cognomines sumus. Nam & ego anno ante hunc LXXIII. *Christianæ religiōis per sacram ablutionem initiatus, eodem quo tu, Ioannis uidelicet Iacobi nomine, uocatus sum. Quod patrem tuū iuuenem, iunior uidi, Dialecticen cum magno honore Bononiæ publicè profitentem, atq; inde per gradus ad eum quem tu nunc meritò tenes, summū uidelicet in eadem academia locum euectum, intellexi. Quod me per tuas humanissimas literas ad mutuam amicitiam prouocasti, dignumq; reputasti, qui difficillimos in medicina scrupos explanarem. Verum magna accessio facta est, quod Vergilium Gerardum tecum in eadem Theorices professione concurrentem, cōtra inueteratū aliorum morem summo amore te prosequi, ex tuis postremis literis cognoui. Fuit enim hoc mihi maximo indicio, te (quod paucis admodū datum est) sanctos mores bonis literis coniunxisse. Volebant hæc omnia ut absq; aliqua mora tuis quæsitis respōderem. Verum aliud ex alio negocium fecit, ut in hunc usq; diem res protracta sit. Optarim autem, ut longam hanc procrastinationem, dicendorū grauitas recompensaret. Sed cum id præstare nō possim quod uellem, tu id læto animo accipies quod possum.*

Primum quod à me petis, est, an odor nutriat: dicente Hippocrate, & approbante Galeno, ubi uires citissima recuperatione egent, odoribus esse reparandas. Affersq; Petri Aponensis in hac quæstione sententiam: quæ, si bene colligo, est huiuscemodi: Odor per uaporosam exhalationem aëri commixtus, per asperamq; arteriam ad pulmones & cor delatus, atque ab his per aortam, ad retiformem primo plicaturam, dehinc ad cerebrum, in hisq; locis ueluti cōcoctus, spiritus uerè nutrit & reparat. Quod facere nequit, quādo primū occurrit olfactus instrumēto: quia adhuc qualitas ferè nuda est & simplex, quæ, Aristotele & Gal. teste, nutrire nō potest. Atq; hoc quidem modo, spiritus tantum, præcipue animales nutriri per odores dicit: solidiores uero partes refocillari quodammodo ab eo, non nutriri.

Hæc Aponensis dicta nō paruam mihi relinquunt dubitationem. Si enim tam longum iter, totq; motus, circuitus, & concoctiones requiruntur, priusquam odor nutriat, non uideo quomodo eius nutricatio possit dici citissima, nec quomodo possit odoris uis in tot permutationibus conseruari. Quare non erit odori, sed aëri potius nutricatio hæc adscribenda, præsertim cum ita congruat aëri puro, & nulla odoris qualitate affecto, sicuti odorato: siquidem ex aëre quantumuis syncero spiritus ipsos nutriri, & Hippocrates uoluit, & Galenus. Sed & experientia ipsa ostendit, mox ubi odoratæ res olfactui occurrūt, uires quæ exhaustæ erant, ad aliquem modum reparari: quod fieri non posset, si tot essent agenda, priusquā huiuscemodi fieret nutricatio. Reparari uero ex odore, nō solum spiritus, sed & solidiora membra, exemplo Democriti ostendi uidetur, qui nonum & centesimū annum agens, uitam triduo, cum solo panis odore cōseruauit: ut id dimittam, quod de Aristotele legitur in lib. de Pomo inscripto. Alioqui, si, ut Aponensis ait, solidiora membra ex odore refocillarentur solum, & non uerè nutrirentur, quo pacto posset odor uino in nutriendo comparari? per quod totum corpus non

Democritum uitam triduo panis odore prorogasse

solum

solum restauratur, sed impletur. Hoc enim uerbo Hippoc. utitur in aphor. in quo, ut Gal. exponit, de his loquitur qui refectione corporis egent, de quib. ante a fuerat loquutus, in eo uidelicet aphor. Quae longo tempore extenuãtur &c. in quo proculdubio de refectione loquitur, quae ex morbo cõualescentib. debetur, in quibus nõ spiritus tantũ, sed singulae corporis particulae plus minúsue sunt exhaustae. Fateri igitur oportet ex Hipp. & Gal. sententia, uera nutricatione odores illas reficere, atq; hoc magis facere dum sunt naribus propinquiores, contra id quod putauit Aponensis: tunc enim magis reseruant naturã rei à qua deciduntur, quàm cum per longius spatiũ uagantes, multo aëri cõmixti in multas partes dissipantur. Falsum enim esse id quod ex uulturũ argumento Auerrois primo, dehinc Aponensis & recentiores multi existimarũt, alibi ostendimus, qui odorem per speciem quandam solam, quã uocant intentionalem, nulli substantiae immixtũ, ad cerebrum dicũt accedere. Nam odor, ut inquit Aristoteles, est fumida Odor quid. quaedam euaporatio. Sed & Gal. effluxũ quendam corporũ esse difiniuit. Quare corporeũ quid esse oportet, nõ merè spirituale & simplex, id quod per olfactum sentitur: ut minime mirandũ sit, ex eo corpora solidiora posse restaurari, gentemq; illam Astomorum apud Pliniũ ex solo odore uiuere. Et haec de prima tua dubitatione sint dicta. Plin lib.7. cap.2.

Dubitas secundò circa dictum Galeni in expositione eiusdem aphorismi, aquosa uina sicuti aquae similem formã habent, ita & uim habere asserentem, & propterea lotium ciere: in quibus uerbis innuere uidetur, aquã ipsam lotium prouocare. Cuius contrarium lib. 3. de uictu morb. acut. scribit Hipp. aquam dicens urinam nõ prouocare, & ipse Gal. qui lib. 5. de simpl. med. asserit medicinas urinã prouocantes calidas esse.

Vt haec tollatur dubitatio, aduertere oportet, aliud esse apud Hippoc. et Galenũ, urinam mouere, et diureticũ esse, eo modo quo aliud est genus à specie. Quicquid enim diureticũ est, urinam mouet: non autem cõmigrat ratio, ut scilicet quicquid urinam mouet, diureticum dici possit. Ea enim quae uerè & proprie uretica dicuntur, acria, uehementerq; calida & sicca esse oportet, ut sanguinem discindant, discernantq; à crassioribus partibus eas quae aqueae sunt, tenues, ac serosae: quas renes trahentes, & à sanguineis partibus quibus nutriuntur, excolantes, in urinã conuertunt, quae ad uesicã transmissa mingitur. Vis ergo haec calidis & siccis medicamentis conuenit, non aquae uinoq;, uel alijs quibuscunq; rebus aquae similibus: per quas tamen urina ideo augetur, quia eorum substantia celeriter in eam transmutatur: non quod uim aliquam habeant, qua sanguinẽ ab ea humiditate expurgent, quam secum habet in uenis cõmixtam. Hoc autem in his maxime ostenditur, qui uitam ociosam agentes, potu tenui utuntur, hyberno praesertim tempore. Nam hi, ut Galenus in fine libri primi de naturalibus potestatibus ait, celeriter mingunt, & ferè tantum quantum in potu hauserunt.

Vtrunq; horũ modorũ prouocandi urinam tangere uidetur Aristoteles prima sectione Problematũ. Primũ quidem probl. 41. ea quae humida sunt, atq; aqua referta, uesicam soluere dicens. Alium probl. 49. ubi ait, odorata urinam mouere, quia sunt calida. Haec sunt, mi Sauie, quae imbecilles mei ingenioli uires in tuis quaesitis cognoscere me fecerũt: in quibus uelim animum potius erga te meũ, quàm res ipsas consideres. Vale. Ex Ferraria, IIII. Nonas Septemb. M. D. XXXIIII.

EPIST. I. Io. Manard. D. Geryoni Sailer, medico reipub. Augustanæ. Corollarium addit Epistolæ quintæ, lib. XIIII. pro Luca Remo mercatore Augustano, immodica pituitæ copia laborante.

ANTVM *abest, Geryon eruditissime, ut temeritatis nomine, quod uerebaris, à me damneris, ut occasio ea, quæ te ad scribendum impulit, non possit mihi, ut par esset, displicere. Naturali quidem desiderio nostros conatus & labores non frustrari, sed ad perfectũ laudabilemq; finem uenire desideramus. Quod certe ego, si in alio quopiam cuius sanitati unquam consuluerim, in hoc præclaro uiro maxime cupiebam, tum ob auditam de eo probitatem, tum ob meam in illum, qui eum per literas mihi primo commendauit, obseruantiam. Verum aliud quoq; desiderijũ mihi non minus insitum est, ut bonos doctosq; uiros, etiam si ultra Gangem sint, colam, uenerer, & obseruem, atq; ubi honeste fieri possit, in eorum amicitiam me insinuem: inter quos cum te esse, ex his tuis literis cognouerim, non possum non amplecti exosculariq; eam occasionem, quæ te, talem uidelicet uirum, & tot numeris laudandum, mihi conciliauit. Quare scias uelim Manardum tam tuum factum esse, ut illo possis, tum tua, tum amicorum causa pro arbitrio uti: è quorum numero cum Augustensem hunc de quo scribis ciuem esse cognoscam, conabor his quæ (iam agitur annus ad plenum, ut mihi uidetur) pro eius salute consulueram, nonnulla adhuc adijcere: quod certe inuita Minerua aggredior, ne, ut dicitur, actum agere uidear. Moneri tamen hominẽ in primis uelim, ut propriã magis salutem uitamq; diligat, quàm fluxã & momento labentem uoluptatem. Nunquam enim crediderim tantam in eo redundare potuisse, quantam & ipse & tu scribis, pituitæ molem, si ad præscriptam à me uiuendi normam uictum instituisset, essetq; his præsidijs usus, quæ illi mandaueram. Cum enim humores ex comestis epotisq; gignantur, crescere illi ultra modum non possunt, nisi & in his à modo recedatur: quod ex omnibus humoribus maxime uerum est in pituita, siue omnem humorem frigidum & humidum pituitæ nomine significemus, siue eam quæ proprie uocatur pituita, & siue in uentriculo, siue in iecore facta. In uentriculo enim ex pituitosis cibis remanet potius quàm gignitur: in iecore uero nõ solũ ex illis, sed ex pane & chondro, ac multis cibis qui in bonorũ numero habentur, eius generatio sanguinis generationẽ antecedit. Quare si malis nunquam, bonis parcè usus esset, haudquaquam aggregari in eius corpore tam immensa pituitæ copia ualuisset.*

In arcenda igitur huius humoris, quod ipse maxime desiderare uidetur, redundantia, hic primus sit & præcipuus scopus, cui inconniuentibus oculis inuigilandũ, ut neq; in ciborum genere, neq; in modo, neq; in tempore peccetur. Secundus, ut uentriculus et iecur, è quorum imbecillitate ille humor crescit, ad meliorem temperaturam redacti, robur acquirant, quo bonum ille succum, hic sanguinem nec adeò pituitosum, gignant. Sed & caput ipsum, à quo plerunq; improprie dicta destillat pituita, est pariter roborandum. Tertius, ut si fieri non poterit quo minus crescat, congruis præsidijs ita coërceatur, ut uel in bonum sanguinem conuertatur, uel à corpore extrahatur.

Vi

Vt igitur à ciborum generibus incipiam, triplici tabella cibos potusq; subscribam, bonos, mediocres, malos, seorsum quoslibet: ut scilicet bonis aßiduè utatur, malos semper fugiat, mediocres quandoq; degustet potius, quàm ingurgitet.

BONA

Panis non usquequaq; similagineus, sed cui aliquid utriculorum insit, hoc est, eius partis quæ inter furfur & similaginem & specie & gratia media est, sitq; modice & fermentatus, & saltus, & in clibano coctus, & fœniculi semine conditus, nec uetustus, nec nimis recens.

POTVS. *Vel subausterum uinum, tenueq; & flauum: aut ex eodem uino & petroselino concinnatum, mulsum, uel absinthites, uel melicratum, ut alia epistola scripsimus, cinnamomo & asso pane conditus.*

CARO. *Auicularum, perdicum, phasianorum, columborum iuuenum qui in turribus nutriuntur, turdorũ, merularũ, pullorum cohortalium, hœdi, uituli, ueruecis.*

OVORVM *uitellus tremulorũ uel sorbilium, & gallinarum, uel phasianorũ.*

PISCES *saxatiles, trottæ.*

IVRA. *Ius album Galeni ex anetho, porro, sale, oleoq; confectum. Nigrum uestrum ex pipere, gariophyllis & croco, ptisana, & far Galeni more parata, uel cum pipere.*

FRVCTVS. *Pistacia, nuclei pinei, paßulæ, oliuæ.*

OLERA. *Anethum, mentha, petroselinum, saluia, origanum, thymus, satureia, cappares.*

CONDITA. *Zingiber, nuces, cortices citri, chebula myrob. belirica, cotonea aromatibus odorata, persica, armeniaca, agallochon, nux myristica.*

MEDIOCRIA

Panis cõmunis, panis similagineus, panis autopyros, cum ouis & sacchero confectus, panes in furno cocti, amylum.

POTVS. *Vinum dulce, uinum insipidum, commune melicratum, & quod medonem uocatis.*

CARO *Leporina, cuniculi, suis in syluis nutriti, anniculi bouis, colũbi domestici.*

OVA *quæ suffocata uocantur, sed mollia.*

PISCES *quos ab aßatura nominatis porculos, parui uidelicet sturiones, lucij.*

IVRA. *Ius cicerum cum pipere, & braßicæ semicoctæ.*

FRVCTVS. *Nuces regales, melopepones, caricæ, pira, cotonea, auellanæ, amygdala, cerasia austera, armeniaca, austeræ palmulæ, pruna sicca, citri cortex.*

OLERA. *Lactucæ, beta, cari radix, radicula, porri, cepæ, allia, bis terúe cocta.*

MALA

Panis azymus calidus, non bene coctus, subcinericius. Milium, panicum, legumina uniuersa, oryza.

POTVS. *Vinum nouum, craßum, nigrum, turbidum, ceruisia acris, ex pomis.*

CARO *ouis, agni, tauri, uaccæ, auium aquaticorum, pauonis, gruis, anseris,*

anatis, caseus, operaq́; pistoria cū eo parata, ut torta uocata, & id genus reliqua: cerebrum, pulmo.

OVA *quæ non sunt gallinæ uel phasiani, quæ dura, quæ frixa.*

PISCES *lacustres, cetodes cuiuscunq; aquæ, cammari, ostreæ demū, testacea uidelicet pelle obducta.*

IVRA. *more uestro cum caseo paratum, raparum.*

FRVCTVS. *Cucumeres, cucurbitæ, mala, castaneæ, persica, cerasia dulcia, mora (fraga.*

OLERA. *Portulaca, fungi, blitum, atriplex, ocimum, rapa.*

Et de generibus quidem hæc sint dicta.

Modus uero in bonis quoq; talis esse debet, ut nunq̃ ad satietatē uentriculus oppleatur, nec plus sumatur quàm concoqui cōmodè possit. Erit quidem ab initio difficile hoc ad amussim metiri, sed experientia ipsa progressu temporis optime edocebit, si quotidie uidelicet paulatim quid dematur: ut si decem (exempli causa) libras inter cibum & potum singulo quoq; die ingerere consueuerat, selibram quotidie demat, donec ad eum modum uentū sit, quo nullo pacto grauetur uentriculus. Cauendo etiam semper, ut pro cibi portione potus quoq; minuatur. Si quid uero peccatū aliquādo fuerit, per sequentis diei parsimoniā, uel totalem inediam castigetur. Et quia multū obest, etiam si modus seruetur, escarum uarietas, bene sibi consulet egregius hic uir, si una tantū esca erit contentus, ita ut mane quidem iurulenta, uesperi edat assata. Tempus uero, quod erat tertio loco dicendum, tantū inter priorē et sequentem cibationem cadat, ut non solum prior cibus concoctus sit, sed & si qua pituita, uel in uentriculo genita, uel ad eum ab alijs membris transmissa, uel etiā in uenis redundet, uel cōcoquatur, uel coërceatur. Genera igitur & modus et tēpus ita seruanda sunt, atq; hoc pacto primus scopus absoluēdus.

Secundum aggredientes, dabimus operam ut uentriculi temperatura præternaturalis corrigatur. Naturalem enim mutare hac ætate, qua etiam in his qui biliosi natura sunt, solet crescere pituita, aut impossibile est, aut certe non facile. Soli ergo nūc præter naturam frigiditati & humiditati intendendum, tum per sumpta, tum per extrinsecus admota. Ex epotis tria summopere placent simplicia, & totidem composita. Simplicia sunt, longum piper, gariophylli, & uocata galanga. Composita, Diacalaminthes, diospoliticon, dia trion pipereon.

Sint autem simplicia quidem illa non adulterata, nec præ uetustate cariosa. Composita uero, Galeni more, non uulgari, parata.

Accipi autem uolo in diacalaminthe id genus, quod nunc uulgò nepitam, uoce parum ab antiqua Romana deflexa, & nonnulli cattarū herbam uocant. Inueniendum quoque uerum petroselinum, quod scilicet in Macedonia gignitur, in monte Estreatico uocato, uerumq́; ligysticū. Nam quod apud Pannones leuisticū uocant, longe abest à uero. In diospoltico quoq; recipi debet uerum nitrum, naturale uidelicet, nō quod ad tormenta nunc artificio quodam parant: sitq́; æquali reliquis, hoc est, cumino, piperi, et rutæ proportione, dum aluum per eum duci uolumus: subduplum, dum id non desideramus. Nolim tamen horum esse assiduum usum, sed per certa interualla, præsertim æstate, ne uidelicet siccitati, quæ & ex ætate quotidie crescit, plus nimio adderemus.

Tuæ

Tuæ autem prudentiæ fuerit, usum horũ modo imperare, modo interdicere, modo etiam cum rosaceo, uiolaceo, uel buglossaceo sacchro illorum uehementiam obtundere.

Sunt quidem hæc ab antiquis quasi per manus nobis tradita remedia. Recentiores uero (nam neq; ipsi fraudandi suo honore sunt) nouam inuenerunt conficiendorum medicaminum uiam, quæ in morbis à frigida causa factis, longe sunt alijs præstantiora: quam non ab re, nec infeliciter, destillationem appellarunt. Exhalare ui ignis cogunt tenuiores, & ueluti spirituosas medicamentorum partes, non secus ac solis ui à terra & aqua uapores & exhalationes in sublime tolluntur, quæ frigiditate postea aëris densiores factæ, in inferiora descendunt: & sicut in uniuerso pluuia deorsum guttatim stillat, ita uapores illi à medicaminibus resoluti, in uasis superioribus partibus addensati, deorsum feruntur, & per rostrum uasis exeuntes, à solerti artifice colliguntur, non minori usui futuri medicis, quàm ipsa pluuia agricultoribus. Sicuti igitur antiquiores medici atque philosophi, hominem paruum mundum uocantes, descensum materiæ in cerebro aggregatæ, quando in inferiora instar pluuiæ tendit destillationem uocarunt, ita & chymici operam hanc suam destillationem nominarunt, per quam preciosissimos liquores colligunt, mortalibus maxime utiles. Quibus ego à multis annis citra usus, in diuturnis morbis & ferè desperatis inueni efficacissimos: è quorum numero unum hoc scribam, quod in consumenda pituita in uentriculo redundante, roborandóque eo ne amplius eam tanta copia gignat, iudico efficacissimum: Mastiches, rhei barbarici, gariophyllorum, chebularum conditarum, ana unciam unam, madeant in ℔. duabus uini antiqui odorati per tres dies; dehinc omnibus simul in uitreum uas positis, secundum consuetum modum fiat destillatio, liquorq; exiens in bene obturato uitreo uase adseruetur, atque ex eo duæ drachmæ, uel quod maximum sit, quatuor, & ieiuno dentur, & potum etiam trium horarum ieiunium sequatur: atq; hoc quidem per hyemem, per æstatem uero satis erit drachmã cum semuncia aquæ rosaceæ sorbuisse:

Extrorsum oleo uentriculus foueatur, quod sit ad hunc modũ paratũ: Olei omphacini ℔. 1. uini Cretensis ℔. s. xylobalsami, cinnamomi, cyperi, schœniãthos, radicis spicæ nardi, iridis, ana ℥. s. triduo in bene obturato uasculo adseruẽtur, quarto die claro et leni igne in uase duplici tandiu bulliant, quoad uinũ penitus cõsumptum sit, oleoq; amotis speciebus, mastiches chiæ subquadrupla portio liquefiat. Poterit etiã ex eisdem speciebus, mastichesq; & terebinthi resina hærens emplastrum confici, ad formã eorum quæ nunc cerota uocant, quod supra coriũ extentũ uentriculi regioni tandiu hæreat, quoad arefactũ per se concidat: quod iterũ tertioq; ac pluries, si opus fuerit, renouatũ, uentriculo magnũ robur adijciet. Scio ego nõnullos qui imbecillissimo erant uentriculo, per huiuscemodi emplastrorum usum maxime adiutos. Et hactenus quidem de uentriculo.

Iecoris medicamina ferè eiusdem generis esse his debent, quæ in uentriculo attulimus, uerũ aliquantisper mitiora, hoc est, minus calida & sicca, tum ne salsedo pituitæ addatur, quam quandoq; apparuisse Excell. tua mihi significauit, tum etiã ne bilis crescat, quæ in articulorũ dolorib. ab initio admixta, maiores dolores solet efficere. Verendum præterea ne eo plus ꝙ par esset calefacto, febris cõtingat. Quare quotiescunq; colore faciei, lotio, uel alio quouis indicio impensius calefactũ esse iecur cognitũ fuerit,

per aliud medicamentum, quod modicè refrigeret, erit occurrendum, qualia potißimum sunt omnia seridis siue intyborum genera, quibus & epotis & admotis, iecur simul & modicè refrigescet, & roborabitur, nec uentriculus lædetur. Multum uero conducet si chamæpitys, quæ iua uocatur, secum maiori minoriúe portione misceatur: hæc enim herba non solum iecur iuuabit, sed multum etiam conducet ad articulorum dolores præcauendos.

Eupatorij uero in iecore iuuando tanta uis est, ut nonnulli non eupatorium, sed hepatorium eam uocauerint: pro quo eam nunc accipimus herbam, quæ apud nos uocatur agrimonia, cuius ego magnificũ usum in iecore iuuãdo sæpenumero expertus sum. Non parum quoque & iecori & uentriculo conducit, quæ fumaria, & à Græcis capnion, uulgò fumus terræ nuncupatur: sicuti & rubia, quæ erythrodanum, & anagallis, præcipue quæ purpureum florem gerit.

Extrorsum uti poterit eodem quo & in uentriculo unguento, cuius si nimium calorem ueriti fuerimus, oleo rosaceo, in quo intybi uel flores, uel folia, uel radices bullierint, eius calorem mitigabimus. Et ad iecur roborandum hæc sufficiant.

Caput uero his præsidijs iuuandum, quæ alia epistola scripta sunt: nec uerenda ea quæ priuatim à capite materiam educunt, si post totius corporis purgationem, ut dictum est, adhibeantur. Integrum enim semper erit, quoties plus trahere ad caput, quàm euacuare uidebuntur, purgationem totius corporis repetere. Sed & ante eorũ usum clysmate uel balano prius materiam deorsum reuocare: usum enim alterius horum, etiam quotidianum, multum profecturum iudico. Adhibenda etiam extrorsum capiti quæ meatus aperiendo materiam euocent, simulq́; uel post ea, illa quæ roborent, qualia etiam à nobis alia epistola descripta sunt. Nec ab re fuerit, ut semper prope nares odorata aliqua habeat, qualia sunt sampsuchus, citri cortices, ladanũ, styrax, rosæ, macer: potestq́; ex omnibus, uel aliquot eorũ afformari pila, tantillo etiam moschi, uel ambræ addito, quod in rosacea aqua resoluatur, qua pila aptius conficietur.

Hæc sunt quæ corollarij uice superiori epistolæ adnectenda occurrere, quibus ultimam manum hoc die apposui, quo nouum annum auspicamur: quem adeò faustum & felicem huic præclaro uiro auguror, ut quasi Phœnix recuperata sanitate, Nestoreos annos uiuat incolumis. Quod certe futurum non ambigo, modo iußis nostris, per Excellentiam tuam præsertim moderatis, stare uoluerit. Cuius prudentiæ & iudicio, & hæc, & quæ alia epistola scripsimus uniuersa, submittimus. Vale uir optime.

Ex Ferraria, Calend. Ianuarijs, anno salutis nostræ

M. D. XXXV.

EPIST.

EPIST. II. Ioannes Manard. Petro Carnicer, serenissimi Romanorum regis medico dignissimo S. P. D. Examinatur primo, an sonitus auris, & deminutus auditus, ligno Indico curari possint. Deinde, an uinum dilutum magis caput tentet quàm purum. Modus præterea eliciendi aquam ex herbis docetur, quę odorem saporemq; earum conseruet. Item de absinthij uirtute: & an uinum nouum & mustum urinam prouocet: anq; utile sit os eo colluere, adiecto corallorum & mastiches puluere. Tandem de usu Mithridatis.

On possum nõ admirari simul & dolere, quod adhibitis omnib. præsidijs quæ aliàs scripseram, superadditisq; ut scribis nonnullis, eisdem adhuc symptomatis, sonitus uidelicet auris, & deminuti auditus, affligaris. Altius enim fixisse radices morbus uidetur, qui tot, tamq; ualidis machinis non deijcitur. Quare necessariũ est maioribus manũ admouere: inter quæ cum lignũ ex India nostris temporibus apportari cœptũ, à multis reponatur, uim eius in pessimo, qui nostris etiã tẽporib. mortales inuadere occepit, morbo Gallico uocato expertis, non ab re dubitas an possit in tuis quoq; casib. cõuenire, meamq; in hoc quæris sententiã, quam tibi breuib. quantũ potero, uerbis absoluã. Ego dum illius ligni odorẽ saporemq; considero, necnõ effectus qui ipsius decocto ebibito, in corpore aperte sequuntur, intueor, nihil in eo inuenio per quod credi debeat maiorem habiturũ uim in tuis symptomatib. amouendis, q̃ ea medicamina quæ iam te expertũ scribis, et alia id genus quæ in huiuscemodi capitis affectibus à medicis cõmendantur. Neq; enim pipere, gariophyllis, myristica nuce, sed nec serpyllo, sampsucho, nepita, odòratius. Non etiam sapore acriore q̃ illa persentitur. Quod si quis ad occultas uires, cõmune medicorũ asylum confugiat, nõ potentius inueniet q̃ scammoniũ, colocynthin, & utrunq; ueratrũ, quæ in euacuãdis à toto corpore humoribus sunt efficacissima: cum lignum hoc consueto more ebibitum, paucis admodum uentrem, & his quidem leniter subducat, non uomitum prouocet, nõ lotium multum, aut sudorem eliciat: nec uerisimile etiam sit, ut in occulta facienda, quam uocãt, difflatione, maioris quàm nostratia medicamenta à medicis in ea re cõmendata, sit efficaciæ. Diceret statim quispiam: Si quæ scribis uera sunt, undenam fit ut pessima ulcera, & artuum uehementissimi dolores, quæ per consueta medicamina sanari non poterant, per huius potum sint ad sanitatem perfecte redacta? Dicere possum cum multis, beneficia hæc non tam uiribus ligni proprijs, quàm ex parcissimo uictu quo quadraginta diebus utuntur, atq; præeuntibus potum eius purgationibus, contingere. Sed ut demus, adstrictoria, & modice exiccante eius ui fieri, ut ulceribus sanandis conducat: atq; calore tenuitateq; partium, ut crassiores humores artus obsidentes attenuet, & per sudorem urinamq; ducat: nõ propterea sequitur quod flatus uaporosos, uel uapores flatuosos, per cerebri meatus, arterias, uenas ac neruos delatos, discutere magis ualeat quàm cepe, sulphur, nitrum, atq; id genus plurima intra aurium meatus iniecta, uel extrinsecus suturis caluæ admota. Nec hæc dixerim, quasi honorem tam sancti ligni eleuaturus, sed antiquioribus medicinis patrocinaturus, quas putem tenui adeò uictu utentibus, quali ligni potores utuntur, non minus, nisi fortè maius emolumenti allaturas. Sanaui ego nõ semel, Deo iuuante, fistulas, malignioraq; alia ulcera, solis potionibus ex nostratibus herbis cõcinnatis, nullo super dato ulceri medicamine, præter sola brassicæ folia. Sicuti

dolores quoq; articulorū inueteratos, crebris tantū purgationibus, & quarundam herbarum decocto potui dato, parum tamen mutato uictu quo sani utuntur. Quæ auxilia si quis tenui illi uictui coniunxerit, fortè nō minus cum his proficiet, quàm cum ligni illius iure. Quicquid uero in hac re statuatur, non uideo potum eius, præcedentibus et comitantibus cōgruis purgationibus, atq; tenui uictu, posse affectibus tuis obesse, sed iuuaturum potius cōfido & spero. Et hæc de ligno Indico satis superq; sint dicta, iam ad absoluenda reliqua quæ petis accingamur.

Inter ea primo occurrit quæstio de uino, de quo duo quæris: unum, an cerebro tuo magis conducat merum, quàm dilutum: alterū, quod à primo pendet, uel potius primū ab eo, an dilutum magis caput tentet inebriétque, quàm purum. Vt igitur à secundo incipiam, in primis aduertendum, diluendi uini usum ante Homeri tempora docuisse Staphilum, fuisseq; adeò cōmunem, ut Græci ab ipsa mixtione, uinum crasin uocarint. Varius tamen fuit miscendi modus, ueluti celebre illud carmen ostendit, à quibusdam in Latinā linguā sic translatū: Aut quinq; bibe, aut treis, aut ne quatuor. cuius sensus secundum aliquos est, aut in duas uini partes quinq; aquæ addendas, aut uni tres, nō autem quatuor, quia hæc mixtio & uoluptatē uino adimat, & salubritatem. Quā tamen putarim Galenū tunc transgressum, cū uinū ægroto propinanti, alius qui fortè aderat medicus, ridendo dixit, Vinū hic uidet, nō bibit. Plutarchus alio modo id carmen interpretatur, ut scilicet tres in eo tangantur mixtionis modi, tribus musicalib. consonantijs similes, hemiolia uidelicet in primo, tribus aquæ partib. addendo duas uini: tunc enim aqua ad uinū proportionē sesquialterā habebit. In secūdo diapason, uni uini parti duas addendo aquæ. In tertio, ex trib. aquæ partib. et una uini, eam consonantiā nasci, quam diatessaron uocāt. Quæ licet in carmine reprobetur, Hesiodo tamē placuit, atq; nōnullis qui eam cōgruere Dialecticis disputaturis dicūt, atq; his qui iuri dicundo præsunt. Nemo igitur ambiget, tantū aquæ uino misceri posse, ut ab eo auferat omnē qualitatē, quæ caput tentare solet, uel ebrietatem afferre: sicuti et tam exiguū, ut sua tenuitate faciat uinū magis subeūdo & penetrando, caput impensius lædere: quod uinū Aristot. in problematib. ἀκρατέστερον dixit. & Theodorus, modo dilutiusculū, modo meracius uertit. Inuenio & aliam mixtionē apud antiquos, quam etiā Hipp. tangit in Aphor. ubi ait, uinū æquale æquali epotū, sanare anxietudinē, oscitationem et horrorem, uino uidelicet calore suo humiditates, quas uel uentriculi tunicæ imbibunt, uel musculi continent, uel per cutem ferūtur, dissoluente ac separante: aqua uero pellente et euacuante, et præter hoc uini immoderatas uires coërcēte, nisi extremè potētes existant: quæ tamen, utrouis modo carmine intellecto, etiā si uinū generosissimū sit, quale nūc Creticū malluasium, quasi monobasites uocatū, ita reprimētur, ut uix inuenias hominē, qui ex modico eius potu ebrietatem incurrat. At si quis ordinem mistionis uerterit, ad quem modū excellens quidam Germanus intellexisse prouerbiū uidetur, ut scilicet maior modus in uino, minor in aqua intelligatur, ac quinq; uini partib. aquæ duæ adijciātur, uel tribus aut quatuor una: dilutum hoc pacto Creticū uinum magis inebriare putauerim, quàm merum, multoq; magis, si maiore adhuc proportione quàm quincupla, uinum aquam superauerit. Verum cum non pauciora, quàm mixtionum quæ in usu sunt, uinorum sint

Eras. in Chiliad. prouer. Aut quinque bibe &c.

sint genera, atq; inter ea infima quædam inueniantur, parum ab aquæ omphacijq; natura recedentia, propterea nulla certa dari potest mixtionis regula, sed ita quisq; longo usu edoctus, metiri sibi modum aquæ debet, ut uini & aquæ nocumenta deuitet, & emolumentis fruatur. Ego autem, ut iam aliam partem tuæ petitionis absoluam, putarim mixtionem illam quam Hippoc. in anxietudine, horrore, & oscitatione commendauit, si uinum inter Viennensia non primæ notæ sit, tuis affectibus magno usui futuram. Meam hanc de uinis longiorem disputationem scio excusabis, si ætatem & Galenicam doctrinā, quam potissimum sequor, consideraueris: cogitaueris q; præterea, me eo tempore hæc scripsisse, quo solent nostri fœcundiores calices absque omni mixtione ingurgitare, eo uidelicet Martis die, quem quadragesimale sequitur ieiuniū, à sanctis patribus ad retundenda concupiscibilis animi nostri partis irritamenta institutum.

Quæris præterea, ut te doceam modum eliciendi aquam ex absinthio, quæ propriū odorem saporemq; referuet: in qua re ego longo tēpore ideo laboraui, quod sciebā medicinarum uires ordinem quendam inter sese habere, adeò ut secundæ sine primis non possent cōsistere, nec tertiæ absq; secundis: & cum ex qualitatib. sequātur operationes, non posse ipsas consistere sublatis qualitatib. Quare à primis qualitatib. uidebam omnes nasci operationes, præter illas quas à tota substantia fieri dicimus, quæ solo usu experientiaq; discuntur. Qualitates autē primæ licet uia quadā regia & certo tactu dignoscātur, plurimū tamen ad eorū notitiam conferre didiceram sapores, atq; post eos odores: itaq; cum illis connecti, ut his mutatis, mutari etiam primas qualitates, atq; ut sequens est, secundas & tertias, esset necessariū. Cum igitur in multis aquis per chymicam artem ab herbis extractis, uiderem sapores dissimiles, quandoq; etiam contrarios, non poteram credere, uires & operationes in ipsis remanere, quæ erant in toto cōposito: eas uero præcipue mutari, quæ per sapores & odores, & contingebant & agnoscebātur. Atq;, ut silemus in absinthio, cum in ipsa herba tres agnoscerē sapores, acrem uidelicet, adstringentē, & amarum: in aqua uero eius leuem tantū, ac ueluti fatuam dulcedinem: cogebar credere, simul cum tribus illis saporib. uires quæ per illos uel constabant, uel indicabantur, in uasis fundo simul cum fæculenta parte remansisse. Vnde cœpi laborare, atq; amicos qui in arte chymica diutius uersati fuerant consulere, an aliquo ingenio fieri posset, ut simul cum aquis ipsis, sapores & odores rerum elicerentur. Cum uero multos modos tentassem, duos tandem inueni, per quos id quod quærebam facile sequebatur: qui modi accepti à duobus illis sunt, quorum communis ubiq; est cōsuetudo. Vel enim per calefactam & ueluti ignitam fornaculam, fundo uasis inflammato, cogunt uapores sustolli: uel per aquam in maiori uase ebullientem, & ipsum uasis fundū cōtingentē: quem modū licet Gal. agnouerit, nesciuit tamen ad hunc usum applicare, cōtentus olea, unguēta, & quandoq; potiones duplici illo uase præparare. Vterq; autē horum modorū in hoc cōuenit, quod nimia caloris uiolentia, eas tantum partes rei ascēdere cogit, quæ ad ascēdendū sunt magis idoneæ, quales sunt aqueæ & aëreæ. Sed his ob immodicum assiduumq; calorem euanescentibus, solæ aqueæ per rostrū uasis descendentes colliguntur. Segregationis itaq; huius aqueæ partis ab alijs, causam esse cognoscens caloris uehementiam, quæ per utrunque modum contingebat,

Dedi operam ut nec ipsa fornax ignita in primo modo, nec ebulliens aqua in secundo, fundum uasis attingeret, cõstructo oblongo instar uacuæ columnæ alio uase, cuius ima pars fornacem uel aquam bullientem attingeret, suprema uas in quo ponuntur herbæ, reciperet, ita omnibus rimis obturatis, ut nõ esset transpirationi locus: sic enim fieri putabam, ut miti aëris calore, per columnare uas superius delato, aquam elicerem, quæ omnium partium uires aliquo pacto in se colligeret. Elegi autem modum illum qui per aquæ uapores fit, quos humiditate illa uaporosa mitius agere putabã, & quo in Germania ante aliquot annos, nõnullos usos intelligebam: quæ res cum ex uoto successisset; aliam aggredi non curaui. Scio tamen aliquos id tentasse, & pariter quod desiderabant assecutos, fabricata ampla fornace, quæ plura in se uasa posset accipere.

Habes igitur id quod secundo loco petebas, ex quibus non difficile erit soluere alia quæ circa absinthiũ tibi occurrerũt dubitanda. Adstrictoriã enim uim, quæ in eo plurima est, habet absinthiũ, ut uentriculum roboret: quã uim cum & uino & aquæ in qua maduerit uel bullierit attribuat, non est mirũ, si & hæc idem facere possunt: atq; è cõtrario nemo mirari debet, si id nõ potest succus, à quo terreæ partes, in quibus adstrictoria uis sita est, separatæ sunt, amaritudine quasi sola in succo remanente, uentriculo infesta. Ex hoc autem fundamento potest Auicenna defendi, si, quemadmodũ alijs quoq; in locis suæ medicinæ, per succum aquam intellexit, in qua coma eius maduerit: quod certe uel ex eo constare potest, quod inferius succum esse malum stomacho affirmauit. Non enim adeò cæcus putandus est, ut in paucis uerbis repugnantia scripserit, præsertim cum uideamus apud Dioscor. quem ipse in eo loco est sequutus, utrunque legi. Cum enim laudasset ipsum in doloribus uentriculi, & inappetentia, in fine capitis succum malum esse stomacho ait, & capitis dolorem facere. Quæ autem de decocto, atq; aqua in qua maduerit dicta sunt, de syrupo quoq; sunt intelligenda, qui ex eisdem paratur. Præstat tamen syrupus in hoc, quod pituitam in stomacho nutrientibus non aduersatur: quod sola illa faciunt, quæ adstringendi ui eam inibi affigunt, & quasi adglutinant, quam syrupus detergendi ui à melle acquisita, à tunicarũ adesu submouet. Carere etiam absinthites uinum ea noxa credi debet, præsertim si ex aliquo uino paretur, quod adstringendi ui uel penitus careat, uel eam habeat perexiguã, qualia sunt in Pannonia, Sirmica, cum magno Christianorũ dedecore à Turcis occupata. Ex quibus uinum paratum, tantũ abest ut pituitam aceruatam in uentriculo habentes lædat, ut magnopere iuuet, quod ego in sexcentis expertus sum. Mea igitur de absinthio sententia hæc est, ipsum totũ quomodolibet epotũ, uentriculum roborare, bilem per uentrem & urinam prouocare, nõ habere tamen tantam uim ut pituitam uentriculo hærentem, uel etiam eidem innatantem, absq; alterius rei adminiculo ualeat expurgare, sed cõtrà potius ineptiorem reddit euacuationi. Mixtũ uero melli, aut uino, aut utriq;, hoc est, mulso, adepta detergendi ui, pituitosos quoq; iuuare. Succũ, ceu adempta ab eo adstringendi facultate, stomachum primo, dehinc cõmunicata etiam capiti noxa, caput lædere.

Quæris postea de ipso seorsum uino nonnulla, an scilicet nouum, & mustum urinã prouocet: an sit utile os eo colluere, adiecto corallorũ & mastiches puluere. Facit primam dubitationem Dioscor. & Galeni apparens repugnantia. Dioscor. siquidem

lib. quinto, cap. de uini qualitate ex ætate, malis quæ nouum facit, hoc adnectit iuuamentum, quod urinam ciet. Galenus uero 5. salubrium, nouella uina ait nec distributionem nutrimenti in corpus facere, nec urinas mouere. Dicere hic possumus, id quod & tu aduertisti, non de omnib. nouellis uinis hoc scripsisse Gal. sed de Tiburtino tantum & Signino Italicis. Aliqua enim noua urinam mouere, in nostris nos quotidie experimur, præsertim in his quæ Albana uocamus. Non prætereundum tamen, quod & in epistola quadam ad excellentissimum medicum Sauium aliàs scripsi, non omnia quæ epota urinam copiosiorem reddunt, uerè diuretica dici posse (sic enim & aqua ipsa diuretica uocaretur) sed ea uerè esse diuretica, quæ caloris sui excellentia, atq; quadam acritudine, id quod est aquosum in sanguine, à crassiore parte segregant atque secernunt: quam quidem tenuiorem partem renes trahentes, ad uesicam mittunt, & sic urina maiore copia aggregatur: quam uim habent præcipue inter uina, ea quæ antiqua sunt, utpote ad tertiam calefaciendi ordinem eleuata. Vina uero parum ab aquæ natura recedentia, ipsa potius per seipsa, urina fiunt, quàm quod à sanguine illam eliciant. Et quod de uino nouo dictum est, de musto quoq; intelligendum, habita tamen ipsius in seipso, pro crassitie uidelicet, turbulentia, atque cuiusq; propria ui, sed & fæculentæ partis consideratione: ut mirari nemo debeat, utranq; uim, sistendi uidelicet & prouocandi lotium, ab Arnaldo, non usquequaq; aspernando medico, musto adscribi. In tanta igitur musti & uinorum uarietate, damnari absolute non debet, qui singulo quoque mane os uino abluit, præsertim magna existente inter ipsa quoque capita differentia. Colluere quidem, nisi hyems est, os aqua frigida docet Celsus: quod tamen tutum non uidetur ei qui imbecillem caput habet, ob frigiditatem, sed tutius id uidetur facturus cum uino, uel diluto, uel parum ab aquæ natura remoto. Si quis uero robusto sit capite, nec uehementius aut calido aut sicco, hic nobili uino non solum tutò, sed cum magno quoq; emolumento uti poterit, præsertim si id longo tempore absque noxa fecerit, secumq; miscuerit: quod nobilis ille de quo scribis facit, coralliũ & masticen adiiciendo.

Mithridati usum de quo ultimo loco quæris, tantum abest ut in omni ætate & temperatura probem, ut pueris, & biliosis omnibus, æstate præsertim, nocuum putem, etiam si bene paratum esset: quod superiore tempore fieri nõ posse, in epistola quadam ad Caballum medicum ostendi. An uero delatis in Italiam nonnullis, quibus patres nostri carebant, bene nunc parari possit, nondum compertum habeo, cum multa adhuc desideremus quæ in eo recipi deberent, repugnantibus etiam Venetis quibusdam medicis, qui propriam ignorantiam tueri quàm deprecari malunt. Hæc sunt quæ mihi alioqui imbecilli & occupato occurrerunt tuis petitionibus respondenda: quæ qualiacunq; sunt, pro tua in me beneuolentia boni consules, meq;, ut soles, amabis.

Ex Ferraria, XV. Calend. Apriles, D. M. XXXV.

EPIST. III. pro uiro quodam præclaro, uisione corrupta laborante.

PRæclarissimi huius uiri affectio, ut ex his quæ retulit Excell. tua comprehendo, est uisio corrupta: uidet enim circumuolantes muscas, atq; alia id genus, quæ uidenda non essent, quando non adsint. Est ergo symptoma, quod

corruptio à Galeno uocatur. Quare considerandum est primo, cuius morbi sit symptoma, & quænam eius morbi causa, deinde morbus ille cuius sit membri: his enim ignoratis, scopi seu curatiuæ intentiones inueniri non possunt. Dico igitur morbum à quo hæc corrupta operatio immediate procedit, esse morbum in uia, per quam & ui sui spiritus, et species rerum uisarum pertranseunt. Protenditur autem hæc uia ab extima oculi tunica, per reliquas tunicas & humores omnes, uisualesq; neruos, & totum spatium quod inter oculum & sedem primarij sensus mediat. Causa uero eius sunt fumi has uias obstruentes, atque motu quodam inordinato pererrantes, quorum species sensui occurrens, id facit uideri exterius, quod fit interius. Sed quoniam fumus necessariò ex aliquo corpore eleuatur, quod etiam corpus oportet alicubi sedem habere, adhuc perscrutandum, quodnam sit huius corpus, & in qua parte locatum. Verum cum color earum rerũ quæ apparent niger sit, ut Excell. tua testatur, nõ est dubitandũ quin humor à quo eleuantur fumi, niger & ipse sit, & ex eo genere quod nigra bilis dicitur. Cum hæc præterea passio continua sit, nec uno magis quàm alio tempore contingat, sequitur materiã hanc in capite contineri, nec ab alio membro fumos istos ad caput mitti. Ex quibus demũ & aliud liquet quod perquirendum proposueramus, cuius uidelicet membri sit hæc passio: nõ enim dubiũ est quin capitis sit propria. Sed cum plures eius partes sint, adhuc dubitare contingit quæ pars lædatur: nec ambigendum quòd sit illius partis cuius est uisio. Tantũ ergo contingit dubitare de parte læsa, quantũ de parte in qua fit uisio, quam aliqui pupillam, alij coniunctionem neruorum, quos opticos, hoc est, uisiuos uocãt, alij crystalloidem putant. Nos ex Gal. sententia tenemus primũ sensum in cerebro, nec in primis uentriculis, ut qui, ipso teste, nulla pollent nobilitate, sed uel in medio, uel in postremo, ubi & imaginationis & memoriæ operationes perficiuntur, & quinq; exteriores sensus ueluti à regia & principiũ capiunt & perfectionẽ. Nõ negamus tamen oculum quoq; ipsum esse uisionis instrumentum, eo uidelicet modo, quo apparitores & nuncij qui ad iudicem sceleratos homines ducunt, seruire iudicio dicuntur, utpote sine quorũ opera iudiciũ fieri nõ posset. Non totum tamen oculum huic muneri æquè conducere, sed eam præcipue partem quam crystalloidem uocant, cui cæteræ oculi partes, Gal. teste, famulantur. Erit ergo læsio hæc crystalloidi primiq; sensus sedi cõmunis. Si quis uero quæreret à me, cuius sit illa operatio quæ corrũpitur: dicerẽ quod potius impeditur operatio sensus cõmunis, quàm oculi: siquidẽ oculus suscipit rei speciẽ prout est: sensus uero cõmunis in hoc fallitur, quod rem, cuius similitudo per oculum offertur, putat extra oculum esse, cum sit interius: & propterea puto antiquos huic affectui imaginationis nomẽ indidisse. Operatio uero uisus ideo corrupta est, quoniam non debet uidere, seu speciẽ recipere rerũ quæ intra sunt, sed earũ tantũ quæ extrinsecus occurrunt. Vix etiã fieri potest, quin ex huiusmodi fumis impedimentum aliquod uisioni cæterarũ rerum præstetur. Multa addi possent ad theoricen spectantia, sed hæc satis sint ad curatiuas intentiones inuestigandas. Resoluendo enim causam symptomatis huius inuenimus, quæ ut ultimo nobis occurrit in consideratione, ita primo ei intendere debemus in opere. Occurrebat enim primo uisio corrupta, quam & præclarissimus hic uir, & nos amouere desideramus. Abijci ea non potest, nisi ægritudo

à qua

à qua fit, hoc est, obstructio, abijciatur. Obstructio remoueri nõ potest, eius causa perseuerante, hoc est, fumo ipso: qui tolli quoq; non ualet, nisi auferatur nigra bilis à qua eleuatur. Primo ergo uacuanda hæc est. Secundo dissoluendus fumus. Tertio & cerebrum & oculus roboranda sunt, & tota illa regio, ne humorem uaporemq; de cætero suscipiant: enitendumq; semper ne niger ille humor uel abundet in corpore, uel ad superiora feratur. Vacuatio igitur optime fiet per uenæ sectionem. Sed quoniã tempus nunc minime ad id idoneum est, differre satius est usq; ad secundam quadrã lunæ Februarij. Eo igitur tempore secetur uena cubiti exterior, quam capitalem uocant, et extrahantur unciæ tres sanguinis, qui diligenter consideretur: & si niger crassusq; sit, fluere sinatur ad uncias nouem usque, uel ℔. in totum unam, secundum præsentis medici iudicium. Facta uero interpolatione unius uel duorum dierum, aperiantur uenæ quæ sunt post aures, si fieri potest: si non, sanguisugæ eisdem locis applicentur, sinanturq; sugere donec per se cadant, postq; earũ casum sanguis fluere permittatur, donec ex singula aure binæ effluxerint unciæ. Interim uero, hoc est, ante phlebotomiæ tempus, tertia quaq; uel quarta nocte tribus horis post exiguã cœnã, capiat pilulã factam ex scrupulo pulueris hieræ Archigenis, quæ cum decoctione stœchados & sampsuchi formetur. Noctibus uero quibus catapotium non accipit, comedat eadem hora nucem myristicam, hoc est, moschatam conditam: quam si habere non potest, nucis ipsius non conditæ frustum masticet, & deglutiat. Facta uenæ sectione, & hirudinibus, ut suprà diximus, adhibitis, bibat octo horis à cœna hanc potionẽ: Syrupi de stœchados cõpleti, oxymelitis simplicis ana ℥.i. aquæ in qua sampsuchus decocta sit, tres unciæ: misceantur hæc inuicem, beneq; usitato modo excolentur, atq; cum nuce moschata odorata reddantur. Qua potione ter bibita, mutatio fiat oxymelitis simplicis ad compositũ, & iterum ter bibatur, rursusq; ad oxymel scilliticum fiat permutatio, alijs non mutatis, & ter quoq; bibatur. Manè uero decimæ diei capiat drachmam superiorum pilularũ, ex qua tres formentur. Sequenti die accipiat boni mithridati auellanæ magnitudinem, & eodem modo duobus sequentibus diebus: quibus peractis, iam ad particularẽ euacuationem accedendum erit. Naribus igitur inijciantur ieiuno tres guttæ succi radicũ betæ, uel cyclaminis, uel sampsuchi, uel anagallidis, uel cucumeris syluestris: sint autẽ omnia tepida, uel masticet unã ex hisce pilulis: Nucis moschatæ ʒ.i. zingiberis scrupulos duos, mastiches drachmas quinq;: liquefiat mastiche, & alia bene conterantur, & cum eo pilulæ quinq; formentur. Vel si quando pilulas non habet, uel mastiche ipsa per se, uel passulæ cum pipere mandentur.

Peractis his, adhibitaq; bona uictus ratione iuxta ea quæ inferius dicturi sumus, satis puto completum id erit quod primo intendebamus, hoc est, humoris à quo fumus eleuatur uacuatio: bonaq; pars secundi, id est, fumi ipsius resolutio: si quid tamen adhuc superfluerit, erit per hæc ingenia discutiendum. Caput in futurarum maxime loco, puluere hoc bene ieiuno stomacho perfricetur: Nucis moschatæ, gariophyllorum ana drachmæ pondus, trium piperũ ana scrupulum. Pila inter hæc assidue odoretur, Maioranæ, fœniculi ana semunciam, nucis moschatæ, gariophyllorum ana drachmam unam, laserpitij, benzoi semidrachmam, moschi scrupulum, cum mucilagine,

tragacanthi facta cum aqua rosata, in qua dissolutus sit moschus, formetur pila.

Oleum uero hoc tepidū crebrò auribus instilletur. Amygdalæ amaræ decoriatæ in uasculo in quo moschus reconditur, tandiu bene clausæ teneantur, donec moschi odorem bene imbiberint, ex hisq; oleum iuxta consuetum modum extrahatur.

Oculi uero & tota frons uino albo in quo rosmarinus bullierit, quouis mane abluantur. Quod si fortè uini odorem abhorreat, ex aqua rorismarini per uas duplex, id est, modo quem per balneum Mariæ uocant, destillata, eodem modo ablutio fiat: in qua destillatione rostrum uasis in quo herba est, cum suscipiente ita conglutinandum, ut exhalare uaporis nulla portio possit.

Opobalsamū uerum quomodo ab adulterino dignoscatur.

Caput singulo mane abluatur lixiuio facto ex cinere iuniperi, in quo lauri folia, sampsuchus & senæ folliculi bullierint, guttaq; eius in loco suturarū recipiatur, postq; ablutionem oleo nucis moschatæ chymice facto inungatur. Silere mōtano saccharo leuiter cooperto, singulo quoq; die utatur: uel si id abhorreat, semine fœniculi Africani eodem modo utatur. Quod si omnia hæc parum cōtulerint, cataplasma sinapisminū proræ capitis applicetur, et per tres horas ieiuno stomacho quotidie teneatur, ueriq; opobalsami & recentis guttula oculis instilletur. Verum ab adulterino & factitio, olfactu cognoscitur, quem syncerū, nō subacidum habet: & gustu, quoniam adstringit, & quadantenus remordet: & præterea quia lac coagulat, celeriterq; in aqua subsidet: & quod gutta laneæ uesti inspersa, ablutaq;, nullam maculam dimittit.

At si cum his omnibus parū profecerit, setanea chordula iuxta consuetū chirurgis modum intra occiput insuatur: & si necesse fuerit, demū locus cōiunctionis suturarū anteriorū auro ignito aduratur, & ustionis locus per quadraginta dies plus minus, post crustæ amotionem apertus teneatur. Cessante in totū symptomate, nō minor nobis succedit labor tuendi, uidelicet id quod partū erit: quod certe nanciscemur, tum congrua uictus ratione, tum uacuatione, distractioneq;, ac postremo cerebri roboratione. Primū paulò infra docebimus. Vacuationē per sectionem mediæ uenæ cubiti, quam cōmunem uocant, factam, post autumnale æquinoctiū, in quibus eadem seruari uolumus, quæ suprà in uernali docuimus. Creber quoq; usus harū pilularū omni tempore, præterquā in magno æstu, erit utilissimus. Accipe aloes hepatici, rheu barbarici electi, epithymi orientalis, ana binas drachmas, uini elleboritis uncias duas: misceātur inuicem in uase uitreato, sæpe cōmouendo cum fœniculi caule, & in sole permittantur, donec uinū in totum consumptū sit, fiantq; pilulæ magnæ. Vinum uero elleborite prædictū sic fiat: Recipiantur uini Cretici, uel alterius consimilis, nō dulcis, unciæ tres, ellebori nigri orientalis, seminū fœniculi ana drachmas duas: bulliant parum, postea ab igne amoueātur, & per horas decem in uino dimittantur, deinde elleborus & fœniculi abijciātur. Valent autem hæ pilulæ nō solum ad præseruandū, sed etiam curationi nō parū conferunt, si sæpe à dormituro una uel duæ deglutiantur. Distractio per frictiones, cucurbitulas, ligaturas, aliaq; id genus assidue molienda. Summè uero cōduceret uacuatio sanguinis per ani uenas, ut quæ simul uacuant & distrahunt. Et propterea si quo in loco adest tumor uenæ, ille uel hirudinibus, uel alio ingenio est aperiendus.

Roborabitur præterea cerebrum ex multis quæ suprà dicta sunt: sed efficacissima

ad id esset uera acorus cõdita. Vera dico, quoniã hæc quæ apud nos pro acoro utuntur, alia potius res est quàm acorus. Vera siquidem acorus folio est iridis, uerũ angustiore & longiore pediculo, radice nõ dissimili, non recta, & complicata, colore subalba, uel, ut ait Plinius, nigra, & minus quàm iridis uenosa, sapore acri, odore non insuaui. Vulgaris uero hæc, quanquam folio ab iride penitus non abhorreat, radice tamen est longe dissimili, odorem quoq; insuauẽ omnino, uel potius fœtidum habens. Alijs uero conditionibus in totum caret. Vtendum autem potius consulo radice quæ calamus aromaticus falsò dicitur, quoniam uel uera acorus est, uel ei uiribus non dissimilis. Macer quoq;, quod uulgò macis uocatur, & odoratum, & masticatum, & capite ex puluisculo eius perfricato, optime ad idem conducet. Proderit & myrobalanus cõdita, & napi melle conditi, puluere gariophyllorũ insperso. Sed & zingiber conditũ hyemis tempore, fœniculi quoq;, & præcipue orientalis semina sacchara secundũ cõmunẽ modũ operta. Proderit & seseli semen, uulgò siler montanũ uocatum, ad eundem modum paratũ.

Sed quoniam cuncta quæ diximus parum prodessent, nisi uictus ratio recte institueretur, ideo hanc quoq; breuiter subiũgere necesse est. Aërem ergo quantũ fieri potest temperatũ habitet, & ab omni excessu remotũ, & si quam in partem declinet, uergat potius ad tenuem quàm ad crassum, & calidum quàm frigidum. Fugiendus omniũ uehementium uentorũ perflatus, sed præsertim austri, puluisq; uel ab illorũ uehementia, uel aliter excitatus. Nocturnusq; aër, & præcipue sub lunæ radijs, mora in sole, quantum fieri potest, dimittenda. Igni quoq; magno, & præsertim ubi adsit fumus, propinquare non debet: neq; in hypocaustis, cubilibúsue supra modum calefactis degere. Odores uehementes, suffimentorũ præcipue odio habeat: odore tamen modico per interualla uti potest. Exercitio quotidie utatur, sed stomacho uacuo, & quo inferiores corporis partes potius quàm superiores moueantur. Cauere autem debet non solum à uelocibus motibus, sed etiam ab aspectu rei quæ uelociter, uel in gyrum moueatur, imò à cuiuslibet rei, præsertim lucidæ, longo aspectu. Virides autẽ res crebrò respiciat. Nõ cantet alta uoce, non clamet, non minutas ac tenues literas legat. Vehementes sonos ac strepitus quantum potest effugiat. Concubitus, cibus, potus, somnus, omnia sint moderata. Iram atque fletum, risumq; immodicum, ueluti capitales hostes euitet. Cibis boni succi et facilis cõcoctionis moderate utatur. Pane utatur autopyro potius quã similagineo, id est, non ex purissima farina, sed ex ea in qua utriculi aliqua portio remanserit, confecto beneq; fermentato, & modice salito, additis etiam unà cum sale fœniculi seminibus. Carnibus igitur phasianorum, perdicum, gallinarum, & caporum, columborum iuuenibus, & paruarum auicularum, præcipue autem turtures, conueniunt.

Ex quadrupedibus uero hœdinis, uitulinis, ueruecinis, assisq; potius quàm elixis: cæteras euitet. Pisces omnes præterquam petrinos dimittat, qui etiam fœniculi seminibus & pipere condiantur. Ouis præterquam sorbilibus & recentibus non utatur. Caseus omnis, creberq; brassicarum ac lactucarum usus, & demum quæcunque replere turbulentis uaporibus caput possunt, euitentur. Ex Ferraria.

EPIST. IIII. Pro reuerendissimo D. Cracouiensi episcopo febre tertiana laborante.

Vm totum illud tempus, quod publicis lectionibus, ægrotantibusq́;, qui tum in hac ciuitate, tum ex circunstantibus locis meam opem quotidie implorant, suffurari poteram, in cõsulendo D. T. Reuerend. pro uictus ratione expenderem, nouus me nuncius cum duabus literis adortus est: quibus certior factus sum, febrem quæ antea uagari, nullosq́; certos circuitus habere cõsueuerat, iam certos sibi terminos cõstituisse, et tertio quoq; die lares D. T. Reuerend. inuisere, mitius tamen aliquantisper se gerere, q̃ antè cõsueuerat. Ad quam in totũ eliminandam, & à laribus excludendam, an baculo utendum sit ex ligno Indico confecto, non ab re petit, cum eius haustum anno ante hunc tertio magnopere cõmendauerim. Ego autem D. mi reuerendiss. ut breuiter rem expediam, ligni illius potũ in præsenti, casibus tuis minime commendauerim: satis enim impense calet: sed etiam impensius exiccandi uim habet, quare nec febri cõduceret, nec corpori iam diuturnis morbis attenuato: uerũ etiam tenuiorem uictum exposcere uidetur, q̃ ut ferre ualeat D. T. Reuerend. Quare eo uel penitus reiecto, uel in aliud commodius tempus dilato, alijs auxilijs tertianarius ille periodus arcendus est. Inter omnia maxime excellit chamæmila uocata, siue introrsum, siue extrorsum ea utamur, poto uidelicet eius decocto per horam unam ante accessionem cyathi mensura, hoc est, pondere duodecim, uel ad summum sexdecim drachmarum: cuius potio si fastidio fortè fuerit, eius uice aqua ex ipsa herba cum flore per balneum Mariæ uocatum elicita, bibatur. Dorsoq́; ex oleo inuncto, in quo ter noui semper flores bullierint. Cum ipso potu nõ incommode miscetur saccharum, & glycyrrhizæ puluis. Ex succis quoq; foeniculi & intybi cum oxysaccharo mixtis, fit antidotũ antiquis febribus amouendis maxime conducens. Dioscoridis etiã unguento, quod ex araneis potius quàm ex eorũ tela cum oleo paratur, non inutiliter arteriæ manus inunguntur. Sed & batrachium contritũ, id præcipue quod columbinũ pedem uocant, si contundatur, eisdem arterijs admoueatur. Licet autem lignum ipsum Indicum D. T. Reuerend. hoc tempore dixerim nõ congruere, id tamen nõ adeò exacte intelligi uolo, ut eius usus usquequaq; sit interdicendus, sed de eo locutus sum cõmuni modo ebibito. Si enim syruporum modo semel mane tertio quoque die, hoc est, eo die quo accessio non timetur, bibitum fuerit, non mutata aliter uictus ratione, putauerim fore utile. Modus autem sit, ut semuncia ramentorũ ligni, in uncijs decem aquæ dulcis tandiu bulliant, donec media pars aquæ consumpta sit, adijciaturq́; tantũ mellis rosacei, quantum satis sit ad dulcorandum. Poterit & ex ipso ligno in tenuissimum puluerem redacto, eodemq́; rosaceo melle electuarium parari, cuius usus erit non insalubris: esto autem pulueris p. 1. mellis p. 4. uel ad summum sex. Quod ad destillatum uero pertinet, profuturum magis putauerim, si ei tertia pars iuris in quo pullus consumptus esset, adderetur, uel duo ouorũ uitelli. Modum tamen parandi destillati, eis literis adnexui, in quibus rationi uictus consului, quæ est cõmuni præstantior. Hæc sunt quæ acceleranti nuncio, dare nunc potui, paucos post dies latius scripturus. Vnũ tamen præterire non possum, quod maxime urget, oportere D. T. labores animi minuere, præsertim duabus horis à cibo, & cor-

corporeas, hoc est, exercitationes ante illum augere, iuxta illud Hippocratis: Motus cibum præcedat, quies sequatur. Vale princeps & D. mi obseruandissime, & me in numero tuorum adserua.

Ex Ferraria, VI. Iunij, D. M. XXXV.

EPIST. V. Ioan. Manard. Iacobo Pharusio S. P. D. De catulis iulis'ue nucum, an inter purgatoria medicamina connumeranda: deq; lappa purpurea.

Olim te existimare, mi Pharusi, aliam fuisse causam quæ fecerit me tandiu distulisse respondere tuis literis, ut necessarium tibi fuerit me iterum interpellare, quàm uarias, & quas intermittere nō poteram, occupationes, præsertim cum nec tu, ut modestus es, uidebaris celeritatē à me exigere, sed potius ut per ocium responderem, per primas tuas literas exposcere: quod certe si expectandum mihi erat, nunq̄ respondissem, quum tum mihi plus sit negocij, quum plus uidetur adesse ocij. Habeo enim semper domi multa iandiu per me cœpta, & à multis, qui aliquid me esse putant, expetita, & quod plus me mouet, etiam eisdem promissa, in quibus, cum nihil est quod agere cogar, me exerceam. Cogunt autem me, & quasi à meipso distrahunt, studiaq; interpellant, ægrotantes, qui tum hic, tum alijs ex locis opem meā, quam negare nemini possum, expostulant. Ex omnibus his fit, ut nihil multo studio ac diligentia elaboratum à me possit exire, sed quicquid, ut ille ait, in buccam mihi scriptum uenerit, uel in calamū, id absq; alio cultu ieiuna & exili oratione emittā. Quod cum semper tecum egerim, nescio quare nunc minus accuratam quæras epistolam, quasi non familiarissime antehac, & sine ullo cultu orationis & expolitione tecum locutus sim: à quo more non recedens, binis tuis literis simul respondebo, tuisq; quæsitis, quantum potero breuiter & facile satisfacere conabor. Quæris in primis de catulis uocatis, iulis'ue nucum, quos quandoq; inter purgatoria medicamina connumeraui, an eos putem ita per uentrem purgare, ut menstruas in muliere purgationes nō moueant, sed potius reuellendo sistant. In qua dubitatione ego considerandum esse duco, id quod per se, uel ab his, uel ab alio medicamento fit: atq; ab eo secernendum, quod fit ex accidenti. Hoc enim ueluti principium statuendum, quoties alicuius medicamenti uis per eius operationes est inuestiganda, cum multa ex accidente quopiam fieri ab aliquo medicamine sæpenumero uideamus, quæ sint his quæ per se facit aduersantia: sicuti cum aquam ipsam frigidam, & ui, & ea quam actu habet qualitate, iuuenem robustum, nō solum calefacere, sed à rigore à pituita facto, uidemus liberare. Si igitur hac in iulis usi fuerimus indagine, uidebimus ipsos, sicuti et quaslibet alias arboris nucis partes, adstringendi uires habere, quæ & per gustum, qui ueluti quidam tactus est, & per id quod alijs corporis partib. admotæ faciunt, faciliter agnoscuntur: quæ tamen adstrictio non facit, quo minus & per se uim etiā purgandi obtineant, quum uis hæc non primas qualitates, sed nec secundas sequatur, uerum ex tota, ut aiunt, substantia proficiscatur, & propterea nō ulla ratione, sed sola experientia cognoscatur. Coniungi autem hanc purgandi uim cum medicamine, quod alioqui adstringendi uires habet, in multis celebratis purgatorijs medicaminibus cognoscimus, in aloë uidelicet, myrobalanis, rheo, tenui

centaurio, rosis, nōnullisq; alijs quæ recensere nūc nō est operæprecīu. Quod si Auerrois considerasset, non ita audacter Galenū in rheo barbaro taxasset, qui tamen non de barbaro, sed de pōtico loquens, adstringendi uires ei adscripsit. Duas igitur has uires in his iulis per se esse non ambigimus. An uero unà cum his ciere menses possint, non usqueadeo est manifestum, cum pleraque agnoscamus, quæ simul uentrem purgant, & menses educunt, ut agaricum, colocynthis, scammoniū, absinthium, uitis alba, cyclamen, sagapenum, ammoniacū. An uero simul cum his, cum purgatione uidelicet & mensium citatione stare possit uis adstringendi, nō æque est manifestum. Ego tamen id quoq; fieri posse ut credam, illud me mouet, quod minus uidentur inuicem pugnare adstrictio et mensiū prouocatio, quàm adstrictio & uentris purgatio. Superius uero ostendimus multa esse quæ utrunq; possint. Quare non pertinaciter negandum uidetur, posse et illa duo inuicē cōiungi, adstrictionē uidelicet et mensiū prouocationē, præsertim cum de nōnullis medicamentis id idonei scriptores prodiderint, ut de maiore centaurio, croco, pæonia, saluia. Diuersæ autem hæ uires non aliunde fieri uidentur, q̄ ex eo quod illa medicamina, sicuti & multa alia, licet simplicia uideantur, ex diuersis tamen partibus cōponuntur: ex quorum numero cum sit & rheon, utpote substantiā aëream atq; igneā habens terrestri cōmixtam, non est ut admireris, si quandoq; uisum tibi est in muliere, alioqui ad id parata, menses ciere. Sicuti nec admiratione dignum est, esse nōnulla quæ & uentrem & urinam per se moueant, præsertim cum illud, ut diximus, totam substantiam sequatur, hoc à calore acri nascatur, siccitati magnæ cōiunctio. Coniungi tamen necessariò has duas uires, purgandi uidelicet (ut tu dicis) caua & gibba hepatis, ego nequaq̄ putarim: cum sint multa uentrem subducentia, quæ non ita impense calent, siccaq; sunt, ut urinas per se possint mouere. Per se dico, quoniā fortassis ex accidenti, quia uidelicet materiam obstruentem extrudent, urinam mouere uidebuntur. Vel quia ex uicinitate ductuū, per quæ utraq; excrementa, alui uidelicet et uesicæ, transeunt, cōmotio quædam in uijs urinæ fiet, per quā ipsa quoq; educetur. Hinc enim fieri puto, ex huiusmodi uidelicet uicinia, ut plerunq;, in sano etiam homine emittente urinam, naturaliter alui excrementa quoq; uel inuito simul exeant. Ad quod etiam facit, quod ad utraq; excernenda superiores musculi, uentris scilicet cum septo transuerso, quod & ipsum uel musculus est, uel eandem cum musculis uim habet, concurrunt. Ob eandem quoq; uiciniam fortassis contingit, ut medicamen purgatorium, quod propria ui menses ducere non posset, eos tamen quandoq; mouere uideatur, cū uterus ipse longanonem, per quem alui excrementa exeunt, pro lectulo habeat & strato. Quare ubi menses impensius fluunt, cum magna cautela medicus exhibere ea medicamina debet quæ uentrem purgant: tantum abest ut reuulsiones per ea possit expectare, quam ad maxime distantes (ut nosti) partes fieri oportet. Et si deriuatione utendū, hoc est, distractione ad propinqua, tutior satis esse uidetur ea quæ per urinā fit: licet enim uesica straguli instar utero superiaceat, quia tamen medicamenta ab urina prouocanda diuretica uocata, quæ calida sunt, et uehementer sicca, operationem suā, ob quā peculiariter id nomen meruerūt, non tam in ipsam uesicā, quàm in iecur superioresq; uenas exercent, uel potius in ipsum sanguinem, quem attenuando fundunt, & à crassiore aqueam partem segregant, quam

renes

renes trahentes & excolantes, ad uesicam mittunt, nulla ui in ea remanente, quæ ciere menses possit. Quin potius sanguis, segregata illa aquea parte, crassior remanens, minus aptus redditur, ut ad uterū fluat: propter quā causam, in uteri uocatis fluctionibus, hoc est, assiduo locorū madore, diureticorū huiusmodi usus plus quandoq; iuuat, q̃ adstringētia, et per os exhibita, et locis madentib. admota, ueluti materiā aliò aduocantia, & crassiorē remanentē sanguinē facientia. Et hæc quidē dicta sint, nō tantū ut primæ tuæ dubitationi respōdeamus, quantū ut reliquis quoq; eidem annexis satis faceremus.

Quod ad principale uero quæsitū pertinet, ego iulos illos certa experientia didici aluum purgare, non esse tamen inter illa eximia, scammoniū uidelicet, colocynthida, & id genus cætera connumerandos, sed cū myrobalanis, manna, rosis, siliqua Aegyptia, leuioribusq; alijs, ita, quod si in purgatorijs etiā medicaminib. ordines statuendi sunt, quemadmodum & Gentilis, & nōnulli ex recentiorib. non inutiliter fecerunt, in secundo ordine sint collocandi, quorū scilicet dosis possit integram unciā excedere. An uero uires habeant, quibus ualeant urinam uel menses remorantes ciere, mea sententia est, neutrum ab illis fieri posse, &, quod fortè maiore te admiratione afficiet, flores illos, pyri & cotonei, inter medicamina quæ menses mouent, nunq̃ reponendos putauerim: in hac re magis Gal. credens, q̃ illi, quisquis nam fuerit, qui eum librū sub Aetij nomine scripsit, qui in sexcētis postea uoluminib. publicatus est. Fuit apud me supra XXV. annos pars libri titulo Aetij insignita, in qua multa aliter leguntur, q̃ in exemplarib. & latinè & græcè nuper inuulgatis. Retulit quoq; mihi Fabius Antimachus, nō minus græcæ et latinæ linguæ eruditione, q̃ medicinæ scientia insignis, & qui per id tempus Venetijs agebat quo Aetius græcè imprimebatur: inter multa exemplaria quæ apud typographos erant, uix duo inuenta quæ simul concordarent: cuius rei non exile argumentū est discrepantia Græcorū & Latinorum Aetij codicum, qui nuperrime in uulgus exiere. Quam discrepantiam ego non alia causa euenisse puto, quàm quod multo tempore fuerit eius autoris usus Græcis medicis ita cōmunis, sicut nostris Auicennæ: & propterea quenq; suo libro medicū, pro arbitrio, quæ placebant, & uel usu uel ab alio autore didicerat, superaddidisse: quæ postmodū ab alijs scriptoribus, uelut Aetij essent, fuerint transcripta. Quomodo enim crediderim flores illos à docto uiro, qualem proculdubio fuisse Aetium credo, cum pipere, ruta, origano, abrotono, baccis lauri, quasi similium uiriū copulatos? Sed uide huius rei apertissimum argumentum, Alumen, quod omnium maxime, etiā ipsomet Aetio teste, adstringit, inter ea quæ potu menses mouent, eodem capite cōnumeratur. Augent meā hanc suspicionē Oribasius et Georg. Valla, Aetium ad uerbum rescribens: ille quidem lanuginem, si interpret credimus, græcū enim uidere nondū potui, pro florib. scribens, hic florib. addens succū, neutro eorum pyri florum mentionē faciente. Quisquis uero fuerit qui illa scripsit, ego illi nunq̃ tantum tribuam, ut credam aut alumen, aut flores illos pyri & cotonei, per se menses ciere, sicuti nec aliud quodpiam medicamen, quod nō sit in tertio ordine calidum, & paulò minus siccum, cum partium tenuitate. Et de nucum quidem iulis, atque de de his quæ ab illis natæ sunt quæstiones, hæc dicta sint.

De lappa uero illa purpurea, ab Ambrosio Benedicto tantopere in pleuritid:

per aliud medicamentum, quod modicè refrigeret, erit occurrendum, qualia potissimum sunt omnia seridis siue intyborum genera, quibus & epotis & admotis, iecur simul & modicè refrigescet, & roborabitur, nec uentriculus lædetur. Multum uero conducet si chamæpitys, quæ iua uocatur, secum maiori minoriúe portione misceatur: hæc enim herba non solum iecur iuuabit, sed multum etiam conducet ad articulorum dolores præcauendos.

Eupatorij uero in iecore iuuando tanta uis est, ut nonnulli non eupatorium, sed hepatorium eam uocauerint: pro quo eam nunc accipimus herbam, quæ apud nos uocatur agrimonia, cuius ego magnificũ usum in iecore iuuãdo sæpenumero expertus sum. Non parum quoque & iecori & uentriculo conducit, quæ fumaria, & à Græcis capnion, uulgò fumus terræ nuncupatur: sicuti & rubia, quæ erythrodanum, & anagallis, præcipue quæ purpureum florem gerit.

Extrorsum uti poterit eodem quo & in uentriculo unguento, cuius si nimium calorem ueriti fuerimus, oleo rosaceo, in quo intybi uel flores, uel folia, uel radices bullierint, eius calorem mitigabimus. Et ad iecur roborandum hæc sufficiant.

Caput uero his præsidijs iuuandum, quæ alia epistola scripta sunt: nec uerenda ea quæ priuatim à capite materiam educunt, si post totius corporis purgationem, ut dictum est, adhibeantur. Integrum enim semper erit, quoties plus trahere ad caput, quàm euacuare uidebuntur, purgationem totius corporis repetere. Sed & ante eorũ usum clysmate uel balano prius materiam deorsum reuocare: usum enim alterius horum, etiam quotidianum, multum profecturum iudico. Adhibenda etiam extrorsum capiti quæ meatus aperiendo materiam euocent, simulq́ue uel post ea, illa quæ roborent, qualia etiam à nobis alia epistola descripta sunt. Nec ab re fuerit, ut semper prope nares odorata aliqua habeat, qualia sunt sampsuchus, citri cortices, ladanũ, styrax, rosæ, macer: potestq́ue ex omnibus, uel aliquot eorũ afformari pila, tantillo etiam moschi, uel ambræ addito, quod in rosacea aqua resoluatur, qua pila aptius conficietur.

Hæc sunt quæ corollarij uice superiori epistolæ adnectenda occurrere, quibus ultimam manum hoc die apposui, quo nouum annum auspicamur: quem adeò faustum & felicem huic præclaro uiro auguror, ut quasi Phœnix recuperata sanitate, Nestoreos annos uiuat incolumis. Quod certe futurum non ambigo, modo iussis nostris, per Excellentiam tuam præsertim moderatis, stare uoluerit. Cuius prudentiæ & iudicio, & hæc, & quæ alia epistola scripsimus uniuersa, submittimus. Vale uir optime.

Ex Ferraria, Calend. Ianuarijs, anno salutis nostræ M. D. XXXV.

EPIST. II. Ioannes Manard. Petro Carnicer, serenissimi Romanorum regis medico dignissimo S. P. D. Examinatur primo, an sonitus auris, & deminutus auditus, ligno Indico curari possint. Deinde, an uinum dilutum magis caput tentet quàm purum. Modus præterea eliciendi aquam ex herbis docetur, quę odorem saporemq; earum conseruet. Item de absinthij uirtute: & an uinum nouum & mustum urinam prouocet: anq; utile sit os eo colluere, adiecto corallorum & mastiches puluere. Tandem de usu Mithridatis.

On possum nõ admirari simul & dolere, quod adhibitis omnib. præsidijs quæ aliàs scripseram, superadditisq; ut scribis nonnullis, eisdem adhuc symptomatis, sonitus uidelicet auris, & deminuti auditus, affligaris. Altius enim fixisse radices morbus uidetur, qui tot, tamq́; ualidis machinis non deijcitur. Quare necessariũ est maioribus manũ admouere: inter quæ cum lignũ ex India nostris temporibus apportari cœptũ, à multis reponatur, uim eius in pessimo, qui nostris etiã tẽporib. mortales inuadere occepit, morbo Gallico uocato expertis, non ab re dubitas an possit in tuis quoq; casib. cõuenire, meamq́; in hoc quæris sententiã, quam tibi breuib. quantũ potero, uerbis absoluã. Ego dum illius ligni odorẽ saporemq́; considero, necnõ effectus qui ipsius decocto ebibito, in corpore aperte sequuntur, intueor, nihil in eo inuenio per quod credi debeat maiorem habiturũ uim in tuis symptomatib. amouendis, q̃ ea medicamina quæ iam te expertũ scribis, et alia id genus quæ in huiuscemodi capitis affectibus à medicis cõmendantur. Neq; enim pipere, gariophyllis, myristica nuce, sed nec serpyllo, sampsucho, nepita, odoratius. Non etiam sapore acriore q̃ illa persentitur. Quod si quis ad occultas uires, cõmune medicorũ asylum confugiat, nõ potentius inueniet q̃ scammoniũ, colocynthin, & utrunq; ueratrũ, quæ in euacuãdis à toto corpore humoribus sunt efficacissima: cum lignum hoc consueto more ebibitum, paucis admodum uentrem, & his quidem leniter subducat, non uomitum prouocet, nõ lotium multum, aut sudorem eliciat: nec uerisimile etiam sit, ut in occulta facienda, quam uocãt, difflatione, maioris quàm nostratia medicamenta à medicis in ea re cõmendata, sit efficaciæ. Diceret statim quispiam: Si quæ scribis uera sunt, undenam fit ut pessima ulcera, & artuum uehementissimi dolores, quæ per consueta medicamina sanari non poterant, per huius potum sint ad sanitatem perfecte redacta? Dicere possum cum multis, beneficia hæc non tam uiribus ligni proprijs, quàm ex parcissimo uictu quo quadraginta diebus utuntur, atq; præeuntibus potum eius purgationibus, contingere. Sed ut demus, adstrictoria, & modice exiccante eius ui fieri, ut ulceribus sanandis conducat: atq; calore tenuitateq; partium, ut crassiores humores artus obsidentes attenuet, & per sudorem urinamq́; ducat: nõ propterea sequitur quod flatus uaporosos, uel uapores flatuosos, per cerebri meatus, arterias, uenas ac neruos delatos, discutere magis ualeat quàm cepe, sulphur, nitrum, atq; id genus plurima intra aurium meatus iniecta, uel extrinsecus suturis caluæ admota. Nec hæc dixerim, quasi honorem tam sancti ligni eleuaturus, sed antiquioribus medicinis patrocinaturus, quas putem tenui adeò uictu utentibus, quali ligni potores utuntur, non minus, nisi fortè maius emolumenti allaturas. Sanaui ego nõ semel, Deo iuuante, fistulas, malignioraq́; alia ulcera, solis potionibus ex nostratibus herbis cõcinnatis, nullo super dato ulceri medicamine, præter sola brassicæ folia. Sicuti

dolores quoq; articulorũ inueteratos, crebris tantũ purgationibus, & quarundam herbarum decocto potui dato, parum tamen mutato uictu quo sani utuntur. Quæ auxilia si quis tenui illi uictui coniunxerit, fortè nõ minus cum his proficiet, quàm cum ligni illius iure. Quicquid uero in hac re statuatur, non uideo potum eius, præcedentibus et comitantibus cõgruis purgationibus, atq; tenui uictu, posse affectibus tuis obesse, sed iuuaturum potius cõfido & spero. Et hæc de ligno Indico satis superq; sint dicta, iam ad absoluenda reliqua quæ petis accingamur.

Inter ea primo occurrit quæstio de uino, de quo duo quæris: unum, an cerebro tuo magis conducat merum, quàm dilutum: alterũ, quod à primo pendet, uel potius primũ ab eo, an dilutum magis caput tentet inebriétque, quàm purum. Vt igitur à secundo incipiam, in primis aduertendum, diluendi uini usum ante Homeri tempora docuisse Staphilum, fuisseq; adeò cõmunem, ut Græci ab ipsa mixtione, uinum crasin uocarint. Varius tamen fuit miscendi modus, ueluti celebre illud carmen ostendit, à quibusdam in Latinã linguã sic translatũ: Aut quinq; bibe, aut treis, aut ne quatuor. cuius sensus secundum aliquos est, aut in duas uini partes quinq; aquæ addendas, aut uni tres, nõ autem quatuor, quia hæc mixtio & uoluptatẽ uino adimat, & salubritatem. Quã tamen putarim Galenũ tunc transgressum, cũ uinũ ægroto propinanti, alius qui fortè aderat medicus, ridendo dixit, Vinũ hic uidet, nõ bibit. Plutarchus alio modo id carmen interpretatur, ut scilicet tres in eo tangantur mixtionis modi, tribus musicalib. consonantijs similes, hemiolia uidelicet in primo, tribus aquæ partib. addendo duas uini: tunc enim aqua ad uinũ proportionẽ sesquialterã habebit. In secũdo diapason, uni uini parti duas addendo aquæ. In tertio, ex trib. aquæ partib. et una uini, eam consonantiã nasci, quam diatessaron uocãt. Quæ licet in carmine reprobetur, Hesiodo tamẽ placuit, atq; nõnullis qui eam cõgruere Dialecticis disputaturis dicũt, atq; his qui iuri dicundo præsunt. Nemo igitur ambiget, tantũ aquæ uino misceri posse, ut ab eo auferat omnẽ qualitatẽ, quæ caput tentare solet, uel ebrietatem afferre: sicuti et tam exiguũ, ut sua tenuitate faciat uinũ magis subeũdo & penetrando, caput impensius lædere: quod uinũ Aristot. in problematib. ἀκρατέστερον dixit. & Theodorus, modo dilutiusculũ, modo meracius uertit. Inuenio & aliam mixtionẽ apud antiquos, quam etiã Hipp. tangit in Aphor. ubi ait, uinũ æquale æquali epotũ, sanare anxietudinẽ, oscitationem et horrorem, uino uidelicet calore suo humiditates, quas uel uentriculi tunicæ imbibunt, uel musculi continent, uel per cutem ferũtur, dissoluente ac separante: aqua uero pellente et euacuante, et præter hoc uini immoderatas uires coërcẽte, nisi extremè potẽtes existant: quæ tamen, utrouis modo carmine intellecto, etiã si uinũ generosissimũ sit, quale nũc Creticũ malluasium, quasi monobasites uocatũ, ita reprimẽtur, ut uix inuenias hominẽ, qui ex modico eius potu ebrietatem incurrat. At si quis ordinem mistionis uerterit, ad quem modũ excellens quidam Germanus intellexisse prouerbiũ uidetur, ut scilicet maior modus in uino, minor in aqua intelligatur, ac quinq; uini partib. aquæ duæ adijciãtur, uel tribus aut quatuor una: dilutum hoc pacto Creticũ uinum magis inebriare putauerim, quàm merum, multoq; magis, si maiore adhuc proportione quàm quincupla, uinum aquam superauerit. Verum cum non pauciora, quàm mixtionum quæ in usu sunt, uinorum

Eras. in Chiliad. prouer. Aut quinque bibe &c.

sint

sint genera, atq; inter ea infima quædam inueniantur, parum ab aquæ omphacijq; natura recedentia, propterea nulla certa dari potest mixtionis regula, sed ita quisq; longo usu edoctus, metiri sibi modum aquæ debet, ut uini & aquæ nocumenta deuitet, & emolumentis fruatur. Ego autem, ut iam aliam partem tuæ petitionis absoluam, putarim mixtionem illam quam Hippoc. in anxietudine, horrore, & oscitatione commendauit, si uinum inter Viennensia non primæ notæ sit, tuis affectibus magno usui futuram. Meam hanc de uinis longiorem disputationem scio excusabis, si ætatem & Galenicam doctrinã, quam potissimum sequor, consideraueris: cogitauerisq; præterea, me eo tempore hæc scripsisse, quo solent nostri fœcundiores calices absque omni mixtione ingurgitare, eo uidelicet Martis die, quem quadragesimale sequitur ieiuniũ, à sanctis patribus ad retundenda concupiscibilis animi nostri partis irritamenta institutum.

Quæris præterea, ut te doceam modum eliciendi aquam ex absinthio, quæ propriũ odorem saporemq; reseruet: in qua re ego longo tẽpore ideo laboraui, quod sciebã medicinarum uires ordinem quendam inter sese habere, adeò ut secundæ sine primis non possent cõsistere, nec tertiæ absq; secundis: & cum ex qualitatib. sequãtur operationes, non posse ipsas consistere sublatis qualitatib. Quare à primis qualitatib. uidebam omnes nasci operationes, præter illas quas à tota substantia fieri dicimus, quæ solo usu experientiaq; discuntur. Qualitates autẽ primæ licet uia quadã regia & certo tactu dignoscãtur, plurimũ tamen ad eorũ notitiam conferre didiceram sapores, atq; post eos odores: itaq; cum illis connecti, ut his mutatis, mutari etiam primas qualitates, atq; ut sequens est, secundas & tertias, esset necessariũ. Cum igitur in multis aquis per chymicam artem ab herbis extractis, uiderem sapores dissimiles, quandoq; etiam contrarios, non poteram credere, uires & operationes in ipsis remanere, quæ erant in toto cõposito: eas uero præcipue mutari, quæ per sapores & odores, & contingebant & agnoscebãtur. Atq;, ut stemus in absinthio, cum in ipsa herba tres agnoscerẽ sapores, acrem uidelicet, adstringentẽ, & amarum: in aqua uero eius leuem tantũ, ac ueluti fatuam dulcedinem: cogebar credere, simul cum tribus illis saporib. uires quæ per illos uel constabant, uel indicabantur, in uasis fundo simul cum fæculenta parte remansisse. Vnde cœpi laborare, atq; amicos qui in arte chymica diutius uersati fuerant consulere, an aliquo ingenio fieri posset, ut simul cum aquis ipsis, sapores & odores rerum elicerentur. Cum uero multos modos tentassem, duos tandem inueni, per quos id quod quærebam facile sequebatur: qui modi accepti à duobus illis sunt, quorum communis ubiq; est cõsuetudo. Vel enim per calefactam & ueluti ignitam fornaculam, fundo uasis inflammato, cogunt uapores sustolli: uel per aquam in maiori uase ebullientem, & ipsum uasis fundũ cõtingentẽ: quem modũ licet Gal. agnouerit, nesciuit tamen ad hunc usum applicare, cõtentus olea, unguẽta, & quandoq; potiones duplici illo uase præparare. Vterq; autẽ horum modorũ in hoc cõuenit, quod nimia caloris uiolentia, eas tantum partes rei ascẽdere cogit, quæ ad ascẽdendũ sunt magis idoneæ, quales sunt aqueæ & aëreæ. Sed his ob immodicum assiduumq; calorem euanescentibus, solæ aqueæ per rostrũ uasis descendentes colliguntur. Segregationis itaq; huius aqueæ partis ab alijs, causam esse cognoscens caloris uehementiam, quæ per utrunque modum contingebat,

Dedi operam ut nec ipsa fornax ignita in primo modo, nec ebulliens aqua in secundo, fundum uasis attingeret, cõstructo oblongo instar uacuæ columnæ alio uase, cuius ima pars fornacem uel aquam bullientem attingeret, suprema uas in quo ponuntur herbæ, reciperet, ita omnibus rimis obturatis, ut nõ esset transpirationi locus: sic enim fieri putabam, ut miti aëris calore, per columnare uas superius delato, aquam elicerem, quæ omnium partium uires aliquo pacto in se colligeret. Elegi autem modum illum qui per aquæ uapores fit, quos humiditate illa uaporosa mitius agere putabã, & quo in Germania ante aliquot annos, nõnullos usos intelligebam: quæ res cum ex uoto successisset; aliam aggredi non curaui. Scio tamen aliquos id tentasse, & pariter quod desiderabant assecutos, fabricata ampla fornace, quæ plura in se uasa posset accipere.

Habes igitur id quod secundo loco petebas, ex quibus non difficile erit soluere alia quæ circa absinthiũ tibi occurrerũt dubitanda. Adstrictoriã enim uim, quæ in eo plurima est, habet absinthiũ, ut uentriculum roboret: quã uim cum & uino & aquæ in qua maduerit uel bullierit atiribuat, non est mirũ, si & hæc idem facere possunt: atq; è cõtrario nemo mirari debet, si id nõ potest succus, à quo terreæ partes, in quibus adstrictoria uis sita est, separatæ sunt, amaritudine quasi sola in succo remanente, uentriculo infesta. Ex hoc autem fundamento potest Auicenna defendi, si, quemadmodũ alijs quoq; in locis suæ medicinæ, per succum aquam intellexit, in qua coma eius maduerit: quod certe uel ex eo constare potest, quod inferius succum esse malum stomacho affirmauit. Non enim adeò cæcus putandus est, ut in paucis uerbis repugnantia scripserit, præsertim cum uideamus apud Dioscor. quem ipse in eo loco est sequutus, utrunque legi. Cum enim laudasset ipsum in doloribus uentriculi, & inappetentia, in fine capitis succum malum esse stomacho ait, & capitis dolorem facere. Quæ autem de decocto, atq; aqua in qua maduerit dicta sunt, de syrupo quoq; sunt intelligenda, qui ex eisdem paratur. Præstat tamen syrupus in hoc, quod pituitam in stomacho nutrientibus non aduersatur: quod sola illa faciunt, quæ adstringendi ui eam inibi affigunt, & quasi adglutinant, quam syrupus detergendi ui à melle acquisita, à tunicarũ adesu submouet. Carere etiam absinthites uinum ea noxa credi debet, præsertim si ex aliquo uino paretur, quod adstringendi ui uel penitus careat, uel eam habeat perexiguã, qualia sunt in Pannonia, Sirmica, cum magno Christianorũ dedecore à Turcis occupata. Ex quibus uinum paratum, tantũ abest ut pituitam aceruatam in uentriculo habentes lædat, ut magnopere iuuet, quod ego in sexcentis expertus sum. Mea igitur de absinthio sententia hæc est, ipsum totũ quomodolibet epotũ, uentriculum roborare, bilem per uentrem & urinam prouocare, nõ habere tamen tantam uim ut pituitam uentriculo hærentem, uel etiam eidem innatantem, absq; alterius rei adminiculo ualeat expurgare, sed cõtrà potius ineptiorem reddit euacuationi. Mixtũ uero melli, aut uino, aut utriq;, hoc est, mulso, adepta detergendi ui, pituitosos quoq; iuuare. Succũ, ceu adempta ab eo adstringendi facultate, stomachum primo, dehinc cõmunicata etiam capiti noxa, caput lædere.

Quæris postea de ipso seorsum uino nonnulla, an scilicet nouum, & mustum urinã prouocet: an sit utile os eo colluere, adiecto corallorũ & mastiches puluere. Facit primam dubitationem Dioscor. & Galeni apparens repugnantia. Dioscor. siquidem

lib. quinto

lib. quinto, cap. de uini qualitate ex ætate, malis quæ nouum facit, hoc adnectit iuuamentum, quod urinam ciet. Galenus uero 5. salubrium, nouella uina aut nec distributionem nutrimenti in corpus facere, nec urinas mouere. Dicere hic possumus, id quod & tu aduertisti, non de omnib. nouellis uinis hoc scripsisse Gal. sed de Tiburtino tantum & Signino Italicis. Aliqua enim noua urinam mouere, in nostris nos quotidie experimur, præsertim in his quæ Albana uocamus. Non prætereundum tamen, quod & in epistola quadam ad excellentissimum medicum Sauium aliàs scripsi, non omnia quæ epota urinam copiosiorem reddunt, uerè diuretica dici posse (sic enim & aqua ipsa diuretica uocaretur) sed ea uerè esse diuretica, quæ caloris sui excellentia, atq; quadam acritudine, id quod est aquosum in sanguine, à crassiore parte segregant atque secernunt: quam quidem tenuiorem partem renes trahentes, ad uesicam mittunt, & sic urina maiore copia aggregatur: quam uim habent præcipue inter uina, ea quæ antiqua sunt, utpote ad tertiam calefaciendi ordinem eleuata. Vina uero parum ab aquæ natura recedentia, ipsa potius per seipsa, urina fiunt, quàm quod à sanguine illam eliciant. Et quod de uino nouo dictum est, de musto quoq; intelligendum, habita tamen ipsius in seipso, pro crassitie uidelicet, turbulentia, atque cuiusq; propria ui, sed & fæculentæ partis consideratione: ut mirari nemo debeat, utranq; uim, sistendi uidelicet & prouocandi lotium, ab Arnaldo, non usquequaq; aspernando medico, musto adscribi. In tanta igitur musti & uinorum uarietate, damnari absolute non debet, qui singulo quoque mane os uino abluit, præsertim magna existente inter ipsa quoque capita differentia. Colluere quidem, nisi hyems est, os aqua frigida docet Celsus: quod tamen tutum non uidetur ei qui imbecillem caput habet, ob frigiditatem, sed tutius id uidetur facturus cum uino, uel diluto, uel parum ab aquæ natura remoto. Si quis uero robusto sit capite, nec uehementius aut calido aut sicco, hic nobili uino non solum tutò, sed cum magno quoq; emolumento uti poterit, præsertim si id longo tempore absque noxa fecerit, secumq; miscuerit: quod nobilis ille de quo scribis facit, coralliũ & masticben adijciendo.

Mithridati usum de quo ultimo loco quæris, tantum abest ut in omni ætate & temperatura probem, ut pueris, & biliosis omnibus, æstate præsertim, nocuum putem, etiam si bene paratum esset: quod superiore tempore fieri nõ posse, in epistola quadam ad Caballum medicum ostendi. An uero delatis in Italiam nonnullis, quibus patres nostri carebant, bene nunc parari possit, nondum compertum habeo, cum multa adhuc desideremus quæ in eo recipi deberent, repugnantibus etiam Venetis quibusdam medicis, qui propriam ignorantiam tueri quàm deprecari malunt. Hæc sunt quæ mihi alioqui imbecilli & occupato occurrerunt tuis petitionibus respondenda: quæ qualiacunq; sunt, pro tua in me beneuolentia boni consules, meq;, ut soles, amabis.

Ex Ferraria, XV. *Calend. Apriles,* D. M. XXXV.

EPIST. III. pro uiro quodam præclaro, uisione corrupta laborante.

Præclarissimi huius uiri affectio, ut ex his quæ retulit Excell. tua comprehendo, est uisio corrupta: uidet enim circumuolantes muscas, atq; alia id genus, quæ uidenda non essent, quando non adsint. Est ergo symptoma, quod

à qua fit, hoc est, obstructio, abijciatur. Obstructio remoueri nō potest, eius causa perseuerante, hoc est, fumo ipso: qui tolli quoq; non ualet, nisi auferatur nigra bilis à qua eleuatur. Primo ergo uacuanda hæc est. Secundo dissoluendus fumus. Tertio & cerebrum & oculus roboranda sunt, & tota illa regio, ne humorem uaporemq; de cætero suscipiant: enitendumq; semper ne niger ille humor uel abundet in corpore, uel ad superiora feratur. Vacuatio igitur optime fiet per uenæ sectionem. Sed quoniā tempus nunc minime ad id idoneum est, differre satius est usq; ad secundam quadrā lunæ Februarij. Eo igitur tempore secetur uena cubiti exterior, quam capitalem uocant, et extrahantur unciæ tres sanguinis, qui diligenter consideretur: & si niger crassusq; sit, fluere sinatur ad uncias nouem usque, uel ℔. in totum unam, secundum præsentis medici iudicium. Facta uero interpolatione unius uel duorum dierum, aperiantur uenæ quæ sunt post aures, si fieri potest: si non, sanguisugæ eisdem locis applicentur, sinanturq; sugere donec per se cadant, postq; earū casum sanguis fluere permittatur, donec ex singula aure binæ effluxerint unciæ. Interim uero, hoc est, ante phlebotomiæ tempus, tertia quaq; uel quarta nocte tribus horis post exiguā cœnā, capiat pilulā factam ex scrupulo pulueris hieræ Archigenis, quæ cum decoctione stœchados & sampsuchi formetur. Noctibus uero quibus catapotium non accipit, comedat eadem hora nucem myristicam, hoc est, moschatam conditam: quam si habere non potest, nucis ipsius non conditæ frustum masticet, & deglutiat. Facta uenæ sectione, & hirudinibus, ut suprà diximus, adhibitis, bibat octo horis à cœna hanc potionē: Syrupi de stœchados cōpleti, oxymelitis simplicis ana ℥.1. aquæ in qua sampsuchus decocta sit, tres unciæ: misceantur hæc inuicem, beneq; usitato modo excolentur, atq; cum nuce moschata odorata reddantur. Qua potione ter bibita, mutatio fiat oxymelitis simplicis ad compositū, & iterum ter bibatur, rursusq; ad oxymel scilliticum fiat permutatio, alijs non mutatis, & ter quoq; bibatur. Manè uero decimæ diei capiat drachmam superiorum pilularū, ex qua tres formentur. Sequenti die accipiat boni mithridati auellanæ magnitudinem, & eodem modo duobus sequentibus diebus: quibus peractis, iam ad particularē euacuationem accedendum erit. Naribus igitur inijciantur ieiuno tres guttæ succi radicū betæ, uel cyclaminis, uel sampsuchi, uel anagallidis, uel cucumeris syluestris: sint autē omnia tepida, uel masticet unā ex hisce pilulis: Nucis moschatæ ʒ.1. zingiberis scrupulos duos, mastiches drachmas quinq;: liquefiat mastiche, & alia bene conterantur, & cum eo pilulæ quinq; formentur. Vel si quando pilulas non habet, uel mastiche ipsa per se, uel passulæ cum pipere mandentur.

Peractis his, adhibitaq; bona uictus ratione iuxta ea quæ inferius dicturi sumus, satis puto completum id erit quod primo intendebamus, hoc est, humoris à quo fumus eleuatur uacuatio: bonaq; pars secundi, id est, fumi ipsius resolutio: si quid tamen ad huc superfluerit, erit per hæc ingenia discutiendum. Caput in futurarum maxime loco, puluere hoc bene ieiuno stomacho perfricetur: Nucis moschatæ, gariophyllorum ana drachmæ pondus, trium piperū ana scrupulum. Pila inter hæc assidue odoretur, Maioranæ, fœniculi ana semunciam, nucis moschatæ, gariophyllorum ana drachmam unam, laserpitij, benzoi semidrachmam, moschi scrupulum, cum mucilagine,

tragacanthi facta cum aqua rosata, in qua dissolutus sit moschus, formetur pila.

Oleum uero hoc tepidũ crebrò auribus instilletur. Amygdalæ amaræ decoriatæ in uasculo in quo moschus reconditur, tandiu bene clausæ teneantur, donec moschi odorem bene imbiberint, ex hisq́; oleum iuxta consuetum modum extrahatur.

Oculi uero & tota frons uino albo in quo rosmarinus bullierit, quouis mane abluantur. Quod si fortè uini odorem abhorreat, ex aqua rorismarini per uas duplex, id est, modo quem per balneum Mariæ uocant, destillata, eodem modo ablutio fiat: in qua destillatione rostrum uasis in quo herba est, cum suscipiente ita conglutinandum, ut exhalare uaporis nulla portio possit.

Caput singulo mane abluatur lixiuio facto ex cinere iuniperi, in quo lauri folia, sampsuchus & senæ folliculi bullierint, guttaq́; eius in loco suturarũ recipiatur, postq́; ablutionem oleo nucis moschatæ chymice facto inungatur. Silere mõtano saccharo leuiter cooperto, singulo quoq́; die utatur: uel si id abhorreat, semine fœniculi Africani eodem modo utatur. Quod si omnia hæc parum cõtulerint, cataplasma sinapisminũ proræ capitis applicetur, et per tres horas ieiuno stomacho quotidie teneatur, ueriq́; opobalsami & recentis guttula oculis instilletur. Verum ab adulterino & factitio, olfactu cognoscitur, quem syncerũ, nõ subacidum habet: & gustu, quoniam adstringit, & quadantenus remordet: & præterea quia lac coagulat, celeriterq́; in aqua subsidet: & quod gutta laneæ uesti inspersa, ablutaq́;, nullam maculam dimittit.

Opobalsamũ uerum quomodo ab adulterino dignoscatur.

At si cum his omnibus parũ profecerit, setanea chordula iuxta consuetũ chirurgis modum intra occiput insuatur: & si necesse fuerit, demũ locus cõiunctionis suturarũ anteriorũ auro ignito aduratur, & ustionis locus per quadraginta dies plus minus, post crustæ amotionem apertus teneatur. Cessante in totũ symptomate, nõ minor nobis succedit labor tuendi, uidelicet id quod partũ erit: quod certe nanciscemur, tum congrua uictus ratione, tum uacuatione, distractioneq́;, ac postremo cerebri roboratione. Primũ paulò infra docebimus. Vacuationẽ per sectionem mediæ uenæ cubiti, quam cõmunem uocant, factam, post autumnale æquinoctiũ, in quibus eadem seruari uolumus, quæ suprà in uernali docuimus. Creber quoq́; usus harũ pilularũ omni tempore, præterquã in magno æstu, erit utilissimus. Accipe aloes hepatici, rheu barbarici electi, epithymi orientalis, ana binas drachmas, uini elleboritis uncias duas: misceãtur inuicem in uase uitreato, sæpe cõmouendo cum fœniculi caule, & in sole permittantur, donec uinũ in totum consumptũ sit, fiantq́; pilulæ magnæ. Vinum uero elleborite prædictũ sic fiat: Recipiantur uini Cretici, uel alterius consimilis, nõ dulcis, unciæ tres, ellebori nigri orientalis, seminũ fœniculi ana drachmas duas: bulliant parum, postea ab igne amoueãtur, & per horas decem in uino dimittantur, deinde elleborus & fœniculi abijciãtur. Valent autem hæ pilulæ nõ solum ad præseruandũ, sed etiam curationi nõ parũ conferunt, si sæpe à dormituro una uel duæ deglutiantur. Distractio per frictiones, cucurbitulas, ligaturas, aliaq́; id genus assidue molienda. Summè uero cõduceret uacuatio sanguinis per ani uenas, ut quæ simul uacuant & distrahunt. Et propterea si quo in loco adest tumor uenæ, ille uel hirudinibus, uel alio ingenio est aperiendus.

Roborabitur præterea cerebrum ex multis quæ suprà dicta sunt: sed efficacissima

ad id esset uera acorus cõdita. Vera dico, quoniã hæc quæ apud nos pro acoro utuntur, alia potius res est quàm acorus. Vera siquidem acorus folio est iridis, uerũ angustiore & longiore pediculo, radice nõ dissimili, non recta, & complicata, colore subalba, uel, ut ait Plinius, nigra, & minus quàm iridis uenosa, sapore acri, odore non insuaui. Vulgaris uero hæc, quãq; folio ab iride penitus non abhorreat, radice tamen est longe dissimili, odorem quoq; insuauẽ omnino, uel potius fœtidum habens. Alijs uero conditionibus in totum caret. Vtendum autem potius consulo radice quæ calamus aromaticus falsò dicitur, quoniam uel uera acorus est, uel ei uiribus non dissimilis. Macer quoq;, quod uulgò macis uocatur, & odoratum, & masticatum, & capite ex puluisculo eius perfricato, optime ad idem conducet. Proderit & myrobalanus cõdita, & napi melle conditi, puluere gariophyllorũ insperso. Sed & zingiber conditũ hyemis tempore, fœniculi quoq;, & præcipue orientalis semina saccharo secundũ cõmunẽ modũ operta. Proderit & seseli semen, uulgò siler montanũ uocatum, ad eundem modum paratũ.

Sed quoniam cuncta quæ diximus parum prodessent, nisi uictus ratio recte institueretur, ideo hanc quoq; breuiter subiũgere necesse est. Aërem ergo quantũ fieri potest temperatũ habitet, & ab omni excessu remotũ, & si quam in partem declinet, uergat potius ad tenuem quàm ad crassum, & calidum quàm frigidum. Fugiendus omniũ uehementium uentorũ perflatus, sed præsertim austri, puluisq; uel ab illorũ uehementia, uel aliter excitatus. Nocturnusq; aër, & præcipue sub lunæ radijs, mora in sole, quantum fieri potest, dimittenda. Igni quoq; magno, & præsertim ubi adsit fumus, propinquare non debet: neq; in hypocaustis, cubilibúsue supra modum calefactis degere. Odores uehementes, suffimentorũ præcipue odio habeat: odore tamen modico per interualla uti potest. Exercitio quotidie utatur, sed stomacho uacuo, & quo inferiores corporis partes potius quàm superiores moueantur. Cauere autem debet non solum à uelocibus motibus, sed etiam ab aspectu rei quæ uelociter, uel in gyrum moueatur, imò à cuiuslibet rei, præsertim lucidæ, longo aspectu. Virides autẽ res crebrò respiciat. Nõ cantet alta uoce, non clamet, non minutas ac tenues literas legat. Vehementes sonos ac strepitus quantum potest effugiat. Concubitus, cibus, potus, somnus, omnia sint moderata. Iram atque fletum, risumq; immodicum, ueluti capitales hostes euitet. Cibis boni succi et facilis cõcoctionis moderate utatur. Pane utatur autopyro potius q̃ similagineo, id est, non ex purissima farina, sed ex ea in qua utriculi aliqua portio remanserit, confecto beneq; fermentato, & modice salito, additis etiam unà cum sale fœniculi seminibus. Carnibus igitur phasianorum, perdicum, gallinarum, & caporum, columborum iuuenibus, & paruarum auicularum, præcipue autem turtures, conueniunt.

Ex quadrupedibus uero hœdinis, uitulinis, ueruecinis, assisq; potius quàm elixis: cæteras euitet. Pisces omnes præterquam petrinos dimittat, qui etiam fœniculi seminibus & pipere condiantur. Ouis præterquam sorbilibus & recentibus non utatur. Caseus omnis, creberq; brassicarum ac lactucarum usus, & demum quæcunque replere turbulentis uaporibus caput possunt, euitentur. Ex Ferraria.

EPIST. IIII. Pro reuerendissimo D. Cracouiensi episcopo febre tertiana laborante.

Vm totum illud tempus, quod publicis lectionibus, ægrotantibusq́; qui tum in hac ciuitate, tum ex circunstantibus locis meam opem quotidie implorant, suffurari poteram, in cõsulendo D. T. Reuerend. pro uictus ratione expenderem, nouus me nuncius cum duabus literis adortus est: quibus certior factus sum, febrem quæ antea uagari, nullosq́; certos circuitus habere cõsueuerat, iam certos sibi terminos cõstituisse, et tertio quoq; die lares D. T. Reuerend. inuisere, mitius tamen aliquantisper se gerere, q̃ antè cõsueuerat. Ad quam in totũ eliminandam, & à laribus excludendam, an baculo utendum sit ex ligno Indico confecto, non ab re petit, cum eius haustum anno ante hunc tertio magnopere cõmendauerim. Ego autem D. mi reuerendiss. ut breuiter rem expediam, ligni illius potũ in præsenti, casibus tuis minime commendauerim: satis enim impense calet: sed etiam impensius exiccandi uim habet, quare nec febri cõduceret, nec corpori iam diuturnis morbis attenuato: uerũ etiam tenuiorem uictum exposcere uidetur, q̃ ut ferre ualeat D. T. Reuerend. Quare eo uel penitus reiecto, uel in aliud commodius tempus dilato, alijs auxilijs tertianarius ille periodus arcendus est. Inter omnia maxime excellit chamæmila uocata, siue introrsum, siue extrorsum ea utamur, poto uidelicet eius decocto per horam unam ante accessionem cyathi mensura, hoc est, pondere duodecim, uel ad summum sexdecim drachmarum: cuius potio si fastidio fortè fuerit, eius uice aqua ex ipsa herba cum flore per balneum Mariæ uocatum elicita, bibatur. Dorsóq; ex oleo inuncto, in quo ter noui semper flores bullierint. Cum ipso potu nõ incommode miscetur saccharum, & glycyrrhizæ puluis. Ex succis quoq; fœniculi & intybi cum oxysaccharo mixtis, fit antidotũ antiquis febribus amouendis maxime conducens. Dioscoridis etiã unguento, quod ex araneis potius quàm ex eorũ tela cum oleo paratur, non inutiliter arteriæ manus inunguntur. Sed & batrachium contritũ, id præcipue quod columbinũ pedem uocant, si contundatur, eisdem arterijs admoueatur. Licet autem lignum ipsum Indicum D. T. Reuerend. hoc tempore dixerim nõ congruere, id tamen nõ adeò exacte intelligi uolo, ut eius usus usquequaq; sit interdicendus, sed de eo locutus sum cõmuni modo ebibito. Si enim syruporum modo semel mane tertio quoque die, hoc est, eo die quo accessio non timetur, bibitum fuerit, non mutata aliter uictus ratione, putauerim fore utile. Modus autem sit, ut semuncia ramentorũ ligni, in uncijs decem aquæ dulcis tandiu bulliant, donec media pars aquæ consumpta sit, adijciaturq́; tantũ mellis rosacei, quantum satis sit ad dulcorandum. Poterit & ex ipso ligno in tenuissimum puluerem redacto, eodemq́; rosaceo melle electuarium parari, cuius usus erit non insalubris: esto autem pulueris p. 1. mellis p. 4. uel ad summum sex. Quod ad destillatum uero pertinet, profuturum magis putauerim, si ei tertia pars iuris in quo pullus consumptus esset, adderetur, uel duo ouorũ uitelli. Modum tamen parandi destillati, eis literis adnexui, in quibus rationi uictus consului, quæ est cõmuni præstantior. Hæc sunt quæ acceleranti nuncio, dare nunc potui, paucos post dies latius scripturus. Vnũ tamen præterire non possum, quod maxime urget, oportere D. T. labores animi minuere, præsertim duabus horis à cibo,

& cor-

corporeas, hoc est, exercitationes ante illum augere, iuxta illud Hippocratis: Motus cibum præcedat, quies sequatur. Vale princeps & D. mi obseruandissime, & me in numero tuorum adserua.

Ex Ferraria, VI. Iunij, D. M. XXXV.

EPIST. V. Ioan. Manard. Iacobo Pharusio S. P. D. De catulis iulis'ue nucum, an inter purgatoria medicamina connumeranda: deq; lappa purpurea.

Olim te existimare, mi Pharusi, aliam fuisse causam quæ fecerit me tandiu distulisse respondere tuis literis, ut necessarium tibi fuerit me iterum interpellare, quàm uarias, & quas intermittere nō poteram, occupationes, præsertim cum nec tu, ut modestus es, uidebaris celeritatē à me exigere, sed potius ut per ocium responderem, per primas tuas literas exposcere: quod certe si expectandum mihi erat, nunq̄ respondissem, quum tum mihi plus sit negocij, quum plus uidetur adesse ocij. Habeo enim semper domi multa iandiu per me cœpta, & à multis, qui aliquid me esse putant, expetita, & quod plus me mouet, etiam eisdem promissa, in quibus, cum nihil est quod agere cogar, me exerceam. Cogunt autem me, & quasi à meipso distrahunt, studiaq; interpellant, ægrotantes, qui tum hic, tum alijs ex locis opem meā, quam negare nemini possum, expostulant. Ex omnibus his fit, ut nihil multo studio ac diligentia elaboratum à me possit exire, sed quicquid, ut ille ait, in buccam mihi scriptum uenerit, uel in calamū, id absq; alio cultu ieiuna & exili oratione emittā. Quod cum semper tecum egerim, nescio quare nunc minus accuratam quæras epistolam, quasi non familiarissime antehac, & sine ullo cultu orationis & expolitione tecum locutus sim: à quo more non recedens, binis tuis literis simul respondebo, tuisq; quæsitis, quantum potero breuiter & facile satis facere conabor. Quæris in primis de catulis uocatis, iulis'ue nucum, quos quandoq; inter purgatoria medicamina connumeraui, an eos putem ita per uentrem purgare, ut menstruas in muliere purgationes nō moueant, sed potius reuellendo sistant. In qua dubitatione ego considerandum esse duco, id quod per se, uel ab his, uel ab alio medicamento fit: atq; ab eo secernendum, quod fit ex accidenti. Hoc enim ueluti principium statuendum, quoties alicuius medicamenti uis per eius operationes est inuestiganda, cum multa ex accidente quopiam fieri ab aliquo medicamine sæpenumero uideamus, quæ sint his quæ per se facit aduersantia: sicuti cum aquam ipsam frigidam, & ui, & ea quam actu habet qualitate, iuuenem robustum, nō solum calefacere, sed à rigore à pituita facto, uidemus liberare. Si igitur hac in iulis usi fuerimus indagine, uidebimus ipsos, sicuti et quas libet alias arboris nucis partes, adstringendi uires habere, quæ & per gustum, qui ueluti quidam tactus est, & per id quod alijs corporis partib. admotæ faciunt, faciliter agnoscuntur: quæ tamen adstrictio non facit, quo minus & per se uim etiā purgandi obtineant, quum uis hæc non primas qualitates, sed nec secundas sequatur, uerum ex tota, ut aiunt, substantia proficiscatur, & propterea nō ulla ratione, sed sola experientia cognoscatur. Coniungi autem hanc purgandi uim cum medicamine, quod alioqui adstringendi uires habet, in multis celebratis purgatorijs medicaminibus cognoscimus, in aloë uidelicet, myrobalanis, rheo, tenui

centaurio, rosis, nonnullisq; alijs quae recensere nūc nō est operaepreciū. Quod si Auerrois considerasset, non ita audacter Galenū in rheo barbaro taxasset, qui tamen non de barbaro, sed de põtico loquens, adstringendi uires et adscripsit. Duas igitur has uires in his iulis per se esse non ambigimus. An uero unà cum his ciere menses possint, non usqueadeo est manifestum, cum pleraque agnoscamus, quae simul uentrem purgant, & menses educunt, ut agaricum, colocynthis, scammoniū, absinthium, uitis alba, cyclamen, sagapenum, ammoniacū. An uero simul cum his, cum purgatione uidelicet & mensium citatione stare possit uis adstringendi, nō aeque est manifestum. Ego tamen id quoq; fieri posse ut credam, illud me mouet, quod minus uidentur inuicem pugnare adstrictio et mensiū prouocatio, quàm adstrictio & uentris purgatio. Superius uero ostendimus multa esse quae utrunq; possint. Quare non pertinaciter negandum uidetur, posse et illa duo inuicē cōiungi, adstrictionē uidelicet et mensiū prouocationē, praesertim cum de nōnullis medicamentis id idonei scriptores prodiderint, ut de maiore centaurio, croco, paeonia, saluia. Diuersae autem hae uires non aliunde fieri uidentur, q̄ ex eo quod illa medicamina, sicuti & multa alia, licet simplicia uideantur, ex diuersis tamen partibus cōponuntur: ex quorum numero cum sit & rheon, utpote substantiā aëream atq; igneā habens terrestri cōmixtam, non est ut admireris, si quandoq; uisum tibi est in muliere, alioqui ad id parata, menses ciere. Sicuti nec admiratione dignum est, esse nōnulla quae & uentrem & urinam per se moueant, praesertim cum illud, ut diximus, totam substantiam sequatur, hoc à calore acri nascatur, siccitati magnae cōiuncto. Coniungi tamen necessariò has duas uires, purgandi uidelicet (ut tu dicis) caua & gibba hepatis, ego nequaq̄ putarim: cum sint multa uentrem subducentia, quae non ita impense calent, siccaq; sunt, ut urinas per se possint mouere. Per se dico, quoniā fortassis ex accidenti, quia uidelicet materiam obstruentem extrudent, urinam mouere uidebuntur. Vel quia ex uicinitate ductuū, per quae utraq; excrementa, alui uidelicet et uesicae, transeunt, cōmotio quaedam in uijs urinae fiet, per quā ipsa quoq; educetur. Hinc enim fieri puto, ex huiusmodi uidelicet uicinia, ut plerunq;, in sano etiam homine emittente urinam, naturaliter alui excrementa quoq; uel inuito simul exeant. Ad quod etiam facit, quod ad utraq; excernenda superiores musculi, uentris scilicet cum septo transuerso, quod & ipsum uel musculus est, uel eandem cum musculis uim habet, concurrunt. Ob eandem quoq; uiciniam fortassis contingit, ut medicamen purgatorium, quod propria ui menses ducere non posset, eos tamen quandoq; mouere uideatur, cū uterus ipse longanonem, per quem alui excrementa exeunt, pro lectulo habeat & strato. Quare ubi menses impensius fluunt, cum magna cautela medicus exhibere ea medicamina debet quae uentrem purgant: tantum abest ut reuulsiones per ea possit expectare, quam ad maxime distantes (ut nosti) partes fieri oportet. Et si deriuatione utendū, hoc est, distractione ad propinqua, tutior satis esse uidetur ea quae per urinā fit: licet enim uesica straguli instar utero superiaceat, quia tamen medicamenta ab urina prouocanda diuretica uocata, quae calida sunt, et uehementer sicca, operationem suā, ob quā peculiariter id nomen meruerūt, non tam in ipsam uesicā, quàm in iecur superioresq; uenas exercent, uel potius in ipsum sanguinem, quem attenuando fundunt, & à crassiore aqueam partem segregant, quam

renes

renes trahentes & excolantes, ad uesicam mittunt, nulla ui in ea remanente, quæ ciere menses possit. Quin potius sanguis, segregata illa aquea parte, crassior remanens, minus aptus redditur, ut ad uterũ fluat: propter quã causam, in uteri uocatis fluctionibus, hoc est, assiduo locorũ madore, diureticorũ huiusmodi usus plus quandoq; iuuat, quàm adstringẽtia, et per os exhibita, et locis madentib. admota, ueluti materiã aliò aduocantia, & crassiorẽ remanentẽ sanguinẽ facientia. Et hæc quidẽ dicta sint, nõ tantũ ut primæ tuæ dubitationi respõdeamus, quantũ ut reliquis quoq; eidem annexis satisfaceremus.

Quod ad principale uero quæsitũ pertinet, ego iulos illos certa experientia didici aluum purgare, non esse tamen inter illa eximia, scammoniũ uidelicet, colocynthida, & id genus cætera connumerandos, sed cũ myrobalanis, manna, rosis, siliqua Aegyptia, leuioribusq; alijs, ita, quod si in purgatorijs etiã medicaminib. ordines statuendi sunt, quemadmodum & Gentilis, & nõnulli ex recentiorib. non inutiliter fecerunt, in secundo ordine sint collocandi, quorũ scilicet dosis possit integram unciã excedere. An uero uires habeant, quibus ualeant urinam uel menses remorantes ciere, mea sententia est, neutrum ab illis fieri posse, &, quod fortè maiore te admiratione afficiet, flores illos, pyri & cotonei, inter medicamina quæ menses mouent, nunquàm reponendos putauerim: in hac re magis Gal. credens, quàm illi, quisquis nam fuerit, qui eum librũ sub Aetij nomine scripsit, qui in sexcẽtis postea uoluminib. publicatus est. Fuit apud me supra XXV. annos pars libri titulo Aetij insignita, in qua multa aliter leguntur, quàm in exemplarib. & latinè & græcè nuper inuulgatis. Retulit quoq; mihi Fabius Antimachus, nõ minus græcæ et latinæ linguæ eruditione, quàm medicinæ scientia insignis, & qui per id tempus Venetijs agebat quo Aetius græcè imprimebatur: inter multa exemplaria quæ apud typographos erant, uix duo inuenta quæ simul concordarent: cuius rei non exile argumentũ est discrepantia Græcorũ & Latinorum Aetij codicum, qui nuperrime in uulgus exiere. Quam discrepantiam ego non alia causa euenisse puto, quàm quod multo tempore fuerit eius autoris usus Græcis medicis ita cõmunis, sicut nostris Auicennæ: & propterea quenq; suo libro medicũ, pro arbitrio, quæ placebant, & uel usu uel ab alio autore didicerat, superaddidisse: quæ postmodũ ab alijs scriptoribus, ueluti Aetij essent, fuerint transcripta. Quomodo enim crediderim flores illos à docto uiro, qualem proculdubio fuisse Aetium credo, cum pipere, ruta, origano, abrotono, baccis lauri, quasi similium uiriũ copulatos? Sed uide huius rei apertissimum argumentum, Alumen, quod omnium maxime, etiã ipsomet Aetio teste, adstringit, inter ea quæ potu menses mouent, eodem capite cõnumeratur. Augent meã hanc suspicionẽ Oribasius et Georg. Valla, Aetium ad uerbum rescribens: ille quidem lanuginem, si interpreti credimus, græcũ enim uidere nondũ potui, pro florib. scribens, hic florib. addens succũ, neutro eorum pyri florum mentionẽ faciente. Quisquis uero fuerit qui illa scripsit, ego illi nunquàm tantum tribuam, ut credam aut alumen, aut flores illos pyri & cotonei, per se menses ciere, sicuti nec aliud quodpiam medicamen, quod nõ sit in tertio ordine calidum, & paulò minus siccum, cum partium tenuitate: Et de nucum quidem iulis, atque de de ijs quæ ab illis natæ sunt quæstiones, hæc dicta sint.

De lappa uero illa purpurea, ab Ambrosio Benedicto tantopere in pleuritid-

commmendata, quid sentiam, paucis accipe. Ea mihi proculdubio uidetur, quam Græci arcion prosopida, uel prosopion, Latini personatiam, uulgares uoce ut solent à latina deprauata, sparpanatiam uocant. Radice enim eius in puluerem redacta, scio plebeium quendam hominem non infelici plerunque successu in pleuritide usum. Scio etiam Dioscoridem eandem radicem in suppuratis & sanguinem excreantibus cõmendare, qui morbi à pleuritide non sunt magnopere distantes: testimonio cuius, Dioscor. scilicet, fretus, cum multoties in illis morbis usus sim, manifestum inde cognoui iuuamentum. Si quis uero lappam minorem intelligere maluerit, quod græcè xanthion, à colore flauo dicta sit, qui color ad purpureũ accedat, ei non magnopere repugnabimus. Nam & hæc discutiendi ui qua multum pollet, fortè non parum pleuritidi cõducet: sed huius rei cum ego nullum habeam experimentum, priorem sententiam magis probo.

In calce demum tuæ primæ epistolæ petis, ut castigationes in Leoniceni cõmentationes, & meas Galeni interpretationes in lucem edam, idq; in nouis interpretationibus faciam, quod in Dioscoridem per Marcellum latinitate donatum, ante decennium feceram. Scias autem uelim, me priusquam tot undiq; prodirent ex uniuersa Europa Græcorum autorũ interpretationes, cum uiderem eas quæ Leonicenus uel uiuens ediderat, uel eo uita functo inuulgatæ fuerant, multis esse mendis cõmaculatas, quasi Leoniceni manibus parentaturus, homini certe cui uel hoc nomine omnes medicinæ studiosi plurimum debent, quòd primus longissima præscriptione possessam ab Arabibus medicis autoritatem deturbare sit ausus, cœpi, consultis græcis exemplaribus quæ iam edita erant, eas, quantum uidere mei alioqui imbecilles oculi poterant, ab omni macula detergere. Quod ubi uix facere aggressus essem, ex omni orbis angulo nouas traductiones uidens comparere, alijs rebus animum applicaturus, ab incepto labore penitus destiti. Quare nõ est ut uel tu uel alius quispiam id à me magis expectet, quàm etiam meas ex græca in nostram linguam traductiones. Non enim unquam ita propriarum uirium parum conscius fui, ut ad id subeundum onus me idoneum putarem, cui robustissimorũ lacertorum uiros uidebam succubuisse: neminemq; adeò feliciter nostri seculi id munus aggressum, qui non uisus multis sit plerunq; dormitasse. Nam ut reliquos minoris census taceam, Theodorum Gazam, cui primas omnes tribuunt, Hermolaus quandoq; uellicat: hunc simul cum illo Leonicenus, Leonicenũ alij. Quid igitur poteram de me præsumere, quem cognoscebam uix pedem in græca lingua promouisse? latina uero, in qua eram ab incunabulis nutritus, ita tenuiter eruditũ, ut sæpenumero mihi uerba deessent, quibus id quod cum labore à Græcis autoribus extorquebam, Latinis exprimere ualerem. Galeni quidem expositiones in libros de natura humana, de uictu morborum acutorũ, & prognostica Hippocratis, eiusdemq; Galeni salubria, per dictatum, excipiante aliquo ex meis scholasticis, mihi potius, quàm alijs transtuleram, emendicatis clanculum Græcis exemplaribus per eosdem scholasticos à Leoniceno, alioqui uel natura uel ætate βιβλιοτάφῳ, & mihi præsertim eos abscondente, non suppetente librario qui græcè posset excribere, malens utcunque translatos habere, quàm illis penitus carere. Quas interpretationes, postquam græcorum librorum copia omnibus facta est, ferè neglexi, nec ad alium usum seruo, nisi ut in uulgatis

istis

tis, satis certe mendosis, aliqua loca conferam. Fit enim quandoque, ut ex collatione duorum malorum codicum, accedente rationabili aliqua coniectura, uera & genuina lectio colligatur. Ex peruersa autem hac codicum lectione factum est, ut excellenti & doctrina & ingenio uiri, hac nostra aetate interpretis munere functi, plerunque ab autoris mente deciderint: quos si, ut petis, censere uoluerim, praeter hoc quod inuidiosa res erit, temeraria etiam à multis iudicabitur. Sed nec bene ab eo fieri posse uidetur, qui diuersa & emendatissima exemplaria non haberet, qualia habere uel impossibile est, uel certe difficillimum, cum magna ex parte libri graeci qui in Italia sunt, ex uno ueluti fonte manauerint. Nec id laboris unquam in Dioscoride subijssem, nisi nouus eius codex ad meas manus peruenisset, in quo multa aliter quàm in primo legebantur. Quod si in Galeno, Paulo, & Aetio, ut propediem facturum speramus, contigerit, non erit & tunc cur ego in his castigandis desudem, qui nunc passim leguntur, cum ipsimet interpretes sua id spõte facturi eò uideãtur, quod iam multa loca diligentius examinata castigauerint. An uero mutãdus sit locus ille in Paulo, ubi pastillus aster uocatus describitur, & pro opij & mandragorae radice uncijs, drachmae legendae, ipsi quoq; iudicabunt. Ego in tribus codicibus quos hactenus mihi uidere datum est, uncias semper legi: & propterea castigationem quam ante XXV. annum ex Paulo à me tunc primum perlecto, in meo Auicenna feceram, semper seruaui, atq; ad eum modum trochiscos illos parare feci, quos ad te proxima aestate misi, & quibus semper feliciter usus sum: alioqui si recta facta fuerit supputatio, semidrachma non ultra tria grana opij continebit. Qui modus ut nulli etiam solus letalis esse potest, ita per alia medicamenta coërcitus, multis esse potest salutaris. Nec me loco mouet quod in Aetio alia pondera scribantur, cum & ipse Aetius à Galeno in hac descriptione non solum ponderibus, sed rebus quoq; non parum euariet, in opijq; proportione plus à Galeno quàm Paulus recedit. Galenus siquidem duodecimam aliorum comparatione partem eius miscet, ita ut in tribus obolis, hoc est 36. granis, pastilli tria opij grana cõtineant, Pauli descriptione in octo & triginta, quatuor continente, quum ea quae Aetij in nouem & triginta, unum tantum granum accipiat, exiguam uidelicet partem, si ad alia composita eundem cum his pastillis scopum habentia, respiciamus. Nam ut multa dimittam, in famigerata illa Philonis antidoto, in octo supra quinquaginta drachmis, decem sunt opij. Et in pastillo trigono in duodecim tres, & in clidion uocato, in duodecim quatuor. Haec habui quibus festinante manu per has ferias suffurata occasione, tuis duabus epistolis responderem. Vale doctissime & amicissime Pharusi, & quoties aliquid occurrit quod per me fieri possit, audacter pete: non enim posthac tantis negocijs premar, quin tuis literis, paucula interposita mora, utcunque respondeam. Ex Ferraria, VIII. Idus Decembres. D. M. XXXV.

EPIST. V. pro quodam foetore narium laborante.

Asus huius uiri, ut ex mihi nunciatis conijcio, est malus odor nasi ex putredine humorum circa mamillares uocatas carunculas adiacentium, qui uel ad exiens mutatum, uel ad corruptam operationem referri potest. Cura uero,

licet difficilis sit, quoniam uetus est passio, ex uictus tamen ratione, ac usu medicamunum quæ infra scribentur, auxilio cooperante diuino, sine quo frustra omnia tentantur medicamina, speramus eum, si nō perfectam sanitatē, magnū tamē sensurū iuuamentū. Vitet ergo quantū ei possibile sit, aërem nebulosum, humidum, crassum, atq; australem uentū. Fugiat omnem fumū, et maxime lucernæ, in qua sit oleū nucū. Vtatur exercitio, præsertim inferiorū membrorū. Vitet ocium et quietem superfluam. Mane, prius q̄ è lecto surgat, fricari corpus suum uniuersum faciat, ab humeris inchoando, et ad crura usq; descendendo. Somnus sit illi mediocris, quem non incipiat, nisi duabus horis à cœna, quam etiam oportet leuem esse. Meridianum uero somnum ueluti inimicum timeat.

Cibo utatur facilis concoctionis, boni succi, nec uaporoso, qualia sunt oua sorbilia recentia, carnes uituli, hœdi, ueruecis iuuenis, gallinæ, & capi, phasiani, perdicis, auicularum. Contraria uitet, ut carnes bouinas, ouillas, porcinas, auium aquaticarū: oua non recentia, & dura, maxime frixa, phaselos, fabas, lentes, allium, cepas, porros, rhaphanum: fructus humidos, ut pruna, cerasia, cucumeres, & similia. Potus sit illi uinū tenue, leue, & uel album, uel medio colore coloratum: non nigrū uel crassum, neq; etiam dulce: & si non habuerit uinum debile, misceat secum aquam ad tantam quantitatem, ut omnem fumum perdat. Vitet satietatem, imò semper surgat à mensa durante adhuc aliquali appetitu, & semper post omnem cibum & potum accipiat, uel frustum pyri, uel parū citoniati, uel aliqua coriandra præparata: uel, si nihil aliud habeat, bolum panis aridi. Bis in anno purgetur, uere scilicet & autumno, hoc modo. Sumat hunc syrupum: Oxymelitis simpl. ℥.1. syrup. stœchados ℥.5. aquæ betonicæ ℥.3. misce. Quo sumpto, quinquies uel septies in aurora sumat has pilulas: Pilularum fœtidarum ʒ.1. cum syrup. de stœchados. fiant pilulæ 5. numero. Alijs uero temporib. præterquā dum sunt uel frigora, uel æstus nimij, sumat tribus dieb. mane aquā mulsam, in qua rorismarini folia, uel flores maduerint. Quarto die ʒ.1. uel duos scrupulos pilularū de hiera cum agarico, & hoc bis, térue, singulo mense. Facta autem purgatione (nunc enim cum nō sint frigora multū uehementia, potest facere purgationem quam suprà diximus fieri debere uere & autumno) uti poterit particularibus hisce auxilijs, & primo uinum album potens trahatur naribus, & primo simplex, postea decoctis in eo rosis, cypero, calamo aromatico: qua suctione facta, madefiat cotū uocatū uel stupa, in eodē uino, & aspergatur hoc puluere: Rosarū rub. myrti, calami aromatici ana ʒ.1. gariophyllorū, cyperi, nucis moschatæ ana ℈.1. ambræ, camphoræ ana gr. 4. moschi gr. 2. fiat puluis. Caputpurgium ex urina asini, licet fœdum sit, est tamen in hoc casu ualde eximium. Puluis menthastri sicci inflatus naribus, est sublimis iuuamenti, & similiter succus instillatus uel attractus. Xylobalsamū in tenuissimū puluerem redactum similiter confert. Ad idem utile est uinū decoctionis baccarū lauri, casiæ ligneæ, hoc est, cinnamomi nunc uocati, myrrhæ: item succus hederæ, & oleū irinū. Quod si prædictis nō fuerit liberatus, reiteratis purgationibus, ad fortiora deueniendū erit, ut ad oleū cucumeris asinini: postea ad hūc puluerē, Recipe atramēti, spicæ, croci, myrrhæ, cinamomi ana ℈.1. fiat puluis. Demū ad æruginē æris cum sale ammoniaco, alumine et aceto. Vtile quoq; erit ut cerotū capiti super loco suturarū apponatur, ex aromatib. suprà nominatis, ladano &

resina

resina munda confectum. Quae omnia si non cõtulerint, necessariũ erit ad extrema uenire, applicãdo uidelicet in locis supra aures & coronali sutura, aliqua quae exulcerandi uim habeant, & postremo ad actuale cauterium in eisdem locis, ueluti ad supremum ultimũq; remediũ. Speramus tamen cum superiorib. auxilijs hunc uirum ab hac foeda affectione uel liberandũ, uel propinquũ iturũ liberationi, Deo opt. max. suffragante.

EPIST. VI. Ioan. Manard. Donato à Mutis, eiusdem artis eminentissimo professori, S. P. D. De Troglodyte auicula.

On erat ut quasi deletã in me tui memoriã per tuas literas renouare labores, Donate charissime: tot enim taliaq; tua in me officia fuere, ut nec locorũ quantũuis magna intercapedine, nec longa temporis taciturnitate obliterari possint. Seruãtur in meis scrinijs plenae humanitatis et eruditionis tuae ad me epistolae. Habet & in mea bibliotheca honoratũ locum, Caesaris optati de iudicatorijs diebus cõmentarius, mihi dono abs te liberalissime datus. Quem cum cogitarem simul aliquo xeniolo cõpensare, certior factus sum, te Venetia ciuitate relicta, Rhagusiũ nauigasse. Quae certe transmigratio nõ paruã mihi attulit admirationem, ut qui iudicarẽ nullã esse ciuitatẽ, praesertim nostrae professionis uiro, quae illi praeferri uel deberet uel posset. Nec dubitarem, ubi tuae rarae doctrinae aetas quoq; grandior accessisset, primas te in tam ampla et munifica ciuitate facile obtenturũ. Intellecta aũt per has tuas literas causa, quae te ad hoc impulit, protinus prima recessit admiratio, et eius loco alia longe grandior successit, dum scilicet animi tui magnitudinẽ, et renouandae medicinae studiũ, et contemplor & suspicio, quod tam ardenter in pectore tuo flagrat, ut nulla uel lucri, uel honoris, rerũ certe fluxarũ, habita ratione, alijs prodesse, etiã nondum natis studens, simplicia medicamenta, ignauia, ne dicam inscitia, patrũ nostrorũ ferè neglecta, sagacissime perquiras, desq; operam ut ex eis famosissima antidota, theriaca & mithridatum, foedissimè hactenus parata, ad pristinã dignitatem redigantur, et omnib. numeris integra posteris relinquantur. Neq; his cõtentus, ea quoq; indagare nõ minore diligentia curas, quae cum magno usui essent, & ab antiquis maxime celebrata, uel penitus nostro aeuo sine honore sunt, uel supposititia quaedam eorũ loco recipiuntur. Quod cũ sedulo facis, occurrit tibi Troglodytes auicula, à Philagrio, Aetio, Paulo, in calculo tam genito perfringendo, praecauendoq; ne in futurũ denuò alius gignatur, summè cõmendata: pro qua hactenus uulgaris alia auicula recepta est, motacilla latine ideo dicta, quoniã caudam assidue quatit, uulgoq; ob eandem causam, caudatremula: quam licet nullius in ea re efficaciae medici inuenerint, quia tamen esse putabant quae fuerat ab antiquis in calculo tãtopere reputata, eam quoq; et ipsi summis laudib. extollebãt. Quod in alijs quoq; rebus à recentiorib. peccatũ est, illud semper laudantibus, atq; alijs praeponẽtibus, nõ quod experientia maiores uires habere didicissent, sed quod à priorib. magis laudari uidebant. Propter quod factũ est, ut uel nihil, uel parũ arti sit adiectũ, sed detractũ potius, dum simul cũ nominib. ipsis quoq; rebus deperditis, supposititiae aliae, ut diximus, uerarum loco successere, nullius saepenumero, sed & quandoq; cõtrariae potestatis. In hunc lapidẽ, si alius quispiã, maxime impegit Auic. tum aliàs plerũq;, tum in hac aue. Cum enim pro Troglodyte, traguhdem legeret, atq; ignoraret quae nam auis eo nomine

ſignificaretur, à quibuſdã ſpinã nominari dixit, quæ eſt gallicè faſuricon, et demũ ſe neſcire, an ea eſſet uel alia. Sed et in ea pingenda non parũ lapſus eſt: tacuit enim ſimilitudinem quam cum regulo habet, et roſtri tenuitatem. Sed & pro ſepib. in quib. uerſatur, piſcinas legit, deduq́; ei, Serapionem & Alſarabium ſecutus, ſupra alias, pennas aureas, quibus eam in totum priuat Aetius, in ea deſcribenda diligentiſsimus. Addit præterea, Serapionem etiam in hoc imitatus, caudæ aſsiduum motum: quod præcipua cauſa fuit, ut motacilla putaretur. Subrectam quidem ei caudam adſcripſit Aetius, non tamen quod continuò eam moueret, affirmauit. Debent tibi hoc nomine omnes medici, quod tam utilem, tandiu ignotam mortalibus auiculam, notam omnibus feceris: ſed ego præ cæteris, cui uiſendam & palpandam tranſmiſiſti, quo beneficio factum eſt, ut qui tibi ob eas quas ab initio ſcripſi cauſas plurimũ debebam, nunc ex aſſe debeam, ita tamen, ut meam de ea ſententiam, quam et in calce literarum petis, ſuſpendam, donec uiuam uidere contingat. Vale optime Donate, &, quod facis, perge poſteritati opem ferre. Ex Ferraria, pridie Calend. Februarias, M. D. XXXV.

IOAN. MANARDI EPISTOLARVM
MEDICIMALIVM LIBER XX.

EPIST. I. ad reuerendiſs. Cracouienſem epiſcopum, pro reliquijs morbi eius profligandis, & uictus ratione inſtituenda.

AGNAM *mihi lætitiam attulere literæ tuæ, præſul Reuerendiſs. non ſolum quia te meliuſcule habere ſignificarunt, ſed & multo magis quod magnã te ſpem concepiſſe de ſalute conſequenda, ex illis facile perſpexi. Bona enim hæc ſpes, ut nos medici dicere conſueuimus, bonũ æque eſt & indiciũ & cauſa. Indiciũ quidem, quoniam oſtendit atram bilem, quæ inordinatũ illum febrium circuitũ faciebat, magna ex parte eſſe repreſſam. Cauſa uero, quia puriorẽ ſanguinem, lucidioresq́; ſpiritus gigni facit, quibus naturalis uis roborata, morbi reliquias iam perfractas penitus abolebit. Quare primũ hoc ſit in noſtra hac pugna præſidium, ut ſcilicet alacriter uictoria aduerſus illos peſsimos affectus, qui hactenus D. T. Reuerend. uexarunt, expectetur, proculq́; ſit omnis illa peiorũ affectuum ſuſpicio, quæ antea non minus animum, quàm humores mali, corpus affligere conſueuerat. Quod uero omnem hanc ſpem poſt Deũ in me collocaueris, quanquam eam in me medicinæ peritiã nõ agnoſco, ut tantæ & apud te et alios pleroſq́; eſſe merear exiſtimationis, dabo tamen operam ut tantillũ illud quod multa lectio & longa experientia in me pepererũt, funditus effundam, atq́; ex aſſe expendam. Id enim & tua in me liberalitas, & rariſsimæ præclariſsimæq́; tui animi dotes meritò uendicant, et quaſi ſibi propriũ expoſcunt. Duo autem ſunt quæ humaniſsimis tuis poſtremis ad me literis expoſcis, ut ſcilicet reliquias morbi profligare doceam, et congruã uictus rationem inſtituã: quæ, Deo auſpice, quatuor hiſce cauſarũ generib. aſſequemur, ſumptis, eductis, agendis, incidentibus. Sumũtur, cibus, potus, aër, medicamẽta. Cibus pane, carne, piſcibus, ouis, frugibus, oleribus, cõprehenditur.*

PANIS *ex farina conficiatur, non adeò exacto incerniculo purgata, ut nihil ſecum habeat craſsiuſcularum partium, quas utriculos uocant. Sit quoque plurimũ ſubactus,*

ſaltus,

salitus, et fermentatus, atq; in furno uel clibano leni igne bene coctus, odorataq; aliqua semina, fœniculi præcipue, habeat cõmista. Si quando tamen similagineo utendum, hoc est, ex purissima et albissima farina confecto, sacchari etiam albissimi, atq; rosaceæ aquæ aliqua portio adijcienda. Placentæ quoq; dulciariæ modo nostro, ex farina, electissimo melle, cinnamomo, pipere, cum aqua rosacea, moschata, nõ inutiliter cõponentur. Illa etiam placenta quæ Martius uel mazapanis uocatur, eodem cinnamomo condita, & gustui iucunda, & sanitati erit non inutilis. Parantur & apud nos globuli ex eo saccharo, quod quia finem candoris per trinam coctionem adeptũ est, finũ uulgò uocant, atq; amyli farina, aqua rosacea moschata solutis, qui pectori multum sunt congrui, & uires reparant: quæ tamen longe melius reparabuntur per placentulas ex amygdalis, pulpa capi uel phasiani, & saccharo compositis. Fiunt & apud nos tenuissimæ ueluti membranulæ ex albissima farina, addito saccharo, Nebulæ uulgò uocatæ, quæ intra duo ferramenta craticulatim interfecta, supra prunas coquuntur, à qua coctura quidam escharites uocari putant: quæ quandoq; tereti ligno statim à coctura circũuoluuntur, ut commodius uino immersæ edantur.

CARNES. Aues quæ in aquis non degunt, præcipue congruunt, atq; inter eas syluestres, ut phasianorum, perdicum, uel cõmunium, uel quæ rubens rostrum habent, & reliquis præstant, attagenarũ, columborũ qui in turribus uiuunt, gallinarũ & caporum, qui locis liberis nutriuntur, et sub diuo dormiunt. Laudabilis caro otidis, quæ auis tarda dicitur. & pauonis non conuenit, nec anseris, præter alas & iecur, ficatum uocatũ. Ex quadrupedibus hœdi, uituli, ueruecis: reliquæ, præcipue syluestrium & senum, dimittendæ.

PARTES animalium. Gallinaceorum testes & iecuscula cõmendamus, suillos uitulinosq; pedes, bene cum ptisana coctos toleramus.

PISCES parui petrei uocati, & ex maioribus lucij, & qui ab assatura apud Pannones nomen accepere. Cetacei penitus dimittendi, sicuti & crustati.

OVA omnia, præter gallinæ recentia, & sorbilia uel tremula, dimittenda.

LAC caprinum ita tepens ut ab uberibus extractum est, ubi cessauerit febris, mane cum modico saccharo bibitũ, ad recuperandas uires multum proderit, modo nec somnus sequatur, nec alius cibus addatur, donec plenè concoctum sit.

BVTYRVM recentissimum, rosacea aqua bene ablutum, cum saccharo edi potest, uel cum pane illo tenui, quem escharitem superius diximus uocari.

CASEVS ouillus uere confectus, & adhuc mollis, gustari quandoq; potest, sed longe tutius cum saccharo uel optimo melle.

CONDIMENTA. Elixa assis sunt præferenda. Si quando tamen his utendum, sint prius in aqua semicocta, nec per assaturam indurata.

IVS album uocatum, quod uidelicet porros & anethum recipit, pisces præcipue, sed & carnes cõmendat. Sicuti & hyeme id quod septentrio nigrum uocat, & æstate quod ex amygdalarũ succo, saccharo, rosacea aqua, atq; omphacio præparatur.

Nõ incõgruũ et gustui et sanitati fuerit, id quod ex passularũ succo et saccharo cum cinnamomo odoratis conficitur: quibus tantum rosacei aceti addatur, quantum domini

palato ſit gratum. Hyeme puluere eſcæ condiantur, qui recipit, piperis, cinnamomi, nucis moſchatæ ana p.1. gariophyllorum p.s. ſacchari quantũ aliorum omniũ. Aeſtate eo quod habet maceros, cinamomi æquas p. ſacchari quantũ utriuſq;. Medijs temporibus, uere ſcilicet & autumno, uterq; miſceri poteſt. Exenteratũ gallinaceum odoratis malis oppletum, camerato uaſculo ex farina, aqua eo modo macerata, quo panifices ſolent, paſtam uulgò uocant, ita occlude, ut nullus ſit tranſpirationi locus: cauitasq; uaſculi adeò ampla, ut ius quod exudabit capere ualeat: parietum ac fornicis tanta craßities, ut igneum calorem non minus quàm teſtaceum uas perferre poßit. Hunc gallinaceũ ſic operculatũ, in furno modicè calido tandiu tenebis, quoad opertoriũ eius probe excoctum ſit: quod ubi extraxeris perfregerisq;, liquorem inuenies fragrantem, qui hauſtus mirũ in modum, & citißimè uires reparabit. Ad condimenta quoq; ea ſpectare uidentur, quæ antiquitati in tanto luxu, adeò fuerunt incognita, ut nec Apitius ea nouerit, quæ uidelicet ex ſaccharo uarijs modis concinnantur. Inter hæc excellit, quæ à ſaporis ſuauitate ſaponeæ nomen inuenit. Ea conſtat ex amylo & ſaccharo purißimis, roſacea moſchata aqua coagmentatis: poteſtq; uel pultis modo alueolis reponi, uel in offas adformari: quæ ignis calore areſactæ, & diutius ſeruantur, & oculo plauſibiliores redduntur. Eſto autem ſacchari p.3. amyli & roſaceæ aquæ 1. quæ leni carbonum igne eouſq; bulliant, donec mediocrem conſiſtentiam accipiant. Formati uero ad congruam figuram globuli, ſupra chartam mundam amylo inſperſam, ſeorſum componãtur, armarioloq; aliquo ſimul cum teſtaceo uaſe ardentibus prunis pleno, ita occludantur, ut ignis ui modice exiccentur. Denſantur & quorundam pomorũ ſucci eodem ſaccharo admixti, & ueluti congelantur, gelati propterea dicti, in hunc modum: Scinditur in quatuor quinqueúe fruſta pomum, ſeminibusq; ſimul cum duriore parte quæ illis hæret abiectis, cum media parte ſacchari, molli igne donec craſſeſcant, excoquuntur, uitreoq; uaſculo ubi refrixerint repoſita, toto anno ſeruantur. Idem fit ex ceraſijs, quæ ab exili quadam amaritudine amarena uocantur, cum tamen in eis acedo potius quàm amaritudo demõſtratur. Paratur & pulmentũ tanti candoris, ut nomen albi meruerit, in hunc modũ: Pulpæ gallinæ, præcipue nigræ, modicè coctæ, omni pellicula exemptæ, p. amygdalarum mundarũ, ſacchari, aquæ roſaceæ. Fit & aliud, quod à florum geniſtæ colore, geniſtatum uocant.

FRVGES. *Hordeum inter omnes fruges maxime commendandum, & præcipuè parata ex eo in hunc modum ptiſana: Hordeum eligito quod nec ualde nouum ſit, nec penitus antiquum, ab omniq; aduentitia qualitate immune, & quod dum coquitur, in magnum tumorem extollitur: tantum in aqua madeſcat, ut perfricatum ab utroq; cortice emundetur. Sumito autem eius p.1. in aquæ optimæ p.15. forti primo igne coquitur, quoad perfringatur, dehinc melle, donec penitus colliqueſcat, adiecto ſale & oleo dulci, conditur. Ego tamen D.V.R. conducere magis putauerim, ut pro communi oleo amygdalinum adderetur, quanquam & ipſum oliuarum oleum arbitrer non incommodum, modo purũ ſit, & ab omni acredine prorſus alienũ. Poteſt & ſuccus cremorúe ex eodem hordeo, etiam ſicut prædiximus cocto excolari, qui adiecto ſaccharo commode exorbeatur. Vtriq; uero addendum anethum, & niſi abominabile ſit, porrum.*

Poteſt

Potest & hordeum ipsum, ut patrius mos habet, cum carnibus, ualidiore primũ igne, dehinc leniore coqui. Eisdem modis chondrus, far nunc uocãt, paratũ uentre potest. Sed et oryza, uel in optimo iure plenissime cocta, uel in amygdalarũ succo, quem ob candorẽ lac uocant, adiecto semper puluere ex optimo cinnamomo & saccharo confecto.

OLERA. Excellit inter hæc lactuca: præter hoc enim quod sanguinem ferè laudabilem gignit, etiam somnũ prouocat: debetq; in hunc usum post alios cibos edi, sicut excitandi appetitus gratia in cœnæ initio, aceto, oleo & sale condita, & uel cruda uel elixa: hæc enim facilioris concoctionis est, illa magis refrigerat. Post lactucam est buglossus, borago uocata. Atriplex & spinacia uocata, quæ ferè eiusdem generis sunt, in iure bonarũ carnium coctæ tolerari possunt. His oleribus, si frigidiora uidebuntur quàm ut ea uentriculus ferre possit, miscenda calida erunt, præcipue mentha et saluia: duobus enim his & uentriculus firmabitur, & cerebrum neruiq; robur capient.

FRVCTVS. Pistacia, amygdalæ, auellanæ, caricæ, passulæ, laudantur. Mala punica, pyra, tolerari possunt, atq; pruna, melopepones, & persica, si tamen hæc omnem alium cibatum præcedant, illa sequantur.

POTVS. Vinum sit tenue, flauum, odoratum, modiceq; subadstringens, non dulce, nec austerum. Interdum quoq; mulso utatur ex eodem uino & optimo melle confecto. Si quando uero bilis redundare uidebitur, absinthites conducet. Ceruisiæ usum non probo, ob consuetudinem tamen, mellitæ illius quam medonem dicitis, uel leuioris alterius, tolero. Laudauerim potius melicratũ ex aqua per destillationem, ex eupatorio uel chamæmelo elicitum & cõpositũ. Sed & iulebum uel rosaceum, uel uiolaceũ, cum aqua in qua purũ aurũ ignitũ pluries extinctũ sit. Et de cibo & potu hæc dicta sint.

AER. Inter sumpta aër præcipue numerandus est: is enim uelimus nolimus assidue intus adigitur, atq; ad principalia duo membra, cor & cerebrum per inspirationem ingreditur. Eligendus ergo, quantum regio patitur, temperatus, & ab omni primarũ qualitatum excessũ, frigoris præcipue & humiditatis, penitus immunis. Domus ergo & cubile, ab austro & aquilone tecta, ad uernalem exortum prospiciant, igneq; claro in siccis lignis & odoratis accenso, etiam æstate calefiat, & per caminos semper magis quàm per hypocausta: quibus si uel consuetudo uel alia res uti cogat, tepida potius sint, quàm uehementius calida: quotidieq; reseratis fenestris & ostijs, aër nouandus est, dehinc suffimentis quibusdam odorandus: quæ, etiam si per caminum cubile calefiat, seruanda sunt. Quando exeundum cubile est, id sereno die, non nebuloso aut nubilo faciendũ est. Peiores enim hi quàm pluuij sunt: atque hyeme quidem nullo uento perflante, æstate fauonio.

DE MEDICAMENTIS. Et quoniam de his satis dictum est, ad medicamenta ueniendum, ita tamen ut sciamus eorum usum, nisi ubi priora nõ suffecerint, esse superuacuum. Ex his nõnulla euacuãt, alia membris robur addunt. Euacuant quædam per uentrem, quædam per os, alia per urinam, alia per sudorem, alia per occultam difflationem. De singulis agendum. Ex his quæ per uentrem euacuant, quædam per inferiora iniiciuntur, quædam per os sumuntur. Ex primis sunt balani, stuppæ, clysmata, Ex primis quædã leuia, ut quæ ex solo melle decocto parantur. Quædam mediocria,

V

quibus sales adijciuntur, & cyminum, aut quodpiam simile. Quędam fortiora, quibus pulueres hieræ lygodij, aliàs logodij, uel Iusti, cum nitro cõmiscentur, et mellis uice resina. Stuppa quoq; leuior fortiorq; fieri potest, ex liquore in quo maduerit: à melle enim et sapa leuissima, à syrupo de epithymo potentior: cui si parũ uel scãmonij, uel colocynthidis, uel ellebori superaddatur, potentior ualde reddetur. Sit autem stuppa leuis ualde, & optime carminata, uel stuppæ loco gossapiũ bene pexum, aut lana submittatur.

CLYSMATA. *Ex his quoq; simplicissimum ex iure pulli et ouis recentibus parabitur, addito saccharo crassiore. quod si absque sale iniectum diutius retinebitur, robur toti corpori præstabit. Idem ferè præstabit ptisanæ succus, cum ouis & saccharo. Præstantissimũ erit si eisdem quarta pars chamæmelini olei coniungatur. Potentius erit, si pro ptisana furfuris cremor accipiatur. Vbi uero duriora excrementa intestina obsederint, solum chamæmelinũ oleũ inijciatur. At si humores quoq; educere uoluerimus, uel à superiorib. uehementius retrahere, tum acrioribus utendum, ut oleo in quo ruta, cyminũ, anethum coctum sit, adiecta etiã aliqua ex magnis hieris, uel decocto centaurij minoris, cũ oleo rutæ, atq; uel eisdem hieris, uel cõposito quod benedicta uocatur.*

Quæ per os accipiuntur, aliqua per inferiora, aliqua per os ipsum, materiam educunt. Primi generis sunt, quæcunq; uel epota, uel deuorata, per inferna expurgant, inter quæ præcipuum & maxime D. T. Reuerend. conducens erit quod ex manna nunc uocata, & rheo uel barbarico, uel pontico conficitur: quod potest uel ad electuarij formam redigi, uel cum absinthij aqua bibi. Esto autem mannæ uncia, rhei drachma, uel plus minúsue, utriusque secundum præsentium medicorum iudicium. Vbi uero manna nõ suppeteret, potest loco eius accipi siliquæ Aegyptiæ, cassiæ uocatæ, medulla per setaceum cribrum colata, minore tamen modo, sex uidelicet drachmarum pondere. Quæ uero per os accepta, per os quoq; educunt, triplici genere continentur. Possũt enim è uentriculo, possũt è pectore, possũt & è capite materiam educere.

Primi generis sunt ptisanæ succus cum oxymelite: solus quidem si leuissime, uel decocto in eo atriplicis semine, & polypodio, si potentius: uel agarico, si adhuc potentius desiderauerimus, materiã per uomitũ educere. Sit autem semper tepidum, nec minori quã trium cyathorũ, hoc est, sex unciarum quantitate. Ex pectore adiacentibusq; ei partibus educunt ea quæ uel lingendo paulatim deglutiũtur, uel solidiora cum sint, tandiu in ore detineantur, donec sensim resoluta descenderint. Primi generis erit hoc: Amygdalarum mundarum, nucleorum pini, seminis cucurbitæ, pares portiones, penidiarum p. 2. cum syrupo de glycyrrhiza congruam formam recipientia.

Secundi, si absq; syrupo cum saccharo in aqua uiolacea dissoluto, lupini maioris effigie reformentur. Materiam è capite trahunt quædam mansa, ut masliche, uel sola, uel pyrethro adiecto. Alia gargarizata, ut oxymeli cum aqua saluiæ sola: uel si ualidiorem fieri operationem uolumus, decocta in ea nepita.

Ad ea quæ per superiores partes corpus ingrediũtur, spectare uidentur et errhina à Græcis uocata, quorũ usum non inutilem D. T. Reuerend. putauerim, inter quæ leuis est sampsuchi aqua per nares attracta: fortior betæ, præcipue radicũ succus: fortissimũ, si aut ellebori albi, aut euphorbij grana aliquot addantur. Sed & quæ auribus inij-

bus iniiciuntur, huc quoq; spectare uidentur, & multum conferre, tum robori cerebri, tum aurium sibilo. Inter quæ oleum de spica odoriferum excellere puto, uel commune, adiectis pro singula uncia gra. 3. moschi, & si inflatio abundare uideatur, longi piperis obolo. Et de euacuantibus quidem per os, nares, & aures, hæc satis sint.

Ad euacuantia per urinam accedentes, dicimus, adiantum, asparagos, cicera, præ cæteris proposito nostro conducere. Sudorem uero modicè cient pistacia, ualentius anisum, ualentissime serpyllum: illa quidem comesta, hæc cum mulsa, aquaúe mulsa epota. Eadem quoq; tenuiorem materiam atq; paulò aridiorem, per cutis occultos meatus, sensu carente euacuatione, difflare faciunt. Et de euacuantib. quidē hæc dixisse sat sit.

Roborãtia uaria esse oportet, iuxta membrorũ quæ roborari debent diuersitatem. Quædam enim ex membris sunt principalia, quædam illis deseruientia. Principalia sunt, cerebrum, cor, iecur. Cerebro famulatum præbent nerui, cordi pulmones, iecori uentriculus. Omnib. ergo robur addendum per medicamina uel ebibita, uel deglutita.

Vt igitur à cerebro initium capiamus, ex potu syrupi facti ex decocto corticum citri, saluiæ & rosarum, cum aqua uiolarum, robur accipiet, atq; ex chebulis myrobalanis, cum saccharo uel melle conditis. Item ex floribus saluiæ, eo modo quo rosæ solent, cum saccharo compositis & adseruatis.

COR *ex potu aquæ rosaceæ in qua ocimi maioris, & quod uerè ocimum est, folia uel semina immersa fuerint. Item ex gariophyllorum puluere, cum eadem aqua & Cretensi uini gutta, ebibito.*

IECVR *eupatorio, uulgò apud nos agrimonio uocato, roborabitur, chamæpity & cichorio: illo quidem, si frigus, hoc, si calor, reliquum superante. Possunt hæc uel in uino uel in aqua coqui, uel per aquæ bullientis uaporem ex eis succus clarus in duplici uase elici, qui & limpidus aspicienti, & ualde idoneus bibenti erit. Et de principum robore hæc dicta sint. Ad seruientia accedendum, initio à uentriculo sumpto, qui tamen etsi indignioris principis seruitio destinatus uideatur, eius tamen seruitium adeò necessarium est, ut nec summi principes, cor & cerebrum, absq; eo, nedum proprio munere fungi, nec diutius ualeant perennare.*

VENTRICVLVS. *Succus ad eundem modum ex mentha, absinthio, sisymbrio, origanoq; abstractus, uel ipsarum herbarum puluis deuoratus. Ius perdicis cum gariophyllis coctæ, mirum in modum uentriculum roborabit.*

NERVI. *His maximum adminiculum præbent ueræ acori radices conditæ. Veræ dico, quoniam quæ uulgò acori nomen habet, xyridis radix est. Item castorium & benzoi uocatum, per catapotia deuorata.*

PVLMONES *passulis dulcibus, caricis pinguibus, glycyrrhizæ radicibus recentibus, roborantur. Et hæc quidem de principalibus, atq; his quæ illis famulantur, dicta sint. Adiicienda erunt nonnulla, quæ in uniuersum omnibus corporũ membris cõducunt. Inter quæ maxime præstaret theriacæ & mithridatis antidotus, si rectè parari possent. Sed multa ex simplicibus medicamentis, quæ in eis recipi deberent, adhuc sunt incognita: quæ tamen sperandum est nõ diu esse desideranda, cum multi excellentis ingenij uiri ubiq; compareant, qui simplicibus medicamentis indagandis omnes neruos intendunt. Interim tamen, imò etiam ubi ad amussim magnæ illæ antidoti paratæ fu-*

rint, maximi usus erunt recentiorum præclara quædam inuenta (neq; enim tantũ antiquitati tribuendum, ut nostrum seculum debita laude fraudemus) quæ in roborandis omnibus corporis membris, senectute tardanda, acuita ad naturalem usq; terminũ prororoganda, sunt efficacissima: inter quæ hoc ego puto excellentissimũ: Nucis myristicæ, gariophyllorũ ana ℥ 2. cinnamomi quantũ inueniri potest odoratissimi, florum saluiæ, si inueniri poterũt, si nõ, foliorũ mari, hoc est, odoratissimæ & nobilissimæ maioranæ ana m. 1. cichorij, absinthij, chamæpitys ana m. 1. sandalorum omnium ana ℥ s. melissophylli, ocimi, ana m. 1. croci ℥ 1. calami aromatici ℥ 1. s. stœchados ʒ. 3. rhei pontici uulgaris ʒ. 1. rhei põtici ueri ʒ. s. centaurij minoris m. 2. Hæc modice contusa, madeant integrã minimũ diem in uino odorato tanto, ut eo bene operiantur, simulq; cum ipso uino in uase magno uitreo, chymicorũ more et facto et incrustato, igni claro non uehementi admoto, exiens per rostrum uasis succus diligenter colligatur, & in bene obturato uase aureo uel uitreo diligenter obseruetur: ex eius enim unica drachma, uel per seipsa, uel cũ cyatho, hoc est, uncijs duabus uini hyeme, æstate aquæ rosaceæ pota, mirũ in modum totius corporis uires reparabuntur. Quod si quæ superfuerunt aridæ partes bene contritæ, uinoq; aspersæ, fortiori igni in minore uase admouebuntur, stillabit liquor, qui extra inunctus, multum roboris membris superaddet. Atque hactenus quidem de sumptis.

EDVCENDA quæcunq; ex alimentorum concoctionib. necessariò redundant excrementa: primæ scilicet quæ in uẽtre, secũdæ quæ in iecore, uenis et arterijs, et tertiæ quæ in singulo quoq; fit mẽbro. cuilibet aũt harũ natura multa parauit instrumenta, aliqua expurgãtia et discernentia, alia deducentia, alia colligentia, alia demũ excernẽtia, quæ tamẽ nõ adeò in alijs duab. sicuti in prima, sunt euidentia. Facta enim cõcoctione, uentriculus cõgruũ sibi nutrimentũ retinens, aperto portonario, qui et ipse suã sibi portionẽ reseruat, quod reliquũ est ad id intestinũ expellit quod propius est, atq; hoc rursus ad proximũ, donec ad sacculum, seu cæcũ uocatũ, in quo iam stercoris formã crassiora recipiunt excrementa, per uenas ad portas iecoris tendentes, cõtinue exuccata: quæ demũ in recto aggregata, atq; ipsum uel copia uel qualitate irritantia, laxato circulari musculo foras mittũtur. Vt igitur hæc eductio recte fiat, prouidendum ut bona coctio in uentriculo fiat, expulsoria et retentrix. eius uires ualidæ sint, intestinorũ cauitates pateãt, et præter hæc omnia, meatus qui bilem à uesica eius ad intestina defert, omni careat obstructione. Nam ab hãc uis irritata, circularẽ ani musculũ reserat. Ventriculus quib. roborãdus sit, abũde suprà docuimus. Intestinorũ laxitudinem tuebimur, imo uentre manu oleo liliorũ alborũ inũcta, molliter perfricato, in quo tamen antea althææ radix bullierit. Sed et ad hanc rem optime faciet ius gallinacei rudiore saccharo dulcoratũ, ante omnẽ escã ebibitũ, uel sorbilia oua recentissima, albo ablato, eius loco idem saccharũ habentia. Meatus bilem ad intestina ducens, optime reserabitur ex eupatoria herba hyeme, et æstate cichorio. Secũdæ cõcoctionis, quãtũ ad iecur ptinet, excrementa sunt duæ biles, et præterea serosa humiditas: horũ nigra quidẽ per lienem, rufa per uesicã iecori subiacentẽ expurgatur: atq; illius quidẽ terrestrior portio, nutrito liene, ad uentriculũ primo, in quo appetitũ excitat, deinde ad intestina defertur, cũ reliquis alui excremẽtis euacuanda. Hæc ab ipsa uesica ad gracilũ intestinorũ initiũ delata, expultricem eorũ uim excitat, et cũ siccioris. excremẽtis egreditur. Vt igitur hæc duo exeãt, præter intesti

norum

norum præparationem, de qua paulò ante dictũ abundè est, enitendũ est ut meatus per quos & ad suum quodq; receptaculum, et ab ipsis receptaculis unũ ad uentrẽ, aliud ad intestina defertur, omni careant obstructione: quod quidem in iecore & eius uesica absinthium, in liene cappares præstabunt. Nec sunt duo hæc ueluti exigui momenti parũ curanda, cum ex horum obstructionibus omnes ferè mali affectus, quibus hactenus D.T. Reuerendiss. uexata est, duxerint originem. Non negligenda præterea eius excrementi euacuatio, quod ex concoctione eadem secunda, ut iecoris in uenis & arterijs generatur, quod quidem sero coagulati lactis est simile: quod ubi traxerint renes, ad uesicam transmittunt, cuius ceruix transuerso musculo occlusum tandiu retinet, donec uel copia, uel qualitate extimulata, musculo uoluntariè reserato, coadiuuantibus inferioris uentris musculis, id deijciat. Patere igitur et hic oportet, & eas uenas quibus à iecore transitus est ad renes, & ureteras uocatas, per quas iter est ad uesicam. Musculum quoq; obedientem esse & clausioni oportet, & apertioni, ne scilicet uel inuito exeat, uel contra uoluntatem retineatur. Ad quæ explenda munia adianton præcipue conducet, & cicerum, maxime arietinorũ uocatorum ius, amygdalæq; amaræ comestæ, atque eorum oleum extrà inunctum. Est & aliud excrementorũ genus, quod post cuiuslibet membri altionem relinquitur, uel quia semicoctum simile reddi non potuit membro alito, uel quia cum pro uehiculo esset nutrimento ad membra transmisso, ueluti munere iam suo functum inutileq; factum reijcitur. Est autem hoc tenue instar serosi illius, quod paulò ante diximus ex uasculis ad uesicã defluere: cuius expurgationi cum nullum propriũ uehiculum à natura ordinatum sit, per mollia corpora delatũ, eius impetui obediẽtia, facile propellitur, et præcipue cum à collecto simul spiritu propellitur, tenuiorq; & uaporosa quadam eius portione sub sudoris forma, per exiguos meatus, quib. uniuersum corpus, ipsaq; cutis plena est, euacuata, per quos meatus excrementa quoq; alia quæ diximus non potuisse in membrorum substantiam cõuerti, sub uarijs formis expurgantur. Quod enim terrestre et crassius est, uel in pilorum substantiam conuertitur, uel lutosa cuiusdam sordis similitudine foras prodit. Id uero quod tenuissimum est, absq; hoc quod sensu percipiatur extrorsum propellitur. Vt igitur horum omniũ congrua fiat euacuatio, enitendum est ut corporis meatus pateant, reseratiq; permaneant: quod qua ratione fieri debeat, ex agendis, extrinsecusq; incidentibus elucescet.

AGENDA. *Ad hoc genus spectant, frictio, ambulatio, equitatio, uectio, exercitatio, epitedeumata, somnus.*

FRICTIO. *Ex multis frictionũ generib. illa mihi cõgruere uidetur, quæ mollis sit & mediocris. Mollis dico, quæ mollibus uel linteis, uel manibus fit. Mediocris, quæ tandiu fit, donec corpus ad tumorem deuenerit. Debet autem à superiorib. partib. inchoare, à ceruicis uidelicet initio, ita ut partes quoq; quæ sunt post aures attingantur, ab hisq; sensim ad humeros cubitosq; descendendum, atq; per thoracem ad coxas et crura, uitatis mollioribus partibus, summo uidelicet imoq; uentre, quæ non linteo, sed manibus oleo absinthite inunctis, sunt leniter perfricandæ: inguinibus uero & axillis uehementius aliquantisper, atq; asperiore linteo contrectatis.*

AMBVLATIO. *Si sereni tranquilliq; dies sint, uel perflet zephyrus, sub diuo potius quàm sub tecto facienda, accliuibus potius et decliuibus locis quàm planis, recta.*

non flexuosa: uacuo, non pleno uentre. Lenior ab initio sit, sensimq; crescat, et uebementior per aliquod tempus fiat. Demum sensim quoque ad finem ueniat, qui tamen citra sudorem & lassitudinem esse debet. Vbi uero tempestas eam quæ sub diuo prohibeat ambulationem, sub tecto amplo quantũ fieri poterit loco ambulandum, nec unq̃ corpus reuoluendum, sed antè quidem primo, deinde retro ambulandum: hæc enim ambulatio, maxime si citatior fuerit, capiti, oculis, auribusq; admodum est utilis. Quæ tamẽ si fortè difficilior, uel minus congrua personæ quam geris uisa fuerit, non statim uolutatio facienda, sed morula aliqua inter gressum & regressum interponenda. Hanc clara lectio uel locutio sequatur, quæ et ipsa paulatim crescere debet & decrescere: præcipue uero legenda carmina, atq; inter ea iambica: ex hac enim exhilaratio mentis sequitur, sequestrantur curæ, & quæ in corpore, præsertim in spiritualibus uocatis membris redundant excrementa, dissoluuntur.

GESTATIO *nõ parum præstat emolumenti, cõducereq; magis uidetur q̃ equitatio, quæ licet stomachum roboret, & sensus purget, pectori tamen & inguinib. uehementer nocet, sine quorum nocumento gestatio fit, imò cum alijs multis emolumentis: calorem enim excitat, habitũ firmat, somnũ prouocat, superuacanea è uentriculo et capite discutit, uires cõfirmat. Quæ si per lecticam fiat, etiã si febris aderit, tutò in usum ueniet: sicuti & ea quæ in suspensa pensiliq; lecticula agitatio, quæ adeò tuta est, ut etiam à cibo & in maioribus morbis in usum uenire possit. Proderit & interdum nauigare, et rheda per loca plana uehi: utrunq; tamen fiat, facie ad posteriorem partem conuersa.*

EXERCITATIO. *Possunt quidem quas nuper diximus motiones, exercitationes dici, si omnem corporis motum eo nomine dignemur. At si, ut probi autores loquuntur, is tantum motus exercitatio dici meretur, qui uehemens est, non semper erũt exercitationes dicendæ. Vehemẽtia quippe hinc cognoscitur, cum spiratio mutatur: quod certe nõ omni homini ex æquo per eandem motionem contingit. Vnde fit ut idem motus uni quidem exercitatio sit, alteri non sit. Metiri igitur sibimet quisq; debet motationem, atque tum demum exerceri se putare, cum spirationem senserit immutari. Quod ubi ex aliquo eorum quæ diximus, D. T. Reuer. cõtingere agnouerit, poterit eam motionem pro exercitatione computare: ubi nequaq̃, uel cœptam augere, uel ad aliud uehementius genus se transferre, ut põdus aliquod eleuare, & de manu ad manum permutare, pilam pedibus propellere, telum iactare, atq; id genus plurima. Ad agenda quoq; pertinent quæ græcis ἐπιτηδεύματα, nos studia, uitæue propositum possumus appellare, à quibus non exigua portio salutis pendet. Sunt enim quædam huiusce generis, in quib. uix sanitas seruari potest: inter quæ ut maxime eminet id quod D. T. R. imminet, ita cum maximo & salutis et uitæ discrimine exercetur. Vix enim unũ inuenias talis professionis uirum, qui senectam sanus attingat: quippe dum cõmunem salutem nimis anxiè quærunt, propriam negligunt. Quod si cui unquam, D. T. R. maxime contingit, quæ nedum, ut audio, statim à prandio, qui solus ei cibus est, aut dictat, aut scribit, sed inter prandendum quoq; sæpenumero literas legit, et nègocia expedit, neq; ullo unquam tempore à curis animum auertit. Essent igitur hæ curæ tandiu intermittendæ, quoad uires aliquantisper refocillarentur: uel si id fieri nõ potest, ita moderandæ, ut aliqua hora saluti corporis donaretur. Putauerim igitur melius huic rei cõsuli, si mane uel nihil*

cibi

cibi, uel adeò exiguum caperetur, ut impedire curas & negocia nõ ualeret: ueſperi poſt modicam exercitationem cœnaretur: cœnam ſomnus ſequatur, ita tamen ut uel horulæ ſpatium intercedat, in quo ab omni negociatione, atq; etiam, ſi fieri poteſt, cogitatione ceſſandum. Nec aliena erit interim ambulatio, modo lenta ſit.

SOMNVS. *Et quoniam nõ exigui momenti inter agenda ſomnus eſt, in eo aliquantiſper immorandum. Incipiat igitur duabus, uel minimũ unica, ut diximus, à cœna hora, molli ſtrato, corpore ſupra dextrum latus, capiteq; ſatis eleuato recumbente: poſt primam uigiliam ſupra ſiniſtrum latus quieſcendum, ſicq; dormiendum: poſt quem rurſus ſupra dextrũ incumbendum, ita ut ſupinus ſemper accubitus caueatur, pronus rariſsimus ſit, et breuiſsimus. Sit autem dormiendi ſpatiũ octo ad ſummũ horarũ: & nocturnus. Meridianus uitandus, niſi fortè ex aliqua occaſione nocturnus interceptus ſit: tunc enim meridiano id reſarciendum, quod ex nocturno fuerit amiſſum. In hoc tamen, atq; alijs quæ ſuperius diximus, id ſemper obſeruandũ, ne aliqua cõſuetudo, niſi uehementer mala, repentinò mutetur. Et de agendis quidem cum ſatis ſit dictũ, ad ea quæ foris occurrũt accedendũ: ſunt aũt hæc, aër, balneum, ueſtes, unguenta, oleũ, pulueres.*

AER. *De hoc, ubi de his agebam quæ corpus ingrediũtur, abunde dictum eſt: nunc ſatis ſit monuiſſe. Procurandum, ut qui foris occurrit calidior, quantũ fieri poteſt, ſit, quàm is qui intrò fertur, hyemis præſertim tempore. Quare ſi quopiam tum eundum fuerit, enitendum erit ut aliquo ingenio, extrema ſaltem membra ſemper calida permaneant, pedib. quidem ſupra ligneas pedicas quieſcentibus, ferreis laminis ſic ſuffultas, ut candens ferrum citra ligni uſtionem intra illas adſeruari poſsit: pilaq; utraq; manu teneatur, in qua ferrum pariter candens occluſum ſit. Reliqua uero membra optime ſint ueſtib. operta, in quibus aliquantiſper immorandum, ſi tamen prius monuero, aërem in quo continuè degendum eſt, debere, quantum fieri poteſt, purum eſſe, à ſtagnis, paludibus, cloacis, cauernis, ſaxoſis locis, metallorum fodinis, prorſum ſemotum.*

VESTES. *Intima tunica ſingulo quoq; die permutetur, atq; priusq̃ induatur, ſimul et calefiat, et odoratis quibuſdã rebus ſuffumigetur: id cõmode fiet, ſi duo teſtudinea forma et cõcaua uaſa inuicem cõiungantur, ſitq; id quod infime iacebit prunis ardentib. plenum, ſupra quas res odoratæ cõburantur. Id uero quod ſuperiacet foraminulentũ, ut per foramina nõ ſolum calor, ſed odor quoq; ualeat permeare, et in tunicam ſuperpoſitam recipi. Sit autem ſuffimentũ hyeme ex benzoi uocato, gariophyllis, ambare et moſcho, tali portione cõmixtis, ut ſint benzoi ʒ 4. gariophyllorum una, ambaris duæ ſiliquæ, moſchi una. Ex quib. aqua uel oleo ſpicato reſolutis, paſtilli adformentur, qui in hunc uſum adſeruentur. Aeſtate ſandali citrini, roſæ æquales partes, cum tragacantho per roſaceam aquam emollito diſſoluantur, adiecto ambaris & moſchi æquali modo, illius binæ, huius unica ſiliqua, et in eandem paſtilli formam redigantur. Reliquæ quoq; ſuperiores ueſtes nõ incongruè ad eundem modum hyeme caleſient, eruntq; leues ſimul et calidæ. Aeſtate anteq̃ induantur refrigerari permittantur, cauendo ſemper ne renes & iecur nimis incaleſcant. Caput uero ita noctu et interdiu tegendũ, ut nec frigore algeat, nec calore exæſtuet, quod experientia potius quàm certa regula dignoſci poteſt.*

BALNEVM *diuerſas uires habet, iuxta diuerſos liquores in quibus fit, maiorem minoremúe calorem: iuxta etiam moram in eo factam, affectionemq; corporis quod bal*

neatur. Liquores in quib. fieri potest, licet sint uarij, tres tamen inter omnes sunt præcipui, aqua scilicet, uinum, oleũ. Cõmunis tamen usus habet, ut per balneũ, aqueum intelligamus, quod tamen & ipsum uarietates nonnullas recipit. Potest enim aqua uel pura naturalisq; esse, nullam aliam uim secum cõmixtã habens: uel uideri quidem exactè aqua, miscellam tamen & uim aliarũ rerũ in se continere, ut salis, nitri, chalcanthi, ferri, æris, alteriusúe uel metalli, uel rei metallicæ, uel etiã herbæ, uel ligni. Pura & exacta aqua potest occurrere corpori uel frigida uel calida. Videamus igitur cuiusnã aquæ balnea nobis deseruiãt. Nullius certe magis ꝙ dulcis, purissimæq;, & uel tepidæ, si adhuc febris adsint reliquiæ: uel modicè calidæ, si penitus febre corpus uacat. Tepida enim frigefacit & humectat: temperatæ caliditatis humectat & calefacit. Qualiscunq; autem usus sit, ex eius etiam perfusione parietes & pauimentũ conclauis in quo balneũ faciendum est irrorentur, ut aër quoq; aquæ humiditatem sentiat: ex hoc enim adeò humescent membra omnia, ut propriũ probe mutare ualeant alimentũ: febrilisq; caloris si extabunt reliquiæ, per teporem illum cõsumentur, & somnus prouocabitur. Ad lassitudinẽ uero doloremq; membrorũ auferendum, ubi febris non adsit, coquendæ in aqua erunt pulegiũ, origanũ, saluia, thymũ: ubi adsit febris, chamæmalum. Breuis tamen semper in balneo sit mora, ne sudor erumpat, ob quam causam à uehementer calidis semper cauendum, sicuti & à frigidis, atq; etiam ab his quæ medicatæ sunt, à quibus tandiu abstinendum, donec uniuersi corporis habitus robustior, musculiq; facti sint crassiores: tunc enim aluminosæ & ferreæ, præcordijs in eis madentibus, non erunt inutiles. Et de aquæ quidem balneo hæc sint dicta. Vini balneũ uniuersale, hoc est, totius corporis, non laudo: extremorũ uero partium, hoc est, manuum & pedum, magnificè commendo, adeò ut manus quotidie eo potius quàm aqua abluendas censeam, atque etiam interdum faciem. Non inutile quoq; putauerim, ut in oleum calidum quandoq; manus & pedes immitterentur, hyemis præsertim tempore, ad fugiendumq; id frigus quod quandoq; in febrium initio solet contingere. In omnibus autem his, præcipue uero in totius corporis balneatione, uires bene metiri oportet, ne fortè adeò imbecilles sint, ut potentiã horum non ualeant sustinere: in quo casu satis fuerit locatum in linteo hominem, in tepidam aquam semel mergere. At si imbecilliores uires etiã uideantur quàm ut hoc ferre possint, tunc satis fuerit spongijs aqua madentibus iacentem leniter perfricare. Sed & ex spongijs oleo uinoúe madidis, minus quidem iuuamentum, sed cum minori etiam discrimine cõsequemur. Lanæ quoq; succidæ in eisdem liquoribus madentes, eundem usum præstabunt, & laxitudinem tollent. Ad arcendas uero lachrymas utilis erit spongia aqua madida, in qua iuniores pineæ contritæ, decoctæ sint, si ea facies abluatur. Et de balneis atq; his quæ consimilem uim cum eis habent, hæc dicta sint.

Vnguentis hyberno tempore utendum calidis, & calefacere ualentibus, quale est quod oleo spicato, gariophyllis, ambare & moscho concinnatur. Aestate utroq; modo frigidis, quale est quod ex odorato, aqua rosacea, adipe, malis dulcibus coctis, cum exiguo moscho præparatur, pomatã nunc uulgò uocãt. Pulerib. quoq; perfricari corpus poterit ex odoratis rebus, calidis quidem hyeme, frigidis æstate, superius multoties dictis cõpositis. Medijs temporib. uere scilicet et autũno, utræq; res, calidæ scilicet &

frigidæ

frigidæ, misceri poterũt. Quod nũc dictũ, in alijs quoq; superius pro hyeme et æstate descriptis intelligi uolumus, ut iam finem habeat nostra hæc uiuendi forma, à me multis lucubrationib. elaborata, et sæpenumero, tum propter noua D.T.R. mandata, tum ob alias occasiones interpellata. Nam quod ad reliquias morbi profligandas pertinebat, quod etiã petitũ à me fuerat, duab. alijs epistolis absolui. Omnib. autem his ita uelim deum opt. max. aspirare, ut desiderata sanitas inde sequeretur, & ad ultimam usq; senectam perseueraret. Ex Ferraria, VII. Cal. Nouembr. M. D. XXXV.

EPIST. II. ad eundẽ pro cura nõnullarũ nouarũ affectionũ ipsum molestantia.

DVm propè iam essem ut extremã manũ imponerẽ literis, quib. mandatis D.T.R. obtemperans, quæ ad uictus rationẽ, et reliquias antiquorũ morborũ profligandas attinebant, diffuse satis annotaueram, nouæ mihi redditæ sunt literæ, quib. id intellexi, quod ut maxime nolebam, ita minime expectabã: ex unica uidelicet tertiana duplicẽ subortã, adiectũq; uentris dolorem cum tumore et duritie: extinctũ omnẽ tam ad cibum q̃ ad potum appetitũ: attenuatũ simul cum uirib. corpus: fieri quandoq; potus, quandoq; (licet rarius) et cibi uomitũ: somnũ à febrib. interpellari: longanoni intestini exitũ pariter cum dolore, qui stantem uel sedentem maximo afficiat dolore. Hæc ferè sunt de quib. nunc queritur D.T.R. & à quib. liberari cum diuino auxilio & nostris præsidijs petit. Adsit itaque ille, & mentem meam ita radio suæ lucis illustret, ut ea scribam quæ hanc malorũ cateruã penitus ualeant debellare. Quoniam res ipsa urget, & nuncius festinat, omissa mora, horum affectuum atq; causarũ à quib. pendent narratione, remedia statim scribã, quæ illis repellendis magis uidebuntur idonea, orsus à uentris tumore, ut quem ego putem omniũ ferè horum affectuum esse principium. Tollendus hic est tum per ebibita, tum per foris admota. In primis igitur per multos dies mane hæc bibenda potio: Agrimonij, menthæ, absinthij, ana ℥. 1. madescant in aqua ex cichorio toto, radice uidelicet cũ folijs, per destillationẽ in uase duplici elicita, horas decem, abiectisq; herbis quatuor ipsius aquæ unciæ, adiecta syrup. de corticib. citri ℥. 1. calidæ bibãtur, antea tamen cum electo cinnamomo odoratæ. Interdum, accedente tamẽ iudicio præsentiũ medicorũ, utendũ hoc medicamine: Mannæ calabræ ℥. 1. rhei barbarici ʒ. 1. cũ aqua absinthij quantũ sat sit ad potionem cõficiendã. Multũ quoq; mihi placeret, nisi febris uehementia, uel extrema macies prohibuerit, hiera picra uocata, modo Galeni, nõ recentiorum cõposita, præcipue si possit in puluere cum aqua mulsa bibi, uel electuarij forma, pane quo sacrifici utuntur, uino uel aqua madefacto, obuoluta deuorari: si minus, confectis ex eius puluere cum uino catapotijs. Sit autẽ pulueris & pilularum drachma, electuarij binæ drachmæ. Placeret etiã rhei barbarici drachma absq; alio liquore mansa et deglutita. Proderunt et pilulæ alephanginæ uocatæ, ante cibum per horã acceptæ, uel quæ ex aloẽ, agarico et rheo cõponuntur. Proderit & Aegyptia siliqua, sicuti aliàs scripsimus, cõdita, uel cõmunis ℥. 1. setaceo cribro excolata. Mastiches etiã semidrachma ieiuno stomacho deglutita. Mulsum quoq; ex trib. polypodij uncijs, media cinnamomi, in ℔. 5. uini, & ℔. 1. mellis decoctis, magno erit emolumento si semicotyla à ieiuno bibatur. Conducent et chebulæ myrobalani cõditæ. Sed etiã hic syrupus absq; alio liquore deglutitus: Aquæ rosatæ selibra, cinnamomi cõtriti drachma, et gariophyllorũ scrupulus, tandiu simul bulliãt, quoad binæ aquæ

in tenuissimū puluerem, & somni hora cum uncia uini odorati bibendi. Nec erit eorū usus continuandus, sed per interualla trium quatuórue dierum. At si fortè febris ea qua diximus hora, somni uidelicet, accedere cōsueuerit, si horis duabus ante accessionē ebibiti fuerint, illam uel penitus tollent, uel reddent mitiorem. Appetitū uero suscitabimus per tucetum ex mentha, pipere albo, et cinnamomo, hydromalo, hoc est, mitia uocata, concinnatū, adiecto odoris gratia moschi grano. Proderit & ipsum per se hydromalum, præcipue uero confectio ex cotoneorū succo à Mesue descripta. Febris præsentem et oculatissimū medicum desiderat. Sunt tamen nōnulla quæ antiquis febrib. sine incōmodo ualde sunt cōmoda, quale est chamæmalum, siue intus, siue foris quis eo utatur: intus quidem floribus in iure pulli, uel decoctis, uel tres minimū horas madentibus, si illis abiectis ius bibatur. Foris inuncto ex eius oleo toto dorso, per horam ante accessionem, quod decoctis in eo araneis, atq; inunctis præcipue arteriarū locis, reddetur efficacius. Facit et batrachion, ranunū apium uocatū, contusum, et eisdem locis admotū. Præcipuū uero in hoc est id quod columbinū pedem uocant. Prodest & Sauinæ succus, si calidus ante accessionē narib. instilletur. Vbi uero recens planta inueniri non possit, uinum in quo arida folia incocta fuerint idē operabitur, uel oleū quod ex eius ligno destillauerit.

Superest ut de alio fastidioso symptomate loquamur, de longanonis uidelicet procidentia, quæ proculdubio fieri uidetur à pituita, ligamenta ipsius sua mollitie laxāte: quare locis adhibenda quæ exiccēt simul et roborēt, quale est quod à Paulo in hūc modū describitur: Erycæ fructus (nō erucæ, ut nō inficiādo errore nouus uertit interpres. Est autē planta, quæ tamarix esset, nisi minor ualde esset, et propterea eius uicē supplebit tamaricis fructus) gallarū, cerussæ, acaciæ: hæc quidē ignota, hoc est, ad nos non allata, pro ea succo prunellorū syluestriū, nō cum magno tamen damno ægrotantiū utentibus. succi hypocistidos, corticis piceæ, thuris, myrrhæ, æquas singulorum partes. Vbi austero uino intestinū ablueris, puluerē earū rerū siccū inspergito, nō cataplasmata facito, ut ex græco corrupto male uertit primus interpres. Hæc Paulus: quib. addendū, ut ablutū intestinū priusq̃ puluere inspergatur, in propriū locū restituatur, dehinc spongia noua adstringatur, quæ in uino pariter austero maduerit, in quo glandes, cytini, malicoriū, decocta sint. Vbi uero uehemēs urgeret dolor, sedendū antea in uino in quo decocta sint lini semina, rosæ, chamæmalū. Si nec cū bis loco suo māserit, inspergendus erit puluis fecis uini ustæ, et superponēda lana lota eodē uino madens, femoraq; inuicē adstringenda, et in lectulo quiescendū. si tanta est corporis tenuitas quæ scribitur, ut uidelicet uix cutis ossib. hæreat, uiresq; admodū sint imbecilles, post habitis et quasi neglectis alijs intentionibus, restaurationi impensissime erit attēdendū. Scripsimus aūt alia epistola, in qua de uictus ratione potissimū egimus, nōnulla quæ huic rei maxime deseruiūt, uaria scilicet ciborū et potionū genera, quæ et spiritus generare, et carnē augere, uiresq; si alia aliqua ualent reparare, quare nō est ut ea hic repetā. Propterea ubi de uictu, quo nūc utitur D. T. Reuer. dixerim qu[illegible]d sentio, finem scribendi faciā. Cōtusum maxime laudo: uellem tamē cinnamomi puluis[illegible]lū, et manus Christi uocati cū margaritis parati, illi misceri. Iusculū id ex brancha ur[illegible]a, nollē in frequentem adeò usum uenire, et potius amygdalarū lacte q̃ ouis cōdiri. Ou[illegible] recentia summopere cōmendo, sorbilia tamē longe magis

quàm perduta uocata: quibus si utendum quandoque est, uelim ut mollia ualde sint, & sine butyro, cum puluisculo superius dicto cōdita. Hordeum, tantū absum ut prohibeam, ut succum eius ualde cōmendem. Nec uerenda eius inflatio, si bene fuerit lento igne, ut alia epistola docuimus, excoctum. Furfurata, sicuti & oryzam, nec ego probo. Farris & auenæ uestræ succum non usquequaque uitupero, si tamen cum pipere & cinnamomo condiantur: sicuti nec iuscula ex buglosso, atriplice, uel cōmuni, uel quæ spinacia dicitur confecta. Laudo etiam panem cōtritum, uitello oui bene cōmixtum, in iure capi diligenter coctum, adiecto croco & cinnamomo, uel panem etiā ipsum, uel uitellum solum. Potest & ex passulis in uino maceratis succus exprimi, ex quo cum oui uitello & iure fiet iusculum gustui non insuaue, ac stomacho & resumendis uiribus perquam utile. Hæc festinante nūcio, raptim quidem, sed maximo cum affectu scripta sunt, quibus spero, adiuuante supremo omnium bonorum largitore, D. T. Reuerendiss. pristinam ualetudinem recuperaturam, cui etiam atque etiam me commendo.

Ex Ferraria, IIII. Idus Octobr. M. D. XXXV.

EPIST. III. pro magnifico adolescente N. Campegio, tumore rubro modo unius, modo alterius cruris plerunque uexato.

Præclarus hic adolescens temperaturæ totius corporis, ut mihi uidetur, calidæ & siccæ, quæ tamen iecur potius quàm cor sequitur, per incertos quosdam circuitus tumorem cum rubore, modo sinistri, modo dextri cruris incurrit, cum pulsuali quodam dolore, & tensione: qui ab inguine incipiens, interdum paulatim ita extenditur, ut extremum quandoque pedem attingens, in maiorem ibi molem extollatur, cum febre & uehementi dolore. Quem circuitum nec ullis medicamentis, neque potu aquarum quas à uilla nuncupant, sed neque ulcere, quod medici manu factum adhuc in crure gerit, potuit euitare: quare præsidia à nobis petit, quibus hanc molestiam possit effugere. Quod ut rectius faciamus, diuino auxilio implorato, sine quo nihil nedum agi, sed nec cogitari recte potest, morbi essentiam, causasque tum ipsius, tum circuitus inquiremus, ut ex his, quib. ingenijs fugiendus sit, colligamus. Morbi essentia est satis nota: tumor enim præter naturam est, qui, ut alij tumores, est morbus compositus, semper quidem ex duplici mala temperatura, quandoque uero & ex mala compositura, ubi in tantam molem crescit, ut uel ex ipso solo tumore motus impediatur. Additur, ni fallor, & alia compositio, ut simul duo tumorum genera coniungantur, sanguine & bile, modo maiore, modo minore portione simul irruentib. A sola enim bile, uel parū bilioso sanguine, tam altus tumor non fieret, quantus semper in inguine, & quandoque factus est in pede. Quare si nomen tumori dandum est, non exacte erysipelas, sed uel erysipelas cum inflammatione, uel inflammatio cum erysipelate, uel inflammatio & erysipelas nuncupabitur, iuxta uarium utriusque humoris commistionis modum. Huius, qualiscunque fuerit, præincipiens causa fuit labor immodicus, & nocturna uigilia, quibus in pubertate usus est, accedente cibi & potus inportuna ingestione. Ex his enim bilis & sanguis redundantes à iecore ad inguinis adenes reiecti, eorum loca ita impleuerunt, ut tantam copiam sustinere non ualentes, partem eius ad inferiora loca ex causis superius scriptis antea imbecilles expulerint, quæ præ redundātia ad pedem

imum

imum quandoq; descendit. Causa uero cur per circuitus hæc fiant, tum in membrũ quod mittit, hoc est, iecur, tum in id quod recipit, crura uidelicet ipsa, referenda est: paulatim quippe in iecore, primisq; ab eo ortis uenis, hoc est, in caua uena, præsertim descendente, coaceruato humore, ad imbecilliora extrudũtur loca, ad adenes uidelicet, ceu ad loca magis idonea, ut humiditates imbibant: ut seipsos quoq; exonerent, ad inferiores partes eas transmittunt, atq; hæ ad alias, ita ut exuberante materia, non cesset hæc transmissio donec ad infima deuentum sit, ubi aggregata materia ingentem quandoque tumorem excitauit. Ad quem humorum concursum nonnihil etiam nunc fortè conducit mala quædam qualitas in eisdem locis ex reiteratis affectionib. derelicta. Quæ si uera sunt, haud difficulter poterit quispiam præcauendi uias inuenire. In primis enim nauanda erit opera, ut iecur uenæq; his humorib. careant, quos ad ea loca transmittere consueuerunt. Deinde, ut membra ipsa quæ suscipere eos assueuerant, imbecillitate summota robur adipiscantur, quo uel repellere, si quid defluxerit, possint, uel bene concoctum in substantiam suam transferre, ac si quid fortè superierit, naturali ui dissoluere. Demum quia uix uitari poterit, quin aliqua in toto corpore redundet materia, ea erit ad alia loca reuellenda. Primum ut nanciscamur, eis qui adsunt humoribus euacuatis, dabimus operam ne denuò aggregentur. Ad euacuandos nullum magis idoneum præsidium uideretur, quàm uenæ inferioris in cubito sectio. Per eam enim non solum plenitudo tolletur, sed ipsi quoq; humores in contrarium retrahentur: quod tertio loco diximus peragendum. Sed quia anni præsens hora sanguinis missionem non patitur, expectato autumno, ad id post uer magis idoneo, interim alia uia euacuationẽ machinabimur, leut uidelicet aliquo purgatorio exhibito, per quod sanguine à bile emundato, eo stimulo iecur careat, quod solet ipsum ad propellendam materiã irritare. Nec est ut aliquis mihi obijciat Hippoc. pharmacias molestas esse sub cane & ante canem scribentem. Hanc enim euacuationem non per scammonium, elleborum, peplion, colocynthida, elateriũ, atq; id genus cætera faciendam consulo, quæ Hippocratis seculum sola pharmacorum nomine significauit: sed per mannã uocatam, siliquã Aegyptiam, rheon, rosas, tamarindos, lactis serum, atq; alia his similia, quæ non impense calefaciunt, uehementerúe corpus exagitant, sed miti tantum ui familiariter occurrentem bilem ex corpore eliciunt, simulq; in eisdem locis robur relinquũt, ne ad illam subnutriendam adeò sint prona. Laudauerim igitur ut singula quoq; septimana semel aliquos potus in aurora biberet, qui utrunq; posset, qualis hic est: Tamarindorum binæ unciæ in selibra seri ferueant, totamq; noctem in eo sub diuo madeant, mane serum probe per colum traiectum bibatur, adiecta syrupi de cichorio Ioannis Mes. modo parati, uncia. Vel hic: Rhei barbarici drach. binæ in crassiusculas partes attritæ, in selibra aquæ ex intybo elicitæ, eodem quo diximus modo & ferueant & madescant, & aqua mane bibatur, adiecta rosacei syrupi qui per recentes rosas multoties mutatas fieri cœpit, uncia semis. Idem potentius agent mannæ ℥.2. cum rhei in tenuissimum puluerem redacti drachma, eadem cichorij aqua dissolutæ. Quibus uero diebus nulla harum potionum bibetur, uncia sacchari deglutiatur, in quo flores intybi conditi sint, uel florib. deficientibus, radices, uel succus. In secunda etiam mensa buccellam hoc modo paratã edet:

Sem. cucurbitæ, cucumeris uulgaris ana ℥. s. endiuiæ, pistaciorum, ana ℥. i. sacchari cum rosacea aqua resoluti quantum sat sit, pistaciis integris remanentibus, & reliquis in tenuissimũ puluerem redactis, confice offulas ℥. pondere. Quamuis autem his præsidijs id quod secundo loco proposuimus expleri aliquo pacto uideatur, ut uidelicet roboratum ex his quæ diximus iecur, minus aptum reddatur ad eosdem humores aggregandos, id tamen alijs quoque ingenijs contendendum, uictus uidelicet ratione, & localibus auxilijs. In uniuersum igitur uictus ratio ad frigida & humida ita declinet, ut tamen obstructio caueatur, omniaq; uitentur quæ bilem uel facere possunt, uel fouere: inter quæ potissimum est uinum potens, si impermixtum bibatur. Potens dico, quoniam usum leuioris, pauciferi, ad Græcorum imitationem à recentioribus uocati, tantũ abest ut reprobem, ut magis quàm puræ aquæ probem, cui Hippocrates hanc præ cæteris noxam impingit, ut amarescat, & bilem in præcordijs biliosorum subnutriat. Et quia uina illa apud uos uix inueniri possunt, uestratia etiam magis probo, quàm puram aquam, modo ita diluantur, ut calefacere iecur supra modum non ualeant. Non usqueadeo tamen diluenda censeo, ut sapor aquæ uini saporem uincat, sed è contrario potius ut aqua à uino uincatur. Hoc enim distat mistio quæ sanis debetur, ab ea quæ acuto morbo laborantibus, quod in hac, aqua, in illa, uinum debet exuperare, non mole tamen, sed ui. Ægrotis enim ideo uini pauxillum aquæ adijcitur, non ut aqua in uinum transeat, sed ut exiguam quandam uini demonstrationem subeat, & nocumenta ab eo tollat: sicut aqua uino in sanis additur, ne uel iecur uel cerebrum meri potus offendat: quod ne fiat, si quando merum bibere contigerit, aquæ interposito potu uis eius refrenanda. Vitanda etiam quæcunque uel in uentriculo porraceam uocatam bilem, uel in iecore rufam, sunt apta generare, qualia in primo genere sunt, brassica, cepe, & quod multi non aduertunt, beta. In secundo mel & saccharum, siue illud quod sub mellis genere antiqui reponebant, siue id quod nostro tempore ex succo cuiusdam plantæ bis térue excocto præparatur, nisi cum aliqua re, condimenti aut conseruationis gratia admisceantur, quæ retundendo dulcedinem, calorem quoque mitiget: qualia sunt cucurbita, melopeponum uel cucumeris semina, atque id genus cætera, præcipue uero intybi uel domestici uel syluestris radices, & coliculi, qui etiam per se absque alia conditura, acetarij modo parati, ualde erunt utiles. Ex reliquis uero oleribus præter atriplicem uel uulgarem, uel spinaciam uocatam, blitum, buglossum, portulacam, & acidum lapathum, cuncta fugienda: sicuti ex arborum fructibus omnia præter pruna, cerasia, præsertim acida, mora, mala citria, narantia uocata, & punica. Vnico tamen persico antè, & unico pyro post alium cibum non incommode utetur, sicuti & melopeponis fectiuncula à mensæ initio. Insolationem & æstum, atque in uniuersum quæcunque supra modum calefacere possunt uitet. Exercitatione tamen utatur, qua superiora membra agitentur, inferioribus quantũ fieri poterit quiescentibus: ut, manibus modo porrectis, modo retractis, pugilem agere: tubere ut quod ipse pugno occludit, alius ui conetur auferre: laterem à dextra ad sinistram, atque è contrario uicissim mutare: pilam ex manu ad manum, uel ad parietem, uel in altum iactare, & modo eleuatis, modo depressis redeuntem excipere. His enim uel similibus

exercita-

exercitationibus, si qua redundarit materia, ad superiora potius membra, quàm ad crura trahetur. Animi quoque uehementes affectus, atq; iram præcipue caueat, operamq; det ut bis quotidie ei uenter eat: quod si sponte non fiet, leni aliquo medicamine, & quod cibi potius quàm medicamenti rationem habeat, erit ciendus. Et de uictus ratione hæc breuiter dicta sint.

Localibus etiã auxilijs, iecoris calor tum naturalis, tum aduentitius, reprimendus est, ut exuperantem bilem non gignat: quod cõmode fiet, si mane completa pridiani cibi concoctione, aqua intybi foueatur, cui quarta pars rosacei aceti, & octaua huius pulueris sit adiecta: Sem. rosarũ rub. p. 2. intybi p. 1. sandal. citr. maceris ana p. s. fiat puluis tenuissimus. Et hæc quidem iecori, mittenti uidelicet membro, facienda. Membra uero quæ solent recipere, crura uidelicet ipsa, sæpe abluenda sunt aqua in qua rosæ & plantaginis folia cum exiguo sale bullierint, inguinibus tamen uitatis, quæ decocto chamæmilæ & absinthij cum spongia fouenda sunt. Et de leuiorib. auxilijs hæc dixisse sat sit.

Ad fortiora tamen ueniendum erit cum autumnus inceperit, consentiente tamen aëris constitutione: solent enim quandoq; eius initia parum ab æstate dissentire. Quod si contigerit, tandiu ab insignioribus hisce præsidijs cessandum erit, donec calores leniri cœperint, tuncq; interiore dextri cubiti secta uena, sanguinis cotyla haurienda, ita tamen ut antea uenter uel sponte uel arte ierit, & oxysaccharæ binas uncias, cum æquali intybi aqua ebiberit. Tribus sequentibus diebus eandem potionem mane post plenam cœnæ concoctionem bibet, quartoq; die hunc potum: Syrupi rosacei sol. ℥. 2. rhei barbarici ʒ 1. electuarij de succo rosarũ ʒ. iij. cum aqua intybi tanta ut bibi cõmode ualeant miscebuntur. Sequentib. diebus mane et uesperi, per horam ante cibum, huius miscellæ cochleariũ magnũ deglutiet: Sacchari nenupharini, boraginei, rosacei, ex floribus intybi, ana ℥. 1. syrup. ex succo citri parati ℥. 2. Ante cuius deglutionẽ, iecoris regionẽ hoc liniet: Olei ros. omphacini ℥. 1. succi intybi, aquæ rosaceæ, ana ℥. s. pul. sandal. cit. ʒ. 1. ceræ albæ & aceti rosati quantum sat sit. fiat linimentũ. Circa dorsi quoq; spinam, ex aduerso præcordiorũ & renũ, eo cerato inunget, quod infrigidans Galeni uocant, recenter parato, & in loco frigido adseruato. Expletis his per interualla, modo maiora, modo minora, rhei barbarici drachmam uel per seipsam absq; alio liquore mansam deglutiet, uel contritam, & cum absinthij aqua resolutã bibet, donec media pars ueris transacta sit, tuncq; iterum uenam secabit quæ in medio cubiti est, maioremq; sanguinis modum quàm autũno hauriet, ad 12. uidelicet uncias. Dehinc triduo potionẽ bibet, quæ recipit acetosi syrupi ex tribus radicibus cõfecti ℥. 2. aquæ capil. uen. ℥. 3. Quarto die has pilulas deuorabit: Pil. aggr. ℈. 2. rhei barbarici ℈. 1. cum electuario rosato fiãt pilulæ quinq; uel septem. Tota uero sequenti æstate eisdem præsidijs utetur quæ superius descripsimus, accedente semper congruo uictu, sine quo frustra reliqua fierent, semperq; ad Deum mentem habeat, à quo omnis pendet salus, cui sit honor & gloria.

Ex Ferraria, anno à Christi natiuitate, M. D. XXXV. IX. *Calen. Sextil. quo die, Dei opt. max. gratia, complebam annũ* LXXIII.

EPIST. IIII. Pro religioso uiro, tinnitum aurium, corruptum uidelicet auditum patiente.

Iuino fretus auxilio, à quo omnis est medicina, remedia quædam ad tinnitũ aurium P. V. breuiter annotabo, supponẽdo eius causam esse pituitã crassam, tenacem, in capite cõtentam: quod quidem ex assiduitate sonitus, modóque eius conijcio.

VITANDA. *Solares, lunaresq; radij, uentus, fumus, pluuia, frigus, aër caliginosus: quorum fugiendorum gratia bonum esset, si eam aurem in qua maiorem tinnitũ sentit, cotto muschato obstrueret.*

LEGVMINA. *Allium, cepe, porra, & cætera id genus acrumina quæ dicuntur. Lactuca, atq; omnia ferè frigida olera, atq; ex calidis etiam brassica, quas tamen non ignoro inter frigida à nonnullis numerari. Lagana, et quæcunq; ex farina, caseo, oleribus conficiuntur. Iurulenta non crebrò in prandio, nunq̃ in cœna assumantur. Fructus humidi æstiui in totum abdicantur, atq; ex siccis castaneæ, nucesq;. Vinum aut ex toto interdicatur, locoq; eius aqua mellis bene decocta bibatur: in qua si uel saluiæ uel rorismarini folia ebullierint, multum conducet: aut si uel stomachi debilitas, uel consuetudo uini abscissionem non toleret, tantum diluatur, ut aquæ potius quàm uini saporem referat. Somnus nunq̃ interdiu, noctu non nisi duabus horis à cœna incipiat, atq; capite bene tecto et eleuato, ac super aurem minus sonantem inclinato. Fugiat præterea satietatem, uomitum, clamorem, cantum, nisi qui submissa uoce fit. Nimium laborem, atq; omnia quæ in capite magnam commotionem inducunt.*

ASCISCENDA. *Conceduntur saluia, rosmarinus, mentha, borago, buglossum, melissophyllon, oryza, amygdala, ficus siccæ, passulæ, auellanæ, grana pini, mespila, cotonea, coriandra secundum artem præparata, fœniculi & anisi semina. Carnes uituli, ueruecis, hœdi, pullorum gallinaceorũ, oua sorbilia.*

MEDICINALIA. *Leuiter purgabit hieræ picræ ℥ s. agarici præparati ʒ 1. Infundatur agaricũ in ℥ iij. aquæ saluiæ per horas decem, et excolatura cum hiera picra fiat potio. Quod si hieræ amaritudinẽ abhorreret, loco suprascriptæ potionis subscriptas pilulas potest accipere: Pil. hieræ ℈. 2. agarici præparati ℈. 1. cum aqua saluiæ fiant pilulæ quinq;, quæ sumantur uel uesperi, si non cœnat: uel nocte post cibi à stomacho descensum, si cœnat. Leui hoc purgatorio accepto, quinq; sequentib. diebus sumat eam potionẽ quæ sequitur:* Oxymelitis *simp.* ℥ 1. *syr. de stœchados* ℥ *s. aquæ saluiæ* ℥ *3. misce. Sumpto quinquies syrupo, accipiat subscripta catapotia: Pil. de hiera cum agarico ʒ 1. cum aqua saluiæ fiant pilulæ quinque. Tribus sequentibus diebus sumat singulo mane parum mithridati, uidelicet ad quantitatem unius auellanæ. Exactis trib. diebus reuertatur ad syrupos, & sumat quinquies subscriptũ:* Oxymelitis *cõpositi* ℥ *1. syrupi de stœchados* ℥ *s. aquæ maioranæ* ℥*. 3. misce. Cõpleta syruporũ sumptione, capiat ℈. 2. s. uel drach. pilularũ Sine quib. cũ aqua maioranæ reformatarũ, deinde mithridatũ iuxta modum suprà expressum. Postea ad syrupos redeat, sequentem sumẽdo: Syrup. de stœchados* ℥ *1. oxymelitis scillitici* ℥*. s. aquæ fœniculi* ℥*. 3. misce. Tempore autem quo syrupum hunc accipiet, tertio quoq; die simul cum syrup. unam ex subscriptis pilulis capiat:*

Myroba-

Myrobalanorum chebulorum, bieræ simplicis, agarici præparati, nucis moschatæ ana ℈ 1. cum oxymelle scillitico fiant pil. 6. Assumpto septies syrupo, sumat ʒ. 1. pilularũ cocbiarum, & sequenti die mithridatum.

PARTICVLARIA. *Ad hæc non antea ueniendum, quàm secunda euacuatio facta sit, priusquam leuioribus uti incipiet, ita ut tertia iam perfecta purgatione, potentiorib. utatur. Non antea autem quicquam auri inijciendum est, quàm bene mũda sit: & quæ inijciuntur sint tepida, paucæ quantitatis, ita ut duæ uel ad summũ tres guttæ nõ transcendantur. Sæpe mutentur, & semper à priori bene auris mundetur. Cumq; fit iniectio super contraria aure, caput per aliquod spaciũ quiescat. Placet mihi ut prius fiant suffumigia, dehinc liquor immittatur. Suffumigia uero ex aliquo fieri possunt infrascriptorũ, chamæmila, anethum, saluia, maiorana, ruta, laurus, stœchas. Iniectiones ex succis uel oleis suprascriptarũ rerum. Item ex oleis, liliaceo, irino, leucoi: quibus addi potest moschus, ambra, nux moschata, piper, castorium, euphorbiũ. Succus cepæ à me inuentus est sublimis. Laudatur succus cucumeris asinini, & oleum in quo colocynthidis parum decoctum sit.*

DIVERSIONES. *Diuersiones post primã purgationẽ, frictionibus, colligationibus, extremorũ membrorũ lotionibus, cucurbitulisq; fieri possunt. post tertiã, caputpurgijs, sternutatorijs, masticatorijs, gargarismis. His uero auxilijs si nõ ad sanitatẽ perductus fuerit, balnea petat: in quibus etiam cõsulerem ut à leuiorib. inciperet, ut quod primo Duciam uocatã, hoc est, stillas ex alto cadentes Ebani acciperet: qua, si nõ perfecte curaretur, ad illam mõtis Gretti, & demũ Petrioli accederet: quib. nõ perfecte curantibus, demũ ad cauteriũ esset ueniendũ. Sed sperandum est, Deo opt. max. concedente, eum absq; hisce potentioribus remedijs liberandum. Vnum est quod nequaquam uolui prætermittere, ut uidelicet tempore magni æstus frigorisq;, purgationibus superius descriptis nõ utatur: & propterea cum iam simus prope finem ueris, ordo superius descriptus seruari non poterit, nisi autumno sequenti. Interim tamen quando dies erũt tepidiores, modo mithridato, modo pilulis de myrob. supra descriptis utatur. Multa autem addi potuissent, sed & repentinus P. V. discessus, & meæ plurimæ occupationes effecere, ut in præsentia plura nõ scriberemus. Supplebit ille qui nunquam deest inuocantibus puro corde, apud quem cupio orationibus uestris iuuari.*

EPIST. V. Pro reuerendo quodam patre uisitatore ordinis S. Francisci de Paula, aliàs minimorum, ad uocis cõseruationem, uentriculum roborandum, & atræ bilis noxas cauendas.

REuerendus hic pater tria petit, quæ ei summopere necessaria sunt: uocem scilicet ad cõciones habendas, idoneum uentriculi robur, cautionemq; aduersus atram bilem, quæ quandoq; affligere uidetur: ut prouinciam sibi iniunctam uisitandi, uidelicet suæ sodalitatis fratres, exequi ualeat. quibus rebus opem laturus, diuino implorato auxilio, ea notabo quæ in hos usus conducere mihi uidebuntur: inter quæ primo est hæc potio, quæ uere & autumno ter quaterue accepta, magno erit omnibus quæ petit præsidio.

POTIO. *Polypodij ℥ 1, cnici uulgò cartami uocati, sem. anisi, ana ℥. s. croci, cinnamo*

mi, ana ℥ 1. Contunde, et bulliant in ℔ 5. aquæ boraginis ad tertiæ partis cõsumptionẽ, et in decoctiones dissolue cassiæ nouiter extractæ ℥ s. uel 3. sex, iuxta alui uel lubricitatem uel adstrictionẽ. Ad eadem ualebũt hæ pilulæ: Pil. mastichinarũ ʒ 2. aggr. ℈. 1. croci gra. 5. cum aqua melissæ fiant pilulæ 5. Poterit ergo modo potione, modo pilulis uti, nec solum uere et autũno, sed alijs quoq; temporib. præterq̃ in magno æstu. Peculiariter ad uocẽ ualet hoc electuariũ paulatim deglutitũ: Succi brassicæ puri ℥ 2. penidiarũ ℥ 1. oxymellis scillitici quantum satis. fiat electuariũ. Item grana cubebæ masticata, myrrha electa sub lingua retẽta, semẽ althææ ore retentũ, gutta aceti scillitici deglutita, porrum uel allium cocta, & cum melle comesta. Ad stomachum. Picra Galeni modo parata, ante cibum per horã deglutita, quãtitate duarũ drachmarũ, frustulũ mastiches ieiuno deglutitum, cochlear syrupi de mentha uel de corticib. citri, cerotũ ex part. 2. mastiches, & una parte ladani, cum modico ueræ termenthinæ uentriculo admotum. Ad melancholiam. Vinũ in quo melissophyllon, quæ & apiaria herba, & melissa dicitur, cum boragine mãserit, anteq̃ bibatur, per duas horas. Sacculus supra cor gestatus plenus his rebus: Sampsuchi, ocimi, ana ℥ s. gariophyllorũ ʒ 1. macis, rosarũ, ana ʒ 2. fiat puluis. Electuariũ ex saccharo rosato, boraginato, ana ℥ 1. diamoschi ʒ 1. Petit præterea quinam cibi ex his, quorũ usum regula, cui uoto se adstrinxit, quæ certe quantũ ad hoc arctissima est, permittit, sint illi minus nocui: nõ enim quadrupedũ tantũ & auium est illi usus interdictus, sed etiã eorũ quæ ex his quoquo pacto nascuntur, lactis uidelicet & ouorũ. Ex trib. igitur ciborũ generib. quæ illis permittũtur, subscribã ea quæ minus nocua uidentur his affectibus, quos superius memorauimus. Genera sunt hæc:

PISCES. *Petrei maritimi, petrei aquæ dulcis, parui fluminũ uel fontiũ, auratæ, passeres, triglæ, quæ & mulli, et barbones: rhombi, soleæ, gobij, echini marini, clupiæ, carpiones, cauedani, lãpredæ, lucij, trottæ, scarduæ, reginæ. Ex salsis illi edi possũt, qui naturaliter nõ admodum sicci sunt, reliqui dimittendi, sicut & testati et crustacei. Vt autẽ etiã quos nomine nõ agnoscit uitare possit, sciat uitãdos magnos, duræ carnis, ualde pingues, tenaces, mali odoris, et qui citò ab aëre uel putrescũt, uel ualde alterantur. Sintq; omnes elixi, uel sine ustione assati, nõ fricti, et cum odoratis herbis uel aromatib. cõditi.*

OLERA. *Lactuca, endiuia, buglossus, borago, atriplex, spinacia, acetosa, asparagi, petroselinum, mentha, cappares, pulegium, origanũ, saluia, rosmarinus, betonica, calendula, fœniculum, anethum, anisum, cerefolium, beta, serpyllum, pastinaca alba & rubra, porra, allia, & cepæ cocta, ius brassicæ cum saccharo. Bonum autem erit ut frigida calidis misceantur, superantibus hyeme calidis, æstate frigidis.*

FRVCTVS TERRAE. *Hordeum, far, ius cicerum. Iuscula ex farina uocem firmant, saccharo condita. amylum, panis elotus, oryza, milium: omnia hæc dulci oliuo condiri possunt, uoci tamen magis cõducent si uel amygdalarũ lacte, uel oleo earundem recente condiantur, quod et de oleribus putandum est. Phaselis quoq; interdum uesci poterit, sicuti cicercula cũ odoratis herbis coctis, lentis cum hordeo, cucurbita, melopepones*

ARBORVM. *Ficus uel recẽtes uel siccæ, caricæ uocatæ, passulæ, amygdala, et per se et cum caricis, pini fructus cũ passulis, granata medij saporis, quæ dulcacida dicitur, citri cortices, præsertim conditi, cerasia parua acida, oliuæ cõditæ, pyra, cotonea mala*

cocta

cocta cum saccharo uel melle, pruna, præcipue sicca, persica cōdita, pistacia, auellanæ.

Hæc inter pisces, olera & fructus elegi, quibus uenerandus hic P. non quidem innocuè, sed cum minori noxa uesci possit: in quibus etiam ferè hunc ordinem seruaui, ut à minus malis incipiens, ad peiora paulatim descenderim. Faxit autem Deus opt. max. ut cum his uox sonora seruetur, niger humor reprimatur, & uentriculus simul cum reliquis corporis membris incolumis custodiatur.

Ex ædibus nostris Ferrariæ, IIII. *Non. Febr.* M. D. XXXVI.

EPIST. VI. Pro quodam nobili uiro Brasichlensi, omnium membrorum imbecillitate laborante.

D. N. Brasichlensis temperaturæ à natura biliosæ, ex accidenti uero ad atram bilem multum uergentis, cum per æstatem satis bene ualeat, ineunte autumno imbecillitatem quandam cerebri incurrit, quæ per spinalem medullam ad omnia membra deriuari uidetur, & ea pariter adeò imbecillia reddit, ut omnis uigor membrorum deperdatur, uixq; pedibus consistere ualeat. Noctu uero dum dormiturus accumbit, rem quandam à præcordijs, præcipueq; à lienis regione ascendere ad cor & cerebrū sentit, ob quam cum terrore aliquo excitatur. Symptomata hæc sequūtur: sudor modo calidus, modo frigidus, multus tamē semper. Multa quoq; urina, aquæ uel sero lactis similis, ex qua præcipue dum sero similis est, magnū leuamen persentit, assidua autem cum omnib. his uentris stypticitate uexatur. Horū omniū symptomatū causam ego esse puto atram bilem, calore iecoris & æstatis genitam, quæ accedentib. qualitatibus autumni et similibus effrenitans, ad superiora fumos & uapores mittit, qui cerebrum primo petūt, in eoq; malam quandam temperaturam cum aliqua obstructione faciunt, ex quibus imbecillitas primo in cerebro fit, quæ neruis postea à posteriori cerebro ortis communicata, uniuersa membra ad motus facit inepta. Iidem uero fumi cum his uaporibus admixti, qui naturalem somnum, meatus cerebri obstruendo, facere deberent, causa sunt ut somnus cum terrore aliquo interrumpatur, & cor petentes, cardiacam uocatam affectionem faciunt, ob quam sudor erumpit. Ex ipsa etiam atra bile circa præcordia redundante, iecore imbecilli reddito, sanguis aquosior factus, causa est ut supra modum urina augeatur, & ut sequens est, aluus reddatur adstrictior. Ut igitur dicta hæc amoueantur, danda primū opera ut atra bilis euacuetur, & ne amplius tanta copia crescat, iecur roborandū, ut bonū sanguinē faciat: et lien, ut bene à sanguine eam expurget: cor quoq; & cerebrū, ut probè se tueantur. Ad hæc autem multū conferre putauerim, si iecoraria uena primū in dextro cubito, secūdò post aliquot dies in sinistro aperiretur, ita ut in totū octo decémue unciæ sanguinis haurirētur: post quas uenæ sectiones atra bilis hoc modo purganda. Accipiat hunc syrupū ter: Polypodij, cimarū boraginis, melissæ, ana m. 1. Coquātur in ℔. 1. s. aquæ ad cōsumptionē tertiæ partis, et mane singulo exhibeātur ℥ 4. addendo syrupū de pomis sabor ℥ 2. Sumpto ter syrupo, capiat hunc potū: Senæ, polypodij ana ℥ s. sem. fœniculi ʒ. 2. bulliāt in ℔. s. aquæ borag. ad cōsumptionē tertiæ partis, et decoctioni adde diacatholicon. ʒ. sex, diaprunis sol. ʒ. 2. Sequenti die ad roboranda membra capiat ℥. s. huius electuarij: Diambræ ℥ 1. zucchari boraginati ℥ 2. misce. Utatur deinde hoc syrupo per alios tres dies:

melissæ, maioranæ, ana m.s. cimarum boraginis m.1. Bulliant in ℔.1.s. aquæ ad consumptionem tertiæ partis, et diuidatur decoctum, ut aliud, in tres partes, addendo cuilibet parti ℥.2. acetosi compositi. Bibito per tres dies hoc syrupo, capiat has pilulas: Pil. aggr. ℈ 2.s. de lapide lazuli grana decem, fiant pilulæ quinque. Vtatur deinde per tres dies singulo mane ℥.s. electuarij superius descripti, deinde accipiat etiam ter hunc syrupũ: Agrimonij, citrac, ana m.1. fiat decoctio in ℔.1. semis aquæ melissæ, ad cõsumptionẽ tertiæ partis, quæ bibatur ut superiores, addendo semper syrupi bisanthini ℥ 2. Sumpto ter hoc syrupo, capiat mane has pilulas: Pil. aggr. ℈.2. de lapide lazuli ℈. 1. fiant pilulæ 5. Sequentib. diebus utatur electuario superius scripto, & ad roborandũ iecur utatur hoc unguento: Absinthij ℥.2. sandalorum citrinorũ, cinnamomi, ana ʒ.1. Bulliant in libra media uini albi odoriferi ad consumptionem medietatis, & facta bona expressione, addantur uino unciæ duæ olei nardini, bulliantque simul ad uini consumptionem: fiant autem hæ coctiones in uase duplici. Splen hoc ungatur: Oleo de capparibus ℥. 2. pil. citrac ʒ. 2. ceræ & aceti parum. fiat linimentum. Cordi apponatur sacculus ex his rebus oppletus: Gariophyllorum ℥.1. macis, rosarũ ana ℥.s. moschi, grana 2. Contundantur mediocriter, & impleatur ex eis sacculus sindone rubra factus, qui suffumigetur cum benzoi. Cerebrum ex admotione frequenti huius pilæ ad nares roborabitur: Ladani ℥.1.s. benzoi ℥.s. pil. nucis moschatæ, gariophyllorum, ana ʒ.1. ambræ grana 4. moschi grana 2. Dissoluantur ambra & moschus cum aqua rosacea, & ex ea formetur pila. Ad aluum leniendam, demendumque aliquid materiæ, unciam mediam huius miscellæ accipiat, per horam ante prandium uel cœnam: Diacatholiconis ℥.2. electuarij de succo rosa. ℥.1. Abluat singula septimana caput cum lixiuio in quo flores chamæmilæ, rosæ, & saluiæ bullierint. Quando imbecillitatem aliquam membrorum percipit, spinalem medullam inungat oleo liliorum alborum in quo maiorana bis permutata bullierit. Cibus eius sit ex bonis carnibus, uituli uidelicet, hœdi, ueruecis, phasiani, perdicis, præcipue uero turturis. Ouis non nisi recentibus, & uel sorbilibus, uel in aqua, uel in iure coctis. Piscibus non uescatur nisi paruis petrosis. Potus sit uinum mediocre, non dulce, nec ualde fumosum. Carnes porcinas, & antiquum caseum, atque ea quæ ex ipso conficiuntur, deuitet. Coitu parcè utatur. Ex fructibus auellanas, amygdalas, pineolos edat, cæteros deuitet, præter pyra & poma odorata, quibus quandoque in secunda mensa uti potest. Plura addi possent, sed hæc spero suffectura, ut probus hic uir ualetudinem pristinam consequatur, quod ille facere dignetur à quo omnis nostra salus dependet. Si quid uero moderandum uel addendum erit, id faciat præsens medicus, cui me plurimum commendo.

Ex Ferraria, XXVII. *die Septembris,* M. D. XXXIIII.

EPIST. VII. pro iuuene animi defectu, & stupore primum, dein dolore crurum laborante

IVuenis hic annum agens nonum supra xx. temperaturæ esse dicitur melancholicæ & phlegmaticæ: quod ego uix possum credere, si uerum est quod adijcitur, abundare in eo bilem, & facillimum esse ad iram, quæ tamẽ facile leniatur. Hoc enim indiciũ potius caloris esse uidetur quàm frigoris, quod necessariò humores illos duos comitatur. Quantũ igitur ego ex his quæ scripta sunt conijcere ualeo, putauerim hunc iuuenem contrarias habere nobilium membrorum temperaturas: esse enim calidioris iecoris, uentriculi & cerebri frigidioris: (de corde enim nihil possum decernere) à frigidis membris pituitã, à calidis bilem supra modum augeri. Cuius una portio, accedentibus causis (ut scribitur) cogitationes & mœstitiam inferentibus, in atram conuersa, amorem illum solitudinis pepererit: sicuti pituita in uentriculo abundans, eum reddit imbecillem, & quæ in cerebro partim gignitur, partim recipitur, in inferiores partes descendens, articulos omnes oblæserit: cui adiuncta bilis, & dolores auxerit, et miscella utriusq; putrescente, febres quoq; eas excitarit, quæ per tres septimanas illum afflixere. Qua demum materia partim per aluum expurgata, partim ad extrema membra delata, priores quidem morbi cessarunt, noui uero successerunt, defectus quidem animi syncopeúe, natura illam malignã materiam propellente, et cum ea decertante, adiuuãte etiam fortassis cordis naturali uel aduentitia imbecillitate: stupor uero modo unius, modo alterius cruris & brachij, tenuiore quadam materia & uaporibus in neruos descendentib. Si enim crassior fuisset, resolutionem, uel spasmũ, uel grauiorem fecisset stuporem, qui non tam faciliter ualuisset consumi. Difflata demum magna ex parte materia quæ in neruis continebatur, stupor quidem penitus est abolitus. Verum circa neruorũ loca portio aliqua materiæ quæ difflationi magis contumax fuit, adhuc supersit, ex qua fiat ut post uini potum dolores crurũ sequantur, non quidẽ uino ipso in ea loca descẽdente (fieri enim hoc nullo modo potest) sed uaporib. uini ad cerebrũ primo percutiẽtib. pituitamq; in eo contentã dissoluentib. quæ secum per spinalem medullã descẽdens, & reliquias in eis cõtentas exagitans, tum mala tẽperatura, tum quadã continui solutione dolores facit. Cuius rei euidens argumentũ inde capitur, quod si iacet, nullum dolorẽ sentit, utpote materia noua antiquam non cõmouente. Conducit enim ad utrunq;, hoc est, ad nouæ materiæ defluxum, & antiquæ agitationem, labor, qui uel stando, uel supra pedes quomodolibet corpus firmando, necessariò fit. Monstratur etiam frigidi humoris adhuc superesse reliquias, ex frigoris sensu in locis illis percepto: partes enim calidæ seu tenuiores, iam sunt penitus discussæ. Quare non male, quantum ad reliquias frigidorum humorum resoluendas, illi medici iudicasse uidentur, qui balneũ aquarũ sulphurearũ laudauerunt. Verum cum præter illam materiã, quæ in crurib. collecta est, alia quoq; tum in cerebro, tum in uẽtriculo, sed & in totius corporis ambitu redũdet, quæ sicuti ex uini potu, ita & ex alia causa cõmoueri potest, & ad eadẽ loca, ceu imbecilliora ex diuturnis passionib. reddita, defluere, uerendũ est ne ex aquarũ illarũ ui plus sit id quod trahitur, q̃ quod discutitur. Quare prius totum corpus, secundo caput, tertio uentriculus uacuandus est, roborandaq; ita sunt omnia,

ut non de reliquo materiam illam sinant aggregari. Non negligendum etiam iecur, ne uidelicet bilis supra modum crescat, uel aduratur: ut sint in totum curatiuæ præseruatiuæq; intentiones, numero octo: totius scilicet corporis, cerebri & uentriculi euacuatio, cerebri item, uentriculi & iecoris roboratio, demum materiæ in cruribus contentæ euacuatio, et eorundem crurum, ne eam amplius recipiant, corroboratio. Postremæ autem hæ duæ ut prius intentæ à nobis sunt, ita sunt ultimo loco absoluendæ. Vt igitur à primo exordiamur, totum corpus cum sit longo morbo attritum, reiteratis potius purgationibus, quàm simultanea & unica medicina emundandum: in quem usum maxime idoneum puto fore Iusti hieram, à Paulo lib. 7. descriptam, duorum scrupulorum pondere in catapotia redactam, si quarto quintóue die mane deglutiatur. Medijs diebus attenuata materia, meatibusq; reseratis, per betonicæ decoctũ cum oxymelite temperatum: qua purgatione bis térue accepta, uentriculus per picram purgabitur ante leuem cœnam per horam assumptam, adiecta tertia parte agarici, ut sint picræ integra, agarici semidrachma. Proderit in eundem usum, rhei uel barbarici, uel pontici drachma mansa & deglutita. Idem facient pilulæ mastichinæ uocatæ, ex aloë lota, agarico & mastiche confectæ: ex quouis enim horũ uentriculus non solum purgabitur, sed & magnifice roborabitur. Quare non prætermittendum quin crebrò modo uno, modo alio utatur. Vbi uero & corpus uniuersum, & uentriculus satis munda uidebuntur, tunc ad particularem capitis euacuationẽ accedendum, quod hoc unguento naribus per pennam indito cõmode fiet: Olei sicyonij ℥.1. pul. piperis albi ℈.1. ellebori albi gr.3. cum exigua cera ad mollis unguenti formam redigatur. His peractis, nisi caput leue factum uideatur, reuulsione utendum erit, per cucurbitulas dorso & humeris crebro admotas: uel si maiore & assidua reuulsione indigere uidebitur, medio loco inter humeri & cubiti iuncturas, in exteriori parte, cantharides earicis uel fermento superpositæ, tandiu hæreant, donec uesicas excitent. Vel si maiorem adhuc reuulsionem optaueris, ulcus eodem loco cum ligno oliuæ aliòue consimili, in calcithidis oleo madefacto, excitetur, quod per ciceris granum, uel pilulam auream argenteámue, diutius apertum teneatur.

Omnibus his ex ordine cõpletis, cerebrum per intrinsecus extrinsecusq; adhibita roboretur: intrinsecus quidem hæc miscella: Saluiæ, sampsuchi drachmæ binæ, cũ nucis moschatæ & gariophyllorum drachma misceantur, omnibusq; in tenuissimũ puluerem redactis, mellis chebulorum quantum sat sit adijciatur, ex quo mane ieiuno drachmæ duæ, uesperi hora accubitus una paulatim deglutiatur. Supra uerticem sacculus ex tenui sindone confectus, hoc puluere oppletus deferatur: Macis, rosarum ana ʒ.2. gariophyllorum, nucis moschatæ ana ʒ.1. piperis albi ʒ.s. Auribus guttæ tres olei de spica odorati inijciantur: uel ubi hoc non adsit, communis de spica cum moscho odorati. Ventriculus & ipse roborandus est, hyeme ex zingibere condito, æstate ex chebulis, medijs temporibus ex utrisque simul mistis: bis uel illo uincentibus, iuxta caloris uel frigoris excessum. Aduertendum tamen semper, ne dum pituitam coërcere per calida satagimus, super calefacto iecore bilem foueamus: quod ubi uel ex urinis, uel siti, uel oris amarore, uel manus plantæ calore animaduerterimus, intybi uel domestici uel syluestris succo, adiecto oleo rosaceo, exiguo aceto, atque etiam, si opportunũ uidebitur,

cera

cera eius feruorem reprimemus. Hæc postquam rectè facta fuerint, iam ad balnea tutus erit accessus, inter quæ eligenda sulphurea simul & aluminosa: quæ si fortè inueniri non poterint, arte paranda sunt, coctis illis rebus uel in aqua simplici, uel in lixiuio tandiu, donec media pars consumpta sit. Siue autem naturalia, siue arte parata sint, bis uacuo semper uentriculo utendum, cauendo etiã ne uapores ab ipsis surgentes materiã aliquã in cerebro contentã eliquent, quæ ad inferiora descendat. Accedere his omnibus congruam uictus rationem oportet, ita scilicet ut parcitas in cibo & potu semper seruetur: nec ex patriæ more uariæ escæ ingurgitentur, aut potus inter prandium & cœnam accipiatur. Siccis potius quàm iurulentis uescatur. Caseus, magni pisces, suillæ, bubulæ, anserinæ, anatinæ, aquaticarumq; omnium auium carnes, & antiquorum animalium uitentur. Oua, nisi sorbilia et recentia, dimittantur. Olera item frigida, legumina omnia, & fructus omnes humidi. Vino utendum mediocri, non dulci, acido, acri, aut ualde austero, cui modo absinthium, modo saluia uel incocta sit, uel longo tempore maduerit. Exercitio uacuo uentriculo utatur, quo brachia potius quàm crura fatigentur. Iram semper uitet, & omnẽ cogitationem à cibo. Lætus & alacer sit, solitudinem fugiat, sanitatemq; à Deo opt. max. expectet, & per sanctorũ suffragia imploret, & impetrata ac adepta, ad Dei honorem semper utatur, cui laus, honor & gloria.

Ex Ferraria, in die sanctæ Agnetis dicata,

M. D. XXXVI.

EPISTOLARVM IO. MANARDI LIBRI XX. ET VLTIMI FINIS.

IOAN. MANARDVS FERRARIENSIS MEDICVS, IVVENIBVS MEDICINAE STVDIOSIS.

VEMADMODVM nihil mihi curæ magis fuit iuueni, quàm indagandæ in omnibus bonis artibus, & præcipue in medicina, undequaq; ueritatis gratia diuersa loca perlustrare, doctorũ hominum colloquia inire, bibliothecas rimari, schedas euoluere, et diuersarum linguarum cõmentaria perlegere: ita nihil aliud curandum magis nunc uidetur seni, quàm quicquid longo usu, & multiplici lectione didici, publicis priuatisq; lectionibus, & domesticis colloquijs, uobis ô boni iuuenes aperire. Sed ob maligna in quæ incidimus tempora, à publicis lectionibus penitus uacare necesse est: & ob aduersam ualetudinem, nunc etiam à priuatis: quibus tametsi, Dei optimi munere restituta sanitate, operã dare possemus, pauci tamen omnino, ob tumultus bellicos essent, qui nostris lectionibus adesse, & sermonibus aures possent accõmodare. Mecum igitur animo euoluens, quonam alio modo profectui uestro possem consulere, nulla mihi alia se ostendit uia, quàm ut mutato antiquo meo, nihil hoc pacto inuulgandi instituto, quod uiua (ut aiunt) uoce facere non ualeo, per eos facerem qui libros formis excudunt. Inter uaria autem, quæ à me obseruata literis mandata sunt, non paruo emolumento uobis fore existimaui, annotationes quasdam libro meo, Ioannis cognomento Mesue, per me olim adiectas, ut quem diurna nocturnaq; manu uersant Medici: in quibus multa obscura declarantur, concisa ampliantur, amissa resarciuntur, & errata corriguntur. Inuidiosum scio esse hoc uerbum, ijs præsertim qui cum eo consenuerunt: sed tantum apud me potest ueritatis & profectus uestri amor, ô iuuenes, ut quicquid de me illi uel sentiant uel loquantur, susq; deq; faciam: reliquũ hoc, quantulumcunq; id erit uitæ, utilitati uestræ despondens. A uobis tamen unũ hoc mihi pro laboribus hisce meis rependi stipulor, ut scilicet in nostris iudicandis, nullius magis uel mortui uel uiuentis autoritati, quàm rationibus, & ueritati credatis: nihil perinde noxium in omni uita esse scientes, quàm uulgarem hanc persuasionem, qua maiorum decreta absq; delectu pro oraculis habentur. Accipite igitur hæc nunc bonæ mentis iuuenes, & meliora indies, Deo fauente, à nobis expectate. Ex ædibus nostris Ferrariæ, quarto nonas Decembr.

M. D. XXI.

IOANNIS MANARDI

FERRARIENSIS MEDICI ANNOTATIONES in Ioannis Mesue Simplicia medicamenta: & primum quæ sunt à Mesue omissa.

CVM præter simplicia medicamenta ad aluum ciendam, à Ioanne Mesue scripta, alia nonnulla apud medicinæ autores inuenerim, ea annotationibus hisce nostris præmittere, uisum est non inutile. Ea sunt: Myxa, id est, Sebesten: Cynocrambe, hoc est, Canina brassica: Pulegium, Bdellium Arabicum, Parthenium, id est, Matricaria: Tragoriganum: Iuli nucis iuglandis, catuli uocati: Fæx uini, Tartarum dicta: Atriplex, Malua, Asphodeli radix, Allium, Beta, Blitum, Cestri, id est, Vetonicæ folia. Brassica semicocta. Aqua stillans à cucurbita in fornace excocta. Chamæpitys, dicta Iua. Lapathon uulgò Rumex uocatũ. Lac, præcipue asininum. Butyrum. Lentis primum ius. Semen cornicularis, & spumei Papaueris, Resina pini piceæ, & Laricis, quæ uulgò putatur & uocatur Termenthina. Item uera quæ nunc adfertur ex Terebintho, terebinthina. Vrtica. Sesamoides maius & minus. Peplis, Peplos, Chamæsyce, Lappago, Clematidis semen. Picnocomon. Apios, id est, syluestris raphanus, Alipon, Empetron, Heliotropion, Magnes, Cortex radicis Capparis, Thlaspi, Flos æris, Squama æris, Mandragoræ succus, Daphnoides, quæ & laureola. Sambucus, Ebulus, Lac, & Cimæ ficus, Filicis fœminæ folia, Peponis et Cucumeris radix, Lactuca syluestris, Radix Peucedani, Staphis agria, Thapsiæ succus, Androsæmos, Ascyros, Hippophaës, Hippophæs flos, Lactariæ multæ species, Mercurialis, Struthion, id est, Radicula uel Condes. Horum historiam & uires, ex ipsis autoribus licet ediscere: mihi satis sit hoc loco nomina conscripsisse. Purgatoria medicamina à Mesue omissa.

Ad uitandam crebriorem Mesues & Manardi nominum repetitionem, quæcunque illius ab hoc emendandi gratia producuntur, hac nota] includere uisum est, teque eius, Lector, in tempore admonere.

Cap. de Aloë.

Aperit orificia uenarum.] Hoc non dicunt antiqui, sed contrarium potius: dicit enim Dioscorides, quod sanguinem sistit per ora uenarum ani manantẽ. & Plin. undecunque fluentem. Dicendum igitur, si aperit, eo id facere, quod acres humores mouet, ut ex Galeno colligitur lib. 6. Aphor. 47. nec esse hoc ei magis peculiare, quàm cæteris purgatorijs medicinis: imò fortè id minus facit quàm reliqua, quæ adstringendi uim purgatoriæ coniunctam non habent. Verum Mesue hoc sumpsit ab Auicen. Scio tamen quid pro utroque dici possit: sed sat sit nunc locum signasse.

Electio: aliud est quod fit in Sucutri, & reliq.] Ait Dioscor. in India plurimam generari, & in Asia, Arabia, maritimisque quibusdam locis ac insulis, ut Andro. Galen. in Syria non bona, in Cœlesyria & Arabia melior, in India optima.

In colore quoque, ut sit coloris citrini.] Eligit Dioscor. subflauam, resplendentem, non lapidosam aut arenosam. Et sapor eius declinans ad amaritudinem.]

Galen. saporis esse dicit parum adstringentis, & multum amari. Quod præter Galeni autoritatem, ipse quoq; sensus demonstrat. In substantia tenerum.⌉ Facile humescere eam quæ bona sit, ait Diosc. Est autem complexionis calidæ in secundo.⌉ Calidam in primo ordine extento, uel secundo remisso, dicit Gal. Aperit orificia uenarum.⌉ Cum scribat Diosc. quod arcet sputũ sanguinis, negare uidetur quod ora uenarum aperiat. Et dicunt quidam quod lædit hepar.⌉ Dixit hoc Auic. cui parum in hac parte credendum est: sapore eius, & antiquis autoribus, contrarium potius attestantibus: nisi calidum uel siccum supra modum hepar intelligamus. Stomachi confortatiuũ.⌉ Tantum in hoc ei tribuit Galen. ut nulli cedere medicamini dicat, maximè si lota fuerit. Et mixtum cum melle, est minoris solutionis.⌉ Maioris potius, ut ratio, autoritas, & experientia contestantur. Vix pertransit hepar.⌉ Si quantitate exuperet, ad hepar usq; attingit, inquit Galenus: non tamen totum corpus euacuat, nisi ualde multa detur, ait Paulus. Tria sunt in eo in quibus cadit correctio.⌉ Adde ex Galen. quod nocet temperaturæ uentriculi calidæ & siccæ, & ei quoque siccæ quæ cum frigiditate ad tabem ducit. Solutione educit choleram & flegma.⌉ Probe intellige: siquidem crassos humores, etiam qui sint in uentriculo, trahere ob imbecillitatem nequit, Galeno teste: sed bili & humiditatibus quæ uentriculus imbibit optime facit. Paul. Datur quibus caput graue est, lippientibus, siticulosis, imaginabundis in somno, absque febre horroribus, acres inflationes excernentibus, morsum in intestinis patientibus, atque uentriculi incendium. Et qui assiduat acceptionem eius diebus continuis, non uidebit in corpore suo ægritudinem, quæ non sit habilis sanari.⌉ Ne quid dicam de iuuenibus interim, certe senes, si Galeno magis quàm huic uiro crediderint, non nisi magna urgente necessitate, Aloë utentur. Caue ergo dare Aloën in temporibus frigidis.⌉ Cauenda mihi magis uidetur temporibus calidis, cum sit, ut tu scribis, calida & sicca in secundo ordine, & calidæ ac siccæ noceat temperaturæ, ut superius notatum est: nisi fortè quia bilem uacuat, quæ hyeme non abundat, ideo eo tempore danda non sit.

Aloe hepar non lædit.

Aloe lota stomachum mirè confortat.

Aloe ob imbecillitatē crassos humores nō purgat

Senes non tutò Aloe utuntur.

Cauenda aloe calidis temporibus.

De Myrobalanis.

Nomen, glandem unguentariam designat: res autem ipsæ, ad pomorum potius genus spectant. Proprium de eis caput non scripsit Diosc. sed nec Galenus, licet interrre media aliquando nominis meminerit. Quare sanè intelligendum quod ab Auerroë dicitur, Galenum de ijs non scripsisse. Plin. quidem de Myrobalano loquens, rem (ut inferius explicabitur) ab ijs diuersam intellexit, & quæ ad genus palmæ referatur, sicuti & ea de qua Diosc. scripsit lib. 1. Bene igitur examinanda sunt quæ de uiribus ab hoc homine scribuntur, quoniam nullum habuit quem sequeretur bonum ducem: præsertim cum Galen. lib. 8. de comp. med. secundum loca, Chrysobalanum uim habere discutiendi scribat, quæ proculdubio calorem ostendit.

De Rheobarbaro.

Rhecoma de quo Plin. libr. 27. si rectè legitur, & Rhauel rheon, de quo Diosc. alia res est à uocato nunc Rheobarbaro, ut quadam nostra ad Leonicenũ epistola demonstratum

monstratum est. Ex speciebus Rhauet aliud est quod nascitur in India.⌉ Cum dicat Dioscor. quod nascitur in locis supra Bosphorũ, & Plin. supra Pontũ, taceantq; Indiam, cognouisse Indicum non uidentur. Paul. in duabus ad podagram compositis medicaminibus barbarici meminit. Et laudatur magis subnigrum.⌉ Similem Costo nigro facit. Plinius minorem tantum, & paulò rufiorem. Dioscor. Centaurio magno, sed minorem, nigro quidem colore, sed Crocum aliquo pacto, dum manditur, referente. Conuenerunt in permixtione eius aqueitas & terreitas.⌉ Clarius Galenus, sic loquens ad uerbum: Mixtæ est temperaturæ, habet enim quid terreum frigidum, quod ex adstringente eius sapore demonstratur: & caloris aliquid, quem ubi multum masticatum fuerit, acredine quadam ostendit: tenuis & aëreæ potestatis esse participem, laxitas & leuitas declarant. Et non prætermittatur cum eo spica.⌉ Ego spicam hanc prætermitto, tum quod ea egere non uidetur, ob commixtas, ut diximus ex Galeni sententia, uires: tum quod uera spica caremus, & ea qua utimur, horribilis ualde saporis est. Solutione educit. & reliqua.⌉ Antiqui suo Rheo uim purgandi nõ adscribunt, sed nec Auicenna. Auerrois, Galenum & alios medicos taxans, qui adstringere scripserunt, purgare asseruit: quod experientia quoque ipsa in utroque, Pontico uidelicet & Indico attestatur. Decoctio etiam similiter resoluit in eo uirtutem.⌉ Non intelligas, ut plerique, non esse propterea coquendum: nam & ipse Mesue & alij, eius decocto utiliter utuntur: sed in ipsa radice quæ decocta fuerit, uirtutem esse resolutam, & in eo liquore in quo fuerat decocta, remansisse. Et maior eius proprietas.⌉ Alias quoq; uires suo adscribunt antiqui. Dioscorides enim ualere ait hepaticis, nephriticis, torminibus, lieni, pectoris & uesicæ uitijs, atq; uentriculi dolori, imbecillitati, & inflationi. Ex parte substantiæ.⌉ Adde ex Dioscoride, quod inflãmationes cum aqua illitũ, dissoluit: & ex Plinio, quod uulnera, & mali moris ulcera sanat, epiphorasq; & purulentas excreationes, lassitudinem quoque & dolores: & ex Galeno, quod ualet asthmati, orthopnoæ, cœliacis, ischiadicis, uteri morbis, & ferarum morsibus: & cum aceto illitum, impetigines aufert ac peliomata. Et proprie eius drachma una, mumiæ grana duo, Rubiæ granum unum & medium.⌉ Manifestus est hoc loco error: quam enim uim hac in re habere potest tam exigua mumiæ, & rubiæ quantitas? Sed & Auicenna, quem in multis est hic secutus, capite de Rubia, drachmam integram cum Rheobarbaro miscet: & similiter libro tertio, in cura apostematis calidi hepatis. Potio eius infusi, à drachmis duabus s. ad drach. decem.⌉ Excellit nimis hæc quantitas, nec possunt sine discrimine decem drach. semel dari: ut cum malo suo, nobilis quidam Pannonien. expertus fuit.

Perniciosus Mesue in dãdo Rheo barbaro modus.

De Cassia fistula.

De hac non scripserunt antiqui, sed fistularem illam uocauerunt, quam nunc Cassiam ligneam uulgus appellat: res tamen nobilis est hæc Mesue Cassia, & qua ad aluum leniendam, & sani & ægrotantes, siue mane, siue parum ante cibum, tutò utuntur. Condiri cœpit & sacch=ro recens in eundem usum: in quem semina quoque efficacia sunt, longeq; magis quàm intraneus liquor.

Cassia fistula Arabum, alia est à Cassia fistula antiquorum.

De Tamarindis.

Hos quoq; numerat Auerrois inter medicinas, de quibus nō est Galenus locutus. Si nomen sequaris, dactylos putabis. Tamar enim, barbaris dactylum significat. Pli. cuiusdam palmæ meminit in Aegypto nascentis, quam uocari ait adipson, quasi arcere sitim diceres, uiridemq; esse, & mali cotonei odore, nullo intus ligno, colligiq; antequā incipiat maturescere: & quod relinquitur, uocari phœnicobalanū. Diosc. ferè eadem lib. 1. Idem Plin. lib. 23. Palma, quæ fert myrobalanū, probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarū modo in balano. An uero Tamarindos hos intellexerint, cogitandum lectori relinquo. Sicuti etiam, an Myrobalani, quarum superius habita est mentio, ad palmulas pertineant. Frigidæ complexionis in secundo.] Auerrois, in tertio. Solutione educunt. & reliqua.] Diosc. suas myrobalanos acerbas dicit & adstringentes, ualereq; diarrhœæ, & muliebri fluxui. Et phœnicobalanum magis adstringere recentem quàm siccam, sputoq; sanguinis, intestinorū difficultati, et stomachicis cōferre. Quare si eandem rem quam hoc loco Mesue intellexit, cōtrarias ei uires adscripsit.

De Manna.

Hanc quoq; reposuit Auerrois inter medicinas à Galeno non scriptas: ego tamen mentionem eius habuisse arbitror lib. Alimentorum 3. sub nomine mellis aërei uel roridi, de quo scribit plurimum colligi in monte Libano, æstate media, nocte serena, uariasq; uires à uarijs super quas cadit plantis acquirere: quæ ita quadrant uocatæ nunc Mannæ, ut ambigi non possit, esse eandem rem. Est æqualis.] Auer. calidam facit & humidam, in primo ordine. Galenus autem miscuit ipsam cum Scammonea.] Melli quidem inuenio Galenum miscuisse Scammonium, Mannæ nequaquam. Educit choleram cum facilitate.] Auer. faciliorem dixit esse inter omnia, quæ purgandi uim habent.

De Aqua lactis.

Galenus dicit antiquos sero ad inferioris uentris subductionem usos: & Dioscor. ijs dari, quibus absq; acredine uentris, excretionē uolumus prouocare. Est calidæ & siccæ complexionis in primo usq; ad secundum.] Galenus lib. 4. simpl. med. cap. 16. dicit frigidam & humidam: alicuius tamen caloris participem esse, ait lib. 3. de alim. Mel uigorat eius operationem.] Galenus tantum mellis addendum iubet, quantum delectare possit, non uentriculum subuertere: quoq; magis subducere uentrem uolueris, plures sales adijciendos, modo gustui non sint molesti. Posse, solutione educit choleram.] Iuuare dixit Diosc. lepræ, elephantiasi, epilepsiæ, & exanthematibus. Bubulum uero serum conferre scripsit orthopnœicis, id est, his qui non nisi erecti spirant. Dosis ab uncijs sex, usq; ad ℔. unam.] Diosc. bibi heminis per interualla singulis, usque ad quinas. Paulus Aegineta dari utris iubet sextar. ij. pueris unum. Ex eo autem Diosc. loco natus uideri potest modus, quì nunc in cōmuni usu est, bibendi medicatas aquas, quæ balnearum dicuntur.

De Rosis.

Rosam non uideo à Græcis, neq; ab Auer. inter purgatoria medicamina reponi, experientia tamen ipsa, collocari inter ea debere ostendit: cui etiā Diosc. consentire uidetur.

uidetur, roſaceum unguentum uires habere dicens, ad ſoluendam aluum conducentes: quas uires non ab alia re habere poteſt, præterquam à roſis. Componitur ex terreis partibus.] Gal. conſtare dixit ex aqua, ea ſubſtantia calida, cui qualitas adſtringens & amara coniuncta eſt. In abſciſsione rubedinis non plus eſt roſa, quàm homo mortuus.] Hoc dictum ualde mihi eſt ambiguum: neq; enim ex rubore ſpeciem habet roſa: alioquin alba roſa, roſa nõ eſſet: colore etiam deperdito, ſeruari odorem adhuc uidemus, & adſtringendi uim. Uſum uero roſæ Pli. diuidit in folia, flores, & capita. Foliorum partes candidæ, ungues uocantur. In flore aliud ſemen, aliud capillus: in capite aliud caput, aliud calyx. Florem luteum, illud intraneũ intellige, quod magis reliquis partibus exiccare & adſtringere dicit Galenus. Dioſcorides, facere ad gingiuarum defluxus. Plinius dat in poſca ad mulierum fluctiones, maxime albas, & ſanguinis excreationes, et ad uentriculi dolores cum uino. Uinum in quo folia ſicca cocta ſint, laudat Dioſcorides in dolore capitis, oculorum, aurium, gingiuarum, pudendi, ani, uteri, ſi eo membra illa abluantur: nullam autem roſæ partem, præter capita, præbet bibendam. Per albas non fit ſolutio aliqua.] Apertus hoc loco error deprehenditur: albæ enim de ſeni uocatæ, et uulgò apud nos Damaſcenæ, cũ albiſsimæ ſint, cæteras in purgando excellunt. Succus uero eius.] Succum non reponit Dioſcor. ad aluum, quàm ad oculorum uſum.

De Uiolis.

Nec uiolam inuenio apud Græcos purgare: credi tamen poteſt, ſi magna quantitate ſumatur, uentrem lenire. Et ipſa quidem eſt narcotica.] Quomodo narcotica, ſi frigida eſt tantum in primo ordine, ut tu ſuperius ſcripſiſti? Poſſe.] Folia uel per ſe, uel cum polenta, facere ad uentriculi exuſtiones, oculorum inflammationes, & ſedis caſus, ſcribit Dioſc. quoſdamq; afferere, partem floris purpureã anginæ, & puerorũ comitiali morbo conferre.

De Abſinthio.

Dioſc. Plin. Gal. inter purgatoria medicamina numerauere. Sed illud quod intendimus nunc, eſt abſinthium Romanũ.] Neſcio ubi ſomniauerint Arabes abſinthium hoc Romanum. Dioſc. Plin. Gal. laudant Ponticum, quod flore & folio minore quàm cætera, dicit Gal. 2. curat. meth. odoreq; non modo non inſuaui, uerùm aromatum quid præ ſe ferente. Tale ego in Pannonia & uidi, & guſtaui. Cappadocum etiam Dioſc. Romanũ ne nominauit quidem. Siccum in ſecundo.] In tertio, dicit Gal. Succus nocet ſtomacho.] Adde ex Dioſc. quod dolorem facit capitis: & ex Plin. quod decoctum eſt ſtomacho ſaluberrimũ. Et ex eodem Dioſc. quod ualet ad inflationes, ſtomachiq; ac uentris dolores, ſi cum ſeſeli bibatur: & quod crapulæ reſiſtit, & menſes citat. Solutione educit choleram.] Educit biliosa ſtomacho & uentri inhærentia, Dioſcor. teſte. Et dixit Auenzoar, ſolutione etiam phlegma educit.] Hoc apertè negauit Gal. Et aquæ ſublimationis eius.] Si hæc aqua communi modo fuerit parata, exiguas certe uires habebit. Nos autem ſcimus, & alibi docuimus modum eliciendi aquam, quæ odorem & ſaporem eius retinet, & cum his, ut conſentaneũ rationi eſt, etiam alias uires. Potus infuſionis.] Curat etiam inappetentiam atq; arquatum morbum, ut ſcribit Dioſc. & thoracem pur-

gat cum iride. Seminis drachmas ſex dabant antiqui, cum marinæ aquæ ſextario, purgationis gratia, ſecundum Plinium.

De Sticados.

Stœchas græce dicitur, nec inter purgantes medicinas ab ea gente cõputatur: quod Auic. quoq; confirmauit. Stichados Arabicum.⌉ *Non Arabicum, ſed potius Gallicum: nam teſte Dioſc. & Plin. in inſula eiuſdem nominis generatur, quæ Maſſiliæ oppoſita eſt. Et eſt planta foliorum ſubtilium.*⌉ *Non foliorum ſubtilium, ait Dioſ. ſed leptocarphon, quaſi dixeris, tenuiũ feſtucarũ. Hermol. cirrulas interpretatur, longiorũ foliorum, comamq; habere Thymi. Plin. hyſſopi, & odoratã, eiusq; decoctum facere ad thoracis paſſiones, ſicuti hyſſopus: tenuare quoq; & abſtergere. Pli. leuare pectoris dolores, menſes ciere, & antidotis miſceri. Galenus, uiſcera omnia roborare, & uniuerſi corporis habitum, atq; obſtructiones aperire.*

De Fumo terræ.

Capnion Græci uocant, Latini fumariã. Lenire uentrem tradit Gal. experimento cuiuſdam idiotæ, ſiccum ſubductionis gratia cum melicrato exhibentis. Dixerũt quidam quod eſt frigidum.⌉ *Auic. frigidũ facit in primo ordine, & ſiccum in ſecundo. Gal. uidetur feciſſe calidum, acri ſimul & amara dicens participare qualitate, nec carere acerba: qui loquendi modus, uincere in eo caliditatem demonſtrat. Et ducit choleram.*⌉ *Dioſc. & Gal. per urinam. Plin. abſolute dixit, quod detrahit bilem.*

Confert etiam febribus.⌉ *Aetius dari tutò ait etiam his qui febriunt. Prætermiſit autem Meſue præcipuas eius uires, à quibus & nomen accepit, quod lachrymas ſcilicet inſtar fumi educit, uiſum acuit, renaſci euulſas palpebras prohibet, ut Dioſc. Plin. Galenusq; teſtantur. Potio ſucci eſt ab uncia media ad duas.*⌉ *Vix puto eſſe tam mollem uentrem, qui ea quantitate leniatur. Auic. uſq; ad octo uncias præbet. Multos ego noui qui Auicennæ etiam modum longe excedunt.*

De Eupatorio.

Non facile fuerit diuinare, quamnam herbam hoc loco pingat: uera enim Eupatorium à Dioſc. & Plin. deſcripta, tantum ab hac differt, quantũ centaurij tenuis folia à cannabinis. Calidum eſt in primo.⌉ *Obſcuriſsimã eſſe eius caliditatem, ſcripſit Gal. & quod mundat abſq; calefactione. Solutione educit choleram.*⌉ *Neminem legi (quod meminerim) uel Græcum uel Arabem, purgandi uim huic herbæ adſcribentem: imò de ea ſcripſit Dioſc. cum uino potam ualere dyſenteriæ.*

De Epithymo.

Durioris Thymi florem, & Satureiæ ſimilis, eſſe Epithymũ ſcribit Dioſc. habereq; capita tenuia, leuia, caudiculas ueluti capillos. Plin. poſtquã eadem ferè dixit quæ Dioſc. addit, Quidam aliter Epithymum tradunt ſine radice naſci, tenui, ſimilitudine Pallioli rubens. Videtur autem Epithymũ hoc Meſue, ad ſecundum Plinij referri: ſicuti & id quod in uſu nunc eſt, & uel ex Apulia, uel ex orientalibus locis affertur.

Eſt ſimile cuſcutæ.⌉ *Res nota eſt ſub hoc nomine cuſcutæ, nec alia re à uocato Epithymo uidetur differre, niſi quod paſſim cum lino naſcitur, illudq; quaſi ſtrangulat: atque hoc argumento aliud nomen inuenit, ut podagra uidelicet lini dicatur.*

Alail

Alail & Halasce. ˥ Thymbram, & Thymum intellige. *Eius aliud est Cretense, aliud est Syrium.* ˥ In Cappadocia & Pamphylia plurimum generari scribit Diosc. *Et dixit Gal. est calidũ in tertio.* Adde, & siccũ, & simile Thymo uirtute, sed in omni re fortius. *Et generat aestuationẽ.* ˥ Stomacho minus utile dixit Pli. & uomitiones mouere. *Aqua uero mellis cum pauco sale.* Diosc. & Plin. cũ melle & sale, & pauco aceto. *Et quidam dicunt.* ˥ Si legisses Diosc. scires ipsum scripsisse, quod cum melle potum purgat per inferiora bilem nigram, & pituitam. *Et dixit Paul.* ˥ Optimũ esse ait Paul. in euacuanda melancholia: nec uideo quo pacto posset esse magna medicina in morbis qui à Mesue ipso enumerantur, nisi atram bilem exustã, quae proprie melancholia dicitur, expurgaret. *Dosis potionis eius usq; ad uiginti. & reliqua.* ˥ Nimis creuit haec dosis: siquidem Dioscorides quatuor, Paulus quinq;, Plinius sex, ad summum concedunt.

De Hyssopo quod uocatur Asce.

Dicunt quidam quod sit hyssopus hortensis: dicũt alij esse unam ex speciebus Origani. ˥ Nomen ipsum modusq; loquendi, ostendunt ignorasse Mes. de qua re scriberet. Tu autẽ scias uoluisse eum loqui de thymo, re non obscura, utpote quam dicat Diosc. ab omnibus cognosci. *Sicut nodus foliorum.* ˥ Intellige ex Diosc. thymi capitula.

Et eius flos est sicut calamenti. ˥ Non hoc Diosc. ex quo reliqua iste sumpsisse uidetur. Plin. duo genera facit: candidum, radice lignosa, quod & praefertur: alterum nigrius, florisq; nigri. Semen deprehendi nõ posse, sed flore sato enasci. *Et dixit Dioscor. quod est in principio tertij.* ˥ Cum Dios. nunq; meminerit graduum, liquet hunc uirum Diosc. uerũ nõ habuisse, sed nec Gal. & Paulum bene legisse: hi enim fuere, qui calidum & siccũ in tertio ordine posuere. *Valet ad aegritudines cerebri.* ˥ Valet comitialibus secundum Plin. uisus obscuritati secundum Diosc. discutit oedemata, dissoluit coagulatum sanguinem, tollit uerrucas, & cum uino ac polenta iuuat coxendice laborantes.

De Hyssopo montano.

De uulgari hoc capite Hyssopo loquitur. *Electio.* ˥ Diosc. praefert Ciliciam. Hipp. & Plin. in Tauro monte natam, & post eam Pamphyliam & Smyrneam.

Calida & sicca in secundo. ˥ Gal. in tertio. *Solutione educit phlegma.* ˥ Cum oxymelite & sale trahit pituitas, inquit Plin. crassos humores Dios. qui edi etiam ait cum ficis ad aluum subducendam, fortiusq; purgare mixto cardamomo, aut Iride, aut Erysimo: aliqui tamen pro cardamomo legunt cardamum. *Et tussi.* ˥ Cum ficis, aqua, melle, & ruta, peripneumonicis: asthmati, tussi antiquae, catarrho, si cum melle lingatur, ait Diosc. esseq; optimũ gargarisma anginae cum ficis. *Cum uino resoluit apostemata dura.* ˥ Phlegmones, ait Diosc. *Dosis usq; ad drach. decem.* ˥ Manipulum integrum Plin. Ego maiorem longe quantitatem posse tutò dari arbitror.

De prunis.

Coccymelia uocant Graeci, uel κοκκυμῆλα. *Damascena & Armena.* ˥ Damascena iampridem, inquit Plin. in Italia nascuntur, grandiore ligno, & exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quando soles sui desunt. Gal. magis adstringentia ait esse Damascena, Hiberica dulciora: miratur tamen Diosc. dixisse Damascena sicca

uentrem sistere: optima uero esse inter eadem quæ sint mediocriter adstringentia, magna ac laxa. Dulcia sunt inter caliditatem & frigiditatem.⌉ Mediocriter humectant, & infrigidant, ait Galenus. Decocta in melicrato plus mellis habente, uentrem molliunt, magisq́; si melicraton superbibatur, dehinc uinũ dulce, & prandiũ differatur. Adstringunt syluestria, pariterq́; domesticorũ folia. Gummi lapidem frangit.

De Psyllio.

Græci psyllium, Latini à græci nominis significato non recedentes, pulicarem herbam uocant: nec per os, nisi raro, aut hi aut illi præbent, quoniam inter uenena numerãt: sed exterius tantum ad molliendum, adstringendum, & infrigidandum adhibent.

Substantia autem eius interior medullaris, calida est & sicca in quarto gradu, & est de genere ueneni.⌉ Venenum esse Psyllium dicunt Græci, non medullæ ratione, quæ sit, ut iste scripsit, in quarto ordine calida, sed ex frigore potius, quod in tota ostendit substantia. Secutus autem est Mesuas in hac re, sicut in alijs multis, Auic. libro 2. cap. primo. Damocrates porrò, autore Gal. libro 2. de Antid. iubet plurimum conteri in cõpositione cuiusdam antidoti. Est frigidum & humidũ in tertio excessu.⌉ Gal. frigidum in secundo, medium in alia scribit contrarietate, nec alicui, ut diximus, eius parti calorem attribuit. Quod ex eo conquassatũ est, cum aquæ frigidæ solutione educit choleram.⌉ Hoc sic in aqua tuso, Dioscorides utitur ad infrigidandum.

Et conquassatum cum aceto confert apostematibus calidis.⌉ Cum rosaceo aceto uel aqua, ualere articulorum doloribus, tumoribus post aures, panis, ramicibus, umbilico procidenti, & erysipelati, scripsit Diosc. Et dixit Diosc. quod est in secundo: & uerius: inquit enim Hippoc. in Epidemijs, non eleuatur res frigida, iuncta cum humiditate ultra secundum gradum.⌉ Quomodo hæc dixerunt Diosc. & Hippoc. qui gradus uel ordines in medicinis non agnouerunt? Paul. frigidum in secundo, mediũ inter humectantia dixit & siccantia, quemadmodum & Galenus.

De Capillis Veneris.

Adianton à Græcis dicitur, quia ut Theophrastus, & post eum Plin. scripsit, aquas respuit perfusum mersumq́;. Dicitur Callitrichon uel Polytrichõ, ab effectu (ut ait Pli.) quia capillos tingit & pulchros reddit. Theophr. & recentiores duo eius genera faciunt, album & nigrũ. Sunt autem cõpositi ex partib. aqueis & terreis & subtilibus mediocriter, à quibus inest eis stypticitas, & ex partibus subtilibus calidis ualde.⌉ Nisi aduerbiũ, ualde, iunxeris uoci, subtilibus, error erit in hoc loco manifestus, etiã ipsomet Mes. teste, qui ex Gal. sententia uix excedere eos temperamentũ dixit. Sed fortè melius est addere negationem, & legere, nõ ualde. Et solutiui uentris.⌉ Autoritas, ratio, experimentũ, falsum esse hoc comprobant: siccat enim adianton, attenuat, discutit, inquiũt Gal. & Paul. Auer. ait Gal. dixisse, quod aluũ adstringit: nouos medicos, quod purgat. Diosc. ipse apertè dixit quod aluũ sistit. Mundificat pectus.⌉ Per screatũ dixit Gal. Et abscindit furfures.⌉ Diosc. addit, & achores cum lixiuio. Frangit lapidem.⌉ Præcipue nigrũ, inquit Pli. eaq́; de causa dici saxifragũ. Et delent cum oleo chamæmelino scrofulas.⌉ Non addit Diosc. oleũ: sed dixit absolute, quod strumas discutit: quod etiam pariter scripsit Gal.

Abscindunt

Abſcindunt ſanguinem.] Sanguinis ſcreatum ait Dioſcor. *Et confortant ſtomachum.*] Dioſcorides, poti cum uino.

De Aſaro.

Aſaron ideo uocatum uidetur, quia in coronas non adderetur. Dioſc. herbam coronariam dicit, errore, ut credo, ſcioli cuiuſpiam librarij, Baccharem Aſaro miſcentis, quod nunc etiam uulgus facit. *Sicut folia hederæ.*] Adde, ſed minora & rotundiora, ex Dioſc. *Sicut flores Hyoſcyami.*] Sicut Cytini, non ſicut flores, ait Dioſcor. in medio foliorũ apud radicẽ purpurei, odorati: ſemen in floribus acinoſum: coliculi angulati, ſubaſperi: radices multæ, geniculatæ, tenues, obliquæ, gramini ſimiles, multo tamẽ tenuiores, odore cinnamũ referentes. *Electio.*] Optimũ naſci ait Pli. in Ponto, proximũ in Phrygia, tertium in Illyrico. Gal. ſolam radicem utilem eſſe dicit. *Complexio.*] Dioſc. ut ſæpe dixi, gradus in medicinis non diſtinxit. Gale. huic medicinæ non adſcribit: ſed cum dicat eaſdem Acoro uires habere, ſed fortiores, quam poſuit calidam & ſiccam in tertio ordine, ſequitur hanc quoq; uel ſaltem in tertio ordine collocandam. *Quidã infundunt ex eo aliquid in muſtũ.*] Dioſc. miſcet uncias tres in heminis muſti duodecim, & dat ad lotium, intercutem, coxendicem & icterum. *Poſſe, eſt ex rebus facientibus uomitum.*] Crateias, Dioſc. & Plin. purgare aiunt eius radices, ellebori albi inſtar. Multas quoq; alias uires ei adſcribunt.

Doſis eius uſq; ad drachmas quatuor.] Dioſc. dat pondus drach. ſeptem.

De Iure.

Gallorũ ius uentrem laxat, gallinarũ adſtringit, ait Gal. ἐπικρατητικῆς δυναμεώς ἐστι. Marcellus tamen in Dioſcor. aliter interpretatur. *Decoquatur in aqua ſufficienti.*] In ſextarijs xx. ut Dioſcor. uel tribus congijs, ut Plin. & reducatur ad tres cotylas. *Miſcetur decoctioni eius Turbit.*] Quidam (dicit Dioſc.) Braſsicam marinam coquunt, aut Mercurialem, aut Cartamum, aut Polypodium, educitq; humores craſſos, crudos, tenaces, nigros, & ualet febribus antiquis. Plin. præclare medetur uenenis ſerpentum, torpentibus membris, tremulisq;: capitis doloribus, epiphoris, inflammationib. faſtidijs, incipienti tenaſmo, iocinori, renib. ueſicæ, cruditati, ſuſpirijs.

De Volubili.

Volubilis ſpecies quatuor.

Inuenio apud Dioſc. Galen. Paul. cap. de Helxine, quæ uidetur prima ſpecies hic poſita, apud nos frequens, ſicuti & ſecunda. Tertia, ut puto, eſt Clematides. Quartam ſpeciem uidetur Plin. lib. 21. cap. 15. uocare Lupũ. Legitur Lupi huius uel Lupuli nomen, tertio lib. de locis affectis, qui liber uulgò de interioribus inſcribitur. Sed litera corrupta eſt, pro bato uel rubo, lupulum habens: ſicuti & lib. 4. Therapeutices, ut nouæ eius libri interpretationes manifeſtant. Græcorũ uulgus Bryon nunc uocat, noſtri Luuertitiũ, quaſi lupum uertitiũ. *Cõplexio & proprietas.*] Non id dixit Dioſc. quod hic ei adſcribit, ſed de triplici ſcripſit Smilace, leni uidelicet, aſpera, & hortulana. Item de duplici Clematide, & Scammonio, quæ omnia ab hac ſe circumuoluendi proximis rebus proprietate, dici Conuoluoli, uel uolubiles poſſunt. Helxinen potam, uim habere uentris purgatiuam, tradit idem Dioſcorides.

Galeni locus lib. de interiorib. caſtigatur.

Lupulus eſt æqualis.] Vires florũ quas in ceruiſia oſtendunt, ſatis calidos &

Lupuli flores calidi.

siccos attestantur: quibus rebus grauitas etiam odoris consentit. Videant igitur medici, qui Lupulos tantopere commendant, cui fundamento innitantur.

De Scammonio.

Scammonia proprie dicitur ipsa planta, Scammonium succus, utrunq; tamen Scammonium quandoque uocatur: & quia cæteris præstat id quod in Colophone gignitur, ideo & Colophonium nominatur. Cuius folia sunt ad modum sagittæ alatæ.⌉ Helxinæ similia, inquit Dioscorides, uel Hederæ molliora, trianguli figura, flores albi, rotundi, concaui forma calathi. Primus est cum manifestatur radix.⌉ Clarius Diosco r. resecatur caput à radice, radixq; ipsa ita fit concaua, ut succum colligere confluentem possit: quidam terram circunfodiunt, nucisq; iuglandis folijs obtecta fouea, succum effundunt. hunc autem secundum modum, prætermisit Mesue. Electio melior est Antiochena.⌉ Id quod ex Mysia Asiæ præponit Dioscor. Colophonium Plin. & post ipsum Prienense. Quæ uero fit in partibus nostris, & Corasceni, est mala.⌉ Syriacum & Iudaicum pessimū esse, dicit Dioscor. densum existens & graue. Clara sicut Gummi.⌉ Dioscor. & Plin. taurino glutini quamsimillimū, splendens, nitidum, decorū, rarum, fungosum, tenuißimis fistulis, spongiosum. Sit pondere leuis.⌉ Plinius quamleuißimū. Tenera.⌉ Citò liquescens ait Plinius. Boni odoris proprij.⌉ Virus redolens, inquit Plinius.

Si tangitur confractum eius aqua uel saliua.⌉ Plin. lingua: & cum diluitur, albescens. Dioscor. huic indicio docet non fidendum, quoniam mixto Tithymalli succo, idem fit: sed attendendum alijs indicijs, & ne linguam deurat. Quinq; sunt ei similaria, quæ in corporibus imprimunt magnitudinem nocumentorū.⌉ Nocere stomacho plus quàm omnia purgatoria medicamina, dixit Paulus, miscetq; ei sal aut piper, aut zingiber, aut rem aliam quæ sit bona stomacho: format etiam inde catapotia cum melle. Inquit Galenus, miscui cum sexcuplo ipsius Mannæ.⌉ Nescio ubi hoc dixerit Galen. Illud autem scio, quod Manna apud eum Thuris tenuiorem puluisculum significat, non rem Saccharo nostro dulcore & colore similem, quæ nunc paßim Manna uocatur, & à Mesue intelligitur. In eius contritione non nimium insistatur.⌉ Contrarium nonnulli sentiunt: quod uerius esse, alio loco est demonstratum.

Solutione educit choleram.⌉ Diosc. addit & phlegma. Paulus, purgat ut Elleborus, & magis bilem. Vitet eius acceptionem, qui calidæ & siccæ complexionis est.⌉ Docet Paul. dandum his qui boni sunt stomachi, febre carent. Dosis à quinq; granis ad duodecim.⌉ Diosc. dare drachmā integram non ueretur: sufficere tamen ad soluendam aluum dicit duos obolos. Si uero placeat abundantius purgari, tribus obolis addi debere duos Ellebori obolos, & Aloes drachmam. Paul. dat obolos quatuor. Ego licet nunq̃ sim ausus tantū dare, duodecim tamen grana transcendere non sum ueritus, scioq; quosdam scrupulum integrum hausisse sine noxa.

Manna apud Galenū quid

Tutò tradi Scammonij plusquam duodecim grana

De Turbit.

Difficile est diuinare, quam rem hoc loco pingere uoluerit: non enim describit Turbit Serapionis, seu, quod idem est, Dioscoridis tripolium: non radicem Pityusæ, quæ à Dioscoride uocatur Turpet: siquidem folio hæc Pini, illud Isatidis, non ferulæ constat. Sed

stat. Sed nec eam qua nunc utuntur medici, quoniam (ut audio) folio est Myrti, quali Dioscoridi secunda Tithymalli species est, quam uocant fœminam. Fatendum igitur errorem esse in nomine ferulæ, cum nulla res turbit uocata, ferulæ similis extet. Calidum est in tertio.⌉ *Si est radix alicuius speciei Tithymalli, succus eius erit in quarto ordine calidus, radix paulò minus, ex Galeni sententia. Auicen. radices calidas esse dicit in secundo, usque ad tertium. Si est Turbit Serapionis, & ut sequens est Tripolium Dioscor. & Galen. erit tertij ordinis. Vires quidem quas huic suo Turbit Mes. adscribit, manifeste ostendunt eum intellexisse de uocato ab Auic. & Serap. Turbit: licet neuter ipsorum cognouisse herbam eius uideatur, alioqui non erant miraculum tacituri quod recitat Diosc. & ex eius sententia Serapion, flores uidelicet ter in uno die colorem mutare.* Flores Turbit ter uno die colorem mutant. *Erunt igitur tres uel fortè quatuor res, nomen Turbit suscipientes, radix uidelicet Tripolij, de qua tractat Serap. sub Turbit nomine: radix Pityusæ, quam libro 4. Diosc. dixit appellari Turbet: radix Tithymalli fœminæ Myrtites uocatæ, qua nunc passim sub Turbit nomine utuntur medici: & quartum demum, nisi penitus somnium est, quod folio ferulæ constare dixit Mesue. Aperiant igitur oculos medici eo usuri.* Et declinat à proprietatibus bonis quæ sunt septem.⌉ *Hæc à Serapione capite de Turbit.* Rectificatores in primis abradi iusserunt.⌉ *Et hoc à Serapione.*

De Agarico.

Glandiferæ arbores, inquit Plin. maxime Agaricum ferunt: est autem fungus candidus, odoratus, nocte relucens. Gal. radicem uocat, & Premno dicit innasci, hoc est, Ilici. Diosc. aliquos putasse radicem, alios fungorum modo in truncis arborum nasci, & esse Laserpitio similem. Masculus est malus, & ille proprie qui est longus.⌉ *Marem rotundum ait Diosco. & undequaque sibi coalitum.* Et habens in confractis suis fila neruorum.⌉ *Fœminam dicit Dioscor. cursu uenarũ recto constare, marique præferendam.* Et ut appareat dulcis in primo gustu.⌉ *Non hoc peculiariter adscribit Dioscor. bono, sed mari pariter & fœminæ facit commune. Gal. amaritudini in tempore succedere apparentiam quandam acredinis dicit, & modicæ stypseos. Paul. eligendum albissimũ, quod facillime frangatur, nec sit ualde lignosum, aut perforatum.* Est calidum in primo.⌉ *Auerrois dixit Gal. in nullum ordinem redegisse: ei autem uideri calidum in primo, siccum in fine secundi.* Et est compositus ex substantia aërea.⌉ *Adde ex Gal. & terrestri, quæ à calore attenuata est, minimum aquosæ particeps.* Et ipse quidem est subtiliatiuus.⌉ *Discutit, crassos humores diuidit, obstructiones uiscerum repurgat, inquit Gal.* Inquit Diosc.⌉ *Non leguntur hæc apud Dioscor. sed Paulus Aegineta similem habere uim ait Colocynthidi, tarde tamen agentem, nec ualde uentriculo molestam.* Et Galen. dixit, fiant trochisci.⌉ *Nec hoc legi apud Gal.* Et educit materias ex iuncturis. *Diosc. dat in coxendicis & aliorum artuum doloribus cum oxymelite.*

Ad omnes dolores intrinsecos.⌉ *Ad omnes internos affectus, ait Dioscor.* Vlceribus pulmonis.⌉ *Phthisicis cum defruto, ait Dioscorides.* Et sanat dolores stomachi.⌉ *Per seipsum, si edatur, inquit Dioscorides, ualereque etiam*

torminibus, cruditati, & acido ructui. *Mundificat matricem.*┐ Confert praefocationi uteri, eodem Dioscor. teste: inflationi quoque, fracturis, casibus, dysenteriae, & sanguinis excreatui: ualet & ferarum morsibus qui infrigidando sunt, siue potum,

Dosis Agarici.

siue exterius appositum, secundum Galeni sententiam. *Dosis eius contriti potio est à drach. una usque ad duas.*┐ Dioscor. obolorum duorum pondere dat ad rupta, conuulsa, tormina, & cruditates: drachmae pondere hepaticis, asthmaticis, dysenteriae: tres obolos sanguinis excreatui & comitialibus: ad aluum purgandam unicam, uel duas drachmas. Paul. drach. duas dat cum melicrato.

De Colocynthida.

Colocynthis graece, latine agrestis Cucurbita dicitur. Eius folia sunt ampla, pilosa.┐ Ramulos & folia ait Dioscor. per terram sterni, esseque satiuo Cucumeri similia, quibusdam diuisuris scissa. *Verum quae non est completa, mala est, & reliqua.*┐ Si haec uera sunt, nunquam erit tutus colocynthidis usus: non enim scire possumus, quo solo genita, an in unica planta unica, uel in una regione unica planta.

Et proprie dum iam citrinescit.┐ Colligendam docet Dioscorid. cum in pallidiorem colorem mutari occeperit. *Est calidae complexionis & siccae in tertio.*┐ Amaram dicit Gal. non posse tamen id efficere, quod alia faciũt amara, dum bibitur, ob uehementem purgandi uim. Ex quibus uerbis monstrat, non ita calidam putasse, ut Mesue: licet sub quo ordine calida esset, non expresserit. *Modus rectificandi eius, secundum quod narrauit filius Serapionis. & reliqua.*┐ Non hoc praecipit Serapion, sed Paulus, drachmam unam in duobus melicrati cyathis coquens cum Ruta.

Colocynthis quatenus terenda.

Et dixit filius Serap. oportet ut perueniatur ad ultimũ puluerizationis.┐ Non hoc dixit Serapion, sed contrarium, non esse uidelicet multum terendam. Paulus autem & Auicenna quem est Mesue secutus, plurimum teri iubent: quoniã (ut inquit Paulus) asperae eius partes interioribus haerentes, ulcera faciunt quibus nerui compatiuntur. *Solutione educit phlegma.*┐ Bilem etiam & strigmenta, dicit Dioscor.

Et dixit Dioscorides, non efficit operationem in materijs quae sunt in uenis. & reliqua.┐ Non haec Dioscorides, sed Paulus, cuius haec sunt uerba: Interiora Colocynthidis uacuant praecipue bilem, & mucos, non à sanguine ut Elleborus & Scammonium, sed à neruis & neruosis membris. *Sicut est dolor capitis antiquus.*┐ Paulus, danda his quibus caput est laesum, aut interior uel exterior eius membrana:

Pia mater, Circumossalis.

illam piam matrem, hanc circumossalem uocant: ut uertiginosis, hemicranicis, comitialibus. attonitis, cynico spasmo, asthmaticis, & non nisi recta ceruice spirantibus.

Descensui aquae ad oculum.┐ Paulus, diuturnis oculorum fluctionibus.

Colocynthidis facultates à Mesue praetermissae.

Ad antiquam tussim.┐ Docet Plinius aquam mulsam in ea coqui ad dimidias, et sic tussientibus infundi obolis quatuor. Multae eius uires sunt praetermissae, ut quod secundum Paulum ualet his, qui circa renes & uesicam patiuntur. Iuxta Plinium in morbo regio utiliter semina insumuntur, & protinus aqua mulsa: & quod cum oleo si infricetur, spinae, lumborum, & coxarum dolores sanat, & succus eius uiridis perfricatus, iuuat coxendice laborantes, autoribus Dioscor. atque Galen. & quod utiliter clystere pilae eius iniciuntur, coxendici, paralysi, & uitijs coli, ut testatur Dioscorides.

Dosis

Doſis decem ceratia.] Paulus drachmam integram dare non ueretur, quæ ſecundum eum pendit ceratia octodecim.

De Polypodio.

Polypodium noſtri Filiculam uocant, inquit Plinius: ſimilis eſt filici. Eſt radix.] Adde ex Dioſcoride piloſa, cirros polyporum modo habens. *Ortus eius ſuper arbores.*] Dioſcor. in arborum truncis, præcipue roborum. *Et ſuper lapides.*] Adde ex Dioſc. muſcoſos. *Et proprie quod eſt groſſum.*] Minimi digiti craſſitudine, Dioſcor. & Plinius. *Et cuius confractum eſt coloris fiſtici.*] Coloris herbacei, Plin. & Dioſcor. *Et in quo eſt ex aromaticitate aliquid, & in cuius ſapore eſt dulcedo cum ſtypticitate, relinquens in guſtu &c.*] Obſcure, nec conformiter bonis autoribus. Dioſc. enim ſapore dicit in acerbo ſubdulci. Galen. dulcem ſimul & auſteram habere qualitatem dominantem. *Dixit Dioſcor. calidum eſt in tertio.*] Dioſc. nunquam. Galen. in hoc non meminit graduum, ſed cum exiccare dicat abſq; morſu, nec aliam qualitatem præ ſe ferre, quàm dulcem & acerbam, non eſt tam calidum putandũ: & propterea magis credendũ Auerroi, quaſi temperatum dicenti, quàm Auicennæ, qui dixit calidum in ſecundo, nedum his qui in tertio ordine ſtatuerunt. *Eſt ex maxime extenuantibus & ſiccantib. corpora, & facit ſubuerſionem & nauſeam.*] Neſcio quo pacto maxime poſſit corpora extenuare, cum leuiter purget, nec excellenti aliqua (ut dictum eſt) polleat qualitate. Scio autem quod per ſe exhibitum, nec ſubuerſionẽ, nec nauſeam facit. Et propterea in hac etiam parte, magis credo Auerroi dicenti, quod eſt ſecura medicina, et melior Epithymo, quàm uel huic uiro, uel etiam Plin. ſtomachum offendi ab eo aſſerentibus. *Inquit Hamec, coquitur cum iure gallorum & gallinarũ.*] Coquit Dioſcorides cum gallinaceo, uel piſce, uel Beta, uel Malua, uel aridum inſpergit in aquam mulſam. Plin. Exprimitur, inquit, ſuccus aqua madefacti, & ipſum conciſum inſpergitur oleri, & Betæ uel Maluæ, & ſalſamento: uel cum pulticula coquitur. *Solutione educit choleram nigram.*] Dioſc. & Plin. bilem abſolute, & pituitam. Paulus radicem contritam cum melicrato, idem dicit agere Colocynthidi. *Doſis uſq; ad aureos quatuor.*] Exhibui ego ſæpe unciam integram, parumq;, & id quidem ſine moleſtia, eduxit.

Polypodium nec extenuat corpora, nec nauſeam inducit.

De Scilla.

Scillarum, inquit Plin. alba eſt quæ maſculus, fœminæ nigræ: tertium genus eſt cibis gratum, Epimenidum uocatur, anguſtius folio, ac minus aſperum. Pancratium etiam inter Scillas numerat Dioſc. & puſillam Scillam uocari dicit, eaſdemq; uires alteri habere, ſed imbecilliores. *Scillæ, ſicut dicit Gale. duplex eſt iuuamentum: ſolutione enim educit materias, & præparat ad ſoluendum.*] Non memini me uſpiam hæc legiſſe apud Galenum. *Sola, (ſicut dicitur) eſt uenenoſa.*] Si hoc uerum eſt, nemo Scilla tutò utetur, niſi qui præſens fuerit dum effoderetur. *Et adhuc melior eſt quæ ſaporem, & reliqua.*] Adde his ex Pli. quæ candidiſſima fuerit, eam eſſe utiliſſimam. *Calida eſt in tertio.*] Galen. uirtutis dicit eſſe ſatis incidentis, non tamẽ uehemẽter calidæ, ſed in ſecundo ordine: quod etiã confirmauit Auer.

Vlcerat, urit.] Nimis hoc eſt: ſatis erat acrem dixiſſe: uehementius enim calida

sint necesse est, quæ urendi uim habent. Assatio acquirit ei facilitatem in soluendo. Multi usus fieri per assationem, ait Diosc. & Gal. teste, elixatio & assatio eius uehementiam reprimunt. docetq; Gal. pro puero epileptico, quomodo in diebus canicularib. optime eius succus eliciatur. Et quandoq; admiscetur ei post assationem tantundem farinæ Orobi.] Sic parantur artisci uocati Salletici Theriacen ingredientes. Paulus tamen non æqualiter, sed media parte farinam Orobi miscet. Galenus ex Andromachi sententia, sesquialteram uult esse Sallam farinæ, & Orobos albos. Posse, solutione educit humores grossos & uiscosos.] Datur tosta cum sale, ita ut uni parti octo salis adijciantur, cochlearis unius uel duorum mensura, ad aluum lenendam, ex Diosc. sententia. Est medicina bona pulmoni & pectori.] Antiquæ tussi utilem scribit Dios. tribus obolis sumptã in eclegmate, & etiam asthmaticis. Eodem pondere etiam ualet ad urinã ciendam, ad morbum regium, ad aquam intercutem, ad stomachicos, & quibus innatet cibus.

Salletici artifici in Theriaca.

De Hermodactylis.

Vt notissima radix nunc ea est, quam officinæ Hermodactylum uocant, ita ignotum obscurumq; est, quo nomine sit apud antiquos uocitata, & quam rem uoluerint ipsi Hermodactyli uoce significare. Paul. siquidem breue caput de Hermodactylo, his ferè uerbis scribit: Radix, atq; eius decoctum purgandi uim habet: datur peculiariter arthriticis in ipsis fluctionibus: stomacho autẽ est satis mala. Serapion uero sub Hermodactyli uoce, uno & eodem capite, Colchicon & Ephemeron Dioscoridis, necnon Pauli Hermodactylum comprehendit. Auicenna Serapionem in uirtutibus secutus, in historia maxime lapsus est, aperiri eam dicens, cum aperiuntur flores: scribente Diosc. & Serap. ex eius sententia, exitu autumni, post florem, scisso bulbo, folia erumpere. Serap. & Auic. ueluti suos duces secutus Mesue, alium longum, alium rotundum esse Hermodactylum scripsit, seq; de rotundo, quasi meliore, sermonem habiturũ: aperte Galeno repugnans, qui de Ephemero scribens, non de eo quod Colchicon alio nomine dicitur, uenenumq; est, & radicem habet rotundam, scrip turum se dicit: sed de eo quod Iris syluestris uocatur, foliaq; & caulem habet lilio similia, radicem longam, non rotundam: imitatus Dioscoridem qui cum de Colchico tanquã de ueneno scripsisset, de Ephemero scribit, quod radicem habet unam digitali crassitudine, & longam. Sed & Plinius libro xxv. Ephemerum eodem ferè quo Dioscor. modo describens, inter medicinas enumerat: & similiter libro xxvi. In uigesimo autem octauo, Colchicon inter uenena reponit. Non usqueadeo tamen nominibus fidendum, ut Cholchici nomine uenenum, nomine Ephemeri rem bonam semper intelligamus: nam apud Nicandrum in alexipharmacis, & plerosque antiquos, Ephemeri tanquam ueneni fit mentio: & Gal. utrunq;, Ephemeron uidelicet & Colchicon, eodem nomine Ephemerũ uocauit. Nostrũ hoc, quod Hermodactylum uocamus, notas habet eius Colchici quod inter uenena numeratur. Ephemerum me nunquam in Italia uidisse memini: in Pannonia (ni fallor) frequens est: cuius ego folijs deceptus, Satyrion, donec effossa radice differentiam cognoscerem, semper existimaui. Hæc si uera sunt, patet non tutum esse Hermodactyli huius nostri usum: nisi fortè dicamus, eum tantum esse uenenum

nenum qui in Colcho natus est. Securius tamen est ab eo penitus abstinere, præsertim quia non est ea radix, quæ ab antiquis in articularibus morbis tantopere cõmendatur: siquidem Paul. seorsum de ea sub Hermodactyli nomine scribit, cum de utroque Ephemero propria scribat capita. Idem fecisse Gal. præter hoc, quod ferè Paul. nihil de simplici aliquo medicamento scribit, quod ab eo non acceperit, testimonio etiam Serapionis probatur, uerba eius recitantis. In cõmunibus tamen Galeni exemplaribus græcis latinisúe, Caput de Hermodactylis nõ legitur. Et dixit Alex.] Paulus satis malum stomacho esse dicit. Solutione educit phlegma grossum.] Paulus decoctum eius esse ait potentiæ purgatiuæ. Et est medicina arthetica magna.] Paulus dari proprie dixit arthriticis, in ipsis fluctionibus.

Non tutus hermodactyli usus.

De Ireos.

Cuius duæ sunt species.] Variare in Iride flores scribit Dioscorides: alios enim candidos, alios pallidos, alios luteos, alios purpureos, alios cyaneos esse. Non tamen ex hisce florũ coloribus species eius distinguit, sed potius ex radicis colore, quẽ in Illyrica dicit esse subrufum, qualem quandoq; ex Illyrio delatum uidimus, in Libyca candidum, qualis est quæ passim inuenitur. Et ex his est melior.] Secundũ Dioscoridem optima est Illyrica Macedonicaq́;: & in his optima, cuius radix densa, submutila, frangi contumax, subrufa, ualde odorata, sternutamenta mouens dum perfringitur. Et cuius sapor est acutus.] Dioscor. gustu amara. Et melius tempus collectionis est uer.] Apertus est hoc loco error: incipiente enim foliorũ defluuio, colligendas radices docet Dioscor. Et est abstersiuus. Diosc. attenuare dicit. Paulus tenuium esse partiũ, tergere, & concoquere. Ad splenem.] Dioscor. pota cum aceto. Et confert dolori capitis.] Diosc. cum aceto & rosaceo. Et fit ex succo ipsius & farina fabarum.] Diosc. cum Elleboro albo, & mellis duabus partibus. Dosis à drachmis duabus usq; ad sex.] Diosc. dat drachmas septem cũ aqua mulsa. Paulus uero octo obolos dicit purgare, ut Agaricum, modo non sit antiqua aut perforata.

De Cucumere syluestri.

Sicyn agrion Græci, Latini Cucumerem anguinum, uel erraticum, uel syluestrem uocant. Elateriũ utriq; medicamen ex fructu factum. Sicut Cucumer paruus.] Solo fructu à satiuo differt, ait Dioscorides, quem minorem multo habet, & glandibus oblongis similem, folia & uiticulas domestico similes, radicem albam & magnam. Amaritudinis ueræ.] Omnes eius partes amaræ sunt ex Dioscoride, & Elaterium extremè amarum secundum Galenum. Cuius succus est albus.] Notæ boni Elaterij ex Dioscor. sunt, ut sit album, parum humescens, læuorem habens, & leuitatem, amarissimũ, & quod facile accenditur. Malum est quod uirescit, asperumq́; & turbidum est, medio colore inter Eruũ & cinerẽ, ac ponderosum. Calidæ complexionis & siccæ in tertio.] Galenus parum calidum dicit in secundo ordine. Et proprie quando citrinescunt.] Tempestiuos esse dicit Dioscor. cum solo tactu succum effundunt. Plin. autumno. Puto errorem quoq; esse, ubi dicit, radices colligendas in fine ueris. Modum faciendi Elateriũ late Diosc. explicuit, quem ab eo facile

discere potes: nam modus Mesue concisus nimis est & mancus. Educit per uomitum, & per uentrem. ˥ *Dioscor. Si uolueris purgare per inferiora, duplum salis misceto, & Antimonij quantum sat sit, pilulasq; erui magnitudine ex aqua formato, quas ubi deglutieris, aquæ tepidæ cyathum superbibito. Si per superiora, aqua Elaterium resoluito, & penna in eo madente, loca infra linguam, quantum maxime potes, intima attingito. Quod si ad uomitum difficilis sit qui curatur, oleo, uel Irino unguento Elaterium resoluito. Dixit Ioannitius.* ˥ *Nescio an dixerit Ioannitius: scio autem Paul. scripsisse, quod uacuat ut Scammoniũ, quantitate trium obolorũ tritum cum lactis cotyla. & Diosc. quod trahit bilem & pituitã. Educit materias quæ sunt in iuncturis.* ˥ *Non erat prætermittendum, ualere difficulter spirantibus, ut scripsit Diosc. Resoluit apostemata.* ˥ *Radicem, ait Gal. abstergere, discutere, mollire. & Dios. ueteres tumores cum polenta discutere, et cum Terebinthina panos rumpere. Conseruatur succus eius triennio.* ˥ *Nullum ex medicamentis longiore æuo durare ait Plin. inciperéq; à trimatu. Diosc. à bimatu ad decennium esse purgationi aptum. Theophrastus ducentis annis seruatum testatur. quo uero uetustius, eo esse melius, dixit Plinius. Dosis eius succi, à decem granis, & reliqua.* ˥ *Distinctius Diosc. integram mensuram dicens esse obolum, minimam semiobolum, infantibus æra duo sufficere, hoc est, dicalchon, pondus uidelicet quatuor granorũ: maiore copia esse periculosum. Paulus dat tres obolos.*

Dicalchon.

De Centaurea.

Centaurium hoc à Chirone Centauro nomen accepit, à quo etiam Chironiũ dictum est, quum solo nomine cum minore conueniat. Imperiti (ut Plinij uerbo utar) inuicem utrunq; confundunt: quod & fecisse Mesuen facile est uidere, cum de utroq; eodem capite scripserit, & uires utriusq; indiscriminatim commiscuerit, secutus in hoc, sicuti in plerisq; alijs, Auicennam. Centaurea alia maior, alia minor. ˥ *Maiorem nostri seculi herbarij ignorantes, minorem quæ humectiore simul & pinguiore loco nata in maiorem longitudinem adoleuerit, pro ea imperitis uenditant. Alij paulò solertiores, herbam pro ea monstrant, folijs per interualla binis, interna parte uirentibus, externa candicantibus, salice maioribus, flore luteo. Si quis tamen bene considerauerit notas, quas Diosc. & Plin. maiori Centaurio adscribunt, eas ita quadrare cognoscet uocato nunc à uulgo Rheo pontico, ut nulli rei magis. Tertiũ est præter hæc genus cognomine Triorchis, quod, ni fallor, fuit olim mihi è Liguria allatum, minori non multũ absimile, sed longe magis aluum soluens. Minor melior est in omni re.* ˥ *Falsum est hoc: alia enim in re utraq; melior. Cuius flores & crura colorem habent citrinum palearem.* ˥ *Falsum esse hoc, & res ipsa ostendit, & Diosc. autoritas: flore enim constat in punico purpureum referente, qualis est Lychnidis flos. Melior pars plantæ sunt flores.* ˥ *Radicem inutilem dicunt Diosc. & Galenus: ramos uero, magisq; folia & flores, utilissima. Et melius tempus collectionis est principium æstatis.* ˥ *Dioscorides uidetur distinctius locutus, dicens: exprimitur cum prægnans est semine. Auicenna dicit nasci utrunque in fine ueris: quod si est uerum, nõ uideo quo modo in principio æstatis perfectæ esse possint. Calidæ complexionis*

est,

est, & siccæ in secundo.] Nec Galenus nec Serapion eas reponunt in ullo ordine, Auicenna in tertio. Si quis uero recte naturam utriusq; examinauerit, dicet minorem esse calidiorem, non usqueadeo tamen, ut ad tertiũ ordinem ascendat. Et est composita ex partibus terreis adustis, dantibus ei amaritudinem: & ex non adustis, cum permixtione aquositatis, quibus inest et stypticitas, & est in ea de dulcedine.] Confundi hic utriusq; qualitates, consideranti res ipsas, & legenti Galenũ, facile cõstat: de maiori enim ita loquitur Galenus: Radix sicuti in gustu contrarias qualitates, ita in usu contrarias ostendit operationes: gustui enim acris simul & adstringens, cum exili quadam dulcedine se offert. De minore uero, quod dominatur in ea amara qualitas, quæ exiguæ cuiusdam stypseos, id est, adstringentis saporis est particeps. Solutione educit phlegma crudum, proprie minor, & choleram citrinam.] Modus loquendi innuit de utraq; hactenus locutum, & hanc ipsam uim, pituitæ scilicet & bilis purgandæ, utrique conuenire, licet minori magis: cum tamen Galenus & Diosc. minori tantum hoc adscribant, & Paulus purgare bilem & mucos dicat. Et confert sciaticæ.] Hoc etiam priuilegium minoris est solum, de ea enim scribit Galen. ferè his uerbis: Decoctum herbæ nonnulli clystere iniiciunt ischiadicis, hoc est, his qui coxendice laborant, ut biliosa & crassa educant. Quando autem adeò uehementer operatur ut sanguinem uacuet, tunc magis iuuat. Et contritioni lacertorum.] De maiore scribunt Dioscorides & Galenus, quod datur ad rupta & conuulsa. Et est medicina oppilationum hepatis.] Succum minoris in hoc esse optimũ scribit Galenus. Spleni.] De eodem minoris succo dicit Galenus, bonum esse diuturno spleni, & potum, & extrinsecus applicatum. Et prouocat menstrua, & educit foetum.] Eidem succo hoc adscribit Galenus, quod suppositus menses educit et foetum: de radice uero maioris, quod menses prouocat, mortuos foetus extrahit, uiuos corrumpit & deijcit. Et Dioscorides, quod radix maioris ad collyrij tenuitatem erasa, si subditur, menses & partus euocat. Sanat dolorem matricis.] De radice maioris scribit Dioscorides, quod pondere duarũ drachmarũ pota, uuluarũ doloribus confert. Valet colicæ, & dolori uentris.] De maiore scribit Dioscor. quod torminibus pota medetur. Abscindit sputum sanguinis.] De maiore scribit Dioscorides, quod pota in aqua, si febris adsit: si non adsit, in uino, sanat cruentas excreationes. Et sanat uulnera.] Vtraq; huius uirtutis est particeps. De maiore enim ait Galenus, manifestari adstringentis eius qualitatis opera, in uulnerum glutinatione. Et Dioscorides utilem dicit uulneribus, & quod in eum usum recens tunditur. De minore idem Dioscorides, quod tusa uirens, uulnera cõglutinat. et Galenus, quod magna uulnera ea sanantur adhuc uiridi. Et mundificat ea & consolidat, & proprie difficilis consolidationis.] Hæc uidentur de minore intelligenda, de qua sic ad literam scribit Dioscorides: Repurgat ulcera antiqua, & ad cicatricem adducit. & Galenus: Antiqua, & ad cicatricem difficillime euntia ulcera, per eam ad cicatricem adducuntur. Et proprie puluis eius.] Non sic Gal. sed quod herba adhuc recens. & eodem modo Dioscorid. Et quidam dixerunt.] De magna hoc scribit Dioscorides, quod coalescunt ea carnes, si cum contusa simul coquantur.

Et proprie ad fistulas & ulcera magna. ˥ *De minore dixit Gal. quod exiccata, exiccantibus & glutinantibus miscetur, quæ sinus & fistulas sanare possunt, ac maligna ulcera, duritiesq; emollire, nulla de potu facta tunc mentione. Dari tamen ait succum à quibusdam in neruorum paßionibus bibendum, ceu siccantem simul, & absq; molestia uacuantẽ. Eundem cum melle illini oculis: purgat enim (ut inquit Dioscorides) ea quæ obstant luminis claritati. Maiorem præterea ualere ad spirandi difficultatẽ, & antiquam tußim, tradunt Galenus & Dioscorides: additq; hic lateris dolores.*

Dosis. ˥ *Dioscorides & Galenus dant duas drachmas maioris, Paul. drachmã unam semis minoris, in cotyla aquæ ad medietatis consumptionem cocti.*

De Cartamo.

Cnicũ uocant Græci et Latini, Cartamus iam cœpit dici. Duorũ modorũ est. ˥ *Dioscorides de unico loquitur. Theophrastus duo facit genera, syluestre, & satiuũ.*

Calidum est in primo, siccum in secundo. ˥ *Sic Auic. præceptor huius. Gal. autem & Paul. calefacere dicunt in tertio, si quis extrinsecus utatur. Nocet stomacho.* ˥ *Laudat eum ualde Auerrois, nobiliorem esse dicens omnib. medicinis purgantibus, & quod pituitam euacuat absq; timore. Sed & Gal. lib. 5. salubrium, præfert Cnicũ Aloë in soluenda aluo senũ, per triduum adstrictam. Dimittit uestigia lenitatis in uiscerib.* ˥ *Gal. loco suprà allato, potius uidetur contrariũ dicere. Inquit Paulus.* ˥ *Paul. coquit drachmas quinq;, cum ptisana & paucis salibus, ut educat aquam, nec meminit Cardamomi. Et dixit Galenus.* ˥ *Nescio ubi dixerit Galenus: scio autem Dioscoridem dixisse, contundi eius grana, & dari cum aqua mulsa, aut gallinacei iure. Et dixit etiam.* ˥ *Dioscorides sic describit: Cnici albi sextariũ, amygdalæ thasiæ tostæ & expurgatæ cyathos tres, anisi tantundem ut cnici, aphronitri drachmã, ficuum siccarum numero triginta, interiorem carnem. Gal. Caricas & Cnicum miscet æquo pondere.*

De Ben.

Græci Balanum myrepsicen, Latini unguentariam glandem uocant. Pli. & Aetius myrobalanũ nominarunt, diuersa quidem uoce, sed eodem significato: quod scilicet, ut etiam Martialis ait, ex unguento constet, & ex balano: res ut olim celebris, ita paucos ante annos ferè ignota, nunc autem unguentarijs ad odorũ materiam notißima, & (ut audio) in Hispania frequens. Quo tempore hanc epistolam scripsi, ignota erat, nunc cœpit esse notißima. Est autem fructus, ut ait Diosc. arboris Myricæ similis. Plin. Heliotropij, Theophrastus myrti folio constare dicit. Et eius aliud magnum, aliud paruum. ˥ *Non uidi quempiã magnitudine species huius fructus distinguentem, sed Dios. & Plin. absolute magnitudine auellanæ definiũt. Theophrastus, Capparis quantitate & figura. Plin. ex uarietate regionũ, in quibus nascuntur, genera distinguit. Triangulatum.* ˥ *Sanè hoc intellige: triangulum enim æquilaterum in base habet, supra quem pyramis surgit triangula & ipsa, sed cum quadam ueluti circulari extuberantia, qualem in nonnullis auellanis & capparibus inspicimus, quibus similis ab autoribus dicitur. Electio.* ˥ *Illam eligit Dioscorides, quæ est plena, candida, & quæ suo cortice facile spoliatur, Plinius petræam optimam*

esse

esse dicit, nigro cortice, & candido nucleo. Et quod est antiquum, melius est recenti.⌉ Totum contrarium scribit Dioscorides, recentem uidelicet esse meliorem.

Magnum calidum est in principio tertij.⌉ Galenus succum carnis calidum esse dicit, sed non quo in ordine. Ego ex his quæ probati de ea autores scribunt, non adeò calidam puto. Et est incisiuum, abstersiuum.⌉ De fecali parte scribit Galenus, quòd abstergit & incidit: de toto fructu idem, addens quod adstringit. Nocet stomacho.⌉ Dioscorides addit, ualde. Oleum autem eius.⌉ Dubiũ est ex quanam parte elici oleum debeat. Prima Dioscoridis græca æditio, ex interiore: secunda, ex quanam parte elici debeat, non meminit. Hermolaus ex cortice: quod ego magis probo, ceu consonum Theophrasto & Plinio. Succo carnis eius uti unguentarios ait Galenus. Vnguentarios autem propterea eos uocabant olim, qui unguenta odorata parabant. Per uomitum & uentrem educit phlegma.⌉ Galenus: si quis carnis biberit drachmæ pondus cum aqua mulsa, uomitorium experietur pharmacum, quod plerunque etiam per inferiorem uentrem copiose educit. Et emplastratur super hepar & splenem, proprie cum farina lupinorum.⌉ Pro splene farinam orobinam uel loliaceam miscet Galenus. Bibitur etiam cum oxycrato ad expurganda uiscera, præsertim hepar & lienem, quem etiam consumit secundum Dioscoridem pota drachmæ pondere. Et cum melle tantum ualet similiter ad ægritudines neruorum frigidas.⌉ Dioscorides cum aqua mulsa imponit podagricis. Oleum autem de Ben confert uestigijs ulcerum. & reliqua.⌉ Dioscorides totam ipsam glandem, Galenus feculentam partem cum aceto, ad scabies et lepras apponunt. Dioscor. addito nitro, ad uitiligines, & cicatrices nigras: & cum urina, ad lentigines, uaros, & ephelidas.

De lapide Armeno.

Armenicum Galenus lib. 9. Plin. Armenium uocat, dicitq; esse Chrysocollæ modo infectum. Inquit Alexander. & reliqua.⌉ Alexander Trallianus, ubi reliqua non contulerint, hunc lapidem melancholicis præbet, quem præstare dicit Elleboro albo, non solum quia efficacior, sed etiam quia absq; molestia & periculo operatur: & ideo legendum in Mesue pro Elleboro nigro, album. Virtuosior lapide lazuli.⌉ Hoc non lego apud Alexandrum. Melior est habens colorem mediũ inter uiridem & obscurum. & reliqua.⌉ Diosc. probat eum in quo læuor est & cæruleus color cum æqualitate magna, illapidosusq; est, & facile frangitur. Pli. optimũ esse dicit Armeniũ quod maxime uiride est, cõmunicato colore cum cæruleo. Calidæ est cõplexionis in principio secundi, & siccæ in ipso.⌉ De loto ait Alexander, quod neq; calefaciendi, neq; siccandi uim ualidam habet, sicuti nec amaritudinem aut insuauem aliam qualitatem. Et est resolutiuus, abstersiuus.⌉ Gal. abstergit cum pauca acredine, & minima stypsi. Ars autem in lauando.⌉ Alex. uult, ut lauetur quinquagesies. Tutius uero iuxta Galeni sententiam, toties abluere, aquamq; tandiu mutare, donec aqua ipsa pura ab omni sorde uideatur, omniq; sapore medicamenti careat. Docuit autem hoc Galenus non peculiariter de hoc lapide, sed in uniuersum de quauis re lapidosa, quæ sit abluenda. Solutione educit choleram nigram.⌉

Modus lauandi lapides secũdum Galenum.

Aëtius, purgat atram bilem, & quicquid crassum & tenax cōmixtum sanguini est. Quare datur his qui atra bile uexantur, elephantiosis, nephriticis, asthmaticis. Dioscorides, potest omnia quæ Chrysocolla, sed imbecillius. Plin. uero Chrysocollam dat in angina, & his qui non nisi recta ceruice bene spirant. Quare sequitur, ut etiam hic lapis in eisdem morbis bibi possit. Ophthalmicis quoq; miscetur, & pilos auget palpebrarum. *Dosis.*] Aëtius grammaria quatuor, quæ faciūt obolos octo: Alexander illoti tres uel quatuor scrupulos, loti quinq; uel sex præbet.

De lapide stellato.

Magnum hic certe chaos. Aster enim qui per stellatum lapidem hoc loco uidetur intelligi, Dioscoridi, Galeno, Græcis omnibus, Samiæ terræ species est, & pariter Plinio. At quod Marcasitam Arabes, Græci Pyriten lapidem uocant: & quod illi Lazulum, hi Cyaneum, Latini Cæruleum. Esse autem tria hæc, astera uidelicet, pyriten, & cyaneum, res diuersas, adeò est clarum, ut probationem non desideret. Meminerunt Græci ac Plinius rei uocatæ Sil, cuius unum genus lucidum est, aliud marmorosum, in argenti & auri metallis inuenta, sed coloris esse lutei dicunt. Quare difficile est iudicare, quas iste res intellexerit: elici hoc tantū ex dictis eius potest, quod lapidem stellatum genus facit, & sub eo Marcasitam & Lazulum ueluti species reponit. Auicenna lib. suæ medicinæ tertio, capite de Sputo sanguinis, lutum Samiū, stellam terræ, & Talcum, pro eadem re habet. *Habens maculas ex auro.*] Cyaneus cuius nunc usus, aliquando punctis aureis interstinctus inuenitur, aliquando absconditum intra se aurū tegit, quod arte quadam ab eo elicitur: quod mirandum non est, cum in metallis auri gignatur. *Alius uiridis, clarus, cœlestis, & uocatur lapis Lazuli.*] Cœrulei coloris est, quod præter nomen, res etiā ipsa indicat, & tam Græci quàm Latini testantur. Theophrastus tamē, dum teritur, in quatuor mutari colores scribit, candidiorem, nigriorem, crassiorem, tenuiorem. De Armenio uero scribit Plinius, quod optimus est, qui maxime uiridis est, communicato colore cum cœruleo, ut supra in Armenio dictum est. *Et est in ipso acuitas.*] De Cyaneo dicit Galenus, acris purgatoriæ & discussiuæ facultatis est, cum quadam stypsi. Diosc. reprimit, modicè exest, crustam elicit, & exulcerat. Omnia autem hæc intelligenda, dum foris adhibetur. *Solutione educit melancholiam.*] Græci nullam talem uim ei adscribunt: sed uidentur hæ uires ab Armenio deriuatæ. Arabes enim utrunq; confundunt: Serapion quidem & Auerrois, sub lazuli nomine de Armenio tractantes. Auic. de Azulo scribens, ferè ei omnes uires attribuit, quas Græci utriq;. De Armenio uero ea scribit, quæ Græci: solum addens, quod atrā bilem magis purgat, quàm Cyaneus. Quæ omnia licet uera sint, nō tamen ego his accesserim, qui non secus ac perniciosissimū uenenum hunc formidant. Experientia enim certa scio, quod si bene abluatur, multum iuuat, & uel nihil, uel parum lædit.

De Sena.

Auerrois hanc quoq; reponit inter medicinas nouas. Auicenna de ea nō scribit ex professo: meminit tamen eius in fine capitis de fumo terræ, & capite de quintana. Scribit Serapion, sed non affert (ut ferè alijs in medicinis consueuit) Dioscor. uel Galeni

de ea

de ea uerba. Quidam Delphinion, alij Pelecinon: Isacius Peplion. Ego aliquãdo dubitaui an esset Empetron, aliquando Anabypon. Parum autem refert scire, quo nomine à ueteribus sit nuncupata, modò eius uires non ignoremus, quæ certe nobiles sunt et efficaces. *Melior pars plantæ est folliculus.* Experientia ipsa ostendit, folia in purgandi ui esse potentiora. Nascitur in Apulia: sed præstantior est quæ ex Aegypto affertur. *Calida est in principio secundi, sicca in primo.* Auerrois dicit siccam in secundo: Serapion paucæ caliditatis & siccitatis, cui ego credo. *Et debilitat stomachum.* Experientia contrariũ ostendit, saporq; subamarus & adstringens: sed nec illud dixit Serapion. *Et dixit Gal.* Vtinam dixisses quo loco, & sub quo nomine: sed puto te hic, sicuti & alibi plerunq;, hallucinatum. *Decoquatur cum iuribus gallorum.* De Empetro dixit Diosc. decoquendum in iure uel aqua dulci: & nos scimus, ius in quo uulgaris hæc bullierit, uel per noctem maduerit, facile purgare. Serapion decoctam plus conferre ait, quàm contritam. *Solutione educit cum facilitate melancholiam, & choleram adustam.* Bilem absolute dixit Serapion, nõ addendo ustam: et quod ualet melancholiæ, rhagadis, neruorũ quassationibus, capillorũ defluuio, dolori capitis antiquo, scabiei, & morbo comitiali. Dioscorides de Empetro, quod purgat pituitam, bilem et aquosa. Auerrois negat Senam posse purgare pituitam. Ego experientia didici, quod potest: et quod multum ualet in morbo Gallico uocato. *Dosis, eius infusi potio usque ad unciam unam.* Serapion dat tritæ drachmam unam, decoctæ quinq;. Ego scio utranque decoctam excedi tutò posse, unciamq; decocti ex aqua mediocriter purgare.

De speciebus Salis.

Salis famosæ species sunt quatuor. Tres tantũ enumerasse species Diosc. uidetur, & alias, atq; aliter quàm Mesue. Diuidit enim salem primo in marinũ & fossilem, & hunc in cõmunem & ammoniacũ. Cum tamen inter cõmunes eligat candidum, lucidum, illapidosum, densum, & æqualem, eum intellexisse uidetur quem ob perspicuitatem, luciditatemq;, salem gemmã uocant. Huius nõnullas glebas, olim ego ex Pannonia adeò splendentes portaui, ut ueram crystallum, quotquot uidebant, putarent.

Sal naphthicus. Huius nõ meminit Dios. Gal. lib. 4. et 9. de simpl. med. salem uocatũ Sodominũ, fieri dicit in mari Palæstinæ Syriæ, mortuo uocato, in quo etiã plurima Asphaltus gignitur, id est, bitumen. Est autem Naphtha bituminis species, à qua Naphthicus sal. Pli. quoq; lib. 31. in Babylone fieri sal dicit, detracto prius bitumine. *Et sal Indus.* Quid per salem Indum intelligãt Arabes, nõ facile quispiã iudicauerit. Auic. lib. 2. cõnumerat reliquis, colore nigrũ esse dicens, propria nigredine, nõ acquisititia, ut naphthicus. Lib. uero 4. Paulũ secutus, dicit esse in colore salis, & dulcedine mellis: ita ut clare cognosci possit, multiplicẽ esse apud eum eius uocis significationem. Plin. meminit salis qui in India ex Oromeno monte exciditur. Nunc uendunt officinæ pro sale Indo, metæ forma, nigricantis in albo, salis glebulas. *Alius subniger, alius subrufus obscurus.* Plin. quicunq; lignis conficitur, nigrũ esse dicit: & quod rubens est Memphi, rufus circa Oxum, Centuripis purpureus. *Sal gemma est sicuti crystallus scissilis.* Hoc adscribit Diosc. ammoniaco, dicens quod est

facilis scindi scissuris rectis. Plinius uero similem colore dicit alumini scissili, longis glebis, neque perlucidis. Qui pro ammoniaco nunc habetur, non res naturæ est, sed arte paratur, in usum argentariorũ magis quàm medicorũ. Indus est fortior omnibus.⌉ Diosc. præfert ammoniacum. Est autem sal liquefactiuus. & reliqua.⌉ Diosc. adstringit, tergit, expurgat, diffundit, reprimit, attenuat, crustas sicut ea quæ urunt facit. Lapis quo alij lapides inciduntur.⌉ Intellige Smyridem: de quo cum scribat Serapion sub nomine Adamantis, multis occasionem errandi præstitit. Et sal bullitus cum oleo.⌉ Valet eodem modo ad lassitudines, & aquam intercutem, secundum Diosc. & secundum Paul. ut podagra caueatur. Et conferũt Synanchiæ.⌉ Diosc. cum aceto, oleo, & melle. Et cum solo melle tostus, ad tonsillas & aphthas: cum eodem melle & farina, luxatis. Et sal mixtus cum oleo et melle delet uestigia nigra.⌉ Diosc. sugillata cum melle, & cum oleo & aceto prope ignem inunctus, pruritum, impetiginem, & scabiem sedat. Sacros ignes & herpetas, cum aceto. Multas quoq; particulares utres habet, quas ex Diosc. licet ediscere. et Plinius, qui demum ait, totis corporibus nihil esse utilius sale & sole: & propterea cornea uideri piscatorum corpora. Salire quoq; ob eam causam mox natos infantes, & consueuisse antiquos, docent sacræ literæ, & Galenus iubet primo libro salubrium.

De Baurach.

Nitrum appellant Græci & Latini, rem olim quotidiani usus in balneis & escis, nunc ferè incognitam. Aliud naturale, aliud artificiale.⌉ Sal nitrum nunc uocatum, quod ex terra paratur, incognitũ antiquis (ut reor) fuit: utinam & nunc esset, ad subitam tantum hominum necem, missilibus igne tormentis, quas Bombardas uocant, quæsitum. Alia arte olim suum in Aegypto parabant antiqui, quam ex Plinio licet cognoscere: sed & ex quercu cremata, eodem autore. Aliud Armenum.⌉ Apud Medos exiguũ fiebat, ait Plinius, quod uocabant Halmigara minus: in Thracia iuxta Philippos, quod appellabant Agrion: optimũ copiosumq; in Clitis Macedoniæ, quod uocabatur Calestricum. Artificiale sicut dicitur est spuma Nitri.⌉ Res naturæ est Nitri spuma, tenuissima uidelicet pars, non arte parata, ut ex Diosc. & cæteris constat. Quæ est alba, lenis & salsa.⌉ Optimũ esse Aphronitrum dicit Dioscorides, quod sit leuissimũ, crustaceum, ad frangendum facile, subpurpureũ, spumeum, & mordens. Plin. præfert Lydium. Et melius ex eis est, quod habet proprietates septem. Diosc. in tribus laudat, scilicet ut sit leue, rosei coloris uel cãdidi, foraminulentum ut spongia: taleq; esse dicit quod ex Bunis affertur. Addit Pli. quod sit purum, syncerum, tenuissimum, & facile resoluatur. Videtur autẽ Mesue Aphronitri boni notas, his quæ sunt Nitri commiscere. Et mordicatiuum.⌉ Id quod est adulteratum, pungere ait Plinius. Calidum est in principio tertij.⌉ Auicenna, in fine secundi. Dioscorides, uires habent Nitrum & Nitri spuma similes sali. Et de stypticitate aliquid.⌉ In Aphronitro adesse stypsin, negat Galen. Auicenna in capitis initio stypticitatem Nitro quod Baurach uocat, ait non inesse: infra uero eodem capite, dicit in eo esse paucam stypticitatem. Est autem exiccatiuum, incisiuum. & reliqua.⌉ Plinius, calefacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, ex-

ulcerat,

ulcerat, euocat, discutit. Confert secundum omnem modum administrationis colicæ.] Tritum cum Cymino, & potum ex aqua mulsa uel sapa, uel aliquo ex his quæ inflationes possunt discutere, ualet strophis, id est, torminibus, ait Dioscorides: et ante suspectas accessiones prodest inunctum. Et Plinius, facere ad papulas, pustulas, oculorum cicatrices, & argemata, & ungues, ad dentium dolores, capitis animalia, lendes, aures purulentas, albas uitiligines. Multa quoq; alia potest, quæ legenti Plinium & Dioscoridem patebunt.

De Sarcocolla.

Nomen inuenit apud Græcos, & seruauit apud Latinos, ex eo quod carnes glutinat. Est autem gummi arboris eiusdem nominis in Perside nascentis. Fortius est subcitrinum albo.] Diosc. colore esse ait subrufo. Plinius candidam meliorem esse dicit quàm rufam, & uetustate nigrescere. Calida est in secundo.] Galenus nō meminit in quo ordine calefaciat: sed ex his quæ dicit innuit uidetur, non esse adeò calidam: mixtam enim habere dicit uim ex emplastica quadam substantia, & exigua amaritudine, & propterea sine morsu exiccare ac uulnera glutinare. Plin. cum quadam acrimonia esse dulcem dicit, & Diosc. subamaram: quæ qualitates non ualde calere ostendunt. Solutione educit phlegma.] Inuentum hoc Arabum. Græci enim ea non nisi extrorsum utebantur. An uero purget, & si purgat, quomodo id faciat, cum expertus non sim, dicere non audeo. Inquit Dioscorides, usus eius impinguat corpora.] Non hoc Dioscorides: nec uideo quo pacto non pugnet cum his quæ dicta sunt: si enim purgat, & stomachum, ut dixisti, turbat, quomodo pinguescere facit corpora, & semen auget? nisi humores purgare fortè dixeris, qui nutriri corpus prohibebant. Sed quare alia quæ purgant, non idem possunt? quod tamen alteri pharmaco non adscribis. Est medicina sublimis ophthalmiæ.] Experientia ipsa sæpius cognoui eius iuuamen in ophthalmia discutienda. Diosc. dixit, quod oculorum sistit fluctiones: & Plinius, quod cum uino sistit fluctiones. Sanè tamen hoc intelligendum, præsertim in oculorum inflammationibus: non enim ab initio fluctionum ea utendum, sed ubi iam discutiendi surgit intentio.

De Serapino.

Sagapenum Græci & Latini uocant: sunt & qui Sacopenium. Ferulaceæ plantæ succus est, in Media nascentis: uel potius planta ipsa, ut tradit Galenus. Sed quia inutilis alioqui planta est, ideo succo ipsi nomen reliquit. Et est arbor similis oleandro.] Similem Panaci scribit Galen. in libro de Antidotis. Melius est, cuius color inter subrubeum & subalbidum, & reliqua.] Excellit teste Dioscor. splendidum, exterius rufum, interius album, gustu acre. Quod habet odorem porrorū.] Nescio ubi Mesuë olfecerit; præsertim cum ipsemet scribat paulò posterius hæc uerba: Et quod nō est in uehemētia odoris assæ, nec habet odorē Galbani.] Quæ uerba licet non bene ex Diosc. accepta sint, scribente, odore esse in medio inter Silphium & Chalbanen. Nec mirum est si odorem habet Chalbanes, quum adeò propinquæ naturæ sint, ut Chalbane mutetur in Sagapenum, sicuti scribit Galen. eodem de Antidotis lib. Et quod est facile resolubile in aqua.] Verū Sagapenū,

ibidem scribit Galenus, aqua infusum aut uino, statim dissolui. Et eius caliditas est in tertio. Gal. dicit calidum & tenuium partium, sicuti alij opi, id est, succi: nec dicit in quo ordine: sed cum dicat Chalbanen esse calidum in fine secundi, uel principio tertij, idem de hoc pariter sentiendum. Est resolutiuum.] Galenus tenuium esse partium, & habere quid dixit abstersiuum. Solutione educit humores uiscosos.] Inuentum & hoc Arabum: non enim purgatoriam ei uim adscribunt Græci. Purgatiuam uim cum dico, per inferiorem uentrē intelligo: scribit siquidem Dioscorides, quod crassos humores ex pulmone expurgat. Et conferre ægritudinibus eorum, scilicet cerebri & neruorū.] Conferre opisthotonicis scribit Dioscorides, id est, rigori, quo caput ad scapulas trahitur: ad rupta quoq; & conuulsa. Bibitum prouocat menstrua.] Cum aqua dulci, scribit Dioscor. Et præfocationi matricis.] Si cum aceto illud mulier odoretur, ait Diosc. Confert obscuritati uisus.] Cicatrices quoque oculorum secundum Galenum attenuat & expurgat. Dimittit autem Mesue uim qua præcipue excellit, in his quos serpentes momorderint.

De Euphorbio.

Euphorbion græcè et latinè dicitur: apud quosdam Græcos Eupholbion. Arbor est secundum Dioscoridem: secundum Plinii herba: secundum utrunq; ferulacea. Plinius folijs acanthinis, in monte Atlante. Diosc. monte Tmolo Mauritaniæ, opo plena acerrimo. Excedens omnia genera gummi.] Non inter gummi, sed inter opos reponit Gal. Diosc. abundare dicit Euphorbium arborem opo acerrimo, adeò, ut sine metu colligi non possit. Est ex arbore desertorum locorum.] Nec apud Græcorum, nec apud Arabum quenquam legi, qualis sit hæc planta. Plinius tantum folijs esse acanthinis Euphorbium, & à Iuba rege inuentū, ac nomine sui medici Euphorbium uocatum. Fuit enim Euphorbius medicus Iubæ, & frater Antonij Musæ. Melius est lene frangibile.] Eligendum secundum Dioscoridem id quod splendidum est & acre: esse enim eius duo genera, alterum splendidum, ut Sarcocolla, Erui magnitudine: alterum quod in autum uentribus colligitur, uitreo colore. Plinius lacteum succum cōmendat, & habere dicit thuris effigiem: adulterari hœdino lacte, sed discerni igne: quoniam id quod syncerum non est, fastidiendum odorem habet. Diosc. adulterari Sarcocolla & glutino. Galenus libro secundo de medic. comp. secundum loca, circa finem, id quod recens est, albissimum esse, antiquius ad flauius uergere.

Adustionem faciens.] Galenus caustieæ esse uirtutis dicit, & tenuium partiū.

Dixit Alcanzi.] Iussi aliquando ut in pane coqueretur, addens masticen & & gummi ex Tragacantha, eoq; usus sum in Gallicis artuū doloribus, & sine manifesto nocumento iuuit. Et dixit Humain.] Dioscorides cum melle absolute, Paulus cum melle cocto præbet. Educit phlegma uiscosum.] Paulus simpliciter pituitam. A locis profundis corporis.] Si cum odorata potione bibatur, coxendicis doloribus mederi scribit Dioscorid. Est ex medicinis educentibus aquam.] Paulus educere magis aquam quàm pituitam dicit, datq; ad hunc effectum siliquas quinq; uel septem. Et dixit Dioscorides, aureus unus ex eo interficit.] Non hoc dixit Diosc. sed Paulus quidem dat drachmam unam cum melle cocto, ad pituitam

tultam & aquam educendam. Rasis, Serapion & Auic. dicunt tres drachmas interficere. Discutit etiã suffusiones, et squamas ossium resoluit, secundum Dioscoridem.

Dosis eius est Chirat, id est, usq; ad tres.⌉ Ad drachmã usq; accedit Diosc. ut superius diximus. Auic. dat tres analosat, id est, obolos. Serapion duas: secundo practicæ excedit aureum.

De Opopanace.

Opopanacem Græci & Latini uocant liquorem Panacis Herculei: triplicem enim Panacem tradunt, Herculeum, Asclepium, & Chironiũ. Videtur tamen non Herculeum, sed Asclepium potius describere, dum ait: Gummi plantæ similis ferulæ, & reliq. De Herculeo siquidem scribit Diosc. quod caulem habet & umbellam, non quod planta sit similis ferulæ. Sed nec ex duob. reliquis generibus, ullum ferulaceum facit. Cuius stipes eleuatur super terram, circiter cubitum unũ uel duos.⌉ Herculei caulem dicit Diosc. esse altissimũ, Asclepij tenuem & cubitalem. Et folia eius sunt minora folijs ferulæ.⌉ Hoc nullo pacto potest Herculeo congruere, quem folia habere dicit Diosc. fico similia, in quinq; partes per ambitũ diuisa: sed respondet potius Asclepio, quem folio fœniculi constare dicit, sed maiore. Quod etiam de ferula dixit Mesue, Flores odoris boni, coloris auri: hæc ferè sunt Diosc. uerba de Asclepij floribus. Herculei uero flores, dicit esse melinos, hoc est, luteos. Secundum semitam florum Anethi.⌉ Hoc utriq; potest aptari. de Herculeo tamẽ peculiariter scripsit Dios. quod umbellam Anethi habet. Ex his igitur patet, Asclepium potius hic describi quàm Herculeum: cum tamen omnes medicinæ autores, ex Herculeo, non ex Asclepio fieri opopanacem scribant. Et faciũt cultores eius incisiones paruas, inter radicem & eleuationem thyrsi, circiter palmũ medium.⌉ Radicem ipsam scindi scribit Dios. germinantibus caulibus: caules uero messis tempore. Et egreditur humiditas aurea.⌉ Egredi liquorem candidum scribit Diosc. sed ubi inaruerit, croci colorem exterius acquirere. Melius ex eo quod est citrinũ extra, & subalbidũ intus.⌉ Laudat Diosc. eum qui sit interius candidus uel subrufus, exterius croceus.

Et quod est amarũ.⌉ Amarissimũ dicit Diosc. Et quod est odoris boni.⌉ Grauis odoris esse debet secundum Diosc. & præterea pinguis, friabilis, dissolui facilis, ac læuis. Nigrum & mollem esse malum dicit. Odor & albedo fracturæ deocultant fallaciam.⌉ Diosc. uerus digitis in aqua contritus, diluitur & lactescit.

Calidus & siccus in tertio.⌉ Gal. calidum in tertio, siccum in secundo. Et est resolutiuũ. & reliq.⌉ Gal. calefacit, mollit, discutit: radix uero abstergit, siccat: & quia non uehementer calefacit, ideo carnem generat. Solutione educit phlegma.⌉ Nec Dios. nec Gal. uim ei purgandi adscribunt. Est ex rebus addentibus in usu.⌉ Diosc. ad claritatem oculorũ inungitur. Confert tussi antiquæ.⌉ Diosc. ualet ad lateris dolores & tusses cum aqua mulsa, aut uino sumptus, et ad rupta ac conuulsa. Et emplastratur super nodositates membrorũ, & super scrofulas.⌉ Durities, inquit Diosc. uteri, & inflationes discutit, cum melle solutus. Confert guttationi urinæ.⌉ Diosc. ad strangurias, & uesicæ scabies ac tormina, cum aqua mulsa aut uino. Et facit aborsum.⌉ Diosc. cum melle dissolutus fœtus occidit. Et de radice ait, quod abrasa & supposita, educit fœtum. Præfocationi matricis.⌉

Aa

De fructu hoc scribit Diosc. si cum uino bibatur. Et podagræ.] Cum uua passa linitus, ait Diosc. Sciaticæ secundum omnem modum administrationis.] Dioscorides, inunctū. Vulneribus antiquis.] De radice hoc ait Dios. Gal. quod ualet ad ulcera mali moris, atque in eis generat carnem. Vestit ossa nuda.] De radice hoc quoque scribunt Dios. & Gal. tanquam de minus calida, quàm opos. Adde ex Dios. quod acopis & capitis medicinis miscetur, ac cauis dentiū dum dolent. Carbunculos rumpit: & pici mixtum, est contra morsum rabidi canis optimum emplastrum.

De Mezereo.

Mezereon Serapionis, est absque dubio Chamælea Dios. Ab hoc autē scriptore describitur Thymelæa, atque, ut sequens est, aliud Mezereon, si hoc Mezereon est, quàm quod à Serap. Eleuatur à terra circiter cubitos duos.] De Thymelæa scribit Dios. quod ab ea surgunt rami tenues, speciosi, binûm cubitorum: de Chamælea uero quod dodrantales, id est, duodecim digitorum longitudine. Et folia eius sunt similia folijs oliuæ, sed maiora.] Hic est error manifestus. De Thymelæa siquidem scribit Dios. quod folia habet Chamæleæ similia, sed angustiora: de Chamælea uero quod similia oliuæ, sed tenuiora: ex quibus sequitur, non posse Thymelæam habere folia maiora absolute quàm oliua, secundum Diosc. Et producit grana nigra in magnitudine fructus Myrti.] Quod magnitudine Myrti fructum ferat, congruit Diosc. Thymelææ in colore dissidet: siquidem dicit Diosc. quod in initio uiridis, dehinc rubens: operimentoque tegitur duro & nigro exterius, intus candido. Cuius species sunt plures.] Licet uoluisse uisus sit describere Thymelæam, per hæc tamen uerba putare uidetur Mezereon esse genus ad Thymelæam, & Chamæleam: &, quod magis absurdum est, ad album & nigrum Chamæleonta, diuersas omnino ab his plantas: quod etiam peccauit Auicenna in quarto, & aliquatenus in secūdo, maxime ubi utres enumerat. Est enim quædam magna habens folia, & subtilia.] Hic uidetur tangere Chamæleā. Et est parua, habens folia sicut folia oliuæ, et spissa nimis.] Hic tangit Thymelæā, de qua dicit Diosc. quod folia habet angustiora, et pinguiora.

Et est habens folia crispa & aspera.] Hic tangit Chamæleonta: neutra enim illarum (Thymelæam dico & Chamæleam) folia habet crispa uel aspera, sed oliuæ similia. Et ex eis est habens colorem uiridem.] Album designat Chamæleonta.

Et aliud habens colorem subnigrum.] Nigrum hic innuit Chamæleonta: nomen enim habet à uarietate foliorum, secundum Diosc. quæ ualde uiridia interdum, modo cyanea, modo subalba, modo rubra, iuxta locorum differentias, uisuntur. Melius est habens magna folia.] Hic uidetur eligere Chamæleam, sequutus Auicennam.

Calidum est & siccum in quarto.] Licet Gal. Chamæleam non reponat in ordine, non uidetur tamen adeò calidam putasse: dominantem enim amaram habere qualitatem dicit, & sordida ulcera curare, quæ non uidentur rebus tam impensè calidis conuenire. Thymelææ autem causticam uim tribuit Paulus & Diosc. eius grana urere fauces dicit, folia gustum mordere, et fauces scarificare: qui tamē effectus in alijs quoque rebus inueniuntur, quæ non sunt in summo calidæ. Est proximū ueneno, nocens membris, quæ sunt mineræ uirtutum.] Nec de Chamælea, nec de Thymelæa lego,

quod

quod sit proxima ueneno, sed de Chamæleonte nigra: scribit enim de ea Galenus, quod radix eius habet quiduenenosi: de Thymelæa Diosc. quod nocet stomacho. Et hoc faciemus cum auxilio rerum frangentium ea.] De folijs Thymelææ, quæ dicit uocari Cneorum, unde (ut puto) deriuata est uox Mezereon: de eius inquam folijs ait Diosc. quod tundenda sunt, ab eis omnes fibræ separandæ, & si minorem uolumus fieri purgationem, elixas, & lenti uel concisis oleribus admixtas, dare debemus.

Duplum eius ex absinthio.] Hoc dicit Diosc. de folijs Chamæleæ, factis ex eis catapotijs cum dulci aqua. Inquit Diosc. infundantur folia eius in aceto die una. Hoc non legitur apud Diosc. sed apud Auic. Et dixit Galenus, infundantur folia eius in syrupo rosarũ.] Non memini me aliquod horũ apud Gal. legisse: alioqui neq; syrupi rosacei uspiam meminit Galenus. Et dixit Rufus.] Nescio an id dixerit Rufus: scio autem Diosc. docuisse modum parandi uinum Thymelæite & Chamælcite. Circiter unciæ duæ in cado magno.] Diosc. ponit drachmas xxx. Thymelææ coliculorum, foliorum & seminis, in congios tres, & coqui iubet donec remaneant duo: & ex chamælea simili quidem proportione, sed non coquit, uerum bullire sinit mustum duobus mensibus. Et scito quod Mezereon de decoctione modicum sustinet.] Dios. (ut suprà diximus) coquit Thymelæam donec tertia pars uini sit consumpta. Serap. Chamæleam, donec duæ partes ex tribus. Vtraq; autẽ multa dici potest, nõ modica decoctio. Solutione educit aquam.] Chamælea secundum Diosc. ducit per aluum pituitam & bilem. Paul. ad aquam intercutem dat Chamæleam cum æquali ære & Aniso. Diosc. Thymelææ folia messis tempore collecta & in umbra exiccata. Semen uero, quod coccum uel granum Cnidium uocat, euacuare dicit per aluum bilem & pituitam & aquam. Et interficit lumbricos & uermes & serpentes uiscerum.] De Chamæleonte albo scribit Diosc. quod pondere oxybaphi educit uermem latum: nullam talem uim Chamæleæ aut Thymelææ adscribens: ueri tamen simile est, quod & ipsæ possint uermes interficere. Et si fiant tentæ ex eo & melle, curat fistulas, & ulcera fraudulenta.] De Chamælea scribunt Diosc. & Gal. quod cum melle purgat sordida ulcera & crustosa: de Chamæleonte uero nigra, ait idem Diosc. quod ualet phagedænicis comedentibus, & feris ulceribus.

Et confert dolori dentium.] De Chamæleonte nigro scribit Diosc. quod eius decocto utiliter dolentes colluuntur dentes, & quod dolentem dentem cum graphio imposita confringit. Capite uero de Chamælea, & Thymelæa, nulla dentium mentio.

Fit unguentum ex eo & aceto & oleo & cera, ad scabiem.] De Chamæleonte nigra scribit Dios. quod curat scabiem cum chalcantho, cedria, & axungia: non de aliqua illarũ. Et fit ex eo linimentũ ex sulphure & melle.] Admixto sulphure & alumine ait Diosc. ualere eandem Chamæleonta contra impetigines, si ex aceto coquatur & inungatur. Et cum sulphure solo, ad uitiligines & ephelides. Dosis in decoctione à drachma media, ad drachmã unã: in puluere, à duob. ceratijs ad quinq;.] Paulus dat quatuor drachmas Chamæleæ, in aquæ mulsæ cotylis duab. coctas, donec quarta pars supersit: quosdamq; cõficere catapotia, ex duab. absinthij partib. et unica Chamæleæ, purgareq; dicit ut elleborũ. Cnidia uero grana, à uiginti usq; ad triginta.

De Alsebram.

In hac quoq; planta, quam & Alsebram & Esulam uocant, nõ omnino cõueniunt Arabes. Serapion enim absq; dubio intellexit uocatam à Diosc. Pityusam. Auic. licet in ea describenda à Diosc. & ab ipso etiam Serap. discordet, eandem tamen rem intellexit. Mesue potius in species distinguit, quàm ostendat qualis sit. Nescio autem an Cyparissiam speciem quandam Tithymalli hic intellexerit, uel Paralium: satis enim tres hæ plantæ inuicem conueniunt, Pityusa uidelicet, Cyparissia, & Paralion. Paralion enim lini folio, Cyparissiam Piceæ, sed tenuiore gracilioreq́;, & similiter Pityusam describit Dios. satisq́; suspicor, ne quæ nũc Esula uulgò uocatur, Paralios potius sit, quàm Pityusa: folio enim lini cõstare uocatam Esulam, nostri affirmant herbarij.

Est species lacticiniorum.⌉ Si Paralios uel Cyparissias est, uera species est Lactariæ. Si Pityusa, genus per se, secundũ Diosc. et Gal. licet inter Lactarias, ob succi similitudinem & purgandi uim enumeretur. Aliud est magnum, habens radices rotundas & crassas.⌉ Diosc. postquam Pityusam descripsit, eamq́; habere dixit radicem candidam, crassam, lacteo liquore manantem, subdit: Inuenitur quibusdam in locis grandis hic frutex. Non igitur putasse uidetur aliam esse tenuibus, aliam crassis radicibus, ut dicit Mesue. Magnũ est malũ.⌉ Non hoc Græci, sed Serapion, autoritate cuiusdam Abix uocati, & secutus eum Auic. Et melior pars plantæ est cortex radicis eius.⌉ Nec hoc dicunt aperte Græci, sed cum maiorẽ quantitatem præbeat Diosc. radicis q̃ seminis, uidetur minus potentem existimasse, & folia debiliora radice eadem ratione, quia scilicet plus eorũ dat, quàm radicũ uel seminũ. Lac uero an putauerit fortius, incertũ ita est, sicuti incerta est cochlearis mensura. Gal. enim septimo Artis curatiuæ, duplicis meminit cochlearis, maioris uidelicet, & minoris. Quicquid autẽ alij senserint, Gal. hunc ordinem ponit inter Lactariarum partes, ut opon fortissimũ, radicem debilissimã, semen & folia in medio reponat. Calidæ complexionis est, & siccæ in principio tertij.⌉ Gal. Pityusam in ordinem non redigit, sed cum ui similem dicat lactarijs, quorum succos calidos posuit in quarto ordine, uidetur quoq; Pityusæ succum in eodem ordine statuisse. Mihi quoq; uidetur uerbum inconueniens.⌉ An id dixerit Rufus, nescio: scio autem scripsisse Auicennã, quod sedere in aqua frigida, superfluam eius abscindit purgationem. Paulus uidetur cum Mesue sentire. Fortè dici posset, ex parua mora fluxum augeri, ex longa tolli, frigoris ui ad intima attingente, & ueluti stuporem inferente. Et quidam ex lacte & farina faciunt oblatas.⌉ De Pityusa scribit Diosc. ex eius succo cum farina fieri catapotia. Dosis corticis radicis eius à ceratijs duobus usq; ad septem, & lactis ab uno ad tres.⌉ Exigua certe est quãtitas. Diosc. siquidem radicis pityusæ drachmas duas, fructus unam, succi cochleariũ, foliorum ternas drachmas exhibet.

De Luf.

De tribus plantis scribunt Græci, magnã inter se affinitatem habentib. Dracon. tio uidelicet maiore, & minore, & Aro, magnæ (ut inquit Plin.) cum Dracunculo litis. Theophr. Arum genus putauit, diuersas sub se species continentem. hunc Syri, teste Diosc. Lupha uocant. Serapion sub Luf nomine, eodem capite de Aro scribit,

& minore

& minore dracontio. & similiter Auicenna, sed dracontium appellat Luf crispam, Aron planam: in remedijs tamen utrunq; miscet dracontium. Mes. Auicennam (ut ferè solet) secutus est. Dicitur collum draconis.] Dracontion dicitur, uel dracunculus. Radix plantæ est, ad nigredinem attinens exterius, interius alba.] Aron dicit Diosc. habere radicem albam, similem Dracontio, Plin. nigram.

Crispæ uero exterius cineritia, interius uero alba, & ad citrinitatem declinat.] Dioscorides radicẽ maioris dracontij dicit candidã, rotundam, cum tenui cortice. Minoris, bulbosam, raphano similem. Adeò autem albam dracontij radicẽ putauit Hippocrates, ut absoluto sermone radicem candidam cum dicit, eam intelligat. Et super utriusq; radicem eleuantur thyrsi, habentes maculas ad modum serpentis.] De maiore dracontio ait Dioscor. quod caulis colore est adeò uario, ut sit similis draconi. De minore, quod uarium habet caulem, serpenti similem, cum purpureis lituris. De Aro, quod in purpuram tendit.] Et melius tempus collectionis est uer, & principium æstatis.] Radicem utriusq; dracontij messibus colligendam, docet Diosc. Inquit Dioscorides.] Dicit Diosc. quod minorem acrimoniã ostendit Aron, dum manditur, quàm dracontium. & Gal. quod dracontium acrius amariusq; est, & propter hoc tenuium magis partium, & calidius Aro. Et dixit Gal. plana est calida in principio secundi.] Galen. Aron dicit calidam, & siccam in primo. Dracontium uero non ponit in aliquo ordine, sed dicit calidius Aro. Nocet utraq; acuitate sua, & stomacho & hepati.] Ratione adstringentis uirtutis quæ amaræ & acri coniungitur, est inter efficacia & præcipua medicamina secundum Galenum reponenda: nec uidetur multum posse nocere, cum scribat Dioscorides, quod radix minoris cruda & cocta, more olerum à sanis estur, nosq; uidimus homines folijs libenter uesci, & absq; noxa. Gal. etiam inter ea quæ uescenda sunt, Ari & dracontij radices in libro de escis enumerat. Dixit Philagrius.] Plinius dixit Cleophantum dedisse purulenta excreantibus, farina permixtũ, in pane cocto. & Dioscorides, quod in Balearibus insulis parantur placentæ ex radicibus minoris, cum multo melle, & in conuiuijs dantur. Solutione educit phlegma.] Græci non uidentur uim ei purgandi per inferiora uel superiora adscribere: Gal. siquidem & Paulus eum sequens, expurgari ab eo uiscera dicentes, non uidentur de ea purgatione locuti, quam habent medicamenta cathartica uocata, sed de obstructionis reseratione intellexisse: quod patere potest per uerba Galeni dicentis, crassos præcipue & tenaces attenuans humores. Plinius tamen dixit folia ex sale & aceto sumpta, aluum inanire. Prouocat urinam, & excitat coitum.] De minore scribit Dioscor. quod urinam & uenerem excitat, radix pota in uino. De maiore tantum, quod uenerem. Et est ex rebus mundificantibus pectus & pulmonem.] De utroq; hoc scribit Dios. Et confert ulceribus fraudulentis.] De utroq; etiam hoc scribit Diosc. Gal. uero ait semine curari Cancrum & Polypum. Et fistulis.] Collyrijs factis cum melle, ait Dios. Succus autem eius cum melle destillatus in aurem.] Cum oleo dicũt Diosc. & Plin. & loquuntur de succo seminis. Et fit emplastrum ex ea, cum melle & stercore caprarũ ad podagram.] De Aro scribit Diosc. quod priuatim

podagris illinitur. Plinius, folia cum sale recentia uel sicca articulis podagricis.

Et facit aborsum.┐ Solus odor radicis secundum Dioscoridem. Multas alias ut res potes è Plinio & Dioscoride colligere, ex quibus unam tantum addam, quod in pestilentia salutaris est radix in cibis.

De Alfescera.

Græci Ampeloleucen, & Bryoniam, & Psilothrum uocant. Latini Vitem albam. Cuius radix est terrei coloris exterius, interius uero alba.┐ Dioscorides radicis colorem non expressit. Plinius albam dixit & grandem. Et est species eius fesceresin.┐ Videtur hic loqui de nigra, quam Græci Ampelomelan uocant, Latini uuam Taminiam, Tamnũ, uel Tanon. Eius radix est cinerntia exterius, & interius alba, non albedine prioris.┐ Loquitur de ea quam uocant fesceresin Arabes, & Latini Tamnũ. De cuius tamen radice ait Dioscorides, quod foris est nigra, intus buxei coloris. Fescera inquit Dioscor. calida & sicca in tertio.┐ Hic est manifestus error: siquidem (ut aliàs sæpius diximus) de medicinarum gradibus non est locutus Dioscorides. Galenus radicem dixit moderate calidam. Noster Mesue secutus est Auicennam, qui tamen male sibi constat. Nam cum dixisset calidam in tertio, paulò post dixit, quod temperate calefacit. Et est cõposita ex partibus igneis, cum partibus terreis adustis, & igneitas est dominans.┐ Nec hoc dixit Diosc. sed quod folia, fructus & radices acria sunt. Et dixit Galenus, est in ea de stypticitate aliquid. & reliqua.┐ De Asparagis huius plantæ dixit Gal. quod boni stomacho sunt ob stypsin, quam subamarã & debiliter acrem habent. De radicibus uero, quod abstergunt, siccant, & tenuiũ partiũ sunt. Fescerin uero est nimis calida.┐ Lege minus, non nimis: nihil enim de ea scribit Gal. nisi quod albæ in omnibus est similis, uerum debilior. Vtriusq; radix, & proprie succus eius, solutione educit phlegma.┐ De alba dixit Diosc. quod succus radicis uere exprimitur, bibiturq; cum mulsa aqua, & pituitam educit. Epilepsiæ.┐ Drachmæ pondere anno integro radix pota datur comitialibus, ait Diosc. Et comeditur talus eius in primis cũ crescat.┐ Intellige primæua ueris germina, quæ elixa aluum et urinas mouent, si manduntur, secundum Diosc. & secundum Gal. ob stypsin, quod & superius dixi, sunt bona stomacho. Plures tamen uirtutes adscribit Diosc. asparagis nigræ quàm albæ, scilicet quod menses mouent, lienes minuunt, comitialibus, uertiginosis & resolutis sunt utiles. Veruntamen permiscent spiritus.┐ Diosc. ubi multiplices radicis uitis albæ usus ostendit in comitialibus, attonitis, uertiginosis, serpentum morsibus, aborsibus: subdit, mentem interdum perturbat. Est ex resoluentibus apostemata dura.┐ Non duros tumores, sed phlegmonas discutere ex uino, emplastri modo impositam, & abscessus rumpere, dicit Dioscor. Et apostemata splenis.┐ Lienem, inquit Diosc. de alba loquens, liquat, trium obolorum pondere per dies triginta cum aceto pota. Postea subdit: Ad eundem cum fico utiliter illinitur. Galenus: pota, & extrinsecus cum ficis admota. Et abscindit cum uino panaritium.┐ Cum oleo donec colliquescat excocta, delet pterygia, secundum Dioscoridem, de alba loquentem, & sugillata. Et confert ulceribus malis.┐ De

eadem

eadem alba inquit Dioscorides, folia, semen & radix acrem habent uirtutem: unde cum sale ad chironia, gangrænica, phagedænica, & cum putredine crurum ulcera, faciunt imposita. Et trahit fracturas ossium, & spinas & ligna. Dioscorides de ossibus tantum scribit. Quod si radix albæ trita emplastri modo imponatur, ossa educit. Sorbitiones factæ ex succo eius, & frumento decocto, & melle.⌉ Dioscorides nõ apponit mel, sed dicit, si succus cum triticeis granis decoctis bibatur, exuperare lac facit. Radix quoq; eius & succus eius abstergit faciem. & reliqua. Et subdit, & proprie cum farina cicerum & fabarum.⌉ Dioscorides cum eruo ephelides, ionthos, lentigines, ac nigras cicatrices. Confert morsibus animalium uenenosorum.⌉ Contra uiperæ morsus, ait Diosc. pota duarũ drach. pondere.

De Arthanita.

Cyclaminon Græci, Latini Rapum uel Vmbilicum terræ: aliqui orbicularem uocant. Magni radix est in modum rapi rotundi.⌉ Diosc. parũ latam dicit, & res ipsa idem ostendit. Cuius pars exterior est terrea, nigra: interior alba.⌉ Diosc. absolute nigram dicit. Et eleuantur super radices frondes. & parũ infra, sine eleuatione stipitis.⌉ Error est hic manifestus: caulem enim, Diosc. & re ipsa teste, fert quatuor digitorũ, sed nudum. Flores secundum semitam uiolarũ subalbidarum.⌉ Error & hic: flores enim cõmunis Cyclaminis rosacei sunt, & ad purpuram uergentes. Altera uero & secũda species, florem fert candidũ: sed de ea nondũ loqui cœpit. Paruũ uero habet radices subterraneas plurimas.⌉ Nescio ubi hæc inuenerit iste homo. Diosc. & Gal. radice esse aiunt inutili, nulla de hac pluralitate habita mentione.⌉ Calidæ cõplexionis est & siccæ in tertio. Gradũ ei nec Gal. determinat, nec Auic. Et est incisiuum. & reliqua.⌉ Addit & aliam uim Galenus quod attrahit. Dixit filius Serapionis, accipe succi eius drachmas quatuor.⌉ Triũ drachmarũ pondere, ait Dios. cum passo aut melicrato aquoso bibatur radix, in morbo arquato. Solutione educit phlegma mucilaginosum.⌉ Potá, inquit Dios. cum hydromelite, pituitam educit & aquam. Et etiã linitũ super femur.⌉ Succus illitus umbilico, pectini & coxendicibus, dicit Diosc, aluum mollit, & aborsum facit. Et maxime splenis.⌉ De altera Cyclamino scribit Diosc. quod denario acinorum eius in uini albi cyathis duobus, per quadraginta dies poto, lien emittitur per aluum & urinam. Et proprie Caputpurgium.⌉ Succus cum melle, ait Diosc. Et confert Caputpurgiũ ex eo factum debilitati uisus. & reliq. Non immissum naribus hoc facere scribit Dios. sed inungi oculis suffusis & hebetibus eius succũ cum melle. Et secundum omnem modum administrationis confert duritiæ splenis et aliorum apostematum et scrofulis.⌉ Miscetur, inquit Galenus, his quæ tubercula, strumas, omnesq; durities discutiunt. Multa quoq; alia potest, sed hoc præcipue, quod cum uino bibitur contra uenena omnia, secundum Dioscoridem.

De Aristolochia.

Aristolochia apud Græcos hoc nomen adepta est, quod ad ea quæ in puerperis desiderãtur, optime faciat. Latini ferè eodem nomine appellant: sunt tamen qui malum terræ, siue erraticum uocent. Aristolochiæ tres sunt species.⌉ Addunt nõnulli

quartam, quam Pistolochiam nominant, uel à radicum multitudine, Polyrrhizon.

Longa.] Marem hanc uocat Diosc. *Et rotunda.]* Et hanc fœminam. *Et alia, cuius radix currit secundum similitudinem uitis.]* Clematitis hæc dicitur, quasi sarmentariam diceres, ramulos tenues habens, & folia modicè rotunda, minori semperuiuo similia. *Inquit Dioscorides, omnes calidæ sunt in principio tertij.]* Hic est error, sicuti & alibi plerunque: non enim hoc Dioscorides, sed Auicenna. *Et uidetur quod longa sit calidior.]* Galenus dixit longam non minus calefacere, sed fortè magis. *Quamuis terreitas ipsius uincat terreitatem rotundæ.]* Minus tenuium partium est, inquit Galenus, quàm rotunda. *Est utraque aperitiua. & reliqua.]* Galenus absoluto sermone dixit radicem utilissimam esse ad medicinam, cum sit amara & subacris. De longa uero dixit, quod abstergit & discutit, sed minus quàm rotunda: & ideo utilior est, ubi opus est moderate abstergere, sicuti in generanda carne, in ulceribus & uteri fomentis. *Extrahens spinas.]* Rotundæ hanc uim adscribunt Dioscorides & Galenus. Paulus sesquidrachmam Clematitis educere ait, ut Colocynthim. Aetius drachmas duas fructus sicci, purgare bilem & pituitam. *Asthmati & tussi.]* Rotundam dixit Galenus auxiliari asthmaticis, singultientibus, epilepticis, podagricis, si cum aqua bibatur. Ruptis quoque & uulsis, atque his doloribus qui obstructiones sequuntur, aut incocti spiritus crassitiē: sanare putredines, sordida ulcera expurgare, dentes ac gingiuas limpidare. *Et omnes quidem species eius mundificant matrices fixtarum.]* Cum pipere & myrrha pota, ait Dioscorides de longa: eademque posse, subditū ex ea pessulum. *Et medicina bona rigori febrium.]* Rotundam ait Dioscorides cum aqua potam ualere rigori: & Galenus Clematiten cum oleo, aut suillo adipe inunctam: suffumigio uero ad graues febres.

De Albemesude, id est, Cherua.

Cici uel Crotoma, Dioscorides & Græci. Ricinum Latini primam eius speciem uocant. Nota satis planta. Mirasolem uulgò apud nos uocant, & ad decorem solum in hortis serunt, nescientes non exiguum ex ea quæstum facile haberi posse, parato ex semine oleo ad lucernas utili. *Aliud magnum, aliud paruum.]* Magnū iam diximus esse Ricinum: paruum Lathyriden Græci, uulgò Cataputiam nominant. *Dicit Dioscorides, Calidæ complexionis & siccæ.]* Hoc non dixit Dioscorides, sed nec cuius sit temperaturæ. Galenus uim habere discutiendi & abstergendi dicit Ciceon, oleumque ex fructu factum, calidius esse, tenuiorumque partium, quàm commune. Lathyriden uero similem, quo ad uim, Tithymalus. *Facit uomitū & solutionem laboriosam.]* Educunt triginta eius grana, ait Dioscorides, per uentrem pituitam, bilem, & aquam, & uomitum mouent. Valde tamen insuauis est, & laboriosa talis purgatio, stomachum uehemēter peruertens. De Lathyride uero ait, quod eadem, id est, aquam, pituitam & bilem, purgant grana eius septem uel octo deglutita uel pota. Galenus uero de Ricini folijs, quod abstergunt, discutiunt, & purgant: minus tamen omnia hæc faciunt, quàm fructus. *Et coquuntur grana eius, & proprie cõtrita in iure galli antiqui.]* De folijs Lathyridis ait Dioscorides, quod

cum

cum gallinaceo aut oleribus cocta, eandem habent seminib. operationem. Oleum autem confert colicæ.] Purgare hoc oleum aquam dicit Diosc. & ualere lumbricis alui, scabiei, ulceribus capitis; sedis inflammationibus, & uteri præfocationibus.

Sumuntur ex Cherua à granis quinq;, usq; ad septem: & alterius à granis septem, usq; ad duodecim.] Diosc. ut superius tetigimus, Ciceos quidem exhibet grana triginta, Lathyridis septem uel octo cum caricis, aut dactylis, aqua frigida superbibita. Paulus usque ad quindecim, ita ut robusti, & qui pluri egent purgatione, ea mandant. Debiliores & qui malo sunt stomacho, syncera deglutiant. Plinius uicena grana cum aqua pura aut mulsa, purgare ait facile bilem & aquam, si munda sumantur: si cum folliculis, uehementius purgare, & stomachum lædere.

De Albrachin.

Spartion Dioscor. uocat, Galenus Spartum, Latini Genistam. Vtinam omnia æque cognouisset, & descripsisset hic uir: non tamen facere potuit ut errorem omnino effugeret, pro Phaselo Orobum scribens. Densitas fustium.] Diosc. uirgas longas habet, absq; folijs, solidas, ad frangendum difficiles. Flores lunares.] Diosc. Leucoij. Inquit Diosc. calidum & siccum in secundo.] Nihil de hoc Diosc. Et in flore eius & stipitibus est humiditas superflua.] Nec hoc lego apud Dioscor. uel Gale. sed ait Galenus, semina & surculorum succum attrahere non ingenerose. Per uomitum & per uentrem educit phlegma cum fortitudine.] Semen & flores, cum melicrato pota, sine periculo purgant per superiora, sicuti Elleborus, inquit Dioscor. Et per uentrem.] Semen purgat per inferiora, ait Diosc. ramis uero in aqua madefactis extractus succus, in ieiunio cyathi quantitate potus, coxendice & angina laborantibus est utilis. Plinius macerat pluribus diebus in aceto, pro coxendicis dolore, perungiq; eodem succo docet cum oleo. Sunt tamen, inquit Diosc. qui macerent muria, aut marina aqua, & clysterem imponãt his qui coxendice laborant, educuntq; cruenta, atq; strigmenta. Quidam ad stranguriam utuntur semine, ut Plinius testatur, qui etiam sanari genua dolentia Genista ait tusa cum axungia. Dosis eius & proprie florum.] Dioscorides ex semine & floribus dat quinq; obolos. Plinius drachmam & dimidiam.

De Elleboro.

Latini Veratrum, Græci Elleborum: sunt & qui nigrum Melampodion uocent. Hipp. Ectomon. Niger incolumior est albo, imò minatur albus accidentia terroris.] Quondã, ait Plin. terribile fuit, postea tam promiscuum, ut pleriq; studiorum causa sumpserint. Idem tamen Plinius album multo terribilius esse ait nigro. Et quod ex eo magis eligitur.] Diosc. eligit carnosum, speciosum, interiorem partem tenuem habens, gustuq; acre & feruidũ, asperis tumulis & siccis locis (qualis est Anticyra) natum, in frangendo puluerem emittens, ait Plinius. Et melior pars totius plantæ est radix ipsius.] Solas radices in usum uenire, ait Dioscorides, à quibusdam tamen semen purgationibus adhiberi. Melior pars radicis sunt fustes.] Intellige radiculas graciles, ex ceposo ueluti capite procedentes: has enim in usum solas uenire dicit Diosc. & similiter Plinius, qui eligi dicit tenuissimas radices,

breues, & ueluti decurtatas: ſummam, quæ eſt ueluti cepe, dari canibus, purgationis cauſa. Et melior pars earũ eſt cutis.⌉ Eximitur ex utroq; ſecundum Dioſc. interior medulla. Et melius tempus collectionis eſt uer & æſtas.⌉ Meſsium tempore colligendas albi radices, docent Dioſc. & Plin. Albus minoris eſt acuitatis.⌉ Galenus amariorem & minus acrem eſſe dixit album, quàm nigrum.

Et eſt eius mordacitas nõ apparens ſubitò.⌉ Videntur hæc ſumpta ex Dioſ. in electione albi: inter reliqua enim eligendum docet id, quod guſtu quidem feruens eſt, nõ uehementer tamen, ſed ſaliuam non ſimul, ſed particulatim mouet. Addit etiam, ut ſit mediocriter extentum, candidum, fragile, carnoſum, non acuminatum aut iunceum, nec dum frangitur puluerulentum, ſed interiorem medullam exilem habens: laudariq; maxime Cyrenaicum, periculoſius eſſe Galatium, Cappadocium & Italicum, quæ & albiora & magis puluerulenta. Albus corporibus noſtri temporis eſt moleſtus, imò eſt eis ſicut uenenũ.⌉ Pauli tempore utebantur Elleboriſmo per album: & hoc etiam tempore, eum qui bonus ſit, non puto eſſe uenenoſum. Nigri autem uſque ad tempora noſtra uirtus tolerabilis eſt, licet adhuc difficilis: inquit enim Hippocrates, moleſtus eſt Elleborus eis quorum ſana ſunt corpora.⌉ Experientia certa didici, operationem eius non eſſe difficilem: neque aphoriſmus propoſitum probat, ſiquidem alia quoque purgatoria medicamina ſanos offendunt, iuxta eundem Hippocratem in alio aphoriſmo, & ſecundum Galenum. Cum Elleborum abſolute dicimus, album intelligimus. Inquit filius Zezar, fit Teremabin ſicut mel.⌉ Bonam eſſe oportebit Ellebori quantitatem, alioqui parum proficies: ſiquidem drachma integra ſola pota, parum operatur. Paulus infundit aqua uncias duas, per dies quinque. Et aliqui perforant radicem Raphani.⌉ Modum hunc eſſe Elleboriſmi ſimpliciorem dicit Paulus, ſi fiat cum Elleboro albo. Et quandoq; infunditur in iure gallorum.⌉ Dioſcorides de albo inquit, datur per ſe, & cum Seſamo, aut Thapſiæ ſucco, aut alica, aut mulſa aqua, aut pulte, aut lenticula, aut ſorbitione alia. De nigro uero, quod coquitur cum lente, aut aliquo iure. Daucus autem & piper.⌉ Miſcent aliqui (ait Paulus) Pulegium, Thymbram, uel aliud ſimile. Bene autem miſcetur.⌉ Cum Scammonio & ſale, dat Dioſcorides nigrum. Paulus album dat debilibus cum ſucco ptiſanæ, aut alicæ, alióue ſimili. Puluerem tamen Ellebori ſumere non eſt tutum.⌉ Paulus ualde nocere ait album in puluere potum, & ſuffocationes facere: nigrum uero tritum, dat cum melicrato.

Et ſolutione educit cum facilitate choleram permixtã groſſam, & phlegma.⌉ De nigro ait Dioſcorides, per inferiora purgat bilem & pituitam. Paulus bilem maxime flauam. Album uero, inquit Dioſcorides, purgare per ſuperiora res uarij coloris. Et Plinius, rem terribilem uiſu in uarijs coloribus uomitionum. Ad Lepram, Cancrum, & ſpecies Herpetis.⌉ Paulus Elleborũ dicit bonum eſſe his qui exanthemata, impetigines, lepras, herpetas, eryſipelataq; patiuntur, & ictericis.

Et quando ponitur Elleborus in alcohol, cõfortat uiſum.⌉ De albo ait Dioſc. quod apponitur oculorũ collyrijs contra caligines. Plinius, oculorũ caliginem fotu diſcutit. Et deſtillatur acetũ decoctionis eius in aurem.⌉ Indi auri dicit Dioſcor.

& poſt

& post biduum triduúmue eximi, ad difficilem auditum: loquens de nigro. Prouocat urinam et menstrua.⌉ De albo ait Dios. menses educit, & foetus occidit suppositus. De nigro, appositus menses agit, & foetus occidit. Et remouet ægritudines cutis.⌉ De nigro dicit Diosc. quod scabiem curat, cum thure, aut cera, & pice, & cedrino oleo inunctus: cum aceto uitiliginem, impetiginem et lepras. Albus difficulter uomere facit cum accidentibus terroris.⌉ Illum qui sit puluerulentus, ait Paulus suffocationes facere: incidi propterea debere in formas sesamorũ magnitudine. In quibus uero suspecta sit acceptio per os, clysmate infundit decoctum duarũ drachmarum, Antylus medicus. Supponitur & balanus ex eo facta cum melle, secundum Paulum. Diosc. cum aceto balanum format. Et confert uterq; Elleborus fistulis.⌉ Diosc. nigrum ait appositum, si triduo maneat, fistulas purgare. Dosis eius à ceratijs sex ad drachmæ tertiam, uel drachmã unam.⌉ Diosc. dat nigrũ trium obolorum, aut drachmæ pondere, adiecto etiam Scammonio: quod & nos aliquando experti sumus, drachmæ grana duo Scammonij assi in cotoneo malo adijcientes, minorq; & leuior secuta est purgatio, quàm ex pilularum, quas aggregatiuas uocant, æqua quantitate sequi consueuerit. Albi autem (ut refert Plinius) Themison binas drachmas dabat: sequentes quaternas dedere, antiquorum uitium cognoscentes, qui propter metum parcius dabant, cum celerius erumpat, quo largius sumitur. Vetant tamen dari senibus & pueris, item mollibus ac foemineis corporibus. Paulus dat drachmas duas ad summum, ad minus drachmam unam: debilioribus in succo ptisanæ, aut alicæ: robustioribus cum calida aut melicrato: sectum tamen, non in puluerem redactum, ut suprà etiam notatum est. Ego albo nunquam usus sum: puto tamen homines regionis nostræ robustos ferre eum posse. Non dandum tamen nisi in diuturnis & fortibus morbis, & qui per alia auxilia non sunt sanati, ut Hydrope, Cachexia, Elephanto, Paralysi, Epilepsia, Podagra (ut Paulus testatur) quibus ego adijcio morbum qui Gallicus nuncupatur, quoniam & pessimus, & longissimus est, communiaq; auxilia ueluti contemnit.

Hæc sunt quæ in Pannonia olim margini simplicium medicamentorum cuiusdam mei, enchiridij forma, Mesue, ad propriũ potius quàm cõmunem usum annotaui: quæ quum iuuenibus profutura cognoscerem, quibus alio modo nunc prodesse, ob bellicos tumultus non poteram, publicanda concessi. Quæ si fortè in manus doctiorum uenerint, æqui rogo boniq; consulant, & amicè, quando nihil melius agunt, legant: & si quid nõ probant, scripto potius quàm uerbis corrigãt. Vos uero bonæ mentis iuuenes, à Deo opt. max. uotis & precibus bonum pontificem expetite, qui pacem, quam moriturus nobis reliquit, mundo reddat, ut pacatiore animo, & quieta mente, prout uobis despondi, utilitati uestræ ualeam inseruire. Valete. Ferrariæ, Nonis Decemb. M. D. XXI. postridie eius diei, qua ad nos delatum per ocyssimos tabellarios fuerat, Leonem decimũ eius nominis pontificem maximũ attonito morbo subitò corruisse.

ANNOTATIONVM IO. MANARDI IN MEDICAMENTA SIMPLICIA MESVE FINIS.

IVVENIBVS MEDICINAE STVDIOSIS.

Ala nomina non usquequaq; putanda sunt, quæ nullo interpellante, fidem datam reluere, procrastinando negligunt. Quare non est ut mihi uitio quispiam uestrũ det, si promissas ante duodecim annos, in Ioannis Mesue cõposita medicamenta annotationes, hactenus in publicum tradere distuli, præsertim cum eas nulli expostulanti negauerim, & præterea multa interim in uestrum usum ædiderim, quæ non spoponderã, & quæ haud iniquè possint fœnoris loco supputari: imò sortem ipsam tam longe anteuertere, ut per ea omnis iam ratio mihi expuncta posset uideri, nisi IO. SINAPIVS natione quidem Germanus, sed utriusque linguæ peritia, bonarum disciplinarum eruditione, quodam perdiscendæ medicinæ furore, paucis Italis comparandus, me etiam atque etiam monuisset, & quasi cum conuitio efflagitasset, ut promissis starem: non licere dicens philosopho, præsertim christiano, uel præscriptionis, uel alio quouis prætextu, sponsionum suarum obliuisci. Accipite igitur & hæc adolescentes, ea fronte, qua iam æditas à me cõmentationes suscipere consueuistis, & moram hanc meam boni consulite.

Ex Ferraria, pridie Nonas Maias, M. D. XXXIIII.

DE MEDICAMENTIS COMPOSITIS.

Ompositis medicamentis plerunq; uti cogimur, tum ad simplicium uel augendam, uel coërcendam uim: tum quod cõplicatos inuicem, uarios, & quandoq; contrarios morbos curamus: tum alias ob causas, quas operæprecium non est hoc loco recensere, quum ab ipso medicæ artis exordio, ad nostra usq; tempora, quasi per manus, compositio medicaminum emanauerit, modo solum præparationis atq; usus mutato. Olim eñ ipsimet medici sua sibi quisq; medicaméta domi parabant, & parata adseruabant: quibus ubi opus esset, pro arbitrio, & ægrotantium necessitate uterentur. A quingentis uero plus minus annis citra, ab ipsis medicis non sine ægrotantiũ (ut mihi uidetur) detrimento, ad nonnullos hoc negocium deuolutum est, qui ab ipsis simplicium medicamentorũ speciebus, quas ueluti supellectilem & syluam quandam, ad compositiones parandas in tabernis habent, Speciarij uocantur. Quorũ tantum creuit autoritas, ut ipsis quantumuis famosi medici, totum hoc illis negocium, inueniendi scilicet medicamenta simplicia, atq; ea componendi, & permiserint, & demandauerint. Et propterea factum sit, ut cæci, duces etiam magis cæcos sequentes, in barathrũ ignorantiæ, cum magno mortalium damno plerunq; mergerent. In quo adhuc omnes cæcutiétes caligarent, nisi Deus sua inuisibili luce, quorundam aciem mentis illustrasset, qui species illas solerter indagantes, aliquasq; suppositicias, alias in totum spurias inuenientes, Speciarijs & medicis monstrare conati sunt, quantis in erroribus uersarentur. In quo campo cum ego quoq; pro imbecillibus meis uiribus, supra XL. annos desudarim, cogitaui sæpenumero, quonam modo possent inueterati illi errores penitus extirpari. Nihil autem magis præsentaneo mihi in hac re præsidio occurrebat, quàm ut ex antiquis Græcorum commentarijs,

mentarijs, ex quibus ueluti ex fontibus Arabum & Salernitarum compositiones emanarũt, ea feligerentur, quæ ex his simplicibus quæ facile inueniri possent, & obuia cognitáque essent, construebant: non repudiatis tamen recentiorum inuentis, modò clarè descripta essent, & rationi ac experimento consentanea. Verum cum hoc pluries attentassem, nec unquam adsequi potuissem, aliud aggressus sum, nõ adeò utile, sed quod omnes facillime possent & deberent recipere, declarandi uidelicet ea, quæ in suis tabernis Speciarij illi ad ægrotantium & medicorum usum adseruabant. Et quia Ioannem cognomento Mesuen præcipuè sequebantur, ideo quæ de simplicibus & compositis medicinis ille conscripserat, cœpi diligentius examinare: & quicquid occurrebat, quod ad eorum uel dilucidationem uel castigationem pertineret, in libri mei margine adnotare. Quorum partem, eam scilicet quę ad simplicia spectabat, in communem usum ante multos annos æditam, quum ex eo non penitus displicuisse intelligerem, quod secundam multi desiderarent, in hac quoque ædenda eis obsequi non negaui.

Vt igitur & in hac parte ordinem ipsius Ioannis sequar, ab Electuarijs ab eo uocatis incipiam: quæ ideo hoc nomen habuisse uidentur, uel quod ex electis quibusdam simplicibus medicamentis cõstarent, uel quod multi usus essent, tam in bona ualetudine adseruanda, quàm in mala submouenda, ut propterea à Cælio Aureliano Electuaria sint uocata. Videntur tamen non incongruè antidota uocari posse: tam late enim patet apud Galenum Antidoti nomen, ut sit omnibus facultatibus commune, quę non extrorsum admotæ, sed intra corpus acceptæ malos affectus sanant, qui uel ex uenenis ebibitis, uel ferarum morsibus, uel malo uictu contingunt. Aspirante itaque diuino fauore rem aggrediar.

IOAN. MANARDI CENSVRA MEDICAMENTORVM QVORVNDAM COMPOSITORVM, ex *Ioannis Mesue Grabadino*.

In Electuarium de aromatibus.

Ab odoratis rebus nomen accepit, ex quibus componitur: nusquam tamen, quod norim, paratũ inuenitur. Quod scripsit Galenus.] *Cum ingrediantur Sandali, nõ potest esse Galeni: siquidem apud eum aut antiquos alios, de his nulla mentio.* Ligni aloës.] *Agallochon Græci uocant.* Crudi.] *Quia si coquatur, ut quidam excipiendi odoris gratia faciunt, uim amittit.* Galliæ muscatæ.] *Compositio est, quam habes infra inter trochiscos.* Cassiæ.] *Intellige quod nunc cinnamomum uocant.* Macis.] *Cortex est nucis moschatæ interior: duplici enim tegitur. Græci macerẽ, Plinius macirem uocat, nisi in libris sit menda.* Doronici.] *Doronicum uocant: sunt radices odoratæ passim cognitæ.* Spicæ.] *Nardum intellige.* Cinnamomi.] *Verum ad nos nunc nõ affertur, pro eo accipe uulgare duplo pondere.* Calami aromatici.] *Et hoc caremus: radicem enim, non calamum officinæ ostendunt: atq; alterius rei, non ipsius ca*

Hisce signis] definiti uerba, Mesues sunt, cætera Manardi.

lami. Cardamomi maioris & minoris.⌉ Quod Græci cardamomū, id Arabes Cordumeni uocant. Plinius quatuor species cardamomi enumerat. Vidi ego tres res, quæ nunc cardamomum dicuntur, inter quas nescio an una sit, quæ uerum sit cardamomum. Cheisin.⌉ Ligysticon Græci uocant, pro quo herbam aliam ostendunt officinæ, quæ non est uerum Ligysticon: ueruntamen nunc cœpit agnosci.

Electuarium de Gemmis.

Nec hoc in tabernis inuenietur, alioqui & eo possunt carere homines. Gemmis enim in antidotis non sunt usi antiqui: nec ego libenter utor: siquidem quæ eis contritis ad confortandum uis? Et si qua etiam sit, bonas perfringere oporteret, non ramentis quibusdam uti, quibus nulla præterquam coloris cum ueris gemmis conformitas. Similiter argenti & auri folia non nisi ad decorem & ostentationem puto conducere.

Margaritas.⌉ Non in totum sperno, sicuti Coralliū. Hyacinthi.⌉ Auic. prima parte lib. 5. ex eo & granata medicamentū parat. Sardinis.⌉ Sardiū lapidem eum puto, qui nunc Corneolus dicitur. Zedoariæ.⌉ Radix nunc uulgò nota, antiquis uel incognita, uel sub alio nomine scripta. Doronigi.⌉ Doronicum uocant, etiam antiquis non notum. Alfeleniemisek.⌉ Id est, ocimum.

Carabe.⌉ Succinū latine dicitur. Been album & rubrum.⌉ Radices de quib. Arabes, olim ex Armenia ferebantur, nunc in Italia inuentæ, sed uel aliæ, uel non æque bonæ. Heyl.⌉ Cardamomi species. Folij.⌉ Et hoc caremus: Græci malabathrum uocant. Trochisci diarhodon.⌉ Horum compositionem habes infra.

Galangæ.⌉ Radix ut nunc notissima, ita priscis ignota. Zurumbet.⌉ Satis non constat apud Arabes. Quidam faciunt speciem Zedoariæ, aliqui arborē, ut uideri potest apud Serap. Auicen. herbam. Ambra.⌉ Res noua, quam non tanti facio quanti æstimatur. Medici post Galen. Ambar uocant, de qua latius inferius agam, ubi Diambram declarabo: sicuti & de moscho in diamusco. Succū emblicorum.⌉ Cum recentes habere non ualeamus, poterunt qui parare uoluerint, ex siccis, bene uino uel aqua maceratis, succum exprimere. Gelemabin.⌉ Rosaceum uel mel, uel saccharum intellige.

Confectio Alchermes.

In hac quoq; nunquā iactarem pecunias: nam neq; in serico uocato, neq; in cocco, uel baphico, uel charmes nuncupato, agnosco uim nisi cōstringentem: colorisq; rubri ratione, lædere potius uidetur cor quàm iuuare, spiritus & sanguinem trahendo, propter similitudinem. Cyanei uero ratione, uomitum et secessum citabit, quæ præ exigua eius quantitate perficere non ualens, lædet magis quàm iuuabit. Alguésgues.⌉ Desipientiam uocant Arabes. Setam.⌉ Bombyx latine dicitur. Darseni.⌉ Cinnamomi genus intellexit.

Confectio Xyloaloës.

De cubebis non constant inter se Arabes: nam Serap. putauit esse oxymyrsinem, & sic esset Ruscus. Auicen. Carpesion, & sic essent festucæ quædam, non semina. Quibus uero nunc utimur, semina aromatica sunt, quæ satis hic congruere uidentur.

Squinanti.⌉ Floris uidelicet schœni. Afferuntur autem nunc non flores, sed ipsa absq; floribus planta. Miua.⌉ Ex cotoneorum succo confecta, de qua inferius.

Electuarium Sarbotheng.

Hæc compositio satis conferre uidetur ad ea quæ laudatur, & nihil est in ea obscuri, præter duo cardamomi genera: quæ esto, ut quomodo apud antiquos uocētur, nesciamus, tamen ea quibus uulgò utimur, et per se bona sunt, & satis hic cōgruentia. Aliā eiusdem Lætificantis compositionem habes ab ipsomet Mes. cap. de Melancholia: aliam à Raze, & Nicolao & alijs. Fertur & alia sub Galeni nomine, quam tamen nondum apud illum legi.

Electuarium de Citro.

Placet mihi hoc cōmixtum: cui si apponerentur citra condita, suauius esset, nec minus utile. Galanga.] Est radix nunc notissima, quam, ut suprà quoq; dictum est, apud Græcos nondum euidenter inueni.

Confectio testiculi Vulpis.

Hæc est quæ in communem usum parata inuenitur. Secacul.] Non est Eryngion, ut multi putant: sed est radix, quam geniculam uulgò uocant, à multitudine geniculorum. Herbam uero eius fraxinellam, quoniā fraxini folio constat, ego puto esse quā Polygonaton uocat Dioscorides. Test. uulpis.] Orchis scilicet. Radix Raphani.] Domestici potius quàm syluestris. Lus plani.] Dracontium maius, uidetur ad hoc aptius. Lingua auis.] Non una lingua loquuntur Arabes. Serap. enim linguam passerum, auium uidelicet salacissimarum in hunc usum adhibet. Auic. medullis adnumerat. Recentiores rem quandam in fraxino reperiunt.

Confectio de Galanga.

Laudo hanc, cōmuniter enim paratur. Cauendum tamen puto in æstate, & in ualde biliosa temperatura. Calamus aromaticus.] Ad nos hoc tempore, ut suprà etiam dixi, nō defertur, sed eius loco radix quædam uenditur, quā nō credo eius cannæ esse, nec ex India adferri, siquidem & recens multū aliquando uidetur, et exiguo nimis uenditur. Mellis.] Nunc cum solo sacchharo cōficitur, magnaq; ui inflationē pellit.

Diarhodon descriptione communi.

Hæc non paratur, sed alia cum Abbatis cognomine, quam Nicolaus describit. Trochisc.] Hos inuenies inferius. Spodij.] De hoc scribam inferius, atque pariter de Berberis. Scariola.] Species est (ut puto) sonchi minus spinosa. Per citrullum ego intelligo cucumeris speciem, quæ colore & forma citrum æmulatur.

Aromaticum Rosatum.

In mala temperatura frigida magis hoc mihi probatur quàm sequens: non tamen in communi usu est, sicuti id quod sequitur.

Aromaticum Rosatum, descriptione Gabrielis.

Parum calidum, ideoq; securius in temperatura & hora calida dari potest, quàm præcedens. Syrupi rosati.] Paratur & absq; his solidiore forma, cum solo saccharo, simulq; & delectat & iuuat.

Aromaticū Rosatum minus.

Hoc quoq; parū calidum, præcipue si teneamus sandalos tales esse, quales scribuntur. Nullibi tamen quod sciam paratur.

Aromaticum Muscatum.

Quo pacto conueniat præfocationi, quum eximio suo odore uterum sursum trahat, non uideo; nisi exigua admodū quantitate. Darseni electi.] Secundum Serapio-

nem eſt cinnamomũ. Sed mirum eſt quod hactenus dixerit cinnamomum, nunc utatur alio nomine. Ego potius intelligerem Aſpalathũ, quẽ Arabes uocant Darſiſaban.

Aromaticum Gariofilatum.

Difficile eſt hoc præparare, quia caremus folio: elegans tamen eſſet, ſi bene pararetur.

Aromaticum Nardinum.

Hoc quoq; uidetur non poſſe bene parari. Galliæ ſebellinæ.⌉ *Quære hanc inferius.*

Diacyminum bonum.

Satis inflationi mederetur, ſed pauperes tanti nõ faciũt inflationis redemptionem, præſertim cum aliud minoris emere poßint, quod ex Nicolao parant: ſed et aliud quod ipſe Meſue inferius ſcribit.

Dianeſon.

Hoc non minus utile eſt quàm præcedens, & minoris emitur. Carui.⌉ *Caros uocatur à Dioſc.*

Diambra.

Præclara eſt hæc compoſitio, ſi bene præparetur, ſed precioſa: ego ea ſæpe utor, præſertim in mulieribus & ſenibus.

Confectio de Cinnamomo.

Darſenum.⌉ *Ecce quod darſenum non eſt cinnamomum, ideo expone ut ſuprà.*

Enulæ.⌉ *Id eſt, helenij accipiendæ radices, ut Dioſcorides docet, exiccatæ.*

Et quandoq;.⌉ *Si hoc modo cum ſaccharo miſceatur, erit multi uſus ad eſcas condiendas, ſpecierum uocatarum loco.*

Electuarium de granis myrti.

Vtile quidem eſſet, non tamen in uſu eſt.

Diacalamentum deſcriptione Galeni.

Calamenti fluuialis.⌉ *Id eſt, pulegij, errore communi Arabum. Galenus non ponit zingiber. Siſeleos.*⌉ *Seſeli. Petroſelinum.*⌉ *Verum ad nos non portatur: id uero quod ſub eo nomine uulgò uenditur, imbecille ſatis eſt: ego loco ueri utor oluſatri ſemine. Alhaſce.*⌉ *Id eſt, Thymi. Cheiſin.*⌉ *Id eſt, Ligyſtici. Piperis.*⌉ *Adde & longi piperis, & auge pondus, ad drachmas uidelicet xxiiij.*

Dia trion pipereon.

Galenus, trium piperum drach. 50. thymi, aniſi, zingiberis drachmas octo.

Amomo.⌉ *Caremus, quia quod pro eo uendunt, nihil habet commune cum Amomo, quod tamen non apponit Galenus, ſicuti nec reliqua quæ ſequuntur.*

Diacyminum.

Dioſpoliticon non ualde differt à diacymino: conſtat enim ex pari portione, piperis longi, cymini, rutæ, nitri. Baurach.⌉ *Id eſt, nitrum, quod nunc ad nos nõ adfertur, ſed loco eius habemus copiam factitij, à quo & ſalſedinem per artẽ remouent, ut ſit ad tormenta habilius.*

Confectio de ſeminibus.

Alia hæc eſt ab ea, quam diaſpermaton Græci uocant. Fac ſicut ſuffuff.⌉ *Redigendo uidelicet omnia in tenuem puluerem, quo uti poteris eo modo, quem in confectione de cinnamomo docuimus.*

Confe-

Confectio de Cytonijs.

Hanc nunc etiam mulierculæ parant, cotoneatam uocantes. Medici uero Diacytoniten uocant.

Confectio de cytonijs facta cum succo.

Nunc nouo quodam artificio succum congelant, gelatinamq́ue uocant, colore pulcherrimum, translucidum, & gustu sapidissimum.

Electuarium de pomis.

Arabum inuentum est mala adeò cordi congruere: quod certè uix credo, maxime ubi hoc modo parentur, quo hic uir iubet: quid enim habent cordi congruens præter odorem? quem certe deponunt cum à cortice separantur, & multum coquuntur.

Electuarium de Persicis.

Nescio quomodo sitim extinguat, si tot aromata apponantur.

Electuarium quo utuntur Reges.

Ego utroq́ue horum usus plerunq́ue sum, sed à primo amoui oleum, ne uomitum moueret: & à secundo sandalos, qui multis non placent, quandoq́ue addens cucurbitæ & peponum semina: aromata etiam, prout mihi uisum, moderans.

Electuarium de fructibus.

Efficax est, neq́ue insuaue, si bene præparetur. Sumach.] Græci Rhun Syriacum uocant. Pyrorum ponticorum.] Id est, saporis adstringentis & acerbi.

Confectio alia Galeni.

Non esse Galeni, Camphora & Sandali ostendunt. Faufel.] Fructus quidam adstringens, antiquis incognitus, nunc auellanam Indam uocant. Bolo armeno caremus: falsum apothecarij passim habent. Cœpit aliud fieri ex orientali plaga, quod nec ipsum esse uerum Armenicum puto.

Confectio de Prunis.

Non displicet, modo stomachus non sit ualde debilis. Muzorum.] Id est, quæ dulcacida sunt.

Electuarium de Sorbis.

Vehementer adstringunt, & ad eum usum communiter paratur, id facturum uehementius, si pro sorbis mespila accipiemus.

PARS SECVNDA PRIMAE DISTINCTIONIS.

Theriaca Diatessaron.

Theriaca dicitur, quia ad morsus ualet ferarum. διατεσσάρων, quia ex quatuor, præter mel, componitur. Antiqua est & ualde utilis. Mulomedici addunt ebur, & uocant διαπόντε, sublimemq́ue esse dicunt ad præseruanda curandaq́ue iumenta, ut uidere potes apud Absyrtum, & Vegetium. Myrrham.] Hoc tempore apud nos reperire bonam, est difficile. Mel sit quadruplum specierũ, ut in hac, sicut in alijs similibus.] Tryphera omnes hæ ab Arabibus uidentur inuentæ: nam ferè myrobala nos recipiunt, quæ antiquis erant uel ignotæ, uel non adeò assuetæ.

Tryphera Sarracenica.

Tryphera quasi deliciosa uel uoluptuaria.] Setaragi Indi.] Est Lepidium: dicit Auicenna, quod Indum est, frusta parua subtiliaq́ue ligni.

Tryphera muscbata.

Baucia. ⁊ *Est pastinaca domestica.*

Tryphera Galeni.

Non credo esse Galeni, cum neq; beben, neq; ambram, neq; moschum agnouisse uideatur. Alusulsumen. ⁊ *Difficile est de his barbaris diuinare dictionibus, potes tamen sumere ocimũ. Interpres Auic. exponit radicem piperis. Quidam textus non habent hanc dictionem.*

Tryphera minor ex arte Phenonis.

Carmezu. ⁊ *Est fructus Tamarisci: magnam uim habet in adstringendo, quæ hoc desiderant, & præcipue mulierum redundantes menses.*

Tryphera minor.

Efficacior uidetur scoria ferri addita, quæ nutrire dicitur, quando in aceto madet longo tempore.

Diacurcuma.

Melius est hanc dimittere, quia non bene conficitur: si quis tamen conficere eam uelit, uideat ut habeat ueram eupatorium: nam quo passim utuntur, mendax est. Sed & uerum & meon & scordium agnoscat, ut oleum balsami taceam. Scolopendrium est, quam uulgò citrach appellant.

Diacurcuma minor.

Minorem hanc quiuis parare potest: non multum enim errabit qui herbam Schœnι, pro flore receperit.

Diamorusia.

Daucus est trium specierum. ⁊ *Eligendus est Creticus, cuius flores & semina alba. Acori.* ⁊ *De hoc quid sentiam, infra notabo. Marmacur.* ⁊ *Id est, Melissophyllon.*

Dialacca magna.

Hac tutius utimur quàm Diacurcuma: omnia quæ in ea ponũtur, nota sunt: solum attendendum, ut lacca sit quod dicunt Græci κάγχρυμον, quia arte alia paratur, qua passim infectores utuntur.

Dialacca minor.

Hæc quoque bona est, & facilius quàm prima parari potest.

Confectio de Rauedsem.

Placet mihi & hæc, si bene paratur: multum enim in mulieribus ualet, quibus ob malã hepatis temperaturã ad frigidũ, retinentur menses.

Diacoston.

Potens hoc est in quauis temperatura frigida & humida, & in obstructione: procurandum tamen ut uerũ costum habeamus.

Cõfectio Elect. ex inuētione nostra.

Sicut Alcohol. ⁊ *In tenuissimum puluerem. Per conchulas adustas, intellige coopercula paruarum conchularum, qualia apud nos multa, ut quæ piperacia uocant, & similia: quanquam meliora essent que blattas byzantias uocãt, & Græci onychas, hoc est, ungues.*

Electuarium Confortans.

Magnam uim haberet adstringendi, si bene pararetur. Seminis rosarum. ⁊ *Quid sit, uide in nostris epistolis.*

Confectio Alcanzi.

Florum alcheil. ⁊ *Credo legendum esse Alkilil, quod uocant Arabes granatum syluestre.*

Confectio de Asa.

Laser uel opos Cyrenaicus Diosc. est res quam Arabes uocant asam: non defertur ad nos nisi fœtida. Optimum est subrubeum, splendidum, myrrham referens non porrum, & quod facile dissoluitur in colorem album. Sunt qui putent beizoin nunc uocatum esse uerum laser.

Confe-

Confectio Anacardina.

Hac perraro utimur, nisi ad febrem in frigidioribus morbis prouocandam.

Bedust.] *Intellige castorium.* *Burungi.*] *Pro hoc pone Melissophyllon, uel Erysimon. Aliqui tamen intelligunt erucam agrestem.* *De Anacardo non uideo Græcos inter simplicia medicamenta scripsisse: inuenio tamen eis usos, & uocare Anacardia. Auerroes reponit inter noua medicamina. Paulus describit Theodoreton, quam per Anacardia uocat.*

SECVNDA DISTINCTIO. De medicinis opiatis.

Vsus horum admodum prudentē desiderat medicum, non adeò audacem, ut ubi opus non est, eis utatur: nec adeò timidū, ut quoties urget necessitas, eorū usum reformidet.

Confectio Philonij.

Vtere hoc tanquam uero Philonis medicamine, & dimitte alia. *Inuentione propria.*] *Scilicet Philonis.* *Castorium.*] *Galen. non ponit. Dosis eius ut cicer conuenit pueris: ut faba parua, debilibus: ut auellana, prouectioribus ac robustis.*

Confectio Philonij Hamech.

Nigella.] *Melanthion, Gr. Nō tamen quod uulgò sic uocant: id enim est melampyron: sed semen odoratum. Placet ut apponatur crocus, & sint omnia æqualia.* *In alio.*] *Nam duo aurei opij, plus essent quàm sit opus.* Zazenea.

Ego multoties hac usus sum, præsertim in uteri affectibus, & satis profeci.

Cum rob.] *Per hanc distinctionē significant Arabes omnem succū crassiorē factum: cum uero simpliciter proferunt, rob uini intelligunt.* Athanasia magna.

Adip.] *Lupi.* *De cornibus Capræ.*] *Sic & Auic. cuius hæc est descriptio. Alias habes à Paulo & Oribasio, sed & à Nicolao, quæ parata communiter inuenitur, & est in adstringendo longe quàm hæc efficatior. A Paulo etiam alia scribitur, quæ Oribasij esse dicitur, nullibi tamen cornu mentio: alioqui nemo, nisi superstitiosus, dextrum potius quàm sinistrum apponeret.* Diasulphur.

Magnam uim habet in dolore renum, & spirandi difficultate, in quibus locis paratur: nec difficile esset ubiq; parare: quæcunq; enim in eo ponenda, nota sunt. Sunt qui hoc pacto parent: Sulphuris ignem non experti, hyoscyami, cardamomi, styracis, opij, myrrhæ, costi, rutæ ana drach. 10. croci, piperis ana drach. 4. casiæ drach. 12. lybystici drach. 3. mellis quantum sat sit. Confectio de Storace.

Styrax uerus lachryma est, humiditatem non remittens nisi dum manibus attrectatur. Fit uero arte quædam miscella, quæ grauis est, & somnum faciens, quam hic puto Mesuen intellexisse, & esse quam liquidam uocant. Vide Diosc. Si tamen hoc melius intelligere uelis, lege Galenum in lib. de Antidotis.

TERTIA DISTINCTIO. De medicinis solutiuis. Hiera picra.

Ab hac cœpit ueluti ab antiquiore, & à qua reliquæ nomen acceperunt, cuius permixtio tempore Galeni Romæ uocabatur picra. Galen. accipit solum sex res, dimittens xyloaloen & casiam, & pro carpobalsamo ponit xylobalsamon: & auget aloën: pro sex enim drach. aliorū, uel centum, uel 120, aloës apponit. Et est resolutiua materiarum malarū grossarū.] *Has tamen oportet attenuasse & dissecuisse. Aloë alit*

sit duplum pondere.] *Fermè triplum esse debet, quia pro 36. drach. illorum, centum Aloës uel cxx. adijciendæ sunt.*

Hiera Hermetis.

Alandal.] *Hos habes infra ab ipso Mesue descriptos, qui tamen Thermetis tempore non componebantur.* *Luf.*] *Dracontiũ.* *Seminis mezereon.*] *Id est, cocci gnidij, chamæleæ uidelicet.*

Hiera Archigenis.

Ex Auic. ad uerbũ. *Pulpæ coloquintidos drach. ij.* *Aliqui libri habent drach. xxij, alij unc. ij. cepæ.* *Muris assatæ.*] *Id est, scillæ.*

Hiera Archigenis descriptione Pauli.

Omniũ an. aur. v.] *Auic. xx. Paul. x. Post poliũ Paulus addit, myrrhæ.* *Infunde in melle.*] *Paulus, in melicrato per noctem unam, & sicca.* *Compone eam cum aqua mellis.*] *Paulus, cum melle optimo, & repone in uase uitri uel plumbi. Et modus hic est omnibus hieris cõmunis. Addatur salis drach. una, & si uis ut magis purget, adde scammonium.*

Hiera coloquintidos.

Est multũ similis hieræ Rufi, ab Auic. & Paulo positæ. *Troch. Alundal.*] *Paul. Sicyoniæ, id est, elaterij: certũ enim est hosce trochiscos Rufo nõ fuisse cognitos.* *Opopanaci.*] *Hoc nõ apponit Paul.*

Hiera ex inuentione nostra.

Hæc inter magnas connumeranda est, & multi usus, licet nullibi parata inueniatur. *Alseracbostũ.*] *Per alseracbost Arabes intelligunt speciem mannæ.* *Tamarindorum.*] *De his licet nulla apud antiquos mentio, utiles tamen sunt in bile coërcenda.* *Foliorum lupuli.*] *Hic puto subesse errorem, intelligendosq; asparagos eius potius quàm folia.* *Seminum communium.*] *Hæc dici solent maiora.*

Tryphera Persica.

Cuscuta.] *Amplexicaulis herba est, quæ linum amplectitur, & uidetur esse quã linoderam Theophrastus uocat: licet apud græcos in medicorũ usum (quod quidem meminerim) uentre non consueuerit. Est autem magnæ similitudinis cum uocato nunc epithymo.*

Confectio electuarij Albarif.

Confectio alia.] *Neutra harum neq; ego usus sum, nec uidi medicum utentem.* *Nabeth.*] *Quidam intelligunt zuccharum, quod candum uocant. Sed uidetur alia res apud ipsum Mesuen, infra de conditis. Alij potum ex ficis, dactylis & saccharo.*

Confectio electuarij Indi maioris.

Est minus potens ad purgandum q̃ diaphœnicon, si in diaphœnicon non sit scammonium, per coctionem castigatum, & in hoc sit. Si utrobiq;, hoc erit efficacius.

Dosis eius est aure. iij.] *Illa dosis exigua est, uix puero sufficiens: grandioribus enim ac robustis potest integra uncia dari. Ego in expurgandis renibus eo utor, cum cassiæ succo, ita ut huius sex, illius iij. drachmæ misceantur.*

Electuarium Indum minus.

Minus hoc à maioribus nostris neglectum est, cum tamen satis efficax sit, & adeò delicatum, ut possit sine melle in pulueris forma cum iure sorberi.

Confectio de dactylis Diaphœnicon.

Benigna satis est & tuta per hanc purgatio. Gal. tertio simpliciũ medic. misceri ait purgatoria medicamina cum dactylis, & alijs adstringentibus, ut occultetur sapor,

tollatur

tollatur abominatio, & fastidium stomachi. Ego ponerem scammoniũ non coctũ, quia per dactylos & aromata satis castigatur. Nec credendum his qui dicunt, quod per dactylos uetatur, ne à longinquo humores trahat: siquidem cum uapores ad caput mittant, simul etiam purgatoriam uim adferunt.

Elect. de Psyllio.

Recipe succi buglossæ.] Boraginis uidelicet & buglossi uulgarium. Accipiatur eius uiscositatis.] Id est, eorũ succorũ, in quibus succus hic psyllij per diem & noctem remansit. Hæc enim est uiscositas, de qua uult pro singulis 4. ℔. apponi, sacchari ℔. ij.s. Dosis.] Potes integram unc. tutò dare.

Electuarium Elescoph.

Scribitur ab Auic. fermè eodem modo, & uocatur Episcopi. Conficiuntur & ex his speciebus placentæ cum sacchharo, quæ aliquando nihil, aliquando nimiũ purgant: uel quia scilicet aliquando uruntur, uel nõ bene inuicem miscentur species. Dosis ab aur. ij. usq; ad iij.] Potes & hanc excedere.

Confectio medicaminis Hamech.

Prima hæc compositio cõmuniter paratur, licet non omnes eam bene parent. Vbi bene parata sit, utraq; bilem & pituitam facile purgat, præcipue si maiori quantitate detur quàm iubet Mesue: uncia enim absque periculo exhiberi potest.

Confectio alia Hamech.

Hanc nunquam uidi parari. Bedagar. Diosc. ἄκανθαν λευκὴν, id est, spinam albam uocat. Iuiube.] Id est, zezipha. Sebesten.] Myxa. Rob. ℔. ij.] Intellige sapam.

Modus electuarij Rosati.

Hoc carere non possunt qui pilulas aggregatiuas modò Mesue parare uolunt, preciosumq; est & delicatum. Aliud modo Nicolai cõmuniter ab omnibus paratur, & sub nomine elect. de succo ros. agnoscitur.

Confectio Alfesara.

Radix alfesara, id est, uitis albæ, ueluti ostensum est capite proprio in annotationibus supra simplicia, ubi ijsdem uerbis hæc scribitur præparatio. Dosis eius à duabus drach. usq; ad iiij.] Vsq; ad v. scripsit ipsemet: sed potes etiam tutò plus exhibere.

Confectio mannæ ex inuentione Galeni.

Ego hanc apud Gal. non reperi: si tamen Galeni est, per mannã intellige aëreum mel: sic enim ipse nominat lib. 3. Aliment. Manna autem apud eum est thuris puluisculus.

Confectio Almezereon.

Scis quid intelligendum per mezereon, ex ijs quæ à me alibi adnotata sunt. Foliorũ Almezereon præparatorũ.] Eo scilicet modo quo ipse docuit cap. proprio. Carnium cytòniorũ elixorum in aceto uini & zucchharo ana partes lxxx.] Suprà dixit lxx. Terenabin xl.] Suprà dixit lx. Nos hoc tẽpore multũ ueremur mezereũ & quæ ex eo cõponuntur, & propterea hanc non parant speciarij: nõ inutilem tamen futurã his qui aqua intercute laborant.

Modus cõfect. Alsebram.

Quid sit alsebram, uide proprio capite inter simplicia: nunc plantam pro ea accipiunt lino similem, quam esulam uocant. Succi fœniculi.] Vereor ne hic sit menda: siquidem ubi de hac planta inter simplicia agit, succum aliquem frigidum secum misceri iubet, ut portulacæ uel intybi.

Modus confect. de Eupatorio.

Eupatorium accipe, non quod uulgò sic uocant, sed quam apud nos agrimonium

nuncupant. Posses dare plusquā aureum, si conficeretur. Seminis cuscutæ.⌉ Nescio an semen colligi possit, scio tamen non colligi. Et uolubilis.⌉ Lupum salictarium intellige, quem lupulum uocant: aliæ enim uolubiles uocatæ impensius calent.

Alchechengi medicamen.

Trochiscos hosce omnes habes infra loco suo. Accipe succum uolubilis.⌉ Intellige & hic lupulum uocatum. Esset medicamen uehemens, sed non conficitur.

Confectio electuarij Diacytoniten.

Græci aliter cōficiebant, ut apud Paulum licet agnoscere. Mellis Tabarzet.⌉ Ita genus quoddam sacchari Arabes uocant.

QVARTA DISTINCTIO. De Conditis.

Nunc omnia melius condiuntur quàm docuerit Mesuas, uel sciuerint antiqui.

Chebuli.⌉ Ex Aegypto adferuntur cōditi: sed quia cassiam redolent, ideo diligentiores speciarij aqua madefactos cum sacchare iterū condiunt. Ars autem.⌉ Hac arte potes quaslibet res aridas, quasi recentes facere. Emblici.⌉ Modus hic ostendit, quod neq; in Damasco habeantur recentes. Cytonia & alia poma, si bene condiantur, sicuti & saporem & odorem seruant, ita & uim. Citra.⌉ Cortices uel soli condiuntur, pulpa abiecta, & calidi sunt: uel sola pulpa, extimo abscisso cortice, & frigidi: uel utrunq;, & ferè temperati. Sicut nabet.⌉ Ad mediocrē uidelicet crassitiem.

Secacul.

Dixi suprà quid esset: uideri tamen potest ex modo loquendi Mesue, quod ipse aliam rem intellexerit. Nostri pro eo condiunt eryngium. Zinziber conditū.⌉ Zingiber conditum ex Aegypto adfertur, & uiride uocant.

Confectio de Zinzibere.

Vidi ex puluere aridi et sacchare parari ueluti offas, efficaces in calefaciendo uentriculo, & inflatione discutienda.

Bauciæ conditæ.

σταφυλίνος *græce, pastinaca latine. Conditur etiam elixa cūm melle & aceto, & nō inutiliter ad mensas uenit.*

Acorus conditus.

Acorus uulgaris non est uerus acorus, sed radix xyris, ut constat ex pictura utriusq; apud Dios. Ego quandoq; suspicatus sum radicem quæ à speciarijs calamus aromaticus dicitur, esse ueram acorum.

Zuccharum Rosatum.

Nunc sunt alij modi faciendi zuccharum rosatum: pulchrius enim & suauius fit ex succo rosarum in formam placentæ cum sacchare redacto: quod & uim quandam retinet ciendæ alui: amouendi tamen semper sunt à rosis ungues.

Zuccharum Violatum.

Indigent tamen uiolæ &c.⌉ Dubium est mihi hoc, siquidem uis earum facile resoluitur: quare puto addendam negationem, ut scilicet intelligamus, non esse soli exponendas, uel longo tempore adseruandas.

Zuccharum Buglossatum.

Vera buglossus dicitur, quā nostri uulgò boraginem uocant: quæ tamen in antiquo herbario Apuleio adscripto, corago uocabatur.

Zuccharum Alchilil.

Lege alchilebel, & est rosmarinus. Appellant autē cōfectionē quæ ex florib. eius paratur, dianthos. Solent tamen aliud parare, secuti Nicolaū, cui aromata multa adduntur.

Mel

Mel rosatum.

Dicitur hoc primum, mel rosatum cum folijs. Et sunt qui ponunt, mellis & succi rosarum.⌉ Hoc dicitur mel rosatum colatum.

QVINTA DISTINCTIO. De speciebus Loch, quæ Græci ἐκλείγματα, Latini linctus uocant.

Loch de Pino.

Hoc apud omnes paratur. Mellis passularum.⌉ Id est, in quo bullierunt passulæ usq; ad liquationem. Sumatur quasi lambendo uncia una.⌉ Errant nostri medici, exiguum quid iubentes homines horũ deuorare. Zucchari tabarzet.⌉ & paulò post, mellis tabarzet.⌉ Dubitari ergo potest in quo differant. Dicendum per mel intelligi succum ipsum, ex quo per cocturam fit saccharum, quod tamen nondum exiccatum sit. Zuccharum uero, id quod iam plenè exiccatum est. Serap. conficit cum melle.

Loch de Papauere.

Hoc quoq; solet ab omnibus componi. Et sit proprie.⌉ Non ex hoc componũt, sed ex eo qui inter syrupos nominatur.

Modus confectionis Iacur, secundum intentionem Galeni.

Recipe decem papauera.⌉ Melius est recipere ea quæ nondum dura sunt, nec tamen ualde mollia: quæ enim sicciora sunt, parũ habent succi: quæ humidiora, multum quidem, sed incoctum: propterea & quæ in locis humidioribus orta, sunt repudianda. Sint autem magnitudine mediocri: si enim maiora sint, aqua erit augenda: si minora, capitum numerus. Aquæ sextar.⌉ Id est, ξέστην. Et sit aqua pluuialis.⌉ Galenus, uel fontis, non per plumbeos canales defluentibus. Tunc decoque ea usq; dum discocta sint.⌉ Gal. ueluti marcida. Et aquæ duæ partes.⌉ Hæc uerba sunt superaddita. Oportet autem ut misceatur ex rob quãtitas.⌉ Siræo, uel uino cocto, uel dulci. Et non conuenit in hac intentione mel.⌉ Galenus, misceri autem oportet huic pharmaco dum coquitur glycyrrhizam, uel succum eius. Et si uelis medicamen abstergens, tunc mel est conuenientius.⌉ Adde ex Galeno, Sicut enim his qui somno egent melius est ea quæ fit per siræũ, ita his quos oportet expuere, ea quæ per mel optima, quoniam materias quæ sunt in pectore, ad expellendum habilitat: dabis autem alteram earum cui opus esse cognoueris. Et quandoq; fit medicamen ex utrisq;.⌉ Ex eo scilicet quod per mel, & ex eo quod per siræon paratum est. Adde ex Galeno & si æquales fuerint intentiones, æqualiter miscebis: si inæquales, inæqualiter. Dosis eius drach. 1.⌉ Gal. duo cochlearia magna, uel plus, uel minus, iuxta ætatem, horam. Si omnia ad frigidum uergent, dabis minus: si ad calidum, plus. Respicies quoq; destillationis quantitatem & qualitatem. Si autem uelis.⌉ Hæc Crito. Beufistidos.⌉ Lege hypocistidos. Balaustiæ & Ramic.⌉ Non hæc Crito.

Confectio de Moris.

Huius communis usus, & uulgaribus quoq; notus est. Quæ currunt secundũ semitam.⌉ Quia scilicet dicuntur sycamina, quasi fico mora. Et mororũ de seni.⌉ Id est, rubi. Gal. facit ex his uel ex illis, & dicit quod ex his est melius. Rob.⌉ Nõ ponit Galenus. Et mellis.⌉ Galen. Succus per se melior est phlegmone incipiente,

quia scilicet tunc intentio medici est solum ad repellendum. Sed quia toto anno conseruari non potest, ideo mel miscetur. In sequentibus enim phlegmones temporibus utilior est compositio cum melle, dum scilicet mixta est intentio ad repellendum & resoluendum. Ana libram unam.] Galenus quintam partem mellis miscet in mediocri. Myrrhæ.] Qui composuit pharmacum, miscuit & crocũ & myrrham. Crocus enim stypticus est, myrrha uero discutit, & ad profundum meat. Aluminis succi agrestæ.] Gal. Ego in principio aliquando misceo rhun, id est, sumacum, aliquando omphacium: & si hæc non adsunt, uel flores rosarum, uel rosas siccas, uel balaustias, uel citinos, uel gallam, uel corticem granatorum, piceæ, uel thuris, uel hypocistidos, uel lentisci succum, uel, ut in summa dicatur, aliquid adstringens, quod non sit ἀπλυτήριον. Vt uero hæc congruunt in principio, ita postea non egemus aliquo horum, sed ad concoquendum sat est addere myrrham, crocumq́;. Vbi uero concocta fuerit, miscendum quid discutiens, ut aphronitrum, uel nitrum, uel sulphur, uel stiræon, incocto origano, uel hyssopo, uel pulegio, uel thymo, uel aliquo tali. Ana partes æquales.] Placet Gal. ut sint mellis ℔.1. succi ℔.5. croci & myrrhæ ana drach.1.s. omphacij drach. una.

Modus confect. de succis nucum.

Hoc inuenit Gal. et dicit habere uim multũ excellentem reliqua στομαχικὰ pharmaca. Defluit et ad cannã pulmonis.] Copula, &, abolenda est. Et humidis natura.] Debilibus mente, ait Gal.

Loch de squilla.

Communiter conficitur, & est ualde efficax ad crassam materiam & tenacem.

Loch de alfescera.

Et hoc cum sit ualde potens, nõ paratur. quandoq; ego confici iussi, & uix inueni qui uoluerit uel potuerit uim eius ferre Alfescera, intellige uitis albæ radicem.

Loch sanum & expertum.

Hoc paratũ ubiq; inuenies: est calidius & potentius eo quod de pino, minusq́; insuaue: & propterea ego eo libentius quàm illo utor.

Loch ad caliditatem.

Non est in usu apud nostros. Chesmes pinguium.] Id est, passulas. Sebesten.] Id est, myxa: græce μύξα. Cassiæ fistulæ.] Eius scilicet qua recentiores utuntur ad aluum leniendam. A scoffis.] A seminibus uidelicet, & his quæ inter ea mediant.

Loch aliud nostrum.

Valeret hoc in calidis destillationibus, suaueq́; esset, quamuis non conficiatur.

Loch bonum.

Nec hoc confectum inuenies, scio tamen nonnullos usos.

Loch ad asthma.

Multum potens, & à nonnullis conficitur.

Loch de amygdalis.

Granorum uini.] Lege pini: nec hoc paratur, licet utile sit.

SEXTA DISTINCTIO. De syrupis, & robub & iulcb.

Magna pars eorum quæ in hac distinctione scribuntur, sub his potionibus contineri uidentur, quæ Græci ἡδέα καὶ ὠφέλιμα, suauia uidelicet & utilia uocant. Sed et ad προπόματα, hoc est, uerbũ uerbo, præpotiones.

Modus

Modus operationis iuleb.

Iuleb recentiores Græci zulapon uocant. Primum hoc iuleb ex infusione rosarũ. Paulus hydrorosatum parat, coctis ℔.iij. rosarum, in sextarijs v. aquæ, & duobus mellis.

Modus iuleb uiolati.

Græci iozulapon uocant, atq; in hunc modum conficiunt: Viol. unc. iij. in tribus sextarijs aquæ per diem macerant, excolatæq; aquæ ℔.iij. sacchari adijciunt.

Operatio infusionis rosarum.

Si quinquies rosæ mutentur, addito saccharo, fiet syrupus quem nunc rosatum solutiuum uocant nostri, Bononienses mucarum.

Iuleb rosarum aliud.

Hoc est in usu, & dicitur iuleb rosarũ, ex quo aquæ cõmixto fit suauissimus potus, ad calorem & sitim amouendam maxime idoneus: quo tamen antiqui non utebantur, quia nec aquam rosatam norant, nec hunc sacchari usum.

Iuleb de succo uiolarum.

In cõmuni usu est id, quo multi, parum considerantes, in uentris fluxibus, quasi adstringente aluum, utuntur: cum tamen contrarium potius operetur. quod ex succo rosarum fit, & syrupus rosatus dicitur.

Iuleb iuiubinum.

Zizipha græce & latine dicitur, & serica. Gal. nihil fecit: recentiores in usu habent sicca, nec ego ea in totũ respuenda puto.

Syrup. de pomis.

Scis quid suprà scripserim de malis. Paulus ex dulcib. parat, & uocat hydromalũ.

Syrupus de piris.

Licèt non sit in communi usu, efficaciam tamen haberet si ex congruis piris pararetur, in his quæ Mes. dicit.

Syrup. de Cytonijs.

Et hunc uocat Paulus, hydromalon. Recentiores quidam factum ex malis, malozulapon, hoc κυδωνίων γλύκισμα.

Syrupus de Persicis.

Et hic non inutiliter parari potest.

Syrupus de succo acetosæ.

Auic. uocat omnem lapathon acetosam. Videtur autem apud Diosc. sola illa lapathi species quam uocant oxalyda.

Syrup. de succo cucurbitæ.

Magnas uires hic habet in siti & magno incendio extinguendo.

Syrupus de prunis.

Hic præter hoc quod infrigidat, aluũ etiam lenit: loco eius utimur diaprunon simplici, sicuti & duobus de granatis. Paul. rhoiton parat ex part. iij. succi, & una mellis. Sunt qui immergunt setam, quia uidelicet putant habere magnam uim in roborando corde.

Syrupus de corticibus citri.

Cum bene paratur, cerebrũ etiam & cor confortat, si intemperie frigida laborant.

Syrupus acetositatis citri.

Paraui instar huius ex limonibus, & inueni placidum ac utilem. Et cõfert ebrietati, uertigini.] Biliosæ.

Syrupus de agresta.

Hic quoq; præstans est. Paulus omphacomeli uocat.

Syrupus de granis myrti.

Myrteton uocat Paulus: magni usus in fluente aluo.

Syrupus Chesmes:

Passulas uocant, nullum tamen uidi qui pararet.

Syrup. alchelach.

Dicunt esse dactylos: sed mirum est cum aliàs interpres cõsueuerit uti uoce dactylo rum, quod nunc utatur uoce illa.

Syrupus compositi.

Compositos hos uocat, quia præter saccharum aut mel, ex pluribus quàm ex una re constant.

Syrupus de papauere.

Longa nimis uidetur hæc decoctio, adeò ut in recentibus uim perdat. Tutius est co quere donec tabescant, nec amplius.

Syrupus Dinari, id est, de byzantijs.

Barbara certe est hæc inscriptio: & si id notat, quod uerba significant, auaritiam ostendit, quæ à bono & uiro & medico debet esse aliena. Efficax tamen est syrupus & multi usus in longis febribus, præsertim ab atra bile factis. Accipe eius clarifi cati ℔. iiij.⌉ Id est, pro quibuslibet iiij. ℔. accipe sacchari ℔. ij. s. Et quandoq;.⌉ Parant cõmuniter utroq; modo, cum aceto uidelicet & absq; eo: dum tamen simpliciter scribitur, acidus est accipiendus.

Sermo in syrupo acetoso.

Et hoc quidem Galenus testatur.⌉ Galenus nusquam huius meminit, sed oxymelitis. Propter similitudinem & cõmunitatem.⌉ Hippocrates & Galenus, acetũ iuuat eos in quibus amara: lædit summopere in quibus atra bilis dominatur: magis ta men mulieribus quàm uiris est inimicum, quia uterum lædit. In leui.⌉ Si uidelicet non uis multum acidum. Et in forti.⌉ Id est, si uis multum acidum.

Cum aqua frigida &c.⌉ Non exprimit quantitatem aquæ: nos autem duplam aquam miscemus, & ex herbis potius elicitam quàm naturalem.

Modus syrupi acetosi cum radicibus.

Hoc frequenter utimur, uocamusq; acetosum compositum.

Modus syrupi acetosi de succis herbarum.

Est ferè byzantinus, nisi quod in hoc minus additur aceti.

Modus syrupi acetosi de succis fructuum.

Eadem ferè descriptio suprà, nisi quod ibi tantum acida, hic acida & dulcia grana ta accipiuntur. Loco huius officinæ parant oxysaccharum uocatum.

Modus syrupi acetosi de succis & aquis fructuum.

Zarur, id est, mespilorũ. Nullam acredinem præterq̃ à granatis habet: magni tamen usus esset si pararetur, in uomitibus & uentris fluxibus coërcendis: possumus ta men & hoc, & quatuor ante eum descriptis, pro embammatis condimentisúe ciborum uti.

Modus syrupi acetosi de prunis.

Aquæ tamarindorũ & prunorũ nescio quo pacto uelit ut fiant, ita ut à succis differant: nisi per coctionem uel macerationem. Acedo uero citri, nescio quare hic uocetur aqua, cum superius eam appellauerit succum: utcunq; tamen paretur, utilis erit in his, in quibus à Mesue commendatur.

Modus syrupi acetosi de pomis.

Hic quoq; si pararetur, & utilis & suauis esset, amota tamen camphora. Et da cum aqua melonũ.⌉ Melones hyemales credo esse, qui apud nos cõseruari ad hyemẽ, nõ edi consueuerunt: suntq; citris & colore & forma similes, sed colore magis.

Syrupus

Syrupus alius acetosus.

Alius quoq; acetosus de pomis uocatus, magni usus esset in siti sedanda, non in acutis febribus tantũ, sed & æstatis tempore in sanis, & præcipue biliosis: setam tamen illam ego dimitterem.

Syrupus acet. alterniabin.

Ille uero qui inscribitur alterniabin, ex recentiorũ uidelicet manna confectus, præter alterandi uim, aluum quoq; modicè leniret. Quod quidem ut uehementius facit ille qui post eum scribitur sub titulo Acetosi solutione educentis bilem, & uim purgandi habet, præcipue scammonio superaddito, ita minus iucundus est.

Syrupus conferens catarrhis calidis.

Nescio quomodo ex his fructibus possit fieri syrupus, nisi decoquantur: quare cum in fine dicat, fiat syrupus, intelligere nos facit ut coquerentur.

Syrupus de Cannis.

Aquæ malorum de seni.] Seni nomen est regionis, sed nos ponimus dulcia nostratia, & per has aquas intellige succos.

Syrupus de Portulaca.

Placet mihi æstate, atq; temperatura & morbo biliosis.

Syrup. de Violis.

Hic ubiq; paratus inuenitur, & eo utimur in pleuritide.

Syrupus de Iuiubis.

Zezipha uel sirica, ut diximus, uocantur. Libræ 10.] Libræ 4. aquæ non ualerent tot iuiubas continere, quare libræ numero centum, communis usus est in calidis fluctionibus. Vtor tamen ego etiam in ulcere uesicæ, & ualde confert.

Syrupus de Papauere.

Papauer rubeum, est quod Græci ἐνεμώνλω, & est calidum: quare potius legendum, papaueris nigri.

Sermo in aqua mellis.

Latini aquã mulsam appellant. Hipp. melicraton: minusq; aptum esse dicit his qui amara bile abundant, & magnorũ sunt uiscerũ. Galen. in colliquantibus febribus ait esse nocentissimam. Idq; quod aqueum est, ad urinas & sputum aptius: minus uero aqueum, aptius ad uentrem subducendum: magisq; nutrire quàm uinum inodorũ tenue, quod pauciferum uocãt: & hoc, nisi uentrem perturbet, satis urinam mouet: nisi aliquid in uisceribus prohibeat, biliosa etiam per inferiora excernit. Et si bibitur recens.] Hoc uocat Diosc. melicraton. Si autẽ bibitur antiquũ.] Hydromel dicitur. Melicraton enim uocant Græci mixtionẽ ex melle & aqua, quæ ideo conficitur ut statim bibatur. Hydromeli id proprie dicunt esse, quod ita præparatum est ut diutius seruetur. Melicratũ etiam duplex, scilicet coctum & incoctum: coctum quidem, ut ait Hippoc. 3. reg. acut. pulchrius est uisu, sed nullam habet uirtutẽ, qua crudum excellat, quod ex bono melle paratum est: debilius uero est, & alui excrementa minus educit, quàm id quod est crudum. Auic. accipit mellis part. 1. aquæ part. 2. & coquit ad tertiæ consumptionem. Paulus ut Mes. aquam octuplam ad mel.

Sermo in Secaniabin.

Secaniabin Arabes, Græci oxymeli, Latini acetum mulsum. Hipp. os & guttur humectat, sputum educit, insticulosum est. Galen. spleni & hepati maxime utile est, ea absq; molestia expurgans. Hipp. inflationes purgat, & urinas prouocat, inferiora

intestina molliora reddit, & abradit. Exiguũ eius bibitur noctu, & ieiuno ante sorbitionẽ. Potest & bibi multo post sorbitionem. Gal. Satis est duarũ horarũ spaciũ intercedere inter oxymelitis potum & sorbitionem. Hipp. cum quis solo usurus oxymelite est in toto morbo, paucum acetum misceatur, adeò ut tantummodo agnoscatur: quoniam syruporum quorum nunc cõmunis usus, ab usu aceti huius mulsi manauit. Multa ex his quæ ex Hippoc. & Gal. notaui, prudens lector elicere potest, quæ communi illorum usui aduersantur.

Modus Secaniabin de radicibus.

Hoc plerunq; utimur, ubi scilicet antea per multos dies simplici usi fuerimus, oxymelq; cõpositũ uocamus.

Modus Secaniabin educens phlegma.

Suspende in ipso quando coquitur medullam Cartami, Cnici uidelicet: & quia non exprimit quantitatem, tu potes ponere usq; ad libram cartami. Turbit uero unc. iij.

Modus Secaniabin solutione educens Melancholiã.

Buglossæ domesticæ.⌉ Id est, boraginis. Syluestris, id est, quæ nomen habet buglossi. Chamædryos.⌉ Vulgò calamandrinã dicunt, uel trisaginem. Chamæpityos.⌉ Vulgò Iuam, uel Atugam. Bedegar.⌉ Spina alba: addito elleboro, satis efficaciter purgabit atram bilem, pondere duarum unciarum.

Modus Secaniabin de Cheisin.

Quidam hoc utuntur, ceu ualido in deobstruendo. Cheisin.⌉ Id est, libystici.

Secaniabin de Calamento.

Cassiæ.⌉ Pro ea accipe cinnamomum. Calamenti agrestis.⌉ Id est, nepetæ. Domestici.⌉ Non inuenio domesticũ, nisi menthã.

Acetosus Diarbodon.

Hic celebratissimus est, magnam habens conformitatem cum byzantino, calidior tamen eo parumper: ille uero magis uidetur atram bilem respicere.

Acetosus de succis herbarum.

Vtilis esset, sed non componitur.

Syrupus de mentha.

Ex his duobus, secundum tantum inuenimus in officinis, utilem quidem in uentriculo roborando.

Syrupus de Absinthio.

Non detur in febribus in principio, neq; etiam pòst ubi febris uehemens, nisi frigidum aliquid secum miscueris. Ego quandoq; eo usus sum in albis humoribus ex utero fluentibus.

Syrupus de Absinthio secundus.

Dici potest simplex, & ualde congrueret in febribus à bile post vij.

Syrupus de Fumo terræ maior.

Purgat si in debita quantitate exhibeatur, unc. uidelicet iij. usq; ad quinq;.

Syrupus de Fumo terræ minor.

Si suspendatur in eo scammoniũ, purgabit plus quàm præcedens: primus tamen communiter paratur, & ego eo utor in morbo qui gallicus dicitur.

Syrupus Liquiritiæ.

Videant qui cauent in pleuriticis Manumchristi uocatũ, & rheon, quomodo dent hunc Syrupum in quo aqua rosacea. Ego enim nõ formido in morbis pectoris, medicinas modice adstringentes.

Syrupus de Hyssopo.

Hic quoq; syrupus seminum cotoneorum & dactylorum ratione cuiusdam ad-

strictionis

strictionis particeps est.

Syrupus de Calamento.

Non cognosco calamentum domesticũ: credo intelligi mentham, sicut etiam suprà. Nullus tamen horum syrup. cõmuniter paratur. Secundus satis similis est syrupo de mentha.

Syrupus de Thymo.

Licet in usu non sit, efficaciam tamen magnam haberet in frigidis morbis. —

Syrupus de Eupatorio.

Hic si bene componatur, quod certe non est facile, ualde utilis erit. Bedegar Sucaba.⌉ In his patres nostri magnopere errabant, syluestris rosæ fructum supponentes: tu uero intellige, spinam albam & arabicã. Dios. uocat primũ λευκάκανθα, alij arabicam. Eupatoriũ.⌉ Accipe quod uulgò agrimoniũ uocant. Pro folio quo caremus, accipe folium gariophylli, si inuenire potes: si non, cinnamomũ uocatum, uel nardum.

Syrupus de Epithymo.

Scabiem & saphati.⌉ Id est, ἀχῶρας, cum educit, ut ipsemet ait, humores adustos: propter quod magis reponendus est inter purgatoria, quàm inter proprie uocatos syrupos: sicuti syrupus de fumo terræ, qui cum hoc multũ conuenit, est tamen minoris purgationis & minus calidus: & propterea illo ego utor in humorib. magis biliosis, hoc uero, quia calidior est, in minus calidis.

Syrupus de stichados.

Conficitur hoc duplici modo, addendo uidelicet cinnamomũ, et reliqua aromata: uel non addendo. hunc incompletum, illum completum uocant. Hasce, id est, thymi. Alchilil, id est, rorismarini.

Sermo in melicrato condito.

Oenomeli græce appellatur, quod ex uino austero antiquo & melle componitur. Oenon uero melititen, id quod ex musto, & latine mulsum. At cum melicratũ, ut superius diximus, ex aqua & melle constat. Proijce super ea.⌉ Appellant hoc tempore uinũ in hunc modũ conditũ Hippocratẽ.

Conditum de Citro.

Corticem citri.⌉ Intellige exteriorem, absq; pulpa. Vel foliorum.⌉ Vbi scilicet cortice careres: uerùm facilius multis in locis habebis fructum & corticem, quàm folia.

De alio condito de Citro.

Vbi legit croci drach. i. iiij. lege, drach. unius quarta pars. Marmacur.⌉ Melissophyllon intellige.

Modus conditi de Buglossa.

Trium generum cydoniorum. Duo passim nascuntur, tertij sunt parua. Vel intellige dulcacida, & sic intellige poma. Alfelengemisch.⌉ Id est, ocimum, quod ab odore gariophylliton uocant.

Conditum de Cytonijs.

Sub miuæ nomine ubiq; paratur: hydromalon Græci uocant. Hydromalon sic conficit Paulus: Succi cotoneorum p. ij. mellis p. iij. aquæ p. vi. coque ad tertiam expumando. Species alesanginæ.⌉ De his, ubi de pilulis agemus. Magis tamen utimur ea quam simplicem miuam uocant. Aliæ uero duæ quæ sequũtur parari nõ consueuerũt.

Sermo in aceto squillitico.

Quia confert epilepsiæ.⌉ Pli. Melancholicis & uertigini. Matricis præfocationi.⌉ Pli. neruis infirmis. Additq; tantam esse uim huius aceti, ut auidius haustum, extinctæ animæ mométo aliquo speciem præbeat. Quod inueteratũ, magis probatur, clariorem oculorũ aciem facit, prodest acescentib. cibis, & eis qui ieiuni uomunt. Tar-

ditatem aurium gargarizatione purgat: percussis aut praecipitatis, & ob id sanguine coagulato: renum uitijs: cauendum exulceratis: salutare est stomacho, laterumq; doloribus, parum sumptum binis diebus. Quo pacto praeparetur scilla, proprio cap. inter simplicia declaratum est.

Modus oxymellis squillitici.

Non uideo quomodo possit bene parari sine aqua, si uera sunt quae uir iste superius dixit de oxymelite, oportere uidelicet addere aquam. Huius autem cõmunis est usus in longiorib. morbis. Duo enim quae sequuntur, parari nõ solent, licet sint meliora, praesertim id quod scribitur sub nomine Democriti, in quo multae herbae apponuntur, quae sunt à nobis alijs locis declaratae.

Rob.

Quid hoc nomine significetur, ipsemet declarat, succus uidelicet primo defecatus, dehinc calore solis uel ignis crassior in tantũ factus, ut adseruari sine corruptione longo tempore possit.

Rob de Ribes.

De hoc non est mentio apud Graecos uel Latinos, sed apud Arabes tantum: pro quo uide Serap. cap. proprio. Affertur ex Aegypto praeparatus. Possemus nos ex succo herbae acetosae uocatae, quae genus lapathi est, id quod iubet Mesue, commode parari.

Rob de Agresta.

Paratur à matribus familiâs, & appellatur omphacium siccum.

Rob de Cornis.

Corna crania uocantur graecè. Fructus cõferunt ad uentris fluxum et dysenteriam.

Rob de Berberis.

Graeci uocant ὀξυακάνθαν. Fructus ualet in diarrhoea & fluxu muliebri.

Rob de Sumach. Graece dicitur rhus. Rob de moris seni.

Syluestribus uidelicet. Alij noti sunt usque ad eos qui de fructibus inscribuntur, in quorũ primo per Zarur ego intelligo mespila, & praecipue genus id quod Azarolum siue lazarolum uocant. In secundo ego potius dulcia granata eligerem, ceu ad aluum subducendam aptiora.

DISTINCTIO SEPTIMA. De decoctionibus & infusionibus.

Decoctiones huiusmodi multum sunt utiles, & ego usus eis multoties, multum profeci: quas tamen compono ad libitum, secundum intentiones occurrentes.

Aqua fructuum.

Haec esset magni precij ob mannam: nostri autem aromatarij praeparant absque ea & cassia.

Modus infusionis aquae casei.

Haec est nobilis, & ea sum usus plerunq;, praecipue tempore rosarũ, amota tamen spica ceu nõ necessaria, & gustui insuauis.

Decoctio fumi terrae.

Succi altarasacon.] Troxuna Graeci, uulgò scariolam dicunt.

Decoctio Albasce, id est, thymi.

Passularum enucleatarum drach. xx.] Lege drach. iiij. Caue ne in Dauco decipiaris ab aromatarijs.

Decoctio Myrob.

Hac nunquam sum usus, eam tamen puto fore utilem, si quis ea usus fuerit, sicuti et ea quae de stoechade inscribitur.

Decoctio de Eupatorio.

Cyprus scilicet, quam Arabes Alchannam uocant, plantae uidelicet quae ligustrũ florem

florem gignit: multi caurosinum uocant. Ego tamen puto potius legendum Cyperi.

Decoctio Epithymi.

Hæc efficax est in morbo gallico uocato: ualet enim & ulceribus & doloribus.

Infusio de Hiera.

His infusionibus de hiera multoties sum usus in antiquis affectionibus, & ex eis maius iuuamentum consecuti sunt patientes, quàm ex potu aquarum spontinarũ, quas balnea uocant: sed, quod etiam alia pagina monui, modo meo, prout scilicet in re ægrotantium esse putabam, eas parari iussi.

DISTINCTIO OCTAVA. De Trochiscis.

Trochisci uel cyclisci græce, Latine pastilli, à figura apud Græcos nomen habuere: quorum aliqui bibuntur, alij iniiciuntur, nonnulli inunguntur.

Confectio Galliæ Muscatæ.

Defertur ex Oriente, sed non bene præparata. Ambræ canni.┐ Est epitheton ambræ quæ à recentiorib. Græcis ambar dicitur. Ex nostris fuere qui succinũ orientale uocarint. Folij Myrrhæ.┐ Lege Myrti. Oleo de Been.┐ Ex unguentaria uidelicet glande facto. Confectio galliæ Sebellinæ.

Et hæc nõ minoris est usus quàm præcedens. Ramic.┐ Descriptionem habes infra. Confectio Galliæ Alefanginæ.

Et hæc eosdem usus haberet, si bene pararetur. Sandali citrini aromatizati.┐ Lege aromatici. Confectio Trochiscorum diarhodon.

Nomen hi habent à rosis, & sub eo in multis compositionibus apponuntur, bibunturq; in morbis ad diuturnitatem uergentibus.

Confectio Troch. de rosis.

Ex duabus istis compositionibus secunda est efficacior. Si uis addere scãmoniũ, ubi legis ℔. iij. lege drachmas. Florum squinanti.┐ In uoce schœnoanthos includitur flos, quare superfluè additum floris. Confectio troch. de rosis et Eupatorio.

Hi ualidiores sunt omnibus his qui à rosis nomen acceperunt.

Sucabal erus.

Hac uoce Suc utuntur Arabes ad significandum galliam. Succi Albelac.┐ Sunt ex genere dactylorum, & credo quod sint immaturi. De lingua auis, et Darseni, suprà dictum est. Confectio Ramic.

Ramic solent uocare Arabes mixturã quandam ex gallis & passulis. Valde adstringit quocũq; modo quis ea utatur. De spodio infra dicit. Sicut alcobol.┐ Id est, subtilissime, ut oculares medicinæ teri solent. Trochiscorum de Camphora.

Res noua, quam gummi arborum dicunt, & putant ualde frigidam. Ego eam quæ ad nos defertur rem factitiam puto, & calidam. Simeon ampar uocat, dicitq; multis in locis emanare à quibusdam ueluti fontibus, sicuti asphaltũ & sulphur, esseq; aliud fuluum, aliud subalbum, & tertium nigrum: habereq; uires calefaciendi & incidendi.

Confectio de Rheubarbaro.

Horum potus in his qui mali habitus sunt, magnæ utilitatis est. His uti assueuerunt medici in febribus ex decidentia acutis, & incipiente malo habitu.

Confectio Troch. de Spodio.

Spodium fit liquescentibus cadmia & ærario lapide: tenuior enim pars exhalans, & tecto fornacis adhærens ampullescit, & ϖομφόλυξ appellantur. Pars uero grauior descendit, & pautmento uel lateribus hæret, quæ spodium uocatur. Recentiores Auicennam sequentes, antispodion spodio præferunt, maxime id quod ex cannarum radicibus exustis: licet sint alia plura præstantiora, ut quod ex myrto, uel olea, uel lentisco. Modum autem confectionis tradit Dioscorides libro 5. Veri autem spodij usus non fuit, nisi extrinsecus admouendo.

Confectio Troch. de Spodio cum semine acetosæ.

Potentes essent in adstringendo, sed non parantur.

Confectio de Berberis.

Nec hos uidi parari: non putarim tamen tam ualidos, ut dicit Mesue, ad sitim sedandam.

Confectio Troch. de Absinthio.

Hi communiter conficiuntur, & utiliter bibuntur in longis febribus.

Confectio Troch. de Eupatorio.

Et hi quoq; passim conficiuntur, sed à paucis bene, ignorantibus ueram Eupatorium. Cum succo herbarum.] Cum succo uidelicet Eupatorij.

Confectio Troch. de Aniso.

Hi parari recte non ualent, quia caremus folio. Secundi possent quidem parari, sed non parantur.

Confectio Troch. de Lacca.

Si ex uera parentur, erunt ualde utiles in aqua intercute.

Confectio Troch. de Terra sigillata.

Terra sigillata ante paucos annos non afferebatur, nunc cœpit adportari. A Græcis dicitur Lemnia sphragis, uel terra Lemnia. His igitur troch. non magna uis est, si communis illa & uulgaris apponatur, quam terram sigillatam officinæ adhuc uocant, & pro uera uendunt. Sanguinis Draconis.] Secundum Serap. & Auic. est succus herbæ, quæ à Dioscoride uocatur Achillion. Nunc defertur à Lusitanis, diciturq; ab eis esse succus quarundam arborum. Sedenagi.] Dicunt esse semen cannabis, quod quidem adeò siccum est, ut genituram uirorum extinguat.

Confectio Troch. Alhandal.

Sunt hi ueluti castigatio quædam, seu præparatio colocynthidos: & propterea longe securior est eorum, quàm illius usus. Diligenter autem cognoscendum ab eo qui hosce parauit, quantū colocynthidis in eis posuerit: alij enim plus, alij minus accipiunt, cum ægrotantium detrimento, si id medicus ignorauerit. In meo codice decem drachmis colocynthidos, adduntur decem & octo aliarum rerum: qui modus facit ut tutò possit eorum dari integer scrupulus, præcipue si secundo contritis eadem addita sint.

Confectio Troch. de Sandalis.

Satis anceps sum, an quos sandalos nunc uocant, frigidi sint. Calefacere enim uidentur dum gustantur, & extrorsum admouentur. Non consueuerunt tamen trochisci ex eis parari, sed electuarium, quod triasandalum Nicolaus nuncupat: quo tamen infrigidandi causa dato, multos audiui se amplius calefactos affirmantes.

De

De confectione troch. Hameth.

De cyperis & de ligno aloës, quia non conficiuntur, fortè ob immodicum precium, dimisi.

Confectio troch. de Capparis.

Horum creber est usus in lienis affectibus. Scolopendriam.˥ Eam uidelicet quæ uocatur citracum. Agnus castus.˥ Lygos, uel uitex dicitur.

Confectio troch. de carabe.

Isti trochisci à Paulo trochisci de electro dicuntur, & aliter, in hunc uidelicet modum, describuntur: Psyllij ℥.5. mastiches, ramentorum electri, ireos, croci, ana ℥.4. opij ℥.2. Carabe.˥ Succinum, & à quibusdam electrum dicitur.

Confectio troch. alchechengi.

Alchechengi est species solani, quam uesicariam uocant, & Græci physalida. Inde trochisci diaphysalidon, qui ab Auicen. corrupte dicuntur dyssalidi. Albateche.˥ Cucumeris uidelicet magni, qui anguria dicitur. Boli.˥ Intellige milton, quæ & macra: sunt magni momenti in renum & uesicæ doloribus. Solent etiam cum opio & absq; eo parari. Paulus hoc pacto: Seminis cucumeris ℥.4. seminis hyoscyami, cicutæ ℥.2. fœniculi, lapathi, croci, nucleorum pini, amygdalarum amararum, opij ana ℥.1. physalidon ℥.3. uini quantum sat sit.

DISTINCTIO NONA. Suffuf.

Videtur intelligere Mesue medicamina ex odoratis rebus in puluerē redactis composita, quæ cum aliquo liquore bibuntur. In his pauca sunt quæ declarationem desiderent. In primo quidem nihil.

Suffuf aliud de ligno aloës.

Marmacur.˥ In hoc secundo, quod uel melissophyllon, uel citratum ocimum significat. In aromatizato, nabet.˥ Pro quo saccharum candum accipiunt.

In impinguante.

Tortelarum de seni.˥ Per quas panem bis coctum. Efficax satis etiam est ad concubitum ciendum.

Suffuf de granis myrti.

Sauich.˥ Græce ἄλφιτα, latine polenta. Anabach.˥ Abach apud Auicen. est quod Diosc. loton arborem uocat. Charub.˥ Græce ceratia, latine siliqua. Sed fortè totum hoc legendum simul, hoc pacto: Sauich anabach charub de spinis. Nam Auicen. cap. de nabach, meminit sauich de nabach. Serap. uero dicit unam eius speciem habere spinas. Erit ergo sensus: Sauich, id est, fructus acerbi torrefacti sumpti à nabach, dicto charub spinosa. Alij tamē per anabach intelligunt zeriperba, hoc est, iuiubas. Curticuri.˥ Id est, arboris acaciæ. Tarathit.˥ Id est, hypocistidos.

DISTINCTIO DECIMA. De pilulis.

Græci coccia & catapotia uocant. Pilulæ alesanginæ. Et quandoq; exigit dispositio.˥ Mihi potius augenda quàm minuenda uidetur aloë. Pilularū dosis ʒ.1.˥ Multi nunc aloën lauant cum aqua in qua rheon barbarum longo tempore maduit. Alij cum succo brassicæ.

Pilulæ stomaticæ.

Stomachicæ à stomacho debebant appellari. Quidam eas paratas habent, & certe

utiles sunt. Trium myrobalanorum.] *Citrinarum scilicet, chebularum, & Indarum.* *Dosis eius est ʒ.2. uel ʒ.1.s.*] *Sed unica etiam mediocriter purgat.*

Pilulæ aggregatiuæ.

Inter pilulas quibus utimur hæ maxime excellunt. *Elect. ros.*] *Intellige nō id quod Nicolaus, sed quod ipsemet Mesue inter electuaria sua scripsit.*

Pilulæ aggregatiuæ maiores.

Hæ non parantur. Si quis tamen parare uoluerit, pro sataragi Indi accipiat quod Dioscorides uocat lepidion: & pro Harmel, intelligat speciem rutæ syluestris, non cicutam, ut multi. *Caßiæ*] *Intellige ligneam uocatā, id est, cinnamomū uulgare.*

Pilulæ de eupatorio.

Maioribus quidam utuntur ad morbum arquatum.

Pilulæ de rheubarbaro.

His uti ego consueui in fine notharum tertianarum in autumno, corroborando eas cum alijs ut opportunum uidetur, & da ʒ.2. mane, uel ʒ.1.s.

Pilulæ de alchechengi.

Nec hæ sunt in cōmuni usu. *Caßiam fistulam.*] *Intellige ut suprà, ligneam.* *Et si est tußis cum febre.*] *Nota hanc mixtionē in tußi, quā potes in alijs quoq; pilulis facere.*

Pilulæ ad febrem antiquam.

Bedegar.] *Id est spina alba, ut superius diximus. Satis leniter purgant.*

Pilulæ Indæ.

His cōmuniter utimur in atrabile purganda. *Lapidis Lazuli, id est, Cyanei.* *Loti.*] *Toties ut nullum amplius uel saporem uel odorem in aqua relinquat.* *Dosis.*] *Satis est ut unica drachma detur.*

Pilulæ alandal.

Nonnulli eas parant, sed pauci utuntur, quum tamen efficaces sint in pituita educenda.

Pilulæ de sarcocolla.

Ego nunquam bis usus sum, nec uidi medicum utentem.

Pilulæ fœtidæ maiores.

Harmel.] *Audi, ut suprà, speciem rutæ syluestris.* *Da drachmam unam, satis enim potentes sunt.*

Pilulæ fœtidæ minores.

Minus ualidæ sunt prioribus.

Pilulæ de serapino.

Neq; bis usus sum unquam.

Pilulæ de euphorbio.

Validæ sunt in articulorum affectibus à pituita factis.

Pilulæ de raued.

Licet raued idem sit quod rheon barbarū, pilulæ tamen hæ longe efficaciores sunt quàm quæ de rheubarbaro uocantur. Dosis tamen non transcendat drachmam.

Pilulæ Mezereon.

Valide purgant aquā: tutius tamen est miscere cum eis rheon, uel pilulas de rheubarbaro uocatas.

Pilulæ

Pilulæ lucis maiores.

Has ego roborare consueui, in pituita quidem educenda cum cocchijs, in bile cum aureis. Minores magis respiciunt atram bilem quàm maiores

Pilulæ stomaticæ nostræ.

Primæ pituitam purgant, et uentriculum roborant: secundæ bilem etiam purgant: tertiæ pituitam: quartæ inter omnes has sunt minus calidæ.

Pilulæ alandabal.

Hæ minus calidæ sunt quàm quæ iuxta Hermetem superius sunt descriptæ.

Pilulæ aliæ stomaticæ.

Non multum differunt ab his quæ tertio loco suprà sunt scriptæ.

Pilulæ de agarico.

Hæ ubiq; confectæ inueniuntur, & pectori sunt admodum utiles: Auic. eas describit cap. de asthmate, sed non apponit myrrham.

Pilulæ quæ conferunt ad febres cholericas.

Non est tutus earum usus in febribus magnis.

Pilulæ diarhodon.

Faciles admodum essent, sed non parantur.

Pilulæ de Turbit.

His patres nostri utebantur, & Turbitatas uocabant.

Pilulæ de lapide Lazuli.

Sunt fortiores quàm Indæ, in atræ bilis purgatione.

Pilulæ de lapide Armeno.

Non parantur hæ, quoniã lapide Armeno caremus. Ab Alexandro describuntur, & summopere cõmendantur. In uarijs tamẽ codicib. uario modo legitur earũ compositio. In antiqua interpretatione hoc modo: Picræ, epithymi, agarici, scãmoneæ ana ℈.4. lapidis Armeni loti ʒ.4. gariophyl. gra.20. In alio exemplari legitur: Scammoneæ ℈.2. lapidis Armeni ℈.4. In alio legitur, ana ℈.4. Confice cum succo citri uel rhodomelite, dabisq; ℈.2. Mesue infra de soda melancholica accipit de alijs ʒ.4. de scammonea ʒ.5. gariophyl. ʒ.1.

Pilulæ ad omnes morbos.

Has uocant aliqui alchbaiber, alij de cynoglossa, & magnam uim habent in tenuibus sistendis destillationibus: sed non est eis temerè utendum, sicuti neq; alijs stuporem inferentibus. Aliæ in eundem usum scribuntur ab ipsomet Mesue cap. de catarrho, quas dicit esse Alexandri: quæ non alia re differunt ab eis quæ describit Alex. nisi quod iubet Mesue conficere eas cum succo cynoglossæ, & Alex. cum aqua in qua opiũ dissolutum sit.

Pilulæ de serapino.

Sagapenon, ut inter simplicia scripsi, Gal. non habet pro purgatorio, sicuti nec opopanacem. Sataragi.] Vt suprà lepidion. Harmel.] Ruta syluestris.

Pilulæ de bdellio maiores.

Pilulæ istæ omnes quæ de bdellio dicuntur, ualent profusioni sanguinis ex ano, non autẽ his quas hæmorrhoidas cæcas uocãt. Venarũ adustarũ.] Accipe uel cortices auellanarũ adustos, uel radicem aliquã stypticam adustam. Vlumæ efficacissimæ

sunt non solum in fluxu sanguinis per ani uenas, sed & in menstruo superfluente, & per os exeunte.

Pilulæ de colocynthida.

Hæc in usu nō sunt: eas tamen si quis parare uoluerit, pro albo nasturtio thlaspi accipiat.

Pilulæ de opopanaco.

Nec hæ in cōmuni usu sunt: efficaces tamen in articulorū dolorib. à pituita factis.

Pilulæ de hermodactylis.

Maiores ubique, minores in multis locis parantur, tertiæ nullibi. Harmel.⌉ Accipe sylvestrem rutam.

Pilulæ sebeliæ.

Parari assueuerant, sed nullus ferè utebatur.

DISTINCTIO VNDECIMA.

Vnguenti & emplastri nomine, sed & ceroti, aliter antiqui, aliter neoterici usi sunt. Illi enim unguenta ea duntaxat uocabant, quæ ex odoratis rebus conficiebantur: emplastra, quæ ex metallicis: cerota, quæ ex oleo & cera. Neotericis unguenti nomen ad antiquorum emplastra & cerota extenditur, cerota ea solum uocantes, quæ ita cuti hærent ut uix auelli possint: quæ ab hærendi ui à Galeno ἐγκόλλα dicta sunt. Emplastra uero neoterici, quæ antiqui cataplasmata, nominant.

DE VNGVENTIS ET EMPLASTRIS.

Hysopi cerotum descriptione Galeni.

Oesypum uocant Græci, neutro uel masculino genere, pingue illud quod ouium lanis adhæret. Terebinthinæ.⌉ Vera hactenus caruimus: sed eius loco imperiti accipiebant lariceam resinam, quam Venetijs adhuc largatum, quasi laricatū uocant. Cœpit uera nuper adportari ex Rhodo, sed cocta.

Operatio hysopi humidæ.

Alium modum colligendi, non magnopere tamen ab hoc diuersum habes à Diosc. lib. secundo.

Hysopi cerotum descriptione Philagrij.

Est fortius quàm primum & magis potens ad emolliendum, quare idoneū est ad tollendas eas durities quæ à morbo Gallico fiunt: adiectis etiam interdum quibusdam potentioribus, & magna cogente necessitate cinnabari.

Hysopi cerotum descriptione Pauli.

Apud Paulum hanc compositionem non legi, sed aliam longe diuersam. Sigiæ.⌉ Styracem ego potius caperem, licet aliqui myrrham intelligant, quæ stacte dicitur.

Vnguentum diaphœnicon.

Adipis zirbi.⌉ Aliqui legunt cerui. Calcbotar.⌉ Chalcanthi nunc accipitur, quod uitriolum uocant, quia & ex his multa deperdita sunt nostrorū ignauia. Auic. habet hoc loco chalcbadis, quod significat chalcitim: sicuti & Gal. 1. lib. de cōpos. med. secundum genera: ex cuius lectione multa potes castigare quæ hic perperàm leguntur. Vbi scribitur, Ignis autem sicut primæ: legendum est, Ignis autem sit prunæ.

Vnguentum diaphœnicon Arabica descriptione.

Cheiri.⌉ Id est, leucoij, matronalis uiolæ. Pro triafilon, fortè legendum trifolium acidum,

acidum, quod alleluya uocant. Nam ingreditur etiam aliud unguentũ, quod uiride uocatur. Vel intellige loton domesticã, de qua Auic. scribit cap. de Andacoca, & quã etiam Paulus uocari scribit trifolium. Alisam uero intellige uel quam Diosc. uocat alysson, & Auic. alguasen: uel lege alisma, quod est uirga pastoris secundum Stephanum. Quidam pro hac etiam legunt trifolij acidi. Calcbadis.] Id est, chalciteos. Acori.] Non memini me legisse compositionem in qua hæc folia reciperentur, quare suspicor hic subesse errorem.

Emplastrum Arabicum.

Ex folijs herbarum earundem.] Leucoij scilicet & trifolij.

Emplastrum relatum ad Nicodemum.

Quidam chirurgi hoc utũtur in antiquis ulcerib. addito uitriolo. Valet etiã fistulis.

Vnguentum aliud Nicodemi.

Hoc ceu liquidiore possunt in eodem usu tingi linamenta quæ intra ulcus dantur.

Vnguentum ceraseos.

Vim habet molliendi, mundandi, & glutinandi. Paruum uero maiorem uim habet in carne gignenda.

Vnguentum arthanitæ magnum.

Vidi magnam utilitatem sequutam ex hoc in aqua intercute. Paruum.] Magnam uim habet in liene minuendo. Et succi cauenzich.] In cap. de Harta, ubi etiam describitur hoc unguentum, non ponitur hæc res, uel aliquid eius loco. Nec bene, præterquam diuinando, inueniri potest quid sit: nisi fortè legendum sit carmezich, quo fructus Tamarisci intelligitur. In quibusdam codicibus legitur chamæacles, & placet ea lectio.

Vnguentum de lino.

Panni linei soli uim habent exiccandi ulcera, ita ut cum his quidam curent uulnera recentia, additis tamen quibusdam cantionibus.

Vnguentum altaranbel.

Taranbel.] Intellige uel cantharides, uel campas, uel pityocampas, uel buprestes.

Vnguentum rosatum, & unguentum uiolatum.

Docet Diosc. odorare adipes ex quo modo hæc manarũt: sicuti & uocata pomata, si addatur opium, erunt efficacia in doloribus mitigandis & somno prouocando.

Vnguentum de papauere.

Hoc quoq; est ualde efficax ad somnum, & ad arcendos dolores.

Vnguentum basilicon.

Quomodo ualet uulneribus in quibus est calefactio, cum sit calidum? Puto deesse negationem, & legendum, non est calefactio: & sic etiam scripsit Auicenna. Basilicon Pauli recipit, ceram Colophoniam, picem, adipem taurinum, æqualia.

Cerotum de sandalis.

Satis suspicor ne multum uergat ad calidum: siquidem sandali calidi esse uidentur, ut supra dictum est, & camphora. Spodij.] Sumunt moderni pro spodio antispodium ex ambustis cannis: quod certe uel calidum absolute est, uel partes multas calidas habet, Auicenna etiam teste.

Cerotum Galeni.

Vltimum in infrigidatione.] Vltimum intelligendum non in gradu seu ordine, sed in modica & absque noxa infrigidatione. Galenus dixit simplicissimum inter infrigidantia & humectantia, & eo utebatur in erysipelatibus & phlegmonis pudendorum ab initio. Ceræ albæ.] Pontica optima abluta. Olei rosati uncias quatuor.] Vel tres. Oleum omphacinum.] Optimum est autem exacte tenuium partium, ut Sabinum. Aquæ fontium.] Galenus: misceantur & simul liquentur in uase duplici, & fiat humidum cerotum. Infrigidato ceroto inspergatur tantum aquæ frigidæ paulatim in mortario, quantum potest suscipere ut mollificetur. Satis autem infrigidabis cerotum ubi primum fuerint mediocriter coagulata, infundens totum uas in aquam frigidissimam. Cum aceto albo.] Si miscueris parum aceti satis tenuis & splendidi, magis humidum & frigidum facies pharmacum. Nec debes pharmacū tandiu dimittere supra corpus donec calefiat, sed continuò mutare, quod pauci hoc tempore aduertunt. Vide Galenum decimo Methodi.

Vnguentum de bdellio.

Validum certe est hoc, & potens ad discutiendum & emolliendum.

Vnguentum ualens similiter.

Potentius est hoc quàm præcedens. Cauendum tamen ne discussa tenuiore materia residuum induresc at. Rhodinum tamen eius uim minuit.

Vnguentum philagrios.

Glutinis alimbac.] Id est, terminthi. Sigiæ.] Vel styracis liquidi, uel purioris myrrhæ: sed primum magis hoc loco probo.

Vnguentum aureum.

Resinæ colophoniæ.] Vel totum simul coniunctim pro una re intellige, uel per resinam, pineam: per colophoniam, eam quæ ex Colophone adfertur.

Vnguentum de cerussa.

Merdasengi.] Id est, lithargyri. Scoriæ argenti.] Spurcitia in omni metallo sic uocatur: sed argentea uocatur helcysma à Dioscoride. Argenti uiui.] Vbi argentum uiuum tractas, caue ne membra principalia eius uim persentiant. Ziniar.] Id est, æris æruginem.

Vnguentum sericinum.

Hoc neminem uidi utentem: ualidum tamen puto, atq; longe ualidius si sericum ureretur.

Vnguentum Aegyptiacum.

Hoc in frequenti usu est uulnerarijs medicis, solentq; unguentū de melle appellare. Floris æris.] Sunt uelut milij squamæ sponte ab ære cadentes, quum panes æris aqua refrigerantur.

Vnguentum tripharmacum.

Hoc quoque frequentissimum est, & uocant expertum. Triti sicut alcohol.] Id est, subtilissime. Gal. primo de medic. compos. secundum genera, hoc dupliciter parari docet, per hydrelæon uidelicet, & oxelæon. Addit & tertium per œnelæon. Docet quoq; ibidem usum crudi lithargyri.

Vnguentum tripharmacum aliud.

Hoc coctum uocant, & in eundem usum habent priori splenio superpositum.

Vnguentum alfesiricon.

Relatum ad Alexandrum.] Pro Climia, Cadmia intelligenda, de qua Diosc. Per alfesiricon intellige psoricon, de quo statim. *Oleum de oleandro.*] Nerion uocatur à Dioscoride, rosandrium à Latinis, ut ipsemet dicit: alij rhododendron.

Confectio alfesiricon.

Psoricon.] Graecè dicitur, & secundum Diosc. recipit chalciteos p. 2. cadmiae p. 1. & teruntur cum aceto. Iuxta Gal. chalciti partes duas, lithargyri unam.

Confectio unguenti sanans &c.

Hoc nullibi uidi parari: putarim tamen non inutile.

Hyssopi cerotum.

Hoc facilius parari potest quàm huius generis alia, nec erit minus utile.

Cerotum Galeni.

Quomodo in aqua rosarum, si Galeni, quum eius tempore non fuerint inuentae nostrae hae aquae? potes decoctum intelligere. Cerotum tamen Galeni quo assidue utebatur, describitur ab eo lib. 8. de compos. medic. secundum loca, & à Paulo hoc modo: Cerae albae unciam unam, uel in aestate drachmas septem, aloës, mastiches drachmam unam, olei omphacini, uel melini, uel nardini, quantū sufficit. Si uero pluri egent stypsi, adde omphacij drachmam unam, aut absinthij, & tertium cum his hypocistidos & oenanthes, & rhu, id est, sumachi succum.

Cerotum diapente.

Hoc formam habebit cerati recentiorū, si exiguum quid addatur irini olei: si plus, cerotum fiet antiquorum. *Sigiae.*] Id est, styracis, ut superius dictum est. *Glutinis zanabam.*] Fortè gummi hederae.

Cerotum Alexandrinum.

Storacis calamitae.] Styracen calamiten uocat Galenus eum qui intra calamos ferebatur: nunc desijt ferri, sed loco eius habemus siccum uocatum.

Cerotum aliud eiusdem.

Hoc si bene paretur ualde idoneum erit ad duros tumores, & praecipue Gallicos, articulorumq; dolores. De naphtha habes apud Diosc. cap. de asphalto.

Cerotum Andromachi.

Olei de been.] Id est, balaninum, ut suprà, nec paratur, nec parari recte potest.

Emplastrum diaquilon.

Diachylon dici debet, sicuti & quae sequuntur, à succis quae recipiūt, quas mucilagines recentiores uocant. Istud est Auicennae fermè ad literam. Describitur & à Galeno iuxta Democritum, sed oleum sedecuplum est ad lithargyrum tempore hyemis, aestate sesquisextum lithargyri ad althaeam duplum. Paulus scribit aliud emplastrum διαχύλων, hoc modo: Lithargyri ℔. 6. olei aestate ℔. 7. hyeme 8. seminis foenugraeci ξέστην semis, seminis althaeae ℔. 3. bulliant semina foenugraeci & althaeae in xestis uiginti aquae donec remaneant librae quatuor, pòst misceas oleum: bulliántque donec

cessent ampullæ: deinde inspergens lithargyrum coque lento igne. In Galeno legimus sextarios octo aquæ. Diachylon inuentum à Menecrate recipit, Lithargyri auri libras duas, axungiæ antiquæ libras quatuor, olei antiqui libras quindecim: addit aliquando libram unam radicis althææ.

Emplastrum diachylon magnum.

Operosius est quàm præcedens. Diachylon paruum.] Hoc minus calidum.

Emplastrum de granis lauri.

Inuenitur mirabile ad hydropisim.] Erit quoq; ad multa alia utile, præcipue ad inflationes discutiendas.

Emplastrum ad stomachum & hepar.

Cauendum æstate, & in temperatura biliosa.

Emplastrum de gallia.

Duo hæc de gallia nuncupata efficaciter adstringerent, simul & roborarent, si recte pararentur. Tortellarum de feni.] Id est, panis bis cocti.

Emplastrum aliud de Gallia.

Sauieh.] Latine polenta, græce ἄλφιτα.

Emplastrum relatum ad Andromachum.

In doloribus Gallicis est ualde efficax. Auripigmenti rubei.] Dioscorides sandarachæ. Et citrini.] Id est, arsenici naturalis, nō factitij: nunc auripigmentum uocant primum: secundum non facile inuenias. Iameni.] Id est, quod Græci schiston, Latini scissum, uulgò plumacium, uel de pluma.

Emplastrum aliud Andromachi.

Vicem habet cauterij, sicuti & alia permulta per chymicam artem inuenta. Tribus horis.] Cautè agat medicus ubi admouet huiuscemodi urentia, crebroq; locum inspiciat. Vidi ego quandoq; ex minore quàm trium horarum mora, difficillima facta ulcera, cum patientis damno, & agentis uerecundia.

Emplastrum sinapismum descriptione Democriti.

Sinapismi creber apud antiquos usus, ad materiam longioribus in affectibus extrorsum euocandam. Ad uenam sciaticam &c.] Archigenes in uetustis ferè omnib. Sit sinapis pars una, et ficuū alia.] Si mediocri eges sinapismo: si imbecilli, pone ficuum p.2. sinapis partē unam. Syriacū & Aegyptiū sinapi præfert Paulus. Schibalæ.] Caprinū uidelicet stercus. sunt expeditiores sinapi, proprie autē sunt ischiadicorum. In corporibus boni sensus, & quorum in cute languor non est, panis loco ficuum congruè apponitur. Fimo columbarum agrestium.] Hoc se crebrò usum ait Aetius: apponitur autem stomacho & uentri in longis eorum affectionibus. Valet præcipue ischiadicis & podagricis, & omni membro resoluto, uel aliter refrigerato, in lethargicis & alijs desipientijs. Valet etiam secundum Paul. epilepsiæ, uertigini, maniæ, si capiti apponatur: sin thoraci, asthmati, orthopnœæ, tussi antiquæ, catarrho antiquo: si utriq;, capiti uidelicet & pectori. Sinapi antè aceto infusum, ut quidam faciūt, debilius facit sinapismū: ubi abstuleris, ablue: et si dolor sit magnus et bullæ, appone cum linteo succū maluæ uel fœnugræci, & pòst rosaceū cerotum cum cerussa.

In resolutis

In resolutis qui nõ sentiunt, crebrò detergere & respicere oportet ne immodicè agas.

Emplastrum de fermento.

Faufel.] *Auellana Inda, uel alia res Indica, de qua Simon Genuensis. Sieff memithe.*] *Glaucium à Græcis uocatur. Et rumpit apostemata.*] *Tumores præter naturam qui discuti nequeunt, ad suppurationem ducit. Dubeleth.*] *Eos scilicet qui iam suppurati, rumpit. Baurach.*] *Nitrum, naturale tamen, non factitium. Paulus ad rumpenda apostemata: Fermenti, axungiæ uncias quinq;, salis uncias quatuor, resinæ pini uncias tres, ceræ uncias quatuor, aphronitri unciam unam, ammoniaci uncias duas, mellis uncias sex, saponis uncias duas, quod efficax certe est in his qui ferrum pauent.*

Emplastrum filij Zachariæ.

Emollit, sed non est ualde potens, nisi omnia addantur quæ hic scribuntur. Glutini zanaban.] *Intellige ut suprà.*

Emplastrum diaphœnicon ad stomachum.

Calidius est quàm id quod sequitur, & ideo antiqui nostri uocabant calidum.

Emplastrum diaphœnicon Alexandri.

Hoc uocabant nostri patres frigidum. Alistimbre.] *Id est, concoctionis.*

Emplastrum Alexandri.

Hoc uim habet discutiendi, simul & molliendi.

Emplastrum relatum ad Aristarchum.

Hoc efficaciam maiorem habet quàm id quod præcessit, in molliendo & discutiendo.

Emplastrum Oribasij.

Conficæ.] *Id est, laudani. Cuscutæ.*] *Vel error hic est, uel non est Oribasij: siquidem eius tempore Cuscutæ uox ignorabatur.*

Emplastrum Oribasij aliud.

Si cum aceto scillitico componatur maiorem uim habet molliendi: si cum succo apij, discutiendi.

Emplastrum de meliloto.

Vera meliloto caremus, ex qua si componeretur longe excellentius esset. Sed nec cum uulgari paratũ uiribus caret: discutit enim, emollit, & inflationem aufert. Paul. τὸ διὰ μελιλώτου, *croci, nardi celticæ, cyperi, cardamomi, myrrhæ ana drachmas duas, meliloti libram unam, ceræ libras tres, terebinthinæ libram unam, cyprini olei libras tres, gleucini libras duas, bdellij uncias sex. Aliqui & cypheos uncias duas, uini quantum sufficit. Galen. lib. 8. de compos. medic. secundum genera, addit ammoniacum & acetum, & in ponderibus differt.*

Mixtura ad uulnera sananda.

Gariophyllata herba est nunc uulgò nota, nescientibus tamen quo nomine apud antiquos uocaretur. Dubitaui aliquando, an esset rhodia: nunc ab ea sententia in totum recessi. Herbæ ueteris.] *Si legitur uitri, parietariam intellige: si uenti, cotyledon, quæ & cymbalaris. Caulis tenerarum rubei.*] *Si omnia hæc simul legantur, brassicæ rubræ caules intellige: si seorsum, duas res accipe, brassicam uidelicet*

& rubum. Commendatur in hoc casu utrunque, braßica uidelicet, et præcipue rubra, & rubus. Nescio tamen quo casu hæc mixtura in hunc locum irrepserit, siquidem potus est, non emplastrum. Ad eius exemplum formantur infinitæ penè eius generis potiones, ad uulnera noua & antiqua summè utiles, quas ego non semel expertus sum, curauiq; cum folijs eis peßima & desperata ulcera.

Vnguenta duo palmea non ualde differunt à duobus quæ suprà diaphœnicon uocata sunt. Et loco palmæ, ego quandoque accepi ramum quercus, & parari feci, atq; utile admodum inueni. In primo custoditur proportio ipsius Galeni libro primo de medicamentorum compositione secundum genera.

Vnguentum expertum ad scabiem.

Potens est. Sed caue ne ob argentum uiuum attingat propè membra principalia, addeq; masticheN.

DISTINCTIO DVODECIMA. De oleis.

Oleum dum absolute legis, oliuarum intellige: & nouum, quod etiam uim rerum in eo madentium facile suscipit, & ita secundum genus à Mesue scriptum constituit. Tertium inter omnia efficacißimũ, pauci norunt elicere, sed hi tantum qui artem chymicen uocatam callent. Hi enim sunt de quibus Mesue dicit, quod utres quæ sunt in concreto, id est, in composito occultæ, manifestas faciunt. Hos, chymistas scilicet, monet ut consulamus. Primum & secundum genus omnes parare sciunt.

Oleum de amygdalis dulcibus.

Paulus: Quidam contundentes ℥.2. amygdalarum, ponunt in sextario uno olei dulcis, & coquunt in duplici uase. Fit autem ex amaris, non ex dulcibus, etiam secundum Paulum Æginetam. Quidam metopion dicunt, ait Diosc. de eo tamen loquens, quod fit ex amaris: nam de hoc non scribit. Modus operationis alius.] Modus hic similis est ei quem docet Dioscorides. Et fundatur desuper aqua calida.] Dioscorides pro octo sextarijs amygdalarũ, addit cotylas duas aquæ, & dimittit per semihoram: factaq; maiore attritione iterum apponit cotylam aquæ. Zainari.] Torcular intellige.

Oleum de amygdalis amaris.

Dioscorides: Facit ad uteri dolores, præfocationes, euersiones, & inflammationes cephalalgiæ, nephriticis, difficulter mingentibus, & calculosis, asthmaticis, lienosis, rugas & ephelidas faciei cum melle et lilij radice, cyprino uel rhodino ceroto emendat &c.

Oleum de nucibus.

Καρύινον eandem uim habet balanino, de quo inferius Dioscorides.

Oleum de auellanis.

Non ualde differt ab oleo nucum. Bibitur autem utiliter in articularibus morbis.

Oleum de chrysomelis.

Sic uocant quæ Græci Armeniaca, & Latini præcocia: ex quorum nucleis hoc oleum paratur, qui sunt & dulces & amari sicuti amygdalarũ, nec uiribus multum ab illis euariant.

Oleum de Persicis.

Valet etiã & potũ & inunctũ in renũ affectibus, uermesq; & interficit et educit.

Oleum

Oleum de been.

Balaninum dictum, uentrem purgat. Surditati.] *Diosc. cum adipe anseris: sed stomachum lædit. Cicinum ualet achoribus, scabiei, phlegmonæ, sedi, clauso utero, cicatricibus, dolori auris, uermibus, & aquosis humoribus, per os sumptum.*

Oleum de cherua.

Græci uocant cicinum. Valet achoribus, scabiei, sedis inflammationibus, uteri euersionibus & occlusionibus, fœdis cicatricibus, atque aurium doloribus.

Oleum de cartamo.

Dioscorides cnicelæum uocat: ualétque idem, dicit, quod cocci gnidij, sed esse imbecillius.

Oleum de nuce Indica.

Huius non meminerunt Græci. Valere nunc creditur conceptui.

Oleum de cerasis.

Mirabile esse dicitur in renum doloribus & calculo.

Oleum almabaleb.

Quidam dicunt esse cerasum syluestre. Conficienda utraque ex nucleis.

Oleum de granis citri.

Valet in pestilentia, & uermes interficit potum & inunctum.

Oleum de fisticis.

Pistacia Græci uocant. Stomacho tamen nocet.] *Hoc non credo.*

Oleum laurinum.

Daphninon. Confert neruis læsis.] *Omnibus etiam eorũ affectib. Dioscorides ei uim tribuit calfactoriam, apertoriam, mollificatiuam, solutiuam dolorum, horroribus qui fiunt in febribus, auris dolori, catarrhis. Purum fit ex granis ipsis puris: commixtum accipit tantundem oliuarum maturarum.* Confert dolori stomachi, & dolori colico, & renum.] *A frigiditate scilicet factis & inflatione.*

Oleum de granis uiridibus.

Id est, de fructibus Terebinthi.

Oleum de stincho.

Pro stincho credo legendum schino. Est autem σχῖνος lentiscus, ex cuius fructu fieri oleum docet Dioscorides: sanareque scabiem iumentorum & canum, sistere sudorem, misceri pessis, acopis, & his quæ ad lepram cõmuniter prosunt. Conueniunt tamen remedia Mesue potius masticbino.

Oleum de balsamo.

Longitudine unius cubiti, similis rutæ agrestis.] Diosc. magnitudine leucoij, folio rutæ simili, albiore. Scalpellatio.] *Dioscorides, cum unguibus ferreis, diebus canicularibus. Et quandoque ego in oleo antiquo madere facio lignum & fructum balsami integram diem, extrahique deinde per chymicã artem oleum, & adseruari ceu opon balsami ad multiplices usus. Modum tamen à Mesue ultimo scriptũ ualde etiam probo.*

Oleum de granis sesami.

Vox barbara altachine est: credo debere fieri ueluti panes, uel quod non fiat per-

fecta mollitura. *Sesaminon, ait Paulus, fit contusis et expressis, uel inspersis aqua calida, sesami granis.*

Oleum de semine lini.

Vbiq; praeparatur, quia uidelicet ad alios usus quàm medicinae accõmodatur. Quidam dederunt pleuriticis, nec sine utilitate.

Oleum de granis papaueris.

Et sahare.⌉ Id est, uigiliae. Hoc aliquando uidi paratum, sed ex lactucis semine nullibi. Vtrunq; tamen utile putauerim & introrsum & extrorsum, in somno ciendo, & doloribus, praecipue qui cum morsu fiunt, mitigandis.

Oleum de semine cucurbitae, citrulli, & cucumeris.

Iussi haec parari pro lotij ardore mitigando. *Ex multis alijs.⌉ Vt ex semine hyoscyami, raphani, melanthij, sinapis, cannabis.* *Fiunt autem olea per.⌉ Secunda pars, ubi alius modus docetur faciendi olea, ab initio à Mesue propositus. Paul. appellat haec olea μυρώδη, id est, unguentaria: quorum quaedam dicit simplicia, quaedam composita.*

Oleum rosarum completum.

Folia rosarum.⌉ Exungulata. *Quantitatem sufficientem.⌉ Graeci determinant quantitatem, sed puto modum Arabum meliorem. Paulus sic construit: Rosarũ rubearũ exungulatarũ per diem unam naturalem exiccatarũ ℥.3. olei omphacini sextarium unum: obstrue diligenter uas ne expiret, expone soli per quadraginta dies, reponeq; non super pauimento, sed tabula. Alij non soli exponunt, sed in puteo ponunt: alij fodiunt sub terra quadraginta dies.*

Oleum chamaemelinum.

Prohibet febres, ut Galenus testatur. *Propter stypticitatẽ.⌉ Galenus ei uim laxandi, non adstringendi, adscribit. Paulus sumit florum absq; albo, per naturalem diem siccatorũ uncias duas pro sextario uno Italico, & tegit uas linteo simplici ut transpiret, & exponit soli per quadraginta dies, pòst bene obturato uase reponit. Vbi nõ habes flores uirides, potes facere ex siccis, & coquere in uase duplici, sed erit debilius.*

Oleum uiolatum.

Iaton uocat Paulus, cõficiq; dicit uel ex purpureis, uel ex croceis, uel leucoio. Et modus operationis ut rosati: non tamen tandiu in sole morari debet, secũdum Paulum, sed dies tantũ decem: mutandasq; dicit ter uiolas, exacteq; claudendum uas ne transpiret, addendasq; demum siccas uiolas.

Oleum anethinum.

Est sedatiuum dolorum.⌉ Dios. articulorum. Diosc. pro ℔.8. & ℥.9. olei, ponit florum ℔.11. ℥.8. exponit soli diem unum, deinde exprimit & reponit. Ego tamen nõ uideo quo pacto olei illa mensura tot florum sit capax, praesertim quum Paulus accipiat comae siccatae per unum diem unciam unam, pro sextario. *Resoluit apostemata.⌉ Mollificat & reserat uterum, inquit Diosc.* *Modus operationis.⌉ Potest parari cum anetho sicco.*

Oleum de lilio.

Κρίνινον, alij σούσινον σύνθετον, hoc est cõpositũ, sic conficit Paulus: Olei sext.3.

calami

calami aromatici libras quinque, myrrhæ ʒ.5. cardamomi libras tres, πετάλων lilij exungulatorũ & diem unũ expansorũ libras decem, cinnamomi ʒ.3. croci ʒ.5. Primo infunde in uino myrrham et calamũ per dies quinq;, mouendo ter in die, pòst coque cum oleo donec uinum ferè consumptũ sit. Secũdo cardamomũ aqua infunditur, & ter in die mouetur, & similiter coquitur per horam unam cum oleo. Postea auferentes cardamomum, oleo puro imponimus tertiam partem liliorum, & post tres dies, priore ablata, addatur alia tertia liliorum pars: & interim post tres dies hac amota, additur ultima tertia pars cum croco resoluto, & post tres dies oleo puro addimus cinnamomũ contusum, & reponitur. Idem Paulus in compositione simplicis susim accipit ʒ.2. foliorum, & sextarium olei, ut in rhodino, & exacte obturat ut non respiret, perq; tres dies exponit soli: abiectis dehinc folijs alias uncias duas apponit, & iterum exponit soli per alias tres dies.

Oleum Irinum.

In hunc modum communiter parant. Aliud uide apud Diosc. quod certe magnarũ esset uirium si bene pararetur.

Oleum sambucinum.

Vidi ex floribus concinnatum, utile in doloribus sedandis: alij ex medio cortice conficiunt, quo ad ambusta utuntur.

Oleum de cheiri.

Paulus accipit uncias tres exungulatarũ pro sextario uno olei, obturat exacte, exponit soli per decem dies, & ter mutat: & ubi reponendũ est, addit alias bene siccas, ut in uiolato dictũ est.

Oleum de papauere.

Si ex nigro fiat, erit longe in stupefaciendo efficacius.

Oleum de lactuca.

Est longe debilius oleo papauerino, utile tamen.

Oleum de meliloto.

Si ueram meliloton haberemus, præstantissimum ex ea oleum conficeretur.

Oleum de nenufare.

Est potentius oleo uiolaceo, præcipue in ueneris tentigine prohibenda, inunctis ex eo genitalibus. Nymphæa latine dicitur.

Oleum de cucurbita.

Videtur satis simile præcedenti, tamen hoc est humidius.

Oleum de cytonijs.

Magni usus est hoc in uentris fluxibus. Vide aliam pulchriorem præparationem apud Diosc. Paulus melinon appellat, & in hunc modum componit: Cydoniorum bene detersorum & cum suis corticibus incisorum accipit ʒ.3. olei omphacini sextarium unum, exponit soli diebus quadraginta.

Oleum myrtinum.

Et hoc utimur in uentris fluxibus: uehementer enim exiccat.

Oleum de pomis rabiolæ.

Hoc non paramus, quia pomis illis caremus: ualde tamen potens esset in doloribus per stuporem sedandis.

tingeturq́; illæsa eius ui. Aliud idem Paulus in hunc modum conficit: Foliorum cypri, foliorum lauri, ireos, cyperi, saluiæ, ana uncias tres, dendrolibani, aristolochiæ longæ, agni casti uncias quatuor, helenij, aspalathi ℥.6. rutæ & cupressi ana drach. duas, olei sextarios decem. Vbi hæc prius uino perfuderis cum oleo coquito: & extrahens, adde rursus xylobalsami, xylocassiæ uncias quatuor, sampsuchi, cumini, myrti, styracis, mastiches uncias tres, opopanacis drachmas duas, florum cypri uncias sex, æruginis unciam unam.

Oleum de sampsucho.

Si ter quaterq́; comæ sampsuchi permutentur, et in uase duplici oleum coquatur, bene odoratum erit, & sternutamenta leniter ciebit.

Oleum de Mezereon.

Quid per mezereon intelligendum, inter simplicia declaratum est. Habet hoc oleum magnam uim, præter ea quæ à Mesue dicuntur, in aluo lenienda, si umbilico admoueatur.

Oleum de albasech.

Auicenna uocat oleum de basce, quod est thymus: triplicíq; modo componit, nõ magnopere ab his qui à Mesue scribuntur diuerso.

Oleum de cucumere asinino.

Sicyonium uocat Paulus: quod aliud tamen est ab Sicyonio à Dioscoride inter alba olea descripto. Hoc uero duplici modo construere docet ipse Paulus. Simpliciter quidem hoc pacto: Radicis syluestris cucumeris uncias duas, olei sextarium unum: coque in uase duplici. Compositum hoc pacto: Radicis cucumeris syluestris abrasæ libram unam, olei sextarios decem, serpylli, meliloti ana uncias sex, dadon piceæ pinguium, althææ ana ℥.5. scolopendrij ℥.6. fœnugræci sextarios duos. fœnugræcum infunditur in aqua per diem unum, postea extrahitur, & cum his quæ dicta sunt & oleo, duobus uini sextarijs additis, infunditur. Et ubi omnia cocta sint, additur medullæ ceruæ cum pauco oleo solutæ uncias quatuor, adipis gallinæ ℥.4. & rursus oleum extractum reponitur. Quidam exponunt soli postquam coctum fuerit dies xl.

Sicyonium aliud efficacius: Succi elaterij sextarios tres, aristolochiæ longæ & rotundæ, styracis, helenij, hyssopi, ireos, colocynthidos, pulegij, origani, cyperi, dendrolibani, centaurij, foliorum lauri ana uncias duas, olei sextarios quinq́;: miscens coque donec parum succi relinquatur.

Oleum de pomis citranguli.

Citria uocant. Est autem fructus mali Medicæ uel Assyriæ. Et sint proprie antiqua.] Credo illum intelligere dudum ab arbore amota, uel bene matura. Nam semper in arbore inuenies flores, fructus & paruos et maiores: atq; inter hos quosdam uirides, quosdã semiaureos, quosdam penitus aureos qui antiquiores dicũtur.

Oleum de croco.

Diosc. accipit oleum præadstrictum cum calamo, myrrha & cardamomo, deinde apponit crocum. Et uide ab eo, quia alia arte utitur quàm hic. Somnum facit secundum Dioscoridem etiã in phreneticis: si odoretur, aut infricetur naribus: suppurat,

purgat ulcera. Dolori matricis.] Dioscorides clausioni, malignis ulceribus cum cera, croco, medulla, et duplo oleo. A Paulo aliud describitur longe hoc sicuti præstantius, ita & preciosius.

Oleum de piperibus.

Iusquiami albi.] Suspicor hic esse mendam. Quid enim operatur hoc loco hyoscyamus, præsertim in tam exigua portione? Hasach humidi.] Id est, thymi, ut credo. Sextaria.] Græce ξέσαι. Administretur ubi oportet.] Credo autoris intentionem fuisse, ut etiam biberetur, sicut & nonnulla de quibus sermo habitus est. Auicenna describit hoc sub nomine olei alchechengi.

Oleum de euphorbio.

Galenus ex solo euphorbio & oleo parat, euphorbium uel augens uel minuens, iuxta maiorem minorémue indigentiam. Vide lib. 2. de compositione medic. secundũ loca. Condisi.] Condes uel radicula, nunc paucis nota, quæ & struthion. Auicenna accipit costum, castoreum, calamentum, pyrethrum.

Oleum uulpinum.

Viuam sumit Paulus, & coquit in oleo. Olei antiqui kist 3.] Videntur duæ cotylæ, ut suprà. Est enim mirabile balneum.] Laudant Græci in oleo simplici decoctionis uulpis uiuæ.

Oleum de serpentibus.

Viperas intellige, & elige ut in Theriaca, & abscinde caput & caudam, & uale bit elephantiasi. Oleum de scorpionibus.

Modus operationis eius alius.] Paratur nunc cum oleo antiquo, additis multis simplicibus medicamentis ad uenena laudatis: estq; mirabile in pestilentia & uenenis omnibus. Scio ego hominem qui hoc solo munitus, sæuissimam quantumuis pestilentiam nihili facit: nec solum seipsum, sed & famulos secum ad uisendos pestilentia affectos accedentes, incolumes conseruat. Scio & ex sola inunctione aliquos liberatos, qui sæuissima biberant uenena.

Oleum de ranis.

Hoc uidi quosdam utentes in podagra: sed in ea nullum magis præsentaneum uidi auxilium & absque periculo, quàm ut eam homo æquo animo ferat, expectans Hippocratis terminum.

Fiunt autem olea.] Tertius est tractatus qui à recentioribus maiori ex parte natus est. Qui quæ sunt occulta.] Hoc est chymistæ: hi enim composita in quædam ueluti elementa segregant, quorum id quod igni respondet, maximæ est potentiæ.

Oleum de ouis.

Mirum in modum aufert cutis fœditates, & cicatrices præcipue quæ post ustionem remanserunt: sed difficile est ita parare, ut non uehementer fœteat: minus tamen male olet illud quod per destillationem uel sublimationem fit.

Oleum de frumento.

Et hoc ualde in cutis infectionibus conducit. Feci ego quandoque parari per descensorium, ut chymistarum uoce utar.

Oleum

Oleum sinapinum.

Hoc nunquam usus sum. Est autem (ut puto) adeò efficax, ut ad extima trahens, materiam, id est, ruborem, cuti inducat.

Oleum de iunipero.

Hic destillandi modus est, eliciendi à rebus succum quem chymici per descensoriū uocant, per quem olea ex lignis uel lignosis rebus extrahuntur. Vidi ego quandoq; ex trahi ex pineis ad erugandas mulierum cutes. Vsus etiam sum eo quod è ligno Indico Guaiaco uocato, uel, quod melius successit, ex sancto, per eundem modum manauit, in Gallicis uel ulceribus uel doloribus: in quem usum & hoc scilicet ex iunipero factum, non parum conducit. Malo mortuo.⌉ Ita uocant recentiores mala quædam ulcera in cruribus præcipue contingentia.

Oleum Fraxini.

Non solum inunctum, sed etiam ebibitum, confert lienicis.

Oleum de Gagatis.

Lapis hic à Dioscoride Gangites dicitur, quo sicuti et multis alijs rebus caremus. Quod uero de dæmoniacis dicitur, superstitiosum est, & à Christiano alienum.

Oleum philosophorum.

Philosophorum, chymistarum uidelicet: de quorum numero cum & ipse esset, ut pluribus ex locis colligi potest, ideo ei placuit hanc partem cum hoc oleo finire, quod et Perfecti magisterij uocauit, illorum loquendi modum sequutus. Vt uero ego scribam quid de hisce rebus sentiam, dicam: ubi opus est uehementer calefacere, & ad intima usq; accedere, nullam naturalem rem posse his oleis, per hanc uidelicet artem elicitis conferri, adeò ut etiam uim ignis & æquent & superent. Vidi enim his oculis guttam cuiusdam olei fortuitò cadentem, lectisternia omnia, quæ multiplicia erant, momento penetrasse, & lecti fundum, quod ex asseribus, imbibisse. Quod fit à natura.⌉ In montanis Mutinæ, ditioni Alphonsi principis nostri, qui propria uirtute ea loca ab hostibus occupata recuperauit, loco Gybium uocato, liquor certis temporibus manat, oleum montis Gybij uocant, qui ad longinqua loca, non sine magna recte eo utentium utilitate, deportatur. Est enim quoddam subalbidum.⌉ De naphtha, ad quem proculdubio hæc referuntur, scribit Dioscorides, aliam esse albam, aliam nigram.

Accipe ex lateribus antiquis.⌉ Albuchasis in libro qui Seruitor dicitur, nouos lateres accipit quos aqua non tetigerit. Cuius opinioni ego potius adhæreo, quia oleū melius imbibent. In frusta.⌉ Vnius unciæ, ait Albuchasis. Pone in cazola.⌉ Id est, uase uitreo uel uitreato, tertia parte uasis uacua remanente. Cuius ignis sint prunæ.⌉ Primo lenior, dehinc paulatim augeatur, qui tamen attingat fundum uasis. Vsquedum destillet oleum.⌉ Primo enim exibit aqua, deinde oleum, quod per se collige.

ANNOTATIONVM IOANNIS MANARDI IN COMPOSITA MESVE FINIS.

BASILEAE, APVD MICHAELEM ISINGRINIVM,
ANNO A' CHRISTO NATO, M. D. XL.
MENSE MARTIO.

FINE

FINE